

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİMDALI
TÜRK İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA'NIN TEFSİR-İ KEMÂL'İ
(İnceleme-Metin-Dizin)

Doktora Tezi

Rıdvan ÇETİN

ANKARA - 2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİMDALI
TÜRK İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA'NIN TEFSİR-İ KEMÂL'İ
(İnceleme-Metin-Dizin)

Doktora Tezi

Rıdvan ÇETİN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR

ANKARA - 2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİMDALI
TÜRK İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA’NIN TEFSİR-İ KEMÂL’İ
(İnceleme-Metin-Dizin)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR (Danışman)

.....

Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ

.....

Prof. Dr. Abdulmecit İSLAMOĞLU

.....

Doç. Dr. Yaşar DAŞKIRAN

.....

Doç. Dr. Davut ŞAHİN

.....

Tez Savunma Tarihi: 21.04.2021

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR danışmanlığında hazırladığım “**İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Tefsîr-i Kemâl'i (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)** (Ankara - 2021)” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 21.04.2021

Rıdvan ÇETİN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	VIII
ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	4
a) Siyasî Durum	4
b) Edebî ve Kültürel Durum	6
BİRİNCİ BÖLÜM	12
İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA’NIN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ	12
1.HAYATI	12
1.1. Adı.....	12
1.2. Doğum Tarihi ve Yeri	13
1.3. Ailesi	15
1.3.1. Babası	15
1.3.2. Annesi	18
1.3.3. Kardeşleri.....	19
1.3.4. Eşi	19
1.3.5. Çocukları.....	20
1.4. İlmî Şahsiyeti ve Görev Yerleri	22
1.5. Ölümü.....	25
1.6. İsmâil Sâdık Kemâl’in Hayatında Düğümlü Baba	25
1.7. Düğümlü Baba Tekkesi.....	28
2. ESERLERİ.....	29
2.1. Âsâr-ı Kemâl	29
2.1.1. Âsâr-ı Kemâl’in Nüshaları.....	30
2.2. Hayr-i Kıyas.....	31
2.2.1. Hayr-i Kıyas’ın Nüshası.....	31
2.3. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba	32
2.3.1. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba’nın Nüshaları	32
2.4. Rûh-ı Kemâl	33
2.4.1. Rûh-ı Kemâl’in Nüshaları.....	33
2.5. Sâdıkı’l-Makâl Mecma’u’l-Kemâl	34
2.5.1. Sâdıkı’l-Makâl Mecma’u’l-Kemâl’in Nüshası	34

2.6. Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Düğümlü Baba	35
2.6.1. Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Düğümlü Baba'nın Nüshaları.....	35
2.7. Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn	36
2.7.1. Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn'in Nüshaları.....	36
2.8. Şiir Mecmuaları.....	36
2.8.1. Şiir Mecmuaları'nın Nüshaları	37
2.9. Tefeyyüz.....	37
2.9.1 Tefeyyüz'ün Nüshaları	37
2.10. Tefsîr-i Kemâl	38
2.11. Terceme-i Fıkhu'l-Ekber	38
2.11.1. Terceme-i Fıkhu'l-Ekber'in Nüshaları	38
2.12. Zikr-i Ashâb-ı Küllî Düğümlü-i Kemâl	39
2.12.1. Zikr-i Ashâb-ı Küllî Düğümlü-i Kemâl'in Nüshaları	39
3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE HATTATLIĞI.....	40
3.1. Mahlası.....	43
3.2. Hattatlığı.....	44
İKİNCİ BÖLÜM	47
TEFSİR-İ KEMÂL'İN ŞEKİL, TÜR ve MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	47
1. ŞEKİL ve TÜR ÖZELLİKLERİ.....	47
1.1. Eserin Adı.....	47
1.2. Nazım Şekli.....	47
1.3. Vezin	49
1.4. Dil ve Üslûp	50
1.5. Eserin Yazılış Tarihi.....	54
1.6. Eserin Bitiriliş Tarihi.....	55
1.7. Eserin Kaynakları.....	55
1.7.1. Eserde Geçen Şahıs ve Eserler.....	56
1.7.1.1. Hacı Abdî Bey (ö. 1340/1886).....	56
1.7.1.2. İbn Haldun (ö. 808/1406).....	57
1.7.1.3. Ka'b el-Ahbâr (ö. 32/652)	58
1.7.1.4. Molla Fenârî (ö. 834/1431).....	58
1.7.1.5. Sürûrî (ö. 1229/1814).....	59
1.7.1.6. el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye	61
1.7.1.7. Tuhfetü'l-Erîb	61

2. İsmâil Sâdık Kemâl'in Tefsîr Metodu	62
2.1. Tefsîr-i Kemâl'in Rivâyet Yönü	65
2.1.1. Kur'ân'ın Kur'ânla Tefsîri	65
2.1.2. Kur'ân'ın Hadîsle Tefsîri	68
2.1.3 Kur'ân'ın Sahâbenin Sözü ile Tefsîri	81
2.1.4. Kur'ân'ın Tâbiînin Sözü ile Tefsîri	82
2.2. Tefsîr-i Kemâl'in Dirâyet Yönü	83
2.2.1. Arap Dili ve Belâgatı	85
2.2.2. Kelâm	86
2.2.3. Fıkıh	87
2.2.4. Tasavvuf	88
2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	89
A. İSLÂM İNANÇ ESASLARI	89
1. Allâh'a İman	90
1.1. Allâh, Çocuk Edinmemiştir	90
1.2. Batıl İlahları, Allâh'a Vesile Kılma	91
1.3. Esmâ-i Hüsnâ	92
1.4. Hulûl	94
1.5. Kurbiyyet-i İlâhî	95
1.6. Rü'yetullâh	97
2. Cebrâil'in (as) Fiziki Özellikleri	98
3. Kitaplara İman	100
3.1. Tevrât	100
3.2. Zebûr	100
3.3. İncil	101
3.4. Kur'ân-ı Kerim	103
3.4.1. Kur'ân'ın Mu'cizevîliği	103
3.4.2. Kur'ân'ın Fesâhatı	105
3.4.3. Âyetü'l-Kürsî'nin Özelliği	106
3.4.4. Vâkı'a ve Ahkâf Sûrelerinin Şifa Özelliği	107
3.4.5. Kur'ân'da Mâsivâya Yemin Etmek	108
3.4.6. Âyetlerin Nüzul Sebebi	109
4. Peygamberlere İman	114
4.1. Peygamberlerin Masumiyeti	115

4.2. Peygamberlerin Fiziken Kusursuz olması	116
4.3. Peygamber Zevcelerinin İffetli Olması	118
4.4. Ümmetlerin Peygamberleriyle Alay Etmesi ve Sonucu	119
4.5. Ülü'l-Azm Peygamberler.....	120
4.6. Nebî -Velî Farkı.....	121
4.7. Mu'cize ve Diğer İlimlerin Farkı.....	123
4.8. Hz. Âdem'in Cennet'ten Çıkarılması	124
4.9. Şeytanın Hz. Âdem'e Secde Etmemesi	125
4.10. Hz. İbrâhîm'in (as) Babası.....	126
4.10.1. Hz. İbrâhîm'in Duası	127
4.11. Hz. Yûsuf'un (as) Kardeşlerinin Durumu	129
4.11.1. Hz. Yûsuf'a (as) Görünen Şahıslar	129
4.12. Hz. Eyyüp (as)	130
4.13. Hz. Musa'nın Firavun'a Tokat Atması.....	132
4.13.1. Hz. Musa'nın Ayakkabısız Huzura Çıkması	132
4.14. Hz. Yûnus (as)	133
4.15. Hz. Zülkarneyn	134
4.16. Hz. İsa'nın Babasız Yaratılması	135
4.16.1. Hz. İsa'nın Çarmıha Gerilmesi	136
4.16.2. Hz. İsa'nın Ahir Zamanda Gelmesi	137
4.17. Fetret Dönemi	138
4.18. Kâinatın Yaratılışı ve Hz. Peygamber	141
4.18.1. Fil Vak'ası.....	142
4.18.2. Hz. Peygamber'in Anne-Babası	143
4.18.3. Hz. Peygamber'e Salavât Getirmek.....	144
4.18.4. Makâm-ı Mahmûd	146
4.18.5. Hz. Peygamber'in Mi'râc'ı ve Diğer Mu'cizeleri	147
4.18.6. Hz. Peygamber'in Hicreti	156
4.18.7. Resûlullâh'ın Hz. Zeynep'le Evlenmesi	157
4.18.8. Uhud Savaşı	158
4.18.9. Hz. Peygamber'in Vefat Haberi.....	159
4.18.10. Hz. Peygamber'in Şefaati	160
5. Âhirete İman.....	161
5.1. Ölüm	162

5.2. Cennettekilerin Yaşı	163
5.3. Cehennem	164
B. İSLÂM İBÂDET ESASLARI.....	164
1. Temizlik (Tahâret).....	165
1.1. Teyemmüm	165
2. Namaz.....	167
2.1. Cum'a Namazının Fazileti	167
2.2. Teheccüd Namazı	168
3. Zekât.....	169
3.1. Zekât Verilecek Kişiler	169
3.1.1. Salebe Kıssası	170
3.2. Sadaka.....	171
4. Hac	173
4.1. Hacc-ı Ekber ve Hacc-ı Asgar	173
5. Yemin Etmenin Keffâreti	174
6. Yenilmesi Haram Kılınan Hayvan Etleri	175
7. Cihad Etmek.....	176
8. Tevbe.....	178
C. DİNÎ ŞAHSİYETLER	180
1. Ehl-i Beyt	180
2. Sahâbîler.....	181
2.1. Hz. Ebubekir	182
2.1.1. Hz. Nevfel'in Dirilmesi	183
2.2. Hz. Ömer.....	185
2.3. Hz. Osman	186
2.4. Hz. Ali.....	186
2.5. Sevbân.....	187
Ç. FIKHÎ MESELELER.....	188
1. Behîme	189
2. Boşanma	190
3. Cizye.....	190
4. Çok Eşlilik.....	191
5. Faiz	192
6. Fidyeye.....	193

7. Ganîmet ve Taksimi	194
D. DİĞER KONULAR	195
1. Anâsır-ı Erba‘a	195
2. Cevşen	196
3. Cüz’-i İrâde	197
4. Kadın-Erkek Nüfusu	199
5. Kadir Gecesinin Gizli Olması	200
6. Livâta.....	201
7. Rakim Ehli.....	202
8. Rûh	204
9. Şiir	205
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	207
TEFSİR-İ KEMÂL’İN TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	207
1. METİN TESPİTİYLE ALAKALI HUSUSLAR.....	207
1.1. Tefsîr-i Kemâl’in Nüshaları	207
1.2. Nüshaların Değerlendirilmesi	209
2. TRANSKRİPSİYONLU METNİN OLUŞTURULMASINDA TAKİP EDİLEN METOD	210
2.1. Teknik Özellikler.....	210
2.2. Transkripsiyon Alfabesi	212
2.3. Tenkitli Metin.....	213
DİZİN.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
SONUÇ	931
KAYNAKÇA.....	934
ÖZET	951
ABSTRACT	952
ESERLERİNDEN ÖRNEK SAYFALAR	953

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-selam
A.K.M.	: Atatürk Kültür Merkezi
A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: bin
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
D.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
D.Ü.İ.F.D.	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan(lar)
Hz.	: Hazret-i
İ.Ü.T.S.D.	: İstanbul Üniversitesi Tarih Seminer Dergisi
İ.A.	: Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
İ.S.A.M.	: İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları
K.	: Kıt'a-i Kebire
K.B.	: Kültür Bakanlığı Yayınları
Ks.	: Kaside
Ktp.	: Kütüphane/si
M.Ü.İ.F.D.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
M.Ü.İ.F.A.V.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
m.	: Mîlâdî
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Müt.	: Mütercim
No	: Numara(sı)

O.M.Ü.İ.F.D.	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ö.	: Ölümü
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa aralığı
s.a.v.	: Salla'llâhu aleyhi ve sellem
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
T.D.V.	: Türkiye Diyânet Vakfı
T.Y.E.K.B.	: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Ter.	: Tercüme
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
ty.	: Basım tarihi yok
U.Ü.İ.F.D.	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
Y.K.Y.	: Yapı Kredi Yayınları

ÖNSÖZ

Allâhu Teâlâ, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem ile birlikte ilâhî hükümleri insanlara bildirmeye başlamıştır. Hz. Âdem'den sonra insanlar, kendilerine gönderilen dinleri ve kitapları tahrif etmiştir. Şartların değişmesi ve farklı ihtiyaçların ortaya çıkmasıyla Allâhu Teâlâ yeniden peygamberler göndererek zaman ve şartlara uygun bir şekilde hükümlerini yenilemiştir. Hz. Âdem'e verilen on suhufla başlamış olan peygamberlik müessesesi, son peygamber Hz. Muhammed (sav) ve ona indirilen Kur'ân-ı Kerim ile son bulmuştur.

Kur'ân-ı Kerim, Allâhu Teâlâ'nın emir ve yasaklarını bildirerek, inananlara hem dünya hem de âhiret hayatı için rehberlik etmektedir. Kur'ân, Allâh ile kul arasındaki ilişkiye inanç ve ibadet bağlamında düzenlemeler getirmektedir. Örneğin namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek gibi. Kur'ân inananlar için, bir dua, zikir, tefekkür, davet ve hidayet kitabıdır. Bunların yanısıra Kur'ân'da, insanlar arasındaki ilişkilerde adaleti sağlamak, ahlak, ticaret, çalışma hayatı, evlilik, boşanma, miras gibi bireysel ve toplumsal hayata dair birçok konuda uygulama ve çözümler bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim, Araplar arasından seçilmiş bir peygambere nazil olması ve ilk muhataplarının da o millettendir olması sebebiyle dili Arapça olan, son ilâhî mesajdır. Arap yarımadası'nda belâgât ve icazın zirve yaptığı bir dönemde Kur'ân, kendisinde bulunan belâgât ve icaz ile kendisini inkâr edenlere meydan okumuştur. Kur'an'ın dilinin Arapça olması, hükümlerinin ve mesajlarının evrensel olmasına bir engel teşkil etmemektedir. Allâhu Teâlâ, insanlara emir ve yasaklarını bu dille Hz. Peygamber'e ve onun vasıtasıyla da bütün insanlığa bildirmiştir. Peygamberliğin ilk yıllarında bu ilâhî mesajın muhatapları Araplar iken zamanla İslâmiyet'in farklı bölge, coğrafya ve kavimlere yayılması ile farklı dilleri konuşan milletlerin Müslümanlığı kabul etmesi, Kur'ân'ın tercüme ve tefsîr ihtiyacını doğurmuştur.

İslâmiyet ile VIII. asırda tanışmaya başlayan Türkler, X. asırda Karahanlı Hükümdarı Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın İslâmiyet'i devlet dini ilan etmesiyle birlikte kitleler hâlinde, yeni dini kabul etmeye başladılar. Seçilen yeni din, doğal olarak kendisi ile beraber birtakım ihtiyaçları yanında getirmiştir. Hayatın her alanına ilişkin yeni düzenlemeler getiren Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe'ye tercüme edilmesi de bu ihtiyaçların en başında gelmektedir.

Kur'ân-ı Kerim, X. asırda Samanî Hükümdarı Mansûr b. Nûh (ö. 976) tarafından teşkil edilen bir grup vasıtasıyla Taberî'nin tefsîri referans alınarak Farsçaya tercüme edilmiştir. Bu grup içinde bulunan Türk âlimler tarafından daha sonra Kur'ân-ı Kerim'in Türkçeye de tercüme edildiği düşünülmektedir. Kur'ân'ın tercüme faaliyetlerinin miladî X. asrın sonu ile XI. asrın başında yapılmaya başlandığı düşünülmektedir. Hem Farsça hem Türkçe yapılan ilk Kur'an tercümeleri, âyetlerin bir bütünlük içinde çevirildiği tercüme değildir. Bu çevirilerde âyetlerin altında ince bir kalemle Türkçe anlamlar kelime kelime verilmiştir. Kelime tercümeleri satırların arasında yer aldığı için bu eserlere Satırlararası Kur'an Tercümeleri denilmiştir. Satırlararası Kur'ân tercümelerini, sûre tefsîrleri ile Kur'ân'ın tamamının tefsîr çalışmaları takip etmiştir. Türkiye kütüphanelerinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmış yüzlerce Kur'ân tercüme ve tefsîr nüshaları bulunmaktadır. X. yüzyılda başlanılmış olan Kur'ân'ın tercüme ve tefsîr çalışmaları, günümüzde de devam etmektedir.

Osmanlı döneminde Türk diliyle, Kur'ân'ın bazı sûrelerinin manzum tercüme ve tefsîrlerinin yapıldığı bilinmektedir. Ancak bu dönemde, Kur'ân-ı Kerim'in baştan sona manzum tercümesi ve tefsîrine rastlanmamıştır. XIX. asır devlet adamı ve müelliflerinden İsmâil Sâdık Kemâl'in üzerinde çalışma yaptığımız *Tefsîr-i Kemâl* adlı eseri, Kur'ân-ı Kerim'in baştan sonra manzum olarak tefsîr edilmesi yönüyle orijinallik arz etmektedir. Müellif aynı zamanda bu tefsîrinde, kendi döneminde yaşanan itikadî problemlere Kur'ân'dan çözümler de sunmaktadır. Genellikle Eski Türk edebiyatında

hacimli eserler meydana getirilirken mesnevî nazım şekli tercih edilmektedir. Ancak İsmâil Sâdık Kemâl, eserini meydana getirirken kıt'a-i kebire nazım şeklini kullanmıştır. Eser zikredilen bu özellikleriyle diğerlerinden farklılık arz etmektedir.

Yukarıda bazı özelliklerini zikrettiğimiz *Tefsîr-i Kemâl* adlı eser hakkında yaptığımız doktora çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş'te eserin müellifi olan İsmâil Sâdık Kemâl'in yaşadığı dönemin siyasî ve edebî durumu hakkında genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde İsmâil Sâdık Kemâl'in hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti ile ilgili bilgiler verilmiştir.

İkinci Bölümde *Tefsîr-i Kemâl*'in şekil ve tür özelliklerine yer verilmiş; sonra da eserin muhtevası incelemeye tâbi tutulmuştur. Bu bölümde tefsîrin tanımı ve tefsîr çeşitleri hakkında genel bilgiler verilmiş; çalıştığımız eserin hangi tefsîr türüne örnek teşkil ettiği hususunda değerlendirme yapılmıştır. Müellifin eserini ortaya koyarken faydalandığı şahıs ve eserler hakkında özet bilgiler verilmiştir. Müellifin eserinde yer verdiği hadîslerin kaynakları bulunmuştur. Muhteva özellikleri kısmında ise müellifin tefsîrinde üzerinde çokça durduğu konular irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde “*Tefsîr-i Kemâl*”in nüshalarının tanıtımı yapılmış, Metnin oluşturulmasında takip edilen metoda yer verildikten sonra eserin mevcut iki nüshasından hareketle hazırladığımız tenkitli metnine yer verilmiştir.

Tefsîr-i Kemâl üzerinde çalışmaya başladığım ilk zamanlardan itibaren, tez danışmanım olarak maddi ve manevi yardımlarını hiçbir şekilde esirgemeyen Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR'e en derin saygı ve en içten teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca bu süreçte yol gösterip yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ'a, Prof. Dr. Ali YILMAZ'a, Prof. Dr. Abdulmecit İSLAMOĞLU'na Doç. Dr. Yaşar DAŞKIRAN'a ve Doç. Dr. Davut ŞAHİN'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Çalışmamda her zaman beni destekleyen eşim Özge ÇETİN'e de teşekkür ediyorum.

Rıdvan Çetin-Ankara-2021

GİRİŞ

İsmâil Sâdık Kemâl'in yaşadığı zaman dilimi (1824-1892), Osmanlı Devleti'nin çöküşe geçtiği döneme rast gelmektedir. XIX. yüzyıl Osmanlı'da siyasî, askerî ve ekonomik problemlerin yaşandığı birasırdır.

Mehmet Fuat Köprülü; edebiyatı, toplumun bir kurumu olarak görmektedir. Bu yönü ile edebiyat, diğer toplumsal kurumlarla ilişkili, onlardan etkilenen ve onlarla uyum içinde varlığını devam ettiren bir unsurdur.¹ Meydana getirilen edebî bir eser, yazanın psikolojik durumunun yanında, dönemin siyasî ve kültürel çevresinin izlerini de taşımaktadır.

Köprülü, edebî bir eserin incelenmesinde devir, şahıs ve eser olarak üç faktöre değinmiştir.² Bu üç faktörü birbirinden ayrı düşünmek ve muhakemede bulunmak dönemi anlamayı kolaylaştırmadığı gibi zorlaştıracaktır. Bu bölümde İsmâil Sâdık Kemâl'in yaşadığı dönemin önce siyasî durumundan sonra edebî durumundan ana hatlarıyla bahsedilecektir.

a) Siyasî Durum

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin çöküşünün hızla devam ettiği bir dönemdir. Bu dönemde altı padişah tahta çıkmıştır. Tahtta kısa süreli kalan padişahlar IV. Mustafa (ö. 1808) 1807-1808 bir yıl³ ve V. Murat (ö. 1904) 1876 yılında üç ay gibi kısa bir süre tahtta kalmıştır. V. Murat, hastalık nedeni ile tahttan indirilmiş olup 28 yıl boyunca ev hapsinde tutulmuştur.⁴

¹ M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980, s. 1.

² M. Fuat Köprülü, "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl", *Edebiyat Araştırmaları I*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1989, s. 33-42.

³ Kemal Beydilli, "Mustafa IV", *D.İ.A.*, İstanbul, 2006, c. 31, s. 283-285.

⁴ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1978, c. 7, s. 110-125.

II. Mahmud (ö. 1839), 1808-1839 yılları arasında hüküm sürmüştür. II. Mahmud, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanını bastırması, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmış ve devlet için önem arzeden köklü ıslahatlar yapmıştır.⁵

Sultan Abdülmecit (ö. 1861), 1839-1861 yılları arasında devleti idare etmiştir. 3 Kasım 1839 tarihinde keyfi idareyi kısıtlayan, hak ve hukuk alanında yenilikler getiren Tanzimat Fermanı'nı ve 1856 yılında Osmanlı tebası olan gayri müslimlere bazı ayrıcalıklar tanıyan Islahat Fermanı'nı ilan etmiştir. Batıdaki teknolojik gelişmeleri takip eden Abdülmecit, bu teknoloji ve yenilikleri Osmanlı Devleti'ne getirme gayreti içinde olmuştur.⁶

Sultan Abdülaziz (ö. 1876), 1861-1876 yılları arasında on beş yıl tahtta kalmıştır. Bu dönem devletin malî sıkıntılarının hat safhaya çıktığı bir dönemdir. Karadağ isyanı, Hersek eyaletindeki büyük karışıklıklar, Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışması vb. durumlar, Sultan Abdülaziz'in uğraştığı başlıca sorunlardır. Malî sıkıntıları atlatmak için Abdülaziz, saray giderlerini ve Serasker Kapısı'nda bulunan memurları azaltma yoluna gitmiştir. Sultan Abdülaziz, rüşvet alanları cezalandırmış ve maliyeyi az da olsa rahata kavuşturmuştur. Abdülaziz, askerî ve eğitim alanlarında birçok yenilikler yapıp ilk kız öğretmen okulunu bu dönemde açmıştır.⁷

II. Abdülhamid (ö. 1918), 1876-1909 yıllarında otuz üç yıl gibi uzun bir süre yıkılmakta olan devleti idare etmiştir. Padişah, 1876 yılında Kanûn-ı Esâsî'yi ilan edip meclisi açmıştır. 1877'de Rusya ile yapılan savaşta Osmanlı ordusu yenilgiye uğramış; bu yenilgi Balkanlardan binlerce göçmenin İstanbul'a gelmesine sebep olmuştur. Muhaliflerin kendisine karşı harekete geçmesi üzerine 1878'de II. Abdülhamid, meclisi

⁵ Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, c. 6, s. 418-450.

⁶ Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, c. 7, s. 23-68.

⁷ Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, c. 7, s. 69-89.

süresiz olarak kapatmış; aynı yıl Rusya ile Ayestefanos Antlaşması'nı imzalamıştır. II. Abdülhamid, devletin dış borçlarını ödemeye öncelik vermiş, bu borçların ödenmesi için 1881'de Düyûn-ı Umumiye'yi kurmuş, İslâm âlemi ile irtibatı koparmamak için Hicaz Demir Yolu projesini hayata geçirmiş ve dış politikayı yakından izleyip gelişmelere göre stratejiler belirlemiştir. Eğitim ve öğretime de önem veren II. Abdülhamid, Avrupa'daki gelişmelere uygun yeni okullar açmış; ticaret, sanayi ve ziraat odaları açmıştır. 1908'de II. Meşrutiyet'i ilan eden II. Abdülhamid, baskılar sonucunda 31 Mart Vakası ile (27 Nisan 1909) tahttan indirilmiştir.⁸

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde toprak kaybı devam etmiştir. Sırbistan ve Yunanistan, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Fransa, Tunus ve Cezayir'i; İngiltere de, Kıbrıs ve Mısır'ı işgal etmiştir. Girit ise Yunanistan'a verilmiştir.⁹

Böyle çalkantılı bir dönemde yaşayan İsmâil Sâdık Kemâl, babası Vecihi Paşa gibi devlet idaresinde görev almıştır. Babasının, Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde görev almasıyla birçok yeri görme imkânı elde etmiştir. Toplumda oluşan çöküntüyü ve itikadî problemleri gözlemleyen müellif, bu problemlerin ancak Kur'ân'ın hakikatleri ile düzeltilebileceğini düşündüğü için böyle bir eseri telif etmiştir.

b) Edebî ve Kültürel Durum

Türk Edebiyat tarihi XIX. asırda Tanzimat'la birlikte yeni bir döneme kapı açmış ve bu dönemde Avrupa'nın etkisinde gelişen bir edebiyat ortaya çıkmaya başlamıştır. Her ne kadar bu yüzyılda Avrupa'nın etkisinde yeni bir edebiyat ortaya

⁸ Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, c. 7, s. 131-218.

⁹ Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze BÜYÜK İSLÂM TARİHİ*, Kombassan Şirketler Topluluğu, Konya, 1994, c. 12, s. 85-114.

çıkarsa da bütünüyle eski edebiyattan da vazgeçilmemiştir. Aynı zamanda eski geleneği kuvvetli bir şekilde devam ettiren temsilciler de mevcuttur.¹⁰

Edebiyatımızda XVIII. yüzyılda başlayan mahallîleşme akımı, XIX. yüzyılda da etkisini göstermeye devam etmiştir. Nedim ile başlayan bu akım, âşık tarzı söyleyişle divan tarzı söyleyişin birleştirilmesinden meydana gelmiştir. Bu akımın amacı dilde sadeleşmeyi sağlamaktır. Nesirde görülen sadelik divan şiirinde de görülmeye başlanmıştır. Yenileşme hareketi XIX. yüzyılda Enderunlu Vasıf'la devam etmiştir.¹¹

Bu yüzyılda kurulan önemli bir edebî topluluk ise Encümen-i Şuarâ'dır. 1861 yılında kurulan topluluk, çalışmalarını bir yıl gibi kısa süre devam ettirmiştir. Leskofçalı Gâlib Bey, Hersekli Ârif Hikmet Bey, Osman Şems Efendi, Koniçeli Kâzım Paşa, Manastırlı Hoca Nâ'îlî Efendi, Hâlet Bey, Yenişehirli Avnî Bey, Üsküdarlı Hakkı Bey Encümen-i Şuarâ'nın önemli isimlerindedir. Sonradan bu gruba Namık Kemâl ve Ziya Paşa gibi güçlü isimler de dâhil olmuştur.¹²

XIX. asır divan şiiri önceki asırlara göre yeni bir şey söylemekle birlikte daha önceki asırları taklit etmekten öteye geçememiştir.¹³ Enderunlu Vasıf, gazel ve musammatları ile Nedim'i; Keçeci-zâde İzzet Molla kaside, gazel ve mesnevileriyle Şeyh Gâlib'i; Nef'î ve Nâbî'nin yaptıklarını taklit etmişlerdir.¹⁴

Dönemin tezkirelerinde adı geçen önemli divan şairleri ve eserleri şunlardır: Enderunlu Vasıf *Divan*; Keçeci-zâde İzzet Molla *Bahâr-ı Efkâr*, *Hazân-ı Âsâr* (Divan), *Mihnet Keşan*, *Gülşen-i Aşk* (mesnevi); Akif Paşa *Eser-i Akif Paşa*, *Muharrerat-ı*

¹⁰ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2004, c. 2, s. 829.

¹¹ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c. 2, s. 832.

¹² Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 232.

¹³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Y.K.Y. Yayınları, İstanbul, 2006, s. 81.

¹⁴ Necla Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi*, İslâm Medeniyeti Yayınları, İstanbul, 1968, s. 109.

Hususiyye-i Akif Paşa ve Risâletü'l-Firâsiyye ve's-siyâsiyye adlı eserleri bulunmaktadır. Dönemin önemli kadın şairleri ise Leyla Hanım, Şeref Hanım ve Âdile Sultan'dır.¹⁵

XIX. yüzyılda önemli tezkire yazarları ve eserleri şunlardır: Bağdatlı Şefkat *Şefkat Tezkiresi*; Mehmet Tevfik, *Mecmuatü't-Terâcim*; Es'ad Efendi *Bahçe-i Sefâ- enduz*; Arif Hikmet *Arif Hikmet Tezkiresi* ve Fatin'in *Hâtimetü'l-Eş'ar*.¹⁶

XIX. yüzyıl halk şairlerinin, divan şairlerini taklit etmeye başladığı bir dönemdir. Bu dönemde aruz vezni ile şiirler yazılmış ve yeni türler ortaya çıkmaya başlamıştır. Önemli saz şairlerinden bazıları şunlardır: Erzurumlu Emrah, Âşık Dertli, Bayburtlu Zihni, Tokatlı Nuri, Ruhsatî ve Seyranî'dir.¹⁷

XIX. yüzyılda Avrupa etkisinde gelişen edebiyatımızda ortaya çıkan iki önemli hareket, Tanzimat edebiyatı ile Servet-i Fünûn edebiyatıdır.

Tanzimat Edebiyatı 1860-1895 yıllarında ortaya çıkan, Batı tesirinde gelişen ilk dönem edebî hareketin adıdır. Tanzimat Fermanı'nın yayımlanmasından yaklaşık yirmi yıl sonra, Türk edebiyatında bu hareketin etkileri görülmeye başlanmıştır. Fransız edebiyatının etkisi altında gelişen bu dönemin en önemli temsilcileri; İbrahim Şinasi, Namık Kemâl ve Ziya Paşa'dır. Bu dönem Şinasi-Namık Kemâl-Ziya Paşa Mektebi olarak da adlandırılmaktadır.¹⁸

Türk edebiyatında Batılılaşma hareketlerini Şinasi ile başlatmak öteden beri benimsenmiştir. Şinasi, büyük bir yazar ve şair olmamakla beraber birçok hususta ilk olma özelliği taşır. Onun çalışmaları ve yayınları esas alınmak suretiyle edebiyatta batılılaşmanın başlangıcı 1859-1860 yılları kabul edilmektedir. Şinasi'nin bazı çalışmaları: Edebiyatta Batılı türün ilk önemli örneklerinden *Şair Evlenmesi* komedisi;

¹⁵ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I2, s. 831-842.

¹⁶ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, T.T.K. Basımevi, 3. Baskı, Ankara, 1988, c. 1, s. 254.

¹⁷ Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 110.

¹⁸ Seyit Kemal Karaalioğlu, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, 1982, c. 2, s. 51.

Batı'dan yapılmış ilk şiir tercümesi *Tercüme-i Manzume*; 1860 yılında ilk özel gazete olan *Tercümân-ı Ahvâl*; şiirde şeklin, özellikle muhtevanın değişmesini gösteren *Müntahabât-ı Eş'ar*; konuşma diline ve halk kültürüne açılmanın ilk ciddi denemesi sayılabilecek ve bir takım atasözlerinin Arapça, Fransızca ve Farsça karşılıklarının da yer aldığı *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*'dir.¹⁹

Ziya Paşa, edebiyat hakkındaki görüşleri ve şiirleriyle daha muhafazakâr ve ihtiyatlı bir yazardır. Divan şiirine ve nesrine olumsuz bir gözle bakan, Osmanlı nesrinin, yazı dilinin ağırlığından ve öğretiminin zorluğundan şikâyet eden, dilin sadeleşmesi ve halka inmesi gerektiğini ve gerçek şiirimizin halk şiiri olduğu görüşünü savunan *Şiir ve İnşa* başlıklı makalesi dışında geleneğe bağlı kalmış olan Ziya Paşa, her zaman divan şiirinin zevkini aramıştır.²⁰ Onun başlıca eserleri: *Endülüs Tarihi* (Viardot'tan çeviri), *Engizisyon Tarihi* (Cheruel-Levallee'den çeviri), *Emile* (J. J. Rousseau'dan çeviri), *Tartuffe* (Moliere'den çeviri, Riya'nın Encamı), *Eş'âr-ı Ziya*, *Külliyât-ı Ziya Paşa*, *Harâbât* (Antoloji), *Rüyâ* (eleştiri), *Veraset Mektupları*, *Terkib-i Bend*, *Tercih-i Bend* manzumeleri ile *Zafername*'sidir.²¹

Sert polemikleriyle eski edebiyata özellikle divan şiirine karşı ayaklanan Namık Kemâl; hürriyet, vatan sevgisi, milliyet ve meşrutiyet gibi fikirleri ile ön plana çıkmıştır. Şiir, roman tiyatro, eleştiri, tarih, gazete, mektup ve mizah alanında birçok telifi bulunmaktadır. Namık Kemâl, Ziya Paşa'nın eskiyi hatırlatan *Harâbât* adlı antolojisini, *Tahrib-i Harâbât* ve *Ta'kîb-i Harâbât* adlı neşirleriyle eleştirmiştir. Namık Kemâl'in diğer eserleri şunlardır: *Şiirleri*, *Cezmi* (tarihi roman); *İntibâh* (roman), *Vatan Yahut Silistre*, *Zavallı Çocuk*, *Akif Bey*, *Gülnihal*, *Karabela-Celalettin Harzemşah*

¹⁹ Önder Göçgün vd., *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, A.K.M. Yayınları, Ankara, 2006, c. 7, s. 119-129.

²⁰ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, s. 64.

²¹ Şemsettin Kutlu, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1981, s. 85.

(çeşitli konuları işleyen tiyatroları); *Bârîka-i Zafer, Kanije, Silistre Muhasarası, Evrak-ı Perişan, Osmanlı Tarihi* (tarih ve biyografi).²²

Tanzimat Edebiyatı döneminde yetişen diğer isimler ise Abülhak Hamit Tarhan, Recaizâde Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat, Sami Paşazâde Sezai, Ahmet Vefik Paşa ve eski edebiyatı devam ettiren Muallim Naci'dir.²³

Servet-i Fünûn Edebiyatı XIX. asrın sonlarında ortaya çıkmış ve adını Servet-i Fünûn Dergisi'nden almıştır. Servet-i Fünûn Edebiyatı, Türk edebiyatında 1895-1901 yılları arasında etkili olmuştur. Grubun toplanmasında Recaizâde Mahmud Ekrem'in rolü büyüktür. Toplumun kötü gidişatından karamsarlığa kapılıp kendilerini sanata veren bu grup, şiir ve nesirde derinliği olmayan, yüzeysel ama estetiğe önem veren bir dönem başlatmıştır.²⁴

Servet-i Fünûn edebiyatının önemli temsilcileri: Tefik Fikret için şiir, toplumsal hayatta sıkıntı çeken insanların büyük-küçük sıkıntılarını dile getiren bir araçtır. Ona göre her şey şiirin konusu olabilir. Tefik Fikret, edebiyata dil, düşünce, biçim, anlatım ve yapıda birçok yenilik getirmiştir. Onun bazı eserleri şunlardır: *Rübâb-ı Şikeste, Hâluk'un Defteri, Şermin, (Rübâb'ın Cevabı, Tarih-i Kâdim, Doksan Beş'e Doğru)*.²⁵

Halit Ziya Uşaklıgil, Servet-i Fünûn topluluğunun roman yazarı olup Türk edebiyatında romanı geliştiren öncülerdendir. Halit Ziya Uşaklıgil, çeşitli konularda yetmiş yakın eser vermiştir. Onun Fransızca ve İngilizce'den çevirdiği hikâyeleri de mevcuttur. Romanları: *Nemide, Bir Ölü'nün Defteri, Ferdi ve Şürekâsı, Mâi ve Siyah,*

²² Kutlu, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, s. 29-33.

²³ Kutlu, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, s. 138-268; Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 381-382.

²⁴ Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010, s. 54.

²⁵ Şemsettin Kutlu, *Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1981, s. 11-15.

*Aşk-ı Memnû, Kırık Hayatlar; hikâye kitapları: Bir Muhtıranın Son Yaprakları, Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası, Bir Şi'r-i Hayâl, Sepette Bulunmuş, Bir Hikâye-i Sevdâ.*²⁶

Servet-i Fünûn topluluğunun diğer temsilcileri, Cenab Şehabettin, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet ve Süleyman Nazif'tir.²⁷

XIX. asırda siyasî alandaki gelişmelere paralel bir şekilde edebî ve kültürel ortamdaki gelişmeler devam etmiştir. Bir yandan batıya yönelip yeni bir arayış devam ederken diğer yandan da eski edebiyatın ürünleri verilmeye devam edilmiştir. Çalışmamızın konusunu teşkil eden İsmâil Sâdık Kemâl'in eserlerine baktığımızda, onun aruz vezni ve kıt'a, gazel gibi divan edebiyatı nazım şekillerini kullanarak, tevhid, münacat, na't, hilye gibi dinî-edebî türlerde eserlerde veren, geleneğe bağlı bir mutasavvıf şair olduğu görülmektedir. Şiirlerinde Arapça ve Farsça terkiplere de çokça yer veren İsmâil Sâdık'ın bu özellikleri ile eski edebiyata bağlı bir isim olduğunu söyleyebiliriz.

---

²⁶ Kutlu, *Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, s. 55-58.

²⁷ Kutlu, *Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, s. 97-197.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA'NIN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1. HAYATI

XIX. yüzyılda yaşayan İsmâil Sâdık Kemâl'in hayatı hakkında, Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmânî*²⁸, Bursalı Mehmed Tahir *Osmanlı Müellifleri*²⁹, İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü'ş-Şuarâ)*³⁰, Bağdatlı İsmail Paşa *Hediyyetü'l-Ârifîn, Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*³¹ ve Mehmet Nâil Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî'sinde (Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri)*³² ve güncel bazı eserlerde kısa bilgiler yer almaktadır.³³

1.1. Adı

İsmâil Sâdık Kemâl, *Tefsîr-i Kemâl* ve diğer eserlerinde ismini “es-Seyyid İsmâ’îl Şâdık bin el-Hâc Muhammed Şâlih Vecîhî Pâşâ”³⁴; *Âsâr-ı Kemâl*'de “es-Seyyid İsmâ’îl Şâdık Kemâlü’bnü Muhammed Vecîhî Pâşâ Şeyhu'l-Harameyni'l-muhteremeyn”³⁵ olarak vermiştir. Mehmet Süreyya “Sicill-i Osmânî”de Kemâl İsmail

²⁸ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî veya Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye*, Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, c. 3, s. 881.

²⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Ali Şükrü Matbaası, İstanbul, 1338, c. 2, s. 403.

³⁰ İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü'ş-Şuarâ)*, Haz. M. Kayhan Özgül, A.K.M. Yayınları, İstanbul, 1988, c. 2, s. 1179.

³¹ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn, Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, M.E.B. Yayınları, Ankara, 1951, c. 1, s. 223.

³² Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî, Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, c. 2, s. 863.

³³ İsmail Sâdık Kemâl için yazılan ansiklopedi maddelerinde, isimlerini saydığımız dönemin biyografik eserleri ve şura tezkirelerinden yola çıkarak onun hakkında bilgiler verilmektedir. Komisyon, “*Sâdık Kemâl*”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yay., İstanbul, 1982, c. 5, s. 271; İhsan Işık, *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara, 2006, c. 5, s. 2136; İsmail Hakkı Aksoyak, “Kemâl Paşa, İsmâ’îl Sâdık Kemâl”, <http://www.turkedebiyatilisimlersonzlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1748> (Erişim Tarihi 11.03.2019).

³⁴ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Tefsîr-i Kemâl*, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba koleksiyonu, nu: 631, c. 1, vr. 1/a.

³⁵ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba Koleksiyonu, nu: 68, vr. 184/b.

Paşa,³⁶ İbnü'l-Emin Mahmut Kemâl İnal, “Son Asır Türk Şairi”nde adını Kemâl olarak vermiştir.³⁷

Müellif; şiirlerinde İsmâil, Sâdık ve Kemâl isimlerini tevriye sanatından istifade ederek şöyle vermiştir:

Kemâli eyleyüp hem-nâmı **İsmâ'îl** gibi **Şâdık**

Ede 'ind-i İlâhîsinde marzâ Rabb-i bî-hemtâ³⁸

Bularak 'avn-i Hüdâ ile **Kemâl İsmâ'îl**

Şâdıkıyyetle dü-'âlemde ola kâm-revâ³⁹

İsmâil Sâdık Kemâl, Arapça yazdığı tahmisin son bendindeki şu mısralarda, isminin baba tarafı hâriç hepsini vermiştir.

أَبُ الْكَمَالِ لِصَادِقٍ وَلَا هَلِيهِ

لِيَكُنْ كَأَسْمَاعِيلَ حُسْنُ مَالِهِ⁴⁰

1.2. Doğum Tarihi ve Yeri

Müellifin doğum tarihi yalnızca, “*Son Asır Türk Şairleri*”⁴¹ ve *Tuhfe-i Nâîli’de* (*Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*)⁴², h.1244/ m. 1828 yılı verilmiştir. Sinan Kunalalp ise müellifin doğumunu h. 1240/m. 1824 olarak vermiştir.⁴³

³⁶ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî veya Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye*, c. 3, s. 881.

³⁷ İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî ş-Şuarâ)*, c. 2, s. 1179.

³⁸ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 19/b, 18.

³⁹ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 37/b, 82.

⁴⁰ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 241/a, 2, -Allâh'ım İsmail gibi güzel akibetli olması için Sadık'a ve ehline kemal ver.”

⁴¹ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1179.

⁴² Tuman, *Tuhfe-i Nâîli.*, s. 863.

⁴³ Sinan Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli (1839-1922) Prosopografik Rehberi*, İsis Yayınları, İstanbul, 1999, s. 85.

Yazarın doğum tarihi “*Āsâr-ı Kemâl*”in “Vâlidem Müslime Hânım Merhûmeniñ Terceme-i Hâlidir” bölümünde h. 1240/m. 1824 yılı verilmiştir. “*Otuz altı târîhinde pederim el-Hâc Muḥammed Şâlih Vecîhî Pâşâ tezevvüc olunup iki yüz kırk târîhinde bu ‘abd-i ‘âcizi ve mu’ahḥaran merḥûm müşârün ileyhiñ defn olduğu Hazret-i İbn-i ‘Abbâs raḍiye ‘anhümâ Rabbü’n-nâs efendimiziñ türbe-i ‘aliyyeleri ittisâlinde medfûn el-Hâc Muḥammed Şâlih Beg merḥûmu ve çend nefer birâder ü hemşirelerimi tögürmüş.*”⁴⁴

Melek Dikmen, İsmâil Sâdık Kemâl’in “*Āsâr-ı Kemâl*”ine düşürülen bitirme tarihindeki “*Sinn-i Kemâl*” terkibinden yola çıkarak müellifin, kırk yaşında eserini yazmaya başladığını ve üç yılda tamamladığını düşünmektedir. Dikmen’e göre müellif eseri bitirdiğinde kırk üç yaşındadır. Bitirme tarihi h.1284/m. 1867-68’den 43’ü çıkardığımızda h. 1241/m. 1825 tarihini vermektedir. Dikmen, Hicrî ve miladî takvim arasındaki senenin gün sayısından kaynaklı farklılıklar da göz önünde bulundurulduğunda, müellifin h. 1240/m. 1824 yılında doğmuş olabileceğini belirtmektedir.⁴⁵

Başladım sinn-i Kemâli bulıcağ kırka varup

Etdi üç yılda muvaffağ buña Rabb-i Mütê‘âl

‘Âcizâne dedim itmâmına târîh-i tamâm

Luḥfu Ḥağ kıldı bu Āsâr-ı Kemâli ikmâl (sene 1284)⁴⁶

İsmâil Sâdık Kemâl doğum tarihini *Tefsîr-i Kemâl*’de Ankebût Sûresi 5.

âyetinin ebcet değeri ile ve bu âyete yaptığı tefsîrde şu şekilde vermektedir:

⁴⁴ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Āsâr-ı Kemâl*, vr. 248/a.

⁴⁵ Melek Dikmen, *Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmail Sâdık Kemâl Paşa ve Āsâr-ı Kemâl*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2016, c. 1, s. 21.

⁴⁶ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Āsâr-ı Kemâl*, vr. 241/b.

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللّٰهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللّٰهِ لَآتٍ⁴⁷)

Âyet-i kerimenin ebced hesabı h. 1240/m. 1824 İsmâil Sâdık Kemâl'in doğum tarihini vermektedir.

Mıṣrâ^c -ı tārīḥ

Kemâl rāci liḳā'u'llāha leff-i cān u ten nā'il h. 1240/m. 1824 (vr. 171/a, 21)

1.3. Ailesi

Bu bölümde müellifin babası, annesi, kardeşleri, eşi ve çocukları hakkında bilgi verilecektir.

1.3.1. Babası

Sicill-i Osmani'de⁴⁸ babası “*Vecihî Mehmed Paşa*” adına bir madde bulunmaktadır. Müellif, babasının adını kendi eserlerinde “*el-Hâc Mehmed Sâlih Vecihî Paşa*” olarak vermektedir. Ankaralı âlim Hüseyin Efendi'nin oğlu Vecihî Paşa, h. 1214/m. 1799 yılında Yozgat'ta dünyaya gelmiştir. Dedesi Ankara âlimlerinden Osman Efendizâde, büyük dedesi ise Şam âlimlerinden Ali Efendi'dir. İbrahim Alâettin Gövsa, Kemâl'in babasının doğum yerinin Yozgat olduğu bilgisini vermektedir.⁴⁹ Müellif ise babasının doğum yerinin Ankara olduğunu, “*Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba*” adlı eserinde şu beyitlerle belirtmektedir:

Mevlidi Ankaradır biñ iki yüz on dörtde

Sā'ir aḥvālını de edeyim ʿarz u inbā

...

⁴⁷ Ankebût Sûresi, 29/5.

⁴⁸ Mehmed Süreya, *Sicill-i Osmânî veya Tezkire-i Meşâhîr-i Osmaniyye*, c. 5, s. 1655.

⁴⁹ İbrahim Alâettin Gövsa, *Meşhur Adamlar Hayatları-Eserleri*, İstanbul, 1933-1936, c. 4, s. 1553.

Peder ü ceddî dahı Ankaraniñ içinden

Şamlıdır vâlideyniñ ceddî cemîc-i ʿulemâ

Kendü de ʿilm ü kitâbetde mahâret bularağ

Etdi dāmâd Ayaşda Hâcî Mesʿûd Ağa⁵⁰

Şerife Müslime Hanım ile evlenen Vecihî Paşa, önce kayınpederi Hacı Mesud Ağa'ya kâtiplik yapmış, ardından Divân-ı Hümâyun ve Mühimme⁵¹ kalemlerinde görevler almıştır. Hacı Mesud Ağa'nın kardeşi Esad Paşa'nın yanında hazînedârlık⁵² vazifesini yapmıştır. Vecihî Paşa'ya Osmanlı Devleti'nde farklı görevler verilmiştir. Vecihî Paşa'nın ne zaman ve nerede görev yaptığı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo-1: Muhammed Salih Vecihî Paşa'nın görev yaptığı yıllar ve yerler⁵³

(h. 1243/m. 1827)	Rumeli Beylerbeyi olarak Edirne Kaykamlığı, Samakov ⁵⁴ ve Varna Muhafızlığı ⁵⁵
-------------------	--

⁵⁰ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba*, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, 00564-M01, vr. 83/a, 17-19.

⁵¹ Mühimme, Sadaret dairesinde tutulan defterler için kullanılan bir terimdir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı bunların birkaç çeşidinin olduğunu belirtmektedir. Divan müzakereleri için tutulan mühimme defterleri, üstün körü mühimme defterleri, diğeri ise mektum-i mühimme olup gizli olarak yazılan hüküm ve fermanlar olan mühimme defterleridir. Savaş zamanında gerekli olan defterler Sadrazam ve Serdar-ı ekrem ile gönderilmesi ile seferlerde tutulan mühimme defterlerine de ordu mühimmesi adı verilmektedir. Sadrazamın seferde bulunması halinde devlet merkezinde Rikâb-ı Hümâyun Kaymakamı'nın başkanlığı altında toplanan divan ve meclis müzakerelerine ait deftere Rikâp mühimmesi denilmektedir. Kanun derecesinde olan şeylerin kaydı için resmî dâirelerde tutulan defterler de bu isimle anılmaktadır. Mühimme defterlerini yazan kişiye ise mühimme nüvîsân denir. Bir sıkıntı olduğunda öncelikle bunlara başvurulmaktadır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1983, c. 2, s. 605; Mühimme defteriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "Mühimme Defteri", *D.İ.A.*, İstanbul, 2006, c. 31, s. 520-523.

⁵² Hazînedâr, değerli mal ve eşyayı korumaya tayin edilen memurlar için kullanılan bir terimdir. Hem şahsın hem de devletin mallarını koruyanlar için hazînedâr denilmiştir. Pakalın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 785.

⁵³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî veya Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye*, c. 5, s. 1655.

⁵⁴ Samakov, Bulgaristan İmaret'inin Sofya Sancağı'na bağlı, kırk beş kilometre Sofya'nın Güneydoğu'sunda yer almaktadır. İsker nehri üzerinde kurulmuş bir kasabadır. Sakinleri daha ziyade demircilik, peynir, yağ ticareti ve buğday ürünleri ile geçinirlerdi. Özellikle demircilikte nam yapmış bir yerdir. Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1311 (1894), c. 4, 2965.

(h. 1247/m. 1831)	Selanik Mutasarrıfı ⁵⁶
(h. 1248/m. 1832)	Belgrad Muhafızlığı
(h. 1251/m. 1835)	Vezirlik rütbesi ile Bosna Eyalet Valiliği
(h. 1256/m. 1840)	Vali iken azledilmesi. ⁵⁷
(h. 1257/m. 1841)	Konya, Elazığ (Mamuret'ül-'Azîz) ⁵⁸ ve Diyarbakır Vazifeleri.
(h. 1258/m. 1842)	Halep ve Urfa Valiliği
(h. 1261/m. 1845)	Sayda ⁵⁹ ve Kudüs Valiliği
(h. 1262/m. 1845)	Belgrad Muhafızlığı
(h. 1264/m. 1848)	Musul ve Ankara Valiliği
(h. 1267/m. 1845)	Ankara ve Bağdat Valiliği
(h. 1271/m. 1855)	Ankara Valisi
(h. 1272/m. 1856)	Erzurum Valisi
(h. 1274/m. 1858)	Selanik Valisi
(h. 1278/m. 1862)	Meclis-i Vâlâ ⁶⁰ üyeliği ve başkanlığı
(h. 1280/m. 1864)	Medine-i Münevvere Muhafızlığı

Ömrünün son anına kadar devleti ve milleti için çalışan Vecîhî Paşa, h. 12 Rebiu'l-evvel 1284/m. 14 Temmuz 1867 tarihinde vefat etmiştir. Kabri, Medine'de

⁵⁵ Arapça olan muhafız kelimesi, koruyan ve muhafaza eden anlamlarına gelmektedir. Devlet adamlarını koruyan kişilere, bir yerden başka bir yere nakledilen eşyayı koruyana ve kaleleri düşman hücumlarından korumakla vazifeli kişilere muhafız denilmektedir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 564.

⁵⁶ Mutasarrıf, sancak teşkilatının başında bulunan kimseye verilen ünvanıdır. Liva olarak da bilinen sancak, kaza (ilçe) ile vilayet (il) arasında olan bir idarî yapıdır. Bazıları vilayete bağlı ve bazıları ise bağımsızdır. Cumhuriyet'in ilanından sonra kaldırılmıştır. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 586.

⁵⁷ Zafer Gölen, "Bosna Valisi Mehmed Vecihi Paşa'nın Muhakemesi", *Bellekten*, Aralık 2012, c. LXXVI, Sayı 277, s. 849-877.

⁵⁸ Elazığ, eski yerleşim yeri Harput Kalesi'nin bulunduğu yerdir. XIX. yüzyılda jeopolitik önemini kaybetmesi ve ulaşımın zorlaşması nedeniyle (Agavat mezraası) bugünkü şehrin merkezi oldu. Nüfusun buraya kayması ile şehrin imar çalışmaları başlamış ve dönemin valisi İzzet Paşa, Osmanlı Padişahı Abdülaziz'e nispetle bu yere Ma'muretülaziz adını vermiştir. Ahmet Halaçoğlu, "Elazığ", *D.İ.A.*, İstanbul, 1994, c. 10, s. 551-552.

⁵⁹ Sayda, Suriye'de Beyrut sancağına bağlı bir kazadır. Beyrut'un güneyinde Akdeniz'e sahili bulunmaktadır. Burada Müslüman ve Hıristiyan nüfusu birlikte yaşamaktadır. Diğer bir ismi ise Sidon'dur. Eski Suriye hükümdarlarının kabirleri buradadır. 1516 Mercidabık Savaşı'ndan sonra Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Ahmet Rifat, *Lügât-ı Târîhiyye ve Coğrafîyye*, Mahmut Bey Matbaası., İstanbul, 1300, c. 4, s. 186; Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, c. 4, s. 2974; Ersin Gülsoy, "Osmanlı Dönemi (Sayda)", *D.İ.A.*, c. 36, s. 209-210.

⁶⁰ II. Mahmut tarafından kurulan "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye" (h. 1253/m. 1837) 5 üyeden oluşmaktadır. Bütün işlerinde meclis, oy çokluğu esasına göre çalışmaktadır. İslahat hareketleri için gerekli olan kanunları hazırlamak, memurları mahkeme eden ve gerekli görüldüğünde devlet işlerinde görüş belirten kurumdur. Tanzimat'tan sonra yoğunlaşan işlerden dolayı "Meclis-i Âli-i Tanzimat" ve "Meclis-i Ahkâm-ı Adliye" birleştirilerek bu kurum meydana getirilmiştir. Daha sonra tekrar ikiye ayrılıp "Divan-ı Ahkâm-ı Adliye" ve "Şûra-yı Devlet" olmuştur. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 430-431; Ali Akyıldız, "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye", *D.İ.A.*, Ankara, 2003, c. 28, s. 250-251.

Baki kabristanında İbn Abbas'ın türbesinin yanında medfun bulunan Muhammed b. Hanefi'nin kabrinin bitişiğinde yer aldığı ifade edilmektedir.⁶¹

1.3.2. Annesi

İsmâil Sâdık Kemâl'in annesi Şerife Müslime Hanım, h. 1209/m. 1794 senesinde Ankara'nın Ayaş kazasında doğmuştur. Babası Surre-yi Hümâyûn Emîni⁶² Hacı Mesud Ağa'dır. Babası, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın başlatmış olduğu isyanlardan biri olan Kastamonu'daki Tahmiscioğlu isyanını önlemede büyük bir rol oynamıştır.⁶³

Vecihî Paşa ile h. 1236/m. 1820 yılında evlenen Şerife Müslime Hanım, eşinin görevleri nedeniyle Osmanlı'nın farklı şehirlerinde bulunmuş ve birkaç defa hac farızasını yerine getirme imkânı elde etmiştir. Mütedeyyin ve salih bir hanım olup Ayaşlılara içme suyunu getirmeye vesile olmuş; onların sevgi ve saygısını kazanmıştır.⁶⁴ Şerife Müslime Hanım, Ayaş'ta birçok vakıf çalışmalarında da bulunmuş ve Üsküdar'da 23 Cemâziyyevvel 1280/5 Kasım 1863 tarihinde kendisine ait vakfını kurmuştur. Kendisine ait hamam ve bahçeyi; türbenin yanında bulunan cami, tekke, kütüphane ve medresenin onarımı, burada istihdam edileceklerin maaş ve masraflarının karşılanması için vakfetmiştir.⁶⁵

⁶¹ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 247/a-b.

⁶² Surre Emîni, Mescid-i Haram'a her sene gönderilen hediye ve çeşitli ihtiyaçların giderilmesi için tertip edilen "Surre-i Hümâyûn" başkanlık eden kişiye verilen ünvandır. Bu göreve atanacak kişiler mütedeyyin ve doğrulukla iştihar etmiş asker, idareci ve ulemâ arasından tercih edilirdi. Surre Emîni düzenlenen bir törenle (Surre alayı) yola çıkardı. Hac vazifesini de yerine getirdikten sonra geri dönerdi. İlk zamanlarda ekonomik durumlar iyiyken herkes bu göreve talip olurdu. Sonraki zamanlarda ekonominin kötüleşmesi ile talipleri azalmıştır. Surre Emîni bu kutsal vazifede kendi cebinden de para harcıyordu. III. Selim döneminde "Surre-i Hümâyûn"un bütçesi artırılmıştır. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, s. 283-285.

⁶³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kastamonu'da Tahmiscioğlu Vak'ası", *İ.Ü.T.S.D.*, S. 1/2, İstanbul, 1937, s. 139-152.

⁶⁴ Kamil Şahin, "Ayaşlı el-Hâc Şerife Müslime Hatun". *Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî (Tarihte-Günümüzde Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî Sempozyumu)*, 2-4 Temmuz 1993, Ayaş, s. 240.

⁶⁵ İbrahim Ateş, "Şerife Müslime Hanım'ın Bünyâmin Ayâşî İle İlgili Vakfıyesi Üzerine Düşünceler", *Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî (Tarihte-Günümüzde Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî Sempozyumu)*, 2-4 Temmuz 1993, Ayaş, s.35-52.

İsmâil Sâdık Kemâl soyunun, büyük zatlardan olan Seyyid Mustafa Bünyâmin Ayâşî'nin soyundan geldiğini, Bünyâmin Ayâşî hakkında yazdığı manzumede şöyle ifade etmektedir:

Kibâr-ı evliyadan idi Bünyâmîn mihr-âsâ
Ayâşî idi ismi Muştafâ sādâtdan hâkkâ
...
Bu 'abd-i 'âcizi dünyâya neslinden getürdü Hâk
Dü-'âlemde ede tevlîd-i feyzile dahı ihyâ⁶⁶

Şerife Müslime Hanım, h. 17 Zilhicce 1281/m. 13 Mayıs 1865 tarihinde Mekke-i Mükkerreme'de vefat etmiştir.⁶⁷

1.3.3. Kardeşleri

İsmâil Sâdık Kemâl'in üç erkek ve bir de kız kardeşi bulunmaktadır, erkek kardeşleri: Mehmet Salih, Rıza Bey ve Aziz Bey'dir. Müellifin kız kardeşi ise Necibe Hanım'dır.⁶⁸

Müellifin kız kardeşi Necibe Hanım, Viyana ve Berlin'de Büyükelçilik vazifesi yapan Sadullah Paşa ile evlenmiştir. Bu izdivaçtan Âsaf, Nusret, Ragıp ve Nazlı adında dört çocuğu dünyaya gelmiştir.⁶⁹

1.3.4. Eşi

İsmâil Sâdık Kemâl, h. 1260/m. 1844 yılında bir evlilik teşebbüsünde bulunulduğunu, her iki tarafın da aralarında anlaştıklarını belirttikten sonra Şeyh

⁶⁶ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 233/b, 17.

⁶⁷ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 248/b, 1-17.

⁶⁸ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî veya Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye*, c. 5, s. 1655.

⁶⁹ Ali Akyıldız, *Sürgün Sefir Sadullah Paşa*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 187; Sadullah Paşa'nın çocukları ve torunları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Akyıldız, "Sâdullah Paşa", *D.İ.A.*, İstanbul, 2008, c. 35, s. 432-433.

Mahmud adında bir zâtı ziyaret etmiş; o da, kendisine dayısının kızıyla evleneceğini kerâmet olarak işaret etmiştir. İsmâil Sâdık Kemâl bu durumdan kimseye söz etmez. Babasının vasıtası ile evleneceği kızın bir akrabası devlet dairesinde bir memurluğa alınmış, sonra işe alınan kızın akrabası bazı sebeplerden dolayı azledilmiştir. Bu durumun kendilerine sıkıntı çıkarabilme ihtimali ile babası, bu evlilikten vazgeçmesi için kendisine haber göndermiş ve isterse İstanbul'da bulunan dayısının kızı ile evlenebileceğini söylemiştir. Böylece müellif, Şeyh Mahmud adlı zatın kerâmeten işaret ettiği dayısının kızı ile evlenmiştir. İsmail Hakkı Konyalı, Dügümlü Baba Tekkesi haziresinde medfun bulunan, eşinin adını Hasna Hatun olarak vermiştir.

Biñ iki yüz ile altmış senesinde pederim

Birinin duğterini alacak olmuşdu baña

Vâlideynim ile kendüm ile ol kız tarafı

İttifâk eyleyerek kılmadı şübhe aşlâ

....

Akrâbamız olur ise çekilecek zağmet

Deyü bi'l-vâsıta gönderdi haber böyle baña

Ki taleb eyler ise tayısınıñ duğterini

Der-sa' âdetde ise de getirülmek ađrâ⁷⁰

1.3.5. Çocukları

Nazım Taşan, İsmâil Sâdık Kemâl'in "*Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba*" adlı eserindeki bilgilerden hareketle müellifin en az iki kız ve iki erkek çocuğu olduğunu;

⁷⁰ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 232/a, 5-17.

Düğümlü Baba'nın müellifin çocuklarına hastalıklarında himmet ettiğini ve müellif hayatta iken iki çocuğunun vefat ettiğini nakletmiştir.⁷¹

Düğümlü Baba, müellife ikinci çocuğunun daha dünyaya gelmeden erkek olacağını haber vermiş, Düğümlü Baba'nın bu kerâmetini müellif, şu şekilde ifade etmiştir:

Dİger oğlum toğacağ olduğu ešnāda dağı

Erkek olacađını didi bi-ilhām-ı Hūdā⁷²

Müellifin hastalanan kızına doktorlar bir çare bulamamıştır. Müellif bunun üzerine şeyhi Düğümlü Baba'dan himmet istemiştir. Düğümlü Baba'nın himmeti ile doktorların ümitlerini kestiği kızı şifa bulup iyileşmiştir. Müellif, bu duruma doktorların da hayret ettiğini şöyle belirtmiştir:

Çend yıl şöıra kızım ĥasta olunca gidilüp

Olmamışken aña dā'ir yine bir şey inbā

Dedi pür-ĥayr olan evlād pederi ĥaqqımda

Etdi bağışlaya Mevlā diyerek ĥayr-du' ā

Kesb-i ĥıffet edüp ol gün kızımın ĥastalığı

İki gün şöıra gelüp eyledi ĥayret ĥükemā

Dediler şübhe ederken şavışur mu deyü biz

Pek çabık ĥıffeti etdi bize ĥayret ilğa⁷³

⁷¹ Nazım Taşan, *Kemāl-Nāme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Ü.S.B.E., Sakarya, 2017, s. 13.

⁷² İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Asâr-ı Kemâl*, vr. 234/b, 26.

İsmâil Sâdık Kemâl, diğer kızının da hasta olduğunu ve yine şeyhinin himmetiyle şifa bulup hastalıktan kurtulduğunu belirtmektedir:

Şükr-i bî-gāyet ola kim o da şavıştırdı

Duğter-i dīgerime oldu yine feyzi devā⁷⁴

Müellifin diğer bir kızı ise Hanife Hatun'dur. Müellifin bu kızı hakkındaki bilgiye, yapılan lisansüstü bir çalışmada rastlanılmıştır. Mezar taşı kitabesinde yer alan “Ankara Valisi Vecihi Paşa'nın mahdûmu ve Kemal Paşa Hazretlerinin kerimesi Hanife Hanım ve Çapan-zâde Süleyman Bey'in Mahdumu Mustafa Bey” bilgisine göre Hanife Hanım'ın İsmâil Sâdık Kemâl'in kızı olduğu belirtilmektedir.⁷⁵

İbrahim Hakkı Konyalı, Düğümlü Baba Vakfiyesi hakkında bilgi verirken, müellifin Zehra adında bir kızı ve Kemâl adında bir torunundan bahsetmektedir.⁷⁶ Böylece, yukarıda verdiğimiz en az iki kızı olduğu bilgisinden hareketle, isimleri zikredilmeyen kızlarının birinin adının Zehra diğerinin ise Hanife olduğu anlaşılmıştır.

1.4. İlmî Şahsiyeti ve Görev Yerleri

Mahmut Kemâl İnal, İsmâil Sâdık Kemâl'in hayatı hakkında bilgi verirken “İlim tahsil ederek icâzet-nâme aldı.”⁷⁷ ifadesini dile getirmektedir. İbrahim Hakkı Konyalı ise onu, “kültür seviyesi yüksek, mütedeyyin, eli kalem tutan ve meramını şiirle dile getirebilecek bir kuvvete sahiptir.”⁷⁸ şeklinde tanıtmaktadır. Babası Vecihî Paşa, Osmanlı Devleti'nde çeşitli vazifelerle Balkanlar, Anadolu ve Hicaz Yarımadası'nda

⁷³ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 234/b, 34-37.

⁷⁴ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 234/b, 38.

⁷⁵ Ülkem Yaz, *Yozgat Merkez Osmanlı Cami Hazirelerinde Bulunan Mezar Taşları*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri Ü.S.B.E., 2011, s. 193.

⁷⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, *İstanbul Sarayları*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1942, s. 260-263.

⁷⁷ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 2, s. 1179.

⁷⁸ Konyalı, *İstanbul Sarayları*, s. 260.

bulunmuştur. Dolayısıyla bu bölgelerdeki ilim ve kültürün müellifin eğitim hayatında etkili olduğu düşünülmektedir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiir yazabilen müellifin, hem ailesinden hem de çevresinden iyi bir eğitim aldığı söylenebilir.

Müellif, bir manzumesinde ilim icâzet-nâmesi aldığına dair bir tarih düşürmüştür. Bu tarih h. 1260/m. 1844 yılına denk gelmektedir:

On iki dürlü târîhi bu bir beyte edüp taḥrîr

Kemâl envâ^ç -ı şükr-i Ḥaḫda beyt-i dil ola ḫâ'im

Mücâz ola dü-^ç âlemde Kemâl ḫayr-ı kâmile

Kemâl oldu mucâz-ı^ç ilm aña ḫayr ola o dâ'im⁷⁹

İslâmî gelenekte icâzet (diploma), birçok alanda verilmektedir. İsmâil Sâdık Kemâl, tarih beytinde ilim icâzet-nâmesini aldığı özelliikle belirtmektedir.⁸⁰ Onun ilme iştîyakı ve merakı, zengin bir kütüphane meydana getirmesine vesile olmuştur. Müellif oluşturduğu kütüphaneyi, İbrahim Paşa Sarayı içinde yer alan tekkeye vakfettiğine dair “*Kemâlnâme-i Düğümlü Baba*” adlı eserinde, yazı ve cild malzemelerini tevriyeli olarak kullanarak şu tarihi düşürmüştür:

Cendere şîrâz-i ḫaşre

Cild daḫı şârih-i metn-i fa^{çç} âl

Mıstâr-ı ḫalb olmalı maḫbû^ç kim

⁷⁹ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 240/a, 7-8.

⁸⁰ Tarihte kesin olarak ne zaman icâzet belgesi verilmeye başlandığı bilinmemektedir. İslâmî ilimlerde icâzet belgesi ilk olarak hadîs alanında verilmiştir. Daha sonra farklı alanlarda icâzet verilmiş ve farklı terkiplerin meydana gelmesine sebep olmuştur. “*İcâzetü'l-iftâ, İcâzetü'l-fıkh, İcâzetü't-tıbb, İcâzetü'l-hisâb, İcâzetü'l-ferâiz vb.*” Belirli bir alanda ihtisas yapan kişilere verilen icâzetler hususî (özel), bütün ilimleri bir medreseden veya hocadan alarak tamamlayanlara verilen icâzetler ise umumî (genel) icâzet-nâme olarak adlandırılmıştır. İcâzet-nâmelerde besmele, Peygamber'e salavat ve ashabına dua, kelime-i şehadet, konunun önemi ve mahiyeti, öğrenme ve öğretmenin, irşad etmenin ve senedin ehemmiyetine dair bilgiler yer almaktadır. Cemil Akpınar, “İcâzet”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2000, c. 21, s. 393-398.

‘İlm ü ‘amel maşdarı kıāleb-i mişāl

İki cihāndır dü şaḫīfe varak

Maṭlāb u ma‘ nī yazıla ḫāl u kıāl

İşbu kütüb-ḫāneyi de bi’l-ķabūl

Eyleye Ḥaķ bādī-i ḫüsn-i me’āl

Oldu Kemāl vāķıfı tārīḫini

Dedi “Kütüb-ḫāne-i cem‘ -i Kemāl” (h. 1283/m. 1866)⁸¹

İsmâil Sâdık Kemâl, kitaplarından Düğümlü Baba Zâviyesi’ne iki kıt’a cüz hâlinde Kur’ân-ı Kerim, 437 cilt kitap, 1 lıhye-i saadet, 2 sedefkâri çekmece, 211 kıymetli levha vakfetmiştir. Müellif, tekke ve türbeye vakfedilen demirbaşların korunup tamir edilmesi için Antakya’da bulunan Maşukiyye Çiftliği’ni vakfetmiş; adı geçen zâviyenin şeyhi Mehmet Ragıp Efendi’yi de vakfa mütevellî olarak atamıştır.⁸²

İsmâil Sâdık Kemâl bazı kalemlerde çalışarak muhtelif memuriyetlerde bulunmuştur. Mîrimîrân⁸³ rütbesine yükseltilen İsmâil Sâdık Kemâl, h. 1273/m. 1857’de Rumeli Beylerbeyliği’ne ve Aralık 1879⁸⁴ yılında ise ilk defa oluşturulan Meclis-i

⁸¹ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba*, vr. 39/a, 1-5.

⁸² Konyalı, *İstanbul Sarayları*, s. 260.

⁸³ Mîrimîrân rütbesi Beylerbeyi rütbesiyle eşanlamlıdır. Beylerbeyliğin genel valisi olarak da bilinmektedir. Osmanlı Devletinde Beylerbeyi ilk dönemde bir tane iken daha sonra bu sayı ikiye çıkarılmıştır. Bunlar Anadolu ve Rumeli beylerbeyliğidir. Beylerbeyi, Padişah’tan sonra sözü ve emri geçerli olan kişidir. Mehmet Ali Önal, *Paradigma Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2011, s. 114-115; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügatı*, Enderun Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1986; s. 42-43; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri sözlüğü*, c. 2, s. 545.

⁸⁴ Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli (1839-1922) Prosopografik Rehberi*, s. 85.

Â'yân üyeliğine getirilmiştir. Müellif, memuriyet hayatının büyük bir kısmını mazulen (azledilmiş olarak) kendi yalısında geçirmiştir.⁸⁵

1.5. Ölümü

Müellif, h. 10 Safer 1310/m. 3 Eylül 1892 tarihinde vefat etmiş ve Sultan Ahmed Camii civarında bulunan Dügümlü Baba Türbesi'ne defnedilmiştir.⁸⁶ Cumhuriyet döneminde bakımsız kalan tekke, İbrahim Paşa Sarayı'nın restore edildiği 1965 yılında yıkılmış ve türbe kısmında bulunan kabirler, Sultan I. Ahmed'in Türbesi'nin bulunduğu bahçeye nakledilmiştir. Dügümlü Baba Türbesi'nde müellifimizle birlikte toplam 15 kişi medfundur. Bu kabirlerden 5'i kadın, 8'i erkek ve 2'si çocuklara aittir.⁸⁷ Taşınan kabirlerden sadece Dügümlü Baba'ya ait bir mezar taşı kalmıştır. İsmâil Sâdık Kemâl'e ait herhangi bir bulguya ise rastlanmamıştır.

1.6. İsmâil Sâdık Kemâl'in Hayatında Dügümlü Baba

Dügümlü Baba, h. 1200/m. 1785-1786 yılında Amasra Viranşehir'de doğmuştur. Gerçek adı Hafız Mustafa Efendi'dir. Babası Şeyh Yahya Efendi olup Amasra eşrafından Alemdarzâde ailesine mensuptur. Dedeleri Fatih döneminde, İstanbul'un fethine katılıp alemdârlık vazifesini yapmışlardır. Belli bir dönem varlıklı bir hayat süren Alemdarzâde ailesi, daha sonra fakirliğe düşer olmuştur. Annesi Hanife Hanım, Hz. Peygamber'in soyundan gelmektedir. Babasının nesebi Hz. Ömer'e dayanmaktadır.⁸⁸

⁸⁵ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1179; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî veya Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye*, c. 3, s. 881.

⁸⁶ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, c. 2, s. 863.

⁸⁷ Konyalı, *İstanbul Sarayları*, s. 261.

⁸⁸ Taşan, *Kemâl-Nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, s. 34-35.

İsmâil Sâdık Kemâl, *Tefsîr-i Kemâl*'de Yûnus Sûresi'nin (أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ⁸⁹) âyeti ile tarih düşürerek Dügümlü Baba'nın doğum ve ölüm tarihlerini vermiştir.⁹⁰

Ömrü	83	(أَلَا إِنَّ)
Vilâdeti	1200	(أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ)
İrtihâli	1283	(أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ)

Dügümlü Baba, hafız olup ilk eğitimini babasından almıştır. Anlatılan menkıbelerden Dügümlü Baba'nın Arapça bildiği, hadîs, siyer, tefsîr ve peygamberler tarihi alanında derin bir bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁹¹

Elbisesine düğüm atması ve sarığına bezler bağlaması münasebeti ile Hafız Mustafa, “Dügümlü Baba” lakabı ile meşhur olmuştur. İstanbul ahalisinden aşk ve sevdâ derdini çekenler, devlette memuriyet vazifesini elde etmek isteyenler, velî olduğuna inanarak Dügümlü Baba'yı sıkça ziyaret etmişlerdir.⁹² Müellif, şeyhinin bu düğümleri bağlamasının sır ve hikmetini, Dügümlü Baba'nın kalbini ve gönlünü Allâh'a bağlamasıyla izah etmiştir.⁹³

Dügümlü Baba, h. 1220/m. 1805-1806 yılında 31 veya 32 yaşlarında gönüllü olarak Laz Ahmet Paşa komutasında Rusya seferine katılmıştır. Güzel sesi sayesinde Paşa tarafından kendisine imamlık vazifesi verilmiştir. Bulgaristan'da bulunan Niş'te Sa'dî Şeyh Masum Halil Feyzi Efendi'ye bağlanmıştır. Şeyhi, bir kerâmet olarak Dügümlü Baba'nın savaşta atının vurulup esir düşeceğini haber vermiştir. Esareten kurtulan Dügümlü Baba; şeyhinin yanında bir süre inzivâyâ çekilmiş, şeyhinin

⁸⁹ Yûnus Sûresi, 10/62.

⁹⁰ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Tefsîr-i Kemâl*, vr. 171/a.

⁹¹ Taşan, *Kemâl-Nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, s. 35.

⁹² Necdet Sakaoğlu, “Dügümlü Baba (Hafız Mustafa)”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2008, c. 1, s. 381-382.

⁹³ Taşan, *Kemâl-Nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, s. 41.

vefatından sonra İstanbul'a dönmüş; Kanlıca, Üsküdar, Büyükdere ve Beykoz semtlerinde bir müddet kalmıştır.⁹⁴

Düğümlü Baba, hac farızasını ifa etmeden önce seyyidliğin bir işareti olan yeşil sarığı ve Kâdirî tacını takmıştır. Bursalı Mehmed Tahir, Düğümlü Baba'nın Nakşibendî tarikatından hilafet aldığını belirtmektedir.⁹⁵ Düğümlü Baba, hac dönüşü İbrahim Paşa Sarayı'nın bahçesinde bulunan tekkeye yerleşmiş, vefat ettikten sonra da buraya defnedilmiştir. Düğümlü Baba'nın ölüm yılı h. 1283/m. 1866'dır.⁹⁶

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba adlı eserinde şeyhinin fizikî özelliklerini aktaran İsmâil Sâdık Kemâl, Düğümlü Baba'yla ne zaman ve nerede tanıştığı bilgisine ise yer vermemiştir.

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, "*Tefsîr-i Kemâl*"de Âl-i İmrân, Nisâ, Tevbe, Yûnus, Meryem, Neml, Ankebût, Secde, Şûra, Ahkâf, Tin ve Âdiyât sûrelerinde âyet manalarına uygun bir şekilde Düğümlü Baba'nın sahip olduğu özellikleri zikretmektedir.

Ger şalâtı biri terk kılsa bilüp ilhâmca

Nuşh-ı îfâsını kılardı Düğümlü Baba (vr. 40/a, 114)

Hayr olup olmayacak zevceyi ilhâm haķîķ

‘Aķden aķdem biliyor idi Düğümlü Baba (vr. 49/a, 80)

Rus harbine katılan Düğümlü Baba, atının vurulması ile karnından yaralanıp düşmana esir düştüğü yukarıda kaydedilmişti. Müellif, *Tefsîr-i Kemâl* adlı eserinde onun bu yarasının izinin vücudunda kalıcı olduğunu şöyle belirtmiştir:

⁹⁴ Taşan, *Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, s. 35-41.

⁹⁵ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 71.

⁹⁶ Düğümlü Baba ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Taşan, *Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, s. 35-44.

Rus arbiyle esir düşdü çün esb oldu telef

Yarası batnında meşhüd idi Düğümlü Baba

(vr. 91/a, 36)

İsmâil Sâdık Kemâl, *Tefsîr-i Kemâl*'de Düğümlü Baba'nın keşif ve kerâmetlerinden de söz etmektedir. Müellif; şeyhini Allâh ve Resûl sevgisiyle dolu, İslâm'ı en iyi şekilde yaşamaya çalışan biri olarak anlatmaktadır.

1.7. Düğümlü Baba Tekkesi

Düğümlü Baba Tekkesi, bugün Eminönü ilçesi, Sultanahmet, Binbirdirek Mahallesi'nde bulunan İbrahim Paşa Sarayı'nın (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi) içinde yer almaktadır. Tekkenin kuruluş tarihi XV. yüzyıla kadar uzansa da kimin tarafından inşa edildiği bilinmemektedir. Kanunî Sultan Süleyman'ın, Vezir-i Azam'ı Makbul İbrahim Paşa'dan adını alan saray, XVII. yüzyıla kadar farklı amaçlarla kullanılmıştır. Düğümlü Baba Tekkesi II. Mahmud döneminde, Arabacıbaşı Arif Baba tarafından inşa edildiği kuvvetli bir ihtimaldir.⁹⁷ “*Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba*”nın birinci cildi üzerinde alışan Nazım Taşan, her ne kadar Baha Tanman ve Mehmed Süreyya⁹⁸, Arif Baba ile Düğümlü Baba arasında yakın bir ilişki kurmaya çalışsalar da menâkıb-nâmede böyle bir yakınlığa işaret eden herhangi bir delile rastlanmadığına işaret etmektedir.⁹⁹ Düğümlü Baba Tekkesi'nde Pazartesi geceleri Şeyh Şihab Efendi riyasetinde zikir günü olduğu bilgisi verilmektedir.¹⁰⁰ M. Baha Tanman ise tekkede Pazar günleri zikir ve ayin yapıldığını belirtmektedir.¹⁰¹

⁹⁷ M. Baha Tanman, “Düğümlü Baba Tekkesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı (ortak yayını), c. 3, s. 107; Konyalı, *İstanbul Sarayları*, s. 261.

⁹⁸ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî veya Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye*, c. 1, s. 308.

⁹⁹ Taşan, *Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, s. 44.

¹⁰⁰ Osmanzâde Hüseyin Vassâf *Sefîne-i Evliyâ*, , Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul, 1990, c. 5, s. 306.

¹⁰¹ Tanman, “Düğümlü Baba Tekkesi”, c. 1, s. 108.

Cumhuriyetin ilanından sonra terk edilen tekke, İbrahim Paşa Sarayı'nın restore edilmesi ile ortadan kaldırılmıştır. Müellif tarafından tekkeye bağışlanan kitaplar ise Süleymaniye Kütüphanesi'ne taşınmıştır.¹⁰²

2. ESERLERİ

Devlet adamlığı yanında edebî yönü de olan İsmâil Sâdık Kemâl, üç dilde (Arapça-Türkçe-Farsça) şiir yazmaya muktedir bir zattır.¹⁰³ Müellifin kütüphanelerde kayıtlı birçok eseri olup tek matbu eseri *Âsâr-ı Kemâl*'dir, diğer eserleri ise yazma olarak bulunmaktadır.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nde İsmâil Sâdık Kemâl'in "*Binbir Hadîs-i Şerif Şerhi, Âsâr-ı Kemâl, Tefsîr-i Sûre-i İhlâs, Müflihîn-i Hazîne, Rûh-i Kemâl, Kitâb-ı Manzûm Şerh-i Delâil-i Şerîf, Şerh-i Fezâil-i Salâvat, Menâkıb-ı Düğümlü Baba, Hayrî'l-Kasas*"¹⁰⁴ adlı eserlerinden söz etmektedir. Mahmut Kemal İnal ise Son Asır Türk Şairleri'nde bu eserlere "*Kitâb-ı Tefeyyüz*"¹⁰⁵ adlı eserini de eklemektedir.

2.1. Âsâr-ı Kemâl

Müellifin tek matbu eseridir. Birçok kütüphanede matbu nüshası bulunmaktadır. *Âsâr-ı Kemâl* üç cilt olup dört eserden oluşmaktadır. 1. cilt Şerh-i Esmâ-i İlâhî, Şerh-i Esmâ-i Nebî, Kasîde-i İtikâdiyye, Kıssa-i Enbiyâ, Mucizât-ı Nebî ve Hilye-i Nebî; 2. cilt Bin On Bir Ehâdis Şerhi; 3. cilt ise Kıssa-i Ashâb, Kıssa-i Evliyâ, Na't-ı Şerifler ve sonunda müellifin anne ve babasının terceme-i hâlleri.

¹⁰² Tanman, "Düğümlü Baba Tekkesi", c. 1, s. 107-108.

¹⁰³ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, s. 403.

¹⁰⁴ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* c. 2, s. 403.

¹⁰⁵ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 2, s. 1180-1181.

2.1.1. Âsâr-ı Kemâl'in Nüshaları

a. Süleymaniye Kütüphanesi

	1. Nüsha	2. Nüsha	3.Nüsha
Demirbaş No:	667	66	638
Ölçüleri :	217x178 mm.	210x140	224x154
Varak :	232	194	127
Satır Sayısı :	16-22 arası değişmekte	16-24	12-16
Yazı Türü :	Müellif hattı, rik'a	Rik'a	Rik'a
Vakıf Yılı :	h. 1294/m. 1877	h. 1284/m. 1867	h. 1294/m. 1877
Koleksiyon :	Düğümlü Baba	//	//

b. Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi

Âsâr-ı Kemâl'in bir nüshası da Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eserin 22 Sel 1593 numara ile kayıtlıdır.

Âsâr-ı Kemâl ile ilgili yapılan akademik çalışmalar şunlardır:

1- Melek Dikmen, *Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmail Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl'i (1-2)*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2016.

2- Yasin Karakuş, *Âsâr-ı Kemâl'deki Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ, Esmâ-i Nebî ve Na't-ı Enbiya*, Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2015.

3- Fatih Işıl, *Edebiyatımızdaki Hadîs-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl'deki Bin Ehadis Şerhi*, Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2015.

4- Halil İbrahim Şener, "Âsâr-ı Kemâl'de Yer Alan Manzum Esmâü'l-Hüsnâ", *D.E.İ.F.D.* (Prof. Dr. Ömer Yiğitbaşı'na Armağan), S. IV, ss. 227-240.

5- Bekir Tatlı, “İsmail Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’deki Hadisçiliği”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Ocak-Haziran 2015, c. 18, S. 46, ss. 45-65.

6- Gökçe Betül Taşkaya, *Die tarihs des Vecihpaşazade auf den Tod des Dügümlü Baba (1283/1866-67) nach einer Handschrift der Süleymaniye Bibliothek aus dem Jahr 1294/1877-78*, Viyana Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Viyana, 2013.¹⁰⁶

7- Zeliha Erçen, *Âsâr-ı Kemâl’deki Şerh-i Esmâ-i Evliyâ’nın Kıssası*, Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2018.

2.2. Hayr-i Kısas

Şerh-i Esmâ-i İlâhî, Şerh-i Esmâ-i Nebî, Allâh, peygamberler ve evliyalar adına yazılmış kasideler; Hz. Peygamber’in (sav) mu’cizeleri vb. konuları ele alan bir eserdir.

2.2.1. Hayr-i Kısas’ın Nüshası

a. Milli Kütüphane

Demirbaş No:	06 Hk 154
Ölçüleri :	240x177 mm.
Varak :	95
Satır Sayısı :	20-24 arası değişmektedir.
Yazı Türü :	Müellif hattı, rik’a
Kâğıt Türü :	Suyolu filigranlı
Telif Yılı :	h. 1297/m. 1881
Koleksiyon :	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi

¹⁰⁶ Bu çalışmanın bilgisini Melek Dikmen ve Nazım Taşan vermektedir.

2.3. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba

İsmâil Sadık Kemâl'in *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba* adlı eseri, 11 cilttir. Eserin iki cilt olduğu yanlışına, Ankara Milli Kütüphane'de bulunan nüshasının iki cilt olarak yazılması sebep olmuştur. 11. cildi yazmaya müellifin ömrü kifayet etmediği için yazılmamıştır. Eserin birinci ve ikinci ciltleri üzerinde yüksek lisans tezleri yapılmış¹⁰⁷ üçüncü cildi üzerinde ise yüksek lisans çalışması devam etmektedir.¹⁰⁸

2.3.1. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba'nın Nüshaları

a. Ankara Milli Kütüphane

Demirbaş No:	06 Hk 157
Ölçüleri :	230x160 mm.
Varak :	540
Satır Sayısı :	18-22 arası değişmektedir.
Cilt :	I-IV
Yazı Türü :	Müellif hattı rik'a
Kâğıt Türü :	Yeşil cedit
Telif Yılı :	h. 1298/m. 1880
Koleksiyon :	Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi

b. Pertevniyal Valide Camii Kütüphanesi

Demirbaş No:	514
Ölçüleri :	240x155 mm.
Varak :	303
Satır Sayısı :	18-22 arası değişmektedir.
Cilt :	I-XI

¹⁰⁷ Nazım Taşan, *Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Ü.S.B.E., Sakarya, 2017; Nergiz Önce, *Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sânî (İnceleme-Metin)*, Sakarya Ü.S.B.E, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2019.

¹⁰⁸ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Kenan Mermer danışmanlığında Zeynep Tekin tarafından üçüncü cilt üzerine yüksek lisans tez çalışması yapılmaktadır.

Yazı Türü : Müellif hattı rik'a
Kâğıt Türü : Yeşil
İstinsah Yılı : h. 1299/m. 1882
Koleksiyon : Millet Kütüphanesi

c. Süleymaniye Kütüphanesi¹⁰⁹

	1. Nüsha	2. Nüsha	3. Nüsha
Demirbaş No:	564	564M-01	564M-02
Ölçüleri :	200x142 mm.	177x122	180x117
Varak :	1.095	133	131
Satır Sayısı :	18-22 arası değişmekte	20-22	18-22
Cilt :	I-X	I. cilt	II. cilt
Yazı Türü :	Müellif hattı, rik'a	Rik'a	Rik'a
Koleksiyon :	Düğümlü Baba	//	//

2.4. Rûh-ı Kemâl

Rûh-ı Kemâl, İsmâil Sâdık Kemâl tarafından hacmi genişletilmiş *Delâilü'l-Hayrât*'ın manzum şerhidir. Eserin yarısını *Delâilü'l-Hayrât*'ın manzum şerhi, geri kalan kısmı da Hz. Peygamber'le ilgili edebî türler olan hilye, mu'cizat-ı nebî, mevlid gibi kasideler oluşturmaktadır. Kendi iç âleminde geçenleri yazdığı için müellif, bu esere *Rûh-ı Kemâl* adını vermiştir.¹¹⁰ Eser h. 1291/m. 1874 yılında telif edilmiştir.

2.4.1. Rûh-ı Kemâl'in Nüshaları

a. Atatürk Kitaplığı

Demirbaş No: 284

¹⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Taşan, *Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, s. 15-16.

¹¹⁰ Furkan Terzioğlu, "İsmâil Sâdık Kemâl'in *Delâilü'l-Hayrât* Şerhi: Rûh-ı Kemâl", *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Nisan 2020, S. 10, s. 68.

Ölçüleri : 240x170 mm.
Varak : 199
Satır Sayısı : 15-22.
Yazı Türü : Nesih
Koleksiyon : Osman Ergin Türkçe Yazmalar

b. Süleymaniye Kütüphanesi

	1. Nüsha	2. Nüsha
Demirbaş No:	620	621
Ölçüleri :	241x163 mm.	240x170
Varak :	60	74
Satır Sayısı :	20	18-20
Yazı Türü :	Müellif hattı, rik'a	Rik'a
Vakıf Yılı :	h. 1291/m. 1874	//
Koleksiyon :	Düğümlü Baba	//

2.5. Sâdiku'l-Makâl Mecma'u'l-Kemâl

Eser, İhlâs Sûresi'nin Arapça tefsîridir. “*Son 16 varığında ise Hâfız Sâib Nuh b. Mustafa'nın bu eser üzerine yazdığı bir şerh bulunmaktadır. Şerhte ise lüğavî tahliller yoğunluktadır.*”¹¹¹

2.5.1. Sâdiku'l-Makâl Mecma'u'l-Kemâl'in Nüshası

a. Süleymaniye Kütüphanesi

Demirbaş No: 016-002
Ölçüleri : 200x130 mm.
Varak : 24
Satır Sayısı : 15

¹¹¹ Fatih Samet Okumuş, *İsmâil Sâdik Kemâl Vecîhî Paşazâde (Ö.1310/1893)'nin İhlâs Sûresi Tefsiri ve Üzerine Yapılan Şerh: Tahkik-İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Ü.S.B.E., Kırklareli, 2019, s. 6.

Kâğıt Türü : Sarı cedid
Yazı Türü : Nesih
Telif Yılı : h. 1259/m. 1843
Koleksiyon : Dügümlü Baba

2.6. Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba

Şeyh Muhammed b. el-Cezûlî (ö. h. 870/m. 1465) tarafından derlenen ve salavat-ı şerifeleri içeren “*Delâ'il-i Hayrât*” adlı eserinin tercümesidir.

2.6.1. Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba'nın Nüshaları

a. Ankara Milli Kütüphane

Demirbaş No: 06 Hk 153
Ölçüleri : 241x163 mm.
Varak : 138
Satır Sayısı : 17-29 arası değişmektedir.
Yazı Türü : Müellif hattı rik'a
Kâğıt Türü : Yeşil cedid
Telif Yılı : h. 1297/m. 1881
Koleksiyon : Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi

b. Süleymaniye Kütüphanesi

Demirbaş No: 622
Ölçüleri : 240x155 mm.
Varak : 141
Satır Sayısı : 18-24 arası değişmekte
Yazı Türü : Müellif hattı, rik'a
Vakıf Yılı : h. 1307/m. 1889
Koleksiyon : Dügümlü Baba

2.7. Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn

Müellif, dört büyük halifeyi anmak, faziletlerinden, menkıbe ve kerâmetlerinden bahsetmek için bu eserini kaleme almıştır.

2.7.1. Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn'in Nüshaları

a. Ankara Milli Kütüphane

Demirbaş No:	06 Hk 155
Ölçüleri :	241x163 mm.
Varak :	138
Satır Sayısı :	16-29 arası değişmekte
Yazı Türü :	Müellif hattı rik'a
Kâğıt Türü :	Yeşil cedit
Telif Yılı :	h. 1307/m. 1888
Koleksiyon :	Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi

b. Süleymaniye Kütüphanesi

Demirbaş No:	626
Ölçüleri :	238x162 mm.
Varak :	161
Satır Sayısı :	20-24 arası değişmektedir.
Yazı Türü :	Müellif hattı, rik'a
Vakıf Yılı :	h. 1307/m. 1888
Koleksiyon :	Düğümlü Baba

2.8. Şiir Mecmuaları

447 numaralı ilk nüshada otuz üç adet na't ve münâcât, şair Nâbî'nin na'tına yapılmış bir tahmis, Hz. Zülküf'e (as) yazılmış bir na't, Tercüme-i Kasîde-i Emâlî,

müellifin kendisi için kaleme aldığı mahlas-nâme ve Hâşim mahlasını kullanan bir şaire ait na't mevcuttur. Na't ve münâcâtlar harf sırasına göre tertip edilmiştir.

2.8.1. Şiir Mecmuaları'nın Nüshaları

a. Süleymaniye Kütüphanesi

	1. Nüsha	2. Nüsha
Demirbaş No:	447	Demirbaş No: 448
Ölçüleri :	252x164	240x145 mm.
Varak :	38	32
Satır Sayısı :	12-16 arası değişmekte	10-18 arası değişmekte
Yazı Türü :	Müellif hattı, rik'a	Müellif hattı, rik'a
Vakıf Yılı :	h. 1284/m. 1868	h. 1291/m. 1875
Koleksiyon :	Düğümlü Baba	Düğümlü Baba

Kütüphanede bulunan ikinci nüsha ise yirmi yedi na't, yer yer münâcâtlar, tarihler ve Arapça manzumelerden oluşmaktadır.

2.9. Tefeyyüz

Eser, kütüphane kayıtlarında Tefeyyüz veya Tefeyyüzî olarak geçmektedir. Muhammed Bahaüddîn Buhârî'nin (ö. h. 791/m. 1389) “*Evrâd-ı Bahâ'îyye*” adlı kitabının manzum olarak yapılan tercümesidir. Eser, üç cilt olup Nakşibendî tarîkatına ait vird ve zikirlerden oluşmaktadır.

2.9.1 Tefeyyüz'ün Nüshaları

a. Ankara Milli Kütüphane

Demirbaş No:	06 Hk 156
Ölçüleri :	240x157 mm.
Varak :	123

Satır Sayısı : 20-24 arası değişmektedir.
Yazı Türü : Müellif hattı rik'a
Kâğıt Türü : Yeşil cedid kalın
Telif Yılı : h. 1301/m. 1885
Koleksiyon : Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi

b. Süleymaniye Kütüphanesi

	1. Nüsha	2. Nüsha	3. Nüsha
Demirbaş No:	626	624	625
Ölçüleri :	238x162 mm.	240x155	237x155
Varak :	161	167	28
Satır :	18-22 arası değişmekte	18-22	16-22
Cilt Sayısı :	I cilt	II. cilt	III. cilt
Yazı Türü :	Müellif hattı, rik'a	Rik'a	Rik'a
Vakf Yılı :	h. 1300/m. 1883	h. 1307/m. 1890	h. 1301/m. 1884
Koleksiyon :	Düğümlü Baba	//	//

2.10. Tefsîr-i Kemâl

Müellif, tefsîrini yazmaya h. 1294/m. 1877'te başlamış ve h. 1296/m. 1879 yılında bitirmiştir. Eser hakkında üçüncü bölümde "Metin Tespitiyle Alakalı Hususlar" başlığı altında detaylı bilgi verilecektir. Burada sadece eserin ismini vermekle yetiniyoruz.

2.11. Terceme-i Fıkhü'l-Ekber

Hanefî Mezhebi'nin kurucusu İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin "*Fıkhü'l-Ekber*" adlı eserinin tercümesidir.

2.11.1. Terceme-i Fıkhü'l-Ekber'in Nüshaları

a. Ankara Milli Kütüphane

Demirbaş No: 06 Hk 158/2
Ölçüleri : 235x145 mm.
Varak : 9
Satır Sayısı : 15-22 arası değişmektedir.
Yazı Türü : Müellif hattı rik'a
Kâğıt Türü : Sarı cedid
Telif Yılı : h. 1307/m. 1891
Koleksiyon : Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi

b. Süleymaniye Kütüphanesi

Demirbaş No: 642-002
Ölçüleri : 235x162
Varak : 9
Satır Sayısı: 12-16 arası değişmekte
Yazı Türü : Müellif hattı, rik'a
Vakıf Yılı : h. 1284/m. 1868
Koleksiyon : Dügümlü Baba

2.12. Zikr-i Ashâb-ı Küllî Dügümlü-i Kemâl

Müellifin hacim olarak ikinci büyük eseridir. Toplamda dokuz ciltten müteşekkildir. Eser, İbnü'l-Esîr'in "*Üsdü'l-ğâbe fî Marifeti's-Sahabe*" adlı eserinden istifade edilerek kaleme alınmıştır. Eserde Peygamberimizin ashâbı ve bazı İslâm büyükleri hakkında bilgiler verilmektedir.

2.12.1. Zikr-i Ashâb-ı Küllî Dügümlü-i Kemâl'in Nüshaları

a. Ankara Milli Kütüphane

Demirbaş No: 06 Hk 158/1
Ölçüleri : 235x145 mm.
Varak : 540

Satır Sayısı : 15-28 arası değişmekte
Cilt : I-IX
Yazı Türü : Müellif hattı rik'a
Kâğıt Türü : Sarı cedid
Telif Yılı : h. 1301/m. 1885
Koleksiyon : Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi

b. Süleymaniye Kütüphanesi

Demirbaş No: 635
Ölçüleri : 236x156 mm.
Varak : 540
Satır Sayısı : 16-28 arası değişmekte
Cilt : I-IX
Yazı Türü : Müellif hattı, rik'a
Vakıf Yılı : h. 1301-1306/m. 1885-1890
Koleksiyon : Düğümlü Baba

Taşan, Düğümlü Baba koleksiyonunda bulunan nüsha ile ilgili geniş bilgi vermiştir. Burada tekrara düşmemek için ayrıntılı bilgiye yer verilmemiştir.¹¹²

3. EDEBİ KİŞİLİĞİ VE HATTATLIĞI

İsmâil Sâdık Kemâl'in edebî kişiliğini sadece *Tefsîr-i Kemâl* adlı eserine bakarak ortaya koymak kolay değildir. Müellifin edebî kişiliği hakkında bütün eserleri incelendikten sonra kesin bir sonuca varılabilir. Bursalı Mehmed Tahir; müellif için

¹¹² Taşan, *Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, s. 20-21.

şiiirin, amaç değil, bir araç olduğunu belirtmektedir.¹¹³ Müellifin kullandığı bazı nazım şekilleri ve türleri şunlardır: Kaside, gazel, kıt'a; tevhit, münacat ve na'ttır.

‘ Ācizāne tanzīm eyledigim münācāt:

Bismi’r-Raḥīm el-ḥamdü li’llāh kıl sen ibtidā

Bulmaz çü bismi’llāh ile bed’ olmya şey intihā

Ez-cümle Ḳur’ān-ı Celīliñ oldu anlar evveli

Vācibdir etmek mü’mine Furḳāna dā’im iḳtidā

Lütf-i Ḥudāniñ öz diyārı şākire mev‘ üddur

Evvel ki nuṭḳ oldu Cenāb-ı Ādeme ḥamdı edā¹¹⁴ (Ks./1-3)

Müellif, saatle ilgili yelkovan, akrep, zemberek gibi terimlere, kulluk fevzine ermek için; yelkovana benzeyen nefis ve akrebe benzeyen hevâya sabretmek gerektiğini anlattığı bir beyitte şöyle yer vermiştiiir:

Yelḳovan nefis ü hevā akrebe beñzer şabr et

Rıḳḳa-i fevze sebeb zemberek ü çarḳ-ı keder¹¹⁵ (K. 82/2)

Babasının Osmanlı ümerâsından olması ve Osmanlı Devleti’nde farklı vazifelerde bulunması sebebiyle İsmâil Sâdık Kemâl, birçok yere gitme ve farklı kişilerle tanışma fırsatını elde etmiştir. Gittiği yerlerin edebî ve ilmî ortamı, onun fikrî alt yapısının oluşmasında büyük bir etkiye sahiptir. Musul, Bağdat, Halep, Beyrut ve Antakya’da bulunduğunu ve buraları ziyaret ettiğini şiiirlerinde dile getirmektedir.¹¹⁶

¹¹³ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, s. 403.

¹¹⁴ İsmâil Sâdık Kemâl, *Şiir Mecmuası*, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba Koleksiyonu, no 447, 1/b.

¹¹⁵ İsmâil Sâdık Kemâl, *Kemâl-nāme-i Düğümlü Baba*, vr. 40a.

¹¹⁶ Dikmen, *Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmail Sâdık Kemâl Paşa ve Āsâr-ı Kemâl*, c. 1, s. 43-44.

Şairin Türkçe, Farsça ve Arapça olarak üç dilde şiirleri mevcuttur. Müellifin, Hz. Peygamber (sav) için Arapça yazdığı yirmi dört beyitlik şiiri mevcuttur.

يَا رَبِّ بِاسْمِكَ مُسْتَفِيضًا أَحْمَدُ

سَلَّمَ وَصَلَّ عَلَى رَسُولِكَ أَحْمَدُ

كُلُّ الْعَوَالِمِ قَدْ آتَتْ مِنْ نُورِهِ

طُوبَى لِمَنْ بَضِيئَانِهِ لَكَ عَائِدٌ¹¹⁷

İsmâil Sâdık Kemâl'in ismini ve Kemâl mahlasını dokuz defa tekrar ettiği Arapça kıt'ası önemli manzumesidir:

لَيْسَ الْكَمَالُ وَكَمَالِنَا

وَ كَمَالِنَا أَمَلٌ أَوْلَنِكَ مَائِنَا

أَتِ الْكَمَالِ فَيُضِئُكَ مَالِكِي

وَجَعَلْ بِخَيْرِكَ مَائِنًا حَوْضَ الْمُنَى¹¹⁸

Leyse'l-kemâlü kemâlenâ ve kemâlinâ

Ve kemâ-lenâ emelün ülâ'ike mâlenâ

Âti'l-kemâle kemâle feyzike Mâlikî

Vec'al bi-hayrike mâli'en havza'l-münâ

İsmâil Sâdık Kemâl'in Mevlânâ'nın bir münâcâtına yaptığı Farsça tahmisinin bir bendi şöyledir:

ای ملجأ انس و جان در مانده ام فریاد رس

ای ملجأ افتدگان در مانده ام فریاد رس

¹¹⁷ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 241/a, 1-2.

¹¹⁸ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 240/a, 9-10.

ای روز و شب روزی رسان در مانده ام فریاد رس

ای خالق هفت و آسمان در مانده ام فریاد رس

ای رزاق پیر و جان در مانده ام فریاد رس¹¹⁹

İsmâil Sâdık Kemâl'in eserlerinden hareketle onun, şiiri bir amaç değil, araç olarak kullandığı görülmektedir. O, vermek istediği mesaja uygun bir şekilde şiirden ve şiirin gücünden istifade etmiştir. Telifleri genel itibari ile dinî konuları kapsamaktadır.

Müellifin en önemli özelliklerinden birisi ise tarih düşürmedeki ustalığı ve bu alandaki maharetini eserlerinde yansıtmasıdır. Düğümlü Baba Vakfiyesi hakkında bilgi veren İbrahim Hakkı Konyalı, İsmâil Sâdık Kemâl'i "*Tarih düşürme delisi*"¹²⁰ olarak vasıflandırmaktadır.

3.1. Mahlası

İsmâil Sâdık Kemâl, şiirlerinde "Sâdık" ve "Kemâl" mahlaslarını kullanmıştır. "Sâdık" mahlasını ilk dönem şiirlerinde kullanan şair, daha sonra "Kemâl" mahlasını tercih etmiştir.

Ger bî-‘aded ‘ işyānı **Şādık** kılunuñ dā'im velī

İhsānıñ bî-ḥad bilür her dem eder anı recā¹²¹

Müellif, *Tefsîr-i Kemâl*'de "Sâdık" yerine "Kemâl" mahlasını tercih etmiştir:

Dil-i Fenārī ki açar ḳalb-i **Kemâl**de feyzi

Oldu pür-nürsa da peyrevinde Düğümlü Baba (vr. 61/a, 152)

¹¹⁹ İsmâil Sâdık Kemâl, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba*, vr. 96/b (der-kanar).

"Ey insanların, cinlerin ve düşenlerin sığınağı! Ey gece ve gündüzü birbirine kavuşturan! Ey yedi kat göğün yaratıcısı! Ey yaşlı ve gencin rızkını veren Rezzâk! Darda ve kimsesiz kaldım, imdadıma yetiş. (Ter. Rıdvan Çetin)", Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, s. 403.

¹²⁰ Konyalı, *İstanbul Sarayları*, s. 260.

¹²¹ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Şiir Mecmuaları*, vr. 1/b, 14

‘Ömrünü eyledi ikmâl heme bâ-cezbe-i Hâk

Şânı merbût **Kemâl** vardıra Dügümlü Baba

(vr. 107/a, 219)

3.2. Hattatlığı

İsmâil Sâdık Kemâl, bürokrat ve şairliği yanında hattatlık alanında da uzmandır. Ankara Ayaş'ta Bünyâmin Ayaşî Camii'nde bulunan hat örneklerini inceleyen M. Hüsrev Subaşı, sanatçının kimlerden meşk (hat derslerini aldığı) ettiğinin bilinmediğini vurgulamaktadır. Ayaşî Camii'nde bulunan eserlere bakıldığında müellifin tâ'lik¹²² ve celî tâ'like örnek önemli eserleri bulunmaktadır. Günümüze kadar ulaşan bu eserlere bakıldığında hem harf güzelliği hem de satır düzeni ve kompozisyonu onun bu alanda sanat estetiğini yakaladığını göstermektedir. Subaşı, sanatçının eserlerinin sadece bu camide bulunanlardan ibâret olmadığını ve farklı yerlerde de eserlerinin bulunabileceğini belirtmiştir.¹²³ İbrahim Hakkı Konyalı, İsmâil Sâdık Kemâl'e ait 211 tablonun Dügümlü Baba Kütüphanesi'ne vakfedildiğini ve bakımsızlıktan birçoğunun günümüze ulaşmadığını belirtmektedir.¹²⁴

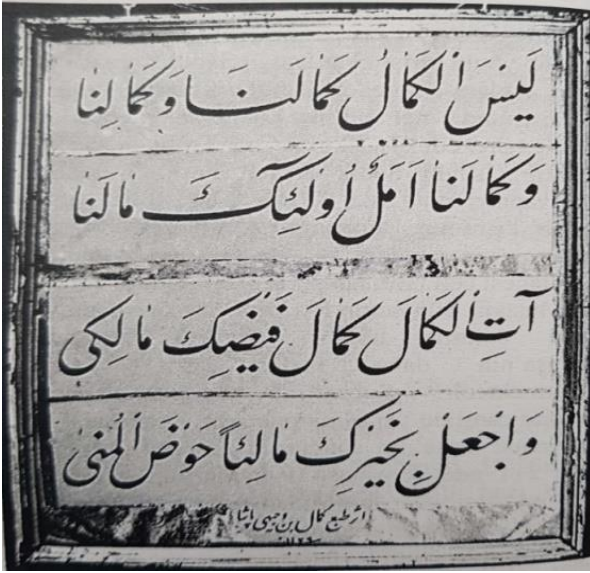
İsmâil Sâdık Kemâl'in hattatlık alanında hünerini gösterdiği ve Kemâl mahlasını dokuz defa yazdığı Arapça celî tâ'lik tablosu şudur:

¹²² Tâ'lik, İslâm yazıları içinde ölçülü bir yazı çeşididir. Bu yazı çeşidi İran'da meydana çıkmıştır. Bundan dolayı "Acem yazısı" olarak da bilinmektedir. Müstakim-zâde'nin rivâyetine göre Tebrizli Ali, tâ'lik yazıyı icat etmiştir. Habib Efendi'nin verdiği bilgiye göre ise Ebu Ali icat etmiştir. İranlıların eski yazısı Pehlevî'nin bu hat üzerinde etkisi oldukça fazladır. Seyyid Abdullah tarafından İstanbul'a getirilmiştir. Sülüs kalemi kalınlığına sahiptir. İncesine "hafî" veya ince tâ'lik, irisine ise celî tâ'lik denir. Muhiddin Serin, *Hat San'atımız*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1982, s. 66.

¹²³ Hüsrev Subaşı, "Ayaşlı Esad Muhlis, Sadullah ve Kemâl Paşaların Hattatlığı ve Sanat Değeri", *Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî (Tarihte-Günümüzde Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî Sempozyumu)*, 2-4 Temmuz 1993, Ayaş, s. 186-190.

¹²⁴ Konyalı, *İstanbul Sarayları*, s. 260.

Resim 1

Müellif, bir kıt'ada ise hat sanatında kullanılan birçok malzemenin ismini şöyle zikretmiştir: Likâ, midâd, devât, dil, makta, kalem, levh, kalemtraş, dü-leb, mikras, zarf ve rik.

Likâ-y1 Hağ ile bulur midâd feyz-i ebed

Devât-1 dille kalem gibi levh-i şıdķı yazan

Kalemtraş-1 teyakķuzla makta'-1 irşâd

Teğâfüli pervezin kesse yazmak olur 'ayân

Şerî'at ile tarikât vücüdca bir olarak

Virir kalemde dü-leb gibi inşirâh hemân

Urunca şüret-i mikrâs-1 lâ'-y1 ağıyâra

Dile reşâd olur zarf u rik-1 feyz-i ihsân¹²⁵ (7-10)

¹²⁵ İsmâil Sâdik Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 243/b.

Hat sanatında uzman olan İsmâil Sâdık Kemâl, hat sanatına ilişkin terimleri ise bir şiirinde tevriyeli olarak şu şekilde yer vermiştir:

Vaḳtiñiñ bir şülüsi ola ticâret için

Bir nevme birisi ecr ü şevâba ta' yîn

Ġafleti neşh ile kıl gūşa bu nuşhı ta' lîk

Riḳ' a-i ' ömr ola dīvân-i Ĥudâda taḥsîn¹²⁶ (5-6)

---

¹²⁶ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, *Âsâr-ı Kemâl*, vr. 245/b.

İKİNCİ BÖLÜM

TEFSİR-İ KEMÂL'İN ŞEKİL, TÜR ve MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. ŞEKİL ve TÜR ÖZELLİKLERİ

1.1. Eserin Adı

Çalışmamızın konusunu teşkil eden eserin ismi hem dönemin tezkirelerinde hem de kütüphane kayıtlarında farklı şekillerde verilmiştir. *Tefsîr-i Sûre-i İhlâs*¹²⁷, *Tefsîr-i Âyât-ı Kur'ân*¹²⁸, *Manzum Tefsîr*¹²⁹ isimleriyle kaydedilen eserin adını müellif, hatim duasında yazmaya başladığı tarihle birlikte şöyle vermektedir:

Nâmı târîh-i temâmı dahı (Tefsîr-i Kemâl

Hâl-i ilhâm-ı haqâyık be-Dügümlü Baba) h. 1294/m. 1877 (vr. 261/a, 19)

İsmâil Sâdık Kemâl, tezkirelerde ve kütüphane kayıtlarından farklı şekillerde verilen eserinin adını, yukarıdaki beytinde görüldüğü gibi, “*Tefsîr-i Kemâl*” olarak vermiştir.

1.2. Nazım Şekli

İsmâil Sâdık Kemâl, “*Tefsîr-i Kemâl*” adlı eserini yazarken kıt'a-i kebîre nazım şeklini tercih etmiştir. Müellifin “*Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba*” ve “*Âsâr-ı Kemâl*”de de bu nazım şekline sıkça yer verdiği görülmektedir.

Sözlükte parça anlamına gelen kıt'a, terim olarak iki ya da daha fazla beyitten oluşan matla' ve makta' beyti bulunmayan nazım şeklidir. Tahirü'l-Mevlevî, kıt'a ve kıt'a-i kebîre olarak ayrılmasının bir mana ifade etmediğini belirtir.¹³⁰ Cem Dilçin ise

¹²⁷ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, s. 403; İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 2, s. 1180.

¹²⁸ Taşan, *Kemâl-Nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, s. 18.

¹²⁹ Dikmen, *Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmail Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl*, c. 1, s. 41.

¹³⁰ Tahirü'l-Mevlevî, *Nazm ve Eşkâli Nazm*, Haz. Muhittin Turan, İstanbul, 2015, s. 42.

iki beyitten fazla olan kıt'aları, kıt'a-i kebîre olarak tanımlamaktadır.¹³¹ Kafiye örgüsü xa xa xa şeklindedir. Beyit sayısı ondan fazla olan kıt'alar da mevcuttur. Beyit sayısı on beşi geçen kıt'alara kıt'a-i kebîre denilir. Kıt'a nazım şekliyle işlenen bazı konular şunlardır: Aşk, sevgi, felsefi, tasavvufi ve ideolojik fikirler.¹³²

İsmâil Sâdık Kemâl, evrensel mesajları taşıyan Kur'ân-ı Kerim'in 114 sûresinin tefsîrini yaptığı eserini kıt'a nazım şekliyle kaleme almıştır. Eser 11.294 beyitten oluşmaktadır. Eserde 525 beyit farklı sûrelerde tekrar edilmiştir. Sûrelerdeki beyit dağılımı şöyledir:

Giriş	73	Kasas	159	Mücâdele	48	Gâşiye	83
Besmele	9	Ankebût	131	Haşr	56	Fecr	21
Fâtiha	18	Rûm	83	Mümtehine	34	Beled	15
Bakara	917	Lokmân	71	Saff	52	Şems	13
Âl-i İmrân	491	Secde	47	Cum'a	29	Leyl	13
Nisâ	515	Ahzâb	193	Münâfikûn	19	Duhâ	21
Mâide	455	Sebe'	152	Tegâbün	27	İnşirâh	8
En'âm	552	Fâtır	80	Talâk	59	Tîn	16
A'râf	452	Yâsîn	113	Tahrîm	86	Alak	12
Enfâl	203	Sâffât	124	Mülk	37	Kadir	23
Tevbe	366	Sâd	118	Kalem	60	Beyyine	19
Yûnus	204	Zümer	134	Hâkka	35	Zilzâl	7
Hûd	259	Mü'min	113	Meâric	34	Âdiyât	7
Yûsuf	181	Fussilet	90	Nûh	24	Kâria	7
Rad	133	Şûrâ	112	Cin	24	Tekâsür	7
İbrâhîm	106	Zuhruf	92	Müzzemmil	21	Asr	6
Hicr	103	Duhân	48	Müddessir	33	Hümeze	6
Nahl	253	Câsiye	56	Kıyâmet	24	Fîl	5
İsrâ	460	Ahkâf	71	İnsân	35	Kureyş	5
Kehf	173	Muhammed	70	Mürselât	28	Maûn	8
Meryem	170	Fetih	103	Nebe	23	Kevser	7
Tâhâ	197	Hucurât	40	Naziât	27	Kâfirûn	13
Enbiyâ	176	Kâf	62	Abese	21	Nasr	7
Hac	154	Zâriyât	44	Tekvîr	28	Tebbet	7
Mü'minun	144	Tûr	44	İnfîtâr	10	İhlâs	9
Nûr	152	Necm	64	Mutaffifîn	17	Felak	6
Furkân	116	Kamer	43	İnşikâk	15	Nâs	5
Şuarâ	160	Rahmân	72	Burûc	15	Hatim duası	20
Neml	129	Vâkı'a	59	Târik	10	Toplam	11.294
		Hadîd	65	A'lâ	13		

¹³¹ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 202.

¹³² Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008, s. 52-53.

Sûreler beyit sayısı itibarıyla değerlendirildiğinde Bakara Sûresi 917 beyitle en hacimli sûredir. En az hacimli sûreler ise 5'er beyitle Fîl, Kureyş ve Nas sûreleridir.

1.3. Vezin

İsmâil Sâdık Kemâl, *Tefsîr-i Kemâl* adlı eserini aruz vezni ile yazmıştır. Müellifin "*Tefsîr-i Kemâl*" adlı eserinde vezin kusurları yok denecek kadar azdır. Eserde iki aruz bahri kullanılmıştır. Bunlar remel ve hezec bahridir. Remel bahrinin *Fe'ilâtün[Fâ'ilâtün]/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün[Fa'lün]* kalıbı, eserin temel vezin kalıbıdır. Müellif, Yûnus Sûresi 63-64, Nûr Sûresi 35-40 ve Ankebût Sûresi 11. âyetlerin tefsîrinde hezec bahrinin *Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün* kalıbı ile Remel bahrinin *Fe'ilâtün[Fâ'ilâtün]/Fe'ilâtün/Fe'ilün[Fa'lün]* kalıbını kullanmıştır.

Arapça isimlerin başlarında kullanılan "Ebû" kelimesi vezin gereği müellif tarafından "Bû" şeklinde kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'in tefsîri olan eserde Arapça ve Farsça kelimelerden çokça istifade edilmiştir.

Görmedi Bû Lehebiñ zevcesi zâhirde iken

Çıldı kim böyle yine hâresini zîrâ Mevlâ (vr. 130/b, 245)

Beyitlerin sonunda "sana" ve "bana" kelimeleri bazı yerlerde vezin gereği imâle yapılarak kullanılmıştır.

Çabri nezdinde kıyâm eyleme ki baña saña

Küfr edüp mürdedir o hâllere anlar maḥzâ (vr. 95/b, 249)

1.4. Dil ve Üslûp

İsmâil Sâdık Kemâl “*Tefsîr-i Kemâl*” adlı eserine dibace (önsöz) ile başlamış ve bu dibacede eserin yazılış amacını ifade etmiştir. Dibace, klasik eserlerde olduğu gibi besmele, hamdele ve salvele ile başlamaktadır.

İsm-i zât mebde’-i her kâr-ı Kemâl bi’smi’llâh

Melce’ vü münca’ı da hamd-ı cemîldir haqqâ

Haq kemâli şayısı üzre kemâlince sezâ

Şalavât ile Habîbiñ kıla talîf ebedâ

Cümle-i âl u aşhâbına hep ümmetine

Kıla Qur’ân u Habîb hürmetine bu gûnâ (vr. 1/b, 1-3)

Müellif, *Tefsîr-i Kemâl*’in dibacesinde kendi döneminde toplumda bazı itikat ve inanç problemlerinden bahsetmektedir. Şair, eserinde bu problemlere sade ve akıcı bir dil kullanarak çözümler sunmuştur.

‘Aşrımız içre ‘ağâ’idde bozuk gevşek çok

Bil bu tefsîrde emel düzleye aqvâ Mevlâ (vr. 2/a, 59)

İsmâil Sâdık Kemâl, *Tefsîr-i Kemâl*’de Arapça ve Farsça kelimelerin yanında Batı kökenli kelimeler de kullanmıştır. Eserin XIX. yüzyılın son çeyreğinde yazılması ve dönemin sosyal ve edebî şartları göz önünde bulundurulduğunda bu tür kelimelerin kullanılması doğal görülebilir.

Medfeni dūr iken çıkdı hem oldu olan

Şimdi *elektrik* idi demesün nev-ḥükemâ (vr. 174/a, 14)

Amerika gibi kim şit-i nebî bulmazsa

Anda tefsîrle Resûl ‘aqlı dediler ‘ulemâ (vr. 183/a, 61)

İşbu mişlin yazıyorlar ki küçük kayık ola

Çün müfessir bilemez görmedi *vapur zîrâ* (vr. 188/b, 77)

İsmâil Sâdık Kemâl, eserini meydana getirirken aynı kelimeleri bazen farklı şekillerde yazmıştır. Örneğin tatmak kelimesinin “taṭ-” ve “ṭad-” gibi iki şekilde yazıldığını görmekteyiz:

‘Arşî şu üzre demek o ile *ṭadlu* âbı

Kıldı bu yer ü göklerden o evvel inşâ (vr. 102/b, 21)

Haḫ diye birbiriñizce ola mı nef‘ u zarar

Kâfire der ki *ṭaṭîñ* nâr bu ki münkirsiz aña (vr. 184/b, 123)

Akşam kelimesi hem “akşam”, hem de “aḫşam” şeklinde yazılmıştır:

Fecr ü ikindi vü *aḫşam* u ‘iṣâdır o deyü

Yazdı şerḫ eyleyerek nice aḫâvîl ‘ulemâ (vr. 34/a, 727)

Gice eṭrâfî ki gündüze yakın *akşam* u ‘iṣâ

Dendi iki ‘adede cem’ o haķıķ dāldır aña (vr. 107/a, 238)

Müellif; çün, çünki, ger, egerçi, hakkâ, kim, evfâ, eclâ, efzâ, inbâ vb. bazı kelimelerin kullanımına sıkça başvurmuştur. Hz. Peygamber için kullanılan şu tamlamaların da sıkça tekrarlandığı görülmektedir: Şâh-ı rusül, Şefi‘-i dü-serâ, Resûl-i dü-serâ, Sultân-ı rusül, Fahr-ı enâm, Seyyid-i rusül vb.

Vālid-i *Faḥr-ı enām* da tūlū‘ un bilür

Söyledi Ehl-i Kitāb bunda ‘alā’im zīrā (vr. 76/a, 62)

Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerini kullanan İsmâil Sâdık Kemâl, dönemin ağız özelliklerine de eserinde yer vermiştir.

Ḥikmeti bilmek için şordu muḥālifce degil

Ki edüp *dürlü* fesād hem de döker dem eclā (vr. 21/b, 108)

Biz müsebbih seni taḳdīs ediyoruz dediler

Dedi hep bilmediğiñiz de baña *bellü* Ḥudā (vr. 21/b, 109)

Yalñız *kendünün* arzusu demek sen di kim

İmdi burhān gerek şādık iseñiz farazā (vr. 25/b, 322)

İsmâil Sâdık Kemâl’in, bu tefsîri yazmadaki asıl gayesi; itikadî konulardaki yanlışları düzeltmektir. Bundan dolayı müellif, eserini meydana getirirken estetik yönünü arka planda tutup didaktik yönünü ön plana çıkarmış ve eserin genelinde yarım kafiye kullanmıştır.

Oldu manşüş oķunur böylece Ḳur’ān (باعود)

Dedi ur'ānıñ o iclāli Resūl-i dū-serā

Besmeleyi dedi miftāh olur ur'āna

Hāını öyle buyurur o da ta' līm-i zībā

ard-ı cennātda şeytān açarak dil andan

'Avn-ı Hā melce' vū mebdedir ola böyle edā (vr. 1/b, 1-3)

Dinî ve edebî metinlerin birçoğunda Kur'ān āyetlerinden iktibas ve telmih yolu ile istifade edilmiştir. İslāmiyet'in kabulü sonrasında yazılan *Kutadgu Bilig*'te ve Divan edebiyatının ürünlerinde āyet iktibaslarına yer verilmiştir.¹³³ İsmāil Sādık Kemāl, eserinde āyet ve hadîs iktibaslarını başarılı bir şekilde kullanmıştır:

(لَهُمُ الْأَمْنُ¹³⁴) buyurup yine manşūş zehī

Mākirīn hayrı demek şunlara hep'avn-ārā (vr. 81/a, 311)

Ermese Faħr-ı rusūl olmaz idi bizde vücūd

Derdi (لَوْلَاكَ)yi tefhīm ile Dügümlü Baba (vr. 215/b, 40)

Rahmān Sūresi'nde “*Artık Rabb'inizin nimetlerinden hangisini inkār edebilirsiniz.*” şeklinde tekrar eden aynı manadaki āyetleri iki farklı şekilde tercüme etmiştir:

Nice elāf-ı İlāhīyeden ey ins ile cin

Hıç birini daħı ābil midir inkār at'ā (vr. 222/a, 8)

¹³³ Zülfikar Güngör, “Türk-İslam Edebiyatının Kaynağı Olarak Kur'an-ı Kerim”, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, İslamî İlimler Dergisi Yayınları, 2007, s. 178-188.

¹³⁴ En'ām Sūresi, 6/82.

Sizce iḥṭārı da ‘avnım heme ey ins ile cin

Olmaḵ elṭāfıma inkārda ne lāyık ḳaṭ‘ ā (vr. 222/b, 29)

İsmâil Sâdık Kemâl’in eserinde yer verdiği bazı deyimler şunlardır: Ümit kesmek, hayır dua etmek, gönül bağlamak, göz etmek, dilini bağlamak, musallat olmak, can başına sıçramak, gözü perdeli olmak, âh etmek, yüz çevirmek vb.

Eserini Kur’ân tefsîri olarak telif eden İsmâil Sâdık Kemâl, şâirane söyleyişi ön planda tutmamıştır. Bu sebeple müellif, Divan edebiyatında sıklıkla kullanılan söz sanatlarına başvurmamıştır.

1.5. Eserin Yazılış Tarihi

İsmâil Sâdık Kemâl, eserini hangi tarih aralığında kaleme aldığını hem dîbacede hem de hatim duasında ebcet hesabıyla belirtmiştir:

Dîbacede başlama tarihi, şu beyitle 1294/1877 olarak tam tarihle şöyle verilmiştir:

Nām u târîḥ-i temāmı daḥı (*Tefsîr-i Kemâl*

Ḥāl-i ilhām-ı ḥaḳāyık be-Dügümlü Baba) h. 1294/m.1877 (vr. 2/b, 62)

Müellif eseri yazmaya başladığı h. 1294/m. 1877 yılını hem (*ilhām-ı tevārîḥ*) hem de (*ilhām u ḥayrāt*) terkibleri ile vermiştir:

Olur (*ilhām-ı tevārîḥ*) daḥı târîḥi h. 1294/m. 1877

Ḳalben (*ilhām u ḥayrāt*) yine o gūnā h. 1294/m. 1877 (vr. 2/b, 71)

1.6. Eserin Bitiriliş Tarihi

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, hatim duasında eserin bitirilme tarihini ebce ile şu şekillerde vermiştir:

Nâmedir şâhib-i mihriñ ne Kemâl bende anîñ

Tām tārîh (*be-~~ka~~bûl-i hatm-i Dügümlü Baba*) h. 1296/m. 1879 (vr. 261/a, 10)

(*Açdı Dügümlü Baba hatm-i be-misk*) tām tārîh h. 1296/m. 1879

Nefes-i enfesi tîb bende buhûrdan-āsâ (vr. 261/a, 11)

Tām itmâmına tārîh (*be-cevher-i hatmim*) h. 1296/m. 1879

Nağşî tefsîr ü nağğâşî Dügümlü Baba (vr. 261/a, 17)

1.7. Eserin Kaynakları

XIX. yüzyılda Kur’ân-ı Kerim’i manzum olarak tefsîr eden İsmâil Sâdık Kemâl, eserini kaleme alırken önceki asırlarda yazılan tefsîrleri de göz önünde bulundurmuştur. Bu tefsîrlerin *Tefsîr-i Kemâl*’e kaynak teşkil ettiği söylenebilir. Bu müfessirlerden bazıları şunlardır: Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944), Fahreddin Râzî (ö. 606/1210), Seyyid Şerif Cürcânî (ö. 816/1413), Celâleddin Süyûtî (ö. 911/1505) ve İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725). Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz bu müfessirlerle ilgili bilgiler “İsmâil Sâdık Kemâl’in Tefsîr Metodu” adlı başlıkta verilecektir. Müellifimiz, tefsîrinde bazen şahıs ismi, bazen de eser ismi vererek tefsîrinin kaynakları hakkında bilgi sahibi olmamıza imkân vermiştir.

1.7.1. Eserde Geçen Şahıs ve Eserler

1.7.1.1. Hacı Abdî Bey (ö. 1340/1886)

Hacı Abdî Bey, Serez (Siroz) Sancağı civarında yer alan Petriç'de dünyaya gelmiştir. Fazilet ve irfan sahibi bir zat olan Hacı Abdî Bey, Tevrât ve İncil'in tahrif edilmesiyle teslis inancının reddine dair yazdığı Türkçe telifleriyle meşhurdur. H. 1304/m. 1886-1887 yılında vefat eden Hacı Abdî Bey'in kabri Merkezefendi'dedir. Hacı Abdi Bey'in önemli eserleri: *Îzâhü'l-Merâm fî Keşfi'z-Zalâm*, *Fezâ'il-i Zikru'llâh*, *Risâletü'l-Samsâmiye*, *Burhânü'l-Hüdâ fî Reddi Kavli'n-Nasârâ* ve *Burhân*'dır.¹³⁵

İsmâil Sâdık Kemâl, Hacı Abdî Bey'in *Risâle-i Âcizî*'den yararlandığını nesir olarak şöyle vermektedir: “Kütüb-i münzele-i sâlîfe her ne kadar tahtîr olunmuş ise de yine mümkün derece bi'l-istidlâlî ‘Abdu'llâh rahmetü'llâh Efendi Hâcî ‘Abdî Begiñ Naşâraniñ reddini hâvî risâleleriniñ zübdesi olan Risâle-i ‘Âcizîden” (vr. 59/b, 11). Tuhfetü'l-Erib'den verilen örnekler, Hacı Abdî Bey'den aldığı anlaşılmalıdır:

Kütüb-i sâbıka hep gerçi muharref be-selef

Fehm olunmaz deyü bu qalmış olanca a' lā

Var kitâb ehl-i şalîb reddi Erîb Tuhfesi nām

Ki muşannıf yazıyor anda da 'ilmi evfā

'Aşrı beş yüz sene aqdem adı da 'Abdu'llâh

Kim Naşârâda şehîr rāhib ehaq şöyle hüdā [der-kenar (vr. 59/b, 1-3)]

¹³⁵ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 286.

1.7.1.2. İbn Haldun (ö. 808/1406)

İbn Haldun'un tam adı, Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed b. Câbir b. Muhammed b. İbrahim b. Abdurrahman b. Haldun'dur.¹³⁶ İsmi Abdurrahman, lakabı Veliyyuddin iken kendisi İbn Haldun olarak şöhret bulmuştur.¹³⁷ Kendisi Yemen Araplarından olup soy kütüğü Hadramut'a kadar dayanmaktadır. Sahâbîlerden Vail b. Cuhr'un büyük atası olduğunu belirtmiştir.¹³⁸

İbn Haldun h. 1 Ramazan 732/m. 27 Mayıs 1332'de Tunus'ta dünyaya gelmiştir. İbn Haldun, aslen Yemen'in Hadramut bölgesinden olduğu için meşhur eseri Mukaddime'de Hadramî lakabını kullanmıştır. Tunus'ta doğduğu için Tûnisî ve Kuzey Afrika'da yaşadığı için de Mağribî lakabını tercih etmiştir.¹³⁹

İbn Haldun h. 808/m. 1406'da Kahire'de vefat etmiştir. İbn Haldun'un tarihçi, sosyolog, filozof, siyaset ve devlet adamı özellikleri ön plana çıkmaktadır. Bu alanlarda yazılmış birçok kitabı mevcuttur.¹⁴⁰

Müellif, İslâm hukukunda borçların kayda geçmesi hususunda İbn Haldun'a referansta bulunmaktadır:

İbn-i Haldûn yazıyor Devlet-i İslâm'da yine

Var 'udûl ile be-nâm evveli me'mûr bil aña

Ki yazup bunları şâhidliği de anlar edüp

¹³⁶ İbn Haldun, *Bilim ve Siyaset Arasında Hatıralar (et-Ta'rîf)*, (Çev. Vecdi Akyüz) Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004, s. 15.

¹³⁷ Süleyman Uludağ, *İbn Haldun*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1993, s. 1.

¹³⁸ İbn Haldun, *Bilim ve Siyaset Arasında Hatıralar (et-Ta'rîf)*, s. 15.

¹³⁹ Süleyman Uludağ, "İbn Haldun", *D.İ.A.*, İstanbul, 1999. c. 19, s. 538.

¹⁴⁰ Uludağ, *İbn Haldun*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 6-17.

1.7.1.3. Ka‘b el-Ahbâr (ö. 32/652)

Ka‘b el-Ahbâr, İslâmiyet’i kabul etmeden önce Yahûdî âlimlerin önde gelen şahsiyetlerinden birisidir ve m. 551’de yılında Yemen’de doğmuştur. Müslüman olduktan sonra, bir rivâyete göre onun elinde tahrif edilmemiş bir Tevrat bulunmaktaydı. Burada Hz. Peygamber’in vasıflarını gören Ka‘b el-Ahbâr, Yahûdî âlimlerinin İslâmiyet’i kabul etmeleri için çok çaba göstermiştir. Onun verdiği bilgiler İslâmî kaynaklar arasında gösterilmiştir. Ka‘b el-Ahbâr h. 32/m.652 [?] yılında vefat etmiştir.¹⁴¹

İsmâil Sâdık Kemâl, Tevrât ve İncil’de Hz. Peygamber hakkında verilen bilgiler hususunda Ka‘b el-Ahbâr’ı kaynak göstermiştir:

Neş’e-i cism-i mu‘ allâyı da (*Ka‘bu’l-Ahbâr*)

Dedi (*Tevrât*) ile (*İncilde*) var ki eclâ (vr. 92/a, 87)

1.7.1.4. Molla Fenârî (ö. 834/1431)

Adı Şemsettin Muhammed b. Hamza el-Fenârî’dir. İsmail Belîğ, Güldeste-i Riyâz’da adını Muhammed b. Hamza b. Halil b. İsa olarak kaydetmiştir.¹⁴² Molla Fenârî h. 751/m. 1350 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁴³ Nerede doğduğu ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bazıları Türkistan’da Horasan’a bağlı Fenar adlı küçük bir köyde,¹⁴⁴ bazıları da Bursa/Yenişehir veya İnegöl tarafında doğduğunu belirtmektedir.¹⁴⁵ Molla Fenârî’nin nesebi Hz. Ömer’e kadar dayandırılmaktadır.¹⁴⁶

¹⁴¹ M. Yaşar Kandemir, “Kâ‘b el-Ahbâr”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2001, c. 24, s. 1-3.

¹⁴² İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-i İrfan ve Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiredan*, Bursa, 1302, s. 239.

¹⁴³ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî veya Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye*, c. 5, s. 1580.

¹⁴⁴ İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-i İrfan ve Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiredan*, s. 239.

¹⁴⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, T.T.K. Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1984, s. 228.

¹⁴⁶ İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-i İrfan ve Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiredan*, s. 239.

Mısır'da yüksek tahsilini tamamlayan Fenârî, tasavvufa yoğunlaşmıştır. Fenârî, Muhyiddin-i Arabî'nin vahdet-i vücud nazariyesinin Osmanlı'da yayılmasına öncülük etmiştir. Molla Fenârî; tefsîr, kelâm, fıkıh, belâgat, mantık ve tasavvuf alanında önemli çalışmalar yapmıştır. H. 834/m. 1431 yılında Bursa'da vefat etti.¹⁴⁷

İsmâil Sâdık Kemâl, Peygamberimizin cennette yüksek derecelere ulaşacağını belirtmek için Molla Fenârî'nin meşhur eseri olan *Tefsiru'l-Fatiha (Aynu'l-A'yân)*'dan¹⁴⁸ yararlanmıştır:

Yazıyor Fâtiha tefsîr-i Fenârî ma'lûm

Ki cinânlarda vesîle derecesi a'lâ (vr. 60/b, 145)

1.7.1.5. Sürûrî (ö. 1229/1814)

Seyyid Osman Sürûrî, Adana'da m.1752'de dünyaya gelmiştir. Tahsilini Adana'da yapıp yirmili yaşlarda şiir yazmaya başlamıştır. Resûlullâh'ın (sav) soyundan geldiği için kendisine seyyid denilmiştir. Sürûrî, Şeyhü'l-İslâm Yahya Efendi tarafından keşfedilip İstanbul'a getirilmiş ve devlet kademelerinde mülâzımlık, sadâret kalemi ve kadılık vazifeleri yapmıştır. Bâbîâli'de duâgûluk (dua okuyan) görevini yapmış ve Mostar Kadılığı dönüşü, III. Selim için yazdığı kasidelere caize olarak Anadolu Kazaskerliği görevine getirilmiştir. Üç kez evlilik yapan Sürûrî, h. 1229/m. 1814'te vefat etmiştir.¹⁴⁹

Seyyid Osman, ilk olarak “*Hüznî*”, hezeliyattaki hiciv ve hezel türü şiirlerinde “*Hevâî*”, İstanbul'a geldikten sonra ise “*Sürûrî*” mahlasını kullanmıştır. Seyyid Osman'a “*Sürûrî*” mahlasının Şeyhü'l-İslâm Tevfik Efendi tarafından verildiği de söylenmiştir. Sürûrî, Divan edebiyatında tarih düşürmedeki kabiliyeti ile ön plana

¹⁴⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, s. 229.

¹⁴⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 391.

¹⁴⁹ Atilla Batur, “Sürûrî, Seyyid Osman”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2010, c. 38, s. 172.

çıkılmaktadır. O, tarih düşürdüğü manzumelere duygu ve düşüncesini yansıtmakta mahirdir ve kendisinden önce tarih düşürmede üstad olan Edirneli Nazmî, Bursalı Hâşimî ve Cinânî gibi şairleri geçmiştir. Sürûrî, şiirlerinde hiciv ve hezle daha fazla yer vermiştir.¹⁵⁰ Onun *Divan* 'ı, *Hezeliyyât* 'ı ve *Sürûrî Mecmuası* vardır.¹⁵¹

İsmâil Sâdık Kemâl, tarih düşürmede usta bir şair olan Sürûrî'den, kendisinin sanat yönüyle daha çok ve güzel tarihleri olduğunu, ancak bu alanda Kur'ân-ı Kerim'in, iki mısra ile hâl ve müstakbele dair verdiği haberlerin aynen gerçekleştiğini belirtmiş ve bütün insanların tarih düşürmede, Kur'ân'a nazaran, ebced okuyan çocuklar gibi olduğunu şöyle belirtmiştir:

Dendi Ẓur'ân demeli idi Sürûrî sözünü

Mişli olmaz demek anıñ şu gūnā zībā

Buña fā'ik ki bu tefsîr ile zeyli vâfir

Dedim o şek gide Ẓur'ânda pek 'aczim evlā

Var şanāyi'cede târîhlerim andan evfer

Lîk Allāh kelāmı heme hâlde a' lā

İki mışra'la da envā'-ı şanāyi' çok var

Kim Sürûrîde görülmez o târîh eclā

Eriyor hep dedigi hâl ü müstakbelce

Aña nisbetle biz (*ebced*) okuyan tıfl-āsā

(vr. 65/b, 389-393)

¹⁵⁰ Atilla Batur, "Sürûrî, Seyyid Osman", c. 38, s. 172-173; Ayrıntılı bilgi için bkz. Atilla Batur, *Sürûrî Dîvânı, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni*, Doktora Tezi, İnönü Ü.S.B.E., Malatya, 2002.

¹⁵¹ Ahmet Uslu, *Sürûrî Müverrih'in Manzum Tarihleri (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin s. 151-250)*, Dumlupınar Ü.S.B.E., Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2007, s. 25-27.

1.7.1.6. el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye

Fütûhâtü'l-Mekkiyye'nin müellifi Muhyiddin İbnü'l-Arabî, h. 17 Ramazan 560/m. 28 Temmuz 1165 tarihinde Endülüs'ün Güneydoğu'sundaki Tüdmîr (Teodomiro) bölgesinin başşehri olan Mürsiyye (Murcia)'de doğmuştur. İbnü'l-Arabî, İslâm tarihinde vahdet-i vücûd nazariyesini ortaya atarak adından bahsettirmiş; yaklaşık 550 eser yazmış olup günümüze 245'i ulaşmıştır. Kuzey Afrika, Hicaz ve Anadolu topraklarını gören Muhyiddin İbnü'l-Arabî h. 22 Rebîülâhir 638/m. 10 Kasım 1240 tarihinde Dımaşk'te vefat etmiştir.¹⁵²

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, Firavun ile Nemrut'un ebedî olarak cehennemde kalacaklarına dair delili, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin önemli eseri olan Fütûhâtü'l-Mekkiyye'den aktarmıştır:

Yazıyor bil ki Futûhatda da pîr Muhyiddîn

Öyle Fir' avnu vü Nemrûdı da nârda ebedâ (vr. 101/b, 165)

1.7.1.7. Tuhfetü'l-Erîb

İsmâil Sâdık Kemâl'in tefsîrinde zikrettiği *Tuhfetü'l-Erîb* adlı eserin müellifi Abdullah Tercüman olup asıl adı Anselmo Turmeda'dır. Akdeniz'de bulunan takım adalardan birisi olan Mayurka'da m. 1350 ile 1355 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Ailenin tek çocuğu olan Turmeda, Latince'den İncil'i okumuş; mantık, geometri, müzik, astronomi ve astroloji dersleri almıştır. Turmeda, İncil üzerinde çalışırken Yunanca ve İbranice'yi de öğrenmiştir. Turmeda, 35 yaşında Müslüman olmuş ve Abdullah ismini almış; Tunus'ta padişaha gelen mektupları tercüme ettiği için

¹⁵² Mahmud Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *D.İ.A.*, İstanbul, 1999, c. 20, s. 493-516; Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kâzım Yıldırım, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Sistemi (Gazzâlî-Sühreverdi-Konevi- Mevlânâ ile Mukayeseler)*, Doktora Tezi, İstanbul Ü.S.B.E., İstanbul, 1989, s. 58-59.

kendisine Tercüman lakabı verilmiştir. Arapça öğrenen Abdullah, Fransız ve Ceneviz donanmasına tercümanlık etmiştir. Abdullah Tercüman, Hıristiyanlığa karşı önemli bir reddiye olan “*Tuhfetü’l-Erîb fi’r-red ‘alâ ehli’s-salîb*”i yazmış ve m. 1423’te Tunus’ta vefat etmiştir.¹⁵³

Müellifimiz tefsîrinde, diğer semavî dinlerle ihtilafli olan tevhid, tesettür ve çok evlilik ile ilgili konularda Abdullah Tercüman’ın “*Tuhfetü’l-Erîb*” adlı eserinden deliller getirmek suretiyle cevaplar vermiştir:

Ta‘addüd-i Ezvâca İ‘tirâz Cevâbı

Var kitâb ehl-i şalîb reddi Erîb Tuhfesi nâm

Ki muşannıf yazıyor anda da ‘ilmi evfâ

Bil rehâbîn diyor zevceyi müslim çok alur

Böyle Tevrâtı bilür yine bu Hâğdan a‘lâ

Ki ne deñlü kadın infâk u iksâ kılsa

Erkek o deñlü kadın ala dedi çünkü Hudâ [der-kenar (vr. 48/a, 1-3)]

2. İsmâil Sâdık Kemâl’in Tefsîr Metodu

Çalışmamızın bu kısmında, İsmâil Sâdık Kemâl’in tefsîr metoduna geçmeden önce tefsîrin tanımı ve çeşitleri hakkında bilgi vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz. Tefsîr, Arapça (ف، س، ر) sülâsî kökünden (تفعیل) kalıbında mastar olan bir kelimedir. Bu

¹⁵³ Ömer Faruk Harman, “Tercüman, Abdullah”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2011, c. 40, s. 494-495.

kelimenin sözlükte şerh etmek, yorumlamak, açıklamak ve izah etmek,¹⁵⁴ doktorun hastalığı teşhis ve hastalığın sebebini bulmak için bakmış olduğu su; keşfetmek, üzeri örtülü olan bir şeyi açmak gibi manaları mevcuttur.¹⁵⁵ İstilahta ise “*Sarf, nahiv ve belâgat gibi dil bilimlerinden; esbâb-ı nüzûl, nâsîh, mensûh, muhkem-müteşâbih gibi Kur’ân ilimlerinden; hadîs ve tarih gibi rivâyet ilimlerinden; mantık ve fıkıh usulü gibi yöntem bilimlerinden istifade edilerek Kur’ân’ın manalarının beyan edilmesine ve ondan hüküm çıkarmayı öğreten ilme tefsîr denir.*” Kur’ân’ın yorumu ve açıklanması için “*Te’vîl, tebyîn, beyân, tafsîl, tasrîf, i’râb, şerh ve tavzîh gibi*” kelimelerden de yararlanılmıştır.¹⁵⁶

İsmail Cerrahoğlu¹⁵⁷ tefsîrleri, kaynakları ve yöntemleri bakımından rivâyet tefsîri¹⁵⁸ ve dirâyet tefsîri¹⁵⁹ olmak üzere iki kısma ayırmıştır.¹⁶⁰ Abdülhamit Birışık ise bu sayıya işârî¹⁶¹, lügâvî¹⁶² ve karma yöntemi¹⁶³ de ekleyerek tefsîr çeşidini beşe çıkarmıştır.¹⁶⁴

¹⁵⁴ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 1996, s. 422.

¹⁵⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usulü*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2016, s. 213.

¹⁵⁶ Abdülhamit Birışık, “Tefsîr”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2011, c. 40, s. 281.

¹⁵⁷ Cerrahoğlu, *Tefsîr Usulü*, s. 209-211.

¹⁵⁸ Rivâyet tefsîri; Kur’ân’ı, sünneti, sahâbeyi ve onlardan yararlanan tâbiîni kaynak alan me’sûr (esir edilmiş) ve naklî tefsîrlere denir. Âyetlerin açıklanmasında diğer âyetlerden ve Hz. Peygamber’in hadislerinden istifade edilerek yorum getirilir. En meşhur rivâyet tefsîrleri şunlardır: Ebû’l-Leys es-Semerkandî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*; Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân an Te’vîli’l-Kur’ân*; İbn Atiyye el-Endelûsî, *el-Muharreru’l-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*; Celâluddin es-Suyutî, *ed-Dürri’l-Mensûr fî Tefsîri’l-Me’sûr*; Muhammed Cemaluddin el-Kâsimî, *Tefsîru’l-Kâsimî, Mehâsinu’t-Te’vîl*. Bkz. Cerrahoğlu, *Tefsîr Usulü*, s. 228-230; Birışık, “Tefsîr”, c. 40, s. 285-286.

¹⁵⁹ Dirâyet tefsîri; sadece rivâyetlere bağlı kalmayıp diğer bilimlerden de istifade edilerek ortaya konulan tefsîrlere denir. Bu tür tefsîrlere, re’y (ictihad) ve ma’kûl tefsîr olarak da nitelendirilmektedir. Bu tefsîr türü, müfessiri ön plana çıkarıp ona sorumluluk yüklemektedir. Dirâyet tefsîrlerinin ortaya çıkış sebeplerinden birisi İslamiyet’in farklı topluluklar ve milletler arasında yayılmasıdır. Meşhur dirâyet tefsîrleri şunlardır: Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*; Zemahşerî, *El-Keşşâf*; el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*; en-Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*; Ebû’s-Suûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm ila Mezâye’l-Kitâbi’l-Kerîm*; el-Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Azîm*. Bkz. Cerrahoğlu, *Tefsîr Usulü*, s. 230-231; Birışık, “Tefsîr”, c. 40, s. 286.

¹⁶⁰ Cerrahoğlu, *Tefsîr Usulü*, s. 228.

¹⁶¹ İşârî tefsîre, remzî veya tasavvufî tefsîr de denilmektedir. Bunlar keşif ve ilham yolu ile yazılan tefsîrlerdir. Bu tefsîrlerde Kur’ân’ın zahirini Arapça bilenlerin, batınını (iç anlamını) ise bu konuda ehil olan ariflerin bilecekleri iddia edilmektedir. Meşhur İşârî tefsîrleri şunlardır: Sehl et-Tüsterî, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*; Abdülkerim el-Kureşî, *Letâ’ifu’l-İşârât*; Abdürrezzak el-Kâşânî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu’l-Beyân* vb. Birışık, “Tefsîr”, c. 40, s. 287.

¹⁶² Lügâvî Tefsîr, İslâmiyet’in ilk dört asrında meydana çıkan lafız ve cümlelerin delaletlerini, Kur’ân’ın sahip olduğu üslûp ve dil inceliklerini ve iç bütünlüğünü konu alan tefsîrdir. Örnek bir tefsîr olarak

İsmâil Sâdık Kemâl'in tefsîrini meydana getirirken takip ettiği metot, tespitlerimize göre şu şekildedir:

1-Âyetlerin me'alini vermiştir.

2- Konu ile ilgili hadîsleri ya mana olarak ya da Arapça metni ile birlikte vermiştir.

3- Birbirlerini destekleyen farklı sûrelerdeki âyetleri, yeri geldikçe ya aynen vermiş ya da onlara atıfta bulunmuştur.

4- Tefsîrinde sahâbe ve tabiîn görüşlerine yer vermiştir. Görüşlerine en fazla yer verdiği kişiler, sahâbeden İbn Abbas ve tabiînden Hasan el-Basrî'dir.

5- Âyetlerin nüzulüne sebep olan olaylara (esbâb-i nüzûl) yeri geldikçe değinmiş ve ilgili rivâyetleri dile getirmiştir.

6- Hem Hanefî hem de Şafiî mezhebinin fikhî konulardaki görüşlerine yer vermiştir.

7- Hem rivâyet hem de dirâyet müfessirlerinden (Râzî, Süyûtî ve İsmail Hakkı Bursevî) yararlanmıştır.

8- Kendi yorumlarını Ehl-i Sünnet'in görüşüne mutâbık bir şekilde vermiştir.

9- Âyetlerin konusuna uygun olarak Hz. Peygamber'in mu'cizelerinden ve Dügümlü Baba'nın kerâmetlerinden bahsetmiştir.

Müsâid b. Süleyman b. Nâsır et-Tayyâr, *Tefsîrû'l-Lügâvî li'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı tefsîri verilmektedir. Birışık, "Tefsir", c. 40, s. 287.

¹⁶³ Karma yöntem, hem rivâyet hem dirâyet tefsîr örneklerine yer verilen, dil tahlillerinin bulunduğu, kıraat farklılıklarına dikkat çekilen ve aklî yorumlara çokça başvuru olan bir tefsîr yöntemidir. Birçok dirâyet tefsîrlerinde karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem ile yazılan bazı tefsîr örnekleri şunlardır: Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*; İbnü'n-Nakîb el-Makdisî, *et-Tahrîr ve't-Taḥbîr*; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*; el-Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*. Birışık, "Tefsir", c. 40, s. 287.

¹⁶⁴ Birışık, "Tefsir", s. 285. Ayrıca tarihten günümüze tefsîr akımlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi*, M.Ü.İ.F.A.V. Yayınları, İstanbul, 2019, s. 195-263.

10- Tefsîrle alakalı telifleri olmasa da diğerk ilimlerde ve dinî konularda görüş beyan eden İbn Haldun, Abdullah Tercüman ve Sürûrî gibi mütefekkirlerin düşüncelerinden de yararlanmışır. Yukarıda ismini saydığımız şahsiyetlere “Eserin Kaynakları” başlıklı bölümde yer verilmiştir.

2.1. Tefsîr-i Kemâl’in Rivâyet Yönü

Tefsîr-i Kemâl’de âyetlerin tefsîri ile ilgili olan rivâyetlerden yeri geldikçe müellifin istifade etmeye çalışıldığını görmekteyiz. İsmâil Sâdık Kemâl, geçmişte yaşamış ve rivâyet tefsîri örneğini vermiş âlimlerin eserlerini okuduğunu ve onların görüşlerinden yararlandıldığını, şahıs veya eser ismini vererek belirtmektedir.

Hız. Peygamber’in anne-babasının âhiretteki durumlarına dair hüküm noktasında müellif, İmam Süyûtî (ö. 911/1505)’nin¹⁶⁵ görüşlerinden yararlanmışır:

Vâlideynine cinânı eder anıñ vâcib
Ya’ nî manşûş ki rızasın hep edecek Mevlâ

Çünkü ansız olamaz hiç rızası bî-reyb
Diyerek yazdı (*Süyûtî*) bu muhâkşik-i ra’ nâ (vr. 76/a, 68-68)

2.1.1. Kur’ân’ın Kur’ânla Tefsîri

İsmâil Sâdık Kemâl’in âyetleri tefsîr ederken yer yer başka âyetlerden yararlandıldığını görmekteyiz. O, Kur’ân’ın âyetlerinin birbirini tefsîr ettiğini, Kur’ân’ın bütün âyetleri bilinmeden doğru bir tefsîr yapılamayacağı görüşünü savunmaktadır:

Lakin âyât olur birbirini tefsîrde

¹⁶⁵ Elisabeth Sartain, *Celâleddîn Suyûtî’nin Hayatı*, Çev. Hasan Nureddin, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2002, s. 11-14; İbrahim Hakkı İmamoğlu, *Celâleddîn Es-Suyûtî ve Kur’ân İlimlerindeki Yeri (El-İtkân Örneği)*, Ankara Ü.S.B.E., Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 51; Halit Özkan, “Süyûtî”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2010, c. 38, s. 188.

Müellifimiz bu görüşüne uygun bir şekilde tefsirinde Kur'ân'ı Kur'ânla tefsir ettiği bazı sûrelerin âyetleri şunlardır: Bakara Sûresi 29, 87, 186, 221, 253, 256; Nisâ Sûresi 80, 157,170; A'râf Sûresi 18, 30; Enfâl Sûresi 24; Tevbe Sûresi 114; Yûnus Sûresi 64, 91; Hûd Sûresi 107; İbrâhîm Sûresi 4; Nahl Sûresi 89, 118; İsrâ Sûresi 1, 18, 44, 85, 88; Enbiyâ Sûresi 87, 93; Mü'min Sûresi 92; Nûr Sûresi 4; Furkân Sûresi 51; Şuarâ Sûresi 14; Kasas Sûresi 35, 59; Ankebût Sûresi 11, 47; Rûm Sûresi 39; Secde Sûresi 13; Sebe' Sûresi 28, 50; Fâtır Sûresi 12; Yâsîn Sûresi 40; Fussilet Sûresi 54; Zuhruf Sûresi 79; Fetih Sûresi 16; Kâf Sûresi 16; Tûr Sûresi 49; Necm Sûresi 32; Tahrîm Sûresi 12; Kalem Sûresi 50 ve Gâşiye Sûresi 23, 26.

Müellif, mümin erkek ve kadınların, hoşlarına gitse bile müşrik erkek ve kadınlarla evlenmesinin haram olduğunu bildiren Bakara Sûresi 221. âyetinin tefsirini yaparken,

Sûre-i Mâ'idede var buña bil kim izâh

Ƙılalım yâd heme olmaya şübhe zîrâ

beytiyle adı geçen sûreye atıf yaptıktan sonra, Maide Sûresi 5. âyetinin metnini vermiş ve mümin erkeklerin Ehl-i Kitap kadınlarıyla evlenmesine izin veren âyetin manasını da şu şekilde aktarmıştır:

Olıcağ ismime zebh Ehl-i Kitâb eţ' amesi

Size bil eţ' ameñiz öyle helâl erdi aña

Mü'minât Ehl-i Kitâb nisve 'afife iseler

Size hıll bilki edüp aqđ-ı mehirini 'atâ

Ƙasd edüp böyle felâh meyl-i zinâ etmeyesiz

Bi'l-hevā ecr etse de kim münkir-i İslām haqqā

Yine hāsir olur ʿ uqbāca o ecr-i bī-sūd

Ki esās ancak ola müslim o meşkūr-ı raʿ nā (vr. 32/b, 663-667)

Müellif, A'râf Sûresi 18. âyetin “*Cehennemi sizin hepinizle mutlaka dolduracağım.*” anlamındaki kısmının tefsîrini, Kâf Sûresi'nin “*O gün cehenneme doldun mu? deriz, (o da) daha var mı? der.*”¹⁶⁶ âyetiyle yapmıştır:

Ṭolar anlar be-caḥīm yoksa cehennem ṭolmaz

Naşş-ı Haḫ çün hepsi bilmeli farkın zībā (vr. 75/a, 22)

Resûlullâh'ın (sav) Recep ayının 27. gecesini Burak'la Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülmesi olayına İsrâ, Mescid-i Aksa'dan göklere çıkıp Allâh ile mükâlemesinin gerçekleştiği mu'cizenin bütününe ise Mi'râc denilmektedir. İsrâ Sûresi'nin gece yürüyüşünün (isrâ) anlatıldığı birinci âyetini tefsîr ederken müellifimiz, Mi'râc kısmına geçmiş ve burayı da Necm Sûresi 1-18. âyetlerle açıklamıştır:

Çıḫup inmekde nucūm haqqına kim Rabbisine

Ya nüzûl etdi bu Ḳur'āna ḫasem böyle aña

Siz Ḥabībim ile şoḫbetdesiñiz bildiñiz

Bir dem ayrılmaḫı Ḥaḫdan dilemez hiç be-ḫaṭā

Söylemez nefis ü hevādan kelimātı hep haḫ

Ḳılmaz o şimdi di söz ḫılmasa vaḫyi Mevlā (vr. 125/b, 33-35)

¹⁶⁶ Kâf Sûresi, 50/30.

2.1.2. Kur'ân'ın Hadîsle Tefsîri

Dinî ve edebî eserlerde Kur'ân'dan sonra, daha çok hadîs iktibas ve telmihlerine yer verilmiştir. Na't, siyer, mevlid, hilye, mi'râc-nâme, kırk ve yüz hadîsler vb. edebî türlerde sıkça hadîslere başvurulmuştur¹⁶⁷ Tefsîr ilminde de Kur'ân'ın Kur'ânla tefsîrinden sonra en çok başvuru alan yol, Kur'ân'ın hadîsle tefsîri metodudur. Çünkü Kur'ân'ın kendisine nazil olduğu Peygamberimize Allâh tarafından ilâhî vahyi tebliğ görevinin yanısıra tebyîn (açıklama) görevi de verilmiştir.¹⁶⁸ Bu sebeple Hz. Muhammed (sav), Kur'ân'ın ilk müfessiri kabul edilmektedir.

İsmâil Sâdık Kemâl, *Tefsîr-i Kemâl* adlı eserinde, bazı âyetleri tefsîr ederken konu ile alakalı hadîslere yer vermiş ve bunlarla âyetleri tefsîr etmiştir. Eser üzerinde yaptığımız incelemeye göre müellifimiz; Bakara Sûresi 185, 219, 284; Âl-i İmrân Sûresi 169; Mâide Sûresi 35; En'am Sûresi 56; A'râf Sûresi 56; Hûd Sûresi 6,108; Nahl Sûresi 89; İsrâ Sûresi 1, 85; Kehf Sûresi 38; Nûr Sûresi 30; Hucurât Sûresi 13; Kâf Sûresi 16; Vakı'a Sûresi 38, 40; Haşr Sûresi 10; Cum'a Sûresi 8 ve Tegâbün Sûresi 9. âyetlerinin tefsîrinde hadîs-i şeriflere yer vermiştir. Buralarda tefsîr için başvuru alan hadîslerden on dört tanesi mana olarak; dokuz tanesi ise Arapça metinleri ile birlikte verilmiştir. Metinleri verilen hadîslerden ikisinin râvisi de zikredilmiştir. Biz burada söz konusu hadîslerin Arapça metinlerini, tekrar olmaması için zikretmeyip sadece manalarına yer vereceğiz.

İsmâil Sâdık Kemâl, besmeleyi tefsîr ederken aşağıdaki beyitlerde bismelinin bazı harflerinin cennetteki dört nehre işaret ettiğini ve Cenab-ı Hakk'ın, Peygamberimize ümmetinden, riyasız bir şekilde besmeleyle ananlara bu ırmaklardan içireceğini haber veren bir hadîs rivâyetine şöyle işaret etmiştir:

¹⁶⁷ Zülfikar Güngör, "Türk-İslam Edebiyatının Kaynağı Olarak Hadisler", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, Çorum, 2007, s. 202-211.

¹⁶⁸ Bkz. Nahl Sûresi Sûresi, 16/44.

Bil hadîş besmele içindeki üç mim bir hâ

Çār enhārca cinānda birer ‘ayn haqqā

Hağ dedi ümmetiñ anlarla riyāsız beni bil

Yād etseler olur her birisinden iskā (vr. 18/b, 6-7)

Müellifin bahsettiği hadîs rivâyeti İsmail Hakkı Bursevî'nin bir eserinde geçmektedir. Buna göre besmele-i şerifteki üç (ا), bir (ب) harfi, cennette yer alan dört nehre işaret etmektedir. Su nehri, bismillahın (ا)'inden; süt nehri, Allâh lafzının (ب)'sından; cennet şarabı, er-Rahmân'ın (ا)'den ve bal nehri ise er-Rahîm'in (ا)'den akmaktadır.¹⁶⁹

İsmâil Sâdık Kemâl, orucun, Kur'ân'ın indirildiği Ramazan ayına erişenlerin oruç tutmasını emreden Bakara Sûresi'nin 185. âyetinin manzum çevirisini yaptıktan sonra bu ayda oruç tutanların elde edeceği mükâfatla ilgili bir hadîs-i şerife şöyle yer vermiştir:

Bil hadîşdir ki erüp şâ'im için iki sürür

Biri iftârda biri Reyyana etdikde liqā (vr. 29/b, 530)

Bu beyitte işaret edilen bir rivâyet şöyledir: “Oruçlunun rahatlayacağı iki sevinç anı vardır. Birisi iftar ettiği zaman; diğeri ise orucunun sevabıyla Rabbine kavuştuğu andır.”¹⁷⁰

Beyitte ifade edilen, cennetteki Reyyân kapısından sadece oruç tutanların gireceği hakkındaki hadîs rivâyeti ise şudur: Sehl (ra), Resûlullâh'ın (sav); “Cennette

¹⁶⁹ İsmail Hakkı Bursevî, *Mecmua-i Hakkı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Osman Ergin Yazmaları, nu: OE_Yz_0574_01, vr. 1-2.

¹⁷⁰ Buhârî, *Sahîh*, Savm 9.

*er-Reyyân denilen bir kapı vardır. Bu kapıdan kıyamet günü yalnız oruç tutanlar girer; ondan oruç tutanlardan başka hiç kimse girmez. (Kıyamet gününde:) Oruç tutanlar nerede? denilir. Oruç tutanlar kalkarlar ve o kapıdan girerler. Onlardan başka hiç kimse buradan girmez. Onlar girdiği zaman kapı kapatılır, artık bu kapıdan hiçbir kimse girmez.”*¹⁷¹ buyurduğunu nakletmiştir.

Müellif, içki ile kumar hakkında nazil olan Bakara Sûresi 219. âyetin tefsîrini yaptıktan sonra, “Az ya da çok sarhoşluk veren her türlü içecek haramdır.” hadîs-i şerifine şöyle yer vermiştir:

Var hadîş ne ki keşîrinden ererse sekri

Az bile olsa da bu yine harâmdır bil ha (vr. 32/a, 650)

Eserde Arapça metni verilen hadîsi, Hz. Âişe (ra), Resûlullâh’tan şöyle rivâyet etmiştir: “Az ya da çok sarhoşluk veren her nevi içecek haramdır.”¹⁷²

İsmâil Sâdık Kemâl Bakara Sûresi 284’te geçen “İçinizdekini açığa vursanız da gizleseniz de Allâh sizi ondan hesaba çeker.” âyetini tefsîr ettikten sonra Hz. Peygamber’in ümmetinden akıllarına gelen kötülükleri yapmadıkları veya söylemedikleri sürece hesaba çekilmeyecekleri hadîs-i şerifine şöyle yer vermiştir:

Var hadîş seyyi’e fikre gelerek eylemese

Hem anı demese ‘afv etdi egerçi aña (vr. 37/a, 889)

Eserde Arapça metni verilen hadîs-i şerifi Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (sav): “Allâh, ümmetimden nefislerinde yapmayı arzuladıkları şeyleri yapmadıkları ve konuşmadıkları müddetçe affetmiştir.”¹⁷³ buyurduğunu nakletmiştir.

¹⁷¹ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi*, Müt. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1987, c. 4, s. 1771; *Sahîh-i Müslim*, c. 6, s.198; İbni Mâce, *Sünen-i İbni Mâce Tercümesi ve Şerhi*, Ter. Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yayınları, İzmir, 1983, c. 4, s. 522.

¹⁷² İbnu’l-Esîr el-Cezerî, *Câmiu’l Usûl*, Ter. S. Kemal Sandıkçı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008, c. 8, s. 42.

¹⁷³ Buhârî, 7/59.

Müellifimiz, Allâh yolunda öldürülenlerin mazhar oldukları ikrâmları Âl-i İmrân Sûresi 169. âyetinin manzum çevirisini yaptıktan sonra Allâh yolunda öldürülenlerin ruhlarının yeşil kuşların içine girip cennette uçtuklarını ve cennet meyvelerinden istifade ettiklerini müjde veren hadîs-i şerife şöyle yer vermiştir:

Bil hadîş rûhları bunuñ ki yeşil tayr içine
Gire enhâr-ı cinâna yiye çok meyve aña

Yeri kandîl ki mu‘allağ vere ‘arş gölgesine

Haşr-i cismânîsi şoñra şağın inkârdan aña (vr. 46/a, 418-419)

Beyitte ifade edilen hadîs-i şerifi Abdullah b. Mesud, Resûlullâh’ın: *“Onların ruhları yeşil bir takım kuşların karnındadır. Onların Arş’a asılı kandilleri vardır. Cennette istedikleri yerde dolaşır; sonra bu kandillere inerler. Rab’leri onlardan öyle bir haberdar olur ki! Ve kendilerine: Bir şey arzu eder misiniz? diye sorar.”*¹⁷⁴ buyurduğunu rivâyet etmiştir:

İsmâil Sâdık Kemâl; kim, haksız yere bir insanı öldürürse bütün insanları öldürmüş gibidir, me’alindeki Mâide Sûresi 32. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra insanoğlunun ilk kanını döken Kabil’in bu ölümlere örnek teşkil etmesiyle ona da bir pay ayrıldığını belirten hadîs-i şerife şöyle yer vermiştir:

Var hadîş böyle ki bî-ğâğ biri olsa i‘dâm

Çâtiliñ cürmü gibi Çâbile olur i‘tâ (vr. 60/a, 117)

Beyitte geçen hadîs-i şerifin bir rivâyetini Abdullah b. Mesud Hz. Peygamber’den (sav): *“Hiçbir nefis zulm ile öldürülmez ki onun kanından birincisi*

¹⁷⁴ Müslim, İmare, 1887.

Âdem'in oğlu Kabil'in hesabına muhakkak bir pay ayrılmış olmasın. Çünkü Âdem'in o oğlu öldürme cinâyetini âdet edenlerin birincisi olmuştu."¹⁷⁵ nakletmiştir.

Müellif, Hz. Peygamber'in Allâh'tan başka bir şeye tapmasının men edildiği En'âm Sûresi 56. âyeti tefsîr ettikten sonra Hak'tan gelen cezbenin insanların ve cinlerin sevabına denk geldiğini belirten hadîs-i şerife şöyle yer vermiştir:

Dedi bir cezbe-i Hâk ins ile cin ecri kadar

Heme veznince selâm kıla Resûle Mevlâ (vr. 69/b, 112)

Eserde Arapça metni verilip şerhi yapılan bu söz hadîs-i şerif olarak verilmiştir: *"Hak cezvelerinden bir cezbe, insanların ve cinlerin bütün amellerine denk olur."*¹⁷⁶

İsmâil Sâdık Kemâl, "yeryüzünde bozgunculuk yapmamayı, Allâh'a korku ve ümitle dua etmeyi, iyilik edenlere Allâh'ın rahmetinin yakın olduğunu" belirten A'râf Sûresi 56. âyetini tefsîr ettikten sonra Rabb'ini görüyormuşsun gibi ibâdet et, hadîs-i şerifine şöyle yer vermiştir:

Hüsn-i a' mâl kılanı luğf-ı Hâk el-hâk ki karîb

Var hadîs-i muhsini bildirdi ki haqqâ zîbâ

Hâkka kulluğ kılasıñ anı ki ru'yetde gibi

Görmez iseñ bunu sen bu seni görür haqqâ (vr. 79/b, 231)

Beytte verilen hadîs-i şerifin bir rivâyetini Ebû Hureyre (ra) şöyle nakletmiştir: Bir gün Resûlullâh'ın yanına bir adam geldi: *"İman, İslâm, ihsan nedir ve kıyamet ne zaman kopacaktır diye sualler sordu. İhsan nedir? Sorusuna cevap olarak Resûlullâh:*

¹⁷⁵ Müslim, Mükâseme, 1677.

¹⁷⁶ Fahrüddîn Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Editör Ahmet Hikmet Ünal, Huzur Yayın Dağıtım, İstanbul 2002, c. 4, s. 96.

*Allâh'ı görüyormuşsun gibi ibadet etmendir; eğer sen Allâh'ı görmüyorsan şüphesiz O, seni görmektedir buyurdu.*¹⁷⁷

Müellif, yeryüzünde bulunan bütün canlıların rızkını Allâhu Teâlâ'nın verdiği belirten Hûd Sûresi 6. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra; insanın kendi çalışması ve el emeğiyle yediğinden daha hayırlısını yememiştir, hadîs-i şerifine değinmiştir:

Var hadîs kesb-i helâle dil olur Hâkka

Hâbîb kılmaya hırş ola tevekkül-efzâ (vr. 102/b, 16)

Beyitte geçen hadîs-i şerifi, El-Mikdam (ra), Resûlullâh'tan (sav) şöyle nakletmiştir: *“Hiç kimse kendi elinin çalışmasını yemekten daha hayırlı bir yiyecek asla yememiştir. Allâh'ın Peygamberi Davud (as) da kendi elinin emeğinden yerdi.”*¹⁷⁸ İsmâil Sâdık Kemâl, hırsla değil, helâl rızıkla gönüllerin ancak Allâh'a sevgili olacağını ifade etmiştir.

İsmâil Sâdık Kemâl, cennetliklerin, Allâh'tan hiç ardı gelmeyecek bir lütuf olarak, cennette ebedî kalacaklarını bildiren Hûd Sûresi 108. âyetinin tefsîrini yaparken, ehl-i cennetin mazhar olacağı lütuf ve ihsanların müjde verdiği hadîs-i şerife şöyle işaret etmiştir:

İns u cîn ecri degin olmada bir cezbe-i Hâk

Deyü kim nutk-ı Resûl olmada eltâf-nümâ

Hem hadîs çeşm-i cinânide olur 'illiyîn

Nice kim (كُوكِبُ دَرِي) buraya fevķ-i a' lā (vr. 107/a, 216-217)

¹⁷⁷ Buhârî, İmân 1, Müslim, İmân 1.

¹⁷⁸ Buhârî, Buyû' 24.

¹⁷⁹ Nûr Sûresi, 24/35.

Beyitte geçen hadîs-i şerifin bir rivâyeti, Ebû Said el-Hudrî (ra); Resûlullâh'ın (sav): “Şüphesiz cennetlikler, üzerindeki köşk sahiplerini sizin doğu ve batı ufkunda kavuşmakta olan parlak yıldızı gördüğünüz gibi görürler. Çünkü aralarında fark vardır.”¹⁸⁰ buyurduğunu nakletmiştir.

Müellif, Nahl Sûresi 89. âyetteki “Bu kitabı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidayet ve rahmet kaynağı, Allâh'a gönülden bağlananlar için bir müjde olarak indirdik.” ifadesini, “Benim ashâbım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız kurtuluşa erersiniz.” hadîs-i şerifinin şerhiyle devam ettirmiştir:

Buyurup o da kim aşhâbım olup mişl-i nucûm

İçlerinden kime tâbi⁶ iseñiz nûr-aqvâ

(vr. 123/a, 157)

Eserde Arapça metni verilen hadîs-i şerif, Said b. el-Müseyyeb tarafından şöyle rivâyet edilmiştir: Hz. Ömer (ra), Resûlullâh'ın şöyle söylediğini duydum, dedi: “Rabb'imden benden sonra ümmetimin düşeceği ihtilaflı sordum. Bana şöyle vahyetti: “Ya Muhammed! Muhakkak ki ashâbın, nazarımda gökteki yıldızlar gibidir. Onlardan bazısı, diğerinden daha kuvvetlidir; ama yine de her birinin bir nûru vardır. Kim onların ihtilaflı düştüğü hususlardan birine tâbi olursa, benim nazarımda o insan hidâyet üzeredir.” Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Ashâbım yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz.” dedi.¹⁸¹

İsmâil Sâdık Kemâl; *Tefsîr-i Kemâl*'in zeylinde rü'yetullâha dair birkaç hadîs-i şerifi, İsrâ Sûresi 18. âyetin tefsîrinden bağımsız olarak yer verdiğini şöyle belirtmiştir: “İşbu tefsîr-i şerifiñ zeyli olarak ‘âcizâne tanzîm eyledigim kitâb-ı şeref-nişâbda cennete olıcağ ru'yetu'llâha dâ'ir hadîş-i şerifler ve ma'nâ-yı münîfleri bi'l-münâsebe buraya dağı yazılmışdır.” (vr. 126/b)

¹⁸⁰ Müslim, Cennet 2831; Buhârî, Bedul-Halk 3256.

¹⁸¹ İbnu'l-Esîr el-Cezerî, *Câmiu'l Usûl*, c. 13, s. 607.

Ebû Hureyre'nin (ra), Resûlullâh'ın (sav), “Şu ayı gördüğünüz gibi, şüphesiz Rabb'inizi de açıkça göreceksiniz; O'nu görmek hususunda birbirinize eziyet etmeyeceksiniz. Eğer güneş doğmadan ve batmadan önceki namazları kaçırmamaya gücünüz yeterse bunu yapın!” buyurdu. Sonra Hz. Peygamber'in “Güneş doğmadan ve batmadan önce Rabb'ini tesbih eyle.”¹⁸² âyetini okuduğunu¹⁸³ nakleden hadîs-i şerife şöyle yer vermektedir:

Ru'yetullâh şorulup rûz-ı kıyâmetce zehî

Ni' am-ı luţf-ı nebî oldu na' am kâam-pîrâ

Dedi zuhr içre şehâb olmaz iken mihr üzre

Görünüp nûruna eyler mi nizâ' hiç peydâ

Şeb-i bedr içre de mâh üzre şehâb olmaz iken

Görülür dav' ı nizâ' olmuyor aña eclâ (vr. 127/a, 70-72)

Aşağıda müellifin hadîs olarak verdiği metin Muaz b. Cebel'e ait bir sözdür, hadîs değildir.¹⁸⁴

Bu hadîşde bu da vardır ki cinânda bir şımf

Dâ'imâ haqqı görüp olmaya mestür ebedâ

İşbu şımf-ı ' âlî ki soñra da yine bunları Haqq

İhticâb eylemeyüp kılmada pür-kâm u şafâ (vr. 127/b, 96-97)

¹⁸² Kâf Sûresi, 50/39, Tâhâ Sûresi, 20/130.

¹⁸³ İbnu'l-Esîr el-Cezerî, *Câmiu'l Usûl*, c. 17, s. 124.

¹⁸⁴ Muhammed b. Ebû Beşer, *Nevâdiru'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Resûl (sav)*, Beyrut, s. 320.

Aşağıdaki beyitlerde verilen duanın bir rivâyetini Yahya b. Habib nakletmektedir: “*Allâh’ım! İlminle ayıpları bilirsin, kudretinle mahlûkata hâkimsin. Yaşamak benim için hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat. Ölümü benim için hayırlı bildiğin anda beni öldür. Allâh’ım! Açıkta ve kapalı yerde senin korkunu isterim. Sakin hâlimde ve öfkeli anımda doğru söylemeyi isterim. Zenginlikte ve fakirlikte mutedil olmayı isterim. Tükenmeyen nimet ve devamlı göz aydınlığı isterim. Hükümünden sonra rızanı isterim. Öldükten sonra iyi bir hayat sürdürmemi isterim. Sıkıcı felaketlere uğramadan, sapıtıcı fitnelere düşürmeden cemaline bakma lezzetini ve sana kavuşma coşkunu isterim.*”¹⁸⁵ şeklinde Resûlullâh’ın (sav) dua ettiğini nakletmiştir:

Bu du‘âyı kılıyordu bize ta‘lîmle Resûl

Bize Hâk hürmet-i ‘ulyâsı için kıla ‘atâ

Dilerim vech-i mu‘allâna nîgeh lezzetini

Dâ‘imi vü ebedî sermedî zîb ola bâña

Anda bir vechle harrâ ki görülmeklikde

İhticâb olmaya her hâlde ola eclâ (vr. 127/b, 100-102)

Müellif, tefsîrinde şefaate ilgili hadîs-i şerifin Arapça metnini Enes b. Mâlik’ten rivâyete nakletmektedir. Kıyamet günü insanlar Hz. Âdem’e, Nûh’a, İbrâhîm’e, Musa’ya ve İsa’ya gidip şefaate talep edecekler. Onlar da, bizim şefaate yetkimiz yok, deyip insanları Hz. Muhammed’e (sav) gönderecekler. O da Allâh’a secde edip şefaate yetkisi isteyecektir. Allâhu Teâlâ, şefaate yetkisini Hz. Muhammed’e

¹⁸⁵ Nesâî, 1305.

(sav) verecektir.¹⁸⁶ Yukarıda özetle verdiğimiz hadîs-i şerifi, İsmâil Sâdık Kemâl şerh edip vermiştir:

Şefâ' at-ı kübrâ hadîs-i şerîf şerhi

Cem' an erdi şu revân ismi muharrer oldu

Giderek etdi cenâb-ı Enese böyle recâ

Nice nuḡk-ı Nebevî oldu şefâ' at için

Eyleye kendüye evvelce diyerek inbâ

Dedi kıldı bize inbâ bunu Sulṭân-ı rusûl

Buyuracak edüğün böyle şefâ' at icrâ

...

Yine der böyle o hem daḡı Şeh-i kevneyne

Gidiñiz der beni hep eyliyor anlar me'vâ

(أُمَّتِي أُمَّتِي)¹⁸⁷ derim diyecek Ḥaḡ ki çıkar

Nârdan anlarsa da îmânca bir âye-âsâ

Çıkarup ' avdet ile öyle meḡâmid kılarak

Қılarım secde nidâ erişecek bu gûnâ

Ben yine öyle derim Ḥaḡ buyurur yine çıkar

Olsa îmânda o bir ḡabbe vü bir zerre-nümâ

Ḥabbeden ḡardala maḡşad ki küçük danesi pek

¹⁸⁶ Tirmizi, 2551.

¹⁸⁷ Ümmetim ümmetim.

Oldu taşrîh bu sebeb ile verülür ma' nâ

Çıkarup ric' at edüp öyle mehâmid kılarak

Ederim secde erişür yine aşfâ o nidâ (vr. 128/b, 106-123)

İsmâil Sâdık Kemâl, rûh hakkında sorulan soruya İsrâ Sûresi 85. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, ilk yaratılan rûhun Hz. Peygamber'in rûhu olduğunu belirterek "levlâke" hadîsine değinmiştir:

Bir de bil böyle muhâkkağ ki hadîş-i kudî

Olmasañ ' âlemi yaratmaz idim ger aşlâ (vr. 132/b, 349)

Muhaddislerin sahih hadîs olarak kabul etmedikleri "*Sen olmasa idin, bu âlemleri yaratmazdım.*"¹⁸⁸ rivâyeti, müellif tarafından kudî hadîs olarak verilmektedir:

Müellifimiz, "Keşke bağına girdiğinde, 'Mâşallah! Güç yalnız Allâh'ındır' deseydin!" Kehf Sûresi 40. âyetin tefsîrinde bu konuyla ilgili hadîs-i şerife şöyle değinmiştir:

Andan ümîd daha hayrın baña ihsânı eder

Hem yarın anı bulursuñ kuru toprak-efzâ

(Mâ-şâ'llâhu lâ kuvvete illâ bi'llâh)

Hem bunu kim okusa sū'-i nazâr ermez aña

Bil buyurdu o da hağdır ki Resûl-i dü serâ (vr. 136/a, 63-64)

Tirmizi, yukarıdaki konuyla ilgili bir hadîs-i şerifi şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber (sav): "*Her kime aile ya da mal türünden bir hayır verilecek olur da bu*

¹⁸⁸ İsmail Bin Muhammed El-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Mûzîlû'l-İlbâs amme's-tehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-nâs*, Beyrut, 1351, c. 2, S. 164.

esnada maşallâh lâ kuvvete İllâ billâh diyecek olursa o şeyde hoşuna gitmeyecek bir husus görmez.”¹⁸⁹ Buyurmuştur.

İsmâil Sâdık Kemâl, mümin erkeklerin gözlerini haramdan sakındırmaları ve iffetlerini korumaları hususundaki Nûr Sûresi 30. âyetin tefsîrini yaparken, Hz. Peygamber’in bu konuda uyarıda bulunduğu bir hadîs-i şerifine şöyle yer vermektedir:

Olur evvel bakış insâna helâk bādîsi

Diyerek erdi hadîs-i nebevî nuşh-efzâ (vr. 156/b, 48)

Beyitte geçen hadîs-i şerif, Büreyde (ra) tafarından şöyle nakledilmiştir: Resûlullâh’ın (sav): “*Ya Ali! Bir bakışa hemen ardından bir bakış daha katma! Önceki (bakış) senin (için bağışlanmış) ise de sonraki (bakış) senin değildir.*”¹⁹⁰ buyurmuştur.

Hucurât Sûresi 13. âyette, Allâh katında en değerli olan kimseleri beyan etmektedir. Müellif, Hz. Peygamber’in Allâh’a en yakın olanların, O’ndan en çok korkan kişiler olduğunu belirttiği hadîs-i şerifine iktibas ile şöyle belirtmektedir:

Bencedir ekremiñiz rütbe-i taq̄vāya göre

Kim ‘ıyān açık u gizlü baña fi‘li zîrā

Şorulup āl-i celîli oluna hep i‘zāz

Var hadîs (كُلُّ تَقِيٍّ وَتَقِيٍّ) hem de buña (vr. 215/b, 27-28)

Beyitte iktibas edilen hadîs-i şerifi, Abdullah b. Amr (ra), Hz. Peygamber’den (sav) şöyle nakletmiştir: “*Sahâbeden biri, insanların hangisi daha faziletlidir? diye sordu. O: kalbi mahmum ve dili çok doğru olan her mü’min kişi, diye buyurdu. Sahâbîler: Dili çok doğru olanı biliriz, kalbi mahmum ne demektir? Cevaben: Allâh’tan*

¹⁸⁹ Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrî’l-Münir*, Ter. Hamdi Aslan vd., Risale Yayınları, İstanbul, 2005, c. 8, s. 219; Tirmizi, 3816.

¹⁹⁰ Tirmizi, 2926.

*korkan, tertemiz, içinde ne günah, ne zulüm ile yaratıklara kötülük etmek, ne kin ne de haset olan kalptir.”*¹⁹¹

İsmâil Sâdık Kemâl; “İnsanların içinden geçenleri biliriz ve ona şah damarından daha yakınız.” Kâf Sûresi 36. âyetin tefsîrinde, Hz. Peygamber’in yapmış olduğu bir duaya şöyle yer vermiştir:

Bize ta‘lîmi için böyle du‘â etdi Resûl
Şordular böyle buyurmuşdu cevâb ile aña

Cümle kalb enmile-i kudret-i Hâk içinde

Ki dü işba‘ arasında çevirir keyfe yeşâ (vr. 216/b, 31-32)

Eserde Arapça metni verilen duanın geçtiği hadîs-i şerifi, Ümmü Seleme (ra), Resûlullâh’ın: “*Ey kalpleri çeviren Allâh’ım! Benim kalbimi dinin ve ibâdetlerin üzere sabit kıl!*”¹⁹² diye dua ettiğini nakletmiştir:

Müellif; “Hakkın ve erdemin yanında onların bir kısmı öncekilerdendir, bir kısmı da sonrakilerdir.” Bu hakikati açıklayan Vâkı‘a Sûresi 38, 39 ve 40. âyetlerin tefsîrini yaparken, cennet ehlinin 120 sınıf olduğunu ve bu 120 sınıfın da 80’inin Hz. Muhammed (sav) ümmetinden olacağını belirten hadîs-i şerife şöyle yer vermiştir:

Yüz yigirmi saf olup ehl-i cinân seksanı

Ümmetinden diyerek oldu hadîsde eclâ (vr. 224/a, 20)

Beytte geçen hadîs-i şerifi; Büreyde (ra), Resûlullâh’tan (sav): “*Cennet ehli yüz yirmi saftır ve bu saflardan sekseni bu ümmetten, kırk ise diğer ümmetlerdendir.*”¹⁹³ nakletmiştir:

¹⁹¹ İbn Mâce, 4216.

¹⁹² Tirmizi, 3522.

¹⁹³ Tirmizi, 2670.

İsmâil Sâdık Kemâl; Cum'a Sûresi 8. âyet-i kerimede bildirilen, ölümü er ya da geç her nefsin tadacağı hakikatini tefsîr ederken, ölünün yanında yalnızca amellerinin kalacağını bildiren hadîs-i şerife şöyle yer vermiştir:

Var hadîs mü'mine geçmekde iken Hâkka liķā
Demedi Hâk öylece ermez aña eclā eşyā (vr. 231/b, 15)

Beyitte geçen hadîs-i şerifi Enes b. Mâlik, Resûlullâh'ın (sav): “*Öliüyü üç şey takip edip kabre kadar gider de ikisi tekrar geri döner, biri orada onunla beraber kalır: Öliüyü ailesi, malı ve ameli takip eder. Neticede ailesi ve malı geri döner, kendisiyle beraber sadece ameli kalır.*”¹⁹⁴ buyurduğunu nakletmiştir.

2.1.3 Kur'an'ın Sahâbenin Sözü ile Tefsîri

Tefsîr-i Kemâl'de âyetlerin tefsîrinde sahâbenin sözüne de yer verildiği görülmektedir. Örneğin Bakara Sûresi'nin 1. âyeti ile Kur'an'da bulunan diğer huruf-ı mukattaanın anlamları hakkında, İbn Abbas ve Hz. Ömer'in, görüşlerine atıfta bulunmuştur:

Anları demede Fârûk hemân Tañrı bilür
İbn-i ' Abbās ü diger olmada te'vîl-efzā (vr. 98/a, 137)

Müellif, Bakara Sûresi 285 ve 286. âyetlerini tefsîr ederken, bu âyetlerin, beş vakit namazın farz kılınması ve şirk dışındaki büyük günahların affedileceği müjdesinin Mi'râc gecesi hediyesi olarak verildiğini, İbn-i Mesud'un görüşü olarak nakletmiştir:

İbn-i Mes'üd dedi mi'râcda bu üç nesneleri
Verdi Hâk hep biri beş vakit namâzı îfâ

¹⁹⁴ Buhârî, Rikak 42/101.

Biridir bu iki āyet biri bu ümmetde

Şirksiz cürmü kebīrse de olur ʿafv-ı eclā

(vr. 37/b, 907-908)

2.1.4. Kurʾânʾın Tâbiînin Sözü ile Tefsîri

Tefsîr-i Kemâl'de İsmâil Sâdık Kemâl, âyetleri tefsîr ederken tâbiînin görüşlerine pek fazla müracaat etmemiştir. Müellif, Aʿrâf Sûresi 145. âyetinin tefsîrinde Hz. Musa'nın Tur-i Sinâ'da kendisine Tevrât'ın levhalar hâlinde verilmesini anlatırken, Hz. Peygamber'in miʿrac gecesinde Allâh'tan vahiy aldığına sözü getirmiştir. Bu çerçevede miʿrac olayının nakledildiği Necm Sûresi'nin 5-6. âyetlerinin tefsîrinde tâbiînin en önemli isimlerinden biri olan Hasan el-Basrî'nin (h. 21/m. 642¹⁹⁵) görüşlerine yer vermiştir:

Tâbiʿîn aʿlemi meşhûru Ḥasan-ı Başrîdir

Bil demiş (عَلَّمَهُ)¹⁹⁶ fâʿ ili İzid-i aʿlā

Ḥaḡ ḡavî ḡâdir o maʿnâ-yı (الْفُؤَى)¹⁹⁷ hem de (شَدِيد)¹⁹⁸

(مِرَّة)¹⁹⁹ maʿnâsı demek ḡükmü de eyler icrâ

(فَاسْتَوَى)²⁰⁰ vâsıtasız buldu bu Ḥaḡdan taʿlîm

Oldu bālâ-yı ufuḡda ki ʿalâ külli semâ

(vr. 83/a, 389-391)

¹⁹⁵ Hasan Basrî'nin hayatıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ferideddin Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Haz. Süleyman Uludağ, Erdem Yayınları, İstanbul, 1991, s. 69; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 1, s. 51-52.

¹⁹⁶ Necm Sûresi, 53/5.

¹⁹⁷ Necm Sûresi, 53/5.

¹⁹⁸ Necm Sûresi, 53/5.

¹⁹⁹ Necm Sûresi, 53/6.

²⁰⁰ Necm Sûresi, 53/6.

2.2. Tefsîr-i Kemâl'in Dirâyet Yönü

Önceki bölümde İsmâil Sâdık Kemâl'in *Tefsîr-i Kemâl*'de âyetlerle ilgili rivâyetleri nasıl ele aldığını izah etmiştik. Bu bölümde de tefsîrin dirâyet özelliklerini ortaya çıkaran Dil, Kelâm, Fıkıh ve Tasavvuf ilimlerine dair yönleri açıklanacaktır. Bu açıklamalara girmeden önce müellifin dirâyet tefsîrinin örneklerini verirken hangi önemli müfessirlerden istifade ettiğini belirteceğiz.

Müellif, “*Hâşiye ale'l-Keşşâf, Hâşiye ala Tefsîri'l-Beyzâvî ve Tefsîrü'z-Zehrâveyn*”i kaleme alan Seyyid Cürcânî'nin²⁰¹ hangi eserinden yararlandığını tam belirtmemekle birlikte kader meselesinde Cürcânî'nin adını zikretmiştir.

Bellü ikrâh olamaz hüküm-i kaderce senden

Bak kılar (*Seyyid Cürcân*) şu tefsîrce edâ (vr. 102/a, 190)

Müellifin yararlandığı müfessirlerden biri de XVII ve XVIII. yüzyılda yaşamış;²⁰² rivâyet, dirâyet ve işarî tefsîrin özelliklerini içinde barındıran “*Rûhu'l-Beyân*” adlı eserin sahibi İsmail Hakkı Bursevî'dir.²⁰³

Saf Sûresi 6. âyette, Hz. İsa, İsrailoğullarına kendisinden sonra Ahmet adında gelecek olan elçiyi haber vermektedir. Fakat Musevîler, son peygamberi kendilerinden

²⁰¹ Sadreddin Gümüş, “Cürcânî ve Hâşiye Ale'l-Keşşâfı”, *M.Ü.İ.F.D.*, yıl 1987-1988, S. 5-6, s. 177; Seyyid Şerif Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, Çev. Ömer Türker, T.Y.E.K.B., İstanbul, 2015, c. 1, s. 17; Sadreddin Gümüş, “Cürcânî, Seyyid Şerif”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1993, c. 8, s. 134-135; Yüksel Çelik, *es-Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî'nin “el-Misbâh fi Şerh el-Miftâh” Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili (Edisyon Kritik)*, Marmara Ü.S.B.E., Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s. 49-84.

²⁰² Ali Namlı, *İsmâil Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, İnsan Yay., İstanbul, 2001, s. 34.

²⁰³ Namlı, *İsmâil Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s. 165-122; İsmail Hakkı Bursevî'nin hayatı ve eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, Haz. Murat Yurtseven, Arasta Yayınları, Bursa, 2000; Ali Namlı, “İsmail Hakkı Bursevî”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2001, c. 23, s. 102-106; Mefail Hızlı, “Bursa Mahkeme Sicillerine Göre Bursevî'nin Ailesi, Tekkesi ve Vakıfları”, *U.Ü.İ.F.D.*, 2004, c. 13, S. 2, ss. 1-14.

bekledikleri için Hz. İsa'yı yalanladılar. Hıristiyanlar ise bu müjdeyi inkâr etmeyi veya farklı yorumlamalarda bulunmayı tercih ettiler.²⁰⁴

İsmâil Sâdık Kemâl, Saf Sûresi 6. âyette adı “Ahmed” olarak geçen ve müjdelenen elçinin Hz. Muhammed (sav) olduğunu, İsmail Hakkı Bursevî'in “*Rûhu'l-Beyân*” adlı eserinden deliller getirerek şöyle vermektedir:

Rûhu'l-Beyânda muharrer olan

Ya' nî aqvâ bu ki âtî olan âyât bile

Bildirir seyyid-i kevneyn edügün o zîrâ

Haqqı söyler o zehî kütüb-i münzelede

Yazmış esmâ-i Resûlü o da oldu inşâ

(*Ahmed*) ismiyle beyân hamd eden evvel o idi

Mebde'-i hılkat olup rûh ile Hâmid zîrâ

Hamdı cismi ile tekrârla (Muhammed) ismi

Söyledi Ahmed maḥlûḳ deyü öyle haqqâ

Hamd eden her aḥadi levḥ yazup ḥad ile

İntihâb-ı mimi bunun ismine oldu imlâ (vr. 230/a, 13-16)

Rûzbihân-ı Baklî (ö. 1209), hayatının büyük bir kısmını Şîraz'da bulunan dergâhında ve camide vaaz ve nasihat verip eser yazmakla geçirmiştir. Tefsîr, hadîs,

²⁰⁴ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, D.İ.B. Yayını, Ankara 2017, c. 5, s. 335-334.

fıkıh ve tasavvuf alanında önemli eserler bırakmıştır.²⁰⁵ *Tefsîr-i Kemâl*'de yararlanılan diğer önemli bir tefsîr de Rûzbihân-ı Baklî'nin “*Arâ'isü'l-Beyân*” adlı işârî tefsîridir:

El-ḥaḳ ‘ aḳlı olup anı eder āsā yine bu

Deyü şer‘ an da şarāḫatle muḫaḳḳaḳ zībā

Der (‘*Arâ'is-i Baklî*) kim ki müşāhid olarak

Ayrılıp ḫaḳla mücāhid ki aḫa ḫayr eclā (vr. 149/b, 15-16)

Necmeddîn-i Râzî h. 473/m. 1177 Rey’de doğmuştur. Çok sayıda talebe yetiştirdiği için kendisine Dâye (sütanne) lakabı verilmiştir. Moğol istilası nedeni ile farklı beldelere göç etmek zorunda kalan Necmeddîn-i Râzî, Bağdat’ta h. 622/m. 1225 yılında vefat etmiştir.²⁰⁶ Müellif, Necmeddîn-i Râzî’nin işârî tefsîri olan “*Bahrü'l-Hakâ'ik ve'l-Me‘âni fî Tefsîri's-Seb‘i'l-Mesânî*” veya “*Aynü'l-Hayât*” ve “*Te’vîlâtü'n-Necmiyye*” adlarıyla da bilinen tefsîrini kaynak göstererek bin senede çıkılan arşa melekler ile Cebrâil’in (as) bir günde çıktığını belirtmektedir:

Bil nüzül ile ‘ urüc biñ sene dendi idi

Oldu beş yüz sene bula ḫāke semā-ı dünyā

Aña Necmiyyede te’vîl-i cemîl ü mücmel

Etdi baḳ Rūḫ-ı Beyān anı da naḳl u imlā (vr. 240/a, 39)

2.2.1. Arap Dili ve Belâgatı

Müellif, muhatap kitleyi göz önüne alarak tefsîrini yazmıştır. Kur’ân’ın mesajlarını doğru ve anlaşılır bir şekilde iletmeyi hedefleyen müellif, dil ile ilgili

²⁰⁵ Nazif Hoca, “Baklî”, *D.İ.A.*, 1991, İstanbul, c. 4, s. 545-547.

²⁰⁶ Mehmet Okuyan, “Necmeddîn-i Dâye”, *D.İ.A.*, 2006, İstanbul, c. 32, s. 496-497.

tahlillere girmekten kaçarak yüzeysel bir takım açıklamalarda bulunmuştur. İsrâ Sûresi 1. âyette İsrâ ve Mi'râc hadisesini tefsîr ederken başvurduğu Necm Sûresi'nin 5-8. âyetlerinde geçen bazı kelimelerin yüzeysel olarak tahliline yer vermiştir:

Hağ kavî Kâdir o ma' nâ-yı (الْقَوَى)²⁰⁷ hem de (شَدِيد)²⁰⁸
(مِرَّة)²⁰⁹ ma' nâsı demek hükümü de eyler icrâ

(فَاسْتَوَى)²¹⁰ vâsıtasız buldu bu Hağdan ta' lîm
Oldu bālâ-yı ufukda ki ' alâ külli semâ

Rabbine oldu qarîb (نَمَّ دَنَا)²¹¹ ca ma' nâ
Hağ münezzeh zi-mekân kurbuna kıldı i' lā (vr. 125/b-126/a, 37-39)

2.2.2. Kelâm

İsmâil Sâdık Kemâl, *Tefsîr-i Kemâl*'de kelâm ile alakalı konuları Ehl-i Sünnet'in düşüncesine göre ele alıp değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu konu ile ilgili açıklama ve örnekleri, “*Muhteva özellikleri, İslâm İnanç Esasları*” başlığında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Müellif, itikâdî mezhebini açıkça ifade etmemiştir. Ancak tefsîrinden yola çıkarak onun Maturîdî²¹² (h. 238/m. 852) mezhebinin anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Bakara Sûresi 284. âyetin tefsîrini yaparken insanın gönlünden geçirdiği kötü düşüncelerden onları dile getirmediği ve fiilen işlemediği müddetçe sorumlu olmadığını açıklarken İmam Maturîdî'nin görüşünden istifade etmiştir:

²⁰⁷ Necm Sûresi, 53/5.

²⁰⁸ Necm Sûresi, 53/5.

²⁰⁹ Necm Sûresi, 53/6.

²¹⁰ Necm Sûresi, 53/6.

²¹¹ Necm Sûresi, 53/8.

²¹² Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi*, Damla Yayınevi, İzmir, 1981, s. 121; Maturîdî ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Ragıp İmamoglu, *İmâm Ebû-Mansûr El-Mâtürîdî, ve Te'vilâtu'l-Kur'an'daki Tefsir Metodu*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1991, s. 13; Ebû Mansûr El-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Açıklamalı Tercüme*, Ter. Bekir Topaloğlu, İ.S.A.M. Yayınları, İstanbul 2014, s. 20; Adil Şen, “İmâm Mâtürîdî ve Çevresi”, *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyumu (Eskişehir, 28-30 Nisan 2014)*, Haz. Ahmet Kartal, İstanbul, 2014 s. 48; M. Saim Yeprem, *İrâde Hürriyeti ve İmâm Mâtürîdî*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 252; Şükrü Özen, “Mâtürîdî”, *D.İ.A.*, Ankara, 2003, 28, s. 149-151.

Var hadîş seyyi'e fikre gelerek eylemese

Hem anı demese 'afv etdi egerçi aña

Dedi ekşer 'ulemā ile İmām Bū'l-Manşūr

Bu demek etmeyüp 'azmi kılna fikr imhā (vr. 37/a, 889-890)

2.2.3. Fıkıh

Tefsîr-i Kemâl'de yeri geldikçe fikhî konular hakkında izahlar yapılmıştır. İsmâil Sâdık Kemâl, fikhî konularda Hanefî ve Şâfiî mezhebinin görüşlerine yer vermiştir. Fikhî konular tezin “*Muhteva Özellikleri, Fikhî Meseleler*” başlığı altında işlenmiştir.

Müellif, Enfâl Sûresi'nin 68. âyetinde geçen savaş esirlerine karşılık fidye alınmasına cevaz veren hükmün delilini İmâm-ı Şâfiî'den hareketle şu şekilde ifade etmektedir:

Şâfi'îye göre mensûh diğēr nās ile bu

Fidye cā'iz deyü bil hükümü eder bu zîrā (vr. 89/b, 181)

Müellif; Nisâ Sûresi 43. âyeti tefsîrinde, şehirde sıcak su bulunmaması hâlinde de teyemmümle abdest alınabileceğini, Hanefî mezhebinden getirdiği delille şöyle belirtmektedir:

Hanefî şehrdē şıcağ şu bulunmaz ise

Bil dedi kıla teyemmüm bu cevāz yüsr-efzā (vr. 50/a, 112-115)

2.2.4. Tasavvuf

İsmâil Sâdık Kemâl'in, Dügümlü Baba'yı zikrettiği beyitlerde sûfi kişiliği ön plana çıkmaktadır. Kendisi Dügümlü Baba'ya intisap ettiği hâlde, onun tasavvufî yönü ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. *Tefsîr-i Kemâl*'de İsmail Hakkı Bursevî'nin "*Ruhu'l-Beyân*"²¹³, Muhammed Pârsâ'nın "*Tefsîr-i Süver-i Semâniyye*" ile Abdülkâdir-i Geylânî'nin²¹³ tasavvufî içerikleri barındıran "*el-Gunye li-tâlibî tarîku'-Hak*"tan bahsetmesi ve bunları eserinde kullanması onun tasavvufî konulara da hâkim olduğunu göstermektedir. "*İstevâ*" sözünün manasını ancak hâl ile âgâh olanların bilebileceğini, Abdülkâdir-i Geylânî'nin meşhur eseri "*El-Gunye*"den alıntı yaparak şöyle vermiştir:

(استوى) demek olur nûr-ı şifâtı Hâkķıñ

Kendü her 'âlemi mücid ki mekân yok aşlâ

(Ġunye) pîr-i himmem-gîr olan ' Abdü'l-ķâdir

Yazdı böyle ki olur hâl ile âgâhlar aña (vr. 141/b, 15)

Muhammed Pârsâ, h. 749/m. 1348 Buhara'da doğmuştur. Nesebi Abdullah b. Cafer-i Tayyâr'a dayandırılmaktadır. Bahâeddin Nakşibend tarafından Pârsâ (zâhid, dindar) lakabı verildiğine dair bir menkıbe nakledilmektedir. Muhammed Pârsâ h. 822/m. 1420 yılında Medine'de vefat etmiştir. Muhammed Parsa'nın tefsîrle ilgili Fâtiha Suresi Tefsîri ve Kadr, Beyyine, Zilzâl, Âdiyât, Kâria, Tekâsür, Asr ve Hümeze sûrelerinin tefsîrini yaptığı *Tefsîr-i Süver-i Semâniyye* adlı eserleri vardır.²¹⁴ Müellif, Kadir Sûresi 4. âyetinde geçen, yeryüzüne inen ruhtan muradın ne olduğunu açıklarken,

²¹³ Süleyman Uludağ, "Abdülkâdir-i Geylânî", *D.İ.A.*, İstanbul, 1988, c. 1, s. 234; Dilâver Güner, *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 57; Hüseyin Vassâf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, s. 59-61.

²¹⁴ Hamid Algar, "Muhammed Pârsâ", *D.İ.A.*, İstanbul, 2005, c. 30, s. 563-565.

Muhammed Pârsâ'nın bu sûrenin tefsîrinin de yer aldığı Tefsîr-i Süver-i Semâniyye adlı eserindeki, ruhtan muradın Hz. Peygamber'in rûhu olduğu görüşüne²¹⁵ şöyle atıfta bulunmuştur:

Bil yine rûh cenâb-ı Şeh-i kevneyn o deyüp

Pârsa söyledi tefsîrde bu kavlı aqvâ (vr. 257/b, 15)

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler çerçevesinde, İsmâil Sâdık Kemâl'in manzum *Tefsîr-i Kemâl*'inin işârî tefsîr özelliklerini barındıran bir eser olmakla birlikte, yeri geldikçe dirâyet ve rivâyet usullerine de başvurulduğunu söyleyebiliriz. Tenkitli metnini verdiğimiz eser üzerinde, tefsîr alanında yetkinliği olan bir akademisyenin yapacağı bir çalışmanın, bu konuda daha ayrıntılı ve sağlıklı bilgilere ulaşılmasına imkân vereceğini düşünmekteyiz.

2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

İsmâil Sâdık Kemâl'in *Tefsîr-i Kemâl* adlı eserinin muhtevasını ele aldığımız bu bölümde, Kur'ân-ı Kerim'deki bütün konular ele alınmamıştır. Çünkü çalıştığımız eser hem bir Kur'ân me'ali, hem de bir tefsîr olma özelliğindedir. Burada müellifin, âyetlerin tefsîrinde üzerinde durduğu temel konular gruplandırılarak ele alınmıştır.

A. İSLÂM İNANÇ ESASLARI

İslâm inanç esasları “*Allâh'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe ve hayrıyla şerriyle birlikte kadere inanmak*”tır.²¹⁶ İsmâil Sâdık Kemâl'in tefsîrinde üzerinde çokça durduğu ve fikirlerini açıkladığı inanç esasları ele alınacaktır. Müellif, tefsîrinde bazı inanç esaslarına yer verirken bazılarını da yer vermemiştir.

²¹⁵ Muhammed Parsa'nın bu görüşü için bkz. İsmail Hakkı Bursevî, *Tefsîru Rûhu'l-Beyân*, Eser Yayınları, İstanbul, 1389, c. 10, s. 484.

²¹⁶ Bekir Topaloğlu vd, *İslâm'da İman Esasları*, D.İ.B. Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2015, s. 59.

Tefsîrde müellifin bazı inanç esaslarına yer vermemesi bunlara inanmadığı anlamı taşımamaktadır.

1. Allâh'a İman

İslâm inanç esaslarından birincisi Allâh'a iman etmektir. O; birdir, vahiddir ve ehaddir. O, hiçbir şeye muhtaç olmadığı hâlde, her şey O'na muhtaçtır. Bütün âlem O'nun var oluşuna şahitlik eden delillerle donatılmıştır. Bu deliller insanoğlunu Allâh'a götüren birer vasıttır.²¹⁷

1.1. Allâh, Çocuk Edinmemiştir

İslâm dininin temel gayesi tevhiddir. Tevhid inancının temel gayesi ise Allâh'a şirk koşulan ne varsa dünya üzerinden kaldırmaktır. Kur'ân-ı Kerim bu gayeyi İhlâs Sûresi'nde açıkça belirtmektedir.²¹⁸

Allâh'ın hiçbir şekilde çocuk sahibi olmadığını, evlat edinme sevgisinin bulunmadığını ve böyle bir durumun O'nun vasfına uygun düşmediğini İsmâil Sâdık Kemâl şu şekilde ortaya koymaktadır:

Hağ münezzeh zi-veledlik veledden bil eħab

Der peder edeceğim oğlum ederse de cezâ

Böyle sözle emeli sâ'ire pek kırkutmağ

Biliyor kim veledi hîç anı etmez aşlâ

Câhiliyetdeki küffârca bu zu' mu dağı red

Ki bilüp böyle de naşşı hep ümîd kessün aña (vr. 28/a, 436-438)

²¹⁷ Topaloğlu vd., *İslâm İnanç Esasları*, s. 112-113.

²¹⁸ Bekir Topaloğlu, *Allah İnanç*, İ.S.A.M Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2006, s. 47-49; İslâm'da teslîs inancıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Salime Leyla Gürkan, "Teslîs, İslam Anlayışında", *D.İ.A.*, İstanbul, 2011, c. 40, s. 550-552.

Allâh evlenmediği gibi O'nun çocuğu da yoktur. Çünkü O; bir ve tektir, eşi ve benzeri yoktur. Allâh Kadîm'dir. O'nun cinsiyeti olmadığı gibi parçalanması da söz konusu değildir:

Hîç tezevvüc mü eder Hâlıkıñ olmaz veledi
Cins ü ehadlığı lâzım o muhâl çünki Aña

Ki Kadîm haqqına isnâd-ı hudûs olmaz kim

Bâhı olmaz ü tecezzîde de olmaz Mevlâ (vr. 154/a, 87-88)

Yer ve felekler kendisine çocuk edinmeyen, şerik kabul etmeyen ve her şeyi yaratan Allâh'ındır:

Bu yer ü eflâk anıñ Haq veled edinmez hîç

Bî-şerîk bil yaradup cümleye taqdîr fermâ (vr. 158/b, 154)

Allâh, çocuk sahibi olmaktan ve bütün kusur ve noksanlıklardan münezzehtir.

O, birdir ve inanç hususunda yanlışlık yapanı kahredicidir:

O münezzezh veled ü cümle naqâyışda haqîk

Vâhid ü qahr kılcı kim ederlerse haqâ (vr. 194/b, 125)

1.2. Batıl İlâhları, Allâh'a Vesile Kılma

İsmâil Sâdık Kemâl, İsrâ Sûresi 57. âyetini açıklarken Câhiliye toplumundaki, Allâh'a yaklaşmak için cin ve melek gibi batıl ilâhları vesile kılma düşüncesinin reddedildiğini şöyle belirtmektedir:

Kim ki cinn u melege tapdı²¹⁹ edüp vasıtamız

İçlerinde diliyor akrebi eşfa^c be-Ĥudā

Rahmeti bundan umup k rkmada hem  ahrından

Korça Mevlādan o zu^c munda eder bu g nā (vr. 130/b, 262-263)

1.3. Esmā-i H snā

Türkçe'de Allāh'ın en güzel isimlerini ifade etmek için kullanılan Esmā-i H snā terkihi, Arapça isim kelimesinin  o ulu olan “esmā” ile güzel ve en güzel anlamında olan “h snā” kelimelerinden meydana gelen bir sıfat tamlamasıdır. Esmā-i H snā, Allāh'a nispet edilen bütün isim ve sıfatların yerine kullanılmaktadır.²²⁰

Kur'ān'da “Esmā-i H snā” tabiri, A'rāf S resi 180, Tāhā S resi 8, İsrā S resi 110 ve Ha r S resi 24. āyetlerinde geçmektedir.²²¹ Esmā-i H snā'nın sayısı had slerde Şu Şekilde ifade edilmektedir: Eb  Hüreyre (ra): “*Şüphesiz Allāh'ın doksan dokuz, yüz eksi bir ismi vardır. Kim bu isimleri sayarsa cennete girer.*”²²² ve İbn Abbas: “*Allāh'ın yüzden bir eksik olarak doksan dokuz ismi vardır.*”²²³ diye rivāyet etmişlerdir.

İsmāil Sādık Kemāl, en güzel isimlerin Allāh'a ait olduğunu belirtip O'na bu güzel isimler ile dua ve zikirde bulunulması gerektiğini savunur:

²¹⁹ Sahih-i Müslim'in tefsir bölümünde Abdullah b. Mesud: “*Onların o tapındıkları Rab'lerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar*” emri hakkında Őeyle rivāyet etmiştir. Bunlar daha önce kendilerine iman ve ibadet edilen cinlerdir. İslām'a girdikleri halde bazı Arap toplulukları bunlara inanmaya devam etmişlerdir. Başka bir rivāyete göre ise burada kastedilenlerin melekler olduğu beyan edilmiştir. İmam Kurtub , *El-Cāmiu Li-Ahkāmi'l-Kur'ān*, Ter. M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul, 1999, c. 10, s. 423-424.

²²⁰ İbn Arabi, *Allah'ın İsimlerinin Sırları ve Manalarının Keşfi*, Ter. Ramazan Biçer, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2010, s. 15. Esmā-i H snā'yla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İbn İsā Saruhān , *Esmā-i H snā Şerhi*, Haz. Numan Külekçi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997; İsmail Karagöz, *Esmā-i H snā*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2016; H. İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzum Esmāü'l-H snālar*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül  .S.B.E, İzmir, 1985.

²²¹ M. Selim Arık, *Lāleler ve G ller Esmā-i H snā ile 99 Ehād s-i B Őrā*, Emin Yayınları, Bursa, 2011, s. 11-12.

²²² İbn Mace, Dua, 10.

²²³ Buhār , Tevhid, 12.

Güzel esmā olup Allāha du‘ā vü zikrin

Qılup ilhād qılana uymayaraq bil aqvā

Bī-edeblik qılan ‘uqbāda mūcāzātı bulur

Bil hemān şer‘i naşılsa Aña ancaq esmā (vr. 85/a, 495-496)

Hadīs-i şerifte Allāh’ın yüzden bir eksik, doksan dokuz ismi vardır, kim bu isimleri sayar veya bilirse cennete girecektir, buyurulmuştur. İsmâil Sâdık Kemâl aşağıdaki beyitlerde bu hadīslerin anlamını vermiş ve sadece saymak değil anlamını bilmenin de gerektiğine işaret etmiştir:

Olur icrā-yı cezā mülhıde egri iş için

Var hadīs olmada toqsan toquz ismi haqqā

Kim kim ihşā eder ise olur iskān-ı cinān

Vardır ihşā yerine hıfzı da rāvısi aña

Hep o zabtında olup bilmelidir ma‘nāyı

Cümlesi ola muşaddıq hıqūku hep edā (vr. 85/a, 497-499)

Her ne kadar hadīslerde doksan dokuz sayısı ön planda ise de, Cenab-ı Hakk’ın bazı hadīs rivāyetlerinde zikredilenlerin dışında da isim ve sıfatları mevcuttur.

Kâinatın yaratıcısı olan zatına, ister Allāh isterse Rahmān isimleri ile dua edilebileceğini çünkü bütün güzel isimlerin kendisine ait olduğunu İsra Sûresi 110. âyetinde bildirmiştir:

Edeler Tañrıya Allāh u Raqmānla du‘ā

Allâh, yarattığı her bir mahlûka güzel bir suret verir. Mahlûkata güzel suret vermesi O'nun güzel isimlere sahip olmasındandır:

Hep yaradılana bir şüret-i mümtāze kılar

Vardır esmāsi da pür hüsn ü haqīki a' lā

(vr. 229/a, 51)

1.4. Hulûl

Hulûl sözlükte, “*girme, duhûl etme, bir şeyin içine geçme; gelip çatma; batıl bir mezhepçe bir rûhun veya latif bir cismin bir bedene girmesi, tecessüm etmesi*”²²⁴ anlamlarına gelmektedir. İstılahta ise gül suyunun güle aks etmesi gibi iki cismin birbiriyle imtizaç etmesi, bir varlığın mevcudiyetinin başka bir varlığın mevcudiyeti ile aynı olması gibi tanımlanmaktadır. İslâm düşünce tarihinde birçok noktada tartışmalara sebep olan hulûl meselesi, mutlak varlığın isim veya sıfatlarının, yarattığı varlıklara tamamen veya kısmen geçmesi anlayışıdır.²²⁵

Ehl-i Sünnet'in görüşüne göre zât-ı mutlak olan Allâh, hiçbir şekilde kendi yarattığı varlığın vücuduna girip de bizzat iş görmez. Ehl-i Sünnet âlimleri, Allâh'ın, kendisi dışında bir varlığın vücuduna girip iş yapması durumunda kendisinde âcizlik emaresi bulunabileceğini ve kendisinin dışında farklı ilâhları kabul edeceğini belirtmişlerdir. Ehl-i Sünnet âlimleri bu görüşü, yaratıcının Vâhid ve Ehad sıfatlarına aykırı bulmuş ve bu görüşte olan akımları batıl görüp fırka-i dâlleden sayarak Kur'ân ve hadîste bu görüşü destekleyecek bir işaret bulunmadığını belirtmişlerdir.²²⁶

²²⁴ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 557.

²²⁵ Kürşat Demirci, “Hulûl”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1998, c. 18, s. 340.

²²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Hulûl-İslâm Düşüncesinde”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1998, c. 18, s. 341-344.

Müellif, Bakara Sûresi 29. âyetini tefsîr ederken hulûl meselesine değinmiştir. Hulûl meselesi “*Tefsîr-i Kemâl*”de Ehl-i Sünnet âlimlerinin görüşüne göre izah edilmiştir. İsmâil Sâdık Kemâl, Allâh’ın, hiçbir şeye hulûl etmediğini hiçbir şeyin de O’na hulûl etmediği görüşünü savunmaktadır. Kâinat, Allâh’ın tecellileri ile doludur. Fakat o tecelli edilen mahlûkat hiçbir zaman ilâh vasfını kazanmamıştır:

Tañrı bil öyle hulûlden de münezzeh el-ḥaḩ

Aña bir şey O da bir şey’e hulûlsuz aşlâ (vr. 20/b, 74)

1.5. Kurbiyyet-i İlâhî

Kurb ve bu kelimededen türetilmiş olan kurbiyyet kelimeleri sözlükte “*yakınlık, yakın bulunma, hem-civâr olma*”²²⁷ anlamlarına gelmektedir. Tasavvufî istilahta ise Allâh ile kul arasında yapılan anlaşmaya uymayı ifade eden bir terimdir. Kurb, kalbî bir muhabbetle sevilene duyulan yakınlıktır. Nafîle ve farzlarla elde edilen iki çeşit yakınlıktan söz edilmektedir. Nafîlelerle elde edilen yakınlık; beşerî sıfatların ortadan kalkması ve beşerin üstünde, ilâhî sıfatların tezahür etmesidir. Buna mazhar olan insan, uzakta olanı duyar ve görmeye başlar. Çünkü beşerî sıfatlar, ilâhî sıfatlarda yok olmuştur. İkincisi ise farzlarla elde edilen yakınlık; kulun şuurundan nefsi de dâhil her şeyin yok olması durumudur. Bu durumdaki kişinin nazarında Hak’tan gayrı hiçbir şey kalmaz. Baktığı her yerde Hakk’ı görür ve Hakk’ı müşahede eder. Kurbiyyet, Allâh’a kulluk ve ibadette bulunmakla elde edilir.²²⁸

²²⁷ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1062.

²²⁸ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, Otto Yayınları, Ankara, 2014, s. 294; Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 287-288.

Kurb, Allâh'ın emirlerine uygun davranmak, bütün vakitlerini Allâh'a kulluk ve ibadette geçirmektir. Hakk'a yakın olduğunu gören kimse aldanır. Hakk'a yakın olanlar, yakın olduklarını bilmezler. Kurb, kâbe kavseyn için de kullanılan terimdir.²²⁹

İsmâil Sâdık Kemâl, tefsîrinde kurb kelimesini aşağıdaki manalara gelecek şekilde kullanmıştır.

Bedevîlerden Allâh'a ve ahiret gününe iman edenler, Allâh'a yakınlığı/kurb-ı Hudâ kazanmak için mallarını infak etmek istemektedirler:

Bedevî var eden îmân baña hem ' uqbāya
Diler infâkı edüp ma' nevîce kurb-ı Hudâ (vr. 96/a, 282)

İman eden kimse manevi olarak Allâh'a yakınlığı/kurb-ı İlâhî elde etmiştir. O yakınlık ve feyze nâil olmak ise her şeyi Allâh için sevmekten geçmektedir:

Ma' nevî kurb-ı İlâhî bulur îmânda olan
Hubb-ı fi'llâh emel-i feyze esâs o zîrâ (vr. 160/a, 80)

Müellif, Hz. Yusuf'un Cenab-ı Hakk'ın kendisine lütfettiği iktidâr ve rüya tabiri ilmi gibi nimetleri andığı, Yusuf Sûresi 101. âyetin tefsîrinde, velîlerdeki velâyet ile nebîlerdeki velâyeti birbirinden ayırmıştır. Nebîlerdeki velâyet Allâh'a yakınlıktır. Peygamberlerin velâyeti/Hakk'a yakınlığı nübüvvetten daha yüksektir ve güzeldir. Hz. Peygamber de, kendisinin Allâh'a yakınlığı bakımından Hz. Yusuf'tan üstündür. Ancak velîler, nebîlerden daha faziletli ve üstün değildirler:

Şîfat-ı ' abd ile Yezdân buyurur (*İsrâda*)
Şeref-i kurb aña ki şu demek a' le'l-a' lā

²²⁹ Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, Çev. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 452.

Enbiyâlarda velâyet ki o kurb-ı Hâkîdîr

Nâsca inbâ nübüvvetden olur hem bâlâ

Evliyâ gerçi nebîler kadar efdal denemez

Lîk nebîlerde velîlik hemân öyle zîbâ (vr. 112/a, 160-162)

İsmâil Sâdık Kemâl, mal ve evlat ile Allâh'a yakınlık kurulamayacağını, ancak kendini günahlardan temizleyen kulların, müstesna olduğunu ifade eden Sebe Sûresi 37. âyetinin tefsîrinde, müminlere mal ve çocuklarının sadaka-ı câriye olarak fayda sağlayacağını şöyle ifade etmiştir:

Mâl u evlâdınız etmez size kurbîyetimi

Ancak o mü'mine kim eyleye işlâh-efzâ

Ecr olur kat kat anı ger ola işlâh hâlde

Sebeb olmakla veled ecri kadar ecr aña

Mâl ile hayr edecek ecr kalur cârîce

Cennet içre olalar hâl-i emânda bula câ (vr. 184/a, 115-117)

1.6. Rü'yetullâh

Rü'yetullâh, Allâh'ı görmek anlamında kullanılan bir terimdir. Ehl-i Sünnet'in görüşüne göre inananların âhirette, Allâh'ı görmeleri aklen mümkün ve naklen sabittir. Allâh'ın âhirette görüleceği âyet ve hadîslerde de zikredilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de Kıyâmet Sûresi 22 ile 23. âyette şu şekilde belirtilmiştir: “Yüzler vardır ki, o gün ışılt ışılt

*parıldayacaktır. Rab'lerine bakacaklardır.”*²³⁰ Hadîslerde bu husus şöyle zikredilmektedir: “*Muhakkak siz, şu dolunayı gördüğünüz gibi, Rabb'inizi de göreceksiniz.*”²³¹

Ehl-i Sünnet anlayışına sahip olan İsmâil Sâdık Kemâl, cennet ehli için cennette istedikleri her şeyin ve daha fazlasının olduğunu ifade eden Kaf Sûresi 35. âyetindeki “daha fazlasından” muradın rü'yetullâh/Allâh'ın görülmesi olduğunu şöyle ifade etmiştir:

Ne dilerlerse olur anda ziyâde bile var

Rü'yetu'llâh bu denür lîk o taleb-i hayr-nevâ (vr. 217/a, 50)

2. Cebrâil'in (as) Fiziki Özellikleri

Cebrâil, vahiy getirmekle görevli büyük melektir. Kur'ân-ı Kerim'de Rûhu'l-emîn (Şu'arâ Sûresi 193), Rûhu'l-kuds (Bakara Sûresi 87, Mâide Sûresi 110, Nahl Sûresi 102), Rûh (Meryem Sûresi 17, Me'âric Sûresi 49, Kadir Sûresi 4), Resûl-i kerîm (Tekvîr Sûresi 19), Cibrîl (Bakara Sûresi 97-98, Tahrîm Sûresi 4) ve Hadîste geçen Nâmûs-ı Ekber gibi isimlerle anılmaktadır. Cebrâil (as), meleklerin en büyüğüdür. Allâh'a en yakın melek olduğu için ona meleklerin seyyidi (efendisi) lakabı verilmiştir.²³²

Cebrâ'il'in (as) Kur'ân'da fizikî özellikleri ile ilgili bilgiler verilmemektedir.

Bu konudaki bilgilere hadîs kitaplarında rastlanmaktadır. Rivâyetlerde verilen bilgilere

²³⁰ Kıyâmet Sûresi, 75/22-23.

²³¹ Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfi'z-Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, Mütercim Ahmed Naim-Kamil Miras, D.İ.B. Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 1975, c. 2, s. 494; İnananların âhirette Allâhu Teâlâ'yı görecekları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. A. Saim Kılavuz, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010, s. 375-377; A. Lütfî Kazancı, *İslâm Akâidi*, Marifet Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1997, s. 223-224; Ömer Nasuhi Bilmen, *Mülehhas İlmi Tevhid Akaidi İslâmiye*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 80; Sa'dü'dîn Et-Taftâzânî, *Şerhu'l-Akaid*, Ter. Talha Hakan Alp, Rihle Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 195-198.

²³² A. Saim Kılavuz, *Ebû Seleme Es-Semerkindî ve Akâid Risâlesi*, Emek Matbaası, İstanbul, 1989, s. 307-308; Kamil Güneş, *Meleklerle İman*, D.İ.B. Yayınları, İstanbul, 2017, s. 43-47.

göre: Cebrâ'il (as) altı yüz kanatlı, yer ile gök arasını kaplayan bir vücuda sahiptir. Kur'ân'ın nassı ile Resûlullâh onu aslî sureti ile iki defa görmüştür.²³³

Müellif, Kur'ân ve hadîste verilen bilgilerin dışında Kadir Sûresi'nin tefsîrinde Cebrâ'il'in (as) bazı fizikî özelliklerini de açıklamaktadır: Onun büyük bir ağzı vardır, felekle zemini yutmaya kalksa felek ve zemin onun için bir lokma olur; hayır dualar eder. Onun başı arş-ı a'lâda bir ayağı ise yedi kat yerin altındadır. O, ışık gibi her yeri kaplamaktadır. Güneşin ziyası başka birinde aranırsa o yine Cebrâ'il'de (as) olur:

Rûh burada yine Cibrîl ola hem başka melek

Pek büyükdür o femi vâfir eder hayr-ı du'â

Ki zemînlerle felek yutsa buña bir loğma

Ya denür kim melek-i ekberi diger ra' nâ

Ki o başıyla erüp zeyline 'arşu'llâhiñ

Bil yedinci yeriñ altında idi pā ber-cā

Lem' a-ı şeyd-i muhîṭ-i şāmil ekvān eriyor

Başka yer olsa açık vāşıl olur yine añâ

Olsa bir başka güneş şu' lesi bunda olup

Biri varken gelecek o da verir fer añâ

(vr. 257/a, 17-21)

²³³ Ali Çolak, *Kur'ân ve Hadislere Göre Melek Kavramı*, Gümüşhane, 2012, s. 65-67.

3. Kitaplara İman

Kitaplara iman, İslâm inanç esaslarından birisidir. Kitaplar; Allâhu Teâlâ'nın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmek için peygamberlere indirilen ilâhî mesajlardır. Kur'ân-ı Kerim'de; Tevrât, Zebûr ve İncil ilahî kitaplar olarak isimleri zikredilmektedir.

İsmâil Sâdık Kemâl, Mâide Sûresi 68. âyetin tefsîrinde, dört ilahî kitabın adını şöyle vermektedir:

Ya' nî Tevrât u İncîl u Qur'ândır o

Ki Zebûr bil degil hukâmı mübeyyin zîrâ (vr. 62/b, 229)

3.1. Tevrât

Hiz. Musa'ya verildiğine inanılan Tevrât, kâinatın yaratılışından Hiz. Musa'nın ölümüne kadar gerçekleşen olayları ve dinî hükümleri içermektedir.²³⁴ Kur'ân-ı Kerim'de İsrâiloğullarına indirilen bir kitap olduğuna on altı âyette ve İncil'le birlikte on sekiz defa zikredilmektedir.²³⁵

İsmâil Sâdık Kemâl, Hak ile batılı ayırmak ve doğru yolu bulmak için Hiz. Musa'ya kitap verildiği belirtilen Bakara Sûresi 53. âyetin tefsîrinde, bahsi geçen kitabın Tevrât olduğunu şöyle vermektedir:

Erdi Tevrât ile Mûsâya da fâriq-i burhân

Hağ u bâtıl bilinüp de bu da ede icrâ (vr. 22/a, 151)

3.2. Zebûr

Dua ve hikmet özelliğine sahip olan Zebûr, Hiz. Davud'a verilmiştir. Yüz elli mezmûr ya da ilâhiden oluşan Zebûr, Yahudîliğin kutsal kitabının (Tanah/Ahd-i Atîk) "kutsal yazılar" (Ketuvim) bölümünde yer almaktadır. Zebûr, Kur'ân-ı Kerim'de Hiz.

²³⁴ Şinasi Gündüz (Editör), *Yaşayan Dünya Dinleri*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2010, s. 222.

²³⁵ Baki Adam, "Tevrat", *D.İ.A.*, İstanbul, 2012, c. 41, s. 44.

Davud'a nispetle Nisâ Sûresi 163, İsrâ Sûresi 55 ve Enbiyâ Sûresi 105. âyetlerinde geçmektedir. Cemi olan zübur şekli ile de Âl-i İmrân 184, Nahl 44, Şuârâ 196, Fâtır 25, Kamer 43 ve 52. âyetlerinde geçtiği görülmektedir.²³⁶

Müellif, peygamberlerden bazılarını bazılarından üstün kıldığını belirten İsrâ Sûresi 55. âyetin tefsîrinde, Zebûr'un Hz. Davud'a verildiğini şöyle belirtmektedir:

Kıldık ezcümle ki Dāvūda Zebūru ihsān

Yalñız saltanata bakma kıtabla eclā (vr. 130/b, 260)

3.3. İncil

İncil, Hz. İsa'ya verilen İlâhî ve kutsal kitabın Kur'ân-ı Kerim'deki ismidir. Latince "Evangelium" olarak geçen İncil, müjde ve iyi haber anlamına gelmektedir. Hıristiyan âleminde genel kabul gören; Matta Markos, Yuhanna ve Luka incillerin yanında, Saint Thomas ve Barnabas İncil'i de önemli İncil metinleridir. İncil, Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İsa'ya verilen bir kitap olduğu ve daha çok Medenî sûrelerde geçtiği görülmektedir.²³⁷

İsmâil Sâdık Kemâl, "Allâh, Meryem oğlu Mesîh'in kendisidir" diyenlerin hakikati inkâr ettiklerini belirten Mâide Sûresi 17. âyetin tefsîrinde, şirki reddettiğine dair İncil'in meşhur metinleri olan Matta, Yuhanna, Markos ve Luka'ya yer verdiği görülmektedir:

Bâb-ı hâmisde de İncilde yazar Yuḥanna

Ki buyurmuş heme bu nuḫ-ı cenâb-ı Ğsâ

Kılmadayım heme emriyle beni göndereniñ

Etmezem re'yim ile bir hareket ben kaḫ' â

²³⁶ Salime Leyla Gürkan, "Zebûr", *D.İ.A.*, İstanbul, 2013, c. 44, s. 172. (171-173)

²³⁷ Ömer Faruk Harman, "İncil", *D.İ.A.*, İstanbul, 2000, c. 22, s. 270-276; incil ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 78-84.

Anı Tañrı nice derler yazıyorken İncil

Kendü nuṭku idügün şöyle deyü mihr-āsā [der-kenar (vr. 62/b, 40-42)]

Markos incilinin on beşinci bölümünde Hz. İsa'nın hem Allâh'ın oğlu olduğu hem de onun çarmıhta iken Allâh'tan yardım dilediği belirtilmektedir. Müellifimiz ise ilâhî vasıflara sahip olan birinin böyle bir münacatta bulunmayacağını ve bu iftiraların Markosa ait olduğunu şöyle belirtmektedir:

Bâb-ı hâmis-i ' aşere yazdı yine İncilde

Böyle Marḳos idi hep 'uzv ile ifk o da aña

Çarmıḳda dedi ' İsa beni kim yâ Rabbî

Böyle terk eylediñ âyâ ne sebemdir ḫâlâ [der-kenar (vr. 62/a, 44-45)]

Müellif, yaratıcı ile yaratılanın bir olmadığını vurgulayan delili, Luka incilinde örnek getirerek vermektedir:

Yazıyor İnciliñ âḫiri içre Luḳa

Ḳalkdı medfûndu ḫavârîye de erdi ' İsa

Ḳorḳdu şek ḳıldı melek ü cin mi o dedi ki bilin

Ben gibi rûḫânîde et ü kemik ermez zîrâ

Kendü laḫmı vü kemigi yaradan kendü mü kim

Yaradıcı ile ḫalkı bir olur mu ḫâşâ [der-kenar (vr. 62/a, 49-51)]

3.4. Kur'ân-ı Kerim

Kur'ân-ı Kerim insanlığa gönderilen son ilâhî kitaptır. Bu sebeple Kur'ân, kendisinden önce gönderilen kitaplardan da yeri geldikçe bahsetmektedir. İsmâil Sâdık Kemâl, eseri tefsîr olması hasebiyle genel olarak Kur'ân-ı Kerim'in özellikleri üzerinde durmuştur.

3.4.1. Kur'ân'ın Mu'cizevîliği

Mu'cize kelimesi; Arapça (ع،ج،ز) sülâsi kökünden türetilmiştir. Peygamberlerin gösterdikleri olağanüstü hâllere,²³⁸ dinî terim olarak mu'cize, insanların benzerini meydana getirmekten aciz kaldıkları, peygamberlerin Allâh'ın izni ile nübüvvet davalarını ispat için gösterdikleri akıl ve mantıkla izâhı mümkün olmayan olağanüstü işler, insanları hayrete düşüren ve ilâhî irâde ile açıklanan hârikulâde hâl ve davranışlara denir.²³⁹ Mu'cize, Allâh tarafından peygamberlerine verilen bir üstünlük nişânı ve göstergesidir.²⁴⁰ Âlimler tarafından Hz. Muhammed'in (sav) en büyük mu'cizesi olarak, Kur'ân-ı Kerim gösterilir.²⁴¹

Kur'ân, dâimi bir mu'cizedir. Onun en küçük bir sûresinin bir benzeri dahi getirilemeyecektir. İnsanlar ve cinler bir araya cem (toplanıp) olup birbirlerine yardım etseler dahi böyle bir kitabı meydana getirmekten âcizdirler:

Şöyle bir mu'cize-i dâ'ime kim bu Kur'ân

Süreniñ aqşarı mişlin bulamazlar füşahâ

İns ü cin cem' olarak birbirine olsa mu'în

Mişli irâdda da 'âciz dedi Tañrı-yı eclâ (vr. 20/a, 41-42)

²³⁸ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1370-1371.

²³⁹ İsmail Hakkı Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2015, s. 455-456.

²⁴⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2007, s. 337-339.

²⁴¹ Halil İbrahim Bulut, "Mücize", *D.İ.A.*, İstanbul, 2005, c. 30, s. 350-352.

Hûd Sûresi 12. âyette müşriklerin Hz. Peygamber'e gökten hazine veya melek indirilmesi taleplerine cevap olarak müellif, Kur'ân'ın; hazine ve meleklerden daha güzel olduğu ve müşriklerin bu talebinin açık bir zorlama olduğunu belirtir:

Şübhe yok kenz ü melekden bile ahsen Kur'ân

Hem de tenzîl melek ü kenzi demek cebr eclā (vr. 103/a, 48)

Müellif, Kur'ân ve Hz. Peygamber'in gösterdiği diğer mu'cizelerin onun risâletine şahitlik ettiğini ve daha önce gönderilen ilahî kitaplarda da en fazla onun sıfatlarına yer verildiğini söylemektedir:

Saña Kur'ân u vefîr mu'cizelerle şahid

Kütüb-i sâbıkada da ben idim vaşf-efzā (vr. 115/a, 128)

Tevâtür sözlükte, bir haberin ağızdan ağıza nakl edilmesi ve her yere yayılması, intişâr etmesi; ıstılâhta ise yalan üzere ittifakları aklen câiz olmayan cemaatin verdiği haber anlamına gelmektedir.²⁴² Doğru bir haberin gerekli görülen şartlar çerçevesindeki nakil durumuna da tevâtür denir. Tevâtürde bilginin kesinliği ve yanılmazlığı kat'idir. Tevâtür yolu ile nakledilen bilgiye (habere) ise mütevâtir denilmektedir.²⁴³

İsmâil Sâdık Kemâl, Saf Sûresi 6. âyette Hz. İsa'nın ahir zamanda geleceğini anlatırken Kur'ân'ı referans gösterir; Kur'ân'ın verdiği bu açık ve inkârı mümkün olmayan habere başka bir kaynak referans göstermeyi uygun görmez. İlm-i tevâtür bunu gerektirmektedir. Kur'ân, kendisine muhalif olanları bu metodla ilzâm eder. Doğru haberin kaynağı olarak yine Kur'ân'ı gösterir:

Gördü kim nâs o zamân demedi Furqân bir bir

²⁴² Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 446.

²⁴³ H. Yunus Apaydın, "Mütevâtir", *D.İ.A.*, İstanbul, 2006, c. 32, s. 208-210.

Çün bu meşhūd u bedīhī ne ḥācet inbā

Sebeb-i ‘ilm-i tevātūr bize öyle eriyor

Hem de küffārca ilzām ediyor şöyle edā

İnanur mı buña münkir ki o hep Qur’āna

Bi’t-tevātūr yine kim añā odur ‘ilm-efzā (vr. 230/b, 20-22)

3.4.2. Kur’ân’ın Fesâhatı

Fesâhat sözlükte, bir dilin doğru, hatasız, kolay ve akıcı söylenilmesi veya yazılması; sözün yanlış, yabancı veyahut nadir kullanılan kelimelerden arındırılmış olması ile birlikte kelimelerin birbirine bağlantısının bir kural ve kâideye uygun olmasıdır.²⁴⁴ İstilahta ise sözün ses ve mana kusurlarından kurtulmasını gösteren bir disiplin²⁴⁵ veya sözün ses ve mana arızalarından kurtulmasıdır.²⁴⁶ Bu tanımlamalara uygun şekilde söz söyleyen kişilere fasîh denilmiştir. Fesâhat evvelde belâgat, beyân ve berâat kelimeleri ile aynı anlamda “*güzel ve etkili söz*” manasında kullanılmıştır. Sonradan lafız güzelliğine fesâhat; mana güzelliğine belâgat, berâat ya da beyân denilmiştir.²⁴⁷

İsmâil Sâdık Kemâl, Asr-ı Saadet’te fasîh şahısların çok olmasına rağmen ne o dönemde ne de geçen on üç asırda Kur’ân’ın bir benzerinin ortaya konulmadığını belirtmektedir:

Gelmedi oldu biñ üç yüz senedir bir mişli

²⁴⁴ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 997.

²⁴⁵ M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989, s. 25.

²⁴⁶ Nusrettin Bolelli, *Belâgat*, M.Ü.İ.F.A.V. Yayınları, İstanbul, 2001, s. 16.

²⁴⁷ Mustafa Çuhadar, “Fesâhat”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1995, c. 12, s. 423-424; Kur’ân’ın i’câzı için bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Tefsir ve Meâl*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2012, c. 1, s. 32.

Sıyyemā ‘ Aşr-ı Sa‘ âdetce ne çokdur füşahâ

Birbir aqtâr-ı bilâdîñ füşahâsı dahı hep

İmtihân oldu gelüp Mekke de her sâl-ı eclâ

İmtihân böyle idi her biriniñ kavmi bile

Su‘ bunu bil çekerek harb kılarıdı hattâ (vr. 20/a, 43-45)

Müellif; o dönemin fasihlerinin Kur’ân’ın âyetleriyle yazdıklarını karşılaştırdıklarında, iman edenlerin de, iman etmeyenlerin de acizyetlerini itiraf ettiklerini belirtmiştir:

Sene-i kâmile sa‘ y ile hîç âyet-i mişlin

Demedi eyledi ‘ acizliği ikrâr füşahâ

Dedi imân edüp ü eylemeyi bile hep

Bulmadık mişlini çalışdık idi şubh u mesâ (vr. 20/a, 46-47)

3.4.3. Âyetü’l-Kürsî’nin Özelliği

Allâh’ın bazı sıfatları ile tevhid akidesinin anlatıldığı Bakara Sûresi’nin 255. âyeti, ayetü’l-kürsî adıyla bilinmektedir²⁴⁸. Bu ayetin önemi hakkında Ebû Hüreyre (ra), Hz. Peygamber’in “*Her şeyin bir zirvesi vardır, Kur’ân’ın zirvesi de Bakara Sûresi’dir. Orada bir âyet vardır ki, o âyet, Kur’ân âyetlerinin efendisidir. O âyet, Âyetü’l-kürsîdir.*”²⁴⁹ buyurduğunu rivâyet etmiştir.

²⁴⁸ Ayetü’l-Kürsî için bkz. Mustafa Çetin, “Ayetü’l-Kürsî”, *D.İ.A.*, İstanbul 1991, c. 4, s. 244-245.

²⁴⁹ İbnu’l-Esir el-Cezerî, *Câmiu’l-Usûl*, c. 13, s. 457-464.

İsmâil Sâdık Kemâl de, bu ayetin me'alini verdikten sonra, Kur'ân'daki âyetlerin en şereflişinin âyetü'l-kürsi olduğunu, bu sebeple Dügümlü Baba'ya gönül bağlayanların bu âyete karşı hürmet ettiğini şöyle zikretmiştir:

Āyet-i Kürsî budur eşref-i cümle āyāt

Rû sürer buña da dil-bend-i Dügümlü Baba (vr. 35/a, 786)

3.4.4. Vâkı'a ve Ahkâf Sûrelerinin Şifa Özelliği

Vâkı'a ve Ahkâf sûrelerinin şifa özelliği ile ilgili hadîs ve tefsîr kitaplarında rastlanmayan bazı bilgileri müellif, eserinde zikretmektedir. Oğlu boğazından rahatsızlanan müellif, rüyasında Dügümlü Baba'yı görür. Dügümlü Baba, çocuğun şifa bulması için Vâkı'a Sûresi'ni üzerinde okumasını ya da muska yapıp boynuna takmasını söyler. Rüyadan uyandıktan sonra Dügümlü Baba'nın dediğini yapan müellif, bu vesileyle oğlunun şifa bulunduğunu belirtir:

Küçük idi gelerek ogluma ħunnākla elem

Dedi rü'yâmda Dügümlü Baba iĥsân eclā

Sûre-i (*Vākı'a*) yaz boynuna taş demekle

Oldu bu rāĥat-ı ħulķūm ki hemān buldu şifā (vr. 225/a, 58-59)

Müellif, Ahkâf Sûresi'nin tefsîrinin sonunda, Dügümlü Baba'nın bu sureyi okuyarak hiç ilaç kullanmadan inme/felç hastalığından hiç eser kalmamak üzere kurtulduğunu belirtmiştir:

Bî- ilâc şavdı nüzülü eşeri ħalmadı hîç

İşbu sûreyi okumaķ ile Dügümlü Baba (vr. 210/b, 71)

3.4.5. Kur'ân'da Mâsivâya Yemin Etmek

Yemin, Kur'ân-ı Kerim'in kendine has üslûb özelliklerinden birisidir. Araplarda önemli buldukları şeylere yemin etmek önemli bir âdettir. Edinilen yemin söze veya söylenen şiiire güç katmak içindir. Kur'ân'ı Kerim'de de belirli şeylerin üzerine yemin edilmiştir. Kur'ân'da üzerine yemin edilen şeyler büyük ve önemli kabul edilmiştir. Kur'ân'da kıyamet gününe, güneşe, aya, kâinata, peygamberlere, peygamberlerin gönderildiği coğrafi bölgelere, meleklerle, yiyeceklere, gece ve gündüze, kuşluk vaktine, kalem gibi varlık ve eşya isimleri üzerine yemin edildiği görülmektedir.²⁵⁰

İsmâil Sâdık Kemâl'e göre Allâh'tan başkasına yemin etmek, yemin edilen şeyin ilâh olduğu anlamına gelmez. O yeminler, onları yaratan yaratıcıyadır. Zâriyat Sûresi'nde rüzgarlara, meleklerle ve yağmur yüklü bulutlara yemin edilmiştir:

Mâ-sivâ'llâha asem kılamak olamaz bil o

Bunları yaradana demek eder hep mazâ

Der asem bâdlara kim zer' i aı şavuran

Hem feris tehlere kim ebr ile b r n y k aa (vr. 217/b, 1-2)

T r S resi'nde K be'ye, beyt-i ma'mura, göklere ve takın denizlere yemin edilmiştir:

Hem de K ' beye asem ki o da beyt-i ma' m r

Göklere ' ara v  tak n deize de bu  s 

²⁵⁰ Mehmet Paacı, *Kur'an'a Giriş*, İ.S.A.M. Yayınları, İstanbul, 2006, s. 93.

Mā-sivā'llāha asem ılma olamaz bil o

Bunları yaradana demek eder hep mazā (vr. 218/b, 2-3)

Kıyāmet Sūresi'nde, kıyamet gūnūne ve nefsin ikinci mertebesi olan nefs-i levvāmeye yemin edilmektedir:

Mā-sivā'llāha asem ılma olamaz o bil

Bunları yaradana demek eder hep mazā

Nefs-i levvāmeye hem rūz-ı ıyāma da asem

Kim der ldūkce 'izāmımda degil cem' alā (vr. 243/b, 34-35)

Kur'an-ı Kerim'de Allāh'ın muhtelif zamanlara ve varlıklara yemin ettii āyetler Őunlardır: Kalem Sūresi 1, Mūddessir Sūresi 30-31, Mūrselāt Sūresi 1-6, Nāzi'āt Sūresi 4-5, İŐşikāk Sūresi 14-15, Burūc Sūresi 1-3, Fecr Sūresi 1-3, Beled Sūresi 1-2, Őems Sūresi 1-2, Leyl Sūresi 1-3, Duhā Sūresi 1-2, Tīn Sūresi 1-3, Ādiyāt Sūresi 1-2, Asr Sūresi 1.

3.4.6. Āyetlerin Nūzul Sebebi

Kur'an-ı Kerim'in anlaŐılmasındaki nemli ilimlerden birisi olan esbāb-ı nūzul Őeyle tarif edilmiŐtir: "*Nūzul ortamında meydana gelen bir hadise veya Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yneltiymiŐ bir soruya, vuku bulduu gūnlerde, bir veya daha fazla āyetin, tazammun etmek (hadiseyi-soruyu kapsayan nitelik ve zellikleri iermek), cevap vermek veya hūkmūnū aıklamak ũzere inmesine vesile teŐkil eden ve vahyin nazil olduu ortamı resmeden hadiseye sebeb-i nūzul denir.*"²⁵¹ Mūfessirler tarafından farklı olarak tanımlanan esbāb-ı nūzulū Vāhidī (. 468/1075), Kur'ān-ı Kerim'in anlaŐılmasını

²⁵¹ Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'ān'ın AnlaŐılmasında Esbāb-ı Nūzul'ūn Rolū*, Őūle Yayınları, İstanbul, 1994, s. 68.

sağlayan çok sağlam bir yol; Zerkeşî (ö. 794/1391), Kur'ân'ı tefsîr etmede bilinmesi gereken bir ilim ve Süyûtî (ö. 911/1474) ise, âyetin inmesinde sebep olan olayları açıklayan ilim olarak nitelemektedir.²⁵²

İsmâil Sâdık Kemâl de tefsîrinde bütün âyetlerin nüzul sebeplerine dair bilgi vermese de bazı âyetlerin inmesine sebep olan olaylardan bahsetmiştir. Bu çerçevede kısasla ilgili “Hüre hür, köleye köle, kadına kadın” şeklinde ölçüyü belirleyen Bakara Sûresi 178. âyetin tefsîrinde âyetin inişine sebep olarak şu olayı zikretmiştir. Aralarında ihtilaf bulunan iki kabileden birisi kendilerini diğlerinden daha üstün gördüğü için kendilerinden öldürülen köle yerine, hür bir kişinin; kadın yerine erkeğin kısas edilmesi uygulamasında ısrar etmeleri üzerine inmiştir.²⁵³

Қıldı bir қавм қасем биздеки бир құл yerine

Һүррү вү үнş ü yerine еде қышәş ере едә

Bu sebep қıldı beyān böylece Һақ āyeti līk

Nefsi nefis ile қышәş наşş-ı ‘umūmī һаққā (vr. 29/a, 502)

Âl-i İmrân Sûresi 139. âyetin Uhud Savaşı'nda yaşanan olumsuz durumdan etkilenen Müslümanları teselli etmek için nazil olduğunu, İbn Abbas rivâyet etmektedir: “Uhud'da ashab-ı kiram bozguna uğrayıp dağılmıştı. Halid b. Velid beraberindeki müşriklerle geldiler. Resûlullâh (sav) şöyle buyurdu: Allâh'ım bize üstün gelemeyecekler. Allâh'ım senin sayenin dışında bizim hiçbir gücümüz yoktur. Allâh'ım şu beldede, şu birkaç kişilik Müslümanları helâk edersen yeryüzünde başka sana kimse ibadet etmeyecektir.” Bunun üzerine bu âyetler inmiştir. Müslümanlardan bir grup toplanıp tekrar müşriklere ok attılar ve onları bozguna uğrattılar. İşte Allâh'ın “Siz

²⁵² Serinsu, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul'ün Rolü*, s. 64.

²⁵³ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, DİB. Yayını, Ankara 2017, c. 1, s. 266.

daha üstünsünüz” dediği hal budur.”²⁵⁴ Müellifimiz bu âyetin naziline sebep olan olaya şöyle değinmektedir:

Uğud içinde dile za‘ f u elem gelmeye kim

Müslim ‘ ālī ki o i‘ lā oluyor hem şühedā (vr. 44/b, 351)

İbn Abbas’ın rivâyet ettiğine göre: Bir grup, eğlence olsun diye Resûlullâh’a soru sordu. Bir adam: Benim babam kim? Bir başkası da kaybolan devesinin yerini sordu. Allâhu Teâlâ bunun üzerine Mâide 104 ve devamındaki âyetleri indirdi. Ali b. Ebî Tâlib: Âl-i İmrân 97. âyet inince, sahâbiler şöyle bir soru sordu: “*Ey Allâh’ın Resûl’ü bu hac her yıl farz mıdır? diye sordular. O, susup hiçbir şey demedi. Aynı soru tekrar soruldu. Böyle üst üste dört defa soruldu. Dördüncüsünde Resûlullâh: Hayır her sene değil. Eğer evet cevabını verseydim, her sene farz olurdu.*”²⁵⁵ dedi. İsmâil Sâdık Kemâl, bu durumu Mâide Sûresi 101. âyetin tefsîrinde şöyle belirtmiştir:

Şorma ey mü’min anı kim güç olur gūş etmek

Şorsañ inzâlde Qur’ânı kılıyor eclā

Selef edenleri ‘afv eyledi Allâh Halīm

Hem ‘afuvdur şunu tefsîrde vâfir eclā

Zengine her sene hac farz mı diyerek üç kez

Şorana dedi desem öyle eder Hağ güç edā

Birisi vâlidini şordu buyurdu yeri nār

²⁵⁴ El-Vahidî, *Esbab-ı Nüzûl*, Ter. Necati Tetik-Necdet Çağıl, İhtar Yayıncılık, Erzurum, Trs., s. 53.

²⁵⁵ El-Vahidî, *Esbab-ı Nüzûl*, s. 222-223.

İsmi ni şordu buyurdu şunu da ğı zîrâ (vr. 64/a, 304-307)

Tefsîr âlimleri Velid b. Muğire'nin: “*Allâh'a yemin olsun ki, eğer peygamberlik hak bir şey olsaydı, ben bu makama Hz. Muhammed'den (sav) daha layık olurdum. Çünkü ben mal ve evlatça ondan daha zenginim.*”²⁵⁶ demesine bir cevap olarak bu âyet-i kerime nazil olmuştur. İsmâil Sâdık Kemâl, En'âm Sûresi 124. âyetin tefsîrinde âyetin nüzul sebebini şöyle açıklamaktadır:

Âyet erdikde dedi kılmayız îmânı biz

Kılmadıĝca bize de câh-ı risâlet i' tâ

Ki Velîd ile Ebû Cehil demişdi bize de

Vere Yezdân nübüvvet daha aĝdem ħâşâ (vr. 72/b, 256-257)

Müellif, Necm Sûresi 35. âyetin tefsîrinde Velid b. Muğire²⁵⁷ için nazil olan bazı âyette onun ismini zikrederek vermektedir.²⁵⁸

İlm-i ĝaybı biliyor mu görüyor mu böyle

Mâl aldı kefere de öyle Velîdden zîrâ (vr. 220/b, 41)

Müfessirler, Müddesir Sûresi 15, 16 ve 17. âyetlerin Velid b. Muğire' hakkında indiğini rivâyet etmişlerdir. “*Hem ona (dünya nimetlerin) yaydıkça yaydım! Sonra (daha da) artırmamı hırsıyla istiyor. Hayır çünkü o, bizim âyetlerimize karşı inadçı*

²⁵⁶ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 10, s. 159-160; İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 7, s. 150.

²⁵⁷ Bkz. Mustafa Fayda, “Velîd b. Muğire”, *D.İ.A.*, c. 43, s. 33-34.

²⁵⁸ İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 16, s. 473; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 20, s. 554-55.

kesilmiştir.”²⁵⁹ İsmâil Sâdık Kemâl de o övündüğü üstün mal ve zenginlik yok olduğunu ve sadece üç çocuğunun imanla şereflendiğini şöyle belirtmektedir:

Ṭama‘ eyler çok edeyim şunu vermem ḥāṣā

Ki ‘ anīd āyetime kūh-ı sa‘ ır vardır aña

O Velīd bin Muğīreye helāk erdi hemīn

Yalnız üç veledi buldular īmān zībā (vr. 243/a, 7-8)

Kelbî, Enfâl Sûresi 70. âyetin Resûlullâh’ın Bedir’de esir düşen amcası Hz. Abbas için nazil olduğunu söylemiştir. Bedir’e katılan müşriklerin yeme v içmesini üstlenen on kişiden birisi de Abbas b. Abdulmuttalip idi. O, savaşta esir düştü. Onun yanında bulunan iki buçuk kilogram altın da onunla birlikte ele geçmişti. Hz. Abbas fidye olarak alınan bu altınları Resûlullâh’tan geri istedi. Hz. Ali altınların geri verilmesine karşı çıktı. Bir de Ebû Tâlib’in oğlu Akil’in de iki buçuk kilogram gümüş fidyesi ona yüklenince, vallahi sen beni ömür boyunca Kureyş’e dilenecek duruma getirdin, diye söylendi. Resûlullâh (sav): “*Peki, Bedir’e gelmeden önce eşine verdiğin altınlar nerede? Bu seferde başıma bir iş gelirse onlar senin, Abdullah’ın ve Fadl’ın olsun demiştin.*” dedi. “*Hız. Abbas bunu sen nereden biliyorsun?*” dedi. Resûlullâh bunu bana Allâh bildirdi, dedi. Bunu üzerine Hz. Abbas şehadet getirip iman etti.²⁶⁰ İsmâil Sâdık Kemâl, bu olayı Enfâl Sûresi 70. âyetin tefsîrinde şöyle beyân etmektedir:

Ey Ḥabībim de yediñizce esīrāna ki Ḥaḳ

Ḳalbi a‘ lem var ise ḥayriñiz erer şu ‘ aṭā

Çoḳ kılar fīdyeden el-ḥaḳ ni‘ amı īmānla

²⁵⁹ Müddessir Sûresi, 74/15-16, İmam Taberî, *Taberî Tefsiri*, Ter. Mehmet Keski, Pınar Yayınları, İstanbul, c. 3, s. 1231; İmam Taberî, *Taberî Tefsiri*, c. 6, s. 2661; İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, c. 18, s. 176; Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 22, s. 255.

²⁶⁰ El-Vahidî, *Esbab-ı Nüzûl*, s.260.

Kasas Sûresi 85. âyet-i kerime, Resûlullâh’ın Mekke’ye tekrar döneceğini müjdelemektedir. Aynı zamanda Hz. Peygamber’in cennetlik olduğunun da müjdesini vermektedir. İbn Abbas’a göre bu âyet el-Cuhfe’de nazil olmuştur. Bu âyet ne Mekkî ne de Medenî’dir.²⁶¹ Mukatil’in belirttiğine göre, Resûlullâh (sav), mağaradan çıkıp kendilerinin takip edilmemesi için farklı bir yoldan hicret ediyordu. Bu ilâhî vaadle kendisini güvende hissedince her zaman kullanılan yola girdi. Hz. Peygamber, Mekke’ye giden yolu tanıyıp Mekke’ye geri dönmeyi arzu etti. Cebrail (as): “*Sen şehri ve doğduğun yeri istyorsun, değil mi?*” deyince Resûlullâh: “*Evet*” dedi. Bunun üzerine bu âyet inmiştir.²⁶² Müellif bu âyet-i kerimenin Hz. Peygamber’in Medine’ye hicreti esnasında nazil olduğunu şöyle vermektedir:

Saña Furḳān verüp ‘ilm u ‘amelin farzda olan
Mekkeye bil eder işāl Resûlüm zībā

Ḥīn-i hicretde bu âyet bil olundu inzāl

Mu‘cize on sene aḳdem ki o inbā zīrā (vr. 170/a, 148-149)

4. Peygamberlere İman

Peygamber sözcüğü, haber getiren anlamına gelen Farsça bir kelime olup Arapçadaki resûl ve nebî ile aynı anlamda kullanılmaktadır.²⁶³ Türkçe’de elçi veya yalavaç kelimeleri de bu anlamda kullanılmaktadır. Resûl, haber getiren elçi anlamındadır. Kur’ân’da nebî ve resûl kelimesi, peygamberler için kullanılan sıfatlardır.

²⁶¹ İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, c. 13, s. 314.

²⁶² Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 17, s. 571.

²⁶³ Ali Ekber Dehkhoda, *Lügat-Name-i Dehkhoda*, Çâp-i Sîrûs, Tahran, 1338, c. 13, s. 745.

Bazı âlimler bu iki sıfâtı birbirinden ayırmıştır. Nebî kendisinden önceki peygamberin mesajlarını devam ettiren kişi olarak kullanılırken, resûl yeni bir şariat ile gelen peygamber için kullanılmıştır. Her resûl nebîdir, her nebî ise resûl değildir. Kur'ân'da vazifeli melekler için de resûl denilmiş, onların kanatlı elçiler olduğu vurgulanmış ve Cebrâil'in resûl olduğu belirtilmiştir.²⁶⁴

İsmâil Sâdık Kemâl tefsîrinde daha çok peygamberlerin ve eşlerinin özellikleri ile ümmetlerinin peygamberlerine karşı davranışlarına, Kur'ân'da adı geçen peygamberlerin kıssalarına ve son peygamber Hz. Muhammed'in (sav) mu'cizelerine vb. konulara yer vermiştir.

4.1. Peygamberlerin Masumiyeti

Peygamberler günah işlememekle birlikte irâdeleri ellerinden alınmamıştır. Bu irâde sayesinde Allâh'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından sakınmışlardır. Kelâm âlimleri bu konuda naklî deliller ile birlikte daha çok aklî dellilere istinad etmişlerdir. Bazı âlimler peygamberlerin nübüvvetten önce günah işleyebileceklerini savunurken bazıları da ne nübüvvetten önce ne de nübüvvetten sonra günah işlemediklerini savunmuştur.²⁶⁵

İsmâil Sâdık Kemâl, En'am Sûresi 75. âyetin tefsîr ederken peygamberlerin ismet sıfatı hakkında, Ehl-i Sünnet'in anlayışına uygun bir görüş beyan etmektedir. O, düşmana sağlam ve ikna edici bir delil olsun diye bütün nebîlerin, nübüvvetten önce de masum yani günahsız olduklarını belirtir:

Olsun o düşmene irâd-ı delîl ikânı

Her nebî qable nübüvvet yine ma' şüm zîrâ (vr. 70/b, 158)

²⁶⁴ Topaloğlu vd., *İslâm'da İman Esasları*, s. 302-304.

²⁶⁵ Yusuf Şevki Yavuz, "Peygamber", *D.İ.A.*, İstanbul, 2007, c. 34, s. 260-261; Bekir Topaloğlu, *Mâturîdiyye Akaidi*, D.İ.B. Yayınları, İstanbul, 1978, s. 121-122.

Şair; A'râf Sûresi 190. âyeti ile Mü'min Sûresi 66. âyetin tefsîrinde nebîlerin, şirke ne risâletten önce ne de sonra girmiştir. Böyle bir şey asla olmamıştır:

Şirkden müttefik a' nâ ki nebîler ma' şûm

Ki nebî olmadan evvel bile olmaz kaç' â (vr. 85/b, 529)

Enbiyânîñ hepisi қable nübüvvet çünki

Oldu şirkden yine ma' şûm bedîhî kaç' â (vr. 199/b, 84)

Müellif, Yûnus Sûresi 94. âyetin tefsîrinde nebîlerden hiçbirini küçük bir günaha bile tevessül etmediklerini, Allâh'a karşı asla küfre girmediklerini şöyle belirtmektedir:

Bil nebî cümlesi ma' şûm küçük cürmünde

Olamaz edâ bütün bile küfr etmek aña (vr. 101/b, 177)

Müellif, Ankebût Sûresi'nin 26. âyetini tefsîr ederken enbiyânın peygamberlikten önce Allâh'a şirk koşmadığını ve onların ismet sıfâtıyla günah işlemediğini şöyle beyan etmektedir:

Enbiyâda olamaz қable nübüvvet yine küfr

'İşmeti var ma' aşîde de dâ'im haqqâ (vr. 171/b, 46)

4.2. Peygamberlerin Fiziken Kusursuz olması

Peygamberler, Allâh tarafından seçilen insanlardır. Onlar da diğer insanlar gibi yerler, içerler, gezerler vb. işlerini yaparlar. Allâh'ın rızası olan bütün dünyevî işleri yerine getirirler. Ölüm bütün insanlara geldiği gibi onlara da gelir. Dünyevî meşguliyetler, ibâdetlerinin önüne geçmez. Fakirlikte, zenginlikte ve saltanatta diğer

insanların başına gelen hâller, onlarda meydana gelmez. Gurur, kibir ve fahra kaçmazlar. Peygamberler manevî noktada kusursuz oldukları gibi fizikî özellikleri itibari ile de tam ve kusursuzdurlar. Diğer insanlardan onları toplum önünde küçük düşürecek topallık, amâlık vb. kusurlar kendilerinde bulunmaz. Bu kusurların olması onların nübüvvet vazifelerini hakkıyla yerine getirmelerine engel olacaktır.²⁶⁶

İsmâil Sâdık Kemâl; Yûsuf Sûresi 84. âyetin tefsîrinde bir istisna olarak, Hz. Yakup'un (as) gözüne inen perde amâlık olmadığını ve o bu durumdan Cenab-ı Hakk'ın inayetiyle kurtulduğunu şöyle belirtmektedir:

Çekilüp yâ esefâ Yûsufa deyüp giryân
Gözüne erdi beyâz hüzn ile lîk şanma ' amâ
Ki nebîlerde ' amâ olmaz atup hiddeti hem
Dedi evlâdı olup nâdim ü şöyle ki aña (vr. 111/a, 117-118)

Müellif; Yûsuf Sûresi 94. âyetin tefsîrinde Hz. Yûsuf'un (as) gömleği Mısır'dan yola çıktığında, Hz. Yakub'un (as) onun kokusunu aldığını, ileri yaşına rağmen unutmayarak ve aklını kaybetmeyerek bu olayı yakınındakilere haber verdiğini, çünkü peygamberlerde bunaklık ve şuur kaybı olmadığını belirtir:

Mısrđan ' avfen o çığdığda buyurdu Ya' kûb
Bûy-ı Yûsuf baña şimdi geliyor şevk-pîrâ
Kiber-i sinnime ĥaml etmemeli bilmeyerek
Ki nebîlerde şu' ur kaşrı erişmez aşlâ (vr. 111/b, 131-132)

²⁶⁶ Kazancı, *İslâm Akâidi*, s. 146-148; Topaloğlu vd., *İslâm'da İman Esasları*, s. 349.

İsmâil Sâdık Kemâl, hakikatte bütün nebîlerin ahsen-i takvimin en güzel örnekleri ve iki âlemin padişahları olduğunu, nebîlerin masum ve her hangi bir kusurdan uzak olduğunu şöyle belirtmiştir:

Ahseni ahsen-i takvîmiñ erüp cümle nebî

Bil haqîk ahseni hep pâdişeh-i her dü serâ

Enbiyâ olsa esen kâffesi ma' şüm yine

Bunağ u ' ayb denen ' illet ulaşmaz aşlâ (vr. 256/b, 11-12)

4.3. Peygamber Zevcelerinin İffetli Olması

Peygamber zevcelerinin iffetli olmasıyla iman etmemeleri birbirinden farklı hususlardır. Hiçbir peygamberin eşi zina gibi kötü işe asla tevessül etmemiştir. Ancak bazı peygamberlerin eşleri iman etmemişlerdir.²⁶⁷

İsmâil Sâdık Kemâl, A'râf Sûresi 82 ile 83. âyetin tefsîrinde her peygamber eşinin iffetli ve namuslu olduğunu, bu konuda eşlerine asla ihanet etmediklerini ve eşlerine inanmamalarının onlar ile Allâh arasında olduğunu belirtmektedir:

Birbirine dedi kim Lût u ehliñ çıkarıñ

Bunlar etmede teñahhar sözü de nehy-efzâ

Verdik ancak ki aña hem heme ehline necât

Zevcesi oldu telef kâfiredir o zîrâ

²⁶⁷ Allâh'a iman etmeyen peygamber eşleri hakkında bilgi için bkz. Muhammed Ali Sâbûnî, *Ayetler Işığında Peygamberler Tarihi*, Çev. Hanifi Akın, Ahsen Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003, s. 566-567; Süleyman Ateş, *Kur'ân'da Peygamberler Tarihi*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2004, s. 118-119; Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail L. Çakan-N. Mehmed Solmaz, *Kur'ân-ı Kerîme Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Neşriyat, 1. Baskı, İstanbul, 2006, s. 97-100; M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1995, c. 1, s. 100.

Her nebî zevcesi ‘ iffetde ki nâmus-ı pek tām

Küfrü kendüye idi kâfire bu da zîrâ (vr. 80/b, 271-273)

Şair; Hûd Sûresi 48. âyetin tefsîrinde Nûh (as) peygamber olmasına rağmen eşi kendisine iman etmediğini, Allâh’ın davasına inanmayan kişi olarak Allâh’a ihanet ettiğini ve küfre girenin sadece kendi nefesine zulmettiğini şöyle beyan etmektedir:

Biri de zevce-i Nūḥuñ denilür hâlike bu

Kâfire idi yine nefse ziyân bu maḥzâ

Her nebî zevcesi ‘ iffetde ki nâmus-ı pek tām

Küfrü kendüye idi kâfire bu da zîrâ (vr. 104/b, 111-112)

İsmâil Sâdık Kemâl’in tefsîrinde yukarıdaki âyet manalarını verecek şekilde bu konudaki görüşlerini beyan ettiği diğer sûre ve âyetler ise şunlardır: Hûd Sûresi 81 ve Sâffât Sûresi 135 ile 136’dır.

4.4. Ümmetlerin Peygamberleriyle Alay Etmesi ve Sonucu

Peygamberler tarihi incelendiğinde peygamberlerin davasını kabul etmeyenler, onları alaya alıp nübüvvet davalarını bu şekilde engellemeye çalışmışlardır. Allâhu Teâlâ, peygamberlerle alay eden toplulukları, bu eylemleri sürdürmeleri üzerine helâk etmiştir.²⁶⁸

İsmâil Sâdık Kemâl; “Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiş, sonunda onlarla alay edenleri, alaya aldıkları şey (azap) kuşatıvermişti.” mealindeki En‘am Sûresi 10. âyetini tefsîr ederken, Hz. Peygamber’den önceki peygamberlerle alay eden ümmetlerin helâk edildiklerini belirtmiştir. Bu durum Hz. Peygamber (sav) döneminde

²⁶⁸ Fahrüddîn Er-Râzî, *Mefâtiḥu’l-Gayb*, c. 9, s. 337-338.

farklılık arz etmektedir. Onunla alay edenlere azabın hemen gelmemesini ise onların nesillerinden sonra geleceklerin iman etmesine bağlamaktadır:

Senden evvel de rusûl oldu idi istihzâ

Ûahrımız kapıldı zîrâ hemân erişdi fenâ

Hağ bilüp şimdikilerden bunuñ neslinden

Vardı mü'min olıcağ etdi bil imhâl buña (vr. 67/b, 14-15)

Müellif; Ankebût Sûresi'nin 54 ve 55. âyetlerini tefsîr ederken, Allâh'ın azabını isteyenlerin O'nun kahrı ile yüzleşeceğini, o azabın onları saracağını belirtmiştir:

Ûahrı ta' cîlde cehennem kılaceğ ãahre muhâğ

Ûaplayup her ãarafın ãağ denilür fi' liñ aña

Ecelin eylemiş öyle ki var imân edecek

Hem de mü'min olıcağ nesli bilür böyle Hudâ (vr. 173/a, 112-113)

4.5. Ülü'l-Azm Peygamberler

Ülü'l-azm sözlükte sabırlı, kararlı ve gayretli kimseler anlamına gelmektedir.²⁶⁹ İstılahta ise Hz. Nûh, İsa, İbrâhîm, Musa ve Muhammed (sav) kastedilmektedir. Aslında peygamberler, peygamberlik vazifesi itibariyle eşit kabul edilmektedir. Ancak görevlerinin büyüklüğünden dolayı Allâh katında derece farklılığı bulunmaktadır. Bu durum Bakara Sûresi 153. âyette şu şekilde beyan edilmektedir: “*İşte bu peygamberler ki, onların bazısını bazısına üstün kıldık. İçlerinden kimi var ki, Allâh*

²⁶⁹ Muhammed Aruçi, “Ülü'l-Azm” *D.İ.A.*, İstanbul, 2012, c. 42, s. 294-295.

(onunla) bizzat konuşmuş, bazılarını da derecelerle yükseltmiştir.”²⁷⁰ Hadîslerde ise peygamberlerin efendileri ve seyyidlerinin Nûh, İbrâhîm, Musa, İsa ve Hz. Muhammed (sav) olduğu belirtilmektedir.²⁷¹

Müellif, Ahzâb Sûresi 7. âyette, ülü'l-azm peygamberlerin kimler olduğunu isimleriyle birlikte zikretmektedir:

Hem (*ülû'l-azm*) ki sen bir dağı Nûh u İbrâhîm

Bir de Mûsâda vü 'İsâda da etdik aqvâ (vr. 178/a, 18)

4.6. Nebî -Velî Farkı

Nebî sözlükte; haber veren resûl, yalavaç anlamlarına gelir.²⁷² Terim olarak ise nebî, Allâh'ın dininin kurallarını, emir ve yasaklarını, nasihat ve tavsiyelerini haber veren peygamberlere denir.²⁷³

Velî sözlükte; seven, dost, bağlı olan, yardım eden, yakın olan, himaye eden, akraba, herhangi birisinin işini üstelenen ve yapan kişi anlamındadır. İstilahta ise velî; Allâh'a yakınlık kuran, takva sahibi olan, en üst düzeyde iman eden, O'ndan hakiki manada korkan, rûhları ile O'na yakınlık kazanan kişilere denilmektedir.²⁷⁴

²⁷⁰ Bakara Sûresi, 2/253.

²⁷¹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. 1, s. 11-12; Hz. Peygamber'in ülü'l-azm peygamberlerin efendisi olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bkz. Kadı Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, İstanbul, Ter. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, 2011, c. 4, s. 268; İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 14, s. 27.

²⁷² Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Yazar Yayınları, Ankara, 2011, s. 1299.

²⁷³ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 518-519.

²⁷⁴ Dilaver Selvi, *İslâmî Kaynaklarda Velâyet ve Kerâmet*, Hoşgörü Yayınları, İstanbul, 2012, s. 15-19; Hadislerde velîlik ve velâyet ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Selvi, *İslâmî Kaynaklarda Velâyet ve Kerâmet*, s. 20; İmam İbn Teymiyye, *Velâyet Risalesi*, Tevhid Yayınları, İstanbul, 1996; Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd, *Hadislerde Evliya*, Ter. Abdülkadir Kabakçılı, Ocak Yayınları, İstanbul, 2006, s. 23-29.

Nebînin velîden farkı; perdenin kalkması ile gizli sırlara vâkîf olması, bu gizli sırlarla Allâh'ı bilmesi, O'nun emri ile mu'cize göstermesi ve Allâh'tan aldığı vahyi insanlara iletmesidir.²⁷⁵

İsmâil Sâdık Kemâl; Yûsuf'a (as) rüya ilminin tabiri verildiğini belirten 101. âyet-i kerimeyi tefsîr ederken, nebîlerin görevden alınmadığını, vefat edinceye kadar bu vazifeyi deruhte ettiklerini ve hepsinin masum olduğunu şöyle belirtmektedir:

Olmayup 'azl-ı nübüvvet yine ma'şûm hepsi

İrtihâli de eḥaḳ öyle ḳırlarlar ḳaṭ'â (vr. 112/a, 158)

Müellif; enbiyâda abd vasfının daimi olup onların da velâyet sahibi olduklarını belirtir. Onlar, Allâh'a en yakın kullardır. Veliler de, velâyet sahibi zatlardır; fakat nebîler, onlardan daha faziletlidirler:

Şıfat-ı 'abd ile Yezdân buyurur (*İsrâda*)

Şeref-i ḳurb Aña ki şü demek a'le'l-a'lâ

Enbiyâlarda velâyet ki o ḳurb-ı Ḥaḳdır

Nâsca inbâ nübüvvetden olur hem bâlâ

Evliyâ gerçi nebîler ḳadar efḫal denemez

Lîk nebîlerde velîlik hemân öyle zîbâ (vr. 112/b, 160-162)

²⁷⁵ Hakîm Tirmizî, *Velîliğin Sonu*, Haz. Salih Çift, İnsan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 95-104.

4.7. Mu'cize ve Diğer İlimlerin Farkı

Mu'cizeyi meydana getiren Allâh'tır, bu O'nun filidir. Mu'cize, doğa kanunlarının üstünde ve onlara aykırı bir olay olup peygamberlikle vazifeli olan kişilere Allâh tarafından verilmiştir.²⁷⁶

İlim, lügatte; “*bilgi, bilim, biliş, malumat ve haber*” anlamlarına gelmektedir.²⁷⁷ İlim, aklın ve duyuların algı alanına giren, her şeyin tanınmasını sağlayan ve aklın alanına girip duyuların alanına girmeyen şeyleri ayırt eden sıfattır. Bir şeyin şeklinin akılda meydana gelmesi ve bir şeyi olduğu gibi anlamak ilim olarak adlandırılmıştır.²⁷⁸

İsmâil Sâdık Kemâl, Âl-i İmrân Sûresi 48. âyetini tefsîr ederken Hz. İsa'ya ait mu'cizlere değinmektedir. Şair, mu'cize ile hükemanın ilimle yaptığı şeyleri, Ehl-i Sünnet'in görüşüne uygun olarak birbirinden ayırmaktadır. Çamurdan yapılan bir kuşun rûh bulup canlanması, kör birisinin bir anda görmesi, ciltte beliren alaca hastalığının giderilmesi, ölünün hayat bulması ve taştan çıkan birinin çocuğunun olması hükemanın ilimle yaptığı işlere benzememektedir:

Ederim nefhi be-emr-i Hâk olur cânlı tayr

Açılır çeşmi be-mîlâd ise her kim a' mā

Def' olur cildde beyâz ki buña ebraş denilüp

Kalıyor def' ine ' âciz heme bunuñ hükemâ

Meyyit ihyâ ederim yine be-emr-i Hâk bil

Emr-i Hâk dedi yine bu ola te'kîd-efzâ

²⁷⁶ Kılavuz, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, s. 256-257; Mu'cize, kelimesinin hem sözlük hem ıstılah manası için bkz. “*Kur'ân'ın Mu'cizeviliği*”.

²⁷⁷ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 947.

²⁷⁸ Kılavuz, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, s. 492-493; ilmin çeşitleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kılavuz, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, s. 493-495.

Hacer içre bile meyyit çıkup oldu veledi

Ya' nī (*alektirik*) idi demesün nev- hükemā (vr. 40/b, 130-133)

4.8. Hz. Âdem'in Cennet'ten Çıkarılması

Allâh, Hz. Âdem ve Havva'yı yarattıktan sonra nimetlerinden yararlanmaları için onları cennete koymuştur. Onlara en büyük düşmanlarının şeytan olduğunu haber vermiştir. O, sizi aldatıp da cennetten çıkartmasın, diyerek uyarmış, Hz. Âdem ve eşinin cennetteki bir ağaca dokunmasını ve onun meyvesini yemesini yasaklamıştır. Şeytan onlara hilelerle yaklaşmıştır. Şeytan kendilerinin iyiliklerini istediğine dair yemin edip onların yasaklı ağaçtan meyve yemelerini sağlamıştır. Bunun üzerine Hz. Âdem ile Havva cennetten çıkarılmıştır.²⁷⁹

Müellife; Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten çıkarılıp dünyaya gönderilişini haber veren A'râf Sûresi 25. âyeti tefsîr ederken Hz. Âdem, o meyveyi bilerek değil de unuttuğu için yemiştir. Bu onun için bir zelledir, küçük bir hatadır:

Bil anıñ zellesi nisyāndan âyetde şarîh

Turdu cennetde qala hubb-ı vaţan bizde aña

Çıkdı o vechle kim olsun 'iber bizlerce

Zelle işte o kadar bu da nebîdir haqqā (vr. 75/b, 35-36)

Müellif, A'râf Sûresi 25. âyette yasaklı meyvenin buğday olduğunu belirtmektedir:

²⁷⁹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. 1, s. 35-36; Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. 1, s. 36-37; Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *D.İ.A.*, İstanbul, 1988, c. 1, s. 361-362.

Ĥınțanıñ nevc' i iken nehy-i Ĥudā bir Şeceri
Őandı demek gibi her nevc' gűzel sűzde revā (vr. 75/b, 37)

Műellif, Hz. Âdem'in neslinin yeryűzűnde halife olacađını ve onun pak neslinden Hz. Muhammed'in (sav) yaratılacađını bildiđini belirtmektedir:

Biliyordu bu ki hem yerde ĥalife olıcağ
Őulb-i pākinden erer Őāh-ı rusűl kām-pīrā (vr. 75/b, 38)

4.9. Şeytanın Hz. Âdem'e Secde Etmemesi

Allāhu Teâlā, Hz. Âdem'i yaratmıŐ; meleklerle ve İblis'e ona secde etmelerini emretmiŐtir. Melekler hemen bu emri yerine getirirken İblis, fahr ve gururundan dolayı emri yerine getirmekten kaçınmıŐtır. Onun çamurdan yaratıldıđını kendisinin ise ateŐten yaratıldıđı için ondan daha űstűn olduđunu belirtmiŐtir. Verilen emri yerine getirmeyen Őeytan, Allāh katından kovularak kıyamet gűnűne kadar ona műhlet verilmiŐtir. Őeytana tābi olanların cehennemde azap gűrecekleeri belirtilmiŐtir.²⁸⁰ Secde kelimesinin bir anlamı da Allāh'a itaat etmek ve boyun eđmektir.²⁸¹

İsmāil Sādık Kemāl, Allāhu Teâlā'nın meleklerle ve İblis'e Hz. Âdem'e secde emrini verdiği İsrā Sűresi 61. āyetini tefsir ederken yukarıda verilen bilgileri aynı Őekilde nakletmektedir:

Hep melekler bilerek Ādeme secde emrim

Bir bir etmiŐdi façať eyledi Őeytān ibā

Dedi çamurdan o maĥlűk ederim mi secde

²⁸⁰ Kűksal, *Peygamberler Tarihi*, c. 1, s. 32.

²⁸¹ Emrullah İŐler, "Secde Kelimesi ve Tűrkçe'ye Çeviri Sorunu", *İslāmiyāt Dergisi*, 1998 S. 3, s. 111-112.

Söyle nedir ki o tercîh olur böyle baña

Be-қыямет қалур isem anıñ evlâdlarını

Ederim қahrıña şâyân bulunup az şulehâ

Ҳақ dedi git kim ise tâbi‘ iñ evlâdıdan

Bulunur nâr-ı sa‘îr size cezâ-yı evfâ (vr. 131/a, 283-286)

4.10. Hz. İbrâhîm’in (as) Babası

İbrâhîm’in (as) babası Âzer, diğer adı ile Târah olarak bilinen Harran’lı birisidir. Babasının Basra ile Küfe arasında bulunan Kûsâ köyünden olduğu bilgisi de verilmektedir. İbrâhîm’in (as) babası olarak bilinen Âzer, Nemrut’un putlarının bakım ve idaresini yapmaktadır.²⁸²

İsmâil Sâdık Kemâl; Hz. İbrâhîm’in anne ve babası için ettiği duanın yer aldığı İbrâhîm Sûresi 41. âyeti tefsîr ederken, İbrâhîm’in (as) babası hakkında verilen bilgilerin aksine Süyûtî’yi de kaynak göstererek Âzer’in, İbrâhîm’in (as) babası değil amcası olduğunu belirtmektedir. Müellif, Arapların eski geleneğinde amcaya da baba denildiğini ifade etmektedir:

Hem olup (*Âzer*) anıñ ‘ammi ki küfrü manşûş

‘Arabıñ qā‘ idesiyle diyor eb şunda Һudâ

Der (*Süyûtî*) ki olan küfrde Қur’ânla beyân

Pederi şanma bu zîrâ idi ‘ammi maһzâ (vr. 117/a, 87-88)

²⁸² Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. 1, s. 141.

4.10.1. Hz. İbrâhîm'in Duası

Hz. İbrâhîm ile oğlu İsmail, Kâbe'yi inşa etmiştir. İbrâhîm (as), Kâbe'nin Allâh katında makbul ve mükerrem olmasını, İslâm üzere yaşayıp ölmeyi, kendilerine tâbi olanların çoğalmasını, Mekke'de bolluk ve bereketin olmasını, hak dinin dünyaya yayılmasını, arkalarından davalarını yürütecek nesillerin gelmesini niyaz etmiştir. Allâhu Teâla da onun içten yaptığı bu duayı kabul etmiştir. Hz. Muhammed'i de (sav) onun neslinden gelen son peygamber olarak göndermiştir.²⁸³

Müellif; Hz. İbrâhîm'in dünyada seçkin kullar arasında bulunduğunu ve âhirette de iyiler arasında yer alacağını belirten Bakara Sûresi 130. âyeti tefsîr ederken, yukarıda zikredilen Hz. İbrâhîm'in (as) duasını *Tefsîr-i Kemâl*'de manzum olarak şöyle vermiştir:

Neslimizden buyur anlarda ki ib^ç âş-ı Resûl

Oğuyup anlara âyâtıñı buldura rehâ

Ki kitâbıñ ile dınce yine nâfı^ç ilmi

Öğredüp de kıla taḥhîr zi-^ç işyân zîbâ

Sen olup cümle umûra da ḳadîr u ḡâlib

Cümle hükmündedir ^ç ilmiñ nice mümkün iḥşâ

Aşl-ı Sulṭân-ı rusûl ikisiniñ neslinden

Nesl-i İsmâ^ç il olarak gelen odur maḥzâ (vr. 26/b, 381-384)

²⁸³ Ebü'l-Hasen Ali el-Hasenî En-Nedvî, *Es-Siyretü'n Nebeviyye*, Çev. Osman Keskiöğlü, Otağ Yayınevi, İstanbul, 1981, s. 47-48; İbrâhîm (as) büyük (ülü'l-azm) peygamberden birisidir. O, masum olup putlara tapmamıştır. İbrâhîm (as), arkasında dinin davetini yerine getirecek kendi neslinden bir peygamberin gelmesi için dua etmiştir. Allâhu Teâla, İbrâhîm'in (as) samimi ve içten yaptığı bu duayı kabul etmiştir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim Meâli Âlisi ve Tefsîri*, İpek Yayın Dağıtım, İstanbul, ty., c. 4, s. 32-34.

İsmâil Sâdık Kemâl, İbrâhîm Sûresi 40. Âyette geçen, namazın devamlı kılınmasını ve neslinden geleceklerin de bu ibâdetten geri durmamasını Hz. İbrâhîm (as), Allâhu Teâlâ'dan niyaz ve tazarruda bulunmaktadır:

Bize ta' lîm ki şalâtda beni kıldı dedi muķîm
Eyle neslimden aña hem ki bu evvel gûnâ

Ya' nî neslimden ola demesi ba' zısı demek

Böyle aķdemiñi du' â kıldı mü'ekked zîbâ (vr. 117/a, 82-83)

Şair; Hz. İbrâhîm ile âlinin bahsinin geçtiği Meryem Sûresi 50. âyeti tefsîr ederken, İbrâhîm (as), ahir zaman peygamberinin kendi neslinden gelmesi için dua etmiş, Allâhu Telâlâ da bu duayı karşılıksız bırakmamış, onu ahir zaman peygamberinin dedesi yaparak şereflendirmiştir. Böylece hem İbrâhîm'e (as) hem de âline büyük bir hediye vermiştir:

Haķ şalât kıla ģabîbine vü hep âline de

Nice İbrâhîm ü âline de etdi bil ' aķâ

Cedd-i emcedleri olmaķ ile çün o teşbîh

Rusülüñ eşrefi hem ba' de Resûl-i dü serâ

Gele neslimde deyüp öyle niyâz eyledi hem

Ümmetinde de ģaleb kıldı baña ola şenâ (vr. 139/b, 93-95)

4.11. Hz. Yûsuf'un (as) Kardeşlerinin Durumu

Fahrettin Râzî, Yûsuf Sûresi 6. âyette “*Yakup hanedanına karşı nimetimi tamamladım*” ifadesinden hareketle Yûsuf'un (as) kardeşlerinin affedilip peygamber olacaklarını belirtmiştir. Kardeşlerinin Yûsuf'a (as) karşı yaptığı şeyleri ise peygamberlikten önce meydana gelen bir zelle olarak görmüştür. Râzî, peygamberlerin ismet sıfâtının peygamberlikten önce değil, vazifeyi aldıktan sonraki dönemi kapsadığını düşünmektedir.²⁸⁴

İsmâil Sâdık Kemâl, Râzî ile aynı görüşleri paylaşmaktadır. Yûsuf Sûresi 4. âyetin tefsîrinde Hz. Yûsuf'un (as), kardeşlerini affettiğini, kardeşlerinin peygamber olduğunu haber vermiş ve yaptıkları hataların zelle nevinden olduğunu belirtmiştir:

Şübhesiz ‘afv olarak zelle-i ihvânı hep

Cümlesi oldu nebî öylece yazdı ‘ulemâ

(vr. 107/b, 5)

4.11.1. Hz. Yûsuf'a (as) Görünen Şahıslar

Hz. Yûsuf, Züleyha ile başbaşa kaldığında Yusuf Sûresi 24. Âyetinde “...Rabbinin burhanını görmese idi o da ona meyletmişti...” şeklinde belirtildiği gibi Allâhu Teâlâ tarafından korunmuştur. Bu gösterilen delilden maksat, bazı müfessirlere göre Hz. Yûsuf'a bir takım şahısların görünmesidir. Bu şahısların kimler olduğu konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır.²⁸⁵

İsmâil Sâdık Kemâl; Yûsuf Sûresi 24. âyette geçen “burhanı” tefsîr ederken Yûsuf'a (as) görünen kişi ya da kişilerin Hz. Yakub veya Cebrâil'in (as) olabileceğini, bu şekilde ihlaslı ve masum peygamberin korunduğunu belirtmektedir:

²⁸⁴ Fahrüddîn Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 13, s. 165.

²⁸⁵ İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 9, s. 257-258. bu rivâyetle için bkz. Fahrüddîn Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 13, s. 210-211.

Pederi ya aña Cibrîl görünmüş burhân

Şâf ihlâşda ma' şûm bu nebî de haqqâ

(vr. 108/b, 38)

4.12. Hz. Eyyüp (as)

Hz. Eyyüp (as); Hz. İshak'ın (as) torunu, Ays'ın çocuklarından biridir. Eyyüp (as), Şam tarafında yaşamış, varlıklı peygamberlerdendir. Allâhu Teâlâ, onu bir imtihana tâbi tutmuş, sahip olduğu malını, mülkünü ve çocuklarını elinden almıştır. O, bu musibetlere rağmen, Allâh'a şükr etmeye devam etmiştir. Allâh'ın ona hastalık vermesine, bedeninde açılan yaralardan kurtlar çıkmasına rağmen o bu musibetlere de sabretmiştir. Bu ağır imtihandan geçen Eyyüp (as), şifa bulup yeniden mal ve evlat sahibi olmuştur.²⁸⁶

Peygamberler tarihinde yer alan ve Kur'an'da bahsi geçen Hz. Eyyüp'ün (as) kıssası müellif tarafından Enbiya Sûresi'nin 83-84. âyetlerinin tefsirinde şöyle izah edilmiştir:

Eyle Eyyübü beyân kıldı du' â böyle ki bil

Râhimîn erhamı sen erdi zarar çok baña

Bi'l-ķabûl vur yere pâyıñ ki zehî şü çıkar

Yıķanup iç dedik etdikde yeni buldu şifâ

Hep anıñ ehliñ i' âde vü zehî bir mişlin

Raħmeten verdik anıñla ' iber alsun ' uķalâ

Şâbir u küllî bize râci' anı (²⁸⁷نِعْمَ الْعَبْدُ)

²⁸⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıssas-ı Enbiya ve Tarih-i Hulefa*, Sad. Zekeriya Akman, Elips Yayınları, Ankara, 2013, s. 49.

²⁸⁷ Sâd Sûresi, 38/30.

Bulduḡ etdi demek icrāyladır evvelde Ḥudā

Māl u evlādı ile şıḥḥatı görüp şeyṭān

Olmasa dedi ʿibādetde bulunmaz bu saña

ʿİbret için Ḥaḡ alup ḥasta da oldu līkin

Kerh u ʿaybıñ biri de olmadı aşlā peydā

Ḳılma nuṭḡu müteʿaffın idi ḡurdlandı deyüp

Her nebī mekreḥ ü ʿaybdan da münezzeḥ ḥaḡḡā

İrtikādır bu aña yine olup cilve-i Ḥaḡ

Bā-edeb der ki bu şeyṭāndan o Ḥaḡdan ammā (vr. 147/a, 89-96)

Hız. Eyyüp'ün (as) kıssası Sâd Sûresi 44. âyette devam etmektedir. Şeytan Eyyüp'ün (as) hanımını türlü hilelerle kandırmıştır. Şeytan, bu hilesini Eyyüp'e (as) söylemesi üzerine Eyyüp (as), hanımına yüz değnek vuracağını söyler. Eyyüp (as), Allâhu Teâlâ'dan aldığı ikaz ile birlikte yeminini yerine getirmek için yüz tane buğday başağı ile ona zarar vermeden vurur. Böylece yeminini yerine getirmiş olur:

Zikri ḡıl bendemiz (Eyyūbu) ki dedi yā Rab

Ḳıldı şeyṭān elemin raḥmet ile ḡıl imḥā

...

Ḥāniş olma dedik alup da bu ḥıñṭa demetin

Anı vur zevceñe böyle ḡasemi kim zīrā (vr. 193/b, 66-69)

4.13. Hz. Musa'nın Firavun'a Tokat Atması

Hz. Musa, kendisini kucağına alan Firavun'un sakalını yolmuş, diğer bir rivâyete göre ise elindeki sopayla Firavun'un başına vurmuştur. Buna kızan Firavun, Musa'nın (as) öldürülmesini emretmiş, fakat eşi Asiye onun daha çocuk olduğunu ve ne yaptığını bilmediğini söylemiştir. Bunu ispatlamak için de bir tarafa ateş, bir tarafa mücevher koymuş, Hz. Musa mücevhere uzanınca Cebrail elini ateşe yöneltmiş ve ateşi alan Hz. Musa, onu ağzına götürmüştür. Bu yüzden dilinde tutukluk oluşmuştur.²⁸⁸

İsmâil Sâdık Kemâl, tefsîrlerde zikredilen, Firavun ile Hz. Musa arasında yaşanan tokat atma hadisesine Taha Sûresi 36. âyetin tefsîrinde şöyle yer vermiştir:

Kim edüp tecrübe Fir^c avn o be-ḥikmet eline

Nâr alup yanmadı fem yandı budur aña devâ

Vurdu Fir^c avna kucağında o pek tıfl ise de

Öldürecek iken o tecrübe vermişdi rehâ

Ki cevâhîrle ber-â-ber aña nâr göstermiş

Nârı almışdı çocuk dedi Ḥakîmdir Mevlâ (vr. 142/b, 48-50)

4.13.1. Hz. Musa'nın Ayakkabısız Huzura Çıkması

Hz. Musa, Hz. Şuayb'ın yanında kalma süresini tamamlayınca ailesiyle birlikte Medyen'den ayrılmıştır. Hz. Musa, Tur Dağı civarına geldiğinde dağda ateş görmüştür.

²⁸⁸ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. 2, s. 13-14; Firavun'un gördüğü rüya ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammet Yelten, *Şirvanlı Mahmud Târih-i İbn-i Kesir Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, T.D.K. Yayınları, Ankara, 1998, s. 278-280; İmam Hafız İbn Kesîr, *İbn Kesir Tefsiri*, Ter. Savaş Kocabaş, Polen Yayınları, İstanbul, 2012, c. 1, s. 353-359.

Hem yolu sormak hem de bir ateş parçası almak için dağa yaklaştığında vadinin sağ yamacından gelen bir sesle kendisine ayakkabılarını çıkarması emredilmiştir.²⁸⁹

İsmâil Sâdık Kemâl, Taha Sûresi 11-12. âyetlerin manzum me'alini verdikten sonra, Hz. Musa'dan çıkarılması istenen na'leyn'den muradın; dünyâ ve ahireti terketmek anlamında da yorumlandığına dâir işârî bir yoruma işaret etmiştir:

Gitdi o mevki'e dendi benim el-ħağ Rabbiñ

Çıka pābūş ki bu vādī-i (*muḳaddes*) u(*Ṭuvā*)

‘Ārī na' leyn ise iħtārı demekdir hem de

Vādīce idi şeref messi ḳadem ile añā

Böyle naşşıñ hepisi sā'ire ta' līm demek

Hem anı vü o mukaddes deyi iħtār zībā

Bil dü 'ālemle de ma' nā denülür na' leyne

Ki bu da şoħbet-i Bārīye muħaşşāş bir cā (vr. 142/a, 26-29)

4.14. Hz. Yûnus (as)

Hz. Yûnus, Allâh tarafından peygamber olarak Ninevâ (Ninova) halkına gönderilmiştir. Hz. Yûnus, Ninova halkına kötü yoldan dönmedikleri takdirde kırk gün sonra helâk edileceklerini bildirmiş, fakat ilâhî emir gelmeden Tarşiş'e gitmek amacıyla Yafa'dan bir gemiye binerek ayrılmıştır. Denizde büyük bir fırtına çıkınca gemideki ağırlıklar denize atılmış, bu felâketin kimin yüzünden başlarına geldiğini anlamak için gemi yolcuları arasında kura çekilmiş ve birkaç defa çekilen kura Hz. Yûnus'a isabet

²⁸⁹ İbn Kesir, *İbn Kesir Tefsiri*, c. 1, s. 367-368.

etmiştir. Hz. Yûnus, çıkan kuraların neticesinde İbrânî olduğunu bildirerek gerçeği anlatmış ve denize atılmasını istemiştir. Hz. Yûnus denize atılınca fırtına dinmiş, Allâh'ın emriyle onu büyük bir balık yutmuş, Hz. Yûnus üç gün üç gece balığın karnında kalmıştır.²⁹⁰

İsmâil Sâdık Kemâl, Enbiyâ Sûresi 87. âyetin tefsîrinde Hz.Yûnus'u zikredip yukarıda bahsi geçen kıssayı aktarmıştır (vr. 147/b-148/a, 102-125). Hz. Yûnus'un balığın karnında kalmasını Peygamberimizin, onun mi'râcı olarak belirttiğini ve oradan kurtuluşuna sebep olan “Lâ ilâhe illâ ente Sübhâneke innî küntü mine'z-zâlimin”²⁹¹ duasını da ism-i a'zam olarak nitelediğini müellif nakletmiştir:

Cism-i pür-luḫfuna fülk etdi o mâhî kendin

O da tesbîhi buyurdu idi pür nûr u hüdâ

İsm-i a'zam dedi ḫaḫḫında Resûl-i Ekrem

Kendü kendüye ki o ḫayf o da şûrîce aña

Baṭn-ı ḫût Yûnusa mi'râc-ı İlâhî dedi hem

Zâ'ir-i ḫabri ḫaḫîḫ zâ'ir-i ḫabrim-âsâ (vr. 147/b, 114-116)

4.15. Hz. Zülkarneyn

Kur'an-ı Kerim'de ismi anılan ve peygamber olup olmadığı hakkında farklı görüşler ileri sürülen Hz. Zülkarneyn, Kehf Sûresi 83-98 âyetlerde kıssası anlatılan bir kişidir. O hem doğuya hem batıya birçok seferler yapmış bir kimsedir. Bu seferlerden birinde Zülkarneyn, Ye'cûc ve Me'cûc diye anılan fesatçı ve saldırgan bir kavim veya

²⁹⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıssas-ı Enbiya ve Tarih-i Hulefa*, s. 57; Ateş, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi*, s. 234-237; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. 2, s. 147-157.

²⁹¹ “Senden başka ilah yok seni her türlü noksanlıktan tenzih ederim, muhakkak ki ben zâlimlerden oldum” Enbiyâ Sûresi, 21/87.

kavimlerden şikâyetçi olan bir halkla karşılaşmıştır. Onların isteği üzerine Zülkarneyn, söz konusu bölgedeki bir geçide demir ve bakırı eritmek suretiyle sağlam bir set inşa etmiştir. Bu seddin inşası karşılığında halkın kendisine ücret ödeme teklifini geri çevirmiş; ancak onlardan kendisine beden gücüyle yardımda bulunmalarını istemiştir. Seddin inşası tamamlanınca Ye'cûc ve Me'cûc gedik bile açamadıkları bu seddi aşamamışlardır.²⁹²

İsmail Sâdık Kemâl, seddin yapılmasını haber vermekle birlikte İbn Abbas, Hz. Ali ve Ka'bu'l-Ahbar'dan rivâyetle Zülkarneyn'in diğer adını ve hangi kavimden olduğunu şöyle vermektedir:

‘Âdî halk varmayup ol cāya da buralardan

Bu varup etdi demekde olur o seddi binā

...

Buyurur böylece (*Kerrār*) ile (*Ka'bu'l-ahbār*)

Müstaķīm bu demeye halk o ismi añā

İki İskenderi Yunānī vü Rūmī yek idi

Oldu okyanus içinde yine haţţā inşā (vr. 137/b, 150-158)

4.16. Hz. İsa'nın Babasız Yaratılması

Hz. Meryem, ailesinden ayrı kendisine tahsis edilen yerde yaşarken Cebrâil'i (as) bir insan şeklinde karşısında görünce korkudan Allâh'a sığınarak ondan kendisine dokunmamasını istemiştir. Cebrâil (as) ise ona tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak üzere Allâhu Teâlâ tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu söylemiş; Hz. Meryem'in,

²⁹² İbn Kesîr, *İbn Kesîr Tefsiri*, c. 2, s. 169-170; Hz. Zülkarneyn ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Fahrüddîn Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 15, s. 245-248.

kendisine bir erkek eli değmediği, iffetsiz olmadığı halde nasıl çocuğu olabileceğini sorması üzerine Cebrâil (as), bunun Allâhu Teâlâ için kolay olduğunu bildirmiştir.²⁹³

İsmâil Sâdık Kemâl, Nisa Sûresi 171. âyetin tefsîrinde (vr. 57/a-b, 461-483) Hz. İsa'nın babasız yaratıldığını ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Müellifimiz, her şey Allâh'ın ol demesi ile olduğu gibi Hz. İsa'nın da Allâh'ın ol emriyle babasız ve nutfesiz yaratılmış olduğunu ve Hz. Meryem'e hediye edildiğini şöyle belirtmektedir:

Her şey emr-i (كُنْ) ile lakin idi vâsıtasız

Peder u nutfesiz o Meryeme ez-luṭf-ı Ḥudâ (vr. 57/a, 463)

Müellif; Meryem Sûresi 40. âyeti tefsîr ederken Allâhu Teâlâ, Hz. Âdem'i annesiz ve babasız yarattığı gibi Hz. İsa'yı da babasız yaratıp Hz. Meryem'i ona anne kılmıştır:

Ḥazret-i Âdemi bî-vâlid u mâḍer yaradup

Bî-peder sâdece ümmüyle o oldu peydâ (vr. 139/a, 59)

4.16.1. Hz. İsa'nın Çarmıha Gerilmesi

Kur'ân'da Hz. İsa'nın öldürülmediği ve çarmıha gerilmediği belirtilmiştir. “Kendilerine, ona (İsa'ya) benzer gösterildi.”²⁹⁴ âyeti müfessirlerce çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Hz. İsa'nın yerine çarmıha gerilen kişi Yahuda İskaryot'tur. O, Hz. İsa'yı ele vermeye çalışırken onun suretine büründürülmüş ve yerine çarmıha

²⁹³ Ömer Faruk Harman, “İsâ”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2000, c. 22, s. 467; Kemal S. Salibi, *İsa Kimdi? Kudüs Komplosu*, Mahya Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2015, s. 62-64; Hz. İsa'nın hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Necmettin Şahinler, *Tanrı İsa'dan Tavr-ı İsa'ya*, İnsan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008, s. 37-39; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. 2, s. 303-311.

²⁹⁴ Nisâ Sûresi, 4/157.

gerilmiştir. Başka bir rivâyette ise bu kişi Kirinuslu Simun'dur. Bir diğer rivâyete göre ise Hz. İsa'nın yerine onun bir Havârî'sinin asıldığı da belirtilmektedir.²⁹⁵

Müellif, “*Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler.*” Nisâ Sûresi 157. âyeti tefsîr ederken, Hz. İsa ile İdris'in (as) cennette ve hayatta olduğunu dile getirmektedir. Hz. İsa çarmıha gerilmemiştir. İkisinin de öldürülüp daha sonra diriltildiklerinin rivâyet edildiğini aktarmıştır:

Ber-hayât öyle demek şimdi de İdrîs orada

Başka da zinde olup şanma ki haşren 'İsâ

İkisince yine cüz'ice vefât mervîdir

Ki imâte ile Hâk şoñra da kıldı ihyâ (vr. 56/a, 427-428)

4.16.2. Hz. İsa'nın Ahir Zamanda Gelmesi

Hz. İsa'nın ahir zamanda yeryüzüne ineceğini belirten hadîsler vardır. Bazı âyetler de müfessirler tarafından bu olayın olacağına delil olarak tefsîr edilmiştir. O ayetlerden birisi şudur: “*Ehl-i kitaptan her biri, ölümden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyâmet gününde de o, onlara şahit olacaktır.*”²⁹⁶ Bazı tefsîr âlimleri yukarıdaki âyette geçen iki zamirin (ona, o,) de Hz. İsa'ya (as) işaret ettiğini belirtip bu âyeti, onun nüzulüne delil göstermişlerdir. Kıyamet alâmetleri yaklaştığında Hz. İsa'nın yeryüzüne indirileceği ve hayatta olan Ehl-i Kitab'ın hepsi ona tâbi olacağına dair hadîs rivâyetleri de vardır.²⁹⁷

²⁹⁵ Ömer Faruk Harman, “İsa”, c. 22, s. 470; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. 2, s. 333-334.

²⁹⁶ Nisâ Sûresi, 4/17.

²⁹⁷ Sami Baysal, *İbrahimî Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Yediveren Kitap, 1. Baskı, Konya, 2002, s. 196-205; Hadislerde Hz. İsa'nın (as) ahir zamanda dünyaya gönderileceği bahsi geçmektedir. Ahmed Thomson-Muhammed Atâu'r-Rahim, *Bir İslâm Peygamberi Hz. İsa*, Çev. Gülsüm Mehdiyev, İnsan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 293-306; Ebu Hüreyre (ra) bu konuda şöyle bir hadîs rivâyet etmiş: “*Nefsîm Kudret elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin ederim! Meryemoğlu İsâ'nın aranızda (bu şeriatle hükmedecek)*

İsmâil Sâdık Kemâl; Zuhuf Sûresi 60 ve 61. âyeti tefsîr ederken, Hz. İsa'nın hadîslerde belirtildiği gibi kıyamete yakın bir zamanda tekrar yeryüzüne ineceği görüşündedir:

Dilesem yerde melek bil size olurdu hâlef

Bellüdür ere kıyâmet be-vurûd-ı 'Īsâ

Bî-peder hem edüp ihyâyı be-izn-i Mevlâ

Hâşre bunlar eriyor ya' nî delîl-i eclâ

Ba' de ez-în bil ki hadîs nâzil olup dünyâya

Ümmetim o yine küffârı edecek imhâ (vr. 206/a, 58-60)

4.17. Fetret Dönemi

Fetret; sözlükte gevşeme, zaaf ve gücünü kaybetme,²⁹⁸ terim olarak ise iki peygamber arasında geçen zaman, bir devlette otorite boşluğunun olması anlamlarına gelmektedir.²⁹⁹ Fetret dönemi, Hz. İsa ile Hz. Muhammed'in (sav) arasında geçen döneme verilen addır. Bu dönemin özelliği ilâhî mesajın hiçbir şekilde insanlara ulaşmamasıdır.³⁰⁰

---

adaletli bir hâkim olarak ineceği, istavrozları kırıp hunzurları öldüreceği, cizyeyi (Ehl-i Kitap'tan) kaldıracığı vakit yakındır. O zaman, mal öyle artar ki, kimse onu kabul etmez; tek bir secde, dünya ve içindekilerin tamamından daha hayırlıdır." İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988, c. 14, s. 71; Ebu Hüreyre'nin naklettiği diğer bir rivâyet: "Nefsim kudret elinde olan Allâh'a yemin ederim ki, İsâ ibn-i Meryem günün birinde Revhâ caddesinde hac yahut umre niyetiyle ihlâl edecek, yani yüksek sesle (Lebbeyk lebbeyk) diye diye geçecektir." Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfi'z-Zebîdi, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, c. 2, s. 431.

²⁹⁸ Râgıb el-İsfahani, *Müfredât*, Çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 1115-1116.

²⁹⁹ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 981.

³⁰⁰ Metin Yurdagür, "Fetret", *D.İ.A.*, İstanbul, 1995, c. 12, s. 475; Fetret ehli, sorumlulukları neticesinde ceza veya mükâfat almaları noktasında farklı görüşler vardır: Fetret döneminde putpereset ve müşrikler, dini bir sorumluluk altında bulunmadığı için kurtuluşa ereceklerdir. Fetret ehli akıl yürütme yolu ile Allâh'ı bulabildiği için iyiliklerine mükâfat, kötülüklerine karşılık da ceza alacaktır. Fetret ehlinin durumu âhirette yapılacak bir imtihandan sonra belli olacaktır. Bir rivâyete göre Allâh, onlara cennete

İsmâil Sâdık Kemâl, bir memlekete peygamber gönderilmeden ve halkı zâlim olmadan oranın halkının helak edilmeyeceğini belirten Kasas Suresi 59. âyetin tefsîrini yaparken, fetret dönemi insanların durumunu açıklamıştır. Kendilerine bir peygamber'in mesajı ulaşmayan insanların, şeriatla bilinmesi gereken hususlardan değil, ancak akıllarıyla bilebilecekleri hususlardan sorumlu tutulacaklarını ve onların akıllarının kendileri için bir elçi gibi olduğunu şöyle belirtmiştir:

(*Amerika*) gibi kim şît-i nebî bulmazsa

Anda tefsîrle resûl 'aklı dediler 'ulemâ

'Aklıñ idrâk edecek mertebesiyle el-ḥaḳ

Bil olur bunlara teklîf 'iḳâb ü birr u 'aṭâ

Şer' ile bilmege mevḳûf ise olmaz teklîf

'Aḳl ile bilmesi mümkünse gerek hep îfâ (vr. 169/a-b, 101-103)

Şair; Nisa Sûresi 165. âyetin tefsîrini yaparken herhangi bir kimsenin Hak'tan ve âhiret gününden haberi olamadığını iddia etmemesi için Allâhu Teâlâ, elçiler göndermiştir. Bu elçilerin mesajında hem insanları uyarma hem de müjdeleme vardır. Elçi gönderilmeyen yerlerde ise akıl elçi gibidir:

Nâsa inzâr u müjdeyle rusûl Ḥaḳdandır

Demēsünler ki bize denmedi ḥaḳ dîn zîrâ

Amerika gibi yerlerde Resûl 'aklı demek

Bil ki idrâkı gibi yazdı mükellef fuḫalâ (vr. 56/a, 450-451)

---

girin diye emredecek. Emre uyan kurtulacak, uymayanlar ise kurtulmayacaklar. Fetret ehli, iki sebepten dolayı cezalarını çektikten sonra yok edileceklerdir. Yurdağür, "Fetret", s. 475-476.

Bir ümmete elçi göndermeden, onlara azap edilmeyecektir. Amerika gibi bilinmeyen coğrafyalara dahi nebî gitmezse âlimler, akılı insan için bir elçi olarak görmüşlerdir. Aklını kullanarak iyiyi kötüden ayırma kabiliyetine sahip olduğu için insanoğlu mükâfat veya ceza ile karşılaşacaktır. Akıl onlar için bir yol göstericidir. Peygamberler gönderilmeden de insanlar, akıl ile Allâhu Teâlâ'yı bulabilirler. İnsan, her ne kadar aklını kullansa da yine bir elçiye muhtaçtır.³⁰¹

Müellif'in İmam Râzî'den naklettiği hadîse göre; Allâh, fetret ehli olanları âhirette bir imtihana tabi tutacaktır. Allâhu Teâlâ, onlara bir emir verecek, emri dinleyenler ile dinlemeyenlere bir hitapta bulunacaktır. Size peygamber de gönderseydim, siz onları da dinlemeyecektiniz diyecektir. Dinleyenleri mükâfatlandırıp dinlemeyenleri de cezalandıracaktır. Saidlerle şakileri böylece birbirinden ayıracaktır:

Bir hadîş yazmada Tefsîr-i İmâm-ı Râzî

Qılayım derc me'alın buraya bil ra' nâ

Ömrü bî- aql ü şıbyân ile fetretde olan

Diye dünyâda bize olmadı ifhâm-edâ

Haq cahîmin yine fermân ü sa'id tã' at eder

Kim şakîse dilemez eylemek emrin icrâ

Buyurur Haq benim el-haq sözümü tutmaz iken

Rusülü bilseñiz etmezdiñiz imân buña

(vr. 169b, 109-112)

³⁰¹ Süleyman Uludağ, *Fahrettin Râzî*, K.B. Yayınları, Ankara, 1991, s. 1; Yusuf Şevki Yavuz, "Fahreddin er-Râzî", *D.İ.A.*, İstanbul, 1995, c. 12, s. 90; Fahreddin Razi, *Kelam'a Giriş El-Muhassal*, Çev. Hüseyin Atay, K.B. Yayınları, Ankara, 2002, s. 39-40.

4.18. Kâinatın Yaratılışı ve Hz. Peygamber

Mutasavvıflara göre, Hz. Peygamber (sav), yaratılış ağacının tohumudur. Arş, kürs, levh ve kalem O'ndan sonra yaratılmıştır. Bundan dolayı Hz. Peygamber, “*Hz. Âdem toprak ile su arasında iken ben nebî idim.*” demiştir. Nasıl ki, tohum ağaçtan önce olup sonraki aşamalarda ağacın kökü, dalı ve çiçekleri çıkıp ağaç öyle tamam oluyorsa, Hz. Peygamber (sav) de böyledir. O, kâinat için asıldır. Allâhu Teâlâ arşı, ferşi ve aralarındaki olanları Hz. Peygamber'in nûrundan yaratmıştır.³⁰²

Müellif; “*Biz seni sadece müjdeleyici ve uyarıcı olarak bütün insanlara gönderdik; fakat insanların çoğu bunu anlamıyorlar.*” Sebe' Sûresi 28. âyeti tefsîr ederken, kâinatın yaratılışı ile Hz. Muhammed'in (sav) yaratılışını birlikte ele almış, kâinatın yaratılış sebebi olarak Hz. Muhammed'i (sav) göstermektedir. Allâhu Teâlâ, ilk önce kendi nûrundan Hz. Muhammed'in (sav) nûrunu, sonra onun nûrundan da bütün kâinatı ve insanları yarattı:

Nûr-ı Şâh-ı rusülün O yaradup nûrundan

Çıldı bundan ne ki var kâffemizi hep inşâ (vr. 183/b, 64)

İsmâil Sâdık Kemâl; Sâd Sûresi 40. âyeti tefsîr ederken, Hz. Muhammed (sav) âlemlere rahmet olduğu gibi aynı zamanda âlemin başlangıcı ve kaynağıdır:

Degil illâ bütün ' âlemlere rahmet o Resûl

Nûru da mebde' ü menşe'-i ezeli vü ebedâ (vr. 193/b, 63)

³⁰² Azîz Mahmud Hüdâyî, *Âlemin Yaratılışı ve Hz. Muhammed'in Zuhûru*, Çev. Kerim Kara-Mustafa Özdemir, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 16-17.

Cebrâil (as), Hz. Muhammed'e (sav) şöyle dedi. Allâhu Teâlâ buyuruyor ki:
“*Ya Muhammed seni yaratmasa idim, cenneti yaratmazdım. Sen olmasaydın cehennemi de yaratmazdım. Diğer bir rivâyette de sen olmazsaydın dünyayı yaratmazdım. Hadîs âlimlerinden birçoğunun kabul etmediği “levlâke”³⁰³ hadîsine göre Muhammed (sav), kâinatın ve mahlûkatın yaratılma sebebidir.*”³⁰⁴

Müellif; A'râf Sûresi 30. âyeti tefsîr ederken, Allâhu Teâlâ'nın âlemi yaratmayı murat ettiğini ve kendi nûrundan ilk önce Hz. Muhammed'in (sav) nûrunu yarattığını daha sonra ise onun nûrundan da bütün âlemi ve rûhları yarattığını belirtmiştir:

Hağ Te'âlâ dileyüp âlemi kılmak inşa

Nûr-ı Şâh-ı rusülü mebde'i kıldı zîrâ

Kendü nûrundan o nûru yaradup bundan kim

Cümle ervâh u hep eşbâhı hağtık bil inşa (vr. 75/b, 51-52)

4.18.1. Fil Vak'ası

Kur'an-ı Kerim'in Fil Sûresi'nde anlatılan ashab-ı filin başına gelenler Fil Vak'ası adıyla bilinir. Bu olayın meydana gelişi şu şekilde olmuştur. Habeşistan Kralı Necaşi'nin Yemen Valisi Ebrehe, Hıristiyanlığı Arabistan'da yaymak ve Arapları Kâbe ziyaretinden vazgeçirmek için, Sana'da bir kilise yaptırmış; fakat Araplar bu kiliseye beklenen ilgiyi göstermediği gibi onlardan birisi de gidip kilisenin içine pislemiştir. Bunun üzerine Ebrehe, Kâ'be'yi ortadan kaldırmaya karar vermiştir. Büyük bir ordu ile Kâ'be'nin üzerine yürüyen Ebrehe, bu arada beklenmedik bir olayla karşı karşıya kalmıştır. Gökyüzünde beliren Ebabil kuşları, gagalarında ve pençelerinde taşıdıkları

³⁰³ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Mûzîlü'l-İlbâs amme's-tehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-nâs*, c. 2, s. 164.

³⁰⁴ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözlük (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi İstanbul, 1992, s. 113.

küçük taşları Kâ'be'ye hücumla hazırlanan askerlerin üzerine bırakmıştır. Ebrehe'nin ordusu perişan olup dağılmıştır. Fil Vak'ası m. 571 yılında meydana gelmiştir.³⁰⁵

İsmâil Sâdık Kemâl, fil vak'asını, Fil Sûresi'nin me'alini verdiği bölümde anlatmış (vr. 259/a, 1-3); ayrıca bu olayın kıyamete kadar tevatürle nakledileceğini, Dügümlü Baba'nın bunu keşfen okuduğunu belirtmiştir:

Geldi çend kimse o kışşayı tekellüm 'uqbâ

Keşf edüp de oğudu bunu Dügümlü Baba (vr. 259/a, 5)

İsmâil Sâdık Kemâl, Kabe'de makam-ı İbrahim ve birçok ayetlerin olduğunu belirten Âl-i İmran Sûresi 97. âyetin tefsirini yaparken de Fil Vak'ası'na şöyle işaret etmiştir:

Nâsa mansûş u meşhûd bil aşhâb-ı fîl

Sü-i kaçd ile buña etdi Hâk ifnâ zîrâ (vr. 43/a, 259)

4.18.2. Hz. Peygamber'in Anne-Babası

Hz. Peygamber'in anne ve babasının cennetlik mi cehennemlik mi olduğu hususu Müslüman âlimlerce tartışılmıştır. Bu konuda onların cehennemlik olduğunu söyleyenler olduğu gibi cennetlik olduğunu söyleyenler de olmuştur.³⁰⁶ İsmâil Sâdık

³⁰⁵ Fil vak'asıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tâberî, *Tarih-i Taberî Tercümesi*, Ter. Mehmed Eminoğlu, Can Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1982, s. 271-276; Mustafa Fayda, "Fil Vak'ası", *D.İ.A.*, İstanbul, 1996, c. 13, s. 70-71; Ebabel kuşları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Kesîr, *El-Bidaye ve'n-Nihaye Büyük İslâm Tarihi*, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 288.

³⁰⁶ Hz. Peygamber'in anne ve babasının cennetlik mi cehennemlik mi olduklarına dair iki görüş beyan edilmiştir: Birincisi Fahrettin Razi, İbn-i Abbas'tan aktardığı rivâyettir. Bu rivâyette kabir ziyareti esnasında Hz. Peygamber'e ağlamak için izin verildiği, annesinin düştüğü azabı görüp Allâh'a onun bu azaptan kurtulması için niyâz ettiğini fakat bu dua kabul görmediği için ağladığını nakletmiştir. Fahrüddin Er-Râzî, *Me'âtili'l-Gayb*, c. 12, s. 202; İbn-i Kesir de, Hz. Peygamber'in "*Rabb'imden annemin affedilmesi adına dua için izin istedim. Fakat izin verilmedi.*" rivâyetini nakletmiştir. İbn Kesir, *İbn Kesir Tefsiri*, c. 5, s. 287-292; Abdurrahman Ali İbn Muhammed Cevzî, *Zadü'l-Mesir*, Ter. Abdülvehhap Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2009, c. 2, s. 608-609; İkinci görüş ise Allâhu Teâlâ, Hz. Peygamber'in anne ve babasını diriltmiş ve ikisi de kendisine iman etmiştir. Peygamber Efendimizin annesi Cahiliye Dönemi'nde de tevhid üzere yaşamış ve onlar gibi şirkte kalıp ölmemiştir. İsmail Hakkı

Kemâl “insanların bir kısmının hidâyette olduğu, bir kısmının ise Allâh’ı bırakarak şeytanı dost edindiğinin bu sebeple de dalalette olduklarının” belirtildiği A’râf Sûresi 30. âyetinin tefsîrinde bu konuya değinmiştir. O, “Rabbin sana verecek sen de razı olacaksın” me’alindeki Duha Sûresi 5. âyetini de delil göstermiş ve Süyûtî ve İmâm-ı A’zam’ın da aynı görüşte olduklarını söyleyerek, Allâhu Teâlâ’nın, Hz. Peygamber’i cennette, anne ve babasını ise cehennemde bırakarak onu üzmeyeceğini, her ikisinin de cennet ehli olduğunu ve cennetin onlara vacip olduğunu ifade etmiştir:

Vâlideynine cinânı eder anîñ vâcib

Ya’ nî manşûş ki rızasın hep edecek Mevlâ

Çünkü ansız olamaz hîç rızası bî-reyb

Diyerek yazdı (*Süyûtî*) bu muhâkkih-i ra’ nâ

Hem de böyle de yine kıldı (*İmâm-ı A’zam*)

Bil cinân bunlara vâcib deyü imlâ zîbâ

Der ki Hâllâka ikisi de muvaḥḥid oldu

Vâcib olur ki ola ecr u şevâbı eclâ (vr. 76/a, 67-70)

4.18.3. Hz. Peygamber’e Salavât Getirmek

Salavât, Allâh’ın Hz. Muhammed’in (sav) makamını yüceltmesi; rahmet ve selamını vermesini içeren dualara denilmektedir. Salavât kelimesinin geldiği anlamlar ise dua, rahmet, istiğfâr, medihtir. Âyette “*Allâh ve melekleri Peygamber’e salat ederler. Ey iman edenler; siz de O’na salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selâm*

Bursevî, *Ruhu’l-Beyan Tefsîri*, Ter. Ömer Faruk Hilmi, Tuğra c. (1-23), Neşriyat, İstanbul, 2006, c. 11, s. 203-204.

verin.”³⁰⁷ buyurulmuştur. Bu âyette Allâhu Teâlâ ve meleklerin Hz. Peygamber’e salavât getirip onu yücelttiği ve mü’minlerin de ona salavat getirmesi emredilmiştir.³⁰⁸

İsmâil Sâdık Kemâl de tefsîrinin birçok yerinde Hz. Peygamber’e salavat getirmiş ve bunun önemini vurgulamıştır. Bunlardan bazısını şöyle gösterebiliriz:

Allâh’ın habibi olan Muhammed’e (sav) binler salât ü selâm olsun. Allâh ve Resûl’ünün rızası, insanların çokça salavât getirmesindedir:

Ola maḥbûb-ı Îlâhîye şalâtlarla selâm

Bizden Allâh u Resûl ki ola aña rızâ (vr. 38/b, 36)

Hz. Peygamber’e günde en az bin salavât-ı şerife getirmek çok değildir. Ona, yaratılan varlıkların sayısınca salavât getirilse bile azdır. Hz. Peygamber sonsuz salât u selama layıktır:

Biñ şalât günde Ḥabîbe ere her şey sayısı

(*Elfê merra*)dan ere ezîd o ḥaşr şanma şuña

(*Elfê merra*) denilür şayıda çok kılsa murâd

Şalavât hîç nihâyetsiz ere demek aña (vr. 72/a, 226-227)

Bir hadîs-i şerifte Hz. Peygamber, “*Kıyamet günü insanların bana en yakın olanı, bana en çok salavât getirendir.*”³⁰⁹ buyurmuştur. En çok salavât getiren hem Allâh’ın sevgisini kazanacak hem de isteklerine kavuşacaktır:

Var ḥadîş aḳrebiñiz baña şalâtı çok eden

Ede ḥubb u emeli üzre her ânda Mevlâ (vr. 107/a, 234)

³⁰⁷ Ahzâb Sûresi, 33/56.

³⁰⁸ İbnu’l-Esîr el-Cezerî, *Câmiu’l-Usûl*, c. 6, s. 574-584.

³⁰⁹ Tirmizi, *Salat*, 352 (484).

4.18.4. Makâm-ı Mahmûd

Makâm-ı Mahmûd terki bindeki makam kelimesi sözlükte; durulan yer, mahal, mekân durak,³¹⁰ gibi anlamlara gelmektedir. Makâm-ı mahmûd terki bi ise; methetmeye layık yer ve manevi değeri yüksek makâm anlamına gelmektedir. İstilahî olarak Makâm-ı Mahmûd ifadesi Hz. Peygamber'e ait özel bir makam olarak, herkesin hamd ederek yücelttiği büyük makâm, yakınlık makâmı ve hadislerde rivâyet edilen Livâü'l-Hamd sancağı altındaki büyük şefa at makâmıdır.³¹¹

İsrâ Sûresi 79. âyetinde Cenab-ı Hak, Peygamberimize gece kalkıp teheccüd namazı kılmasını emretmiş; böylece onu makâm-ı mahmuda eriştireceğini va'detmiştir. İsmâil Sâdık Kemâl, adı geçen âyetin tefsîrinde bu makamın, bütün ümmetlere şefa at makamı olduğunu belirtmiştir:

Ya' nî bî-reyb maḳâm saña maḳâm-ı Maḳmûd

Ki şefâ'at olıcaḳ cümle ümemce ḫaḳḳâ (vr. 131/b, 316)

İsmâil Sâdık Kemâl, Allâh'ın nimetlerinin sayılamayacak kadar çok olduğunu ve kullarının günahlarını bağışlayan ve onlara çok merhametli olduğunu, açıklayan Nahl Sûresi 18. âyetinin tefsîrinde Peygamberimizin makâm-ı mahmûdla müjdelendiğini ve bu makamın kulların bağışlanması için bir vesile olduğunu söylemiştir:

Ḳıla maḳbûbuna ikrâm-ı vesîle Rabbim

Hep cinân efḫalı Maḳmûd maḳâmı ebedâ

³¹⁰ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1387.

³¹¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul, 1960, c. 5, s. 3194; İslâm ulemâsı, makâm-ı mahmûd konusunda farklı izahlarda bulunmuşlardır. Ulemânın ekseriyetinin kıyâmet günü Hz. Muhammed'in (sav) insanlara şefa at edeceği makâm (Taberî). Bazılarına göre ise arşta Allâh'ın sağ yanında da Hz. Muhammed'in (sav) oturacağı yerdir. Allâh Resûl'ünün sadece kendi ümmeti için değil bütün günahkârları kapsayan bir şefa at ve manevî bir makâm (Mâtürîdî). Râzî ve Âlûsî de şefa at bağlamında benzer beyânlarda bulunmuşlardır. İlyas Üzüm, "Makâm-ı Mahmûd", *D.İ.A.*, Ankara, 2003, c. 27, s. 413-414; Methedilen makâmdan maksat Hz. Muhammed'e (sav) has büyük şefa atidir. Sahip olduğu bu makâmdan ötürü bütün mahlûkat onu methedip tebrik edecektir. İmam Taberî, *Taberî Tefsiri*, c. 3, s. 1231.

Bu vesîleyle vesîle anîñ ümmetleriniñ

Etdi Hâk ed' iyyesin bu yine luţf-ı zîbâ

Şükr ola kim bizi o eyleyerek hayr-ı ümem

Hemde bî-ħad ni' amı bulduĸ anîñla ĸaĸĸâ

O maĸâmla da mübeşşerdi buyurdu fermân

Ķılalım aña du' â bizleri talţif ĸaţ' â (vr. 120/a, 31-34)

4.18.5. Hz. Peygamber'in Mi'râc'ı ve Diĸer Mu'cizeleri

Mi'râc sözlükte; çıkılan ve yükselen yer, merdiven ve gökyüzüne çıkma³¹² manalarına gelmektedir. İstilahta ise, Hz. Muhammed'in (sav) Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya ve oradan göĸe yükselip Allâh'tan aracısız vahiy alması hadisesine denir. Bu olaĸanüstü hadise daha çok "İsrâ ve Mi'râc" olarak tesmiye edilmektedir³¹³. Kur'an-ı Kerim'de İsrâ ve Necm sûrelerinde anlatılan bu mu'cize hakkında hadis kitaplarımızda da ayrıntılı rivâyetler bulunmaktadır.

Mi'râc gecesinde Peygamberimiz vasıtasıyla ümmet-i Muhammed'e verilen bazı hediyeler olduĸu konuyla ilgili rivâyetlerde ve eserlerde zikredilmektedir. İsmâil Sâdik Kemâl, Mi'râc gecesinin hediyelerini İbn-i Mesûd'dan (ra) rivâyetle

³¹² Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1373.

³¹³ Salih Sabri Yavuz, "Mi'râc", *D.İ.A.*, İstanbul, 205, c. 30, s. 132; Mirâc veya Mirâciyye, İslâmî edebiyat ve sanatlarında Hz. Muhammed'in Recep ayının 27. gecesinde yaşadığı Mi'râc mu'cizesini anlatan edebî türe denir. Hem Türkler hem de diĸer milletler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra İslâm kültürü, her hâli ile bu milletlerin kültür ve sanatları üzerinde etkili olmuştur. Türk edebiyatında hem manzum hem mensûr mi'râciyelere rastlanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râcnâmeler*, Doktora Tezi, Hacettepe Ü.S.B.E., Ankara, 1980, s. 124-240; Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Mi'râciyye Kasideleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 29-31; Mustafa İsmet Uzun, "Mi'râciyye", *D.İ.A.*, İstanbul, 2005, c. 30, s. 135-140.

aktarmaktadır. Bu hediyelerin; beş vakit namaz, Bakara Sûresi'nin son iki âyeti ve şirke girmemiş olmak kaydıyla günah işleyenlerin affedilmesi olduğunu ifade etmektedir:

İbn-i Mes'ūd dedi mi' rācda bu üç nesneleri

Verdi Hâk hep biri beş vakit namāzı ifā

Biridir bu iki âyet biri bu ümmetde

Şirksiz cürmü kebîrse de olur 'afv eclā (vr. 37/b, 907-908)

Müellif, Hz. Muhammed'in (sav) Mi'râc gecesinde, semanın hangi katında, hangi peygamberlerle,³¹⁴ yeryüzünde de kimlerle görüşüğünü isimleri ile birlikte şöyle açıklamaktadır:

Ya' nî mi' rāc ile görüşdü cenāb-ı Ādem

Mefhâr-ı cümle şafıyla be-semā'-i dünyā

Bil ikincide de 'İsā ile Yaḥyā görüşüp

Çıldı üçüncüde Yūsufda mülakāt aña

Buldu dördüncüde İdrîs ü beşincide de hem

Gördü Hārūn u altıncıda görmüş Mūsā

Sābi' inde de görüşdü erüp İbrāhîme

Ber-ḥayāt şimdi felekde yine İdrîs ü 'İsā

³¹⁴ Hz. Peygamber birinci kat semada Âdem (as), ikinci kat semada Yahya ve İsa (as), üçüncü kat semada Yûsuf (as) ve İdris (as), beşinci kat semada Harun (as), altıncı kat semada Musa (as) ve yedinci kat semada cedit İbrâhîm (as) ile görüşüp oradan da Sidretü'l-Münteha'ya ulaşmıştır. Hz. Allâh ile vasıtasız bir şekilde görüşen Hz. Peygamber, Mi'râc'tan beş vakit namaz ve Bakara sûresinin son iki âyeti ile ümmetine dönmüştür. Abdülkerim Kuşeyrî, *Kitabü'l-Mirac Hakk'a Yükseliş*, Ter. Cevher Caduk, İlk harf Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 30-33.

Arzda da Hızır ile İlyās hayāt üzre olup

Yazıyor bunda edille dağı yine fermāna (vr. 41/a, 172-176)

İsmâil Sâdık Kemâl, İsra Sûresi 1. âyetin tefsîrinde, Necm Sûresi'nin mi'râc olayını anlatan âyetlerinin me'al ve tefsîrine ve konuyla ilgili hadîs rivâyetlerine başvurarak, Mi'râc'ın ne zaman ve nasıl meydana geldiğini, Mescid-i Aksâ'da Hz. Peygamber'in (sav) peygamberlere namaz kıldırmasını, Cebrâil'in (as) kanatlarına veya Burak adlı bineğe binmesini, Sidretü'l-müntehâ'ya varmasını ve oradan ileriye geçmesini vasıtasız vahiy almasını ve gördüğü bütün alâmetleri ayrıntılı bir şekilde dile getirmektedir (vr. 125/a-129/a, 1-144).

Müellif, Hz. Peygamber'in (sav) Mi'râc'tan dönüşte kendisine inanmayanlara daha önce gitmediği Kudüs'ü tasvir edip yolda karşılaştığı bir kervandan da haber verdiğini nakletmektedir:

Mekkeye Kudüşden ' avdet ederek yol üzre

Kārbānını görüp kıldı Kureyşin inbā

Hāl-i kārbān ile beytü'l-Ḳudsü küfr ehli

Hep şorup söyledi taşrîhi edüp de ifā (vr. 125/a, 31-32)

Ayrıca müellif, hadîslerde belirtilen şekilde Mi'râc mu'cizesini genişçe ele almış, mi'râcın bedenlen vuku bulduğunu dile getirmiş ve göğe yükselmeyi ifade eden Mi'râc'ı inkâr edenlerin Allâh'ın kahrına uğrayacağını; fakat gece yürüyüşünü inkâr edenlerin küfre gireceğini de ifade etmiştir:

Öyle cismānī görüp o çıkarak mi' rāca

Var hadîş bizlere cennetde görülür Mevlā

Küfr olur Mescid-i Akşāya vüṣûlün inkār

Eyler āyetde şarāhatce Hāḡ i' lān zīrā

Āsumānlarda da mi' rācına meşhūr ḡadīs

Münkiri ḡahr u medḡūr eder Hāḡ ḡaḡḡā (vr. 125/a, 10-12)

İsmâil Sâdık Kemâl, Hz. Peygamber'in (sav) mi'râcının cismanî olduğunu, evliyanın mi'râcının ise rûhanî olduğunu savunmaktadır:

Şöyle mi' rāc-ı şerīf ḡılmıṣıdi cismānī

Evliyā rûḡca eder nūr Dügümlü Baba (vr. 220/a, 24)

Hz. Muhammed (sav), yirmi üç yıllık nübüvveti süresince Allāhu Taâlâ'nın izni ile birçok mu'cize göstermiştir. Hz. Peygamber, mu'cizelerin çoğunu müşrikleri hidâyete getirmek ve şüphe içinde bulunanların şüphelerini gidermek için göstermiştir.³¹⁵ Hz. Peygamber'in mu'cizeleri siyer kitaplarında birçok başlık altında verilmiştir. Biz burada biraz daha mücmel bir surette ve tefsîrde geçen bazı mu'cizelere yer vereceğiz.

Müellif, Hz. Peygamber'in üç binden fazla mu'cize gösterdiğini ve ondan geriye kalan en büyük mu'cizesinin Kur'ân-ı Kerim olduğunu zikretmektedir:

Mu' cizesi mütevâtir ki o üç biñden çok

Siyemā mu' cize-yi bâḡiye ḡur'ân eclā (vr. 34/b, 771)

³¹⁵ İmam Şibli, *Peygamber Efendimizin Ruhani Hayatı ve Mu'cizeleri*, Ter. Ahmet Karataş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. 15-16.

Hız. Peygamber'in yaşadığı coğrafya çöllerle kaplı ve su kaynakları bakımından fakir olan bir yerdir. Bu coğrafyada ihtiyacın çokça hâsıl olduğu şey ise sudur. Bu zorlu coğrafyada abdest almak veya susuzluğu gidermek için Hız. Peygamber'in (sav) beş parmağından su akıttığı çokça rivâyet edilen mu'cizelerin başında gelmektedir.³¹⁶

Hız. Peygamber'in (sav) abdest aldığı su ile yerde kurumuş olan ağaçlara hayat verip yeniden canlanmalarını ve güzel bir koku vermesini sağlamıştır:

Hağ şalât ede Hâbîbe bağıñ âbdestinden

Şu kalup eyledi eşcârı hemân nev ıtrâ (vr. 42/b, 248)

İbn-i İshak, Hız. Peygamber'in (sav) ağaçları çağırma mu'cizesini şu şekilde rivâyet etmiştir: “Peygamber (sav) ağaçları çağırma mu'cizesini Rukane'ye gösterdi. Ağacı çağırıldı. Ağaç gelip onun huzurunda durdu. Sonra ona yerine dön dedi ve dönüp yerine gitti.”³¹⁷ İsmâil Sâdık Kemâl de bu rivâyeti ağaçlar çift sürer gibi Hız. Peygamber'in huzuruna gelip onun hak peygamber olduğunu ikrar etmesi şeklinde vermiştir:

Çift sürer gibi gelüp vâfi şecer emrinde

Hağ Resûlü idüğün o da kılarıdı inbâ (vr. 46/b, 435)

Hayber fethedildikten sonra Hız. Peygamber (sav) birkaç gün orada kalmıştır. Yahudî kadınlardan Zeynep bint Haris bir ziyafet tertiplemiştir. Zeynep'in maksadı, Hız. Peygamber'i zehirleyerek öldürmektir. Bu amaçla o, bir kuzu çevirmesi yapıp ona zehir katmıştır. Hız. Peygamber (sav), etten bir parça alır almaz hemen tükürüp etin zehirli olduğunu haber vermiştir. Zehirli etten bir parça yiyen Hazreclî Bişr Berâ b. Marûr vefat etmiştir. Suçunu itiraf eden Zeynep vefat eden sahâbenin akrabalarına teslim edilip

³¹⁶ İmam Şibli, *Peygamber Efendimizin Ruhani Hayatı ve Mu'cizeleri*, s. 333-336.

³¹⁷ Kadı İyaz, *Şifa-i Şerif*, Ter. Suat Cebeci, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010, s. 203.

onlar tarafından kısasen öldürülmüştür.³¹⁸ Hz. Peygamber'e (sav) etin zehirli olduğunu haber verenin pişirilen kuzu olduğu rivâyet edilir. İsmâil Sâdık Kemâl, Hayber Fethi sonrası Hz. Peygamber'e (sav) sunulan koyunun, etinin yenilmemesi için ikazda bulunduğunu ifade etmektedir:

Harb-i Hayberde pişirdigi koyun a' dâniñ

Dedi zehrim var aña yine sözü kim eclā (vr. 46/b, 437)

Sa'd b. Ebi Vakkas, bir rivâyette şöyle nakletmiştir: “*Uhud Savaşı'nda bir ok Katade'nin gözüne isabet etmişti. Göz bebeği çıkıp yüzüne sarkmıştı. Resûlullâh, onun akan gözünü yerine koydu. Bu göz diğerinden daha iyi görmeye başladı.*”³¹⁹ İsmâil Sâdık kemâl bu rivâyette belirtilen mu'cizeyi şöyle aktarmaktadır:

Harbde dîdesi çıkup ağanıñ çeşmini de

Gördüler etdi du' â verdi hemîn Hağ eclā (vr. 47/a, 467)

Bir rivâyete göre Resûlullâh (sav), Hz. Ali'nin dizine başını koyup yatarken kendisine vahiy gelmişti. Hz. Ali bu sebeple ikinci namazını kılamadı. Güneş de batmıştı. Resûlullâh “*Ey Ali, ikindiye kıldın mı?*” diye sordu. Hz. Ali de kılmadım cevabını verdi. Bundan dolayı Resûlullâh (sav) “*Ya Rabbi şüphesiz o, sana ve Resulüne itaat etmektedir, güneşi geri çevir.*” diye dua etti. Hz. Esmâ, “*Ben güneşin battığını görmüştüm. Sonra da gerisin geri doğup dağların üstünde beklediğine şahit oldum.*” demiştir. Bu mu'cize Hayber'de Sahba denilen mevkide gerçekleşmiştir.³²⁰ İsmâil Sâdık Kemâl, bu rivâyette belirtilen durumu şu şekilde tefsîrine almıştır:

Şems batmışdı du' âsıyla rucû' kıldı o

³¹⁸ Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014, s. 661-662.

³¹⁹ Kadı İyaz, *Şifa-i Şerif*, s. 215.

³²⁰ Kadı İyaz, *Şifa-i Şerif*, s. 192.

Hem de  ururdu  u bir gün geç ola va t-i mes  (vr. 52/b, 233)

Mekke müşrikleri, Hz. Peygamber'den bir mu'cize istemişlerdi. Res lull h'ın parmağının işaretiyle ay ikiye ayrıldı. Hira Dağı bu iki parçanın arasında kalmış. Bu esnada Kamer S resi'nin “*Kiyamet yaklaştı, ay yarıldı.*”³²¹  yeti nazil olmuştur. Buna rağmen müşrikler buna sihir deyip inanmamışlardı.³²² Hz. Peygamber'in (sav) parmağı bir kılıç gibi ayı ikiye ayırmıştır. Bu olay k firlerin gözünün önünde olmuştur. Sonra ayın her bir parçası dağın bir tarafına gitmiş, yarılan ay tekrar birleşmiştir. K ffar bu olayı o belde dışında yaşayanlara da sormuş, ayın ikiye ayrıldığını onlar da haber vermiştir. İsm il S dik Kem l, şakk-ı kamer denilen bu mu'cizeyi şoyle nakleder:

 ağ sel m ede  ab be heme bir parmağı seyf

Kim a na m h yarı olup gördüler    lem ecl 

K firi n hep gözü önünde meh oldu iki şağ

Bu hem n eylediği anda bunu istid    

Cebeli n üstüne bir p re de gitdi m hdan

şo ra birleşdi görüp gözleri ile ecl 

Beldeden  arice şoran bile var k ff rdan

Böyle hep gördüğünü sihr şanup da  aş  (vr. 58/a, 12-15)

Müellif, Hz. Y suf ile Mısırlı kadınlar arasında geçen bir hadiseye telmihte bulunmuş (Yusuf S resi 30-31.  yet) ve Hz. Peygamber'in Hz. Y suf'tan daha güzel olduğunu belirtmiştir. Bunu edeb  sanatlardan hüsn-i ta'lile başvurarak açıklamıştır. Hz.

³²¹ Kamer S resi, 54/1.

³²² İmam şibli, *Peygamber Efendimizin Ruhani Hayatı ve Mu'cizeleri*, s. 245-249.

Yûsuf'un (as) güzelliğini gören kadınların bıçakla ellerini kestiğini, Hz. Peygamber'in parmağını gören ayın ise ortadan ikiye ayrıldığını belirtmiştir:

Yûsufuñ kendüyü görmekle kesüp nisve eli

Mâh yarıldı buña parmağı bile eclā (vr. 112/a, 152)

Resûlullâh (sav) hicret etmeden önce Hz. Ali'yi emanetleri sahiplerine vermek üzere yerine vekil bırakmıştır. Evden çıkmadan önce eline bir avuç toprak alıp Yâsîn Sûresi'nin ilk 9 âyetini okuyup düşmanlarının yüzüne atmıştır. Hz. Peygamber (sav), düşmanları onu görmeden aralarından çekip gitmiştir.³²³ Bedir Harbi'nde Resûlullâh eline ufak taşlar alıp düşmana atmış, atılan taşlar düşmanın gözüne ve burun deliklerine girerek onları sersem etmiştir.³²⁴ Müellif, Hz. Peygamber'in elinin Hz. Musa'nın (as) nûrlu eli/yed-i beyzâ gibi mu'cize gösterdiğini ve bir avuç toprakla düşmanı kör edip ve onları bozguna uğrattığını belirtmektedir:

Bir avuç toprak ile bozdu 'adū ordusun

Yed-i beyzâ denür o dīdece andan aq̄vā

Ġālib idi kefere anıñ ile bozuldu

Çün olup gözleri de öyle o hâlde a' mā (vr. 74/a, 334-335)

Bedir Savaşı'nda Rasûlullâh (sav), Hz. Ebubekir ile çadırında otururken şöyle dua etmiştir: “*Ya Rabbi! Bana vadettiğin yardımı ver.*” dedikten sonra kendisine hafifçe bir uyku gelmiş ve hemen uykusundan uyanmıştır. Hz. Peygamber, bu esnada gördüğü rüyayı Hz. Ebubekir'e müjde olarak anlatmış ve Cebrâil'in (as) melekler ordusu ile

³²³ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tarih-i Hulefa*, s. 102.

³²⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tarih-i Hulefa*, s. 122.

yardıma geldiğini haber vermiştir.³²⁵ Müellif de, Bedir Savaşı'nda yardıma gelen her bir meleğin ejder gibi düşmanı yok ettiğini belirtmiştir:

Harbde indi 'alāmetlü melekler meşhūd
Her biri düşmeni ejder gibi kıldı imhā (vr. 74/a, 336)

İsmâil Sâdık Kemâl, Bedir Savaşı'nda yardıma gelen melekleri sahâbenin görmediğini, sadece müşriklerin onları gördüğünü söylemiştir:

Kıldık inzāl-ı melā'ik ki siz andan evvel
Görmemiş idiñiz eflākda vefrin pīrā
Ya ki siz görmediñizdi bunu küffār görüyor
Müşrikîn gördü dedi (*müttefaḵun fiḥ*) zīrā (vr. 91/b, 62-63)

Peygamberler kendilerinde bulunan özelliklerle diğer insanlardan ayrılan Allâh'ın seçkin ve vazifeli kullarıdır. Onların niteliklerinden bir tanesi de yaptıkları duaların Allâh katında makbul olup cevap bulmasıdır. Hz. Peygamber de birçok defa dua edip duası kabul edilmiştir. Kendisine eziyet eden Kureyş liderlerine beddua etmiş, beddua ettiği Kureyş liderleri Bedir Savaşı'nda öldürülmüştür. İki Ömer'den birisinin İslâm'la hidayet bulmasını istemiş, bu dua neticesinde de Ömer b. Hattab Müslüman olmuştur.³²⁶ İsmâil Sâdık Kemâl, Hz. Peygamber'in duasıyla birçok sorunun halledildiğini ve bu şekilde çok sayıda mu'cizesinin bulunduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Müşkil envā'-ı 'ālīl buldu du'ası ile 'avn
Mu'cize oldu tevātür derece lā-yuḥsā (vr. 131/a, 268)

³²⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tarih-i Hulefa*, s. 121.

³²⁶ İmam Şibli, *Peygamber Efendimizin Ruhani Hayatı ve Mu'cizeleri*, s. 307-310.

Hendek Savaşı'nda hendek kazmaya engel olan çok sert bir taş çıkmış, Resûlullâh çekici üç defa kayaya vurmuş; her vurduğunda kayadan bir parça kopmuş ve o da bir yerin fethini müjdelemiştir. Vefatından kısa bir zaman sonra söyledikleri tek tek ortaya çıkmış; Bizans, İran ve Turan illeri ashabı tarafından fethedilmiştir:

Rûm u Īrân u Tūrân u sâ'ir neresi

Feth olucağ heme o dedi ki oldu haqqā (vr. 202/a, 85)

4.18.6. Hz. Peygamber'in Hicreti

Hicret sözlükte; kendi memleketini terk etmekle başka bir yere gitme, göç etme, memleket değiştirme³²⁷ anlamlarına gelmektedir. İslâm tarihinde ise Hz. Muhammed'in (sav), Allâhu Teâlâ'nın izni ile Mekke'den Medine'ye göç etmesine denir.³²⁸

Medineli Evs ve Hazreç kabilelerinin İslâmiyet'e girmeleri, Akabe Biatlarının olmasıyla birlikte Mekke'de müşriklerle baş edemeyen Müslümanlar, yavaş yavaş Medine'ye hicret etmeye başlamıştır. Bu durumu iyiye yormayan Mekke müşrikleri, Müslümanların Medine'de devlet kurup güçlenmelerinden endişe etmiştir. Şam ticaret yolunun da Müslümanların eline geçmesi, onların gözlerini korkutmuştur. Mekke müşrikleri buna çare bulmak için Darü'n-Nedve'de toplanmış, Ebu Cehil onu öldürmekten başka çare olmadığını savunmuştur. Toplanan kişiler bu görüş doğrultusunda karar almış, Hz. Muhammed'i (sav) öldürmek ve mesuliyeti paylaşmak için her kableden birer adam seçmiştir. Bu durumu haber alan Hz. Peygamber (sav) sadık arkadaşı Hz. Ebubekir ile birlikte m. 622 yılında Medine'ye doğru yola çıkmış ve

³²⁷ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, s. 1506.

³²⁸ Ahmet Özel, "Hicret-Fıkıh", *D.İ.A.*, İstanbul, 1998, c. 17, s. 458.

tehlikeli bir yolculuktan sonra sağ salim oraya vasıl olmuştur. Bu olay, Hz. Ömer döneminde, Müslümanların takvimi olan Hicrî takvimin başlangıcı olmuştur.³²⁹

Kâfirler, Hz. Muhammed’i (sav) Mekke’den çıkarıp Medine’ye göçe zorlamıştır. İsmâil Sâdık Kemâl, Tevbe Suresi’nin 40. âyetini tefsîr ederken ayrıntılı bir şekilde hicrette, Allâh’ın yardımlarını dile getirmiştir (vr. 92/b, 117- 139).

Resûlullâh (sav), Hz. Ebubekir’le mağarada iken müşrikler mağaranın ağzına kadar gelmiştir. Hz. Ebubekir, Resûlullâh için telaşa kapılmış, bu durumu gören Resûlullâh, “*Üzülme, Allâh bizimle beraberdir.*”³³⁰ diyerek onu teselli etmiştir:

Oldular Mekkedden ‘azmınca sebep kâfirler

Ğârda iki idi kim biri (*Ebū Bekr*) eclā

Dedi ikincisi Şiddîka Resûl hüzün etme

Nuşretu’llâh bizim ile ber-â-ber ne şafâ (vr. 92/b, 118-119)

4.18.7. Resûlullâh’ın Hz. Zeynep’le Evlenmesi

Hz. Zeynep, Peygamber efendimizin halasının kızı olup asıl adı Berre’dir. Zeynep ismi sonradan Hz. Peygamber tarafından verilmiştir. Bir gün Resûlullâh, Hz. Zeynep’e istediği takdirde kendisini evlendirebileceğini söylemiştir. Hz. Zeynep bu isteği Hz. Peygamber’in kendisi için yaptığını zannetmiştir. Fakat Resûlullâh onu önceleri kölesi olup sonra azat ettiği Hz. Zeyd ile evlendirmiştir. Buna Hz. Zeynep’in kız kardeşi karşı çıkmıştır. Bunun üzerine Ahzâb Sûresi’nin 36. âyeti nazil olmuştur.³³¹ Hz. Zeyd ile Zeynep bir yıl evli kalmış, fakat Hz. Zeyneple Zeyd’in mizaçlarının

³²⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tarih-i Hulefa*, s. 105-112.

³³⁰ Tevbe Sûresi, 9/40.

³³¹ “*Allâh ve Resul’ü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allâh ve Resul’üne karşı gelirse bir sapıklığa düşmüş olur.*” Ahzâb Sûresi, 33/36.

tutmaması üzerine boşanmışlardır. Allâhu Teâlâ da Hz. Zeynep'in Resûlullâh ile evlenmesini emredip nikâhlarını kendi katında kıymıştır. Bu evlilik münafıklar arasında çok çirkin gösterilmeye çalışılmıştır. İlâhî emirler gelince Müslümanlardan kimse bu söylenentilere kıymet vermemiştir.³³²

İsmâil Sâdık Kemâl, Hz. Peygamber'in, Hz. Zeynep'i Hz. Zeyd b. Harise ile evlendirmesini, Zeyd'in onu boşamasını, müşrikler arasında çıkan dedikoduları ve Hz. Peygamber ile Hak katında nikâhlarının kıyılmasını Ahzâb Suresi'nin 36-39 âyetlerin tefsîrinde (vr. 179/b-180a, 76-106), teferruatlı bir şekilde işlemiştir. Yine Hz. Zeynep'in Hz. Peygamberle evlendiği zaman bakire olduğunu da tefsîrlerden şöyle nakletmiştir:

Oldu tefsîrce menkûl ki hem de Zeyneb

Bıkr idi Zeyd taqarrüb de degil idi aña

Yazıyor yine haq ehli kim 'iyâzen bi'llâh

Bir kişi dedi Resûlde bile var hâl-i hevâ (vr. 180/a, 95-96)

4.18.8. Uhud Savaşı

Uhud Savaşı, Mekke müşrikleri ile Müslümanlar arasında yapılan ikinci büyük savaştır. Bu savaş hicrî üçüncü yılda olmuştur. Mekke müşrikleri Bedir'de verilen kayıplarının intikamını almak için elli bin dinarlık bir kervanı satıp bir ordu teşkil etmişlerdir. Hz. Peygamber'in amcası Abbas (ra), bütün bu gelişmeleri bir mektupla Medine'ye haber göndermiştir.³³³

³³² Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 565-568.

³³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, Çev. Mahmut Polat, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015, c. 2, s. 35-48.

İsmâil Sâdık Kemâl, hiçbir delil olmadan şirke girenlerin süfli ve aşığı olan cehenneme gideceğini ve müşriklerin Uhud Savaşı'nda Allâhu Teâlâ'nın korkutması ile sebepsiz yere dağıldığını şöyle belirtmektedir:

Bî-delîl şirk eder o nâra gider süflî var

Bî-sebeb kaçdı Uḥuddan vererek ru'bu Ḥudā (vr. 45/a, 371)

4.18.9. Hz. Peygamber'in Vefat Haberi

Hz. Peygamber, hicrî 11 yılında vefat etmiştir. Nasr Sûresi 1-3. âyetler nazil olduktan sonra Hz. Peygamber'in oturup kalktığına ve bir yere gidip geldiğinde “*Ey Allâh'ım! Seni tesbih eder. Hamd ü sena ederim. Senden mağfîret diler. Sana tövbe ederim. Allâh'ım! Beni bağışla! Tevbeleri en çok kabul eden ve merhametli olan sensin.*” duasını yapmasını Hz. Aişe ve İbn-i Mes'ûd onun bu dünyadan göç vaktinin geldiği şeklinde yorumlamışlardır: Nasr Sûresi'nin inmesi ile birlikte Hz. Peygamber'in bu dünyadan göç vaktinin yakın olduğu anlaşılmıştır.³³⁴

İsmâil Sâdık Kemâl, Hz. Peygamber'in vefat haberini Nasr Sûresi'nin tefsîrinde hadîsde geçtiği gibi belirtmiştir. Hz. Peygamber, vefat haberini kızı Hz. Fatma'ya³³⁵ da önceden haber vermiştir:

Mekke etrâfda fütûḥ olmadan aḳdem inbâ

Rihleten vaşlını da Rabbine bu müjde aña

Buyurup ḥazret-i Zehrâya buña eyledi o

Devri-i şūrî ki ekdâr demekdir aña

³³⁴ Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 895-896.

³³⁵ Resûlullâh ölüm döşeginde iken kızı Hz. Fatma'yı yanına çağırıp kulağına bir şeyler söylemiştir. İlkinde Hz. Fatma ağlamış ikincisinde ise gülmüştür. Hz. Fatma'ya bu durumundaki gariplik sorulunca ilkinde vefat edeceğini, ikincisinde ise Ehl-i Beytinden ilk önce kendisinin yanına geleceğini haber verdiğini söylemiştir. Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tarih-i Hulefa*, s. 213.

Ehl-i Beytimde sen aqdem baña rişletle gelür

Deyü müjde buyurup kıldı sürürun aqvā (vr. 260/a, 16-18)

4.18.10. Hz. Peygamber'in Şefaati

Şefaati, lügatte bir mücrimin affını isteme, gerek duyulan bir ihtiyaç için başka bir kimseden yardım dileme³³⁶ anlamındadır. İstılahta ise bir kimseyi kurtarmak veya birine fayda sağlamak kastıyla birinin yanında aracı olmak, hakkında cezai işlem kesinleşmiş birinin suçunun affedilmesini istemek³³⁷ demektir.

İslâm'da Allâhu Teâlâ'nın izin verdikleri dışında hiç kimsenin şefaati yetkisi yoktur. Şefaati ancak, Allâh'ın izni ve rızası ile yapılmaktadır. Hadîslerde Hz. Peygamber'e şefaati yetkisi verildiği belirtilmiştir. Hz. Peygamber (sav), şefaati yetkisini ümmetinden büyük günahları bulunanlar için kullanacaktır.³³⁸ Hz. Enes'in rivâyet ettiği hadîste, insanların şefaati için sırasıyla Hz. Âdem, Nûh, İbrâhîm, Musa ve İsa'ya gideceği ve Hz. İsa'nın da onları Hz. Muhammed'e (sav) yönlendireceği belirtilmektedir.³³⁹ İsmâil Sâdık Kemâl de İsrâ Sûresi 1. âyetin tefsîrinde Şefaati-i Kübrâ Hadîsi Şerhi başlığı altında Hz. Peygamber'in ümmete yapacağı şefaati ayrıntılı bir şekilde ele almıştır (vr. 128/b-129/a, 106-144). Hz. Peygamber'in ümmetine şefaati için elzem olan onların imân sahibi olmasıdır, hardal kadar hatta hardaldan daha az bile imanını olan mü'minleri Hz. Peygamber'in şefaati ile cehennemden çıkarılacağı bu bölümde şu şekilde ifade edilmiştir:

Secde etmek ile dergâhına Hâkqıñ orada

Ṭaraf-ı Hâkdan erişür yine ihsânla nidâ

³³⁶ Mertol Tulum, *Osmanlı Türkçesi (Büyük El Sözlüğü)*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 356.

³³⁷ Yaşar Düzenli, *Üslup ve Semantik Açısından Kur'ân ve Şefaati*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2008, s. 44.

³³⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "Şefaati-İslâm'da", *D.İ.A.*, İstanbul, 2010, c. 38, s. 412-415.

³³⁹ İbnu'l-Esir el-Cezerî, *Câmiu'l-Usûl*, c. 15, s. 701-705.

Secdeden kalk ki kabûlüm taleb eyle verilür

Ƙıl şefâ' at ki bu da hep ola der-ħâl icrâ

(³⁴⁰أُمَّتِي أُمَّتِي) derim diyecek Ħağ ki çıkar

Nârdan anlarsa da ĩmânca bir âye-âsâ

Çıkarup ' avdet ile öyle meħâmid kılarak

Ƙılarım secde nidâ erişecek bu gûnâ

Ben yine öyle derim Ħağ buyurur yine çıkar

Olsa ĩmânda o bir ħabbe vü bir zerre-nümâ

Ħabbeden ħardala mağşad ki küçük danesi pek

Oldu taşrîħ bu sebab ile verülür ma' nâ

Çıkarup ric' at edüp öyle meħâmid kılarak

Ederim secde erişür yine aşfâ o nidâ

Yine ben böyle derim Ħağ buyurur baña çıkar

Anda ĩmân ki o ħardaldan eğal pek ednâ (vr. 128/b, 118-124)

5. Âhirete İman

İlahî dinlerin hepsinde şeksiz ve şüphesiz âhirete iman esası vardır. Âhirete iman, dünya hayatından sonraki bâkî ve ebedî olan hayata inanmaktır. Dünya gelip

³⁴⁰ Ümmetim ümmetim.

geçici, âhiret yurdu ise ebedî ve kalıcı bir mekândır. Allâhu Teâlâ, yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'de inananları diğer iman esaslarıyla birlikte âhirete iman etmeye de davet etmektedir.³⁴¹

Görmeden eyleyen îmân ne kim lâzım ise
Hem şalât kâ'imi rızıkdan kılar infâk-ı zîbâ

Saña da evveli de nâzil olan hep kütübe
Ede îmân ü be-kıyâmet ede îkânı edâ (vr. 19/a, 30-31)

5.1. Ölüm

Ölüm, Arapçada mevt, vefat ve helâk gibi anlamlara gelen hayatın zıddı; dünya hayatının bitmesi, âhiret hayatının başlangıcı, memât, irtihal ve ecele³⁴² ıstılahta ise “insan hayatına canlılık veren rûhun ayrılmasına ve rûhun bedeni terk etmesiyle gerçekleşen olaya”³⁴³ denilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de ölüm kavramı; 20 âyette imâte, 2 âyette kazâ-i mevt, 12 âyette teveffî köküyle Allâh'a rabt edilmiştir. Ölümü gerçekleştirme fiili 6 âyette teveffî çekimi ile meleklerle ve 2 âyette de melekler manasında peygamberlere (rusûl) izâfe edilmiştir.³⁴⁴

Müellifimiz; ölüm kavramını memât kelimesi ile birlikte ele alıp işlemiştir. Âl-i İmrân Sûresi 69. âyetin tefsîrinde, Ehl-i Kitap olan Yahudî ve Hıristiyanların bir kısmı müminleri azdırmak ve hak yoldan çıkarmak isterler, bu güç bir iştir. Onlar böyle bir işe girişerek ancak kendi nefislerine zulmederler. Onların dünya işlerinin aldatıcı olduğunu

³⁴¹ Topaloğlu vd., *İslâm İnanç Esasları*, s. 430-432.

³⁴² Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1356.

³⁴³ Çağfer Karadaş, *Akâit ve Kelama Giriş-Tarih ve Yorumu*, Plural, Köln, 2017, s. 115-117.

³⁴⁴ Bekir Topaloğlu, “Ölüm-İslâm'da Ölüm”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2007, c. 34, s. 34-35; Ölümle birlikte kullanılan ecel, sözlükte her hangi bir şeyin vaktinin gelmesi anlamındadır. İstılahta ise Allâh'ın bir kişinin öleceğini takdir ettiği zamana denir. Ecel, Allâh'ın ezel ilminde sabittir, vakti değişmez. Yunus Kaya, *İlm-i Kelam*, Uzakülke Yayınları, 1. Baskı, Erzurum, 2010, s. 142-143.

bilmediklerini ve hadîste belirtildiği gibi Kur’ân ve ölüm mü’minler için büyük bir nasihat olduğu şöyle vurgulanmaktadır:

Sizi kim Ehl-i Kitâb tã’ifesi azdırmak

Diler ancak kılamaz nefsinedir kahr-efzâ

Lîk bilmez emeli dünyevî kâr aldadır

Var hadîş mü’mine Kur’ân u memât pend-pîrâ (vr. 41/b, 196-197)

5.2. Cennettekilerin Yaşı

Dehhâk b. Müzâhim (ö. h. 105/m. 723), İbn Abbas’tan rivâyetle Nebe Sûresi 33. âyette geçen “*Hep aynı yaşta olacaklar.*”³⁴⁵ ifadesinden, cennettekilerin 33 yaşında olacaklarını belirtmektedir. Mücâhid b. Cebr (ö. h. 103/m. 721), “*Etrab*” kelimesinin eşit ve müsâvî anlamında kullanıldığı için cennettekilerin aynı yaşta olacaklarını haber vermektedir. Onlar aynı yaşta olacakları için birbirlerini kıskanma ya da kin tutma gibi kötü hasletleri bulunmayacaktır.³⁴⁶

İsmâil Sâdık Kemâl, Vâkı’a Sûresi 37. âyette cennet ehlinin birbirine karşı olan tavırlarından bahsederken, cennetteki insanların 33 yaşında yaşında olacağını ve âlimlerin bu görüşte ittifak ettiklerini belirtmektedir:

Zevcine ‘âşıka hem zevc u zevce hem-sâl

Cümlesini otuz üç yaşda dediler ‘ulemâ (vr. 224/a, 18)

³⁴⁵ Nebe Sûresi, 78/33.

³⁴⁶ İbn Kesir, *İbn Kesir Tefsiri*, c. 10, s. 541; İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 17, s. 33; Râzî, âyette geçen ifade ile onlar artık birbirlerinden üstün değiller. Hepsi aynı yaşta yaratılmışlardır. Onlarda dünya hayatındaki gibi ne yaşlılık ne kötürümlük ne de bir bozulma olur. Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. 21, s. 207.

5.3. Cehennem

Farsça kökenli olan cehennem sözcüğü, Kur'ân-ı Kerim'de 77 âyette geçmektedir. Lügat anlamından ziyade kâfir, münafık ve günahkârların azap göreceği yer olarak verilmektedir. Âyetlerde cehennem yerine bazen “*azâbü nâr, azâbü cehennem*” terkipleri de kullanılmıştır. Hicr Sûresi 44. âyette cehennemin yedi kapısı olduğu belirtilmiştir. Cehennem; Cahîm, Hâviye, Hutame, Lezâ, Saîr ve Sakar isimleriyle de bilinmektedir.³⁴⁷

İsmâil Sâdık Kemâl; cehennemden “nâr-ı caḥîm, saîr, cehennem” gibi isimlerle bahsetmiş, en çok da saîr ismine yer vermiştir. Müellif, Bakara Sûresi 39. âyette kim Allâh'a itaat ederse onlara korku ve kederin olmayacağını, kim de kâfir olursa ebedî olarak saîrde kalacağını şöyle beyan etmektedir:

Kim iṭâ' atde olur ḥavf ü ḥüzünsüz zîrâ

Kâfir olursa Saîrde ṭuruyorlar ebedâ (vr. 21/b, 129)

B. İSLÂM İBÂDET ESASLARI

İbâdet; sözlükte kulluk, kölelik, tapma, tapınma, perestiş etme, taât ve takva³⁴⁸ anlamlarına gelmektedir. İstılahta ise mükellef olan insanın nefsanî istek ve arzularından kaçıp amelde sevap beklediği ve Allâh'a karşı yaptığı şuurlu taate denilmektedir.³⁴⁹ Kur'ân-ı Kerim'de kölelik, itaat, tapınma vb. anlamlarına gelen ibâdet, toplamda 82 âyette geçmektedir.³⁵⁰

³⁴⁷ Bekir Topaloğlu, “Cehennem-Kelam”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1993, c. 7, s. 227.

³⁴⁸ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, s. 925.

³⁴⁹ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 284.

³⁵⁰ Seyyid Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Kur'an'ın Dört Temel Terimi*, Çev. Mahmut Osmanoğlu, Özgün Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 106-120; Ahmet Okutan, *Kur'an'dan Âyetler Işığında İnanç, İbadet, ve Ahlâk*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2011, s. 185-186; M. Asım Köksal, *İlmihal*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1954, s. 19; İbadetin niçin yapıldığına dair ayrıntılı bilgi için bkz. A. Hamdi Akseki, *İslâm Dini*, D.İ.B. Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 1960, s. 148-149.

İsmâil Sâdık Kemâl; Hicr Sûresi 99. âyette, insanların ölüm vakti gelinceye kadar Allâh'a ibâdetde bulunmaları gerektiğinin manzum çevirisini yaptıktan sonra, ibâdetin Müslümanlar için bir talim olduğunu ve üstünlüğün ancak ibâdetle olduğunu şöyle belirtmektedir:

Ṭur baña haḳ ʿibâdetde yine her ânda

Tâ yaḳındır eceliñ böyle bula bedr ü vefâ

Müslim için hep o taʿlîm demektir çünkü

Cümleye kendü ʿibâdetde ki fâ'îḳ haḳḳâ (119/b, 97-98)

1. Temizlik (Tahâret)

Taharet sözlük anlamı olarak temizlik, temiz olma, temizlenme manalarına gelmektedir. Fıkhî terim olarak ise maddi (necâset) ve manevi (hades) kirlilerden temizlenmek demektir. Mükellefin namaz kılması veya bir hükme bağlı ibâdetleri yerine getirmesi için maddeten temiz olması şarttır. Bu temizlik su varsa onunla yapılır. Su yoksa da toprakla teyemmüm edilerek temizlik yapılmış olur.³⁵¹

1.1. Teyemmüm

Teyemmüm, sözlükte “*kast ve niyet*” demektir.³⁵² İstılahta ise suyun bulunmadığı veya bulunsa da kullanılmasının mümkün olmadığı durumlarda kişinin niyet ederek abdest veya gusül abdesti yerine geçmesi için yaptığı temizliktir. Teyemmüm, niyet ettikten sonra toprak cinsinden bir şeye, iki defa elinin iç kısmını sürüp birincisinde yüzü, ikincisinde sağ ve sol kolları sıvama şeklinde alınmaktadır.³⁵³

³⁵¹ Mehmet Boynukalın, “Teyemmüm”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2012, c. 41, s. 50.

³⁵² Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 458.

³⁵³ Hüseyin Algül vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2007, c. 1, s. 208-209.

Müstalık Gazvesi dönüşünde Hz. Âişe'nin kolyesini kaybetmesi sebebiyle Hz. Peygamber ve ashabı susuz bir yerde konaklamak durumunda kalmıştır. Abdest için yanlarında ve etrafta su bulunmaz. Bunun üzerine “*Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız yahut sizden biriniz ayakyolundan gelirse veya kadınlara dokunup da su bulamazsanız teyemmüm edin; yüzlerinize ve ellerinize ondan sürün.*”³⁵⁴ âyeti nazil olmuştur.³⁵⁵

İsmâil Sâdık Kemâl, teyemmüm abdestinin hangi şartlarda alanacağını belirten Nisâ Sûresi 43. âyeti tefsîr ederken, aynı zamanda Hanefî mezhebinde bulunan fikhî bir meseleye değinerek sıcak su bulunmaması hâlinde de teyemmüm ile abdest alınabileceği bilgisini vermektedir:

Hem cünüb kılmayın illâ ki seferde nâ-çâr

O teyemmümle kılar kılmadan âbdan ifâ

Nâ-mizâc olsanız âb ile şedîd olsa demek

Lîk şudan ‘ ayblu kalur ise degil ‘ öZR buna

Hem de yolcuysanız o hâlde olur çok nâ-çâr

Şehrde ‘ öZRü olursa yine öyle zîrâ

Hanefî şehrde şıcağ şu bulunmaz ise

Bil dedi kıla teyemmüm bu cevâz yüsr-efzâ (vr. 50/a, 112-115)

³⁵⁴ Nisâ Sûresi, 4/43.

³⁵⁵ Boynukalın, “Teyemmüm”, c. 41, s. 51.

2. Namaz

Namaz, Farsça bir kelime olup Arapça'da salât demektir. Salâtın sözlük anlamı dua etmek ve yalvarmaktır. Namaz, Allâh'a imandan sonra her Müslümanın yerine getirmesi gereken İslâm'ın beş temel esasından birisidir. Tekbir ile başlayıp selâm ie biten namaz, Hz. Peygamber'in belirli davranış, söz ve dualarla yerine getirdiği bir ibâdetdir. Bütün semavî dinlerde namaz ibâdeti yer almaktadır.³⁵⁶ İsmâil Sâdık Kemâl'in eserinde özellikle Cum'a namazı ile Teheccüd namazının fazileti üzerinde durduğu görülmektedir.

2.1. Cum'a Namazının Fazileti

Cum'a namazı, fikhî terim olarak Müslümanların Cum'a günü öğle vaktinde cemaatle yaptıkları ibâdetin adıdır. Hadîslerde Cum'a günü daha önce Yahudî ve Hıristiyanlar için haftalık ibadet günü olarak belirlenmiş, fakat onlar bu günü Hıristiyanlar cumartesiye, Yahudîler ise pazar gününe kendilerince değiştirmişlerdir.³⁵⁷

Cum'a günü, faziletleri bakımından Müslümanlar için büyük bir öneme sahiptir. Bugünü bayram gibi karşılayan Müslümanlar, maddi ve manevi kirlerden kendilerini arındırmaya perşembe akşamından başlayarak hazırlık yaparlar. Müslümanlar Cum'a gününü tırnak kesmek, güzel giyinmek, koku sürünmek gibi Hz. Peygamber'in sünnetleriyle ifa ederken, dua ve tevbe ile geçirmeye özen gösterirler.³⁵⁸

³⁵⁶ M. Kâmil Yaşaroğlu, "Namaz", *D.İ.A.*, İstanbul, 2006, c. 32, s. 350.

³⁵⁷ Algül vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, c. 1, s. 287.

³⁵⁸ Algül vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, c. 1, s. 287-288. Cum'a gününün faziletiyle ilgili hadisler: Ebû't-Tahir, Harmele ve el-Amiri "Cum'a günü oldu mu mescidin bütün kapılarında melekler bulunur. Bunlar ilk gelenleri yazarlar. İmam minbere oturduğu vakit sahifeleri dürerler de, hutbeyi dinlemeye gelirler. İlk gelen bir deveyi; ondan sonra gelen inek; ondan sonra gelen koç; ondan sonra gelen tavuk ve ondan sonra gelen ise yumurta kurban etmiş gibi olur." hadîsini rivâyet etmiştir. Müslim, Cum'a, 850; Ümeyye ibn Bistân "Bir kimse gusûl alır, sonra cum'aya gelir ve kendisine mukadder olan namazı kılar, sonra hatip hutbesini bitirinceye kadar dinler, sonra onunla beraber Cum'a namazını kılar, o kimsenin o cum'a ile öbür Cum'a arasındaki günahları; üç günlük de fazla günahı affolunur." hadîsini nakletmiştir. Müslim, Cum'a, 857; Ebû Hüreyre: Resûlullâh'ın "Onda (Cum'a'da) bir saat vardır ki, Müslüman hiçbir kul kalkıp namaz kılar, o saate rastlayıp da Allâh'tan bir şey istemeye dursun, illa O, bunu kendisine verir." buyurduğunu rivâyet etmiştir. Buharî, Cum'a, 58; Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği

İsmâil Sâdık Kemâl, Cum'a günü alışverişi bırakıp namaza koşmayı emreden Cum'a Sûresi 9. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, hadîste rivâyet edilen kim herkesten önce Cum'a günü camiye gidip hutbeyi dinler ve Cum'a namazını kılsa, ona büyük bir mükâfat ve ecir olduğunu şöyle belirtmektedir:

Var hadîş kim vara evvel bulur ecri ezîd

Huṭbeyi dinlemeli evveli ermek zîbâ (vr. 231/b, 17)

2.2. Teheccüd Namazı

Teheccüd, Arapça bir kelime olup hem uyumak hem de uyanmak anlamındadır. İstılahta ise gecenin son üçte birlik bölümünde uykudan uyanarak kılınan nafile namaza denilmektedir. Teheccüd namazı, Hz. Peygamber'in terketmediği sünnetlerindedir.³⁵⁹ En az iki, en çok sekiz rek'attır. İki reka'tta bir selam vermek daha faziletli olduğu belirtilmektedir.³⁶⁰

Müellif; İsrâ Sûresi 79 ve Müzzemmil Sûresi 20. Âyette, teheccüd namazının Hz. Peygamber'e vacip, müminlere nafile bir ibadet olduğunu şöyle belirtmektedir:

Şebde hem kalk u teheccüd kııl o zâ'id olarak

Ey Ḥabîbim sañadır vâcib ü enfa' bu edâ (vr. 131/b, 314)

Bir siyâkda tutup iḥşâya degilsiz kâdir

Bunlara 'afv vüçüb bil ki teheccüd haḫḫâ

Anı âsân derece nâfileten kılsunlar

---

başka bir hadîste: "Güneşin doğduğu en hayırlı gün cum'a günüdür. Âdem (as) o gün yaratılmıştır, o gün cennete koyulmuş ve yine o gün cennetten çıkarılmıştır." dediğini nakletmiştir. Nesâî, Cum'a, 1373.

³⁵⁹ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 642.

³⁶⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1955, s. 204.

3. Zekât

Zekât sözlükte bereket, fazlalık, temizlik, gelişme anlamlarına;³⁶¹ ıstılahta ise Müslümanların dinî bir görev olarak mallarının ve paralarının belli bir kısmını ibâdet niyetiyle Kur'ân-ı Kerim'in belirlemiş olduğu sınıflara vermelerine denir.³⁶² Kur'ân-ı Kerim'de zekât kelimesi belirli (marife) olarak 30 ve namaz kelimesi ile birlikte 21 kez geçmektedir.³⁶³

Қılıñ anlarla şalâtı edüp ifâ-yı zekât

Hem rukû' u edesiz öyle namâzda haqqâ (vr. 22/a, 136)

3.1. Zekât Verilecek Kişiler

Tevbe Sûresi 60. âyette geçen zekât verilecek kimseler şöyle sıralanmaktadır: Fakirler, miskinler, zekât memurları, müellefe-i kulûb (İslâmiyet'e yeni girenlerin kalplerini ısıdırmak) köleler, borçlular, cihad edenler ve yolda kalmışlardır. İsmâil Sâdik Kemâl de tefsîrinde, zekât verilecek bu sınıfları aynı şekilde zikretmektedir:

Şadaқа o haқ faқîre ki tese'ülde degil

Ya tese'ülle geçinmekde de ' acz ere aña

Hem zekât ü şadaқа тоplayan ' âmillere hem

Yeñi Müslimlere te'lîf-i қulûb bil evfâ

³⁶¹ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2005, c. 3, s. 3486.

³⁶² Yunus Vehbi Yavuz, *İslamda Zekât Müessesesi*, Feyiz Yayınları, 6. Baskı, Bursa, 2008, s. 61.

³⁶³ Yusuf El-Kardâvî, *İslâm Hukukunda Zekât*, Ter. İbrahim Sarmış, Kayıhan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1984, c. 1, s. 56; Zekâtı veren, alan ve mal için hikmetlerine dair bkz. Muhlis Akar-Ercan Eser, *Zekâtı Anlamak*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2012, s. 16-50.

...

Bu sekiz sınıf için etdi zekâtı vâcib

Hağ bilüp ehli eder böylece de hüküm ifâ (vr. 93/b, 172-176)

3.1.1. Salebe Kıssası

Rivâyete göre Salebe, Hz. Peygamber'e gelerek "*Ey Allâh'ın Resûlü! Allâh'ın bana mal vermesi için dua et.*" dedi. Hz. Peygamber "*Ey Salebe! Şükürünü yerine getireceğin az, takat getirmeyeceğin çoktan daha hayırlıdır.*" diye nasihatte bulundu. Salebe bu isteğini birkaç defa daha yineledi. Allâh Resûl'ü de bitmeyen bu ısrarlar üzerine "*Allâh'ım Salebe'ye mal ihsan et.*" diye dua etti ve duası kabul oldu. Bu duadan sonra Salebe'nin malı o kadar çoğalmıştır ki o, mescide gelemeyen olmuştur.³⁶⁴

Zekât âyetinin inzâlından sonra zekât memurları, Müslüman zenginlerden zekât toplamaya başladılar. Zekât memurları, Salebeye de uğradılar. Salebe türlü bahanelerle malının zekâtını vermeye yanaşmadı; Allâhu Teâlâ, Hz. Peygamber'e âyetle Salebe'den zekât kabul edilmemesini emretti. Bunu duyan Salebe Hz. Paygamber'e gelip zekâtını vermek istedi. Resûlullâh da Allâhu Teâlâ'nın men ettiğini ben almam dedi. Hz. Peygamber onun zekâtını kabul etmediği gibi Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman da kabul etmediler.³⁶⁵

Müellif, Tevbe Sûresi 77. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, zengin olmayı çokça isteyen Salebe kıssasına değinerek hayırlı olanı istemek noktasında nasihatte bulunmaktadır. Hatta gönül rızasıyla verilmeyen bir nezri, müellifin şeyhi Dügümlü Baba da kabul etmeyip geri çevirmiştir:

(*Sa'lebe*) diledi zenginlik için kıla du'â

³⁶⁴ Yaşar Düzenli, "Sa'lebe Kıssası ve Kaynakları", *Diyanet İlmî Dergi*, 1994, c. 30, S. 4, s. 15-16.

³⁶⁵ Düzenli, "Sa'lebe Kıssası ve Kaynakları", s. 16-17.

Pend edüp Şâh-ı rusûl erdi o ısrâr-efzâ

Buyurup himmeti zengin olup ‘âşî oldu

Dâ’imâ hayrî niyâz eylemelidir eclâ

Gözde hem özde vü sözde hep eren nûrca şalât

Mefhâr-ı ‘âleme ki cümleye bu nûr ebedâ

Biri gönülünce edüp nezri edâ eylemedi

Soñra ger verdi be-keşf almadı Dügümlü Baba (vr. 95/a, 230-233)

3.2. Sadaka

Sadaka sözlükte, Allâh rızası için karşılık veya herhangi bir menfaat beklenmeden ihtiyaç sahiplerine verilen mal, para vb.³⁶⁶ istilahta ise Allâh yolunda harcama, Allâh rızası için fakirlere karşılıksız yapılan yardım ve her türü iyiliğe denilmektedir.³⁶⁷

Müellif, sadakanın gizli veya açık verilme bahsinin geçtiği Bakara Sûresi 271. âyeti tefsîr ederken, İbn Abbas’tan rivâyet edilen hadîsle açıktan verilen sadakanın gizli sadakadan 25 kat üstün olduğunu, gönül rızası ile verilen sadakanın sevabı ise 70 dereceye çıktığını ve açıktan verilen sadakanın teşvik için daha güzel olduğunu şöyle belirtmiştir:

Bâriz olsa şadağa bâdî-i teşvîk ne güzel

³⁶⁶ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, c. 3, s. 2622.

³⁶⁷ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 567; Sadaka kavramı Kur’ân’da beş âyette tekil, sekiz âyette ise çoğul olarak geçmektedir. Pek çok âyette de isim ve fiil olarak kullanılmıştır. Kur’ân’da insanların elinde bulunan ne varsa hepsi Allâhu Teâlâ’nındır. Bu dünya ve içindekiler emanet olarak insana verilmiştir. Kur’ân, insana verilen bu nimetleri Allâh yolunda tasadduk etmesinin gerekliliğinden bahsedip toplumda birleştirici ve kaynaştırıcı yönünü ön plana çıkarmakta ve sadaka verenlerin büyük bir mükâfata nail olacaklarını müjdelemektedir. Mustafa Çağrıcı, “Sadaka”, *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşam Ansiklopedisi*, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul, 1997, c. 4, s. 42-43; Sadakanın çeşitleri için bkz. Ali Duman, “Sadaka”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2008, c. 35, s. 384.

Gizlü olsa bu size nef' i yine nūr-ı zībā

Maḥv eder ba' zısını seyyi' eñizden şadaḳa

Ḥaḳ bilüp fi' liñizi öylece var aña cezā

İbn-i ' Abbās buyurdu ki yigirmi beş ḳat

Vācib açıḳ şadaḳa gizlülerinden ra' nā

Ger taṭavvū' ise isrār aña yetmiş derece

Olur i' lāndan o ḥāl ile hem de ra' nā (vr. 36/a, 843-846)

Müellifimiz; Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin tekrar Mısır'a gelip ondan yardım ve kardeşleri Bünyâmîn'i istemelerini anlatan Yûsuf Sûresi 88. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra kardeşleri, Yûsuf'tan (as) Bünyâmîn'i isterken sadakanın sadece mala has olmadığını, eğer kardeşi Bünyâmîn'i afvedip babalarına gönderirse bunun da büyük bir sadaka olacağını şöyle beyan etmektedir:

Ḳıl taşadduḳ şadaḳa māla degildir maḥşūr

Cümle ma' rûf şadaḳa dāderi şu ' avf u ' aṭā (vr. 111/b, 124)

İsmâil Sâdık Kemâl, Allâhu Teâlâ'nın her alanda dilediği değişikliği yapabilecek irâde ve kudrete sahip olduğunu beyân eden Ra'd Sûresi 39. âyetinin manzum çevirisini yaptıktan sonra, sadaka vermenin ömrü uzattığını ve belaları defettiğini belirten hadîs-i şerife yer vermiştir:

Baḳ bu levḫa göre olur ki ḥadîşde i' lān

Şadaḳa ' ömrü mezîd etmede hem def' -i belā (vr. 185/b, 24)

4. Hac

Hac, sözlükte ziyaret etmek, yönelmek, günahlardan arınma ve sıkıntılara göğüs germe anlamlarına gelmektedir.³⁶⁸ İstılahta ise imkân sahibi olan Müsümanların Zilhicce ayında ihrama girmesi, Arafat'ta vakfe yapması, Kâbe'yi tavaf etmesi ve diğer menasiki yerine getirmesiyle yaptıkları ibâdete denir. Hac ibâdeti İslâm'ın beş temel esaslarından biri olup, buluğ çağına ermiş ve imkânı olan her Müslüman erkek ve kadın için farz bir ibâdetdir.³⁶⁹

4.1. Hacc-ı Ekber ve Hacc-ı Asgar

Hacc-ı Ekber; büyük, en büyük hac demektir. Tevbe Sûresi'nde yer alan bu tabirlerle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. İbn Abbas ile birkaç meşhur sahâbenin de aralarında bulunduğu bir grup, kurban kesme gününe ve Hz. Ömer ile Hz. Osman'ın, hacc-ı ekber gününden maksat arefe günü olduğunu belirtmişlerdir. Başka bir görüşe göre ise ziyaret tavafının yapıldığı güne hacc-ı ekber denilmiştir. Hacc-ı ekber tabiri umreden ayırmak için de kullanılmıştır. Hacc-ı asgar ise küçük, en küçük hac demektir. Arafat vakfesinin Cum'a'dan başka bir güne denk gelmesiyle yapılan hacca ve hac mevsimi dışında yapılan umreye hacc-ı asgar denilmektedir.³⁷⁰

Tevbe Sûresi 3. âyetten hareketle bilgi veren Müellif, arefe gününe hacc-ı ekber denildiğini, hactan ayırmak için umreye de hacc-ı asgar denildiğini şöyle belirtmektedir:

Hacc-ı ekber gün o i' lân ola Allâh u Resûl

Müşrikînden müteberrî çün olur cem' şüña

³⁶⁸ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 663.

³⁶⁹ Muhammed Hamidullah, *İslâma Giriş*, Nur Dağıtım, Ankara, 1961, s. 106-107; Kâbe'nin inşasıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Neş'et Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, A.Ü.İ.F. Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1971, s. 112-116.

³⁷⁰ Salim Öğüt, "Hac-Hacla İlgili Fıkhî Hükümler", *D.İ.A.*, İstanbul, c. 14, s. 393.

Ḥacc-ı aşğar denilüp ʿumreye añña göre

Cumʿa da olmasa ḥac ekber olur vaşf-ı aqvā

(vr. 90/a, 208)

5. Yemin Etmenin Keffâreti

Keffâret sözlükte örtme, yok etme ve izâle eden anlamlarına gelmektedir.³⁷¹

Fıkıh terimi olarak keffâret; yerine getirilmeyen bir ibâdeti, işlenen bir günahı veya yapılan bir hatayı telafi etmek amacıyla verilen sadaka, tutulan oruç veya kesilen kurbanı denir.³⁷²

Dinde yemin etmek çok tasvip edilen bir şey değildir. Allâhu Teâlâ'yı şahit tutarak ve bilerek yapılan yeminin bozulması büyük bir günah sayılmıştır. Yeminini bilerek bozan kişi keffâret vermekle sorumlu tutulmuştur. Bazı olaylarda yemininin bozulmasında fayda görülüp keffâret verilerek yeminin bozulması istenmiştir. Yeminini bozan kişi, gelir dengesine göre on kişiyi doyurup giydirmek veya bir köle azat etmekle mükelleftir.³⁷³

İsmâil Sâdık Kemâl, kasıtlı ve kasıtsız olarak yapılan yeminlerin hükmünü anlatan Bakara Sûresi 225. âyetin manzum çevirisinde, bir kişi bilmeden yemin ederse Allâhu Teâlâ'nın onu affedeceğini, şayet gönül rızasıyla ve bilerek bu yemini ederse ona ceza verileceğini, Hanefî fıkıhına göre hatayla edilen yeminde herhangi bir keffâret ödemenin gerekmediğini şöyle belirtmektedir:

ʿAfuv eder lağv ile olursa yemîn Yezdân

Kesb-i dil ise bu ammâ oluyor buña cezâ

³⁷¹ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1171.

³⁷² Karagöz, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 369.

³⁷³ Rahmi Yaran, "Kefâret", *D.İ.A.*, Ankara, 2002, c. 25, s. 180; Yemin ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Hasan Güleç, *İslâm'da Keffâretler*, D.Ü.İ.F.D., İzmir, 1989, sy. 6, s. 452-457.

O ‘ Afuv hem de Ḥalīm bil ki zebāna gelerek

Eylese lağv denür hem ki şavāb sansa aña

Ḥanefiye göre keffāreti icāb etmez

Vāfiri de’b-i zebān eylememekdir ra‘ nā (vr. 33/a, 684-686)

6. Yenilmesi Haram Kılınan Hayvan Etleri

Allāhu Teâlâ, Bakara Sûresi 172 ile 173. âyetlerinde Müslümanlara seslenerek ölü hayvan etini ve kanını, domuz etini ve Allāhu Teâlâ’dan başkasının adı anılarak kesilen hayvan etlerinin yenilmesini haram kılmıştır. Zarûret hâlinde haddi aşmamak üzere mü’minlerin bu etleri yemeleri günah sayılmamıştır.³⁷⁴

İsmâil Sâdık Kemâl, Mâide Sûresi 3. âyetin manzum çevirisin yaptıktan sonra, yenilmesi haram kılınan etleri ayrıntılı bir şekilde vermiş, domuz eti üzerinde durmuş ve domuz etinin tüketilmesinde hiçbir fayda olmadığını özellikle belirtmiştir:

Sizce de bil ki ḥarām meyte vü ağan demi hep

Laḥm-ı ḥinzîr u siva’llāha kesilse ki hebā

Hem de iḥnāk u dögölmekle veyā başkaları

Anı boynuzla vurup kılsa ḥayâtın imḥā

...

Lîk kerh ile yese ya‘ nî zarūrî diyerek

³⁷⁴ Yusuf el-Kardâvî, *İslâm’da Helâl ve Haram*, Çev. Mustafa Varlı, Hilal Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1974, s. 49-50; Mâide Sûresi 3. âyette yenilmesi haram olan etler şöyle sıralanmıştır: Leş, kan, domuz eti, Allāh’tan başkasının adı anılarak kesilenler, boğulmuş veya bir yerinde vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, başka bir hayvan tarafından öldürülmüş, yırtıcı bir hayvan tarafından yenilmiş hayvanlar, canları çıkmadan ve dikili taşlar üzerinde kesilenler. Yusuf el-Kardâvî, *İslâm’da Helâl ve Haram*, s. 51-57; Asaf Ataseven, *Din ve Tıp Açısından Domuz eti*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1994; Hayrettin Karaman, *Günlük Hayatımızda Haramlar Helaller*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1979, s. 27-36; İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 6, s. 33-58; Fahrüddin Er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. 8, s. 456-460.

‘Afv eder Hâk ki anîñ ‘afuv ü rahmı eclā

Ekli hınzırıla küffâr olur ‘illet bile

Sāl biñ üç yüze vardı bu delîl de ra‘nā (vr. 58/a, 18-27)

7. Cihad Etmek

Cihad, lügatta güç ve gayret kullanmak, bir işte muvaffak olmak için elinden gelen bütün imkânları seferber edip çalışmak;³⁷⁵ istilahta ise Allâh’ın rızası dairesinde yaşamak, O’nun hükümlerinin her tarafta geçerli olması için inananların canları ve mallarıyla verdiği mücadeleye denir.³⁷⁶

İsmâil Sâdık Kemâl, haram aylarda savaşın yapılmaması gerektiğini fakat her hangi bir saldırı durumunda savunma adına misliyle karşılık verilebileceğini bildiren Bakara Sûresi 194. âyetini tefsîr ederken, Hz. Peygamber (sav) vefat ettikten sonra ümmetinin cihadı terk etmediğini, din için Allâh yolunda savaşmaya devam ettiğini şöyle belirtmektedir:

Ümmeti kıldı cihād kendüsü ref’ olmuş iken

Dîn için eylediler çok ölüp de hep edā (vr. 30/b, 572)

Müellif; Bakara Sûresi 216. âyeti tefsîr ederken, din düşmanları ile savaşmanın nefislere hoş görünmese de inanlara farz kılındığını ve bazen şer görünende hayır, hayır görünende şer olduğunu şöyle ifade etmektedir:

³⁷⁵ Ahmet Özel, “Cihad”, *D.İ.A.*, İstanbul,1993, c. 7, s. 527; Cihadla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Celebi, *İslâm Düşüncesinde Cihad ve Savaş Siyaseti*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994.

³⁷⁶ İhsan Süreyya Sırma, *İslâmî Tebliğin Medine Dönemi ve Cihad*, Beyan Yayınları, 36. Baskı, İstanbul, 2012, s. 46-52. Hukukçular cihad ile ilgili âyet ve hadislerden çıkarımla cihadı; en geniş anlamı ile nefse, şeytana, fasıklara ve inananlara karşı yapılmak üzere dört bölüme ayırmışlardır. Genel olarak Müslüman olmayanlara karşı “savaş”, özel anlamı ile inananların malları ve canları ile bu yolda güçlerini ve kudretlerini kullanmak şeklinde ele almışlar. Özel, “Cihad”, c. 7, s. 528.

Dîn ' adūsuyla cihād sizce de farz oldu lîk

Görünür nefse kerîh olmada sūdu evfā

Gāh kerîh gördüğünüz hayır u hubbuñuz şer

Hağ bilüp sizce bilinmez yine bir bir evfā (vr. 31/b, 634-635)

İsmâil Sâdık Kemâl, Hz. Peygamber üzerinden bütün müminlere, inkârcılarla mücadele etmeyi ve onlara uyulmaması gerektiğini bildiren Furkân Sûresi 52. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, Allâh yolunda cihad etmenin farz olduğunu şöyle belirtmektedir:

Bize ta' lîm-i Hudā erme muṭī' küfr edene

Eyle buñlarla kebîr emr-i cihādı zîrā (vr. 160/a, 61)

Müellif, Enfâl Sûresi 72. âyetin tefsîrinde mü'minlerin hicret edip Allâh yolunda malları ve canlarıyla cihat ettiklerini şöyle beyan etmektedir:

El-ḥağ anlar ki olup mü'min ü hicret etdi

Māl u nefsiyle be-ḥağ hem de cihādı icrā (vr. 89/b, 188)

İsmâil Sâdık Kemâl; Hz. Peygamber ile ashabının malları ve canlarıyla cihat ettiklerini belirten Tevbe Sûresi 88. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, sahâbelerin mal ve nefisleriyle cihad için gayret ettiklerini, cihadın en makbul olanın ise malı ile mücahidleri teçhiz edip onları savaşılabir duruma getirmek olduğunu, kim bir mücahidi teçhiz ederse gazilik sevabına nail olabileceğini ve iki âlemde de hayrı elde edebileceğini dile getirmektedir:

Lîk Resûlümle ma' iyyetde hemîn mü'min-i dîn

Māl vü nefsi ile etmekte cihādı ifā

Oldu māl ile cihād nefsen olandan eşref

Māl ile vāfī mücāhid kıla techīz zīrā

Bir mücāhidde mücehhiz ise kim Hāçca yine

Bil o ğāzī deyü buyurdu Hābīb-i Mevlā

İki ‘ālemde olur anlara envā‘ -ı hāyr

Nā’il-i maqşad olur kim şu felāh-ı eclā (vr. 95/b, 256-259)

Müellif, hadīs-i şerifte olduğu gibi en büyük cihadın nefisle yapılan cihat olduğunu şöyle belirtmektedir:

Var hadīş nefse cihād çünki cihād-ı ekber

‘Ömrü geçdi buña kuvvetce de Dügümlü Baba (vr. 152/a, 137)

8. Tevbe

Tevbe veya tövbe sözlükte dönüş, gūnahtan pişmanlık duyma, gūnahtan vazgeçme ve istiğfar etme anlamlarına gelmektedir.³⁷⁷ İstilahta ise tevbe, kişinin işlediği kötü amellerden pişman olarak onları terk etmesi, Allāhu Teālā’nın emir ve yasaklarına uyarak bağışlanmayı dilemek demektir.³⁷⁸

Tevbe ile istiğfar kavramı birbirine karıştırılmış ve bazen birbirinin yerine kullanıldığı da olmuştur. Tevbe, kulun işlemiş olduğu kusur karşısında nedāmet etmesi, pişmanlık duyması ve ondan vazgeçmesidir. İstiğfar ise, kulun işlediği kusurun ve

³⁷⁷ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1717.

³⁷⁸ İsmail Karagöz, *Gūnahlar Tövbe ve İstiğfar*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2017, s. 196.

günahın Allâh'tan bağışlanmasını ve affedilmesini istemesidir. İstiğfar dil ile olabileceği gibi kalp ile de yapılabilir. ³⁷⁹

İsmâl Sâdık Kemâl; Yûnus Sûresi 82. âyette tövbe edenlerin kurtuluşa erdiklerini belirterek, imanda ümitsizliğin kimseye bir fayda sağlamadığını, Hz. Yûnus'un (as) kavmi dahi tevbede acele ettiğini, tevbe her zaman geciktirmeden yapmak gerektiğini ve kabul olmayan tevbenin sadece sekerat vaktinde yapılan tevbe olduğunu şöyle zikretmektedir:

Ye's-i îmânı degil kimseye nâfi' bi'l-ḥaḳ

Ḳavm-i Yûnus bulup o bulmadı ḥizy-i dünyâ

Vaḳt-i âcālına dek dünyevîce aña ma' âş

Olur 'uḳbâca da nâfi' be-ṭarîḳi'l-ülâ

Ölecekken görür 'uḳbâca yerin her kimse

Ki o vaḳt tevbe vü îmânca degil sûd-vefâ

Pîş-i cellâdda olan görmeden ise maḳbûl

Ḳavm-i Yûnus 'acele etdi degilken eclâ (vr. 102/a, 185-188)

Müellifimiz; Allâhu Teâlâ'nın tövbe edip kendilerini düzelterek yardımıcısı olduğunu ve O'nun kullarına rahmet ve mağfiretinin geniş olduğunu belirten Nahl Sûresi 119. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, İbn Abbas'tan rivâyetle kim bilmeyerek bir günah işler, sonra tevbe edip güzel bir hâl ile devam ederse affedileceğini ifade etmektedir:

³⁷⁹ Asım Yapıcı, *İslam'da Tövbe ve Dinî Yaşayıştaki Rolü*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 49-53.

Şoñra da bilmeyerek kim ki fenā işi kılar

Ba‘ de tevbe vü şalāhı ede Hāq ‘afv-efzā

İbn-i ‘Abbāsdan olmağda rivāyet bil eden

Bedligin bilse de var cehli haqıķide şuñā

O Ğafūr kim eder ‘afvıyla Raḥīm şoñra da kim

Hüsni-ñ hāl ile devāmlar kerem eyler eclā (vr. 124/b, 230-232)

C. DİNİ ŞAHSİYETLER

1. Ehl-i Beyt

Ev halkı anlamına gelen “Ehl-i Beyt” terkibi, terim olarak Hz. Peygamber’in ailesi anlamında kullanılmaktadır. Bu terim için farklı ifade tarzları da mevcuttur: “*Ehl, Âl, İtre, Üsre, Alü Beyti Muhammed, Âlü Beyti’n-Nebî, Âlü’n-Nebî, Âlü’r-Resûl, Ehlü Beyti Resûlillâh, Ehlü Beyti’n-Nebî, Üsratü Muhammed, Âlü’l-Beyt, İtratü’n-Nebî.*”³⁸⁰

Ehl-i Beyt kavramı, Cahiliye Dönemi’nde Araplar arasında hâkim olan kabileyi ifade ederken, İslâmiyet’le birlikte daha ziyade Hz. Peygamber’in ailesi için kullanılmıştır. Ehl-i Beyt ifadesinden kimlerin kast edildiği ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bu kavramın Hz. Peygamber ve eşlerini; Ümmü Seleme ile birlikte iken örtünün altına aldığı Hasan, Hüseyin, Ali, Fatma ve Peygamber’i kapsayan grubu; Ebû Talip, Âkil, Cafer ve Hz. Abbas’ın ailesiyle birlikte Abdullah b. Mes’ûd ve Selman-ı

³⁸⁰ Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt*, M.Ü.İ.F. Yayınları, İstanbul, 2008, s. 31-32.

Farisî'yi kapsadığı belirtilmektedir. Şiîlere göre ise bu kavram; Hz. Peygamber, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin ve dokuz imamı da içine alan grup için kullanılmıştır.³⁸¹

Hz. Peygamber'e âl-i beytin kimlerin olduğunu sormuşlar ve o, âl-i beytinin İbn Abbas'tan rivâyetle Hz. Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin olduğunu belirtmiştir. Bazı âlimler ise, salih amel işleyenlerin de onun âl-i beytinden olduklarını belirtmiştir:

Faḳaḩ icāb-ı ḳarābetle meveddet diledi

Aḳrāba kim dediler eyledi bunu inbā

Kim buyurdu (‘*Alī*) vü (*Fāṭıma*) ile (ḩaseneyn)

(*İbn-i ‘Abbās*) rivāyetde ḩadīşin zīrā

‘Amel-i şāliḩ ile ḩaḳḳa taḳarrub eden

Bu ḳarābetde deyü yine yazıyor ‘ulemā (vr. 203/a, 42-44)

2. Sahâbîler

Sahâbe, lügatte; eş dost ve arkadaş anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir. İstılahta ise Hz. Peygamber döneminde yaşamış, ona iman etmiş, sohbetine nail olmuş ve Müslüman olarak vefat etmiş kişilere sahâbe ya da sahabî denilmiştir.³⁸²

İsmâil Sâdık kemâl'e göre sahâbe, Hz. Peygamber'in bir gölgesi ve insanlar içerisinde çıkarılan hayırlı bir ümmet olarak nitelendirilmektedir:

ḩayr-ı ümmet sizi nās içre ḳıḳardı Mevlā

³⁸¹ Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1994, c. 10, s. 498-500; İbn Kesir, *İbn Kesir Tefsiri*, c. 9, s. 580.

³⁸² Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 570; Kur’ân’da sahabîler, “insanlık için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmet” diye vasıflandırılmaktadır. İslâm ümmeti için en faziletli insanlar bu gruptandır. Hz. Peygamber’e iman ettikten sonra her türlü zorluğa göğüs gerip onu hiçbir zaman yalnız bırakmamışlardır. Yeri geldiğinde malını, mülkünü, hatta insan için en tatlı varlık olan canını seve seve bu yolda feda etmişlerdir. Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2008, c. 35, s. 492.

İsmāl Sâdık Kemâl, “*Ashabım yıldızlar gibidir; hangisine uyarmanız doğru yolu bulursunuz.*”³⁸³ hadîs-i şerifini Nahl Sûresi 89. âyeti tefsîr ederken şöyle beyan etmiştir:

Buyurup o da kim aşşâbım olup mişl-i nucūm

İçlerinden kime tâbi^c iseñiz nūr-aqvā

(vr. 123/a, 157)

2.1. Hz. Ebubekir

Müslümanların ilk halifesi olan Hz. Ebubekir, fil vak’asından üç yıl sonra Mekke’de dünyaya gelmiştir. Adı Abdullah, künyesi Ebubekir, lakapları Sıddık ve Âtik’tir. Annesinin adı Selma, babasının adı Ebu Kuhafe Osman b. Amir’dir. Hz. Ebubekir’in mensup olduğu Teym kabilesinin soyu Mürre b. Ka‘b’da Hz. Peygamber’in nesebiyle birleşmektedir. Hz. Ebubekir İslâmiyet’ten önce zengin ve varlıklı bir şahsiyet olup, yaşadığı toplumda doğruluğu ve dürüstlüğü ile tanınmıştır. İslâmiyet’i kabul ettikten sonra Hz. Ebubekir, bütün mal varlığıyla İslâm dinine yardım edip hizmet etmiştir. Hz. Ebubekir, Mi’râc hadisesi başta olmak üzere gaybî haberleri hiç tereddütsüz kabul ettiği için Hz. Peygamber tarafından kendisine “*Sıddık*” lakabı verilmiş ve İslâm literatüründe bu lakapla şöhret bulmuştur. Hz. Peygamber ile birlikte hicret etme şerefine nail olan Hz. Ebubekir, Kur’an-ı Kerim’i toplatıp yazılı kitap hâline getirmiştir. Hayatı Hz. Peygamber’e ve İslâm’a yardım ile geçen Hz. Ebubekir h. 13 /m. 634 yılında vefat etmiştir.³⁸⁴

³⁸³ İbnu’l-Esîr el-Cezerî, *Câmiu’l-Usûl*, c. 13, s. 607-608.

³⁸⁴ Seyyid Süleyman Nedvî, *Asr-ı Saadet Ashabı Kiram*, Haz. Eşref Edip, Sebilürreşad Neşriyyatı, İstanbul, 1963, c. 1, s. 170-211.

İsmâil Sâdık Kemâl, Rûm Sûresi 6. âyetin Hz. Ebubekir’le ilintili olması hasebiyle, tefsîrinde onun himmeti ve duasıyla şehit olan Nevfel’in tekrar diriltilip annesine kavuşturduğu kerâmetine şöyle yer vermiştir:

Seyyid-i rusûl ile hep âl u şaḥba şalavât

Himmeti etdi (*Ebū Bekiri*) zülâl a‘lâ

(*Nevfel*) olmuşdu şehîd eyledilerdi defni

Ḳıldı (*Şiddîk*) du‘âsıyla celî Ḥaḳ iḥyâ (vr. 174/a, 12-13)

İsmâil Sâdık Kemâl; Tevbe Sûresi 41. âyette, Allâh yolunda cihat etmenin önemini anlatırken, Hz. Peygamber’in de cihat ettiğini ve yol arkadaşının Hz. Ebu Bekir olduğunu şöyle beyan etmektedir:

Oldular Mekkenen ‘azmınca sebep kâfirler

Ġârda iki idi kim biri (*Ebū Bekr*) eclâ (vr. 92/b, 118)

2.1.1. Hz. Nevfel’in Diriltilmesi

Hasan-ı Basrî’den rivâyetle Hz. Nevfel’in menkıbesi şöyle anlatılmaktadır. Nevfel (ra) bir gün Hz. Peygamber’in huzuruna gelir ve yapacağı duaya Hz. Peygamber’in âmin demesini ister: “*Ya Rabbi! Nevfel kuluna şehitlik nasip et, çocuklarını yetim ve hanımını dul eyle.*” Hz. Peygamber de bu duaya âmin der. Savaşta şehit edilen Nevfel defnedilir. Savaş sonrası Hz. Peygamber, ashâbı ile birlikte Medine’ye döner. Bir rivâyete göre hanımı veya annesi Hz. Peygamber’e Nevfel’i sorar, Allâh Resûl’ü de eli ile arkadakileri gösterir. Arkadakiler de en sonda bulunan Hz. Ebu Bekir’i gösterirler. Hz. Ebu Bekir: “*Ya Rabb! Bir gönül yıkmaktan, Habib-i Ekrem’in sakındı ve Ali, Osman, Ömer kaçındı. Ben zor bir vaziyette kaldım. Eğer Nevfel’in*

şehadet haberini verisem, Habib'ine muhalefet etmiş olurum. Eğer geride kaldı, geliyor desem yalan söylemiş olurum. Doğru söylesem bir gönül yıkmış olurum. Yalan söylesem dinim yıkılır. Sen bana bir söz ilham et veya hatunun gönlünü teselli edecek bir kolaylık ihsan et! diye içten dua ederek Ya Allâh! dedi.” Bu duadan sonra Nevfel dirilip orada bulunanların huzuruna geldi.³⁸⁵

İsmâil Sâdık Kemâl, Nevfel'in Hz. Ebubekir'in duasıyla yeniden dirilmesini Âl-i İmrân Sûresi 129. âyette (vr. 44/b, 334-335) ve Rûm Sûresi 6. âyette (vr. 174/a 12-13) atıfta bulunurken, Tevbe Sûresi kırk 41. âyette bu menkıbeyi olduğu gibi şöyle vermektedir:

(Nevfel) eyledi küffâr şehîd bir harbde

Cümle aşhâb bulup defnini kıldı hattâ

Yine ‘avdetde geçenden şorarak vâlidesi

Oldu te’dil ile te’vîl arçaya nigehle imâ

Half-ı orduda Ebū Bekri görüp şorduğda

Cây-i te’vîl degil şu‘bda geldi inbâ

Bâ-ğulüş eyledi Allâh deyü bir kez bu du‘â

Erdi Nevfel aña Allâh yine etdi ihyâ

Ber-hayvân turdu olup bil iki mağdümü bile

Yine küffâr ile harbi ediyordu icrâ (vr. 93/a, 133-137)

³⁸⁵ Şemsüddin Ahmed Efendi, (Menâkıb-ı Çehar Yâr-ı güzîn) Dört Büyük Halife, Milsan Basımevi, İstanbul, 1998, s. 46-51.

2.2. Hz. Ömer

Müslümanların ikinci halifesi olarak seçilen Hz. Ömer, Kureyş kabilesinin Adıyoğulları kolundandır. Miladî 584 yılında Hz. Peygamber'in dünyaya teşrifinden 13 yıl sonra doğmuştur. Mekke'de cesareti, ata binmesi ve iyi kılıç kullanmasıyla şöhret kazanan Hz. Ömer; Adıyoğulları, Mekkelilerin dış işlerinden sorumlu olduğu için onları temsilen elçilik vazifesinde bulunulmuştur.³⁸⁶ 32 yaşında Müslüman olan Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in bütün askerî ve siyasî işlerinin tamamında yer almış ve halife seçildikten sonra Hz. Ebû Bekir'in bıraktığı yerden fetihlere devam etmiştir. Sasani Devleti'ne son verip Mısır'ı Bizans'ın elinden alan Hz. Ömer, m. 644 yılında namaz kılarken Ebu Lülü adında bir köle tarafından şehit edilmiştir.³⁸⁷

Mâide Sûresi 54. âyette Allâh'ın razı olduğu kavmin özellikleri sıralanırken, onların müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı vakarlı oldukları, Allâh yolunda cihat edip ve hiç kimsenin kınamasından korkmadıkları belirtilmiştir. İsmâil Sâdık Kemâl, bu âyeti tefsîr ederken, Hz. Ömer ile Hz. Ebu Bekir'in lakaplarını verip muhacir ve ensardan şöyle bahsetmektedir:

O demek ehl-i Yemen ü Fârs u sâ'irleri de
Ki cihâd eyledi vü Fârûk mu'azzam sır aña

Ya denür vaşf-ı muhâcir ile enşâr aşhâb
Kıldı mürted ile ceng baş yine Şiddîk-ı eclâ

Hep olup 'azm-ı beķâ-yı nebevîden şöıra

Ėayb demek oluyor mu'cize bir bir hep aña (vr. 61/b, 187-189)

³⁸⁶ Âdem Apak, *İslâm'ın Örnek Şahsiyetleri Ashâb-ı Kirâm*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 23.

³⁸⁷ Apak, *İslâm'ın Örnek Şahsiyetleri Ashâb-ı Kirâm*, 23-26.

2.3. Hz. Osman

Hulefâ-yı Râşidîn'in üçüncüsü olan Hz. Osman, m. 576-577 yılında Taif'te dünyaya gelmiştir. Ümeyye oğullarından olan Hz. Osman'nın babası Affan İbn Ebi'l-As, annesi Erva binti Kureyş İbn Rebîa olup Hz. Peygamber'in halasının kızıdır. Mekke'nin en zengin ve saygın ailelerinden birine mensup olan Hz. Osman, babası vefat ettikten sonra ticaretle uğraşmaya devam etmiştir. Hz. Ebubekir'le çok yakın dostluk kuran Hz. Osman, onun tavsiyesiyle İslâmiyet'e girmiş, bunun üzerine amcası ve üvey babası tarafından işkencelere maruz kalmıştır.³⁸⁸ Hz. Peygamber'e iki defa damat olma şerefine nail olan Hz. Osman, "Zi'nnûreyn" lakabıyla anılmıştır. Hz. Ebubekir döneminde bir araya getirilen Kur'ân-ı Kerim, Hz. Osman döneminde çoğaltılıp neşredilmiştir. Birçok fazileti bulunmakla birlikte İslâm toplumunda hayâ timsali bir örnek teşkil etmesiyle meşhur olan Hz. Osman, h. 35'te Kur'ân-ı Kerim'i okuduğu sırada şehit edilmiştir.³⁸⁹

Müellifimiz, Allâh yolunda verilen sadaka ve zakâtın kat kat artığını belirten Rûm Sûresi 39. âyetin tefsîrinde, Hz. Osman'ın ve arkadaşlarının kerâmet sahibi olduklarına şöyle işaret etmektedir:

Hağ Hâbîbi ile hep âl u şahbına selâm

Nef an 'Osmân u hep aşhâbda kerâmât eclâ (vr. 174/b, 58)

2.4. Hz. Ali

Hz. Peygamber'in vefatından sonra dördüncü halife olarak seçilen Hz. Ali, m. 600 yılında dünyaya gelmiştir. Babasının adı Ebu Talip, annesinin adı Fatıma'dır. Hz.

---

³⁸⁸ Seyyid Süleyman Nedvî, *Hazreti Osman*, Ter. Emine Yarımbaş-M. Sait Konar, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005, s. 19-22; Hz. Osman'ın halife olarak seçilmesiyle ilgili bkz. Ahmed Ağrakça, *Hz. Osman*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 31-37.

³⁸⁹ Seyyid Süleyman Nedvî, *Hazreti Osman*, s. 131-135.

Ali, babası Ebu Talip'in maddi durumunun iyi olmaması nedeniyle Hz. Peygamber'in evinde büyümüştür. Hz. Ali, küçük yaşta İslâmiyet'e girmiş ve hicret esnasında emanetleri sahiplerine vermek üzere Hz. Peygamber'in yatağına yatmıştır. Müslümanlar arasında şecaati ve ilim sahibi olması gibi özellikleriyle bilinmektedir. Hicretin ikinci yılında Hz. Peygamber'in en küçük kızı olan Hz. Fatıma ile evlenmiştir. Bu evlilikten Hz. Peygamber'in neslinin devam edeceği Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin dünyaya gelmiştir.³⁹⁰ Hicrî 12 yılında isyancılar tarafından Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle Hz. Ali halife seçilmiştir.³⁹¹ Hz. Ali h. 40/m. 661 senesinde İbn Mülcem tarafından Kufe'de şehit edilmiştir.³⁹²

Rûm Sûresi 60. âyette, Hz. Peygamber'e ve onun şahsında müminlere teselli ve moral verilmekte, onların şartlardan etkilenmeksizin kendi çizgilerinde yürümeleri istenmektedir. İsmâil Sâdık Kemâl; bu âyeti tefsîr ederken, eli kesilen birinin Hz. Ali'nin ettiği dua ile şifa bulduğunu şöyle belirtmektedir:

Seyyid-i rusûl ile hep âl u şaḥba da selâm

Yed-i maḳtû' u ('Alî) ḳıldî zehî şaḡ be-du' â (vr. 175/a, 82)

2.5. Sevbân

Serât halkından olan Sevbân'ın künyesi "Ebû Abdullah"tır. Kendisini kölelikten azat eden Resûlullâh'ın (sav) vefatına kadar yanında kalmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Şam'ın Hıms'a bölgesine yerleşmiş, 54 yaşında vefat etmiştir.³⁹³

³⁹⁰ Mustafa Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri*, Kubbealtı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2014, s. 75-105.

³⁹¹ Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri*, s. 122-124.

³⁹² Seyyid Süleyman Nedvî, *Hazreti Ali*, Haz. Sait Konar-Hilal Feriştatoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005, s. 123-126.

³⁹³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, c. 5, s. 114-115.

Sevbân, Hz. Peygamber’i çok seven, ondan ayrı durmaya sabır ve tahammül göstermeyen birisiydi. Bir gün Resûlullâh’ı (sav) görmek için huzuruna geldi. Rengi gitmiş, bedeni zayıflamış, suretinde hüznün ve keder vardı. Onu bu hâlde gören Resûlullâh (sav): “*Neyin var? Hasta mısın ey Sevbân?*” diye sordu. Hiçbir şeyim yok ya Resûlullâh! Seni görmediğim zaman sevgim artıyor ve seni görünceye kadar üzüntüden kendimden geçiyorum. Sonra âhireti düşünüyorum. Sen cennette diğer peygamberlerle beraber en yüksek yerlerde olacaksın. Ben ise cennete girsem bile oralara ulaşamam ve seni orada göremem diye çok üzülüyorum, dedi. Bunun üzerine Nisâ Sûresi 70. âyet-i celile inmiştir.³⁹⁴ Bu âyet-i celile, Allâh’a ve resulüne itaat edenlerin cennette kimlerle beraber olacaklarını bildirmektedir. İsmâil Sâdık Kemâl, tefsîrinde bu hadiseden bahsederken adı geçmeyen sahâbeyi “Sevbân” olarak verip şöyle beyan etmektedir:

Fazl-ı Hağdan bu ki kâfidir O bilmekde zehî

Oldu bâdî-i nüzûl dilce o kâm-ı ra‘nâ

Dedi (*Sevbân*) şararup buña sebebdir çend gün

Görmedim ey Şeh-i kevneyn seni çok zîrâ

Ecel ayırsa cinânda yeriñ a‘lâ vü celîl

Bâ-ğuşuş ben ki sa‘îre gider isem şu fenâ (vr. 51/b, 184-186)

Ç. FIKHÎ MESELELER

Fıkıh, sözlükte bir şeyi gereği gibi anlama ve bilme, ilm-i şeriata;³⁹⁵ terim olarak İslâm’ın şahsi ve içtimai hayata yönelik ameli hükümlerini bilmeye ve bu

³⁹⁴ H. Tahsin Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, Kuzucular Ofset, Konya 1979, c. 3, s. 158-159; İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 5, s. 314; Fahrudîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 8, s. 144.

³⁹⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2008. s. 265.

konularda inceleme yapan ilim dalına denir.³⁹⁶ Bu kısımda İsmâil Sâdık Kemâl'in tefsîrinde üzerinde durduğu ve açıklamalarda bulunduğu fikhî konular ele alınacaktır.

1. Behîme

Behîme sözlükte “*dört ayaklı hayvan*”³⁹⁷ anlamına gelmektedir. Kurtubî, behîmeyi genel olarak dört ayaklı hayvanların adı olarak belirtip konuşma ve anlayış eksikliği ile ayırma gücü ve akılları olmaması nedeniyle bu hayvanlara bu ismin verildiğini belirtmektedir. Behîme, yürüşlerindeki yavaşlık ve yumuşaklıktan dolayı deve, koyun ve inek gibi hayvanların ortak adıdır.³⁹⁸

Müellif, Mâide Sûresi 1. âyeti tefsîr ederken; geyik, ceylan, yabani öküz ve yabani keçinin “behîme”den sayıldığını belirtmiş ve bu gruba inek, koyun ve deveyi de eklemiştir:

İllimiz size baqarla keçi koyun deve

Şunlar en'um u behîme denilen ne dört pā

Geyik āhū qaraca yabanī öküz keçisi

Bil yabanī koyunu böyle bu hālde maḥzā

Değil illā ki ḥelāl bu da tilāvet olur

(*Hürrime*)le bu sürede mübeyyen zīrā

(vr. 58/a, 2-4)

³⁹⁶ Hasan Karakaya, *Fıkıh Usûlü*, Beka Yayınları, İstanbul, 2013, s. 33-34.

³⁹⁷ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 327.

³⁹⁸ İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 6, s. 12-13; Râzî, âlimlerin akli olmayan her canlıya behime dediklerini, daha sonra karada ve denizde yaşayan dört ayaklı hayvanlar için bu terimi kullandıklarını, âyette geçen (en'am) kelimededen deve, sığır ve davarların anlaşıldığını belirtmektedir. At, katır ve eşek bu gruba dâhil edilmemektedir. Vâhidî *en'ama* tırnaklı hayvanların dâhil edilmediğini söyler. Fahrüddîn Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 8, s. 443-445.

2. Boşanma

Boşanma, Arapça'da "Talâk" "ıtlak" ve "tatlik" demek olup erkeğin karısından Allâh ve Resûl'ünün hükümlerine uygun olarak evlilik akdinin sonlandırması ve nikâh bağıını koparmasına denir.³⁹⁹

İsmâil Sâdık Kemâl, eserinde Nisâ Sûresi 19. âyeti tefsîr ederken, kadınların fuhuş yaptıkları belli olmadıkça onları boşamanın haksızlık olduğunu, onlara güzel muamelede bulunulmasını, naklettiği hadîse göre eşini sebepsiz yere boşayanların büyük bir azaba düçar olacaklarını ve eşleriyle güzel geçinenlere gelince büyük bir ecir elde edeceklerini şöyle belirtmektedir:

Olmadan fuḥşu 'ıyân verdigiñizden cüz'î

Red için anları taḥlikçe imsâk ne revâ

Hüsn-i aḥlâk ile geçinmelisiz zevce ile

Ḳılsañ ikrâhıda çok nef' i veririm ra' nâ

Var ḥadîs bî-sebeb-i şer'î edilse ıtlâk

'Arş-ı Mevlâda olurlar da kim o sū-yı cezâ (vr. 48/b, 55-57)

3. Cizye

Sözlükte karşılığını vermek, kâfi gelmek ve ödemek anlamlarına gelen cizye; ıstılahta ise Müslüman devletlerin, zimmî tabir edilen, buluş çağına ermiş ve hâli yerinde olan gayr-ı müslim erkeklerden aldığı vergiye denir.⁴⁰⁰ İslâm hukukunda gayr-i

³⁹⁹ Hamdi Döndüren, *Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul, c. 2, s. 37-38.

⁴⁰⁰ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 105.

müslim halk ile yapılan anlaşma sonucu cizye alınmaktadır. Bunun karşılığında devlet onların mal, can ve inanç özgürlüklerini güvence altına almaktadır.⁴⁰¹

İsmâil Sâdık Kemâl, dinde zorlama yoktur me'alindeki Bakara Sûresi 256. âyeti tefsîr ettikten sonra,

Dîn kerh ile degil bellü olup rāst u saķīm

‘Aql u naql ile de erdi bedāhet zīrā

Ba‘ zısı anı Naşārā vü Yehūd ile Mecūs

Ḥaqqına cizyece maķbūl dediler kim eclā

Fetih Sûresi 16. âyette İslâmiyeti kabul etmeyen Hıristiyan, Yahudî, Mecûsî ve müşriklerle savaşılmasını, eğer savaşmazlarsa barış hâlinde onlardan cizye (baş vergisi) alınması gerektiğini şöyle beyan etmektedir:

Sûre-i Fetḥde Ḥaķ dedi ‘Arab-ı müşrikine

Ḥarb kıılıñ ya kıla ĩmān yazıyor bu ‘ulemā

Oldu mensūḥ cihād naşşı ile denür lĭk

Cizye vü şulḥda şer‘ i heme anda ḥaķķā (vr. 35/a, 787-790)

4. Çok Eşlilik

Birden çok eşle evlilik, tarih boyunca birçok toplumda var olmuştur. Hz. Peygamber, risâletle vazifelendirilmeden önce Arap toplumunda bu adet yaygın olarak yaşanmaktaydı. Bazen on ikiyi geçen bu sayıyı, Kur’ân-ı Kerim Nisâ Sûresi 3. âyetle

⁴⁰¹ Mehmet Erkal, “Cizye”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1993, c. 8, s. 42.

dörde indirmiştir. Aynı sûrenin 29. âyetinde eşler arasındaki adaleti sağlamanın zorluğundan dolayı tek eşlilik tavsiye edilmiştir.⁴⁰²

Müellif; erkeğin en fazla dört nikâh hakkının bulunduğunu fakat eşler arasında adaleti temin edememesi hâlinde tek eşliliğin daha uygun olduğunu belirten Nisâ Sûresi 3. âyetin tefsîrinde, fikhî meseleyi şöyle beyan etmektedir:

Kimiñiz iki kimiñiz üç alıñ kimi de dört

Fehm ola naķilce dörtten ki degil hıç evfâ

Havf-ı ‘adl ola ta‘adüddce ala bir yâ kim

Câriye bu iki bil ‘adla ķarıb pek zîrâ

(vr. 48/a, 10-11)

5. Faiz

Faiz, riba sözlükte taşan, taşkın, ilave, nema ve artan anlamlarına gelmektedir.⁴⁰³ İstilahta ise antlaşmalarda şart koşulan karşılıksız fazlalık veya borç verilen mallardan zamanında verilmemesi hâlinde üstüne ilave edilen miktara denir.⁴⁰⁴ Kur’ân’da faizin artma, çoğalma, yükselme, gelişme, büyüme ve yetiştirme gibi anlamları da bulunmaktadır.⁴⁰⁵

⁴⁰² Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985, c. 1, s. 479-480; İslâm medeniyetinin büyük kurucularından olan Osmanlı Devleti’nde çok evliliğe yasak getiren bir kanun olmamasına rağmen çok evlilik hoş görülmemiştir. Gelir durumları ve sosyal konuları aynı seviyede olanların böyle bir şeyi yapması mümkün değildi. İstanbul’da 1885 ile 1909 yılları arasında yapılan bir araştırmada birden çok evlilik oranı %2,5 ile %2,6 arasında olduğu görülmektedir. İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2006, s. 75-76.

⁴⁰³ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 970.

⁴⁰⁴ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 554-55.

⁴⁰⁵ Süleyman Uludağ, *İslâm’da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s. 25; Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (sav): “*Cahiliyeye ait her şey ayaklarımın altındadır. İyi bilin ki cahiliye dönemi faizi kesinlikle kaldırılmıştır. İlk kaldırdığım faiz de amcam Abbas b. Abdülmuttalib’in faizidir.*” hadîsiyle faizin, İslâm toplumunda yeri olmadığını belirtmiştir. Selman Başaran, *Bütün Yönleri ile Faiz Hadisleri*, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa 1986, s. 25-44; Faizle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sabri Orman vd., *Para, Faiz ve İslâm*, İ.S.A.V. Yayınları, İstanbul, 1987; Abdulaziz Bayındır, *Ticaret ve Faiz*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.

İsmâil Sâdık Kemâl, insanların mallarını artırmak adına faizle iş yaptıklarını fakat malın faizle değil zekâtla artacağını belirten Rûm Sûresi 39. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, karşılıklı rıza olsa dahi Allâh'ın haram kıldığı bir şeyi kimsenin helal kılmaya güç getiremeyeceğini ve faizi alan için de veren için de haram olduğunu şöyle belirtmiştir:

Nâsa verdikleriñiz şey ki ribâ kesbin eder

‘İnd-i Hağda aña kılmaya bil neş ü nümâ

Bî-riyâ Hağ için olduysa zekât bil ki zehî

Kaç kat ile ziyâde keremim erdi buña

...

Alana da verene de şu harâm ammâ kim

Bî-ribâ bulamaz ise demek ‘özü aqvâ

Ger hedâyâyı verüp umsa muğâbil gele çok

Şu helâlsa da şevâb yok bu murâd yok bil aña (174/b, 52-57)

6. Fidyе

Fidyе sözlükte bir kişiyi esaretten ve beladan kurtarmak için verilen para veya altın miktarına denir.⁴⁰⁶ İstılahta ise iki anlama gelmektedir: Birincisi düşman elindeki esirleri geri almak için ödenen miktara; ikincisi ise oruç, hac ve bazı ibâdetlerin yerine getirilmemesi veya edası esnasında işlenen kusurların giderilmesi için ödenen dini ve

⁴⁰⁶ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 984.

mali yükümlülüğü ifade eder.⁴⁰⁷ Fidyeye katl (ölüm), fidye-i nefis, fidye-i savm (oruc) ve fidye-i yemin gibi çeşitleri de bulunmaktadır.⁴⁰⁸

İsmâil Sâdık Kemâl, savaşta ele geçirilen esirler için alınacak fidye hakkında bilgi veren Enfâl Sûresi 67. âyeti tefsîr ederken, esirler için verilen fidyenin kâfirleri zayıf düşürüp Müslümanları yüceltmek için olduğunu, inananların bir kısmı ise cenneti ve izzeti elde etmek için dünya malını fidye olarak vermek istediklerini belirtmektedir:

Enbiyāya ne sezā fidye üsārā bedeli

Bu yine kâfire za' fi vere İslāma ' ulā

Var dileyen ki cihān mālī verir fidyeye şevk

Hâk diler cenneti ' izz u hikemi nūr-ārā (vr. 89/b, 178-179)

7. Ganîmet ve Taksimi

Ganîmet sözlükte; hiçbir zorluk çekmeden elde edilen mala;⁴⁰⁹ ıstılahta ise savaş sırasında Müslüman olmayan düşman ordusundan ele geçirilen her türlü mal ve esirlere denir.⁴¹⁰

İsmâil Sâdık Kemâl; ganîmetlerin pay edilmesiyle ilgili bilgi veren Enfâl Sûresi 41. âyeti tefsîr ederken, savaşta kâfirlerden kalan ganîmetlerin alınmasını, alınan ganîmetlerin bir kısmını Allâh ve Resûl'üne, bir kısmını ehl-i beyte, diğer üç kısmını da

⁴⁰⁷ Salim Ögüt, "Fidyeye", *D.İ.A.*, İstanbul, 1996, c. 13, s. 56.

⁴⁰⁸ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılâhları Kâmusu*, Haz. Ayhan Yalçın, Eser Neşriyat Ve Dağıtım, İstanbul, 1996, c. 1, s. 466-467, ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, Müt. Ahmet Efe vd., Risale Yayınları, İstanbul, 1992, c. 3, s. 212-214.

⁴⁰⁹ Şemssettin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, s. 970.

⁴¹⁰ Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılâhları Kâmusu*, c. 2, s. 13; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye Kamusu ve İstılahatı Fıkhiyye*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1976, c. 3, s. 337; Ganîmet malları ve paylaşımı için bkz. Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, A.Ü.İ.F Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1958, s. 313; İbn Abbas ganîmet taksimiyle ilgili bir rivâyette: Hz. Peygamber döneminde ganîmetler beşe bölünürdü. Allâh ve Resûl'üne, ehl-i beyte, yoksullara, yetimlere ve yolda kalmışlara pay edildiğini belirtmiştir. Daha sonra gelen dört halife döneminde ise yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara verilmek üzere bu paylaşım üçe düşürülmüştür. Mustafa Cevat Akşit (Editör), *Mebcut*, Gümüşev Yayınları, İstanbul, 2008, c. 10, s. 17.

yetim, fakir, yolculara ve arta kalan ganimetleri de gazilere taksim edildiğini şöyle belirtmektedir:

Ḥarbde her ne kefereden ki ğanā'im alasız

O ḥiṣaṣ olmalı böylece bilesiz ki edā

Beṣde bir Ḥaḫḫ u nebīsiyle anīñ āline bil

Hem yetīm u fuḫarā vü yolcu ki īmān pīrā

Ḥaḫḫa demekligi i' zāz ki anīñdır hepisi

Mā' adāsı ola ğāzīlere i' tā ra' nā

(vr. 88/b, 124-126)

D. DİĞER KONULAR

İsmâil Sâdık Kemâl, eserinde inanç ve ibâdet esasları dışında muhtelif konulara yeri geldikçe yer verip izahatta bulunmuştur. Müellif özellikle cüz'i irâde, livâta, rûh anâsır-ı erba'a, cevşen, kadın-erkek nüfusu, kadir gecesinin gizli olması vb. konular hakkında da bilgiler vermiştir.

1. Anâsır-ı Erba'a

Anâsır-ı erba'a, madde âleminin dört temel unsuru olan ateş, hava, toprak ve suyu temsil eden bir kavramdır.⁴¹¹ Bu âlem ve içindeki her şey bu dört unsurdan meydana gelmiştir. Divan edebiyatımızda anâsır-ı erba'adan tenasüp yolu ile çokça istifade edilmiştir.⁴¹²

⁴¹¹ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 23.

⁴¹² Anâsır-ı çehârgâne tasavvufta nefsin dört mertebesi için kullanılmıştır. Ateş nefs-i emmareye, hava nefs-i levvâmeye, su nefs-i mülhimeye ve toprak nefs-i mutmainneye benzetilmiştir. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991, s. 48; Anâsır-ı erba'a ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Safer el-Muhibbi el-Cerrahi, *Istîlâhât-ı Sofîyye Fî Vatan-ı Asîyye* (Ter. Sefer Dal) Kırk Kandil Yayınları,

İsmâil Sâdık Kemâl, İblis'in Hz. Âdem'e secde etmemesinin sebebini açıkladığı A'râf Sûresi 12. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, anasır-ı erba'anın iki unsuruna değinerek İblis'in ateşten, Hz. Âdem'in ise topraktan yaratıldığını, ateşin yok etmeye, toprağın ise vücuda ve berekete sebep olduğunu belirtmektedir:

Dedik İblîse nedir mâni' in o emrimize

Dedi ben hayır ki nârla vü şu tinden peydâ

Hâlbuki nâr ' ademe vü hâk sebebdır be-vücûd

Nâra tercîhe çok esbâbda olur bu günâ (vr. 75/a, 15-16)

2. Cevşen

Cevşen, Farsça bir kelime olup tamamı halkalardan oluşan bir zırh gibidir.⁴¹³ Cevşenle ilgili bilgilere daha çok Şîî kaynaklarda rastlanmaktadır. Ahmet Ziyâeddin Gümüşhânevî, birçok tarikat büyüklerinin dualarının bulunduğu "*Mecmû'atü'l-Ahzab*" adlı eserinde cevşene de yer vermiştir. Gümüşhânevî, cevşenin baş kısmına Zeynel Abidin'in ismini yazarak başlamıştır.⁴¹⁴

İsmâil Sâdık Kemâl, Nahl Sûresi 81. âyetin tefsîrinde "*Sizi koruyacak zırhlar yaptı.*"⁴¹⁵ ifadesinde geçen zırhların arasında cevşeni de saymaktadır:

Zırh ü cevşen veriyor ni' meti ikmâl eyler

Şâmil ikmâli ne kim olmada icâd hâlâ (vr. 122/b, 142)

İstanbul, 1998; İskender Pala, *Dört Güzeller Toprak, Su, Hava, Ateş*, Kapı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008.

⁴¹³ Ali Ekber Dehkhoda, *Lügat-Name-i Dehkhoda*, c. 16, s. 156; Dualardan oluşan cevşenile ilgili bilgilerin neredeyse tamamı Şîî kaynaklarda bulunmaktadır. Mehmet Toprak, "Cevşen", *D.İ.A.*, İstanbul, 1993, c. 7, s. 463-464.

⁴¹⁴ Ahmet Ziyâeddin Gümüşhânevî, *Mecmû'atü'l-Ahzab*, Sezgin Neşriyat, İstanbul, 1311, c. 2, s. 231-264.

⁴¹⁵ Nahl Sûresi, 16/81.

3. Cüz'-i İrâde

İrâde, Türkçe'de isteme, dileme, talep etme, sevk ve güç gibi manalara gelmektedir.⁴¹⁶ İstılahta ise bir şeyin yapılmasına ya da yapılmamasına muktedir olan nefsin, bu iki şıktan birini tercih etme meyline denir.⁴¹⁷ Kelâm âlimleri irâdeyi külli ve cüz'i olmak üzere ikiye ayırarak, insanın hür bir irâdeye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Küll-i irâde (İlâhî irâde): Külli ve genel bir irâdedir. Kâinata her şey Allâh'ın irâdesi ile var olur. Olmayan şeyler ise O, irâde etmediği için yoktur. Hayır-şer, iyi-kötü, güzel-çirkin olan şeyler de Allâh'ın irâdesi ve yaratması ile var olmaktadır. Külli irâde kendi arasında meşîet-i İlâhî ve mehabbet-i İlâhî olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Cüz'i irâde (İnsan irâdesi): Allâhu Teâlâ bu irâde ile insanlara, dünyada meydana gelen olaylar karşısında tercih ve seçme imkânını vermiştir.⁴¹⁸

İsmâil Sâdık Kemâl; Bakara Sûresi 213. âyetin tefsîrinde, Allâhu Teâlâ'nın insanların hidâyete ermeleri noktasında cüz'i irâdelerini ellerinden almadığını, insanlara zorla bir şey yaptırmadığını, şek ve şüphede olan mü'minleri bu irâde ile hidâyete erdirdiğini şöyle belirtmektedir:

Mü'mine şekde olup izni ile böyle hüdâ

Diledigine zehî bulduruyor yol Mevlâ

Cebri şırf kılmıyor O cüz'î irâde cārî

Lîk vuḳû'a geliyor cebrî-veş o 'ilm-i Ḥudâ (vr. 31/b, 627-628)

⁴¹⁶ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 86.

⁴¹⁷ Şerafettin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelâm*, S.Ü.İ.F. Yayınları, Konya, 1988, s. 199.

⁴¹⁸ Süleyman Uludağ, *Akaid ve Kelam*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1981, s. 239-240.

Müellifimiz, Tevbe Sûresi 15. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, Allâhu Teâlâ'nın ezel ilmiyle kime hidâyet verdiğini belirterek cüz'i irâdeyi ellerinden almadığını şöyle beyan etmektedir:

Diledigine hüdâ verir O bilür hâlin

Ya' nî Haḡ ' ilmi ezel böyle kılar bil maḡzâ

Cebri şırf kılmıyor O cüz'î irâde cārî

Lîk vuḡû' a geliyor cebrî-veş o ' ilm-i Ḥudâ (vr. 90/b-91/a, 33-34)

Müellif; Allâhu Teâlâ'nın kendisine ibadet edilmesini, şirk koşulmamasını, topluluklar içinde insanları sapkınlıktan ve dalaletten sakındıracak peygamberler gönderdiğini belirten Nahl Sûresi 36. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, böylece kimisinin kendi eliyle hidâyete erdiğini ve kimisinin de dalalette kaldığını şöyle ifade etmektedir:

Kesb-i yed kimini idlâl kimine verdi hüdâ

Ezelî hâlleri de bildi haḡîḡ bu gūnâ

Cebri şırf kılmıyor O cüz'î irâde cārî

Lîk vuḡû' a geliyor cebrî-veş o ' ilm-i Ḥudâ (vr. 121/a, 66-67)

İsmâil Sâdık Kemâl; bütün işler dönüp dolaşır Allâh'a varır me'alindeki Şûrâ Sûresi 56. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, insanlardaki cüz'i irâdenin inkâr edilemeyeceğini, baştan sona bu irâdeyle yaptığı işlerden ya mükâfat ya da ceza alacağını şöyle belirtmektedir:

Olamaz kuldaki cüz'îyye irâde inkâr

4. Kadın-Erkek Nüfusu

Allāhu Teâlâ, Hz. Âdem’i topraktan ve Hz. Havva’yı ise onun kaburga kemiğinden ona eş olarak yaratmıştır. Allāhu Teâlâ, Hz. Havva ile Hz. Âdem’i yarattıktan sonra onları cennete koyarak yasak olan ağaca yaklaşmalarını emretmiştir. Şeytan ise türlü hilelerle yaklaşip onları kandırmiş ve cennetten çıkarılıp dünyaya gönderilmelerine sebep olmuştur. Hz. Âdem’in (as), tövbesini kabul eden Cenab-ı Hak, onu Mekke’de Hz. Havva ile buluşmuştur. Böylece insanlık tarihi onların bu buluşmasıyla başlamıştır.⁴¹⁹

İsmâil Sâdık Kemâl, Nisâ Sûresi 1. âyeti tefsîr ederken, yukarıda verilen bilgilerle birlikte, doğan bin çocuktan erkeklerin bir fazla olduğunu ve ölümlerde ise kadın nüfusunun daha az olduğunu şöyle belirtmektedir:

Ben anîñ zevcesini iyegüsünden yaradup

Münteşir nesilce kim çok ha ricāl ile nisā

Ḥavfi ediñ ki vesīle beni kılmaḳdasıñız

Birbiriñizden olan maḳşada yine eclā

Raḥm-ı raḥmi de ediñ kim hepiñiz bir sülbden

Ben raḳībim ki demek sizlere ḥāfız-ı zībā

Biñ tevellüdde biri çok geliyor erkekçe

⁴¹⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tarih-i Hulefa*, s. 41; Hz. Âdem ve Hz. Havva’dan da insanlığın neslini devam ettirecek erkek ve kadınlar üremiştir. İnsanlığın babası Hz. Âdem, annesi ise Hz. Havva’dır. Hadislerde Hz. Havva’nın Hz. Âdem’in (as) eğri kaburga kemiğinden yaratıldığı vurgulanmaktadır. Ömer Faruk Harman, “Havvâ”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1997, c. 16, s. 544.

5. Kadir Gecesinin Gizli Olması

Kadir gecesi, Kur'ān-ı Kerim'in indirilmeye başlandığı Ramazan ayının 27. gecesine denir. Hadîs-i şerifte belirtildiği üzere Kur'ān-ı Kerim, bu gecede indirildiği için fazileti bin aydan daha hayırlıdır. Bu mübarek gecede Hz. Cebrâil ve melekler yere inerler, arzda selamet ve esenlik hâkim olur.⁴²⁰

Râzî, bu gecenin gizli olmasını dört sebebe bağlamıştır: Müslümanların diğer ibâdetlerde gevşeklik göstermemeleri, inananların bu ibâdetin sevabına güvenip günaha girmemeleri, Müslümanları yıl içinde bu geceyi aramaya teşvik etmek ve yılın bütün gecelerini Kadir gecesi gibi ihya etmeleri içindir.⁴²¹

İsmâil Sâdık Kemâl; Kadir Sûresi 5. âyetin manzum çevirisini yaptıktan sonra, Kadir gecesinin gizli olmasıyla ilgili Râzî'ye yakın bir görüş ortaya koymaktadır. Kur'ān-ı Kerim'in Ramazan ayı içinde indirilmeye başlandığını ve Kadir gecesinin yirmi yedinci gecede olduğunu söyleyenlerin çokluğunu şöyle haber vermektedir:

Nā-mu' ayyen sene içinde  alıyor bu gice

İhtiyāca kim ' ibâdet ola dā'im  ak ā

Hele māh-ı Ramazān içre nüzul-i  ur'ān

O yigirmi yedisi gice diyenler evfā

(vr. 257/b, 17-18)

⁴²⁰ M. Sait Özervarlı, "Kadir Gecesi", *D.İ.A.*, İstanbul, 2001, c. 24, s. 124-125.

⁴²¹ Fahrüddin Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 23, s. 281-282.

6. Livâta

Livâta sözlükte, erkekler arasında yaşanan cinsel münasebet, lûtîlik, oğlancılık.⁴²² İstilahta ise Hz. Lût'un (as) kavminde erkekler arasında yaşanan cinsi sapkınlığa denir.⁴²³

Müellif; Arâf Sûresi 80. âyet ile Ankebût Sûresi 28. âyette; Hz. Lût'un (as), kavmini uyararak livâta gibi çirkin bir fuhşu kendilerinden önce gelen kavimlerin yapmadığını şöyle belirtmiştir:

Lût deyüp kavme ki fâhiş bu livâta fi' li

Ne kılarısız bunu hiç etmedi kimse zîrâ (vr. 80/b, 269)

Ḳavmine (*Lût*) dedi ey kavm livâta ne fenâ

Kim anı şimdiye dek etmedilerdi icrâ (vr. 171/b, 51)

İsmâil Sâdık Kemâl, Hicr Sûresi 71. âyetin tefsîrinde; Hz. Lût'un (as), kavminin içinde livâta yapıldığını işitince onları bundan sakındırmak için bu kötü fiilleri terk etmelerini ve iffetli kızlarla evlenmelerini tavsiye ettiğini belirtmiştir:

Bil ki bu kavmde livâtayı işidir idi Lût

Dedi imân kılanâ ' aqd-ı benâtim ezkā (vr. 119/a, 70)

⁴²² Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, c. 2, s. 1873.

⁴²³ Râgıb el-İsfahani, *Müfredât*, s. 1347; Lût Kavmi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Kemal Atik, *Kur'an'da Lût Kavmi ve Düşündürdükleri*, Kayseri, 1988, S.B.E. Dergisi, S. 2, ss. 293-298; İslâm hukukçuları tarafından livâta fiilinin cezası olarak farklı görüşler ortaya atılmıştır. Livâta, zina ile eş değer görülmüştür. Şafii ve Hanefî hukukçular, livâta fiilini yapan kişiye zinada olduğu gibi had cezası uygulanır demişlerdir. Livâta yapan muhsan (buluğ çağına ermiş) ise recm edilir. Muhsan değilse yüz celde (kamçı) cezasına çarptırılmaktadır. Şafîilerde, bekâr ise kendisine sürgün cezası verilmesi önerilmiştir. Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre ise bu işin failine ölüm ya da recm cezası yönünde görüşleri de mevcuttur. Kâmil Yaşaroğlu, "Livâta", *D.İ.A.*, Ankara, 2003, c. 27, s. 199.

7. Rakim Ehli

Abdullah İbn-i Ömer şöyle bir rivâyette bulunmaktadır: Resûlullâh, sahâbelere hitaben sizden önceki milletlerden üç kişinin bir yolculuğa çıktığını haber verdi. Yağmura yakalanmış ve bir mağaraya sığınmışlardı. Dağdan kopan bir kaya mağaranın ağzını kapatmıştı. Onlardan bir tanesi bizi bu mağaradan hiçbir şey kurtaramaz. Ancak yaptığımız salih amelleri hatırlayıp Allâh'a dua etmekle bu mağaradan kurtulabiliriz dedi. Onlardan birisi: *“Ya Rab! Benim yanımda yaşlı ihtiyar annem ve babam vardı. Her gün sağdığım koyunların sütünü onlara içirmeden evde başkasına içirmezdim. Bir gün bir işten dolayı geç kalmıştım eve geldiğimde onlar da yatmıştı. Sütleri onlara içirmeden evde başkalarına içirmeyi çirkin görürdüm. Elimde iki bardak sütle onların uyanma vaktine kadar bekledim. Onlar uyanıp sütlerini içtiler. O şahıs, ya Rab! Bunu sadece senin rızan için yaptım. Eğer bunu senin rızan için yaptım ise bizi bu mağara ve kayadan kurtar, dedi.”* Kaya biraz açıldı, onların çıkabileceği kadar değildi. İkinci adam: *“Ya Rab! Benim amcamın bir kızı vardı. Onu çok severdim. Ben ona nail olmak istedim. O ise kendisini benden sakındırdı. Ta ki kıtlık yıllarına kadar. Amcamın kızı ihtiyaçlarını karşılamak için benden borç istedi. Ben de daha önce arzu ettiğim çirkin işi ona teklif ettim. O da kabul etti. Ben tam bu işe yeltenirken o da ey Allâh'ın kulu, Allâh'tan kork! Allâh'ın bu bekâret mührünü açmanı sana helal etmem. Sadece nikâh akdi ile sana helal ederim, dedi. Ben de Allâh'tan korkup ondan uzaklaştım. Ya Rab! Bu amelimi senin rızan için yaptım. Eğer bu amelim rızan için ise bizi bu mağardan kurtar diye nidâ etti.”* Kaya biraz daha açıldı. Tam çıkabilecekleri şekilde değildi. Üçüncü kişi: *“Allâh'im! Ben bir zaman yanımda çalışmak üzere işçiler tuttum. Hepsinin ücretlerini ödedim, birisi ücretini almadan gitti. Ben onun ücreti ile ticaret yaptım. O ticaretten büyük bir servet meydana geldi. Bir zaman sonra o işçi çıkıp geldi. Ben de ona şu gördüğün sığır, deve, koyun ve bunlara hizmet eden kölelerle birlikte senindir, dedim. O işçi benimle alay etme, dedi. Ben de hayır seninle alay etmiyorum dedim. O da onları*

sürüp götürdü. Sonra dua etti. Ya Rab! Eğer bunu senin rızan için yaptıysam bizi bu mağaradan ve kayadan kurtar, dedi.” Kaya biraz daha açıldı ve onlar oradan kurtuldular.⁴²⁴

Müellif, Kehf Sûresi 10. âyetin tefsîrinde yukarıda zikri geçen hadiseye işaret edip Rakim’den maksadın ne olduğunu, Efsus’ta yer alan bir yerin, bir vadinin ismi veya isimlerinin yazılı olduğu levhanın kastedildiğini şöyle belirtmektedir:

Kim Raķîm şâhibi üç kimse olup da bunlar

Bir mağaraya varup indi hâcer bâbca añâ

Nâ-ümîd her biri hûsn-i ‘amelin zîkr eyle

Hakķa kıldıkca du‘â açdı Cenâb-ı Mevlâ

Şehr-i Efsûsda Raķîm yazılı bir vâdîde

Kehfiñ aşhâbını başka kılarak hem imlâ

Dendi çübân ile kelbile girüp de Kehfe

Put perestden orada şavnı kılarıdı Mevlâ

(vr. 134/b, 470-473)

⁴²⁴ Zeynü’-d-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi’l-Lâtîfi’z-Zebîdi, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, c. 7, s. 40-41; Rakim hakkındaki görüşler için bkz. İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 10, s. 539-541; Fahrüddîn Er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. 15, s. 109; İmam Taberî, *Taberî Tefsiri*, c. 3, s. 1252; İbn Kesir, *İbn Kesir Tefsiri*, c. 6, s. 508-509; Rakim’in nerede olduğu ile ilgili farklı görüşler ortaya konulmuştur. Burası Filistin’in güneyinde Akabe’de Eyke’ye yakın bir vadi; Irak’ın kuzeyinde Musul’da Ninova yakınlarında bir yer; Türkiye’nin güneyinde Tarsus veya Maraş’ta (Elbistan) yer alan bir yer olarak verilmiştir. Vehbe Zuhaylî, *Tefsiri’l-Münir*, c. 8, s. 196-197; Başka bir rivâyette Rakim; Endülüs’te Dekyus’ta, Rum’un Efsus veya Tarsus şehrinde, diye farklı fikirler de mevcuttur. Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 5, s. 3236; Şam’da (Suriye) içinde ölülerin bulunduğu mağaradır. Gırnata’da (İspanya) Levşe adında bir mekânda içinde ölülerin ve beraberinde çürümüş bir köpek bulunan bir yerdir. İmam Kurtubî, *El-Câmiu Li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 10, s. 541; Kıssa ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yaşar Alparslan, *Ashâb-ı Kehf*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2010.

8. Rûh

Sözlükte rûh; “*can, nefes; canlılık, his, duygu; en önemli nokta, öz*”⁴²⁵ istilahta ise rûh, insanda ve hayvanda canlılık unsuru, hayat ve can olarak tanımlanmaktadır.⁴²⁶ Rûhun mahiyeti hakkında farklı görüşler mevcuttur.⁴²⁷

İsmâil Sâdık Kemâl, Bakara Sûresi 87. âyetin tefsîrinde; rûhun Allâh’ın emri ile var olduğunu, herkesin onun mahiyetini bilemeyeceğini, rûhun âlem-i emr ile âlem-i halktaki yeri, rûhun zevâl bulmadığını, insanın rûh aracılığı ile sırlara vakıf olduğunu, Allâhu Teâlâ’nın rûhu celâl ve cemâline mazhar kıldığını, ilk yaratılan rûhun Hz. Muhammed’in (sav) rûhu olduğunu, rûha latif bir cisim dendiğini, kıyametle birlikte rûhların ve meleklerin haşir meydanına toplatılacağını, mi’râcda Hz. Peygamber’i rûh ve bedeniyle birlikte yükselttiğini, Hz. Âdem ve Hz. İsa’ya rûh üflendiğini vb. konuları açıklayarak rûh konusunda genişçe izahta bulunmaktadır. Rûh konusunun geçtiği âyetlerde de aşağıdaki beyitlerin bulunduğu sayfaya atıfta⁴²⁸ bulunmaktadır:

Ey Hâbîbim saña rûhdan da şorar müşrikler

Fehm ü ‘iz’ anlarına göre cevâb böyle buña

Başka şeysiz kılarak emr-i (كن) ile mevcûd

Hağ bilür bunu size ‘ilm-i ƣalîl oldu ‘ağ

...

Kendü rûhundan olan nefhi ehağ cümlemize

Cism-i Âdem ki degil idi menîden hağğâ

⁴²⁵ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 897.

⁴²⁶ Yusuf Şevki Yavuz, “Ruh”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2008, c. 35, s. 187.

⁴²⁷ Bu görüşlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yavuz, “Ruh”, s. 189-190; Rûhun yaratılışı hakkında iki düşünce ileri sürülmüştür: Birincisi; rûhlar daha önce toplu bir şekilde yaratılıp ve zamanı geldikçe bedene iade edildiği. Bu görüşe delil olarak Bezm-i Elest’te “Ben sizin Rabb’iniz değil miyim?” sualine bütün rûhların “kâlû belâ” diye cevap vermeleri gösterilir. İkincisi; rûhların bedenle birlikte yaratıldığı görüşüdür. Beden ana rahminde iken belli bir zaman sonra melek tarafından rûh üflenir. Yavuz, “Ruh”, s. 190.

⁴²⁸ “Rûh tefsîriniñ tafşîli işbu sûre-i celîlede ve işbu kitabın 49. şaħîfesinde muharerrdir.” vr. 25/a.

Ḥaḡ Īsāda nice denebilür ibn-i Allāh

Ki bütün nev^ç -i beşer ḥaḡḡına dedi bu edā (vr. 24/a, 234-269)

Müellifimiz, Tahrim Sûresi 12. âyetin tefsîr ederken rûhun, Hz. Cebrail (as) için de kullanılan bir terim olduğunu şöyle belirtmektedir:

Rûḡumuz ya^ç nī ki Cibrīlden edüp raḡmine nefḡ

İnḡiyād üzre o bil mü'mine idi ḥaḡḡā (vr. 234/b, 25)

9. Şiir

Şiir veya manzum sözlükte anlamak, fehm etmek, idrak etmek, bilmek, tanımak, kavrama anlamlarına gelmektedir.⁴²⁹ Edebî istılahta ise şiirin birçok tanımı mevcuttur. Her şair veya bilim adamı kendisine has bir tanımlamada bulunmuştur: Arap şair Halil b. Ahmed şiiri, kimsenin bilmediğini bilen ve onun farkına varan kişinin sözü olarak tanımlamaktadır. Müstakimzâde şiiri, “*Kast edilene yakın, hayallerin başlangıcından oluşan, birleştirilmiş ve dizilmiş, yerli yerine konulmuş, kafiyeli ve ölçülü sözdür.*” demiştir. Doğan Aksan ise şiiri, “*İçerik ve özü söze dönüştürme, insanları duygu yönünden etkileyen farklı çağrışımlar uyandıran söz sanatı.*” olarak tanımlamaktadır.⁴³⁰

İsmâil Sâdık Kemâl, Şuarâ Sûresi 226 ile 227. âyeti tefsîr ederken iyi ve kötü söz, şiirin malı olduğunu, nasıl ki güneş ışıkları güle vurduğunda güzel, necasete vurduğunda ise kötü koku verir. Öylede şiirde kullanılan kelama göre iyi veya kötü şeyler ifade edilebildiğini şöyle beyan etmektedir:

⁴²⁹ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 778; Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1601.

⁴³⁰ Abdülkadir Erkal, *Divan Şiiri Poetikası*, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara, 2009, s. 42-44; Hz. Peygamber ve Cahiliye Dönemi'nde şiir hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Sancak, *Hz. Peygamber Devrinde Şiir*, Şafak Yayınevi, Erzurum, 1999.

Nîk u bed yine kelâm-ı şî'r hemîn şemse şebîh

Verd u necsiñ bû ile bûyı olur bil evfâ

(vr. 164/a, 158)

Müelîf, Hz. Peygamber'in hadîs-i şerifinde “Şiirde hikmet vardır.” buyurduğunu, Hassan b. Sâbit'in İslâm'ı hicvedenleri hicvetmekle görevlendirildiğini, Hassan b. Sâbit'e Cebrâil'in kuvvet verdiğini, Hz. Peygamber'in kendisine okunan kasideye caize verdiğini, caize verilen şiirin “Bürde” namı ile meşhur olduğunu belirtmektedir:

Dedi (*Hassāna*) Resûl hicv kıla hicv edeni

Ola Cebrâ'îl zâhîriñ olup ilhâm haqqâ

Buyurup ⁴³¹(انّ من الشعر لحكمة) hem de

Ebreki cā'ize bā-na' t-ı ecl-i Bürde 'aṭā

Dedi şâ'irligi haqqında degil Haḡ lāyık

Çünkü Ḳur'ân u Resûl sözce de eşref vālā

(vr. 164/a, 151-157)

⁴³¹ Buhârî, Edeb 90; Ebu Davud, Edeb 95, 5010; Tirmizi, Edeb 69, 2847; İbnu Mace, Edeb 41, 3755.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEFSİR-İ KEMÂL'İN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

1. METİN TESPİTİYLE ALAKALI HUSUSLAR

1.1. Tefsîr-i Kemâl'in Nüshaları

Eserin, Ankara Milli Kütüphane nüshası *Tefsîr-i Ayât-i Kur'ân* olarak kaydedilmiştir. Bu nüsha, sûre tertip sırasına göre düzenlenmemiştir. 1. cildin başında dibace, Hz. Peygamber için yazılan hilye, eserin içinde yer verilen mu'cizeler ve bazı evliyanın kerâmetleri ile içindikiler kısmı mahiyetinde sûre ve âyetlerin hangi sayfada yer aldığı tabloya yer verilmiştir. Âyet metinlerine de yer verilmiştir. Bu nüshanın bazı sayfaları eksiktir. 1. cilt 143, 2. cilt 265, 3. cilt 384, 4. cilt 501, 5. cilt 598 ve 6. cilt 635. varakla son bulmaktadır. Eserden bağımsız kalan son 125 varakta ise, *Rûh-ı Kemâl* adlı eserinden parçalara yer verdiği müellif tarafından, belirtilmiştir.

a. Ankara Milli Kütüphane

Demirbaş No :	06 Hk 155
Ölçü :	220x155 mm.
Varak :	635
Satır Sayısı :	14-30 arası değişmekte
Cilt :	I-VI
Yazı Türü :	Müellif hattı, rik'a
Kâğıt Türü :	Koyu krem, yeşil cedid
Koleksiyon :	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi
Baş: (1/b)	İsm-i zât mebde'-i her kâr-ı Kemâl bismi'llâh Melce' vü münca'ı da hamd-ı cemîldir haqqâ
Sonu: (635/a)	Fâtiha vü vâfî şalâtlarla du'â bula Kemâl Kıldı anlarla elin yüzüne Dügümlü Baba

b. Süleymaniye Kütüphanesi

Eser, Süleymaniye Kütüphanesi'ne Manzum Tefsîr olarak kaydedilmiştir. Bu nüshada sûre tertip sırasına uyulmuş; içindekiler kısmı oluşturulmuş ve sûrelerin hangi sayfada yer aldığı belirtilmiştir. Âyet metinlerine ise verilmemiştir.

Demirbaş No :	636	637	623-002
Ölçü :	231x155 mm.	227x156	237x155
Varak :	117	107	39
Satır Sayısı :	24-26 arası değişmekte	24-26	24-26
Cilt :	I cilt	II. cilt	III. cilt
Yazı Türü :	Müellif hattı, rik'a	Rik'a	Rik'a
Kâğıt Türü :	Yeşil cedid	Yeşil cedid	Yeşil cedid
Koleksiyon :	Düğümlü Baba	Düğümlü Baba	Düğümlü Baba
Baş: (1/b)	İsm-i zât mebde'-i her kâr-ı Kemâl bismi'llâh Melce' vü münca'ı da hamd-ı cemîldir haqqâ		
Sonu: (261/a)	Fâtiha vü vâfî şalâtlarla du' â bula Kemâl Çıldı anlarla elin yüzüne Düğümlü Baba		

1. ciltteki sûreler: Fâtiha Sûresi, Bakara Sûresi, Âl-i İmrân Sûresi, Nisâ Sûresi, Mâide Sûresi, En'âm Sûresi, A'râf Sûresi, Enfâl Sûresi, Tevbe Sûresi, Yûnus Sûresi, Hûd Sûresi, Yûsuf Sûresi, Ra'd Sûresi, İbrâhîm Sûresi 1. Âyetle bitmektedir.

2. ciltteki sûreler: İbrâhîm Sûresi, Hicr Sûresi, Nahl Sûresi, İsrâ Sûresi, Kehf Sûresi, Meryem Sûresi, Tâhâ Sûresi, Enbiyâ Sûresi, Hac Sûresi, Mu'minûn Sûresi, Nûr Sûresi, Furkân Sûresi, Şuarâ Sûresi, Neml Sûresi, Kasas Sûresi, Ankebût Sûresi, Rûm Sûresi, Lokmân Sûresi, Secde Sûresi, Ahzâb Sûresi, Sebe' Sûresi, Fâtır Sûresi, Yâsîn Sûresi, Sâffât Sûresi, Sâd Sûresi, Zümer Sûresi, Mü'min Sûresi, Fussilet Sûresi, Şûrâ Sûresi, Zuhruf Sûresi, Duhân Sûresi, Câsiye Sûresi, Ahkâf Sûresi, Muhammed Sûresi, Fetih Sûresi, Hucurât Sûresi, Kâf Sûresi, Zâriyât Sûresi, Tûr Sûresi'dir.

3. ciltteki sûreler: Necm Sûresi, Kamer Sûresi, Rahmân Sûresi, Vâkı'a Sûresi, Hadîd Sûresi, Mücâdele Sûresi, Haşr Sûresi, Mümtehine Sûresi, Saf Sûresi, Cum'a Sûresi, Münâfikûn Sûresi, Tegâbün Sûresi, Talâk Sûresi, Tahrîm Sûresi, Mülk Sûresi, Kalem Sûresi, Hâkka Sûresi, Meâric Sûresi, Nûh Sûresi, Cin Sûresi, Müzzemmil Sûresi, Müddessir Sûresi, Kıyâmet Sûresi, İnsân Sûresi, Mürselât Sûresi, Nebe Sûresi, Naziât Sûresi, Abese Sûresi, Tekvîr Sûresi, İnfîtâr Sûresi, Mutaffifîn Sûresi, İnşikâk Sûresi, Burûc Sûresi, Târık Sûresi, A'lâ Sûresi, Gâşiye Sûresi, Fecr Sûresi, Beled Sûresi, Şems Sûresi, Leyl Sûresi, Duhâ Sûresi, İnşirâh Sûresi, Tîn Sûresi, Alak Sûresi, Kadir Sûresi, Beyyine Sûresi, Zilzâl Sûresi, Âdiyât Sûresi, Kâria Sûresi, Tekâsür Sûresi, Asr Sûresi, Hümeze Sûresi, Fîl Sûresi, Kureyş Sûresi, Maûn Sûresi, Kevser Sûresi, Kâfirûn Sûresi, Nasr Sûresi, Tebbet Sûresi, İhlâs Sûresi, Felak Sûresi ve Nâs Sûresi'dir. Nüşhada bazı sayfalar eksiktir. 3. cildin geri kalan 100 varağında ise, "Ma'nâ-yı Kemâl-i Şerh-i Ehâdis" veya "İlhâm-ı Tevârih" olarak isimlendirilen bir eseri yazılmıştır.

1.2. Nüşhaların Değerlendirilmesi

Tefsîr-i Kemâl'in metin neşri ve incelenmesinde, eserin tespit edebildiğimiz iki nüshasından istifade edilmiştir. Milli Kütüphane ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut olan her iki nüsha da müellif hattıdır. Süleymaniye'de bulunan nüshada müellif, eserin kendi hattı olduğunu şu şekilde dile getirmektedir: "Hatt-ı 'âcizi olan riğ'a ile Qur'an-ı 'Azîmü's-şânî'nin tekâmilen yazılması kolay olamayacağından âyât-ı beyyinâtî'nin mâbeynine Muşhaf-ı Şerîflerde mücellidleri'nin vaz' eyledikleri büyük nokta mahallinde her sûreni'nin kaçınıcı âyet-i celîlesi eylediği raqam ile işâret olunmak üzere burada dahı raqam ile yazılmışdır." (vr. 19/a) Milli Kütüphane'de bulunan nüshada müellif, âyetlerin metinlerine yer verdiği için eser, altı cilde kadar çıkmıştır. Süleymaniye'deki nüshada ise yer yer âyetlerin metinlerine yer verilmiştir.

Tenkitleti metinde nüshaların isimlendirmesi şöyle yapılmıştır:

A: Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası

B: Ankara Milli Kütüphane Nüshası

2. TRANSKRİPSİYONLU METNİN OLUŞTURULMASINDA TAKİP EDİLEN METOD

2.1. Teknik Özellikler

1. Metin transkripsiyonunda, anlam, vezin ve üslûp göz önüne alınarak sağlam bir metin ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

2. Metnin hazırlanmasında Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan nüsha esas alınmıştır. Gerekli görülen yerlerde Milli Kütüphane'de bulunan nüshadan da istifade edilmiştir. Alıntılar dipnotta gösterilmiştir.

3. Her sûrenin beyit numaralandırılması kendi arasında olup beşer beşer verilmiştir.

4. Metinde ilk numaralar beyit sayısını ve ikinci numaralar ise âyet numarasını göstermektedir:

200	48	Ehl-i a' rāf diye bilüp bunu bed sīmāca
(Beyit No)	(Âyet No)	Cebr u kibr etdigiñiz etmedi nef' i қа' ā

5. Sayfa numaralandırılması yapılan eser, tarafımızdan varak numarasıyla ifade edilmiştir.

6. Metnin aslına sadık kalınmış ve değişik şekilde verilmiş kelimeler aynı şekilde yazılmış, bunlar dipnotlarla belirtilmiştir:

dâder = birâder, kendüsü = kendisi vb.

7. Osmanlı Türkçesi'nde eklerdeki (ye) okutucusunun okuttuğu (ı, i) sesleri, eserin yazıldığı dönem gözönüne alınarak, (u,ü) şeklinde gösterilmiştir:

Oldığı = olduğu   gördüğü = gördüğü

8. “İtmek, virmek ve dimek” şeklinde yazılan fiiller, “etmek, vermek ve demek” şeklinde yazılmıştır.

9. Numaralandırılması yapılmayan âyetler, tarafımızdan [ ] parantez içinde Kur'ân'daki âyetin manasına bakılarak numaralandırılmıştır. Metinde yanlış yapılan âyet numaraları da düzeltilip dipnotta belirtilmiştir.

10. Özel isimlerin ilk harfi büyük yazılmıştır. İsimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrılmamıştır.

11. Metinde yer alan âyet ve hadisler asli harfleri ile yazılmıştır. Metindeki âyet ve hadis iktibasları ise parantez içinde italik gösterilmiştir. Tezin inceleme kısmında hadislerin Türkçe manaları verilmiştir.

12. Sûrelerin başında yer alan sûre ismi, toplam âyet sayısı ve indiği yer transkripsiyonlu ve italik olarak yazılmıştır:

13. Arapça ve Farsça kelimelerdeki harf-i medler (uzatma harfleri) şöyle gösterilmiştir:

آ: Ā, ā   و: Ū, ū   ع: Ī, ī

14. Metinde geçen Arapça ve Farsça ön veya son ekler, kelime ile arasına kısa çizgi (-) konularak yazılmıştır:

bā-felāk, bī-menfez, Ez-ezel, bülend-veş, tayr-āsā vb.

15. Metinde geçen Farsça ikili tekrarların yazımında tekrarlanan kelimelerin arasındaki ek veya edatlar kısa çizgi (-) ile gösterilmiştir:

ber-ā-ber, ser-ā-ser, dem-be-dem vb.

16. Vokalle biten bir kelimedenden sonra vokalle başlayan bir kelime veya ek geldiğinde, vezin gereği birinci kelimenin sonundaki vokalin düşürülerek iki kelimenin birleştiği yere (') kesme işareti konulmuştur:

n'oldu, n'ola gibi.

17. Metinde vezni düzeltmek ve anlamına göre eklenecek kelime ve ekler köşeli parantez [ ] içinde gösterilmiştir.

18. İnceleme kısmında şahit gösterilen beyitler, varak ve beyit numarasıyla gösterilmiştir:

Şu da mi' rāca delīl gördü semāvātı demek

Hem aña ya' nī şalāt ile selāmdır ma' nā

(vr. 157/b, 96)

2.2. Transkripsiyon Alfabeti

ء	:	'
س	:	S, s
ح	:	H, h
هـ	:	H, h
ز	:	Z, z
ص	:	S, s
ض	:	D, d, Z, z
ط	:	T, t
ظ	:	Z, z
ع	:	'
غ	:	G, g
ق	:	K, k
ن	:	Ñ, ñ

2.3. Tenkitli Metin

1/b

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

1 İsm-i zāt mebdе'-i her kār-ı Kemāl bi'smi'llāh
Melce' vü münca'ı da ḥamd-ı cemīldir ḥaqqā

Ḥaḫ kemāli şayı sı üzre kemālınce sezā
Şalavāt ile Ḥabībīñ kıla talṭif ebedā

Cümle-i āl u aşḥābına hep ümmetine
Kıla Ḳur'ān u Ḥabīb ḥürmetine bu gūnā

Şöyle bir mu'cize-i dā'ime kim bu Ḳur'ān
Sūreniñ aqşarı mişlin bulamazlar füşahā

5 Dīn-i nev ermeyecek mu'cize-i dā'imedir
Kim kıyāmet gününe dek de mişālsiz eclā

İns ü cin cem' olarak birbirine olsa mu'in
Mişli irādda da 'āciz dedi Tañrı eclā

Gelmedi oldu biñ üç yüz senedir bir mişli
Siyyemā 'Aşr-ı Sa'ādetce ne çoqdur füşahā

Birbir aqtār-ı bilādīñ füşahāsı daḫı hep
İmtihān oldu gelüp Mekkede her sāl eclā

İmtihān böyle idi her biriniñ kavmi bile
Su' bunu bil çekerek ḥarb kılarıdı ḥattā

10 Sene-i kāmile sa'y ile hīç āyet- mişlin
Demedi eyledi 'ācizliği ikrār füşahā

Dedi imān edüp ü eylemeyi bile hep
Bulmadıq mişlini çalışdıq idi şubḥ u mesā

Hīç bu eşnāda taḥarrüzde bulunmaz idi kim
Müslimīn az olup vāfir idi çün a' dā

Çoq Maḳāmāt-ı Ḥarīri gibi cā-nefsce de söz
Cān-fezā lık veraq-ı gül gibi Furḳān a' lā

Müsikīler tekellüfle maḳām olsa da ger
Bülbülün şavtı maḳāmında degildir zībā

15 Cevher ise bile kendüsü heme parlayamaz
Aşl-ı envār ki Ḳur'ān buña da feyz-efzā

Dendi Ḳur'ān demeli idi Sürürī sözünü

Mişli olmaz demek anıñ şu gūnā zībā

Buña fā'ıķ ki bu tefsīr u iki zeyli evfer
Dedim o Şek gide Őur'ānda pek 'aczim evlā

Var Őanāyi'cede tārīhlerim andan evfer
Līk Allāh kelāmı heme hālde a' lā

İki mışra' la da envā'-ı Őanāyi' çok var
Kim Sūrūrīde görölmez o tārīh eclā

20

Eriyor hep dedigi hāl ü müstaķbelce
Aña nisbetle biz (*ebced*) oķuyan tıfl-āsā

AķŐar-ı āyetiñ içinde tebeyyün eyler
Nice hūkm-i hikem-ārā nice ra' nā ma' nā

'Arabī elsine a' lāsı yine bu Őur'ān
'Arabī ise de i' cāzla zehī müsteŐnā

Giçeni vü hāl āyetleri irād ederek
Ne demiŐ ise degil Őekde ki ma' lūm haķķā

(استعید با الله العظيم (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا⁴³²)

Evvel u āhīr 'ulumu da olup hep bil kim
Hiç bir ķavm u kitāb ķılmadı öyle iħŐā

25

Bu da ķılmaz mı tefekkūr ki bu Őur'ānda hiç
Mā-sivāu'llāhiñ ise ki olamaz hep yektā

Çünkü tedrīcle nüzūl etdi yigirmi üç yıl
Olsa insān sözü nisyānce degil düz ma' nā

2/a

Hem feŐāhatde me' ānī de muħālīflik olur
Gelecekte dedigi olmaz idi hem icrā

Lakin āyāt olur birbirini tefsīrde
Bilmeden her birini Şanma mübāyin eclā

Her lisāna Őīvesi var lāyıķı üzre ehlin
Bularaķ baķmalı tefsīr-i Őahīhi bil aña

30

Var bedī' üzre beyān ile beyānı vāfir
Ki kināyāt u mecāz gibi leṭāfet evfā

Erdi bir def'ada tedrīcle de emr u neshī
Bu da hep derke göre böyle be-luṭf-ı Mevlā

Rütbe-i derkimize göre hep icāz u tafŐīl

⁴³² “Kur'an'ı inceleyip düşünmüyorlar mı? Eğer Allāh'tan başka birinden gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık ve çeliŐki bulurlardı!” Nisā Sūresi, 4/82.

Bil kıṣāṣ emri ile kıṣṣa-i Tūfān-āsā

Hep mufaṣṣalsa da mūciz ise de bu mu'ciz
Efṣaḥ olduḡda evḡaḥ yine ḥaḡḡā zībā

Ḳıṣaṣ-ı īcāb ile bil oldu mūkerrer inzāl
Lafzı diger zehī i'cāzdadır hep ra' nā

35

Yek-meā'l ya' nī görünürken edāsı diger
Gelmedi hīç nazīr ki heme 'āciz fūṣaḡā

Uṣanup dil-i fūṣaḡā sözler de tekrār birle
Heme Ḳur'ān tekerrürde de var ḡalbe ṣafā

Sūre-i (*Tebbet*) 'aleyhinde du'ā Bū Lehebiñ
(⁴³³قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) vaṣf-ı Ḥaḡ envār-efzā

Ḥaḡ kelāmı olarak cümlesi seyyān ise de
Farḡ mezkūrlarında demek añla ra' nā

Birbirinden buyurursa da resūl efdāldır
Ecr ḡaḡḡında demek bil budur anda ma' nā

40

Ḳā'ili bir sözüñ efṣaḡlıḡı digerden az
Dese i'cāzen idi ise buda hep bālā

Cāhil olanda feṣāḡatde vü ma' nāsında
Fehm eder ḡılsa selāsetde de im' ān āña

Çoḡ ḡırā'at edemez öyle selāset vārid
Sā'irinde oḡunur nicesi zīrā eclā

Andan ezīd oḡunur vird ü du'ā nice ḡadīṣ
Olamaz tev'emi cümlesi egerçi a' lā

Ṣanma Furḡānı ki maḡlūḡ o kelāmu'llāhdır
Ḥarf u ses ile degil nāsca da o nuṡḡ-āsā

45

Oldu insān gibi ḡadīṣ bu kelām-ı nefsi
Her zamān nefsi ḡılar 'aḡl ile vāfi peydā

Rabb-i bī-miṣliñ olup ḡā'im-i nefsi o kelām
Yaradacaḡ bilüp eṣyāyı ediyor inbā

Olup Allāhda Ḳadīm böyle kelām-ı nefsi
Olmaz elfāzı demek bu da kelāmı ammā

Olur elfāzda be-ḡaḡ dürc-i kelām-ı nefsi
Dizilü sübhā gibi olamaz añla eczā

Ki muḡaddemligi bir ḡarfiñ eder hep ḡadīṣ

⁴³³ “De ki: “O, Allāh'tır, tektir.” İhlās Sūresi, 112/1.

- Kelimāt-ı eṭyabı her gūnede i‘ cāz-efzā
- 50 Ülemā lafzı sırasıyla olamaz dediler
Bunu mümkün bulur im‘ ān pek olursa ifā
- Ki müretteb gelerek zihnimize bir ānda
Şoñra ki hep o lisānen oluyor demek edā
- Bil ki lafzı de nefsiyye müsāvī ḥarfen
Sırası böyle ki ol vechiledir bir bir edā
- Söyler iken anı tertıbe degiller mecbūr
Şu demek evvelī mevcūd heme bir bir ki buña
- Bizce olmazsa da ger ḳavl-i miḳşal böyle
Şu‘ b u āsān müsāvātda Ḥudāya evlā
- 55 Ḥarf u şavtı yaradır vaḳt-i nüzülünce hemān
Böyle ismā‘ ile Cibriile çün oldu eclā
- Hemde tertıbi nüzülünde be-emr-i Bārī
Her nuşuş emr-i Ḥaḳ olan yeredir ḳayd a‘ lā
- Gördü ezber edeni az oluyor (*Zü’n-nūreyn*)
Yedi ḳıṭ‘ a heme yazdırdı muḥaḳḳaḳ a‘ lā
- Bütün aşḫābiñ içinde oḳudup bā-tekmīl
Hep muşaddıḳ olup eṭrāfca zehī nūr-ārā
- ‘ Aşrımız içre ‘ aḳā’ idde bozuḳ gevşek çok
Bil bu tefsİRde emel düzleye aḳvā Mevlā
- 2/b
- 60 Buña göre olunur ba‘ zısı icāz ki bil
Ḳıldılar anı beyān bunca müfessir-i ‘ ulemā
- Sır (*Dügümlü*) görünür vech-i (*Vecīhī*) açıyor
Ḥaḳ (*be-tevfīḳ-i*) (*Kemāl*) bil ki (*Ra’ūf*) şifā-ārā
- Nām u tāriḥ-i temāmı daḫı (*TefsİR-i Kemāl*
Ḥāl-ı ilhām-ı ḥaḳāyık be-Dügümlü Baba) 1294
- Var Kemāl-nāmesi de terceme-i ḥāl-i ḥaḳıḳ
Çoḳ kerāmātını gördüm yazılı cüz’ī añā
- İşbu tefsİR ile zeylinde de var bir cüz’ī
Olamaz cümlesi inşā himemi bī-iḥşā
- 65 Bunu vü dü zeylini tāriḥ-i hüher var buldum
Her iki mışra‘ ı yā kim biri öyle ra‘ nā
- Böyle her beyti bu tefsİR ile hep zeylinde
Ḥaḳḳa göçdüğü sene cevher-i nūr sübḫa-nümā

Sene-i riḥleti bunda mübeyyin hepisi
Cevher u bî-nuḳaṭ u tām u şanāyî^ç -pîrā

Himemi bil yine anîñ ki baḳıldıḳda denür
Eşer-i ṭab^ç -ı Kemāl bin Vecīhî Pāşā

Ṭab^ç olunduḳda yaz u yine ḥaṭṭāṭîñ olur
Ḥaḳ pürüzsüz ḳıla ṭab^ç im varaḳ-ı ḳalb be-hüdā

70 Ḳalbe mülhem oḳuyup kendüsü Ḳur’ān u ḥadîş
Şerḥ eder böyle de eylerdi cevāblar i^ç ṭā

Olur (*ilhām-ı tevārīḥ*) daḫı tārīḫi
Ḳalben (*ilhām u ḥayrāt*) yine o gūnā 1294

Bed’i tārīḫi yazıldı kim o ma^ç lūm evvel
Oḳunur böyle de ikmāle göre hep ra^ç nā

Nām u tārīḫ-i temāmı daḫı (*Tefsîr-i Kemāl
Ḥāl-ı ilhām be-ḥaḳāyîḳ be-Dügümlü Baba*) 1294

18/b

*Sūretü’l-Fātiḥa*⁴³⁴ Seb^ç u Āyetin Mekkiyyetün

E’ūzūbi’llāhi min-eş’-şeyṭāni’r-racīm Bismi’llāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ. الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ. مٰلِكِ یَوْمِ الدِّیْنِ. اِیَّاكَ نَعْبُدُ وَاِیَّاكَ نَسْتَعِیْنُ.
اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِیْمَ. صِرَاطَ الَّذِیْنَ اَنْعَمْتَ عَلَیْهِمْ غَیْرِ الْمَعْضُوْبِ عَلَیْهِمْ وَلَا الضَّالِّیْنَ.⁴³⁵

1 Oldu manşuş oḳunur böylece Ḳur’ān (باعود)
Dedi Ḳur’ānıñ o iclālî Resül-i dü-serā⁴³⁶

Besmeleyi dedi miftāḥ olur Ḳur’āna
Ḥaḳḳını öyle buyurur o da ta^ç līm-i zībā

Ṭard-ı cennātda şeyṭān ḳaçaraḳ dil andan
‘Avn-ı Ḥaḳ melce’ vü mebde’dır ola böyle edā

İsmiñi yād ḳılarak luṭfu niyāz ediyoruz.
Emr-i zī-bālde nebī emri de böyle eclā

5 Besmele āyet ü bed’-i süvere faşl-ı güzīn
Süreden şaymamda bunu mu’aḥḥer^ç ulemā

⁴³⁴ Süre-i Fātiḥa, Sūretü’ş-Şükr, Süre-i Ümmü’l-Kitāb, Sūretü’l-Ḳur’ānū’l-‘Azīm, Sūretü’l-Kāfiye, Süre-i-Münciyye, Sūretü’ş-Şifā, Sūretü’s-Suāl, Sūretü’t-Ta’līmü’l-Mes’ele, Sūretü’s-Sırr, Sūretü’l-Mükāfāt, Süre-i Mecma’ü’l-Esmā, Sūretü’l-Kenz, Sūretü’l-Cem‘a, Sūretü’l-Ümmü’l-Ḳur’ān, Sūretü’d-Du‘ā, Sūretü’l-Telḳīn, Sūretü’ş-Şalavāt, Sūretü’l-Vāfiye, Sūretü’ş-Şenā’, Süre-i Seb^ç u’l-Meşānī. Fātiḥa Sūresi’nin müellif tarafından verilen diğeri isimleridir.

⁴³⁵ “Rahmān ve rahīm olan Allāh’ın adıyla... Hamd, âlemlerin Rabb’i Allāh’a mahsustur. Rahmān ve Rahīm. Ödül ve ceza gününün tek hâkimi. (Rabb’imiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi dosdoğru yola ilet. Nimetine erdirdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların yoluna da, doğrudan sapmışların yoluna da değil!” Fātiḥa Sūresi, 1/1-7.

⁴³⁶ B: Dedi Ḳur’ānıñ o iclālî Resül ki eclā

Bil ḥadīṣ besmele içindeki üç mim bir hā
Çār enhārca cinānda birer ‘ayn ḥaḳḳā

Ḥaḳ dedi ümmetiñ anlarla riyāsız beni bil
Yād etseler olur her birisinden isḳā

Hem dedi Fātiḥaya muṭṭaşılan besmeleyi
Kim ki bir kez oḳusa böyle dedi Ḥaḳ evfā

Kim bunu ‘afv u ḳabūl ederek andan ecri
Ḳabr u şoñra da ‘azabsız bulur evvelce liḳā

10 1 Ḥamd kim ez-ezel olmuş u olıcaḳ tā be-ebed
Tañrı cümlemize Allāh aydıyorum Aña

Ne lisān ile ne ma‘ nāda deyü ism-i Celāl
Tañrınıñ künhü-veş anda ḳalur ‘āciz ‘urefā

Bil ki i‘ lā-yı kelām ver şıfata dāll degil
Tañrınıñ kendüsü ma‘ nā faḳaṭ aña zībā

Buña mebnī denilür kim budur ism-i a‘ zām
Mā-sivā’llāha o nām yād ḳılınmaz aṣlā

2 İsm-i Raḥmān demek dünyevī her maḥlūḳa
Luṭfun o rızıḳca ḳılmaḡa ‘umūmen icrā

15 Hem Raḥīm uḡrevī elṭāfi ile şād edici
Ölmeden kim ki muvaḥḥid olur ise ḳaṭ‘ ā

3 Ḥākim-i maḥkeme-i ḥaşr u şamīmi şāhiddir
Cümleniñ ḥaḳḳın eder anda temāmen o edā

4 Saña ḳulluḳ ḳıların biz hep O lāyık ancaḳ
Dileriz yardım O hep cūd yine maḥşūş saña

5 Bizi her ḥālde rāst yola hidāyet eyle
Bu ṭarīḳ ile hemīşe de devām bi’l-i‘ tā

20 6 Anlarıñ yolu ki etdiñ kerem anlar üzre
Rüteb-i bākīyede ḳadrini edüp ra‘ nā

7 Degil o rāh ki Yehūdlar gibi ḥışmıñ bulalar
Ya Naşārā gibi kim azdı ṭarīḳden ḥaḳḳā

Bu du‘ ā şöyle ḳabūl ola demektir āmīn
Yazalım Fātiḥada olmada işbu esmā

19/a *Sūre-i Fātiḥa’dan*

Denilür seb‘ -i mesānī yedi āyetdir bu
Hem nüzülü de dü def‘ a deyü oldu inbā

Süre-i Nemlde var besmele āyet-i bāhir
Evvel-i süre de şaymazsa da ba‘ zı ‘ ulemā

25

Hağ kemāli şayısı üzre kemālince sezā
Şalavāt ile Ḥabībın kıla taltif ebedā

Cümle-i āl u aşhābına hep ümmetine
Kıla Qur‘ān ü Ḥabīb hürmetine bu gūnā

Himemi Fātiḥa-i seb‘ a-i ebhur kamusu
Kalbim iqlīm-i şenā-cū-yi Dügümlü Baba

Sūretü’l-Bağarati Medeniyetün Mi‘etāni ve Seb‘ u ve Şemānüne Āyāt⁴³⁷

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلَمْ یَكُنْ اَلْکِتٰبُ لَا رَیْبَ فِیْهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِیْنَ ۙ اَلَّذِیْنَ یُؤْمِنُوْنَ بِالْغَیْبِ وَیُقِیْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا
رَزَقْنٰهُمْ یُنْفِقُوْنَ ۗ وَالَّذِیْنَ یُؤْمِنُوْنَ بِمَا اُنزِلَ اِلَیْكَ وَمَا اُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ یُوقِنُوْنَ ۗ اُولٰٓئِكَ عَلٰی هُدًى مِنْ رَّبِّهِمْ
وَ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۚ

- 1 1 Anları demede Fārūğ hemān Tañrı bilür
İbn-i ‘ Abbās ü diğeri olmada te’vīl-efzā
- 2 2 Kütüb-i münzele medḥ eylediği Qur‘ān bu
Şübhe yok aña o kim qorqar ise ola hüdā
- 3 3 Görmeden eyleyen İmān ne kim lāzım ise
Hem şalāt kâ‘imi rızıkdan kılar infāğ-ı zībā
- 4 4 Saña da evveli de nāzil olan hep kütübe
Ede İmān ü be-ḳıyāmet ede iḳānı edā
- 5 5 Bunlar ‘avn-ı Şamedāniyye hidāyet-yābdür
Ni‘met-i kām u ‘iḳābdan da erer fevz-i rehā
Şalavāt ola Resūl ile hep āl u şahbına
Cümlesinde de kemāl bul bu ile ḥubb u rızā
Ḳavm-i Tersā vü Yehūdu bile bu kütübe
Dedi ilhāmca vüḳūfdan idi Dügümlü Baba⁴³⁹
- 6 6 Etmez İmān yek aña qorqu verüp vermediğiñ
Kıldı ‘ilm-i ezelimizde yine şu gūnā
- 7 7 Kalbi vü gūş u başarı turuyor mühr ü ḥicāb
Ezel ‘imimde o meczūm demek öyle maḥzā

⁴³⁷ Bakara Sūresi 286 āyettir.

⁴³⁸ “Elif-lām-mīm. Bu kitap, hiç şüphe yok, sakınanlar için bir rehberdir. (Onlar) gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar; Sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler ve âhirete de onlar kesin olarak inanırlar. Rab’leri tarafından gösterilen doğru yol üzerinde olanlar ancak onlardır ve kurtuluşa erenler de yalnızca onlardır.” Bakara Sūresi, 2/1-6.

⁴³⁹ Ḥaḫḫ-ı ‘acizi olan rik‘a ile Qur‘ān-ı ‘Azīmü’ş-şāniñ tekmilen yazılması olamayacağından āyāt-ı beyyinatıñ mābeynine Muşaf-ı Şeriflerde mücellidleriñ vaz‘ eyledikleri büyük nokta maḥlinde her sūreniñ kaçınıcı āyet-i celilesi edüğü raqam ile işāret olunmağ üzere burada daḫi raqam ile yazılmıştır.

- 10 Cebri şırf kılmıyor O cüz'î irāde cārī
Līk vukū' a geliyor cebrī-veş o 'ilm-i Hūdā
- Qılarım vardır 'azābım erer 'uqbāda büyük
Olmasa cüz'î irāde demez öyle hāşā
- 8 Nāsda var ba' zı ki der Rabbimize vü maşşere
Mü'minim hālbūki mü'min degil o kişi 'aşlā
- 9 Aldadır zu' mu ile Hāqqı vü mü'minleri hep
Zararı buña o hīle qalaraq yine buña
- 19/b *Sūre-i Baqara'dan*
- 10 Var hāsed 'illeti qalbinde ben efzūn ederim
11 Hemān yalan dedigine nār erişüp ede cezā
- 15 12 Etmeyiñ yerde fesād dense biziz muşliş der
13 Añla müfsidse de kılmaz o tefekkür aña
- Süfehā kendü hep buña insāfla nigāh
Mü'mini bulsa der etdik hemen imān gūyā
- 14 Cinsi insān şeyātini ile qaldıqca
Der siziñleyiz ederiz anı biz istihzā
- 15 Hāq cezā mişli eder dünyevī en' um vererek
Mehli vermekle de hayretde bu hep kibr-efzā
- 16 Bedel almaqda hüdāya hemān anlar ki dālāl
Bu alup vermegi sūd kılmaz ü ma' dūmu hüdā
- 20 17 Aña beñzer ki beyābānda yaqup da āteş
Parlayup Hāq giderir göze fer olmaz ne fenā
- 18 Diñlemez Hāqqı aşem fersiz 'amā qaldı mişāl
19 Ki qaranlıqda muţar u gürleyen gök berq-efzā
- Berq qorqusu ile sem' i tıqar tuymaya ses
Hāqqıñ 'ilmi ile küffārda meşmül eclā
- 20 Yıldırım çeşmini gidermesi me'mül olunur
Şu'lede meşy ü turur olsa qaranlıq ammā
- Desem şüret-i gūş u başarım gideririm
Her bir eşyāya qadīrim heme anda zībā
- 25 Nūru bu tārik olup der ki münāfıqda görüp
Şöyle bā-nūr oţurup inmede hāq soñra cüdā
- Maţara beñzedi Qur'an ü va' id-i ra' d u berq
Dīn nūr u nefes qaranlıq olur irāşda buña

- 21 Size vü eslāfa da hilāfa ol ‘ābid ey nās
Pek şalāh hālde ki maqbūl ere şöyle Mevlā
- 22 Ki O yeri düşedi fevke binā kıldı gögü
Andan inzāl-ı maţar inmede pek kām-ı peydā
Kürre olduğda büyük üstü basit görünür
Düşedi yeri buyurdu ki zehī şöyle edā
- 30 Kılmayın Hakkā şerik mişli ki ma‘düm ma‘lüm
Ki cihānda da mülük ferdligi kâşid hālā
Hağ kemāli ‘adedi ile kemāline sezā
Mefhar-ı rus’le şalāt sübha-i Dügümlü Baba
Hālen ü kâlen edüp Rabb-i vahīdi tevhid
Hağca tefsiri kılar böyle Dügümlü Baba
- 23 Cümle bu halefde Allāha ‘ibāddır emmā
Enbiyā vaşf-ı ‘ubūdiyyet ile pek a‘lā
‘Abdimiz Fağr-ı rusül üzre gelen Qur’ānda
Şek eden demeli bir süreyi böyle eclā
- 35 Mā-sivā’llāh mu‘in ü şahidiñiz bildiğiz
Kimse da‘vet ediñiz şıdık ise o şek güyā
- 24 Evveli kılamadıñız edemezsiniz bī-şek
Şakınıñ kâfire nār kıldı müheyyā Mevlā
- 25 Öyle nār kim oşunu kâfir u çok yakıcı taş
Mü’min-i şālihe der müjde-i cennātı sezā
- 20/a *Süre-i Bağara’dan*
Verilür anlara tağkık cinān u zeylinden
Ağar ırmağları meyve olunacak i‘tā
Bunlarıñ mişli gelürdü diyeler hep evvel
Beñzer eşmārına dünyāniñ o ammā a‘lā
- 40 ‘Ayb u āfetsiz olur Hūrī vü nisvān-ı ihsān
Dā’imā anda ikāmet ede bunlar ebedā
Şöyle bir mu‘cize-i dā’ime kim bu Qur’ān
Süreniñ ağışarı mişlin bulamazlar füşahā
İns ü cin cem‘ olarak birbirine olsa mu‘in
Mişli irādda da ‘āciz dedi Tağrı-yı eclā
Gelmedi oldu biñ üç yüz senedir bir mişli
Siyyemā ‘Aşr-ı Sa‘ādetce ne çokdur füşahā

- Birbir aqtār-ı bilādīñ fūṣaḥāsı daḥı hep
İmtihān oldu gelüp Mekkede her sāl-ı eclā
- 45 İmtihān böyle idi her biriniñ kavmi bile
Su‘ bunu bil çekerek ḥarb kılarıdı ḥattā
- Sene-i kāmile sa‘ y ile hīç āyet-i mişlin
Demedi eyledi ‘ācizligi ikrār fūṣaḥā
- Dedi ĩmān edüp ü eylemeyi bile hep
Bulmadık mişlini çalışdık idi şubḥ u mesā
- Hīç bu eṣnāda taḥarrüzde bulunmaz idi kim
Müslimīn az olup vāfir idi çün a‘ dā
- Akşar-ı āyetiñ içinde tebeyyün eyler
Nice ḥük-m-i ḥikem-ārā nice ra‘ nā ma‘ nā
- 50 ‘ Arabī elsine a‘ lāsı yine bu Kūr’ān
‘ Arabī ise de i‘ cāzla zehī müsteṣnā
- Giçeni vü ḥāl āyetleri ĩrād ederek
Ne demiş ise degil şekde ki ma‘ lüm ḥaḳḳā
- Evvel u āḥir ‘ulumu da olup hep bil kim
Hīç bir kavm u kitāb kılmadı öyle iḥşā
- Uşanup dil-i fūṣaḥā sözlere tekrār birle
Heme Kūr’ānda tekerrürde de var ḳalbe şafā
- Cāhil olanda feṣāḥatde vü ma‘ nāsında
Fehm eder kılsa selāsetde de im‘ ān ānā
- 55 Çoḳ kırā’at edemez öyle selāset-vārid
Sā’ir kere oḳunur nicesi zīrā eclā
- Andan az yer oḳunur vird ü du‘ ā nice ḥadīs
Olamaz tev’emi cümlesi egerçi a‘ lā
- Ḥaḳ kemāli şayısı üzre kemālince sezā
Şalavāt eyle Ḥabībīn kıla talḳif ebedā
- Cümle-i āl u aṣḥābına hep ümmetine
Kıla Kūr’ān u Ḥabīb ḥürmetine bu gūnā
- Keşf ile dillere ḥallāl beremez Kūr’ān
Hem ḥavāşda da ‘ālim yine Dügümlü Baba
- 60 26 Ḥaḳ kılar sivrisinek ile de ĩrād-ı mişāl
Fevḳi ile de kılar ḥaḳca kelāmda ne ḥayā
- Ḳalbi ĩmān ile pür bilmededir ḥaḳdan Ḥaḳ

Münkirin der bu meşelden ne diler Hâk 'acabâ

Çok kesi dâll eder bunda da inkârı ile
Çok kese verdi be-câ fikr-i selîmiyle hüdâ

20/b *Sûre-i Bakara'dan*

27 Ancağ erbâb-ı kebâ'ir bulur anîñla dâlâl
Hâk Nem[u]rûdda da ihlâkı denür bu gûnâ

Bî-vefâ Hâk ile peymân u 'ahdin kırdı
Rabbine vaşlda emrin dağı kâtı' zîrâ

65 Bil şü hep 'ahd-ı (*el-estü*) deyü Resüle imân
Hemde mü'mince muhabbetde bu vaşl-ı ra' nâ

Hem eder yerde fesâd hâsir olurlar eclâ
Nice münkir siz O ma' dūmları etdi ihyâ

28 Şoñra da bir bir imâta sizi şoñra da hayât
Veriyor merci' iniz haşr ile de Rab haqqâ

29 Nef iniz için O halk eyledi yerde ne ki var
Nef i açıkda degil varsa yine sūd-ārâ

Şoñra müstevlî olup emri semâya bunu da
Egriliksiz yedi kat kıldı bilür Hâk a' lâ

70 Her mekândan da münezzeh yine bil Rabb-i Qadîr
'Arş da böyle anîñ hükmü kılan istîlâ

'Äleme cümle şumül kılmada bu istîlâ
'Arş u bu evsa' ı bil anı buyurdu inbâ

Cân başa şıçradı denürse de olmaz aña hâşş
Kâmilen cân bilinür kılmada hükmün icrâ

Rûha da beñzemez ammâ ola fehme takrîb
Kandedir rûh cesede hep kılan o istîlâ

Tañrı bil öyle hulûlden de münezzeh el-hâk
Aña bir şey O da bir şey'e hulûlsuz aşlâ

75 Kûnh-i rûhu kılamaz fehm hayât anda iken
Kûnh-i Bârîyi nice bilebilürler hâşâ

Var güneş bunda denür fer nerede bulunsa
Kurş-ı şems aña nüzül kılmadı bâhir ma' nâ

(⁴⁴⁰استوى) demek olur nūr-ı şifâtı Hâk'ın
Kendü her 'âlemi mücid ki mekân yok aşlâ

⁴⁴⁰ Tâhâ Sûresi, 20/5.

(*Ġunye*)de⁴⁴¹ pīr-i himmem-gīr olan ‘ Abdü’l-kādir
Yazdı böyle ki olur hāl ile āgāhlar aña

Ki odur zātla da ammā bilür ehl-i hāller
Kālden derkde bir rāh olabilmez ašlā

80 Bu buyurdu ki ḥadīs var gice āḥir olsa
Nāzil olur deyü İzid *be-semā-ı dūnyā*

‘ Ulemā gerçi icābet dediler ma‘ nāyı
Anlara yine cevāb olmuşıdı şu gūnā

Ki şu‘ ūd oldu mu Bārīde ki evvel bi’z-zāt
Edelim böyle nüzülünde kelāmı iṭrā

Var (*Futūḥāṭta*) Allāh münezzeh ise de
Eyledi ‘ arşı du‘ ā-gāh-ı ‘ ibād hep ebedā

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ⁴⁴²)

Olamaz Ḥaḳḳa vü Resūlüne muṭī‘ ey mü’min
Baḳ ḥayātdır ki Resūl da‘ vet-i kılar iḥyā

85 Ya‘ nī küfr içre ḳalan meyyite beñzer zīrā
Aña vü Ḳur’āna muṭī‘ lerde ḥayāt bil ebedā

21/a *Sūre-i Baḳara’dan*

Bilesiz Ḥaḳ kişiniñ ḳalbi ile beyninde
Ḥā’il u ḥaşırñız el-ḥaḳ olıcaḳ yine Aña

Ḳalbe şoñra gelecek şey’i de bilmekle Ḥudā
Bize ḳalbden de O nezdīk denilür ma‘ nā

Sen baḳup gözdeki nūr dūr-bīne geçmekle görür
Birbirinden de yaḳtñ cāmlara etmiş imlā

Çeşmiñiñ kendü bedāhetde ḥulūl etmediği
Dūr-bīnlerde aña geçmedi emr-i eclā

90 Cām bī-münḳiz iken nūr-ı başar geçer anı
Şāf görür görmedi hīç kimse o nūr ne gūnā

Nefes aldıḳça kılar ḳalb ü beden beyni ḥulūl
Ḳalb u ebdānca da enfāsla ḥayāt var zīrā

⁴⁴¹ B: “(*Ġunye*)de pīr-i himmem-gīr olan ‘ Abdü’l-kādir” nüshasında “de” bulunma hal eki bulunmamaktadır.

⁴⁴² “Ey iman edenler! Sizi hayat verecek şeylere çağırıldıklarında Allāh ve Resūl’ünün çağrısına uyun ve şüphesiz bilin ki, Allāh kişi ile kalbinin arasına girer. Unutmayın ki, O’nun huzuruna götürüleceksiniz.” Enfāl Sūresi, 8/24.

Rūh her cüz'üne cismiñ dağı şāmil ereyor
Birbirinden bilür aqreb anı her bir eczā

Nūr-ı mihriñ şīşeye erse şu haqkında muhīt
Kaṭreniñ her birine kendüden aqreb-i zībā

Rūh-ı ervāh u ni' am-ı nūr-ı fuyūz-ı Yezdān
Yaradup rūhları pür eyledi luṭfu haqḳā

95 Ni' met-i Haq ki bulur rūh nefes-i Raḥmāndan
Bī-ḥulūl etmede Yezdān hep aniñla ihyā

Mü'min ü küfr arası vü kāfir u imān arası
Bil bu ḥā'il diyerek yazmada bunu fūzalā

قال النبي صلى الله تعالى و على اله و صحبه اجمعين و سليم كما يحب و يرضى فى اكثر دعائه (يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ
تَبِّثْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ وَطَاعَتِكَ⁴⁴³)

Bize ta' līmi için böyle du'ā etdi Resūl
Şordular böyle buyurmuşdu cevāb ile aña

Cümle ḳalb enmile-i ḳudret-i Haq içinde
Ki dü işbā' arasında çevirir keyfe yeşā

Bu da cüz'iyeye irādeye münāfi olmaz
Müştehir hep bu da ki el-sinede bu gūnā

100 Kerem eyler falān ādem falāna çok kim O
Ediyor en' umu ḥavf eylediginden gūyā

كما قال الله تعالى (إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ⁴⁴⁴)

Olaḳ ref' ile de ism-i Celāli oḳumaḳ
'Ulemā eyledi tefsīrde öyle inşā

Ez-ezel ' ilmi münāfi degil ef' ālimize
Cebri şırf etmez O ermez eşeri cehliñ aña

Hep muvāfiḳ etdüğünden denilür gūyā kim
ḳalb-ı ḳalbini ḳılar diledigi üzre Ḥudā

Cism işbā' olamaz Haqda o fehme taḳrīb
Ki o gūnāda da eshel heme taḳlīb zīrā

105 Şalavāt ola Resūl ile hep āl u şaḥba
Cümlesinde de kemāl bul bu ile ḥubb u rızā

Bū-yı gül naḡme-i bülbül ile ermekde nesīm
Dile Haq-gūy olur öylece Düğümlü Baba

⁴⁴³ “Ey kalpleri çeviren Allāh'ım! Benim kalbimi dinin ve ibadetlerin üzere sabit kıl!” Tirmizi, 3522.

⁴⁴⁴ “Kulları içinden ancak bilenler, Allāh'ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar.” Fâtır Sûresi, 35/28.

- 30 De nebī kavme melā'iklere kavlim kılarım
Ben zemīn üzre halīfe dediler nice baña

Hikmeti bilmek için şordu muhālifce değil
Ki edüp dürlü fesād hem de döker dem eclā

Biz müsebbih seni taqdīs ediyoruz dediler
Dedi hep bilmediğiñiz de baña bellü Hūdā
- 110 31 Bildirüp Ādeme Haq cümle-i esmāyı dedi
‘Arz edüp varsa be-fehm ismini kılıñ inbā

32 Dedi anlar seni tesbīh ederiz bilmiyoruz
Ancaq ilhām yoluna hikmet ü ‘ilmiñ evfā

33 Dedi Haq Ādeme ver bunlara esmāyı haber
Kıldı inbā dedi Yezdān ki haqāyık imā

Demedim mi bilürüm yer ü gökler gaybın
Her ne ibrāz u esrār ise de haqqā

İşlemez Hālīka ‘ işyān melā’ik manşūş
Kalbce biz deyüp ekrem eder işlah Mevlā
- 115 Haq kemāli ‘adedi ile kemāline sezā
Mefhar-ı rus’le şalavāt sübha-i Dügümlü Baba

Cüz’i nāmında irādeyle erer ecr-i efdal
Be-haqāyık buña bil sa’y ile Dügümlü Baba
- 34 Ādeme secdeyi cümle meleke emr etdik
Kāffece etmiş idi eyledi İblīs ebā

Kıla bu secdede ancaq ki Cenāb-ı Ādem
Secde çünkü heme maqşūr be-Mevlā maḥzā
- 35 Aña emrim ki tura vü zevce ma’an cennetde
Ekl ede istek ile hem ola rāhat-ārā
- 120 36 Bu şecerden yemeyiñ nefsiñize hayfı qarīb
Geldi şeytān buradan kıldı izāle ammā

Bunlara vühayye vü İblīse dedi arza hubūt
Kılıñız rızq olıcaq ‘ömrüñüz ile eclā
- 37 Rabbisinden kelimāt öğrenüp Ādem böyle
Zelle maḥv oldu Raḥīm u rāci’ edir fevz Hūdā

Bil anıñ zellesi nisyāndan āyetde şarīḥ
Turdu cennetde kıla hubb-ı vaṭan bizde aña

- Çıktı bu vechile kim olsun ‘iber bizlerce
Zelle işte o kadar bu da nebîdir haqqā
- 125 Hınḡanıñ nev‘i iken nehy-i Ḥudā bir şeceri
Şandı demek gibi her nev‘ güzel söz de aña
- Bilmiş olsa da heme buña ‘adüvdür şeyṡān
Ḳasem etmekle dedi böyle yalan olmaz aña
- Biliyordu bu ki hem yerde ḡalīfe olıcak
Şulb-ı pākinden erer Şāh-ı rusül kām-pīrā
- 38 Emrimiz cümle hubūṡ idi aniñ nesli kıla
Enbiyāsına iṡā‘ at bu hidāyet-efzā
- 39 Kim iṡā‘ atde olur ḡavf ü ḡüzünsüz zīrā
Kāfir olursa Sa‘īrde ṡuruyorlar ebedā
- 130 40 Laḡab olmak ile Ya‘ḡūba denüp İsrā’ il
Ḳılar evlādına Ḥaḡ böyle ḡiṡāblar icrā
- Yād edüp luṡfumu Teverāt ile mevşūf bu Resül
‘Ahdım üzre vefā’ en ḡılıñ imānı buña
- 22/a *Sūre-i Baḡara’dan*
- Ḳıların ‘ahde vefāñıza mücāzāt-ı kerem
‘Ahdı bozmaḡ ile inkārı eşedd-i ḡahr-efzā
- 41 Hep kitābı çün ‘aḡā’idce muşaddıḡ Ḳur’ān
Ḳalmayıñ kāfir aḡdem ḡılıñ imān icrā
- Şatmayıñ sizde o āyāta olur cüz’i behā
Ḳorkasız benden olur çoḡsa da cüz’i o behā
- 135 42 Ḥaḡḡımı ketm ile bāṡılla da ḡarışdırma
Ḥālbuki sizlere bildirdi anı Ḥaḡ ḡat‘ ā
- 43 Ḳılıñ anlarla şalātı edüp ifā-yı zekāt
Hem rukū‘ u edesiz öyle namāzda haqqā⁴⁴⁵
- 44 Unudur kendüñüze nāsa mı nuşḡ-ı ṡaḡvā
Siz kitāb oḡumada derkiñiz olmaz icrā
- 45 ṡaleb-i ‘avn ediñiz şabr u şalātla benden
O cesīm bār gibi ancaḡ ola ṡaḡvā-yı a‘lā
- 46 Öyle ṡaḡvā ki aniñ şāḡibi bilmekde zehī
Ḳıların ḡaşr u mülāḡī ola revnaḡle baña
- 140 Şalavāt ola Resül ile hep āl u şaḡba

⁴⁴⁵ B: Hem rukū‘ u edesiz öyle namāzda ḡat‘ ā

- Cümlesinde de kemāl bul bu ile ḥubb u rızā
- Bil mülākīligiñ ‘ışkında hemīşe dil-bend
Cismi kıılmaқта numüne gibi Dügümlü Baba
- 47 Aқdemā nesliñizi ey Benī İsrā’il biz
‘Aşrı içre kıılup efđal keremimle a‘ lā
- 48 Zıkr edüp bunu da қорқuñ gelecek rüz-ı cezā
Anda medyūna bedel kes edemez deyn edā
- Hem cezāsında bedelde bulamaz bir kişiyi
Kāfir ise olamaz hem de şefā‘ at icrā
- 145 49 Sizi қurtardıқ ‘azāb eyliyor iken Fir‘ avun
Erkek evlādiñizi қағ‘ eder idi zīrā
- Қızıñız olsa bırақur bu büyük tecrübemiz
Bellü her şey baña sizlerce şuña ‘ilm zīrā
- Düşde gördü eder imḥāsını bildi Mūsā
Қıldı perverdesi bildirmedi nezdinde Ḥudā
- 50 Yād ediñ kim yemmi yarup sizi nācī etdik
Āl-i Fir‘avn yeme batdı baқıyorken siz aña
- 51 Erba‘ın leyle idi va‘de-i Ṭūr Mūsāya
Buzağıyı siz ilāh bilmek idi küfr-i eclā
- 150 52 Uḥrevī ‘afvıma ḥamd ola cezā dünyāca
Dünyevīsi ne şedīdse geçer el-ḥaқ zīrā
- 53 Erdi Tevrāt ile Mūsāya da fāriқ-i burhān
Ḥaқ u bātıl bilinüp de bu da ede icrā
- Ḥaқ kemāli şayısı üzre kemālince sezā
Şalavāt eyle Ḥabībın kıla taltīf ebedā
- Cümle-i āl u aşhabına hep ümmetine
Қıla Қur‘ān u Ḥabīb ḥürmetine bu gūnā
- Şürete baқmaz idi sīrete mülhem olarak
Nāşiḥ u fāriқ-i aḥvāl Dügümlü Baba
- 22/b *Sūre-i Baқara’dan*
- 155 54 Yādı irāde sezā қavmine dedi Mūsā
Mā-sivāya ṭapıcı kendüye hep zulum-efzā
- Mā-sivāya ṭapanı қatl ediñiz tevbe idüp
‘İnd-i Bārīde size nef‘i olan o eclā
- Kendü nefsinı degil қatlı faқaṭ mü’mınler

- Hep birāder kılıyor nefsi müsāvī zībā
- Tevbe vü kıatl ile nāfi^ç idi zindeligi
Eyledi öyle kıabül sizce de raħmı a^ç lā
- 55 Ey Yehūd siz yine Mūsāya dediñiz imān
Etmeyiz görmeden Allāhı başımla ħāşā
- 160 56 Şā^ç ika indi size gördüñüz o sūz-ı sūzān
Mevt erüp geldi ħayvān⁴⁴⁶ kılmalı ħamdın eclā
- 57 Gölgeyi verdi bulut menn ü selvā geldi
Rızķı ekl eyle dedik ħayır idi bu bi'l-i^ç tā
- Zūlmü kendülerine oldu degildir o bize
Bil alıķomamaķ emr oldu tāmā^ç geldi buña
- 58 Hem de şu kıaryeye gidüp dilediğinden be-refāh
Ye dedik bābda secdeyle duĖūlunde baña
- Tevbe-i cürm edesiz cürmüñüzü ^ç avf edeyim
Kıılarız muħsine tezyīd heme fevzi ra^ç nā
- 165 59 Emrimi ġayrı ile uydurup o ^ç āşiler
Böyle ^ç işyāna ^ç ikāb eyledik işāl zi-semā
- 60 Kıavmine ābı ricā etdi de Mūsā dedik
On iki çeşme bulur şu ħacere vura ^ç aşā
- Bildi ābın on iki sıbt-i Benī İsrā'il
Yeyüp ü içiñ dedik andan kıılıñ aħrār imħā
- 61 Bir tā^ç āma dedi yok şabr u du^ç ā kııl zi-zemīn
Kııla baķla vü ħıyār u ħıñtayı Deyyān eclā
- Mercimek ile şoğanı da emel eylediler
Dedi a^ç lā yerine meyl olur mu ednā
- 170 Mışra gidiñ bu murādātıñız orada deyüp
Zūll u miskīnligi eyledik oldu peydā
- Kıahr-ı Bārī buña ki küfür edüp emru'llāha
Çend nebīyi de şehīd eyledi bil sū-i ħatā
- Böylece küfr u şehīd etmeleriniñ sebebi
Bilmemek ħaddini ^ç işyānda bulunmaķ kıat^ç ā⁴⁴⁷
- Enbiyā cümlesine āl u aşħābına hep
Velyen etdi şalavāt şükr ile Dügümlü Baba

⁴⁴⁶ B: Mevt erüp geldi ħayāt kılmalı ħamdın eclā

⁴⁴⁷ B: Bilmemek ħaddini ^ç işyānda bulunmaķ ħaķķā

Ḥāriku'l-‘āde bedīhī ki ta‘ām u āb erdi
Böyle etdikce du‘ā Ḥaḫḫa Dügümlü Baba

175 62

Ya nifāk mü'min ile ḫavm- i Naşārā vü Yehūd
Şābi'in daḫı küfür üzre eder bu gūnā

Begenüp toplayup edyāndan aḫkāmı hem
Ḳaldı ḫapmaḫda feriştehlere küfre eclā

Cümle aḫvām bıraḫup küfre bu mensūḫ ḫükmü
Ḥaḫḫa vü ‘uḫbāya be-īmān u şalāḫ nūr aña

Ya‘nī īmān u şalāḫ işide olursa şaḫīḫ
‘İnd-i Ḥallāḫda olur yine aña ecr-i‘ḫā

Gelmeye aña da ḫavf olmayacaḫlar maḫzūn
Evveli geḫmiş o küfre eder İslām imḫā

23/a *Sūre-i Baḫara* 'dan

180

Böyle Yezdān ile ‘uḫbāya da īmān olmaḫ
Enbiyāya ḫılar īmāna tevaḫḫuf ḫaḫ‘ā⁴⁴⁸

Ḥaḫ ki yaratması mebdē' vü me‘ad kim ‘uḫbā
Ḳıldı taşrīḫ iki kim sā'iri bunda zīrā

Ki vücūduñ hepisine yine ḫılmaḫda şumūl
Denür icāz için çünki hemān ser-tā-pā

Enbiyāyı işidüp etmemiş olsa īmān
Ser u pāyı keser īmānda vücūdsuz zīrā

Eder ancaḫ ki şalāḫı zehī ta‘līm anlar
Erdi Ḥaḫ çeşmi yolu yoḫlama kim dil a‘mā

185

Şanılr taḫlu nice şey ki o mūḫlik oluyor
Acı gelse de ḫekīmiñ sözü ‘illetde devā

Ḥükmü mensūḫ u muḫarrar bulunan ḫānūndan
Dilediḫiñ yapılamaz hepsi ḫaḫḫ u kellā

Şems-i īmān var iken dil ḫapalu yere girüp
Şem‘-i ‘aḫl ile şalāḫ şu‘lesi ḫırmaz ebedā

Nūr-ı mihr ermez ise hīç olur īḫād-ı şumū‘
O var iken sebeb ü ‘özü olabilmez aşlā

Sā'ir īmān olıcaḫlar yine hep maḫşūşdur
Ki bu fermānda suḫūr birbirin izāḫ-ārā

190

Seyyid-i ‘ālem ile cümle nebīye şalavāt

⁴⁴⁸ B: Enbiyāya ḫılar īmāna tevaḫḫuf ḫaḫḫā

- Cümle imān edene de ede ḥubunca Ḥudā
- Mürtebiṭ satırı ile çünki meāl birbirine
O ta‘līm veyā işārāt ile Dügümlü Baba
- 63 Ey Yehūd üstüñüze Tūru getürdük ref‘en
Aldık ‘ahdiñ kı lup imān felāḥ bul ebedā
- Ṭutuñ iḳdāmla vefır verdigimiz ‘ilmi size
Fıkr ediñ dedim idi kim ola bāriz taḳvā
- 64 ‘Ahddan soñra da döndüñüz eger ben luṭfu
Kılmasam bil yine ḥüsran kı lınurdu peydā
- 195 65 Septde nehiy o ki eyledi ma‘lūm size
Ola maymūn dedik oldu bu müzellil ebedā
- 66 Ki mu‘āşırlara aḥlāfına ‘ibret ola bu
Şulaḥāya da ola sāmi‘a da pend-efzā
- 67 Yād ediñ şunu da bir ḳātili bilmek için
Baḳara ḳaṭ‘ını Mūsā dedi bil vaḥiy baña
- Dediler maṭlabıñ āyā bizi istihzā mı
Dedi mü‘minlere bil ceḥl ede şonunu Ḥudā
- 68 Dediler eyle niyāz sinnini Ḥaḳ diye anıñ
Dendi ne genç ne ḳoca orta ola emre vefā
- 200 69 Şordular levni de denildi ḳoyu şarıdır
Anı ru‘yet edecek ede meserret ilḳā
- 70 Dediler birbirine beñzer anıñ ḥāli nedür
Diye Ḥaḳ yine meşıyyet anıñ olsun ifā
- 71 Dedik o sürmedi ṭarla vü ekin şulamayıp
Kendü başınca gezer renkde bozuḳ kı l yok aña
- Diyerek şimdi bilindi bunu ḳaṭ‘ eylediler
Kesemezdi demeseler bunu dilerse Ḥudā
- 72 Yād ediñ ki birini ḳatlı ederek ḳātilde
Reybiñiz var idi o sırrın eden biz eclā
- 23/b *Sūre-i Baḳara*’dan
- 205 73 Cüz’i ile vuruñuz meyyite dedim böyle
Dirilüp ḳātilini kı ldı o kendü inbā
- Cümle meyyitleri ihyā edecek Ḥaḳ böyle
Ḳudretin eyler irā’e bilene o icrā
- 74 Soñra da ḳalbiñiz oldu ḳatı mānend-i ḥuccār

- Hem eşed çün çıkup andan olur enhār-icrā
- Ƙırılıp şu çıkar andan hem erüp dehşet-i HāƘ
Ƙūhdan iner ‘ Alīmim her umūrca eclā
- 75 Tam‘ eyler misiz īmān ede ey mü‘minler
Ʀuydu bir fırƘa kitābım dedi taħrīfī buña
- 210 HālbuƘi biliyor anda bu Resūlüm daħı hāƘ
Bilmiş iken de eder böylece küfrü hālā
- 76 Mü‘minīni göricek biz daħı mü‘min der bil
Birbirine yine ancaƘ ki fesād bi‘l-ilkā
- Ki der evşāf-ı Muħammed bize HāƘdan meftūħ
Derseñiz hāƘcası burhān düşünüp deme añā
- 77 Bilürüm sırrı vü a‘ lāyında bilmezler mi
78 Ba‘ zısrı cāhil o aldanmada farƘ yok zīrā
- Rabbenā şallī ‘alā eşrefī halkın ve ‘alā
Ālihi kāne bi-him hayyizü nūrī ebedā*
- 215 İnegi dedi gebe şāħibi kesdi bildi
Yine zāhir idi Ƙavlince Dügümlü Baba
- 79 Añā ser derd ki muherref o kütüb yazmaƘda
‘ İnd-i HāƘdan deyü şatar aza azdır dünyā
- Ekber-i Ƙahr añā kim yazmada taħrīfle anı
Añā veyliñ deresi etdi Ƙāzāyılığ bu gūnā
- 80 Hem diyorlar Ƙalur ancaƘ şayılı gün bize nār
De Hūdā ‘ ahdī mi Ƙıldıñız O bāƘī ebedā
- İfkiñiz mi ere Mevlāya bu da bilmeyerek
De bu eyyām şu şüretle olundu inşā
- 220 Yedi biñ yıl dedi dünyāya bunu hep yedi gün
‘ İle tapdıƘları kırƘ günle de taṭbīƘ-i fenā
- 81 Belli kim kesb-i günāh ile muħīṭdir küfrü
Giriyor dūzaħa ammā ki nişīnān ebedā
- 82 Kim ki īmān edüp eylerse bu şālih ef‘ āl
Şāħib-i cennet olup anda muħalled ebedā
- 83 Yād ediñ ey Benī İsrā‘il eħaƘ ‘ ahd aldıƘ
Hep ki bī-şirk ‘ ibādet Ƙılıñ ancaƘ baña
- Vālid u ümm ü aƘāribile yetīm u fuƘarā
ElyāƘ ola keremiñ nāsa da şoħbet-i zībā

225 Kāmilen ola şalātlarla zekātta da vefā
Döndüñüz qaldı qalīl dönmedesiz bu ne revā

84 Yine ‘ahd aldık idi qanıñızı dökmeysesiz
Beldeden birbiri de kılmayıñ iħrāc ki fenā

Böyle ikrārda hep eslāfa da siz şahid olup
Yine i‘ dām u iħrācla kılırsız hālā

85 Zılm u ‘adüvvānede sa‘ y edüp ancak kim esīr
Qurtarırsız bu helāl sā’iri olmaz ebedā

Böyle cüz’isine imānla kitābdan digerin
Kāfiri mi qalasız buña eħağ şöyle cezā

24/a *Sūre-i Baqara*’dan

230 Dünyevīde o zelīl eriyor ‘uqbā qahrı
Pek ziyāde bilürüm her ne ki ef’āl kaṭ’ā

86 Kim ki ‘uqbāyı verüp alsa hayāt-ı dünyā
Qahrı tehvīnde degil yardım olunmaz bil āña

Mü’mine gelse de ālām u ‘ilel dünyāda
Aħiret ecrini efkār ile eyler āña⁴⁴⁹

87 Verdi Mūsāya kitāb vāfī nebī hağ velyen
Verdi ‘İsāya da rüh-ı quds ü āyāt-ı zībā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (يَسْئَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا)⁴⁵⁰

Ey Habībim saña rühdan da şorar müşrikler
Fehm ü ‘iz’anlarına göre cevāb böyle buña

235 Başka şeysiz kılarak emr-i (كن⁴⁵¹) ile mevcūd
Hağ bilür bunu size ‘ilm-i qalīl oldu ‘atā

Yazdı necmiyye bu te’kīdi de ki böylece hep
Üç yüz altmış biñ ‘avālim yaradup da Mevlā

Cümlesidir iki nev’ ‘ālem-i emr u ‘ālem-i hağ
Ki birisi olup ‘uqbā biri işbu dünyā

Zāhiri pīh havāsı müdrük olup müdrük olup
Dünyāca bātını pīh bunuñ emri bilür bu gūnā

Ki budur ‘aql u qalb u sırr u rüh ile Hağkı
Kim hağıki bunu bulur anı bilür eclā

⁴⁴⁹ B: Aħiret ecrini efkār ile eyler imhā

⁴⁵⁰ “Sana rüh hakkında soru sorarlar. De ki: “Rühun ne olduğunu ancak rabbim bilir, size ise pek az bilgi verilmiştir.” İsrā Sûresi, 17/85.

⁴⁵¹ Yâsîn Sûresi, 36/82.

Emr-i Hâk gerçi Kadîm ‘ âlem emri be-ğudûş
Zâ’il etmez buña Allâh veriyor şoñra beğā

‘ Âlem-i halk u vesā’it ile o da ħādîş
‘ Âlem-i emri bilür kim ise böyle zîbā

Nefisden ħalbe geçüp nefsi bilür dil ile
Ķalbden sırrı bulur sır dağı envār-ı Hüdā

Ķalbi anıñla bilüp ‘ âlem-i rûħa erişür
Rûħ ile sırrı bilür vaħdet içi bula ħafā

Orada ħağca şevāhid ile rûħu bilerek
Geçerek baħr-ı ħağikatde ħılar Hâk eclā

Bellü envār-ı şıfâtıyla Cemîliñ o ħağğı
Eder O baħr-ı Celāl ile vücûdu imħā

Sāhilinden erer lüccesine o baħrıñ
Ķağ hüviyyetce buyurmağda tecelli vü şafā

Evliyā öyle ħarîğān (‘arrifü ’llāhe bi’ llāh)
Her nebîlerce bu der-kār olur pek ebedā

كما قال الله تعالى خطاما لنبينا صلى الله تعالى كافة اله و صحبه وسلم (وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنَا ⁴⁵²) و
كما قال سبحانه عز و جل (رَفِيعَ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ⁴⁵³) وهذه
الاية شاملة في حق جميع الانبياء العظام عليهم الصلوات و اسلام و على الهم اجمعين و قال تعالى (إِنَّ مَثَلَ عِيسَى
عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ⁴⁵⁴) و كذلك قال تعالى في حق ادم على نبينا و عليه السلام
(وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي ⁴⁵⁵)

- 1 Naşş ki rûħundan olur cümle nebiyyine de bağ
Âdemi bî-ebeveyn etdi bu gūnā inşā
- 2 Cinsi bir olmalı bi’l-farż nesebi erse veled
Veled edinse mu‘ yin ermeyüp aqvā ebedā
- 25 3 Sā’iliñ ħāline göre demek olur bu cevāb
Ki bilür faħr-ı rusûl oldu bedāhet-pîrā
- 4 Ķalk-ı Hâk ākdemi rûħ-ı cevher-i nūrānî kim
Ne laṭife-i İlāhiye eħağdır esmā
- 5 Çün eħağ re’s-i rusûl evvel-i maħlûğ (رُوحِي)
Dedi ‘ ağl u ħalemiñ ħağğında o gūnā

24/b *Sûre-i Bağara*’dan

⁴⁵² “İşte böylece sana da kendi buyruğumuzla bir rûħ (Kur’ân) vahyettik.” Şûrâ Sûresi, 42/52.

⁴⁵³ “O’nun dereceleri yüksektir, arşın sahibidir; buluşma günü hakkında uyarıda bulunması için kullarından dilediğine iradesiyle vahyi indirir.” Mü’min Sûresi, 40/15.

⁴⁵⁴ “Allâh nezdinde İsa’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona "ol" dedi ve oluverdi.” Âl-i imrân Sûresi, 3/59.

⁴⁵⁵ “Ve ona rûhumdan üflediğim vakit.” Hicr Sûresi, 15/29.

Dedi kim ba' zı e'imme yaradılan aqdem
Bir melek ' aql u qalem ismi de bunda zırā

Şāhib-i seyfe denür seyf o kabıldendir bu⁴⁵⁶
Naql eder işbu melek rūh bu şüretce aña

255

Bir de bil böyle muhaqqak ki hadıs-i kudsi
Olmasañ ' āleme yaratmaz idim ger aqlā

Cevher u şāhib-i nūr u qalem u ' aql idi o
Oldu vaşf-ı melekiyyet ile de tām haqqā

Hem kıyāmet olıcaq rūh u melā'ik şaf şaf
O laṭif rūha yine rūh-ı şerīfi ma' nā

Ki melā'ik olarak cümlesi de rūhānī
Rūh-ı ervāh o taḥşışde olur Haq aña

Aşl u bezri şecer-i kevnīñ anıñ rūhudur
Oldu cismiyle Celil meyvede haqqıyla buña

260

(*Sidreden*) fā'ik-i sırr-ı sofra-i (⁴⁵⁷قَاب قَوْسَيْنِ)
Etdi Yezdān yine bā-ṭabaq-ı (⁴⁵⁸أَوْ أَدْنَى)

Aşl-ı ervāh idüğünnden denilürdü ümmī
Eb-i ervāh daḥı bil rūh-ı şerīfin zibā

Vālid u māder-i Havvā nice kim Ādem idi
An[ı]dan kılmak ile halk anı da Haq a' lā

Evvel-i halk o rūhdur dedi Yezdān (رُوحِي)
Evvel-i ma' bed olan Ka' beye (*beyti*)-āsā

Nefh olan Ādeme vü ' İsa'ya da o rūhdan idi
Etdi Haq cümleyi de el-haq anıñla ihyā

265

Hikmeti üzre zehī cümleyi de halk ederek
Tīn idi mebdē'-i Ādem O buyurdu peydā

Şoñra neslini za' if āb ki⁴⁵⁹ menīden kıilup
Şoñra cismi yaradup rūhu da verdi aña

Kendü rūhundan aña ya' nī hemān ' ilmīne hāşş
Andan elṭāf kıılınca hemān oldu ihyā

Kendü rūhundan olan nefhi ehaq cümlemize
Cism-i Ādem ki degil idi menīden haqqā

⁴⁵⁶ B: Şāhib-i seyfe denür seyf o kabilden bu deyü

⁴⁵⁷ Necm Sûresi, 53/9.

⁴⁵⁸ Necm Sûresi 53/9.

⁴⁵⁹ B: Şoñra neslini za' if āb menīden kıilup

- Haḡ İ̄sāda nice denebilür ibn-i Allāh
Ki bütün nev' -i beşer haḡḡına dedi bu edā
- 270 88 Siz hevāñızca mübāyin rusülüm hep görüp
Kimin inkār u kimin ḡatle de cür'etde fenā
- Dedi var dilde ḡılāf eylemeyiz ĩmān o
Olup inkār ile ḡard müslīmi azdır zīrā
- 89 Kāfī anlarda kitābca muşaddıḡ bu Resül
Ḳaşd ḡıllardı ber-ā-ber ḡıla hep şirk imḡā
- Erdi bildik de vaşf üzre de küfr etdi buña
La' net-i Haḡ ola kāfirlere imdi ebedā
- 90 Ne ḡabīḡ şatmada nefsin ḡasedi eyler kim
Diledim ben saña vü 'İsāya risālet zībā
- 275 Evvel 'İsāyı vü şimdi seni münkir ḡalaraq
Birbiri üzrede kesb etmede ḡahrım evfā
- 91 Haḡḡıñ inzāline ĩmān ḡılıñız dendikce
Der bize münzele mü'min digere küfrü ḡaḡā
- Nāzil olmaḡda bu Ḳur'ānda muşaddıḡ baḡ aña
Enbiyāyı de niçün ḡatliñiz ĩmānsa Aña
- 92 Size Mūsāda yine beyyinelerce geldi
Ḳūra celb oldu buzaḡı ile siz kāfir aña
- 93 Yād ediñ 'ahd alaraq Ḳūru size fevḡ üzre
Ref' ile şer'imi ḡutmaḡ idi emrim zībā
- 280 Ḳalben 'iştānla hemān oldu lisānen bunu ḡuş
Ḳubb-ı 'icl etmede ĩmānsız olur küfr-efzā
- 94 De cinān zu' muñuz üzre size maḡzūrsa ḡazīḡ
Şevḡ ediñ mevte bu iştāde şıdḡ ise aña
- 95 Bilerek elleriniñ eylediḡi fi'li fenā
Dilemezler ebedī zālīmi bilür Mevlā
- 96 Nāsda anlar ile müşrikde ḡayāt ḡubb-ı şedīd
Biñ sene olsa uzun 'ömrü diler pek ammā
- 25/a *Sūre-i Baḡara*'dan
- Böyle de olsa mu'ammer edemez men' -i azāb
Her ne kim etdi ise görmede Rabb-i a' lā
- 285 97 Bā-ḡased düşmen-i Cibrīl helāk olıcaḡ
Ḳalbine ki bu seniñ etmede Ḳur'ān ilḡā

- Çalbe demek ki o dur hıfza maħal zırā kim
Yine maşuş o Cibrīli görür der zıba
- Emrimizle eder inzāl-ı muşaddık selefın
Mü'minın haħkına bil müjdesidir luş-ı Ĥudā
- 98 Çalbde baħa vü ferişte vü rus'le vü Cibrīle⁴⁶⁰
Hem de Mıkā'ile düşmense ' adüv Rabb pek aħa
- 99 Beyyinelü saħa āyāt olur hep inzāl
Tā' atimden çıkan olur buħa inkār-efzā
- 290 100 Her zamān ' ahd ederlerse bozar fark olur
Çokdur münkir Tevrāta bile bunda ħālā⁴⁶¹
- 101 Sen haħıķ kāfi muşaddık ererek bir fırça
Bilmez āsā eder arħaya kitābı ilķā
- Seyyid-i ' ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle imān edene de ede ħubunca Ĥudā
- Kütüb-i sālīfe ħıç okumadan bā-ilħām
Kıldı ref' müşkilini bilene Dügümlü Baba
- 102 Pādişāhlık kılıyor idi Süleymān nebī
Siħri okudu şeyātin idi pek ders-efzā
- 295 Toplayup⁴⁶² bunu Süleymān yere gömdürmüş
Rihletinde çıkarup etdiler isnād evfā
- Deyiñ o ma' şüm olup siħr ile kılmaz küfrü
Yine küfretti şeyātin edüp⁴⁶³ böyle edā
- Şehr-i Bābildeki Hārūt u Mārūt dü melek
Bildirildi aħa siħr azdı Yehūd ħavmi aħa
- Anlar öğretmediler kimseye böyle demeden
Nāsa biz mümteħiyiz kılma bu küfrü icrā
- Zevc u zevceyi de tefrīķde olan o siħri
Eyliyorlardı ta' allüm nice nādān ammā
- 300 Çadri böyle degilse yine kılmazdı ziyān
Sāħire siħri muzır fā'ide vermez aşlā
- Ki bunu öğreterek etse şer ' uķbāda
Bir naşīb olmayacak maķşadı bildi ra' nā
- Çılsa efķār anı öğrenmek ile nefsini o

⁴⁶⁰ A: "Çalbdeki baħa vü ferişte vü rus'le vü Cibrīle" vezin gereği bağlaç olan "ki" atılmıştır.

⁴⁶¹ Vezin bozuk.

⁴⁶² B: Topladup bunu Süleymān yere gömdürmüş

⁴⁶³ B: Yine küfretti şeyātin kılup böyle edā

- Ne fenā nesneye şatdı ki demek hīç dünyā
Siħr ile mu‘ cizeyi fark oluyor bil ki sebeb
Yazıyor şūret-i tefrīķde aña ‘ ulemā
- Siħri şerrīr kılar a‘ māli olur maħşūş
Hem de öğrenmek ile kıldılar anı icrā
- 305 Vaşf-ı insān gibi terkīb denür bu melege
Kıldı ‘ işyān melekiyyetde degildi zīrā
- 103 Anlar īmān u taķvāyı ederse böyle nūr
Bilseler ‘ ind-i İlāhīde şevāb o zīrā
- 104 (أَنْظُرْنَا) deme Resūlüme deyüp (رَاعِنَا)
Diñle ‘ İbrānca bu sebb kim dese bil ķahrım aña
- 105⁴⁶⁴ Size ‘ avnım dilemez müşrik ü bil Ehl-i Kitāb
Ĥaķ kılar kimde diler Ĥaķca nebīlik Ĥaķķā
- 25/b *Sūre-i Baķara*’dan
- Şāħib-i fażl gibi Ĥaķ ki olur bunlara ķaşd
‘ Āliyen ola nebīlikle mübeccel-i ma‘ nā
- 310 106 Neşh-i āyet u mu‘ avveķliķi sūd-āver olur
Yā bunuñ gibi gelür yā daha erer zībā
- Cümle eşyāya ķadīrim Ĥikem ile bil hep
Eremez bence peşīmānlık u bir sehv Ĥāşā
- 107 Hep yer u gökde benim mülküm o aķvā meczūm
Sizlere dōst u naşīr başķası yoķdur ķať‘ ā
- Seyyid-i ‘ ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle īmān edene de ede Ĥubbunca Ĥudā
- O melekler bu şerr-i ĥāl-i cihāndır ki beşer
Ĥubb-ı Mevlāda mülk-i ĥayra Dügümlü Baba
- 315 108 Bu Resūlümden anı sizde mi maķşad kılasız
Nice bulmuş idi teklīf bunuñla Mūsā
- Ĥavmi Mevlāyı dedi kim bize cehri göster
Küfre tebdīl eden īmānı azıyor bil ha
- 109 Çok kişi Ehl-i Kitābdan bilür iken sizi Ĥaķ
İrtidād bulmalı mü‘min deyü ĥāsīd zīrā
- Ĥarbı ya cizyeyi emrine ķadar Yezdānıñ
Ediñiz ‘ afv ki yine ĥayra Ĥadīr Ĥaķ zīrā

⁴⁶⁴ Tarafımızdan numaralandırılmıştır.

- 110 Her namāzı kı lup i' t̄ā-yı zekāt eylesiz
Nefsiñe her ne tehiyyeñ var ise yine saña
- 320 Kāffesin ' ind-i İlahīde bulursun hāzır
Fi' liñiz her ne ise bilmede Mevlā-yı bīnā
- 111 Cennete girmeyüp ancak ki Naşārā vü Yehūd
Girecek bil deyü etdi o iki kavm da' vā
- Yalñız kendünüñ arzusu demek sen di kim
İmdi burhān gerek şādık iseñiz farazā
- 112 Cennet ehli o ki Yezdāna edüp dil teslīm
Her bir emrine selīm-i kalb ile imān-efzā
- Ola muhsin ki hadīs işle görür Haq diyerek
Sen anı görmeseñ O görücü seni haqqa
- 325 Haqqıñ ' indinde olur ecr aña yok havf u hüzün
Hep nebīlerce mü'min biziz İslām kaṭ' ā
- 113 Der Yehūd dince Naşārāyı demek lā-şeydir
Der Naşārā ki Yehūd hayr-ı nebīde o gūnā
- Yine bunlar kütüb-i sâbıkasın hep oğuyor
Hem de der Ehl-i Kitāb olmayan öyle eclā
- Haq eder haşrda hükmüne ' azāb görse revā
Bula küfrüñ derecesiyle cemī' an icrā
- Rabbenā şallī ' alā eşrefi halkın ve ' alā
Ālihi kāne bi-him hayyizü nūrī ebedā*
- 330 Oğumamış kütüb-i sâbıka hıç bā-ilhām
Anda şekilde hallāl Dügümlü Baba
- 114 Azlem-i ' ālem o dur kim eriyor o māni'
Mescidimde ola kulluğ deyü dā'im ifā
- Hem eder say' harābında demek māni' i de
Öyle ābādlık ' abādan ile olur zīrā
- Cem' olup ism-i mesācid biri de şāmildir
Dār içinde de olursa diyor öyle fużalā
- 26/a *Sūre-i Baqara* 'dan
- Tekkiye bundan denilür yine mübeyyen zīrā
İsm-i Haq yār u cemā' atle namāz olup edā
- 335 Anlara varmasıda havf-i İlahiyle gerek

- Nerede men' u hedm etmegi öyle icrā⁴⁶⁵
- 115⁴⁶⁶ Dünyevî buña cezâlar olarak ' uqbâda
Pek belâ var ki ' aẓîm dedi Cenâb-ı Mevlâ
- 116⁴⁶⁷ Maṭla' vü mağrib olup mülk-i İlâhî ki namâz
Kıbleyi bilmese câ'iz ediyor her gūnâ
- Rüyunu kıanda çevirse o ' ibâdet ciheti
Ḥaḳda hep mecd-i vasî' ' ilmi muḥîṭdir ḥaḳḳâ
- 117 Kıldı isnâd veledi çok kefere Yezdâna
Pek münezzeh bu yer u eflâkdaki münḳâd be-Ḥudâ
- 340 Cinsi bir olmalı bi'l-farz nesebi erse veled
Veled edinse mu' yin ermeyüp aḳvâ ebedâ
- 118 Yerleri vü gökleri etdi yeñiden ol icâd
Ne ki ḳaşd etse olur ol dedigi ân ḥaḳḳâ
- 119 Bilmeyen Ehl-i Kitâb u müşrik olan der ki n'ola
Bizce görünse sözü eylemiş olsa Mevlâ
- Mu' cizât ḳadrini de bilmedi kim yine diler
Ḳavm-i sabıḳları-veş sözü idi bu gūnâ
- Beñzeyüp göñlüde böyle dedi evvelleri de
Oldu teklîf-i şeḳîlâneyi Mūsâ vü ' İsâ
- 345 Mu' cizâtuñı seniñ eyledik el-ḥaḳ ibrâz
Böyle iḳâni diler ḳavmede bî-şek evfâ
- 120 Kıldıḳ el-ḥaḳ seni bā-müjde be-inzâr Resûl
Ḳılsa ısrârı caḥîm ehli şorulmaz bu saña
- 121 Bize ta' lîm bu da ki Müsevî vü ' İsevîler
Peyrev olmazsañ aña olmaya dillerce rızâ
- Söyle ancaḳ (*Hudâ Allâh*) bu ṭarîḳ-i İslâm
Buyurur Ḥaḳ yine bu bizce bil inzâr-nümâ
- Saña ' ilm oldu ' aṭâ anlara bi'l-farz peyrev
Olsañ olmaz kerem ü naşrı kılan Ḥaḳ ebedâ
- 350 122 Kütüb-i münzeleyi Ehl-i Kitâb fehm üzere
Oḳusa mü'min-i Ḳur'ân olur hep eclâ
- Anı kim ḥaḳḳıyla oḳumayup kılsa ' inâd
Olmayup buña da mü'min ḳala ḥüsrâna sezâ

⁴⁶⁵ 335. beyit, B nüshasında bulunmamaktadır.

⁴⁶⁶ 114. âyet tefsîrinin devamıdır.

⁴⁶⁷ 175. âyete kadar olan âyet numarası kendisinden önceki âyetin tefsîridir.

- Haḡ kemāli şayısı üzre kemālınce sezā
Şalavāt ile Ḥabībın kıla talṭif ebedā
- Cümle-i āl u aşḡābına hep ümmetine
Kıla Qur'an ü Ḥabīb ḡürmetine bu gūnā
- Baḡ olur Şāh-ı rusül ile şerāfet bunda
Oldu bu silk-i leālīce Dügümlü Baba
- 355 123 Aḡdemā nesliñizi ey Benī İsrā'il biz
‘Aşrı içre kı lup efḡal-ı keremimle a‘ lā
- 124 Zıkr edüp bunu da ḡorḡuñ gelecek rüz-ı cezā
Anda medyūna bedel kes eremez deyn edā
- Hem cezāsında bedelde bulamaz bir kişiyi
Kāfir ise olamaz hem de şefā‘ at icrā
- 125 Yād kı l bil ki ḡaḡ emrim olup İbrāhīme
Kelimāt ile zehī kıldı temāmen īfā
- 26/b *Şüre-i Baḡara* ‘dan
- Muḡtedā edeceğim nāsa seni dedikde
Dedi neslimde ola şandı olurlar etḡā
- 360 Zālimin ‘ahdime nāil olamazlar dedi Ḥaḡ
Emr-i dīndir bu deḡil her birisi bu gūnā
- Kelimāt emr u nehī ile menāsik imiş
Hem de on şey denilüp böyle yazar hep ‘ulemā
- Şaḡı varsa iki yoluñ ederek bil başda
Bırde tırnaḡ u bıyık ḡaṡ‘ u sūnnet ḡaḡḡā
- Dehen ü fem yıḡana cümleye mefhūm üzere
Tuta misvāk u şu ile eylemeli istincā
- ḡoltuḡ almak ile ḡalḡ eylemeli ‘āneyi hem
Şer‘ -i eslāfda da o olmadadırlar icrā
- 365 Şalavāt ola Resül ile hep āl u şaḡba
Cümlesinde de kemāl bul bu ile ḡubb u rızā
- Cezbe-i Ḥaḡda mükellef deḡil ikende hep
Peyrev-i Şāh-ı rusül oldu Dügümlü Baba
- 126 Yād ola Ka‘beyi nāsa biz edüp cāy-ı şevāb
Dillere burc-ı emin hem de kerem-gāh-ı Ḥudā
- ḡıl namāz-gāh maḡāmını ki İbrāhīmiñ
ḡıldı meşḡūr veyā yer kim tırup ol etdi binā

- Hem bu yer kim turup o hacca buyurdu da' vet
Bil (*meşābe*) heme bil 'azm u rucūh ola şuña
- 370 Emrim İbrāhīm u İsmā' ile beytim taḥhīr
Ki misāfirle turan rāki' vū sācidce şu cā
- 127 Yine zikr ola du' ā eyledi bu İbrāhīm
Eyle şu belde ki nūruñla emīn yā Mevlā
- Sākin-i mü'mine meyve ile de kıl elḫāf
Etdi taḥrīḥ ki küffārca degil yine du' ā
- Dedi Ḥaḫ kāfire az var ki cihān çoḫsa da az
Şoñra muḫtarran o nāre-dāra çirkin me'vā
- Seyyid-i 'ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle imān edene de ede ḥubbunca Ḥudā
- 375 'Arafātda da mülākī dedi çoḫ yıl ḥuccāc
Der-sa' ādetde muḫtīm idi Dügümlü Baba
- 128 Ey Ḥabībim de kim İbrāhīm ile İsmā' il
Ka' beyi etdi binā şöylece de istid' ā
- Eyle yā Rab ḫabūl böyle bizim ḫayrı sen
Ki görüp işitici idügüñ el-ḫaḫ eclā
- 129 Saña teslīmdeyiz o ḫalde tazāyidle devā
Ola kim o da olur sā'ire ta' līm-i zībā
- Ümmet-i müslime pür-lüḫuf ola neslimizden
Bildiler ḫükm-i ḫader etmeye Ḥaḫ hep ra' nā
- 380 Ḥac menāsiklerini de bize ta' līm kıl kim
Rāci' iz biz ki ḫabūl-i raḫmetin ile evfā
- 130 Neslimizden buyur anlarda ki ib' āḫ-ı Resūl
Oḫuyup anlara āyātıñı buldura rehā
- Ki kitābıñ ile dīnce yine nāfi' 'ilmi
Ögredüp de kıla taḥhīr zi-' işyān zībā
- Sen olup cümle umūra da ḫadīr u ḡālib
Cümle ḫükmündedir 'ilmiñ nice mümkün iḫşā
- 27/a *Sūre-i Baḫara* 'dan
- Aşl-ı Sulḫān-ı rusūl ikisiniñ neslinden
Nesl-i İsmā' il olarak gelen o dur maḫzā
- 385 Olmadı ḫaşr-ı murād ba' ş edüp kāffeye Ḥaḫ
Evvelā eyledi hem bunlara ta' līm-efzā

Enbiyā cümlesine āl u aşhābına hep
Velyen etdi şalavāt şükr ile Dügümlü Baba

Neslede Şāh-ı rusül baķ ki şerāfet-pīrā
Oldu bu silk-i leālince Dügümlü Baba

131 Eylemez kimse nukūl millet-i İbrāhīmden
Bu meger etmeye fikr ķāle sefih pek ednā

Bize dūnyāda da muhtār u be-^ç uķbā şālih
Rusülüñ vaşf-ı şalāhı olur a^ç le'l-a^ç lā

390 132 Dedi Hāķ kim baña teslīmi ziyāde kılasın
Dedi teslīmdeyim böyle de Rabbim haķķā

133 Dedi evlāda da İbrāhīm u Ya^ç ķüb böyle
Dīn-i İslām bize muhtār ola merg yine aña

134 Gördüñüz mi ki ne der hīn-i vefātda Ya^ç ķüb
Lakīn evlādı nebī sā'ire ta^ç līm bu edā

Edeceksiz neye ķulluķ kim edince riħlet
Didiginde dediler ümmete ders-i nūr-ārā

Sen u İbrāhīm u İsmā^ç īl u İshāķda
Rabbi kim bir heme münķād u ķuluyuz maħzā

395 135 Bu cemā^ç at geçerek kesbi şunuñ kendüyedir
Kesbiñizde size şundan size şormaz eclā

136 Der Yehūdlar Naşārā ki olasız bizden
De biziz millet-i İbrāhīm o hep ħayır-efzā

Ki Naşārā vü Yehūdluķda bozuldu küffar
Müslimen millet-i İbrāhīm olup ħāşş ħālā

137 Deyiñ imān celī Hāķķa vü kitaba ki bize
Hem de İbrāhīm u İsmā^ç ile inzāl-ı Hūdā

Şöyle İshāķ u Ya^ç ķüb ile aħfādına hep
Böyle Mūsā ile ^ç İsāya tenzīl-i fermā

400 Mü'mine cümle nebīlerce de bil emr-i Rab
Birin ayırmadan olup heme teslīm Hūdā

Naşşı (*tilke'l-rusül*) ile ki müraccaħ yine Hāķ
Bu demek aşl-ı nübüvvet ki bu bī-farķ ebedā

138 Siz gibi mü'min olurlarsa hidāyet bil eħaķ
Yüz çevirir iseler hep o şikāķ nā-ħaķ Aña

Saña Hāķ kāfī ki bil şerlerini def^ç eyler

- İşidici vü biliciyim ki haqıki eclā
- 139 Biz muṭahhar boya kim dīn-i haq aqvā mütenevvi^ç
Bundan aḥsen ne erer şunda biziz ‘ābid Aña
- 405 140 De ki şu dīnde cidālle ne dilersiz ki bize
Rabbimiz Rabbiñiz O bir kim O hep Rab maḥzā
- Bizim a‘ māl bize siziñ ‘ ameliñiz de size
Müḥlişan Haqqa ‘ ibādet kılarız bu eclā
- 141 Heme İbrāhīm u İsmā‘ il u İşāq u Ya‘ kûb
Hem de aḥfāda da maḥzā ki olup ifk efzā
- Dedi anlarda Yehūd yā ki Naşārā nā-haq
De ki siz mi bilesiz yā anı Yezdān maḥzā
- 27/b *Sūre-i Baqara*’dan
- Sizden azlem kim olur kim size Haq bildirdi
Bunları bende Resūlü edügümü eclā
- 410 Aña şāhidligi ketm eylemede siz lakīn
Bilmemek anı muḥāl bilmede Tañrı ebedā
- 142 Bu cemā‘ at geçerek kesbī şunuñ kendüyedir
Kesbiñizde size şundan size şormaz eclā
- Rabbenā şallī ‘alā eşrefi ḥalkın ve ‘alā
Ālihi kāne bi-him ḥayyizü nūrī ebedā*
- Ermese Faḥr-ı rusūl bulmaz idi nesne vücūd
Deyü ‘ ışkıyla zehī oldu Dügümlü Baba
- 143 Diregi yoq der ne için kıbleyi kılamak tahvīl
Kūdüsden Ka‘ beye de Haqkıñ o bil böyle hüdā
- 415 144 Kıbleñiz eşref-i kıbleyi olup ey mü’minler
Sizi kıldık vasaṭ-ı ümmet ki ola ‘ adl icrā
- Öylece nās üzerine sizi şāhid etdim
Sizler üzre bu Resūl şāhid-i haq u a‘ lā
- Ka‘ be kim tābi‘ vü kāfirleri temyīzce yine
Kıble oldu bu girān haq bilecek ehl-i Hüdā
- Kimseniñ eylemez imānını zāyi‘ Yezdān
Kıldı bī-ḥad keremi vü raḥmıda nāsa zīrā
- Sāyesinde bu da efḍalligimiz burhānı
Gevher-i a‘ lā olup eṭrāfında ḳondu a‘ lā
- 420 Kıble tahvīline küffār demişidi maḳdūḥ

Böyle memdūh idügün eyledi Yezdān inbā

Hem (*mübārek u hüdā*) dedi anıñ medhinde
Öper āyāt u maḳāmı da Ḥalīlīñ zībā

Evvel-i beyt anı ma‘ bed olarak dedi Ḥaḳ
Beyt-i ma‘ mūrda o mevki‘ de bulundaydu be-cā

Secde maḥşūr edilür Ḥazret-i Allāha hemān
O muḥavvel degil emriyle heme olur edā

Bilmeyen kıbleyi her sū⁴⁶⁸ya namāzı kıla kim
Ḥaḳ münezzeh buluyor ‘ilmi muḥīṭ vech-i rızā

425 Alacaḳ şāḥibi tebdīl-i ḥavāle kılıcaḳ
Orada etmeli ifā ile emri icrā

145 Kim ricāda yüzü taḳlīb semā kıldıñ idi
Ederiz istediğñ Ka‘ beyi kıble ra‘ nā
Etme di sen Ka‘ beyi kıble edinüp hep mü‘min
Nerede olsa şalāt kıla teveccühle buña

Böyle Ḥaḳ edügünü Ehl-i Kitāb ḥaḳḳā kim
Hep bilürken yine küfr etmede eclā o baña

Ḥaḳkı tenzīh ederiz hep cihet ü emkeneden
Bil semā kıble-i du‘ ādaki ‘ulviyyet imā

430 Eyle yā Rab Ḥabībīn ile ḥubbuñ derece
Şalavāt kendü ile āline daḥı eclā

Zāhiren ḥaccıda var tayy-yı mekānla da yine
Nice nicesine göründü Dügümlü Baba

146 Görse Ḥaḳ cümle delīl Ehl-i Kitāb bunca yine
Kıbleñiz Ka‘ be tābi‘ ligi kılıñız icrā

Ba‘ d ez-īn kıblesine hem daḥı uymazsın hem
Yok vifāḳlarda Yehūd ile Naşārāca buña

28/a *Sūre-i Baḳara*’dan

Bilüp emrim bu söze uysañ idi farz-ı muḥāl
Kendüñe ḥayf kılanlardan olurduñ ammā

435 Enbiyāya olur ümmetleri içünde ḥiṭāb
Böyle bil dense murād bunda Resūl-i dü-serā

Ḥaḳ münezzeh zi-veledlik veledden bil eḥab
Der peder edeceğim oğlum ederse de cezā

⁴⁶⁸ Farsça bir kelime olup “yön” anlamındadır.

- Böyle sözle emeli sâ'ire pek korkutmağ
Biliyor kim veledi hîç anı etmez aşlâ
- Cähiliyetdeki küffârca bu zu' mu dağı red
Ki bilüp böyle de naşşı hep ümîd kessün aña
- 147 Bildi İncîl u Tevrâtda seni hağca Resûl
Nice kim vâlidî evlâdını bildi ra' nâ
- 440 Ketm-i hağ etmede bir fırça ' avâmdan bilüp
Dedi mü'minleri bildiñ göricek biz eclâ
- Kim kitâbımız içinde eren evşâfî temâm
Bularağ gördüğümüzde anı bildik ra' nâ
- 148 Eyleme kıblede şek emrimiz el-hağ hağdır
Yine te'vîli be-hağ bil kim olur o gûnâ
- 149 Vardı her kavme de kıble ki döner aña o kavm
Cümle hayra siz oluñ sâbıq o kıble a' lâ
- 150 Kıanda iseñiz eder mağşere cem' ile cezâ
Cümle eşyâya muhağğak ki kıadîr Hağ dâñâ
- 445 151 Kıande çıkılsa namâz ile çevir Ka' beye yüz
Hağ budur bilmemek olmaz kıılınur hâli Hudâ
- Her namâz kıande çıkarsañ o taraf hağ îfâ
Hep ki kıande iseñiz kıbleñiz etdim o be-câ
- Diyecek bulmaya nâs yine dese pek zulm o
Bağmayıñ veyâ ki bağıñ ekmel ola sizce hüdâ
- 152 Kı Resûlün size sizden kılup ihsân o size
Oğur âyât u teğahhürce de hem ' ilm-efzâ
- 153 Beni zıkr ediñ edeyim sizi yâd kim ikrâm
Hağd edüp kılmayıñ ' işyânla küfrân bu fenâ
- 450 154 Dile ey mü'min olan şabr u şalâtla ' avnı
Şâbirin Hağdan icâbetle ber-â-ber ki vefâ
- Evleviyyetde muşallîye ber-â-ber ni' amı
Dil-i şâbırda da olmağla Hudâ kâm-efzâ
- 155 Râh-ı Bârîde şehîde demeñiz meyyitdir
Benim ' indimde o hay sizce şu' ur yoğ buña
- 156 Bilürüm tecrübe kim bildiririm sizi size
Hağfî envâ' ile cû' ide veririm zîrâ
- Mâl u enfüs ile meyvece kıılar Hağ tenkîş

- Ey Hâbîb şâbiri pek eyle mübeşşer a' lā
- 455 157 Ki müşîbet gelecek der yine bende Hâkķiñ
Hem penâhum yine Rab haşride kıldıķda baña
- 158 Buña evfer ni'âm eltâf ki hidâyetde de O
Enbiyâya şalavât peyrevi anlar zîrâ
- Hâkķ kemâli şayısı üzre kemâlince sezâ
Şalavât ile Hâbîbin kıla talîf ebedâ
- Cümle-i âl u aşhâbına hep ümmetine
Kıla Qur'an u Hâbîb hürmetine bu gûnâ
- Dünyevî kat' -ı 'alâķâ kıomaz ip ucu-veş
Mutlakâ Tañrıca dil-bend bu Dügümlü Baba
- 28/b *Sûre-i Baķara'dan*
- 460 159 Mensek-i hacdan olup (*Merve vü Safâ*) bil ki nişân
Hacc u 'umrede ziyâretce cünâh yok kat' â
- Ya' nî var idi şanem kıalkdı yine bu da maţâf
Ne şevâb olsa bilüp ben kıılarım ecrin 'atâ
- 160 Seni kııldımdı kütüb ile mübeyyen ki Hüdâ
Şaklayana ederiz la' n be-kâffeye eşyâ
- 161 Sâib u şâlih olup ger bunu kılsa şu beyân
Kıılarım 'afv bunu da rahm u 'afvım eclâ
- 162 Küfr edüp küfürde mevt gelse bulur la' netim o
Hem melâ'ik ile nâs hep edeler kıahr-efzâ
- 465 163 Haşrda bunda kıalup olmaz 'azâb hîç ehven
Hem degil mehl u nigâh-ı keremim aña sezâ
- 164 Hemde hep 'âleme Tañrı bilesiz bir Hâkķ kim
Uşrevî mü'mine dünyâda 'amîm eyler 'atâ
- Şalavât ola Resûl ile hep âl u şahbına
Cümlesinde de kemâl bul bu ile hub u rızâ
- Ermese şâh-ı rusûl olmaz idi halk deyüp
Kıavl-i levlâkı müfessir idi Dügümlü Baba
- 165 Yer ile gök yaradan Hâkķ şeb ile rûz dönüyor
Gemi nef' an yüzüyor Hâkķa delâlet-efzâ
- 470 Gökden inzâl-ı maţarla bu yeri hay eyler
Neşr u tefriķde hayvânları baķ hep Mevlâ
- Yer u eflâk arası rîh u buluşu gezdiriyor

- Bildi āyāt zehī hep anı ḥaḫca fuḫalā
- 166 Nāsda var şirk ile Ḥaḫ gibi şerīki de seven
Ḥaḫḫa mü'minler eḫaḫḫı ḫaḫḫa olur ḫub-efzā
- Ḥaḫ kavīdir ki zehī mü'mine bil luḫf u liḫā
Kāfire eyler 'azābı ebedīdir o edā
- 167 Kefereniñ çekilürler küçügünden büyüğü
Ḥubbuna ḫalamaz esbāb kim 'azābı aḫvā
- 475 168 Der küçüklerine dönsek çekilürdük andan
Nice kim etdi teberrīyi burada aḫvā
- Bil esef vermede ef'ālī 'azābı-āsā
Olur ibrāz ḫıḫamaz nārdan anlar ḫaḫ'ā
- 169 Ey beşer yerde ḫelāl u ḫayyib olanı yiyesiz
Olmadan peyrev-i şeyḫān size düşmen eclā
- 170 Bunuñ ancak size nuşḫu kötülükde envā'
Bilmediğniñ sözü söyletdire baña ḫayfā
- 171 Olasız tābi' -i Ḳur'ān denince der hep
Tābi' iz ceddimize yokken aña derk ü hüdā
- 480 172 Çöbāniñ kelbine beñzer kefere çün bī-fehm
Yalnız gūşuna çöbāndan erer şavt u nidā
- Ma'nevī şağır u dilsiz ü gözü de kördür
Olsa da şūrī o bīhūde ḫalıyor zīrā
- 173 Verdigim ḫayyib u nebātdan yiyiñiz ey müslim
Ḥamdı ediñ 'ibādetde ḫulūşdur zīrā
- 174 Laḫm kim size ḫarām kendi ölen ü ḫan u ḫinzīr
Ḥaḫdan özge biri nāmıyla kesilen ḫaḫ'ā
- Kim ki sulḫāna ḫurūc mü'mine nā-şer'ī sefer
Ḳılmayup pek aç ise cümle ḫelāl olur aña
- 29/a *Sūre-i Baḫara'dan*
- 485 Ki helāk ḫorḫusu yā muḫḫar ise sedd-i ramaḫ
Derece yiye eder 'afv u raḫmı Mevlā
- 175 Münzel evşāfiñi ketm ile kitābdan her kim
Dün bu dünyāyı yiyor nārdır o baḫna imlā
- Ḥaşrda luḫf-ı kelām eylemeyüp de aña Ḥaḫ
Olmaz 'afvıyla muḫahhir pek 'azābı var aña

- 176⁴⁶⁹ Ki hüdāyı verüp almaqda alāl bunlar hem
Bırakup  afvı alur ahr  aceb aḥvāl o aña
- Şabri ne nāra bunuñ ketm eder o münzel-i Haḫ
Hem teredüdde olan dūr heme Haḫḫa ebedā
- 490 177 Maḫla  vü maḡribe yüz dönse Naşārā vü Yehūd
Yine bī-sūd ki gerek ede hep  mān edā
- Ki baña ḫaşre melā'ik kütüb-i münzeleye
Enbiyāya ede  mān şu zehī nūr eclā
- Hubb-ı Haḫla vere ḫub etdigi mālın bilüp
Aḫrabāsında da muḫtācı ise aḫdem aña
- Hem yetīmān u mesākīn u yolcularada
Sāile vere ḫalāş ede esīri evfā
- Hem şalāt kıla zekāt vere ola  ahde vefā
Faḫr u hep derd u cihādında olup şabr-efzā
- 495 Şadıḫ u müttekī bunlar dedi ḫaḫḫ u der ki nebī
Kāmil  mānda şu naşla o ki  āmil zībā
- Haḫḫıñ  ilm ü kerem ü  afv ü bekāsınca şalāt
Ola maḫbūbuna hep ümmetine peyrev aña
- İns u cīn ecri hemān ḫalbde bir cezbe-i Haḫ
Buyurup seyyid-i kevneyn aña Dügümlü Baba
- 178 Ḫātil-i  amdīyse emr oldu ḫışāş ey mü'min
Öylece ḫatıl edilür ḫürr u köle ya ki nisā
- Ḫanefī ādemi ḫātil köle vü ḫürr u nisā
Olsa da öyle ḫışāşca deyü ḫükm etdi aña
- 500 Ki olur kāfir içün mü'min u ḫür ḫula ḫışāş
Deyü ḫükm eyledi tefsīr demek şu gūnā
- Ḫıldı bir ḫavm ḫasem bizdeki bir ḫul yerine
Ḫürrü vü üñş ü yerine erde ḫışāş ere edā
- Bu sebeb ḫıldı beyān böylece Haḫ āyeti līk
Nefsi nefis ile ḫışāş naşş-ı  umūmī ḫaḫḫā
- Vereşeden biri  afv ile diyet vere bil
Ola ma rūf ki ziyāde ḫalebin şanma revā
- Vere kātil bunu aḫsen size benden tehvīn
Şoñra da olsa  adüv olur elem pek evfā⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ 175 ve 176. āyetlerin tefsīridir.

⁴⁷⁰ B: Şoñra da olsa  adüv olur elem pek īfā

- 505 179 Var kışāş içre Һayāt sizce ey ūlū'l-elbāb
‘İber u Һavfı verüp bu demek eyler ihyā
- 180 Mevti zengin göricek ede veşāyā icrā
Vālideyn ile heme ehle o mensūh ammā
- Ya‘ nī mīrās için çend nuşūş soñra nüzül
Ederek aña vaşiyetle olunmaz icrā
- 181 Kim vaşiyet tuya tebdil ede aña günehi
Bil Semī‘ hem de ‘ Alīm Rabb-i Şekūrı zīrā
- 29/b *Sūre-i Baķara* ‘dan
- 182 Kılaraq şer‘ a mübāyin bu veşāyā kılan
Bilen işlāh ile şulh etse günāh olmaz aña
- 510 Ki Ğafūr hem de Raħīm edüğü Mevlā ma‘ lüm
Keremi vü raħmı eder kim ede Һaķķı icrā
- Һaķ kemāli ‘ adedi ile kemāline sezā
Mefħar-ı rus’le şalavāt sübħa-i Dügümlü Baba
- Birine dedi falāndan şaķın o etdi telef
Bildi ilhāmca Һaķıķı bu Dügümlü Baba
- 183 Sizden evvelkilere nice ki farz idi oruc
Sizce kıldım edā-yı mü’min eden zühd icrā
- Farz olmaķ ile beñzer degil a‘ dād u zamān
Devr-i Ādemde yine vācib olan bil Һaķķā
- 520 184 Şayılu gün ki bir māh olup kaç gün ise
Nā-mizāclarıyla ebnā’ vü sebīl ede қаzā
- Var iken tākati ger tā‘ b ile yerse fidye
Vere līkin olamaz olmadı bu Һüküm ibķā’
- Ya‘ nī alışmayana sehl idi oldu mensūh
(⁴⁷¹فَلْيَصُمْهُ) buyurup zeylde Rabb-i dānā
- Kim ki çok ecrāmlı fidye vü şavm cem‘ in idüp
Vermeli fidye firāvān böyle Һayrın evfā
- Nā-mizāclar ile ebnā-i sebīl şavm için
Bulup imkān tatar ise ola bil Һayr aña
- 525 185 Şayılu olan o eyyām-ı Ramazān māhıdır
Anda Qur‘ān göge indi o celī nūr-ı hüdā

⁴⁷¹ Bakara Sūresi, 2/185.

Nāsı hādī vü delīl nīk u bedi bi't-temyīz
Oldu Furqān ile de nām-ı şerīfi bālā

O meh-i hayr vird-i dīn bilüp anı tutasız
Nā-mizāclar ile yolcuya cevāz o zībā

Ki size yūsru diler ūsru dilemez Yezdān
Böyle ikmāl kıla qaldı ise demek o każā

Haqqā tebcīl edesiz şükrüne sa' y eyleyerek
Şu' b görölse de o nef' -i haqīq u zībā

530 Bil hadīşdir ki erüp şā'im için iki sürür
Biri iftārda biri reyyana etdikde liqā

*Rabbenā şallī 'alā eşrefi halkın ve 'alā
Ālihi kāne bi-him hayyizü nūrī ebedā*

Şavm-ı bāṭın kılıyor qalb u rūḥu vü sırrı
Oldu bunlarca da feyz ile Dügümlü Baba

186 Ey nebī kim beni şorduqda 'ibādım senden
De icābetle qarībim heme etdikde du' ā

Ber-qarār olarak imānda qabūlum dilesün
Tā ki irşādıma ere ki o pek nūr-efzā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يُحَوِّلُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ⁴⁷²) صدق الله الكريم

535 Qalbe şoñra gelecek şey'i de bilmekle Hudā
Bize qalbden de O nezdīk denilür ma' nā

Sen baqup gözdeki nūr-ı dūrbīne geçmekle görür
Birbirinden de yaqīn cāmlara etmiş imlā

Çeşmiññ kendü bedāhetde hūlūl etmediği
Dūrbīnlerde aña geçmedi emr-i eclā

30/a *Sūre-i Baqara* 'dan

Cām bī-münkiz iken nūr-ı başar anı geçer
Şāf görür görmedi hiç kimse o nūr ne gūnā

Nefes aldıqça kılar qalb u dīden bīni hūlūl
Qalb u ebdānca da enfāsla hayāt var zīrā

540 Rūḥ her cüz'üne cismiñ daḥı şāmil eriyor
Birbirinden bilür aqreb anı her bir eczā

Nūr-ı mihriñ şışeye erse şu haqqında muḥīṭ
Qatreniñ her birine kendüden aqreb zībā

⁴⁷² “Şüphesiz bilin ki, Allāh kişi ile kalbinin arasına girer.” Enfāl Sūresi, 8/24.

- Var güneş bunda denür fer nerede bulunsa
 Kurş-ı şems aña nüzül kılmadı bāhir ma' nā
- Rūh-ı ervāh u ni' am nūr-ı fuyūz-ı Yezdān
 Yaradup rūhları pür eyledi luṭf-ı Hāḳḳā
- Ni' met-i Hāḳ ki bulur rūh nefes-i Raḥmāndan
 Bī-ḥulūl etmede Yezdān hep anıñla iḥyā
- 545 Mü'min u küfr arası kāfir u imān arası
 Bil bu ḥāil diyerek yazmada bunu füzalā
- 187 Nisveñiz ile cimā' leyl-i şiyāmda olunur
 Kim size sizde şuña kisve gibisiz maḥzā
- ‘ Adem-i şabr ile ḥāin idiñiz nefsiñize
 Eyledi ‘ afvı şurū' u ediñiz öyle aña
- ‘ Avnımı ṭālīp olasız gice pür ekl ü şürb
 Nūr beyāz iplige beñzer seḥer ola peydā
- Siyeh iplik gibi gice bu'l-vaḳde andan
 Mebde'-i leyl-i gürūbdur ediñ ikmāli aña
- 550 Mu' tekif ü ḳā'im-i mescidse cimā' etmez bil
 Hāḳ ḥudūdu bu ḳarīb erme ki bil böyle hūdā
- 188 Yemeyiñ bāṭıl ile birbiriñiziñ mālın
 Ḳumār u sā'iri nā-şer'ī ḥuşuşlar efvā
- Hākime gitme yalan yerde ḳasemle yā şehīd
 Fāriḳan yemek için mālını nāsıñ aşlā
- 189 Şoracaḳ ay yeñisi ḥaccā vü hep evḳāta beyān
 Vaḳt-i iḥrāmda da varıñ eve bābdan zībā
- Cāhiliyetde eve muḥrim olanlar ḳapudan
 Girmez olup dedi Hāḳ böyle degil ez-taḳvā
- 555 İttikā eylesiz Hāḳḳa olasız iflāḥ
 Edesiz emr-i ḳıtālīde bu gūnā ki edā
- 190 Hārb ḳılanlarla ḳılıñ siz reh-i pākimde ḳıtāl
 Bed' ḳılmaḳsızın o ḳılmayıñ aḳdem icrā
- Bir cemā' at ile ' umreye nebī niyyet edüp
 Ḳıldı ḳüffārla Ḥudeybiyyede bil şulḥ efvā
- Mekkeyi üç gün ede ḥālī gelecek yılda
 Mü'minīñ şulḥ ede demiş kefere şulḥ bu binā
- ' Ahdini bozsa bu küffār diyecek mü'minler

- 30/b *Sûre-i Bakara* 'dan
- 560 191 Kıldı ta' lîmi ta' addide degil hubb-efzâ
Kanda olursa da öyle kıliñ anlarla kıtâl
Çıkarı sizi çıkardıkda âsâ haqqâ
Katliden fitne elem-nâk ki o geçmez her dem
Sebeb olur nice ölümlere çünki eclâ
Ka'be nezdinde kıtâl eylemeyiñ hem yine kim
Anlar etdikde ediñ kâfire bil böyle cezâ
- 192 Harb u şirki burakurlarsa yine 'afv ederim
Ya' nî harb etmeli sizlerde haqqı öyle edâ
- 193 Harb ediñ qalmaya fitne ere dîn haşrı baña
Etme harb öyle kıllarsa kim o ısrâra sezâ
- 565 194 Anlarıñ men' i size şehri harâmda oldu
Sizde böyle kıllasız haq kışâş u mişli cezâ
Size 'adüv anları âsâ ediñiz anlara harb
Olasız muttakî Haq müttekîye kâm-ârâ
Bunlarıñ haqqına baq emri Hudâ kim böyle
Oldu meşrû' digere şulh u cizye zîrâ
Mu' cizât gördü kalan kibr ü 'inâddan pek hep
Kıla îmân yâ tura şulh ile râhat zîrâ
Etdi Dāvūd ile Mūsâ dağı harb-ı küffâr
Kılmadı turdu pek az burada 'ömr-i İsa
- 570 Ya' nî Haq vaqde göre 'ömre göre emr ederek
Hep nebî idi muṭâbıq harekâtda zîrâ
'Aded-i ümmeti de pek az olup ref' inde
Eylemez Rabb-i Qadîr hâric u vüs' emr aşlâ
Ümmeti kıldı cihâd kendüsü ref' olmuş iken
Dîn için eylediler çok ölüp de hep edâ
Dîni nesh olmadan anda da kibâr kıldı cihâd
Bize hep kılamaz inkâr Naşârâ kat' â
Seyyid-i 'âlem ile cümle nebîye şalavât
Cümle îmân edene de ede hubbunca Hudâ
- 575 Dem-be-dem nefsiñ eder ka'be-i dilde harbı
Sen dağı şöylece kıll der idi Dügümlü Baba
- 195 Haq yolunca edüp infâk u ṭab' ıda hüsn

- Buḥl u isrāfi bilüp mūhlike olma ilkā
- Ki peşimānlık olur vizr u bāl mūhlekesi
Kim ki elṭāf kılar olur aña ḥubb-ı Ḥudā
- 196 Bil benim ḥac u ‘umreyi temāmen ediñiz
Varsa māni‘ ede ḳurbān ne ki teysir-efzā
- Ḳılmayın re’si tırāş ere Mināya ḳurbān
Līk bir māni‘ olan fidyeyi lāzım bu edā
- 580 Üç şiyām yā vere altı fuḳarāya ḥıntā
Yarımşar şā‘ vere yā bir kıla ḳurbān eclā
- Ger emīnseñiz o kim ḥacca dek ‘umre nef‘ in
Baldu teysir ile ḳurbān kıla şükrān zībā
- Muḳtedir olmasa ḳurbāna o ḥacda üç oruç
Dönerek tuta yedi şavm olur on ḥaḳḳā
- Şu demek buña ki Mekkede degil ehli muḳīm
İttikā- Ḥaḳca edüp bil kim ‘iḳāb pek aḳvā
- 197 Oldu ma‘lūm ki ḥacc mevsimi evvel Şevvāl
Şoñra Zi’l-ḳā‘ de o da kāmilen andan ra‘nā
- 585 Bed’-i Zi’l-ḥicce toḡuz gün edilür hem de ḥesāb
Eşhürüñ denmesi bu vechiledir bil ki buña
- Nefsine vācib eden ḥaccı bu mevsim ile kim
Şanma niyetle o ḥac fi‘line şāri‘ ma‘nā
- Etmeye ḥacda cimā‘ yok mulā‘ iblikde
Hemde bir nev‘-i fusūḳ u cedel etmeñ ḳaṭ‘ ā
- 31/a *Sūre-i Baḳara*’dan
- Ne ki ḥayr eylediñiz ‘ilm-i İlāhī idi
Kesb ediñ zād ki ḥac-ı zādı vü zād-ı taḳvā
- Ḥayr-ı zād hep bilesiz nice ey ūlū’l-e’lbāb
Mütteḳīlik ki ola bīmde bendem ebedā
- 590 198 Mevsim-i ḥacda günāh olmaya bil tācirlik
‘Arafātda inerek yād kılasız evfā
- ‘İnd-i meş‘ar ki ḥarām ile müsem mā edilür
Zikrim ediñ size cehl içre hüdā nūr ḥaḳḳā
- 199 ‘Arafāt dan kıılacaḳ nās nüzül öylece kııl
Hem dile ‘afvı ki Ḥaḳ erḥam u ‘afvı a‘lā
- Ḳıla Yezdān Ḥabībine şalāt-ı evfā

Āl u āshābına da ümmetine de ra' nā

‘Işk u taqvā-yı İlāhī heme aḥvālde zād
‘Uḡadın kılmada zembilce Dügümlü Baba

595 200

Ḥac levāzımlarını ediyor iken bir bir
Zıkr-i Ḥaḡḡı kılasız böyle ki elṭaf ibḡā

Hep çocuklar pederine nice muḡtāc u muḡıb
Söylese demeli yā Rab hemen iḡlāsca aña

Edesiz zıkr-i eḡed bile hemān Allāha
Bil pederden de O dur erḡam ü nāfi' -i a' lā

Nāsda ba' zısı dünyāca eder ḡaḡr-ı emel
Nef' -i ' uḡbā bulamaz münkiri demek zīrā

201

Ba' zısı hem bu cihān hem de diler ' uḡbāca
Buldura nārdan emānı da niyāzında buña

600 202

Ḥayr-ı a' māl ü du' āda bu bulur kām u naḡıb
Ḥaḡ ḡesāblarda ḡabuḡ lemḡaten olur īfā

Hep du' ā ki bize ta' līmce ḡāh-ı kevneyn
Çok buyururdu hemīḡe bilüp ola o edā

Ḥaḡḡıñ ' ilmi kerem ü ' afv u beḡāsınca ḡalavāt
Ola maḡbūbuna hep ümmetine peyrev aña

Ḥac ile mescid-i ḡıddīkda mücāvır ḡaldı
Feyz-i ḡıddīk ile olur idi Dügümlü Baba

203

Beni yād ediñ o günlerde⁴⁷³ bu teḡrīḡ deniyor
Bayramıñ virdine rüz-ı ' arefeden ra' nā

605

Ya' nī tekbīr ediñ bunda yigirmi üç vaḡıt
ḡubḡdan ' aḡra deḡin böyle hemīn bi'l-īfā

On birinci on ikinci günü Zü'l-ḡıcceniñ
Kim Minādan ' acele kılsa deḡil vizr buña

Kim te'ḡırde bulunsa buña hīḡ vizr olmaz
ḡuleḡāya göre bil re'yine demek ḡaṭ' ā⁴⁷⁴

Ḳorḡuñ Allāhdan olur ḡaḡr baña īfā bilesiz
Ba' d-ı ḡacda edesiz ' umre de taqvā īfā

204

Nāsdan ba' zı begendirir egerḡi sözünü
Ḳasemi⁴⁷⁵ eyler ucu kim o diliyor bu gūnā

⁴⁷³ B: Beni yād ediñ o günler ki bu teḡrīḡ deniyor

⁴⁷⁴ B: ḡuleḡāya göre bil re'yine demek ḡaḡḡā

⁴⁷⁵ A: Ḳasem eyler ucu kim o diliyor bu gūnā

- 610 Hāl bu kim haşm-ı eşed dönse hemān nezdiñden
Sa‘y eder kim ede bu yerde fesādı peydā
- 205 Diler ihlāk ola mazra‘ vü hayvānāt
Yok bir dürlü fesāda bile kim hubb-ı Hudā
- 206 Havf-ı Haq dense kılar kibr ile ısrār-ı günāh
Kāfī bil nār-ı caħīm bed bu maħal pek kať‘ ā
- 31/b *Sūre-i Baqara*’dan
- 207 Var eden nefsiñi bey‘ nāsda rızāu’llāha
Ben ziyāde ederim raħmımı Raūfım ebedā
- Haq kemāli şayısı üzre kemālıñca sezā
Şalavāt ile Ĥabībın kıla talťif ebedā
- 615 Cümle-i āl u aşhābına hep ümmetine
Kıla Qur‘ān u Ĥabīb ĥürmetine bu günā
- ‘Arafātda görölür bil yine hep bunda muķīm
Kıldı ĥacc ‘ādiy otuz üçde Dügümlü Baba
- 208 Cümleñiz ediñiz İslāmda vefā ey mü’min
Uyma şeytān izine şu size düşmen ebedā
- 209 Beyyinātım geliyor ger yine döner iseñiz
Haq ‘Azīz hem de Ĥakīm Münteķim olur aña
- 210 Böyleler bakmadadır gölgesine o ebrīñ
Ki ‘azāblarla melek etmede mecmū‘ u belā
- 620 İnce ebyāz bu şehāb-ı gölgede o maħvken ebr
Her umūr rüz-ı kıyāmetde yine Haqdan evlā
- 211 Benī İsrā’ile şor bil nesebince aqva
Saña burhān be-delīl āyeti etdim evfā
- 212 Seni böyle bilerek ni‘ metim olduñ vārid
Kıla inkār ‘iķābımda eşedd-i ķahr-efzā
- Kefere revnaķ-ı dünyā ile pek kibr kılıp
Mü’mininiñ fuķarāsın kılıyor istihzā
- Etkiyā-ı ĥaşr ile a‘lā keferesüflī kim
Bī-ħesāb rızķı verir baķ kime diler Mevlā
- 625 213 Nās bir ümmet olup müjde vü inzāra aña
Enbiyā eyledim irsāl ki ola kām-ārā
- Şübhesin maħva hem anlarla kitāb gönderdim
Eylemez Ehl-i Kitāb öyle ĥaseddir illā

- Mü'mine şekde olup izni ile böyle hüdā
Diledigine zehī bulduruyor yol Mevlā
- Cebri şırf kılmıyor O cüz'î irāde cārī
Līk vuḫū' a geliyor cebrī-veş o 'ilm-i Ḥudā
- 214 Siz hemān cenneti ummaḫdasız ey mü'minler
Geldi eslāfiñıza faḫr u şedāyid zi-belā
- 630 Şek deme dedi temennā rusül ile ümemi
Naşr-ı Ḥaḫdır ne zamān bu biliñ aḫreb ḫaḫḫā
- 215 Şoracaḫlar şadaḫa ne verelim de ḫayrıñ
Mevḫi' -i şarfını kim öyle hemān sūd evfā
- Vālideyn şoñra aḫārib ki o muḫtāclarsa
Hem yetimler fuḫarā yolcular ifāda be-cā⁴⁷⁶
- Vālideyn birri vü şıla şevḫi vü demek ḫaşrı degil
Neyi ḫayr eyleseñiz bilmedeyim bil ra' nā
- 216 Dīn ' adūsuyla cihād sizce de farz oldu līk
Görünür nefse kerīh olmada sūdu evfā
- 635 Gāh kerīh gördüğünüz ḫayır u ḫubbuñuz şer
Ḥaḫ bilüp sizce bilinmez yine bir bir evfā
- Mu' cizāt gördü ḫalan kibr u ' ināddan pek hep
Ḫıla imān yā tura şulḫ ile rāḫat zīrā
- Etdi Mūsā ile Dāvūd daḫı ḫarb-ı ḫüffār
Ḫılmadı tırdu pek az burada ' ömr-i ' İśā
- 32/a *Sūre-i Baḫara* 'dan
- Ya' nī Ḥaḫ vaḫte göre ' ömre göre emr ederek
Hep nebī idi muḫābıḫ ḫareketde zīrā
- ' Aded-i ümmeti de pek az olup ref' inde
Eylemez Rabb-i Ḫadīr ḫāric u vüs' emr aşlā
- 640 Ümmeti ḫıldı cihād kendüsü ref' olmuşiken
Dīn için eylediler çoḫ ölüp de hep edā
- Dīni neşḫ olmadan anda da kibār ḫıldı cihād
Bize hep ḫılamaz inkār Naşārā ḫaḫ' ā
- 217 Şoralar şehr-i ḫarāmda nice ḫarb de bu kebīr
Līk şundanda büyük Ḥaḫ yolu men' u şirk ebedā
- Ka' beden zecr u İslāmı ḫıḫarmaḫ buradan

⁴⁷⁶ A: "Hem yetimler ü fukara vü yolcular ifāda be-cā" bağlaḫ olan ve'ler vezin gereḫi yazılmamıştır.

- Fitne-i şirk bu Һarbden büyük ‘inde’l-Mevlā
 Oldu mensūh bu aylarda degil menhi Һarb
 Şoñra bir āyet ile emr-i Һağ oldu zībā
- 645 Müslimi mürted edinceye dek ehl-i küfrūñ
 Һarbı bırakmaz aña olsa bu Һudret-efzā
 Müslümān mürted olup şirkde ererse memāt
 Һalmaz a‘ māl-ı dü ‘ālem bu Sa‘ ĩrde ebedā
- 218 Rāh-ı Һağda kim olup mü’min u hicretle cihād
 Rağmeti Һaşd ede pek ‘afv ü rağmım çok aña
- 219 Şordular Һamr u Һumārı de ki var nef‘ u günāh
 Lĭk ikisinde günāh fā’ideden çok ūlā
 Şuda nehy ise de şŭkr ola mü’ekked olarak
 Erdi naşş kāffe-i müsķirde şu günā eclā
- 650 ⁽⁴⁷⁷⁾ قال النبي صلى الله تعالى عليه و على جميع آله و سلم (كل ما اسكر كثيره فقليله حرام) Var Һadīs ne ki keşirinden ererse sekri
 Az bile olsa da bu yine Һarāmdır bil ha
 Şadağayıda şorarlar de ne iseñ muğtāc
 Alığoy üst Һarafın eyleyiñ öyle evlā
- 220 Bildirir nef‘ iniz için size Һağ Һağğ-ı āyāt
 Fikr edüp nef‘ i dü ‘ālemde bulunsun ağvā
 Şoruyor hem de yetimānı de Һālin ışlāğ
 Mālını Һŭsn-i siyānet ediñ enfa‘ eclā
 Birlik olursa ta‘ām gözle Һağ o da iğvān
 Һağ bilüp şāliğ u tālĭğleri de ser-tā-pā
- 655 Böyle Һarışmañıza olmasa emrim pek şu‘b
 ‘İzz u Һikmetce de Һağ āmir olur şu günā
 Enbiyā cümlesine āl u aşğābına hep
 Velyen etdi şalavāt şŭkr ile Dŭğümlü Baba
 Dü yetim sende Һalacağ dedi böyle Һaldı
 Yine bā-keşf olup ĩmāda Dŭğümlü Baba
- 221 Alma şırf müşrikeyi eylemedikce ĩmān
 Mü’mine cāriye bil Һayr ile bundan eclā
 Müşrike alma beğeñseñ görüp ağsen u mālın

⁴⁷⁷ “Az ya da çok sarhoşluk veren her nevi içecek haramdır.” İbnu’l-EsİR el-Cezerİ, Cāmiu’l-Usŭl, c. 8, s. 42.

Mü'mineyi dağı küffāra bil olmaz kaç⁴⁷⁸ ā

660

Köle mü'min olıcağ hayır olur küffārdan
Kāfiriñ hüsn ü mālī ne kaçarsa evfā

Da^c vet-i ifāda cehennemlere anlar nāsı
Rab eder cennet u^c afvına da celbi a^c lā

32/b *Süre-i Baķara* 'dan

Eyler āyātı Resülü ile nāsa ibrāz
Kim tefekkür kılarak bula hüdā ol beyyinā

Süre-i Mā'idede var buña bil kim izāh
Kılalım yād heme olmaya şübhe zīrā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ(الْيَوْمَ اَجَلَ لَكُمْ الطَّيِّبَاتِ وَطَعَامَ الَّذِيْنَ اٰتَوْا الْكِتٰبَ حَلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ جَلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الْمُؤْمِنٰتِ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الَّذِيْنَ اٰتَوْا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَا اتَّيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ مُحْصِنِيْنَ غَيْرِ مُسَافِحِيْنَ وَلَا مُتَّخِذِيْ اٰخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاِيْمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ⁴⁷⁹)

Olıcağ ismime zebħ Ehl-i Kitāb eṭ^c amesi
Size bil eṭ^c ameñiz öyle helāl erdi aña

665

Mü'mināt Ehl-i Kitāb nisve^c afife iseler
Size ħill bilki edüp aqđ-ı mehirini^c aṭā

Kaşd edüp böyle felāħ meyl-i zinā etmeyesiz
Bi'l-hevā ecr etse de kim münkir-i İslām ħaķķā

Yine ħāsir olur^c uķbāca o ecr-i bī-sūd
Ki esās ancağ ola müslim o meşķūr-ı ra^c nā

Ĥaķ Ĥabībi ile hep āl u hep şaħbına da
Kelimātı şayısı kıla şalavāt çün evfā

Der ki hep baħr midād olsa vü mişli erse
Kılamaz Ĥaķ kelimātını yine bil imlā

670

Şāh-ı kevneyne kim imānda degil bulur^c azāb
Nuşĥ-ı icrā buyurur idi Dügümlü Baba

222

Ey Resül saña şorulduğda maħīz-i nisvāndan
De kerīh ħāl o cimā^c kılmayıñ öyle iken aña

Eyleme pāk oluncaya degin ħurb aña hem
Şoñra icrā ola öylece kim emr etdi Ĥudā

⁴⁷⁸ B: Mü'mineyi dağı küffāra bil olmaz ħaķķā

⁴⁷⁹ “Bugün size iyi ve temiz nimetler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Gayri meşrû ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşru bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar -mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helâldir. Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider. O, âhirette de hüsrana uğrayanlardandır.” Mâide Sûresi, 5/5.

- Tā'ib u pāk bulunan bendeyi Allāh sever
İşte dalup da livāṭaya ḥarāmdir eclā
- 223 Nisveñiz ekmege evlādiñızı çün tarla
Münbitü'l-zer^ç yerde zira^ç in kıla demek ḥaḫḫā
- 675 Ekilecek yere eksin de o tarlaya nice
Vārid olursa duḥūlunca ziyān olmaz aña
- Besmele-veṣ^ç amel-i ṣāliḥ u berren evlād
İstemek olmalı taḫdīm bu da lāzım ra^ç nā
- Ḥavf-ı Bārī ede gör hep saña ḥaḫḫā^ç ameliñ
Nik u bed gösterilür ṣāliḥe ol müjde-resā
- Ki Yehūd dedi cimā^ç arḫadan olur ise
Veled eḫvel olur etdi anı red öyle Ḥudā
- Nisveñiz ile livāṭa daḫı olmaz ya^ç nī
Cāy-ı zer^ç olmayup o sāde telefdir zīrā
- 33/a *Sūre-i Baḫara*'dan
- 680 ^ç Ālem-i emr u ḥalḫ içre ne var o deñlü
Şalavāt ede Resūlüne heme ān Mevlā
- Bend-i ^ç iffetleri her vechle pend eyleyerek
Bendesin kıldı şeref-mend Dügümlü Baba
- 224 Birr u taḫvā vü nās beynini işlāḫ etmem
Deyü edüp de ḫasem eyleme ḥā'il ne sezā
- Ḥaḫ ḫasem sem^ç ediyor ḫalbiñizi bilicidir
Anı vü keffāratı ḫıl nebī luṭuf-efzā
- 225 ^ç Afuv eder laḡv ile olursa yemīn Yezdān
Kesk-i dil ise bu ammā oluyor buña cezā
- 685 O ^ç Afuv hem de Ḥalīm bil ki zebāna gelerek
Eylese laḡv denür hem ki şavāb sansa aña
- Ḥanefiye göre keffāreti icāb etmez
Vāfiri de'b-i zebān eylememekdir ra^ç nā
- 226 Kim ki zevcesine gitmemekde eyleser ḫasem
Dört māḥ gözlene var rāci^ç ine ^ç afv-ı icrā
- ^ç Afv u raḫm edici Ḥaḫ bozmalı şöyle⁴⁸⁰ ḫasemi
Vere keffāreti Yezdāna ise bu ma^ç nā
- Ya^ç nī iṭlāḫ u ^ç itāḫ üzre ise bunlar olur

⁴⁸⁰ B: ^ç Afv u raḫm edici Ḥaḫ bozmalı işbu ḫasemi

- Ṭursa dört mähı hemİN bāyin olur zevce buña
- 690 [227]⁴⁸¹ Ger eden böyle yemİN ise⁴⁸² murādİñ ıtlāk
Eyleme cevır işidici vü görücü bunu Ḥudā
- 228 Ṭursun üç hayz ile tahere degil ıtlāk ol'nan
Gizlemek ḥamlını cāiz degil el-ḥaḳ eclā
- Mü'mineye bu eḥaḳ zevci bu 'adet içre
Edecek ḳaşd-ı şalāḥ ruc' unu aḥsen ḥaḳḳā
- Zevciniñ bunda vü zevcinde bunuñ ḥaḳḳı ḥaḳḳıḳ
'Avratıñ fevḳı ricāl ḥaḳ bil 'azīz ḥükmü a' lā
- 229 İki def' a demek ancaḳ ki ṭalāk-ı ric'ī
Ṭuta şer' üzere veyā luṭf ile ıtlāk aña
- 695 Almasun zevcesine verdiği şeyden hİç zevc
Ḳorḳa illā ikisi Tañrica ḥad ḳılmaz edā
- Ḳorḳsañız bunlar o ḥaddi ṭutamaz ey ḥükkām
Şanma vizri eriyor zevcesi ger etse fedā
- Bil ḥudūd emrim olup geçmemelidir anı kim
Kim geçer ise o zulmu ḳılıcıdır ḳat' ā
- 230 Ger üçüncü olarak eylese taṭlık bu ḥelāl
Olmaya başḳasına varmayacaḳ öyle aña
- El-ān ile de cimā' ṭav' an ederse taṭlıḳ
Vizr-i ric' at yoḳ ederler ise Ḥaḳ ḥaddin edā
- 700 Bileler mü'min olan ḳuvvet-i ḥudūd-ı Tañrı
Böyle ibrāz ediyor ḥikmeti ḥaḳḳā efvā
- 33/b *Sūre-i Baḳara'dan*
- 231 Zevceyi boşayup 'iddetleri olduḳda ḳarīb
Alıḳoyuñ yā biraḳıñ ki be-ma' ruf icrā
- Cevr için alıḳomayıñ ki bunu kim ki eder
Kendü kendüye o zulm 'ā'id olur bi'l-āḥirā
- Ḥaḳḳdır āyātımı efsāne ḳıyās eylemeyiñ
Ederek en' um u ḥikmetlerimi yād-ı eclā
- Size Ḳur'ān ile nuşḥum ki edesiz taḳvā
Bilesiz 'ilm-i ḳadīminde anıñ hep eşyā
- 705 Nisve ıtlāk edüp olduḳda mükemmil-i 'iddet

⁴⁸¹ Tarafımızdan numaralandırılmıştır.

⁴⁸² B: Ger eden böyle yemİN olsa murādİñ ıtlāk

- Ol velîsi bulunanlar buña taṭyīb-efzā
- 232 Zevcine ḥaḫla bu varırsa da men' eylemeyiñ
Sizde kim etdi hep imān bu naṣīhat evfā
- Enfā' -ı emr-i ma' āṣ u eṭhar olur āṣāmdan
Ḥaḫ bilüp ḥaḫkı ' adīm derkiñiz o kevne buña
- 233 Çocuk emzirmesi ikmāl olur ise maḫṣad
Anası iki sene ede rıḏāi ifā
- Kim muṭallaḫ ise infāk u iksā ḫadını
Ücretide ḫıla vālidīne ma' rūf ifā
- 710 Ya' nī vūs' uyla ederse cümle-i nefse teklīf
Vālideyn etmeyeler hīç ziyānı aṣlā
- Olıcaḫ vālid anıñ vāriṣi de öyle ede
Vālideyn südden eder ḫaṭ' ıda ḫılsun ṣūrā
- Vālidi süd anaya emzire diler ise ger
Mürḏi' a ecrini ma' rūf ḫılacaḫ aña edā
- Māderinden olamaz dūr çocuk nā-ṣer' i
Ḳorḫuñ Allāhdan aña görünen fi' l u eṣyā
- 234 Sizden edüp de vefāt zevcesi ḫalur ise ger
Dört ay on gün ṭura bī-zeyn ki bu' d-ı eclā
- 715 ' İddetin ḫılsa bu ikmāl yine ṣer' i zeynen
Zevce varmaḫla bu sizlerce günāh yoḫ buña
- 235 Ḥaḫ bilür işiñizi öyle günāh yoḫ size kim
' İddet içre buña ṭalibligi ḫılmaḫ imā
- Buña var ḫācetiñiz Ḥaḫ bilür el-ḫaḫ ' aḫdi
Dimeyüp gizlü faḫaṭ ṣer' ile eyle imā
- ' Aḫde ' azm etmeyiñ ' idetde bilür sizleri Rabb
Ḳorḫuñ O hem bilerek ḫükm ediyor ' afv-ı a' lā
- 236 Semen-i ' aḫdi beyān ḫılmayup alup zevce
Olmadan ḫurb bıraḫsañ yine güçlük yoḫ aña
- 720 Yüsr u ' usruña göre müntefi' a eyle bunu
Muḫsinīn üzre bu ḫaḫ ḫükmü ṣer' a be-vefā
- 237 Mehri ta' yīn eylemes ḫılmadan ıṭlāḫsa yine
Niṣfinı ver meger ' afv ḫıldılar anı a' lā
- Kendü yā ' aḫdi elindeki velîsi ede terk
Böyle hep ' afvıda taḫvāya sezā pek aña

- Böyle ‘afv ile olan fazlı da mensî kıılma
Görüyor hem O ki birbir ediyorsuz Mevlā
- Şalavāt ola Resūl ile hep āl u şahba
Cümlesinde kemāl bul bu ile ḥubb u rızā
- 725 Vermede sūd dilde ḳalbine ümm-i ezkār
‘Işḳ-ı Mevlāca eder rabṫda Dügümlü Baba
- 34/a *Sūre-i Baḳara*’dan
- 238 Ol müdīm⁴⁸³ cümle şalātıda mudīmen kıılarak
Siyyemā ḳalmayarak gerü şalāt-ı vüştā
- Fecr ü ikinci vü aḥşam u ‘iştādır o deyü
Yazdı şerḥ eyleyerek nice aḳāvīl ‘ulemā
- Nefsiñe ḥaḳ bu ki et‘ ab olanıdır vüştā
Bilmeli ta‘ ba göre ecri bunuñ da evfā
- 239 Bulıcaḳ yırtıcı ḥayvān u ‘adüv ḳorḳuları
Mā-şiyen u rākiben ediñ nice kim mümkün edā
- 730 Gidecek yola teveccühle rukū‘ u secde
Ola imkānsız ise remz u iştāretle vefā
- Ḳılıñ erkānı ile şoñra emīn olduḳda
Nice ki ‘ilm-i ḥaḳīḳ verdi edāsında Ḥudā
- Yine ol vechile mansūş ki namāzlar mevḳūt
Vaḳti geldikce hemān emr-i İlähī ifā
- Eyle yā Rab Ḥabībiñ ile ḥubbun derece
Şalavāt kendü ile āline daḫı eclā
- Keşf ile dedi namāz kılmayana da nuşḥan
Eyle vaḳtiyle edā hep anı Dügümlü Baba
- 735 240 Fevt olup o ki ḳalur zevce vaşiyetde ola
Zevce bir yıl ṫura evde ola infāḳ-ı zībā
- Zevce kendü emeliyle ḳıḳarak şer‘ice
Zeyn u hem istese zevc anda günāḥ yok aşlā
- İntikām kıılmaḳ Ḥaḳ emrini kim eylemeye
Ḳullarınıñ her umūrunca da fermān-ı fermā
- 241 Hemde taṫlīḳ olanı şer‘ide ma‘rūf derece
Ḳılmalı fā’ide yine emr-i şalāḥ ola vefā
- 242 Buyurur böyle evāmirleri de ḥaḳla beyān

⁴⁸³ B: Ol muṫīr cümle şalātıda mudīmen kıılarak

- Kim ta' aqkulla anı etmeli sizler ifā
- 740 243 Tuymadıñ mı nice biñden çok olan kimseler
Çaçdılar beldelerinden ki verir havf aña
Haq imāta ederek soñra da ihyā kıldı
Nāsa eltāf kılarım çok degil şākir Aña
Bu firār dendi ki tã' undan u (*Hızkıtl*) nebī
Kılarak bunda du' ā etdi yine Haq ihyā
- 244 Haq yolunda ediñiz ħarb işidüp görür O bil
Şadaqa kim vere ħayr aña da verir Mevlā
- 245 Şanki Mevlāca ödünç kat kat olur çok ihsān
Eder O tār u vesī' hem de me'āb O ebedā
- 745 246 Bilmediñ mi şu ki el-ħaq Benī İsrā'ilden
Ba' de Mūsā dedi bir şu' be cemā' at-i rū'esā
(*Eşmūil*) idi o 'aşr içre nebī dedi o kıavm
Eyle kim naşb-ı melik ħaqca kıtāl dilce şafā
Dedi o bil kim o farz olsa edā kılmazsız
Dediler kılarınız ehl ü vaţan iken üserā
Farz olduqda cihād döndüler illā ki kıalīl
Her denīyi heme aĥvālde Allāh dānā
- 247 O dedi kim size (*Tālūtu*) melik eyledi Haq
Dediler mālī kıalīl nice o tercīħ kıat' ā
- 750 O nebī dedi bunu eyledi Yezdān taqđīm
'İlmi gögdesi kebīr Haq veriyor keyfā yeşā
- 248 Faqra vüs' at verir O melike bilür kim ki sezā
Pādişāh olmasına işbu delīl hem vālā
İne tābūt ki sükün sizde bunuñla kıalben
Āl-i Mūsā ile Hārūndan 'alā'im efvā
- 34/b *Sūre-i Baqara* 'dan
Ki melā'ik taşıyor āyet o mü'min iseñiz
İndi anda yazılar var idi zībā eşyā
- 249 Çıqarak dedi ki Tālūt size bu nehirle Rabb
İbtilā verir içen olmaya maq̄būl baña
- 755 İçmeyen bunu kıabūlum içe ancak bir avuç
Çoklar nūş kılarak kıaldı eqal şābir aña
Geçerek anıñ ile mü'min olanlar lakin

- Dedi korkakları t̄akat yoğ   adüv çok z̄irā
- Hağka bā-kurb u m̄lakātı yak̄in üzre bilen
Dedi Allāh azı eyler çoğa fā'ik̄-i vālā
- Şabr edenlerle ber-ā-ber anıñ   avn u naşrı
Ki mekāndan da m̄nezzehse de hāzır hağk̄ā
- 250 Görüp a  dāyı dedi şabr u şebāt ver yā Rabb
Kaħr-ı kāfir eyle mü'min bula naşrı eclā
- 760 251 Anı fevzile bozup eyledi (*Cālūtu*) helāk
Hem melik hem de nebī eyledi (*Dāvūdu*) Hūdā
- Dilediginden aña eyledi ta  līm Yezdān
Kaş dili zırh u Zebūr ile hađk̄āyık̄-i a  lā
- 252 Dest-i müslim ile Hağ etmese def  a  dāyı
Fāsıd olurdu zemīn fevz-i İllāhī zībā
- Bizim āyātımız o inmede biz vaħy anı da
Sen rusūlden ki eħađ anda meczūm hađk̄ā
-   Ālem-i emr u hağık̄ içre ne var o deñlü
Şalavāt ede Resūlüne heme ān Mevlā
- 765 Kaşb-ı ađtāb ferīd-i   ilm-i ledün bildi hağık̄
Ziver ez-nūr-ı Hūdā zırh gibi Dügümlü Baba
- 253 Bir olup aşl nebīlikce rusūl birbirine⁴⁸⁴
Luţf erer menkıbe vü vaşf-ı m̄meyyiz-i eclā
- Vardır anlarda kelām eylediği Mūsā-veş
Sende Mi  rāc huşūşā yine fā'ik̄dir aña
- Birbirinden derecāt evfer erüp   İśāya
Kıldım āyāt u r̄h-ı kuds oldu bil   ulā
- Men  -i ifrāt u tefrīt Naşārā vü Yehūd
Oldu taşrīt̄ yine vaşf-ı rusūl içre   İśā
- استعین بالله العظيم (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ⁴⁸⁵)
- 770 Hayr-ı ümmetle bize sāyesi vaşf-ı Rabbdır
(*Minke ve min Nūhı*) pek a  lāsı Resūl-i dü-serā
- Mu  cizesi mütevātir ki o üç biñden çok
Siyyemā mu  cize-yi bākiye Kaş'an eclā⁴⁸⁶

⁴⁸⁴ B: Bir olup aşl nebīlikce rusūl ba  zısına

⁴⁸⁵ “Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” Āl-i İmrān Sūresi, 3/110.

⁴⁸⁶ Rūh tefsīriniñ tafşılı işbu sūre-i celīlede ve işbu kitābın 49. şaħıfesinde muħarrerdir. vr. 25/a.

- Enbiyādan her ümem mu^ç cizeyi görmüş iken
Dilesem idi kıtāl kılmaz idi bil kaç^ç ā⁴⁸⁷
- 254 Luṭfumuz mālдан infāk kılasız ey mü'min
Ermeden ḥaşr kim o gün olamaz bey^ç vü şirā
- İznimiz olmasa hem kimse şefi^ç vü aḥbāb
Bekleme münkire imsākda ziyānlar eclā
- 775 Ḥaḳ Ḥabībi ile hep āl u hep şahbına da
Kelimāti şayısı kıla şalāt çün evvā
- Der ki hep baḥr midād olsa vü mişli erse
Kılamaz Ḥaḳ kelimātını yine bil imlā
- Şāh-ı rus'l ile nebīlerde bu evşāf hep verd
Deste deste verir açar o ki Dügümlü Baba
- 35/a *Süre-i Baḳara* dan
- 255 Ancaḳ Allāh olarak cümleye ma^ç būd bi'l-ḥaḳ
Başkası Tañrı olamaz anı Ḥayy bil ebedā
- Yaradır ḳudreti cümleyi kıyām kıldırıcı
Anda uyuklamak uyumak olamaz kaç^ç ā
- 780 Yerde vü göklerde de mevcūd heme anıñdır
Dergehinde de şefi^ç dir o kim izn ede añā
- Cümleniñ ḥālını her āncada hep O bilerek
Añā geçmiş u gelecek nesne olamaz ihfā
- Kimse bir şey'ide bilmezler anıñ çilminden
Bilür illā ki meşiyetle eder anı çatā
- çİlm u kürsisi feleklerle zemīnde zehī
Hep muḥiṭ ḥıfzı anı edemez çāciz aşlā
- Vehm ü fehmiñ derecātıñdan O çĀlī ki ḥaḳıḳ
Anıñ idrāk edemez künh-i celīliñ ḥāşā
- 785 Ede hem rütbe-i a^ç dād-ı şalāt-ı bī-ḥad
Şāh-ı kevneyn ile hep āli de üzre Mevlā
- Āyet-i Kürsī budur eşref-i cümle āyāt
Rū sürer buña da dil-bend Dügümlü Baba⁴⁸⁸
- 256 Dīn kerh ile degil bellü olup rāst u saḳīm
çAḳl u naḳl ile de erdi bedāhet zīrā

⁴⁸⁷ B nüshası, tekrar edilen beyitleri almıştır.

⁴⁸⁸ B nüshasında 782 ile 786 numaralı beyitlerin yer aldığı sayfa bulunmamaktadır.

Ba' zısı anı Naşārā vü Yehūd ile Mecūs
Hakqına cizyece maqbül dediler kim eclā

استعيز بالله (تَقَاتِلُوهُمْ أَوْ يُسَلِّمُوا) ⁴⁸⁹

790 Süre-i Fetħde Hax dedi ' Arab-ı müşrikİne
HARB KILIŃ YĀ KILA İMĀN YAZIYOR BU ' ulemā
Oldu mensūh cihād naşşı ile denür lĭk
Cizye vü şulħda şer' i olunurlar haxkĀ

Cümle ' indinde de teşvĭkidir elzem bĭ-kerh
Naql eder ' aql-ı rizĭn aña ola bir bir edā

Hax şerĭkin ola münkir ola Haxka mü' min
Mu' temed kulpa şarıldı ki o ħopmaz ebedā

257 Hax Semĭ' yine ' Alĭm mü' mine olmaqla velĭ
Şirk-i tĀrdan çıkarır vermede kim nūr-ı hüdā

Kāfire oldu velĭ öyle şerĭkdir dedigi
Çıkarır nūrdan eder nāra yine tār ilĭĀ

795 258 Azarak mülk ile Nemrūd idi İbrāhĭme
Bil muħālif ederek emrimi şöyle inbā

Rabbim ihyā vü imāta ediyor baĭ diyerek
Ederim bende dedi ya' nĭ ħamāĭat-efzā

Kim birin ħatlı u birin şalması ħumĭ ile cevāb
Etdi İbrahĭm aña gün gibi sözü eclā

Çıkarır Haxĭ günü şarĭdan batıdan sen çıkar
Dedi söz bulmadı yoĭ ħalbde bil bunda hüdā

*Rabbenā şallĭ ' alā eşrefĭ ħalĭin ve ' alā
Ālihi kāne bi-him ħayyizü nūrĭ ebedā*

800 Hep delĭl Haxka bu dĭn ħak idigüde zāhir
Der celĭ ħāldde de pek nuşĭ-ı Dügümlü Baba

35/b *Süre-i Baĭara'dan*

259 Sā'iri de denilür buña şehir oldu ' azĭz
Gördü bir ħaryeyi hedm olmuş idi ser-tā-pā

Dendi ħaxĭında nebĭ ħalsa nebĭlik meşĭkük
Evlüyā içre kibārdan denür elbetde buña

Ėudretu' llāhda degil rey b bu nice idi sebep
Deyü keyfiyyetini fehme deyüp öyle aña

⁴⁸⁹ “Ya kendileriyle savaşacaksınız yahut müslüman olacaklar.” Fetih Sûresi, 48/16.

Luţf-ı Haq yüzyıl imāta kılp ihyā kılarak
Şordu eglendigini bunda ne miqdār buña

805

Tām bir gün ola yā cüz'ī gibi dedikde
Yüz yıl burada eglendigini dedi Hudā

Bu şerāb şırde hem harām olmadı hem gerçi şır
Nüş-ı müskirde degildir bu aña bir aşlā

Bak yiyüp içecegiñ dağı bozulmamışdır
Bak himārıña da ol 'āleme burhān-nümā

Hem dedim bak müteferriķ kemügün topladarak
Rūh verüp lehm u şahmın ederiz nev-ihyā

Qıldı İzid bunu bildim dedi keyfiyyetini
Gördü ma' mūr orası şehr-i Qudūs dendi buña

810

Seyyid-i rusüle şalāt nice ki İbrāhīme
Nūr-ı Bārīye çü (*mişkāt*) demekdir eclā

Şehr-i dil oldu harāb Haq yine ābād ede hep
Qudsiyānce himemi ede Dügümlü Baba

260

Qıl bunu yād Habībim ki dedi İbrāhīm
Baña göster nice emvātı kılasın ihyā

Nāsa bildirmegi haşri dedi İbrāhīm
Nās için oldu demek bil bu hitābı haqķā

Vardır iķānı demek sā'ire zāhir ola bu
Ki buyurdum ki inanmaz mısın āyā ki buña

815

Dedi görmek ile olmağ için iţmīnānı
İsterim kudrete dil muţmain oldu ammā

Haq dedi vaqt edüp çār tuyūr eczāsın
Her cibāle koy erer da' vetiñ olunca saña

Qalb ile bildigiñ onda göz ile bil ya' nī
Kim olup dilege gālib-i hükümde zībā

Cümle hāvun ile meshūk qarışup birbirine
Serini alıķoyup verdi hayāt bil Mevlā

Yazdılar birini tāvus kıla dil ziyneti terk
Bir gügercin bu enīs ola 'adīm-i ins-i sivā

820

Biri qarğa ki o hırş u tama' a remz olur
Biri de dīk ki o da bāh u nefse imā

Münqalib nefsi 'anāşır ile hey'et bil hep

Bağ şoluk āb edilür yine kuruduğca havā

Deñiziñ āb u tuzu ayrılır o da mer'i
Tuz olur mümelliğe važ' olunan her eşyā

Ede ervāh ile ecsād şayısı Haqq şalavāt
Cümleniñ melce'ine kim o da maħbūb-ı Hūdā

Haşr-ı ecsādı bilüp feyz ile dil rabt eyle
Deyü ĩmā ile ol hālde Dügümlü Baba

825 261 Be-ħağ infāk ola beñzer ki o bir ħabbeye bil
Ekilüp de yedi dane başak etdi peydā

Her başağda ola yüz dane⁴⁹⁰ hem Allāh dilese
Nice çok etmede ħalbi bilüp 'avn-ı evfā

36/a *Sūre-i Bağara'dan*

262 Hağ için mālı verüp men u ezā kılmayaniñ
Ecri bizden ere kim bīm ü ħüzn ermez aña

263 Sözü güzel deyüp ibrām-ı fağiriñ 'afvı
Şadağayı be-ezā vermeden ehven eclā

Böyle vermekden olup dā'imi Allāh Ğanī
Ediyor hem de 'iğābda buña bil ħilm icrā

830 264 Bozmayiñ menn u ezālarla şağın ey mü'min
Ki degil mü'min ü kılan gibi anı ber-pā

Mişli kim düz ħayalar üzre biraz toprağ çün
Māş-ı bārān şedīd olmadı kāfirce hūdā

265 Mü'minen nef ide taşdığle edenler beñzer
Öyle bōstāna ki yeri de idi pek vālā

Öyle āb erse şedīd pek çok olup meyve zehī
Gelmese çigle rutūbetle bulur neş u nemā

266 Hağ başır ħalbiñizi hem biriñiz ħub ede mi
Ere bostān şuyu cāri vü şecer çoğdur aña

835 Pīr u evlādı za' ĩf aniñ ile geçinicek
Hep yağup bād-ı semūm ere ki bil maħf-efzā

Anlara bu da mişāl demede Hağ āyātın
Ki bunu fikr edesiz müdrük olup da aña

267 Kılop ey mü'min olan tayyib u ħelālden şadağāt
Kılma bir şey'i ki almazdiñ o 'avn olsa saña

⁴⁹⁰ B: Her başağda ola yüz ħabbe hem Allāh dilese

- Böyle nā-çār meger göz yumup alur iseñiz
Hağ Ğanī almaz u Mağmūd keremi o ki be-cā
- 268 Vehm-i fakrı vererek fuğşu ediñ der şeytān
Hağ dü   alemce kılar va  d-i ni  am O dānā
- 840 269 Verir   ilm ü   amel-i nāfi  i kime dilese
Her kime anı verir ħayr erişür çoğ aña
- Bilmez illā⁴⁹¹ bilür āyātımı şāhib-i el-bāb
Ki eħağ Hağca olan   ağıl-ı ħağıki ħağğā
- 270 Ne kim infāğ u nezr eyleseñiz ben bilürüm
Kim ede nefse ziyān ermeye yardımcı buña
- 271 Bārız olsa şadağā bādī-i teşvīğ ne güzel
Gizlü olsa bu size nef  i yine nūr-ı zībā
- Mağv eder ba  zısını seyyi'eñizden şadağā
Hağ bilüp fi  liñizi öylece var aña cezā
- 845 İbn-i   Abbās buyurdu ki yigirmi beş kat
Vācib ağığ şadağā gizlülerinden ra  nā
- Ger tağavvū  ise isrār aña yetmiş derece
Olur i  lāndan o ħāl ile hem de ra  nā
- 272 Sen beyānda ki degil nāsı hidāyet vācib
Bil kimi diledi buldurdu hüdā böyle Ğudā
- Cebri şırf kılmıyor O cüz'ı irāde cārı
Lık vuğ   a geliyor cebrı-veş o   ilm-i Ğudā
- Mü'min ü kāfire de verdigiñiz bu şadağā
Nef  -i nefsiñize ki nef  i size vere Ğudā
- 850 Vermediñiz bunu illā bi-rızā'-ı Bārı
Size ecri olarak ħayf kılinmaz icrā
- 273 Bunda evlā fuğarā ki o mücāhid ħağca
Vağit bulmaz ki ede başğada bu kesbi edā
- 36/b *Sūre-i Bağara'dan*
- Bilmeyenler bunu   iffetce kıyāsda zengin
Saña sımāda bu ma  lüm dilemez şey ħağ  ā
- Verseñiz bunlara Allāh bilüp anlarıda
Ğayr-ı niyetlerinde dā'im oluyor dānā

⁴⁹¹ B: Bilmez ancak bilür āyātımı şāhib-i el-bāb

- 274 Mālını gice vü gündüz o ki sırran u ‘alenen
Eder infāk erer ecr havf u hüzünce yok aña
- 855 275 Kim ribā ekl ede qabrinden o qalkmaz ancak
Mess-i şeytān ile qarpılmış erer pek o belā
- Çünkü o kimse ki der idi ribā bey‘ gibi
Bey‘ ı Hāq kıldı helāl maḥz-ı harām bu ki fenā
- Men‘ -i Hāqkı bilüp ‘āmil kim ise mā-sebaqı
‘Afv olur kılmalı tevfiqi niyāz aqvā
- Kim ribāya yine ‘avdetle helāldır der ise
Ebedī nārda hulūdı kim o söz küfrü baña
- 276 Hāq kılar maḥv ribā ki berekātı olmaz
Şadaqātta ola bā-lütf-ı İlahisi nümā
- 860 Bil harāmı kılan el-hāq ki helāl küffārdur
Pek günehkār muzırlar bulamaz yine rızā
- 277 Kim olup mü’min-i şālih ede ibkâ-yı şalāt
Hem zekātı vere nezdinden olur fevz-i evfā
- Geçmişe hüzün olamaz hem gelecek havfı buña
Ki heme böyle emīn kılmada zībā Mevlā
- 278 Ne baqāyā-yı ribā qaldı anı ey mü’min
Terk ediñ mü’min-i tām olduñuz ise baña
- 279 Böyle etmez iseñiz harb ediyorsuz sizler
Ben ile hem de Resūlümler şu tehdid-zībā
- 865 Tevbe kılar iseñiz Hāq ki qalup re’sü’l-māl
Size hem borçlulara şunda ziyān yok aqlā
- 280 ‘Uruma bunda beklenmeli yüsre bu hüküm
Bilseñiz ‘afv u terki size hayr-ı ecr a‘lā
- 281 Haşrdan qorkuñ o gün Hāqqa gelürsüz hepiñiz
Ne qazandıysa alur nefsi vü hayf yokdur aña
- Ez-ezel tā-be-ebed nice kılandı şalavāt
Qıla benden de Resūle heme öyle Mevlā
- Bir ta‘āmiñ bilüp ilhāmıla ribā olduğunu
Nuşh-ı icrā ile red kıldı Dügümlü Baba
- 870 282 Vaqt-i manşuş ile borç eyleseñiz ey mü’min
Bunu yazıñ qıla kاتب olan ‘adlen imlā
- Yaza ta‘līm-i ilāhī gibi kاتب bī-red
Üzerinde hāq olan qılalar iqrār icrā

Çorqub Allāhdan o da kılmaya bir Şey noqŐān
Çādir olmazsa vekīl kılmalı bil o gūnā

Çutuñ iki racul-i müsüm anıñçün Őāhid
Olmasa bir racul ile iki ‘ avrat bil aña

Ki bunuñ biri unudursa biri añdırır
Sizce marzi ola Őāhid ki müzekkī a‘ lā

875 Őühedā da‘ vet olunduğda ebā kılmaya hīç
Büyüğü vü küçüğü ‘ aşırınca kılınsün imlā

Yazmañız bunları ‘ indimde ‘ adālet pek çün
Hem bu Őāhidlik iķāmesine aķdem-efvā

37/a *Sūre-i Baķara’dan*

Nāasca Şek eylememekte yine bil aķrebdır
Meger alış veriş o kim olur aķıķ icrā

Yazmamaķda bunu be’s olmayup olsa Őāhid
Olmaya Őāhid ü kūtūba ziyān hīç revā

Menhiyi vü buña ziyān eyleseñiz fiŐķ olur
Çorķuñ Allāh size ta‘ limde ‘ Alīmü’l-eŐyā

880 283 Olsañız yolda bulunmaz ise kātib rehin al
Çılsañ emniyeti o eyleye borcuñ īfā

Rehni yoķ ise de o çorķuludur Allāhdan
Çılma Őāhidliğı ketm eyleme cürmü aŐlā

İbn-i Haldūn yazıyor Devlet-i İslāmda yine
Var ‘ udül ile be-nām evveli me’mūr bil aña

Ki yazup bunları Őāhidliğı de anlar edüp
Cebren olmaz idi nā-Şer‘ī diye söz hīç aña

‘ Arş u eflāk u zemīnler heme Şey veznince
Çü cevāhir Őalavāt ola Resūle ihdā

885 Olup iŐhād eder iķrār el ayak haşri ile
Remz u Mevlāya temessük eyle Dügümlü Baba

284 Yer⁴⁹² ü göklerde ne var ise Hūdānıñ hepisi
‘ Azm u niyyāt u Őuduru biliyor bil Mevlā

Sīnede gizleseñiz eyleseñiz de izhār
Sizi dānā o muħāseb kılacaqdır aña

⁴⁹² A: “Yerde vü göklerde ne var ise Hūdānıñ hepisi” bulunma hal eki “-de” vezin gereğı atılmıŐtır.

Dilese ‘afv edecek aña diler ise ‘azāb
Cümle eşyāya da pek kâdir edüğü eclā

Var hadīs seyvi’e fikre gelerek eylemese
Hem anı demese ‘afv etdi egerçi aña

قال النبي صلى الله تعالى عليه و على آله و صحبه اجمعين و سلم(ان الله عفى لامتى حدثت به انفسها مالم يعمل او يتكلم)⁴⁹³

890 Dedi ekşer ‘ulemā ile İmām Bū’l-Manşūr
Bu demek etmeyüp ‘azmi kılına fikr imhā

Küfre ‘azm eylese qalben eder o ān küfrü
Bir hadīsinde meālen edelim bil inşā

قال مفخر الموجودات عليه و على جميع آله و اصحابه افضل الصلوات والتحيات (من احب قوما على عملهم حشر فى زمرتهم اى جماعتهم و حسب يوم القيامة و حسابهم و ان لم يعمل باعمالهم)⁴⁹⁴

Kim muhabbet ede bir kavimde olan a‘ mālē
Kıılar anlarla bile haşrini Yezdān Hāqqa

İşlememiş ise de öyle işi bir kimse
Hemān anlarla muhāseb kıla Hāq hep zīrā

Hāqkıñ ‘ilm ü kerem ü ‘afv u beqāsınca şalāt
Ola Maḥbūbuna hep ümmetine peyrev aña

895 Şun‘ umuz yok Havātırdı beqāsı şun‘ u
Kaldırarak dedi ol Hāqqa Dügümlü Baba

285 Nūr-ı imān tefāvüt ediyor qalbe göre
Bu zehī qalb-i Resūlde ebedī a‘ le’l-a‘ lā

Bāhir o nūr-ı Şeh-i kevineyn ü hep mü’minde
Tañrısından aña münzel bulunana hāqqa

37/b *Sūre-i Baqara’dan*

İzid ile melekiyle kütübüyle rusülün
Böyle imānca tefriksiz eder hep qat‘ ā

Hıç nebiniñ birin inkār ile farq eylemeyiz
İşidüp emriñ itā‘ atdeleriz el-hāq Aña

900 ‘Afv u gufrānıñı me’lūldeleriz biz yā Rab
Cümlemiz rāci‘ olur saña dediler ebedā

286 Kimseye qudreti her neye ki ermez ise
Rabb-i bī-çün anı teklif buyurmaz hāqqa

⁴⁹³ “Şüphesiz k i dilleri ile söylemedikleri yahut gereğini yapmadıkları sürece Allāh ümmetime içlerinden geçenleri bağışlamıştır.”İbn Mace, Talāk, 2040.

⁴⁹⁴ “Kim bir kavimde olan amelleri yaparsa, Allāh haşirde onları birlikte yaratacak ve onlarla birlikte hesaba çekecektir.”Buhārī, Edeb, 96.

Ecri kesb eyler ise nef' i kılar kendüye hep
İktisâb kılsa günâhıñ yine hep şerri buña

Bizde a' mâlde nisyân ü haṭâ'en olsa günâh
Ṭutma mes'ül bizi yâ Rab ola 'afvıñ icrâ

Bizden aḳdemiñi es' ab bulunan a' mâlin
Etme taḥmîl hem 'işyânda muşırır o günâ

905

Bizlere ṭaḳatımız olmaz olan bir nesne
Ḳılma taḥmîl olalım 'afvıñ ile kām-revâ

'Afv u maḡfūr buyur sende kerem her kāmca
Ḳāfir üzre bize yardım edüp eyle a' lâ

İbn-i Mes'üd dedi mi' rācda bu üç nesneleri
Verdi Ḥaḳ hep biri beş vaḳit namāzı îfâ

Biridir bu iki âyet biri bu ümmetde
Şirksiz cürmü kebîrse de olur 'afv eclâ

قال رسول الله صلى الله تعالى عليه و على آله و صحبه وامة اجمعين و سلم عدد كما يليق بكماله (من قرا بالآيتين
من آخر سورة البقرة فى ليلة كفتاه⁴⁹⁵)

Âḥir-i sûre-i pāk-ı Baḳara dü âyet
Evveli (*âmena*) der böyle me' âli efzâ

910

Gice kim oḳur ise aña kifâyetde olur
Deyü vaşfinda ḥadîşiyile Resül-i dü serâ

Ya' nî ol gicede Ḳur'ân oḳumaḳdandır yâ
Ḳâ'im olmaḳdan olur aña kifâyet imlâ

Şerr-i şeytân veyâ ins ile cinden anı
Şavta kâfî kılıyor Ḥaḳ idi hem de 'ulemâ

Oḳunan dârlara yaḳlaşmaya üç gün şeytân
Deyü var dendi diğeri nuṭḳ-ı Resül-i dü-serâ

Var muḥaddiş ki dedi anlar için yine Resül
Medḥi eyler idi Ḳur'ân u şalât hem de du' â

915

Oḳudup edesiz evlâdınıza ta' lîmin
Deyü naḳl olmada emri de 'inâyât-efzâ

Ede ervâḥ ile eşbâḥ şayısı Ḥaḳ şalavât
Aña ki nûru buña menşe'-i evvel zîbâ

⁴⁹⁵ “Kim gece içerisinde Bakara Sûresi'nin son iki âyetini okursa, artık oiki âyet ona kaîfî gelirler.”
Buhârî, Megazî 12, Fedailü'l-Kur'an 10, 17, 37, Müslim, Müsafirin 255, 256, Ebu Davut, Salat 326,
Tirmizî, Sevabu'l-Kur'an 4.

Şemse de fâ'ik o nūr-ı Nebevī muktebesi
Kalbce vermededir nūr Dügümlü Baba⁴⁹⁶

Sūretü Āl-i 'İmrān Medeniyyetün ve Hiye Mi'etāni Āyetin

- 1 1 Anları demede Fārūḡ hemān Tañrı bilür⁴⁹⁷
İbn-i 'Abbās ü diger olmada te'vīl-efzā
- 2 Bī-şerīk cümleye ma' būd u ḡayātı bākī
Kendü kendüsüne Ḳayyūm bil O fermān-ı fermā
- 38/a *Sūre-i Āl-i 'İmrān'dan*
- 3 Verdi Tevrāt u İncīli muḡeddem yine nūr
Sā'ir aḡkāmı vü anda da idi fehm-i hüdā
- 4 Kim ki münkir ise āyāta eḡaḡ ḡahr-ı elīm
İntiḡām şāḡibi her ḡâlde e' az pek Mevlā
- 5 5⁴⁹⁸ Olamaz arz u semāda Aña gizlü cüz'ī
Sizi erḡāmda yaradır be-şuver keyfe yeşā
- Özge Mevlā olamaz ḡālib her kār oldu
O zehī her ne ḡılar ise Ḥakīm ü dānā
- Ḥaḡ kemāli şayısı üzre kemālince sezā
Şalavāt ile Ḥabībın ḡıla talḡif ebedā
- Cümle-i āl u aşḡābına hep ümmetine
Ḳıla Ḳur'ān Ḥabībın ḡürmetine bu ḡünā
- Rabb-i Ḳayyūmca ḡılup kesb-i rızā ḡā'im idi
Ḥayyı bādla zehī cān verdi Dügümlü Baba
- 10 6⁴⁹⁹ Ḳıldı Mevlā saña Ḳur'ānı ki inzāl bunda
Muḡkemāt var bu delāletde bedīhī ma' nā
- Müteşābihleri de var ki daḡıḡ ma' nāyı
Bil ki ḡāvī görünür fikr-i muḡiḡle zībā
- Anda pür-reyb olan fitne için meyli gibi
Bunu te'vīl diler peyrev olur şanki aña
- Bilmez ancaḡ aña te'vīli bilüp de Yezdān
'İlmi ḡuvvetli o kim hem diyor imānla aña
- Ki hepsi daḡı Allāhdan öyle Ḳur'ān

⁴⁹⁶ 285 ve 286. āyetlerin yer aldığı sayfa B nüshasında yer almamaktadır.

⁴⁹⁷ Elif: İllā'-ı ilāhīye

Lām: İlḡā-yı ilāhīye

Mīm: Muḡabbet-i ilāhīye

⁴⁹⁸ 5 ve 6. Āyetlerin tefsīrleridir.

⁴⁹⁹ 91. āyete kadar olan āyet numarası kendisinden sonraki āyetin tefsīridir.

Ūlū'l-e'l-bābdan olanlar şūña idrāk-efzā

15

İmtihāndır ki eṣaḥ mü'min ile sā'irini
Kendüyü kendüye añlatmaq içündür Mevlā

(راسخون)da bulunan (vāvi) deyüp ḥarf-ı 'atf
Luṭf-ı Yezdānla demek erdi o Ḥaḳ-bīn 'ulemā

Ḥarf-ı 'atf olmasa bu Ḥaḳ bilür ancak dilese
Müteṣābihleri bī-sūd demek bil ne revā

Mute'aḥir 'ulemā gördü fesādı nāsda
Allāh u a'lem diyerek ḥaḳca eder ḥall aña

Şalavāt ola Resūl ile hep āl u ṣaḥba
Cümlesinde de kemāl bul bu ile ḥubb u rızā

20

Oldu necmiyye ki meṣhūr o da te'vīlātdır
Öyle bir necm-i serā' idi Dügümlü Baba

7

Sen bize vermiş iken nūr-ı hidāyet yā Rab
Şekke döndürme verüp raḥmīñ ile dā'im 'alā

Sen ki Vehhāb ziyāde hibe senden eriyor
'İnd-i pākiñden ola luṭf-ı Hüdā feyz-ārā

8

Sen heme reybsiz olan maṣere de cāmi'-i nās
Çü O va' diñde de ḥulf olmayacak hep eclā

9

Kāfirīñ mālı vü evlādı da bir cüz'i 'azāb
Ref' edemez kılıyor Ḥaḳ ḥaṭab-ı nār ḳat'ā

25

10

Āl-i Fir'avun u eslāfı gibi bu küffār
Erdiler ḳahra 'azābı ki eṣed nār-efzā

11

Söyle küffāra ḳarīben kim olursuz maḡlūb
Size cāy ede sa'iri ki o bi'se'l-me'vā

12

Bu delīl oldu eñ evvelki ḡazā-yı İslām
Bedr idi geldi iki fırḳa da ḥarbe ammā

Biri mü'min bu kılar Ḥaḳ yoluna bellü cihād
Var iki mişl idi küffār göze meṣhūr zīrā

38/b *Sūre-i Āl-i 'İmrān'dan*

Kime diler ise nuṣret veriyor hep yine Ḥaḳ
Eyledi mü'mini mañşūr yine 'ibret-zībā

30

13

Nefse ziyetlü olup ḥubb-ı nisā vü veledi
Hem de ḳanṭarlar ile altun u sīm olsa buña

Hem nişānlu güzel at u ḳoyun inekle deve

- Hem ekin dünyevî hep meyl ola 'uqbâ bâlâ
- 14 Ki de bundan olur a' lâ şulehâya cennât
Zeyli enhâr olur buña muhalled zîbâ
'Aybdan tãhire ezvâc u rızâ-yı Yezdân
Ere Hâk hep kıluna oldu Başîr u dãnâ
- 15 Şulehâ ki dedi imândayız 'afvîñ dilerüz
Kıl viķâye zi-'azâb eyleme nâra ilkâ
- 35 16 Şâbir u şadıķ itâ' atde vü infâķda güzîn
Her seherde taleb-i 'afv u şalâtda edâ
Ola maħbûb-ı İlâhîye şalâtlarla selâm
Bizden Allâh u Resûl ki ola aña rızâ
Verd-i Qur'ânı kılup vird-i seher mişl-i hezâr
Ya' nî tâlî heme eyyâmda Dügümlü Baba
- 17 Etdi Allâh bir olup hîç şerîksiz idügün
Kendü ibrâz u delâ'il ile meşhûd haķķâ
Hem melâ'ik ile hep mü'min-i fazl erbâbı
Kıldı ikrâr ile imâni zehî öyle edâ
- 40 Kendü 'adl üzre vü işbâtda kâ'im 'ulemâ
Ki O ma'büddur özge tapacaķ yok aşlâ
Kâfire Müntakîm u böyle kılar hükmu'llâh
Yazdı bu âyete hem böyle müfessir-i 'ulemâ
Şordular ekber-i âyât u şehâdet-i bi'llâh
İki 'âlim ki degil müslim ü pek nâm-efzâ
Bu nüzûl eyleyerek kıldılar imân hemân
Verdi kâm bunlara da şubha-i feyiz Mevlâ
- 18 Tañrı nezdindeki maķbûl olan dîn haķķâ
Dîn-i İslâm dedi bil Ehl-i Kitâb müdrîk aña
- 45 Ümem-i sâlîfe 'âlimlere ya' nî bilerek
İhtilâf eylemez illâ ki hased böyle buña
Kim ki küfr eyliyor âyâtına Yezdân el-hâķ
Bil mücâzâtle hesâbın eder esra' inbâ
Ger devâmiñca Hâbîbine buyurduñ şalavât
Yine kıl böylece bizden de Hudâya ihdâ
Harf-be-harf nûr ile i' lām kılar dillere kim
Ez-havâş-ı şühedâ idi Dügümlü Baba

- 19 De ki düşmen alana kendümü mü'minleri ben
Yüz dönüp kılmadayım Rabbime teslim h al 
- 50 De kit b verilene bilmeyene müslim mi
Ki zeh  gelseler İsl ma bulur hayr-efv 
- Denilmezse saňa l zım oluyor d ni bey n
Ha m c z t  eder kılmada ru'yet z r 
- 20 Küfr edüp hasız o kim kıldı neb ler ile
N sh -i haı şeh d müjde e ed kahra be-c 
- Hasız olarakda b hirken o c hh la göre
Oldu ta r hle bey n müjde de tehd dlik aňa
- 39/a *S re-i  l-i 'ömrün'dan*
- 21 Hüsn-i ef'  llere ersede olup ma v u teb h
İki '  lemede de anlar bulamaz na r-ı H d 
- 55 22 Kütüb-i s b kadan ' ilmi olandan görünür
Yüz evirir o kit bda da bilüp Ha ecl 
- N -muharref bulunan nesneyi de  ah-ı rus l
Vahy ile bildi kit bın diledi Ha z r 
- Getürüp orasına dest vurup da apayup
Our iken eli aldırılıp oldu ecl 
- 23 Ki tekebbür ile derler bize n r mes etmez
Eder ancak ayılu gün bu da ifki a'  
- 24  bhesiz ha re o da cem' olıca nice alur
 nki her nefse cez  kesbi ki hayf yokdur aňa
- 60 Ha ede um ayısınca da Res le alav t
Hi e er eylemedi p ları bunda icr 
- albini rabt ederek Rabbine teslimde ea
Etdi remzince v c dunda Dügümlü Baba
- 25 Kıldı ta' l m de H d  y  kime diler iseň
Mülkü verir diler iseň de alursın ecl 
- Dilediğini ' az z   dilediğinde ha r
Eyleyüp hayr u  erlerde aderden z r 
- Cümle şey'ede seniň udretiň el-a der-k r
 err mu arra degil amm  ayılır o da aňa
- 65 Diger  yet ki (سَرَ اِبِلَ تَقِيكُمْ⁵⁰⁰) gibidir

⁵⁰⁰ "Koruyacak elbiseler." Nahl S resi, 16/81.

- Ber-dide elbise şıcağ gibi vâfi' haqqā
- 26 Gıceyi gündüze gündüzü gıceye idhāl
Eyliyorsun bu da hep yaz u kış bāhir edā
- Ölüden hayları haydan çıkarırsın meyyit
Nuṭfe vü hayvān ile müşrik ile mü'min imā
- Dilediğın kişiyeye rızkı ḥesābsız kılarak
Luṭf edersin olamaz ni' meti ḥaşr u ihşā
- Ola eşcār şayısınca da nice şalavāt
Etdi maḥkūk ḳademin başıcağ aña ra' nā
- 70 Haqqā bā-rābıta her rüz u leyāl ḳalbde hayāt
Buldu pek saltanat-ı ' uḳbāyı Dügümlü Baba
- 27 Mü'minın kāfiri dōst tutmaya sırran vü ' alenen
Mā'ade'l-mü'min olan cümlesi demek haqqā
- Dīn-i haḳdan degil a' dāsına haqqıñ dōstluk
Ḳorḳudan sāde lisānla kılar illā icrā
- Sizi nefsiyle ihāfa buyurur Rabb-i ' Alīm
Ki O dur merci' iniz hep ederek riḥlet Aña
- 28 Ey Ḥabībim de ki siz ḳalbiñizi gizleseñiz
Zāhir eyler iseñiz de yine bilür ḳaṭ' a⁵⁰¹
- 75 Hep semāvāt ile yerlerde olan bu eşyā
' İlm-i Yezdānda O her şeye ḳadirdir ebedā
- 29 Nık u bed etdiği dünyāda ne ise nefsiñ
Bulalar rüz-ı kıyāmetde müheyyā bil aña
- Bed olan fi' lim ile beynim uzağ olsa deyü
İşbu günde mütemenni olur anlar haqqā
- 39/b *Sūre-i Āl-i ' İmrān'dan*
- Nefs-i pākiyle ihāfa eder Allāh sizi
Böyle i' lāmı ile ' abde O raḥmet-ārā
- Nefs-i pākiyle ihāfa pek eşeddir diyerek
Yazmada anda da ma' nāyı kibār-ı ' ulemā
- 80 Haḳ kemāli ' adedi ile kemāline sezā
Mefḥar-ı rus'le şalāt sübḥa-i Dügümlü Baba
- Nefs-i pāk-ı haḳ olup melce'-i her ḥavf u recā
Ḳalbini kıldı zehī ḥubbuna Dügümlü Baba

⁵⁰¹ B: Zāhir eyler iseñiz de yine bilür haqqā

- 30 Ey Hâbîbim de siziñ hıbbuñuz ise Hâkka
Baña pek ola ki tâ‘ at size hıb kıyâm Hıdâ
‘Afv ede cürmüñüzü O ki Ğafûr u erham
Her biri lâzım u melzûmdur anıñ zîrâ
- 31 Nâşih ol baña vü saña dağı itâ‘ at ede hep
Eylemez ise degil kâfire hıbbum kaç‘ â
- 85 Ola eşcâr ‘adedinde de nebîye şalavât
Secde eyler idiler pîş-gehinde eclâ
Hıbb-ı Hâkka u hâk Resûlü ile dil-bend-i fuyûz
Cismen el-hâk ki numûne gibi Dügümlü Baba
- 32 ‘Aşrıñın münteħabı cümlece Âdem ile Nûh
Âl-i İbrâhîmiñ ‘İmrândaki âldır eclâ
- 33 Enbiyâ nesli de vâhid olaraq ba‘ zısı
Ber-güzîde digerinden Hâk ‘Alîm sem‘-ârâ
Necl-i İbrâhîm idi bil nebî İsmâ‘îl kim
Nesl-i pâkiñde şeref-pâş idi Şâh-ı dü-serâ
- 90 Bir de İşhâk nebî necl-i dîne şulbünden
Çok nebî erdi kışaş etdi beyân nûr-efzâ
Yazup ‘İmrânı iki vâlid-i Mûsâ birisi
Biri de vâlid-i Meryem dedi târih hâkka
- 34 Meryemiñ vâlidesi kıldı du‘ â kim yâ Rab
Kala batnımda çocuk mescide nezrim hâkka
Ki az olur kavlı ola hâdimine ma‘ bed olup
Sen Semî‘ hem de ‘Alîm aña kabûl müsted‘ â
- 35 Mevlidinde be-esef dedi kız oldu yâ Rab
A‘lemu’llâh degil o hıdmete bu ehl ammâ
- 95 Hem ola ismi de Meryem o vü zürriyyetini
Keremiñ deyü racîmden ede maħrûs-ı a‘ lâ
- 36 Eyleyüp hısn-i kabûl hısun-nümâ verdi Hâk
(Zekeriyâ) ki nebî kaldı kefil hayr-âra
Zekeriyâ varıcağ meskeni miħrâba anıñ
Vağti ermemiş olan meyve bulup nûr-efzâ
Kanda erdi dedi bu dedi kim ‘ind-i Hâkdan
Bî-ħesâb rızık verir dilediği kula Hıdâ
- 37 Hâkka etdi Zekeriyâ da du‘ â bil Hâk kim

- Vakitsiz ver veled-i elṭāfi böylece baña
- 100 38 Sen kabūlde dedi mihrābda namāz kıldı yine
Bir melek kıldı nidā müjdece kim luṭf-ı Ḥudā
- İsmi Yahyā olup ʿĪsāyı muşaddıḡ u nebī
Nefsi fevzi bula ḡavm seyyid-i faḡr-ı süleḡā
- 40/a *Sūre-i Āl-i ʿĪmrān'dan*
- 39 Bize gençlik mi erer zevceyi dedi ʿāḡir
Bende de pīrlık u hem zaʿ f-ı vefīr var ḡaḡḡā⁵⁰²
- Bu melek dedi Ḥudā her ne dilerse yaradur
Yaʿ nī siz böyle iken Tañrı eder bil iʿ ṭā
- 40 Diledi ḡamlı bilüp şükrü yine kılamak için
Bir ʿalāmet ola Ḥaḡ dedi idi bu ḡunā
- 105 Hīḡ bī-ʿ illet iken üç gice vü gündüz ḡudret
Ḥalmaya nāsla kelāma o olunca peydā
- Yalñız remzen edüp bunlara iʿ lām-ı murād
Zīkr ü tesbīḡ ede pek Rabbini hep rūz u mesā
- Ḥılacaḡ ḡamli cimāʿ ın edemez oldu kelām
Hep ʿibādetde ḡırāat buyurup pek raʿ nā
- 41 Bu melek Meryeme dedi kim ʿibādetde zehī
Ḥavmiñ üzre seni tercīḡ ḡılıyor Rab aḡvā
- ʿAzm-ı ʿişmetde edüp hem de hep ʿaşrında olan
ʿĀlemiñ nisvesine kıldı tefevvuḡ-pīrā
- 110 42 Rabbiñe yine ʿibādet be-devām ey Meryem
Ḥıl namāzı da kunūt ile edenlerle edā
- 43 Bu da ez-ḡayb saña inbā ki degildiñ orada
Ḥurʿ ayı eylediler kilik ile kim anlar edā
- Ḥaḡdan ecr olmak için Meryeme mānend-i peder
Baḡayım demek ile ḡaşmca kıldılar edā
- Seyyid-i ʿālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle imān edene de ede ḡubunca Ḥudā
- Ger şalātı biri terk ḡılsa bilüp ilḡamca
Nuşḡ-ı ifāsını ḡıldardı Dügümlü Baba
- 115 44 Cemʿ -i tebcīli melāʿik yine Cibrīl demek
Dedi yā Meryem erer saña feraḡ ʿavn-ı Ḥudā

⁵⁰² B: Bende de pīrlık u hem zaʿ f-ı vefīr var zīrā

Oldu Mevlādan o (كُنْ) ile ki emri idi
Âb degildir sebep evāmir ile hılķat zīrā

Cümleye menşe' o emr ise de bī-vālid idi
Kelime dendi sebep ism-i müsebbib maḥzā

Zi-şeref oldu laķab anda Mesīḥ kim mebrūk
İbn-i Meryemdir o ismi daḥı oldu 'Īsā

'Ālemin nisvesi içinde temayyüz bunda
Ki o bī-vālid olup nisbeti ancak ki buña

120

O vecīhdır iki 'ālemde de zū'l-cāh-ı ḥaķīķ
Ḥaķ muķarribleri içre biri o dur ḥaķķā

45

Ḳıla bā-luṭf-ı kelām mehdde bu hem kehl olıcaķ
Her nebī şoḥbet-i tıfiliyeti bil kehl-āsā

Sinni otuz üç ü çend māhda oldu ref' i
Dāḥil-i kehl demekdir de denilür ammā

Ḳırķından şoñra añā kehl denilür ise
Ba' d ez-īn şoḥbet eder şübhe yoķ iner ḥaķķā

(*Şāliḥinden*) bu ki dāreynde feyż ıṣṣı şalāḥ
El-ḥaķ eşleşse de o bizlere nuşhan inbā

125

46

Dedi yā Rab naşıl olur veledim ki Meryem
Şanma şübhe bu ṭabī' atça ta' accüb zīrā

Olmadı mess-i beşer demegedir böyle cevāb
Ḥaķ eder Ḥaķ ne diler (كُنْ) deyüp olur peydā⁵⁰³

40/b *Sūre-i Āl-i 'İmrān'dan*

47

Belledir buña kitāb ya' nī yazu yazmasını
Ḥikmet-i 'ilmi de o çün nāfi' -i dīn u dünyā

48

Ezberinde ḳıla Tevrāt u İncīli de Ḥaķ
Benī İsrā' ile söz diye Resūl ede buña

Der ki burhān verüp Allāh size ma' lūm ederim
Ḥaķ-ı nisveye demek tīn olup ṭayr-āsā

130

Ederim nefḥi be-emr-i Ḥaķ olur cānlı ṭayr
Açılır çeşmi be-mīlād ise her kim a' mā

Def' olur cildde beyāz ki buña ebraş denilüp
Ḳalıyor def' ine 'āciz heme bunuñ ḥükemā

⁵⁰³ Rūḥ tefsīriniñ tafşīli sūre-i Baķara tefsīrinde 46. şaḥīfede muḥarrerdır.

- Meyyit ihyā ederim yine be-emr-i Hāḡ bil
Emr-i Hāḡ dedi yine bu ola te'kīd-efzā
- Hacer içre bile meyyit çıkup oldu veledi
Ya' nī (*alektirik*) idi demesün nev-ḡükemā
- Beytiñizde yiyerek müddeḡarıñız ne ise
Bilürüm cümle delīl fā'ide īmān buña
- 135 49 Gerçi Tevrātca mü'eyyed olurum geldim ben
Çend ḡarām bilki ḡelāl eyledi şimdi Mevlā
- Bu berāhīn ile geldim size ḡaḡca taḡvā
Hem ediñ baña itā' at ki ola fevz evfā
- 50 Hemān ancaḡ baña da size de Tañrı Mevlā
Aña ḡulluḡ ḡılasız işbu şaḡīḡ yol bil aña
- 51 Hiss edüp ya' nī bilüp küfürce işrārda Yehūd
Dedi nuşret kim eder Hāḡ bu iḡāmetde baña
- 52 Dedi ḡāliş bulunan bizleri bil böyle hemān
Şāhid ol bizlere hep müslim ü münḡādd⁵⁰⁴ır Aña
- 140 Hem o ḡavm Hāḡḡa du' ā ile dediler el-ḡaḡ
ḡıldık İncīl u Resūle daḡı īmānı edā
- Gördük emriñ saña şāhidleriz öyle bizi yaz
Yāḡud öyle kim olur şāhidiñ ' ālemde saña
- 53 Hāḡḡa mekr etdi Yehūd Hāḡda aña mekr etdi
' Adl oluyor ' ameliñ cinsi olunduḡda cezā
- Mekr ile ḡāşıd-i şalbın aña beñzetdirerek
Şalbü ettirdi umulmaz ne cezā çün ḡaḡ' ā
- Çü olur maḡşere dek ḡālleri miskīn u zelīl
Mākirīn-i ḡayrīde Mevlā kim O oldu aḡvā
- 145 54 Ey ḡabībim yine o vaḡti ' āyān söyle ḡüzīn
Dedik ' İ sāya seni de edeyim istīfā
- Vaḡtca ' āşım edüp şoñra gelince eceliñ
Ben mümītim seni de anda deniyor ma' nā
- Baña şimdi edeyim ref' i ki cāy verdi refi'
Olmadı Hāḡca mekān o yine tebcīl aña
- Ki (⁵⁰⁵الى رَبِّي) dedi Şāma gidüp İbrāhīm
İşbu āyetde de var (*merci'ukum*) baḡ Hāḡḡa

⁵⁰⁴ A: “Şāhid ol bizlere hep müslim ü münḡādır Aña” kelimedede bir dal harfi eksiktir.

⁵⁰⁵ “Ben Rabb'ime gidiyorum.” Şāffāt Süresi, 37/99.

- Öyle a' dā kederinden veririm saña necāt
Kılarım mü'mini ki haşre degin fā' iğ aña
- 150 İftiralarca Yahūdī vü Naşārā kāfir
Ümmet-i seyyid-i kevneyn yine imānda aña
- Lakin olmaqla eşed kavm-i Yehūduñ küfrü
Meskenet ile haķırdır o da manşuş-ı eclā
- 41/a *Sūre-i Āl-i 'İmrān'dan*
- Biliñ ey nāşş hepiñizde baña kim yevm-i cezā
Cem' olup dīnde teħālūf bulur aħkām eclā
- 55 Ederim kāfire ki ben iki 'ālemde 'azāb
Olamaz haķlarına nāşır bi'l-haķ haķķā
- 56 Kim ki imānı kılup şāliħ ise a' māli
Luţf edüp bunlara zālimleri sevmez Mevlā
- 155 Ger Naşārāya da fā' iğ edilir müslimler
Var hadiş ede naħıflige rucū' neşr-āsā
- 57 Saña Qur'an u āyāt ki muħkem ebedā
Oķduķ ya' nī ki hep vaħy ile ta' līm-i zībā
- 58 Bu'l-beşer Ādeme 'indimce şebīhdır 'İsā
Ki türābdan yaradup (نُكْرًا) ile oldu ra' nā
- Mu' cizāt 'aşra göre kim biline kadri zehī
Vefret-i tıbb var idi kıldı bil i' cāz-ı 'İsā
- 'Aşr-ı Mūsāca erüp çok sıhrde anıñ için
Yed-i beyzāsı muvāfiķ idi hem hayye 'āsā
- 160 'Aşr-ı Şāh-ı rusül içre füşahā pek çok olup
Etdi Qur'an hemān cümlesi 'āciz haķķā
- Hem de cümle rusülüñ mu' cizesi emşālin
Anlara fā' iğān ityānda oldu a' lā
- Nūru hem aşl-ı ħalā' iğ o demek hep fer' i
Aşla tābi' ki heme aşıl aña da o zībā
- Gördü kim nās o zamān demedi Furķān bir bir
Çün bu meşhūd u bedihīyi ne ħācet inbā
- Sebeb-i 'ilm-i tevātür bize öyle eriyor
Hem de küffārca ilzām ediyor şöyle edā
- 165 İnanur mu buña münkir ki o hep Qur'āna
Bi't-tevātür yine kim aña odur 'ilm-efzā

Ki tevātür derecesinde gide bī-iḥṣā
Oldu dībāce mi‘ rācı vü cüz’ī inṣā

Pür-fer ilād ü regā’ible mizāc-ı pākiñ
Ḥilye-i ‘āliyesin bir bir o icmāl-i ra‘ nā

Ref‘ -i (*İdrīs*) nebī böylece ḥayken maḥzā
Süre-i Meryem içinde oḫunuyor eclā

Enbiyādansa da İdrīs bes ūlū’l-‘azmda degil
(وَرَفَعْنَاهُ⁵⁰⁶) dedi böyle ki vaṣf ile Ḥudā

170

İkisince yine cüz’ice vefāt mervīdir
Ki imāta ile Ḥaḫ ṣoñra da ḫıldı iḫyā

Ber-ḥayāt öyle demek ṣimdi de İdrīs orada
Baṣḫa da zümre olup ṣanma ki ḥazret-i ‘İsā

Ya‘ nī mi‘ rāc ile görüṣdü cenāb-ı Ādem
Mefḥar-ı cümle ṣafıyla be-semā’-i dünyā

Bil ikincide de ‘İsā ile Yaḥyā görüṣüp
Ḫıldı üçüncüde Yūsufda mūlaḫāt aña

Buldu dördüncüde İdrīs ü beṣincide de hem
Gördü Hārūn u altıncıda görmüş Mūsā

175

Sābi‘ inde de görüṣdü erüp İbrāḫīme
Ber-ḥayāt ṣimdi felekde yine İdrīs ü ‘İsā

Arzda da Ḥızır ile İlyās ḥayāt üzre olup
Yazıyor bunda edille daḫı yine fermāna

Enbiyā cümlesine āl u aṣḫābına hep
Velyen etdi ṣalavāt ṣükr ile Dügümlü Baba

Sālikānca bile görüṣdürüyor bī-ṣek aña
Kim Dügümlü Baba bu devletedir ser-ḫarnā

41/b *Süre-i Āl-i ‘İmrān’dan*

59

Saña Rabbiñden eren ḫıṣṣa-i ‘İsā ki yine
Ḥaḫ olup eyleme ṣek ümmeti maḫṣad-zībā

180

Cāhiliyetdeki küffārca buzaḫı daḫı redd
Ki bilüp böylece naṣṣı hep ümīd kessün aña

60

Kim cidāl ḫılsa saña biz bunu hep demiṣ iken
De cemā‘atle gelüp de ola hem iṣbu du‘ ā

⁵⁰⁶ “Onu üstün bir konuma getirdik.” Meryem Sûresi, 19/57.

Gelsün evlād u e' izzeleri de nisvemiziñ
Nefsimiz kâzibe Hâkdan kılalım la' nı du' ā

' Ākıb isminde Naşārāda re' is dedi emān
Yok kılar taş bile olsan bu sözü şu günā

Ki bilürdü bu da aniñ olduĝunu ' İsāya
Şulh olup cizyede verdiler o öyle zīrā

185 61 Kışaş-ı Hâk bu hemān başka İlāh olmayarak
Tañrı birdir ki e' izz u hikem-ārā hâkķā

62 Yüzlerini çevirirlerse ' Alīm müfside Hâk
Hem de de şöylece çün hâşmadır ilzām eclā

63 Bir söze hep geliñ ey Ehl-i Kitāb ki şunda
Bī-ţaraf bizde vü sizlerde müsāvāt ebedā

Mā-siva'llāha ' ibādet ile hıç olmaya şirk
Birbirimizi İlāh kılmayalım şirk-efzā

Çevirirler ise yüz söyle ki şāhid olasız
Biz muvaḥḥid olarak müslimiz a' lā maḥzā

190 Dersiz ' İsā vü ' Uzeyr ibn-i İlāh yā Tañrı
Kılmaz anlar ile kendümde şu nuḥķ-ı ifk añā

64 Dersiz ey Ehl-i Kitāb bizden idi İbrāhīm
Hep ikiñizde kitāb şoñra bedīhī şu hā

65 O kitāblarca Resülüm ben edersiz inkār
Dīn-i İbrāhīme derksizce ne dersiz ḥaṭā

66 Bilmiyorsunuz ki Yahūdī vü Naşārā degil o
Hâk biliyor ki bu da müslim-i Hâk feyz-nümā

Müşrikīnden de degil cümlesi tefrīķ kavī
Pek bedīhī ise de bilmeyene hep inbā

195 67 Nāsın ulusu şuñā ümmet o ki ' aşırınca
Hem de sen şimdide müslim size luḥfum eclā

68 Sizi kim Ehl-i Kitāb tā' ifesi azdıрмаķ
Diler ancak kılamaz nefsinedir ķahr-efzā

Līk bilmez emeli dünyevī kār aldadır
Var ḥadış mü'mine Qur'ān u memāt pend-pīrā

69 Niçün inkārda seni Ehl-i Kitāb bunlara da
Hep kitābında da vaşfiñ görünür pek a' lā

70 Hem neden bāṭıl ile hâkķı karışdırıyor
Ketm eder hâkķı bilürler idi bunlar zīrā

- 200 71 Kimi der evvel-i rûzda edüp îmân o günün
Akşamı münkir oluñ şübhe verüp şu günâ
- Hep kitâbımıza baqdıq bunuñ evsâfını biz
Vâfiyen bulamadıq der ki o qavl küfr-efzâ
- 72 Kim degil dîniñize tâbi‘ aña uymayasız
Der aña de ki hüdâ yine zi-elţâf-ı Hudâ
- 42/a *Sûre-i Âl-i ‘İmrân’dan*
- Bu hâsed hep kitâbıñıza mânend baña
Verdi döndüñüz edersiz beni hem haşm ebedâ
- Hem de ki fazl yed-i Haqda kime diler ise
Aña verir baña Qur’ânı veren bu zîbâ
- 205 73 Haqda ihsân vefîr ehlini de kendü bilüp
Haş eder diledigin luţfu büyük ‘avn-ı efzâ
- 74 Bunda var verir emânetse de qanţâr altun
Var bir dane de vermez baka illâ ki aña
- Der ki mâl-ı cehele bize helâl biz ‘ulemâ
Kizb eder Tañrıya isnâd var iken derki aña
- 75 Öyle olmaz ki hemân Haqla olan ‘ahdi tuta
Mü’min-i şâlih ola o sebep hubb-ı Hudâ
- 76 Kim ki haq ‘ahd u yemîni şata dünyâ pek az
Şuña ‘uqbâda demek behre ki yoqdur qat‘ â
- 210 Bulmaz orada kelâm u nazâr-ı luţfu’llâh
Olmaz o günde muţahhar ki olur qahr-efzâ
- 77 Yine anlarda kitâbı oquyan fem ekerek
Ki kitâbdan şanasız böyle degildir ammâ
- Derler o Tañrı kelâmı degil iken ki heme
Bilerek kizb ile isnâd baña o zîrâ
- Emr-i Haq ya‘nî haqîk vâcib ü lâyıq şalavât
Ola Şâh-ı rusüle cümle nebîye eclâ
- Süresin bilmedi âyeti fikren hâcelik
Dimeden dedi be-ilhâm Dügümlü Baba
- 215 78 Ben kitâb fehm ü nebîlik verecek bir beşere
Haqdan özge baña bu ferd tupa demez qat‘ â
- Heme der fâ’iğ oluñ ‘ilm ü ‘amelde bulunup
Eyle ta‘lîm-i kitâb nef‘ ile ol ders-efzâ

- 79 Bir melek ü ferd-i nebîyi de Rab ediniñiz
Demez îmanca teklîf mi kılar şirk aşıla
- 80 Zıkr ola aldı nebîlerden o ‘ahdi Mevlâ
Geldi ‘ilm ü kütübüm ile Muḥammed-i zîbâ
Siz de hem o kütübü bu da muşaddıḳ hem ümem
Ki ulaşur ola elbetde ki îmanda aña
- 220 Hem aña nuşreti de elbet edeler dedim
Eyledim şöyle müe’kked bile ra‘nâ vü zîbâ
Ya‘nî ikrârıla ḳavî ‘ahdimi aldıñız mı
Didigimde bil o hep idi temeşülde buña
Ben dedim şâhid oluñ siz ile tâbi‘leriñiz
Şâhidim ben de siziñ ile ber-â-ber aḳvâ
- 81 Sizde i‘râz degil olsa tevâbi‘de bu ger
‘Âşîdir hep ki degildir aña envâr-ı hüda
- 82 Dîn-i İslâmdan özge diler olsa da heme
Ḥâk u eflâkda ne var cümlede teslîm-i eclâ
- 225 Tav‘an u kerhen olursa da ḳazâma o olur
Ḥaşre râci‘ heme tav‘an idi ise ra‘nâ
Ola her ḥâlde (*tesnîm*) şalât u teslîm
Cârî-i rûḥ-ı kerem-kâr-ı Resûl-i dü-serâ
Mefḥar-ı ‘âleme îmansız olamaz hîç sûd
Deyü pend etdi zehî kâmcâ Düğümlü Baba
- 42/b *Sûre-i Âl-i ‘İmrân’dan*
- 83 De ki biz mü’miniz Allâha vü hep vaḥye de kim
Bize peygamber-i evvellere Ḥaḳdan bil ‘aḫâ
Eşher İbrâhîm u İsmâ‘îl u İshâḳ u Ya‘ḳûb
Zâdegâniyla bunuñ hem daḫı Mûsâ vü ‘İsâ
- 230 Enbiyânıñ birini kılmayaraḳ hîç tefrîḳ
Müslimiz ḳulluḳ ile bize hemân O Mevlâ
- 84⁵⁰⁷ Ğayr-ı İslâm ḫaleb dînce degildir maḳbûl
Ki ölecek göriceḳdir o ziyânı eclâ
- 85 Ḥaḳ nice vere hidâyet ki o ḳavm îmanı
Ḳılarâḳ soñra da küfrü ḳılıyorlar ḫaḳḳâ

⁵⁰⁷ Tarafımızdan numaralandırılmıştır.

- Ya' nī anlarda şehīddir kütüb-i sâbıkada
Hağ Resülüm deyü kıldım seni inbâ zîrâ
- Beyinât erdi bu sen ediñ ki şimdi yine
Küfr ile nefsi ziyân bulmada şanur mu hüdâ
- 235 Hağ hidâyetde de kâdir ise de cümlelere
Dür etmekde o nefsinı demek o gûnâ
- 86 Anlarıñ hağkı muhağğak ki cemī' an şudur
La' net-i Hağ u melâ'ik ile nâs dâ'im aña
- 87 Ebedâ la' n olup olmaz hem ' azâbı tehvîn
Hîç mehli de kerem eylemez aña Mevlâ
- 88 Küfürden soñra da da ammâ ederek o îmân
Şâlih olursa Ğafûrum ola raħmım icrâ
- 240 Yer ü gökler ü cinân kâffe-i mâbeyn tolusu
Ola andan da şalât çok Şeh-i kevneyne be-câ
Mefhar-ı ' âleme îmân deyüp rûh-ı necât
Pend eyler buna her hâlde Dügümlü Baba
- 89 Kim ki mü'minken eder küfrü vefir bi't-tezyîd
Tevbesi olmaya mağbûl ki o azdı eclâ
Bil demek öyle ki îmân-ı şâlih umulmaz
Olsa ger şihhat-ı îmân bu da mağbûl-ı Hudâ
- 90 Küfr edüp kâfir iken mürd olan olup pür-zer
Ya' nī dünyâ tolusu kılsa halâşında fedâ
Olmayup yine kabûl kırtulamaz olur ' azâb
Çok elîm yardım ile kırtaran olmaz aşlâ
- 245 Hep cihân talsa ' ilâc olmasa cân fâ'ide ne
Hağta rûhı var ise bulmada çâre zîrâ
- 91 Sizlere vâsi' olan hayr u cinân ey mü'min
Olmuyor etmeyecek sevdiğî emvâlden ' aţâ
- 92 Hep neden kim şadağa etseñiz Allâh bilüp
' İlmi var niyyetiñizden de kılar ecr aña
Hağ şalât ede Hağibe bağıñ âbdestinden
Şu kalup eyledi eşcârı hemân nev ıtrâ
Sevmez almaz zer ü mâl alıcak infâğda olur
Feyz-i aħvâlce verüp kâm Dügümlü Baba
- 250 93 Erdi hal üzre ta'âm hep Benî İsrâ' ile
Dedi kendüsüne Ya' kûb harâm müstesnâ

Nezr edüp sevdigiñi nefsine o kıldı ħarām
Böyle kim ya' nī mücāhid idi zīrā zībā

Hem de ma' dūm zamānında nüzūl-i Tevrāt
De oquyuñ bunu şādık iseñiz ger ħālā

43/a *Sūre-i Āl-i 'İmrān'dan*

- 94 Kim yalan ifk ederse baña bundan soñra
Zālim odur ki ' inādında muşırr pek zīrā
- 95 Ĥağda şıdık demelisiz millet-i İbrāhīme
Bunda taħrīf ile küfr olmadı bāhir ħālā
- 255 Ki degil şer' ini taħrīf ile tapmağ be-şanem
Kefere tapdı degil dīnine ' azmen ma' nā
- Müşrikīnden de degil ħāliş-i lillāh idi
Bu da bil bilmeyeniñ zu' munu el-ħağ imħā
- 96 Evvel inşā olunan nāsa ' ibādet için
Ka' be şu Mekkede hep ' āleme ebrek be-ħüdā
- 97 Bellü çün anda ' alāmet nice dem geçmedi kuş
Yırtıcı tuyarda kılmaz digerin bil imħā
- Nāsa manşūş u meşhūd bil aşħāb-ı fil
Sū-i ħaşd ile buña etdi Ĥağ ifnā zīrā
- 260 Biri ez-cümle mağāmı olup İbrāhīmiñ
Eşer-i pāyi eħāğ ki ħacere nağş-nümā
- Kim varır ise emīn ħaccı anıñ lillāh farz
Kim ki ħādirse yolunda o mesā'il-i efvā
- Kim ki inkārda ' ālimcedir Allāh Ġanī
Nef' olur orada ħācılara ' ā'id zīrā
- 98 De kim ey Ehl-i Kitāb küfrüñüz āyāta niçün
Ĥālbuki Ĥağ biliyor ne ki edersiz ra' nā
- 99 Niçün ey Ehl-i Kitāb müslimi döndürmegiñiz
Siz de şāhid ki bu dīn ħağ be-ħağiki ħālā
- 265 Ĥağ bu yol bunları egriletmek umarsız bundan
Şandıñız mı ki degil Tañrıya vāfi eclā
- 100 Kim ki bir kırk sene Ehl-i Kitābıñ uysa
Bile mürted eder imānda iken kām-efzā
- 101 Neye küfrü edersiz ki size Ĥur'ān oqunur
Şöyle hem de bu Resūlüm ki hidāyet-efzā

- Ḥabl-i dīne o ki kuvvet ile dil-bend olur
Müstakīm yolda bu zīrā ki hüdā var aqvā
- 102 Ḥaḳḳ-ı taḳvāyı ediñ Ḥaḳḳa devām üzre ki hep
Mevtiñiz olmaya illā hemān anda zīrā
- 270 Buña nāsiḥ diyen olursa yüsr āyetini
Her biri ehline göre bu bedīhī vü be-cā
- Bunda enfāsımı ikmāl-ı dīne bilmez mensūḥ
Aş‘ abıñ ecri de çok dedi nebī bil ḥaḳḳā
- 103 Pek tutuñ ḥabl-i İlähīyi ki bu dīni demek
Cem‘ olup tefriḳasız ola fevā’id efzā
- Yād ediñ luḫfumuza sizde olup a‘ dālık
Ḳıldım arañızı ülfetde ḳarındaş-āsā
- Nār-ı küfrüñ çukurundan sizi Ḥaḳ ḳurtardı
Cümle āyāt-ı ḥaḳīḳice hüdā nūr zīrā
- 275 104 Eriyor ḳavm-i ‘ ulemāñız taḥḳīḳ dā‘ ī-i ḥayr
Emr-i ma‘ rūfla ḳıla münkeri bu nehy ebedā
- Bunlar iflāḥda ḥavāşdır ki bütün müslimler
Müfliḥ ammā ki ziyāde kerem olur buña
- 105 Olmayın öyle ki dīninde eder tefriḳa kim
Denilür ḳavm-i Naşārā vü Yehūd şu eclā
- İḫtilāf eylediler emrimi bilür ise de
Pek büyük ḳahrım erer aña sa‘ īrde zīrā
- 106 Ḥaşrda rūyu beyāz u rūyu siyāhla da olur
Yüzü esvedlere bil kim diyeler bu gūnā
- 43/b *Sūre-i Āl-i ‘ İmrān ’dan*
- 280 Ki siz İslāmda iken eylediñiz mi küfrü
İmdi tadiñ ki ‘ azābı erişiyor zīrā
- 107 Rūyu bu gūne beyāz kim ise raḥmı bil eḥaḳ
Ebedī böyle ḳalur Ḥaḳ keremi kim eclā
- 108 O kim aḥkām saña vaḥy ile Ḥaḳca oḳuruz
Hiç ‘ ālemlere zulüm ermedi ḳaşd-ı Mevlā
- 109 Ḥāk u eflākda ne var cümlesi Ḥaḳḳıñ mülkü
Her umūr ḥaşrede varmaḳla ediyor O cezā
- Ḥaḳ şalāt ḳıla Ḥabībine Kendü işbı‘ dan
Āb-ı icrā ile hep orduyu etdi işkā

- 285 Cezbe-i Hakkda heme mu‘ taşım habli’llāh
‘Ömrü yā Hay ile rabṭ eyledi Dügümlü Baba
- 110 Hayr-ı ümmet sizi nās içre çıkardı Mevlā
Ki olur şāye-i Sultān u rusül-i kām-ārā
- Çünkü metbū‘ iledir tābi‘ e her hālde şeref
Sebeb-i kām olup cümlemize geldi ‘ alā
- Emr-i ma‘ rüfu edüp nehi ‘ ani’l-münkeride
Etdiñiz vaḥdet-i Bārīye pek imān ḥaḳḳā
- Siz gibi Ehl-i Kitāb eylese hep imānı
Hayr olur kendüye kim el-ḥaḳ olur kām-resā
- 290 Oldu imān kılanı çoḳlar da līkin kāfir
Fāsıḳı kāfir ile eyledi tefsīr ‘ ulemā
- Rabbenā ṣallī ‘alā eṣrefi ḥalḳin ve ‘alā
Ālihi kāne bi-him ḥayyizü nūrī ebedā*
- Öyle hayr-ı ümem içinde büyüklük ne şeref
Bil aña birden idi nūr ile Dügümlü Baba
- 111 Kılamaz kavm-i Yehūd sizce ḥaḳıḳide ziyān
Ediyor līk ezā bu da kedersiz ḥālā
- Münhezim olmadadır eyleseler sizlere ḥarb
Şoñra da yine erişmez şuña nuşretle şafā
- 295 112 Nerede olsa zelīl ala meger ‘ ahdü’llāh
Nāsdanda erecek ‘ ahd olur rāḥat aña
- Dönerek Hakkdan alur ḳahr-ı İlāhīde mekān
Meskenet ḥālını de olmada anda eclā
- Eyledi küfrü vü nebīyini de ḥaḳsız ki şehīd
Zu‘ munu zecr ile ḥaḳsız dedi taṣrīḥ-i a‘ lā
- Küfr-i āyāt u o ḳatlīde ḥudūdu’llāhı
Geçerek ‘ aṣīliginde idi ifrāt ḥaḳḳā
- Böyle ḳatlı eyleyen eslāfı bedīhī yine bu
Şuña memnūn eder gelse elinden zīrā
- 300 113 Līk mü’minleri vardır ki müsāvātde degil
Oḳur āyāt giceden ḳulluḳ ediyor a‘ lā
- 114 Hakkā ‘ uḳbāya bu mü’min dedi taṣrīḥ kıilup
Hakk u ‘ uḳbāca muḥarriflere hep men‘ -efvā
- Cümle imānları lāzım eḥaḳ anda dāḥil

Bâb u duvarla muḥâṭ-ı beyt demekdir zîrâ

Emr-i ma' rûfda olur nâhî-i münker oluyor
Ḥayra sa'y eylemede ancak olur şu şulehâ

Bu da her bir 'amel-i şâliḥi câmi' dir bil
Kendü bi'n-nefs edüp etdiriyor ḥayrı edâ

44/a *Sûre-i Âl-i 'İmrân'dan*

- 305 115 Ḥayrdan kıldı ne kim Ḥaḫ bilür ecrin verecek
Lîk îmânsıza ecir olmayacak naşş bil aña
- 116 Kâfiri mâl u veled kurtaramaz bil Ḥaḫdan
Şâhib-i nâr kalıyor bunda muḥalled kaṭ' â
- 117 Dünyevîce heme o verdiği beñzer aña kim
Zâlimiñ zer' ini ber-bâd ede bu rîḥ-i aḳvâ
Zülmü biz eylemeyüp nefesine eyler kendü
Mervaḥa küfrü büyük olmadadır kûh-âsâ
- 118 Mü'miniñ başkasını kılmaya mü'min sırdaş
Anı ifsâdda noḳşânda bulunmaz ebedâ
- 310 Sizlere renc u temennâda sözü de beddir
Ḳalbi bed-ter oluna kavlimize fikr icrâ
- 119 Kendüñüzden hem o sırdaşdan âgâh olasız
Siz muḥabbetce aña o size düşmen ma' nâ
Kütüb-i erba' a Ḥaḫdan deyü hep mü'minsiz
Görüşünce size kıldık diyor îmân ammâ
Ḥâli ḳalsa ısırır kîn ile parmaḳlarını
De ki kîn ile ölüñ ḳalbi bilür Ḥaḫ zîrâ
- 120 Anlar ez-ḳalb şıḳılır sizlere geldikde feraḫ
Size ger olsa zarar anda feraḫ vardır aña
- 315 Ḳılsañız şabr u şalâḫ keydi zarar vermez kim
'İlmimiz fi' le de olmaḳla muḥîṭ ḫaḳḳı cezâ
Ḥaḫ Resûle kıla hep âl u aşḫâba şalât
Erdi çok cisme ḫayât eyleyecek Ḥaḫḳa du' â
Biri maḳtûl biri ṭamdan be-suḳût fevt oldu
Eyledi öyle du' âsı ile zinde Mevlâ
Çıḳdı emvât du' âsıyla zehî erdi ḫayât
Ḥaḫ Resûlü dedi ḳabrinde erüp de zîbâ
Kimin evşâfını dedi hemân oldu bî-şek

- Bilüp ilhāmca Hūdādan yine Dügümlü Baba
- 320 121 Yād kıl harbi ki mü'minlerde yer almak için
Beyden çıktın işidir ü ' Alīmim eclā
- 122 Ey Hābībim ediyorsa da ğazā mü'minler
Dönüyorlardı ki dü t̄ā'ife hem erdi buña
- Biz yine kuvvet-i kalb verdik aña ki el-ḥaḫ
Mütevekkil olalar mü'min olanlar baña
- 123 İttikā hem de baña ḥamd edesiz Bedir içre
Siz kalılken ki edüp nuşreti kıldım i' lā
- 124 Anda üç biñ melek inzāl buyurduk ki dediñ
Eylemez mi şu kifāyet kılup imdād ḥaḫḫā
- 325 125 Bu da siz muttaḫḫice şabr edecek hem der-ḥāl
Geldi beş biñ melā'ik be- ' alā'im ḥattā
- 126 Kalbde muḫmain olmak için etdik kim ' iyān
Bī-vesāiḫ de ' azīz aḫkem ü nuşret-ārā
- 127 Kefereden ede bir taḫımını Ḥaḫ ihlāk
Yā olup kalblerde ḥūn münhezim olsun a' dā
- 128 Anlarıñ kalbi daḫı kendüyedir saña degil
Luḫfum īmānda yine küfürce ḫahrım evfā
- Küfr ile zulm ederek buldu cezāyı ki o da
Sende pek şabr zehī kıлма ' aleyhinde du' ā
- 44/b *Sūre-i Āl-i ' İmrān'dan*
- 330 129 Yer ü gök üzre ne var mülk olup Tañrıya hep
Kime diler eder ' afvını be-tevfīḫ-i Hūdā
- Kime dilerse ' azābı kılar edüp küfrü
Kendü kesbidir o ki raḫm iledir ' afv-efzā
- Cebri şırf şanma ezelde O bilüp ḥālimizi
Ki eder şuña göre ' ilm-i eşaḫla maḫzā
- Seyyid-i rusül ile hep āl u şaḫba şalavāt
Himmeti etdi (*Ebū Bekiri*) zülāl a' lā
- (*Nevfel*) olmuşdu şehīd eyledilerdi defni
Kıldı (*Sıddīḫ*) du' āsıyla celī Ḥaḫ iḫyā
- 335 Medfeni dūr iken çıktı hem oldu olan
Şimdi (*alektrik*) idi demesün nev-ḫükemā
- Ḥaḫḫa bağlanmalıdır rūḫca deyüp her ḫālde

- Böyle imāda hemīn oldu Dügümlü Baba
- 130   Kat kat ekl-i ribā eyleme ey mü'min kim
            Kocunuñ Rab kerīmce ede icrā-yı reha
- 131   Korķ Sa'ir den ki o küffāra mü'ebbed hāzır
            Bil helāldır deyü bu ile küfrü zīrā
- 132   Eyleyiñ Haķķa vü Resūlüne iṭā'at tā kim
            Kenz-i bī-ḥad bulunan raḥm ola nef' iñ ebedā
- 340   133   Olup imān u şalāḥ üzre de gufrāna serīc
            Bil müheyyā keremim ṭurma buña leng-āsā
- Oldu şālihler e şimdi de müheyyā cennet
            Yer ü gökler-veş añı tolu kıyāsa ne revā
- 134   Öyle şālih ki sürür u keder u her ḥālde
            Eder infāk u ṭaraldıķca hażmı efvā
- Kendüye cürm edene kādır iken 'afv eyler
            Kerem ü luṭfi eden ḳulunu sevmekde Ḥudā
- 135   Bu küçük ya ki büyük ḳılsa günāḥ Haķķı bilüp
            Diler 'afvın kim eder 'afvı eden ben ki Ḥudā
- 345   136   Hem de ısrār-ı ma'āşī bilüp ebter etmez
            'afv-ı Haķ ile cinān aña hemīn kām-efzā
- Cārīdir enher-i zībā bu cinān zeylinden
            Bil muḥalled ne güzel 'āmile şöyle i'ṭā
- Haķ Ḥabībiyle şalāt cümle-i āl u şaḥba
            Arttı Nıl der-'aḳab olup aña Fārūķda du'ā
- Çoķ kerāmāt u himmetleri gibi 'afvı
            Muḥsinīnden ki laṭif pek bu Dügümlü Baba
- 137   Sizden evvel nice nās geçdi yeri seyr ediñiz
            'Ad u Lūṭ ḳavmi gibi etdi ki 'ibret-efzā
- 350   138   İşbu Ḳur'ān-ı Kerīm 'āmmeye de ḥaķķı beyān
            Rūḥ u ebsārda zehī mutteķiye nuşḥ-nümā
- 139   Uḥud içinde dile za'f u elem gelmeye kim
            Müslim 'ālī ki o i'lā oluyor hem şühedā
- 140   Sizce ālām gibi küffārca da çoķ u ḥüzn erdi
            Nāsda vaḳdi mütedāvil ederiz biz zīrā
- 141   Mü'mini ḥaķ bile ki bildire buncada size
            Hem de şāhid ede bir çevrede yoķ ḥubb-ı Ḥudā

Keder ile kılarak mü'mini tahtır-i günâh
Kâfire etmede envâ'-ı helâklar icrâ

45/a *Sûre-i Âl-i 'İmrân'dan*

- 355 142 Cennet umar mısıñız bize 'ıyân bil el-ḥaḳ
Kim cihâdı kılarak olmuş ise şabr-efzâ
- 143 Ḥarp kılariken emel görmeden aḳdem şimdi
Gördüñüz etmelisiz daḫı üzere îfâ
- 144 Olmayup Tañrı Ḥabîbimde Resûl ekberi lik
Mürteḫil cümlesi de riḫlet eder o da baña
- Olsa ger fevt ü şehîd yine gerü mü dönesiz
Kim ki dönse edemez Ḥaḳḳa ziyân bil ḳaṭ'â
- Dîn-i İslâmı bilüp şükrünü kim eyler ise
Ḥaḳ kılar luṭf zehî dîni hemîşe ibḳâ
- 360 145 Kimseye mevt eremez yazılı âcâlı hemîn
Kim ki dünyâ diler ancaḳ ere taḳdirce aña
- Kim ki 'uḳbâ diler anda o muḳadder bî-ḥad
Şükr eden ḫaḳḳına ni' met ki zehî bî-iḫşâ
- Ḥaḳ Ḥabîbi ile hep âl u şaḫba da selâm
Nef' an 'Oşmân ü hep aşḫâb da kerâmât eclâ
- Batnı üzre var idi süngü zehî Ruslardan
Ġâzî rûḫuyla da cismiyle de Dügümlü Baba
- 146 Enbiyâda çok idi ḫarbi eden dîni için
Çok taḳîsi de me' an kıldı eḫaḳ ḫüsn-i edâ
- 365 Zâ' f u ' acz eylemedilerdi 'adüya ibrâz
Şâbiriñ ḫaḳḳına ḫubb-ı ilâh var evfâ
- 147 Bu taḳîlerde niyâz ancaḳ idi ḳıl yâ Ḥaḳ
Güneh ü fi' lde isrâfımızı 'afv ebedâ
- Ḥarbda bizleri şâbit ḳadem edüp yâ Rab
Eylede kâfirlere manşûr bize ol kâm-efzâ
- 148 Dünyevî ecr ile 'uḳbâca da Ḥaḳ ḫüsn-i şevâb
Verdi kim muḫsini sevdiği hemîşe eclâ
- 149 Kâfiriñ tâbi' i olur iseñiz ey mü'min
Ḳıla mürted ki ziyânı ezelîdir efvâ⁵⁰⁸
- 370 150 Rabbiñiz sizlere nâşırın a' lāsı celî

⁵⁰⁸ B: Ḳıla mürted ki ziyânı size ere aḳvâ

- Kāfire havfı karīban veririm şirkde baña
- 151⁵⁰⁹ Bī-delīl şirk eder o nāra gider süflī dār
Bī-sebeb kaçdı Uḥuddan vererek ru‘ bu Ḥudā
- 151⁵¹⁰ Sizi Ḥaḡ va‘ di bu ki ḡarbde be-kām kılmıŷken
Emre ‘ iŷyān u tenāzu‘ da kılındı icrā
- Sizde dūnyā emeli ile giden var nehye
Uḡrevīde emel eden bu iṡā‘ at-pīrā
- Tecrübe birbiriñizce sizi siz bozmuŷ iken
Sizi döndürdü gerü hep ŷu da kim pür-ma‘ nā
- 375 Kıldıñız tevbeyi kıldırmadı Ḥaḡ istīŷāl
Bozdu a‘ dāyı ki mü‘minlere bu dād icrā
- 152⁵¹¹ Ḥarbde kūh üzre ṡurup yek diğere baḡmadıñız
Çaḡırınca da Resūl gelmediñizdi ne revā
- 153 Keder üzre kederi bunda cezā etdim kim
Biri küffār ilerüleŷdi biri ŷu ma‘ nā
- Ki nidā kıldı ki ŷeyṡān bu büyük ḡüzn el-ḡaḡ
Kıldı küffār ŷehīd bunda Resūlü ḡūyā
- İŷbu ḡarb sūdları gitdi meŷā’ib erdi
Deyü ḡüzn eylemeyiñ a‘ māli ‘ Alīm kim Mevlā
- 45/b *Sūre-i Āl-i ‘İmrān’dan*
- 380 154 Verdim emniyyet ü ḡāb hem de kederden ŷoñra
Kime bu ṡavra uyur o da ki hep emn-efzā
- Kimiñiz nefsi ḡalāŷını faḡaṡ bilüp ehem
Cāhilanca ediyor ḡaḡsız olan ‘ uzvu baña
- Ki diyor va‘ d-i Ḥaḡ ammā bize nuŷret kılmaz
De ki emr-i ezelī nuŷreti de kılar ‘ aṡā
- Gizliyor nefisde saña demeyüp de o sözü
Nuŷret olsa idi der olmaz eden ḡatlı ammā
- De size beytiñiz iḡre de bulunsa idiñiz
Ecel erdikde gider maḡtele bi’n-nefs ḡaḡḡā
- 385 Cebri ŷırf kılmıyor O cüz’ī irāde cārī
Līk vuḡū‘ a geliyor cebrī-veŷ o ‘ ilm-i Ḥudā

⁵⁰⁹ Tarafımızdan numaralandırılmış olup 151. āyetin tefsīridir.

⁵¹⁰ 152. āyetin tefsīridir.

⁵¹¹ 152 ve 153. āyetin tefsīridir.

- Nefsi bildirmek ü kalbiñizi taḥhîr demek o
Ki şudûrda olanı bilmede Tañrı қаṭ‘ā
- 155 Sizde yüz döndüreni ḥarb-i Uḥudda şeyṭān
Eyledi zülde ki kārı idi seyyi’ zīrā
- Tā’ib olmaḳla size eyledi ‘afvıñ Yezdān
Çün Ḥalīm hem de ‘Afuv tā’ibe Allāh ebedā
- 156 Ḳalma ey mü’mīn o kāfīr gibi kim der nā-ḥaḳ
Biri yolcu vü cihādda olıcaḳ kim maḥzā
- 390 Bizde ṭursa aña der mevt ü ḳatlı ermez idi
Vehmi kim öylede Ḥaḳ ḳılmada ekdār efzā
- Görür a‘mālī şudûrda eden Allāh der-kār
Ḥazer ü rāh-ı cihādda da imāta vü ihyā
- 157 Rāh-ı Bārīde şehīd olsañız idi sizler
Ya ki imānla firāşda size mevt yine ‘ulyā
- Dünyevī her ne ḳazandı ise küffār bilesiz
‘Afv u raḥmım size bundan ola ḥayr u evfā
- 158 Mevt-i ‘ādiyle de ḳatlı ile de ḥaşr olmasız
Baña siz kim ederim o ki sezā sizce cezā
- 395 159 Raḥm-ı Mevlā baña da nerm-i dil eyler bi’l-farz
Ḳılsa ger serd ü girān ṭab‘-ı zebāndır ḥaḳḳā
- Kim perākende olurlar idi eṭrāfıñdan
‘Afv ḳılıp ‘afv-ı Ḥudāyı da niyāz ḳıl buña
- Eyle taṭyīb için anlarla da hem ḥarb-ı şūrā
‘Azmede eyle tevekkül aña ḥubbum zīrā
- 160 Naşr-ı Ḥaḳ erse size fā’iḳ-i ḥarb olmaz ‘adüv
Ḥikmeten olmasa nuşretsiz olur⁵¹² ḥüzn eclā
- 161 Bir nebī almadılar gizlü ḡanāyimde de hīç
Kim ki alur gele rüz-ı ḳıyāmetde de aña
- 400 Olmayup zılm ola hep nefse de kesbile cezā
Cāhiliñ zu‘munu red fehmine göre zīrā
- Ḥaḳ münezzeḥ zi-veledlik veleden bil eḥab
Der peder edeceğim oḒlum ederse de cezā
- Böyle sözle emeli sā’iri pek ḳorḳutmaḳ
Biliyor kim veledi etmez anı hīç aşlā

⁵¹² B: Ḥikmeten olmasa nuşret sizedir ḥüzn eclā

- 162   Hâk rızāsında giden ‘ aksi dönenle bir mi
                 ‘ Aksiye nār ola zīrā ki bu bi’se’s-sükenā
- 163   Bizde vardır ümenāya derecāt-ı ‘ ulyā
                 Tañrı hep görmede ne işleseñiz bil a‘ lā
- 46/a   *Sūre-i Āl-i ‘ İmrān’dan*
- 405   164   Pek bu mü’minlere luḫfum ki anıñ enfüsine
                 Enfüsinden kılıyor be‘ siñ ‘ Arabdan ki be-cā
- Oḫur āyātımı vü taḫtīr eden her denesi
                 ‘ İlm-i dīnīyi vü ‘ aḫlīyi mu‘ allim-i eclā
- Aḫdem anlardan ḫalāl var iken oldu imḫā
                 Hem Uḫud cengine naşş eylemeli ders-efzā⁵¹³
- 165   Sizce bundaki meşā’ibden iki ḫat çok idi
                 Bedir ile kāfire kıldı sizi Hâk ḫahr-efzā
- Müslimiz biz o muşībet ne için dediler
                 De kim o kesb-i yediñiz ki demek dīnce ḫaḫā
- 410   Bil her eşyāya ḫadīr edüğü bāhir Hâḫḫıñ
                 Dünyevī böyle ḫaḫā ya da cezāsıda sezā
- 166   Ne meşā’ib ki Uḫudda size o da ḫadrim
                 Mü’minīn birbirini eyleye derk erdi ḫazā
- 167   Bu münāfıḫları da derk için ki şuñda da
                 Dendi Tañrı yoluna sizde kılıñ ḫarb-i zībā
- Ya hemān dendi gelüp eyleye tekşīr-i sevād
                 Dedi ḫarb bilsek olurduḫ sizedir rāh-ı vefā
- Küfre īmāndan aḫreb o bu gün kılar ‘ ıyān
                 Dili uymaz diline sırrını bilmekte ḫudā
- 415   168   Dedi ḫā‘ idleri gidenler için olsa bize
                 ḫatlı olunmazdı o kıll şöyle cevāb-ı zībā
- Nefsiñizden ki ediñ men‘ -i memāt şādıḫ iseñ
                 Buldular mergi bu gün bu ki ne miḫdār şühedā
- 169   Hâk cihādında şehīd olanı şanma meyyit
                 ḫaydır o rızḫ-ı cinānı vere Mevlā ra‘ nā
- Bil ḫadīş rūḫları bunuñ ki yeşil ḫayr içine
                 Gire enhār-ı cināna yiye çok meyve āñā
- Yeri ḫandīl ki mu‘ allāḫ vere ‘ arş gölgesine

⁵¹³ B: Hem Uḫud cengine naşş eylemeli ders evfā

- Haşr-i cismānīsi şoñra şaķın inkārdan aña
- 420 Cāma üfrülse şu olmaķda şoluķ hem ķuruyup
Āb-ı hevā-ı maşşer ecsāmca mişāl-i ra‘ nā
- Haşrını şimdi ķılıp Haķķa göre mümķün idi
Böyle cismānīde rızķı o ķadīr pek zīrā
- 170 Bil ki Haķdan olunan luţfa feraħ ile diler
Müjde etmekligi ihyā yine kim şu gūnā
- Ya‘ nī bulduķları en‘ umda aña ħavf u ħazen
Olmayup böyle diler ebedī ķılmaķ inbā
- 171 Kerem ü ‘avn-i İlähiyle edüp istīşār
Müslimiñ sa‘ yini etmez bilüp imĥā Mevlā
- 425 172 Öyle mü‘min ki zaĥm-dār iken de yine bil
Etdiler Haķķa vü Ĥabībine itā‘ at ĥaķķā
- Müslimiñ muĥsin ü şālihlerine ecr-i ‘ aẓīm
Ola nāķış olamaz ecr eder Allāh efvā
- 173 Kim dedi nās size cem‘ oldu ‘ adüvvüñüz ķorķuñ
Ķılmayup ħavf o söz erdi aña imān-efzā
- Dedi kim Haķķı bize kāfī ĥaķīķi vü luţfu
Ne güzel ĥaķķımız ifāya vekālet fermā
- 46/b *Sūre-i Āl-i ‘İmrān’dan*
- 174 Bir zarar görmeden o ribĥ ederek döndüler
Emrine peyrev idi ĥaķdır aña luţf-efzā
- 430 175 Verdi o vehmi de şeytān hemān aĥbāblarına
Ķorķmaz andan ķılacaķ ķorķusu mü‘min ebedā
- 176 Küfrde sür‘ atde olan vermeye ķalbiñe ħazen
Olmaz Allāha ziyān kāfī heme Tañrı aña
- Kim murād olmaya behre aña ‘ uķbāca eĥaķ
Pek ‘ aẓīm ķaĥrım ola kesbi ile buña cezā
- Cümle şey ķılmada tesbīĥ u ĥamdıñ yā Rab
Ede maĥbūbuña da öyle şalātı ebedā
- Etdi hep nās tıyarak nuţķu behāyimle ĥayāt
Oldu aşĥābla tekellüm bile bunda ra‘ nā
- 435 Çift sürer gibi gelüp vāfī şecer emrinde
Haķ Resūlü edügün o da ķıldardı inbā
- Sem‘ i eyler idi nezdine kim erse hepisi

- Yed-i pākinde eder eṭ' ame tesbīḥ-i Ḥudā
Harb-i Ḥayberde pişirdiği koyun a' dāniñ
Dedi zehrim var aña yine sözü kim eclā
Güş kı lup görüyorlardı hemīn çok küffār
İçlerinden nicesi oldu şeref-yāb-ı hüdā
Siḥre maḥmūl ederek ḥāsīd ü aḥmaklar ' anūd
Kalmada küfr ile mevḏū' -ı cehennem evfā
- 440 Rusdan zaḥm eşeri kalmış erüp batnında
Bāṭınan nefse cihādca da Dügümlü Baba
- 177 Kim ki imāna bedel küfr-ālūd anlar baña hīç
Bir zarar eyleyemez ḳahr erer ez-yed-i ekvā
- 178 Şanmaya kendüye hem mehli ki nāfi' oluyor
Cürmü çok ola demek ḳahrım olur zūll-efzā
- 179 Ḥaḳ burakmaz ḳala şādıḳla münāfiḳ bī-farḳ
Vaşf eder vaḫy ile açık kılarakda zībā
Ḥaḳ ' umūmī size vermez heme ' ilm-i ḡaybın
Dilediği rusülede ki lüzūmunda ' aṭā
- 445 Mü'min-i Ḥaḳḳ u rusül olmalısız çünki gelür
Mü'min-i şāliḫe her ecr-i ' aẓīmler ḫaḳḳā
- 180 Kendüye luṭfumuzu kim eder imsāk ez-ḫaḳ
Şanmaya ḫayır bu emsālı aña şer zīrā
Ḥaşrda ḫalka olur boynuna bu vermedigi
Baña mīrās yer ü gökler kime ḳaldı zi-vefā
- 181 Sem' -i dā'imle bilürüm ki kelām var böyle
Aḡniyā bizler ü Allāḫ faḳīrdır ammā
Yazdırırız anı ḫaḳsız da nebīni şehīd
Eyledigini deriz dād-ı yaḳıcı ḳahr şuña
- 450 182 Eliñiz kesbi o zūlm eylemez Allāḫ ḳula kim
Dil ü dil el demek öyle ki muvāfiḳ zīrā
- 183 Kāzīb anlar ki dedi var bize Allāḫ ' ahdı
Rusüle etmeyiz imān ki ola bu icrā
Ya' nī ḳurbān yaḳa nār gelüp de zi-semā
De rusül mu' cize gösterdi kı lup şu gūnā
Şıdḳıñız varsa niçün anları ḳatlı eylediñiz
Emeliñiz o ṭalebden de demek istihzā

- Pek büyük mu' cizeler Şâh-ı rusûlden bu güçlük
Gördüler bil anı Hâk 'ahdı demek istihzâ
- 455 184 Kâfir olsa seni aqdem rusûlünde münkir
Mu' cizât u kütüb ü nuşh-ı münîr hep zîbâ
- 185 Her nüfûs mevt tadıcı ecri erer yevm-i kıyâm
Nâra bu' diyyet ile bulsa cinân o a' lâ
- Degil illâ ki cihân sâde gurûra beñzer
Uyqu-âsâ ki geçer olmadadır hep bu hebâ
- 186 Kâsem ile buyurur tecrübe hikmetçe hemîn
Hâk ' Alîm bildiriyor bizleri bizce aqvâ
- Mâl u enfüsce çok olmak yine azalmaqlık
Çok edüp Ehl-i Kitâb ü kâfir sâ'irde cefâ
- 460 Şabr edüp müttakî kalur iseñiz Hâkka hemân
Emr-i dînde bu 'azîmet ki o memdûh eclâ
- 187 'Ahdı aldı idi Hâk Ehl-i Kitâbdan şunlar
Vaşfını şaklamayup eyleye ibrâz-ı aqvâ
- Atdı arqaya alup cüz'î olan dünyâyı
Ne fenâdır ki ziyân anda bu bey' u şirâ
- 188 Şanma az hîle be-kâm etmediği ef'âlde
Medh kılınmağ dileyüp şadî eden bu günâ
- Dünyevî kurtulamaz uşrevî de qahrı elîm
Buyurup her yerde oldu celî şöyle sezâ
- 465 189 Hep zemîn ile semâvât olup mülk-i Allâh
Her bir eşyâya hemîşe yine qâdir Mevlâ
- Hâk şalât kıla Hâbîbiyle her âl u şahba
Nûr u fer vâfi başîretler ü ebşârca Hüdâ
- Hârbde dîdesi çıkup aqanıñ çeşmini de
Gördüler etdi du' â verdi hemîn Hâk eclâ
- Pehlivân gibi cihân gâlibi ol sa' y ederek
Deyü nuşhunda olurdu heme Dügümlü Baba
- 190 Yer ü eflâk ile anlarda hemîn her bir şey
Rûz u şeb farkı da 'âqillere burhân haqqâ
- 470 191 Öyle tām 'âqil o kim qâ'im u qâ' id u yatsa
Dâ'imâ yâd-ı İlâhice alur nûr-ı şafâ

- Fikr ederler yaradılışı yer ü göklerde
Zikr ederler ederek el-sinece yine du‘ ā
- Rabbimiz bâṭıl ‘ abeş etmediñ anlarda vücūd
Sen münezzeh olalım nārdan emānda ra‘ nā
- 192 Rabbimiz her kimi nāra ḳosañ olmaḳda zelīl
Kāfiriñ birine ecirde bulunmaz ḳaṭ‘ ā
- 193 Rabbimiz diñledik īmāna münādīyi mütā‘
Ḳıl kebā’ir ü şarāyirleri bā-‘ afv imḫā
- 475 Şuleḫāca ola riḫletde müyesser keremiñ
Kāmil īmānda alan ‘ ömr-i kemāli maḫzā
- 194 Rusülün ile bize va‘ diñ olan luṭfuñ edüp
Ḳılma maḫşerde zelīl va‘ diñ olur hep i‘ tā
- Beş du‘ ādır Şeh-i kevneyn ü çehār-ı yār be-nām
Ḳıldılar öylece kim olmaḳ için ders-efzā
- 47/b *Sūre-i Āl-i ‘ İmrān ’dan*
- 195 Der icābetle laṭīf erkek ü nisvān ecrin
Nāḳış etmem hepiñiz birbiriñizce peydā
- Kim benim için ederse vaṭanından hicret
Çıkarılup da yolumda ere hem mihnet aña
- 480 Harb edüp ḳātīl ü maḳtūl bulunur bunla da
Cürmünü ‘ afv ederim hem vererek kām buña
- Zeyli enhār-ı cināna ḳılarım cümle nişīn
Ki mükāfāt aña ‘ indimde ni‘ am kām-ārā
- 196 Kāfiriñ dünyevī hep nef‘ ine aldanmayasız
197 Baḳ ḳalīl fānī o tiz ḳala caḫīmde ebedā
- 198 Şuleḫā ḳullara cennet aḳar enhār anda
Hiç tükenmez kerem ‘ indimde müheyyādır aña
- 199 Bulunur Ehl-i Kitāb hem baña Ḳur‘ānım ile
Kütüb-i sālīfece hep eden īmānı edā
- 485 Şatmaz āyātımız az behāyı alaraḳ
Alsa dünyāyı anıñçün yine az dendi aña
- Bunlar içinde olup ecr-i cezīl ‘ indimde
Mü’miniñ yüsr ü beşīr yapa ḫesābını Ḳudā
- 200 Tā‘ at dīnce meşāḳ şabrını ḳıl ey müslim
Kāfir ü nefse cihādca da ediñ şabr aña

Rabṭ edüp esleḥayı vü esbi daḥı serḥadde
Müttaḳı-i Ḥaḳ olup olmalı hep emr icrā

Ḥaḳ selām ede Ḥabıbiyle hep āl u şaḥba
Himmet kıldı idi zāhir ü bātinca devā

490

Müşkil-i envā^ᶜ alıl gördü du^ᶜ āsı ile ᶜavn
Mu^ᶜ cize oldu tevātür derece lā-yuḥsā

Fikr ü zikr-i Ḥaḳḳ ile şabr eyle pek rābıṭalu
Nūr ḥaḳḳā ki ḥaḳāyıkca Dügümlü Baba

*Sūretü'n-Nisā' Medeniyyetün ve Hiye Mi'etün ve Ḥamsün ve Seb'üne
Āyeh⁵¹⁴*

1

1

Ey benī ādem ediñ ḥavfımı ki sizleri bil
Ādemiñ sülbü ki yek orada kıldım inşā

Ben aniñ zevcesini iyegüsünden yaradup
Münteşir nesilce kim çok ha ricāl ile nisā

Ḥavfi ediñ ki vesīle beni kıлмаḳdasıñız
Birbiriñizden olan maḳşada yine eclā

Raḥm-ı rahmi de ediñ kim hepiñiz bir sülbden
Ben raḳıḳbim ki demek sizlere ḥāfız-ı zıḃā

5

Biñ tevellüdde biri çok geliyor erkekçe
LİK o çok fevt olup ṭurmada nisve evfā

Şimdi el-ḥaḳ yazılarak mütebeyyin böyle
O da bir mu^ᶜ cize Ḳur'āna demekdir ḥaḳḳā

2

Rüşdü bilinse verin mālını hep eytāma
Kötüsün aña verüp almamalısız a^ᶜ lā

Māllarıñ mālınıza ḥalt edüp ekl etmeyesiz
Büyük ᶜāşī olur ᶜindimce eden bu günā

3

Ḳorḳsañ eytām-ı nisā almada ᶜadl eylemede
Başḳayı al dileyüp lİK bu demek baḥş-efzā

48/a *Sūre-i Nisā'dan*

10

Kimiñiz iki kimiñiz üç alıñ kimi de dört
Fehm ola naḳılce dörtten ki degil ḥiç evfā

ᶜAḳl ile böyle ta^ᶜ adüdde ḥaḳsız inkār
Ki Naşārāda ziyāde vü vefir fuḥş u zinā

Ḥavf-ı ᶜadl ola ta^ᶜ adüddce ala bir yā kim

⁵¹⁴ Bu sūre 176 āyet olup, sūrenin tamamını tefsir edilmiştir.

Cāriye bu iki bil ʿ adla qarīb pek zīrā

4⁵¹⁵ Zevceñiz mehrini ʿ avnımla veriñ memnūnen
Zevce andan size terk etse yiyiñiz be-şafā⁵¹⁶

4⁵¹⁷ Kā'im emr-i ma' āş kılmadayım māla sizi
Kim sefih ıalsa yetim verme baqup böyle aña

⁵¹⁵ 4. âyetin tefsîri olup tarafımızdan numaralandırılmıştır.

⁵¹⁶ Ta' addüd-i Ezvāca İ' tirāz Cevābı

1 Var kitāb ehl-i şalīb reddi Erīp Tuḥfesi nām
Ki muşannıf yazıyor anda da ʿ ilmi evfā

Bil rehābīn diyor zevceyi müslim çok alur
Böyle Tevrātı bilür yine bu Ḥaḫdan a' lā

Ki ne deñlü kadın infāḫ u iksā kılsa
Erkek o deñlü kadın ala dedi çünki Ḥudā

İ' tirāf etmede Dāvūd u Süleymānı nebī
Bunlarıñ zevcesi vāfir yazup evfā

5 Enbiyā cimāsi bil kıldı tezevvüc için
Etme di idi kim ʿ İsā ile Yaḫyā icrā

Kezālik Ta' dūd-i İzdīvāc İ' tirāz Cevābı

Ḥācī ʿ Abdī Beg idi vākıf o dīncede
Dedi izāh-ı merāmı ki mü'ellif-i eclā

Yazar a' māl-ı rusül ki toquzuncı bābda
Pavlos etdi Naşārālara fitne evfā

Görünüp kendü Naşārā gibice qalbi Yehūd
Bil te'ehhülde o māni' be-te' addüd ḫaḫkā

Ḥitāna İ' tirāz Cevābı

Var kitāb ehl-i şalīb reddi Erīp Tuḥfesi nām
Ki muşannıf yazıyor anda da ʿ ilmi evfā

10 Ḳavl-i İncİLce de sünnetlidir el-ḫaḫ ʿ İsā
Sünneti yevmde Naşārāca ki hep ʿ İyd-bālā

Böylece hem de nebīler ile İbrāhīmi
Bildiler şöylece Tevrātta da emri zībā

Görülürse de Naşārā Pavlos qalbce Yehūd
Bu ḫitānada bu ḫāciz idi bil sūd-ārā

Çün Ḳuruḫoslov ile Ḳoloş ahalisine
Var risalesi o men' etmiş olur fehm-ma' nā

ʿ İsevīlerde mübāyinlere söz cerbezesi
Ġalebe eyledigin kendü yazıyor eclā

15 Luḫā A' māl-ı Rusül nām kitābında yine
Yazdı baḫ şunda mübāyin deyü virdi ma' nā

⁵¹⁷ 4. âyetten 34. âyete kadar olan âyet numarası, kendisinden sonraki âyetin tefsîridir.

- 15 5 Mālını ver buña bu hadde degin rüşd görseñ
Yeme isrāfen ü ħavfen ki bu anıñ zīrā
- Yüsrüñ ise yeme ‘usr ile bile ye ancağ
Sa‘ yiñiñ ücreti şer‘ī derece bil şu saña
- Redd-i māl eylemede şāhid-i şer‘īler ola
Gerçi Ħağ kāfi nizā‘ etmemege o icrā
- Ħağğıñ ‘ilmi keremi ‘afv u beğāsınca şalāt
Ola maħbūbuna her ümmetine peyrev aña
- Keşfi dedi dü yetimi gelecek erdi baña
Ebeveyni idi ħay işbu Dügümlü Baba
- 20 6 Vālideyn ile eķārib ne ki tārikse anı
Erkege nisveye taķsımce bil emrim zībā
- 7 Olmasa vāriş eķāribile yetim ü miskīn
Gelse bā-luṭf güzel ħavli buña gör ki revā
- 8 Bende deyüp ħalur evlād-ı yetim ü ‘āciz
ĶorĶup Allāhdan ede rāst sözü herkes edā
- 9 Māl-ı eytāmı yiyen ħayf ile sūzān-ı nār yer
Baṭnını bil ṭolup etmekde sa‘īri me’vā
- 10 Ķıldı mīrāşda bil böylece emri Yezdān
Ķim bir erkek velediñle iki ħızıñ hem-tā
- 25 Olmayup erkek iki yā ki ziyādeyse ħızı
Alur iki şülüşün öyledir emrim zīrā
- Yalıñız bir ħız ile vārişe bil nişfina şu
Her eb ü anaca süds olsa ħafīd evlād aña
- Bunlar olmaz ise kāmīl ebeveyni alıyor
Māderi bir şülüş alur iki vālid ħağğā
- Şunda ma‘nāsı ħafīd bil vālideyn olarak
Binti evlādına esbāṭ denilür bir eclā
- Ebeveynden yā baba bir yā anaca dāder
Yā ki uḫtı olur ise ala bir südsi ana
- 30 Ger vaşiyetleri yā borcu var ise veriñiz
Soñra taķsım ħılasız bunu da Ħağ biliñ aña
- Oldu kim şunlar eb u ümm ü veled var nice
Enfa‘ ı kim bilemezsiz yine bilmekde Ħudā
- 11 Zevceñiz bī-veled ise size nişfi ħalacağ
Veledi var ise bir rub‘ u siziñ çün maħzā

Zimemi bir de vaşiyetleri evvel verile
Rub^c -1 mālîñ buña yoksa velediñiz ašlā

Velediñiz var ise bir şümünü haq kılıyor
Borcuñuz ile vaşiyetleriniz bi'l-icrā

48/b *Sūre-i Nisā'dan*

35

Ebeveyni veledi olmasa erkek ü kızılñ
Ana bir dāder ü uhtı var ise südsi buña

Birden o zā'id olursa ger ala bir şülüşün
Kız ü erkekçe müsāvī ola bunlar ammā

Bunca da borc u vaşiyet çıkarılsun öyle
Vereşeye de ziyāde ziyān eylesünler icrā

Şülüşünden olamaz çok veşāya birde
Borcu bī-aşl deyüp eylememek māl hebā

Cümle eşyāyı da Haq bilici hilm edici kim
Emrine olsa muhālif bil eder soñra cezā

40

Ez-ezel tā be-ebed nice kılandı şalavāt
Kıla benden de Resūle heme öyle Mevlā

Ḥāl-i (*mūtū*)'da bulunmağda o kim zinde iken
Müriş-i sırr-1 kemāl fevzce Dügümlü Baba

12

Haq hüdūdu bu o kim Haqka nebīye de mutī^c
Cennete ola nişin zeyli kim enhār- zībā

13

Ebedī anda qalur luḡf-1 Ḥudā kim bu büyük
Kim ki ^c Āşī bu ḥaddin geçe bil şuña cezā

Ebedī ödda qalup qahr olıcaq zül-efzā
Küfrü olmazsa demek tül-i zamān bu eclā

45

14

Nisveñiz kılsa zinā buluna dört şāhid aña
İşbu ḥālde ola bir evde de imsāk icrā

Qala mevte dek ola ya aña emrimle rehā
Ḥabsi mensūḡ ḥudūd-1 naşşī bil erdi zībā

15

Evli olmazsa o tekdır lisānı kılasız
Tevbede nāfi^c ise kılmayasız aña cezā

Tā'ibi de eder Allāh Raḡımdir ki kabül
Naşş erişmekle şuña da bu olur Ḥudā efzā

16

Tevbe ancaq Aña kim cehl ile bil cürm ede bu
Hem qarīb tā'ib o maqbül ben ^c Alīm ḡükm-ārā

- 50 17 Şu degil ki kılar o mevti gelince nārım
Hem de küfren öleniñ qahrı müheyyā aqvā
- Vermeden cān eder ‘uqbāca yerin Hāq ibrāz
Degil imān u tevbe şuña maqbūl ebedā
- Ede ervāh ile eşbāh şayısı Hāq şalavāt
Aña ki nūru buña menşe’-i evvel zībā
- Saña mevt ile o zamān ermeden ezmān ki hīç
Kılma fevt der idi pūr-nuşh Dügümlü Baba
- 18 Zīrā re’yiñde olan nisve ki sen vāriş olup
Kerh edüp nefsiñe tenkiñe helāl bulma saña
- 55 Olmadan fuşu ‘ıyān verdigiñizden cüz’i
Red için anları taṭlikçe imsāk ne revā
- Hüsn-i ahlāk ile geçinmelisiz zevce ile
Kılsañ ikrāhıda çok nef’i⁵¹⁸ veririm ra‘ nā
- Var hadīs bī-sebeeb-i şer‘i edilse itlāk
‘Arş-ı Mevlāda olurlar da kim o sū-yı cezā
- 19 Sāde ikrāhla boşayup digeriñ alur iseñ
Verdigiñ boş olana çoksa da bil terk hep aña
- Ya‘ nī bühtānla aña cüz’ide bir şey alma
Ki mübeyyin bu günāh çok şaқın bunda aña
- 49/a *Sūre-i Nisā’dan*
- 60 20 Nice red eyleye birlik buluyor idiñiz
‘Aqd ile ‘ahd-i qavī aldı bu sizden maḥzā
- 21 Kılma kendüñe nikāh baba vü ced zevcesini
Cāhiliyyetdeki cür’et kılinurdu aña⁵¹⁹
- Zevcelik kılsa vefāt ya‘ nī ki ta‘ līk muḥāl
Hem bu denmekle mü’ekked oluyor bu zīrā
- 22 Sizce ‘aqd kılma ḥarām ana vü hem bil kıziñiz
Kız qarındaş u hemşire-i vālid-āsā
- Öyle hemşire māderle birāder kıızı bil
Bir de hemşire kıızı vü sūd anaca şu ma‘ nā
- 65 Sūd qarındaşı qayınvālideñizde böyle
Hem ögey kız kim eviñizde de qalsa ḥattā

⁵¹⁸ A: Kılsañ ikrahı da çok veririm ra‘ nā

⁵¹⁹ 21, 22, 23 ve 24. āyetlerin yer aldığı sayfa, B nüshasında bulunmamaktadır.

- Kim bunuñ vālidesi ile cimā^ç kılmış iseñ
Ger cimā^ç etmemiş iseñ bu helāl çünki saña
- Sülbü oğluñ haremî sūd veledinin de hep
Ed^ç iyā zevcesi lakin diyemez bu günā
- İki hemşireyi cem^ç eylemek olmaz ancak
Ola ma^ç fuv selef^ç afv etdi O erham Hakkā
- 23 Digere menkūha hem de meger istirkāken
Tutamaz emrimi bil böyle ki kıldım inbā
- 70 Bunlarıñ ğayrı helāldır ki size mālınızı
Ver helāle ki günāh kılmamalısınız ašlā
- Veriñiz mehri ziyāde de verirseñ ber-hinā
Zevce ger tārike-i mehr o degil zelle aña
- Hak bilür kullarınıñ işlerini bu enfa^ç
Etmede hükümünde öylece sizde zībā
- 24 Mālınız yok ise ger zevce-i hür almakda
Digeriñ cāriyesin al kıla çün öyle rızā
- Bilür imāniñiza Tañrı O çün mü'mine de
Birbiriñizden olur kevne tenāsül hakkā
- 75 Mehrini māliline ver edüp iznile nikāh
Kadr-i mehrini be-ma^ç ruf veresiz bil ra^ç nā
- Bul civarı ki hafife tutamaz gizlü dōst
^ç Aqdan soñra zināda ola nīm ez-ħad aña
- Bunuñ ^ç aqdinde cevāz kılmaya şehvetle zinā
Şabr ederse bunu almamaq eder sūdu aña
- Etmeyüp şabr anı ^ç aqd edeni Hak ^ç afv eyler
Hem icāzetle aña olmada rahmı zībā
- Qıla Yezdān Habībine şalāt-ı evfā
Āl u aşhābına⁵²⁰ vü ümmetine de ra^ç nā
- 80 Ğayr olup olmayacak zevceyi ilhām hakkı
^ç Aqden aqdem biliyor idi Dügümlü Baba
- 25 Hak diler emri diye göstere eslāfça sünen
Nehyide kıla kim ^ç ilmi vü hikemi şer^ç -nümā
- 26 Ben talebde ki be-tevbe sizde ikrām edeyim
Şehvetiñ peyrevi diler anda siz pek ne revā

⁵²⁰ A: “Āl u aşhābına da vü ümmetine de ra^ç nā” bağlaç olan “da” vezin gereği atılmıştır.

- 27 Ben keremde size yüsr olmasını dīn ü nikāh
Kim yaradıldı za‘īf⁵²¹ öyledir insān ebedā
- 49/b *Sūre-i Nisā’dan*
- 28 Yemeyiñ bātıl ile mālınızı illā kim
Dileyen ile ticāret şu ḥelāl bil zībā
- 85 Kılmayıñ nefsiñizi qatl u Raḥīmim size ben
Şer‘ a uymaz ‘ameliñ nefsedir i‘ dām-āsā
- 29 Kim ki a‘ dālīk o zulm ile ederse böyle
Nāra işāl kılarız o da bil āsān baña
- 30 Kim kebā’irde şaқınursa kebā’ir ola ‘afv
Erer ikrāmla maḥall-i kereme o zībā
- 31 Kader ü şer‘ a mu‘arız emeli eylemeyiñ
Digere māl vü cāhı verir ise Mevlā
- Çok cihād⁵²² erkege kesb-i yedi mānend-i cihād
Nisvece hem de vefīr zevce itā‘ at-āsā
- Kader ü şer‘ a muvāfıksa deyüp kııl emelin
Her bir eşyāyı bilür luḫf-ı ḥaқ olmaz ihşā
- 90 32 Vālideyn ile aқārib ne buraқmıssa buña
Dūr u nezdīk vereşe var ola aña ifā
- Vāriş olmasını ‘ahd eylediğiniñizde alur
Līk mensūḫ bu bilür her bir umūru Mevlā
- 33 Emr ü nehyinde kıyām kılmada nisvāna ricāl
Kim bu kesb kılmada infāқça da fā’iқ eclā
- Şāliḫa nisve muḫḫ‘ a baña vü hem zevcine kim
Zevc ğıyābında bile ‘āşīme ‘avnım zīrā
- Nuşḫu ver nā-şizelikden size қorқu erecek
Erme yanına tarılmışca o қalsun ammā
- 95 Dögesiz ya‘nī kim üçüncüsü te’dīb bunu
Līk itā‘ at edecek kılmayasız cevri ü cefā
- 34 Cümleñizden de büyük tā’ibi ben ‘afv ederim
Sizde zevcātı demek kılmalısınız ‘afv-ı eclā
- 35 Zevc ü zevcede şıқāқ bilseñiz ey ḥākimler
Ḥakemi ehillerinden kılasız ba‘ş be-cā

⁵²¹ A: Kim yaradıldı öyledir insān ebedā

⁵²² B: Çok şevāb erkege kesb-i yedi mānend-i cihād

- Zevceteyn aşd ederlerse aı ılāı
a muvāfı ıla birbirine bilür zīrā
- 36 aa ullu ılasız hem ebeveyne nef' i
Akrabā bir de yetīm miskīne de luf u ' aā
- 100 Etmeli oşuya 'avn ise arīb hem de be' id
Hem refik asene vü yolculara cūd icrā
- Köle vü cāriyeñiz nev' ine hep bu cārī
Kibr ü far eylese ub etmedi bil kim Mevlā
- 37 Bul edüp vesā' ire böyle kim ediyor emri
Ketme 'avnımızı kāfir en' um der aña
- ıldı a ahr-ı mūhīn buña müheyyā kim ea
En' uma bul u inkārla mūhīn kibr zīrā
- 38 Böyle nā-a görünüş dileyüp emvālı veren
Bu degil mü'min-i a mu' teid-i rüz-ı cezā
- 105 39 Hep ki şeytāna mūkārın ne fenādır o arīn
ılsa īmānla infā bilürüm zībā
- 40 Zerre deñlü o ' iāb ecri de az ılmam ben
'Ömrünü küfr ile ikmāl ebedī bil bu cezā
- at at ecr ederim hem asenece keremi
Kefere şoñrayı da olmaya mı derk-efzā
- 50/a *Sūre-i Nisā'dan*
- 41 Kim gelür maşerde şāhidler ile cümle ümem
Sen heme şāhid-i 'ālem ererek şāhid aña
- 42 Bu gün ister kim odur kāfir u ' āşī be-resūl
aplaya yer ılamaz kārını mektūm alā
- 110 43 Sekr ile dedigiñiz bilmez iken ılma namāz
Nehyi at' ide aña āyet erişdi aa
- Var adīs her ki keşrinde olur sekr aña
Az bile olsa arām bāde de far deme buña

ال النبى صلى الله تعالى عليه و على آله صحبه اجمعين و سلم (كل ما اسكر كثيره فقليله حرام⁵²³)

Hem cünüb ılmayıñ illā ki seferde nā-ār
O teyemmümle ılar ılmadan ābdan īfā

Nā-mizāc olsañız āb ile şedīd olsa demek

⁵²³ Bkz. vr. 32/a.

- Lîk şudan ‘ ayblu alur ise degil ‘ zr bua
- Hem de yolcuysaız o halde olur ok n-ar
Şehride ‘ zr olursa yine yle zra
- 115 Hanef şehride Őıca Şu bulunmaz ise
Bil dedi ıla teyemmm bu cevz ysr-efz
- Ya huduŐda ya cima‘ da da ki Şu bulmaz ise
Yeryznden ki bu pk ıla teyemmm ifa
- Yznze ele de dirsege dek an mesh
Edesiz Rab ‘ Afuv hem de Gfrdur Mevl
- Őalavt ola Resl ile hep l u Őaba
Cmlesinde de keml bul bu ile hubb u rz
- ok cnb parasza para verir ilhm kim
Gsl emr eyledi nuş ile Dgml Baba
- 120 44 Bey‘ -i imanda Yehd aldı dlal bilr iken
ıldı aşd sizleri de az vere dnce bua
- 45⁵²⁴ Sizden a‘ lem olup a‘ dnza kfi Yezdn
D’im O nuşret eder her ki olur muhliŐ Aa
- 45⁵²⁵ Kim Yehddan o ki Tevrt muharref ediyor
Ki kelmm ıkarr digerini or aa
- Der seni avli iŐidp bua ‘ iŐyn ıldı
Dile b-sem‘ kim eriŐmeye sz ise fen
- Lk b-sem‘ demek mevtle demek b-gŐ ol
(R) der hem zi-ihnet ki bu da d ma‘ n
- 125 Biri tm dile demek biri ru‘ net aşdı
Sz oynaq ki muhb vf Resl-i d-ser
- Ve yine ta‘ n eyledi hem kendye orup arŐu
Őyle derler dey Yezdn yine bildirdi bua
- Deseler idi (*semi‘ n ve aa‘ n*) ile
Olur anlarca sedd f’idel (⁵²⁶أَنْظُرْنَا)
- Byle ok kfre in bunlara Ha la‘ netde
ılmaz imn ılan olsa da az anda zb
- yle imn edecek olan Mevlya celi
Eylemez anlara la‘ n ediyor msteŐn

⁵²⁴ 45. yeten tefsiri olup yet numaralandırılması tarafımızdan yapılmıştır.

⁵²⁵ 49. yete kadar olan yet numaraları kendisinden sonraki yeten tefsiridir.

⁵²⁶ Bakara Sresi, 2/104.

- 130 46 Bu kitāba kılnıñ ĩmān hemān ey Ehl-i Kitāb
Kim müsaddıķ size inzāl olanı da eclā

Mü'min ol yüz çevirüp kıalmadan ayaklarda
Sebt aşhābı gibi la'net olur çünkü buña

Emrim erdikde olur kıahra da der-ħāl öyle
Dünyevī uħrevī her şey'i eden Ħaķ icrā
- 47 Küfrde olmaya ğufrān-ı İlāhī der-kār
Aña dün cürme murādımsa olur kām-revā

İftirā küfr o kim eñ büyüğü her günehiñ
Hep demek başķası mādūnu ne müjde ħaķķā
- 135 48 Gör hemān tezkiyede nefsine ammā ki Yehūd
O yalan kimi diler tezkiyede Ħaķ zībā

Dilediğine hüdā verir O bilür ħālin
Ya' nī Ħaķ 'ilmi ezel böyle kılar bil maħzā

Cebri şırf kılmıyor O cüz'ī irāde cārī
Līk vuķū' a geliyor cebri-ves o 'ilm-i Ħudā

Kimseye cüz'ide zılm olmaz o kesb-i yedir
Şems 'umūmī ola maħrūm kim aşar perde buña
- 49 İftirā eyledi bil baña nice kāfir-i dīn
Olmasa başķa ğünāh kāfī bedīhī bu aña
- 140 50⁵²⁷ Baķ kitāb ehliniñ 'ālimleri mādūn el-ħaķ
Ħaparaķ kāfir sā'irlere de şirk-efzā

Ya' nī der şirk kılanı mü'min olandan ihdā
Bunlara la' nım olup⁵²⁸ nuşretim olmaz ebedā
- 51⁵²⁹ Mülkden zu' mu gibi olsa Yehūdī de naşīb
Nāsa cüz'ī bile etmez edilir cūd u seħā
- 52⁵³⁰ Saña mü'minlere fażlım ğörüp o ħāsıd olur
Āl-i İbrāhīme de şöyle 'aṭāyā-yı zībā

Çün kitāb 'ilm ü nübüvvetle heme mülk-i ecel
Kıldı Ħaķ Yūsuf u Dāvūd u Süleymāna da cā
- 145 53⁵³¹ Var o kıavmde saña mü'min bu hemān fevzde ğüzīn

⁵²⁷ 51 ve 52. āyetlerin tefsīridir.

⁵²⁸ B: Bunlara la' nım erüp nuşretim olmaz ebedā

⁵²⁹ 53. āyetin tefsīridir.

⁵³⁰ 54. āyetin tefsīridir.

Yüz çevirenlere dūzaḡ olıcaḡ nār-efzā

Seyyid-i ‘ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle īmān edene de ede ḡubrunca Ḥudā

Biri bir fāsıḡı rü’yāda görüp cennetde
Keşfen oḡudu hemān anı Dügümlü Baba

Ki bu fāsıḡsada mü’min dedi hem nāmını remz
Eyledi bādīsı taṡyīb yetīm dedi añā

Böyle naḡl eyledi İshāḡ Efendi şehīr
Pek mü’ellif olarak zinde bu şimdi ḡālā

150 Hem dedi rütbesini şordum o dedi güheriñ
Farḡını ehli bilür etmedi ibrāz ḡaḡḡā

Kendüme ‘avn şorup dedi be-‘ilm-i zāhir
Hep sū’alim idi ḡalben o aḡıḡ dedi baña

54⁵³² Kim ki münkir ola Ḳur’ānımı hem mu‘cizemi
Pek şedīd nāra bunu eyleriz idḡāl ebedā

Kim derisi yanıcaḡ başḡā deriye tebdīl
Ederiz ezyed-i elem Ḥākim olup Ḥaḡ aḡvā

51/a *Sūre-i Nisā’dan*

Ḳavlar ‘illetle veyā dūnyevī yanmaḡla deri
Deḡişürse de deri yine vucūddan ḡaḡḡā

155 Maḡv olmaz o vucūd öyle gelür cildi hemān
Zāt o dā’im gelür ālām u sūrūrlar añā

55⁵³³ Etse īmān ‘amel-i şāliḡ ile hep ererek
Cārī enhārı cinān içre muḡalled ebedā

Ṭāhire zevceleri ḡayz gibi ḡalmaz nesne
Bula o sāyeyi ki sāye-i elṡaf ibḡā

56⁵³⁴ Emr-i Ḥaḡdır kim emānet ola ehline edā
Nāsa da ḡükm edecek ḡılıñ ‘adālet īfā

Şu ‘umūmca buña bādī idi (*Āl-i Şeybe*)
Ka‘be sādetligi anlarda ḡadīş kim ebedā

160 Her umūr ḡaḡ ile yā nefis ile yā nāsıla olur
Cümlede de var emānāt ‘adālet ḡıl añā

⁵³¹ 55. āyetin tefsīridir.

⁵³² 56. āyetin tefsīridir.

⁵³³ 57. āyetin tefsīridir.

⁵³⁴ 58. āyetin tefsīridir.

Ne güzel kıldı Hudâ sizlere emr ü nuşhun
O işidici vü görücü edügüde eclā

57⁵³⁵ Siz ki hep mü'min itā' at kılasız Haḫḫa hemīn
Hem Resūlüne ūlū'l-emre itā' at-efzā

قال النبي صلى الله تعالى عليه و على آله و صحبه اجمعين و سلم (لا طاعة لمخلوق فى معصية الخالق⁵³⁶)

Līk anlar kim ola Haḫ u Resūle ma' tūf
Var ḥadīṣ ma' şiyet ḥaḫca muṭī' olma aña

Ki ūlū'l-emr ü sizlerde nizā' bulsa vuḫū'
Kılasız şer' -i şerīfden şorarak ḥaḫḫın edā

165 Haḫḫa ' uḫbāya da mü'min iseñiz böyle ḥaḫḫıḫ
Ki olur ḥayr u ' avāḫıbcı da aḫsen zīrā

*Rabbenā ṣalli 'alā eşrefi ḥalḫin ve 'alā
Ālihi kāne bi-him ḥayyizü nūrī ebedā*

(أَنْ تُؤَدُّوا⁵³⁷)yu edüp ehline gizli zīver
Sır emānātını çıḫınlı Düğümlü Baba

58⁵³⁸ Baḫ münāfıḫ şanıyor mü'min-i Ḳur'ān kendü
Aḫdem eren kütübe hem de o mü'min-i zībā

Mā-sive'ş-şer' im olan bāṭıl ile ḥükm ister
Ḥālbuki andan teberī ile emrimiz aña

170 Bī-nihāyet olan azmaḫla da azdırmaḫlıḫ
Diliyor anları şeyṭān o görmez ammā

59⁵³⁹ Ḥükm-i Ḳur'ān u Resūl şer' ine da' vet erse
Çevirir rüy ki dönmeḫ ile andan ne fenā

60⁵⁴⁰ Yine kesb-i yedi erdikde maşā'ib gelerek
Haḫḫa eyler ḫasemi ḫaşdını der kızb-efzā

Ki murād böyle ede sā'iri ilzām dü ḫaşm
Etmeyüp saña vü Ḳur'āna mübāyin gūyā

61⁵⁴¹ Bilürüm yalan inanmaḫ yüzünü verme buña
Zecri ḫıl eyle mü'eşşir aña Haḫ pend-i aḫvā

175 62⁵⁴² Bir Resūl kılmadım illā ola iznimle muṭā'

⁵³⁵ 59. âyetin tefsîridir.

⁵³⁶ “Günah içermeyen konularda liderlere itaat edin, günah içeren konularda itaat etmek ise yasaktır.”
Müslim, 1840.

⁵³⁷ Nisâ Sûresi, 4/58.

⁵³⁸ 60. âyetin tefsîridir.

⁵³⁹ 61. âyetin tefsîridir.

⁵⁴⁰ 62. âyetin tefsîridir.

⁵⁴¹ 63. âyetin tefsîridir.

Heme bu başkaya ‘āzim geleler hem de saña

‘Afvımı ede niyāz sende şeff‘i erseñ
Tevbeyi bula kabüle ere rahmım aqvā

63⁵⁴³ Rabbiñe ola kâsem eylemez anlar ĩmān
Ne nizā‘ kılsa da vermez ise hükmüne rızā

51/b *Sūre-i Nisā’dan*

Hep de güç gelmeye hükmünde bunuñ kalblerine
Ser-furū eyleye hep zāhir ü bāṭın ebedā

64⁵⁴⁴ Benī İsrā’ile emrim gibi kendüñüzü katl
Hep vaṭandan çıka sizle de ger emr etsem aña

180 65⁵⁴⁵ Eylemezler idi ancak kim eden az bulunur
Dinlese pendı bulur ḥayrı vü dīninde kuvā

66⁵⁴⁶ Emri tām dinlese hep ecr-i kebīr luṭfım olur
Kılarım rāh-ı cinānca da hidāyet evfā

67⁵⁴⁷ Şu kim Allāha vü Resūle muṭī‘ olur pek
Enbiyā ile zehī böyle efāḥim-i rüfeḳā

Bil ki şiddīk u şehīd ile ziyāde şāliḥ
Bulunan kavm-i refīk böyle ma‘ıyyet a‘lā

68⁵⁴⁸ Fazl-ı Ḥaḳdan bu ki kāfīdir O bilmekde zehī
Oldu bādī-i nüzül dilce o kām-ı ra‘nā

185 Dedi (*Sevbān*) şararup buña sebebdır çend gün
Görmedim ey Şeh-i kevneyn seni çok zīrā

Ecel ayırsa cinānda yeriñ a‘lā vü celīl
Bā-ḥuşuş ben ki sa‘īre gider isem şu fenā

69⁵⁴⁹ Alaraḳ esliḥa ḥarbe çıķıñ ey müslimler
Fırķa fırķa vü cemi‘ an nice ḥayr ise buña

70⁵⁵⁰ Bulunur sizce baṭ’ erse hezīmet ki diyen
Ermeyüp anlar ile kılmadı maḳtūl Mevlā

71⁵⁵¹ Fazlım erse size der bende ber-ā-ber olsam

⁵⁴² 64. âyetin tefsîridir.

⁵⁴³ 65. âyetin tefsîridir.

⁵⁴⁴ 66. âyetin tefsîridir.

⁵⁴⁵ 67. âyetin tefsîridir.

⁵⁴⁶ 68. âyetin tefsîridir.

⁵⁴⁷ 69. âyetin tefsîridir.

⁵⁴⁸ 70. âyetin tefsîridir.

⁵⁴⁹ 71. âyetin tefsîridir.

⁵⁵⁰ 72. âyetin tefsîridir.

⁵⁵¹ 73. âyetin tefsîridir.

- Ersem o fevz ki cesīm farklı idi o gūnā
- 190 72⁵⁵² Hāḡ yolunda ede ḡarb zindegī-i dūnyāyı
Kim fedā edüp olur müşterī-gān-ı beḡā
- Hāḡca ḡarbde ölen ile o kim oldu ḡālib
Bulalar ecr-i kebīrim buña nezdik a‘ lā
- 73⁵⁵³ Size ne oldu ki ḡaḡ yolca cihād ḡılmazsız
Mekke içre zu‘ afā dedi ricāl ile nisā
- Bizi yā Rab bu maḡalden çıkar ehl-i zālīm
Bizce senden ere yardımcı velī kām-pīrā
- 74⁵⁵⁴ ḡarḡı mü’minler eder Hāḡ yoluna böyle zehī
Müşrikīn etmede ḡapdıḡları yolunda vefā
- 195 Böyle şeyḡānīñ o ‘ asker olasız ḡarbde añā
Bu za‘ ifdir ki her aḡvālde aḡkem-i Mevlā
- 75⁵⁵⁵ Bilmediñ mi bunu kim dendi çekil ḡüffārdan
ḡıl şalātı vü zekātı ediñiz böyle edā
- Şoñra emrim ki cihād ḡorḡdular idi nāsdan
ḡavf-ı Yezdānca yā vehmde nāsdan efvā
- Dediler niçün o emr olmadan ācāl ḡarīb
De cihān az ki geḡer ḡurmayup efvā maḡzā
- Şuleḡāya göre ‘ uḡbā olur enfa‘ ebedī
Zulmüde görmeye cüz’ī bile anda zīrā
- 200 ḡıla her (كُنْ فَيَكُونُ⁵⁵⁶)üñ ‘ adedi üzre şalāt
Kā’ināt ekremine Rabb-i kebīr pek ra‘ nā
- ḡuvvet-i şıdḡ ile ḡaḡḡā pek olup da şıddīḡ
Rūḡu-veş cismi de bil şıdḡ ile Dügümlü Baba
- 76⁵⁵⁷ Nerede olsañ erer ḡālet-i mevt orada da
Olsa kim cāy-ı refī‘ ḡaşr u ḡılā‘ -ı aḡvā
- 52/a *Sūre-i Nisā’dan*
- Müşrikīn maḡşadı bulduḡda deyüp bu Hāḡdan
‘ Aksi bulduḡda bu senden diyor anlar ḡāşā
- De ki mecmū‘ u ḡazā vü ḡader Yezdānca

⁵⁵² 74. âyetin tefsîridir.

⁵⁵³ 75. âyetin tefsîridir.

⁵⁵⁴ 76. âyetin tefsîridir.

⁵⁵⁵ 76. âyetin tefsîridir.

⁵⁵⁶ Yâsîn Sûresi, 36/82.

⁵⁵⁷ 78. âyetin tefsîridir.

- No'la kim anlara nezdik degil emre eclā
- 205 77⁵⁵⁸ Bil kim Allāhdan erer her ḥasene ey insān
Rab verir eyledigiñ ṭā' ata tevfiḳ zīrā
- Bil ziyād kılsa bu senden ki cezā-yı ' ameliñ
Nehy kılmışken O sen kaçdı irādetle buña
- Ey Ḥabībim seni etdim heme ' ālemde Resūl
Mu' cizātūñ vererek şāhidim anda zībā
- 78⁵⁵⁹ Saña bir bir ki iṭā' at ede baña bu muṭī'
Kim ki i' rāzda esirgeyici olma buña
- Büyük ü cüz'ide şeyler ' adedince şalavāt
O Ḥabīb ile bütün āl u şaḥba a' lā
- 210 Cismine sündüs sevbüne de ḳonmazdı sinek
Esnemeklikde erişmez idi hem bil ebedā
- Ḥayr u şerri bilerek Ḥaḳdan edüp rabṭ-ı derūn
Ḥasene genci himem ile Dügümlü Baba
- 79⁵⁶⁰ Fi' limiz saña iṭā' at diyerek yanıñdan
Çıkarak var edeni gicede ' aks-i şūrā
- Yazdırır ḳavlin eḥaḳ Ḥaḳ çevir anlardan yüz
Ḳıl tevekkül Ḥaḳ eder kāfi vekīl çün icrā
- 80⁵⁶¹ Hīç kılmaz mı tefekkür ki bu Furḳānda bu ger⁵⁶²
Mā-sivā'llāhiñ ise ki olamaz hep yektā
- 215 Çünki tederice nüzül etdi yigirmi üç yıl
Olsa insān sözü nisyānca degil düz ma' nā
- Hem feşāhatde ma' ānide muḥāliflik olur
Gelecekte dedigi olmaz idi hem icrā
- Lakin āyāt olur birbirini tefsīrde
Bilmeden her birini şanma mübāyin eclā
- Erdi bir def' ada tedericledede emr ü neshi
Bu da hep derke göre böyle be-luṭf-ı Mevlā
- Var bedī' üzre beyān ile me' ānī evfer
Ki kināyāt u mecāz gibi leṭāfet evfā
- 220 Her lisān u şivesi var lāyığı üzre ehlin

⁵⁵⁸ 79. āyetin tefsīridir.

⁵⁵⁹ 80. āyetin tefsīridir.

⁵⁶⁰ 81. āyetin tefsīridir.

⁵⁶¹ 82. āyetin tefsīridir.

⁵⁶² B: Hīç kılmaz mı bu Furḳānda tefekkür ki bu ger

Bularak bakmalı tefsîr-i şahîhi bil aña

Rütbe-i derkimize göre hep icâz u tafşîl
Bil kışâş emri ile kışşa-i Tûfân-âsâ

Bil mufaşşalsa da mücezse de hep mu' cizdir
Efşah olduklara evdah yine haqqâ zîbâ

Sûre-i (*Tebbet*) 'aleyhinde du' â (*Bû lehebiñ*)
(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ⁵⁶³) vaşf-ı Haq envâr efzâ

Haq kelâmı olarak cümlesi seyyân ise de
Farq mezkûrlarında demek aña ra' nâ

225

Birbirinden buyurursa da Resûl efđaldır
Ecri haqqında demek bil bu da anıñ ra' nâ

81⁵⁶⁴

Emn ü havf dense münâfıklara açık diyor
Demeden saña vü ulü'l-emre o sırrı ma' nâ

Bildire sen ü emîr re'y edesiz istinbâ
Nâs şeytâna uyar kılmasa Haq luftu buña

52/b *Sûre-i Nisâ'dan*

Faqañ âhâdda da ' âkil olup uymaz o bilür
Şunlar olmaqla kalîl sizce tañışsün ra' nâ

82⁵⁶⁵

Sâ'iri kalsa da ger sen Haq için eyle cihâd
Müslimîne buyurup da yine teşvîk edâ

230

Haq qarîban edecek men' -i ' adüv şiddetini
Pek kavî zecr eder Rabbiñ olup pek aqvâ

Hâric-i vüs' -ı beşer emri degil bu haqîk
Böyle va' d ile demek cümleye bil meyl efzâ

Haq şalât kıla Habîb ü bütün âl u şahba
Böyle de mu' cizesi cümleye neyyir haqqâ

Şems batmışdı du' âsıyla rucû' kıldı o
Hem de tururdu çü bir gün geç ola vaqt-i mesâ

Dilde hep ma' nevîyi keşf ile oğurdu âyât
Fevz verir idi Qur'ân ile Dügümlü Baba

235

83⁵⁶⁶

Etse bir mü'mine kim nef' u ziyân def' ide hem
Böyle ya etse du' â kendüye de bil a' lâ

⁵⁶³ “De ki: “O, Allâh'tır, tektir.” İhlâs Sûresi, 112/1.

⁵⁶⁴ 83. âyetin tefsîridir.

⁵⁶⁵ 84. âyetin tefsîridir.

⁵⁶⁶ 85. âyetin tefsîridir.

- Kim ki bir mü'mine şer cālibi hem sālīb-i hayr
Bed-du' āsı kıla bil kendüye kıadir Mevlā
- 84⁵⁶⁷ Kim size verse selām ahsenini kııl be-ħaķ
(*Raħmetu'llāh ve berakātü*) kııl ' ilāveyi buña
Ya bunuñ mişli ile kim (*ve 'aleyküm*) diyesiz
Ĥaķ bilüp aña mükāfātı da olur ra' nā
Eyle yā Rab Ĥabībin ile ĥubbuñ derece
Şalavāt kendü ile āline daħı eclā
- 240 Nef' için sa' y zehī hayr-ı du' āda gülzār
Vermede desteleyüp dillere Dügümlü Baba
- 85⁵⁶⁸ Ĥaķkı için ki bunuñ başķa İlāh bil ki muħāl
Sizi ĥaşre edecek cem' olamaz şübhe buña
- 86⁵⁶⁹ Kıavl u va' dinde hep aşdaķ kim olur benden eħaķ
Siz münāfiķlara şübheyle dü fırķa efvā
Bunlarıñ küfrüne ĥükm etmemedesiz lakin
Bunlarıñ kesbi hemān küfre red etdi Mevlā
Ezel ' ilmimdeki küffārı mı işlāħ size kıasd
Rāh-ı Ĥaķ öyle đalāle bulunamaz ĥaķķā
- 245 Cebri şırf olmayaraķ ' ilmi ĥilāf eyleyemez
Dedi baķ kesb-i yedi kendüsü Yezdān kıať ā
- 87⁵⁷⁰ İstiyor kim sizi de kāfir edüp birlik ede
Dōst edinme bunu kim kıılmıyor ĩmānı ' alā
Etmeden hicreti de Rabbi sebīlinde be-ħaķ
Olmasa böyle kııl ihlāk u esīr hep ĥaķķā
Bunları kıanda bulur iseñiz öyle kıılın
Böyle kim dōst u meded-kārıda kıutma kıať ā
- 88⁵⁷¹ Meger anlar vara sizler mu' āhid kıavme
İlticā kııldı⁵⁷² o red etmese kııl ' ahde vefā
- 250 Hem kıoķunmayıñ⁵⁷³ aña kim size hem kıavmine bil
Etmeye ĥarb deyüp ' ahd etdi o da sizce vefā
Dilese Ĥaķ size taslīt ile o ĥarb kıılıyor

⁵⁶⁷ 86. āyetin tefsīridir.

⁵⁶⁸ 87. āyetin tefsīridir.

⁵⁶⁹ 88. āyetin tefsīridir.

⁵⁷⁰ 89. āyetin tefsīridir.

⁵⁷¹ 90. āyetin tefsīridir.

⁵⁷² B: İlticā etdi o red etmese kııl ' ahde vefā

⁵⁷³ A: Hem kıoķunmayıñ pek aña kim size hem kıavmine bil

Harbi bu etmeyecek sizde toqunmayiñ aña

İnkiyādında ki selm eyliyor iken bu size
Siz şunu katl u esir eylemek olmaz haqqā

53/a *Sūre-i Nisā'dan*

89⁵⁷⁴ Hem de bir kavmi bulursuz ki der imān etdik
Kavmine 'aksi bu emniyyeti şanur aña

Küfre da'vet olıcaq aña rucū' u kılıyor
Harb ediñ kılmasa selm etse o harbi icrā

255 Böyle harb eyleyesiz qanda olur ise dağı
Küfrünü kılmada bādī ki aña Haq haqqā

90⁵⁷⁵ Mü'miniñ mü'mini katli olamaz hiç cā'iz
Hem haṭāca köle ya cāriye āzād var aña

Ehl-i maqtūle de diyet vere ancaq ede 'afv
Köle ya cāriye āzād ediyor yine edā

Akrabāsı çün aniñ kāfir ü düşmen birbiriñ
Buña yoq diyyet o āzād buña kāfi eclā

Kāfir düşmen içinde ise mü'min maqtūl
Eyleye öylece āzādı faqat ki o edā

260 Ger mu'ahid keferedense o maqtūl-i diyyet
Hem bu āzādı da bil kılmalıdır bu ifā

'Itqa 'acizse bilā fāşıla dü māh siyām
Tuta hep kılinan āzād bula imān ammā

Size bu tevbedir Allāhdan o a'lem nāsa
Hem bu aḥkāmda dağı kendü Hakīmdir haqqā

Mü'miniñ harbi de cā'iz olıcaq katl olunur
Hucurāt sūresi içre bil o vardır qat' ā

Cümle şey kılmada tesbīḥ u ḥamdıñ yā Rabb
Ede maḥbūbuña da öyle şalātı ebedā

265 Etdi hep nās tıyaraq nuṭqu behāyimle cemād
Oldu aşḥābla tekellüm bile bunda ra' nā

Çift sürer gibi gelüp vāfi şecer emrinde
Haq Resūlü edügün o da kılardı inbā

Sem' i eyler idi nezdine kim erse hepisi

⁵⁷⁴ 91. āyetin tefsiridir.

⁵⁷⁵ 92. āyetin tefsiridir.

- Yed-i pākinde eder eṭ‘ ame tesbīḥ-i Ḥudā
- Ḥarb-i Ḥayberde pişürdigi koyun aṭ dāniñ
Dedi zehrim var aña yine sözü kim eclā
- Güş kı lup görüyorlardı hemīn çok küffār
İçlerinden nicesi oldu şeref-yāb-ı hüdā
- 270 Siḥre maḥmūl ederek ḥāsīd ü aḥmaḳlar ‘anūd
Kālmada küfr ile mevḏū‘ -ı cehennem evfā
- Oldu ḳuttā‘ -ı ṭarīḳdan biri taḥḳīḳ u beyān
Evvel ilhāmca da bilmişse de Dügümlü Baba
- 91⁵⁷⁶ Kılsa bir mü’mini ḳaşden biri ḳatlı ‘uḳbāda
Çok ṭurub nārda çıkar yine o mü’min zīrā
- Līk pek çok duracaḳ dedi ḥulūd anıñ için
Şaḳınup nefsiñe uyma eder icrā zīrā
- Ḥaḳ eder ḥışm ile bil la‘ nıda bunuñ için
Pek büyük nār u elemelerde müheyyā buña
- 275 92⁵⁷⁷ Mü’min ü kāfire dikkat ediñ etdikde cihād
Deme kāfir edecek size selāmı ilḳā
- Māla ḥırş eyleme ki Ḥaḳda olur fevz ü kerem
Sizde böyle idiñiz verdi Ḥudā tām hüdā
- Öyle tedḳīḳ kılıñız Tañrı bilür ḥāliñizi
Mü’minim dese degil deme dili gizli saña
- 53/b *Sūre-i Nisā’dan*
- 93⁵⁷⁸ Ḥarbce ‘özr olmayaraḳ ḳā’id olan mü’mini bil
Māl u nefsiñe degil Ḥaḳca mücāhid-āsā
- ‘Özr için ḳā’id olandan o mücāhidleri Ḥaḳ
Ediyor bir derece yine mu‘allā ḥaḳḳā
- 280 Cümlesi mü’min anıñçün buña hep ma‘ zūra
Heme elṭāf kılaraka vere cinān-ı ‘ulyā
- Līk mücāhidleri Ḥaḳ ḳā’id-i bī-‘ özr üzre
Pek celīl ecr ile kılmāḳda müreccaḥ ḥaḳḳā
- 94⁵⁷⁹ ‘Afv u raḥmile mücāhidlere ḳurbun derecāt
Luṭf eder ‘afv ile raḥm edici Rabb-i yektā

⁵⁷⁶ 93. âyetin tefsîridir.

⁵⁷⁷ 94. âyetin tefsîridir.

⁵⁷⁸ 95. âyetin tefsîridir.

⁵⁷⁹ 96. âyetin tefsîridir.

- Māl ile gönderilüp çok kişi harbe eyler
Kıldı terciḥ anıñ için heme nefse Mevlā
- 95⁵⁸⁰ Hicretin vācib iken kılmayan ehl-i cürme
Rūḥun aldıqda melā'ik dedi tekdır bil aña
- 285 Çün şorup mü'min ü kâfir mi idiñiz diyeler
Ki aña Mekke de bizler bulunurduq zu'afā
- O sözü redle melekler diyecek Ḥaḳ arzı
Vāsi'-i imkān derece naqli edeydiñ ḥaḳḳā
- 96⁵⁸¹ Cürmü deñlü ede me'vā ki cehennem ne ḳabīḥ
Meger imkānını hıç bulmadı idi zu'afā
- 97⁵⁸² Ki o 'aceze demek 'afvım aña me'mül olur
Hem 'Afuv hem de Ğafūr idigüm emr-i eclā
- 98⁵⁸³ Ḥaḳ için hicret eden çok mekânlar bulıcaḳ
Dini ibrāz kılar rızḳı gelecek evfā
- 290 Hicreti Ḥaḳḳ u Resūlüçün edüp fevt olsa
Ecri benden olur 'afv u keremim lā-yuḥṣā
- Her denilüp ü yazılanlar 'adedi ola şalāt
Seyyid-i ḥaḳḳ ile āl u şaḥba ebedā
- Ma'nevī vü zāhiri hep kıldı cihādı ifā
Münzevī pek ki muhācir bu Dügümlü Baba
- 99⁵⁸⁴ Ne emelce ise çıqdıqda yola sizce namāz
Ḳaṣr-ı şer' ile kılinmaḳda günāḥ yoḳ ḥaḳḳā
- Siyemā fitne-i küffārdan ola ḳorḳuñuz
Burada da size düşmen⁵⁸⁵ oluyorlar zīrā
- 295 100⁵⁸⁶ Ey Ḥabīb kıldıracaḳ böyle maḥūf yerde namāz
Bir ṭāḳım 'asker ede senle ṭurup da ifā
- Ṭaḳıyor cem' i silāḥ bir ṭāḳımı ḥarb etsün
Rek'at-ı vāḥide kılup gide bunlar hep aña
- Ḥarbden özge namāzı bozacaḳ etmeye şey
Ḥarbdekiler kıla ikincisini senle edā
- Sen selāmı verecek vermeyerek yine gide

⁵⁸⁰ 97. âyetin tefsîridir.

⁵⁸¹ 98. âyetin tefsîridir.

⁵⁸² 99. âyetin tefsîridir.

⁵⁸³ 100. âyetin tefsîridir.

⁵⁸⁴ 101. âyetin tefsîridir.

⁵⁸⁵ A: Burada da size oluyorlar zīrā

⁵⁸⁶ 102. âyetin tefsîridir.

Rek^c at-ı şāniyeyi eyleye aḳdemiñi edā

Verüp anlarda selām soñra gidenler gelsün
Rek^c at-ı şāniyeyi bu da kıırlarlar zībā

300 Siz namāzda⁵⁸⁷ iken anlar kıırlar ārzū be-hucūm
Şöyle bir tākımı ḥarb kııla bā-ḥaresi īfā

Size bārān u ^c ilelden bir elem olursa
Ḥazer alātı alup esliḥa yan ṭura revā

Oldu küffāra müheyyā bil ^c azāb-ı ekber
Mu^c cize müşrike efkār iken o zīrā

54/a *Sūre-i Nisā'dan*

İctimā^c ı hepisiniñ ise elzem ḥarbce
Şerr-i külli aña imkāncā şalāt var eclā

101⁵⁸⁸ Ḥavf namāziñ kıılacaḳ yād edesiz Allāhı
Be-kıyām u be-ḳu^c ūd yaṭmada ḥarbe a^c lā

305 Kıılıñ erkānı da ta^c dīli ne dem iṭmīnān
Erse müslimlere vaḳtiyle o maḥdūd-ı eclā

Ḥanīfice ola her ḥālde de zıkrū'llāh
Kıl namāz ḳande iseñ de nice mümkünse saña

102⁵⁸⁹ Ža^c fda ḳalmayasız siz ṭaleb-i ḳüffārda
Elem ererse size anda da var hem o fenā

Ki siz ^c uḳbāda emelde ola lā-ḥaḳ bu ḥaḳıḳ
Bunlar ūmīdde degil olsa da yoḳ luṭf-ı Ḥudā

Çün bilüp edici ḥükmü vü ḥikemi bī-reyb O
Sizde īmān ile Allāh için böyle ḡazā

310 Baḥr u berde yer ü göklerdeki maḥlūk ^c adedi
Şalavāt ede ḥabībine Cenāb-ı Mevlā

Kirden muḥterizan eski ḳamış istiḥkām
Nefsineydi seferi esliḥa Dügümlü Baba

103⁵⁹⁰ Erdi Ḳur'ān saña vaḥyim ile ḥükmü ederek
Ḥā'ini olma ḥimāyetle cedelde aşlā

104⁵⁹¹ ^c Afvımı eyle ṭaleb fikriñe geldiḡi için
^c Afv u hem raḥm edici ben hemān icrā maḥżā

⁵⁸⁷ B: Siz şalātta iken anlar kıırlar ārzū be-hucūm

⁵⁸⁸ 103. āyetin tefsīridir.

⁵⁸⁹ 104. āyetin tefsīridir.

⁵⁹⁰ 105. āyetin tefsīridir.

⁵⁹¹ 106. āyetin tefsīridir.

- Ki uşandırma deyü sārıķı nās kıldı niyāz
Re'feten fikre şabı' i bu erüp nehyi řuņa
- 315 Haķķı ketm eylemedi bunda da lık yine zehı
Bize ta' lım iēün bōyle dedi Haķ a' lā
- 105⁵⁹² Nefsine hā'in iēün kıılma cidālı ēünki
Bunlara olmaya ĥubbum ki günehkār ĥaķķā
- 106⁵⁹³ Mā-sivādan uşanup kıılmadılar benden bım
Söz⁵⁹⁴ ü a' mälleri 'ilmimde ki yoķ öyle rızā
- 107⁵⁹⁵ Ey o sirķat edeniñ ehli aniñēün cedeli
Dünyevı eylediñiz ĥařrı naşır kim yoķ aña
- 108⁵⁹⁶ Kim řaġā'ir ü kebā'ir edüp 'afvım dilese
'Afv u raĥmım bula iĥsānım eriyor zırā
- 320 109⁵⁹⁷ Kim ki seyyi' ede nefsince der-'uķbāda heme
Ki bilüp bir bir eder ĥařrı u cezāyı da Ĥudā
- 110⁵⁹⁸ Kim řaġā'ir ü kebā'ir edüp anı bı-aşl
Sā'ire 'uzv ediyor ifk ü günāh erdi aña
- 111⁵⁹⁹ Etmesemdi saña bu 'ismetı ger pek be-ezel
'Adlden ede 'udül der idi şunlar ammā
- Azdırup kendüsün el-ĥaķ kıılamaz sende ziyān
Saña Ķur'ān u aĥkāmını da verdi Ĥudā
- 112⁶⁰⁰ řunlarıñ gizlü de řūrāları bı-süd illā
řadaķātla ola ma' ruf u hep iřlāĥ-pırā
- 325 Kim bunu ede rızām iēün olup da mü'min
Pek büyük ecrini bil eyleye Yezdān ĥaķķā
- Hem ĥafıyyātı da bildirdi saña 'avnı kebır
İki 'ālemde de her ĥalde nūr-ı zıbā
- Cümle eřcār varaķınca da selāmlar be-Resül
Ma'nevı defter-i 'irfān Ĥaķķa vü burhān aña
- Haķ Ta'ālā dileyüp 'ālemi kıılmaķ inřā

⁵⁹² 107. āyetin tefsiridir.

⁵⁹³ 108. āyetin tefsiridir.

⁵⁹⁴ A: "Sözü vü a' mälleri 'ilmimde ki yoķ öyle rızā" vezin gereġi "sözü" kelimesindeki belirtme hal eki atılmıştır.

⁵⁹⁵ 109. āyetin tefsiridir.

⁵⁹⁶ 110. āyetin tefsiridir.

⁵⁹⁷ 111. āyetin tefsiridir.

⁵⁹⁸ 112. āyetin tefsiridir.

⁵⁹⁹ 113. āyetin tefsiridir.

⁶⁰⁰ 114. āyetin tefsiridir.

- Nūr-ı Şāh-ı rusülü mebde'î kıldı zîrā
Kendü nūrundan o nūru yaradup bundan kim
Cümle ervāhı hep eşbāhı hāḫīḫ bil inşā
- 330 Sāye-i mefḫar-ı 'ālemde eḫaḫ mülhem-i Hāḫ
Hāḫluyı hāḫsızı bilür idi Dügümlü Baba
- 54/b *Sūre-i Nisā'dan*
- 113⁶⁰¹ Rāh-ı Hāḫ bellü koyup kim ki muḫālif be-Resül
Mü'minīñ yolu 'aksinde ḫalur sa'y-ı efzā
Anı ısmarlarız o dōst deyü me'müllerine
Vāşıl-ı düzāḫ ederiz ki ḫabīḫ o me'vā
Dā'ima Hāḫ yolu el-hāḫ yine bāriz turuyor
Bī't-tevātür bilinür mu'cize hāḫḫā ḫālā
Gelmedi oldu bin üç yüz sene mişli Ḫur'ān
İ' timād-nāme ki reyḫ oluna bilmez aşlā
- 335 O tevātür derecesinde gide bī-iḫşā
Oldu dibācede mi'rācı vü cüz'ī inşā
- 114⁶⁰² Kendüye şirki de 'afv etmeyecek Hāḫ el-hāḫ
Her kime dilese mādūnun eder 'afv ammā
Kim ki müşrikse ḫalāl ile be'īd pek yolda
Küfr sā'irlere de olmaz o hep o gūnā
Olur iḫmālca ḫuşūr 'afvı demek kim me'mül
İ' timād ḫılmaḫ emrine olur şirk Aña
Enbiyādan birin inkār olup inkār-ı Hāḫ
Gelmez inkāra mülūkdan mütevātir ü kellā
- 340 Ebḫuruñ mevcı degin ere şalātlar rusüle
Dürr-i yektā gibi Şāh-ı rusül için eclā
İ' tiḫād rābıtasız dane-i ecri tutamaz
Meslek-i dīni ḫavī ḫılmada Dügümlü Baba
- 115⁶⁰³ Mā-siv'el-hāḫ heme ḫapdıḫları eşnām ināş
Olmaz illā bil o şeyḫānı idi bu gūnā
- 116⁶⁰⁴ Ana ben la'net edüp dedi 'ibādında baña
Erdi ma'lūm naşīb düzāḫ olur çün aña cā

⁶⁰¹ 115. āyetin tefsīridir.

⁶⁰² 116. āyetin tefsīridir.

⁶⁰³ 117. āyetin tefsīridir.

⁶⁰⁴ 118. āyetin tefsīridir.

- 117⁶⁰⁵ Anları azdırırım düşürerek pek emele
Üzünün bu kese en' umların bu günā
- 345 118⁶⁰⁶ Şaneme vaqf ile yememek için kendülere
Kaṭ' -ı āzān ediyordu demek o emri edā
- Yaradılışı da bozar vurup ebdāna nişān
Haşşi kılmak ile saḥḥ ile livāta ki fenā
- O ki şeyṭānıñ idi peyrevi *min dūni'llāh*
Pek bedīhī iki 'ālemde de ḥüsran efzā
- Va' d kılp verir ünniyyeti bozuk ki hemān
Va' d-i şeyṭān degil illā ki ṭayanmak hevā
- 119⁶⁰⁷ Bunlarıñ merci' i düzeḥ çıkacak yer bulamaz
Bil hevā bunlara yelpāze olıcaḥ ki fenā
- 350 120⁶⁰⁸ Kim ki imān edüp işler ise şāliḥ ' amelin
Cennete ḳoruz aḳar zeyli bil enhār be-şafā
- Ebedī bunda nişīn va' d-i Ḥaḳ eyler O vefā
Kimdir aşdaḳ ola ḳavlinde de bizden ḥāşā
- 121⁶⁰⁹ Sizce ünniyyeñiz olmaz ki siz ey mü'minler
Ne fenālık daḥı ḳılsan diyesiz bī-icrā
- Ḥüsni ḳanna göre bi'l-ḥaḳ ola fi' linde ḥüsni
Güzel a' mālsiz o yalan demek olur zīrā
- Sizleriñde degil ünniyyeñiz ey Ehl-i Kitāb
Bize ma' dūd gün olur dersiz ' azāb hep zīrā
- 355 Luṭfu imān u şalāḥ işleyenedir bilesiz
Mā-sivā el-ḥaḳ eremez kāfire nuşret-efzā
- 55/a *Sūre-i Nisā'dan*
- 122⁶¹⁰ ' Amel-i şāliḥ eden erkek ü mer'e olsa
Mü'min ise vara cennāta ḥasār yoḳ aşlā
- 123⁶¹¹ Şundan aḥsen kim erer dīndeki bā-ḳalb-i selīm
Ḥaḳ görüyor deyü ḳulluḳ ḳıla fā' iḳ zībā
- Pek muvāfiḳ size bil milleti İbrāhīmiñ
Ḳıla rāḥ öyle edindi anı da dōst-ı Mevlā

⁶⁰⁵ 119. āyetin tefsīridir.

⁶⁰⁶ 120. āyetin tefsīridir.

⁶⁰⁷ 121. āyetin tefsīridir.

⁶⁰⁸ 122. āyetin tefsīridir.

⁶⁰⁹ 123. āyetin tefsīridir.

⁶¹⁰ 124. āyetin tefsīridir.

⁶¹¹ 125. āyetin tefsīridir.

- 124⁶¹² Hāk u eflākda ne var cümlesi Allāhıñdır
Kader ü ‘ilmi ile oldu muhtı-i eşyā
- 360 125⁶¹³ Nisve mırāşı şorulurdu haqqā emrin
Kıldı Furkānda beyān sizlere Rab ibkā
- Cāhiliyyetde gibi mālı yetımeye celiy
Vermeyüp yemek için eylemek ‘ağdin ki fenā
- Erkek ise de yetim mällarını yemeyesiz
Ediñ eytāmca da ‘adl ‘ilmime her şey eclā
- 126⁶¹⁴ Zevce bilürse cefā ya eder i‘ rāz-ı zevcin
Beynini şulhca işlāhda günāh yoğ eclā
- Şulhdur hayr yine bil aña da taflıqden
Dilde imsāk tabı‘ ise de ikrām zıbā
- 365 Ger edüp luftu bulunur iseñiz taqvāda
Cümle ef‘ āliñizi Tañrı bilür luft-ārā
- 127⁶¹⁵ Hıbb-ı kalbıce ‘adālet kılamasız emelen
Fi‘ len etme birine meylıñi küllı ma‘ nā
- Digeriñ bağmayup ıtlāksız aşılı tutma
Şulh u taqvāda olur ‘afv u rahmım pek aña
- 128⁶¹⁶ Ayrılırsa da Hāk her birin ignā eyler
Keremi vāsi‘ olup hükmü de dā’im zıbā
- 129⁶¹⁷ Baña ancağ heme gökler⁶¹⁸ ü zemınde ki ne var
Hep selefle size emrim baña etmek taqvā
- 370 Etseñiz küfrü yine gökler ü yer mülk be-ğak
Bilme muhtācı ki memdüğ ezeli ben haqqā
- 130⁶¹⁹ Ki anıñ ‘ arz u semālarda ne varsa yine Hāk
Anlarıñ emrine kāfi vü vekıl-i eclā
- 131⁶²⁰ Sizi ey nās giderüp başğalarını getürür
Bunda da kâdir olaraq yine dā’im Mevlā
- 132⁶²¹ Kim diler nef‘ -i cihān bende dü ‘ ālem nef‘ i

⁶¹² 126. âyetin tefsîridir.

⁶¹³ 127. âyetin tefsîridir.

⁶¹⁴ 128. âyetin tefsîridir.

⁶¹⁵ 129. âyetin tefsîridir.

⁶¹⁶ 130. âyetin tefsîridir.

⁶¹⁷ 131. âyetin tefsîridir.

⁶¹⁸ A: “Baña ancağ heme göklerde vü zemınde ki ne var” Bulunma hal eki “-de” vezin gereği düşürülmüştür.

⁶¹⁹ 132. âyetin tefsîridir.

⁶²⁰ 133. âyetin tefsîridir.

- İşidici görücü ben kim ‘ ināyāt-ārā
- 133⁶²² Hâk için şâhid oluñ ‘ adlce ey mü’minler
Akrabā vü ebeveyn nefsiñ ‘ aleyhince de tā
- 375 Zengine hürmet ü fakrı var ise rahm etme
Eyleyüp böyle edā bil aña da Hâk ūlā
- ‘ Adlden nefis ü hevāñızca şaķın dönmeysesiz
Dönseñiz şaķlasañız bildi idi anı Hūdā
- 134⁶²³ Ediñ ĩmān be-devām baña vü Resŭlüm ile
Sizde Őur’ān u hep eski kütübe verdi Hūdā
- Kim ki Mevlā melek ile kütüb ile rusŭlün
Haşri münkirse pek azmış o bedīhī haķķā
- 135⁶²⁴ Oldular idi Yehūd mü’min-i Mŭsā soñra
Buzagıya tapup oldu yine kāfir ammā
- 380 Tevbeyi eyleyerek mü’min olup soñra dağı
Geldi ‘ İsā buña da oldular inkār-efzā
- 55/b *Sŭre-i Nisā’dan*
- Seni inkārca da küfrün memdŭd etdi
Olsa işrārda yok ‘ afv u hidāyet aña
- 136⁶²⁵ Ver münāfıķlara müjde ki erer ķahrım elīm
Mŭjde ta‘ bīri olur aña tehekkŭm efzā
- Gözde hem özde vü sözde hep eren nŭrca şalāt
Mefĥar-ı ‘ āleme ki cümleye bu nŭr ebedā
- Vechi teslīm ü mŭrāķıb idi her ān Hâķķa
Ķalb idi rābıtalı tende Dŭğŭmlŭ Baba
- 385 137⁶²⁶ Kim ki kāfirleri dōst edine dŭni’l-mŭ’min
Andan i‘ zāz mı diler bizden o ‘ izzet-i eclā
- 138⁶²⁷ Sizde Őur’ānda bil emrim ki ma‘ an ŧurmayasız
Dīniñızce kefere etse hemān istihzā
- Tā ki o ķavli eden terk ü diger sözler ede
Ki ŧurur iseñiz anlar gibilersiz haķķā

⁶²¹ 134. āyetin tefsīridir.

⁶²² 135. āyetin tefsīridir.

⁶²³ 136. āyetin tefsīridir.

⁶²⁴ 137. āyetin tefsīridir.

⁶²⁵ 138. āyetin tefsīridir.

⁶²⁶ 139. āyetin tefsīridir.

⁶²⁷ 140. āyetin tefsīridir.

- Nef -i dīn etmeli bil etmege kâdir bulunan
 ʿAciz iseñ saña bu mehleke demek zīrā
- Hağ münāfıqları vü küffārı caħīmi içre
 Topluyor bunda münāfıķ da tağaddüm eclā
- 390 139⁶²⁸ Ki münāfıķ size dā'im raşad üzre olup
 Sizce görürse zafer der siz ileyim gūyā
- 140⁶²⁹ Görse küffārda ħarb içre naşīb aña da der
 Ki olup müslime müğfil size biz sūd-ārā
- Beyniñizde ederiz ħükmü olunca mağşer
 Sizi ilzāma delālet aña etmem i' tā
- 141⁶³⁰ Oldu Hağ ehline hep ehl-i nifāķ ħile-fezā
 Qoru nūr gösterüp aña kıla Hağ böyle cezā
- Qalkacağ olsa namāza kesel üzre qalkar
 Zikrini eylemez eylese de az bu da riyā
- 395 142⁶³¹ Küfr ü imānda da teredüdle bu ħāl üzre qalup
 Ne olur mü'mine ne de kāfire tābi' aşlā
- Ezelī ʿ ilm-i İlāhī ebedīyse güm-rāh
 Ger çalışsañda Ĥabībim eremez feyz-i hüdā
- 143⁶³² Dün-ı İslāmda müşrikleri siz ey müslim
 Dōst edinme kim ʿ aleyhiñize ħucdet-eclā
- 144⁶³³ Nārda eñ esfel olur ehl-i nifāķ cāyı ħaķıķ
 Anlara nuşret edici de olunmaz qaṭ' ā
- 145⁶³⁴ Līk anlar ki olup tā'ib ü şāliħ ez-ezel
 İ' tişāmı kıllalar dīn-i mübīne aqvā
- 400 Mü'min ile ber-ā-ber bil ʿ avāṭıf kıllarım
 Uħrevī mü'mine pek çok bil ʿ avāṭıf ħaķķā
- 146⁶³⁵ Ne sebep ola ʿ azāb şākir ü mü'min iseñiz
 Ĥamd ü imānda ʿ ilmim ü keremim de evfā
- 147⁶³⁶ Nice söz ki o fenā cehre kıllar Hağ ki saħṭ
 Qavli yaniñdaki tuyarsa denür cehr zīrā

⁶²⁸ 141. āyetin tefsīridir.

⁶²⁹ 141. āyet tefsīrinin devamıdır.

⁶³⁰ 142. āyetin tefsīridir.

⁶³¹ 143. āyetin tefsīridir.

⁶³² 144. āyetin tefsīridir.

⁶³³ 145. āyetin tefsīridir.

⁶³⁴ 146. āyetin tefsīridir.

⁶³⁵ 147. āyetin tefsīridir.

⁶³⁶ 148. āyetin tefsīridir.

- Kim ki zulm oluna da⁶³⁷ vā vü mükâbil-i dîn lîk
Geçmeye haddi Semî⁶³⁸ u bilici Hâk eclâ
- 148⁶³⁷ Hayrı ibrâz u gizlü yâ ki ⁶³⁹afv eyleseñiz
(*Hâk Kadîr*) iken (⁶⁴⁰*Afv*) yoluna uymağ evlâ
- 405 Meyveler şayısı üzre de Resûle şalavât
İki kat pâyını bûs ede cinânda Tûbâ
- İp ucu vermemeli nefse nifâkı kılar
Şıdğa bend etmeli kalb dedi Dügümlü Baba
- 56/a *Sûre-i Nisâ'dan*
- 149⁶³⁸ Kim kime'l-hâk olup Allâh u rusûle de kâfir
Beyne Yezdân u nebî tefriğa diler hâşâ
- Rusülün kimine imân kimine kâfir olup
Bu müzeyyef yolu tutmağ olur ⁶³⁹âdet buña
- 150⁶³⁹ Kâfirü'l-hâk olup anlar ki mühîn olan ⁶⁴⁰azâb
Kâfire bil ki müheyyâ hemân âlâm-efzâ
- 410 151⁶⁴⁰ Kim ki imân ede Rabb u rusûlü kâffesine
Birisini de ayırmaz bula feyzi ra⁶⁴¹ nâ
- Günehi olsa da mağfûr edicidir Allâh
Şulehâlarca da erham hem o ikrâm-efzâ
- Seyyid-i ⁶⁴¹âlem ile cümle nebîye şalavât
Cümle imân edene de ede hubbunca Hudâ
- Enbiyâ cümlesine mü'min olandır bizler
Cümle-i nuşhu şebât u şafda Dügümlü Baba
- 152⁶⁴¹ Der saña Ehl-i Kitâb bize mücessem olarak
Nev-kitâb ermeli gökden o ⁶⁴¹inâd u hıkd-efzâ
- 415 Andan eşna⁶⁴¹ dilediler idi Mûsâdan kim
Cehreten Hâkğı görelim dedi çahrım evfâ
- Öyle zulmü ile gökden ererek nâr yandı
⁶⁴¹İcle de tapdı nice beyyinem idi eclâ
- Kendü enfüslerini katl ile kıldı Hâk ⁶⁴¹afv
Böyle sultân-ı mübîni dedi bizden Mûsâ

⁶³⁷ 149. âyetin tefsîridir.

⁶³⁸ 150. âyetin tefsîridir.

⁶³⁹ 151. âyetin tefsîridir.

⁶⁴⁰ 152. âyetin tefsîridir.

⁶⁴¹ 153. âyetin tefsîridir.

- 153⁶⁴² ‘Ahd aldık biz edüp fevķine Țūru merfū‘
Bāba secdeyle vara etmeye sebt av icrā
- Bu büyük ‘ahdi bozup küfr edüp āyātımıza
Enbiyāsını şehīd eyledi ḥaķsız ne fenā
- 420 Anları ķatilde ḥak olmaz o bellū ma‘ şūm
Zu‘ munu red ile ḥaķsız dedi taṣrīḥ edā
- Ķalbimiz kīse-i ‘ilm istemeyiz ķavliñi der
Kīsedir örtülü küfr ile Țolarak zīrā
- 155 Ķılmaz īmān saña olsa da ķalīli olur
Pek büyük küfrde⁶⁴³ hem Meryeme hep küfr-i maḥzā
- 156 Böyle ‘Īsā ki Resūl anı diyor öldürdük
Ķatl u ṣalb olmadı olmuṣdu ṣebḥi zīrā
- İḥtilāf eyleyen ol-bābda olup reyḥ içre
Olmayup ‘ilmi demek vehm ile der o gūnā
- 425 157 Felek üzre ki edüp ref‘ diyordu maḥrūs
Ḥikemile anı da ġālib her kār-ı Mevlā
- (وَإِذْ كُنَّا فِي الْكُتَابِ إِدْرِيسُ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا⁶⁴⁴)
استعيز با الله العظيم
- Enbiyādansa da (*İdrīs*) beṣ ūlū’l-‘azmda degil
(وَإِذْ كُنَّا فِي الْكُتَابِ⁶⁴⁵) dedi böyle ki vaṣf ile Ḥudā
- Ber-ḥayāt öyle demek ṣimdi de İdrīs orada
Baṣķa da zinde olup ṣanma ki ḥaṣren ‘Īsā
- İkisince yine cüz’ice vefāt mervīdir
Ki imāta ile Ḥaķ ṣoñra da ķıldı iḥyā
- Ya‘ nī Mi‘ rāc ile görüṣdü Cenāb-ı Ādem
Mefḥar-ı cümle ṣafıyla be-semā’ vü dūnyā
- 430 Bil ikincide de ‘Īsā ile Yaḥyā görüṣüp
Ķıldı üçüncüde Yūsufda mülāķāt aña
- Buldu⁶⁴⁶ dördüncüde İdrīs u beṣincide hem
Gördü Hārūn u altıncıda görmüṣ Mūsā
- 56/b *Sūre-i Nisā’dan*
- Sābi‘ inde de görüṣdü erüp İbrāhīme

⁶⁴² 154. āyetin tefsīridir.

⁶⁴³ B: Pek büyük ifkde hem Meryeme hep küfr-i maḥzā

⁶⁴⁴ “Kitapta İdrīs’i de okuyarak an. Hakikaten o, pek doĖru bir insandı ve bir peygamberdi. Onu üstün bir konuma getirdik.” Meryem Sūresi, 19/56, 57.

⁶⁴⁵ Meryem Sūresi, 19/57.

⁶⁴⁶ B: Oldu dördüncüde İdrīs u beṣincide hem

Ber-ḥayāt şimdi felekde yine İdrīs ü ‘Īsā

Arzda Hızır ile İlyās ḥayāt üzre olup
Yazıyor bunda edille daḥı yine ḳurenā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللّٰهِ⁶⁴⁷)

Ḥaḳ için hicrete Ḥaḳ dedi (إِلَى اللّٰهِ) çün eḥaḳ
Bu Medīneye vü (ileyhi) burada şu gūnā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْكَرِيمِ (إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيِّئِينَ⁶⁴⁸)

435

Şāma ‘azm ile dedi yine (إِلَى رَبِّي) bil
Ki Ḥalīl-i Ḥaḳ anı diler idi bu gūnā

158

Hem kitāb ehli Yehūdu vü Naşārādan da
Ḳable mevt ḳılıyor ‘Īsāya īmān zīrā

Ölecek vaḳtde ifrāt u tefrīṣizce
Müslim-āsā ḳılıyorlar Aña īmānı edā

159⁶⁴⁹

Şunlarıñ şāhid ‘aleyhinde yine ḥaşren o bil
Ye’s-i īmānı bu maḳbūl degildir zīrā

Zūlmü için bu Yehūdīlere tayyibleri de
Biz ḥarām ḳıldık o böyle ederek bil eclā

440

160⁶⁵⁰

Çoḳ bozup ‘ahdi ribā aldı ḥarām olmuş iken
Bāṭıl emvālda yiyor nāsdan o nice be-ḥaṭā

Şunda da kāfire pek ḳahr-ı elīm bil ṭuruyor
Küfrü etmezse selefde yine bil ehven aña

161⁶⁵¹

Bunda a‘ mālce rāsiḳ ‘ulemā mü’min olup
Sā’ir aḳvāmca da etmekdeler īmān icrā

Saña hem evvel inen hep kütübe bi’l-īmān
Hem namāzı ḳılarāḳ ede zekātı icrā

Böyle evşāfla baña vü maḥşere de mü’min olan
Bulmada ecr-i kebīri ki ḳarīb ‘avn-ı Ḥudā

445

162⁶⁵²

Saña ez-Ḥaḳ şu da Nūḥ soñra nebīler gibi kim
Ḳıldı İbrāhīm u İsmā‘īl u İshāḳa Ḥudā

Şöyle Ya‘ḳūb ile evlādın ü ‘Īsā vü Eyyūb

⁶⁴⁷ “Kim Allāh ve Resūl’ü uğrunda hicret ederek yurdundan çıkar da sonra ölüm onu yolda yakalarsa artık onun mükāfatını vermek Allāh’a aittir.” Nisā Sūresi, 4/100.

⁶⁴⁸ “Ben rabbime gidiyorum” dedi, O bana yol gösterecektir.” Sāffāt Sūresi, 37/99.

⁶⁴⁹ 159 ve 160. āyetin tefsīridir.

⁶⁵⁰ 161. āyetin tefsīridir.

⁶⁵¹ 162. āyetin tefsīridir.

⁶⁵² 163. āyetin tefsīridir.

- Dağı Hārūn u Süleymāna da vaḥyi zībā
- Verdi Dāvūda Zebūr olmayup emr ü nehyi
 almada anda olan Tañrıya hep amd ü Őenā
- 163⁶⁵³ Var rusūl kim ıŐŐaŐını demiŐidik ademce
 Demediğim dağı var yine kelīmim Mūsā
- Kim Őunuñ ile kelām vāsıtasızca ıldık
 Mişli var yine ki mi‘ rāc demek eden a‘ lā
- 450 164⁶⁵⁴ Nāsa inzār u mũjdeyle rusūl adandır
 Demesũnler ki bize denmedi a dīn zīrā
- Ameria gibi yerlerde Resūl ‘ alı demek
 Bil ki idrākı gibi yazdı mũkellef fuzalā
- Līk bilse rusũlũ ‘ al aña uyma ile fevz
 Ki ‘ Azīz u ikem-ārā aña da Şöyle udā
- 165⁶⁵⁵ Saña ur’ān u vefīr mu‘ cizelerle Őāhid
 Kũtũb-i sabıada da ben idim vaşf-efzā
- Olmada böyle melā’ik de saña Őāhidler
 Hep gũrũlũr o da arb etdi nuşret-efzā
- 57/a *Sũre-i Nisā’dan*
- 455 166⁶⁵⁶ Kendũ ‘ ilm ile Furāna eremez mişli bunuñ
 Bũyledir hep saña Őāhidlige kāfī Mevlā
- Kim ki kāfir ola hem māni‘ -i īmān nāsa
 Pek uza oldu alāl ile benden ebedā
- 167 Kāfir ũ zālime ‘ afv ermeye ālī ezelī
 168⁶⁵⁷ Ben bilũp bildirilũr bũyle cehennem bil aña
- a mũ’ ebbed ılar anda bu da Yezdāna olay
 Cebri Şırf Şanma ılāfsız demek ‘ ilm-i Mevlā
- 169⁶⁵⁸ Bil kim ey nās Őu Resūl erdi size ur’ānla
 Ediñ īmān bu size ayr idũgũ pek eclā
- 460 Etseñiz naşrı yine āk u eflākdakiler
 Mũlkũm eclā ederim a‘ lem ũ akem icrā
- 170⁶⁵⁹ Ey NaŐārā vũ Yehũd etmeyiñ ifrā u tefrīt

⁶⁵³ 164. āyetin tefsīridir.

⁶⁵⁴ 165. āyetin tefsīridir.

⁶⁵⁵ 166. āyetin tefsīridir.

⁶⁵⁶ 167. āyetin tefsīridir.

⁶⁵⁷ 168 ve 169. āyetlerin tefsīridir.

⁶⁵⁸ 170. āyetin tefsīridir.

Haḫdan özge baña kim eyleme ‘özrü zīrā

İbn-i Meryem biliñ ancak baña ‘İsāyı Resūl
Ḳavlimiz (كُنْ) ile ḫalkı idi zīrā ḫaḫkā

Her şey emr-i (كُنْ) ile lakin idi vāsıtasız
Peder ü nuḫfesiz o Meryeme ez-luḫf-ı Ḥudā⁶⁶⁰

استعبد با الله العظيم (وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ. إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً
وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُون. وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كَلًّا إِلَيْنَا رَاجِعُونَ⁶⁶¹)

Meryemiñ zikrini de eyle heme o nafesin⁶⁶²
Şakladı cümle ḫarāmdan u ḫelāldan ḫaḫ‘ā

465

Emrimizde eriyor rūḫdan anıñ gömlegine
Nefḫ edüp bī-peder olmuş idi ḫālī‘-i ‘İsā

Kim anıñ kendü vü maḫdūmu delīl-i ḫudret
Bī-peder olması bir cā-yı ‘iber ü pīrā

Bu siziñ milletiñiz ḫaḫ olan İslām ile
İ‘tikādça ümem-i sābıḫa birdir ḫaḫkā

Ser-‘aḫā’id ḫılınan emrim ile hep yine
Bī-şerīk Rabbiñizim ancāḫ ‘ibādetde be-cā

Tefriḫa ḫıldı Yehūdī vü Naşārālīḫ ile
Ḥaşre geldik de olur ḫahr-ı mü’ellim icrā

470

(Rūḫinā) ile müfesser olarak yā Cibrīl
ḫıldı bir nefḫi veled olmadı Ḥaḫdan ebedā

Nāmı Ḥaḫdan (*kelime*) (*rūḫ*) ki degil vāsıta eb
(*Kelime*) (كُنْ فَيَكُونُ⁶⁶³) böyle hep ekvān zīrā

(مِنْهُ) lafzı aña maḫşūr degil her ikrām
Oldu (مِنْهُ) ile Ḳur’ānda yād u eclā

كما قال الله تعالى (وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً مِنْهُ⁶⁶⁴)

Hīḫ tezevvüc mü eder Ḥālīḫıñ olmaz veledi

⁶⁵⁹ 171. âyetin tefsiridir.

⁶⁶⁰ Rūḫ tefsiriniñ tafşılı işbu sūre-i celīlede ve işbu kitābın 49. şaḫīfesinde muḫarerdir. İşbu âyet-i kerīmeler daḫı tefsirle ber-ā-ber maḫallerinde muḫarer ise de (minhu) lafz-ı şerīfi aḫlaşılmaḫ için buraya yazılmışdır. vr. 25/a.

⁶⁶¹ “İffetini korumuş olan kadını da an! Ona rūḫumuzdan üfledik; onu ve oḫlunu cümle âlem için bir işaret ḫıldık. “Gerçekten bu, tek bir din topluluḫu olarak sizin ümmetinizdir; ben de sizin Rabb’inizim. Şu halde bana kulluk edin” (dedik). Ama insanlar kendi aralarında birliḫi paramparça ettiler. Oysa hepsi bize dönecektir.” Enbiyâ Sûresi, 21/91-93.

⁶⁶² B: Meryemiñ zikrini de eyle heme o nefsin

⁶⁶³ Yâsîn Sûresi, 36/82.

⁶⁶⁴ “Ayrıca O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden bir lutuf olarak emrinize vermiştir.” Câsiye Sûresi, 45/13.

Cinsi vāhidligi lāzım o muhāl çünkü Aña

57/b *Sūre-i Nisā'dan*

Ki Qadīm haqqına isnād-ı hudūs olmaz kim
Bā-hemi olmaz tecezzide de olmaz Mevlā

475

Nefh-i rūh olmadı maḥşūr hemīn 'İsāya
Dedi āyātde eder sâ'ire Mevlā icrā

Bī-eb u māder olup erdi Cenāb-ı Ādem
Nefh-i rūh ile dedi Tañrı eder hep ihyā

Şāh-ı kevneyne de nefh oldu be-rūh āyet bil
Bu da Cibrīl hep olur ātiyen o da imlā

Tañrı birdir ki Qadīm başkaca olmaz ma' būd
Olsa 'ālemde fesād naqlen ü 'aqlen zīrā

Ki şerīk haqqına zā'id deseler bil ki 'abeş
Dense lāzım olur Allāhca noḡşān peydā

480

Mā-sivāya Haq u aña etmeyüp anlar da hulūl
Beş ūlū'l-'azm şehīr anlar iledir 'İsā

Oluñ Allāhıñ hem de Resūlün mü'mini kim
Tañrı üçdür demeyiñ şaḡınıñız hayr eclā

Ancak Allāh yek O aqdes veledi olmaqdan
Hāk u eflākdaki dedi kāfī ra' nā

Hem de kendüsünü kendüsü de kıldı tenzīh
Böyle taşrīh edüp naşşı ile bil a' lā

171⁶⁶⁵

Etmez 'İsā vü kibār-ı melek istinkāfi
Baña kulluqdaki küffārı şarīh red bu edā

485

Kim ki kulluqda baña kibr ile istinkāfda
Heme anı da götürüp ne sezā göre cezā

172⁶⁶⁶

Mü'min-i şālihiñ ecrin veririm çok da be-cūd
Kim ki müstenkif ü kibr ede şuña qahr evfā

Yār u nuşret kılan ermez buña hīç dūne'l-haq
Kim şeft' lerde benim emrim ile hep zīrā

173⁶⁶⁷

Size ey nās nice burhān eriyor kim be-haqıq
Mu' cizāt-ı Şeh-i kevneyn o bī-had zīrā

⁶⁶⁵ 172. āyetin tefsīridir.

⁶⁶⁶ 173. āyetin tefsīridir.

⁶⁶⁷ 174. āyetin tefsīridir.

- 174⁶⁶⁸ Erdi nūr-ı mübînîm olan işbu Furqân
Luţfum o mü'mine kim mu' teşim oldu zîbâ
- 490 Bil kılup luţfa ziyâdesi ile de neyli
Müstakîm rāh-ı vişâline Hâk irşad-pîrâ
Hâk Hâbîbiyle bütün rus'ı u melâ'ik ile hep
Mü'minîn cümlesine kıla şalâtı ebedâ
Rūhudur (*rūh-ı kuds*) hâdimidir Cebrâ'îl
Hem (Burâk) çekdi idi şevk ile Mi' rācda aña
'İşk-ı Hâk habli ile mu' teşim oldu kalben
Yine cisminde numûne gibi Dügümlü Baba
- 175⁶⁶⁹ Vâlideyni vü veledi olmayanıñ mîrâsı
Şorulur hemşîresi nısfı ala ancak aña
- 495 Böyle fevt olsa nisâ dâderi alsun hemîn
Ki olup fevt ü veled yok demek olur zîrâ
Fevt olanıñ iki hemşîresi kalursa hemîn
Mâlımıñ üçde ikisi idi anıñ haqqâ
Böyle kaldıysa qarındaş ricâl ile nisâ
İki nisvân gibi hep bir eri vâriş bil aña
Qalmaya bunda da cehli eyledim el-hâk tibyân
Her bir eşyâyı da ben bilürüm el-hâk ra' nâ
Baħr u berde yer ü göklerde maħlûk ' adedi
Şalavât ede Hâbîbine Cenâb-ı Mevlâ
- 500 Hâmd-ı bî-ħad beni etdi veledi bil be-ķabûl
Mûriş-i ' ilm beledün fevz ile Dügümlü Baba

58/a *Sûre-i Mâide'den*

Sûretü'l-Mâ'ideti Medeniyetün ve Hiye Mi'etün ve 'İşrüne Âyeten

- 1 1 Hâk u nâs ile ede ' ahde vefâ mü'minler
Nezr edince o da deyn dînde ola ħüsn-i edâ
- 2⁶⁷⁰ Ħillimiz size baķarla keçi koyun deve
Şunlar en' um u behîme denilen ne dört pâ
Geyik āhū qaraca yabanî öküz keçisi
Bil yabanî koyunu böyle bu ħâlde maħzâ

⁶⁶⁸ 175. âyetin tefsîridir.

⁶⁶⁹ 176. âyetin tefsîridir.

⁶⁷⁰ 16. âyete kadar olan âyet numaraları, kendisinden önceki âyetin tefsîridir.

- Degil illā ki helāl bu da tilāvet olur
(Hürrîmet)le bu sürede mübeyyen zîrā
- 5 Sizler iħrāmda iken şayd olamaz bil ki helāl
Diledigin size hükme etmede haqqā ki Hudā
- 3 Kılmayın men' i 'alā'imle eren kurbānın
Kim götürürse de Ka' beye bu 'adet zîrā
- Kāşid-ı Ka' beye hep kesb ü ticāret için
Kılmayın men' o kâfirse de yine ammā
- Sāde ki buraya dek oldu bu āyet mensūh
Kefere hedy ü qalā'idle de varmaz buña
- Şayd helāl çıkıcağ iħrāmdan olur varsa hevesi
Hem Hudeybiyye için etme 'adāvet-i ibkā
- 10 Birr u taqvāya mu'āvin olası zîrā kim
İntikāmı vü günehe sevmez i'āne Mevlā
- Men' -i Ka' bedde bulunduysa da etdi imān
Korkūn Allāhdan 'iķābı da şediddir zîrā
- Hağ selām ede Hābibe heme bir parmağı seyf
Kim aña māh yarılıp gördüler 'ālem eclā
- Kāfiriñ hep gözü önünde meh oldu iki şağ
Bu hemān eylediği anda bunu istid' ā
- Cebeliñ üstüne bir pāre de gitdi māhdan
Şoñra birleşdi görüp gözleri ile eclā
- 15 Beldeden hārice şoran bile var küffārdan
Böyle hep gördüğünü sihr şanup da hāşā
- Kıldı anlar yine ol vechle taşdığ u beyān
Hüsedā eyledi bu güne teccüs icrā
- İ' tişām etmede etdirmeye her hālde zehī
Böyle Allāha kemāliyle Dügümlü Baba
- 4 Sizce de bil ki harām meyte vü ağan demi hep
Laħm-ı ħinzir u siva'llāha kesilse ki hebā
- Hem de iħnāk u döğölmekle veyā başkaları
Anı boynuzla vurup kılsa hayātın imhā
- 20 Ya yemeklik diledi pāraladı ise sebbā'
Lik ölmeksizin o dörtse zebih ħill bil aña
- Nuşub üzre şaneme zebih olunanlar da harām
Hem de ezlām ki piyanğo demek o fışğ-ı eclā

Ɛaldı me'yūs küfre diyetiñizi ibtâldan
Şimdi haşre degin anda bile Hâk verdi beķā

Ɛorkuyu haşr baña Ɛorķmamalı bunlardan
Diniñiz buldu kemāl eşref ü fā'ik haķķā

Eyledim en'umu sizlere vāfir bilesiz
İhtiyār eyledim İslām size dīn-i a' lā

25 Kim ki açlıķdan olur mużtar ede sedd-i ramaķ
O ĥarām nesnelere yerse olur 'afvım aña

Lik kerh ile yese ya' nī zarūrī diyerek
'Afv eder Hâk ki anıñ 'afuv ü raĥmı eclā

Ekli ĥinzīrıla küffār olur 'illet bile
Sāl biñ üç yüze vardı bu delil de ra' nā

Var kitāb ehl-i şalīb reddi Erīb Tuĥfesi nām
Ki muşannıf yazıyor anda da 'ilmi evfā

Zebĥ ile ekle Naşārā göremezse de lüzüm
Var murādı kışşası içre bu bil şu gūnā

30 Bāb-ı ĥāmis-i 'işrinde yazıyor ki iĥnāķ
Olsa ĥayvān yemek oldu ĥarām bil ma' nā

58/b *Sūre-i Mā'ide'den*

Baĥr u berde yer ü göklerdeki maĥlūk 'adedi
Şalavāt ede ĥabībine Cenāb-ı Mevlā

Ɛazana fare düşüp baķdılar öldü bāriz
Bil o zāt şunu da el-ĥaķ dedi Dügümlü Baba

5 Şora şunlar ne ĥelāl de ki ĥelāl tayyib şey
Ki teneffür bulamaz taĥ'-ı selimler aña

Kelb ü kuş tutsa yemezse azını öyle ĥelāl
Ki alışdırdıñız 'ilmimce size şaydı aña

35 Zebĥ ederken bunu da ismimi yād eylesesiz
Ɛorķasız Hâkca ĥesāb göre serī'an evfā

6 Tayyibāt böyle ĥelāl hem de kitāb ehliniñ
Kesdigi sizce ĥelāl kesdigiñiz yine şuña

Mer'a-i aĥrār u 'afife ki bu hep müslime ger
Olsa da Ehl-i Kitāb sizlere 'aķd ĥill-ı Ĥudā

Ki hemān mehrini verüp ya ta' aĥhüd kılasız

- Kaşdıñız ola şalāh gizlü⁶⁷¹ celī etmeye zinā
- Şer‘ imiñ münkiriniñ maḥv olur olsa nef‘ i
Yine maḥşerde ziyānda qalacaqdır ḥaqqā
- 40 Salavāt ola Resūl ile hep āl u şaḥba
Cümlesinde kemāl bul bu ile ḥubb-ı rızā
- Nef‘ -i dāreyn Şeh-i kevneyne be-ḥaḥ īmānda
Eremez etmeyen öyle deyü Dügümlü Baba
- 7 Ābdestsiz iseñiz kaşdıñız olduqda namāz
Yıkayñ vech ü iki elleri dirsek ile tā
- Başa mesh u qademeyni topuq ile yıkayup
Ya‘ nī pā çıplak ise qılma şaḥın mesh ḥaqqā
- Çıplak ayak yıqanup mesh olamaz böylecedir
Sünnet-i şāyi‘ a a‘ mālde hep aşḥāb ḥaqqā
- 45 Meshi emr etse topuq ḥaddi beyān qılmaz idi
Kim bunuñ denmesi ber-vech-i merātib eclā
- Evvelā sādece el yıqaması farz degil
Rūdan o şoñra yıqanur ki ḥudūd o gūnā
- (فَاعْشَلُوا) olmadı pālarda mükerrer ki hep
Olur icāzda Qur‘ān mükerrrem zīrā
- Mestiniñ üstüne mesh ile Resūl ü hep aşḥāb
Bu da inkār olamaz emr-i ḥaqqıdır qaṭ‘ ā
- Cunub iseñiz ediñ güslü ki (فَاطَهُرُوا) bil
Tuhr ile oldu ziyāde ki demek bu gūnā
- 50 Nā-mizāc ya sefer edici bulunup sizler
Ya vuḍū’un boza ya ki kıla mes vaṭ’-ı nisā
- Şu bulunmazsa veyā kullanamaz ise o āb
Ḥāk-ı pākiyle yeriñ ola teyemmüm icrā
- Mesh ediñ yüze vü dirseklere dek destiñize
Size güçlük dilemez Tañrı suhūletle aña
- Eyledik şöyle teyemmümle de ṭāhir sizi biz
Buña āsānlıq içinde ola şükrü ebedā
- Rabbenā ṣallī ‘alā eşrefi ḥalqin ve ‘alā
Ālihi kāne bi-him ḥayyizü nūrī ebedā*
- 55 Ser-nigūn olıcaq ibriq şusuz oldu bāhir

⁶⁷¹ A: “Kaşdıñız ola şalāh gizlü vü celī etmeye zinā” bağlaç olan “vü” vezin gereği düşürülmüştür.

Bā-himem aḳdı vuḳū' içre Dügümlü Baba

59/a *Sûre-i Mâ'ide'den*

- 8 Zikr ediñ ni' metim İslâmı vü 'ahdimi size
Ki ezelde de (*aṭa'nā*) dediñiz rûhla baña
Ya ki dünyâda da cismâñi dediñiz çün kim
Korkuñ Allâhdan O her sırrı da a' lem maḳzâ
- 9 Haḳ için ḳavlen ü fi' len ḳılarak şıdḳa ḳıyâm
Ḳalma dūr müşrike kîn ile dâddan aşlâ
Döst u a' dâlara 'adl aḳreb ola taḳvâya
Müslümân ḳorḳ baña her kârda bellü zîrâ
- 60 10 Kim ki imân ederek olsa 'amelde şâlih
'Afv ile ecr-i 'aẓîm va'd ile haḳ ede vefâ
- 11 Küfr ü âyâtımı inkâr edüp o hâlde turup
Ölen aşḫâb-ı caḫîm bunda muḫalled ebedâ
- 12 Yâd edin ni' metimi ki size ḳavm-i düşmen
El açup ḫarbe bunu men' eden Haḳ zîrâ
İttikâ ile tevekkül ede her hâlde baña
Zîb-i imânla o ki buldu haḳîḳ nûr-ı hüdâ
Ez-ezel tâ-be-ebed nice ḳılındı şalavât
Ḳıla benden de Resûle heme öyle Mevlâ
- 65 Şadrı ibrâz-ı nişân ḳıldı (*elest⁶⁷²*) ile hemân
Evliyâ şadrı taḳınmaḳda Dügümlü Baba
- 13 'Ahd u mîşâḳ bil alup Haḳ Benî İsrâ'ilden
Ḳıldı her fer' ce bir re'si on iki nûḳebâ
Dedi 'avnım size birlikde olur ger yine siz
Ḳılsañız haḳca şalât ile zekâtı ifâ
Rusûle de edüp imânı vü i' zâzı edâ
Nice di ḳarż-ı ḫasen ki o kerem ber-fuḳarâ
Ḳıларım cürmüñüzü maḫv u cinâna idḫâl
Kim aḳar zeylerinden anıñ enhâr ne şafâ
- 70 Kim ki bu 'ahdi bozar ise azar haḳ yoldan
Bulur azar 'azâb hep bu demek şu günâ
- 14 Bozdular 'ahdi ḳılarak anı maṭrûd u kerem
Ḳasvet-i ḳalbi de verdik yine kesben şu aña

⁶⁷² A'râf Sûresi, 7/172.

ıldı tarîf kelâmım o yerinden unudup
Tâbi' in olsa ki dedim aña fevzim ebedâ

Her zamân hâ'ini meşhûr mü'minleri az
'Afv u şaf eyle kerîme ola ubbum zîrâ

Naşş-ı seyf ile bu 'afvı yazılıyor mensû
Mü'mini cizye veren bil bulur 'afvı akâ

75 15 Bundan aldım hem o 'ahdi ki Naşârâyız der
Saña tâbi' ligi emrim o ayr mensi buña

İmdi ben beyn-i Naşârâya 'adâvet verdim
Ediyor arбі kıyâmet gününe dek zîrâ

Bu da aybı demek inbâ ki biñ üç yüz yıldır
Böylece olmada yine olur öyle ma' nâ

Bildiririm buña da şun'-ı yedin maşerde
Bu da tabîh-i bedîhî olıca ahr evfâ

16 Ey Naşârâ vü Yehûd sizlere de nûr bu Resûl
Çok mektûmuñuzu ıldı kitâbdan inbâ

80 Şer' a tounmasa tarîfiñiz uandırmaz
Yine bu çoksa da bilüp demez o 'afv icrâ

59/b *Sûre-i Mâ'ide'den*

17⁶⁷³ Size nûr erdi Resûl ü aı mübeyyin ur'ân
Kim rızâmı diliyor yol be-selâm böyle hüdâ

18⁶⁷⁴ İzni ile çıkarır nûra karanlıdan anı
Râh-ı İslâm ile kim mevrîd-i vaşl-ı Mevlâ

19⁶⁷⁵ Kâfir el-a bu ki Yezdân dediler 'İsâyı
De ki ilzâm yine dilemez ammâ farazâ

Kim ılar men' i ki a diler ise 'İsâyı
Mâderini heme arz ehlini mavı icrâ

85 Bu yer ü gökler ü mâbeyni de hep mülkü'llâh
ada dilediin âdir her şey zîrâ⁶⁷⁶

⁶⁷³ 16. âyetin tefsîridir.

⁶⁷⁴ 16. âyet tefsîrinin devamıdır.

⁶⁷⁵ 17. âyetin tefsîridir.

59/b

⁶⁷⁶ Kütüb-i müzele-i sâlîfe her ne kadar tarîf olunmuş ise de yine mümkün derece bi'l-istidlâl-ı
'Abdu'llâh rametü'llâh Efendi acı 'Abdî Begiñ Naşârânıñ reddini âvî risâleleriniñ zübdesi olan
Risâle-i 'Acizîden:

-
- Fehm olunmaz deyü bu qalmış olanca a' lā
- Var kitāb ehl-i şalıb reddi Erıb Tuħfesi nām
Ki muşannıf yazıyor anda da ' ilmi evfā
- ' Aşrı beş yüz sene aqdem adı da ' Abdu' llāh
Kim Nařārāda şehir rāhib eħaķ şöyle hüdā
- Qıldım o tuħfesini zübde edüp derc-i kemāl
Tab' ima luşfen aqıķ heme Dügümlü Baba
- 5 Raħmetü' llāh efendi ile ' Abdī Begden
Qıldım öyle yine cüz' in aña taħrır-i zıbā
- İncil-i řerifiñ Taħrırine Dā' ir
- İdi Aşlınca bir İncil muħarref kıldılar naşşı
Qılar fiķdānını ' aqlıde Ĥācī ' Abdī hem inřā
- 60/a Olup mevcüd dört İncil ya' nī hep muħarref hem
Mürettebler inanılmaz buña da bil delil aqvā
- Bilen bu dört mürettebde heme aħvālı yazdılar
Ki ' aqlende inanmaķ olamaz kendülere eclā
- Nefi şirke Dā' ir
- Kitāb ehl-i şalıb reddi Erıb Tuħfesi var nāmı
Muşannıf yazıyor anda da ' ilmidir heme evfā
- 10 Yazar İncilde Mattā sādīs-i ' işrın faşl işe
' Adıvlar heme mergiñ kórķusundan da dedi ' İřā
- şıkıldım pek bayılmak ĥāline geldim deyüp ĥazın
Yüzü üzre dūřüp giryān qalup dimiřdi bu gūnā
- Bu mevt mümkünse yā Rab benden edüp şarf u tebdili
Seniñ dediğiñ olsun dilediğim olmasun icrā
- Beni bilmez mi Ĥaķķıñ qüdretin hem böyle olur mı
O da te' yid olur Mevlā degil edüğüñü ' İřā
- Kezālik Nefy-i şirke Dā' ir
- Kitāb ehl-i şalıb reddi Erıb Tuħfesi var nāmı
Muşannıf yazıyor anda da ' ilmidir heme evfā
- 15 Demekde var ikinci fışkadadır' tiķād böyle
Ki ' İřāya cemī' enbiyāya küfr şu eclā
- 60/b Ki o qavm dediler ki ibn-i Yezdān olarak ' İřā
Pederden Tañrı vü māderden o insāndır deyüp ĥāřā
- Vücüden cenāb-ı ādemlik olup şulb u medfün
Ulūhiyyetde inüp ba' de o dūzaħa gūyā
- Çıqardı enbiyāniñ cümlesi dūzaħda imiřler
Ki cedd-i Ādemiñ cürmi erüp ĥıñta yedi aña
- Kezālik řirkiñ Nefyine Dā' ir
- Kitāb ehl-i şalıb reddi Erıb Tuħfesi var nāmı
Muşannıf yazıyor anda da ' ilmidir heme evfā

20 Olur mı yaradan baḡ ḡalkla bir hem baḡnda sākīn
Hem öyle olmadan noḡṣan u ‘aczi var demek zīrā

Dedi mi böyle ‘Īsā hem telāmīzi ki o dīnde
Heme rāvī bu sözü ṣoñra añlayı esās aña

61/b Egerçi bī-peder ermiş deyü ise ‘acīb andan
Eb u mādersiz idi bil ferīṣteh Ādem ü Havvā

Egerçi mu‘cize içinse vāḡıf ehl-i ‘ilmiñiz
Ḥayātı hem memātında da kıldı İlyās iḡyā

Ki dünyāda degilken kendüsü iḡyā demek a‘ceb
Cihānda iken olmaḡdan bi-izni’llāh yine eclā

25 Edüp İlyāsda böyle meyyit iḡyā vü dūhn u ḡıntā
Pek az iken du‘āsıyla yedi yıl kıldı Ḥaḡ evfā

Denürse penc çörek yedirdi beṣ biñ kimseye ‘Īsā
Yedi hep altı yüz biñ kimse kırḡ yıl menn ile selvā

Ḳara-veṣ yürüdi deryāda denürse de hem ‘Īsā
Heme ḡavmiyle Mūsā geçdi kim ṣaḡ ḡıllaraḡ deryā

Buradan rif‘ati için yine denmez buña Tañrı
Muḡirsiz böyledir İlyās u İdrīs ṣā‘iden aña

62/a Epuna’l-İncīli hem de felek üzre ṣu‘ūd kıldı
Ki Tevrātca hem ‘ālimleriñiz kim muḡir eclā

Kezālik Nefyi Şirki Ḥāvī

30 Var kitāb ehl-i ṣalīb reddi Erīb Tuḡfesi var nāmı
Ki muṣannıf yazıyor anda da ‘ilmi evfā

Bāb-ı rābi‘de yazar böyle be-İncīl-i Matta
Dedi şeyṡān çün ‘Īsāya ki böyle ḡāṣā

Ḳıl ‘ibādet baña dünyā ḡılına saña laṡıf
Māsiva’llāha dedi olmaz ‘ibadet ‘Īsā

Diyemez Ḥaḡḡa vü nebīye bu kelāmı şeyṡān
İ‘tirāf hem de baḡ ‘Īsā degil el-ḡaḡ Mevlā

Kezālik Tevhīd-i Bārīyi Muḡtevī

Kitāb ehl-i ṣalīb reddi Erīb tuḡfesi var nāmı
Ki muṣannıf yazıyor anda da ‘ilmi evfā

35 On yedisi deyüp āyet bu yigirmi bābca
Bil yazar āḡir İncīlde ki Yūḡanna

62/b Didi ‘Īsā babama babanıza gitmedeyiz
Hemde Allāhıma Allāhıñıza da bu kezā

İṡtılāḡ idi be-vaḡt baba demekdir mālik
Babañızda dedi hep ḡavmede baba mı Ḥudā

Dedi Allāhıma Allāhıñıza bi’t-ta‘ḡıḡ
Ḳoymadı ṣekki buyurmaḡla muḡaḡḡaḡ aṣlā

20⁶⁷⁷

Der Naşārā vü Yehūd qurb Haqqıñ ile veledi
Haq ehibbāsıyız aña de ‘azāb ne evfā

Şayılu günle ‘azābın bize ya‘ nī dediñiz
Sizde insān o diler qahrı⁶⁷⁸ diler kıldı ‘aṭā

Hāk u eflāk u arasında ne varsa anıñ

Kezālik Men‘-i Şirki Şāmil

Var kitāb ehl-i şalīb reddi Erīb Tuḥfesi nām
Ki muşannıf yazıyor anda da ‘ilmi evfā

40 Bāb-ı ḥāmisde de İncilde yazar Yuḥanna
Ki buyurmuş heme bu nuṭq-ı cenāb-ı ‘İsā

Qılmadayım heme emriyle beni göndereniñ
Etmzem re‘yim ile bir ḥareket ben kaṭ‘ā

Anı Tañrı nice derler yazıyorken İncil
Kendü nuṭqu idügün şöyle deyü mihr-āsā

63/a Kezālik Nehy-i Şirki Müşbit

Var kitāb ehl-i şalīb reddi Erīb Tuḥfesi nām
Ki muşannıf yazıyor anda da ‘ilmi evfā

Bāb-ı ḥāmis-i ‘aşere yazdı yine İncilde
Böyle Marḳos idi hep ‘uzv ile ifk o da aña

45 Çärmıḥda dedi ‘İsā beni kim yā Rabbī
Böyle terk eylediñ āyā ne sebebdır ḥālā

Şoñ sözü o olaraq öylece mevti derler
Kendü Tañrı degil andan keremin kıldı recā

Enbiyā hem de velilerde de ermez bu lāf
Ki teyeqqunla bilür qılmadı terki Mevlā

Kezālik Tevhīd-i Rabbāniye Delīl

Var kitāb ehl-i şalīb reddi Erīb Tuḥfesi nām
Ki muşannıf yazıyor anda da ‘ilmi evfā

Yazıyor İncilīñ āḥiri içre Luḳa
Qalkdı medfūndı ḥavārīye de erdi ‘İsā

50 Qorqdu şek kıldı melek ü cin mi o dedi ki bilin
Ben gibi rūḥānīde et ü kemik ermez zīrā

63/b

Kendü de laḥmı vü kemigi yaradan kendü mü kim
Yaradıcı ile ḥalḳı bir olur mı ḥāşā

Bil luzūmlise kemik u laḥm idi aqdem nāqış
Olamaz zerrede de noqşānda Yezdān aşlā

Var mekān heme zamān geçmiş olup ‘İsāya
Nice Allāh denür Ḥālīq o bir bir zīrā

⁶⁷⁷ 18. āyetin tefsiridir.

⁶⁷⁸ A: “Sizde insān o diler qahrı vü diler kıldı ‘aṭā” vezin gereği bağlaç olan “ve” düşürülmüştür.

- Hem mücāzāt edecek dergeh-i merci' zīrā
- 21⁶⁷⁹ İnkītā' -ı rusül 'aşrı ile erdi bu Resül
Demesün Ehl-i Kitāb bunu unutduķ zīrā
- 90 Size de müjde⁶⁸⁰ ihāfa eder ey Ehl-i Kitāb
Heme aḥvāle her ezmānda ķādir Mevlā
- Ḥaķ likāsıdır elez cümle-i en'umdan da
Ol ķadar yine selām kıla Resüle ihdā
- Almaķ ister dedi Kūr'ānı veremem yine
Keşf ile Avrupanıñ sözünü Dügümlü Baba
- 22⁶⁸¹ Kāvmine dedi ki Mūsā ediñiz Ḥaķķı zıkr
Enbiyā eyledi sizden size mülk kıldı 'atā
- 'Aşrıñızda olan 'ālimlere luḥf etmedigin
Size luḥf etdi zehī kılmalı ḥamdı bil aña
- 95 23⁶⁸² Şām u Kuds ile hāvalisine gitmekligiñiz
Emr-i Ḥaķ dönmeysesiz bunda ziyāndır ķaḥ'ā
- 24⁶⁸³ Dediler anda şu cebbārlar olup giremeyiz
Her ne dem ki çıķa biz dāḥil oluruz ḥaķķā
- 25⁶⁸⁴ Dediler iki racul ḥā'if-i Ḥaķ mün' am-ı Ḥaķ
Bāba var kim buña siz fā'ik olursuz ķaḥ'ā
- 26⁶⁸⁵ Kılmalı Ḥaķķa tevekkül iseñiz mü'min va' d
(İbn-i Nūn Yūşa') denür biri (Kālīb) ma' nā
- 27⁶⁸⁶ Dedi ķavmi ebedi gitmeyiz anlar var iken
Sen ü Rabbiñ çıķ aña etmelisiz ḥarbi edā
- 100 Ba'zılar Rab ile maķşūdunu Hārūn dediler
Sinnen ekber ki bu ma' nāca denür bu gūnā
- 28⁶⁸⁷ Dedi Mūsā ki muḥ' nefsim ü Hārūn yā Rab
Fāsikīndan bizi tefrīķ buyur sen efvā
- Bil bu tefrīķ keremi ile 'ikābıyla demek
Bil demek çok feseķa var idi maķbül aķvā

⁶⁷⁹ 19. āyetin tefsiridir.

⁶⁸⁰ A: "Size de müjde vü ihāfa eder ey Ehl-i Kitāb" vezin gereği baĝlaç olan "ve" düşürülmüştür.

⁶⁸¹ 20. āyetin tefsiridir.

⁶⁸² 21. āyetin tefsiridir.

⁶⁸³ 22. āyetin tefsiridir.

⁶⁸⁴ 23. āyetin tefsiridir.

⁶⁸⁵ 23. āyet tefsirinin devamıdır.

⁶⁸⁶ 24. āyetin tefsiridir.

⁶⁸⁷ 25. āyetin tefsiridir.

- 29⁶⁸⁸   Hâk dedi kırk sene bunlar varamazlar buraya
Tihde hayrân bu füssâk esef kılma añâ
- 60/a   *Sûre-i Mâide'den*
- Hâk mücâhidleri efđal dedi kıldı müjde
Ecri ile de selâm kıla Resûle a' lā
- 105   Nefs-i cebbāra tefevvükle buyurdu tahrîş
(أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ⁶⁸⁹) pendile Dügümlü Baba
- 30⁶⁹⁰   Ey Resûl Ehl-i Kitāba oğu şöyle kışşâ
Kesdi kırbānımı Hābîl kıbûl oldu be-cā
- Etdi bil böylece Kıbîl kıbûl eylemedim
Dedi Hābîle seni kıtl edeyim hāsîd añâ
- 31⁶⁹¹   Dedi Hābîl kıbûl eyledi şālihlere Hâk
Kıtl için el uzadırsañ ben uzatmam saña
- 32⁶⁹²   Hâkka kırkum kıala o gūnece kıtlîñ gūnehi
Hem gūnāhîñ ile kim nāra olursun ilkā
- 110   33⁶⁹³   Böyledir anda cezā dedi o ammā Kıbîl
Nefsce tābi' olup kıtlî ile buldu cezā
- 34⁶⁹⁴   Defni bilmez idi biz añâ gurāb gönderdik
Digeri eyledi ihlāk o gömecek icrā
- Bekledim bilmem o āsā deyü nādîm oldu
Kıtle olsa idi tābi' yine der-nef' efzā
- 35⁶⁹⁵   Benî İsrā' ile biz böylece etdik hükümü
Kim birisi biriniñ kıtlîni kılsa icrā
- Ki kışşâş ya ki zemîn içre fesād def' i degil
Olmuş olur o cemî' -i nāsı da kıtlî gūnā
- 115   Kim kim ihyāya sebep bir kışiyi bu da yine
Cümle-i nāsı da etmiş gibi el-hâk ihyā
- Benî İsrā' ile de mu' cizelerle rusûlüm
Gelmiş iken de o pür zenb ü işrār efzā
- Var hadîş böyle ki bî-hâk biri olsa i' dām

⁶⁸⁸ 26. âyetin tefsîridir.

⁶⁸⁹ "Allâh'ın kendisine lutufta bulunduğu, senin de lutfkâr davrandığın kışiyeye." Ahzâb Sûresi, 33/37.

⁶⁹⁰ 27. âyetin tefsîridir.

⁶⁹¹ 28. âyetin tefsîridir.

⁶⁹² 29. âyetin tefsîridir.

⁶⁹³ 30. âyetin tefsîridir.

⁶⁹⁴ 31. âyetin tefsîridir.

⁶⁹⁵ 32. âyetin tefsîridir.

- Kātılıñ cürmü gibi Kābile olur i' t̄a
 Hem hadīs nīk u bediñ mücidine fā' ili-veş
 Her olunduğca olur ecr ü günāh nev-peydā
 36⁶⁹⁶ Kim ki Yezdān ü Resūl dōstlarına ħarb kılsa
 İşbu dünyāda fesād kılsa hemīn böyle cezā
 120 Māl almazsa bu kātıl ise ger katl olunup
 İkisin kıldı ise şalb cezādır aña
 Alsa māl etmese katli yed-i eyemen ile
 Kaṭ' olur şol kademī öylecedir anda cezā
 Etmeyüp ikisini līk bil iḥāfa kılsa
 Beldesinden ola bir beldeye nefyi icrā
 Dünyevīdir bu cezālar ki yine ' uḫbāda
 Her birine de ' aẓīm nice elem bār-ı belā
 37⁶⁹⁷ Līk ḥükkāma zebūñ olmadan olsa tā'ib
 Raḥmet ü ' afvı buyurmağda yine Ḥaḫ aña
 125 38⁶⁹⁸ Ḥavf-ı Ḥaḫ olmalı ey mü'min aña ḫurb için
 Bul vesīle vü cihādı vü tarīkce kııl edā
 60/b *Sūre-i Māide'den*
 Ya' nī bātinca vü zāhirce ola öyle cihād
 Umulur böyle felāḫ kim yine luṭfendir aña
 Bī-ḥesāb rızķı buluyor şühedā ' inde'llāh
 O degin daḫı selām kıla Resūle Mevlā
 Oldu rūḫānī vü cismānī de bā-feyż-i İlāh
 Sebeb iḫyāya ḫaḫīḫ öyle Dügümlü Baba
 39⁶⁹⁹ Kāfirin olsa cihānda ne ki var hem mişli
 Verir ol erse ḫiyāmetde cezāsına devā
 130 40⁷⁰⁰ Līkin olmaz o ḫabūl yine ' azāb olur elīm
 Çıḫmaḫ arzūsu eder nārdan elem var ebedā
 41⁷⁰¹ Sāriḫ u sāriḫanıñ destini şer' an kesesiz
 Kesb-i yed Ḥaḫdan ' iḫābdır bu olur aña revā
 42⁷⁰² Ḥaḫ ' Azīz ḫükmü muşīb şoñra o tevbe etse

⁶⁹⁶ 33. âyetin tefsîridir.

⁶⁹⁷ 34. âyetin tefsîridir.

⁶⁹⁸ 35. âyetin tefsîridir.

⁶⁹⁹ 36. âyetin tefsîridir.

⁷⁰⁰ 37. âyetin tefsîridir.

⁷⁰¹ 38. âyetin tefsîridir.

- Bil kim O 'afv eder 'afv edici rahmı evfā
- 43⁷⁰³ Yok mu fehmiñ ki ey insān yer ü gökler şehi Hāḡ
İstese 'afv ediyor cürmü diler ise cezā
- 44⁷⁰⁴ Her bir eşyāya ḡadīr küfrü dedi 'afv etmez
Eyleme ḡüznü Resūlüm aña ki küfr-efzā
- 135 Küfre sür' atde lisānen deyüp īmān ḡıldık
ḡalbi mü'min degil o bunda münāfiḡ zīrā
- Hem Yehūduñ nicesi nuḡkuñu sem' u taḡrīf
ḡıllarak gelmeyene ḡıldı yalanlar ilḡā
- Dedi anlarda cevāp sözüümüze evfaḡ ise
Uyup aña degil ise ḡaḡınup etme edā
- Kimi iḡlāl diler isem ki demek 'ilm-i ezel
Sen ḡalıḡsañ da degil mecma'ı envār-ı ḡüdā
- Bu nifaḡ ehli Yehūdī dilemez Hāḡ taḡḡīr
Dünyevī ḡadḡ erer ü 'uḡbāda 'iḡābı ḡaḡḡā
- 140 Cebri ḡırf ḡanma demek 'ilminiñ olmaz zıddı
Yine kendüleri böyle ḡılıyor hep ḡaḡḡā
- 45⁷⁰⁵ Kizb için erüp olurlar saña gerḡi sāmi'
Līk ḡarām ekl ediyor ḡanma iḡā' atcı saña
- ḡer' im üzre aña ḡākim olup anlardan yā
Yüz çevir saña zarar da edemezler zīrā
- Hük-m-i ḡer'ī ile 'ādilligi bāhir taḡrīḡ
Bize ta' līm demek idüḡü bellü evfā
- Bil yine ḡüzn-i Resūl ḡayr için olup memdūḡ
Hem teselli aña 'ilm-i ezel oldu inbā
- 145 Yazıyor Fātiḡa tefsīr-i Fenārī ma' lūm
Ki cinānlarda vesīle derecesi a' lā
- Bu vesīleye vesīle anıñ ümmetleriniñ
Etdi Hāḡ o ed' iyesin bu yine luḡf-ı zībā
- ḡükr ola kim bizi O eyleyerek ḡayr-ı ümem
Hem de bī-ḡad ni' amı bulduḡ anıñla ḡaḡḡā
- O makāmla da mübeḡḡirdi buyurdu fermān
ḡılalım Aña du' ā bizleri talḡīf ḡaḡ' ā

⁷⁰² 39. āyetin tefsīridir.

⁷⁰³ 40. āyetin tefsīridir.

⁷⁰⁴ 41. āyetin tefsīridir.

⁷⁰⁵ 42. āyetin tefsīridir.

Bu da haqqā ki cemīl-i feyz-i ilāhīdir kim
Anı bizden bizi andan ede mesrūr Mevlā

قال النبي صلى الله تعالى و على اله و صحبه اجمعين و سليم كما يحب و يرضى دائما (يسلو)

61/a *Sūre-i Māide'den*

لى الوسيلة فانه درجة فى الجنة لا ينالها الا عبد واحد و ارجمن الله امر تكون هو انا) و فى الحديث (اللهم رب هذه الدعوة التامة والصلوة القائمة ات سيدنا محمدا الوسيلة والفضيلة وابعثه المقام المحمودالذى و عدته⁷⁰⁶) (حلت له شفاعتى يوم القيمة)

- 150 Kim ezānlarla iḳāmet verilüp soñra hemān
Bunu diye aña ol va^c di şefā^c at ki sezā
- Ḳıla maḥbūbuna ikrām vesīle Rabbim
Cinān efḍalı vü maḥmūd maḳāmı ebedā
- Dil-i Fenārī ki açar ḳalb-i Kemālde feyzi
Oldu pūr-nürsa da peyrevinde Dügümlü Baba
- 46⁷⁰⁷ Nice ḥükmüñ diliyor ḳavm-i Yehūdda Tivrāt
Şañma mü'min aña hem ḥükme ki evfaḳdır aña
- 47⁷⁰⁸ Eyledim aḳdemi Tivrātı da inzāl ki yine
Ḥaḳḳı icrā edici var idi envār-ı hüdā
- 155 Ḥaḳḳa münḳād nebīler ü ^c ulemā hep zühhād
Ḳıldı ḥükm añı şıyānet ile şāhiddi buña
- Nāsdan ḳorḳmayasız ḳorḳum ola aḥḳāmım
Şatmayıñ cümle cihān ḳadren eḳaldır ḥaḳḳā
- Benim inzāli eden her emrimi ḥükm eylemeyen
Her kim olur ise kāfir bil o ḳalbi maḥzā
- 48⁷⁰⁹ Biz ḳışāş etmeli kim nefis ile nefis ^c ayn ile ^c ayn
Hem burun ile burunu dedik el-ḥaḳ aḳvā
- Hem ḳulaḳ ile ḳulaḳ diş ile dişi ḳışāş
Hem curūḥda da ḳışāşı ediñ ^c adl ile edā
- 160 Müdde^c i ger anı ^c afv etse olur keffāret
Ki olur ^c afvı içün aña da afv-ı Mevlā
- Benden inzāl olan ḥükm ile ḥükm eylemeyen
Her kim olur ise zālīm de denür böyle aña

⁷⁰⁶ “Ey şu eksiksiz davetin ve kılınacak namazın Rabbi Allāh'ım! Muhammed'e (sav) vesileyi ve fazileti ver. Onu, kendisine vaadettiğn makām-ı mahmuda ulaştır. Muhakkak ki sen vadinden dönmezsın.” Buhārî, Ezân, 8.

⁷⁰⁷ 43. âyetin tefsiridir.

⁷⁰⁸ 44. âyetin tefsiridir.

⁷⁰⁹ 45. âyetin tefsiridir.

- 49⁷¹⁰ Enbiyā işrine ‘İsā yine peyrev olarak
O kitābı da mü’eyyid idi öyle zīrā
- Verdik İncīli aña kıldık idi nūr u hüdā
Yine Tevrātı mü’eyyid idi ıslāh-ārā
- 50⁷¹¹ Haḫca ḫorḫana o nuşş anıñ ile ḫükm edeler
Ehl-i İncīl kim o nuşşa kim degin öyle zīrā
- 165 Benim inzālım olan ḫükm ile eylemeyüp
Kim kim ‘aksi ise fāsıḫ yine o bil maḫzā
- Münkiri kāfir ü ‘aksi ile ḫākim zālīm
Kim ki dūru ola fāsıḫ demek olur eclā
- 51⁷¹² İşbu Furḫānı da bi’l-ḫaḫ saña kıldık inzāl
Yine şıdḫıla muḫarrifleriñ eyler inbā
- Saña şudur keremim cümlesine ḫükm eyle
Gelmeye meyl hevāsı saña demek farazā
- Ḳıldım ‘aşırınca nebīyyinde şer‘ u minhāc
Bir cemā‘ at ḫılar idim dileseydim ḫaḫḫā
- 170 İmtihān olmasız sa‘ y-ı şevābda oluñ
Bañadır mercı‘ -i kül şübheñiz olur imḫā
- 52⁷¹³ Saña münzel ki bu aḫkāmı de anlara hep
Seni iḡfāl dilerler bu olur ki imlā
- 61/b *Sūre-i Māide’den*
- Demiş aḫbār-ı Yehūd ḫaḫlu de da‘ vāda bizi
Saña tābi‘ oluruz aldatacaḫdı ḫāşā
- Anlarıñ fikrine göre dedi Mevlā öyle
Cüz’ice meyli de ḫılma o demek kim farazā
- Ḫaḫ cezāsın verir ‘ācil ki Yehūd pek bed-ter
Gerçi nāsda yine fācir olur ekşer ammā
- 175 53⁷¹⁴ Cāhiliyyetde olan ḫükme o istekde olur
Ḫaḫdan aḫsen n’ola ḫükm ehl-i yaḫīne aşlā
- 54⁷¹⁵ Mü’mine dōst degil ḫavm-i Naşārā vü Yehūd
Birbirine bulunur dōst size kim şanma vefā

⁷¹⁰ 46. âyetin tefsîridir.

⁷¹¹ 47. âyetin tefsîridir.

⁷¹² 48. âyetin tefsîridir.

⁷¹³ 49. âyetin tefsîridir.

⁷¹⁴ 50. âyetin tefsîridir.

⁷¹⁵ 51. âyetin tefsîridir.

- Sizden o kimse ki bil ḥubb ediyor bunlar ile
O da anlardan olur zālime yoḡ rāh-ı hüdā
- 55⁷¹⁶ ‘İllet-i şekki olan bunlara ḥubba sārī‘
Fikr eder şöylece hep belki olur bunda ‘ulā
- Mekkeyi feth ü Yehūd tardıñı Ḥaḡ emr kılar
Anları kıla yaḡīñ ‘aşırca nādīm ḥaḡḡā
- 180 Var ḥadīṡ aḡrebiñiz baña şalātı çoḡ eden
Ede ḥubb u emeli üzre heme āñ Mevlā
- Aña ḡurbiyyetimizce ereriz Ḥaḡḡa ḡarīb
Şalavāta buña göre ola her ānda vefā
- Ḥubb-ı fi’llāhca bil ‘aḡd-ı müvālāt etdi
Ḳıldı ilād-ı veled ḡalbi Dügümlü Baba
- 56⁷¹⁷ Bildiler ehl-i nifāḡı dediler mü’minler
Bunlar etmişdi ḡasem mü’min idi biz-āsā
- Bunlarıñ bāḡıl olup da ‘ameli oldu rezīl
Bulur ‘uḡbāca ziyāñlar şuña olur eclā
- 185 57⁷¹⁸ Kim ki mürted ola sizden yine ey mü’minler
Getürür ḡavm ki muḡīb Ḥaḡḡa vü muḡīb Ḥaḡ da buña
- Kim nezāket edecek mü’mine hep kārda zehī
‘İzzet-i dīñ ile küffāra olur ḡahr-efzā
- O demek ehl-i Yemen ü Fārs u sārīrleri de
Ki cihād eyledi vü Fārūḡ mu‘azzam sır aña
- Ya denür vaşf-ı muḡācir ile enşār aşḡāb
Ḳıldı mürted ile ceng baş yine Şiddiḡ-ı eclā
- Hep olup ‘azm-ı beḡā-yı nebevīden şoñra
ḡayb demek oluyor mu‘cize bir bir hep aña
- 190 Böyle mevşūf bulunan ümmete de tā-be-ḡıyām
Medḡi demeklige de ḡā’il olamaz ḡaḡā
- Ḥaḡca yol ede cihād levīm ediciden bī-vehm
Feyz-i Ḥaḡ kim kime diler biliyor eyler ‘aḡā
- 58⁷¹⁹ Ancaḡ Allāh u Resülü ile mü’min size dōst
Ki namāz kıla zehī ede zekāt hep edā

⁷¹⁶ 52. āyetin tefsīridir.

⁷¹⁷ 53. āyetin tefsīridir.

⁷¹⁸ 54. āyetin tefsīridir.

⁷¹⁹ 55. āyetin tefsīridir.

- Ḥālbuki yine rukū' da bu demek şīr-i Ḥudā
Sā' ile eyledi parmağda yüzüğün ilkā
- 59⁷²⁰ Kim ki ben ile Resūlüm ile mü'minleri de
Yār eder ' askerim o gālib eḥaḳ u zībā
- 195 60⁷²¹ Yār edinmeye kim Ehl-i Kitābı mü'min
Küfrü eفزün ediyor dīniñizi istihzā
- 61⁷²² İttikā eylesiz mü'min iseñiz Ḥaḳdan
Hüzüv ü lu' b edinür olsa şalāt ile nidā
- 62/a *Sūre-i Māide'den*
- Ya' nī bī- ' aḳl ki o ḳavm kitāb ehli iken
Şöyle derk eylemeyüp ' aḳl-ı selīm denmez aña
- 62⁷²³ De kim ey Ehl-i Kitāb bizde ne ' ayb var meşhūd
Meger īmānımıza ṭa' n o eşna' -eclā
- Ḳıldık īmān bize evvel gelene Ḥaḳca celī
Sizde çün ḥāric-i īmān ki bu ' işyān icrā
- 200 63⁷²⁴ Şu degil mü'min aña zu' muñuz ammā diyeyim
Tañrı nezdinde ki kim şer oluyor bu gūnā
- Ederak la' n u saḥat eyledi maymūn u domuz
Mā-sive'l-ḥaḳḳa ṭapan şer ü azan o zīrā
- 64⁷²⁵ Hem gelür ehl-i nifāḳ der size īmān etdik
Gelerek küfrde gitdi bilürüm ben ebedā
- 65⁷²⁶ Çokları oldu ma' āşī vü ' adāvetde celī
Ḳılmada ekl-i ḥarām kārları nefret-efzā
- 66⁷²⁷ Ne için zühd ü şerī' at ' ulemāsı nuşḥu
Ḳılmaz o ḳavl ü günāhda bu ḳabīḥ pek aña
- 205 67⁷²⁸ Dediler ḳavm-i Yehūd rızḳca yedu'llāh mümsik
Ḥayırdan bunları men' e bil o söz bend evfā
- Anlara la' nı ḳılar elleri Ḥaḳḳıñ mebsūt
İki el Ḥaḳca Cemāl ile Celāl bil maḥzā

⁷²⁰ 56. âyetin tefsîridir.

⁷²¹ 57. âyetin tefsîridir.

⁷²² 58. âyetin tefsîridir.

⁷²³ 59. âyetin tefsîridir.

⁷²⁴ 60. âyetin tefsîridir.

⁷²⁵ 61. âyetin tefsîridir.

⁷²⁶ 62. âyetin tefsîridir.

⁷²⁷ 63. âyetin tefsîridir.

⁷²⁸ 64. âyetin tefsîridir.

Dilediği gibi rızkı veriyor bî-hâ'il
Yalnız sa'y ise hâmmâlca olur pek ki ğinā

Çokları küfrünü artırdı erecek Qur'an
Verd ü necsiñ hoşusu mihr ile efzün zîrā

Aña inkârda ez-küfr ü tecāvüz hâdden
Olmada birbirine haşm ü 'adüvlük peydā

210 Ya' nî bi'l-fi'l kıyâmet kopana dek de Yehūd
Nâr-ı harbi edemezler ki kılar Haq itfā

Kaşd u âmâlları lîk fesâdı arzîñ
Müfside bilmeli hubbum benim ermez kaţ' ā

Ġaybdır bu da beyân oldu biñ üç yüz sene çün
Şoñra ki hâlde öyle demek oldu bil aña

Bildik aqvām oluyor gāh kavî gāh za'îf
Mu' cize böyle devām üzre dedi bil haqqā

68⁷²⁹ Kılssa İmān u şalāhıda hemān Ehl-i Kitāb
Maḥv edüp seyyi'esin cennete koruz zîbā

215 69⁷³⁰ Kılssa Tevrāt u İncil ile Qur'anla 'amel
Yer zehî luţf ile her sū keremimle eclā

İndi Qur'anı demek buña da zîrā vāfi
Kāffe-i nāsa da meb'ūs bu Şāh-ı dü-serā

İçlerinde bulunur mu' tedili mü'min olup
Ekşerisince fenā kârdır ammā eclā

70⁷³¹ Hem Resülüm saña inzāl olanı sen be-kemāl
Eyle iblāğ bu da küffārca zu' mu imḥā

Kim ihāfa ile men' i edemezler bileler
Demeseñ cüz'î bu hep anı olur terk-āsā

220 Seni maḥfuz edüp kâfire yol vermem ben
Olamaz öyle mühînlük emel ammā ki buña

62/b *Sûre-i Mâide'den*

Dedi hicretde Medînede Yehūd katl ederiz
Pâsbânlıkda idi hep gice aşḥāb be-vefā

İşbu nāşş erdiği şeb beklemeli ref' buyurup
Rüz u şeb gezdi yalnız idi bil kim haqqā

⁷²⁹ 65. âyetin tefsîridir.

⁷³⁰ 66. âyetin tefsîridir.

⁷³¹ 67. âyetin tefsîridir.

- Enbiyā da yine kim katl u belā cilve-i Hāḡ
Hem sebab mu‘cizeden denmeye Tañrı da buña
- Ḳatl olunmaz demek olmakla hemān bu naşşı
Şıve-i sā’ire hep şanma münāfi buña
- 225 Enbiyāca da teraḡḡıye sebab cilve-i Hāḡ
Hem odur pek müteraḡḡı bu ziyān deme aña
- Ġaybı inbā bu da hem gelmeden emne esbāb
Mu‘cize dūnyevıce böylece icrāda buña
- Pāsbān beklemesi nefsi için ḡorḡu degil
Hāḡḡı ikmāl-ı beyān vaḡtini bil şonu edā
- 71⁷³² De kitāb ehline bir şeyde degilsiz siz kim
Kütübe eylemedikce heme imān a‘ lā
- Ya‘ nı Tevrāt u İncıl u Ḳur’āndır o
Ki Zebūr bil degil ḡukāmı mübeyyin zırā
- 230 Lık saña münzele tuḡyānen olurlar münkir
Zā’id eyler ise de eyleme ḡüznü buña
- 72⁷³³ Yalnız sözde o ki şimdi de imān etdi
Hem Yehūd hem de ki yıldızlara tapdı ḡuḡā
- Hem Naşārā ise de etse şaḡıḡ imānın
Hāḡḡa vü ḡaşrine hem fi‘ lını ıslāḡca vefā
- Bunlara ḡafv u ḡazen olmaya ammā ki bil
İşbu imānca her lāzımı ola ifā
- Kütübü ḡaḡdan ‘ aḡā’id yine hep ya‘ nı ‘ iyān
Hep vücūd demek olur bil o demek ser-tā-pā
- 235 Hāḡḡa imān olup re’s-i ‘ aḡā’id şoñra
ḡaşri hep kām u ‘ azāba da maḡaldır zırā
- 73⁷³⁴ Böyle ‘ ahd almışiken biz Benı İsrā’ilden
Şoñra da yine rusül etmiş idik nūr aña
- Her rusül nefsi hevāsınca degil men‘ ediyor
Kimine küfr ü kimin eyledi maḡtül ḡāşā
- 74⁷³⁵ Şandılar ḡahrımız olmaz eşamm ü kör-āsā
Şoñra da tevbe edüp ‘ afvımız olmuşdu şuña

⁷³² 68. āyetin tefsiridir.

⁷³³ 69. āyetin tefsiridir.

⁷³⁴ 70. āyetin tefsiridir.

⁷³⁵ 71. āyetin tefsiridir.

- Şoñra da kör ü eşammlık kılıyor çoqları lîk
Heme ân fi' lini görür yine ifâda Hüdâ
- 240 75⁷³⁶ Kim ki Allâhdır 'İsâ dedi kâfir bî-şek
Şirki red ile zehî etdi bu pendî 'İsâ
- Benî İsrâ'ile kulluk ediñiz Aña dedi
Ki baña sizlere ancak ki O ma' bûd maḥzâ
- Kim ki müşrik bile o cenneti kılmakda ḥarâm
Merci' i nâr u bunlarca naşîr yok aşlâ
- 76⁷³⁷ Öyle kâfir diyen Allâh üç ilâhîñ biridir
Başka ma' bûd yok O bir Tañrıyı bil Hâk ra' nâ
- Eylemezlerse rucû' anlar o bâtıl sözden
Küfren ölenler yine Hâkdan ' azâb var ibkâ
- 245 77⁷³⁸ Tevbe edüp dilemezler mi Hâk ' afvın anlar
' Afv ü rahmet eden Allâh Raḥîmdir ebedâ
- 63/a *Sûre-i Mâide'den*
- 78⁷³⁹ Ancak 'İsâ da Resûl geçdi zehî öyle rusûl
Mâderi âyeti taşdıķ ile şiddîka aña
- Eḥ' ime yer idi baķ şunlara bu men' e evvel
Şoñra da baķ ne te' annüddedir inkâr-efzâ
- 79⁷⁴⁰ De kim ' âbid misiz 'İsâda ki bî-emr-i Hâk
Edemez nef' u zarar sem' eder a' lem Mevlâ
- 80⁷⁴¹ De ki ey Ehl-i Kitâb kıлма tecâvüz ḥâkdan
Aķdem azanlara uyma ki bilerek be-hevâ
- 250 Hem de çok kimseleri eyledilerdi idlâl
Şimdide râh-ı ilâhîce o azdı ḥâlâ
- 81⁷⁴² Oldu Dâvûd u 'İsâ da' avâtı ile la' n
Ḥad tecâvüzle o ḳavmden ḳılan ' işyân icrâ
- 82⁷⁴³ Birbirisinde görür münkiri nehy etmez idi
Böyle ef' âlleri kim şunlarıñ idi ne fenâ
- 83⁷⁴⁴ Bî-kitâb kâfire döstluķda olurlar ma' lûm

⁷³⁶ 72. âyetin tefsîridir.

⁷³⁷ 73. âyetin tefsîridir.

⁷³⁸ 74. âyetin tefsîridir.

⁷³⁹ 75. âyetin tefsîridir.

⁷⁴⁰ 76. âyetin tefsîridir.

⁷⁴¹ 77. âyetin tefsîridir.

⁷⁴² 78. âyetin tefsîridir.

⁷⁴³ 79. âyetin tefsîridir.

- Ki eder nefsi ebed ahrı mueyy zr
- 84⁷⁴⁵ Olsalar Ha u Reslyle kitb m'mini ger
Bua olmaz idi dst vfiri bil ki fse
- 255 Ha Habbi kla her l u abn efal
Klup ab u l-i rusl ire vl
- Pek byk ch u ml hibi bed-albi oup
Mlhem ikrmda bilp ehli Dgml Baba
- 85⁷⁴⁶ M'mine nsda ' advetle eedd-i avm Yehd
Bir de mrik bulunur pek ki ' advdr zr
- Biz Naar diyeni ba' zs vdde areb
unki nzik ' ulem v lii de var ha
- 86⁷⁴⁷ İidp de saa inzl olunca ur'n
Ha o bilmekle gznden ya iniyor ba aa
- 260 Diyor anlar ki bu ur'n u Resle y Rab
Etdik imn bizi de hidi l sen ha
- 87⁷⁴⁸ Ne bize Ha v Furn  Resle imn
ılmama hlbuki ad etmesi ha hep ule
- 88⁷⁴⁹ Bunu iin vere Ha tatda enhrlu cinn
B-zevl hem uruyor musine bil hep bu ' a
- 89⁷⁵⁰ Kim bu yt u Resl lar inkr bil kim
Olur ab- caim anda mualled ebed
- 90⁷⁵¹ ayyibtn ki hell bu dedi ha bil m'min
Siz harmdr dey had lma tecvz a' 
- 26 591⁷⁵² Kim eder haddi tecvz bunu bil sevmiyorum
Ekl edin b  hell rz ki vermekde Hud
- Seyyid-i rusl ile hep l u aba alavt
Himmeti etdi Eb-bekri zll-i a' l
- (*Nefvel*) olmudu ehd eyledilerdi defni
ıldı (*iddk*) du' sıyla cel Ha ihy

⁷⁴⁴ 80. yetin tefsridir.

⁷⁴⁵ 81. yetin tefsridir.

⁷⁴⁶ 82. yetin tefsridir.

⁷⁴⁷ 83. yetin tefsridir.

⁷⁴⁸ 84. yetin tefsridir.

⁷⁴⁹ 85. yetin tefsridir.

⁷⁵⁰ 86. yetin tefsridir.

⁷⁵¹ 87. yetin tefsridir.

⁷⁵² 88. yetin tefsridir.

Medfeni dūr iken çıkdı hem oldu olan
Şimdi alektirik idi demesün nev-ḥükemā

Buyurup eyleyiñ ahlāḳ-ı ilāhīyi Resūl
Oldu o vaşf-ı ṭabī' atca Dügümlü Baba

270 92⁷⁵³ Dile ger gelse bilā-kaşd yemīn lā-be's o
Līk küffārın olur ḳalb ise te'yīd-efzā

63/b *Sūre-i Māide'den*

Ehliñiz vāfi yiyüp giydirilenden be-vasat
On faḳıre yedirüp yāḥud olunmaḳ iksā

Yāḥud o bir ḳula āzāddır o līk 'ācizse
Üç şiyām hep mütevālī ola bu ḥaḳ zīrā

Ya' nī keffāret-i eyman budur ola edā
Kendü ki ya ki bu keffārete ḳıl hırs zībā

Bildirir ḥükmünü Ḥaḳ şükrünü ifā edesiz
Ki bu teshīl ile var 'afv ü cezā der-'uḳbā

275 93⁷⁵⁴ Şaḳın ey müslim olan mey ü ḳumar u putlar
Hep piyanḡo demek ezlām ki şeyṭānī edā

Bilünüp her biri necs ü 'amel-i şeyṭānī
İhtirāz ḳılmalısız Ḥaḳdan ere kām u şafā

Var ḥadīş her ne ki çoḳluḳda veriyor sekri
Az iken yine ḥarām şāmil o envā' ca añā

Sekre varmazsa bil ekl ü şurb olunaniñ
Cüz'ī vü küllīsi daḡı her biri andan ḥaḳḳā

قال النبي صلى الله تعالى و على اله و صحبه اجمعين و سليم (كلها اسكر كثيره فقليله حرام⁷⁵⁵)

Cümle lu' b aşlı ḥarām ḳılsa 'ıvażlarca ḳumar
Ḳoy umar olsa büyük küçük ele alma fenā

280 Pey verüp mālını yanmaḳda piyanḡoda ḳişi
Nev' i naşıl da fişḳ yanına ḳoymaz dānā

Küfr iken put bu kebā'ir ile şayar Ḳur'ān
Küfre varmazsa da tehdīddedir anı Mevlā

94⁷⁵⁶ Mey ü ḳumarda diler ḥaşm u 'adüvlük şeyṭān
Ki size vü beyniñize ola demekdir zīrā

⁷⁵³ 89. âyetin tefsîridir.

⁷⁵⁴ 90. âyetin tefsîridir.

⁷⁵⁵ Bkz. vr. 32/a.

⁷⁵⁶ 91. âyetin tefsîridir.

- Bir de zikrimle namāzdan alıkoḡaḡ diler o
Siz eder misiñiz anı hem de menhi ḡaḡ ā
- 95⁷⁵⁷ ḡalasıḡ Ḥaḡḡa vü Resül'ne muḡıḡ ṡaḡınasız
Var ḡılāfında cezā lāzım olandır inbā
- 285 Ḥaḡ Ḥabībiyle ṡalāt cümle-i āl u ṡaḡba
Artdı Nıl der-^c aḡab olup aña (*Fārūḡda*) du^c ā
- Böyle hep men^c u ṡerāb iç ṡuhūr-ı ^c ışḡ-ı Ḥaḡ
Deyü mā'illere keṡṡāf ü Dügümlü Baba
- 96⁷⁵⁸ Pür-ṡalāḡ mü'mine ekinde ṡurbunda gūnāḡ
Yoḡ bil muḡteriz olduḡda ḡarāmdan ḡaḡḡā
- Hem de imān u ṡalāḡ üzre ṡebāt eyleyerek
ṡoñradan ne ki ḡarām ḡılmaz anı da zīrā
- Edüp imān ḡarāmdır deyü soñra bunu da
İttikāyı güzel eyler var aña ḡubb-ı Ḥudā
- 290 97⁷⁵⁹ Ḥaḡ ^c Alīm sizleri birbirine tefhīm ḡılar
Tecrübe mü'mine iḡrāmda ṡaydı zīrā
- 98⁷⁶⁰ Kim eder menhi iken aña mücāzāt ḡıla Ḥaḡ
Etme iḡrāmda ey mü'min olanlar icrā
- ḡılsa ez-ḡasd bil iki ^c ādil o ṡaydın miṡlin
Ḥükmü ḡılsun ḡoyun⁷⁶¹ öküz ya deve neyse sezā
- Ḥarem-i Ka^c bedde zebḡ ile o ḡılsun ṡadaḡa
Bellü olmazsa da ḡadri ede iḡ^c ām-ı fuḡarā
- Yā ṡiyām ṡuta mu^c ādil ḡılarak o gūnā
Ki ṡata öyle cezā ṡaydı ḡılanlar icrā
- 64/a *Sūre-i Māide'den*
- 295 Nehiden evveli ma^c fuvsa da ṡimden soñra
Bil cezā münteḡimi Ḥaḡ ki ^c Azīzdir zīrā
- 99⁷⁶² Baḡrdan ṡayd ü kenārda bulunan māḡī ḡelāl
Size vü ebnā'-ı ṡarīka ki temettu^c evfā
- ṡayd-ı berri size maḡrim iseñiz ḡıldı ḡarām
Tañrıdan ḡorḡmalısız ḡaṡri ediyor ḡaḡḡā

⁷⁵⁷ 92. āyetin tefsīridir.

⁷⁵⁸ 93. āyetin tefsīridir.

⁷⁵⁹ 94. āyetin tefsīridir.

⁷⁶⁰ 95. āyetin tefsīridir.

⁷⁶¹ A: “Ḥükmü ḡılsun ḡoyun u öküz ya deve neyse sezā” vezin gereḡi baḡlaḡ olan “vü” düṡürülmüṡtür.

⁷⁶² 96. āyetin tefsīridir.

- 100⁷⁶³ Ka^ç beyi dīnde kıvām dünyevī bādī-i emān
 Kıldı Zī'l-^hicceyi bu ecrde zamān birre binā
- Sevki taqlīdi qarābīniñ i^ç āşe size hem
 Yer ü gökler ile hep nesneyi bilür Mevlā
- 300 101⁷⁶⁴ Biliñ Allāhıñ ^ç ikābıda ziyāde hem de
^ç Afv u ğufrāndadır O da O ki bī-ihsā
- 102⁷⁶⁵ Rusüle vācib olup emrimi bir hep iblāğ
^ç Alen ü sırrı ^ç Alīm siz ki şorar Hağ ki vefā
- 103⁷⁶⁶ De müsāvī olamaz nīk u bed ey nās sizce
 Begenilürse de keşret ile bed erdi fenā
- Çorquñ Allāhca ey ^ç aqla be-ğaç şāhibler
 Bir helāl ħabbe hep arz tolu ħarāmdan a^ç lā
- 104⁷⁶⁷ Şorma ey mü'min anı kim güç olur gūş etmek
 Şorsañ inzālde Qur'ānı kılıyor eclā
- 305 Selef edenleri ^ç afv eyledi Allāh Ħalīm
 Hem ^ç afuvdur şunu tefsīrde vāfir eclā
- Zengine her sene ħac farz mı diyerek üç kez
 Şorana dedi desem öyle eder Hağ güç edā
- Birisi vālidini şordu buyurdu yeri nār
 İsmi şordu buyurdu şunu dağı zīrā
- Kim zinādan ola idi bilünürdü zāhir
 Yalan ermez ebedī şuşsa denür cehli buña
- 105⁷⁶⁸ Dileyüp kavm-i Semūd nāğa ħacerden çıkararak
 Vāfī küfr içre yine Şālih olup mürsel aña
- 310 106⁷⁶⁹ Sāibe ħām baĥire vü vaşīle denerek
 Ba^ç zī ħayvānlara müşrik yemez ebedī ammā
- Emrimiz olmayup ^ç izv etmede küffār bunu da
 Farğ u idrākda degil ekşeri böylece aña
- 107⁷⁷⁰ Denecek anlara Qur'āna Resüle geliñiz
 Der babamız ne ki etdi o kifāyetde baña

⁷⁶³ 97. âyetin tefsîridir.

⁷⁶⁴ 98. âyetin tefsîridir.

⁷⁶⁵ 99. âyetin tefsîridir.

⁷⁶⁶ 100. âyetin tefsîridir.

⁷⁶⁷ 101. âyetin tefsîridir.

⁷⁶⁸ 102. âyetin tefsîridir.

⁷⁶⁹ 103. âyetin tefsîridir.

⁷⁷⁰ 104. âyetin tefsîridir.

- Mühtedi olmadı bilmez idi bir şey pederi
Böyle iken de yine şöyle uyar nârda aña
- 108⁷⁷¹ Nefsiñiz şönu size lâzım olup ey mü'min
Azanıñ azması nefsiñce degil zamm eclā
- 315 Cümleñiz Haqqā rucū' etmedesiz maḥşerde
Deyüp etdigiñize bir bir olur kām u cezā
- 109⁷⁷² Gelerek ḥāl-i memāt sizlere ey müslimler
Diniñizden iki şāhidle vaşiyet zībā
- Başka dīnden yā iki şāhid ediñ hem o da 'adl
Size bir yolda o ḥālet ger olursa peydā
- Getürüñ bunları ikindi namāzdan şöna
Mu' teberdi bil anı kaffe-i dīnce zīrā
- Şübhe eyler iseñiz buña ḳasem etdiresiz
Aḳrabāsınıñ 'aleyhince ḳıla ḥaqqān edā
- 64/b *Sūre-i Māide'den*
- 320 Māl u dünyāya bedel etmeye ketm eylesesün
Hem diye ḳılsaḳ olur bizlere o ḥayf ebedā
- 110⁷⁷³ Bunlarıñ ḳızbe ḳasemle veyā sārīḳ edüğü
Bilünürse iki kimse gele aḳdem-efzā
- Vereşeden ki demekdir begenilsün ya' nī
Bā-ḳasem diye ḳasemdeki şuña biz evlā
- Diye kim geçiyoruz ḥaqqı ki zūlmü ederiz
Anları ede yalancı ise demek eclā
- 111⁷⁷⁴ Haqqā taḳrīb ola bu şāhidi ki ola eşaḥ
O yemīnle ki yemīn bozulur o ḳorḳar aña
- 325 Haqqā ḳorḳup da bil emrini ḳabūl eylesesiz
Fāsıḳa rāh-ı cinān etmez O iḥsān zīrā
- Līk menşūḥ dige dīnden olan şāhid hep
Olmaz İslām 'aleyhinde bu mesmū' be-vefā
- 112⁷⁷⁵ Rusülü cem' ile Haqq şorar icābet edeni
Tañrı 'ilmine ḥavāyleyle cevāb ḳılar 'aḫā
- 113⁷⁷⁶ Yine yād ḳıl anı kim Haqq diyecek yā İsā

⁷⁷¹ 105. âyetin tefsîridir.

⁷⁷² 106. âyetin tefsîridir.

⁷⁷³ 107. âyetin tefsîridir.

⁷⁷⁴ 108. âyetin tefsîridir.

⁷⁷⁵ 109. âyetin tefsîridir.

Saňa hem mäderiñe kıl keremim zikriñ edā

Ki seni rūḡ-ı kuds ile mü'eyyed kıldı
Luṭf-ı Haḡ mehd ü kühületde tekellüm icrā

330

Ref' idir ḡable kehālet otuz iki sinni
Ki o da dendi nüzülünde delīldir zīrā

Hem kehāletde tekellüm denemez mu' cizeden
Ki ḡaḡıḡ anda nüzül ile demekdir zībā

Ḳıllarak Haḡ saňa ta' līm-i kitāb u ' amelin
İkisi ismi muşarraḡ ki pek anlarız zībā

Resm ile tıyru icāzetle benden yapıp
Uçdu ṡayr oldu icāzet yine benden be-ḡuvā

Anadan kör ile ābraşları iznim ile
Şavdırup gözüde oldu o du' āda bīnā

335

Meyyiti benden icāzetle ihyā edüp
Ḳabirden çıḡdı bu da mu' cize hep idi ' ulā

Ḳacer içre bile meyyit çıḡup oldu veledi
Ya' nī alektirik idi demesün nev-ḡükemā

Men' etdim Benī İsrā' ili ḡatliñ buña ḡaşd
Kāfiri mu' cizeñe siḡr deyüp de zīrā⁷⁷⁷

Mu' cize vaḡde göre tıb idi evfer o zamān
Ḳikmet-i Haḡ bu da kim mu' cize lāyıḡ aña

' Aşr-ı Mūsāda erüp şeḡere anıñ için
Yed-i beyzāsı müvāfiḡ idi hem ḡayye-' aşā

340

' Aşr-ı Şāh-ı rusül içre füşāḡā pek çok olup
Etdi Ḳur'ān hemān cümlesin ' āciz ḡaḡḡā

Hem de cümle rusülüñ mu' cizesi emşāliñ
Anlara fā' iḡan ityānda oldu a' lā

Nūru hem aşl-ı ḡalā' iḡ o demek hep fer' i
Aşla tābi' ki heme aşl aña da o zībā

Gördü kim nās o zamān demedi Furḡān bir bir
Ḳün bu meşḡūd u bedīḡiyi ne ḡācet inbā

65/a *Sūre-i Māide'den*

Sebeb-i ' ilm-i tevātür bize öyle eriyor

⁷⁷⁶ 110. āyetin tefsīridir.

⁷⁷⁷ Rūḡ tefsīriñiñ tafşılı işbu sūre-i Baḡara'da işbu kitābın 49. şāḡifesinde muḡarerdir. vr. 25/a.

- Hem de küffārca ilzām idi kim şöyle edā
- 345 İnanur mu buña münkir ki o hep Qur'āna
Mütevātir u yine kim aña odur 'ilm-efzā
- Rūḥudur rūḥ-ı quds ü ḥādimidir Cebrā'ıl
Hem burāḳ çekdi idi şevk ile mi' rācda aña
- Ḥarbde dīdesi çıkup aḳanıñ çeşmini de
Gördüler etdi du' ā verdi hemīñ Ḥaḳ eclā
- Biri maḳtūl biri ṭamdan be-suḳūṭ fevt oldu
Eyledi öyle du' āsı ile zinde Mevlā
- Nevfel olmuşdu şehīd eyledilerdi defni
Ḳıldı Şiddīḳ du' āsıyla celī Ḥaḳ iḥyā
- 350 Medfeni dūr iken çıkıdı hem oldu olan
Şimdi alektirik idi demesün nev-ḥükemā
- Ḥarbde indi 'alāmetlü melekler meşḥūd
Her biri düşmeni ejder gibi ḳıldı imḥā
- Bir avuç topraḳ ile bozdu 'adū ordusun
Yed-i beyzā denür o dīdece andan ākvā
- Ġālib idi kefere anıñ ile bozuldu
Çün olup gözleri de öyle o ḥālde a' mā
- Müşkil envā' -ı 'alīl gördü du' āsıyla 'avn
Mu' cize oldu tevātür derece lā-yuḥsā
- 355 Yed-i pākinden aḳan şu ile ordu hepisi
Ābdest aldı içüp etdi devābbın isḳā
- Nice biñ kimse idi anlar u bilindi kim
Olsa yüz biñde tükenmez yine artar ḥaḳḳā
- Bir ḳoyun ekl ile ṭoydular ordu ḥaḳḳı
Çün du' āsı ile ḳıldı yine iḥyā zībā
- Pā-yı 'ālīleri etmez idi ḳum üzre eşer
Sengi maḥkūk ḳılıyordu gezerek mühr-āsā
- Sem' i eyler idi nezdine kim erse hepisi
Yed-i pākinde eder eṭ' ama tesbīḥ-i Ḥudā
- 360 Çoḳdu meyyitde du' āsıyla zehī erdi ḥayāt
Ḥaḳ Resūlü dedi ḳabrinden erüp de zībā
- Nev-nihālı dikecek dest-i şeref-pāşları
Büyüyüp o dem o hep meyve de oldu peydā

Gezinürlerdi mühācirken ‘adüvv gār üzre
Göze bārizse de oldu yine şavn-ı Mevlā

Biri şahrāda erişdikde baţup hayvānla
Tā’ib olduĝda rehā oldu çün etdi o du‘ā

Kehfiñ aşhābı da bīdār olup īmān etdi
Çaldı çār yārın aña bād ile ba‘ş u isrā

365 Hārb-ı Hāyberde pişürdigi koyun a‘dāniñ
Dedi zehrim var aña yine sözü kim eclā

Sāye-i eşrāfi ‘arşada hemān pīrāye
Gölgesi olmaz idi nūr idi hep ser-tā-pā

Şems batmışdı du‘āsıyla rucū‘ kıldı o
Hemde tırdurdu çü bir gün geç ola vaqt-i mesā

Cismine sündüs şevbüne de kōnmazdı sinek
Esnemeklikde erişmez idi hem bil ebedā

65/b *Sūre-i Māide’den*

Etdi hep nās tıyarak nuţku behāyimle cemād
Oldu aşhābla tekellüm bile bunda ra‘nā

370 Çift sürer gibi gelüp vāfi şecer emrinde
Hāĝ Resūlü edügün o da kılardı inbā

Güş kıllup görüyorlardı hemīn çok küffār
İçlerinden nicesi oldu şeref-yāb-ı hūdā

Siħre maħmūl ederek hāsīd ü aħmaĝlar ‘anūd
Çalmada küfrde mevđū‘ o cehennem evfā

Şöyle bir mu‘cize-i dā’ime kim bu Qur’ān
Sūreniñ aĝşarı mişlin bulamazlar füşahā

Dīn-i nev ermeyecek mu‘cize-i dā’imedir
Kim kıyāmet gününe dekde mişālsiz eclā

375 İns ü cīn cem‘ olarak birbirine olsa mu‘īn
Mişli īrādda ‘āciz dedi Tañrı eclā

Gelmedi oldu biñ üç yüz senede bir mişli
Siyyemā ‘Aşr-ı Sa‘ādetce ne çoĝdur füşahā

Bir bir aĝtār-ı bilādiñ füşahāsı daĝı hep
İmtihān oldu gelüp Mekke de her sāl icrā

İmtihān böyle idi her biriniñ kavmi bile
Sa‘yini bil çekerek hārb kılardı hattā

Sene-i kāmile sa‘y ile hīç āyet mişlin
Demedi eyledi ‘ācizliği ikrār fūşahā

380

Dedi īmān edüp eylemeyi bile hep
Bulmadık mişlini çalırdık idi şubḥ u mesā

Hīç bu eşnāda taḥarrüzde bulunmaz idi kim
Müslimīn az olup vāfir idi çün a‘dā

Akşar āyetiñ içinde tebeyyün eyler
Nice hük-m-i hikem-ārā nice ra‘nā ma‘nā

‘Arabī el-sine a‘lāsı yine bu Qur’ān
‘Arabī ise de i‘cāzla zehī müsteşnā

Geçeni vü ḥāl u āyetleri irād ederek
Ne demiş ise degil şekdeki ma‘lūm ḥaḳḳā

385

Evvel ü āḫir ‘ulūmu da olup hep bil kim
Hīç bir ḳavm ü kitāb ḳılmadı öyle ihşā

Çoḳ Maḳāmāt-ı Ḥarīri gibi cā nefscede söz
Cān-fezā līk veraḳ-ı gül gibi Furḳān eclā

Mūsīḳīler tekellüfle maḳām olsada ger
Bülbülün şavtı maḳāmında degildir zībā

Cevher ise bile kendüsü heme parlayamaz
Aşl-ı envār ki Qur’ān buña da feyz-efzā

Dendi Qur’ān demeli idi Sürürī sözünü
Mişli olmaz demek anıñ şu gūnā zībā

390

Buña fā’iḳ ki bu tefsīr ile zeyli vāfir
Dedim o şek gide Qur’ānda pek ‘aczim evlā

Var şanāyi‘ cede tārīhlerim andan evfer
Līk Allāh kelāmı heme ḥālde a‘lā

İki mışra‘la da envā‘-ı şanāyi‘ çoḳ var
Kim Sürürīde görülmez o tārīh eclā

Eriyor hep dediği ḥāl ü müstaḳbelce
Aña nisbetle biz (*ebced*) oḳuyan tıfl-āsā

66/a *Sūre-i Māide’den*

Uşanup dil fūşahā sözleri tekrār birle
Heme Qur’ān tekerrürde de var ḳalbe şafā

395

Cāhil olanda feşāḥatda vü ma‘nāsında
Fehm eder ḳılsa selāsetde de im‘ān āña

Bu da kılmaz mı tefekkür ki bu Furkânda hîç
Mâsivâ'llâhiñ ise ger olamaz hep yektâ

Çünkü tadrîcle nüzûl etdi yigirmi üç yıl
Olsa insân sözü nisyânca degil düz ma' nâ

Hem feşâhatde⁷⁷⁸ me' ânîde muhâliflik olur
Gelecekte dedigi olmaz idi hem icrâ

Lakin âyât olur birbirini tefsîrde
Bilmeden her birini şanma mübâyyin eclâ

400

Her lisâna şîvesi var lâyıķı üzre ehlin
Bularak baķmalı tefsîr-i şahîhi bil aña

Erdi bir def' ada tadrîclede emr ü neşhi
Bu da hep derke göre böyle be-luţf-ı Mevlâ

Var bedî' üzre beyân ile me' ânî vâfir
Ki kinâyât u mecâz gibi leţâfet evfâ

Rûtbe-i derkimize göre hep icâz u tafşîl
Bil kışâş emri ile kışşa-i Tûfân-âsâ

Sûre-i (*Tebbet*) 'aleyhinde du' â (*bû Lehebiñ*)
(⁷⁷⁹قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) vaşf-ı Haķ envâr-efzâ

405

Haķ kelâmı olarak cümlesi seyyân ise de
Farķ mezkûrlarında demek aña ra' nâ

Birbirinden buyurursa da Resûl efďaldır
Ecri haķķında demek bil bu da anıñ ra' nâ

Çoķ kırâ'at edemez öyle selâset vârid
Sâ'iriñde oķunur nicesi zîrâ eclâ

Andan ezîd oķunur vird ü du' â nice ĥadiş
Olamaz tev'emi cümlesi egerçi a' lâ

Şanma Furķân ki maĥlûķ o kelâmu'llâhdır
Ĥarf ü ses ile degil nâsca da o nuţķ-âsâ

410

Dil-i insânda da var gerçi kelâm- nefsi
Oldu insân ile meczûm kıyâmda maĥzâ

Oldu insân gibi ĥadiş bu kelâm-ı nefsi
Her zamân nefsi kılar ' aķl ile fikri peydâ

Rabbi bî-meşeliñ olup kâ'im nefsi o kelâm
Yaradacaķ bilür eşyâyı ediyor inbâ

⁷⁷⁸ A: "Hem feşâhatde vü me' ânîde muhâliflik olur" vezin gereĝi baĝlaç olan "vü" düşürülmüştür.

⁷⁷⁹ "De ki: "O, Allâh'tır, tektir." İhlâs Sûresi, 112/1.

Olup Allāhda Qadīm böyle kelām-ı nefsi
Olmaz elfāzı demek bu da kelāmı ammā

Olur elfāzda be-ḥaḳ derc-i kelām-ı nefsi
Dizilü subḥa gibi olamaz ammā eczā

415 Ki muḳaddemligi bir ḥarfiñ eder hep ḥādiş
Kelimāt-ı eṭyabı her gūnede i' cāz-efzā

Ḥarf u şavtı yaradır vaḳt-i nüzülünce hemān
Böyle ismā' ile Cibrīle çün oldu eclā

Hemde tertibi nüzülünde be-emr-i Bārī
Her nuşuş emr-i Ḥaḳ olan yeredir ḳayd-i a' lā

66/b *Sūre-i Māide'den*

Gördü ezber edeni az oluyor (*Zu'n-nūreyn*)
Yedi ḳıṭ' a heme yazdırdı muḥaḳḳaḳ a' lā

Heme aşḫab içinde oḳudup ba-tekmīl
Hep muşaddıḳ odur eṭrāfca zehī nūr-ārā

420 Kāfiriñ hep gözü öñünde meh oldu idi şaḳ
Bu hemān eylediği anda bunu istid' ā

Cebelin üstüne bir pārede gitdi māhdan
Şoñra birleşdi görüp gözleri ile eclā

Beldeden ḥārice şoran bile var küffārdan
Böyle hep gördüğünü siḥr şanup da ḥaṭṭā

Ḳıldı anlar yine ol veche taşdıḳ diyen
Ḥased eyledi bu gūne tecessüs icrā

Ki tevātür derecesindekiler bī-iḥşā
Oldu dibācede mi' rācı vü cüz'ī inşā

425 Pür-fer ilād ü reḡā'ible mizāc-ı pākin
Ḥilye-i 'ālīyesin pek ki bu icmāl ra' nā

114⁷⁸⁰ Bil Ḥudā vāsiṭa etmekle zehī 'İsāyı
Ḳıldı emri baña vü aña ediñ imān edā

Dediler ya' nī (*ḥavārī*) ki mu' inānı demek
Şāhid ol sen daḫı kim eyledik imān-ı eclā

115⁷⁸¹ Bilmez iken henüz 'irfānı muḥaḳḳaḳ dediler
Ḳādir olur mu Ḥudā indire me'kül zi-semā

⁷⁸⁰ 111. āyetin tefsiridir.

⁷⁸¹ 112. āyetin tefsiridir.

- Dedi ĩmānda mükemmel iseñiz edüp edeb
 Һavf-ı Һaқ eyleyerek deme řu gūnā bil edā
- 430 116⁷⁸² Dediler қаşdıımız ekl ile bulup iтmīnān
 Bulalım řıdқ-ı Һaқıқ ile řehādetde aña
- 117⁷⁸³ Dedi ‘Īsā bizim ey Rabbimiz olan Һaқsın
 Bōyle ver evvel ũ āhirce şu ‘ıyddır ki řafā
- 118⁷⁸⁴ Dedi Һaқ veririm ammā kim ederse kŭfrŭ
 Bir ‘azābı ederim ki olamaz eş buña
- Һaқ Һabībi ile hep āl u řaћbına selām
 Neş an ‘Ořmān u hep ařћābda kerāmāt eclā
- Ez-nihān eş‘ame erdi yedi yıl sır oldu
 Sāye-i faћr-ı risāletde Dŭgŭmlŭ Baba
- 435 Evliyā kılsa ќerāmāt hepsi mu‘cizesi
 Gōze meřhŭd kerāmet bu da bōyle aña
- 119⁷⁸⁵ Yād kıl hem de Һabībim diye Һaқ ‘Īsāya
 Mŭřrikīni kılup ilzām u tekdīr Һaқќā
- Sen mi bunda dediñ ũmmŭmle beni dŭnŭ’l-Һaқ
 Tañrı řutuñ dedigimde bu cevāb kıla baña
- Seni tenzīh ederim hem baña olmaz lāyık
 Demek o řoћbeti hīç bu ki degil Һaқ ќař‘ā
- 120⁷⁸⁶ Demiş olsam bilŭr ediñ ki benim nefsimde
 Ne ki var bāriz ũ aћfā eriyor ‘ilmīñ aña
- 440 Sende olup baña bilmedigiñi bilemem
 Kāffe-i ğayba seniñ ‘ilm-i muћītiñ eclā
- Demedim bunlara illā neyi kim emr etdiñ
 Һaқќa ќulluқ ediñ O Rab baña vŭ size yektā
- 67/a *Sŭre-i Māide’den*
- Ben de nezdinde iken Һāllerini gōrmŭř idim
 Beni aldıñ otesin hem yine sen hep dāñā
- 121⁷⁸⁷ şey cemī‘an saña ma‘lŭm u ‘azāb kılar iseñ
 ќullarıñ hep ki erer ќullara Һŭkmŭñ eclā

⁷⁸² 113. āyetin tefsīridir.

⁷⁸³ 114. āyetin tefsīridir.

⁷⁸⁴ 115. āyetin tefsīridir.

⁷⁸⁵ 116. āyetin tefsīridir.

⁷⁸⁶ 117. āyetin tefsīridir.

⁷⁸⁷ 118. āyetin tefsīridir.

- ‘Afvîñ olursa da hep Hâkim ü gâlib sensin
Dedigiñde bu cevâbı buyururum aña
- 445 122⁷⁸⁸ Bu gün o günki kılar şadıķa şıdķı nef in
Nehr-i cârîyle cinân anlar için ser-tâ-pâ
- Ebeden dâ’imen anda tıracaķlardır kim
Vaşfa şıdķıçün olur râzı Cenâb-ı Mevlâ
- Kereminden buyurur anları râzı Yezdân
Pek büyük fevz o kim nâcîdir anlar a’ lâ
- 123⁷⁸⁹ Mülk ü eflâk u arz u oralarda ne ki var
Hâķķıñ o cümle-i emriñde de Kâdir hâķķâ
- ‘Afvı hâķ kılmayacaķ müşrike şer’ an manşüş
Lîkin ‘aķlen aña imkân ederler imlâ
- 450 Bu su’âl sâdece müşriklere tekdîr olup
Bu cevâbda añadır hep yine tekdîr efzâ
- Bu müfâda göre maħviyyet ile hep bu cevâb
Hiç karşımazsa kişi böylece söyler zîrâ
- ‘Aķlı imkânıda böyle düşünürse anlar
Naķlen imkânda degil anı da te’kîd zîbâ
- Ger ‘aķâ’idde her edyânda bir şirk ‘afvın
Ehl-i şirk bilse de olmaz düşünür belki aña
- Seyyid-i rusûl ile hep âl u şaħba da selâm
Yed-i maķtû’ u (‘Aħ) kıldı zehî saĝ be-du’ â
- 455 ‘Ucb-ı nefse denilür şirk-i hafî pek bil kim
Ser-i mû kılmamalı der idi Dügümlü Baba

*Sûretü’l-En’âmi Mekkiyyetün ve Hiye Mi’etün ve Hamsün ve Sittüne
Âyeten*

- 1 1 Hâmd kim ez-ezel olmuş olıcaķ tâ be-ebed
Tañrı cümlemize Allâh aydiorum Aña
- Yer ü eflâk ile karanlık u nûru yaradır
Kefere Hâķdan ‘udül ile mişâl çok der Aña
- 2 Yaradır sizleri balçıkdan imâta kılcı
Eceli haşrı da Hâķ kim ne için reyb âyâ⁷⁹⁰

⁷⁸⁸ 119. âyetin tefsîridir.

⁷⁸⁹ 120. âyetin tefsîridir.

⁷⁹⁰ A: Eceli haşrı da Hâķ kim ne için reyb aña

- 3 Yer ü eflākda ‘ ibādet olıcaķ ancaķ O kim
Sırrı vü cehri ne ki etseñiz ‘ ilmi eclā
- 5 4 Sende de mu‘ cizelerle var iken Ƙur’ān
Yine i‘ rāzca oldu kefere münkir aña
- 5 A‘ zam-ı mu‘ cize Ƙur’ānı da münkir oluyor
Görür inkāra cezāyı kim eder Ƙaķ icrā
- 6 Bilmiyor mu kefere geĉmiř olan nāsı da kim
Etdik ihlāk aña bundan ĉoķ iken ‘avn-ı eclā
- Lāzım oldukca semādan vererek bārānı
Ƙařrı altında da enhārı pek etdik zībā
- Ƙıldıķ envā‘ -ı ma‘ āřisi küfrüyle helāk
Yerini āĉarı luşfum ile Ƙıldılar cā
- 67/b *Sūre-i En‘ām’dan*
- 10 7 Ƙılsam inzāl-ı kitāb yazılır Ƙırtāř üzre
Dest zedi olsa da küffār yine der siĉr-i eclā
- 8 Heybeti üzre melek inse ger oldu meřhūd
řuña aķvām şayanamaz olur ihlāk zīrā
- 9 Biz Resūlü melek etsek de racul řeklinde
Ƙılarınz giydigi elbisesi-veş hem de buña
- Ki cihādlerde melekler de görüldü öyle
Hem (*müsevven*) ki ‘alāmetlü görüldü maĉzā
- 10 Senden evvel de rusül oldu idi istihzā
Ƙahrımız Ƙapıldı zīrā hemān erişdi fenā
- 15 Ƙaķ bilüp şimdikilerden bunuñ neslinden
Vardı mü’mın olıcaķ etdi bil imhāl buña
- 11 De ki yer üzre gezin öyle mükezzib olanıñ
Ėāllerini görüñüz neye erişdi ģālā
- 12 Yer ü göklerdekiler de kimiñ anlar demese
Yine sen söyle celī Tañrısı yek yek ki Ėudā
- 13 İltizām eyledi mü’mınlere luşfen raĉmet
Cem‘ eder cümlece o demde ki şek olmaz aña
- Nefsine etdi ziyānı o ki mü’mın olmaz
Mu‘ cizātıyla Resül böyle heme nūr-efzā
- 20 Gice vü gündüz neyi řāmil ise hep mülkü kim
İşidici vü bilici Tañrı cemī‘ an a‘ lā

- 14   Hâkdan özgesini ben dōst edinür miyim de
Yaradan gökleri vü yeri de bu hep ki yektâ
- Halkı it'âm kılıyor kendü olunmaz it'âm
Zu' m-i itmâ' Resülü şu demek redd-i zîbâ
- Yine küffârlarıñ zu' münü bu red izâh
Ki Resülüm bu bunu da kılmalı ifhâm buña
- Müslimîn akdemi olmağ baña hep emr-i Hâk
Müşrikînden dedi elbet ki ziyân uyma aña
- 25   15   Zu' muñuz üzre ki ' işyânı edersen Hâkdan
Korkarım haşri büyük kahrı da şöyle evfâ
- 16   Kim ki andan ola vâreste bu gün rahmet ehağ
Ya' nî bu fevzi celî buldu demekdir zîrâ
- Hâk münezzeh zî-veled lîk veleden bil ehağ
Der peder edeceğim oğlum ederse de cezâ
- Böyle sözle emeli sâ'iri pek korkutmağ
Biliyor kim veledi etmez anı hiç aşlâ
- Câhiliyyetdeki küffârca bu zu' mu dağı red
Ki bilüp böyle de naşşı hep ümîd kessün aña
- 30   17   Ger zarar verse de def' edici ancağ Odur
Ferağı verse de hâ'il olamaz kâdir O hâ
- 18   Dâ'ima gâlib olup cümle ' ibādı üzre
Fi' l u hâlince bilür hep hikemidir hâkğâ
- 19   De ki kim ekber-i şâhid demese kavm ber-kaavl
De Hudâ vâfi baña mu' cize verdi zîrâ
- 68/a   *Sûre-i En'âm'dan*
- Size hem her kime erse bu Qur'an inzâr
Siz şerîk var deseñiz de demem öyle Aña
- De hağîk ancağ O ma' bûd u bir ki Yezdân
Müteberriyim Aña şirkden ez-her günâ
- 35   20   Bilür evlâdını bildigi gibi Ehl-i Kitâb
Sende ben vaşf u cisminle de ta' rif fermâ
- Kendünüñ hâsiri ermekde bedîhî bunlar
Ki bilürken hemân imânda degil şu zîrâ
- 21   Andan azlem kim olur ki baña ifki edüp
Emrimi münkir olur öyle felâhsız ebedâ

- 22 Haşre müşriklere eşnâminı hep cem^ç ederiz
Sorarız kıanda yine zu^ç muñuz o kim şürekâ
- 23 Bulamaz fitneyi illâ ki kıasemle der bu
Şırkıde olmadık idi o da bil ki ne fenâ
- 40 24 Bağ burada da olur nefesine böyle kıızbi
Heme tapdıklara pinhân bulamaz nûr ebedâ
- 25 İşıden varsa da anda okunurken Kıur'ân
^çİlmimizden ki hağığ perdeli kâlbı be-vefâ
- ^çİlmimizden yine sem^ç inde girânlık bil eğağ
Mu^ç cize dilediği bir bir ererse mağzâ
- Saña geldik de nizâ^ç da da olup da bunlar
Derler eslâfdaki efsâne bu Kıur'ân mağzâ
- Cebr-i şırf şanma ezel ^çilmi hilâfsız olarak
Şanki perdeyle şamem kııldı bil anda ilkâ
- 45 26 Nehy-i imân ediyor kendüsü de turur irâğ
Nefsin ihlâk eder ancak erişür şerri aña
- 27 Ru'yetiñ olsa bu der nârda yine dönsem
Etmeyüp küfrü hep imân kııldım zîrâ
- 28 Bu sözü gizlediği küfrü bilindiğinedir
Dönse küfrü yine kıılar ki o kâzıb-i eclâ
- 29 Dediler hem de hayât sâde hayât-ı dünyâ
Haşri⁷⁹¹ inkârda idiler ki o oldu icrâ
- 30 Görseñ aña gelecek haşre derim hağ mı sözüm
Bâ-kasem der ki belî derim ^çazâb ol evfâ
- 50 31 Hâsir odur ki ölecek demedik küfr kıılar
Añsız o dem olur şer mağâmı eclâ
- Ede tefrîte tağassür günehin yükleniyor
Öyle yüklenmesi ammâ ki ne çirkîn yük aña
- 32 Olmaz illâ ki cihân lehv ü oyun yok mu şu^ç ür
Şâlih olursa ebed hayr olur ^çuğbâ zîbâ
- Cümle yerlerce feleklerce melekler tesbîh
Hem şalavâtda bu Resûle daha olsun şu ^çulâ
- Bend-i pendı çeküp o lehv ü oyunu terke
Hayr-ı her anda eder aña Dügümlü Baba

⁷⁹¹ A: Haşir inkârda idiler ki o oldu icrâ

- 55 33 Verdi hüznü saña küffâr-ı ‘adîm taşdıķı
Hep bilür mu‘cizeñi şunlar ‘inâddan haķķā
- 34 Gördü evvel de rusül böyle ‘adîm taşdıķı
Eylediler idi anlar daķı şabrı zîbā
- 68/b *Sûre-i En‘âm’dan*
- Hep o miħnetlere şabr eylediler nuşırma dek
Döndüren yoķ sözümü olmada taķdîr hep edā
- Κışşasında rüsül-i sālifenîñ erdi saña
Cümlesi haķķına da taħkiye kim şu gūnā
- 35 Sence de gerçi büyük hüzn-i ‘âm taşdıķı
Olsa takdîrim ederdim nice burhān icrā
- 60 Yerde menfez dileyüp de çıķa derdiñ burhān
Nerdibān olsa semādan bunu edüp isrā
- Mü’min olsun deyü ya‘nî acıyor iseñ de
‘İlm-i Haķ olmak ile çāre olunmaz maħzā
- Cümle nāsı da hidāyetde kılardıķ dilesek
Elbet olmaz saña da bakması bilmez gūnā
- Böyle ta‘bîr yine kāfirleri ta‘zîr ez-Haķ
Kim muħāl olmasa ceħliñ kılar anlar peydā
- 36 Faķať îmān bula hep Haķ semā‘ ile be-haķ
Sā’iri ūlā mişāl haşr ile gelmekde baña
- 65 37 Başķa başķa diyor olmaz emelim burhānı
Kağirim anda da çoķ kılmaz idi derk ammā
- 38 Yüriyen yerde kınadı ile uçan hayvān
Siz gibi yiyüp içüp etmede tesbîħi baña
- Kılmadım nesne o Kıur’ān u levħde tefrîť
Her biri haşr olur nezdime ben bir Mevlā
- 39 Kim bu āyātımızı bil eder ise inkār
Cehl-i târîk ediyor dilsiz ü bî-guş-āsā
- Diledi verdi dālālî dileyüp verdi hüdā
Cebri kılmaz ezelî ‘ilmi haķıķ bil ammā
- 70 (*Çin*) tevātürde haķıķ re’isi bir bir yoķ hep
Mu‘cize sem‘a bu ana dek erer bu āsā
- Cümle şey kılmada tesbîħ u ħamdîñ yā Rab
Ede maħbūbuña da öyle şalātı ebedā

Etdi hep nāsı tıyarak nuṭku behāyimle cemād
Oldu aşhābla tekellüm bile bunda ra' nā

Çift sürer gibi gelip vāfi şecer emrinde
Ḥaḳ Resūlü edüğün o da kılarıdı inbā

Sem' i eyler idi nezdine kim erse hepsini
Yed-i pākinde eder eṭ' ama tesbih-i Ḥudā

75 Ḥarb-ı Ḥayberde pişürdigi koyun a' dāniñ
Dedi zehrim var aña yine sözü kim eclā

Güş kılıp görüyorlardı hemīn çok küffār
İçlerinden nicesi oldu şeref-yāb-ı hüdā

Siḥre maḥmūl ederek ḥāsīd ü aḥmaḳlar ' anūd
Ḳalmada küfr ile mevḍū' -ı cehennem evfā

Etmez inkār anı mantıḳ-ı ḥaḳ u inşāf
Hep o sāyede kerāmāt-ı Dügümlü Baba

40 De şanemde ne görürsüz bu kıyāmet ya ḳahr
Erse şundan size şādıḳsañız olurdu rehā

80 Mā-sive'l-ḥaḳḳa o ḥālde edemezsiniz da' vet
Bī-eşerdir deyü sizce de muḥaḳaḳ zīrā

69/a *Sūre-i En'ām'dan*

41 Ki niyāzıñız o dem aña olup O dilese
Olmada ref' -i ' azāb şer' a mütābıḳsa recā

Şürekāsı dedigiñiz size unutuluyor
Yine evvel rusūl etdikdi şu gūnā zībā

42 Selefī faḳr u ' ilel ü ḳahr u belālar ile
Mübtelā kıldıḳ o da kim beri ola zi-ḥaṭā⁷⁹²

43 Şöyle erdik de niyāz ederek o ref' olup
Dilleri ḳaldı ḳatı deyü le'im zeyn-efzā

85 44 Böyle pendim unutup kendülerin kendülere
Yine bildirmek için oldu pek iḥsān maḥzā

45 Bā-sürūr düzelmedi füc'eten erdi ḳahrım
Ḳıldılar ḳaṭ' -ı ümīd demek o ' ibret zībā

Ḥamd ola Ḥaḳḳa o zālimlere mahvın verdi
Arkasın kesdi demek öylece erdi imḥā

46 De ki Ḥaḳ dilese güş u gözüñüzü alarak

⁷⁹² B: Pür meḥan kıldıḳ o da kim beri ola zi-ḥaṭā

- Bî-şu' ūr kılsa size kim kıla luṭṭ ü ilḳā
- Böyle terhīb ile hem luṭṭumuza şevk veriyor
Baḳ var envā' -ı nuşuş yüz çevirirler ḳat' ā
- 90 47 De size Ḥaḳ elemin füc'ü vü evvel bāriz
Ḳılsa maḥşūr ise hep zālime olur bu edā
- 48 Hīç rusül ermedi illā ki beşīr u münzir
Şāliḥīn-i mü'mine bīm u ḥazen olmaz peydā
- 49 Kim ki āyātımızñ münkiri var aña ' azāb
Hepisi kesb-i bedi münkir olurlardı aña
- 50 De ki hīç söylemedim bende hep İzid genci
Bilürüm ḡaybīde bildirmeden evvel Mevlā
- Melegümde demezem tābi' im ancaḳ vaḡye
Fikriñiz yoḳ mu başīret ki o nūr bir mi ' ammā
- 95 Ya' nī bunlar olamaz olmasa ger emru' llāh
Bildirildi heme ḡayb u nev' -i melekden a' lā
- 51 Ḥaşre pūr-derkleri Ḳur'ānla iḥāfa eyle
Bunda münkir ise ādem de degil bu zīrā
- Ki o Ḳur'ān u heme mu' cize görmüş iken
Olmadı mü'min iḥāfaca da olmaz eclā
- Emrim olmazsa bulunmaz ki şefī' vü aḡbāb
Dünyevī şöylece kim ḥaşrı ṭarīḳü'l-evlā
- 52 Biz gelürken fuḳarā gelmeye münḳād oluruz
Dedi ḳüffār eder īmān ki şu söz şevk şuña
- 100 Dilde ḡaybı yine i' lām ile Ḥaḳ buyurur
Eyleme ṭard anı ki ' ābid olur rüz u mesā
- Diliyor Ḥaḳḳı şanı' a dedi küffār aña līk
' Amelü kendüye sence degil ızrār ma' nā
- ' Amelindende zarar olmaz aña o ma' düm
Bāhir ammā ki olur sözde o ' ādet zīrā
- Sū' -i zanniñ yoḳ aña olsa o zu' m üzre ger
Ḥayf edenlerden olurduñ bu o zu' ma imḥā
- Nāsı beynince yine bildiririz mücrime kim
Diye zengin kefere fā' iḳimiz mi fuḳarā
- 69/b *Sūre-i En'ām'dan*
- 105 Bilmiyorlar mı kim īmānda hemīn şükr edeni

- Haḡ bilür aña göre etmede taḡdīm zībā
- 54 Mü'minīne de selamet size nefsi üzre
Yazdı Haḡ raḡmet olur va' d-ı eṣaḡ hep ki vefā
- Şimdi cehlen o ki cürm eyleye şoñra tevbe
Ede şālih ola nūr-ı 'afv u raḡmında be-cā
- Tañrı a' lem ki celī tevbe vü şalāḡı kılıyor
Bunu yazdırdı demek cebr-i ḡaḡıḡ deme buña
- 55 Hep 'aḡā'idde vü a' mālce de tafşıl kılarınız
Ola bāriz heme münḡād u bī-ḡā' at aña
- 110 56 Cehele zu' m ediyor redd-i muvażzaḡ de buña
Mā-siva'llāha 'ibādet olabilmez ebedā
- De hevānızca bulunmam bu kıyāsda idiñiz
Ben hidāyetde degilmiş olurum ḡāşā
- قال النبي صلى الله تعالى عليه و على كل آله و صحبه و سلم (جذبة من جذبات الرحمن توازى عمل الثقلين⁷⁹³)
- Dedi bir cezbe-i Haḡ ins ile cin ecri ḡadar
Heme veznince selām ḡıla Resūle Mevlā
- Başarı ḡaḡa başiretle görürdü levḡı
Bil 'ūḡad ḡall eder ilḡamca Dügümlü Baba
- 57 Ey Resülüm de ki ben beyyīnelerle erdim
Şunları münkir ü 'azāb ola dediñiz ammā
- Benim 'indimde degil ḡükm-i İlāhīden erer
ḡayr-ı ḡükkām olup bil ki 'adālet-efzā
- 115 58 Olsa 'indimde bu ta' ciliñiz elbet cālib
Haḡ bilür şoñra da īmān kılaceḡ var zībā
- 'Afv u ḡülm-i Nebevī zāhir ise de bil edeb
ḡalbi bir āyīne-i vaḡy-i İlāhī eclā
- Seyyid-i rusül ile hep āl u şaḡba şalavāt
Himmeti etdi Ebū-bekri zülāl-ı a' lā
- (Nefve) olmuşdu şehīd eyledilerdi defni
ḡıldı Şiddīḡ du' āsıyla celī Haḡ iḡyā
- Medfeni dūr iken çıḡdı hem oldu olan
Şimdi alektirik idi demesün nev-ḡükemā
- 120 Nā-ümīdince 'alīl buldu du' āsıyla ḡayāt
Bāhir olup şu kerāmātda da Dügümlü [Baba]

⁷⁹³ “Cezbe-i Rahmanī'den bir cezbe, ins ü cinnin amellerine denktir.” Buhārī, Rikāk, 8.

- 59 Genc-i ğayb anda O bildirmese kimse bilmez
Baħr u berde ne ki var cümlesin a' lem Mevlā
- İnse bir yaprağ O bilür yazıyor hem öyle
Levh-i maħfūza ezelden o ser-ā-ser eclā
- Bir қaranlıқ yere bir ħabbe de düşse bunu hem
Cümle kim raṭb u қuru levħine қıldı inşā
- Gerçi Furқānda da erbābı bulurlar hepsin
Līk ' avāma denen o levħ bu gūnā maħzā
- 125 Ki ' avām añlamayup münkir olur olma sebab
İsmi üzre de ħavāş-ı ħāş olurlar aña
- 60 Meyyit-āsā қılarak gice olup ħissiñizi
Gündüz işlersiñiz ef' āliñizi Ħaқ dānā
- Ħay қılıp gündüz ere tā ki müsem mā ācāl
Bize ric' at қılarak kāriñiz olur inbā
- 70/a *Sūre-i En' ām 'dan*
- 61 Қādir O bir bir ' ibādı üzerinde ħafaза
Vardır a' māllerin eyliyor anlar imlā
- Erdigiñde ecel e' vānı ile ' Azrā' īl
Vāsıṭam etmede vaқtince imāta ma' nā
- 130 62 Şoñra ħaқ Tañrı ki Īzid aña maħşūr ola bu
Ħākim O hep ü meħāsibden O sūr' at-ārā
- 63 De ki kim rūz u şebi қurtara қaranlıқdan
Yolda hep sırrı açıқ etmede siz böyle du' ā
- Қurtarırsañ қıларız şükrünü elbet bizler
Ey Ħabībim de yine bunlara ki pend-efzā
- 64 Kim size bunda her ekdārda ħalāş verdi Ħaқ
Şoñra ammā yine siz қılmadasız şirki Aña
- 65 De O қādir ki vere zeyl ü bālādan ' azāb
Fırқа fırқа da edüp ede demekdir a' dā
- 135 Dattırır birbiriñizden size böyle kürebi
Қıларız müjde vü tehdīd yine kim fehm-efzā
- 66 Bunlar inkārda ħālbuki bu Ħaқdan de kim
Degilim sizce vekīl ħıfz u icbārla buña
- 67 Ne va' īd қıldı bu Furқān muқadder yine līk
Vaқt-i merhūnı olup Ere қarīben zīrā

- Gördüler dünyevîce bedr gibi bâhir olup
Külli âtî ki qarîb yine kıyâmet evfâ
- 68 Bizce ders hep bu ki küfrü deseler tûrma çekil
Değişe söz meger unutdura şeytân zîrâ
- 140 Emrimi fikr ederek tûrma ki anlar zâlim
Nefs ü sâ'irleri ifsâd olur o eclâ
- 69 Müttakîye eremez gerçi ki andan bir şey
Nef' i me'mûlsa ola anlara bu pend-efzâ
- 70 Burağ o kâfiri ki böyle demek pek tağbîh
Put ile dînleridir lehv ü oyunlar eclâ
- Ya bu kavm öyle ki müstehzî-i dîn-i Yezdân
Aldadır zindeliği ya' nî hayât-ı dünyâ
- Nuşhu kıl ki o eder kendüyü kendü teslîm
Çahra ki bunda şef' i bulabilmez aşlâ
- 145 Cümle-i 'adl ile 'adl eylese olmaz bu kabûl
Böyle kalmak be-cahîm küfre 'azâb u nâr-efzâ
- 71 De sive'l-Ĥağ heme şu nef' u ziyânda edemez
Aña 'âbid mi oluruz ki hüdâ verdi Ĥudâ
- Ümmetim aña döner mi şu gibi kim şeytân
Azdırup yolları hayrân idi buldu hüdâ
- De hüdâ hağca bu kim oldum aña da' vetci
Emr-i Ĥağ kendüye teslîmde bulunmak eclâ
- 72 Hem şalât ya' nî ki kullukla Aña menhiyi terk
Emridir kim heme râci' olıcağsız Aña
- 150 73 Gökleri yeri yarattı kılarak Ĥağğa delîl
Yevm-i mağşerce de (794) der ki kılıyor ihyâ
- Ĥağğı der mülk anıñ nefhile şûr haşr ola hep
Cehr ü sırrı bu bilür bir bir O ağkem-i dâñâ
- 70/b *Sûre-i En'âm'dan*
- Ĥağ şalât kıla Ĥabîbiyle her âl u şağba
Nûr-ı vefr-i vâfi başîretlü vü ebşârca hüdâ
- Ĥarbde dîdesi çıkup ağanıñ çeşmini de
Gördüler etdi du'â verdi hemîn Ĥağ eclâ

⁷⁹⁴ Yâsîn Sûresi, 36/82.

- Bir kişi dese yalan keşf ile Hıağı aldanzmaz
Deyü Hıağ nuşunu kılardı Dügümlü Baba
- 155 74 Şöylece yād ola bu da ki dedi İbrāhīm
Pederine putı Tañrı mı diyorsuz ‘acabā
Ki seni kavmini öylece açık dāll gördüm
Mā-siva’llāha ilāh demek olamaz kaç‘ ā
- 75 Anlarıñ küfrünü gösterdigimiz gibi aña
Yerde göklerde řanāyi‘ yine ‘ibret pīrā
Olsun o düşmene irād-ı delīl ikānı
Her nebī kıablü nübüvvet yine ma‘ şüm zīrā
- 76 Söyledi haşmını ilzām için gice olup
Göricek necmi ki Tañrı bu demek ki āyā
- 160 Zā’il olduğda dedi zā’ili sevmem el-hağı
Olamaz Tañrıca āřār-ı zevāl bil kaç‘ ā
- 77 Kamere bağdı deyüp bunu hem ilzām için
Dedi dāll olur idim vermese Yezdān hüdā
- 78 Şems için öyle o ekber dedi batdı o yine
Dedi ben řirkiñize hiç uya bilmem eclā
- 79 Yerleri gökleri yaradıcı Hıağıa be-đulüş
Bil teveccühdeyim aşla açamam küfre hevā
Putları kırdı büyüğüne şorun demekde
Hařmı ilzām ola bu derk ola hep o gūnā
- 165 80 Etdiler kavmi cidāl dedi baña siz Hıağda
Fā’ikiyyet mi umarsız bu baña emr-i hüdā
- 81 Korkmazam āliheñizden fağat Allāh dilese
Anı kesr eylemede đavf gibi sizden gūyā
Likin olmağla muğit ‘ilmi bu đavfda gelmez
Siz anıñ kıılma mısız vasfını efkār āyā
Nice korkam bu şanemden ki size đavf olmaz
Bī-delīl eylemege böyle o küfrü đayfā
Böyle ben dā‘ i-i Hıağ sizde be-butlān şöyle
Bilmediñiz mi bu emniyyete ne fırıa sezā
- 170 82 O ki imān ederek küfrce đalt eylemese
Anlar olmağda emīn vāřıl-ı şeh-rāh-ı hüdā
- 83 Hücctedir bu zehī fevzde İbrāhīme
Bilerek ehlin eder diledigin ‘ālī Hüdā

- 84 Pek Hakkım Hakk u ' Alim bil ki aña İshâkı
Verdi Ya' kûbu hafid şöyle hidâyet-efzâ
- Denmedi cedd-i Resûl-i dü-serâ İsmâ' il
O şeref ile de ma' lûm demekdir mâhżâ
- Enbiyâ-ı Benî İsrâ' ile ceddin İshâk
Bil şurada ediyor zikri ber-â-ber aña
- 175 Cedd-becil Nuhca hüdâ şöyle vü Âl-i Dâvûd
Hem Süleymân ile Eyyûb ile Yûsuf da kezâ
- 71/a *Sûre-i En'âm'dan*
- Na' t-ı Mûsâ ile Hârûn yine bu olup
Muhsinîn hakkına ki etmede biz böyle ' aţâ
- 85 Zekeriya ile Yahya ile ' İsa vü İlyâs
Bir bir evşâf-ı şalâhca ki şumûs hep mağzâ
- 86 Hem de İsmâ' il ile Elyesa' vü Yûnus u Lût
' Âlemin efđalidir yine nebî hep zîbâ
- 87 Ba' zısınıñ eb ü evlâdını vü dâderlerini
Ber-güzide ederek kıldık o yolda ki hüdâ
- 180 Cebr-i şırf kılmıyor O cüz'î irâde cârî
Lîk vukû' a geliyor cebrî-veş o ' ilm-i Hudâ
- 88 Bu hüdâ Hakkdan erüp kime diler bil veriyor
Hâbı olur ecri bu küfr eylese bi'l-farz-ı ma' nâ
- Zu' m-ı küffârca demek bu ki nebî hep ma' şûm
Pek de tehdîd-i vefirdir ki olur şöyle sezâ
- Hakk münezzeh zi-veledlik veleden bil ehab
Der peder edeceğim oğlum ederse de cezâ
- Böyle sözle emeli sâ'iri pek korkutmağ
Biliyor kim veledi etmez anı hîç aşlâ
- 185 89 Hep Nebî idi kitâb ü hükm ü nübüvvet verdik
Bunlar inkârda ise çıkdı muşaddıklar aña
- 90 Bir ' aķâ' idce hüdâ bunlara verdim idi sen
İktidâ kılmalı tâbi' ilik o kim hep baña
- De ki ücret dilemem dîn beyân etmekde
Cümle ' âlemlere o nuşh-ı hakk nûr-ı eclâ
- Seyyid-i ' âlem ile cümle nebîye şalavât
Cümle imân edene de ede hubbunca Hudâ

Çala keşf ile kırup kibr ü ' ucub-ı eşnâmin
Câh zâ' illeri tenfîrde Dügümlü Baba

190 91

Hağ qadrimle Yehüd kılmadı tebcîl baña
Ki kitâb vermedi bir kimseye der ifk o baña

Çünkü bildirmemek aḥkâmını noḡsân u ' abeş
Qadr-i ' aqlın iki ' âlemce eder naql eclâ

De ki Mûsâya kitâbı da kim etdi inzâl
Kavme bunuñla durûd etdi be-nûr idi hüda

Siz perâkende şaḡâyif kılarak bâriz edüp
Çoğ var şunda da ketm eyledigiñiz eclâ

Siyemâ bence nu' ütümle o sîmâmı bile
Bildirüp bile olmadadır o iḡfâ

195

Size vü âbâñıza câhilken o hem bu Qur'an
İle kim verdi ki ta' lîm-i ḡaḡîk büht aña

Deyüp Allâh burak lu' bda taḡbîḡ demek
Çünkü mebhût eder inkâr oyundur ma' nâ

92

Hem bu Qur'an-ı mübârek ki ecell-i keremim
Qıldı taşdıḡ kütübü (بَيْنَ يَدَيْهِ) bu aña

Kendü ḡaḡḡında (بَيْنِهِ) gibi ta' bîr bunda
Kim zamânca o kütüb bunuñ öñünde eclâ

71/b *Sûre-i En'âm'dan*

Mekke kim ümm-i maḡar kıla cihân aşlı hemîn
Eyle Qur'an ile inzâr-ı cami' an ki be-câ

200

ḡaşre pür-derkleri Qur'anla da ḡavf eylerler
Bunda münkir ise âdemde degil o zîrâ

Ki o Qur'an u heme mu' cize görmüş iken
Olmadı mü'min iḡâfaca da olmaz eclâ

ḡağ kitâba o ki mü'min o namâzı kılıyor
Hep mükelleflere o re'si ibâdet ḡağḡa

Andan azlem kim olur ki eder ifk-i İzid
Der nebîyim ya baña vaḡy olur kim inbâ

ḡal bu kim etmedi inbâ aña ḡağ nesne hemîn
Böyledir düzme kerâmât yalandan rü'yâ

205

Hem de andan ki der Allâh gibi bende münzil
Degil efşah odur efḡah ki hep ' âciz füşahâ

- Sekerâtında aña baksañ uzadup melek el
Pek şedîd der çıkarıñ cānıñızı ‘unf-efzā
- Haqqā haqsız sözü āyātına kibr eylediñiz
Bunca da şimdi vü şoñra çok olur qahr ebedā
- 94 Gelesiz yalnız aqdem nice halk olduñsa
Verdim neyse qalacaq ki cihānda ma‘nā
- Şüfe‘ ādır diyerek şirk olunan görünmez
Beyniñiz münqaṭı‘ ü inkārda qalmaz qat‘ ā
- 210 95 Ben yarup tohm u çekirdekleri maḥşül veririm
Diriden ḥayy u bu ḥaydan ölüyü hep peydā
- 96 Tañrı kim böyle iken siz neye ‘aqlı veresiz
Giceden de yarup O etmede şubḥu ḥaqqā
- 97 Baḥr u berde yolu bulsun deyü qaranlıqken
Eyledi halk nucüm bilene burhān-ı a‘lā
- 98 Nefsi vāḥid ki hep Ādemden olup siz maḥlūk
Qıldı dünyāda vedī‘ a vü qarārgāh ‘uqbā
- 99 Fehmi eden için āyetleri tafşıl ediyor
Gökden inzāl-ı maṭar ile de maḥşül eclā
- 215 Verir ol ābla yeşillik ile toplu dane
Ḥurma ṭomurcuq u nezdik heme şalkım zībā
- Zeytün üzüm ile rummāndan edüp bōstānlar
Beñzeyen beñzemeyen var gör o meyve efzā
- Ḥām iken acı vü şoñra da olarak nef‘ i
Mü‘mine göredir āyāt o da kām-ārā
- 100 Baña şeytānlarda şirk oldu ben iken yaradan
Qız u erkek veled isnādını qılmaqda baña
- 101 Ceheleden sözü kim ‘ālī münezzeh Haq eḥaq
Ḥākı vü eflākı da icād eden ancaq Mevlā
- 220 Nice evlād erişür zevce de olmaz anda
Cümle şey‘i yaradan kaffe-i şey‘i dānā
- 102 Şöyle mevşüf size Rab başkası ma‘būd eremez
Yaradan cümleyi kulluq edesiz ancaq Aña
- 103 Hem bil ef‘āl-ı ‘ibādıña niğebān u vekil
Aña dünyāda göz ermez görüyor çeşmi Ḥudā

- 104 O Laṭīf hem de Ḥabīr size heme burhānlar
Kim görür nāfi^ç olur baḡmasa ḥaḡḡında fenā
- Ḥıfza me'mūr degilim vaḡyi verem sizlere de
Dürlü ḡavli deriz ögrendi denilmez bu saña
- 225 105 Ki deriz ḡaybī de bilmez anı sā'ir ki diye
Bileler^ç ilm u inşāfca heme kām-resā
- 106 Bī-şerīk Rabbiñ anıñ vaḡyine peyrev olaraq
Ehl-i küfrü buraḡ o da ebedī taḡbīḡ eclā
- Bıñ şalāt günde Ḥabībe ere her şey şayısı
(*Elfe merra*)dan ere ezīd o ḡaşr şanma şuña
- (*Elfe merra*) denilür şayı da çok kılsa murād
Şalavāt hīç nihāyetsiz ere demek aña
- Niyyet-i ḡalbe göre hep oḡuyup da Ḳur'ān
Söyler āṡiyi de ilhāmca Düğümlü Baba
- 230 107 Dilesem hep eder īmān biri küfre eremez
Sen mübelliḡ heme gözcü vü vekīl demem aña
- 108 Ḳılmayıñ seb ne ki ṡaparlar ise dūni'llāh
Cehl ile söz demeyeler baña ki ḡayr-i sezā
- Ḥikmetim eyledi tezyīn^ç ameli her ümeme
Şoñra ḡaşr ola baña ḡālī olur bil inbā
- Cebri ḡılmazsa da hīç yoḡ ḡaderinden ḡāric
Ezelī fi^ç li bilüp ḡılmada esbāb i^ç tā
- 109 Ḳıldılar bir de ḡasem başḡaca āyet dileyüp
Gelse īmān ḡıldardı böyle eder bil Mevlā
- 235 Sizler ey mü'min olanlar ne bilürsüz şunlar
El-ḡaḡ ererse de etmez yine īmān ḡaṡ^ç ā
- 110 Ḳalb u ebşārını şundan çeviririz nice bil
Şaḡḡ-ı māh gibi görüp mu^ç cize kāfir ḡaḡḡā
- Müteḡayyir buraḡırız bunu küfrün ḡılarak
Me^ç a cüz'ie irāde ḡaderi Ḥaḡḡ ibḡā
- 111 Hey'etiyle melek erse dese meyyit cānla
Olsa her şu dilegi anlara da öyle^ç aṡā
- Ḳılmaz īmān meger Ḥaḡ dilesün çok cāhil
Sā'ir emvātı du^ç āşıyla diriltdi Mevlā
- 240 112 Her nebīye mütemerrid bulunan ins ü cin

- Hep ‘ adüv bir birin aldatmada sözce de fenā
- 113 Dilesem olmaz idi anları kızbiyle burak
Kalb-i küffār ediyor meyl-i günāhı evfā
- 114 Haqdan özge de ki hākim mi dilersiz O size
Etdi Qur’ānda tafşıl ile her ‘ ilmi ‘ atā
- Kütüb-i sālīfe ehli biliyor haq benden
Ya‘ nī hīç bildigine eyleme şübhe haqqā
- 115 Haqq u şıdk-ı kelimāt ekmel olup bozulmaz
Pek işidirim ü ru’yetdeyim o da eclā
- 245 116 Ehl-i dünyāya ger uysañdı yanıldırılar idi
Bize ta‘ līm demek şūrī hitāb bu çat‘ ā
- 117 Çünkü küffār hep olup hırş u vehme tābi‘
Haq bilür o ki yañılur hem o ki bula hüdā
- 72/b *Süre-i En‘ām’dan*
- 118 Zebhi ismimle olur lahm-ı helālden yeyesiz
Fevz-i fermānıma mü’minler iseñiz haqqā
- 119 Neden ekl eylememek anı olundu tafşıl
Ne harām kıldım o illā ki ola hācet aña
- Çok kişi kendü hevāsınca yañılur cehlen
Ben ‘ Alīm haqqı tecāvüz kılanı da ebedā
- 250 120 Kalb u kālınca günāhı burakiñ kim bunu da
Eyleyen vaqt-i qarībde göre qahr anda cezā
- 121 İsmimiz ile kesilmezse anı yemeyesiz
Öyle şeytān ediyor dōstuna şübhe i‘ tā
- Ki siziñ ile cidāl eyleye çok anda dağı
Haqqı inkārı uyan kāfire kāfir çat‘ ā
- Mevt küfr içre hayāt verdigimiz imānca
Nās içre yürür imān ile envār-efzā
- 122 Küfr-i tārikde tūran lakin o günā bulmaz
Kefere zeyn-i ‘ amel görmede hikmet-efzā
- 255 123 Ehl-i ‘ işyānda da her yerde kibārı etdim
Tā kıla mekrini bu nefsine bilmez ammā
- 124 Āyet erdikde dedi kılmayız imānı biz
Kılmadıqca bize de cāh-ı risālet i‘ tā
- Ki Velīd ile Ebū Cehil demişdi bize de

- Vere Yezdān nübüvvet daha aqdem hāşā
- Bilürüm hem de risālet kime verirsem de
Mekri için de ‘azābı dü-cihānda eclā
- 125 Şerh eder şadrını imānca kimiñ Haq dilese
Kime ‘aksin dilese şadri qalır tenk evfā
- 260 Güçdür imān aña çıkmāq gibi olur be-felek
Cebr-i şırf olmaz ehaq hep be-‘azāb bu eclā
- 126 Rabbiñe togru heme yol bu dīn-i İslām
Sāmi‘-i haqqa mufaşşal o da ma‘lüm zībā
- 127 Kim qabul eylese var bunlar için dāru’s-selām
‘Ameli üzre zehī bulmada dōstu ki Hudā
- 128 Cümleyi haşr ile Allāh diye şeytānlara kim
Kıldiñız peyreviñiz böyle beşerde evfā
- Dōstu kim ise diye birbirimize şöyle
Dünyevī bādī-i kām haşr ile olduk isrā
- 265 Buyurur Haq ebedī nār size me’vā ancak
Zemherir qahrı erer kim o ‘azābda evfā
- 129 Rabbiñ a‘lem ü Hakīm çünkü musallaq kılarak
Zālimi birbirine kesbiyle buldurdu cezā
- 130 Cinn ü inse diye Yezdān ki nebī haq gelerek
Deyüp āyātı size kılmadı mı haşr inbā
- Nefsimiziñ biz ‘aleyhinde de derler şāhid
Küfre de şāhid ü azdırmışidi ki dünyā
- 131 Rusul-i irsāde bil bādī-i helāk eylemezem
Bir maħalı ki ola gāfil-i Haq her gūnā
- 270 132 Derecāt-ı ‘amel üzre kılar ihqāk u cezā
Olan ef‘āle de Haq ‘ilmi şümülde eclā

73/a *Sūre-i En‘ām’dan*

Ameriqa gibi ki şit nebī varmaz ise
Dedi tefsirle Resul bunlara ‘aqlı ‘ulemā

Haq selām ede habibiyle hep āl u şahba
Hemīn kıldı idi zāhir ü bātınca devā

Müşkil envā‘-ı ‘alīl gördü du‘āsı ile ‘avn
Mu‘cize oldu tevātür derece lā-yuḥşā

Her kerāmetde Resul mu‘cizesi o matbū‘

- Nūr fezā māhdır o şems ile Dügümlü Baba
- 275 133 Şer‘î teklifi size rahmı O muhtâc degil
Dilese maḥvîñiz ey mücrim eder O icrâ
Yeriñize getürür hem diger aqvâm hemân
Başka aqvâmdan O kıldı sizi de zîrâ
- 134 Size va‘ di ki heme ecr ü ‘ azâb bî-şekdir
Ḥaqqı ‘ âciz kılamaz sizce de kimse ebedâ
- 135 Kıla ilzâmı demek şanma cevâz ya‘ nî ki de
Siz ediñ kudretiñiz mertebe a‘ mâlde vefâ
‘ Âmilim dînde ben ki ola ma‘ lûm size de
Dâr-ı ‘ uqbâ kime zulm olmadı iflâhlu binâ
- 280 136 Etdiler ḥarş u deve koyun öküzle keçiden
Bölerek ḥişşe bu Ḥaqqıñ deyü bi‘z-zu‘ m ammâ
Putlara da ayırıp olsa şu az Ḥaqq için
Dedigi ḥişşeden ifrâz ile koymağda buña
Ḥikmeten ‘ aksini kılsam Ḥaqq için dedigine
Koymaz ez-ḥişşe-i eşnâm bu da bağ bil ne fenâ
Fuḡarâya verir idi Ḥaqq için dedigini
Şanem için dedigi ḥâdiminiñdi zîrâ
- 137 Erdi eşnâm ḥademesi ile şeytân sözü kim
Öyle çok kâfire i‘ dâm-ı veledde eclâ
- 285 Ki azalar az ola masrafı da ekl ede o
Ḥaḡ-fezâ dînde ismâ‘ ile tâbi‘ gūyâ
Dilese Ḥaqq edemezlerdi ki zecre kâdir
Burağ ifkiyle bu taq̄bîh-i şedîd bil aña
- 138 Putlarıñ zer‘ i vü ḥayvânî dediler menhi
Bunlarıñ ḥâdimine sâde ḥelâl bu gūyâ
Sâ‘ibe Ḥâm u Baḡîre dedi yükletmedi yük
Öyle ḥayvânı daḡı hem yemeyüp zecr-efzâ
Ḥacc u hîç ḥayra da kullanmadan anlar yine
İsim ḥaksız ise kat‘ ı da ḥarâm der efvâ
- 290 İsmi ḥaksız kesilen menhi faḡaḡ ḥaḡı kıllup
İfk eder Ḥaqqâ bulur yine bu ifk ile cezâ
- 139 Sâ‘ibe ḥâm u baḡîre toğurup rûhlu olan
Nisvemize ola menhi ere me‘kûl kaḡ‘ â

- Ölü toğursa harām cümleye der öyle eder
Ola sözünce cezā Haḫ ki Ḥakīm ü dānā
- 140   Ḥāsir o ki be-sefeh kılmada ihlāk veledin
Hem deyüp rızq-ı helāli de harām bu ḥaşā
- 73/b   *Sūre-i En‘ām’dan*
- Haḫḫa ifki ediyor idi dalālda bu ki hep
Haḫ verir rızqı bu i‘dāmda ümīd kesmek aña
- 295   141   Düzde çartaḫda üzüm vermede yerler yaradup
Ḥurma vü dürlü ḥubūbatı veriyor evfā
- Kıldı zeytünü vü rummānı müşābih yapraḫ
    Meyvesi vü ta‘mı mübāyin yine öyle ra‘nā
- Yeyiñiz der fuḫarāya bunu bulduḫda ḥuşūl
    Olmayiñ müsrifi müsriflere yoḫ ḥubb-ı Ḥudā
- Emr-i ‘öşr ile bu mensūḫ ki o bārānla ise
    Onda bir sa‘yile yigirmide kılındı zīrā
- Nehy-i isrāf mülük ile olur ḥākime kim
    Öyledir şer‘isi çoḫ alması isrāf u ḥaḫā
- 300   142   Siz bu ḥayvānlara yüklederek ü yünlerini
    Döşeme kılmadasız ekl ediñ o rızq-ı Ḥudā
- 143   Çift olarak o sekiz sınıf ki koyun dişi var
    Keçide öyle harām erkegi mi vü digeri yā
- Bunlarıñ dişisi rahmında kimi yoḫsa harām
    Şıdḫıñız varsa delīlde ola bunda inbā
- 144   Deveden dişi vü erkek ü baḫardan böyle
    Nehyi ne kıldıñız anda yine bil ifk şu aña
- Emr-i Yezdān o deyüp de aña şāhid misiñiz
    Kim ziyānkārdır andan ki eder ifk-i Ḥudā
- 305   Emeli cehl ile azdıрмаḫ ebedī kim nās
    Vermiyor rāh-ı cinān zālime Mevlā ki hüdā
- 145   De ki şimdiye degin bulmadım ez-emr-i Haḫ
    Bir harām ki bunu nās yer var aña men‘-i Ḥudā
- Ancaḫ ölenle aḫan ḫan u ḫinzīrdır neces
    Hem harām kim kesile yād edile ism-i sivā
- Ekle mecbūrsa ziyānsızca bu hep mecbūre
    Ekli bā-sedd-i ramaḫ ‘afuv ü rahmetde Ḥudā

- 146 Biz Yehūd kavmine tırnāqları ki idi bütün
Hem inekle koyun iç dühün olup nehy-efzā
- 310 Līk qarınca vü arqāda dühni ile
Kemigine qarışksa o helāl idi şuña
Bu da zulmünce cezā idi ki biz şādık olup
Yiyecek de buña kesb-i yedi kılındı cezā
- 147 De ki münkirlerse o rahmet-i Haq vāsi^c olup
Olur imhāl u olamaz aña ^c azābı imhā
- 148 Diyecekler kefere Rab dilese biz neslen
Etmeyüp şirki harām diyemez idik şu gūnā
Böyle inkār-fezā kaldı idi eslāfi
Bilmiyor gibi ne demek dilemek ile rızā
- 315 Nehyi ki hep bilerek ^c aksi revişce me'mūr
Re'yini şāh bilerek etse de bir bir ifā
Bu rızām üzre degil re'yiñ olup kıldım idi
Deyü haqqında yine ^c adli hep ifā-yı cezā
Datdı eslāfi da qarım diyerek hep şöyle
Söyle hep de be-haqqı ^c ilmiñiz ise kaç^c ā
Degil ancak ki bozup fikri olursuz tābi^c
Degil illā ki o sizce de heme hırş ü hevā
- 74/a *Sūre-i En'ām'dan*
- 149 De celī hüccet-i Mevlā ki kütüb hem de rusül
Dilese cümleye kılar hibe şöyle de hüdā
- 320 Līk [cüz'īye⁷⁹⁵] irādeyi demek şarfda verir
(^c Ādil) ismince de ma^c nā-yı haqqı maḥzā
Kılsa şahidliği de olma yine sen şahid
Uyma āyātımı münkirlere redd-i cühelā
Ki nebī ^c işmeti de bilmeyene o reddir
Hem odur münkir-i maḥşer ü baña şirk-efzā
- 150 De ki şahidleriñizi getürüñ şahid ise
Böyle ki kıldı harām Haq deyü bir bir ammā
- 151 De geliñ nehi diyeyim şu ki şirk eylememeñ
Vālideyne keremen etmemek ^c aksiyle cefā
- 325 Faqrdan ḥavf ile öldürmeyiñ evlādıñızı

⁷⁹⁵ A: Līk irādeyi demek şarfda verir

- Size de anlara da rızkı veren Hâk ebedâ
- Gizlü açıķda fevâhışlere de olma yakın
Kıatlı de eylemeyiñ sâde ola Hâkca edâ
- Şu veşâyâ-yı İlâhîyi derki kılarak
Terk ile nehyini her emrini kılıñ icrâ
- 152 Mâl-ı eytâma yakın olma faķaķ rüşdüne dek
Vech-i ihsânla idârede kılasız icrâ
- Kîle vü ölçegide ‘adlle vezn eyleyesiz
Hep bu vüs‘a göre teklif bula ‘afv sehv ü haķâ
- 330 Akrabâñızsa da haķkıyla deyiñ ‘adl ile söz
Hâk ile halk ile de kılmalısınız ‘ahde vefâ
- 153 Bu veşâyâ-yı İlâhîye size ihtârdır
Müstaķım Hâkķa bu yol olmalıdır peyrev aña
- Uymayıñ başka tıruk sizi perâkende eder
Ayırır Hâkdan o emrim pek esâs-ı taķvâ
- Şalavât ola Hâbîb ile her âl u şaħba
Yed-i pâkiyle celîdir yed-i beyzâ vü ‘aşâ
- Bir avuç toprak ile bozdu ‘adû ordusun
Yed-i beyzâ denür o dîdece andan aķvâ
- 335 Ğâlib idi kefere anıñ ile bozuldu
Çün olup gözleri de öyle o hâlde a‘mâ
- Hârbde indi ‘alâmetlü melekler meşhûd
Her biri düşmeni ejder gibi kıldı imhâ
- O olup ilhâmca ef‘âl-ı muhâķab ma‘lûm
Pendi eylerdi kıra’etle Dügümlü Baba
- 154 Bunlar aķdem denilüp hem yine biz Mûsâñıñ
Ümeti aħsenine eyleyerek tām ‘aķâ
- Dîn umûrun hep edüp raħm u hüdâca tafşıl
Etdik ibraz yine kim kendümüze râh-ı liķâ
- 340 155 Hem bu Kıur‘ân ki münzel berekâta maķla‘
Tâbi‘ vü şâlih oluñ ki kıla Hâk ‘avn-ı a‘lâ
- 156 Derdiñiz indi Yehûdi vü Naşârâya kıtâb
Bilmeyiz biz anı kıldıķ şı vefâca eclâ
- 157 Hem bize inse kıtâb andan olurduķ ihdâ
Dersiñiz raħmet-i Hâk beyyîne eclâ o hüdâ

Andan azlem kim olur ki çevirir küfre o yüz
Bunlara sū'-i 'iķāb ola bu bābda icrā

74/b *Sūre-i En'ām'dan*

- 158 Kalmadı diyecegi gözlüyor inzāl melegi
Ya inüp Hāķ ya 'azāb ine numūne buña
- 345 Cebri īmānı ķabūl olmaz 'azāb erdigi dem
Mū'min olmazsa şalāh ķılmasa aķdem īfā
- Hey'eti üzre melek inse de hey'et cebri
Hāķ mūnezzeh zi-mekān ma'nevī var ķurb-ı eclā
- Söyle taķbīhen aña gözle ki şöyle bātıł
Gözleriz hāķ özümüz hāķ sözümüz hāķ ki vefā
- 159 Enbiyādan kimiñ iķrār kimiñ inkārı eden
Dīni de tefriķa-efzāları bil hep ne fenā
- Saña bir şey edemezler kılarak hāşri de ben
Söylerim fi'lini öyle kılıp īfā-yı cezā
- 350 160 Kim ki bir ecr ile erse bulup on emşāli
Bir günāh olmasa 'afv bir eriyor mişli cezā
- Ecri az ya ki cezā çok olunup zūlm olmaz
Mürde-i küfr ebedā küfr olur hep zīrā
- 161 De ki Hāķ kıldı beni dīnde nūr-āver kim
Dīn-i İbrāhīm o aķvā olup iķlāş-efzā
- Müşrikīnden degil o gerçi bedīhī bu da hep
Zu'm-ı cūhhālı bil imhā ola böyle maķzā
- 162 De namāzım heme ķulluķla hayātım ü mevtim
'Ālemīn Rabbine maķşūr bed bedīhī ma'nā
- 355 163 Bī-şerīk emri şudur baña benim evveliñiz
Hāķķa teslīmde yaradıldı o günā a'lā
- 164 De kim ilzām diğer Rabbi taleb mi edeyim
Kāffe-i hāķķa budur mālīk ü Tañrı a'lā
- Ne fenā eylese bir kimse eder nefsine hep
Biriniñ vizri degil diğere 'ā'id maķzā
- Hāşrdır merci' iñiz dīn u dünyā şekkin
İçiniñden giderir Hāķ kılarak hāķ icrā
- 164⁷⁹⁶ Sizi eslāfa hālef eyledi Hāķ hem sizi de

⁷⁹⁶ Āyet numarası tarafımızdan eklenmiştir.

Yek digerden eder fā'ik erüp fevz ü 'ulā

360

Tecrübe birbiriñizce sizi bildiriyor
'Afv u rahmet çok 'azābda da serī' dir haqqā

Cümle ecsāmda olan lā-yetecazzā cüzden
Kıla Haq çok şalavāt hep ber-Resül lā-yuḥṣā

Pehlüvandır o ki nefse ola gālib her dem
Diyerek bende çeker idi Dügümlü Baba

*Sūretü'l-A' rāfi Mekkiyyetün ve Mi'etāni ve sittü Äyetin*⁷⁹⁷

- 1 1 Anları demede Fārük hemān Tañrı bilür
İbn-i 'Abbās ü digere olmada te'vīl-efzā
- 2 Saña nāzil bu kitāb şübheyi kıılma bu demek
Cehele şanmaya böyle o yā şekk-i cühelā
- Ya ṭabī' i ki ḥarac kāfiriñ inkārı için
Tesliyetdir ki bunuñ maḥvını kıılar icrā
- 3 Kāfiri münzir olur mü'mine nuşhu eriyor
Ey heme ins ü cin kıılmalı ĩmānı edā
- 75/a *Sūre-i A' rāf'dan*
- 5 4 Mā-siva'llāha delīl olanı dōst tutmayın
Gice gündüz de uyurlar nice ḳavm oldu fenā
- 5 Ḳahr erince dediler cümle ki biz zālim idik
Cebri ĩmān demek fā'ide ma' dūm eclā
- 6 Şoruyor anlara Haq etdi mi ĩmān rusüle
Mürselīnden soruyor etdi kim ĩmān icrā
- 7 Yine biz kendülere bunları da diyeceğiz
Ġayb degil 'ilmimize cümle umūr ki dānā
- 8 El-ḥaq olmaḳ ile mīzān olunca maḥşer
Kimiñ ecriyse girān anda felāḥ ni' met āña
- 10 9 Seyyi'eden kimiñ ecriyse ḥafif anda ziyān
Emrimiñ 'aksi ile nefesine ḥayfı eclā
- 10 Sizlere yerde ikāmet ile kesb-i rızḳa
Ḳudreti kııldım olur ḥamd eder az ammā
- 11 Yaradup sizlerde ervāḥ u eṣbāḥ taşvīr
Etdi Haq emr ola Ādeme secde zībā

⁷⁹⁷ Elif=Allāh Lam=Laṭif Mim=Mecīd Şad=Şādık

Ādeme secdeyi cümle melege emr etdik
Kāffece etmiş idi eyledi İblîsi ebā

Ḳıla bu secdede ancak ki Cenāb-ı Ādem
Secde çünki heme maḳşūr-ı be-Mevlā maḫzā

- 15 12 Dedik İblîse nedir māni‘ iñ o emrimize
Dedi ben ḫayır ki nārla vü şu tinden peydā
- Ḫālbuki nār ‘ ademe vü ḫāk sebebdır be-vücūd
Nāra terciḫe çok esbābda olur bu gūnā
- 13 Ḫaḫ dedi in oradan anda saña kibr olmaz
Çıḫ sen zūll-i ebedde bulunursın zīrā
- 14 Diledi ‘ ömrü ḫıyāmet gününe dek İblîs
15 Verdi şerse bunu ‘ aynı niḫam hep zīrā
- 16 Dedi tırd eylediñ artık oturup sed gibi ben
Müstaḫīm dīniñe reh-zen ererim her gūnā
- 20 17 Öñ ü ard şaḡ u şolundan gelerek anlara ben
Aldadırım ki bulunmaz pek eder ḫamd saña
- 18 Ḫaḫ dedi git sen olup tırd u ma‘ yūb ebedī
Sen ü t̄abi‘ leriñ ersün be-cehennem mülḳā
- Ṭolar anlar be-caḫīm yoksa cehennem ṭolmaz
Naşş-ı ḫaḫ çün hepsi bilmeli farkın zībā

(يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ⁷⁹⁸) استعيز با الله العظيم

- 19 Ādeme emr tıra zevce ma‘ an cennetde
Ekl ede istek ile hem ola rāḫat-ārā
- Bu şecerden yemeyiñ nefsiñize ḫayfı ḫarīb
Geldi şeytān buradan ḫıldı izāle ammā
- 25 20 Ḫikmet-i Ḫaḫ ki erüp vesvese ḫıldı şeytān
Açılup gizli yeri gözce ḫıla ‘ ayb-efzā
- Dedi gendüm size menhi ki melek olmaya siz
Hem ḫulūd bulmayasız ḫıldı ḫaşemde şuña
- Melek-āsā diledi olmaya muḫtāc ekle
Yoksa ekremligi meczūm idi andan ḫaḫḳā
- 21 Bilmiş olsa da heme buña ‘ adüvdür şeytān
Ḳasem etmekle dedi böyle yalan olmaz aña

75/b *Sūre-i A‘rāf’dan*

⁷⁹⁸ “O gün cehenneme “Doldun mu?” diyeceğiz; cevap verecek: “Daha yok mu?” Kâf Sûresi, 50/30.

- 22 Aña mebnī bu şecerden datarağ açıldı
Kıpıldı birbiri üzre tonu yaprağ gūnā
- 30 Kıldı Hāğ böyle nidā kim budur el-ħağ memnū^ç
Bellū düşmen size şeytān demedim mi ħağğā
- 23 Dediler nefsimize böylece vāfir zararı
^ç Afvīñ olmazsa ziyānda demeñiz o gūnā
- 24 Bunlara ħayyeye İblīse dedi arza hubūğ
Kılıñız rızğ olıcağ ^ç ömrüñüz ile eclā
- Siz ü şeytān ^ç adüv birbiriñize hem bil
Ba^ç zı evlādlarıñız birbirinedir a^ç dā
- 25 Zinde olup orada fevt ü defin olursız
Oradan ħaşre gelürsüz dedi Hāğ kim aqvā
- 35 Bil anıñ zellesi nisyāndan āyetde şarīħ
Tırdı cennetde ħala ħubb-ı vağan bizde aña
- Çığdı o vechle kim olsun ^ç iber bizlerce
Zelle işte o ħadar bu da nebīdir ħağğā
- Ĥıñtaniñ nev^ç i iken nehy-i Ĥudā bir şeceri
Şandı demek gibi her nev^ç güzel sözde revā
- Biliyordu bu ki hem yerde ħalīfe olıcağ
Şulb-i pākinden erer Şāh-ı rusül kām-pīrā
- Ey Benī Ādem erüp penbe vü ketān ez-bārān
O maħal gizlemede ħılmadasız şevāb a^ç lā
- 40 26 Vardır elbise-i taqvā ki budur pek enfa^ç
Ola ħāmī zi-me^ç āşī ulaşur ħulle şuña
- 27 Zehī ni^ç met bil anı ey benī Ādem ol ^ç ayn
Vermeye fitne saña o ebeveyniñ-āsā
- Şöyle çıkardı ki cennetden edüp elbise nez^ç
Siz anı görmeyüp o sizi görür şağın aña
- Kim ki mü'min degil etdik aña dōst şeytānı
İki ^ç ālemce de ayrılmaz olurlar hem-cā
- Der fevāhiş ederek neslimiz öyle bulduğ
Emr-i Hāğ hem bu aña de degil o emr-i Ĥudā
- 45 29 Hāğğa mı ^ç uzv edesiz bilmedigiñiz şey'i
Hem de emri ola tevħīd ü hemān şer^ç ī edā
- Sāciden kibleye döndür dīn muħlişi ol

- Sizi icād-veş i'āde buyuran bil zīrā
- 30 Fırka vardır ki hüdā verdi bilüp de ez-ezel
Fırka vardır ki dalāl buldu sezā çünki aña
- Kim o şeytānı kılup kendüye dōst dūne'l-Ḥaḳ
Kendüyü böyle şanur buldu hüdāyı zīrā
- Şanmada almamalı bulmalı Ḥaḳḳı be-ḥāḳıḳ
Mā-sivā'l-Ḥaḳca bilüp bend ile bel ursa aḫā
- 50 Mefḫar-ı 'ālem ile āline aşḫābına hep
Ezelī üssi şalāt erdi o olsun ebedā⁷⁹⁹
- Ḥaḳ Te'ālā dileyüp ālemi ılmaḳ inşā
Nūr-ı Şāh-ı rusülü mebde'i ıldı zīrā
- Kendü nūrundan o nūru yaradup bundan kim
Cümle ervāḫ u hep eşbāḫı ḥaḳıḳ bil inşā
- Şu olur aña zehī neş'e-i rūḫāniyye
Var ḫadīş öyle ki rāvī aña (*Cābir*) zībā
- 76/a *Sūre-i A'raf'dan*
- Neş'e-i cism-i mu'allāyı da (*Ka'bu'l-Aḫbār*)
Dedi Tevrāt ü İncilde de var ki eclā
- 55 Ya'nī bu abr-i mu'allāsı yerinden Cibrīl
Bir avuḫ aldı turāb şeref-efzā-yı vefā
- Āb-ı tesnīmden edüp tīn ü cināniñ şoḫup
Nehr ü ırmaḫlarına ıldı zehī nūr-efzā
- Yerleri gökleri de gezdirerek hem o zamān
Bulunan etdi zehī aña heme vaşf u şenā
- Bū'l-beşer Ādem o demde degil idi maḫlūk
Çün yaradıldı o nūr nāşiyesince eclā
- İntiḳāl ıldı her ecdād Şeh-i kevneyne
Şırasıyla pederi cebhesine ıldı cilā
- 60 Cebhe-i māderine geldi olunca ḫamli
Çünki ceddātına hep munteḳil ü kām-efzā
- Ḥānedān-ı eb u māderleri ber-eşref idi
Eb-i māderde Medīnede idi ḫükm-efzā
- Vālid-i Faḫr-ı enāmıñ da ulū'un bilür
Söyledi Ehl-i Kitāb bunda 'alā'im zīrā

⁷⁹⁹ 50 ile 150 arasındaki beyitler, B nüshasında bulunmamaktadır.

Nesl-i pākinde yigirminci dünyevīde ‘Adnān
Şayılr şūña deġin çünki rivāyet aqvā

Enbiyada be-ħaḫḫ nesli olup İsmā‘īl
Olmaz ‘Adnāndan ötesi şırasıyla inşā

65

Peder ü maderi ecdādı ile ceddeleri
Ḥazret-i Ādeme dek pāk edügüdür eclā

(Eş‘arī) der rusül aḫkāmı munīslıkde
Mevtde cā‘iz ki cinān ola kerem hem şüfe‘ ā

استعین بالله العظيم (وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ) ⁽⁸⁰⁰⁾

Vālideynine cinānı eder anıñ vācib
Ya‘nī manşuş ki rızasın hep edecek Mevlā

Çünkü ansız olamaz hıç rızası bī-reyb
Diyerek yazdı (*Süyütī*) bu muḫaḫḫ-i ra‘nā

Hem de böyle de yine kıldı (*İmām-ı A‘zam*)
Bil cinān bunlara vācib deyü imlā zībā

70

Der ki Ḥallāḫa ikisi de muvaḫḫid oldu
Vācib olur ki ola ecr ü şevābı eclā

Leyle-i cum‘a-i aḫdem idi māh-ı Recebiñ
İḫtirān etdi o sa‘deyn eḫaḫ burc-ı ‘ulā

Gerdege gireceġi ġün pederi şīd-āsā
Çölde cevher taşı ile buldu südü nūr-ı maḫzā

Nuḫfe-i Faḫr-ı enām oldu şunuñla ḫāşıl
Nice süddür ki odur süd-dih-i her dü-serā

Her nebīniñ dü sebīlden idi def‘i bile pāk
Cismüne nuḫfe esās bu da ḫahūrdur maḫzā

75

O ġice oldu Reġā’ible be-nām u ibcāl
Oldu ekvāna o ġice nice burhān-ı eclā

Düşdü evreng-i mülük Kisrāyle eşnām bozulup
Kilīsāniñ süḫafi indi edüp istikşā

‘Ulemā dedi sezüp Mekkede teşrīfde bu şeb
Māderi raḫmine Sulḫān-ı rusül nūr-āsā

76/b *Sūre-i A‘rāf’dan*

Enbiyāniñ ġörünüp ba‘zısı rūḫānī eḫaḫ

⁸⁰⁰ “Rabb’in sana mutlaka lutuflarda bulunacak, sen de memnun olacaksın.” Duhâ Sûresi, 93/5.

Oldular mäder-i enverlerine müjde-resā

Ḥaḡ Ta' ālā bereket yümnünü de verdi zehī
Ḥālbūki Mekkede aş' ab idi ḡaḡt evfā

80

Her çocuklar bu sene geldi vücūda erkek
Vālid-i Faḡr-ı rusül göçdü bu ḡikmet zīrā

Baḡn-ı māderde yetīm ḡalmasınıḡ ḡikmetini
Böyle bildirdi melā'iklere Ḥaḡ rāz-nümā

Ki mürebbe-i ḡafīz ancak aña ben olup
Demeye ya eb o ya Rab diye dā'im a' lā

Müddet-i ḡaml ü vilādetde girānlıḡla şızı
ḡılmadı mäder-i pür-luḡfuna bir ān peydā

Ḥaḡḡa tesbīḡini baḡnında da ḡuş ḡıldı hemīn
Verdi milādını müjdeyi melā'ik de buña

85

Dedi ta' vīz için hem buña (*İbn-i 'Abbās*)
Bildirildi aña o ḡālde hem de bu du' ā

Ki melā'ik yine hem zararını dāfi'
Dediler mäder-i 'ulyālarına luḡuf-nümā

Bil ḡulū'unda penāḡ eyleyerek Ḥaḡḡı yine
Üzerine oḡuyup nefḡini eyle īfā

(بسم الله استودعك بالواحد من شر كل حاسد و قائم و قاعد عن السبيل حايذ على الفساد جاهد و كل خلق فاسد من
نافث او عاقد و كل جن مارد يأخذ بالمرصد فى طرق الموارد لا يضره ولا يظونه فى يقظة ولا منام ولا طعن
ولا مقام يدالله فوق ايديهم و حجاب الله دون عاديهم⁸⁰¹)

Der (*Ebū 'Amr*) yine ḡıldı aña īzāḡın
Ki bu ḡarz Nebevī ḡāmili olan ḡaḡḡā

ḡanda ya ḡursa heme ḡorkmamalı ḡiḡ bu ḡaḡḡıḡ
ḡaḡsa eḡfāl bulur 'āḡātca vü cünūnda rehā

90

Dendi ki mäder-i 'ulyāya ḡaḡḡıḡ ru'yāda
Nām-ı necliñ idi Tevrātda Aḡmed ammā

Sen Muḡammed ḡoyup o ḡırzı da baḡla dediler
Oldu bīdār yazılı gördü o sīmā eclā

Leyl-i işneyn veyā dendi nehārınca Resūl
ḡal' atın eyledi lem' a-dih-i mihr-i a' lā

⁸⁰¹ "Allāḡ'ın adıyla seni emanet ediyorum. Onu her hasetçinin, ayakta duranın, oturanın, yoldan çıkanın, fesat için çalışanın, üfleyen ve uygulayan, fasit olan her mahlukun, kaynakların yolu üzerinde bekleyen azgın her cinnin şerrinden Allāḡ'a sığdırıyorum. Yakaza halinde, uyurken, yolculukta ve ikamet ederken ona zarar vermezler. Allāḡ'ın eli, ellerinin üzerindedir. Allāḡ'ın perdesi düşmanlarının önündedir." Davut Efendi, Şerh-i Delā'il el-Hayrāt, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1254 s. 134.

On ikinci gün idi mäh-ı Rebi‘ü’l-evvel
Sâlı şemsice de Nisân be-câ‘avn-ı Hüdâ

Âhîrinde idi burc-ı hameliñ mihr-i münîr
Borc-ı mizânca kamer şuña da nûru eclâ

95

Şeref üzre idi hep encum-ı seyyâra zehî
Ki bunuñ mişli vuķû‘ bulmadı idi kaç‘â

Bu sene Ka‘ beye hedme gelüp (*Aşhâb-ı Fîl*)
(عَصْفِ مَأْكُول⁸⁰²) gibice eyledi şu kavli Hüdâ

Topıcaķ⁸⁰³ mihr gibi hamdi edüp Mevlâya
Erdi hep bil bize de nûr du‘âsı eclâ

Mevlidiniñ ‘aķabı ref‘ ile parmaķlarını
Bunu der idi zehî ki işidildi hattâ

77/a *Sûre-i A‘râf’dan*

Haķķa vü kendüye şehâdet ile (*sübhâna’llâh*)
Dedi (*ekber*) ile (*hamdı da*) şu ma‘lûm zîbâ

100

Ümmeti haķķına da tıydular etmekte niyâz
Ezelî vü ebedî nûru kim envâr-efzâ

Belde-i Sâveye cârî bil nehr-i Fırât
Ma‘bedin kıldı binâ bunda Yehûd u Tersâ

Münkaçı‘ oldu şu nehr orada o gice zehî
Oldu âteş-gede de buz gibi şular peydâ

Hîç söndürmeyerek Tañrı edindiydi mecûs
Biñ sene yakmış iken söndü hep el-haķ a‘lâ

Yedi rûz mâderi süd vermiş olup da şöñra
Böyle ‘âdet ki (*Süveybe*) vü (*Halîme*) de aña

105

Yedi sinninde edüp mâderi de ‘azm-i cinân
Böyle Haķ etdi yine dürr-i yetim zîbâ

Mevt-i ceddinde sekiz yaşına bil varup da
Şöñra da baķdı zehî vâlid-i Şîr-i Mevlâ

Olıcaķ sinleri on iki refîķan aña hem
Oldu ger Şâma teveccühle de envâr-efzâ

Buldu (*Teymâ*)ya buyurduysa da teşrîf orada
Gözedir idi (*Bahîrâ*) heme hâl şubh u mesâ

⁸⁰² “Sonuçta Allâh onları yenilip ezilmiş ekine çevirdi.” Fîl Sûresi, 105/5.

⁸⁰³ Doğacak

- Kütüb içre biliyor idi kudūmun görüyor
Başda şemsiye gibi ebri verir gölge aña
- 110 Mu' cizātın nicesin gördü vü taḥḳīk edüp
Kārbānlara bir bir dedi hem bu gūnā
- Rusülūñ ekberidir şāhid oluñ ümmetiyim
Şām Yehūdisi yine böyle bilür nūr-efzā
- Umulur ḥīle vü düşmenligi ' avdet enseb
Deyüp etdi hem (*Ebū Tālibe*) de böyle ricā
- Ba' sıdır sinn-i mu' allālara kırk olduğda
Enbiyā aḳdemi hep elṭaf-i ezelden ḥaḳḳā
- Bulamaz oldu melā'ik ḥaberi hep kehene
Ki şeyāṭine ḳılup recmi de Ḥaḳ pek icrā
- 115 Emr-i Ḥaḳ üç sene da' vet buyurup sırran hem
Ba' de cümleye etdi bunu i' lān be-ḳuvā
- Erdiler gerçi şeref-yāb-ı hüdā çoḳları da
Līk vāfirleri küfr etdi edüp hem de cefā
- Be-ṭam' -ı haml ile teklīf ederek pek çoḳ şey
Pādişāh eylemeḡi de dediler bil hep aña
- Cevr ü teklīfleri de gördü mü'eşşir olmaz
Yine ısrārda oldu idi nice ḥumekā
- Ṭā'ifiñ ṭā'ifesi da' vet içinde iki ay
Ṭurdu Mekkeye yine ric' at ile kām-efzā
- 120 Sinni miḳdārda ellice resīde olıcaḳ
Erdi īmān ile cin ḳavmine de fevz-i Ḥudā
- Sinni elli bir idi oldu şehīr mi' rāc bil
Bir ḳasīdem daḡı baḳ mu' cizesi ile buña
- O sene ertesi sālda nice enşār daḡı
Ererek anlara da erdi heme mihr-i Hüdā
- 77/b *Sūre-i A' rāf' dan*
- Yaşda elli üç idi ki o sāl-ı hicret
Mekkedden ḳıḳdı dü şenbede bu mihr-i a' lā
- Şafer āḡirleridir ḳıḳması andan ki ḥaḳīḳ
Yevm-i mīlādda yine oldu Medīne iḡyā
- 125 Ya' nī on iki idi māh-ı Rebi' u' l-evvel
Yine düşenbe idi ḡayr-ı kudūmı zībā

Dīne da‘ vet buyurup yazdı mülūka nāme
Kimisi etdi abūl kimi ‘ inādda avā

Bunu bil āk edüp Hüsrev-i Pervīz-i pür-küfr
Mülkü āk olmasını Şāh-ı Rusūl ıldı du‘ ā

Yazdı Pervīz civārı bulunan hākime bil
Kendüye Faħr-ı enāmi ede üserā hāşā

Andan iki kişi geldik de nebī-yi Yezdān
Dedi yırtıp veledi banını etdi ifnā

130 Dönüp o hākime dedik de terakup ıldı
Etdi īmān ki zamāñ erdi gelüp nāme aña

Kim haı-i avl o dem o vechle olmuş i‘ dām
Sürmeyüp salanat-ı nesli de oldu ifnā

Nezd-i Badādda Medīneye Medāyin eb‘ ad
Öldüğü anda dedi budur orada Kisrā

Habeşe pādişāhı mü‘min idi göçdüğü ān
Dedi na‘ şınca namāzı bil edüp bu‘ d-ı edā

Yine şoñra idi mesmū‘ ki o gündür fevti
Na‘ tıdır evfer ü nā-mümkün o cümle işā

135 Vāfi nūr aldı u‘ uduyla Medīne on yıl
Orada rilet ile cennete de verdi ‘ ulā

Rilet-i pāki zamanı da Rebi‘ u‘ l-evvel
On ikisi idi işneyn idi bil o gūnā

Hāb-gāhı bulunan yer ki zi-‘ arş-ı o a‘ lā
Har u lad oldu aña medfen olup da o ‘ ulā

albi bīdār ebedī hāb idi sāde göz yine
Hāl-ı bīdārı bozulmazdı hemīşe at‘ ā

Evliyā evden eve nal eder ermez buña mevt
Deyü bil var haiş-i nebevīde haā

140 Gördüm anlarda kerāmāt u himem göçmüşken
Had ola gördüm anı şemsden a‘ lā ma‘ nā

Hem de cümle rusūlūñ mu‘ cizesi emşālin
Anlara fā’ian ityānda oldu a‘ lā

Nūru ki al-ı hālā’i o demek hep fer‘ i
Ala tābi‘ ki heme al aña da o zībā

Gördü kim nās o zamān demedi ur‘ān bir bir
ün bu meşhūr u bedīhīyi ne hācet inbā

- Sebeb-i ‘ilm-i tevātür bize öyle eriyor
Hem de küffârca ilzâm ediyor şöyle edâ
- 145 İnanur mu buña münkir ki hep o Qur’âna
Bi’t-tevātür yine kim aña odur ‘ilm-efzâ
- 78/a *Sûre-i A‘râf’dan*
- Altmış üç sinn-i celîli bu idi kavî-i kavî
Bil cihâdı da yigirmi iki kavî-i aqvâ
- Mekke fethinde vesâ’irde buldukları var
Eşca’-ı nâs ü cihâdı da kıllup sevk-i eclâ
- Hağ kemâli şayısı üzre kemâlince sezâ
Şalavât ile Habîbin kıla talîf ebedâ
- Cümle-i âline aşhâbına hep ümmetine
Kıla Qur’ân ü habîb hürmetine bu günâ
- 150 Hizmet-i ‘âliye-i seyyid-i kevneyne zehî
Be-kemâl oldu Kemâl sâbıķı Dügümlü Baba
- 31 Ey benî Âdem ediñ zeyn şalâtda bedeni
Kılma setri olıcağ yeriñi ibrâz aşlâ
- Ekl ü şurb edesiz eylemeyesiz isrâf
Sevmez isrâf eden kimse de el-ğaç ki Hudâ
- Cümleniñ bildiği isrâf olup hem meczûm
Hem bu taħrîm helâl dendi ki şerh bil şu aña
- Anda taħrîm helâl kılma ħarâm içme yeme
Kıl helâli bile az kâfî ki muħtâc sen aña
- 155 Bil kıvâm-ı bedeniñ olmuyor ise muħtâc
Buña vermekde hep isrâf olup dâhil aña
- ‘İlm-i tıbbiñ hepisi dendi bil el-ğaç câmi‘
Böyle etdikde bulur ‘âfiyet-i ‘ömrü aqvâ
- ‘İlm-i tıbbâ hep olur rûh u esâs bu âyet
Şiħhatıñ çünki binası buña olur inşâ
- Var ħadîş batıñızı üç nesneye ‘adli ede
Yiyüp içüp şoluğ alup vere bî-şâğ saña
- Hağ selâm ede Habîbiyle hep âl u şahba
Hemen kıldı idi zâhir ü bātınca devâ
- 160 Müşkil envâ’ı ‘alîl gördü du‘âsı ile ‘avn
Mu‘cize oldu tevātür derece lâ-yuħşâ

- Zāhıran u bāṭınan ı̄cābda ki baṭnıñ ola şāf
Eyledi gevher-i şāfı anı Dügümlü Baba
- 32 Söyle kim kıldı ḥarām ziyneti bu kıllarına
Ḥaḳ çıḳardı vü hep erzāk yine ṭayyib ḥaḳḳā
- De bu mü'minlere dūnyāda şalāḥca ḳuvvet
Yaradılış bunuñ için muḥaḳaḳ eclā
- Hem de geḳer edügünden geliyor ğayra da hep
Çünki verilmese cebri olur ı̄mān edā
- 165 Mü'mine ḥāşş kılnur ḥaşrda çünki bu ebed
Sā'ir aḥḳāmda mufaşşal bilene kām-ārā
- Dediler aşlı mübāhlıḳ ḳalur eşyāda ḥaḳḳıḳ
Ki bu dāll nehiy olanı şer' -i mübeyyin zı̄rā
- Hem diyen var ki ḥaṭar aşl ki her şey mülkü
Ne ḥaḳḳıḳ varsa cevāzı o ḥelāldır eclā
- Hem diyen var ki tevaḳḳuf olup aşl eylemeli
Var mı fetvā vü cevāz bilmeli anı zı̄bā
- 78/b *Sūre-i A'raf'dan*
- 33 De ḥarām o ki kebā'ir ola gizlü vü aḳıḳ
Hep günāḥ ferde bile ḳulm ola ḥaḳsız ammā
- 170 Hem de şirk kılmayalar vermeden Allāḥ ḥüccet
O tehekküm ki muḥāldır heme ḥālde o edā
- Demeye bilmediği bir sözü de Tañrıya
Hep şıfatlar ile sā'ir ki degil şer' ı̄ aña
- 34 Rusülü münkir olan her ümeme vardır ecel
Gerüye ilerüye gitmeyerek kıla Ḥudā
- Olarak Bedr gibi 'Aşr-ı Sa' ādetde daḫı
Pür-'alāyim melek inmek ile yine zı̄rā
- 35 Ey benı̄ Ādem olarak rusülüm sizler de
Oḳuyup şer' imi etmekte ḥaḳıḳi inbā
- 175 Küfrden kim şaḳınup mü'min-i şāliḥe buña
Ermeye ḥavf u ḥüzn luṭfım olarak ebedā
- 36 O ki inkār u ḳabūlden edeler istikbār
Nāra⁸⁰⁴ aşḫāb olur ola muḥalled zı̄rā

⁸⁰⁴ B: Nārda aşḫāb olur ola muḥalled zı̄rā

- 37 Andan azlem kim olur ki baña o ifk eyler
Yâhūd aḥkām-ı bedīhī olup inkār-efzā
- Levhde ‘ömr-i vesā’ir bitüp erse mevsim
Gelüp ‘Azrā’ıl ü a‘vānı feriştehler aña
- Diyeler ḳande sivā’llāh o tapdıḳlarıñız
Der bu zāyi‘ ki muḳir küfre bilā-sūd ammā
- 180 38 Diye Ḥaḳ ins ü cinden size emsāl ki fenā
Nārda ḳaldı ere birbirine hep la‘n-efzā
- Şoñraki aḳdem içün der bu hemīn azdırdı
İki ḳat ḳahrı buyur şunlara yā Rab ki sezā
- Diye Ḥaḳ cümleñizi ḳahr iki ḳat bilmezsiz
Ya‘nī azdıрмаḳ u uymaḳ ikisi de ne fenā
- 39 Yine der eskisi şoñrakine yoḳ fazl size
Hep buluñ ḳahrı ki kesb-i yediñizdir icrā
- 40 Bil kim āyātıma küfrü ḳılıyor kibri de bu
Ḳapu açmam buña raḫmetle muḫāl ḳıldım aña
- 185 Giremez cennete de öyle muḫāl kim develer
Geçe igne delügünden dedi ki aña Ḥudā
- Ḳudret-i Ḥaḳḳa ikisi de degil gerçi muḫāl
Kendüsü etdi muḫāl ḳafire kim ya‘nī cezā
- 41 Anlara var orada nār-ı caḫīmden döşeme
Öyle örtü kim erer kāfire şu dürlü cezā
- 42 Kim ki imān ḳıla vü sa‘y gibice ecr ede
Bula cennet degil ez-ḫāric vus‘-ı emrim aña
- Ya‘nī ki bu da muḫalled olup aşḫāb-ı yemīn
Şābiḳūndan demek o kim ola pek cehdi şuña
- 190 43 Ḳalblerinden pürüzü çıkarırız hıḳd gibi
Zeyl-i cināndan aḳmaḳdadır enhār-ı ra‘nā
- Diye hep ḫamd ḳılarak Ḥaḳḳa bize luḫfu hüdā
Ki hüdā bulmaz eden etmese şöylece ‘aḫā
- Kim bize Ḥaḳ ile erdi rusülü Rabbimiziñ
Size mīrāş bu cinān deyü vaşf ola nidā
- 79/a *Sūre-i A‘rāf’dan*
- Var cinān hem de caḫīmler yeri ḫaḳḳā kişiniñ
Mūrişi yek digere mü’min ü kāfir zīrā

- 44 Ehl-i cennet kılacak ehl-i caḥīme ki nidā
Tañrı va^ç dı zehī ḥaḳ sizlere de var mı edā
- 195 45 O sū'al kim vere ekdārı vü ne^ç am diyorlar
Edecek zālīme Ḥaḳ la^ç nı deyü anda nidā

Ḥaḳ yolundan ki o men^ç ile diler egriltmek
Ḥaşr-ı ḥaḳḳı yine münkir idi anlar eclā
- 46 Ola cennāt u caḥīm beyni ḥicāb kim māni^ç
Var dār-ı a^ç rāfda ricāl etmede fark ez-sīmā

Ehl-i cennāta şadā kıla selamın sizedir
Bu henüz girmeyüp ermek kılıyor şaşd buña
- 47 Nār aşḫābına çeşmi çevirince derler
Küfr edenler ile etmeye Rabbim rüfeḳā
- 200 48 Ehl-i a^ç rāf diye bilüp bunu bed sīmāca
Cebr ü kibr etdiḡiñiz etmedi nef^ç i ḳaṭ'ā

Mü'miniñ efḳarın ibrāz kıla küffāra becīl
Bā-ḳasem cennete dediñiz der fuḳarā
- 49 Denilür bil fuḳarāya işitirken küffār
Siz ki bī-bīm ü ḥazen cennete giriñ a^ç lā
- 50 Ehl-i nār ehl-i cinānca şu vü en^ç um dileyüp
Der ḥarām kāfire bunlar ki cinānī maḥzā
- 51 Dīn ü pīrāmanı kılup kefere lehv ü oyun
Ṭayanur zindeligi boş ki ḥayāt-ı dünyā
- 205 Bende nisyān olamaz burākuruz mensī gibi
Ḥaşri unutdu idi münkiri dīniñ eclā
- 52 Bunlara nuşḫu mübeyyin ki getürdük Ḳur'ān
Mü'minīn üzre heme raḥmet erüp verdi hüdü
- 53 Bunlarıñ gözlediḡi şıdḳ diyemedi anı
Ḥaşri kıldıḳda bilür der rusül etdi inbā

Ḳurṫararak şüfe^ç ā yanına dönüp bizler
Fi^ç li tebdīl ile imān u şalāḥ ola edā

Bulmayup hīç birini böyle zararlar orada
Ede ṫapdıḳları eşnāmı Ḥaḳ imḥā ḥaḳḳā
- 210 Cümle mesmū^ç u ma^ç lüm Ḥüdāniñ ^ç adedi
Şalavāt ola Resüle kim eḥaḳ ḥad yoḳ aña

Cennet ü nār u a^ç rāfi edüp hep ta^ç rīf
Sābiḳūna eder işāl Düğümlü Baba

- 54 Rabbiñiz Hağ ki yer ü gökleri altı günde
Kıldı var O da te'ennīyi size ders-efzā
- Çünki bir (⁸⁰⁵كُنْ فَيَكُونُ) ile yaratsa da olur
Oldu idrākca şeş şüb dile ders icrā
- Her mekāndan da münezzeh yine bil Rabb-i Qadīr
‘Arş da böyle anıñ hükümü kılan istilā
- 215 ‘Āleme cümle şumūl kılmada bu istilā
‘Arş u bu evsa‘ ı bil anı buyurdu inbā
- Cān başa şıçradı denürse de olmaz aña hāşş
Kāmilen cān bilinür kılmada hükümün icrā
- Rūha da beñzemez ammā ola fehme taqrīb
Qandedir rūh cesede hep kılan o istilā
- 79/b *Sūre-i A‘rāf’dan*
- Tañrı bir öyle hulūlden de münezzeh el-hağ
Aña bir şey O da bir şey’e hulūlsuz ašlā
- Kūnh-i rūhu kılamaz fehm hayāt anda iken
Kūnh-i Bārīyi nice bilebilürler hāşā
- 220 Var güneş bunda denür qarnda da bulunsa
Qurs-ı şems aña nüzül kılmadı bāhir ma‘ nā
- (⁸⁰⁶استوى) demek olur nūr-ı şifātı Hağkıñ
Kendü her ‘ālemi mūcid ki mekān yoğ ašlā
- (*Ġunye*)de pīr-i himmem-gīr olan ‘Abdü’l-qādir
Yazdı böyle ki olur hāl ile āğāhlar aña
- Ki odur zātla da ammā bilür ehl-i hāller
Qālden derkde bir rāh olabilmez ašlā
- Bu buyurdu ki hadīs var gice āhır olsa
Nāzil olur deyü İzid *be-semā-ı dūnyā*
- 225 ‘Ulemā gerçi icābet dediler ma‘ nāyı
Anlara yine cevāb olmuşıdı şu gūnā
- Ki şu‘ūd oldu mu Bārīde ki evvel bi’z-zāt
Edelim böyle nüzülünde kelāmı itrā
- Giceyi gündüzü gündüzü giceyle örter
Qılarak birbirine tālib-i tasrī‘ zīrā

⁸⁰⁵ Yāsīn Sūresi, 36/82.

⁸⁰⁶ Tāhā Sūresi, 20/5.

- Nurladup mihr ü meh ü necmi hep anda tâbi⁶
 Halk u emr Anıñ O hep⁶ âleme Rabb-i a⁶ lâ
- 55 Hağğa tã⁶ atla du⁶ â kıılıñ açık u gizlüce
 Haddini geçeni sevmez ki muhâlâtı du⁶ â
- 230 56 Etmeyiñ bir yeri ifsadı da ba⁶ de'l-ıslâh
 Eyle hep havf u recâ arası bil t̄b-i du⁶ â
- Hüsni a⁶ māl kılana luğf-ı Hağ el-ğak ki qarīb
 Var hadīs-i muhsini bildirdi ki hağğā zībā
- Hağğa kulluğ kılasıñ anı ki ru'yetde gibi
 Görmez iseñ bunu sen bu seni görür hağğā
- Bil hadīs eyleyiñ iğān-ı icābetle du⁶ â
 Lık kalb hep ola mağşūr be-⁶avn-ı Mevlā
- 57 Rab budur hep ki o rüzgār ile bārān tebşir
 Etdirüp ebr-i girān yükledüp eyler isrā
- 235 Kuru meyyit gibi yere inüp erer mağşul
 Meyyit ihyāda bu gūnā edesiz fikr evfā
- 58 Yer güzelse verir ⁶avnımla kolay tayyib ešmār
 Bed ise vermeye verse de be-⁶usret ü fenā
- 59⁸⁰⁷ Ederiz şükre āyātı mükerrer irād
 Yer demek kalbe şebīh hāsılı a⁶ māl be-vefā
- Hağ dedi (⁸⁰⁸بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ) ki bārān
 Rağmetinden anıñ önündeki bād müjde-resā
- Ki (*yedu'llāh*) bilüp böyle de şek etmeyerek
 Cism isnād edene ola bu iskāt-pīrā
- 240 Şalavāt kendüye dendikçe Resülün ola
 Cümleten āl u şahbınca da şāmil ebedā
- Cānib kıla heme var nehārum diyerek
 Muğlišān oldu ⁶abīd ⁶ışık ile Dügümlü Baba
- 80/a *Sūre-i A⁶rāf⁶dan*
- 60⁸⁰⁹ Hağ Resul kavmine Nūh kim dedi bil emrimizi
 Hağğa hep kulluğ ediñ başka ilāh yok kağ⁶ ā
- Korkarım haşarda qahr ere size ekber o gün

⁸⁰⁷ 58. āyet tefsirinin devamıdır.

⁸⁰⁸ “Rüzgarları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O’dur.” A’rāf Sūresi, 7/57.

⁸⁰⁹ 59 ve 60. āyetlerin tefsiridir.

- Çavminiñ dedi kibârı buña yañlışı-ı aqvā
- 61,62 Dedi yoğ bende yañılmađ nebî Rabb-i ekvān
Çıldı irsāl diyorum dîni size nuşu-ı Hudā
- 245 63 Bildirir bilmediđiñiz baña Hağ vağyi sebeb
Size sizden mi ta' accüb ki Resül var zî-Hudā
- 64 Ki ihāfa ede şağındıra hep fevz bulalar
Bağdılar küfrde mü'minlere Hağ luğu rehā
- Çıkdı Tufān bağırup kāfiri kör gibi hağığ
Nüh u mü'minleri fülk etdi rehā-yāb be-şafā
- 65 Çavm-i ' Āda nesebi dāderi Hüd erdi nebî
Dedi yoğ Hađđa şerik oluñ ' ibādet-efzā
- 66 İttikā yoğ mu dedi dediler o çavm ulusu
Bî-şu' ūr sözü yalandan gibi isnādı buña
- 250 67 İfk hāşā dedi yoğ ben de Resülüm ra' nā
68 Ki risālātı derim ben de emîn pend-efzā
- 69 Sizde bādî-i ta' accüb mü ki Mevlā sizden
Baña ki vağyile o eyledi münzir isrā
- Yād ediñ kıldı bedel sizleri çavm-i Nühā
Çuvvet ü çaddiñizi kıldı hem efzün hađđā
- 70 Öylece ' avnını zıkr ile felāha eremez
Diyecek dediler Allāha mı çulluğ çat' ā
- Ya' nî terk ola mı tapdığları o babamızıñ
Var ise şıdđıñ o va' di hemān etdir ifā
- 255 71 Dedi Hüd sizlere Hağ bu ki ere çahr u ' azāb
Cedeliñiz tağılan adda ki burhān yoğ āna
- 72 Gözediñ bende şunu gözedirim demişidi
Nācî hep kendü vü mü'min çalup o çavmi fenā
- Nesli bile kesilüp çalmadı imānnsız idi
Ki hağığ çat' i bilür çün ki hüdāsız O Hudā
- 73 Eyledik Şālihi de böyle Şemūda el-çak
Dedi bî-şirk kıluñ Rabbiñize çulluğ edā
- Erdi taşdan şu deve sıdkıma bellü burhān
Çala bedlikle toğunmayın olur çahr-efzā
- 260 74 Eyledi ' Āda bedel yazca ki yumuşak yerde
Köşk yapup çışları küh içre de yaptırdı binā

- Luṭfunı zıkr ile kıılma dedi yer içre fesād
Dedi o kavm ulusu ‘āciz yine hükmen edā
- 75 Şunca mü’min misiniz şordular öyle diyecek
76 Dediler kâfiriz imānca ki o dīn-i Ḥudā
- 77 Kaṭ‘ ile bu deveyi Ḥaḳka edüp ‘iṣyānı
Dedi bil ḳahrı getür ise risālet zīrā
- 78 Buñlara gökten erüp ses ki muḥı̄b zelzele Ḥaḳ
Evlerinde yüregın çāk kıılarak kırdı Ḥudā
- 265 79 Dedi Şāliḥ çekilüp ben size ey kavm dedim
Ḥaḳ risālet size yok nuşḥa muḥabbet ammā
- 80/b *Sūre-i A‘rāf’dan*
- Ḥaḳ selām kııla Ḥabı̄biyle hep āl u şaḥba
Sāyesince ki selāṭın bile zıll-ı Mevlā
- Sāye-i eşrefi ‘arşa da hemān pīrāye
Gölgesi olmaz idi nūr idi hep ser-tā-pā
- Erme gāfil ki pek aḳvā bile oldu ihlāk
Deyü icābda söyledi Dügümlü Baba
- 80 Lūṭ deyüp kavme ki fāḥiş bu livāṭa fi‘li
Ne kııarsız bunu hı̄ç etmedi kimse zīrā
- 270 81 Mer’eden başḳa varup erkege şehvet ile
Böyle isrāfda da olmasız hem eclā
- 82 Birbirine dedi kim Lūṭ u ehliñ çıkariñ
Bunlar etmede teṭahhar sözü de nehy-efzā
- 83 Verdik ancaḳ ki aña hem heme ehline necāt
Zevcesi oldu telef kâfiredir o zīrā
- Her nebı̄ zevcesi ‘iffetde ki nāmus-ı pek tām
Küfrü kendüye idi kâfire bu da zīrā
- 84 Yağdı siccīnden o küffāra ḥacer ki böyle
Mümkire gör ki müdemmerlik olur pek icrā
- 275 Ḥaḳ kemāli ‘adedi ile kemāline sezā
Mefḥar-ı rus’le şalāt sübḥa-i Dügümlü Baba
- Böyle de dā’im ihāfa buyurup olsa ḳabül
Verd-i cennāt eder i‘ṭā aña Dügümlü Baba
- 85 Şāḥib-i Eyke ile Medyenle şehır bunca nebı̄
Etdik irsāl Şu‘ ayıbı neseben dāder aña

- Dedi ey kavm ediñiz Tañrıya kulluk yalnız
Mā-sivā ki denemez ‘āleme Tañrı ebedā
- Beyyine verdi Hudā baña size kim meşhūd
Ser-furū kılar idi kūh-ı bülend yüsrü aña
- 280 Vezn degil tām ere nās mālını noqşān verme
Yer şalaḥ bulmuşiken bil ki fesād verme buña
- Ḥayr olan sizlere bu mü’min iseñiz hem de
Şevk-i imānda o kim rehzeni erme aşlā
- 86 Kılma her yolda ki şeytān gibi va‘d ederek
Müstakīm Ḥaḳ yoluna tālibi bozma kaṭ‘ ā
- Yād ediñ māl u nüfūs az idi tevfir eden O
Müfsidīn-i selefē baḳ be-ḥaḳıḳ erdi belā
- 87 Dīnime mü’min eren ermeyen iki fırka
Ḥayr-ı ḥükkām zehī Ḥaḳ bekle kılar bir bir edā
- 285 88 Bil deyüp kavm Şu‘ ayibden mütekebbir bulunan
Sen ü imān edeni de kılalım tırd u cüdā
- Dedi baḳılmalsız milletimize ‘avdet
Hep o menfüre kılındı bu cevāb kim i‘tā
- 89 Bizi İslām ile çıkarmışidi Ḥaḳ bundan
İftirā eylemeyiz Ḥaḳka edüp ‘avdet Aña
- ‘Avdet olmaz ola illā ezel-i ‘ilm-i Ḥaḳda
Küllü şey’ide muḥiṭ ‘ilm ile Tañrı zībā
- Kıldık imāna devāmda da tevekkül ki niyāz
Böyle birlikde bütün eylediler yine du‘ā
- 290 Ehl-i küfr ile bizim beynimizi sen yā Ḥaḳ
Ḥaḳca faşl eyle her aḥkāmca da sen ḥayr-efzā
- 81/a *Sūre-i A‘rāf’dan*
- Bu cevāb içre degil kendü Şu‘ ayb çünki nebī
Ezelen hem ebeden ‘işmeti rüşen zīrā
- Ḳavme derkine göre demiş oluyor öyle
Mü’minīn ile demiş şöylece kim yek günā
- Müslimīn ḥaḳkına da olması Rab ‘unvānı
Müsteḥil edüğünü ‘avdetiñ inbā-ı zībā
- Bizi kırtarmış iken bunda demekde evvel
Bunlara verilmemiş küfrde kıalmaḳ ḥaḳḳā

- 295   Cebri şarf kılmıyor O cüz'î irada cārī
Līk vukū' a geliyor cebrī-veş o ' ilm-i Hūdā
- Hāq şalāt kıla Resūlüyle her āl u şaḥba
Himmeti fā'ik iḥsān-ı bahārdır zībā
- Nev-nihāli dikecek dest-i şeref-pāşları
Büyüyüp o dem o hep meyvede oldu peydā
- Cevheriñ çıkını āsā diliñ içre kat kat
Ola sālīm deyü imān-ı Dügümlü Baba
- 90   Rū'esā demede 'ādīsine tābi' iseñiz
Bu Şu' aybe olıcağ sizce ziyānlar ḥāşā
- 300   91   Zelzeleye tutulup şayḥa-i Cibrīlle ḥaḳıḳ
Vechi üzre düşüp o ḳavm hemān oldu ifnā
- 92   Böyle küffār olup evvelcesi yoğ-veş biliñiz
İki 'ālemce ḥasārda bunu münkir ebedā
- 93   Yüz dönüp ḳavmdan o demişdi risālātı dedim
Nuşḫu da kıldım idi ḳaldıñız öyle o sezā
- Kendü kendüye de dedi ne esef eyleyeyim
ḳavm-i küffāra ki o ḥālce cezādır maḥzā
- 94   Ḳande ba'ş olsa nebī bunda olan münkir olup
Faḳr u ekdār u ' ilel kıldıḳ ola bīm ü recā
- 305   95   Şoñra o ḥāleni biz luṭfa edince taḥvīl
Münkiran dediler 'ādet babadan ḥüzn ü şafā
- Füc'ü kim fikrine gelmezken eşedd-i ḳahr erdi
Bil pek eyler eşeri böyle ererse zīrā
- 96   Etse imān u şalāḥ o berakāt açar idik
Gök ü yerden buña līk kesb-i yedi işbu belā
- 97   O emīn mi gice ḳahr olmaya kim nā'imdir
Gelmeye oynar iken zührda da öyle āña
- 98   Ḳahr-ı füc'üden emīn mi ki celī yoğ bil emīn
Olur ancağ iki 'ālemde de ḥāsirse buña
- 310   99   Mekr-i Hāq hīle degil şu kim umulmaz be-' uḳūl
Ehl-i Hāq ḥaḳḳına līk bu da talatṭuf-pīrā
- (لَهُمُ الْأَمْنُ⁸¹⁰) buyurup yine manşuş zehī
Mākirīn ḥayrı demek şunlara hep' avn-ārā

⁸¹⁰ “İşte güven onlarındır.” En'ām Sûresi, 6/82.

- 100 Selef ihlāk u yeri aldı degil mi burhān
Dilesem almaz o mūznibde olur bōyle fenā
- Ezel ilmim ile meczūm ki mihver gibi
alb-i kuffārda yok sem -i abūlden mazā
- Cebri Őırf eylemiyor cūz'ī irāde cārī
Līk vuū a geliyor cebrī-veŐ o ilm-i Hūdā
- 81/b *Sūre-i Araf'dan*
- 315 101 ıŐŐaŐı oldu anlar rusūlū erdikde
Olmadı mūslim ũ ihlākı nice etdi Hūdā
- Ezel ilmimde muaa yine mihver-veş alb
Őimdi kuffārda da yok sem -i abūl bōyle aa
- 102 Bulmadı oqlarını ahd u vefā da be-aı
Buldu aksinde Şu bulma yine bā-ilm aā
- 103 Őora Mūsāya biz āyātı verũp bi't-tesyār
aldı Firavn ũ avmi ulusu mūnkir aa
- Bōyle kendũlerini nefesine ayf eylediler
Mũfsidi āibeti ba ne ziyān avā
- 320 104 Dedi Firavna ki Mūsā beni Hā ıldı Resūl
Hādan ũzge demem o denmemeli boş baa
- 105 Ez-Hūdā mucize var sen Benī İsrā'ili
Buraup ıl vaanı udse uūdun hālā
- 106 Dedi Firavn getũr mucizei Őādı ise
107 Oldu Hāyye ki celī etdi aŐasın ilā
- 108 ıdı cebinden eli ebyāz u envār idi līk
109 Dedi o avm ulusu sāir-i māhir-i eclā
- 110 Hem dedi aşdı bu yerden sizi ıarma bil
Şaşdı Firavn dedi ne emriiz erer baa
- 325 111 Dedi kim demeli Mūsā ile Hārūn ursun
112 Sāir-i māhir emŐarı getũrũp cũmle Őua
- 113 Seere geldi Şorup gālib olur ise biz
114 N'ola ikrām dedi Firavn olur o ra nā
- 115 Dedi kim sen mi oyup adem aŐayı yosa
Biz mi adem ılalım bed'i ile sihr ilā
- 116 Dedi ilzām iun evvelce siz edi ilā
Ālet-i sihr ayāl Şanki yũrũrce aa

- Lîk büyük sihr edügi naşca celî şeksizce
Yalñız şu‘ bede bâzî demeyiñ öyle şuña
- 330 İzn-i münkir degil o maqşadı nāsı ilzām
Bil ‘aşā bunları yutdu o kıilup da ilkā
- 117 Vaħyim ilkā-ı ‘aşā cümlesini de yudar
Qande olsa seħere naşr u fuyūz var mı aña
- 118, 122 Öyle oldu seħere dedi ki secde kılarak
Min, ilā Etdik imānı ki tavşifde Hārūn u Mūsā
- 123 Dedi Fir‘avn aña imānıñız emrim yok iken
Gizlü var şöbetiñiz Mışrı hemİN istilā
- 124 Bilesiz dest ü pā kaţ‘ olur çapraz-veş
Şoñra da aşdırırım cümleñizi de haţta
- 335 125 Sāħiri dedi ne ğam Rabbimize ‘azm ile fevz
126 Eyledigiñ degil illā aña imāna cezā
- Hep kıilup Haqqa teveccüh diledi şabrı refik
Eyle yā Rab imāta bizi müslimce saña
- Şalavāt ola Habīb ile her āl u şaħba
Yed-i pākiyle celīdir yed-i beyzā vü ‘aşā
- Bir avuç toprak ile bozdu ‘adū ordusun
Yed-i beyzā denür o dīdece andan aqvā
- 82/a *Sūre-i A‘raf’dan*
- Ġālib idi kefere anıñ ile bozuldı
Çün olup gözleri de öyle o ħalde a‘mā
- 340 Ĥarbde indi ‘alāmetlü melekler meşhūd
Her biri düşmeni ejder gibi kııldı imħā
- Türbesindeki ‘aşā parçası sūrāħından
Bilür ilhāmca niĝāħ ile de Dügümlü Baba
- 127 Kavm-i Fir‘avn rü’esāsı dediler Mūsāyı
Kavmini ħākda fesāda nice ihmāl evfā
- Kavmiñi tārik eder çün sen ü eşnāmıñdan
Dedi katl edelim erkeklerini tura nisā
- 128 Ġālibiz anlara dedik de buyurdu Mūsā
Şabr ediñ luţf-ı İlahīde niyāz ile recā
- Cümle yer Haqkıñ eder kimi dilerse vāriş
‘Aķibetce şuleħā çün bula kāmıñ evfā

- 345 129 Dediler oldu ezā gelmeden evvel bize sen
Şoñra da oldu bu va‘d-i dādı edüp istid‘ ā
- Dedi Mūsā Hāq edüp düşmeniñizi ifnā
İmtihānı buyurur size kı lup cāhın ‘ aṭā
- Odur a‘ lem ezeli kendüñüzü kendüñize
İmtihān ile demek bildirir o gūne Hūdā
- 130 Āl-i Fir‘avna kıraḫ yer ki hep meyveyi az
Etdik o bilmedigiñ kendü bile şu gūnā
- 131 Eyülük gelse der anlar bu bize ‘avn-ı sezā
Kāhrım erdikçe teşā‘üm ediyor bil ḫāşā
- 350 Kıldı Mūsā ile kıavmiyla tetayyür bilmez
‘İndimizde yazılı şu mülkā küfr idi aña
- 132 Dedi küffār ki siḫri getirünce bize sen
Biz yine etmeyiz imān buña icrā ḫaṭ‘ ā
- 133 Oldu irsāl buña Ṭūfān ü çekirge [vü] gehle
Kırbāḡa vü dem idi bir bir ki hep ayırır aña
- Yine kibriñ ederek küfrde kıaldılar ‘uşāt
Bunlar erüp de yine kılmada şöyle zīrā
- 134 Dedi hep Rabbiñiñ ‘ahdi saña çün kı l de‘ avāt
Gitse bu kıavm ki verüp bulur imān ifā
- 355 135 Eceli batmak o kıahr aña degin kıaldırılıp
Kıalmayup şöyle kelāmda da dönüp ‘āşī baña
- 136 Böyle inkār ederek kılmadı fikr-i āyāt
İntikām eyledim erdi o ecel kim yem aña
- 137 Benī İsrā‘il iken ‘acizde mālik erdi
Mışır u Şām cānibine bil berākatlü şu buña
- Şabr için erdi buña hep kelimāt-ı va‘dim
Yıḫup etdigini Fir‘avn u āli de binā
- 360 138 Benī İsrā‘ili yemden geçirüp bir kıavmi
Gördü bu kıilmada eşnāma perestiş ki fenā
- Dedi cāhillere öyle ilāhī bizce
Dedi Mūsā ne cehālet bu Hūdāya eclā⁸¹¹
- 139 İşbu kıavm ḫāllere kendülere mühlük bātıl
140 Sizi Hāq fā‘ik-i ‘aşr etdi ṭaleb özge cefā

⁸¹¹ 359. beyit B nüshasında 138. āyetin tefsīrinde verilmiştir.

- 141   Āl-i Fir' avndan o hep etdi rehā-yab kim bu
Erkek evlādınızı katl ediyordu hayfā

Hādimesi ediyordu burakup nisveñizi
Pek büyük işbu belā hep ne kebīr luṭf-ı rehā
- 142   Va' dim otuz gice Mūsāya münācātım için
Kırk leyl aña muḳadder olur ikmāl zīrā
- 365   Va' dden çok keremi erer ise ḥulf olmaz
Şeb denildi ki hilāl bed'i ḥesābıñ zīrā

Dedi Hārūna ḥalīfem sen olup ḳavme sezā
Ḳılup işlāhını ifsādına ol pend-ārā

Müfsidiñ tābi' i olma buyurur Hārūna
Cāhilīn fehm ede hep bunda bu tehdīd-i aḳvā

Kim nebīye diliyorsa nice tevḫīr-i şalāt
Bir bir öyle ḳıla benden aña Allāh ebedā

Hep nebī cāhda kebīr da' vet-i dīn ḳıldı be-farḳ
Dā'imce bu tecellīde Dügümlü Baba
- 370   143   Emr-i Ḥaḳ vaḳtde Mūsā bil erüp vāsıtasız
Ḳıldı ismā' kelāmın yine Rabb-i yektā

Dedi göster baña kendüñ ki baḳayım ammā
Dedi Ḥaḳ elbet olamaz sen iken der-dünyā

Cebele baḳ ḳalıyorsa bil anı da buyurup
Pārelendi cebeli ḳıldı tecellī-i Mevlā

Düşdü Mūsā bayılup eyledi tevbe ayılup
Dedi tesbīhle muḫāl evvelim īmānca Aña

Şandı Mūsā ki cihāndan giderek cennetde
Böyle dedik de aña oldu bil iḫṫār icrā
- 375   Seb' fersaḥ dek oralarda ḳarañlık oldu
Hem de şeyṫān u hevām ṫardı da bir bir zīrā

Kātībīn melegini bile Ḥaḳ dūr ḳılarak
Gördü eflāk u melā'ik ile 'arşı zībā

Kırk gün oldu gice gündüzde Kelāmu'llāhı
Güşden şevḳ ile öyle şanarak idi recā

Rab münezzeh zi-mekānsa da gören cennetde
Görmede hep ki o iḫṫār demek bu gūnā

- Dendi mümkün ki pārelenmedi Hāḡ pāreledi
Dilese pārelemez līk ḡavī ṣanma maḡzā
- 380 Pārelense de bu kendüde meṣiyyet bil hep
Demek ancak ki muḡāl ḡıldı bunu der-dünyā
- 144 Dedi hem Şimdiki nās iḡre risāletle zehī
Hem kelīmlik ile tercīḡdeyim ey Mūsā
- 145 Alaraḡ emrimi ḡamd eyle rusülce pek ḡoḡ
Cümle nuṣḡu yine Teverātda buyurduḡ imlā
- Dīnde ḡācet görünen vāfī mufaṣṣal yine
Cid ile al ede ḡavm aḡsen-i verziṣle edā
- Ya ‘azīmet ‘ameli eyleye kim aḡsenidir
ḡavm-i Fir‘avn buyūtı ḡala hep bi’l-imḡā
- 385 Őāh-ı kevneyni de mi‘rāc ile bundan iḡrāc
Edüp ol erdi cināna da görüldü aña
- 83/a *Sūre-i A‘rāf’dan*
- Kendü maḡvı da denür dek cebelle teṣbih
Līk Mūsāca celī sālike ta‘līm o edā
- Evliyāya tecellī eder envā‘ı laṡīf
Līk dünyāda baṣiretce de ki ḡalbce ḡaḡḡā
- Hāḡ kemāli ‘adedi ile kemāline sezā
Mefḡar-ı rus’le Őalāt sübḡa-i Dügümlü Baba
- Tābi‘īn a‘lemi meṣḡuru ḡasan-ı Baṣrīdir
Bil demiṣ (عَلَّمَهُ⁸¹²) fā‘ili İzid-i a‘lā
- 390 Hāḡ ḡavī ḡādir o ma‘nā-yı (الْفَوَى⁸¹³) hem de (شَدِيد⁸¹⁴)
(مَرَّةً⁸¹⁵) ma‘nāsı demek ḡükmü de eyler icrā
- (فَاسْتَوَى⁸¹⁶) vāsıtasız buldu bu Hāḡdan ta‘līm
Oldu bālā-yı ufuḡda ki ‘alā külli semā
- Rabbine oldu ḡarīb (كُنْتُمْ دَنَا⁸¹⁷)ca ma‘nā
Hāḡ münezzeḡ zi-mekān ḡurbuna ḡıldı i‘lā
- (فَقَدَلْتَنِي⁸¹⁸) burada ḡıldı demek Hāḡḡa sucüd

⁸¹² Necm Sūresi, 53/5.

⁸¹³ Necm Sūresi, 53/5.

⁸¹⁴ Necm Sūresi, 53/5.

⁸¹⁵ Necm Sūresi, 53/6.

⁸¹⁶ Necm Sūresi, 53/6.

⁸¹⁷ Necm Sūresi, 53/8.

⁸¹⁸ Necm Sūresi, 53/8.

- (قَابَ قَوْسَيْنِ⁸¹⁹) yine pek qarın ediyor inbā
- Kim ‘ Arab müttefik olsa iki kavşın araya
Kavramış bu ikiniñ bir ola emri zīrā
- 395 Belki bundan bile aqreb demedir (أَوْ أَدْنَى⁸²⁰)
Belki demek bizedir bil ki bilür Haq maḥzā
- Burada demede zībā ki muḥaqqıqler hem
O (دَنَا⁸²¹) nefsi muḥaddeslerine qurb-ı Hudā
- (فَدَدَلَى⁸²²) dil-i eşreflerine münzeledir
(قَابَ قَوْسَيْنِ⁸²³)e bulup rūḥ-ı kerīmiyle ‘ ulā
- Sırr-ı ekberlerine münzeledir (أَوْ أَدْنَى⁸²⁴)
Dediler hem biriniñ qavli pek aqvā maḥzā
- Ki aña varamadı idi Cenāb-ı Cibrīl
Ġayrısı nice diye derk ile aña ma‘ nā⁸²⁵
- 400 Bil cihān içre tecellī vü cinānda ru‘yet
Olmada çün bu ḥaḳāyıkla Dügümlü Baba
- 146 Kim ki ḥaḳsız ede ger kibri bu rū-yı arzda
Ezel ‘ ilmimce bu derki giderilmiş āsā
- Görse nūr mu‘ cizeniñ cümlesin imān etmez
Haq yolun tutmuyor ‘ aksin göricek uyar aña
- Bā‘ işi mu‘ cizeyi aqdem ‘ ināden münkir
Hep görüp görmemiş-āsā qalır inkār-efzā
- 147 Münkir āyet ü ḥaşriñ ḥasenesi ola maḥv
Bilüp imāniñ o maḥv eyledi bu şöyle sezā
- 405 148 (Tūra) Mūsā gidicek qavmi buzağı resmin
Ḥulyile yapıdı öküz gibi de var aña sadā
- Bī-tekellüm idi ya‘ nī çün o yol göstermez
Edinüp anı ilāh buldu ziyānı evfā
- 149 Nādimen ellerini vurdu yere bildi dālāl
Dedi kim hep bu ziyān kılmasa luṭf-ı Mevlā
- 150 Aña tapmaḳda bulup qavmini Mūsā gelecek
Dedi ḥalfimda qalup tapmañız ‘ icle ne fenā

⁸¹⁹ Necm Sûresi, 53/9.

⁸²⁰ Necm Sûresi, 53/9.

⁸²¹ Necm Sûresi, 53/8.

⁸²² Necm Sûresi, 53/8.

⁸²³ Necm Sûresi, 53/9.

⁸²⁴ Necm Sûresi, 53/9.

⁸²⁵ 389 ile 399 arasındaki beyitler B nüshasında yer almamaktadır.

‘İcle farkşız ‘acele ne buyurup elvāhı
Bağmadıñız mı demek serzeniş etdi ilķā

83/b *Sūre-i A ‘rāf’ dan*

- 410 Nūrun ilķā kılıyor mihr cemāl u māh celāl
Bu celāl nūru demek şanma be-taḥķīr ḥāşā
- Dedi Hārūn nebī ermeden evvel Mūsā
Böyle meftūnsuñuz Allāh Raḥīm bil yektā
- Baña peyrevce ķalup emrimi tutuñ deyüp
Dedi ķavm ‘icle muķīmiz ere tā bil Mūsā
- Enbiyā ‘işmeti dāderligi var ez-ebeveyn
Ķıldı Mūsā bunu ki anlara tehdīd-fermā
- Bu da taḥķīr degil ķavmine ‘ibret için
Çekdi ez-liḥye vü şaç kendüye re’sin eclā
- 415 Dedi liḥyem ü şaçım tutma ey ibn-i ümmüm
Erdi bīm bende bu ķavm ede teferrūķ peydā
- Çokluķ olup baña za’ f erdi ṭabī’ i heme
Belki öldürmesi me’mūl ķarīb idi aña
- Ḥāric-i vūs‘ atı hīç eylemez emri o ḥaķīķ
Mehlekeden de şaķınmaķ yine emr-i Mevlā
- Düşmene ‘ibret içinse de serveri derece
Ķılma vāfir ki şanacaķ beni kendü āsā
- 151 Dedi yā Rab beni hem dāderimi ‘afv eyle
Rāḥimīn erḥamı sen raḥmıñ olup feyz-efzā
- 420 Raḥm u ğufrān nebīlerde ümem için olur
Böyle demekle de bir bir ola hep ders aña
- 152 ‘İcli ma‘būd edinen bil bula ķahr-ı ‘uķbā
Zūll-i dünyāda olur ifk edene böyle cezā
- 153 Kūfr ü ‘işyānı eden tevbe vü imān etse
Yine Mevlā buyurur ‘afv u raḥmı zībā
- 154 Pertevin māh celāl şems cemāle verdi
Cümle bil levḥleri destine aldı Mūsā
- Hīç birin levḥleriñ kesr ü ref’ etmeyerek
Cümle elvāḥ deyüp demedi çün öyle Ḥudā
- 425 Bunda oldu idi ez-levḥ-i ezel istinsāḥ
Bīm-i Mevlā olana raḥm u hüdā nūr be-cā

- Her denilüp yazılanlar ‘ adedi ola şalāt
Seyyid-i halk ile āl u şahba ebedā
- Resm-i haṭ hep bu düğümlerde şerefçe bilene
Levhden nākıl ilhām idi Düğümlü Baba
- 155 Geldi mīkātıma Mūsā ayırup kavmince
Hep ber-ā-ber idi seb‘ın kişi aña rüfeķā
- Haḳkı açık görelim dediler havfi
Göricek yine niyāz kıldı idi kim Mūsā
- 430 Kavmim içre süfehā çün kılıyor böyle haṭā
Bilürüm cümleyi kılmazsın anıñ çün imhā
- Қılmadık evvel aña yine var idi қudret
İmtihān bu kim āzup kim bulur andan da rehā
- Sen bize şāhib anı ‘ afv ile kııl rahmı yine
Şāhib-i ‘ afv olanıñ hayırlüsü sen haḳķā
- Hasene ver bize dünyāda vü ‘ uķbāda daḳı
Dā’imi eylemede biz saña tevbe icrā
- 84/a *Sūre-i A‘rāf’dan*
- Dedi Haḳ kim ki sezā hem dilesem olur ‘ azāb
Rahmetim ile muḫāṭ bil heme kül bā-eczā
- 435 Ber-zemīn kāffeye ‘ uķbācası bil şālihe haḳ
Eder i‘ ṭā-yı zekāt mü’min-i āyāt ü hüdā
- 157 Bu Resūlümce de mü’min ki nebī-yi ümmī
Ḥāceden oқumadan cümle ‘ ulūm rüşen aña
- Görüyor vaşfını Tevrāt ü İncilde heme
Yanlarında ikisi de oқuyorlar ḥālā
- Emr-i ma‘rūf kıılup nehy-i zi-münker yine bil
Der ḥelāl- ṭayyībi taḫrim ediyor şey ki fenā
- Ref‘ eder bār-ı girānlarla olan a‘ lāli
Sāyesindeki bu da bizlere dād-ı Mevlā
- 440 O ki mü’min ola i‘ zāz u nuşretle de hem
Tābi‘ -i nūr ki Қur’ān olur iflāḥ-efzā
- Kim Naşārā vü Yehūddan da degilse böyle
Uḫrevī ni‘ meti bulmaz aña budur ma‘ nā
- 158 Cümleñize de kim ey nās Resūlu’llāhım
Hep zemīn ile semāvātta bu Şāh bil yektā

Bî-şerîk Rabbimiz O Һayy u İmāta eden
Һaққа hem işbu Resūle ediñ imānı edā

Olaraq tābi‘ i Һaқ yol o nebīyy-i ümmī
Bildi o Һaққ u kütüb ögredir imān-ı eclā

445   Қıла ez-mehd-i ezel lehd u қıyām ile şalāt
Seyyid-i ‘ālem ile ālı vü şaһb üzre Һudā

Kütüb-i sālifeyi de bilür ilhām kılınup
Okuyanlarca da Һall etdi Dügümlü Baba

159   Қavm-i Mūsāda ceme‘āt bulunup Һāli hüdā
Һükм edince қılıyor Һaқла ‘adālet icrā

Dendi bil hep bu demek mü‘min ü aşһāb ile
Çin verāsında da imānla bulan feyz ü hüdā

160   ‘Aşr-ı Mūsāda on iki тақım edüp қavmin
Vāfi тақşım buyurmuşdu zehī bā-rü’esā

450   Āb ricā etdiler vur dedik ‘aşāñı таşa
Vuracaқ luғf on iki menba‘ı қıldıқ icrā

Her тақım kim şuyunı bildi verüp gölge buluғ
Erdi bıldırcın ile қудrete mensüb Һelvā

Dedik ekl eylesiz tayyib olan rızқımdan
Cürmü kendüce bunuñ zulüm ki olmaz o baña

161   Yād ola bunlara dedim olasız Қudse muқīm
Һāşılātın yiyesiz istegiñiz ne gūnā

‘Afvı müsted‘i olup secdem ile gir bābdan
Қıларım ‘afv be-gūnāһ muһsine te’yīd-i ‘aṭā

455   162   Nefsine Һayfi қılan emrimizi bi’t-tebdīl
Bildi kim Һayfi içün indi fenā derd zi-semā

163   Şor leb-i baһre ol қaryeyi kim şayd-ı semegi
Nehy-i Һaқ sebt gūnü ‘aksini etdi zīrā

Sā’ir eyyāmda görünmezdi semek sebtde olup
İmtihān idi bu fehmi ede nefse Һaққā

164   Ba‘zısı avlamayup nuşһ edeni men‘ vü dedi
Neye nuşһuñ kim ‘iқāb ya ere ihlāk zīrā

84/b   *Sūre-i A‘rāf’dan*

Nuşһu қılan dedi Һaққа қалalım biz ma‘zūr
Belki bunlarca işlāһın umarız zīrā

- 460 165 Lîk o nuşhu semâ^ç ile ^çamel eylemedi
Nefse o eyledi zulmü ederek qahr-ı eclâ
- Pend eden buldu necât naşda şarîh oldu beyân
Mâni^ç -i pende rivâyât eder inbâ ^çulemâ
- 166 Nehiden dönmeyene rahmetimizden eb^ç ad
Maymun ol emrim olup da hemân ^çibret-efzâ
- Olarak öyle ihlâk bu ^çibret bize ^çavn
Olmuyor şimdi ki gelmekle Şeft^ç -i dü-serâ
- 167 Rabbiñ i^ç lâm ü hüküm eyledi kim maşşere dek
Bunlara sū-i ^çazâb eden olur hüküm-efzâ
- 465 Hep nerede bulunurlarsa muhaqqar ebedî
Millet-i hâkime efradı da taḥkîr-efzâ
- Ḥaḡ ^çazâbınca serî^ç baḡ diledik de böyle
^çAfv ü rahmı buyurur tâ'ibe de keyfe yeşâ
- 168 Eyledim qahr Yehūdu müteferriḡ durur
Vardır îmân edici etmeyeni de saña
- Mübtelâ kıldıḡ idi yūsü ile ^çusrâ anı biz
İntibâh eyleyerek eyleye îmânı edâ
- 169 Şoñra baḡ geleni bilmede iken Tevrâta
Bunu verüp de alur mâl-ı cihân pek ednâ
- 470 Bu kitâbda yine ^çahd demeye Ḥaḡḡa ḡaḡsız
Oḡumaḡda olup ^çaksin ediyor şöyle edâ
- Bilmiyorlar mı ki ^çuḡbâ şuleḡâya ere ḡayr
Öyle dünyâyâ deḡişmek ne ziyândır ebedâ
- 170 Kim bu Ḳur'âna temessükle namâzın kılıyor
Bil temessükle o var mâlikidir şanma hebâ
- 171 (*Tūru*) ref^ç etdik anıñ üzerine gölge gibi
Ḳorḡdu düşer gibi kim böyle olundu inbâ
- Ṭutuñ iḡdâmla vefîr verdiğimiz ^çilmi size
Fikr ediñ dedim idi kim ola bârız taḡvâ
- 475 Be-Resül ola heme ḡâlde bilâ-ḡad şalavât
Ede Allâh u Resülü de o bizden ırzâ
- Cem^ç -i cem^ç a ederek cem^ç -i ḡayâtın maḡşüş
Göçdü bir cum^ç a gün ^çuḡbâyâ Düḡümlü Baba
- 172 Eyle yâd zuhrdan evlâdı benî Âdemi biz

Alaraḳ ben mi degil nāsa da dedim Mevlā

Belī sensin dedi nefsine ḳıldım işhād
Bilmez idik demeye maḥşerde ḳalkup aṣlā

Şarılı ḳasvete cevher gibi nās ḳalbi
Çıksa şimdi yine ‘aḳlına gelür o eclā

480 173 Hep eḫaḳ ḫaşır ile bilür demiş müşrikler
Tābi‘ iz babamıza ḳahr degil bizce sezā

174 Böyle tafşıl ederiz āyeti rāci‘ olalar
Ref‘ -i nisyān ederek bilmeli o ḫaḳ zībā

85/a *Sūre-i A‘rāf’dan*

Ḫaḳ şalāt ḳıla Ḫabībi vü ḳamu āl u şaḫba
Rūzgār esdiği şey’iñ şayısından evfā

Etdi īmañ aña bīdār olup Aşḫāb-ı Kehf
Ḳıldı çār yārin aña yād ile ba‘ş u isrā

Sābiḳūndan ezeli tūtmada o ‘ahdi ḳavī
Oldu aḳvā-yı temessük ile Dügümlü Baba

485 175 Ey Resūl şöylece de kim aña āyātımdan
‘İlmi verdim o şoyundu idi şeytān me’vā

Azmış oldu denilür o kişi itmā‘ için
Enbiyā āyeti bil mu‘cize bī-‘azl aṣlā

176 Dileseydi anı o ‘ilm ile ref‘ eyler idim
Ḳaldı süfliyyet ile çün aña ḫükm etdi hevā

Beñzer o kelbe ki ger ḫamle vü terk olsa hemān
Çıḳarup dili şoluḳda tūtamaz ḳalbde vefā

177 Erdi o kāfir āyātımızıñ bil meşeli
Böyle söyle ḳışşaşı kim edeler fikri buña

490 Nice bed kāfir iḫsānımızıñ beñzediği
Kendü kendüye idi ḫülmü demekdir ebedā

178 Ezelī ‘ilmi gibi hādī vü idlālda da Ḫaḳ
Bul hüdā luḫf ede ‘aksiyse ḳılar ḳahrı buña

179 Baḳ bu ‘ilm-i ezeli ḫaḳ ki cehennem için
İns ü cinden de yaratdık nice nefsi evfā

Ḳalb var nāfi‘ ‘uluvvun gözü var ‘ibret için
Güş var sem‘ ḫaḳāyıkda bulunmaz ammā

Bunlarıñ beñzediği dört ayaklu ḫayvān

- Belki bundan da fenā kılmaz o çü fısq̄ ḥaqqā
- 495 180 Güzel esmā olup Allāha du‘ā vü zikrin
 Kıilup ilḥād kılana uymayarak bil aqvā
- Bī-edeblik kılan ‘uqbāda mücāzātı bulur
 Bil hemān şer‘i naşılrsa Aña ancaq esmā
- Olur icrā-yı cezā mülḥide egri iş için
 Var ḥadıṣ olmada toḳsan toḳuz ismi ḥaqqā
- Kim kim iḥşā eder ise olur iskān-ı cinān
 Vardır iḥşā yerine ḥıfzı da rāvīsi aña
- Hep o zabtında olup bilmelidir ma‘nāyı
 Cümlesi ola muşaddıq ḥuḳūḳu hep edā
- 500 Hem de tecvīdle oḳuya oḳunur cennāta
 Evveli ya ki mübeccel ede Ḥaḳ bil ra‘nā
- Gerçi āyāt ü eḥādişde şunlarla ma‘an
 Sā’ir esmā-i İlähīye de vardır ammā
- Hep o ma‘nāda bu toḳsan toḳuz isme dāḥil
 Bunları oḳuyan olur anı oḳur-āsā
- Şalavāt seyyid-i kevneyn ile āl u şaḥba
 Gezdi şemsiyye gibi oldu bulut gölge aña
- Şadrı baq cedvel-i esmā-ı İlähī vü nebī
 Oldu ḥayrāta delā’il bunu Dügümlü Baba
- 505 181 Çok selef şimdi de ḥādī-i be-ḥak ‘ādil-i nāb
 Ḳahra ḳüffārı az az kıldı ḳarīb Ḥaḳ evfā
- 182 ‘İlmi olmaz ki bulup kārda o istidrāc
 183 Veririm mehli aña gizlü ‘azābım aqvā
- Ḳıla her (كُنْ فَيَكُونُ⁸²⁶)nün ‘adedi üzre şalavāt
 Kā’ināt ekremine Rabb-i kebīr pek ra‘nā
- Manşib u māl-ı cihānı diyerek bī-ḳıymet
 Kıldı keşf ile de burhānını Dügümlü Baba
- 184 Fikri yoq mu kefere senle kelām eyler iken
 Ediyor ‘izz u cünün sen ise münzir-i eclā
- 510 185 Yer ü gökler melekütüyle neler ḥalk ederim
 Görmüyor mu be-nigāh-ı ‘iber āyā zībā
- Belki nezdik eceli burayı fikr etmeli hep

⁸²⁶ Yâsîn Sûresi, 36/82.

- Olmasa mü'min-i Qur'an ne söz ister ayā
- 85/b *Sūre-i A'raf'dan*
- 186 Ezel-i 'ilmimde ki o dāll aña hādī olmaz
Reyb üzre ediyor terk demekdir Mevlā
- Cebri şırf kılmıyor O cüz'î irāde cārī
Līk vuḳū' a geliyor cebrī-veş o 'ilm-i Hudā
- 187 Şordu nā-ḥaḳ saña kim rüz-ı kıyāmet ne zamān
De zamānı bilen ifā kılan anda Mevlā
- 515 Vaḳti bilmek yer ü eflākda da bār-ı girān
Füc'î icrāsı 'alāmetleri gerçi evfā
- Kim uzak bilen itā' atde kuşūrunda olur
Pek ḳarīb derki de ye's 'ilm ise ger ḳaḳ' i aña
- Yine bu ḳavm soruyorlar saña ma' lūm gibi pek
Demek icābı degin şunu da bildirdi Hudā
- De ki bu 'ilmi anıñ Rabb-i 'Alīme maḥşūş
Öyle ḥaşrı bilemez ekşeri nāsın ammā
- Dediler 'ilmi bilüp az behā ile alup
Çoḳ ile vermeli meyyāl şanurdu cühelā
- 520 188 De baña sūd u ziyān hep be-meşıyyet-i ez-Ḥaḳ
Şanma noḳşān bu Aña bizlere ders bil aḳvā
- Öyle olmaḳla da bilsem idi ḡaybı gerçi
Gözlemek sūd u ziyān idi ḫabī' i ammā
- Mü'minīne beni Ḥaḳ müjde vü inzār edici
Ḳıldı demek ne ki lāzım bil odur vaḫyi baña
- Olsa her ḫarbde kāfırlere müslim ḡālib
Cebri imān demek olmadı maḳbūl bu edā
- 189 Nāsı yaratdı Ḥaḳ Ādemden o bir nefis-i nefis
Üns için eyigüsündendir eḫaḳ nūr-ı Ḥavvā
- 525 Örterek ya' nī cimā' eyleyerek ḫaml-i ḫafif
Oldu ki kisve olur zevc o ḫalde aña
- 190 Ḥaml ağır oldu dedi zevc ü zevce yā Ḥaḳ
Sālim ü şāliḫ olursa kılalım ḫamd-i eclā
- Zevc ü zevce ise müşrik veled öyle olıcaḳ
Şirk eder anda da nāmın diyerek şirk ḡünā
- Müşrikiniñ o münezzeḫ heme şirkince vefir

(يُشْرِكُونَ) cem' ile naşda degil Ādem ü Havvā

Şirkden müttefiķ a' nā ki nebīler ma' şūm
Ki nebī olmadan evvel bile olmaz ķaţ' ā

- 530 191 Baña derler mi şerīk bir şey'i yaratmayanı
Yine bu kendü yaradıldı zi-ķükm-i Mevlā
- 192 Şunlar nuşret edici de degil o eşnām
Kesr olursa kılamaz nefesine çāre ķaţ' ā
- 193 Gelmez o da' vet-i dīn kılsañız ey mü'minler
Böyle kıлмақla sūkūt size müsāvidir aña
- 194 Hāķ şerīki dedigiñ sen gibi ķul ey müşrik
Şıdķıñız varsa ni' am bul buña kıлмақla du' ā
- 195 Var mı putlarda ayak kim ola öyle māşī
Eli var mı yapışā gözleri var mı bīnā
- 535 Gūş var mı ede gūş söyle ediñ hep da' vet
Baña bī-mehl kılıñ keydiñizi de īfā
- 196 Bañadır dōst u velī Hāķ kim o vererek
Buyurur kendüye hem dōst-ı şulehāyı zībā
- 197 Māsivā'llāh ne ki ķulluķ ediyorsuz bunlar
Edemez sizlere vü kendüye de nuşret hāttā
- 198 Denilmez müşriki da' vetde Hüdāya görünür
Baķıyor göz ile öz ile hāķīķ şana a' mā
- 86/a *Sūre-i A' rāf'dan*
- 199 Vaşf-ı ' afvı yine tūt kim kılıp emr-i ma' rūf
Rū çevirir cāhil olandan dedi Cibril şuña
- 540 Şıladır münķaţı' a luţf ede maħrūm edene
Zālime ' afv ki o cem' -i mekārim-i vālā
- 200 Bizce ta' līm ki şeytān verecek vesveseyi
Hāķķa ķocayıñ ki Semī' vü bilici Hāķ hāķķā
- 201 Ehl-i Hāķ yine eder zikri gelince şeytān
Ķi turlar heme hālde olur o rāh aña
- 202 Kāfiriñ dāderi çekmekde dālāl ile le'im
Çekmez el andan eder çün o tarīķ üzre vefā
- 203 Āyet inzālī uzarsa kefereder ki getür
De ki ben peyrev-i vahyım ki hāķīķ oldu be-cā
- 545 Bu başā'ir görüyor ķalb ile hāķķı mü'min

- Hem hidāyet ile raḥmetdir o ur'ān zīrā
- 204 İstimā' ile sūkūt ediñ ounsa ur'ān
ıla Mevlā size raḥmı siz olup öyle sezā
- 205 Bizce ders dilce ede bīm ü ricāca zıkrı
Cehr ü sır arası unutma yine rūz u mesā
- 206 Ma' nevī' ind-i İlāhīde muarreb bulunan
Kim melek ile demek muḥlii āmil zībā
- ılmayup kibri' ibādetle edüp de tesbīḥ
Secdeyi de ediyor' avn-ı ḥaı oldu aña
- 550 Ḥa alāt ıla Ḥabīb ü bütün āl u aḥba
Böyle de mu' cizesi cümleye neyyīr ḥaa
- ems batmıdı du' āsıyla rucū' ıldı o
Hem de urdurdu çü bir gün gec ola vat-i mesā
- Cezbe-i Ḥada urursa da bile her dā'im
Olmada ḥüsn-i' ibādetde Dügümlü Baba
- Sūretü'l-Enfāl Mekkiyyetün⁸²⁷ ve Āyuhā Sittü ve Seb'üne Āyeten⁸²⁸*
- 1 1 oruyorlar saña kim māl-i anā'im nicedir
Ḥükmü Ḥaıñ Resūlüñ yine olur icrā
- Ḥavf-ı bi'llāh ola ilāḥ ediñ beyniñizi
ılıñ Allāha Resūle de iā' at ebedā
- Böyle tasīm ılıñ mü'min iseñiz ki hemīn
Mü'min-i tām demek her biri mü'min buña
- 2 Mü'min-i kāmil eḥa yād-ı Ḥa olsa orar
Nūr-i imān çok olur āyet ounsa ra' nā
- 3 Ḥaa bil o⁸²⁹ mütevekkil ılar erkānla namāz
Rızımızdan eder infāı da ḥüsn-i ifā
- 5 4 Kim ki böyle o zehī el-ḥa olup mü'min-i tām
Benden aña deracāt' afv u rız var vālā
- 5 er' a sa'y üzre Medīneden edüp biz iḥrāc
6 Ḥarbe orku da olur var idi müslim ammā
- 7 Hep cihād unda da vācib edüğüñ görüp' iyan
Mevte gider gibi bamada nizā' ıldı saña

⁸²⁷ Medine'de nazil olmuş bir sūredir.

⁸²⁸ 75 āyet olup tamamı tefsīr edilmitir.

⁸²⁹ A: Ḥaa bil mütevekkil ılar erkānla namāz

Harb o demde karar verdigin uze yine
Bu ganayimde musavi deyü emr eyle buna

Biz deyüp sizlere ni' met dü takımından biridir
İstediñiz o ki yok esleha malca çok aña

86/b *Sûre-i Enfâl'den*

- 10 Ebû Cehil fırkası hem ya' nî diger bir fırka
İkisinden biri hep harbce size luğf-ı Hudâ
Dilerim ki ola emrim ile i' lā-yı dîn
Kesile ardı o dü fırkada da küfr-i eclâ
- 8 Haqqı ihkāk u bātılları ibtāl emrim
İstemezler keferetmegi ger bu günâ
- 9 Nuşreti dilediñiz oldu müsâ' id size Haq
Biñ melek indi kim o sâ'iri terdif-efzâ
- 10 Size ibrâz 'ıyınca bu melâ'iklerin o
Kalbiñiz muţma'in olmak için idi mahzâ
- 15 Nuşret ancak erüp andan nice dilerse verir
Kim 'Azîz hikmeti de şayılabilmez ebedâ
- 11 Bîm yerine size emn erdi hafif nevm ile
Mekkedden hep keferet harbe ererken evfâ
Erdi bārân ki şunuñla bulasız tuhrı
Vesvese vermede şeytân bunu etdik imhâ
Rabı-i kalb ola haqıq pekleşe kumluk ki kolay
Gezesiz Bedirde hep Bedir-veş envâr efzâ
Çünkü kumluk idi İslâm tarafı şusuz idi
Muhtelim var idi şeytânca idi vehm evfâ
- 20 12 Yâd ediñ dedi feriştehlere Rabbiñ size 'avn
Kalb-i mü'minleri kılıñ diyerek hep aqvâ
Kâfirin kalbine aqreb verimiz korkuyu biz
Vurasız boynuna parmağlarına⁸³⁰ hep hattâ
- 13 Ki muhâlif idi Yezdâna Resûlüne o pek
Kim idi böyle şedîd erer 'ikâbım aña
- 14 Dünyevî şöyle 'azâbı dadasız ey küffâr
Nâr-ı 'uqbâ ere kim o ola qahr ibkâ
Her büyük cüz'ide şeyler 'adedince şalavât

⁸³⁰ A: Vurasız boynuna hep hattâ

- O Hâbîb ile bütün âl u şaḥba a' lā
- 25 Cismine sündüs şevbüne de ḳonmazdı sinek
Esnemeklik de erişmez idi hem bil ebedā
- Bedr-i eflākca sevād nūr yaralu tenle şebîh
Zaḥm-ı Rus baḥnında şu vechle Dügümlü Baba
- 15 Hârbde yaklaşıcaḳ kâfire ey mü'min-i Hâḳ
Şaḳlanup arḳa çevirmeklik ü ḳaçmaḳ ne revā
- 16 Meger aldatmaḳ için etmesi ola cevelān
Ya diġer mü'mini celbe gire kim nef' i buña
- Edici ḥavfla rucū' kendüyü bilsün kendü
Ḳahr-ı Bārîye cehennemlere ḳılar ilḳā
- 30 Kendü ḳuvvetleriñiz ḳâfiri ihlāk edemez
Nuşret-efzā olup ihlākda Mevlā ḥaḳḳā
- 17 Ey Hâbîbim bir avuç toprak atup küffârı
18⁸³¹ Kör eden sen degil etdi yine Yezdān icrā
- Ki mecāzen anı atdıñ var irāden cüz'î
Ḥâlîḳ-ı cümle-i ef' āl degil illā Mevlā
- Ḳıldı mü'minlere iḥsān ile dīnen ibrāz
Hâḳ du' āyı işidir niyeti bilür ebedā
- Hârb-i Bedr oldu Resûl istedi naşr-ı Yezdān
Geldi Cibrîl bir avuç ḥākı be-kef verdi aña
- 87/a *Sûre-i Enfāl'den*
- 35 Buyurup Şâh-ı Rusûl böyle du' ā serpdı anı
Müşrikini o ḳaçırdı kör edüp mîl-āsā
- 19 Mekke küffârı dedi kimler ise sence e' az
Ver ḥaḳîḳ naşr şu naş ya' nî tehekküm icrā
- Oldu mü'minlere naşr etseñiz îmān size ḥayr
Ger ' adüvlüġe dönerseñiz erer böyle aña
- Böyle cem' iyyetiñiz olsa yine çok bî-sûd
Mü'mine nuşretimiz çünkü ber-ā-ber be-ḳuvā
- 20 Hep ediñ baña Resûlüme itā' atde devām
Dönme ey mü'min işitdiñ erer emr-i zîbā
- 40 21 Olma öyle ki işitdik der o ḫuymaz be-ḥaḳîḳ
Böyledir ehl-i nifāḳ u küfürde hep Aña

⁸³¹ 18. âyet numarası tarafımızdan eklenmiştir.

- 22 Nezd-i Hâkda bu olur her cānvār pür-şerri
Hayrı sem^ç eylmeeyüp demeye fehm vermez aña

Dedi küffârda ba^ç zısı (*Kuşay*) dirilsün
Mü'min olsun edelim bizde bunuñ ile edā

Böyle demek ile kıldı idi kaçd istihzā
Gördüler bi'd-defa^ç āt mu^ç cizesin bu gūnā

Biri maqtūl biri de tamdan be-sukūt fevt oldu
Eyledi öyle du^ç āsı ile zinde Mevlā
- 45 Çokdı meyyit de du^ç āsıyla zehī erdi hayāt
Hâk Resūlü dedi kabrinden erüp de zībā

(*Nefve*) olmuş idi şehīd eyledilerdi defni
Kıldı (*Şiddīk*) du^ç āsıyla celī Hâk ihyā

Medfeni dūr iken çıkdı hem oldu olan
Şimdi (*alektirik*) idi demesün nev-ḥükemā
- 23 Ezel^ç ilmimde bu küffârda hayr olsa idi
Hâkḳı etdirir idim böyle de ismā^ç bil aña

Öyle gūş eylese de yine ederler i^ç rāz
Ki murādı degil o eylemek imān eclā
- 50 Hâk selām ede Hâbībe heme bir parmaḳı seyf
Ki aña māh yarılıp gördüler^ç ālem eclā

Gözle nefis a^ç de'l-^ç adüv laḥd u ḥākin göze al
Giymiş idi kefen-i şabrı Dügümlü Baba
- 24 Olasız Hâkḳa vü Resūlüne⁸³² muṭī^ç ey mü'min
Baḳ hayātdır ki Resūl da^ç veti kılar ihyā

Ya^ç nī küfr içre ḳalan meyyite beñzer zīrā
Aña Ḳur'āna muṭī^ç lerde hayāt bil ebedā

Bilesiz Hâk kişiniñ ḳalbi ile beyninde
Hā'il ü ḥaşrıñız ancaḳ olıcaḳ yine Aña
- 55 Ḳalbe şoñra gelecek şey'i de bilmekle Ḥudā
Bize ḳalbden de O nezdīk denilür ma^ç nā

Sen baḳup gözdeki nūr dūr-bīne geçmekle görür
Birbirinden de yaḳīn cāmlara etmiş imlā

Çeşmiñiñ kendü bedāhetde ḥulūl etmediḡi
Dūr-bīnlerde aña geçmedi emr-i eclā

⁸³² B: Olasız Hâkḳa vü Hâbībine muṭī^ç ey mü'min

Cām bī-münkiz iken nūr-ı başa geçer anı
Şāf görür görmedi hīç kimse o nūr ne gūnā

Nefes aldıçça kılar alb ü beden beyni ulül
alb u ebdānca da enfāsla ayāt var zīrā

87/b *Sūre-i Enfāl'den*

60 Rūh her cüz'üne cismiñ dağı şāmil eriyor
Birbirinden bilür areb anı her bir eczā

Nūru inse güneşiñ bunda güneş deniliyor
urşu bunuñ felek üzre olup inmez eclā

Nūr-ı mihriñ şīşeye erse şü aında muit
areniñ her birine kendüden areb-i zībā

Rūh-ı ervāh u ni' am-ı nūr-ı fuyūz-ı Yezdān
Yaradup rūhları pür eyledi lufu aā

Ni' met-i a ki bulur rūh nefes-i Ramāndır
Bī-ulül etmede Yezdān hep aniñla iyā

65 Mü'min ü küfr arası vü kāfir ü imān arası
Bil bu ā'il diyerek yazmada bunu fūzelā

قال النبي صلى الله تعالى و على اله و صحبه جميع تابعيه كما يحب و يرضى فى اكثر دعائه (اللهم يا مقلب القلوب
تبت قلبي على دينك وطاعتك⁸³³)

Bize ta' līmi iün böyle du' ā etdi Resūl
Şordular böyle buyurmuşdu cevāb ile aña

Cümle alb enmile-i udret-i a iinde
Ki dü işbā' arasında çevirir keyfe yeşā

Bu da cüz'iyeye irādeye münāfi olmaz
Müştehir hep bu da ki el-sinede bu gūnā

Kerem eyler falān ādem falāna çok kim ol
Ediyor en' umu avf eylediginden gūyā

استعيز با الله العظيم (إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ⁸³⁴)

70 Olarak ref' ile de ism-i Celāli oumak
'Ulemā eyledi tefsīrde öyle inşā

Ez-ezel ' ilmi münāfi degil ef' ālimize
Cebri şırf etmez O ermez eşeri ceħliñ Aña

⁸³³ “Ey kalpleri çeviren Allāh'ım! Benim kalbimi dinin ve ibadetlerin üzere sabit kıl!” Tirmizi, 3522.

⁸³⁴ “Kulları iinden ancak bilenler, Allāh'ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar.” Fātır Sūresi, 35/28.

Hep muvāfık edüğünden denilür gūyā kim
Kalb-ı kalbini kılar dilediği üzre Hūdā

Hak münezzeh ise de cism ü eşabi' de heme
Fehme taqrīb ile tefhīm demek bu zīrā

Levh-i maḥfūza kalem her ne ki hep yazmadadır
O 'adedle de selām kıla Ḥabībe Mevlā

75

Bū-yı gül nağme-i bülbül ile ermekde nesīm
Dile Hak-gūy olur öylece Dügümlü Baba

İsmi de kendü gibi gerçi ki cüz'īye bu bil
Tohum eḥaḥ hep ḥasene seyyi'eye ebedā

Ermez inkārda bize emr ü nehyi de medār
Sefeh ü zulum o ki Allāh münezzeh ḫaṭ' ā

Her 'aḳā'id ü taṣavvūf kütübünde öyle
Ehl-i bāṭın sözünü aḥla mütābık a' lā

Emr ü nehyini kibār-ı bendelerine i' lān
Kılsa va' d etse cezālarla mükāfāt zībā

80

Naşıl a' māl kıla şu bilse de cebr etmese līk
Dilese bende o yapırsa da kāsib şu aḥla

Şadaḳayı verecek vermeyecek kimlerdir
O bilüp 'ömrünü etmiş demek öylece şuḥa

Bu bozulmaz buḥa göre buyurup Qur'ānda
Maḥv u işbāt ile levḥin yazıyor Hak ḥālā

'İlmidir ümm-i kitāb levḥi mübāyin denemez
Öyle Qur'ān u ḥadīşlede de birdir ma' nā

Maḥv ü işbātta kendü ezeli bilüp hep
Kıldı erbābına bildirmege bu levḥ ḫaṭ' ā

85

Baḳ bu levḥa göre olur ki ḥadīşde i' lān
Şadaḳa 'ömrü mezīd etmede hem def' -i belā

Levhde oldu sa' idlerle şaḳīler tebdīl
'İlm-i Bārīde olamaz bu da taḥvīl aṣlā

25

Ḳorkuñuz sāde belā zālīme maḥşūr olmaz
Bilmeli kim pek 'iḳābı eder Allāh icrā

Pek şerāre kılar el-ḫaḳ naşıl iḥrāḳ-ı cesīm
Az iken azmayasız etmelisiz hep iṭfā

Var iken ḳudreti söndürmez ise kesb-i yedi

- Bil mükāfāt kılar ʿācizlere⁸³⁵ Rabb-i aʿlā
- 90 26 Ey muhācirler ediñ yād ki kıble'l-hicret
Sizce kıllet olarak pek çok idiler aʿdā
- Ƙorķuñuz var idi Ƙapup edecek nehyi deyü
Size Hāķ verdi mekān nuşreti kıldı hāķķā
- 88/a *Sūre-i Enfāl'den*
- Sizlere oldu helāl verdi ğanāyımla da rızķ
Böyle me'mūl ki bilüp hāmd ola hūsn icrā
- 27 Olma hīç Hāķķa Resūlüne mühīn ey mü'min
İhtirāz etmeli nehyince vü her emrin edā
- Birbirinizce emānātıñızı siz bilerek
Ƙılma anlarca ihānet o da menhi Ƙaṭā
- 95 28 İmtihān sizdeki emvāl ile evlādlarıñız
Emr-i Hāķ olmalı tercīh kılınarak icrā
- Hāyr u şer kesb olur anlarla dem-ā-dem burada
Çalışa bir ola bār olsa olur bār aña
- Hāyr kılsa kılıcın ğölgesi zeylinde cinān
Nā-hāķķı mühlik olur nār-ı cehennem zīrā
- 29 Hāvf-ı Hāķ ile hüdā bulmalı kim ey mü'min
Hāķķ u bāṭıl arasın fāriķ olur zībā
- Seyyi'āt ü ğünehiñ setr ü ʿafv edici Hāķ
Pek büyük luṭf u kerem şāhibidir bu hāķķā⁸³⁶
- 100 30 Hābs u Ƙatl u iħrācı seni Mekkede
Kefere mekr edüp oldu o bir bir buña
- 31 Āyetim oķunacaķ derler o oldu mesmūʿ
Dilesek mişlini irād ederdik ammā
- On sene çalışaraķ muʿterif ʿaczi Ƙaldı
Füşehāşı bile böyle bil idi kibri buña
- Denemez dilemege māniʿ i ancāk dediler
Ƙışşās irādı için idi o daʿvā maḥzā
- Öğrenüp (*Rüstem-i Zāl*) Ƙışşasını derdi o Ƙavm
Evvelinden bu esātīr diyerek baķ hāşā
- 105 32 Yād kıl dedi (*Ebū Cehil*) vaķayıʿ ları kim

⁸³⁵ B: Bil mükāfāt kılar ʿācize Rabb-i aʿlā

⁸³⁶ B nüshasında 28 ve 29. āyetlerin bulunduğu sayfa eksiktir.

- Küfr-efzün bu demek idi yine istihzā
- Çü dedi haḫ ise Ḳur'ān bize gökden aḫcār
İndirüp ya bize ḫıl yā Rab ' azābı eclā
- 33 Sen içinde iken o ḫavme ' azābım gelmez
Hep nebīniñ de ere ḫavmine ayrı zīrā
- Hem içinde turuyor ḫālib-i ' afvım olıcaḫ
Anıñ içinde ' azābım idi mevḫūf aña
- 34 Lāyığı ḫahr u ' azāb ermemege var mı sebeb
Ḥaccı kıldırılmaz olur mü'mini de men' -efzā
- 110 Mütevellī vü velī Ka' beye bunlar olamaz
Etḫiyā Ḥaḫla velī bilmiyor anlar ḫaḫḫā
- 35 Ka' be nezdinde elin çarpmaḫ u ıslık çalmaḫ
Bunlarıñ zu' mu namāzı ne ḫamāḫat aḫvā
- İmdi küfrünüze ḫahrımı dadıñ demek
Dünyevī bedr ü ḫaḫt uḫrevī menkül ebedā
- 36 Kefere mālını vermekde ola māni' -i Ḥaḫ
Hem yaḫında verecek ḫala taḫassürde şuña
- Şoñra maḫlūb olur ki Uḫud için verdi
Oldu nādım bil aña buldu vuḫū' böyle aña
- 115 37 Mekke fetḫi de olup müslim olan buldu rehā
Kefere dūzaḫa girmek ile de buldu cezā
- 88/b *Sūre-i Enfāl'den*
- 38 Mü'min-i eḫiyab ede bed-ter kefereden temyīz
Bedleri cem' u sa' ire de ḫoya Ḥaḫ zīrā
- ' Ācizim medḫ-i Resül gibi ḫalāt-ı ta' rife
Ḥaḫca kendüce nice ḫaḫdır o olsun ebedā
- Ermese Faḫr-ı rusül bulmaz idi nesne vücūd
Buyurup şükrüñ eder cān ile Dügümlü Baba
- 39⁸³⁷ De ki küffāra geçerlerse ḫaḫādan ola ' afv
Līk dönerse selef-veş olur aña da cezā
- 120 40⁸³⁸ Ḥarb ediñ ḫalmaya şirk dīn hep ola bu İslām
Ḥiḫ demek cizye vü şulḫ anda muḫaḫḫaḫ zīrā
- Ki müfessir oluyor birbirini āyetler

⁸³⁷ 38. āyet tefsīrinin devāmıdır.

⁸³⁸ 45. āyete kadar olan numaralar kendisinden önceki āyetin numarasıdır.

- Hem eḥādiş-i nebīce yine bil bu ma' nā
- 41 Küfrden dönse görüp buña mükāfāt ederim
Geçmiş ise yine biliñ size dōstum ḥaḳḳā
- Zehī Mevlā ki O sevdigini zāyi' kılmaz
Ne güzel şāhib-i imdād u muḥaḳḳaḳ a' lā
- 42 Ḥarbde her ne kefereden ki ḡanā'im alasız
O ḥişaş olmalı böylece bilesiz ki edā
- 125 Beşde bir Ḥaḳḳ u nebīsiyle anıñ āline bil
Hem yetīm ü fuḳarā vü yolcu ki imān pīrā
- Ḥaḳḳa demekligi i' zāz ki anıñdır hepsi
Mā' adāsı ola ḡāzīlere i' ḫā ra' nā
- Ḥaḳḳa mü'min iseñiz ki görüp inandıñız
Farḳ u cem' günü Resūle bunu hep luḫf-ı Ḥudā
- Kim melā'ik be-nüzūl (*Bedrde*) etdi yardım
Firḳateyn erdi ki cevri-bāḫıla verdi imḥā
- Cümle şeylerde de ḳādir bu Cenāb-ı Yezdān
Yine hep böyle de bu nuşreti ḳıldı ifā
- 130 43 Siz Medīneye ḳarīb şusuz olan şu yerde
Anlar uzak şulu muḥkem yeri vü atlı aḳvā
- Ḥarbe va' de bulıcaḳ ḳadrine' ilm olsa size
Size şu va' de muḥāliflik olur hem peydā
- Bunu bildirmede Ḥaḳ sür' at ile cem' etdi
Be-ḳader ḳıldı bu ḥükmü de O böyle a' lā
- 44 Tā ki hālik-i kefere hālik ola ḥüccet ile
Yaşayan müslim ola ḫay o da öyle a' lā
- Hālik olan u ḳalan hep kefereniñ melegi
Gözü görüp dedi hem ḳable helāk ḳavl-i kezā
- 135 Gice gündüz neye verdiyse ḳarañlık ile nūr
'Adedince Şeh-i kevneyne şalāt Mevlā
- Şems batmışdı du' āsıyla rucū' ḳıldı o
Hemde ḫurdurdu çü bir gün geç ola vaḳt-i mesā
- Ḥaḳ işidici vü 'ilminde celī kāffe-i nās
Nefs ü küffārla cihād etdi Dügümlü Baba
- 45⁸³⁹ Saña a' dāyı rü'yāda ḳalīl gösterdik

⁸³⁹ 43. āyetin tefsiridir.

- Çok göstersek ey İslām size  orqu eclā
Hem niza  eyley idin iz sizi etdim sālīm
Bilürüm dilde ne ki var o ise de ihfā
- 140  avl u r 'yāsı Őa ıh birazımı gördü dedi
Melek evfā bu  araf Şey'-i  al l nisbet a a
- 89/a *S re-i Enf l'den*
- 46⁸⁴⁰  arŐunuzda da   ad vv  size az gösterdim
Sizi de anlara az  arbce Şu naşr-ı eclā
- Emr-i H k gerçi olur k ffe-i Şey r ci  A a
H rbe baŐlanma  içun  ıldı o g n   at  a
- 47⁸⁴¹ Cenge küffarı gelür de göricek ey mü'min
Őabit ol y dımı çok eyle de bil yardım a a
- 48⁸⁴² T 'at-ı H k u Res l yle bulundurma niza 
Bi'Ő-Őab  nuşret olur verme fen ya ne rev 
- 145 Şabr edin   avnım olur Şabr edici ile ma  an
Z t-ı B r  ki münezzeh zi-ma al u k m- r 
- 49⁸⁴³ Olmayın böyle ki  ıkma da riy 'en  rbe
 atı  -ı r h be- a ı  bil bilür el- a  ki H d 
- 50⁸⁴⁴ Eyledi bunlara a  m lini Őeyt n tezy n
Dedi olmaz size n s f 'i  i  önemde sa a
-  arŐu geldik de bu leŐker izine döndü dedi
Size uymam ki mu addem ba a meŐh dca bel 
-  or arım Rabden   i  bı da Őed ddir dedi
Bu nih n oldu melek etdi bu  arbın ecl 
- 150 51⁸⁴⁵ Y d edin ehl-i nif k ile olan dilce   al l
M sl m nı dedi aldatdı o d ni  aŐ 
- Her kim olursa tevekkülde Cen b-ı H k a
Bil  a ı i o   Az z m n  im-i  ikmet-p r 
- 52⁸⁴⁶ Bilmeli Bedrde küffarı mel 'ik ihl k
Eyley iken yüzüne  ahrına vurdu ne bel 

⁸⁴⁰ 44.  yetin tefs ridir.

⁸⁴¹ 45.  yetin tefs ridir.

⁸⁴² 46.  yetin tefs ridir.

⁸⁴³ 47.  yetin tefs ridir.

⁸⁴⁴ 48.  yetin tefs ridir.

⁸⁴⁵ 49.  yetin tefs ridir.

⁸⁴⁶ 50.  yetin tefs ridir.

- 53⁸⁴⁷ Dadıñ ez-ḥāl-i sa‘ır bunu ki kāsiblerisiz
Bī-günāh ḳullara ḳulm eylemiyor Ḥaḳ eclā
- 54⁸⁴⁸ Ḳavm-i Fir‘avn u eslāfına beñzer bunlar
Küfrüne ḳıldı ‘azāb ḳahr-ı eşedle ḥaḳḳā
- 155 55⁸⁴⁹ Hiç bir ḳavme de ben ni‘meti tebdil ḳılmam
Bozmasa ḥālī ma‘āşice ger o ḳavm ebedā
- 56⁸⁵⁰ Ḥaḳ semī‘ heme görücü bunlara Āl-ı Fir‘avn
Beñzer eslāfda ki bā-küfr ‘azāb vāfi be-cā
- 57⁸⁵¹ Āl-ı Fir‘avnu bā-ṭurūḳ hep edüp nefsiñe ḥayf
Ḥaḳcadır bed-ter-i ḥayvān kefere bil ḥaḳḳā
- 58⁸⁵² Hem seniñle edüp‘ahdi o ki vāfi bozarak
Ḳorḳmuyor Ḥaḳdan o da şerr-i devābb şu günā
- 59⁸⁵³ Ḥarbde manşūran erişdik de o ‘ahdi bozanı
Ḳatlı ediñ sā’iri ḳorḳa ‘iberi ver ḳaṭ‘ā
- 160 60⁸⁵⁴ ‘Ahdini bozdu ki ḥā’in göricek ḳavmi yine
Ḳalmadı ‘ahd deyüp aḳdem ḳılasız ḥarbi aña
Demeli açık anı ḳılmaya vehm ‘ahdi
Ḥaḳḳ-ı ḥā’inde deyñ hem ḳılınur öyle cezā
- 61⁸⁵⁵ Kim ki kāfir olarak ḥarbe bu olmazsa helāk
Şanmasın māni‘-i taḳḳār ḳalıyor bu ḥāşā
- 62⁸⁵⁶ Ediñ āmāde o kim ḳuvvetiñiz ālet-i ḥarb
Esbi işṭabl ile kim vüs‘ünüz erdikce şuña
Ḥaḳ ‘adusu vü siziñ düşmeniniz de ḳıla ru‘b
Āḥar a‘dāca bilmesiz o bence eclā
- 89/b *Sūre-i Enfāl’den*
- 165 Bu da Ḥaḳ yoluna şarf andaki infāḳıñıza
Ḥaḳ eḥaḳ ecri ḳılup şanma ziyān bu ḥāşā
- 63⁸⁵⁷ Meyl-i düşmen olıcaḳ şulḥ ile istislāma
Ol müsā‘id heme ḥālīñde tevekkül-ārā

⁸⁴⁷ 51. âyetin tefsîridir.
⁸⁴⁸ 52. âyetin tefsîridir.
⁸⁴⁹ 53. âyetin tefsîridir.
⁸⁵⁰ 54. âyetin tefsîridir.
⁸⁵¹ 55. âyetin tefsîridir.
⁸⁵² 56. âyetin tefsîridir.
⁸⁵³ 57. âyetin tefsîridir.
⁸⁵⁴ 58. âyetin tefsîridir.
⁸⁵⁵ 59. âyetin tefsîridir.
⁸⁵⁶ 60. âyetin tefsîridir.
⁸⁵⁷ 61. âyetin tefsîridir.

- 64⁸⁵⁸ Hâk işidüp görücü kıalsa da bu hîlede pek
Yine Hâk kâfi melekler bile nuşret-pîrâ
- Mü'minle de o nuşretde ki Evs ü Hazrec
Birbirine pek 'adüv verdi zehî vüdd Mevlâ
- Yeryüzündekini verseñ edemezdi ülfet
Verdi Hâk ülfeti 'izz u hikem-ârâ ebedâ
- 170 65⁸⁵⁹ Ey Habîbim saña hem tâbi' in İslâmlara da
Kâfiyim kıldı nüzül aqđemi âyet-i ma' nâ
- 66⁸⁶⁰ Mü'mine şevk be-ğarb ver ki yigirmi mü'min
İki yüz kâfire fâ'ik ola nuşretle buña
- Hem bu biñ kâfire yüz müslim olurlar fâ'ik
İttikâ etmiyor Allâhca bunlar zîrâ
- 67⁸⁶¹ Mü'mine güç gelerek böyle mükellef kıılmaq
Bunu nesh eyledi Hâk böyle bil emrini buña
- Ki bilüp za' fiñıza böyle müsâ' id Yezdân
Sizde yüz şâbir iki yüz keferden aqvâ
- 175 Sizde biñ gâlib olur kâfir ise de iki biñ
'Avn-ı Yezdânla ki şâbirle ber-â-ber zîrâ
- Gerçi aşğâb-ı benâm kâffesi de bâlâ-ter
Sâbıķı lâhıķķına nisbet 'aliyyü'l-a' lâ
- Hep bu ümmet ki mağvın kııla o pek güç teklif
Böyle imdâda da şoñra edemez nefsi sezâ
- 68⁸⁶² Enbiyâya ne sezâ fidyeye üsârâ bedeli
Bu yine kâfire za' fi vere İslâma 'ulâ
- Var dileyen ki cihân mâlı verir fidyeye şevk
Hâk diler cenneti 'izz u hikemi nür-ârâ
- 180 69⁸⁶³ İctihâdında haţâ ile 'iķâb olmaması
Olmasa sâbıķ emrim bu olur pek buña
- Şâfi' iye göre mensüh dige nâs ile bu
Fidyeye câ'iz deyü bil hükümü eder bu zîrâ
- 70⁸⁶⁴ Ekl ediñ mâl-ı ganâyim bu helâl tayyib

⁸⁵⁸ 62 ve 63. âyetlerin tefsîridir.

⁸⁵⁹ 64. âyetin tefsîridir.

⁸⁶⁰ 65. âyetin tefsîridir.

⁸⁶¹ 66. âyetin tefsîridir.

⁸⁶² 67. âyetin tefsîridir.

⁸⁶³ 68. âyetin tefsîridir.

- 71⁸⁶⁵ Kocunup Rab biliñ erham verir ez-cürm rehâ
Ey Hâbîbim de yediñizce esîrâna ki Hâk
Çalbi a' lem var ise hayrîñiz erer şu 'ağâ
Çok kılar fidyeden el-hâk ni' amı îmânla
'Afv eder cürmüñizi raḥmet ü 'afvı aqvâ
- 185 Dedi naḥdın yoḡ içinde yed-i Cenâb-ı 'Abbâs
Bildî bil şaklıyu ḥaḳḳına bu raḥmet-efzâ
Oldu îmânla şeref-yâb Cenâb-ı 'Abbâs
Buldu yek vüs' at-ı mâl kendü vü âl eşher aña
- 72⁸⁶⁶ 'Ahdı bozsa şu esîrân bozup aḳdem yine kim
Hâk cezâ etdi yine kılar 'Alîm ḥükm-i eclâ
- 73⁸⁶⁷ El-hâk anlar ki olup mü'min ü hicret etdi
Mâl u nefsiyle be-hâk hem de cihâdı icrâ
Kim Muhâcir olarak bil bunu hem bi'l-iskân
Nuşret etdi ki bu Ensâr demek bil ḥaḳḳâ
- 90/a *Sûre-i Enfâl'den*
- 190 Evliyâ birbirinin bunlar alup mîrâşın
Hicreti eylemeyen mü'min olur neyle hebâ
Sizden anlarca velâyet olamaz kim anlar
Kılmadıḳca demek o hicreti kendüsü edâ
Lîk nuşret dilese dînce müşrik üzere
Kılup o müşrik ile bozmayîñ 'ahd varsa buña
'Ahdî var ise yine kılmalı yardım bî-ḥarb
Etseñiz her ne bunu Tañrı görüyor ḳaḥ'â⁸⁶⁸
- 74⁸⁶⁹ Müşrikîn birbiriniñ dõstu ola sizce vifâḳ
Ḳavm-i Enşâr u Muhâcir bir olup hep ḥaḳḳâ
- 195 Böyle kılmaz iseñiz yerde kılarak fitne
Pek büyük nice fesâdı kılar a' dâ ilḳâ
- 75⁸⁷⁰ Kim ki îmân ü hicret ede hem Hâḳca cihâd
Hem bunu kim kıla iskân ile nuşretde buña

⁸⁶⁴ 69. âyetin tefsîridir.

⁸⁶⁵ 70. âyetin tefsîridir.

⁸⁶⁶ 71. âyetin tefsîridir.

⁸⁶⁷ 72. âyetin tefsîridir.

⁸⁶⁸ B: Etseñiz her ne bunu Tañrı görüyor ḥaḳḳâ

⁸⁶⁹ 73. âyetin tefsîridir.

⁸⁷⁰ 74. âyetin tefsîridir.

Mü'minü'l-ḥak olup anlar edici Ḥaḳ pek 'afuv
Nice nice verecek rızḳ-ı keremi de Ḥudā

76⁸⁷¹ Şu ki bil şulḥ-ı Ḥudeybiyye olup da şoñra
Etdi imān ü hicretle yine ḥarb hep edā

Erdi anlar yine sizden hem aḳārib şer'ce
Birbirinden nice ḳurbu şu olundu inbā

200 Ḥaḳ kim O Ḥayy-ı Celīl kāffe-i şey'i dānā
Dedi mīrāşdaki aḥkāmını da O ḥaḳḳā

Ḥaḳ Ḥabībiyle bütün rus'lü melā'ik ile hep
Mü'minīn cümlesine ḳıla şalātı ebedā

Rūḥudur Rūḥ-ı Ḳuds ḥādimidir Cebrā'īl
Hem burāḳ çekdi idi şevḳ ile mi' rācda aña

Var ḥadış nefse cihād ekber olup her ān eder
Vāriş-i 'ilm-i ledūnnü bu Dügümlü Baba

*Sūretü'l-Tevbeti Medeniyetün ve Hiye Mi'etün ve Şelāşüne Āyeten*⁸⁷²

1 Besmele yazmamasında sebebin Zu'n-nüreyn
Dedi emr eylememiş öyle Resūl-i Mevlā

Kim buyurmamış idi besmele yaz aña deyü
Bilemem şunu (*Enfāl*) u o mudur yektā

1 Naḳş-ı 'ahd eyledi küffār müberrā andan
Oldu İzid ü Resūlü ki bu bed kesr-i vefā

2 Dört ay mehl ile küffārıñıza şu yer üzre
Bileler ḳılamaz 'āciz Ḥaḳḳı Ḥaḳ ḳāhir aña

5 3 Ḥacc-ı ekber gün o i' lān ola Allāh u Resūl
Müşrikīnden müteberrī çün olur cem' şuña

Rūz-ı ḥarra vü 'arefeye de denür o līkin
Vakfe cum' a günü yetmiş sene ḥaccı āsā

Ḥacc-ı aşḡar denilüp 'umreye aña göre
Cum' a da olmasa ḥac ekber olur vaşf-ı aḳvā

4⁸⁷³ Tevbe eyler iseñiz sizlere ḥayrıñ sebebi
Dönseñiz Ḥaḳḳa biliñ 'acız verilmez zīrā

Kāfire müjdeyi ver ḳatl ü esīr olur o çün
Hem caḥīm nārı tehekküm ikisi de aḳvā

⁸⁷¹ 75. āyetin tefsīridir.

⁸⁷² Sūre 129 āyet olup tamamı tefsīr edilmiştir.

⁸⁷³ 3. āyet tefsīrinin devamıdır.

- 10 5⁸⁷⁴ Müşrikîn ‘ahd ile kılmaz ise bir şey nokşān
Bir de a‘dāñıza ‘avnı buña kıl ‘ahd icrā

Müddet-i ‘ahdi temām edesiz ol bābda yine
Korğan iħrāz eder vüddi ki benden eclā
- 6 Etsün eşhür ki ‘ubūr ħarb idi anlarda ħarām
Her sene nehy ise de şimdi ħelāl hep zīrā

‘Ahdı bozan kefere ħande ise ħabs u esīr
Katl u zecr etmelisiz rāhı aña öyle be-cā

Küfrden tevbe vü İslāma gelüp kılsa namāz
Hem zekāt verse burāk ‘avn u raħmım eclā
- 15 7 Dilese katl ü esīr olunacağ küffārdan
Ki emān ile ola ħoñşu veriñ öyle rehā

Tā bu ħağķı işide olmasa mü’mīn bile
Me’menine burāk ĩcābda yine ħarb kıl aña

Böyle imhāl ki Ħağ bilmez o ħavm-i cühhāl
İşidüp hem de görüp luğfu bile ħayr-ı eclā
- 8 Nice ‘ahd ‘ind-i İlāhīde vü Res’lünde erer
Kefereye kim eder kendülere nağz aña

Ka‘be nezdinde dü ħavm ‘ahd ederek tutdu hemāñ
Bozmayñ sizde o tutduğça anı öyle be-cā
- 20 İttikā eyleyene ‘ahdını bozmağdan da
Ben muħabbet ederim der o da ders-i a‘lā
- 9 Nice ‘ahd ola ki bunlar bulur ise raşdın
Ne ħarābet ne de ber-‘ahd tutup ede vefā

Va‘d-i ĩmān ‘ahd ile sizi bi’l-ırrzā
Dilde bu ħalbde degil fāsıķı vardır evfā
- 10 Māl-ı dünyā az aña şatdılar āyātımız
Ħağ yolundan çevirüp bunda bed-a‘māl ħağķā
- 11 Akrabā mü’mine ‘ahdine de bağmaz yine bu
Ħaddi geçmekde ki zālīm demek anlar zīrā
- 25 12 Küfrden tevbe edüp kılsa namāz verse zekāt
Dīnde olur o da der-vaşf-ı birāder eclā

⁸⁷⁴ 130. āyete kadar olan numaralar kendisinden önceki āyetin numarasıdır.

- Bilene demedeyiz böyle mufaşşal bir bir
Hep nesebden bile bu dīnde uḥuvvet a' lā
- 13 Yine 'ahdin bozarak dīne ise ʿa'n-efzā
Rü'esāsın kılasız ʿatıl ola nuşḥ enfa' aña
- 14 Ḥarbı kılmaz mısıñız 'ahdi ki bunlar bozarak
Kıldı iḥrāc Resūle de nifākı icrā
- Bed'i o eyledi ʿorḳar mısıñız siz andan
Korḳmalı Ḥaḳdan eḫaḳ iseñiz mü'min Aña
- 30 15 Ḥarb ediñ Ḥaḳ eliñizle anı eyler tenkīl
Ya' nī vermekle hezīmet sizi kılar a' lā
- Mü'mininde ki muḫaḳḳar var idi anlarca
İntikāmı alalar dillerine ola şifā
- 16 Ḳalbleriniñ kederini gider ez-ezel-i 'ilm
Diledigine hidāyet kıla ḥikmet zīrā
- Diledigine hüdā verir O bilür ḥālin
Ya' nī Ḥaḳ 'ilmi ezel böyle kılar bil maḫzā
- 91/a *Sūre-i Tevbe'den*
- Cebri şırf kılmıyor O cüz'ī irāde cārī
Līk vuḳū' a geliyor cebrī-veş o 'ilm-i Ḥudā
- 35 Levḫ-i maḫfuzā ḳalem her ne ki hep yazmadadır
O 'adedle de selām kıla Ḥabībe Mevlā
- Rus ḫarbiyle esīr düşdü çün esb oldu telef
Yarası baḫnında meşḫūd idi Dügümlü Baba
- 17 Şandıñız mı bu cihād emri size terk kılına
Tañrı bildirmeye ḫaḳḳıyla o kim bu günā
- Ki ḡazā eyleye sır demeye o dūni'llāh
Hem Ḥabībim ile mü'minlere ḫubbu ʿaḳ ā
- Her ne kim işleyesiz anda ne ḳaşd eyleyesiz
Kāffeten bilmede zīrā ki hemān Ḥaḳ a' lā
- 40 18 Ḥaḳ 'ibādetgehin i' mār degil kāfire kār
Kendü küfrüne erer nefside şāhid-i eclā
- Küfrde fevt olanıñ ecri de fevt olmadadır
Dā'imi nārda ḳalır mührü demek merg aña
- 19 Kılar i' mār anı Yezdāna vü ḫaşre mü'min
Hem namāzı kıilup o ede zekātı īfā

- Haḡdan özgeden o ḡorkmaz buña var rāh-ı sürür
Beyne ḡavfın ve recā fehm ede ki dedi (‘asā)
- 20 Ka‘be i‘ mār u ḡacıya şuyu sezā-yı küffār
Zan edersiz baña vü ‘ uḡbāya da mü’min-āsā
- 45 Bu tarīkimde cihād gibi ediyorsuz zan
Olmaz ‘indimde müsāvī bil eder küfr imḡā
- ḡavm-i zālimgere Allāh hüdā vermez kim
Kendü kendüyü bu nürdan uzadurlar zīrā
- Dilediḡine hüdā verir O bilür ḡālin
Ya‘nī Haḡ ‘ilmi ezel böyle Kılar bil maḡzā
- Cebri şırf kılmıyor O cüz’i irāde cārī
Līk vuḡū‘ a geliyor cebrī-veş o ‘ilm-i ḡudā
- 21 Şunlar īmān edüp hicret ile Haḡca cihād
Kılar emvāl u enfüsi ile de bi’l-īfā
- 50 Nezd-i Bārīde o a‘zam derecede pür-fevz
Kāfire olsa da zu‘munca yine bil a‘lā
- 22 Raḡm ü rıdvān-ı cinānla buña Haḡ müjde eder
Hem bulur en‘um o bil naḡışda olmaz ebedā
- 23 Kendüler de ebedī bunda tırup çıḡmazlar
Bende hep ecr-i ‘azim kim degil öyle dünyā
- 24 Küfrü sevse babañız ü dāderiñiz ey mü’min
Şanma ‘avnı buña kim dönse idi zulm-ı eclā
- 25 De babañız veled ü dāder ü zevcātlarıñız
Hem ‘aşiretleriñiz hep denen aḡbāb bu saña
- 55 Cem‘iñiz māl u ticāret ki kesād ḡorḡuñ iken
Hem de memnūnca oturduḡlarıñız ev ḡālā
- Sevgilüyse size pek Haḡ Resūlünden hem de
Rāh-ı Bārīde seferden naḡar ediñ o belā
- ‘Acilen ācilen ermekde ḡaḡıḡ nice belā
Emrimiz öyle demek menba‘-ı ‘avn çünki rızā
- 91/b *Sūre-i Tevbe’den*
- ḡavm-i zālimgere Allāh hüdā vermez kim
Kendü kendüyü bu nürdan uzadurlar zīrā
- 26 Sizce çok yerde ḡuneynde de Haḡ etdi naşrı
Līk bu gün çokluḡ idi sizce eden ‘ucb ilḡā

- 60 Vermedi nef' i o çokluk ıtaralup vāsi' yer
Verdi 'ucb öylece mehzūmca dōnmek maḥzā
- 27 Şoñra verdik idi ġāliblik içün itminān
Siz ile erdi zehī var bu Resūlde ebedā
- Ƙıldıġ inzāl-ı melā'ik ki siz andan evvel
Görmemiş idiñiz eflākda vefrin pīrā
- Ya ki siz görmediñizdi bunu küffār görüyor
Müşrikīn gördü dedi (*müttefaġun fih*) zīrā
- Eyledi küfr edene böyle de ḥaġġā ki ' azāb
Kāfire böyle cezā eyledi Yezdān ki fenā
- 65 Bir avuç toprak ile bozdu Resūl a' dāsın
Yed-i beyzā denür o dīdece andan aġvā
- Ġālib idi kefere anıñ ile bozuldu
Çün olup gözleri de öyle o ḥālde imḥā
- 28 Şonra Ḥaġ dilediġi müşrike luṭf etdi hüdā
Ez-ezel ' ilm ile Ƙıldı bil eḥaġ raḥm-efzā
- Cebri şırf şanma ezelde bilüp O ḥālimizi
Ki eder şuñā göre ' ilm-i esaḥla maḥzā
- 29 Ka' beme Ƙılma Ƙarīb ' aynı necāset küffār
Ƙaç mīl varsa ḥarem ḥadca aña şu ġunā
- 70 Ƙılma bīm ḥavf ola bundan deyü ey mü'minler
' An Ƙarīb dilese zīrā⁸⁷⁵ ki erer yüsr-i Ḥudā
- O ' Alīm hem de Ḥakīm verdi Ƙarībten bārān
Erdi mü'minde tekessürle buña yüsr-efzā
- 30 Ḥarb ediñ baña vü ' uġbāya o ki küfr etse
Şaymasa Ḥaġġ u Resūl nehyini ez-nehy ma' nā
- Hem bu ez-Ehl-i Kitābsa da bu dīnim ile
Mütedeyyin degil o şöyle ede cizye edā
- (عَنْ يُّ) vermeli ya vāsıta ile münġād
Bu ḥaġīr ḥālde siz ' izzetle ediñ istīfā
- 75 31 İbn-i Yezdān (' Uzeyre) dedi ḥāşā ki Yehūd
Hem Neşārā deyüp (' İsa) içün o ibn-i Ḥudā
- Bu lisānen oluyor küfr-i ' atıġ küffār-veş
Hep ola la' nım o kim oldu baña küfr-efzā

⁸⁷⁵ B: ' An Ƙarīb dilese zībā ki erer yüsr-i Ḥudā

- 32   ‘Ālim ü ‘ābidini Tañrı deyüp Hâk dünı
Hâk ‘İsâda yine Tañrı deyü dedi ‘uzv baña
- Emrim oldu idi ancak beni tevḥîd ede çün
Bir benim Tañrı müberrâ zi-heme ifk ebedâ
- 33   Dîn-i Yezdânı diler bil deheniyle itfâ
Hâk ibâ etmede diler hemân itmâmı buña
- 80   Kefere böyle kerîh görse de Yezdân eder
Nūr-ı şemsiñ yine var olsa şehâbla be-ḥafâ
- 92/a   *Sûre-i Tevbe'den*
- 34   Öyle ma‘būd ki ḥâk dinle seni gönderiyor
Kim o hep dinleri nesh ile be-ḥâk nūr-efzâ
- Müşrikîn şöyle kerîh dese de ḥükmü bâķī
Habs eden kendüyü eyler yine bād fevz-nümâ
- Cümle eşcâr varakınca da selâmlar ber-Resûl
Ma‘nevî defter-i ‘irfân Hâkka burhân aña
- Hâk Te‘âlâ dileyüp ‘âlemi kılmak inşâ
Nūr-ı Şâh-ı rusülü mebde’i kıldı zîrâ
- 85   Kendü nûrundan o nûru yaradup bundan kim
Cümle ervâhı vü hep eşbâhı ḥâķîķ bil inşâ
- Şu olur aña zehî neş’e-i rûḥâniyye
Var ḥadîş böyle ki râvî aña (*Câbîr*) zîbâ
- Neş’e-i cism-i mu‘allâyı da (*Ka‘bu’l-Aḥbâr*)
Dedi (*Tevrât*) ile (*İncilde*) var ki eclâ
- Ya‘nî bu ḳabr-i mu‘allâsı yerinden (*Cibrîl*)
Bir avuç aldı türâb şeref efzâ-yı vefâ
- Āb-ı (*tesnîmden*) edüp ũn-i cinânîñ şoķup
Nehr ü ırmaķların kıldı zehî nūr-efzâ
- 90   Yerleri gökleri de gezdirerek hem o zamân
Bulunan etdi zehî aña heme vaşf-ı dünyâ
- (*Bu’l-beşer Ādem*) o demde degil idi maḥlûķ
Çün yaradıldı o nūr nâsiyesince a‘lâ
- İntiķâl kıldı her ecdâd-ı Şeh-i kevneyne
Şırasıyla pederi cebhesine kıldı cilâ
- Cebhe-i mâderine geldi olunca ḥamlı

Çünkü ceddâtına hep münteķil ü kām-efzā⁸⁷⁶

Çıldı bend dilleri pend ile ‘aķā’idde becīl
‘Ukdde ĥall etdi ki keşf ile Dügümlü Baba

95 35

Çok bu aĥbār ü ruhbānda ey müslimler
Bil ki Ĥaķdan berī ĥalk mālını yiyen ĥaķķā

Men‘ eder ĥaķ olan İslāmdan o hem şunlar kim
Cem‘ kılar sīm u zerrīn etmedi ĥaķca i‘ tā

Bunlara eyle ‘iķābım ile müjde ki elīm
Bil olur o da tehekküm ki degildir bu şafā

36

Ki hep o nār-ı sa‘īrle orada kızdırılıp
Dağlanur şāĥibi ki o vurulur öyle aña

Vurulup cebhe vü hem yanına hem arkasına
Dad denür nefsiñ için cem‘ iñ olan işte saña

100 37

Levh-i maĥfūzda yazılı yaradıldı yer ü gök
Nezd-i Ĥaķda on ikidir ‘aded-i māh zībā

Dīn-i İbrāhīm u İsmā‘īl olup bu kıyyım
Dört ay var ki ĥurum anda kıtāl yok zīrā

Olup anlardaki vizr-i ekber nefsiñce fenā
Kılma hep vizri ki ĥarb nehyi de mensūĥ ĥaķķā

Kefere ile kıtāl eylesiz cümle ay
Nice kim anlar eder sizlere her vaķt eclā

Hem nice kim kefere müttefīķan cem‘ olarak
Eder icrā edesiz siz de yine şu gūnā

92/b *Sūre-i Tevbe’den*

105

Mütteķīn ile ber-ā-ber bilesiz ma‘nevī Ĥaķ
Aña da aldı şalāĥiyyeti el-ĥaķ sūleĥā

38

Böyle ay ĥürmetini digere tebdīl kıılmaķ
Ezīd-i küfr idi cūhhāl bil ederdı zīrā

Cāhiliyyetde kıarışdırdılar öyle her yıl
Kārlarına göre der ĥıll u ĥarām şu gūnā

Böyle sū’-i ‘ameli bunlara oldu tezyīn
Kim ki küfrün begenür yok hidāyet aña

Cümle zerrāt vücūdlar ‘adedince de selām
Ola el-ĥaķ ki Ĥabībın ki odur mihr-i hūdā

⁸⁷⁶ 84 ile 94 arasındaki beyitler B nüshasında yer verilmemiştir.

- 110 Vaqtıñıñ on ikide dördü denür icrâ çün
Cümle ‘ömrün añadır qaşda Dügümlü Baba
- 39 Size ne oldu ki tehdîdi demek ey mü’min
Haq tarîkînde cihād dense girān şu gūnā
- Ki ağır tavranyorsuz ederek meyl-i cihān
Bu feraḥ zā’il olup pek az edügi eclā
- En‘um-ı bākīye ‘uqbānıñ aña nice bedel
Ola bilüp de erer sizce aniñ ile rıza
- Eriyor nisbet ile hem de bu miqdār-ı qalīl
Haq (*Tebūkde*) cihādada buyurur bu gūnā
- 115 40 Ger muṭī‘ olmasañız sizce ‘azāb olur elīm
Başqa kavmi bedel eyler size Mācid Mevlā
- Siz yine aña zarar eylemezsiz el-ḥaḥ
Belki her nesneye qādir heme anda a‘lā
- 41 Yardım etmez iseñiz bil ki Resül ḥaḥqına ger
Nāşırı Haq ki o nuşretde idi bu gūnā
- Oldular Mekkeden ‘azmınca sebep kāfirler
Gārda iki idi kim biri (*Ebū Bekr*) eclā
- Dedi ikincisi Şiddīka Resül ḥüzn etme
Nuşretu’llāh bizim ile ber-ā-ber ne şafā
- 120 Verdi Ḥallāq Ebübekire de pek iṭmīnān
Etdi hem görmedigiñiz melek ‘asker isrā
- Kāfirin küfrü ile aqvālini alçaqda kılup
Haqca tevḥīdce muḥaḥkaḥ heme ‘ālī ebedā
- Haq Ḥakīmdir hem ‘Azīzdir ḥikemi ḥayr ile pür
Mü’minine verir i‘zāz ile şükrünce ‘ulā
- Buña ḥüzn ermesi bu gūne Resül için bil
Pek gelüp gār civārında idiler a‘dā
- Nuşret ü ‘avn-ı İlāhīyi bilür pek Şiddīk
Vehleten ḥüzn-i derün erdi hemān bu gūnā
- 125 Dedi ruffāz o nehy olmaz idi olsa ḥasen
Enbiyāda bile böyle idi naşlar evfā
- (⁸⁷⁷لَا تَخَفْ) gibi kim ‘ayb olmayup ‘avnı müjde
O da öyle edügüdür yine ma‘lūm aña

⁸⁷⁷ “Korkma, tasalanma!” Ankebût Sûresi, 29/33.

(⁸⁷⁸مَعِي رَبِّي) demişse de Cenāb-ı Mūsā
Budur efdal ki olup ism-i Rab evvel de edā

93/a *Sūre-i Tevbe'den*

Bekledi leyle-i hicretde vefir kāfirler
Dökdi toprak çıkıcağ anlara Şāh-ı dü-serā

Kalbi-veş cümlesiniñ çeşmi de görmez oldu
Şoñra da hep ayılıp buldu türāb o günā

130

Dīni ibrāzda muhācirliği bā-emri'llāh
Nūr verir mihri çıkup ebr oluyor gār buña

Diger āyetde (*müsevvim*) ki 'alāmātıyla
Cümle meşhūdı melā'ik yine imdād-fermā

İşbu def a anı bil görmedi sā'irler çok
Eylemiş idi demek hicreti öyle icrā

(*Nevfel*) eyledi küffār şehid bir ħarbde
Cümle aşhāb bulup defnini kıldı ħattā

Yine 'avdetde geçenden şorarak vālidesi
Oldu te'dil ile te'vil arķaya nigeħle imā

135

Ĥalf-ı orduda Ebū Bekri görüp şorduğda
Cāy-i te'vil degil şu' bda geldi inbā

Bā-ħulūş eyledi Allāh deyü bir kez bu du'ā
Erdi Nevfel aña Allāh yine etdi ihyā

Ber-ħayvān ħurdu olup bil iki maħdūmu bile
Yine küffār ile ħarbi ediyordu icrā

Ĥağ selām ede Ĥabībe heme bir parmağı seyf
Ki aña māħ yarılıp gördüler 'ālem-i eclā

İnzivā gārına çekmekde ki rūħ u ħalbi
Hep örümcek yuvası lānesi Dügümlü Baba

140 42

Atlu yayanla fakir zengin ü genç ile musin
Māl ü nefis ile cihādı kılıñız ħağ eclā

Bu size ħayr olur fikr ile derk eyleseñiz
Bil dü 'ālemce budur müntec-i fevz-i vālā

43

Yol yakın ise cihān nef' i görülse bil hep
Saña tābi' olur idi ki (*Tebūk*) nāmı buña

⁸⁷⁸ "Eminim ki rabbim benimledir." Şuarā Sūresi, 26/62.

- Lîk olup şu‘b u dırâz turdu gerü ba‘zılar
Hem yemin de edecekler size ki şu gūnā
- Muktedir olsağ idi bizde çıkardık derler
Nefsin ihlākda yalan bunu bilür Hāğ zīrā
- 145 44 Kıldı Hāğ ‘afv saña anlar dileyince izni
Vermeyüp cümlece bildirmek olurdu evlā
- ‘Özrce şıdķı kılmayup kılmayan olurdu celī
Bil (‘afā) ‘atıs için (*yerhamekü’llāh*) āsā
- Ki vesīle ile talīf-i İlāhī demek
Yād-ı ma‘fuvvede de tağdīmi laṭif nūrca edā
- 45 Taleb-i iznde olur o ki ĩmānda degil
Reyb edüp dilleri hayretde demekdir zīrā
- 46 Öyle çıkmağ dilese mālezime görür idi
47 Şerriniñ def‘i için şevk-i ku‘ūd verdim aña
- 150 48 Ki şebīh dendi oṭuranla oṭuruñ sizde
Ezel ‘ilmince ḥaḳıḳ böyle de taḳbīh-nümā
- 93/b *Sūre-i Tevbe’den*
- Cebri şırf kılmıyor O cüz’ī irāde cārī
Lîk vuḳū‘a geliyor cebrī-veş o ‘ilm-i Hūdā
- 49 Anlar olsa idi birlikte verir size fesād
İnhizām ḥāli getürür idi kim fitne-fezā
- Bunlar a‘dāñıza esrārīñız ismā‘eyler
Ezelī zālirmede ‘ilm-i Hāğ el-ḥağ evfā
- 50 Hem bu evvel de Uḥudda gelerek fitne-fezā
Dilediler ola taḳlīb umūruñ be-fenā
- 155 Tā ki naşrım ere erdi sizi i‘lā emrim
Bunlara erdi kerīh böyle de bil luṭf-ı Hūdā
- Var bu def‘a ḳalayım fitne deme baña diyen
Hep yalan oldu sa‘īr şöyle ihāṭa-efzā
- 51 Sizlere erse sürür bunlarıñ erer ḥüznü
Size ğam erse sürürle der oṭurduğ a‘lā
- 52 De gelür bizlere ancağ ne muḳadder kıla Hāğ
Faḳaṭ el-ḥağ ki tevekkül bula mü‘min zībā
- 53 De ḥaḳıḳ beklediğiziñize bize iki birisi
Ya şehīdlikle cinān ya ola nuşret ḥaḳḳā

- 160 Bekleriz bizde iki size biri Haḫdan ʿ azāb
Yā yedimizce ılar bekle biliñ ahr evfā⁸⁷⁹
- 54 Tavʿ ı vü kerhi de infāıñız olmaz mabül
Çünkü fiş etdiñiz o küfr-i müzeyyen avā
- 55 Şöyle infāı abül olmamasına da sebep
Oldu Tañrıya vü Resülüne de kâfir zîrā
- ılmaz illā o namāzı kim irādetsizce
Vermez illā nafaayı mütekerrih bil aña
- 56 Kâfire māl u veled çosa taʿ accub ılma
Ha diler bil vere dünyāca esef şöyle aña
- 165 Kesb veyā hıfza olup pek eleme anda yine
Küfrde cānı meşāʿible gide öyle hebā
- 57 Bizde sizden deyü ıldı asem el-a degil o
atlden koruyor ayrıldı zi-küffār gūyā
- 58 Bulsa melceʿ ola bir gār u delik hışn ediyor
Bu sebep yine dilersiz ne ola cāy-ı rehā
- 59 Bunda aşd bil şadaa olunur iken tasım
Seni taʿ yīb eder olmazsa murādı-āsā
- Emeli üzre verilürse rızāsı bulunur
Yaʿ nī olmazsa arıtur aña olmaz hāşā
- 170 60 Raızı olsa idi bu Ha u Resül verdigine
Dese kim Ha bize kâfi yine eyler iʿ ā
- Bu Resülde ki verir emr ü faızlıyla anıñ
Rāciʿ iz Rabbimize dese o pür-süd şuña
- 61 Şadaa o a faıre ki teseʿülde degil
Ya teseʿülle geinmekde de ʿ acz ere aña
- Hem zekāt ü şadaa toplayan ʿ āmillere hem
Yeñi Müslimlere teʿlîf-i ulüb bil evfā
- 94/a *Sûre-i Tevbeʿden*
- Hem mükāteb üserāya hem o müflislere kim
Müsrifin olmayarak mālı bitüp almaz aña
- 175 Hem cihād ehlini techîz ü gidüp ya nefsen
Mālını tükedene yolcuya da a u be-cā
- Bu sekiz şınıf içün etdi zekātı vācib

⁸⁷⁹ B: Yā yedimizce ılar bekle biliñ ahr-vā

- Hağ bilüp ehli eder böylece de hüküm ifā
- Ebhuruñ mevci degin ere şalātlar rusüle
Dürr-i yektā gibi Şāh-ı rusül için eclā
- Bilinür idi fağır soñra olup da tağkık
Ehlini keşf ü be-cā der idi Dügümlü Baba
- 62 Var münāfıkdan kıldı Resüleme cefā
Hem (*üzün*) dedi ki diñler ‘acele siz aña
- 180 Bunlara de ki size de olup o hayr güşu
Hağkı mü’minleri de erdi muşaddık ebedā
- Size imān edene de olup o pek rahmet
Hem elīm bula cezā kim ede ger aña ezā
- 63 Sizi ırzāya yemīn eyler o mü’min kalbi
Ehağ Allāh u Resülü bu ede böyle vefā
- 64 Bilmiyorlar mı eden Hağka Resüle ‘ışyān
Erdi nāra ebedī hağkına bil zül-efzā
- 185 De ehağ bildirecek korqu bī-müstehzīyi Hağ
Kalblerini ebedī ifhām o da el-hağ zībā
- Rūhu islām alacağ dedi Resül мүmkün mi
Deyü söyleşdiler anlar olarağ vahy-i Hudā
- 66 Hep o yoldayız eglenmege şöbet kıldık
Söyle ki Hağk u Resülünce mi bu istihzā
- Meyveler şayısı üzre de Resüle şalavāt
İki kat pāyımı būs öpdi hağkī tuvā
- Sāye-i mefhar-ı ‘ālemde bilüp ilhāmca
Keşf eder kalbleri o nūr ile Dügümlü Baba
- 190 67 Demeyin ‘özrü ki ey ehl-i nifāğ siz ağdem
Edüp imānı da küfr eylediñizdi zīrā
- Biz şahīh tā’ib olan tā’ifeye ‘afv etsek
Digere қаhr ederiz cürme muşırır bu hağkā
- 68 Müttefiğ birbirine ehl-i nifāğ nisve vü ricāl
Emr edüp münker⁸⁸⁰ ü ma’rūfu bu hep nehy ki fenā

⁸⁸⁰ A: “Emr edüp münkeri vü ma’rūfu bu hep nehy ki fenā” “münkeri” kelimesindeki belirtme hal eki vezin gereği düşürülmüştür.

- Ellerin nef' iden imsākda ferāmūşda bizi
Bırakurum anı ben nārda ferāmūş-āsā
- 69 Öyle fıskı ile küffārdan aqdem aña hem
‘ Ādī küffāra cehennem ki muḥalled kaṭ‘ ā
- 195 Kāfidir anlara nār la‘ net-i Haq ile hemīn
Hem muḫīm qahrım olur ḥaqlarına ḥaḫca edā
- 70 Selefe beñzedigiñiz kim o eşed kuvvetce
Māl ü evlādı da çok sizden anıñ bil be-fenā
- 94/b *Sūre-i Tevbe’den*
- İntifā‘ buldu naşıbiyle zamānen o hem
Size de nef' i naşıb artmaz o cedce aşlā
- Bunlarıñ dünyevī hırşı gibi var sizde daḫı
Ṭaldıñız nice yine ṭaldı idi bunda şuña
- Dünyevī uḫrevī a‘ mālleri de maḫv olur
İki ‘ ālemce de fikr et ki ziyāndır eclā
- 200 71 Olmadı mı şu münāfiqlara evvel mervī
Qavm-i Nūḫ ‘ Ād Şemūd oldu helāk ne eclā
- Qavm-i İbrāhīm ü hem qavm-i Şu‘ ayb u qavm-i Lūṭ
Rusūlün oldular inkārda biz etdik ifnā
- Zulmü biz eylemedik kendüleri kendülere
Eylediler kim edüp küfrü vü kibri ḥaḫqā
- 72 Mü’min ü mü’mineniñ ba‘ zısı da digere hem
Nāşır ü münkire nāhī vü be-dād pend-efzā
- Hem şalāt hem de zekātı kılar ifā bunlar
Pek olup Ḥaḫqa vü Resūlüne muṭı‘ her gūnā
- 205 Bunlara Tañrı qarīban kıla⁸⁸¹ re’fet ki be-cā
O ‘ Azīz ü ḥikem-efzā heme ḥālde eclā
- 73 Mü’min ü mü’mineye Tañrı eder va‘ d-i cinān
Zeyl-i eşcārlarından aqar enhār-ı şafā
- Bil Ḥavāşşa bu cinān eşrefi ‘ adn içre verir
Öyle meskenleri ki cümlesi a‘ le’l-a‘ lā
- Siyyemā ekber-i en‘ um ki rızā-yı Bārī
Verilür fevz-i kebīr vaşf olunanlar ḥaḫqā
- 74 Kāfire seyf ü münāfiqları ilzāmı ile

⁸⁸¹ A: Bunlara Tañrı qarīban re’fet ki be-cā

- 210 Kıl cihād kim heme şāyān şu gūnā icrā
Hep görüp Hāq keferē sāde muşırr hem de muzır
Ger münāfıksa aña pend edüp ıslāh sezā
Sertlik göster eder bunlara böyle icāb
Meskini dūzaḥ o ammā ki fenā aña sezā
Hem de (*İeyyin*) dedi Fir‘ avna ki dūnyāca büyük
Buña te‘şır eder öylece nuşhu icrā
Bil nebīlerde cemāl ile celāl vaşfi da tām
Şanma Mūsāda cemāl vaşfını noksān ḥāşā
Mü‘minīn ḥaqqında der (لَيْتَ لَهُمْ⁸⁸²) zīrā hep
Enbiyā muḥliş ü a‘ dālara ber-vaşf-ı ‘ulā
- 215 Bize ta‘līm-i Ḥudā erme muṭī‘ küfr edene
Eyle bunlarla kebīr emr-i cihādı zīrā
Mu‘cizāt gördü kalan kibr ü ‘ināddan pek hep
Kıla imān tura yā şulḥ ile rāḥat zīrā
Etdi Dāvūd ü Mūsā daḥı ḥarb-ı küffār
Kılmadı tırdu pek az burada ‘ömr-i İsā
Ya‘nī Hāq vaḳte göre ‘ömre göre emr ederek
Hep nebī idi muṭābıḳ ḥareketde zīrā
‘Aded-i ümmeti de pek az olup ref‘ inde
Eylemez Rabb-i Ḳadīr ḥāric ü vüş‘-ı emr aşlā
- 95/a *Sūre-i Tevbe’den*
- 220 Ümmeti kıldı cihād kendüsü ref‘ olmuşiken
Dīn için eylediler çok olup da hep edā
Dīni neşḥ olmadan anda da kibār kıldı cihād
Bize hep kılamaz inkār Naşārā ḥaqqā
- 75 Demediğün ederse de ḳasem küfrü dedi
Evvel İslāma duḥūl eylemiş iken güyā
Müslim olmuşken ihānet diler olmaz zā‘il
Bu da sāde ki idiler size o reşk-efzā
Çünki mü‘minlere luṭfum ile ben hem daḥı sen
Buldurup ḥāl-i yesār bunlaradır reşk buña
- 225 Tevbe eyler iseler ḥayrı bulurlar ammā
Ger muşırr olsa dü‘ālemdede benim ḳahr-efzā

⁸⁸² “Yumuşak davrandın.” Âl-i İmrân Sûresi, 3/159.

- Bulamaz nāşır u dest kendülere dünyāda
Ki fenā kırtaramaz Hākdan erişse zīrā
- 76 Var münāfıkdan eden ‘ ahd ki yesār olsa bize
Şadekāt hem de zekāt verir oluruz şulehā
- 77 Hāq yesārı verecek buhl ile rüyun çevirir
Emr-i Raḥmāna iṭā‘ atca degildir bu edā
- 78 Böyle hāl anları kıılmaḳda nifākıında muḳīm
Hāşre dek ki bozup ‘ ahdın yalanlar ne fenā
- 230 (Sa‘lebe) diledi zenginlik için kııla du‘ ā
Pend edüp Şāh-ı rusül erdi o ışrār-efzā
- Buyurup himmeti zengin olup ‘ āşī oldu
Dā‘imā ḫayrı niyāz eylemelidir eclā
- Gözde hem özde vü sözde hep eren nūrca şalāt
Mefḫar-ı ‘ āleme ki cümleye bu nūr ebedā
- Biri gönlünce edüp nezri edā eylemedi
Şoñra ger verdi be-keşf almadı Dügümlü Baba
- 79 Bilmiyorlar mı kim Allāh biliyor şerlerini
Gizlü dediklerini ḡaybları ‘ allām Mevlā
- 235 80 O nifāq ehli ki mü‘minlere ta‘ nı kıılıyor
Şadekātı kıılar anlar diyerek çok i‘ tā
- Ḳudreti ile verir olmasa çok mevcūdı
Diyerek kāffesin anlar ediyor istihzā
- Hāq eder ḳahrı cezā‘en buña istihzā-veş
Kim ni‘ amda niḳamı bula bil ālām-aḳvā
- 81 Ezel ‘ilmimce o kim küfren ölecekler ise
Bilmeyüp olsa ricāñ kim ola ḡufrān icrā
- Mu‘ teberse de ricāñ küfrü baña saña aniñ
Ḳılmam ‘ afvın bil o seb‘ in⁸⁸³ bile olsa ḫattā
- 240 Kim ḫuṭūr kıılar ise öyle ricā çok kıılmaḳ
Heme vaḫyimle şudūr kıılmaz o senden aña
- 82 Feraḫı kııldı muḫālif saña gerü ḳalıyor
Māl ü nefsiyle kerīh bence cihād çünki buña
- Gitmeyiñ böyle ḫarāretde cihāda derler
De ceḫimlerce eşed ḫar buña yoḳ derk ammā

⁸⁸³ A: Ḳılmam ‘ afvın bil o bile olsa ḫattā

- 83 İmdi kesb-i yedini fikr ederek dıhık ede az
Çok baña ede o gülmek bile zu' mu ki fenā
- 95/b *Sūre-i Tevbe'den*
- 84 Sen Tebūkden erecek yine cihād olduĢda
Talebi ise icāzet kıla anlar icrā
- 245 De benim ile hemīn çıkmayacaĢsız ebedī
Birleşüp ben ile kim etmeyeceksiz kaç' ā
- AĢdem oturmak olup sizce müraccaĢ böyle
Kal otur nisve çocuklarla marāzlu-āsā
- Zāhir hālleri mer' ī ise de emri cihād
Öyle olmaz ki nifākça kör olmak var aña
- 85 Anlarıñ kıılma namāzın ölecek mürd ebedī
Bu ' azāb çün dirilür mürdedir el-ħaĢ ebedā
- Ķabri nezdinde kıyām eyleme ki baña saña
Küfr edüp mürdedir o hāllere anlar maĢzā
- 250 86 Anlarıñ māl ü evlādı ' acīb Şanma ki biz
Veririz kesb veyā hıfzile zi-renc-i dūnyā
- Şunlara pek düşüp īmānı bulunmazsa anıñ
Cānını gideririz kāfir iken o ne fenā
- 87 Ola īmān ü Resūlümle me' an kıla cihād
Deyü fermānıma Őervetlüsi der red gūnā
- Ki icāzet Őaleb eyler oturanlarla Şura
Hem bahāne olunmazsa eder ' özr aña
- 88 Rāzı nisvān ü esāfille oturmak için
Göñlü mühür ezel-i ' ilm ile cāhil ĢaĢķā
- 255 Cebri Şırf Şanma ezel ' ilmi Ģilāfsız olarak
Böyle Şan mihr-i Şamem kıldı bil anda ilķā
- 89 Līk Resūlümle ma' iyyetde hemīn mü'min-i dīn
Māl vü nefsi ile etmekde cihādı īfā
- Oldu māl ile cihād nefsen olandan eşref
Māl ile vāfī mücāhid kıla techīz zīrā
- Bir mücāhidde mücehhiz ise kim ĢaĢķa yine
Bil o Ģāzī deyü buyurdu Ģabīb-i Mevlā
- İki ' ālemde olur anlara envā' -ı Ģayr
Nā'il-i maĢşad olur kim Şu felāĢ-ı eclā

- 260 90 Erdi āmāde cinān zeyli de cārī enhār
 Țurur anda idi fevz-i ‘aẓīm bu zībā
- 91 Nā-be-cā ‘özü kılup bādiye ‘urbānı yine
 Kim mücāz ola Țu‘ ūda diyerek pek bu fenā
- OȚurur ehl-i nifāk münkir olur baña saña
 Buña bu ‘özü olanıñ kāfir yine Țahr-sezā
- 92 Nice ‘āciz bulunan ‘illete dūĉār olan
 Mālen ‘aczi görünen kimseye yok su‘ b-i eclā
- Țalmalı HāȚȚa Resūlüne itā‘ atde ŝaĥıȥ
 Etmeli müslime de nuşu menāfi‘ icrā
- 265 Bunlar ūzre olamaz yol oluna lev̄m-sezā
 Anlara da ki Ğafūr hem de Raĥımdır Mevlā
- 93 Hem günāh yok buña ki dābbe vü sā’ir bulamaz
 Söylemiŝdik ki o da zarar degildir ammā
- Döndülerdi be-bukā ȚalmaȚ edüp de maĥzūn
 Ba‘zı aŝĥāb verüp Țıldı be-ȥarp hem ūserā
- 96/a *Sūre-i Tevbe’den*
- 94 O ki zengin ū icāzet diledi ȚalmaȚ için
 Țıldı nisvāncā ‘ācizleri anlar rufeȚā
- Demeli ŝunları ŝāyān reh-i lev̄m ū ‘iȥāb
 Țalb-i mūhūr ezel-i ‘ilmim ile bī-derk gūyā
- 270 95 Siz cihāddan gelecek ‘özü lisānen Țılar
 De anı Țılmayıñ inanmayız öyle kim aña
- Hāl ū Țaŝdıñızı bildirdi bize Tañrı eĥāȚ
 Göricek HāȚ Resūl fi‘li hep etdikde edā
- ŝoñra Yezdāna gidersiz bilūr O gizlū celī
 Her ne etdiñiz eder ĥaŝrda neŝriyle cezā
- 96 Țasem eyler size ȥarılmayasız ‘avdetde
 Țutmayız yine deme nuȥȚu degil Țābil aña
- Heme nā-Țābil-i ȥathīr olup anlar murdār
 Yerleri dūzaĥ olur kesb-i yediyle evlā
- 275 97 Dilce ırzāya Țasem Țılar o ey mü’minler
 Sizce olsa da degil HāȚȚa o küffāra sezā
- Baĥr u yerde yer ū göklerdeki maĥlūȚ ‘adedi
 ŝalavāt ede Hābībine Cenāb-ı Mevlā

- Zāhıran evvel ü bātıncı cihād heme hāl
 Kıldı zıbā bil eḫaḫ anda Dügümlü Baba
- 98 Bedevısi ‘ Arabıñda ḫāzerinden eḫed
 Emrimiz ḫaddini bilmemek añadır iḫrā
 Cehl ü vaḫşiligi çün çok olarak fırça demek
 ḫaḫ ‘ Alım u ḫikem pür-şerefi bī-iḫsā
- 280 99 Bedevıden var o kim eylediği infāḫı
 Der ‘ abeş sizce zevāl istemedede bula rehā
 ḫaḫ zamānı çevirir aña belālarla fenā
 İşidici bilicidir heme aḫvālca ḫudā
- 100 Bedevı var eden imān baña hem ‘ uḫbāya
 Diler infāḫı edüp ma‘ nevice ḫurb-ı ḫudā
 ḫaḫşda luḫf-ı da‘ avātıñ bu da el-ḫaḫ ḫurbet
 Vāşıl-ı raḫmım olur ‘ afv u raḫmım zıbā
- 101 Sābiḫün bil ki Muhācir ile Enşārdan idi
 (*Ḫıbleteyn*) ile hep ermiş o ki Bedre ḫaḫḫā
- 285 Güzel a‘ mālde Aña peyrev olan her müslim
 Bunlara ḫaḫdan ü bunlardan erer ḫaḫḫa rızā
 Aña cennāt müheyyā ki o zeylen enhār
 Ebedā anda ḫurur bu da büyük fevz-i ḫudā
- 102 Bedevıden erer etrāfiñıza ehl-i nifāḫ
 Hem Medınelüden el-ḫaḫ bu ḫabāḫat ne fenā
 Yine vaḫy ermeden ‘ ilminde degil ben bilürüm
 ḫabr u dūnyāda iki kez göre ḫahrım maḫzā
 Şoñra ‘ uḫbāca olur ekber ‘ azāb pek buña da
 Ki nifāḫ ile olur nice ziyān evfā
- 290 103 Var Medıneden o kim şāliḫ olup seyyi’eyi
 ḫarışık eyleyerek tevbeyi ḫılan zıbā
 Va‘ d-i ḫaḫ tevbeyi maḫbül ederek ḫaḫlarına
 ‘ Avn ü raḫmet buyurur şöyle aña da zırā
- 104 Fuḫarāya şadaḫa vermek emeldir buña pek
 Eyle taḫsım gide cürmü bereket-rız zırā
- 96/b *Süre-i Tevbe’den*
 ‘ Afvımı eyle taleble buña çok ḫayr-ı du‘ ā
 O celı mu‘ temedi ‘ ilm ile sem‘ im eclā

- 105 Bilmiyorlar mı edüp tevbeyi Mennān qabūl
Şadeqatda da qabūlen ki eder ecr i' t̄a
- 295 Tevbeyi çünki qabūl etmede de vāfi H̄aḡ
Hem de raḡm edicidir öylece muḡsin Mevlā
- 106 Söyle t̄a'iblere imdi qılıñ a' mālī güzel
Baḡmada Tañrı Resūl ü mü'min olan bil ḡaḡḡā
- Yine 'allām-ı ḡuyūb H̄aḡḡa olursuz 'ā'id
O cezā ile eder eyledigiñ hep inbā
- 107 İdi digerleri tevbede te'ennī üzere
Böyle qalursa olur buñlara qahrım evfā⁸⁸⁴
- Tevbe eylerler ise o da olur hep maḡbūl
Ki ' Alīm u ḡikem-efzā yine her ḡâlde H̄udā
- 300 108 Müslimīne zarar u küfr ü muzır qılıñ aña
Kefere mescid edindi ki o marşad ḡüyā
- Aḡdem Allāh u Resūlüyle muḡārib rāhib
Ede idlāl deyü baḡ yine maḡar ḡile-fezā
- Qasem eyler o münāfiḡlar ' ibādetḡāh bu
Hep sözünde yalan el-ḡaḡ deyü şāhid Mevlā
- 109 Ebedī ḡitme aña saña (*Ḳubā*) mescidi var
Çün mü'esses edilen ḡünden o cāy-ı taḡvā
- Var ricāl anda rızām içün olur pek t̄ahir
H̄ubb-ı H̄aḡ öyle muḡahhar ki revnaḡ ḡaḡḡā
- 305 110 Dīn bināsın edüp⁸⁸⁵ Allāhca şalāḡ u rıḡvān
O gibi mi ki çü Rabbiñ yeri qılıyor eclā
- Yapısıyla ki o bānīde sa'ire münzel
Nefsine zālīme bil vermiyor Allāh hūdā
- 111 Bunlarıñ ḡalblerine yıḡılır ise o binā
Yine şek vermede ḡalsa da idi şek-efzā
- Şekki ancaḡ tükenür pārelenince ḡalbi
Öylece qıldı ' Alīm hem de H̄akīmdir Mevlā
- Cümle zī-rūḡdaki enfās ile şa' r u fikri
' Adediyle de selām ede Resūle Mevlā
- 310 Keşf ile ' azm-i dilim vaḡtini tekyeye dedi

⁸⁸⁴ B: Böyle qalursa olur buñlara qahrım aḡvā

⁸⁸⁵ B: Dīn bināsın eden Allāhca şalāḡ u rıḡvān

ıldı iksā-yı (*ubā*) med ile Dgml Baba

112 İtirā eyledi a nefsiñiz⁸⁸⁶  mālñızı
Ki ola luf-ı cinān aca cihād ediñ edā

Mslimīn ldryor ya liyor va di cinān
adır İncil  Tevrātca bu kim oldu binā

Hem bu ur’ānca imdi ediñ o ahde vefā
Verir o bey u srru ki byk feyz be-afā

113 Mjde ver m’mine ki tā’ib  ābid  ākir
utuyor rze v seyyā cihādca be-vefā

315 Sācid  rāki ola emr ede ma rf ile
Zecr-i mnkerde de dīn addini āfız-ı a lā

97/a *Sre-i Tevbe’den*

114 Cā’iz olmaz saña m’minlere mrikler in
Pr-arābetse bile afvı niyāz vākıf aña

Anı aıyla bilr yle ki dzā ehli
Añla demek ki nebyi bilerek kāfir aña

(*E’arī*) der rusl akāmı mnsīlikde
Mevtde cā’iz ki cinān ola kerem hem fe ā

استعید با الله العظيم (وَأَسْوَفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى⁸⁸⁷)

Vālideynine cinānı eder anıñ vācib
Ya nī man ki rızāsın hep edecek Mevlā

320 nki ansız olamaz hī rızāsı bī-reyb
Diyerek yazdı (*Sytī*) bu muaı-ı ra nā

Hem de byle de yine ıldı (*İmām-ı Aam*)
Bil cinān bunlara vācib dey imlā zībā

Der ki allāa ikisi de muvaid oldu
Vācib olur ki ola ecr  evābı eclā

115 Pederin talebidir anı İbrāhīmiñ
Va dine mebnī ki m’min ola annıyla buña

Bildi ez-vayi alur aa adāvet zre
Tebri’e ıldı alīmdir k olur ahde vefā

325 116 Degilim mslim izā ada ki o ef ālce
uymadan km lmek erir ise aña

⁸⁸⁶ “Nefsinizi” kelimesindeki belirtme hal eki vezin gerei drlmtr.

⁸⁸⁷ “Rabb’in sana mutlaka lutuflarda bulunacak, sen de memnun olacaksın.” Duhā Sresi, 93/5.

- Kāffe-i şey'i bilürüm ki o ma'zür el-ḥaḳ
Varsa bilmeklige imkân bu olmaz ammâ
- 117 Ḥāk u gök mülkü anıñ ḥayy u imâta eden O
Hem de özge olamaz sizlere nâşır be-vefâ
- 118 'Afv-ı Ḥaḳ saña Muhâcir ile Enşara da bil
Ba'zı mü'min diledi 'usr olaraq cengde cüdâ
- O Ra'ûf hem de Rahîm tevbeleri kıldı kabûl
O Tebûkdür ki yazıldı idi evvel ma'nâ
- 330 Yol yakîn ise cihân nef'i görülse bil hep
Saña tâbi' olur idi ki Tebûkde nâs buña
- Lîk olup şu' b ü dırâz turdu gerü ba'zı kes
Hem yemînde edecekler size ki şu günâ
- Muktedir olsaḳ idi biz de çıkardık derler
Nefsin ihlâkda yalan bunu bilür Ḥaḳ zîbâ
- Kıldı Ḥaḳ 'afv saña anlar dileyince izni
Vermeyüp cümlece bildirmek olurdu evlâ
- 'Özrce şıdkı kıilup kılmayan olurdu celî
Bil ('afâ) 'atışu için (*yerḥameku'llâh*)-âsâ
- 335 Ki vesîle ile talâtif-i İllâhî demek
Yâd-ı (*ma'fuvve*) taḳdîmi laḳîf nûrca edâ
- 119 Hem üç kimse ki oldu o muḥâlif anı da
Etdi 'afv ebedî ki vâsi' heme yer ṭar aña
- Nefsi de ṭar idi bildi yine melce' ki hemîn
Tevbesi oldu kabûl erḥam ü Tevvâb ben aña
- 120 İttikâyı kıilup Allâh hemîn ey mü'min
Korḳuñuz eşdaḳ olanlarla bulun hep rufeḳâ
- 97/b *Sûre-i Tevbe'den*
- 121 Bu da olmaz ki Medîneye civâr bâdiyeler
Ḳavmi de ede taḥallûf zi-Resûlüm ebeḳâ
- 340 Olamaz hem de Resûlden döne nefse râḡıḳ
Kim bu a' mâle olur anlamlı böyle cezâ
- Kim reh-i Ḥaḳda susuzluḳ ile zaḥmet ü açlık
Erse küffâr ṭarılacak yeri şu eylese câ
- Dünyevî düşmen-i dînden ḳalamazsa bir şey
Yazılı ḥüsn-i 'amel muḥsine noḳşânsız 'atâ

- 122 Pek küçük ya ki büyük etse de infāk be-cihād
Vadi kaç' etse yazılup hep ola hüsni-ı cezā
- Var ehadışde cihād için olan bir infāk
Yedi yüz ecr bulur hem yine şöyle eclā
- 345 Bir mücāhid için eylerse nice yardımını
Eyledi gibi olur o da gāzāyı icrā
- 123 Mü'min cümle cihāda ya 'ulüm hırz için
Çıkmağ olmaz ki ta' ayyüş qalamaz o gūnā
- Belde vü bādiyenin her biri bir taqımını
Göndere harbce qala sā'iri ola fuzalā
- Kim kıla harbden erüp anlara şer'ī ta' līm
Ki şalāh ola demek emri ma' aş hem zībā
- 124 Kıl yaqın kāfire harb evveli kim ey mü'min
O qalup harb-i ba' idde ola maḥzūr zīrā
- 350 Göreler şiddeti sizde yine bilin Tañrı
Ma' nevī ehl-i şalāh ile ber-ā-ber a' lā
- 125 Süre kim ede nüzül ehl-i nifākın ba' zı
Der bunuñla kimin imānı ziyāde ' acabā
- 126 Nür-ı imān çok ola mü'mine istibşarca
Rics olur qalbi ' alīl hem de qalur rics-efzā
- Oldu hālik çürüyor necs güneş görse қоқar
Şebnemi līk toқunduқca eder pek a' lā
- 127 Görmüyor mu kefere dünyevī işte her yıl
Bir iki kez kılnur kaçt buña vāfi belā
- 355 Yine tevbede bulunmaz bunu fikr eylemiyor
Güneşin nürünü çün başsa da görmez a' mā
- 128 Süre inzāl olıcağ kārı nifāk birbirine
Baқınur der gideyim yoқ ise ru'yet-efzā
- Mü'min başsa daқıқ soñra gider hālin ezel
Bilerek öyle gider soñra qulubunu Hūdā
- Bī-ḥesāb rızqı buluyor şühedā 'ında'llāh
O degin dağı selām kıla Resüle Mevlā
- Baқ ḥadīş nefse cihād dendi cihād-ı ekber
Şunda remz idi silāh bendligi Düğümlü Baba
- 360 129 Nev' inizce size ey nev' -i beşer geldi Resül

Size rahmetçe haris bedliğiniz zahmet aña

Ki acır sizlere hem de o mu'azzezdır pek
Hem şefa'atle odur zahmet-i işyâna devâ

98/a *Sûre-i Tevbe'den*

Mü'minîn haklarına re'fet ü rahmı pek çok
Çünkü müşrikler olur kendüsü bu hâlde cüdâ

130 Dinlemezlerse Resûlüm de baña Hâk kâfi
Pür emân eyleyüp infâz ede emrim haqqâ

Mütevekkil olurum aña şeriksiz ma'bud
Arş-ı alâniñ odur şâhib ü Rabbi haqqâ

365 Hâk mücâhidleri efdal dedi kıldı müjde
Ecri ile de selâm kıla Resûle alâ

(*Hasbiya'llâh*) u (*tevekkül*) ile kalbi menküş
Kıldı cismi de bu gûnâ yine Dügümlü Baba

*Sûretü Yünuse 'Alâ Nebiyyinâ ve 'Aleyhi's-Şalavâtü ve's-Selâm Mekkiyyetün ve Hiye
Mi'etün ve Tis'u Aye*

1 1 Anları demede Fârûk hemân Tañrı bilür
İbn-i Abbâs ü diger olmada te'vil-efzâ

2 Muhkem âyâtı bu Kur'ânıñ o hîç bozulmaz
Der mi bil nâs kim acîb cinsi seni ba'sım aña

Nâsa inzâr ile mü'minlere müjde kılasın
Kadem-i şıdķı kim alâ dereceler eclâ

Mu'cizâtıñ görüp açık kefere hâşâ kim
İfk kılar sihr-i mübîn fehmi o cehli eclâ

5 3 Rabbiñiz kim yer ü eflâkı o altı günde
Yaradup kıldı te'enniyi bil imâ ma'nâ

İzide (⁸⁸⁸كُنْ فَيَكُونُ) ile de kıлмақ mümkün
Hükmü arş da muhît bunlara tedbîr pîrâ

Her mekândan da münezzeh yine bil Rabb-i Qadîr
Arş da böyle anıñ hükmü kılan istîlâ

Äleme cümle şumül kılmada bu istîlâ
Arş olup evsa'ı bil anı buyurdu inbâ

Cân başa şıçradı denürse de olmaz aña hâşş
Kâmilen cân bilinür kılmada hükmün icrâ

⁸⁸⁸ Yâsîn Sûresi, 36/82.

- 10 Rūḥa da beñzemez ammā ola fehme taqrīb
Çandedir rūḥ cesede hep kılan o istilā
- Tañrı bil öyle ḥulūlden de münezzeh el-ḥaḳ
Aña bir şey O da bir şey'e ḥulūlsuz aṣlā
- Kūnh-i rūḥu kılamaz fehmi ḥayāt anda iken
Kūnh-i Bārīyi nice bilebilürler ḥāṣā
- Var güneş bunda denür ḳarnda da bulunsa
Çurş-ı ūems aña nüzül kılmadı bāhir ma' nā
- (استوى) demek olur nūr-ı ūıfātı Ḥaḳḳıñ
Kendü her 'ālemi mūcid ki mekān yoḳ aṣlā
- 15 (Ġunye) pīr-i himmem-gīr olan 'Abdü'l-ḳādir
Yazdı böyle ki olur ḥāl ile āgāhlar aña
- Ki odur zātla da ammā bilür ehl-i ḥāller
Çālden derkde bir rāh olabilmez aṣlā
- Bu buyurdu ki ḥadīs var gice āḫir olsa
Nāzil olur deyü İzid be-semā-ı dūnyā
- 'Ulemā gerçi icābet dediler ma' nāyı
Anlara yine cevāb olmuşıdı ūu gūnā
- 98/b *Sūre-i Yūnus 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi's-Salavātü ve's-Selām*
- Ki ūu'ūd oldu mu Bārīde ki evvel bi'z-zāt
Edelim böyle nüzülünde kelāmı iṭrā
- 20 Olur ancaḳ ki ūeff' her kimi eyleser mūcāz
Ya' nī eṣnāmı neden demede küffār ūüfe' ā
- 4 Fikriñiz yoḳ mu ūu kim Tañrıñız ediñ ḳulluḳ
Añadır merci' iñiz hep size va' di ḥaḳḳā
- Yoḳken o Ḥaḳ yaradır mevtle çevirir ḥaṣre
Mü'min-i ūāliḫe 'adliyle cinān fevz-nümā
- Tatdırır kāfire ḳaynar ūuyu hem ḳahr-ı elīm
Çıḳmaz anlarda ḳalaraq o iki ḳavm eclā
- 5 Verdi Ḥaḳ mihre ziyā vü māha da nūr menziller
Bilesiz yıl u ḫesāb o da be-ḥaḳ Ḥaḳca edā
- 25 6 Eder āyātını tafṣıl O ki fikr eyleyene
Gice gündüz yer ü göklerce de öyle ma' nā
- 7 Ummayup kim ki liḳāmız ḳala ḳāni' be-cihān
8 Muṭma'in bunūñ ile dūzaḫı kılar me'vā

- 9 Mü'min-i şâlihe haq yol vere imānı ile
Zeyli enhārlü cennātea ni' met-i ra' nā
- 10 Vararak sözleri yā Rab seni tenzih kılarız
Hem melekler ile Tañrı da selām vere şafā
- Hamd ü vaşfiyla yine hatm-ı kelām eyler hep
Dā'imā hamd ile demek bula dil zib ü şafā
- 30 11 Bed-du' āya ' acele kılmada nās hayrı gibi
Bizde etsek ' acele bunlara hep olur edā
- Kim liqāmız dilemez burakırız serkerdān
Ki dü ' ālemde yine qahrı demekdir maḥzā
- 12 Şerde insān du' āsın ediyor yatur iken
Qā' id u qā'im iken de anı eyler icrā
- Şavdırınca dönüyor eylemedi şanki du' ā
Haddi geçenlere tezyinde şeytān ne fenā
- 13 Evvelā dīnsiz ihlākımız ey müşrikler
Mu' cizātla yine etdim rusül isrā zibā
- 35 14 Kılmadılar idi imān ederiz böyle cezā
Sizi kıldık ḥalefi görüle naşıl zirā
- Tañrı dānā ezeli kendülerin kendülere
Birbirine de qavī gösteriyor bu gūnā
- 15 O ki ümīd liqāmızda degil āyātım
Beyyinātdır okunup tuymaq ile der bu saña
- Başka Qur'ān gele ya bu ola tebdil zirā
Qadh-ı eşnām ediyor olmaya öyle qat' ā
- 16 De ki bu şey tarafımdan olamaz ben ancak
Tābi' im vaḥy ü inzāl naşılssa haqqā
- 40 Zu' m-ı küffāra göre dedi sözün qat' i diler
Qorqarım eylesem ' işyān zi-' azāb-ı Mevlā
- Dilese Haq okumazdım bilemezdiñiz anı
Vaḥyiden evveli⁸⁸⁹ dedim mi kılan vaḥyi Ḥudā
- 99/a *Sūre-i Yūnus ' Alā Nebiyyinā ve ' Aleyhi 'ş-Şalavātü ve 's-Selām*
- 17 Bundan azlem kim olur kim Aña ifki eyler
Ya olur münkir ḥükmü bu felāhsız ebedā

⁸⁸⁹ B: Vaḥyiden aqđemi dedim mi kılan vaḥyi Ḥudā

- 18 Mā-sivāma ıapar o cümle de bī-sūd ü ziyān
Derler ‘ indinde Hūdānīñ bize anlar şüfe‘ ā
- De ki siz Hāḫḫa haber mi veriyorsuz anı kim
Yer ü eflākı degil ‘ ilmimi dersiz ḫāşā
- 45 19 Dīn-i vāḫidde idi şoñra müfāriḫ bil nās
Ḳoymasam ḫaşre bütün kāfir olur zīr-i pā
- 20 Derler insün saña āyet dedigimiz gibi hep
Ki semā sākıḫ olup şimdi ola ḫaşr Aña
- De ki ğayb ‘ ilm-i İlähīde ki bu rüz-ı kıyām
Ben ü sizler de nigāhda eder Allāh eclā
- 21 Biz belāyı giderüp luḫf u ‘ aḫā tatdırsaḫ
Diler āyātımıza mekri kılar Hāḫ icrā
- Ki ‘ azāb cinsi ‘ amel üzere kim esra‘ mekri
Kātibin yazmada mekri ki kirām medḫi buña
- 50 22 Bil o Hāḫ ki sizi gezdirmede berren ü baḫren
Fülk-āsānca olur vere feraḫ ḫoş havā
- 23 Furtına olsa aña her ḫarafı ki emvāc
O muḫīḫ oldu şanur fıḫrat eder Hāḫḫa du‘ ā
- Ḳurtarırsañ oluruz mü‘min-i şākir derler
Ḳurtarınca yere ḫayf etmede nā-ḫāḫ icrā
- Ey heme nās ne ki ḫayf etseñiz o nefsiñe ḫayf
Fānī dūnyā baña erüp dīne hep fi‘ l-i evfā
- 24 Beñziyor kim aña ḫālin erüp emḫār gökden
Nās ü ḫayvāna yenen nesne bulur arzda nümā
- 55 Dürlü ezhār u eşmārla zemīn ziyet alup
Demede ehli ki yiye vü almaḫda aña
- Olmadı gibi olur leyl ü nehār olsa ḫazā
O ki pūr-fikri mufaşşal ‘ iberim nūr-efzā
- 25 Da‘ vet-i dār-ı selām kılmada çün Hāḫ veriyor
Müstaḫīm rāha kime dilese ‘ avnıyla hüdā
- Cebri şırf şanma ezelde bilüp O ḫālimizi
Keremi şuña göre ‘ ilm-i esaḫla maḫzā
- 26 Hüsni-ı imān ile a‘ maliñ erer ecr-i ḫasen
Hem ziyādesi ḫāḫḫ Tañrıyı ru‘yet-i eclā
- 60 Ḳaplamaz yüzlerini zūll ü aḫzānla ḫuman
Kim odur ehl-i cinān anda zevāl yok aşlā

- 27 Sū'-i fi' li kıllana bil gunehi deñlü cezā
Zülde bu kāfir ise urtaran olmaz ebedā
- Yüz arañlık giceden ıt' ayı örtülü gibi
Nār-ı marrı bu refāh bulamaz andan at' ā
- Ömrünü küfrde atmi ebedī demek olup
Ebedī öyle cezā Şanma ziyādedir aña
- Nāsı hep aşrda müşrikler ü apdıklarına
Tır deriz ayru vü apdıklara hem diye Őuña
- 65 29 Siz hevāñıza apup apmadıñız idi bize
Kāfi Őāhid ki Hūdā kılmayız idrāk at' ā
- 30 Her nufūs iŐledigin göre bulup Tañrıdan
Red olur aña cezā zā'il olur bu Őürekā
- 99/b *Sūre-i Yūnus* 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi'Ő-Őalavātü ve 's-Selām
- 31 De ki bārān ü yerden size kim rız verir
Yaradup sem' u başar kim aña āfız eclā
- Hayyı meyyitden ü meyyitleri aydan ıkarar
Hem eden re'y-i umūr Őor der o Yezdān-ı eclā
- 32 De ki ormaz mısıñız Rabbiñiz el-a ki Odur
Őoñra digerce gidersiz o alāl-ı avā
- 70 33 Anlar üzre eriyor böyle 'azāb-ı Hā ea⁸⁹⁰
Haddini gemek ile kılmadı imān zībā
- 34 De Şerik dedigiñiz al u i'āde mi eder
Hem de kim böyle eder a ne aparsız 'acabā
- 35 Hem Şerik bildigiñiz Hāa hidāyet mi verir
Yine de hādī-i a Rab aāyık-pīrā
- İttibā' eylemege hādī-i a mı arā
Yoksa yol bilmeye gezdirilen mi de buña
- 36 Nice bu ükmü edersiz de bunuñ oqları kim
Zanna peyrev bilemez buña delil hi aŐlā
- 75 Hālbuki zan ile zā'il olamaz Hā eclā
Hā'il-i ahrı degil bellü her ef'āl baña
- Hā Hābībine Őalātlar kıllup aniñ ile hep
Cümle ehvāl ü āfātdan ola bizce rehā

⁸⁹⁰ B: Anlar üzre eriyor böyle 'azāb-ı Hā a

Cümle hâcâtımızı kılsun anıñla ihsân
Kıla ıathîri heme seyyi'eden de Mevlâ

Derecât-ı erfa'ına olalım anda vâşıl
Vere dâreynde heme hayr-ı 'aliyü'l-a'lâ

Ru'yet-i Hağ ki ziyâde oluyor ni'et-i Hağ
Cân u ıalbiyle ziyâde aña Dügümlü Baba

80 37 Mâ-sivâ'llâhca Ķur'ân olabilmez isnâd
Kütüb-i sâbıka taşdıki bil aħkâmı be-câ

Hağ kelâmı ki o bî-şek kefere der ise ifk
Söyle bir sûre kılıñ mişli kim irâd zîbâ

38 Hağdan özge meded umduklarınız nuıku faşîh
Celb kı lup kudreti veriñ var ise şıdık de buña

Şöyle bir mu'cize-i dâ'ime kim bu Ķur'ân
Sûreniñ aışarı mişlin bulamazlar füşahâ

İns ü cîn cem' olarak birbirine olsa mu'ın
Mişli irâdda 'âciz dedi Tañrı eclâ

85 Gelmedi oldu biñ üç yüz senedir bir mişli⁸⁹¹
Sıyyamâ 'Aşr-ı Sa'âdetçe ne çoıdur füşahâ⁸⁹²

39 Kefere añlamadan ermeden evvel⁸⁹³ te'vîl
Münkiri kim kılar esläfi-veş öyle eclâ

Enbiyâya o ki münkir baı kıldım kıahr
Bunda taşdıık kılan vardır 'anüd gizlü saña

40 Hağ kelâmı edügün bildi var ikrâr erecek
Var fesâdca kıalacak baña olur mu ihfâ

41 Münkir olsa de hep ecr-i 'amelim baña olup
Size a' mālîñize Tañrı 'azabda evfâ

100/a *Sûre-i Yûnus 'Alâ Nebıyyinâ ve 'Aleyhi's-Şalavâtü ve's-Selâm*

90 42 Diñleyüp etmeyen imân zi-efhâm-ı eşamm
Senden ismâ'ı da kıabil mi 'Alîm Tañrı buña

43 Mu'cizâtıñ görerek münkiri a' mâ ez-kalb
Hağ bilür böyle kıalur sen mi hidâyetde aña

Cebri şırf şanma ezelde O bilür bäriz eder

⁸⁹¹ B nüshası tekrar eden 13 beyti, dibacede yer verildiğini belirterek tekararına yer vermemiştir.

⁸⁹² Ķur'ân-ı 'azîmü's-şanıñ i'câzınıñ tafşili ve mu'cizât-ı bâhire ve celîle mizâc-ı tãhire-i haızret-i nebevîye 'aleyhi va 'alâ cem'i alihi ve şahbihi ekmelü's-şalavât ve efđalı't-taııyyât ile ma'an dıbacede yazılmışdır. Dibacede ve işbu kıtâbın 130 ile muraııkam saııfesindedir. vr. 65/a.

⁸⁹³ B: Kefere añlamadan ermeden aıdem te'vîl

Rusülün da‘vetin eyler hem ‘umūmun da Hūdā

Diyecek kalmaya kimseye demek haşri ile
Enbiyāya da tesellī buyurur şu eclā

- 44 Nāsa hīç nesne ile eylemiyor zūlm Allāh
Kendüler kendülere anı eder der Mevlā
- 95 45 Haşr eder anlara dünyāda vü kabrinde hem
Çaldı gündüzde bir ān gibi te‘ārūf var aña
- 46 Zīr-i hüsrānda kāfir deyü liķāmı münkir
Görmesek dünyevī ‘uķbāda bu haķķ-ı lāhīķ aña
- 47 Var rusül kim ümeme erdi yine ‘adl icrā
Olarak anlara da kılmadı zūlmü Mevlā
- 48 Kefere der ne zamān şādīķ iseñiz bu va‘īd
49 Yoķ de bil sūd u zarar dilemeyince Mevlā
- Çün ezelden ecel olmak ile taķdīr nāsa
Ān-ı vāhīd ilerü gerü de gitmez eclā
- 100 50 Gördüñüz mü şeb veyā rüz erince ne şedīd
‘Acele istediginiz de siziñ ne gūyā
- 51 Vāki‘ olduķda o ķahr nef‘ siz īmān-ı ye’si
Kılacaķlar o olan çoķ ‘acele istihzā
- 52 Şoñra zālimgere denür tadiñiz ķahr-ı ebedī
Ki bu evvel de faķaķ kesb-i yediñdir saña
- 53 Haķ mıdır rüz-ı kıyām hem de ‘azāb yine sorar
De ķasemle belī sizlerce de yoķ bunda rehā
- 54 Ede her nefis fedā mülkü de olsa dünyā
Ķahrdan nuţķu da yoķ kıla nedāmet-i eclā
- 105 55 ‘Adl ile hūkm olunur kimseye zūlm olmayarak
Yer ü göklerde ne var cümlesi mülküm haķķā
- 56 Va‘d-i Haķ haķ ise de ekşerisi bilmezler
Hayy u meyyit O kılup şoñra da mevrīd hep Aña
- 57 Ey heme nās size nuş u dile Ķur’ān şifā
Nūr hep īmān edene rahmet olup bunda hūdā
- 58 Raħm ü luţfumla de īmānda feraħlansunlar
Cem‘ kıldıķlara dünyādan o hayr u a‘lā
- 59 Rızķ Haķdan de helāl ile harām etmedesiz
İftirā mı size Haķ emrimi deyīñ o baña

110 60 İfk eden Hakkı şanur mu aña yok haşren elem
Nâsa o kıldı kerem çok degil şâkir Aña

61 Ey Habîbim heme ef' âliñ Kur'an okunup
Ümmetiñle ne ki etdiñ nedir 'azmiñ hâlâ

'İlmimiz bile nigezbân yer ü göklerde gizlü
Olamaz zerre veyâ küçük ü ekber eşyâ

62 Biliñ el-ğak ki baña kim ki velî ğurbu bilüp
Gelecek ğavfı vü geçmişlere hem ermez aña

63 Ki odur mü'min-i tām baña muğālif olmaz
64 İki 'ālemd e zehî müjde kelām-ı Hakk aña

115 Ezelî va' d ü va' id ğükme ermez tebdil
Cümle 'izzet baña elbet o da emr-i eclâ

Şalavât ola Resül ile hep âl u şağba
Cümlesinde kemâl bul bu ile ğubb u rızâ

Himmet diledim idi küçücük târîğe
Bunu buldum yine bil Zebürü Dügümlü Baba

100/b *Sûre-i Yûnus 'Alâ Nebiyyinâ ve 'Aleyhi's-Şalavâtü ve's-Selâm*

(استعيز بالله العظيم (ألا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون)⁸⁹⁴)

Evlüyâlarda bu ki bâhir idi ekmel-i ğak
Oldu târîğ bu sâl göçdü Dügümlü Baba

'Ömr-i şerîfleri 83

Milâd-ı lañfleri 1200 (ألا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون)
İrtihâl-i feyz-i 1283⁸⁹⁵

'Ömr-i tağkîğ u tenbîh (*elâ inna*) olup
Mevlîdi biñ iki yüz re'si ma'in nür 'alâ

(استعيز بالله العظيم (ألا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون)⁸⁹⁶)

120 Evliyâ ğavf ü ğazen almaya
Ola nâ'il emeli 'avni'llâh

Cevher-i târîğ olarak şerğ mağâmında zeyli

Göçdü Dügümlü Baba aña bu naşş bil târîğ
Bu dü mışrâ' ile seksen iki gūnâ ra'nâ

(استعيز بالله الكريم (ألا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون)⁸⁹⁷)

⁸⁹⁴ "Bilesiniz ki Allâh dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler." Yûnus Sûresi, 10/62.

⁸⁹⁵ B: İrtihâli 1283

⁸⁹⁶ Yûnus Sûresi, 10/62.

Böyle ikmāl idi mānend-i le'al
Şu nişān göçdü Dügümlü Baba

Cevher-i tārīḥ olarak kezālik şerḥi maḳāmında zeyli

Oldu bu naş ki mükemmel tārīḥ
Bu dü mışrā' la sekiz baḳ ḥaḳḳā

استعیند با الله القديم (مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ⁸⁹⁸)

Kemāl mīlādı ki tārīḥ-i ekmeldir bu ecmel naşş
Ki bil ikmāl-ı mī' āda ecel denmek celī ḥaḳḳā

125

Dügümlü Babaya da göçmesiçün bu olur ancaḳ
Gelür i' lāmda (*göçdü*) lafzı demek böylece evlā

استعیند با الله القديم (مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ⁸⁹⁹)

Mışrā' olarak tārīḥ (*Kemāl-ı rācī liḳā'ullāha lef cān u teni nā'il*)

Cevher-i tārīḥ olarak kezālik şerḥi maḳāmında zeyli

Bu mışrā' nāme naşşa olup leffen kemāl vāşıl
Zehī seb' in tārīḥ mevlidim de böyledir ḥāşıl

Eyle yā Rab Ḥabībine selām ol rütbe
Kim ḥayāle bile genci de degil çün evfā

Hem cihān yaradılardan be-kıyāmet ola bu
Günde biñ kere denür bu da ḳalil hep ḥattā

Ya' nī böyle denür o keşreti imā ise de
Buña maḥşür demek olamaz ola bundan evfā

130

Bendedir ḳayd-ı 'alāḳa ile 'ışḳu'llāhda
Dā'im āzāde-i firḳatdı Dügümlü Baba

65

Münkirin ḳavli saña eylesesün ḥüzn irāş
İşidici görücüyüm ederim ḥaḳḳı edā

66

Yer ü göklerde ne varsa biliñ Allāhıñdır
Şirk eden neye eder başḳa bulunmaz eşyā

101/a *Sûre-i Yûnus 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi's-Şalavātü ve's-Selām*

Vehmine olsa ḥaḫāsı şefi' i şanıyor
'Afvımı emrim ile eyler o kim ede ricā

⁸⁹⁷ Yûnus Sûresi, 10/62.

⁸⁹⁸ "Kim Allāh'a kavuşmayı arzu ederse bilsin ki Allāh'ın belirlediği sürenin sonu mutlaka gelecektir."

Ankebût Sûresi, 29/5.

⁸⁹⁹ Yûnus Sûresi, 10/62.

- 67 Gıceyi mesken ü gündüzleri pür-fer kılan O
Hağ ile güş edene bu da ‘ alāmet-i zībā
- 135 68 Derler Allāh veled edindi münezzeħ ü Ğanī
Yer ü göklerde ne hep ‘ abd ü mülk oldu baña
- 69 Bī-delīl dersiz o hem fehmsiz olan şey’i
İftirā kim ki kılar olamaz iflāħ kaç’ ā
- 70 Tiz geçer en‘ um-ı dünyā bize kim merci‘ iñiz
Kılarız kaçr-ı şedīd küfrüñüz ifk-i Mevlā
- 71 Kıışā-yı Nūhı şu küffāra beyān kııl zībā
Da‘ vetim dedi girān ise bedīn-i Mevlā
- Ben tevekküldeyim Allāha kıılñ keydi yaķın
Şürekāñızda kııla bāhir ü bī-mehl ifā
- 140 72 Yüz çevirseñiz aña nesne degil sizde taleb
Ücreti de o verir kaçb-i selīmim be-Ĥudā
- 73 Anlar inkārda olup Nūh u me‘ an müslimler
Gemide buldu selāmet halk oldu zībā
- Münkir-i āyeti Tūfān ile hep baıırdık
‘ İber eclā baķıla böylelere ere hüdā
- 74 Şoñra aķvāma yine mu‘ cize ile rusülü
Ba‘ ş etdik dönüp imānda bulunmazdı aña
- Böyle ĥaddini geçer ülfeti olmaķ ile bil
Kaķıyor kaçbine başıdıķ gibi mührü ne fenā
- 14 75 Erdi Fir‘avn ile kaçvmine de Mūsā vü Hārūn
76 Ba‘ şı bā-mu‘ cize küfrü kıılarak kibr-efzā
- 77 Kim dedi siħr-i mübīn bizden o feyz-i ĥaķķā
Zecr ile dedi felāħ bulmaya sāħir Mūsā
- 78 Dedi bil neslimiziñ dīnini ibtāl için
Geldiñiz ya büyük olmaķ mı şu maķşad-ı gūnā
- 79 Ĥaķķa mü‘min degiliz hem dedi Fir‘avn ki bütün
Sāħirāñıñ ere üstādları toplana buña
- 80 Gelerek o dedi Mūsā edesiz şan‘ atıñız
Şöyle ibrāz-ı murād şanma icāzet aña
- 150 81 İşleyüp o dedi Mūsā ki o siħri ibtāl
Ede Tañrı ki fesād işleri ibtāl-efzā
- 82 Ĥaķķı ihķākda ĥaķ kıalsa da müşrikçe kerīħ
Kelimātıyla ki ĥükmü ile dedi Mūsā

- 83 Az var ĩmān eden evlād-ı Benī ĩsrā'ıl
Bilki Fir'avn u avminden olup avf-nümā
- Yine bir ahr ede Fir'avn mütekebbir yerde
Hem de addin mütecāvizden idi bu zırā
- 84 Dedi Mūsā baña ĩmānda iseñiz aa
ılasız yine tevekkül Aña teslīm-efzā
- 155 85 Dedi kim aa tevekkülde biz edüp de du'ā
ılma yā Rab bunu teslīt ki ziyānca enmā
- 86 Heme andan keremiñ ile necāt ver dediler
Oldu Mūsā ile Hārūna ki hem vay-i udā
- 87 avmiñ iskān eyle Mıra ılasız evde namāz
a dü 'ālemdede mü'minlere tebsīr-efzā
- 101/b *Sūre-i Yūnus 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi's-alavātü ve's-Selām*
- 88 Dedi Mūsā azıdan ziyenet-i dūnyā pek erüp
ıdı Fir'avn ile avmi bu arīden evfā
- Mesh ola māl u ulūbı ala küfre miver
Ezel 'ilmin ılarā vayi anı budur inbā
- 160 Görmese zūrlu 'azāb eylemez anlar ĩmān
Dedi ĩmān ki demek ye's ile lā-ey zırā
- 89 Heme vay oldu icābet 'acele eylemeyiñ
Rāh-ı cāhillere gitme bize ta'līm icrā
- 90 Benī ĩsrā'ıl edüp bar-ı murūrda Fir'avn
Anda da 'asker ile geldi ola zūlm-efzā
- arı böyle göricek dedi ki mü'min oldum
Benī ĩsrā'ıl aña ki diye bir Rab ammā
- 91 Dendi nā-ār alarā imdi midir ĩmāniñ
Etdiñ 'iyān u fesād ye'sde olmaz eclā
- 165 Yazıyor bil ki Futūatda da pīr Muyiddīn
Öyle Fir'avnu vü Nemrūdı da nārda ebedā

Muyiddīn-i 'Arabī uddise sırrıhu'l-a'lā azretleriniñ Futūāt'da ol vechle yazdıları Rūu'l-Beyān tefsīr-i erīfinde daı mūnderic olup Futūāt'ıñ ba'zı nushālarında bulunmaz ise 'ināden yazılmamı demektir. Ve Sūre-i ve'n-Nāzi'āt tefsīrinde 'ācizāne yazdıım li-ecli'l-izā buraya da yazılmıdır. استعید با الله (هل أتیک حدیث موسی. اذ نادیه رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى. اذْهَبْ اِلَى

فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى. فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَىٰ أَنْ تَزْكَىٰ. وَأَهْدِيكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ. فَأَرِيهِ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ. فَكَذَّبَ وَعَصَى. ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَى. فَحَشَرَ فَنَادَى. فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ. فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْأَجْرَةِ وَالْأُولَىٰ⁹⁰⁰

Verdik evvelce Hābībim saña Mūsā haberin
Şöyle ki şabr ola pek Hāḡ aña da kıldı nidā

Eyle Fir' avna ' azīmet ki azup küfr etdi
De ki pāk olmak için meylīñ olur mu āyā

Hāḡa yol buldurayım ḡavf ile nef' i bulasın
Diyerek kıldı kebīr mu' cizeyi lem' a-fezā

Kızbdır diyerek ' āsi olup o sa' yi idi
Emri ibtāl dedi cem' iyyet edüp bu gūnā

170 Hep siziñ rabbiñiz eşnāmlarıñ a' lāsıyım
Dedi etdik dü cihānda buña şiddetlü cezā

Yazıyor bil ki Futūhātda da pīr Muḡyiddīn
Öyle Fir' avnu vü Nemrūdı da nārda ebedā

92 Lāşeñ ilkā edeyim ' ibret için ey Fir' avn
Nāsda vāfi değil dedi o fikri Mevlā

93 Benī İsrā'ili bil va' d yere iyvā etdim
Rızq-ı ḡayyibleri de kıldım ' ināyet ḡaḡḡā

İḡtilāf eylemedi gelmeden evvel ' ilmi
Ki dedim vaşfiñi ammā o eder red eclā

175 Böyle edenleri Tevrātta görüp be- ' inād
ḡaşr ile Rabbiñ eder bil ki heme ḡāl icrā

94 ḡaşmı ilzām demek reybi hīç olmaz der-kār
Şor kitāb ehline ḡur'ānda reybgelse saña

Bil nebī cümlesi ma' şūm küçük cürmünde
Olamaz edā bütün bile küfr etmek aña

Ehl-i inkār bile zu' mu ḡibi sen ḡur'ānda
Şekle şorsañ kütüb-i sālīfe ḡaḡ der ḡaḡḡā

Kim ḡaḡıḡ oldu mü'eyyid o kütüb anı yine
Saña ḡaḡ vārid olup reybgolamaz elbet aña

180 Yine küffār bile kim farz-ı muḡāl bu fehmiñ
Olmasa saña ziyān her kefere öyle buña

⁹⁰⁰ “Sana Musa'nın haberi geldi mi? Rabb'i ona kutsal vadi Tuvâ'da şöyle seslenmişti: “Firavun'a git! O hakikaten azdı.” De ki: “Arınmayı ve seni Rabb'inin yoluna iletmemi ister misin? Böylece O'na saygılı davranırsın.” Ve Musa ona en büyük mu'cizeyi gösterdi. O ise hemen yalanladı ve karşı çıktı. Sonra mücadele etmek üzere sırt çevirdi. Derhal adamlarını toplayıp seslendi: “Ben sizin en yüce Rabb'inizim!” dedi. Allāh da ona ibretlik dünya ve âhiret cezası verdi.” Naziât Sûresi, 79/15-25.

- 95 Zu‘ m u me‘mûlini küffâr kese hep ki buyurur
Şâbit ol şıdkda inkârca ziyân var aña

Ezelî ‘ ilm ile Yezdân ne dedi şıdk o yine
Cebri olmaz ise de zıddı da ermez kaç‘ â
- 96 Be-ezel ‘ ilmi ile kime ‘ azâb haq dese Haq
Kılmaz imâni hiç ‘ aksi yok u cebr olmaz aña
- 97 Her biri diledigi mu‘ cize başka başka
Gelse imânda degil olmasa fevķ qahr-efzâ
- 185 98 Ye’s-i imâni degil kimseye nâfi‘ bi’l-haq
Qavm-i Yûnus bulup o bulmadı hızy-i dünyâ

Vaqt-i âcâlına dek dünyevîce aña ma‘ âş
Olur ‘ uqbâca da nâfi‘ be-ţarîki’l-ülâ

Ölecekken görür ‘ uqbâca yerin her kimse
Ki o vaqt tevbe vü imânca degil sūd-vefâ

Pîş-i cellâdda olan⁹⁰¹ görmeden ise maqbûl
Qavm-i Yûnus ‘ acele etdi degilken eclâ
- 99 Dilesem ben kılar imân heme bu yerde olan
Lîk teklîfle maħal qalmaz idi bunda şuña
- 190 Bellü ikrâh olamaz hükm-i qaderce senden
Bağ kılar (*Seyyid Cürcân*) şu tefsîrce edâ
- 100 Ediyor izni muvaffaqlık u sehli demek
Ezel ‘ ilmiyle bilür bundaki fi‘ li Mevlâ

Ansız imânda degil kimse deyüp hem dedi bağ
Qahr aña kim degil âyâtla tefekkür pîrâ
- 101 De baqıñ yerde vü göklerde be-haq çok burhân
Şu ki bî-fıkr aña âyât ü rusülden ne buña
- 102 Bunlar evvelki gibi diler ‘ azâbım ermek
De be-ifk bağmağdayız nice eder Haq îfâ
- 195 103 Hep o qahrımda necâtda rusül ü mü‘ minler
Va‘ d olup üstümüze haq kılarız bu gûnâ
- 104 De ki şekkiñiz ise dînime bî-şirk taparım
Sizi meyyit edene böyle hemîn emr-i eclâ
- 105 Yalñız Haqqa teveccühle turup imânda

⁹⁰¹ B: Pîş-i cellâdda kılan görmeden ise maqbûl

Çılmamağ Şirk ki bu red böyle kılan zu' mu aña

106 Olma dā' ī aña kim sūd u ziyānı kılamaz
' Aksidir zūlm o da bil nāsa demek ders-efzā

107 AÇamaz kimse zarar verse heme kendü açar
Nef' iniñ hā'ili yok kime dilerse evfā

200 108 Raħm u ğufrān eder o hem de ki nāsa size hep
Geldim o ki baña uyar bula kendü de hüdā

Kim ki azdı bu da bil kendüye yazık ediyor
Hıfz-ı a' māle vekīl de degilim çünki buña

109 Şabr kııl eyle devām vahyime peyrevlikde
Ĥayr-ı ĥukkām benim nuşretim erer zīrā

Eyle ey Bārī Resūlüñe selām bī-ħad eħağ
Bizde var ĥağğı ' aẓīm eyle anıñla sen edā

Fā' il-i Muṭlağa dil-bend ü muğayyed be-rızā
Muṭlağā gerçi velī böyle Düğümlü Baba

*Sūretü Hūdın ve 'Alā Nebiyyinā 'Aleyhi's-Şalavātü ve 's-Selām Mekkiyyetün ve Hiye
Mi'etün ve Şelāşün ve 'İşrüne Āyeten*

1 1 Anları demede Fārūğ hemān Tañrı bilür
İbn-i ' Abbās ü diger olmada te'vīl efzā

102/b *Sūre-i Hūd 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi's-Şalavātü ve 's-Selām*

Bu kitābdır ki hep āyetle de aşlen muħkem
Şoñra da incü gibi şöyle mufaşşal be-edā

2 Kim Ĥakīm hem de Ĥabīr Rabb-i ' Alīm ' indinden
Erdi inzālen ' ibādet ola ĥasr ile Aña

Kendüm el-ħağ ki size' avnını müjde genci
Hem de kahıryla ihāfa kılıcı kim eclā

5 3 Ṭaleb-i ' afv edesiz eylemeli tevbeyi de
Bul müsem mā ecele dek ki ta' iş zīrā

Ĥağdan i' rāzda olur iseñiz dünyāca
Sizce ya şoñra cezā korkmadayım zaħm-ı eclā

Dīn içün ' ilm ü a' mālce faẓlı olana
Derecesine göre bil eder ' avn-ı evfā

4 Bu büyük ğün olarak merci' iñiz Tañrı kim
Külli eşyāda ĥağğı idi ĥādir zībā

5 Pek fitence ekiyor şadrını bilinmemege

- Bellü örtdüyse libās ile lihāf pek evfā
- 10 Sırr u meşhūd denilen işleri a‘ lem Yezdān
Bil şudūrda bulunup işlemeden de dānā
- Kıl Resüle şalavāt yā Hāḡ emel fevḡince
    Ki şalātla erelim aña ol erdire saña
- Dane dane okuyup inci gibi Furḡānı
    (رَبِّكَ⁹⁰²) emrin dedi pend kıldı Dügümlü Baba
- 6 Heme zī-rūḡlarıñ rızḡı da Hāḡ üzre olup
Kendü kendüsüne kıldı bunu vācib Mevlā
- Hāḡḡa vācib edemez başḡası bī-ḡākimdir
    Kendü kendüsüne etmek veremez naḡşı Aña
- 15 Evvel ü şoñra bilür yerlerini levḡde heme
Arz demek bize göre böyle hemān ‘ arş u semā
- Var ḡadīş kesb-i ḡelāl dil olur Hāḡḡa
    ḡabīb kılmaya hırş ola tevekkül-efzā
- Kıla her (كُنْ فَيَكُونُ⁹⁰³) ‘ adedi üzre şalāt
    Kā’ināt ekremine Rabb-i kebīr pek ra‘ nā
- Nef‘ -i şıdḡ ile ḡelāl rızḡ gelür fabrika-veş
    Oldu kālā-yı ‘ ulā ‘ işmet Dügümlü Baba
- 7 Öyle bir Rab ki yer ü göklere altı yevmde
Oldu münşī bize o ders-i te’ennī ḡālā
- 20 Kim hemīn (كُنْ فَيَكُونُ⁹⁰⁴)le yaradır her şey’i
Nice yerlerle felekler yaradursa meşelā
- ‘ Arşı şu üzre demek o ile ḡadlu ābı
    Kıldı bu yer ü göklerden o evvel inşā
- Hep sizi tecrübe ki ḡüsn-i fi‘ āl kim edecek
    Bizleri bizce O bildirmek ‘ Alīm çünki ḡudā
- Ger deseñ ba‘ d-ı memāt ḡaşır⁹⁰⁵ olunursuz sizler
    Küfrü eden der açık siḡri ki bī-aşl aña
- 8 Vaḡt-i ma‘ düdeye dek ḡahrı olunsa mevḡūf
Kefere der ki o mevḡūf niçün o ḡünā
- 25 Olsun āḡāḡ ḡünü erdik de ki kılmam tevḡīf

⁹⁰² Müzzemmil Sûresi, 73/4.

⁹⁰³ Yâsîn Sûresi, 36/82.

⁹⁰⁴ Yâsîn Sûresi, 36/82.

⁹⁰⁵ B: Ger deseñ ba‘ d-ı memāt ba‘ ş olunursuz sizler

Böyle hep bula muhîṭ eylediği istihzâ

103/a *Sûre-i Hūd ‘Alâ Nebiyyinâ ve ‘Aleyhi’ş-Şalavâtü ve’s-Selâm*

Kendü evlâdı da îmân edecek vardır kim
Ezelî ‘ilm-i Hūdâ öylece taḳdîr-ârâ

9 Ba‘zî insân keremi eylesem alsam şoñra
Sâbıķı münkir ü benden hep olur ye’s-efzâ

Çoķ keremde de demek öyle o yoksa ten ü rûḥ
Keremiyledir ‘umûm kâfir o ki ye’sde Aña

10 Olsa iḥsânım aña hem de zarardan şoñra
Der o geçdi unuttur ḥamdı ḳurulur ne fenâ

30 11 Nev‘-i insânda mümtâz eden ḥayr u şalâḥ
Bil hemîn ‘afv ile var ecr-i kebîr şevķ-efzâ

Gice vü gündüz neye verdiyse ḳarañlık ile nûr
‘Adedince Şeh-i kevneyne şalât-ı Mevlâ

Şems batmışdı du‘âsıyla rucû‘ ḳıldı o
Hem de ṭurdurdu çü bir gün geç ola vaḳt-ı mesâ

Rûḥ fezâ rîḥ dile (لَا يَأْتِيَنَّ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ⁹⁰⁶)
Mirveḥa güftesi pür-ḥayr Dügümlü Baba

12 Zu‘m ediyor kefer e belki buraḳdura deyü
Vaḥyiden ba‘zısını eylemeyerek îfâ

35 Münşerih sinegi ṭâr edici etmek zu‘mu
Söyleşüp der aña inmez melek ü kenz ü semâ

Emrimizle saña lâzım hemân inzâr etmek
Ki degil cümle umûrda ediciyim icrâ

13 İftirâdır deyü Ḳur’âna da inkârda olur
Söyle bunuñ gibi on sûre getürsün zîbâ

14 Ḥaḳdan özge neye ḳâdir iseñiz cem‘ ediñ
Diyecek ‘aczi olur cümleniñ izḥâr aña

Ey ki mü’mînleriñ içinde de ḳılanlar reyb
Bilesiz sizde Ḥaḳdan geliyor bu maḥzâ

40 Ki ma‘âş ile ma‘âd ḥâvisi ‘ilm-i Ḥaḳ ile
Bu gelüp Tañrı şeriksiz ola İslâm ibḳâ

15 Emeli kim ki bu dünyâda ḥayât ya ziynet
Bunda her ecr aña noḳşânsız olunur i‘ṭâ

⁹⁰⁶ “Allâh’ın rahmetinden ümit kesmeyin.” Yûsuf Sûresi, 12/87.

- 16 Nārdan özge aña yoq uşrevī ecr-i a‘ māl
Maşv olur işlediği çünki hemīn sum‘ a riyā
- 17 Haqca burhānlü Habībim ile Furqān oquyan
Ki bu da şāhid aña hem de kitāb-ı Mūsā
- Neshsiz yerleri Qur‘ān gibidir raḥm u imām
Bunlar imānlu olup müşrik uyar mı aña
- 45 Kim ki her kavmda olur münkir-i Furqān el-ḥaḥ
Qılacaq nārı maşar şek olamaz hīç ḥaḥqā
- Nāsdan çok kişi imānı Aña etmez līk
Ölecek anı görür fā‘ide yoq demek aña
- Etmez icāb-ı vücūd şöyle (*Je‘alle*) demek
Cehl-i kavme göredir öylece ta‘bīr edā
- Şübhe yoq keniz ü melekden bile aḥsen Qur‘ān
Hem de tenzīl melek ü kenizi demek cebr-eclā⁹⁰⁷
- 103/b *Sūre-i Hūd ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhi’s-Şalavātü ve’s-Selām*
- 50 Kul ki cüz’iye irāde ile kılmazdı ḥaḥqīk
Böyle imānı qābūl eylemiyor bil ki Hudā
- Böyle maqḥūl olamaz hem daḥı ye’s-i imānī
Çāresiz qılıyor o olmadı maqḥūl qat‘ ā
- Ḥarbde anlarda ‘alāmetlü melekler gördü
Hey’et üzre ola demek şü olur cebr-efzā
- Qılup on sūre gibi çün demek aqdem da‘vā
Tañrı da böyle deyüp etdiler ‘aczi inbā
- Şoñra manşūş ki bir sūreye mişli bulamaz
Yine ‘ācizligi hep etdiler ikrār ḥaḥqā
- Cümle yerlerce feleklerce melekler tesbīḥ
Hem şalātda bu Resūle daha olsun a‘lā
- 55 Ümmeti oldu kerāmātda aña mu‘cizedir
Etdi ibrāz ki ez-cümle Dügümlü Baba
- 18 Kim ziyānkārdır andan kim o Yezdān üzre
İftirā qıldı olur ḥaşri eḥaḥ böyle Aña
- Kendü a‘zā-yı vücūduyla melek diye eḥaḥ
Ḥaḥqqa yalan dedi la‘nım aña kim o gūnā

⁹⁰⁷ Qur‘ānıñ derece-i icāzı işbu tefsīr-i şerīfiñ dibācesinde ve 130. şaḥifesinde ve sār maḥallerinde mündericdir ve mütevātiran şābit olan mu‘cizat-ı bāhirelerinden ba‘zısı daḥı kezālik işbu dibācesinde ve sār maḥallerinde yazılmışdır. vr. 65/a.

- 19 Nāsi da men^ç de İslāmdan o eyler mu^ç vec
Münkir-i āhîret olur aña envā^ç -1 cezā
- 20 Beni ^çāciz edemez yerde cezadan da o hem
Mā-sivām kırtaramaz kat kat aña rüz-1 cezā
- 60 Sem^ç -i Qur'ānda bī-ķudret inanmaz ki tıyup
Mu^ç cizātı görüp ĩmānda degil o a^ç mā
- Cebri şırf şanma ezel ^çilmi ħilāfsız olarak
Şanma a^ç mā vü eşamm kıldı bunu Ħaķ ebedā
- 21 Bunlar anlar ki ziyān etdi demek nefesine bil
Baña şirk eylediği gözce nihān sūd ne aña
- 22 Reyb yoķ uķrevī mecmū^ç -i ziyān dīdeleriñ
Bed-teri böyleleri demek oluyor zīrā
- 23 Mü'min-i şālih olup Ħaķca çekilen ħalkdan
Aķsen-i ehl-i cinān anda muķımdir ebedā
- 65 24 Bu dü fırķa kör eşamm görüp işiden bir mi
Yoķ müsāvāt heme kılmalısız fikr aña
- 25 Nūhı biz ķavmine gönderdik o dedi size ben
Söylerim ħavfi vü bildirici ^çafvı ħaķķā
- 26 Aña şirk eylemeyiñ sizler için ħavf ederim
Öyle gündən kim eīm andaki ālām-eclā
- 27 Ķavm-i küffār ulusu dedi görürüz ancaķ
Biz gibi yine beşer sen ne meziyyetçe saña
- Bī-tefekkür saña tābi^ç leri mādūn gördük
Anlar eşnāf u zürrā^ç u bu zengin-i eclā
- 70 Yoķ demek böyle ni^ç am sizi yalancı sanırız
Dedi bil mu^ç teber anlarda metā^ç -1 dünyā
- 28 Dedi Nūh hep kılıñ inbā baña gerçi Ħaķdan
Mu^ç cizāt erdi nübüvvet verüp oldu isrā
- ^çİlm-i Feyyāzda ezel şöyle siz a^ç mā gibisiz
Mülzim olur musuz ikrāhdasıñız siz hep aña
- 104/a *Sūre-i Hūd ^çAlā Nebiyyinā ve ^çAleyhi's-Şalavātü ve's-Selām*
- 29 Dīni inbāda taleb kılmazam ücret sizden
Ücretim Ħaķķa her ezmān buyurur O i^ç tā
- Baķdıñız dün deyü siz mü'mini tırd eylemezem
Ħaķķı ru'yetde şu gördüm sizi cāhil ne fenā

- 75 30 Def in etsem beni kim urtara ahr-ı Hadan
Fikriñiz yo mu ki bu avme goredir bu edā
- 31 Demezem dūnyevī nezdimde kūnūz-ı Mevlā
Ermese vayī de aybı demem ilmim evlā
- O haır gordūgūñuze demem elāf ılmaz
Ki bilūr dilleri zīrā ki o ard zūlm aña
- 32 Dediler sen cedeli edūp anı o etdiñ
Dedigiñ ahrı getūr eyle hemīn hep eclā
- 33 Dedi Nūh anca eder Ha ne dem oyle dileye
Aczi īrā edici Aña degilsiz āā
- 80 34 Edemez fā'ide nuhum dilesem de nuhu
Ha ezel ālīñizi dāl bilicek ıd zīrā
- Bizleri bizlere bildirmek aı da vet-i dīn
uymadı denmeye yine rusūl etdi isrā
- Cebri ırf ılmıyor O cūz'ī irāde cārī
Līk vuū a geliyor cebrī-ves o ilm-i Hūdā
- Yine Nūh dedi Hūdā Rabbiñiz Aña maūr
Olıcasız ılıyor hem de cezā hep ebedā
- 35 İftirā eyledi derlerse de ey Nūh anı
Zu muñuzca eder isem baña hep ki bu aā
- 85 İfki uzv ile baña eylediñiz yine aā
Mūteberriyim o ālde de heme ben eclā
- 36 Nūha vay oldu ki avmiñde yo īmān edecek
Ezel ilmimce ki mū'min olan oldu maā
- 37 Olma neylerse azīn eyle gemiyi īcād
ıfımız u vayimiz erdi buña imdād-efzā
- Kendūye kūfr ile ayf eyleyene ılma du ā
Bataca unki heme kūfrū ılan bar ana cā
- 38 Fūlkū yaptı ulu kūffār ılup istihzāyı
Dedi miliyle cezā var o degil bizce revā
- 90 39 Ki bilūr kime rūsveylı azābı burada
ılar ubāda da Ha ahr-ı ebed hep buña
- 40 Emrimiz oldu aña geldi ular tennūrdan
41 oydu hep cānlu olandan da heme ift aña
- Aña ehliñ bine ammā binemez aña kim

- Ezelen sebkat-i 'ilmimce o küfr etdi fenā
- Ƙavmiñ içre de ki hep mü'min olanlar binsün
Mü'miniñ Ƙilleti var kâfiri çok Ƙıldı cefā
- Dedi Nūh biniñ aña besmele ile bu be-cā
Yürüyüp dura haƘıƘ luƘfu ile ki maħzā
- 95 O Ğafūr hem de Raħīm dedi o rākib seksen
Necl ü zevce de sekiz böyle yazıldı bil aña
- 104/b *Sūre-i Hūd 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi's-Şalavātü ve's-Selām*
- 42 Mevcler kūh gibi rākibleri fülk icrāda
Oğlu Ken'ān durur ayruca ki münkir aña
- Dedi Nūh sen de binüp durma refiƘ müşrik ile
Bilmedi kâfir ile men' i ma' iyyet zīrā
- 43 Dedi Ken'ān büyük kūhu penāh ederim o
Ki şudan hıfz ede o verdi cevāb dedi buña
- Bir esirger olamaz Rabbiñ o emri el-yevm
FaƘať o ki bulup ĩmān ede raħmetde Ğudā
- 100 44 Mevc erüp araya Ken'ān Ƙalup bu ābda
Feleke tüt yere yut dendi şuyu bu gūnā
- Eksilüp āb bitüp emr erdi o fülk Cüdiye
Nezd-i Mūşulda cebel şöyle vüşül şīd-nümā
- 45 Dendi zālumlere hep bu' d ü helāk ammā Nūh
Bilmeyüp küfürde Ken'ānı dedi bil eclā
- Ehlime va' d-ı necāt etdiñ o da anlardan
Ğākimīn aħkemi sen a' del ü elťaf haƘƘā
- 46 Dedi Mevlā seniñ ehliñ şayılamaz zīrā
Ğayr-ı şāliħ ' ameli bilmez idiñ Ƙılma du' ā
- 105 47 Saña iħtār edeyim Ƙalma o bilmezlik ile
Dedi Nūh şöyle du' ādan da penāh sen ebedā
- Nāsa ta' līm bu dedi etmeseñ ' afv u raħmı
Nefsime ben de ziyānda olurum bu gūnā
- 48 Dedi ey Nūh nüzül Ƙıl o fülkden ki selām
Berekātda saña nev' -i beşere eb haƘƘā
- Ādem-i şānī denür bil ki beşer nesli bunuñ
Fülk ile Ƙurtulaniñ Ƙalmadı nesli zīrā
- Hem ber-ā-ber olana ola selām ü berekāt

- Var hemān dünyevī vü uhrevī elṭāf zīrā
- 110 Erecek soñra ümem ba‘ zısı kāfir olur
Geçinür dünyevī ‘ uqbāca elīm ḳahrım aña
- Biri de zevce-i Nūḫūñ denilür hālike bu
Kāfire idi yine nefse ziyān bu maḫzā
- Her nebī zevcesi ‘ iffetde ki nāmus-ı pek tām
Küfrü kendüye idi kāfire bu da zīrā
- 49 Ey Ḥabībim bu da ğaybı saña inbā oluyor
Sen ü ḳavmiñde de meczüm degil evvel eclā
- Şabr ḳıl dünyevī fevz ‘ aḳıbeti şālihedir
Ātiyen o da beyān oldu ki cezm ola aña
- 115 Ki ḳalılken o zamān soñra çoḳ oldu mü’min
Hem de ma‘ lüm futūḫātları emr-i eclā
- Uhrevīsini de müjde ediyor mü’min için
‘ Āciziz eylemeden şükrünü bir bir hep edā
- Ede Allāh u Resülüne be-tekrār şalavāt
Be-ezel hep ki eder olmadan ‘ ālem inşā
- Bizlere emr-i anıñla bize ki sūd bulalım
Şems-eclā ise de pencere aç bizce ziyā
- Dā’imā giydigi yelken bezi gömlek maḫzā
Fülk-i Ḥaḳ ki anı ḳılandı Dügümlü Baba
- 105/a *Süre-i Hūd ‘ Alā Nebiyyinā ve ‘ Aleyhi’ş-Şalavātü ve’s-Selām*
- 120 50 Ḳavm-i ‘ Āda neseben dāder olan Hud Resül
Dedi Mevlāya Tapıñ ğayrı degil Rab zīrā
- 51 İftirā kāriñiz ancaḳ dilemem sizden ecr
Yaradan ecr verir yoḳ mu şuña fehm aşlā
- 52 Dileyüp ‘ afvı rucū‘ u ediñiz Mevlāca
Ḥırsca bārān ü nesle ola ḳuvvet-i eclā
- 53 Yüz çevirmek ile küfr üzre muşırır ḳalmayasız
Dedi o ḳavm bize ityān-ı delālet ne saña
- 54 Ḳavliñ ile biz İlāhımızı tārik degiliz
Sence de etmeyiz imān ne ‘ ināddır ḫaḳḳā
- 125 Hem dedi ba‘ zı İlāhımızı aḫḳar ḳıldıñ
Seni çarpmaḳla sözüñ olmadadır bī-ma‘ nā
- Dedi Hūd Rabbimi işhād ederim şāhid oluñ

- Mā-sive'l-ḥaḳ neye ṭapsaz ki teberiyim ra' nā
- 55   Ḳavm ü eşnāmıñız ediñ hepiñiz bī-mühlet
Beni itlāf buyurup gezdi eḥaḳ bī-pervā
- 56   Bil dedi ben mütevekkil buña ki kāffece Rab
Ṭutar o nāşiyesinden ne ki pür-rūḥ ḥaḳḳā
- 57   El-ḥaḳ Allāh ebedī Ḥākim ü bil rāhı ḥaḳ
Baña vaḥy olanı ḳıldım yine siz mu' riż aña
- 130   Sizi bil küfr için ihlāk ile başkaca ḳavm
Bedel eyler ki ziyān etmek olamaz aña
- Ḥıfz edüp cümle umūra göre 'avn ü ḳahrı
Edici de yine Allāh dedi bu eclā
- 58   Hūd mü'mince ki hem erdi rehā cümlece de
Ki eşed emr-i 'azāb kāfiri ḳıldı imḥā
- 59   'Ād bu kim Rabbi vü nebīsine de küfrü etdi
Oldu cebbār-ı 'anīd emrine tābi' ḳat' ā
- 60   Bunlarıñ peyrevidir bunda vü 'uḳbāca 'azāb
Ḳavm-i Hūd ismi kim 'Ād dūrluḳ 'avāṭıfıdan aña
- 135   Görmeden mu' cizeyi bile de ḥaḳḳ u nā-ḥaḳ
Bellü Ḥaḳ ḳudret-i ḥis verdi bu meşhūd zīrā
- Seyyid-i 'ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle imān edene de ede ḥubbunca Ḥudā
- Mu' cize ḥazret-i Hūd öyle deyüp gezmesi de
Vāşıl-ı emr-i İlāhī aña Dügümlü Baba
- 61   Neseben dāderi Şālih ki Şemūda bu nebī
Dedi Tañrı size ḥaḳ deme sivādır ḳat' ā
- Sizi yerden yaradup ḳudret-i ta' mīr verdi
Andan 'afvı dileyüp eyle rucū' u zībā
- 140   62   Raḥmet edici ḳarīb mü'mine luṭfula mucīb
Diyecek dedi ki ḳıldık idi ruşdüñ me'vā
- Bize men' iñ mi bu kim neslimiz aña ṭapıyor
Şübhemiz var ki be-tevhīd bu da' vet ḥālā
- 63   Bu dedi ki baña Ḥaḳ verdi risāletle delīl
Ḳılmasam emrini kimdir baña nuşret-efzā
- Zu' muñuz üzre durup farz-ı muḥāl ḳılmazsam
Sizler ancaḳ ki ziyānca edeceksiz eclā

- 64   Taşdan nāḳa ıkarıdup dedi sıdkımca edel
Ra' y ola yerde eyleşme ki arıb ahra o cā
- 105/b   *Sūre-i Hūd 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi's-Şalavātü ve's-Selām*
- 145   65   Kesdiler dedi kim üç gün eviñizde yaşamak
Ermez inkāra zamān vaḳtı arıbdır zīrā
- 66   Gelecek emr-i ' azābım anı mü'minler ile
ıldık andan be-rehā Rabbiñ ' Azīz ü aḳvā
- 67   Tutarak şayḫa-i Cibrīl yerinde bu avm
Yüregi pārelenüp oldu telef erdi belā
- 68   Yoḳ gibi çaldı biliñ avm-i Şemūd kāfir idi
Raḫmimizde biliñ o avmi uzaḳdır ḫaḳḳā
- Enbiyā cümlesine āl u aşḫābına hep
Velyen etdi şalavāt şükr ile Dügümlü Baba
- 150   Nān-ı kāmı çıkarır taşdan etdikde himem
Buldurup nāḳa gibi maḳşadı Dügümlü Baba
- 69   Üç melek geldi zehī müjdeye İbrāhīme
Verüp aldıḳda selām alkdı o ikrām-baḫşā
- 70   Bir semuz buzaḳı büryān ılup gördü kim
Sürmez el vehmi ṭabī' i bu ' adüv mu āyā
- Dediler nice bu ḫavf biz melegiz ekl ermez
Lūṭa kāfir bulunan avme biziz ahr-efzā
- 71   Müjde neclin denür İşḫāḳ u ḫafīdin Ya' üb
72   Ḫaremi dedi⁹⁰⁸ ki pīriz şu teḫayyur baña
- 155   73   Dediler bu mu ' aceb sizlere pāk ehl-i beyt
Raḫmetu'llāh berākatı O Ḫamīd mecd-efzā
- 74   Gitdi o vehm ü bu müjde gelüp İbrāhīme
Şandı imān ılar o avme teraḫum-aḳvā
- İntiḳāmında edüp şabr u eder nās içün āh
Etdi anlarla cedel bize münībdır ebedā
- 75   Böyle şanmak ile dönmez ki o ahr aṭ' ī
Eyle i' rāz buña dedi melekler bil aña
- O kelāmda da melekler bunu bilmek maḳşad
Ḫikmetu'llāha Resül bu da arışmaz ḫaşā
- 160   Yā Rab esmāñ ki nebīler hep eder baş-ı du' ā

⁹⁰⁸ B: Ḫaremi güldü ki pīriz şu teḫayyur baña

Her biri hürmetine etmedeyim şöyle recā

Ki Hābībinle ere cümlesine de şalavāt
Bizler ile ümem-i sālifeye hayr-efzā

Kalbim ilhāmla bilüp müjde-i raḥm u berekāt
Verdi şu āyet ebriñ ile Dügümlü Baba

77 Rusülüm ya' nī melekler ḥasenü'l-vech heme
Lūta erdik de şıķıldı ki fenā ḳavm maḥzā

78 Baña çün şu' bca bu mıdır ki tasalluḫ etse
Der iken ḳavm ' acele geldi ki efkārı fenā

165 Bil ki bu ḳavmde livāḫayı⁹⁰⁹ işidir idi Lūḫ
Dedi imān ḳılana ' aḫd-ı benātım ezkā

Havf-ı Hāḫ ola misāfirce ḫicāb vermeyesiz
Hiç bu ' āḳil diyecek ferd de yoḫ mu āyā

79 Dedi ḳavm ḳızlarıñ ' aḫdi bize maḫşūd degil
Emelimiz ki tevātür ile meczūm saña

80 Dedi Lūḫ ger baña esbābca olsa ḳudret
Def' ederdim ki be-ḫaḫḳın yine te'dīb īfā

81 O melekler dedi yā Lūḫ rusülüz biz Hāḫdan
Zararı kim ḳılamaz ger saña anlar ḳaḫ' ā

106/a *Sūre-i Hūd ' Alā Nebiyyinā ve ' Aleyhi 'ş-Şalavātü ve 's-Selām*

170 Gidiñ ehliñle giceden geçecek bir miḫdār
Bakmayın zāhra eder zevce nigāh hem de aña

Ki bu da kāfire ḳavm ile ' azāb eyler Hāḫ
Şubḫ-ı mev' üd ne ḳadar bu da ḳarībdır eclā

Her nebī zevcesi ' iffetde ki nāmus-ı pek tām
Küfrü kendüye idi kāfire bu da zīrā

82 Beldeyi zīr u zeber ḳıldı kim emrim erecek
Yaḫdı kerpiç gibi aḫcār kim odlu ile belā

83 Beñzemez taşlara dünyāda nişānlu Rabden
Ya kime erecek olsa evi taḫrīrlü buña

175 Zāliminden bu ḫacerlerde be' id olmaz kim
Ma' nevī nāzil eder ḫīn-i helākında buña

Seyyid-i rusüle şalāt nice ki İbrāhīme
Nūr-ı Bārīye çü (مشكوة⁹¹⁰) demekdir eclā

⁹⁰⁹ A: Bil ki bu ḳavmde işidir idi Lūḫ

- Kıldı hep bed-nazarı (عَالِيَهَا سَافِلَهَا⁹¹¹)
 Bil du' āsın hāceri eyledi Dügümlü Baba
- 84 Medyen ehline Şu' ayb erdi ki dāder nesebi
 Dedi kim Hāḡḡa ḡapıñ Tañrı yoḡ özge ḡaḡ' ā
- 85 Be-ḡuşūr ḡılmayasız kīle vezniñizi hem
 Sizi zengin bilürüm ḡaplar ' azāb-ı Mevlā
- 180 Nāsa çekdirme ziyān ' adl ile tūt vezn ü kīle
 Etmeyiñ bunda fesād böyle edüp de ḡaḡ' ā
- 86 Mü'min olursañız o ḡaḡca baḡiyye size ḡayr
 Böylece olmaz ise ben degilim ḡāmī şuña
- 87 Dediler saña namāziñ mı ḡılıyor emri
 Neslimiz Tañrıların terk ḡılalım biz āyā
 Māl bizim işlememek diledigimiz bir bir
 Sen ḡıyās etmedesin rüşd ü ḡilmiñ eclā
- 88 Dedi ne dersiz o ḡüccetle nübüvvet verdi
 Hem baña rızḡ-ı laḡıf verdi bu emri īfā
- 185 Hīḡ muḡālif olayım mı aña hem nehyimi ben
 İrtikāb eylemeyüp hep biliñ işlāḡı edā
 Bence iḡdām buña ammā yine tevḡıḡ O verüp
 Mütevekkil ü münībim Aña hem de ebedā
- 89 ḡalup ' adüvvān ki kesb etmeyesiz ḡahrı nice
 Nūḡ u Hūd Şāliḡiñ aḡvāmına erişdi sezā
- 90 ḡavm-i Lūt sizce yaḡıñ bildiñiz ' afvı dileyüp
 Tevbe ediñ kim eder raḡmeti vü vüddü a' lā
- 91 Dediler çoḡcasını añlamayız sözleriniñ
 Görürüz za' fiñi cismince o ammā ḡaḡḡā
- 190 ḡılmaya ' uzvu bedenē aña ' amme ḡuşūr
 Bil nebī cümle me' āyibce der- ' işmet ḡaḡ' ā
 Ki ' aşiretce ḡuvvāñ olmasa recm eyler idik
 ' İzzetiñ görmüyoruz dedi o körler eclā
 Her nebīniñ de yine nesli heme eşref bil
 Bunuñ ammā ki demek böyle de ḡuvvet-efzā
- 92 Dedi Hāḡdan mı mu' azzez o ' aşiret sizce

⁹¹⁰ Nūr Sûresi, 24/35.

⁹¹¹ Hūd Sûresi, 11/82.

- Sizce dīn aḥḳer ü ḥaḳḳ-ı a' lem ef' āl zībā
- 93 Siz duruñ hem durayım kime ' azāb görürsüz
Ki hemān etmede hep kim yalancı rüsvā
- 106/b *Sūre-i Hūd 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi's-Şalavātü ve's-Selām*
- 195 94 Emrimiz erdi Şu' ayb ile necāt mü'mine hem
Kefere şayḥa ile buldu belā şu ki sezā
- 95 Oldular hīç orada evvelī de yoḳ gibice
Bunlarda ḳavm-i Şemūd-veş yine o ḳahr-ı eclā
- Her şıfātı ki nihāyetsiz o deñlü de selām
Ḳıla Ḥaḳ kendü beḳāsında Ḥabībe ihdā
- Bir şey işmārlarsa ḥile olıcaḳ keşf idüp
Pend eder idi şunu da heme Dügümlü Baba⁹¹²
- 96, 97 Erdi Fir' avna vü şaḥādīd yine kim ḳavm andan
İndi çoḳ mu' cize Mūsā ḥuşuşuyla ' aşā
- 200 Emr-i Fir' avn reşād ḳılmadı o dediler aña
Ḥaşr erer ḳavmine Fir' avna muḳaddem eclā
- 98 Sürüyor ḳavmini nāra ne fenā yer gireler
99 La' net erdi iki ' ālemde şu çirkin i' tā
- Yazıyor bil ki Futūḥātda pīr Muḥyi'd-dīn
Öyle Fir' avn ü Nemrūdı da nārda ebedā⁹¹³
- 100 Ḳavm derler ḥaberin vermede biz saña hemān
Kimi turur gibi biçilmiş ekinler āsā
- 101 Zūlmü biz eylemedik bunlara da kendü eder
Vermedi fā'ide tapdıḳları da hīç zīrā
- 205 102 Bunlar artırmadı illā ki eder ḳahrımı med
Ḥayf edene ḳılarım böyle şedīd ḳahrı sezā
- 103 Ḥaşrdan ḳorḳan alur bu ḳışaşdan ḥışşaşı
Öyle rüz ki buña nās toplana meşhūd ḥaḳḳā
- 104 Bu da tevḳīf degil illā ecel-i ma' düde
O bilür vaḳtini demez ki ola bīm-efzā
- 105 Kimse söz diyemez ancaḳ der icāzet ḳıla Rab⁹¹⁴
Görünür bunda şaḳiler ile bil kim sü' adā

⁹¹² 85. âyetin devamı ile 95. âyetlerin yer aldığı sayfa B nüshasında eksiktir.

⁹¹³ Futūḥātın ba' zı nüshalarında olmadığı hâlde ' ināden çıkarılmış demektir. Zīrāki Futūḥātda ol vechle mişra' edüğü Rūḥu'l-beyān tefsīr-i şerīfnde mūndericdir.

⁹¹⁴ B nüshasında 85 ile 95 arasındaki âyet numaralarının tefsīri bulunmamaktadır.

- 106 Eşkiyâ nârda keskin ses eder hem ince
Nice kim olmada hep böylece ularlarda şadâ
- 210 107 Başka ‘uqbâca yer ü gökler oturdukça kalur
Ebedî demek olur dedi muhalled eclâ
- Meger Allâh dileye kâfire kâhrın tecdîd
Mü’min-i fâsık ise ‘afvını kılar aqvâ
- استعبد با الله العظيم (إنَّ الله لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ)⁹¹⁵
- Diledigin eder o kâfire (لَا يَغْفِرُ)⁹¹⁶ ile
Oldu ammâ ki muhâl aña o emr-i eclâ
- 108 Sü’ edâ oldu cinân içre muhalled böyle
Meger Allâh ede ihsânını tecdîd bil aña
- Öyle ihsân ki kesilmez arası vely ediyor
Düzâhîñ kâhrı da şöyle yine bil naş zîrâ
- 215 Hem de (*Necmiyye*) yazar cezbe-i rahmet varsa
Oradan vahdeti hâ’iz ki olur pek zîbâ
- İns ü cîn ecri degin olmada bir cezbe-i Haq
Deyü kim nutq-ı Resül olmada elâf-nümâ
- 107/a *Sûre-i Hûd ‘Alâ Nebiyyinâ ve ‘Aleyhi’ş-Şalavâtü ve’s-Selâm*
- Hem hadîs çeşm-i cinânide olur ‘illiyîn
Nice kim (كُؤْبُ دُرَى)⁹¹⁷ buraya fevq-i a’ lâ
- Rabbenâ şalli ve sellim tahtehe bārik*
Mefhârımız ile āliyle vü şahba a’ lā
- ‘Ömrünü eyledi ikmāl heme bā-cezbe-i Haq
Şanı merbüt Kemāl vardıra Dügümlü Baba
- 220 109 Eyleme şübhe ki şirki ediyor bu küffār
Nice ki eyledi babaları etdim inbā
- Nice babalarına kıldım ‘azāb icrâ pek
Bunlara da ederim naqşı veremez kaç’ ā
- 110 İndi Mūsāya ki Tevrâtca da münkir ü maqar
Oldu münkirlerine kâhr ederim ammâ
- Ezelî hüküm-i kazâm mevsimi ile eriyor

⁹¹⁵ “Allâh kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse hakkında bağışlar.” Nisâ Sûresi, 4/48.

⁹¹⁶ Nisâ Sûresi, 4/48.

⁹¹⁷ “İnciyi andıran bir yıldızdır.” Nûr Sûresi, 24/35.

- Reyb-i küffârı bu Qur'āna da bil o gūnā
- 111 Mü'min ü münkir olanıñ heme ecr ü eleminñ
Tañrı ifā kılacak 'ilmine meşmül zīrā
- 225 112 Ey Habībim sen ile mü'min olan hep tebe' añ
Müstaķimāne hadüdü kıllalar cāy ebedā
- Hep ne ef'ālīñiz erse bu bunu da bilür Haķ
Şüreten kendü ber-ā-ber bize te'kīd-efzā
- 113 Zālime az bile eylemeyiñ meyli şaķın
Sizde meyli edene nār eder mes zīrā
- İşbu hāletde bil o kimseye ki dūni'llāh
Hiç muħib olmayıp etmez bu da naşrı icrā
- Müsteķimlik olur insānda ma'ādin gibi kim
Enbiyā zīver-i bāllar ile yākūt-āsā
- 230 Biz bile yanmamda çün şarı lup yākūta
Enbiyālarca degil nāsca bu te'kīd haķķā
- Haķ münezzeħ zi-veled cümle nebīye luţfu
Şāh-ı kevneyne de elbette pederden evfā
- Veledim siz gibi eylerse bunu böyle olur
Denilür ola ekīd sā'ire şöyle maħzā
- Hālbu kim etmeyüp evlād anı olmaz o cezā
Deyü evvel de de ma' lūmları teşdīd-nümā
- Var hadīs aķrebiñiz baña şalātı çok eden
Ede ħubb u emeli üzre her ānda Mevlā
- 235 Evliyāsında da Haķķıñ ħuluķ-ı Haķ bāriz
Vālid ü mürşid-i ekrem dile Dügümlü Baba
- 114 Gündüzün dü tarafıyla gice eţrāfında
Kıl namāzı ki beş vaķtinde ħāvī be-edā
- Gündüzüñ dü tarafı ħable zevāl ba' de zevāl
Bil şabāħ u zuhr u ikindiye budur hep a' lā
- Gice eţrāfı ki gündüze yaķın aķşam u 'işā
Dendi iki 'adede cem' o haķıķ dālldır aña
- Ĥesenāt seyvi'eyi maħv kılıyor şu zehī
Pend aña kim ediyor pendi ħabül o haķķā
- 240 Hep kebā'irden o kim ħocuna sā'ir günehi
Māşı bu her biri beyninde ki kıldı maħzā

Hem de cum‘ aya namāz u Ramazānıñ orucu
Öyle māşı dedi araları şāh-ı dü serā

107/b *Sūre-i Hūd ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhi’ş-Şalavātü ve’s-Selām*

- 115 Eyle t̄a‘ atce de bil şabri celī muhlişler
Muhsin olmaqla heder eylemem ecrini aña
- 116 Siziñ eslāfda be-ḥaḳ ‘ aḳlı eren erdi pek az
Rū-yı arzda ede ıslāḥ bu fesādı imḥā
- Böyle nāhī az erüp bunları nācī kıldım
Zālimi cāh u hevāya uyup ‘ āşī be-cezā
- 245 117 Dünyevī mülkü helāk kılmadım illā ehli
Zülmü küfrüne ‘ ilāveyle ederdi icrā
- Kim caḥīm küfre cezā o oluyor ‘ uḳbāca
Zülm ‘ ibāda olunur dünyevīce aña cezā
- Her nebī ‘ aşrı yine böyle olunsa im‘ ān
Zülmi küfr ile ber-ā-ber edüp erdi icrā
- 118 Dilesem ‘ ālemi bir dīnde ederdim līkin
İhtilāf üzre devāmda bulunur hep ḥālā
- 119 Kim yaratdum bunuñ için kıla kendülere kesb
Çün caḥīme de ṭola ins ü cīn tām sūz aña
- 250 Ki caḥīmede dedi ins ü cīn ṭolduracaḳ
Ṭolmaz o ehli ṭolar ḳalmaz açığıda maḥzā
- 120 Rusülüñ kışşalarından saña mü’minlere de
‘ İbret-efzāyı ki hep eyledik emşāl bil edā
- Dā’im aḳvā idi ki ḳalb-i celīli bilerek
Bi’t-teselli ede bil bizce naşṭhat-aḳvā
- 121 Kāfire söyle ki tevbīḥ ediñ a‘ māliñizi
Bizde a‘ mālimize ḳā’imiz o bil zībā
- 122 Bekleyin sizde vü bizde kim olur size ‘ azāb
Bize de Tañrıdan iḥsān ola bir bir eclā
- 255 123 Yer ü göklerdeki ḡayb ‘ ilm-i İlāhīde be-ḥaḳ
Hep umūr rāci‘ Aña ḳılmada bir bir ki cezā
- Bize ders dedi ‘ ibādetle tevekkül eyle
İşleri ben ki ‘ Alīm sehv olamaz çün aşlā
- Cümle izdivāc ü evlād ki aña eşref-i āl
Ḥaḳ Resülle ma‘ an eşref şalavāt ede aña

Âl-i dendik de hemîn ümmetine cümle demek
Var hadîş âl şarîhi yine el-ḥaḳ suleḥâ

Keşf edüp başka maḥalde oḳunup da Ḳur'ân
Derdi ma' nâyı celîlini Dügümlü Baba

*Sûretü Yûsuf 'Alâ Nebiyyinâ 'Aleyhi's-Şalavâtü ve's-Selâm Mekkiyyetün ve Hiye
Mi'etün ve İḥda ve 'Aşere Âyeh*

- 1 1 Anları demede Fârûḳ hemân Tañrı bilür
İbn-i 'Abbâs ü diger olmada te'vîl-efzâ
- 2 Bu da âyât-ı celîli yine tedbîr kıllana
'Arabî bu ki şorar ḳavme bedîhî ḥaḳḳâ
- 3 Aḥsen-i ḳışşa bu da vaḥyım olan Furḳânla
Evvel anı saña biz etmemişdik inbâ
- 4 Dedi Yûsuf pederine bu şeb on bir yıldız
Şems ü mâh etdi baña secde ki gördüm ru'yâ
- 5 Şübhesiz 'afv olaraq zelle-i iḥvânı hep
Cümlesi oldu nebî öylece yazdı 'ulemâ

108/a *Sûre-i Yûsuf 'Alâ Nebiyyinâ ve 'Aleyhi's-Şalavâtü ve's-Selâm*

Enbiyâ ḳable nübüvvetde olur hep ma' şüm
Görünüşde nicedir oldu faḳaḫ o inbâ

Bâtınan cilve-i Ḥaḳ ḳadre terakkîye sebeb
Olmada birbirine şöyle münâfi' -ârâ

Şabr edüp cümle teraḳḳî bula ḳadren ya' nî
Etdiler birbirine dilde kederler ilkâ

- 5 Pederi dedi ki iḥvânıña ma' nâyı deme
Keyd gelüp nefse vü şeyṭân hep 'adüvdür zîrâ
- 10 6 Dâderince seni Ḥaḳ böyle edüp de fâ'ik
'İlm-i ta' bîr u nübüvvet gele mülk bi'l-i' tâ
- Eb ile ceddiñe Ḥaḳ luṫf-ı etemmiñ mişlin
Saña da hep kılla bil pür-ḥikem a' lem ebedâ
- 7 Ḳışşa-i Yûsuf u iḥvânı içinde olur
Şorana diñleyene ḥişşe muḥaḳḳaḳ ra' nâ
- 8 Dediler Yûsuf u Bünyâmîn eḫabdır pedere
Bizde ḳuvvet çoḳ o yañlışlık eder bu eclâ
- 9 Ḳatl ediñ Yûsufi ya bir yere tarḫ eylesiz
Vech-i eb sizde ḳalır tâ'ib-i Ḥaḳdır şuleḥâ

- 15 10 Dediler idi ki hem katli günāh etmeyelim
Kuru çāha koyalım yolcular alur zīrā

Katli demekleri kim hīle-i şeytānı beyān
Enbiyā Haḫḫa ki ma' şūm kalıyorlar zībā
- 11 Dedi Yūsuf için ey babamız sen ne için
Bize emniyetiñ olmaz şūna biz pend-efzā
- 12 Gönder anı bizim ile yiyüp oḫ ata қоша
Ki meşā'ibden aña ḫares kılarız icrā
- 13 Dedi ḫüznüm erer 'azminde vü ḫurd çok ḫavfım
Ekl eder olmaz iken sizde buña fehm evfā
- 20 14 Dediler bizler iken muḫtedir ekl etse ḫurd
Cümle 'āciz zi-ziyān ḫalmıḫ oluruz ḫayfā
- 15 Anıñ ile giderek o koyunuñ ḫa' rınca
Koymaḫ 'azmin edecek vārid aña daḫı Ḥudā

Kim keder çekme bunu vaḫti gelüp luḫf ile sen
Bi't-teḫābül bilemezler erer öyle eclā
- 16 Pür baña geldi 'iḫāda dedi kim ey vālid
Biz қоşuda idik o ḫaldı metā' da ammā
- 17 ḫurd yedi şādıḫ olur şıḫda bu pür emniyyet
Olmaz etdi dem-i maşnū' ile bir gömlek 'aḫā
- 25 18 Dedi belki bunu tezyīn eden enfüsüñüz
Şabrı ecmel ki 'ināyātı ediyor Mevlā
- 19 Yolcular geldi birin çāha edüp de irsāl
Erdi қоға ile māh 'aksi idi o gūyā

Kendüye müjde vü nef' için anı şaḫladı o
Cümleniñ kārını bunu yine bilmekte Ḥudā
- 20 Şatdılar ḫadri vü miḫdārı az akçeye anı
Dāderān ḫaşdı degil aḫçe irāḫ ḫala aña
- 108/b *Sūre-i Yūsuf 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi's-Şalavātü ve's-Selām*
- 21 Mışırda aldı 'azīz dedi Züleyḫāya buña
Eyle ikrām umulur menfa'ati ola nümā
- 30 Ya veled edinürüz dedi ki Haḫ Mışra melik
Etdi ta' bīr menāmda buyurup nef' -nümā

Her umūrlarda ḡālib ise de Rabb-i ebed
Nāsda çok kimse de var buña olur nā-bīnā

- 22 Cism ü kuvvetle de pek pür olıcağ Yūsufa biz
‘İlm-i ekmelle nübüvvetde buyurduğ i‘ t̄ā

Kim ki bunuñ gibi miñnetlere şabrı etse
Kılarınız haqqına bu vechle ‘avnı icrā
- 23 Vaşle hırş ile Züleyhā kapuyu bend ederek
Seniñim ben demiş iken o degil mā’ il aña
- 35 Saña işmarladı zevcin beni pür ihsān
Var mı iflāh kim eder kendüye de zülmü zinā
- 24 O qararı bu firār kaçdın eder Hağ burhān
Kıldı ibrāz kavī ‘işmeti oldu aqvā

İhtiyārsız olıcağ meyl-i tabī‘ i lā-be’s
Tardımız meyl-i tabī‘ i-yi melekden a‘ lā

Pederi ya aña Cibrīl görünmüş burhān
Şāf ihlāşda ma‘ şüm bu nebī de haqqā
- 25 O firār ile Züleyhā çeküp arddan etegi
Çāk ile bāba erüp zevcini buldu ammā
- 40 26 Dedi olur ne cezā ehliñe sū’-i emele
Habs ile elbet ‘azāb-ı elem-efzā var aña
- 27 Dedi Yūsuf bu eden ehl-i Züleyhādan da
Biri de eyledi şāhidligi böyle ifā
- 28 Yırtıq öñde ise gömlekde Züleyhāya inan
Ardda ise o bilüp hüküm olur buña revā
- 29 Ard tarafda bilicek bu dedi nisvāna siziñ
Hileñiz pek aşuru nefse mü’eşşir evfā

Keyd-i şeytān za‘ıfdir ki sebep-i bāh olur
Hem görülmekle de işrārda mer’e zīrā
- 45 ‘Özr edüp Yūsufa vazgel deme bir kimseye hem
Zevceye de dedi ki ede gerek tevbe edā

Bulup ihlāş u ikrārı ile ‘ışk-ı güheri
Zevce-i Yūsuf edüp oları zehī kām-revā

Kıl selām meblag-ı sırriñca Resüle Rabbim
Ribh-i sermāye-i dāreyn bu bilā-ħad evfā

Sicn-i eşrārda zülāl-ı Hağ bu ki hep ta‘ bīrin
Kaht-ı kām larca hayāt kıldı Dügümlü Baba
- 30 Dedi nisvān ki Züleyhā kölenin nefsinden
Kām diler ħub ile yazıq ki eħağ bil eclā

- 50 31 Böyle ta' yîbi tıyup anları bu da' vet edüp
Baş-ı ikrâmda bıçağ meyve için kıldı ' itâ
- 109/a *Sûre-i Yûsuf 'Alâ Nebiyyinâ ve 'Aleyhi's-Şalavâtü ve 's-Selâm*
- Çıkarup Yûsufu bilince şaşup yedlerini
Kaţ' edüp dedi kim Allâh ne qadîr o zîbâ
- Bu beşerden degil ancağ ki melek gibi kerîm
Anlara da verdi Züleyhâ da cevâb bu gûnâ
- 32 Beni levîm eylediñiz vaşlı murâdım etmez
Olsa ısrârda gider sicne ki pek zül bu aña
- 33 Dedi yâ Rab baña zindân zinâdandır ehab
' İşmeti cehl ü temâyülde kılan sen i' tâ
- 55 34 Bâ-icâbet anı kırtardı bu keydden haqqâ
Cilve Hağdan işidici bilici O eclâ
- 35 ' İşmeti cümlesine bellü iken nâs sözünü
Kaţ' için sicne qomaqlıqda bilâ-hağ eclâ
- 36 İki kimse de ber-â-ber qonulup biri dedi
Düşde gördüm şıkarım hamrı n'ola o ' acabâ
- 37 Biri de dedi ki başımda taşıyordum nân
Quş yedi söyle görürüz seni ikrâm-pîrâ
- Dedi ekl edeceğiz yemek ulaşmazken
Anı inbâ kılarım bildiriyor baña Hudâ
- 60 Mısr u sâ'irde çekildim hem o qavmdan ki o
Tañrıyı haşri de inkâr ile qalmağda fenâ
- 38 Eb u ecdâd baña İbrâhîm u İshâğ u Ya' qûb
Anlarıñ milletine tâbi' im enver haqqâ
- Hîç Mevlâ ya şerîk eylemek olmadı bize
Bize nâsa bu kerem ekşeri nâ-şâkir Aña
- 39 Dîne da' vetle deme o İlâhe ayru ayru
Ya bu İzid mi ki hayr O bir ü fermân-pîrâ
- 40 Degil illâ ki tağar ism babañız ü sizler
Tağıyor buña yoğ zerre delîl bil şü belâ
- 65 Hemân Allâhîñ olup emr O diyor baña tağıñ
Müstaqîm-i dîn bu anı bilmeyen ekşer eclâ
- 41 Biriñiz şâhına mey verüp öbürü aşılır
Qader-i Hağ şu ki şormuşduñuz anda icrâ

- 42 Dedi urtulacağa ki melike syile yine
Yedi yıl aldı ki Őeytn unutturdu aa
- 43 Dedi Őh dŐde yedi grdm kzler ki semuz
Anı ekl etdi zebnken yedi kz ecl
- Hem yedi dane baŐađ grdm o taze ki yeşil
Hem yedi dane o ybis ede all hep ulem
- 70 44 arıŐıđ dŐ degiliz limi dedi bunlar
45 Dedi bu si ki vaŐ ile beni ıl isr
- 46 Dedi ey Ysuf-ı pr Őıdđ n'ola ryda semuz
Yedi kz yedi eğ afi yedi zr
- Hem yedi dane baŐađ taze yedi de ybis
Syle ki ns edeler Őbhededirler im
- 47 Der o alsun yedi yıl zer de daneyle baŐađ
Ekile cetiiz del alup bu evf
- 109/b *Sre-i Ysuf Al Nebiyyin ve Aleyhi'Ő-Őalavt ve'Ő-Selm*
- 48 Bu yedi sl geerek ağt ile erer yedi yıl
Yerler o demde hemn toğmu ederler isr
- 75 49 Őora bir yılda be-brn keşir nef eriŐr
Kim eren anda ılar aşr ubbu icr
- 50 Melik anı getrn dedi eağ dedi kim o
Őorsun o nisveye kim at -ı yed etdi ecl
- 51 Şordu Őh nisveye anlar dediler Ő kim
ftir mı edelim seyi'eyi lca aa
- Hem Zley dedi el-n bilindi kim o ağ
Diledim vaŐlnı ben Őıdđ eağ pek ađva⁹¹⁸
- 52 Dedi Ysuf bu emel biline 'in degilim
Eylemez byle de hem keyde hidyet Mevl
- 80 53 Bize ta lm ki budur nefş berdir demezem
Nefş-i emmre-i s' ancağ ere rağmet aa
- 54 Ki  Afuv⁹¹⁹ hem de Rağimdir dedi el-ağ Allh
Melik o dedi gele nki olur aa reh
- 55 Dedi Őođbet edp o sensin emn indimde
stedim kenze bağa  ilm ile m ra n

⁹¹⁸ B: Diledim vaŐlnı ben Őıdđ eağ pek evf

⁹¹⁹ B: Ki Gfr hem de Rağimdir dedi el-ağ Allh

- 56 Böyle temkîn buyurduk dilediginden ede
Rahmeti kılmadayım kime dilersem zîbâ
- 57 Muhsinîn ecri izâ‘ada degil ‘indimde
Müslim- şâlihe maḥşerde var ikrâm-ı a‘lâ
- 85 Şoñraca hem de Züleyhâ aña zevce çünki
‘Işkı maḥşür ne güzel verdi murâd Ḥaḫ eclâ
- 58 Dâderân Yūsufa geldi göricek fehm etdi
Anlara hem anı etdirmedi mefhûm Mevlâ
- 59 Yüklerin pür kıilup o dedi ki Bünyâmîni
Getürüñ Ḥaḫ misâfirde şu zîb ü ra‘nâ
- 60 Ger getürmez iseñiz zâde de hem gelmemeli
61 Dediler sa‘yi olur vâlid de bi‘l-ırzâ
- 62 Dedi me‘mürîne zâdiñ semenin yüklere ḫavî
Varıcaḫ ehline görünce döne ḫasd aḫvâ
- 90 63 Dediler ey peder anıñla gidüp ḫıfz edelim
Vermez iseñ bize men‘ oldu rucû‘ da ḫaḫ‘â
- 64 Deyüp emniyyetim olur mu size dâderi-veş
Hep Raḫîm erḫamı Ḥaḫ şunda da rabḫ-ı dil aña
- 65 Aḫup anı bulıcaḫ dediler ey vâlid bu
Bize ikrâm alalım vâfir olup ḫâfız aña
- 66 Dedi göndermem anı tâ ki getürmek içün
‘Ahd-i Ḥaḫ ediñ ayırmamaḫa anı aşlâ
- 67 Böyle mîşâḫı kıilup dedi vekîl Ḥaḫ bize hep
Girmeyüp bir ḫapudan ayru ḫapulayın aña
- 95 Ki nazar degmeye men‘ edemem emr Allâh ıñ
Ḥayanurum aña ḫak-cûya olur o evfâ
- 68 Nuḫḫ-ı vâlid gibi ḫâciz degil o bu şey’e
Maḫlabıñ dedi o zû‘ilm u mu‘allâ zîrâ
- Ekşer âdem bilemez ḫükmümü ki bî-ḫâ‘il
Ḥaḫ‘i taḫdîr bu mu‘allâḫ degil idi aña
- 110/a *Sûre-i Yūsuf‘Alâ Nebiyyinâ ve ‘Aleyhi’s-Şalavâtü ve’s-Selâm*
- 69 Varıcaḫ Yūsufa bildirdi o Bünyâmîne kim
Dâderân şun‘u o ḫüzn etme demişdi aña
- 70 Yüklerin ḫolduraraḫ ölçegi anıñ yüküne
Vaz‘ la ḫalmaları oldu münâdiyle nidâ

- 100 71 Şordular ne ola mefkūd dedi şāh ölçegi kim
72 Kim vere luṭf ere çok zād u kefālet var aña
- 73 Dedi kim gelmedik ifsāda bilürsüz bi'llāh
Sark eder de degiliz bu daḡı Şek yok eclā
- 74 Müteḡarri dedi rāst ḡavl degil ise ne cezā
75 Dedi bil sārıḡı bir yıl ḡılarız köle buña
- 76 Başḡa da başladı anıñ çıkarup yükünden
Bu laṭıfeyi aña vaḡ ile ḡıldım inbā
- Öyle tevfiḡi iken vālid ü ḡāderlere ḡüzn
Cilve-i Ḥaḡ ki celī eyledi ta' līm-i Mevlā
- 105 Bu Őehiñ 'ādeti üzre degil emrimle faḡaṭ
Kimi dilersem o fā'ıḡ ben edüp de aḡvā
- Şāḡib-i' ilm olanıñ her biriniñ evferi var
Bil nihāyetsiz ü dā'im ki heme 'ilm-i Ḥudā
- 77 Dedi dāderleri kim 'an-ebeveyn dāderi de
Böyle etmiş idi Yūsuf ḡalaraq Őabr-efzā
- Dedi ḡalbinde pederden beni ayırmaḡlık
Daḡı efzūn aña da 'ilmde İzid eclā
- 78 Dediler kim ey 'azīz bil var aña pīr peder
Ḥıl bedel birimizi faḡl ile sen pūr ḡaḡḡā
- 110 79 Dedi ben digerini almam 'iyāzen bi'llāh
Alsam öyle kim idi Şer'a mübāyin zīrā
- 80 Bil cevāb nefse verüp ye's büyüḡü dedi kim
Peder almış idi mīṣāḡ-ı Ḥaḡ eclā zīrā
- Ḥaḡḡ-ı Yūsufdaki ifrāṭ⁹²⁰ celī gitmiyorum
Vālidim ola mucīz ya ede 'avnın Mevlā
- Ḥayr-ı ḡükkām budur siz pedere deyiñ kim
Ḥıḡdı Bünyāmine o vaṣf degiliz Őāhid aña
- 81 Görmeyüp alması ḡıḡdı bu ḡünā ölçek
Ġā'ib o ḡākim ü ḡāmī degiliz böyle buña
- 115 82 Mıṣrdan hem de ber-ā-ber bulunan ḡāfileden
Eyle taḡḡıḡ ki denür Őıdḡımız öyle ḡaṭ'ā
- 83 Dedi belki anı da nefsiñiz eyler tezyīn
Şuña da Şabr-ı cemīl Ḥaḡ ḡıla hep yine 'aṭā

⁹²⁰ B: Ḥaḡḡ-ı Yūsufdaki tefrīṭde celī gitmiyorum

- 84 Çekilüp yâ esefâ Yūsufa deyüp giryān
Gözüne erdi beyāz hūzn ile līk şanma ‘amā
- Ki nebīlerde ‘amā olmaz atup hiddeti hem
Dedi evlādı olup nādīm ü şöyle ki aña
- 85 Kāsem Allāha ki qorqmaqdayız o hūznle gele
‘İlel-i mevt ü belki de imāta zīrā
- 120 86 Dedi ancaq keder ü hūznümü Mevlāya derim
Bildirir şey ki anı bilmediñiz baña Hūdā
- 87 Yūsuf u dāderini arayıñ ey evlādım
Kesmeyiñ hīç ümīd fazl-ı Hāq evfer a‘lā
- 111/b *Sūre-i Yūsuf ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhi’s-Şalavātü ve’s-Selām*
- Rahmet-i Hāqdan ümīd kesmiyor illā küffār
Buyurup ‘avdet aña kılmada hem hūzn inbā
- 88 Ey ‘azīz bize vü hem ehlimize geldi zarar
Kaldı sermāye eçalca ola çok zād ifā
- Kıl taşadduq şadaqa mālā degildir mahşūr
Cümle ma‘rūf şadaqa dāderi şu ‘avf u ‘aṭā
- 125 89 Aña Allāh eder ihsān mükāfāt dediler
Dedi Yūsuf gelecek vaqt-i surūrlar kaṭ‘ ā
- 90 Yūsufa dāderine cilve-i ‘alāmet-rīzdir
Şüretā cehliñiz o Hāqca laṭife haqqā
- Bildirüp kendüyü Yūsuf dedi o ‘avn-ı İlāh
Şāliḥ u şābir u muḥsīnlere ki feyz-efzā
- 91 Dediler eyledi va’llāhi seni Hāq tercīḥ
Eyledikse de görünürde de ummada ḥaṭā
- 92 Dedi Yūsuf size hīç serzenīşi kılmam ben
Kim Rahīm erḥamı Hāq size de rahmet-efzā
- 130 93 Pederiñ yüzüne sürüñ şu qamīşim götürüp
Hāl-i enver erişe gelmelisiz cümle baña
- 94 Mışrdan ‘avfen o çıkdıqda buyurdu Ya‘kūb
Büy-ı Yūsuf baña şimdi geliyor şevk-pīrā
- Kiber-i sinnime ḥaml etmemeli bilmeyerek
Ki nebīlerde şu‘ūr qaşrı erişmez aṣlā

- 95 Dediler hālet-i⁹²¹ ʿ ışık turmadadır bu bi'llāh
96 Geldi rüyine sürüp oldu gözü nūr-güşā
- 97 Bilmeden siz demedim mi baña Hāḡ verdi bu fehmi
Dediginde dediler ʿ afv kıla Hāḡ şūrī ḡaḡā
- 135 98 Dedi ʿ afvın dilerim size ḡarīb rıfḡ ile
ʿ Afv u raḡm eyler O hep bāḡın ü şūrī ne ḡaḡā
- 99 Vālideynin yanına eyledi Yūsuf iclās
Dedi Hāḡ dāḡil ede şāf-ı emānda evfā
- Teyzesidir denilür māderi ʿ ulyāsı bunuñ
ḡin-i tevlīdde varup ḡılmada ber-ʿ iddet şafā
- 100 Vālideynin yukaru eyledi refʿ i Yūsuf
Etdiler secde ki tekrīmlı selām idi aña
- O zamān öyle olup menḡini oldu demek
Secdeyi bil ebedī Tañrıya maḡşüş zīrā
- 140 Ger ʿ ibādetse hemān ḡible demek kim Yūsuf
Rabb-i bī-ḡüne ḡaḡīḡi idi bī-şek o edā
- Dedi Yūsuf pederine ki bu rü'yām için
Baña taʿ bīr-i laḡif ḡıldı o Rabb-i yektā
- İftirā sicni içinden de ḡıḡardı Yezdān
Sizleri ḡıldı ḡörüşmeklige hem de isrā
- Dāderānımla da gözce ḡörülen aḡvāli
ḡıldı şeyḡān yine Hāḡ luḡ edici keyfe yeşā
- ḡünkü tedbīr ü vücūhün bilicidir İzid
ḡükmünü vaḡtı ile edicidir hem ḡaḡḡā
- 145 Şübhesiz ʿ afv olarak zelle-i ihvānı hep
Cümlesi oldu nebī öylece yazdı ʿ ulemā
- 112/a *Sūre-i Yūsuf* ʿ *Alā Nebiyyinā ve ʿ Aleyhi's-Şalavātü ve's-Selām*
- Enbiyā ḡable nübüvvette olur hep maʿ şüm
ḡörünüşde nicedir oldu faḡaḡ o inbā
- Bāḡınan cilve-i Hāḡ ḡadere teraḡḡiye sebeb
Olmada birbirine şöyle münāfiʿ -ārā
- Şabr edüp cümle teraḡḡi bula ḡaderen yaʿ nī
Etdiler birbirine dilde kederler ilḡā
- Aḡseni aḡsen-i taḡvīmiñ olup cümle nebī

⁹²¹ B: Dediler ḡayret-i ʿ ışık turmadadır bu bi'llāh

- Bil ḥaḳīḳ aḥseni hep pādiṣeh-i dü serā
- 150 Şalavāt anlara vü kendüye ki şems ü kamer
Çaldı münḳād celī vü Yūsufadır der-ru'yā
- Şems batmışdı du'āsıyla rucū' kıldı o
Hemde tırdurdu çü bir gün geç ola vaḳt-i mesā
- Yūsufuñ kendüyü görmekle kesüp nisve eli
Māh yarıldı buña parmağı bile eclā
- Pür-fer-i ilād u reḡā'ible mizāc-ı pür-nūr
Ḥilye-i pāḳine dibācedir icmāl-i ra' nā
- Ḥaḳca ḥub cubbesi bil cub idi zindān mi' rāc
Nūr-ı Ḥaḳ dīde beyazı dedi Dügümlü Baba
- 155 101 'İlm-i ta' bīrle verdiñ baña bu mülkü de Sen
Hep yer ü göklerde ḥalḳ edici Rabbim a' lā
- Sen dü 'ālemde tevellī ḳılarak kārılarımı
Saña teslīmde nūrca ḳılayım vaşlı saña
- Eb ü ced şālih pür-ḥayr aña el-ḥaḳ emelim
Ḳaşd olur cümle-i mü'minlere ta'līm-i icrā
- Olmayup 'azl-ı nübüvvet yine ma' şüm hepsi
İrtihālī de eḥaḳ öyle ḳırlarlar ḳaṭ' ā
- Nūr-ı İslām ü şalāḥ cümleye bir rütbe degil
Enbiyāda şıfat-ı 'abd ḥaḳīḳ bil ra' nā
- 160 Şıfat-ı 'abd ile Yezdān buyurur (*isrāda*)
Şeref-i ḳurb aña ki şu demek a' le'l-a' lā
- Enbiyālarda velāyet ki o ḳurb-ı Ḥaḳdır
Nāscā inbā nübüvvetden olur hem bālā
- Evliyā gerçi nebīler ḳadar efḍal denemez
Līk nebīlerde velīlik hemān öyle zībā
- Yer ü gökler ile 'arşıñ tolusu ola şalāt
Şāh-ı kevneyne ki nūruyla cemī' i ra' nā
- Mısrı ḳalb mālīki ta' bīre de ilhāmda celī
Zīkr-i billāhla zehī göçdü Dügümlü Baba
- 165 102 Ey Ḥabībim bu saña ḡaybī oluyor inbā
Sen degildiñ orada cilve-i Ḥaḳ erdi aña
- 103 Ekşer-i nās degil imānda hırş ḳılsañda
104 Ecrin olmaz talebiñ bu zehī pend vaşf-ārā

- 105 Yer ü eflākda ‘alāmātımı görüp de gice
Etmez İmān yüzü döndürmede yüzüz o kafa
- 106 Çoklara etmeyüp İmānı kılıyor şirki
107 Bu emīn mi ki bunu kaptaya ekdār ebedā
- 112/b *Sūre-i Yūsuf ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhi’s-Şalavātü ve’s-Selām*
- Füc’eten ya ki kıyāmet gele kasilir iken
Ki ‘alā’imleri fikr eylemese öyle aña
- 170 108 De olup mu‘cize hüccet baña çok re’yü’l-‘ayn
Haqla da‘vet kılarım mü’mīn ü cümleyi aña
- Haqqı tenzīh ederim her ne mübāyınse aña
Şirki kılmam o zamān cāhiline bu inbā
- 109 Hep nebī yine erüp şehrden aqdem bil nūr
Hiç nübüvvetde degil köylü köle kavm-i nisā
- Köylere gerçi kura denmede şimdi degil o
Ki diyor Mekkeye Anıkyaya da karye Hudā
- Yūsufa dendi kölelik şanī‘a öyle
Ma‘nevī zāhiri mülk öyle erer çünkü aña
- 175 Görmüyorlar mı gezüp evvel erenler n’oldu
Şālihe hayr olur ‘uqbā kıla hep derk şuñā
- 110 Hem bu derdlerde gelüp de rusüle ye’s şandı
Va‘d-i İslāmdakilerde ola tekzīb-efzā
- Heme naşırım diledim mü’mine erişdi necāt
‘Āşiden kahrımı red kılmak olur mu aşlā
- 111 Anlarıñ var kışşasında ülü’l-elbāba ‘iber
Hiç bu Furqānda da kızb ermedi bāhir haqqā
- Kütüb-i sābıka taşdıki vü levāzım cem‘i
Kavm-i mü’mīnlere bil raḥm u hüdā nūr zīrā
- 180 Yer ü gökler ile ‘arşın ola veznince şalāt
Şāh-ı dāreyne ki nūru çü esās erdi aña
- Hāşşa da mu‘cize Qur’ānda bunu bi’l-ibrāz
Bir bir etmekde bedīhī heme Dügümlü Baba

Sūretü’l-Ra‘di Mekkiyyetün ev Medeniyyetün Hiye Şelaşün ve Erba‘üne Āyeh

- 1 1 Anları demede Fārūk hemān Tañrı bilür
İbn-i ‘Abbās ü diger olmada te’vīl-efzā
- Bu menāfi‘ kütüb-i sābıkada erdi līk

- Ꞑıl temessük saña münzel bu kim aḥsen a' lā
- Līk çok kimse yine etmemede īmān kim
Elyemez ḥaḳḳı fikr ü te'emmül icrā
- 2 Öyle İzid ki direksiz gögü rāfi' mer'i⁹²²
Şoñra 'arş üzrede etdi O be-ḥükm istīlā⁹²³
- 5 Ꞑıldı mihr u mehi rām dönmede hep vaḳde degin
Kim müdebbir eder āyātı mufaşşal zībā
- Oldu izāḥ ki heme mu' cizeñ ü hem Ꞑur'ān
Ola īḳān ederim yevm-i ḳıyāmı icrā
- 3 Öyle ḥaḳdır ki ḥaḳīḳ yeri her etrāfça geñiş
Etdi hem meyvelü küḥlar ile enhār-ı ra' nā
- Ꞑıldı hem meyvelere çifte ki dadlu ekşi
Hem sefid ü esved envā' ile reng reng ḥaḳḳā
- Birbiriyle giceyi gündüzü örter anda
Hep zehī Ḥaḳḳa delīl etdi ola fikr evfā
- 113/a *Sūre-i Ra'd*
- 10 4 Hem de yer yekdigere fāşılasız ḳat' a heme
Bōstān-ı üzüm ü her zer' de var hem ḥurma
- Kimi bir kökden aniñ kimi de başka sābit
Yek şudan içdi o birbirine ruḥān-efzā
- Ḥaḳca 'aḳlı olana bu da delīl yaradana
Hep beşer böyle mübāyin ki denür Ḥaḳ yektā
- Ola eşcār 'adedinde de nebīye şalavāt
Secde eyler idiler pīş-gehinde eclā
- Pek güzel meyve-i irşād aşısıdır el-ḥaḳ
Kim Kemāl ermede heme ḳıla Dügümlü Baba
- 15 5 Ger ta' acübde iseñ hep bilerek mu' cizeni
Müslim olmaz deyü var daḥı 'acīb baḳ evfā
- Kim dediler dirilmeyiz ölünce biz ḥāk
Bilür el-ḥaḳ yok iken ḳıldık 'ademden peydā
- Boynu üzre olarak ḥalka 'inād ile ḳalāl
Nārīñ aşḥābı demek bunda ṭuruyor ebedā
- 6 Ḥaseneden bile der aḳdemi ḳahr-istihzā

⁹²² B nüshası tekrar eden beyitleri almıştır.

⁹²³ İşbu istīlā tefsīri sūre-i Tevbe tefsīrinde 194. şaḥīfede ve sā'irlerinde müfaşşılan muḥarerdir. vr. 98/a.

- Bildi küffār mürūr kılmış idi böyle aña
- El-ḥaḳ ‘afv edici Ḥaḳ soñra da ĩmān edene
Pek ‘azāb kılıcıdır eylese ısrār icrā
- 20 7 Kefere der niçün ermez diledükçe delīl
Sen hemān münzir u her kavmde idi rāh-nümā
- Allāh a‘ şāra göre mu‘ cizeler etmede līk
Burada her biri başka diliyor istihzā
- Yine naş var ki veririr ḥüzn-i ‘adem taşdıķı
Hep bilüp mu‘ cizeñi şunlar ‘ināddan ḥaḳķā
- Ḳıldı münşaq kameri mu‘ cize her nev‘ ile Ḥaḳ
Yine manşüş ü meşhūd ki oldu eclā
- Kim tevātür yine aḳvā sebep-i ‘ilm olarak
Böyle dünyāda da inkār olabilmez aşlā
- 25 Ol tevātür derecesinde gide bī-ihşā
Oldu dībāceye mi‘ rācı vü cüz’ī inşā⁹²⁴
- 8 Ḥaml-ı nisvānı hem anda ne ziyāde noḳşān
Ḥaḳ bilür bir ḳaderiyle erişür hep eşyā
- 9 Hep görülen ile görülmeyeni de O bilüp
Cümleden pek büyük o Ḳādir şānıyla Ḥudā
- 10 Sırrı cehri gicede gizlü vü gündüzde açık
Ḳavl ile fi‘le müsāvī anıñ ‘ilmi maḥzā
- 11 Emri ile hıfza dendi melekler nāsa
Öñü ardıyla ‘aḳīb-i ḥāris olur bil zībā
- 30 Siyyemā işbu Ḥabībim için edüp ḥarsı
Ḥā’ine mu‘ cizesin ḳılmada ḥā’il ben aña⁹²⁵
- En‘ umı verdigimiz kavmda ḳılmam tebdīl
Ḥālini olmasa tebdīlde ger bu ammā
- Şöyle olmazsa sebep şive-i Ḥaḳ demek kim
Ede bādī-i teraḳķī-i meḳārım aña
- Men‘ kılan yoḳ O dilerse ‘iḳāb bir kavme
Mā-sivā’llāh Aña dōstluḳ ḳılabilmez ḳaḫ‘ ā
- 12 Gösterir şimşegi bārāna ḳocunur rāhı
Aña zirā‘ eder ārzü pür eder ebr-a‘ lā

⁹²⁴ B nüshasında 24. beyit bulunmamaktadır.

⁹²⁵ B: Ḥā’ine mu‘ cizesin ḳılmada ḥā’il ben ha

- 35 13 Hāmd ü tesbīhin edüp ra' d u melā'ik hā'i
Yıldırım nāzil edüp kime diler erer aña
- 113/b *Sūre-i Ra' d*
- Hāḡ şedīd kādir edüp dīn cedelin çok birisi
Yıldırım vurdu Hābībin hem edüp istihzā
- 14 Hāḡḡadır hāḡla du' ā dā' ī olan dūni' llāh
Yoḡdur icrā da' vātında hemīn şu gūnā
- Şuyu almaḡ dileyüp ḡuyuya ermez eli bil
Feme şu gelmeye kāfirde ḡalāl hep o du' ā
- 15 Hep zemīn daḡı felek sākini gölgede hemān
Rūz u şeb ḡav' an ü kerhen baña sācid hāḡḡā
- 40 Ki demek müslim eder istek ile o zībā
Ye' sde kāfir eder bil aña yoḡ ḡayr ebedā
- Hāḡ kemāli ' adedi ile kemāline sezā
Mefḡar-ı rus' le şalāt sūbḡa-i Dügümlü Baba
- Evliyālarda ḡavāriḡda Resūl mu' cizesi
Sāyesiyle ki heme vaḡt eriyor o eclā
- Bize mer' i vü tevātürle ḡurur ' ālemde
Degil inkārda ger emān Dügümlü Baba
- 16 De Resūlüm şu yer ü göklere de Rab kimdir
Bulamaz bir diyecek sende ki Yezdān maḡzā
- 45 Böyle nefsince bile sūd u ziyān edemeyen
Mā-siva' llāhı ne ma' būd ḡutasız dōst ma' nā
- De kim a' mā vü başīr nūr u ḡalām yeksān mı
Beñzer īmānı eden eylemeyenlar bil Aña
- Yā şerīk dedigi yaratdı mı kim beñzediyor
De ki Hāḡ birdir O fā' iḡ yaradan bil ḡaḡ' ā
- 17 Vādī-i ḡalblere Ḳur' ān zi-semā erdi maḡar
Gide süpründü hep inkār ere īmān maḡzā
- Hūly ü āvānı zer ü sīmi de beñzer ki hāḡḡıḡ
Ne ki zā' id gider andan o ḡalur ḡāşş-ı ra' nā
- 50 Hāḡḡ u bātıl iḡün īrād ederim şöyle mişāl
Bātılı māhī vü Ḳur' ān be-ḡulüb sūd-pīrā
- 18 Kim ki mü' minse cinānda aña var her iḡsān
Kāfire fā' ide yoḡ etse de ger şöyle fedā

- Māl-ı dünyā hep anıñ ise de mişli de me‘ an
Verir idi ki şedīd rüz-ı hesāb ü haşr buña
- Meskeni nār ede kim Haq ne fenādır bu firāş
Bu harāretde bir içim şu mu hep bu dünyā
- 19 Saña Furqān nüzül eyledi Haq ile bilen
Bilmeyen kör gibi midir gider hāşş-ı ‘ uqālā
- 55 20 Kim ezel ‘ ahde vefā etdi o kırmaz anı hem
Ediyor vaşlını kim vuşlatı emrim zībā
- 21 Hem de Mevlādan eder bīm o hesābdan qorqar
22 Ta‘ b-ı tã‘ atde benimçün ediyor şabrı edā
- Kim şalāt kıldı verir gizlü vü açık luţfumdan
Kötülük maḥv eder o hem hāseneyle icrā
- 23 ‘ Āqibet mesken-i ecel dār-ı ḥulūd ola cinān
Eb u ümm ü zevce evlādı da şāliḥe o cā
- Ede memnūn deyü bunlarda qonacaq buraya
Her bir ebvābdan erer hem de feriştehler aña
- 114/a *Sūre-i Ra‘d*
- 60 24 Diye kim size selāmet çün ediñ sen şābir
‘ Āqibet ḥüsn-i maqām devr ediñ anda zībā
- 25 Kim kırar ‘ ahdimizi bil kim o ermiş ezelī
Hem eder qaṭ‘ anı vuşlatla ki emrimiz aña
- Hem eder yerde fesād şunlara olur la‘ net
Sū’ emginde qalur dār-ı cehennem ne fenā
- 26 Ben eder başt u tar rızqını kime dilesem
Ehl-i dünyāniñ olur öyle surūru maḥzā
- Ḥālbu kim nisbeten ‘ uqbāya ḥayāt-ı dünyā
Cüz’ī bir geçinecek buldu zevālı qaṭ‘ ā⁹²⁶
- 65 Eyle ey Bārī Resūlüñe selām-ı bī-ḥad eḥaḳ
Bizde var ḥaḳqı ‘ aẓīm eyle anıñla sen edā
- Bildi dünyāyı bütün cüz’ī vü ipsiz şapsız
‘ Işq-ı Haq bend-i eḥaḳ böyle Dügümlü Baba
- 27 Küfr eden der niçün āyātı bizim maqşadımız
Üzre etmez deyü böyle baqup o küfr-efzā
- De ki hep kime dilerse o ḍalāl vermekde

⁹²⁶ B: Cüz’ī bir geçinecek buldu zevālı ḥaḳqā

- Deyüp o sihr u teħakkümde dilersiz baña
- İşbu gördüklerine sihr dedikde anlar
Böyle demek ile bādī-i alālldır zīrā
- 70 Rü'yetin Hağ diyerek kendü de Hağğa rāci'
Edügün fikr-i eşağ etse olur aña hüdā
- Uss-ı imān böyle vü ezğārım ile itmīnān
'Arşa-i albini ger ıla avī vü zībā
- 28 Muğma'in olmada zıkrımle ulüp bilmiş olan
Pür-řalāğ mü'mine hep merci' -i ağsen ü tūbā
- Bulamaz rāğatı řāğ olsa cihāngīr rūğca
Çünki rūğūñ dilegi 'ıřğ-ı İlāhī zīrā
- Muğma'in Hağğa 'avām-ı mü'min olup ulluğda
Zīb ü envār-ı ħavāřdır be-ğağāyığ-ı esmā
- 75 albi olursa eğāř Hağğı müřāhid ya' nī
O kemāl ile Kemāl zīveri bulsun ebedā
- 'Acizim medğ-i Resül gibi řalāt ta' rīfe
Hağca kendüce nīce ħağğdır o olsun ebedā
- Ben ħağğk bende-i efkende-i dilbend-i ümīd
Muğma'in ıla eğāřlarca Dügümlü Baba
- 29 Edüp imānı vü řalāğı bulunanlar için
Ne güzel nī' met ü devlet ne güzel hep süknā
- 30 Rusül isbālimiz-āsā kim idi sābığda
Etdik irsāl seni ur'ānı kırā'at-pīrā
- 80 Küfr edüp der ki ne Rağmān de ħağğk Rabbimdir
Bī-řerīk ya' nī tevekküldeyim 'azm ola buña
- 31 Ger bu Furğānla yürüse yer şağ olsa
Dese meyyit sözü kolay bize o da ammā
- Mü'min olmaz ezel 'ilmimde mü'ebbed kāfir
Cebri şırf şanma ħilāfsız şu demek cebr-āsā
- Mu' cize evvel ü şimdi hep erer ki bize
Dilesem nāsı hep imānda ederdim mağzā
- Kim ki ur'ān oğur öylece ılsun demek o
Mu' cizāt etdi heme öyle Resül-i dü serā
- 85 Çift sürer gibi gelüp vāfi şecer emrinde
Hağ Resülü edügün o da ıllardı inbā

Çoçdu meyyitde du' āsıyla zehī buldu Һayāt
Һaқ Resūlü dedi қabrinden erūp de zībā

Evliyā Tayy-i mekān etmede yūrūr gibi kūh
Pek Һaқıќ tābī' i o mu' cize kim nūr-efzā

Gördü kim nās o zamān demedi Қur'āna diger
Çün bu meşhūd u bedīhīye Һaқā'ıќ inbā

Sebeb-i ' ilm-i tevātūr bize öyle eriyor
Hemde küffārca ilzām idi kim şöyle edā

114/b *Sūre-i Ra'd*

90

Mu' cizāt kılmadıќ eslāfa da cebri derece
Fehm ü kesb etmeli mü'minlere her dem eclā

Sebebi fi'l ki küfr içre қalur bu müşrik
Buña қahr ere veyā fetħ eylesen kām-pīrā

Kim bil o va' dimiz erdi vü Һilāfsız hıç bil
Oldu bu Mekkeyi fetħ ü heme sā'irde añā

Cebri şırf şanma o fetħi de ki mü'min қalup
Kefere çıќdı demek necis ü eҺaқ men' -efvā

Etdi dāderi vü Mūsā dağı Һarb küffār
Қılmadı turdu pek az burada ' ömr-i ' İsā

95

Ya' nī Һaқ vaқde göre ' ömre göre emr ederek
Hep nebī idi muṭābıќ Һareketde zīrā

' Aded-i ümmeti de pek az olup ref' inde
Eylemez Rabb-i қadīr Һāric ü vüs' -ı emr aşlā

Ümmeti kıldı cihād kendüsü ref' olmuş iken
Dīn için eylediler çok ölüp de hep edā

Dīni nesh olmadan anda da kibār kıldı cihād
Bize hep kılamaz inkār Naşārā Һaққā

32

Hem de evvel de rusül öyle olur istihzā
Mehl erūp münkere қahr olur ' azābım pek añā

100

Biz ki her nefsiñ umūrun bilür iken müşrik
Kendüyü bilmeyeni kılmada nā-Һaқ şürekā

33

De ki eşnāma sezā ismi deyüp eyle nazār
Bil İlāh demege bu vaşf ile Һaқ var mı añā

Yerde Һaқ şirki de dedigiñizi bilmez mi
Ya denen nāmdan ' ibāret ki oyuncaқ-āsā

- Kıldı şeytān müzeyyen reh-i Hāḡdan mefrūk
 Ezel ʿilmimce bil azmış olamaz dene hüdā
- Cebri şırf kılmıyor O cüzʿi irāde cārī
 Līk vuḡūʿ a geliyor cebri-veŝ o ʿilm-i Hūdā
- 105 34 Dñyevī bunlara varınca belā kim olarak
 Olur ʿuḡbāda ḡadīm ḡurtaran olmaz zi-Hūdā
- 35 Derk iḡün dedi cinān ŝālīḡe mevʿud u ŝebīh
 Zeyl-i eŝcārı cārī şulu bōstān-āsā
- Pür-beḡā meʿkül ü gölge ki netice-i ŝalāḡ
 Küfre de nār netice o ḡıyās-ı eclā
- 36 Saña münzelce feraḡ-yāb Naŝārā vü Yehūd
 Līk var bunda ki baʿzısına inkār-efzā
- De Hāḡ emri aña ḡulluḡ ile şirk eylememek
 Kılıyorum aña daʿvet kim o merciʿ ḡaḡḡā
- 110 37 Her nebīye de lisānınca kitāb erdigi-veş
 Böyle Furḡān ʿArābī indi saña pek raʿnā
- Kāfiriñ derkine göre buyurur mülzem ola
 Peyrev olsañ aña kim benden eder ḡıfzı saña
- 38 Kıldıḡ irsāl-ı rusül ezvāc ü evlādı da var
 Muʿcize ermedi hiḡ ermeden iznim ḡaḡʿā
- Beşere lāzım o da meyl-i ḡabīʿi olsa
 ŝuña meyl etmedi ḡabʿında yoḡ ʿİsā vü Yahyā
- 115/a *Sūre-i Raʿd*
- Sāʿiri yine ki meŝhūr rusüldür çoḡ idi
 Kıldı Dāvūd u Süleymāna keŝir Hāḡ iʿḡā
- 115 Zühd ile kimisine erer o ḡuvvet efzūn
 Kimine nāḡıŝ olur şimdi de böyle zīrā
- ḡudreti var ise zecr ʿaḡlı vü ŝerʿi olamaz
 Kim aña vü neslini ibḡāya ziyānı zīrā
- Dörde dek zevce vü civārı da ki böyle olup
 ŝimdi meczūm kim İslāmca ʿiŝmet-aʿlā
- Geḡen evḡāta göre idi ki iŝlāḡ iḡün
 Anlara erdi kütüb dāʿimi ḡurʿān be-cā
- 39 Eyledim diledigim üzre anı maḡv u ibḡā
 Bendedir ümm-i kitāb ʿilm-i ezel ḡayr-ı eclā

- 120 Hîç nâdimlik u İzidde hüdûs denmeye kim
Sâlifîñ mevsimi geçdi deyü lâ-ħağ şu aña
- 40 Kılısağ ibrâz saña dünyâca da ħahrı kefere
Ya seni kılısağ anı etmeden i' zâm be-beķā
Ya' nî meczûm saña vaħyımle bedîhî olıcağ
Saña iblâğı gerek baña ħesâbın hep edā
- 41 Mekke kâfirlere görmez mi yerin bi't-tenķiř
Ki verir Ħağ size aña o 'alâmet zîrā
Ħükümü def' kılacağ kimse bulunmaz el-ħağ
Hem ħesâbımda serî' uħrevî bu ħahr-efzā
- 125 42 Rusüle şu kefereniñ selefti mekr etdi
Cümle mekriñde cezâsı yine Ħağdan aķvā
Ne bî-kesb eylese hep nefsi anı da ħağ bilüp
'Āķibet kime cinân fehm ede küffâr aķvā
- 43 Küfr eden der ki degildir bu Resûl Mevlâdan
De Ħudâ beynimize şâhid kâfi ebedā
Saña Ħur'ân u vefîr mu' cizelerle şâhid
Kütüb-i sâbıķada da ben idim vaşf-efzā
Olmada böyle melâ'ikte saña şâhidler
Hep görölür o da ħarb etdi ki nuşret-efzā
- 130 Kendü 'ilmim ile Furķân eremez mişli bunuñ
Böyledir hep saña şâhidlige kâfi Mevlā
řoñra şâhid o kim 'indinde olup 'ilm-i kitâb
Hep bilüp eylemiyor ketmi de demek eclā
Cümle yerlerce feleklerce melekler tesbîħ
Hem şalâtda bu Resüle daha olsun şu 'ulā
Evlüyâdan kiminiñ şehveti yoğ öyle ħaķıķ
Luťfca lîk peder oldu baña Dügümlü Baba

*Sûre-i İbrâhîme 'Alâ Nebiyyinā 'Aleyhi's-şalavâtü ve's-Selâm ve Hiye İşnenâni ve
Ħamsüne Āyeten*

- 1 1 Anları demede Fârûķ hemân Tañrı bilür
İbn-i 'Abbâs ü diger olmada te'vîl-efzā
Keremimdir saña Ħur'ân kim iznimle çıkar
Küfrden 'âlemi îmâna o nür-ı a' lâ

*Be-luťfi'llâhi te'âlâ cild-i evvel burada ħatm olup ve cild-i řânîye ibtidâ olunmuřdur.
Lillâhi'l-ħamd ve's-şalavâtü't-tâmmât.*

Bi-‘avni’llāhi Te‘ālā cild-i şanīye buradan ibtidā olunmuşdur.

- Cümleye gālib ü her ḥamd sezā Allāha
Yoldur o dīn anı buldur ki o ḥaḳdır zībā
- 2 Öyle Ḥaḳ ki yer ü eflākdaki el-ḥaḳ mülkü
Veyl kāfirlere çün ḳahr-ı şedīd ḳıla şuḅa
- 5 3 Bunlar ‘uḳbāya edüp bār-ı cihānı tercīḥ
Men‘ ile Ḥaḳ yolu egriltdi be‘īd ez-Mevlā
- 4 Olmaz illā neseben ḳavmi lisānda ki Resūl
Evvelā vāsītasız hep gerek iblāg çün aḅa
- Bunuñ için ‘Araba ba‘şı denilmez maḥşūr
Oldu bā-terceme her yere de el-ḥaḳ inbā
- Şāh eḥaḳ vālī lisānınca yazaraḳ fermān
Tercemeyle ola ḥükmünde ki her ḳavme edā
- ‘Arabī el-sine a‘lāsı yine bu Ḳur’ān
‘Arabī ise de i‘cāzla zehī müsteşnā
- 10 Kim Resūldür dese Ḳur’ānı gerekir taşdıḳ
Kāffe-i nāsa Resūldür o da manşūş eclā
- استعید با الله العظيم (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا)⁹²⁷
- (قَوْمِهِ) rāci‘ olup burada Şāh-ı rusüle
‘Arabī hep kütüb-i sā’ire denür hem-tā
- Bunları terceme ḳıldı edüp inzāl Cibrīl
Deyü de olmada tefsiri bunuñ hep ra‘nā
- Ezel ‘ilmiyle bilüp ḥālleri hep şuḅa göre
Dileyüp kılmadadır ḳāll u ikrām-ı ḥudā
- Cebri şırf ḳılmıyor O cüz’i irāde cārī
Līk vuḳū‘a geliyor cebrī-veş o ‘ilm-i Ḥudā
- 15 Cümleye gālib olup Ḥaḳ kim eḥaḳ aḅlamalı⁹²⁸
Ezelī böyle ḥikem ḳılmada bir bir icrā
- 5 Benī İsrā’ile Mūsāyı da ḳıldım irsāl

⁹²⁷ “Biz seni başka değil, ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak bütün insanlara gönderdik.” Sebe’ Sûresi, 34/28.

⁹²⁸ B: Cümleye gālib olup Ḥaḳ ki Ḥaḳīm aḅlamalı

Ki karanlık bu dalâl nūr-ı hüdā kām zīrā

Geçen eyyāmı ede bunlara ihtār bunda
Hep delil şabrı vü şükrü edene pek ifā

6 Zikr ediñ en' um-ı Haqqı dedi Mūsā size çün
Āl-i Fir' avndan O kıldı rehāyı icrā

Erkek evlādıñız i' dām u kızıñızı huddām
Gibi çok qahrı kılardı size Haqdan ammā

20 Tecrübe gerçi ' Alīm Tañrı kim ' ilmi ezeli
Size kendüñüzü bildirmek o şabr ile şuña

7 Size bildirdi ehaq şükr edene luḫf artar
O ki münkir buña dāreynde hep qahr evfā

8 Dedi Mūsā siz ü hāk ehli de cümle der-küfr
Olsa muhtāc degil O hamd ola her ān haqqā

9 Kavm-i Nūh u ' Ād Semüduñ kışşası ermedi mi
Yine de erdi çok aqvām ki ' Alīm Haq haqqā

Mu' cizemle rusül erdik de anı aḡza şoḡup
Dediler sözüñüze Rabbe de biz reyb-efzā

25 10 Rus'lü dedi yeri vü gökleri Hālık aña mı
Şübheñiz ' afva da dā' ī sizi kim kām-efzā

116/a *Sūre-i İbrāhīm 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi's-Şalavātü ve't-*
Teslīm

Ki müsem mā ecele dek qalasız yoksa kim
Evvel ifnā eder ammā ki eceldir yektā

Haq ezelden biliyor şuña göre bir kim ecel
Levh yazar bunu mu' allaq şadaḡa mişl aña

Dediler mişlimiz insānsıñız ecdād diyenin
Men' edersiz gele burhān emeli istihzā

İşte Sulṫān-ı rusülden de görüp mu' cize hep
Yine ṫaliblik aña da heme ki istihzā

30 11 O rusül dedi ki insān olarak siz-veş biz
Līk mümtāz kılar kimi diler Haq evfā

Emr-i Yezdān yok ise mu' cize olmaz ifā
Mü'min'in işbu cefāñızda tevekkül-efzā

12 O hüdā verdi nice böyle tevekkül olmaz
Verdi şabrı da ezāñız da bu lāzım eclā

- 13 Kefere dedi muhakkak çıkaralım sizi biz
Ya yine döndürürüz milletimize hâşâ
- 14 Etdi Hâk vaHy rusüle şunları ihlâk kılarınız
Yerlerine sizi iskân buyururuz haqqâ
- 35 Bu kerem ümmetiñizde de ehağ kim bunlar
Korkmada vaqfe-i haşr ile va'iddeden ebedâ
- 15 Enbiyâ istedi ayrıla 'adüv bi'l-ihlâk
Cümle cebbâr-ı 'anîd hâ'ib olup qaldı sezâ
- 16 Mevtden soñra da var anlara nâr kim yananiñ
Teniniñ şuları ile şu erilir o cefâ
- 17 Cur' a cur' a içe qahrı yudamaz rütbe fenâ
Mevti qaplar diler ermez yine bil ki bu belâ
- 18 Küfrde mürd olanıñ kül gibi nârda hayrı
Kim fenâ bulmada rüzgâr-ı şedîd ere buña
- 40 O heme furtınalı yevm bulamaz zerrece de
Ki bu azdı ola o hâlde be'îd raqm aña
- Luğf u qahr ile tecellî ki hemân kâffeye de
'Adedi ile şalât kıla Resüle Mevlâ
- Esb meydânı açık furtunada gitmedi kül
Nârgîle bâriz içer bunda Dügümlü Baba
- 19 Revnağıyla felegi vü yeri yaradan Hâqdır
Dilese sizi giderir getürür başqa buña
- 20 Ki bu qavm şâliH olurlar şunu da hep etmek
Bize 'usretlü degildir sehldir emr olsa aña
- 45 21 Gelecek maşşere pek dün kefere ulusuna
Der size tâbi' olup qaldıq aña küfr-efzâ
- Qahr-ı Hâqca bizi cüz'ice de qurtarma mısız
Der hidâyet bula idik size hep şevk-i vefâ
- Bulmadıq şimdi cezi' eyleseñiz etmeseñiz
Bize birdir ki bize Tañrı rehâ vermez aña
- 22 Der ki şeytânda sa'ire size Hâk va' di eşağ
Ben hilâf der idim uyduñuz aña siz ammâ
- Yok idi qudretim azdıрмаğ ile hem de delîl
Uyduñuz levmi ediñ kendüñize etme baña
- 50 Ne sizi ben ne de sizler beni qurtarmağ erer
Hem de döldur deyü şâhib çıkamam şimdi saña

- Zālime kahr-ı elīm ermede Hağdan diyecek
 Kim heme sözləri de anlara ālām-ı eclā
- 23 Mü’minen işleri şālihler lütfum cennāt
 Ki hağk zeylerinden olur enhār icrā

 Kim muğalled hepisi emrimiz ile anda
 Birbirine vü melek kıla selām şevkle du’ā
- 24 Güzel eşcār muğtisi hep ki kelām aḥsen ṭayyib
 Ki şehādet gelmesi vü ne kim öyle zībā
- 55 25 Köküdür yerde kavī dalları merfū‘ be-felek
 Dā’imā meyvede bā-izn-i Hağ el-ḥağ zībā

 Olur irād-ı meşel ki bile nās sehl üzre
 Bil müfessirler aña demededir bu ḥurmā
- 26 Şirk ü sâ’ir bed olan söz şecer-i bed gibidir
 Bū’l-Cehil karpuzı-veş köki yoğ anñ eclā
- 27 Hağ kılar mü’mini aqvā vü şehādet üzre
 Bunu dünyāda da kabrinde de bil eyler edā

 Ezelī ḥālleri bilmekle dalāl münkiredir
 Dilediğın hep eder bellü Aña her eşyā
- 60 Cebri şırf kılmıyor O cüz’i irāde cārī
 Līk vuğū‘ a geliyor cebrī-veş o ‘ilm-i Ḥudā
- 28 Görünür etmeyerek şükrü kılanlar inkār
 Kavmine de kılıyorlar var helākı o cā
- 29 O mağām ede sa‘iri bu mağarr-ı müstekreh
 30 Azdırır nāsı da bunlar kılarāğ şirki baña

 De ki tağbīḥ-i eşed geçdiğıniz dünyāca
 Varıcağ yerleriñiz nār-ı caḥīm bāğī cā
- 31 Söyle kim mü’mine şartıyla şalātı kıla hep
 Rızkıımızdan ola sırran ü ‘alenen luğ-efzā
- 65 Böyle gün gelmeden evvel kim o günde olmaz
 Ya‘nī bu ḥaşr demek yoğ şurada bey‘ u şirā
- 32 Ya‘nī Tañrı ki yer ü gökleri de hep yaradup
 Hem felekden şu verüp rızğ eder eşmār i‘ṭā

 Süfünü kıldı musaḥḥar size emriyle gezer

- 33 Kılıyor şuyu da kim böyle erer nef' -efzā
 33 'Ādeti üzre dönüp mihr u kamer nūr-āver
 Hep musahhar demedir o da heme bu gūnā
- 34 Giceyi gündüzü de böyle musahhar kıldı
 Cümle muhtāc edüğü aña verildi ki be-cā
- 70 Şaysanız en' umum ašlā olabilmez ihsā
 Kendüye zulümde insādır inkār-efzā
- 35 Zikr ediñ böyle du' āyı kılıyor İbrāhīm
 Kıla Hāq Mekkeyi el-ħaḡ ki emānda zībā
- Bu du' ā sā' ire ta' līm baña evlādıma da
 Zi-' ibādātı şanem şavtıñ ere şu gūnā
- Çünkü vahy etdik olur anlar içinde kāfir
 Līk mü'min ola bunlarda da her vaḡtca saña
- Bil her ān mü'mini fetretde de var idi eħaḡ
 Enbiyāniñ heme maḡbūl du' āsı zīrā
- 117/a *Sūre-i İbrāhīm 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi's-Şalavātü ve't-*
Teslīm
- 75 36 Sebeb ešnām çok azaraḡ ki kılar küfr ü ' inād
 Kim baña tābi' ise benden o ancaḡ ḡaḡḡā
- Baña ' āşyi de tevbeye muvaffak buyurup
 ' Afv u raḡma da heme ḡudretiñ erer eclā
- 37 Zer' a nā-ḡābil olan yerde ben evlādımdan
 Kıldım iskān orada beyt-i şerīfiñ ḡālā
- Olsun o anda namāza ki ' ibādāta muḡīm
 Ola nāsdan aña züvvārlıḡa dil şevk-efzā
- 38 Ere etrāfdan aña meyve ki şükr eyleyeler
 Saña ma' lūm nice i' lān edelim ya iḡfā
- 80 Hāḡdan iḡfā olamaz yerde vü gökde bir şey
 Hāmd ola oldu müsinken baña böyle de ' aḡā
- 39 Şükr ola böyle kim İsmā' il ü İşḡāḡ erdi
 Çün ḡabūl edicidir ḡayr u du' āyı eclā
- 40 Bize ta' līm ki şalātda beni kıldı dedi muḡīm
 Eyle neslimden aña hem ki bu evvel gūnā
- Ya' nī neslimden ola demesi ba' zısı demek
 Böyle aḡdemiñi du' ā kıldı mü'ekked zībā

- Dedi luṭfuñla ḥuṣūl bula du‘ā hem baña kim
Eyle ğufrān demek bizlere ders-i a‘lā
- 85 41 Vālideynime de demek buña küfren pederiñ
Fevti vaḥy olmayup evvel heme ez-sū-yi Ḥudā
- Hem Ḳur‘ānda olup (*vālidetī*) böyle ḥaḳīḳ
O veliyye idi ilhām-ı Ḥaḳ aña zībā
- Hem olup (*Āzer*) anıñ ‘ammi ki küfrü manşūş
‘Arabıñ ḳā‘ idesiyle diyor eb şunda Ḥudā
- Der (*Süyūtī*) ki olan küfrde Ḳur‘ānla beyān
Pederi şanma bu zīrā idi ‘ammi maḥzā
- Cümle mü‘minlere de yevm-i ḥesābda ğufrān
Ola dedi ki hemān cümlece ḥāvī bu du‘ā
- 90 Seyyid-i ‘ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle imān edene de ede ḥubbunca Ḥudā
- Ma‘nevīde zehī olan ḥaḳīḳ feyz-i Kemāl
Veled edindi bu İsmā‘īli Dügümlü Baba
- 42 Şanma kim zālimi bilmem diyerek ey insān
Ṭurdururum gözü ḥayrān gūne bil o belā
- 43 Seri ḳalḳar gözü ḥaşre dike nefsin bilmez
Ḳoşa İsrāfile derki eremez hiç zīrā
- 44 Ey Resūl eyle bu yevme ki iḥafa nāasca
Der ki küffār bize yā Rab ola az mühlet ‘aṭā
- 95 Kim rusūl tābī‘i olup da icābet ḳılalım
Der melek var ḳasemiñiz ki zevāl yoḳ ḳaṭ‘ā
- 45 Nefse zālīm yerine ṭurup anı gördüñüz
‘İbret kāffeye bu olur irā‘e ḥālā
- 46 Mekk edüp sā‘ī-i mekr anlar eder ḥaḳda cezā
Etseler kūhu atacaḳ ḳadar anı gūnā
- 47 Şanma va‘dim rusūle olmaz edā ey insān
İntikām şāḥibiyim ḳudret-i dā‘imde baña
- 117/b *Sūre-i İbrāhīm ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhi’s-Şalavātü ve’t-*
Teslīm
- Ki sevābıḳ-ı ümeme lāḥiḳa ‘ibret-efzā
Dünevī görmese bu ümmet ü ḳavm-i ‘İsā
- 100 48 Yerde yer gökde de gök vaşfi dīgergün ḳılınup
Rabb-i Ḳahhāra erer ḥalḳ heme bāriz ḥaḳḳā

- 49 Müşrikîn birbirine hem de şeyâfîn kılup
Zencîre hep vurularak görülecek be-kaḫā
- 50 Bunlarıñ gömlegi kaḫran yüzün ateş kaḫlar
Ki ede her nefse de kesbiyle cezāyı Mevlā
- 51 Haḫ ḫesābında pek esra‘ biri için diğerin
Hiç yükletmez eder sür‘ at ü ḫaḫkın hep edā
- 52 Kāfîdir nāsa bu Furḫān ki benden ḫorḫup
Bileler Tañrı pür-işlāḫ ola çok ‘ uḫalā
- 105 Dedi bir cezbe-i Haḫ ins ile cîn ecri ḫadar
Heme veznince selām ḫıla Resûle Mevlā
- Pehlivān bil bu cihān yıkdı cihāndārları çok
Güleşüp ḫalb ite yere dedi Dügümlü Baba
- Sûretü’l-Hicri Mekkiyyetün ve Hiye Tis‘un ve Tis‘üne Āyeh*
- 1 1 Anları demede Fārūḫ hemān Tañrı bilür
İbn-i ‘ Abbās ü diğeri olmada te’vîl-efzā
- 2 Budur āyāt-ı kitāb cümle ki ḫur‘ān-ı celîl
Kefere der ölecek müslim olaydık ḫayfā
- 3 Buraḫ anlar yiyerek zevḫ-i cihānce yürüsün
Öyle alıḫosun oldukça bilürler ammā
- 4 Böyle bir ḫavmi helāk ḫılmadık illā bil kim
Levḫa ihlākı zamānın anıñ etdik inşā
- 5 5 Çünki bir ümmetiñ ācālı taḫaddüm ḫılmaz
Hem gerü ḫalmadı mevsimce bulunur mecrā
- 6 Dedi küffār saña ey kimse ki ḫur‘ān geliyor
Var cunūn sende görür derki de ra‘ nā maḫzā
- 7 Şādık olsañ o meleklerle gelürdüñ derler
Melek ancak gele ḫahr etmege mühlet yok aña
- 8 Şekl-i ḫāşşında görünce ḫayanamaz bunlar
ḫarblere gelmesi insān gibi idi zîrā
- 9 Oldu inzāl size ḫur‘ān ederim hep maḫfûz
Cüz’-i cüz’ice mübeddel olabilmek eclā
- 10 10 Şekl-i insān ile zîrā yine inanmazlar
Eski ezmānda hemîn ‘ âdet-i Haḫ bu gūnā
- 11 Senden evvel ümeme kendüsü cinsince yine
ḫıldım irsāl rusülü ḫılmışıdi istihzā

- 12 İmtihānı veririz albine zīrā yine kim
13 Mū'min olmaz selefi hālik iken Őu gūnā
- 14 Gökden açılŐa apı ıkŐa nüzūl ılsa melek
15 Der gözümüz ararup sihre bulaŐdı hāŐā
- Görücek bulmasa tahīr yine īmān etmez
İlm-i Hāda ezeli kim ise pūr küfr ebedā
- 15 ılmaz īmān dedi bil cebri ıyās eyleme līk
İlm-i Hāda öyle hīlāfi erebilmez at' ā
- Ede rūh u cesed ü abr-i nebīye be-ebed
Rīh-i pūr-ravh Őalātı yine her hālde Hūdā
- Hābgāhı bulunan yer ki zi-' arşı o a' lā
Hıfr u lahd oldu aña medfen olup da o ' ulyā
- albi bīdār ebedī hāb idi sāde gözüne
Hāl-ı bīdārı bozulmazdı hemīŐe at' ā
- 118/a *Sūretü'l-Hicr*
- Evliyā evden eve naql eder ermez buña mevt
Deyü bil var hādīŐ-i Nebevī de hāā
- 20 Gördüm anlarda kerāmāt u hem göçmüşken
Hāmd ola gördüm anı Şemsden a' lā ma' nā
- Altmış üç sinn-i celīli bu idi avli avī
Bil cihādı da yigirmi iki avl-i avā
- Mekke fethinde vü sā'irde bulunduk da var
EŞca' -ı nās u cihādı da ılıp sev-i eclā
- Evliyāca ılar ilhām melek ile daı Hā
Böyle de idi Şeref-yāb bu Dügümlü Baba
- 16 ııarak gökde burūc bunları ziynet etdik
Ki görenlerde ola baña delā'il-efzā
- 25 17 Cümle Őeytān-ı racīmden anı ıldık maħrūs
18 Gelse söz alma iün vura Őihāb red buña
- 19 Eyledik yeri medīd öyle görünür küre bil
Kim büyükse üzeri böyle müŐāhed maħzā
- ıldık üstünde cibāl hem de be-mīzānı ader
Her levāzım denilür me'kili pūr-neŐve evlā
- 20 Hem de orada heme geinecek Şey verdim
O ki sizden geinür rāzı aña yine Hūdā

- 21 İns ile cîn heme muhtâc bulunan her⁹²⁹ şey'in
Kenzi bizde kılarınız 'ilm-i kaderden i' tã
- 30 22 Ebrce hãmil olur bãdları irsãl etdik
Ere bārãn ile seķã olmadınız hãzin aña
- 23 Biziz ihyã vü imãta eden ü vãriş olan
24 Aķdemî soñra gidersiz Hãķ ' Alĩm öyle aña
- 25 Rabbiñ el-hãķ kılaceķ cümlesini hãşr u cezã
Biliyor kãffe-i ef'ãlce de hikmet-ãrã
- 26 Eskimiş çok senin özlü siyãh bir tĩnden
Ãdemiñ cismini yaratdık idi biz zĩbã
- 27 Andan evvel de duķãnsız bulunan nãrdan biz
Cãnn nãm ķavmi yine eyliyor idik peydã
- 35 28 Vaşf ile dedi feris̄tehlere Rabbiñ ki biliñ
Yaradırım diyerek Ãdemi şöyle zĩbã
- 29 Hem zehĩ tasviye vü nef' edecek rũhumdan
Secde ediñ diyerek eyledim emri de aña⁹³⁰
- ķıla bu secdede ancak Cenãb-ı Ãdem
Secde ķünkü heme maķşũr be-Mevlã maķzã⁹³¹
- 30 Hep feris̄tehler edũp böylece secde likin
31 Yalñız diñlemeyũp eyledi şeytãn ibã
- 32 Dedi Mevlã ne iķũn eylemediñ secde buña
33 Dedi sãcid olamam hãķ bulana Şu gũnã
- 40 34 Hãķ dedi ķık oradan sen ki Şu gũnã merdũd
35 Hãşre dek la' n saña vü anda erer ķahr evfã
- 36, 37 Dedi yã Rab baña sen ba' Şe deġin ver ' ömrũ
38 Verdik o gũne deġin kim o heme mevt-efzã
- 39 Dedi İblĩs bu tãrd eylediġiñ hãķķı iķũn
Bir bir iġvãda olurum veledin hep ammã
- 40 O ķuluñ ki ola sırran u ' alenen Şirkden pãķ
Bir eşer eyleyemez bunlara ķavlim ķat'ã
- 41 Dedim öyle ķulumuñ rãst u ķavĩmdir bu yolu
Hãķ gibi buña mũrã'ãt ki vucũb yoķ baña

⁹²⁹ B: İns ile cîn heme muhtâc bulunan hep şey'in

⁹³⁰ Rũh ma' nãsimiñ tafşĩli sũre-i Baķarada 46 ile muraķķam Őãhĩfede ve sã'ir maķallerde işbu tefsĩrde muķarerdir. vr. 24/a.

⁹³¹ Rũh tefsĩri ile ilgili beyitler B nüshasında tekrar edilmiştir.

- 45 42 Kıdretiñ eremez azdırmaya öyle kıulumu
Faķaķ erer aña kim tābi‘ in olur zīrā
- 118/b *Sūretü’l-Hicr*
- 43 Anlara nār-ı caħīm va‘ d ü ķarārgāh olıcaķ
44 Ťabaķātı yedi her birine ŧāyān-ı eclā
- 45 Müttakīler iķün iħsān ola cennāt u ‘ uyūn
46 Denilür girüp emān iķre oķuruñ ebedā
- 47 Her biriniñ ıķaraķ hıķd ü ħased ķalbinden
ŧāf u dāderce taķābülde ħaķıķan eclā
- 48 Anlara renc ü meŧāķ ermeyüp anda ebedī
Ťuruyor olmaya iħrāc oradan eclā
- 50 49 Eyle inbā kim ‘ ibādım bile erħam u Ğafūr
50 Hemde ķahrımdır elīm aña göre ola sezā
- ümle zī-rūħdaki enfās ile ŧa‘ r u fikri
‘ Adediyle de selām ede Resūle Mevlā
- Muħliŧān bende-i Ğaķ ħaķ yola kim dilbend baķ
Cismi de ķıldı numūnesi Dügümlü Baba
- 51 Ŗöyle de söyle misāfirlerin İbrāħimiñ
52 Ki selām verdiler aldı bu olup ħavf-efzā
- 53 Ki ta‘ āmın yetmedi ŧu aña dūŧmenlige dāl
Dedi ķorķduķ dediler ķorķma biziz müjde-resā
- 55 54 Luťf-ı Ğaķ necl-i ‘ alīm kim saña nāmı İŧħāķ
Dedi tebŧir-i ‘ acīb öyle müsinken eclā
- 55 Demeyüp reybce bil ķaŧd ne ‘ aźīm luťfu demek
Dediler müjde ŧaħıķ deme ümīdsiz güyā
- 56 Dedi kim Ğaķdan ümīd ķať‘ eder illā ola dāl
Bilmeyüp luťfu ki hep evsa‘ -ı ekvān zīrā
- 57 Oldu mefhūmu melek oķ edügünden ŧordu
Daha var mı deyü fermān-ı İllāhī maħzā
- 58 Dedi ŧu küfrü füzün ķavmi ki iħlāk ķılarız
Āl-i Lūť cümlesine ola necāt hem icrā
- 60 59 Faķaķ o ŧehrde zevcesi ķalacaķ anıñ
60 Oluyor hālike kim küfrü o etdi ħālā
- Her nebī zevcesi ‘ iffetde ki nāmūs-ı pek tām
Küfrü kendüye idi kāfire bu da zīrā

- 61, 62 63 Āl-i Lūṭa o rusūl erdi dedi tanımadım
Dediler şekde o ḳavm edecek ifnāyı Ḥudā
- 64 65 Şādıḳız Ḥaḳ ile vāfi gicenin cüz'ī hemān
Geçerek cüz'ī hemān gitmeli sen şu gūnā
- 66 Eyle ta'cīl gidecek gerüye bakmayalar
Vaḥy-ı Ḥaḳ erdi şu ḳavm şayḫa dek olur ifnā
- 65 Pek me'al ḳışşalarıñ söylenişi farklı meḳīs
Yine i'cāzda cümlesi iken şu gūnā
- O rusūl ya' nī melekler ḥasenü'l-vech heme
Lūṭa geldik de şıḳıldı ki fenā ḳavm maḥzā
- 67 Baña çok şu' bca yevmdir ki tasallut etse
Der iken ḳavm 'acele geldi ki efkārı fenā
- 68 69 Ḥavf-ı Ḥaḳ ola misāfirce ḥicāb vermeyesiz
Ḳorḳca Allāhca elem çekmeyeyim ben aḳvā
- 70 Dediler biz demedik mi misāfir alma
Kim ḡarīb gelse ederler idi bed fi' li aña
- 119/a *Sūretü'l-Ḥicr*
- 70 71 Bil ki bu ḳavmde livāṭayı işidir idi Lūṭ
Dedi imān ḳılanañ 'aḳd-i benātım ezkā
- 72 Ḳasemim 'ömrüñe olsun ki Resūlüm o ḳavm
Serseri idi ḍalālca hemān öyle ki fenā
- Mā-sivā'llāha ḳasem ḳılmaḳ olamaz bil o
Bunu da yaradana demek eder hep maḥzā
- Mā-sivāsınca ḳasem etdiginiñ cümlesinin
Bihteri 'ömrü ki dāreynce hep 'ömrān hüdā
- 73 Seḫeri şayḫa-i Cibrīl tutup da ki pek
Etdi ihlāk hepisini burada şu gūnā
- 75 74 Beldeyi zīr-u-zeber ḳıldı kim emrim erecek
Yagdı kerpiç gibi aḫcār kim o vely ile belā
- 75 Beñzemez taşlara dünyāda nişānlu ne 'iber
Ya kime erecek olsa adı taḫrīrlü buña
- 76 77 Olaraḳ yol üzerinde görünür şimdi yeri
Mü'minīne bu da hep ḳalmada 'ibret ḥaḳḳā
- 78 Yerleri şıḳ şecer ḳavm idi (*Eyke*) ehli
Kendüye etdi ziyān küfrü aniñda eclā

- 79 İntikām erdi o (*Seddūmla*) ikisi görülür
80 (*Hicr*) kim kavm-i Şemūd Şālihi münkir ammā
- 80 Bir nebī münkiri mecmū^c una münkir bir bir
(*Mürselīn*) der ki faḫaṭ birdir o mürsel maḫzā
- 81 Mu^c cizāt erdi çevirdi nūrun inkārda o kavm
82 Kūh delüp yapıdı büyü^t zu^c mu celī emn-efzā
- 83 Bunları da tūtarak şayḫa-i Cibrīl be-şabāḫ
84 Öyle yapıdıkları ev etmedi men^c i vü vefā
- 85 Yer ü gökler ile mābeyndekiniñ ḫalkı da hep
Ḥikemim ile olup rūz-ı kıyām ola şuñā⁹³²
- Bunlara şafḫ-ı cemīl eyle buyurdu Ḥaḫ bil
Naşş-ı seyfdir buña nāsiḫ olup evfā aḫvā
- Ola Rabbim heme aḫvālce Ḥabībine selām
Vaşl ü rıdvāniña bādī kerāmātda baña
- 85 Ḥāric-i vūs^c üne emr eylemeyüp de Ḥaḫ hep
Münzevī böyle şu kavm içre Dügümlü Baba
- 86 Rabbiñ el-ḫaḫ yaradup ḫākı vü eflākı bilür
Olamaz hīç vifāḫ ile nifāḫ gizlü Aña
- 87 Saña Ḳur’ān be-ḫaḫ seb^c -i mesānī verdik
Yedi āyāt ü süver ü medḫ-i İllāhī zībā
- 88 Eyleme dīnsiz eālālara raḡbetle nigāḫ
Bī-nevā müslime ḫüzn eyleme ver sāye buña
- 89 De ḫaḫīḫ münzirim aña ki degildir mü’min
90 Hem de Ḳur’āna muḫesemlik eder o icrā
- 90 91 Ḥaḫ bu Ḳur’ān kehānet ile şı^c r u siḫri
Ḳılup ^cuzv eyledi envā^c esānīdi buña
- 92 Rabbiniñ ḫaḫḫı için bunlara hep işledigin
93 Şorarak buña yine ḫılarım elbetde cezā
- 94 Ḥükmümü şer^c imi bir bir sen edüp de tefhīm
Şabrı ḫıl kāfī cezāyı ḫılarım ben icrā
- 95 Ya^c nī müstehzī olup Ḥaḫḫa şerīki ḫıldı
96 Bilecekler ki ḫarīban ḫılarız aña cezā

119/b *Sūretü'l-Hicr*

Ḥāriḫū'l-^c āde cezā buldu bunuñ cümlesi de

⁹³² 85. âyetteki bu beyit, A nüshasında yoktur.

- Arası geçmedi çok oldu ser-ā-ser inşā
- 95 97 Anlarıñ kavline ger kalb-i şerīfīñ şıkılır
Bil ħamiyyet ile dir emr-i ṭabī' i zīrā
- 98 Ħamd ü tesbīḥ u secde kııl ' avāṭıf-ı ebedī
Bu ṭabī' i esefī etmeli dil hep ifnā
- 99 Ṭur baña ḥaḳ' ibādetde yine her ānda
Tā yaḳındır eceliñ böyle bula bedr ü vefā
- Müslim için hep o ta' līm demektir çünkü
Cümleye kendü ' ibādetde ki fā' ik ḥaḳḳā
- Resm ile ' ilm ile ' ayn ile ḥaḳ' ile yaḳīn
İsm ü resmisi ' avāmca demededir fuḳālā
- 100 Evliyā ' ilm-i yaḳīni ile ra' nā oluyor
Evliyālarca fehīm ' ayn-ı yaḳīnde ḥaḳḳā
- Enbiyā ḥaḳḳ-ı yaḳīnde o idi ekremi hep
Ḥālīdir ḥaḳḳ-ı yaḳīni de ḥaḳīḳat zībā
- Ḥaḳ mücāhidleri efḍal dedi kııldı müjde
Ecri ile de selām kııla Resüle a' lā
- Göz göz o ' ayn-i yaḳīn ile başiretce edaḳ
Hey' eten dünyevī gözlerce Düğümlü Baba

Sūretü'n-Naḥli Mekkiyyetün ve Hiye Mi'etün ve Semānin ve 'İşrüne Āyeten

- 1 1 ' Acele vermeyiñ Allāhiñ ' aḳāb emri ḳarīb
Şirk olandan biliñ ' ālī berīdir ebedā
- 2 Hep ḳulundan kime dilerse meleklerle buña
Ḳıllar inzāl-ı kütüb rūḥ-ı ḥayāt dilde şafa⁹³³
- Ki bu ' abdim ede inzār ki ma' būd benim
Başka ma' būd olamaz nās ola baña şuleḥā
- 3 Ḥükm-i Ḥaḳla yeri de gökleri de Ḥaḳ Ḥālīḳ
Müşrikiñ sözleri bīhūde bu ' ālī ebedā
- 5 4 Bir cemād nuṭfeden olmuş idi insān cismi
Şekl-i insānda kıllar Ḥaḳla cedel bu ne revā
- 5 Yemek içmek nice in' ām ki behāyim yaradır
Size elbise ticaretce de nef' i evfā
- Gidecek yine de ' avdet edecek mer' ādan
Sizce ziynetle feraḥ verdi hem anlar ḥaḳḳā

⁹³³ Rūḥ tefsīri işbu tefsīriñ 46 şaḥīfesinde ve sā'ir maḥallerde izāḥan muḥarrerdir. vr. 24/a.

- 6 Götürür çok yere yüklenüp eşyânızı da
7 Kendüñüz kılsañız arka iledir ‘usr-efzâ
- 8 Esteri esb⁹³⁴ ü ħarı verdi olup zeyn ü ruküb
Sizce derk olmayanı da yine eyler peydâ
- 10 Dürlü ma‘ nâ yazılırsa da muqaddem şimdi
Baħr u ber naqlı buħarla aña demek imâ
- 9 Ħaħka mevşil yolu da ħalka ħaħki ibrâz
‘Avn-i Bârîye menûṭ egride var bil evfâ
- Dilese cümleyi Ħaħ ħaħka ederdi idħâl
Ya‘ nî cüz’îye irâdeyle kişi yolca sezâ
- Ħaħ liķāsıdır elez cümle-i en‘ umdan da
Ol kadar yine selâm kıla Resüle ihdâ
- Evliyâya da melekler ile ilhâm rûħu
Erişür böyle de ez-feyz-i Dügümlü Baba
- 120/a *Sûretü’n-Naħl*
- 15 10 Ħaħdır el-ħaħ ki semâdan maṭarı bi’l-inzâl
Nüş olup münbit olur hem ola ħayvân isķâ
- 11 Zer‘ u zeytün ile ħurma üzüm ü meyveleriñ
Eriyor cüz’îsi bil küllî cinânda zîrâ
- Var delîller burada kudret-i Yezdâna zehî
Öyle kavme ki şaħîħan o tefekkür-efzâ
- 12 Eyledi leyl ü nehâr şems ü mehi encümü de
Sizlere nef‘ a musaħħar yine emr-i eclâ
- Yine hep anda delîl Ħâdir-i bî-çün için
Şöyle kavme ki ħaħk ‘aqlı da ħaħca ħaħkâ
- 20 13 Dürlü dürlü size yerde neleri de yaradır
Bil delîl bunlara kim bu da tezekkürde aña
- 14 Baħrı da fâ’ideye kıldı musaħħar size O
Taze mâhî yiyesiz ħamd ola her ħâlde Aña
- Çıkara mer’e libâsın hem incü vü mercân
Yardırır baħrı ki fülke O ticâret-efzâ
- O bilür ya‘ nî ki lâyıķdır Aña kılmalı ħamd
Ħaħka mechül ile me’mül çün olmaz maħzâ

⁹³⁴ A: “Esteri esbi vü ħarı verdi olup zeyn ü ruküb” “esbi” kelimesineki belirtme hal eki vezin gereği düşürülmüştür.

- 15 Kūhları koydu yere meyli yeriñ sizce kerīh
Tağları anda ki lahdım içre kemikler-āsā
- 25 16 Halk eder āb u sübül ki bulasız kām u emel
Çoç ‘alāmāt ü nucüm baħr u berde rāh-ārā
- Baħr u berde yer ü göklerdeki maħlūk ‘adedi
Şalavāt ede Hābībine Cenāb-ı Mevlā
- Baħr-ı Aħmerde taşu münkire kıldı iħtār
Verdi fevz tayy-ı mekān eyledi Dügümlü Baba
- 17 Yaradan Hāçç u yaratmaz ki şerīki dersiz
Hiç şerīki mi olur derkiñiz olmaz mı buña
- 18 Şaysañız en‘ umu Hāllākı ne mümkün iħşā
‘Afv u rahmı da kılan mücrime çün O hāççā
- 30 Müntehī olmayup ‘uqbācası bī-ħad ma‘ lūm
Dünevīniñ biri enfās bil o da lā-tuħsā
- Qıla maħbūbuna ikrām-ı vesīle Rabbim
Hep cinān efđalı Maħmūd maçāmı ebedā
- Bu vesīleyle vesīle aniñ ümmetleriniñ
Etdi Hāç ed‘ iyyesin bu yine luş-ı zībā
- Şükr ola kim bizi o eyleyerek ħayr-ı ümem
Hemde bī-ħad ni‘ amı bulduç aniñla hāççā
- O maçāmla da mübeşşerdi buyurdu fermān
Qılalım aña du‘ ā bizleri talşif kaç‘ ā
- 35 Bu da hāççā ki cemīl-i İlāhidir kim
Anı bizden bizi andan ede mesrūr Mevlā

قال النى عليه و على كافة آله و صحبه افضل الصلوة والسلام عدد كماله وكما يليق بكماله على الدوام سلو الله لى
الوسيلة فائه درجة فى الجنة لا ينالها الا عبد واحد ارحم من الله ان يكون هو انا وفى الحديث (اللهم رب هذه الدعوة
التامة والصلوة القائمة أت سيدنا محمدا الوسيلة والفضيلة وابعثه المقام المحمودالذى و عدته⁹³⁵) حلت له شفاعة
يوملقيمة

120/b *Sūretü'n-Naħl*

Kim ezānlarla iķāmet verilüp şoñra hemān
Bunu diye aña ol va‘ di şefā‘ at ki sezā

(ئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ⁹³⁶) āyet ma‘ lūm
Bildirüp levħa gibi aña da Dügümlü Baba

⁹³⁵ Bkz. vr. 61/a.

⁹³⁶ “Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok vereceğim.” İbrāhīm Sūresi, 14/7.

- 19 20 Hâk bilür her ne ki gizlü vü celî eyleseñiz
Şirk olan yaradamaz o heme maḥlûḳ zîrâ
- 21 Hay degil meyyit ü hem ‘âbidi olan bilmez
Ne zamân ba‘ş olıcaḳ anda da ‘âciz ülâ
- 40 22 Rabbiñiz birdir Aña eylemeyen îmânı
Âḫiret münkiridir kibr eder o dense aña
- 23 Sırr u i‘lânların Allâh bilür o taşdıḳde
Kim tekebbürde O sevmez bunu ya‘nî ḳaṭ‘ â
- 24 Añlara dense ne inzâl buyuruyor Yezdân
Derler O eski ḫikâyât ḳılıyor istihzâ
- 25 Yükenüp kendüdeki vizri temâmen şunlar
Bilmeden kimde ki uymuş ise var ḫişşe buña
- 26 Ne ḳabîḫ bunlara taḫmîl olunan bu evzâr
Ki azandan da eḫâḳ ḫişşe ḳılınca ne fenâ
- 45 Bundan evvel yine küffâr olup mekr-efzâ
Hâḳ anıñ âyinesin ḳıldı temelden ifnâ
Düşdü bâm üzerine bilmez iken ki aşlâ
Dendi Nemrûduñ o güşuñ kâfire düşdü eclâ
- 27 Ben derim ḫaşrda rüsvây ola ḳande şürekâm
Ki deyüp de rusüle zaḫmetiñizdi zîrâ
Ver rusülle ‘ulemâ kâfire rüsvâyılık hem
Şimdi nâr-ı sū’-i ‘azâb görmede bir bir zîrâ
- 28 Anlarıñ cânın alurken diye ‘Azrâ’ile kim
Biz kötü etmedik o hep buña münḳâḳ gûnâ
- 50 29 Der cevâb Hâḳ bilür a‘mâliñizi kibriñizi
Ebedî düzaḫa var sizce şudur câna fenâ
- 30 Dense mü’mintlere kim Hâḳ neyi ḳıldı inzâl
Diyor inzâl olan ḫayır ki nûru zîbâ
Böyle muḫsinlere dünyâda da iḫsân olup
Uḫrevî aḫsen olur şunda yeri ne zîbâ
- 31 ‘Adn cennâtı ki zeylindedir enhâr bâriz
Ne dilerse bulunur müttekîye böyle cezâ
- 32 Rûḫların aḫsen alup bunlara der Azrâ’îl
Hâḳ selam etdi variñ cennete el-ḫâḳ zîbâ
- 55 33 Degil illâ kefere gözlüyor ‘Azrâ’îli
Ya ‘azâb emrimi de gözlüyor inkâr ne şuña

Öyle olur de ki eslāfi da zulmü biz aña
Kılmayup kendülere kendüye eyler ebedā

34 Fi' liniñ seyyi'esi aña işābetde olup
Kıplıyor kahrım o ki kılmadadır istihzā⁹³⁷

35 Dedi müstehzī olarak kefare Hāq dilese
Biz ü ecdādlarımız kılmaz idiķ şirki Aña

Hem hārām kılmaz eden Tañrı hārām kılmayarak
Selefi de yine bil kıldı bunu hep süfehā

121/a *Sūretü'n-Nahl*

60 Hāq murād eylemeden ermedi nesnesi līk
Zabı-ı nefse bizi o eyledi gūyā ümerā

Ki mülük emrini bildirse emīr nā-hāqdır
Aksini yapsa nufüzün verebilmez ma' nā

Gerçi ikdār eden anda mülükse de anı
Vermedi öyle rızā sonra kılar yine cezā

Qavilde cüz'ıyye irāde sebep-i qavl ü dāl
Denür iħrāq-ı kebīr kundaq atan qahre sezā

Rusüle lāzım olan emrimi iblāğ be-hāq
Kendü cüz'ıyye irādesi idi kāsib aña

65 36 Cümle ümmetlere Hāq eyledi irsāl rusülü
Şirkden şaķına kulluqda ola nās Aña

Kesb-i yed kimini idlāl kimine verdi hüdā
Ezelī hālleri de bildi hāqıq bu gūnā

Cebri şırf kılmıyor O cüz'ı irāde cārī
Līk vuķū' a geliyor cebri-veş o ilm-i Hüdā

Gezinüp arzda görün n'oldu selef-i kāfirler
Yerleri dürlü alāyım görünür baq ki buña

37 Kim ki dāl ilm-i ezelce saña vahy ermese ger
Çalışursañ da hüdā ermeye nāşır ne aña

70 38 Kefere Hāqka ekīden ki kāsım eylerler
Fevt olan kimseleri etmeyecekdir iħyā

Belī o ba'ş olarak va' dimiz olur bī-şek
Nāsdan çoqları kılmaz ise de derki aña

⁹³⁷ 34 ile 44. āyet tefsirlerinin bulunduğu sayfalar B nüshasında bulunmamaktadır.

- 39 İhtilâf eylediği mes'eleyi hep bileler
Hem yalan dediği de ere bedîhî zîrâ
- 40 Hep ne kim dilese Hâk aña vücûd bul buyurup
Der-^ç aķab kılmada zîrâ anı mevcûd maķzâ
- 41 Kefereden görerek zulmü muhâcir olana
Dünyevî de olur ihsân Medîne de ^ç ulâ
- 75 42 Bilseler uķrevî ecri olur andan ekber
Yine kim şabr ile Rabbine tevekkül pîrâ
- 43 Şundan evvel de ricâlden melek olmazdı rusûl
Müşrikîn bilmese bilür kütüb ehli zîrâ
- 44 Mu^ç cizât ü kütüb ile rusûl erdiği gibi
Erdi aķvâ saña Ķur'ân ki ol pend-efzâ
- Umulur kıla kim îmânı eder fikr anı
Hâk ^ç Alîm olması sâ'irce demekdir maķzâ
- 45 Dîni ibtâl emelinde bulunan mı bil emîn
Yere maķsûf kıala ya ummaz iken ķahrım aña
- 80 46 Ya bunu bir tarafından digere döner iken
Tuta ķahrım beni ^ç âciz edemez şöyle cezâ
- 47 Ya görür digeri hâlik aña havfda erişür
Likin imhâlde Ra'ûf hem de Raķîm Hâk eclâ
- 48 Görmüyorlar mı ki maķlûķlarımıñ gölgesini
Ķılayor yümn ü yesârında düşer secde baña
- Cem^ç ile naşda şemâ'il o yemîne şâmil
Ya^ç nî îmân demek ķâ' idede şöyle edâ
- 121/b *Sûretü'n-Nahl*
- 49 Yer ü göklerde ne var secde ediyor Hâkķa
İhtiyârî ise ecri de zehî erdi aña
- 85 Kim cemâdâtı devâbbı bile etmekte sucûd
Hem melâ'ik de tekebbürsüz eder bir bir edâ
- 50 Fevķden de ediyor havfı melâ'ik Hâkķdan
Ki münezzeħ zi-mekân ^ç âlî O Yezdân ebedâ
- Emr-i Hâk hep ne melâ'ik kılup ^ç aksın etmez
Lîk cüz'îyye irâdeyle ^ç ibâdet aķvâ
- Var hadîş aķrebiñiz baña şalâtı çok eden
Ede ĥubb u emeli üzre her ânda Mevlâ

- Aña qurbiyyetimizce ereriz Haqqā qarīb
Salāvāta buña göre ola her ānda vefā
- 90 Beşer iken melekîyyet ile de vaşfi becīl
Kıldı anlar gibi qulluqda Dügümlü Baba
- 51 Hep dedim iki ilāh tutmayıñ ancak ben bir
Qorqaraq qulluq ola ya' nī hemān böyle baña
- 52 Yer ü göklerde ne var cümle anıñ memlükü
Dince ihlāş ü devām Tañrı yadır yine sezā
- Mā-‘ adāsından eder misiz āyā siz havfı
Rūhlu ise bile emr etmese olmaz aşlā
- 53 Her ne elṭāf size var ise o bir bir benden
Şoñra ererse zarar qılmada siz Haqca du‘ ā
- 95 54 Yine qaldırса bunu sizden olur bir fırқа
Şirk edüp münkir olur ermiş iken luṭf u rehā
- 55 İmdi dünyaca geçiniñ şu idi pek cüz’ī
Görüyor vāfi qarīban o kıyāmet eclā
- 56 ‘İlmi yoq putlara rızkımdan ederler hişşe
İftirāñız size va’llāhi şorarım qaṭ‘ ā
- 57 Kefere der ki feriştehlere Mevlā kızıdır
Haq münezzeḥ zi-veled anlara erkek ra‘ nā
- 58 Kızınıñ mevlidine kim qararır yüzü qavim
İncinür zevcesine utanacak çünki aña
- 100 59 Qavmden qaçmadadır bunu fenā müjde şanup
Der gömeyim yere yā kız qala taḥqırde buña
- 60 O fenā hükm olur olalar āgāh aña da
Kāfire sū’-i şıfat Haqca şıfāt var a‘ lā
- 61 Qādir ihlāka olur ḥikmet ile imhālde
Qılsa ta‘ cīl yüriyenini qomaz o eclā
- Qalır eclā ezel ‘ ilminde müsem mā eclā
Erer ācāl taqaddüm ü teveqqufsuz aña
- 62 Haqca isnād kılarak nefse kerīh bildigin
Der yalan olmasa ba‘ ş idi cinān bize sezā
- 105 63 O muḥalled ü muḥaqqar gire nāra bī-şek
Erdi va’llāhi rusül aqđemi yine zībā
- Qıldı şeyṭān ümemine yine tezyīn ‘ amelin
Bunlara da o Ḥabīb qahr-ı mü’ellim var aña

- 64   Kıldım inzāl saña Qur'ân sebeb ancak ki budur
Şübhe etdiklere dîn emri ola hep eclā
- Ki haḳḳ mü'min olur kavme hüdā vü rahmet
Küfr eden nürdan eder nefsi ya' nī ki cüdā
- 122/a   *Sūretü'n-Nahl*
- 65   Maḳar inzāl ile gökden yeri Haḳ ba' de memāt
Eder iḫyā bu delīl ba' se ere sem' evfā
- 110   66   Keçi koyun deve inekde yine ' ibret kim
Baḳnı içinde süd içile tatlı a' lā
- Ḳan u işkenbesi beyninde iken de ḳaḳ' ā
Bed degil rāyīḫa vü levn ola nūş ravḫ-efzā
- 68   Ḳurma üzümnden edersiz anı kim var sekri
Hemde rızḳ-ı ḫaseni ' āḳile bil farḳ-efzā
- Müskiri men' den evvel idi hem bu āyet
Dedi rızḳı ḫasene ḳarşu ki ḳabḫı inbā
- 68   Etdi ifhāmı ki bal arısına bil Yezdān
Ev edünsün şecer ü küh u ḳovandan zībā
- 115   69   İştihā eylediği meyveden ekl ede şu hem
' Asel ' ilminde olan emrimi ḳılsun icrā
- Nev' an envā' -ı ' asel çıḳmadadır nāsa şifā
Vardır anda hem o da Haḳca delālet-efzā
- Dendi ba' zı ' ilele diğeri ' ilāclar gibi bil
Naḳl olur ḳavl-i kibār küllīsine bunu devā
- 70   Ben yaradup sizi böyle kim imāta ederim
Erzel-i ' ömre varanda ola sizde eclā
- Bilür iken de o bilmez unudur bildigin
A' lem eşyāya Ḳadīr Haḳ çü tenevvü' -efzā
- 120   71   Etdi Haḳ birbiriñizden heme rızḳca fā' iḳ
Hem o fā' iḳ ḳılamaz kölesine bunca ' aḳā
- Nice hep rızḳ veririm māliki vü köle seyyān
Rızḳı memlūk yed-i mālīk ile benden maḫzā
- 72   Ni' met-i Haḳḳa mı inkārda olursuz sizler
Cinsiñizden size zevcātta ḳıldı bu ' aḳā
- Zevceñizden size evlād ü ḳorunlar veriyor
Ḳayyibātlarca da ne rızḳı ' ināyāt-efzā

- 73 Kefere bâtıla ĩmān ediyor bĭhūde
Ni‘ met-i Bārī yi inkār ne ħamāķat zĭrā
- 125 Kūl olur aña ki gōkden maķar inzāl edemez
Yerden inbāt edemez ķuvveti ma‘ dūm evlā
- 74 İmdi Yezdānca mişāl eylemeyiñ aşlā kim
O bilür bilmemde siz kim edüp öyle ħaķā
- Seyyid-i ‘ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle ĩmān edene de ede ħubrunca Ĥudā
- Cezbe-i Ĥaķ ile gençlikde de bilmez gibi nāb
Genc-i ‘ irfān idi pĭr Ĥaķca Dügümlü Baba
- 75 Kĭlar ĩrād be-meşel ħaķ köleyi bu memlūk
Bir mi şunuñ ile ki rızķ-ı ħasen verdik aña
- 130 Kim bu infāķ kĭlıyor sırrı vü cehri bundan
Mütesāvĭ degil ersün baña bil şükr ebedā
- Çoķ nās derkde degil Ĥālĭķ u Rāzĭķ ben olup
Tapıyor cānlu bile olmayup eşnām ki fenā
- 76 Ediyor böyle de mişl iki kimesne ki biri
Ebkem ü seyyidi sevmez edemez ħayr icrā
- 122/b *Sūretü’n-Nahl*
- Müstaķĭm yolda gezüp ‘ adl ile de emr eyler
O müsāvĭ mi şebĭh mü’min ü münkir şuña
- 77 Yer ü gōklerde ġayb ‘ ilm-i İlāhĭde heme
Bellüdü rüz-ı kıyām öyle o pek sır ħaķķā
- 135 Nice gözce ħareket deñlü ķolay hem de serĭ‘
İdi bundan bile aķreb bunu etmek icrā
- Ĥaķ Ĥadĭr cümle-i eşyāya muķadder vaķti
Gizliyor kim ola hep dillere bu bĭm-efzā
- 78 Baķn-ı māderden eder sizleri bĭ-‘ aķl iķrāc
Verdi sem‘ u başar u ķalbi de şükr ola be-cā
- 79 Kūş musaĥķar yer ü gōkler arasında mer’ĭ
Edüp imsāk heme biz mü’mine dāll bu be-vefā
- 80 Eyledi ‘ādĭ olan ħāneyi sizce mesken
Deriden şa‘ r ile de çadırı hem de evfā
- 140 Kim seferlerde iķāmetde ķolay ersün ol
Şūf yūñ ü kĭlda demek dōşeme vü sūd-eclā

- 81 Yaradıldı sizlere gölge vü mağara kühda
Har libāsı dedi Hāḡ berd bi-ḡarīḡu'l-ülā
- Zırh ü cevşen veriyor ni' meti ikmāl eyler
Şāmil ikmāli ne kim olmada icād ḡālā
- Umulur sizce demek Tañrıya eclā ez-ezel
Şükr edüp ḡükmüne teslīm edesiz kārı sezā
- 82 Yüz çevirirler ise sence olandır iblāḡ
Bu degil saña ziyān bunlara olur zīrā
- 145 83 Ni' met-i Hāḡḡı görürler de ederler inkār
Tañrı var dese de çoḡ va' dine kāfir ḡālā
- 84 Yevm-i maḡşerde be-ḡaḡ her ümem için şāhid
Enbiyā şunları ilzāma hemān kim zībā
- 85 Kefere 'afv u rızā dilemek için burada
Hiç mücāz olmaya yoḡ anda bahāne çü aña
- Hem de ḡahrı görücek bil ki muḡaffif olmaz
Anlara mehl bile bunda ḡılınmaz ḡaḡ' ā
- 86 Hāḡ şerīki diyor ammā ki görüp der bunu biz
Saña şirk etdik umar ki vere ālām aña
- 150 Şürekā dedigi hep vere cevāb kāzıbsız
Size biz ḡap demedik ḡapdınız ammā ne fenā
- 87 Müslim olmaḡ diler o olmadı dār-ı teklif
Tañrımız dedigi pinhān gide hep bil ḡaḡḡā
- 88 Küfr eder nāsa da Hāḡdan o ki men' i ḡılar
Aña ḡahr üstüne ḡahr olsa fesādca evfā
- 89 Enbiyāyı ederiz ümmetine hep şāhid
Sen de hem buña ki küffāra da şamildir hā
- Dīn umūrunu heme cāmi' olan ki Furḡān
Saña verdik heme nās istese raḡmet ü hüdā
- 155 Müslimiñ ḡaḡḡına bi'l-ḡāşşa olur müjde-fezā
Şems var herkese ger nūrunu görmez a' mā
- Muḡtebes nūrunu mānend-i ḡamer Şāh-ı rusül
Demez illā ki hemīn vaḡyı bu böyle ra' nā

استعین بالله (وما یُنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ یُّوحَىٰ) ⁹³⁸

⁹³⁸ “Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir.” Necm Sûresi, 53/3-4.

Buyurup o da kim aşhābım olup mişl-i nucūm
İçlerinden kime tābi^ç iseñiz nūr-aqvā

قال النبي صلى الله تعالى عليه وعلى و صحبه و سلم اجمعين (اصحاب كالنجوم بايهم اقتديتهم اهتديتهم⁹³⁹)

Böylece sūnnet ü icmā^ç vü kıyās mecmū^ç an
Muğtebes-i nūr heme Qur'ānıñ odur mihr-āsā

Seyyid-i ^ç ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle imān edene de ede ħubbunca Ĥudā

160

Qāv gibi qavraya dil olma ki çig pişkin ol
Ĥurdabān olmadadır aña Dügümlü Baba

90

Ĥağ muğakkağ kılar emriñ kılu^ç adl u ihsān
Ağrabañız ise muğtāç kılıñız birr ü ^ç aqā

Şehvete eylemeyiñ meyl ü münkir şey'i
Nā-revā kimselere cevr ü ma^ç aşī aqlā

Şāyed emrini tefekkür kılasız kim ya^ç nī
Ĥağ bilür siz de biliñ böyle eder kim eclā

Bil ĥadīş ĥağkı göremeziñ O görmekte sizi
Ĥağca ihsān bil ^ç ibādet anı görür-āsā

165

Cümle eşyāyı başır edüğü āyetde bil
Hep menāhiyi de görür bilüp etme aqlā

Cümle ^ç ālem sözü vü enfāsı elĥāzı degin
Ede Yezdān Ĥabībine selāmı ebedā

Kim ĥilāf söylese söylerdi ki Ĥağ aldanmaz
Keşf-i ilhāmla pür olurdu Dügümlü Baba

91

^ç Ahdi etdikde ediñ Ĥağkıñ o ^ç ahdinde devām
Bozma mağlūfu mü'ekked ki o bā-ism-i Ĥudā

Kim qasem ile demek Ĥağkı kefil kıldıñız
Her neyi işleseñiz Tañrı ^ç Alīmdir zībā

170

92

İpligin muğkem egirüp bozan ^ç avrat gibisiz
Bozmayıñ ^ç ahd ki ĥud^ç ayı edüp fikr aña

Ki görüp kāfiri çok bozma Resūlle ^ç ahdiñ
Tecrübe birbiriñizce hemān a^ç lem ki Ĥudā

^ç Ahdi bozmaqla muğālifligi de mağşerde

⁹³⁹ İbnu'l-Esir el-Cezerî, *Cāmiu'l Usûl*, c. 13, s. 607.

- Bildirir aña hemân ya' nî eder bil ki cezâ
- 93 Dilesem eder idim cümleñizi bir millet
Ezel 'ilmimle hüdâ bu ðalâldır peydâ
- Cebri şırf kılmıyor O cüz'î irâde cârî
Lîk vuqû' a geliyor cebrî-veş o 'ilm-i Hudâ
- 175 Her ne işler iseñiz elbet olur hep o su'âl
Bu da cüz'îyye irâdeyi ne te'kîd-ârâ
- 94 Kâsemi hîle edinme hem ašlâ bādî
Pâlarıñız kıya İslâm da şübüt varken aña
- 'Ahdî bozmağ ile mâni'lik ile Hâğ yoldan
Dünyevî bağ ne olur uğrevî kıhrım pek aña
- 95 Şatmayıñ cüz'î behâ ile ki 'ahd-ı Hâğkı
Hâyır dilseñiz 'indimde olup her na' mâ'
- Kim o hâyra göre dünyâ ile mâ-fihâyı
Verseler cüz'î demek şöyle kalîl der eclâ
- 123/b *Sûretü'n-Nahl*
- 180 Seyyid-i 'âlem ile cümle nebîye şalavât
Cümle îmân edene de ede hubbunca Hudâ
- Pend edüp bozmayasız Tañrıca 'ahdiñ bendin
Bozmuyor tence de kılar bunu Düğümlü Baba
- 96 Tükenür size bu mâl 'avn-ı Hudâ bil ebedî
Şabra ecir de verir bil 'amelinden a' lâ
- 97 Mü'minen hâyır u şalâh hâ'izi erkek ü nisvân
Bulmada tîb hayât ecir 'amelden zîbâ
- Ya' nî imânsız 'amel nef' i kılamaz bil kim
Rûhsuz meyyite mümkün mü devâ ile şifâ
- 185 Böylece tîb-i hayât hâl-i yesârdır be-şelâl
Yâ bulur şabr ederek emr-i İllâhîde rızâ
- 98 Bed'-i Kıur'ânda da ol mülteci Yezdâna heme
Kıurb-ı şeytândan ezelden idi şardı ebedâ
- 99 El-hâğ îmân ü tevekkül edici bendeye kim
Bu musallağ olamaz aña budur kıriz-ı Hudâ
- 100 Anı dōst edene ancağ o tasallütde olur
Hem de Mevlâsına küfr eyleyen üzre icrâ
- 101 Bâ-hikem âyeti biz digeri ile neşhi

- Ederek demede ʔaʕ nen kefere böyle saña
- 190 Mfterilik ediyorsun dedi bil kimi ʕ and
Bilmiyor ekşerisi bunda hikem var zr
- 102 Ver cevb (*Rh-ı Kuds*) yaʕ n ki Cibrl ez-ħaħ
Getürüp de saña o etdi bi-ħaħħın inb
- Öyle tebdili de ħaħ bilmek ile mʕminler
Kala ħalbince mübeşşir olarak bile hd
- Dedi bir cezbe-i ħaħ ins ile cn ecri ħadar
Heme veznince selm ħıla Resle Mevl
- Oldu Mevlya ens cezbeye ħayt-ı eťyab
Aħsen-i vaşlada vardı bu Dügümlü Baba
- 195 103 Bilürüz der kefere ki saña taʕ lm eyler
Aʕ cemi kimse bu Furħn ʕ Arab şevk-efz
- Aʕ cemi ħayr-ı faşħ demek ʕ Arab ise de o
ʕ Acemi denr ʕ Arabdan degil ise ecl
- Aʕ cemi hem ʕ acemi buña muʕ allim denilen
Etdi ʕ ciz bütün efşħları Ķurʕn ecl
- 104 Vermezem rh-ı nect münkir-i Ķurʕnıma ben
Pek elem-nk bulnan ħhrım erer şña sez
- 105 İfk eden ancak o kim münkir-i ytmdır
Küfre vf aña yek cevher ile ʔaş zr
- 200 106 Ola mrtedce ʕ azb kerh ise bu lk olmaz
Muťmaʕin dil olup imnda diyor cebri buña
- Şadr küfre aħılur ise yılan ağzı gibi
Ķarılup ʔar ederim yeri elm pek zr
- 107 Kim o cennta mraccħ ħlıyor dnyy
Ezel ʕ ilmimde ş kfir olarak yok hd
- 108 Oldu mihver gibi ħalb u başar u semʕ i ann
Ķfil olur ezel ʕ ilmimde demektir o aña
- 124/a *Sretʕn-Naħl*
- Cebri şrf şanma ezel ʕ ilmi ħilfsız olarak
Şanki bu mehri de o ħld bil anda ilk
- 205 109 Zevħ-i rħ dnyev imn aña olmaz ki ziyn
Şnra ʕ uħbda ziynlar ola dʕim ħaħħ
- 110 Şnra da hicret eden var o da memdħ olur

- Ki eder zecrde küffār ederkende ezā
- Şoñra da oldu cihādda yine edüp şabrı
Ben Ğafūr rahm ediyorum bile kim şoñra buña
- 111 Haşr erer bil çalışur cümle nufūs nefsi için
Verilür kesb-i yedi hayf kılinmaz eclā
- Küfrde ‘ömrünü hatmi ebedī demek olup
Ebedī öyle cezā şanma ziyādedir aña
- 210 112 Tañrı irād-ı meşel Mekkeyi eyler pür-emān
Rızķı pek vāfir olup ermede her yerden aña
- Seniñ ile eren ihsānıma küfr eylediler
Cū‘ vü havf eyledim iksā ki şu şun‘ uyla aña
- Yedi yıl kaht ü hem imān edeniñ heybeti pek
Erdi kim mu‘ cize vü anları te’dīb-efzā
- 113 Nesebinden bu Resülüm erüp anlar münkir
Olarak erdi ‘ azāb hayf eden anlar o be-cā
- 114 İmdi ekl eyleyesiz tayyib ü helāl rızķımdan
Şükr ediñ ni‘ mete kulluķda iseñiz evfā
- 215 Kim niyāzla dediler küfrü biz etdik idi līk
Nisvemizde de o qahr etdi himem erdi rehā
- Mā-sivā tā‘ atı ‘ işyān ise Haķca nā-haķ
Zevcden zevcesine haķķ-ı haķ elyaķ aķvā
- Erkege nisbeten ‘ aczin teraķum kıldı
Bil nüzül kılsa belā erer ‘ umüm o gūnā
- İçlerinde ki vü neslinde de imān kıılacaķ
Çoķ bilür kılmadı ihlāk ki cezā buña Hudā
- 115 Laħm-ı ħinzīr u dem ü meyte vü bā-ism-i sivā
Kesilen hep ki ħarām kılmayıñ ekli ebedā
- 220 Līk nā-şer‘ī sefer kıılmasa muħtāc iken
Yine sedd-i ramaķ ‘ afv ola ki erħam Mevlā
- 116 Vaşf-ı kızb ile lisānen bu helāl bu ħarām
Demeyiñ ifki o kim kııla felāķ yoķ zīrā
- 117⁹⁴⁰ Cüz’ī bir geçinecek demden ‘ ibāret dünyā
Şoñrası aña elem-nāk ü muħalled eclā
- Seyyid-i ‘ ālem ile cümle nebīye şalavāt

⁹⁴⁰ Āyet numarası tarafımızdan yapılmıştır.

Cümle imān edene de ede ħubbunca Ĥudā

Yād ü tavşif ediyor mu‘ cize-i Ķur‘ānı
Pek güzel anı kıra‘etle de Dügümlü Baba

225 118 Biz Yahūdilere kıldıkdı ħarām bunlara kim
Ĥürmeti ħasr aña etdik saña vāfi inbā

فِي سُوْرَةِ الْاِنْعَامِ اسْتَعِيْذُ بِاللّٰهِ الْعَظِيْمِ (وَعَلَى الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْعَنَمِ حَرَمْنَا عَلَيْهِمْ شَحُوْمَهُمْ اِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمْ اَوْ الْحَوَايَا اَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَعْغِهِمْ وَاِنَّا لَصَادِقُوْنَ⁹⁴¹)

124/b *Sūretü'n-Nahl*

Biz Yehūd kavmine tırnāqları ki idi bütün
Hem inekle koyun iç duhun olup nehy-efzā

Lik karnınca vü arķadaki duhnu ile
Kemigine karışıkça o ħelāl idi şuña

Bu da zūlmünce cezā idi ki biz şādık olup
Yiyecek de buña kesb-i yedi kılındı cezā⁹⁴²

Zūlmü biz eylemedik kendülere kendüden
Kim ‘iķāben aña bil oldu demekdir ma‘nā

230 119 Şoñra da bilmeyerek kim ki fenā işi kılar
Ba‘ de tevbe vü şalāhı ede Ĥaķ ‘afv-efzā

İbn-i ‘Abbāsdan olmaķda rivāyet bil eden
Bedligin bilse de var cehli ħaķıķide şuña

O Ğafūr kim eder ‘afvıyla Raĥīm şoñra da kim
Ĥüsn-i ħāl ile devāmlar kerem eyler eclā

Seyyid-i ‘ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle imān edene de ede ħubbunca Ĥudā

Beni evlādlığına şükr ola kim kıldı ħabül
Uĥrevī cāhda hem-pā ede Dügümlü Baba

235 120 Ümmet-i vāĥide-veş cāmi‘ ecr-i İbrāhīm
Ki bir ümmetdeki ecri kılıyordu o edā

Emr-i Bārīyle kıyāmı idi ihlāş ile pek
Kāfiriñ zu‘ mu gibi olmadı müşrik ħaṭ‘ā

121 Ĥamd edüp en‘um ile münteĥibu’llāh oldu
Eñ sedīd yol bu İslāma o da nūr-efzā

⁹⁴¹ “Yahudilere mahsus olmak üzere bütün turnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere, sığır ve koyunun ise iç yağlarını onlara haram kıldık. Taşkınlıkları yüzünden onları böyle cezalandırdık. Biz elbette doğru sözlüyük.” E’ām 6 Sūresi,146.

⁹⁴² Sūre-i En’ām’da bu 3 beyit geçmektedir.

- Cümle bu ümmet-i Şāh-ı rusüle ʿ aşrında
Be-dil olup bu kılar tesmiye İslām buña
- 122 Dünyevī pür-ḥasene kim şalavātda yādı
Uḥrevī şālih esās ḳalbe şalāḥ zībā
- 240 123 Şoñra o ümmete⁹⁴³ ḳıldım seni de kim peyrev
Baʿ şden evvel o āyīnede bulundu zīrā
- Zuʿ m-ı küffār gibi müşrik degil o pür-iḥlāş
Ḥaḳḳa dāʿ iligi hem ḳıldık eda bu gūnā
- 124 Emrimiz cumʿ a olup ḥaşr-ı ʿ ibādet ḳalmaḳ
Ertesin ḳavm-i Yehūd ḫalib ü işrār-efzā
- Ḥükmümüz şoñra eşedd-i sebte sebep şu gūnā
Hem Naşārāda aḫad gūnü yine o gūnā
- Böylece muḫtelif olanlara da bunuñ için
Hükmen Allāh eder şoñra cezāları icrā
- 245 125 Ḥaḳḳa dāʿ ī-i ḥavāş ol be-ḥaḳāyık ḳaḫʿ ī
Bir de dāʿ ī-i ʿ avām ol olarak pend-efzā
- Kim ki īcāb-ı cidāl etse ḳıl aḫsen yine bil
Ḥaḳ bilür kim ki azup kim ki hidāyet-bīnā
- 126 Ger ʿ iḳāb gerse size aña edüp mişl-i cezā
Şabr eder iseñiz o ḫayr ola hem de eclā
- 127 Ey Ḥabībim ede gör şabrı ki şabr Allāhdan
Vaşf-ı Ḥaḳdan olup eltāfi ile çün maḫzā
- Eyleme ḫüzn ne ki eyledi küffār evvel
Gelecek mekrine de olmaya dil dīḳ-i cefā
- 125/a *Sūretü'n-Nahl*
- 250 128 Aña imdādımız [olur] ki refīḳ bī-reyb
Ḳorḳa benden ola maḫlūḳuma iḫsān-ārā
- Biñ şalāt günde Ḥabībe ere her şey şayı
(*Elfē merra*)dan ere ezīd o ḫaşr şanma şuña
- (*Elfē merra*) denilür şayı da çok ḳılsa murād
Şalavāt hīç nihāyetsiz ere demek aña
- Be-ḥaḳāyık idi irşād-ı ḫavāşda ammā
Gizlü oldu ḫikem-i Ḥaḳ ile Dügümlü Baba

⁹⁴³ B: Şoñra o millete ḳıldım seni de kim peyrev

- 1 1 Her 'uyübdan da münezzeh olan Allâh kerîm
Ka'beden Kudsê pek eşref kılun etdi isrâ
- Enbiyâda şıfat-ı 'abd idi pek ki becîl
Rusûlüñ seyyidini burada der öyle Hudâ
- Cismi hep nûr anı bir giceniñ az vaktinde
Etdi o Mescid-i Akşâda da bedr-i eclâ
- Ki havâlisi emâkinde anıñ var berekât
Çok münbit oralarca da rusûl çok haqqâ
- 5 Bunca maqqad aña âyetlerimizden ibrâz
Etmek için ki Semî' görüp anı Haqq ki sezâ
- Qavl-i (⁹⁴⁴آيَات) bu âyetde yazıldı burhân
Ne ki mâ-fevķide ol gicede mervî zîbâ
- Dendi (⁹⁴⁵مِنْ أَيْنَ إِلَى أَيْنَ) o huzûrda dâ'im
Hem mekânca da münezzeligi Haqqıñ eclâ
- Bu demek 'âlem-i vefķi gezinüp vere şeref
Oldu Yezdân aña bunda da tecellî fermâ
- Haqqı insân göremez kendüsü dünyâda iken
(⁹⁴⁶لَنْ تَرَانِي)ye de böyle sebep olur inşâ
- 10 Öyle cismânî görüp o çıkarak mi' râca
Var hadîş bizlere cennetde görülür Mevlâ
- Küfr olur Mescid-i Akşâya vüşülün inkâr
Eyler âyetde şarâhatce Haqq i' lân zîrâ
- Åsumânlarda da mi' râcına meşhûr hadîş
Münkiri qahr u medhûr eder Haqq haqqâ
- Nice inkârda qalurlar hükemâ mi' râca
Åfitâb da kılıyor çünkü bu gûnâ inşâ
- O cesimse de yüz altmış derece dünyâdan
Mihverinde dönüyor şöyle serî' der ki aña
- 15 Qalmayup şâniye deñlü taraf bâlâsı
Gelerek zeyline zeyli çıkar imiş bâlâ
- Çün müsâvî kılar ecsâm kabûl-i i' râz
Bâq 'anâşırla semâlarca da var o gûnâ

⁹⁴⁴ İsrâ Sûresi, 17/1.

⁹⁴⁵ Nereden nereye.

⁹⁴⁶ "Sen beni asla göremezsin." A'râf Sûresi, 7/143.

Zemherîriñ kürresiyle kürre-i nâr yazarak
Felegi hark olamaz dise de boşdur hükemâ

Kevni hîç yok iken icâd eden eyler tahvîl
Kudret-i Bârîce hâ'il mi olur der peydâ

Gice işneyn Recebiñ idi yigirmi yedisi
Eyledi Mescid-i Aşkşāya burāk nūr-nümâ

125/b *Sûre-i İsrâ*

20

Enbiyâ cümlesi de anı edüp istikbâl
İktidâ kıldı melâ'ik de ber-â-berdi añâ

Besmele oldu namâz içre nebiyy-i a' zam
Muşhafiñ idi suşuru gibi haqqâ zîrâ

Per-i Cibrîl ile ya kim o burāk ile yine
Şahradan varması buldurdu şerefler be-semâ

(⁹⁴⁷سَيِّدُ)ye kıldı kudüm burada şalup Cibrîl
Gitdi refrefle hemân pâdişeh-i her bālâ

Denilür refref anıñ 'ışkı idi Allâha
Mütesesim olarak nūr-ı vişâl erdi añâ

25

Qurba hem nezd-i İllâhîde bu vaşf ile nişân
(⁹⁴⁸قَابَ قَوْسَيْنِ)e fâ'ik dedi Hağ (⁹⁴⁹أَوْ أَدْنَى)

Ṭayyibât ü şalavâtı da Resûl-i aşfâ
Mebde'-i nuğ ederek kıldı sîpâs hamd-efzâ

Hem taḥiyyâtı buyurdu ki namâzda hepisi
Oğunur böyle ki el-hağ kerem-i Hağ hâlâ

Raḥmetu'llâh ü selâm u berekâtıyla cevâb
Buyurup Rabb-i kerîm etdi 'aṭâ lâ-yuḥşâ

Ümmetin derc-i du'â kıldı Resûl-i Yezdân
Hağ kabûl etdi bize oldu mevâhip-ârâ

30

Gördü keyfiyyet ü mişl olmayarak Mevlâ yı
Oldu 'âlemlere raḥmı için 'avd-ı dünyâ

Mekkeye Kudüşden 'avdet ederek yol üzre
Kârbânını görüp kıldı Kureyiñ inbâ

Hâl-i kârbân ile beytü'l-Ḳudsü küfr ehli

⁹⁴⁷ Necm Sûresi, 53/14.

⁹⁴⁸ Necm Sûresi, 53/9.

⁹⁴⁹ Necm Sûresi, 53/9.

Hep şorup söyledi taşrîhi edüp de îfâ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (وَالتَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ. مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ. وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ. إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ. عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ. ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ. وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ. ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى. فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ. فَأُوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أُوْحَىٰ. مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ. أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ. وَلَقَدْ رَأَهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ. عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ. عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ. إِذْ يَبْعَثُ السِّدْرَةَ مَا يَعْثَىٰ. مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ. لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ)⁹⁵⁰

- 1 Çıķup inmekde nucūm haķķına kim Rabbisine
Ya nüzūl etdi bu ur'āna asem böyle añā⁹⁵¹
- 2 Siz Hābībim ile şöhetdesiñiz bildiñiz
Bir dem ayrıldı Hāķdan dilemez hiĉ be-ħaķā
- 35 3 Söylemez nefis ü hevādan kelimātı hep haķ
4 ılmaz o Şimdi de söz ılmasa vaħyi Mevlā
- 5 Tābi' in a' lemi yū meŐhūru Hāsan BaŐrīdir
Bil demiş (⁹⁵²عَلَّمَهُ) fā' ili İzid-i a' lā
- 6 Hāķ avī ādir o ma' nā (⁹⁵³قُوَى) hem de (⁹⁵⁴شَدِيد)
(⁹⁵⁵مِرَّة) ma' nāsı demek hūkmü de eyler icrā
- 7 (⁹⁵⁶فَاسْتَوَى) vāsıtasız buldu bu Hāķdan ta' līm
Oldu bālā-yı ufukda ki ' alā külli semā
- 126/a *Sūre-i İsrā*
- 8 Rabbine oldu arīb (⁹⁵⁷ثُمَّ دَنَا)ca ma' nā
Hāķ münezzeħ zi-mekān urbuna ıldı i' lā
- 40 9 (⁹⁵⁸فَتَدَلَّى) burada ıldı demek Hāķķa sücūd
(⁹⁵⁹قَابَ قَوْسَيْنِ) yine pek urbun ediyor inbā
- Kim ' Arab müttefiķ olsa iki avsın araya
avramıŐ bir ola bu ikiniñ emri zīrā

⁹⁵⁰ “Battıđı sırada yıldız andolsun ki bu arkadaŐınız ne sapıtımıŐ ne de eđri yola gitmiŐtir. KiŐisel arzularına gōre de konuŐmamaktadır. O, kendisine indirilmiŐ vahiyden baŐka bir Őey deđildir. Onu, ĉok gūĉlū, ũstūn niteliklerle donatılmıŐ biri (Cebrāil) ođretti. O, ufkun en yūce noktasındayken asıl Őekliyle gōrūndū. Sonra yaklaŐtıķça yaklaŐtı. Őyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu. Bōylece Allāh, kuluna vahiyini ilette. Gōzūn gōrdūđūnū kalp yalanlamadı. Őimdi siz Őūpheye dūŐūp gōrdūķleri hakkında onunla tartıŐmaya mı kalkıŐıyorsunuz? Andolsun ki onu (meleđi) iniŐ esnasında en sondaki sidre ađacının yanında bir daha gōrdū. Ki onun yanında huzur iĉinde kalınacak cennet vardır. O an sidreyi būrūyen būrūmūŐtū. Gōz ne kaydı ne de hedefinden ŐaŐtı. Hiĉ kuŐkusuz o, rabbinin āyetlerinden en būrūđūnū gōrmūŐtū.” Necm Sūresi, 53/1-18.

⁹⁵¹ B: Ya nüzūl etdi bu ur'āna asem böyle buñā

⁹⁵² Necm Sūresi, 53/5.

⁹⁵³ Necm Sūresi, 53/5.

⁹⁵⁴ Necm Sūresi, 53/5.

⁹⁵⁵ Necm Sūresi, 53/6.

⁹⁵⁶ Necm Sūresi, 53/6.

⁹⁵⁷ Necm Sūresi, 53/8.

⁹⁵⁸ Necm Sūresi, 53/8.

⁹⁵⁹ Necm Sūresi, 53/9.

Belki bundan bile aķreb demedir(أُوْ اَدْنَىٰ⁹⁶⁰)
Belki denmek bizedir bil ki bilür Hıaķ maķzā

Burada demede zı̄bā ki muħaķķıķler hep
O (دَنَّا⁹⁶¹) nefsi muķaddeslerine ķurb-ı Hıudā

(فَنَدَلَىٰ⁹⁶²) dil-i eşreflerine münzeledir
(قَابَ قَوْسَيْنِ⁹⁶³)e bulup rıh-ı kerımiyle ‘ālā

45 Sırr-ı ekberlerine münzeledir (أُوْ اَدْنَىٰ⁹⁶⁴)
Dediler hem biriniñ ķavli pek aķvā maķzā

Ki aña varamadı idi Cenāb-ı Cibrıl
Ėayrısı nice diye derk ile aña ma‘ nā

10 Burada emri-i ‘azımi aña vaħy eyledi Hıaķ
11 Gözleriñ gördüğün inkārda mı bir ķalb aőlā

12, 13 Bunuñ içünde muħālif mi olursuz siz aña
14 Gördü Cibrılı olup Sidre ye ‘avdet zırā

Ki niyāz ile namāzda ‘adeden taķlılı
Çend def‘ a be-‘ uruc etdi nüzül bil aña

50 15 (سِدْرَةَ⁹⁶⁵) Cibrıl yeridir denilüp hem (tūbā)
Nezdi bil (جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ⁹⁶⁶) buyurur Hıaķ ĥaķķā

16 Pür dür-i elťāf-ı ĥaķāyıkla bu (سِدْرَةَ⁹⁶⁷) ķaplu
17 Gördüğünden gözü döndürmedi Őāh-ı dü serā

18 Gördü Hıaķdan nice (آيَاتِ⁹⁶⁸) celıle ki Resül
Hep bu mi‘ rāc vuķū‘ atını ĥāvı ma‘ nā

(لَنْ تُرَينِي⁹⁶⁹) dedi bil Őandı Cenāb-ı Mūsā
Ŧurda Ŧururdu cinānda ki tecellı evfā

Anıñ içün dedi idi (أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ⁹⁷⁰)
Aña i‘ lām ki odur sākin-i dār-ı dünyā

55 Sen bu dünyāda muķımken beni görmek olamaz
Deyü Hıaķ ķıldı o iķťārın aña bu Ėunā

⁹⁶⁰ Necm Sûresi, 53/9.

⁹⁶¹ Necm Sûresi, 53/9.

⁹⁶² Necm Sûresi, 53/8.

⁹⁶³ Necm Sûresi, 53/9.

⁹⁶⁴ Necm Sûresi, 53/9.

⁹⁶⁵ Necm Sûresi, 53/14.

⁹⁶⁶ Necm Sûresi, 53/15.

⁹⁶⁷ Necm Sûresi, 53/14.

⁹⁶⁸ Necm Sûresi, 53/18.

⁹⁶⁹ “Sen beni asla göremezsın.” A‘râf Sûresi, 7/143.

⁹⁷⁰ “Rabb’im! Bana görün; sana bakayım.” A‘râf Sûresi, 7/143.

Biz cināna varup anda görürüz Mevlāyı
Var hadīs-i Nebevī mu‘ tekidiz cümle aña

Haqqa isnād kılmaz kimse yine şekl ü mekân
Anı taqdīs ederiz gördüğümüz de ebedā

Pür-ħuzūr olsa namāz müslime mi‘ rāc olur
Bāl u rühca açar Allāh tecellī-ārā

Haqqa isnād kılamaz kimse yine şekl ü mekân
Anı taqdīs ederiz gördüğümüzde ebedā⁹⁷¹

60

Ru‘yetü’llāhda imkân için olmuş böyle
İşbu mi‘ rāc ki cismānī-i elṭāf aña

Hem de varmağ ile qurbiyyetini kıılma muḳīs
Şübhe-i cism ü mekân ħayyiz olamaz ebedā

استعین بالله العظيم (وَوَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ)⁹⁷²

Haqdır insāna qarīb şāh ṭamarından da demek
Oldu pür-ḳudret ü ‘ ilmiyle demek o zībā

126/b *Sūre-i İsrā* (وَوَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ) tefsīrindendir

Ḳurş-ı mihre eremez şışede şu pür fer ü nūr
Birbirinden de yakın ḳatrelere nūr ammā

‘ Abde zātıyla degil qurb u ħulūlde Allāh
Olur en‘ umla pek ikrāmla zehī kām-resā

65

Nūru mihriñ görölür cümleye seyyān ammā
Ḳurdabīnle görölür Pertev ü nūru eclā

Kālde ḳalma güzel ḫāl ile māl-a-māl ol
Cevher-i ḳadriñi kııl ‘ ālī o verdikce ziyā

İşbu mi‘ rāc-ı celīl olmuşıdı cismi ile
Yine oldu otuz üç def‘ a da bunlar ru‘yā

Cümle ecsāmda olan la-yetecazzā cüzden
Ḳıla Haq çok şalavāt hep ber-resül lā-yuḫşā

Özde göz ḳalb ile göz dikdi ezel-i Haqa hemān
Özleyüp tıttu yüzün cennete Dügümlü Baba⁹⁷³

قال سعيد الخدري رضي الله تعالى عنه ان انا صافي زمن النبي صلى الله تعالى عليه و سلم قالوا يا رسول الله هل يرى ربنا يوم القيمة. قال النبي صلى الله تعالى عليه و سلم نعم هل تضارون في رؤية الشمس في الظهيرة صنو

⁹⁷¹ 58. beyit B nüshasında bulunmamaktadır.

⁹⁷² “Biz ona şah damarından daha yakınız.” Kâf Sûresi, 50/16.

⁹⁷³ İşbu tefsīr-i şerīfīñ zeyli olarak ‘ācizāne tanzīm eylediğim Kitāb-ı Şeref-nişābda cennete olıcağ ru‘yeu’llāha dā’ir hadīs-i şerifler ve ma‘nā-yı münifleri bi’l-münāsebe buraya dağı yazılmışdır ve şifā‘ ıyla geriye dā’ir kezālik.

ليس فيها سحاب قالوا قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم و هل تضارون فى رؤية القمر ليلة البدر صنؤ ليس فيها سحاب قالوا الا قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلمما تضارون فى رؤية الله عز و جل يوم القيمة الا كما تضارون فى رؤية احدهما اذا كما يوم القيمة اذن مؤذن تتبع امة ماكانت تعبد فلا يبقى من كان يعبد غير الله من الاصنام و الانصاب الا يتساقطون فى النار حتى اذا لم يبق الا من كان يعبد الله بر او فاجرا و غيرات اهل الكتاب فيدعى اليهود فيقال من كنتم تعبدون قالوا كنا نعبد عزير ابن الله فيقال لهم كذبتهم ما اتخذ الله من صاحبة ولا ولد فماذا تبعون فقالوا عطشنا ربنا اسقنا فيشار الا تردون فيحشرون الى النار كانها سراب يحطم بعضها بعضا فيتساقطون فى النار ثم يدعى النصارى فيقال لهم ما كنتم تعبدون قالوا كنا نعبد المسيح ابن الله فيقال فيقال كذبتهم ما اتخذ الله من صاحبة ولا ولد فيقال لهم ماذا تنفعون فكذلك مثل الاول حتى اذا لم يبق الا من كان يعبد الله بر او فاجر آتاهم رب العلمين فى ادنا صورة من التى راوه فيها فيقالماذا تنتظرون تتبع كل امة ماكانت قالوا فرقنا الناس فى الدنيا على اف قرما كنا اليهم ولم نصاحبهم و نحن ننتظر ربنا الذى كنا يعبد فيقول انا ربكم فيقولون لا نشرك بالله شيئا مرتين او ثلاثا) صدق رسول الله صلى الله تعالى عليه و على قاطبة آله و صحبه و سلم عدد و كماله و كما يليق بكماله و يشرفنا بروية ابداء دائما سرمداء دون جزاء مضره و لا فتنة مضلة بحرمة حبيبه عليه و على جميع تابعيه افضل الصلوة والسلام كما يحب و يرضى⁹⁷⁴

127/a *Sūre-i İsrā* (Ḥadīṣ-i Şerīfîñ şerḥidir)

70

Ru'yetullāh şorulup rüz-ı kıyāmetce zehī
Ni' am-ı luṭf-ı nebī oldu na' am kām-pīrā

Dedi zühr içre şehāb olmaz iken mihr üzre
Görünüp nūruna eyler mi nizā' hıç peydā

Şeb-i bedr içre de māh üzre şehāb olmaz iken
Görülür ḍav'ı nizā' olmuyor aña eclā

Olarak rüz-ı kıyāmetde nidā tā' ifeler
Neye 'ābid ise hep tābi' olur yine aña

Put ile taşlara 'ābid konulup nāra hemīn
Birr ü fācirse de Ḥaḳ 'ābidi ḳalur ammā

75

Ḳalaraq Ehl-i Kitābdan bulunan müşrikler
Celb olup ḳavm-i Yehūddan şorulur bu gūnā

Ne şekil 'ābid idiñiz denilince anlar
Eder inbā ki 'Uzeyre diyerek ibn-i Ḥudā

Denilüp kızb ki zevce vü veleden Yezdān
Pek berīdir ki idi şirk o isnād Aña

Şorulup ḳaşdı ḫarāretle diler āb hepisi
Olıcaḳ mişl-i serāb nār görünüp de īmān

Şiddet-i nārı cehennem ile birbirlerini
Ḳırarak ede caḫīm içine medḫūr ilḳā

80

Çağrılıp şoñra Naşārā şorulunca öyle
Diyecek bizde de 'İsā şayılr o gūnā

⁹⁷⁴ “Şu ayı gördüğünüz gibi, şüphesiz Rabb'inizi de açıkça göreceksiniz; O'nu görmek hususunda birbirinize eziyet etmeyeceksiniz. Eğer güneş doğmadan ve batmadan önceki namazları kaçırmamaya gücünüz yeterse bunu yapın!” buyurdu. Sonra Hz. Peygamber “Güneş doğmadan ve batmadan önce Rabb'ini tesbih eyle.” âyetini okudu.” İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Câmiu'l Usûl*, c. 17, s. 124.

Yine kızb edüğü öylece cevāp olur hem
Şorulup maqşadı nāra qonacaq o gūnā

Hep qalur ‘ābid-i Haq şālih u tālih ise de
Haq münezzehlik ile zāhir olur qadr-ārā

Anlarıñ bildigi şūret ki şıfat-ı qurbunda
Görünürse de muṭābıq göremezler aña

Denilür kim neye baqmadasıñız her ümmet
Her neye ‘ābidīn ise aña tābi‘ ḥālā

85

Diyecekler ki biz ayrılmışidik anlardan
Küfr edüp qılmadılar Haqqa ‘ibādet zīrā

Emr-i dünyāca ber-ā-berse de pek ḥācetde
Başqa şeylerde mübāyin edügümüz eclā

‘Ābid olduklarımız Rabbe nazar maqşadımız
Deyüp Allāh buyurur Rabbiñizim ben ammā

Hıç bir şey’i şerik etmeyiz Allāhca deyü
Qılar anlar iki üç kere cevābı i‘ṭā

Çünki bu bilmediği üzre tecellī olıcaq
Çıqacaq kim ki o ni‘metde degillerse sezā

90

Bu temeyyüz olıcaq hep bu ḥucüb qaldırılup
(رَبَّنَا أَنْتَ⁹⁷⁵) diyecekler olup Haq eclā

İmtihān rü’yeti demek oluyor evvelki
Diyerek şerḥi de dil-cū eder anda ‘ulemā

Bā-ḥuşuş rü’yeti rüḥānīce dünyāda edüp
Bilür ‘uqbāda o ‘ilmen de Dügümlü Baba

Bu Kemāl daḥı kemāl-ı himmetiyle burada
Bulup orada göre vech-i Hudā sını ebedā

127/b *Sūre-i İsrā* (Ḥadıṣ-i şerīf şerḥi)

Eyle yā Rab Ḥabībini ile ḥubbuñ derece
Şalavāt kendü ile āline daḥı ibkā

95

Maq‘adı şıdqa nişīn (عِنْدَ مَلِيكٍ) be-ebed
Etdi şacaq dügümü nūr gibi Dügümlü Baba

قال النبي صلى الله تعالى عليه و على آله وصحبه اجمعين و سلم (صنف من اهل الجنة لا يستترت عنهم ولا
يحتجب⁹⁷⁶)

⁹⁷⁵ “Sen bizim Rabb’imizsin” Arabi ibāre.

⁹⁷⁶ Muhammed b. Ebū Beşer, *Nevādiru’l-Usūl Fi-ehādis er-Resūl (sav)*, Beyrut, s. 320.

Bu ḥadīşde bu da vardır ki cinānda bir şınf
Dā'imā ḥaḳḳı görüp olmaya mestūr ebedā

İşbu şınf-ı 'ālī ki şoñra da yine bunları Ḥaḳ
İhticāb eylemeyüp kılmada pür-kām u şafā

Ḥaḳ liḳāsıdır elez cümle-i en'umdan da
Ol ḳadar yine selām ḳıla Resūle ihdā

Ḳalbi dünyāda iken dā'im eder beyt-i Ḥudā
Bā-kemāl oracada öyle Dügümlü Baba

قال النبي عليه و على آله افضل الصلوات والسلام (اسئلك لذة النظر الى وجهكالكريم ابدا دائما سرمدا دون خراء
مضرة ولا فتنة مضلة⁹⁷⁷)

100

Bu du'āyı ḳılıyordu bize ta'limle Resūl
Bize Ḥaḳ ḥürmet-i 'ulyāsı için ḳıla 'aḫā

Dilerim vech-i mu'allāña nigh lezzetini
Dā'imi vü ebedī sermedī zīb ola baña

Anda bir vechle ḥarrā ki görülmeklikde
İhticāb olmaya her ḥalde ola eclā

Hem de yañıldıcı bir fitnede hīç olmaya kim
Şübhe demek çün o noḳşān eder irād buña

Cümle mesmū' u ma'lūm Ḥudānıñ 'adedi
Şalavāt ola Resūle kim eḥaḳ ḥad yoḳ aña

105

Ḳalb u ḳālībca aña ḥālen ü ḳālen merbūt
Sikke-i ḥāşş-ı dil ü şāniyla Dügümlü Baba

حدثنا سليمان بن حرب حدثنا حماد بن حدثنا معبد بن هلال العنزرى قال اجتمعنا اناس من اهل البصرة فذهينا الى
انس بن مالك و ذهينا معنا بيتايت اليه يسئله لنا عن حديث الشفاعة فاذا هو في قصره فواقنا يصلى الفحى فاستأذنا لنا
وهو قاعد على فراشه فقلنا لتايت لا تسأله عن شئ اول من حديث الشفاعة فقال يا ابا حمزة هؤلاء اخوانك من اهل
البصرة جاذك يسألونك عن حديث الشفاعة فقال حدثنا محمد صلى الله عليه و سلم قال (اذا كان يوم القيمة ماج الناس
بعضهم فى بعض فيسألون آدم فيقولون اشفع لنا الى ربك فيقول لست لها ولكن عليكم بابراهيم فانه خليل الرحمن
فيأتون بابراهيم)

128/a Sūre-i İsrā (Şefā'at-ı kübrā ḥadīş-i şerīf şerḥi)

فيقول لست لها ولكن علركم بموسى فانه كلم الله فيأتون بموسى فيقول لست لها ولكن عليكم بعيسى فانه روح الله و
كلمته فيأتون عيسى فيقول لست لها ولكن عليكم بحمد صلى الله عليه وسلم فيأتونى فاقول انا لها فاستأذن على ربي
فيؤذن لى فيلهمنى بحامد احمد بها لا تحضرنى الآن فاحمده بتلك الحامد و اخرله ساجد فيقال يا محمدا ارفع رأسك و
قل يسمع لك واسئل تعط و اشفع تشفع فاقول يا ربي امة فيقال انطلق فاخرج منها من كان فى قلبه متقال
شعبيرة من ايمان فانطلق فافعل ثم اعود فاحمده بتلك الحامد ثم اخر له ساجد فيقال يا محمدا ارفع رأسك و قل يسمع
لك وسئل تعط و اشفع تشفع فاقول يا رب امتى امتى فيقال انطلق فاخرج منها من كان فى قلبه متقال ذرة او خردله
من ايمان فانطلق فافعل ثم اعود فاحمده بتلك الحامد ثم اخر له ساجدا فيقال يا محمدا ارفع رأسك قل يسمع لك و

⁹⁷⁷ “Öldükten sonra iyi bir hayat sürdürmemi isterim. Sıkıcı felaketlere uğramadan, sapıtcı fitnelere
düşar olmadan cemaline bakma lezzetini ve sana kavuşma hoşkunluğunu isterim.” Nesâî, 1305.

اشفع تشفع فاقول يا رب امتى امتى فيقول انطلق فاخرج من كان فى قلبه ادنى مثقال جنة من خردل من ايمان فاخرجه من النار فانطلق فافعل فلما خرجنا من عند انس قلت لبعض اصحاب ينالو مررنا بالحسن وهو متوار فى منزل ابى خليفة بما حدثنا انس بن مالك فاتيناه و سلمنا عليه فاذا لنا فقلنا له يا ابا سعيد جئناك من عند اخيك انس بن مالك فلم تر مثل ما حدثنا فى الشفاعة فقال هيه فحدثناه بالحديث فانتهى الى هذا الموضوع فقال هيه فقلنا لم يزدنا على هذا فقال لقد حدثنى وهو جميع منه عشرين سنة فلا درى انسى ام كره ان تكلوا قلنا يا ابا سعيد فحدثنا فضحك وقال خلق الانسان عمولا ما ذكرته الا و انا اريد ان احدثكم حدثنى كما حدثكم به قال ثم اعود الربعة فاحمده بتلك ثم اخر له ساجدا فيقال يا محمدا ارفع رأسك و قل يسمع و سئل تعطه واشفع تشفع فاقول يا رب اذن لى فيمن قال لا اله الا الله فيقول و عزتى و جلالى و كبريائى و عظمتى لاخرجن منها من قال لا اله الا الله⁹⁷⁸

128/b Sūre-i İsrā (Şefā'at-ı Kübrā Hadīs-i Şerīf Şerhī)

Cem'an erdi şu revān ismi muharrer oldu
Giderek etdi Cenāb-ı Enese böyle recā

⁹⁷⁸ “Kıyâmet gününde ben bütün insanların efendisiyim! Bunun sebabini biliyor musunuz? Allâh bütün insanları, öncekileri ve sonrakileri düz bir sahada toplayacak, davetçinin sesini onlara duyuracak, göz onlara nüfuz edebilecek, güneş kendilerine yaklaşacak, gam ve kederin takat getirilmez ve tahammül edilmez derecesine varılacaktır. İnsanlar birbirlerine şöyle diyeceklerdir: “Başınıza geleni görmüyor musunuz, Rabb'iniz katında size şefa'at edecek bir kimse bakmayacak mısınız?” İnsanlar birbirlerine “Âdem'e müracaat ediniz!” diyecekler ve derhal Âdem'e gelip şöyle konuşacaklardır: “Sen insanların babasıdır. Allâh seni kendi eliyle yarattı, kendi rûhundan sana üfledi ve meleklere (sana secde etmelerini) emretti, onlar da sana secde ettiler. Rabb'inin katında bize şefa'at et. Ne halde olduğumuzu görüyorsun, ne duruma vardığımızı biliyorsun!” Âdem onlara şöyle cevap verecek: “Rabb'im bugün o kadar ağır şekilde gazablanmıştı ki, bundan önce ve bundan sonra da asla bu derece gazablanmayacaktır. Aynı zamanda beni ağacın meyvesinden men etmişti ve ben onun emrine karşı geldim. Nefsim, nefsim, nefsim (kendi derdime düşmüşüm)! Başkasına gidin; Nûh'a gidiniz.” Sonra Nûh'a gelecekler ve diyecekler ki: “Ey Nûh! Dünya milletlerine gönderilen peygamberlerin ilki sensin. Allâh, seni (çok şükreden bir kul) olarak adlandırmıştır. Bize Rabb'inin katında şefa'at et! Ne halde olduğumuzu görüyorsun, ne duruma vardığımızı biliyorsun!” Nûh (as) onlara şöyle şöyle cevap verecek: “Rabb'im bugün o kadar ağır şekilde gazablanmıştı ki, bundan önce ve bundan sonra da asla bu derece gazaba gelmeyecektir. Aynı zamanda benim, milletime karşı yaptığım bir bedduam vardır. Nefsim, nefsim, nefsim! Başkasına gidin, İbrâhîm'e gidiniz.” Sonra İbrâhîm'e gelirler ve “Ya İbarhim!” derler, “sen Allâh'ın peygamberi ve yeryüzünde O'nun dostusun. Rabb'inin katında bize şefa'at et. Ne halde olduğumuzu görüyorsun?” İbrâhîm şöyle der: “Rabb'im bugün o kadar ağır bir şekilde gazaba geldi ki, bundan önce bu derece gelmemiş ve bundan sonra da bu derece asla gazaba gelmeyecektir. Ben ise üç kere yalan söyledim. (Bu yalanları Ebû Hayyan rivâyetinde zikretmektedir.) Nefsim, nefsim, nefsim! Başkasına gidin, Musa'ya gidiniz!” Sonra Musa'ya gelirler ve “Ya Musa!” derler, “Sen Allâh'ın şeriat sahibi peygamberisin ve Allâh seni, şeriatı ve seninle konuşmasıyla bütün insanlardan üstün kıldı. Rabb'in katında bize şefa'at et! Ne halde olduğumuzu görüyorsun!” Musa şöyle der: “Rabb'im bugün o kadar ağır şekilde gazaba gelmiştir ki, bundan önce bu derece gazaba gelmemiş ve bundan sonra da bu derece gazaba asla gelmeyecektir. Ben ise bir adam öldürdüm ki, onu öldürmem bana emredilmemişti. Nefsim, nefsim, nefsim! Başkasına gidin, İsa'ya gidiniz.” Sonra İsa'ya gelirler ve “Yâ İsa!” derler, “Sen Allâh'ın şeriat sahib Peygamberi, Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve O'ndan gelen bir rûhsun. Beşikte insanlarla konuştun. Rabb'in katında bize şefa'at et! Ne halde olduğumuzu görüyorsun!” İsa şöyle cevap verecek: “Rabb'im bugün o kadar ağır şekilde gazaba gelmiştir ki, bundan önce bu derece gazaba gelmemiş ve bundan sonra da bu derece gazaba zinhar gelmeyecektir. Nefsim, nefsim, nefsim! Başkasına gidin, Muhammed'e (sav) gidiniz.” Resûl-i Ekrem buyurdu ki: “Muhammed'e (sav) gelecekler ve “Yâ Muhammed!” diyecekler, Sen Allâh'ın şeriat sahib peygamberi ve bütün peygamberlerin sonuncususun. Geçmiş ve gelecek bütün günahların bağışlanmıştır. Rabb'in katında bize şefa'at et! Ne halde olduğumuzu görüyorsun!” Hemen hareket ederek arşın altına gelir ve Rabb'ime secdeye kapanırım. Sonra Allâh, kendine karşı yapılan hamd ve güzel senalardan kalbime öyle şey ilham edecek ki, benden önce onu hiç kimseye açmamıştır. Sonra “Ya Muhammed!” denilecek, “Başını kaldır; dile dilediğine nail olacaksın; şefa'at et, şefa'atin kabul edilecektir.” Bunun üzerine başımı kaldıracığım ve “Ya Rabbi, ümmetim! Ya Rabbi, ümmetim! Ya Rabbi, ümmetim!” diyeceğim. Allâh “Ya Muhammed!” buyuracak, ümmetinden hesabı olmayanları, cennet kapılarından sağ kapıdan girdir ve aynı zamanda onlar, bu sağ kapıdan başka diğer kapılarda da diğer insanlara ortaklardır.” Sonra Resûl-i Ekrem (sav) şöyle buyurdu: “Bütün benliğime hâkim olan Zat'a yemin ederim ki, cennetin kapı kanatlarından iki kanadın arasındaki mesafe, Mekke ile Hecer (Bahreyn kasabalarından birinin adı) ve Mekke ile Busra (Şam'ın Tarihi şehirlerinden biri) arası kadardır.” Tirmizi, 2551.

Nice nuṭḡ-ı Nebevî oldu şefâ' at için
Eyleye kendüye evvelce diyerek inbā

Dedi kıldı bize inbā bunu Sulṭān-ı rusül
Buyuracak edüğün böyle şefâ' at icrā

İzdihām eyleyerek nās kıyāmet olıcaḡ
O şıķındı da temevvüc ede deryā-āsā

110 Bu'l-beşer Ādeme gidüp de şefâ' at dileyüp
Diyecek kılmadı İzid baña o cāh-ı i' ṭā

Gidiñiz siz buradan der ki İbrāhîme
Ki Ḥalîlim deyü vaşf etdi Cenāb-ı Mevlā

Buyurup öyle o hem ḡazret-i Mūsāya gidiñ
Rabb-i ekremle kelîmiñ de mükerrerem zîrā

O da öyle diyecek hem de gidiñ 'İsā ya
Rūḡ-ı Ḥaḡla kelime ile eder vaşfı Ḥudā

Yine der böyle o hem daḡı Şeh-i kevneyne
Gidiñiz der beni hep eyliyor anlar me'vā

115 Söyleyüp anlara bu mertebedeyim diyerek
Dilerim izn edecektir baña Rabbim i' ṭā

Ne meḡāmid ki Ḥudā dileye bildire bunu
Şimdi i' lān olamaz bu kılarım anda edā

Secde etmek ile dergāhıña Ḥaḡḡıñ orada
Ṭaraf-ı Ḥaḡdan erişür yine iḡsānla nidā

Secdeden kalk ki ḡabülüm ṭaleb eyle verilür
Ḳıl şefâ' at ki bu da hep ola der-ḡāl icrā

(⁹⁷⁹أُمَّتِي أُمَّتِي) derim diyecek Ḥaḡ ki çıkar
Nārdan anlarsa da imānca bir āye-āsā

120 Çıḡarup ' avdet ile öyle meḡāmid kılarak
Ḳılarım secde nidā erişecek bu ḡünā

Ben yine öyle derim Ḥaḡ buyurur yine çıkar
Olsa imānda o bir ḡabbe vü bir zerre-nümā

Ḥabbeden ḡardala maḡşad ki küçük danesi pek
Oldu taşriḡ bu sebep ile verülür ma' nā

Çıḡarup ric' at edüp öyle meḡāmid kılarak
Ederim secde erişür yine aşfā o nidā

⁹⁷⁹ Ümmetim ümmetim.

Yine ben böyle derim Hâk buyurur baña çıkar
Anda imân ki o hârdaldan eçal pek ednâ

125

Lafz-ı (أَدْنَى⁹⁸⁰) ki eçallikde mü'ekked eriyor
Oldu üç def' a deyü yazmadadır çend ' ulemâ

Anları da çıkarırım dedi Şâh-ı kevneyn
Kılınur öyle rivâyetle Enesden imlâ

Hasan-ı Başriye ismâ' olunca böyle
Dedi var hâtimesi bil ola hep bu da ' aṭâ

Unudup ya aña siz müttekil olmamak için
Şaklayup kılmadı mı bu sözü āyā ifşâ

O hadîşinde demiş idi nebîyy-i Yezdân
Def' a-i rābi' ada ḥamdı kıilup yine edâ

130

Ben edüp secdeyi Hâk böyle nidayı da yine
İznini kılarım iḥrâz edüp böyle recâ

129/a *Sûre-i İsrâ*

Ya' nî her kim ise tevḥîd kelimesin kâ'il
Kırṭarayım deyü de edeceğim istid' ā

Hâk şifâtına ḳasemle buyurur böylece kim
Buldura bunlara orada bütün kām-rehâ

Yalñız lîk demek ile münāfiḳ dâḫil
Eyledi şerḫi de böyle buña mebnî ' ulemâ

Ki budur anı deyüp ḳalbi de şek etmeyerek
Mücibin işlemede ola be-ihmâl ammâ

135

Beñzemez aña münāfiḳ ki dehānı diyerek
Küfrü taşmîm ile etmez idi gönlü imḫâ

' Ulemâ işbu hadîş-i Nebevî içinde
Kılmada ḳavl-i nebî var deyü böyle inbâ

Ya' nî sâ'ir ümeme de o şefâ' at buyurur
Müjdede başka kelâmı da buña kām-ārâ

Öyle bu faşl-ı ḳazâ içre vukū' bulmaḳda
Yalñız bizleri ḫaşr eylemez öyle eclâ

Rabbi birdir diyen o luṭfa be-cümle dâḫil
Ṭuymayup kim ki nebî ' aḳlı ise de şü edâ

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا⁹⁸¹)

⁹⁸⁰ Necm Sûresi, 53/9.

140   Kalmayup nev^ç -i şalât ile selâmdan bir şey
                          Hağ Habîbiyle hep âline de kılsun eclâ

                          Kalmaya nesnesi raħm u berakât nev^ç iniñ
                          O Resûlü ile hep âline etsün zîbâ

                          Degil illâ bütün ^ç âlemlere raħmet o Resûl
                          Nûru da mebde' ü menşe'-i ezeli vü ebedâ

                          Nûru a^ç mâ göremezse de güneşle aña da
                          Erdi inbât zurû^ç u ki ma^ç âş ez-dünyâ

                          Sâye-i Şâh-ı rusûl ħayme-i her kâm der idi
                          Kâlbi zîver kılıyor silkini Dügümlü Baba

145   2   Benî İsrâ'ile Mûsâ yı nebî hem de Resûl
                          Kıldık inzâl-ı kitâb tâ ki ola râh-nümâ

                          Mâ-sivâyı edinüp Tañrı umûruñuzu kim
                          Şöyle işmarlamayup eyle tevekkülde baña

                          3   Nesl-i Nûĥ siz ki sefîneye buyurduğ taħmîl
                          Ĥamd ola Nûĥ da benim ^ç abd-i şekûrum ħağğâ

                          4   Benî İsrâ'ile Tevrâtda beyân kıldım idi
                          Kibriñizden iki kez yerde fesâd var eclâ

                          5   Ermiyaya olup evvelkisi tã^ç atsizlik
                          Oldu şânî buña bil kışşa-i Yaĥyâ vü ^ç İsâ

150   Evvela va^ç d-i cezâ kuvveti çok kullarımı
                          Gönderirim vağan ortası olur sizce cezâ

                          Ezeli ^ç ilmimiz ile olup elbet olıcağ
                          Lîk kesb edeniñ olurda ħağa soñra cezâ

                          6   Nuşreti ben yine luţfen size hem mâl u benîn
                          Verüp aĥdemiñden enfüsce kılarız evfâ

                          7   Fi^ç liñiz nîk ise nâfi^ç bed ise sizlere bed
                          Şânîye va^ç d-i cezâda beşerenizce cefâ

129/b   *Sûre-i İsrâ*

                          Mescid-i Kudsê hem evvelki gibi girüp ^ç adüv
                          Siz iken ġâlib eder yine sizi o âsâ

155   8   Tevbe kılar iseñiz ^ç afvımız olur me'mûl
                          ^ç Avdet eylerse kuşur ħaħrım olur anda sezâ

⁹⁸¹ “Biz bir resûl göndermedikçe azap da etmeyiz.” İsrâ Sûresi, 17/15.

Ebedī kahr-i sa‘īr kāfire maḥşūş olur
Kalmayup mü‘min-i mücrim çıkacaktır ḥaḫḫā

Yine soñra muḥālifligi Şāh-ı rusüle
İki ‘ālemde de olmakda muḥaḫḫar eclā

Evveli s̄anīsi üçüncü cezālar nicedir
Oldu tafşīl o da bir bir yazılıyor eclā

Cümle ecsāmda olan lā-yetecazzā cüzden
Kıla Ḥaḫ çok şalāt hep be-Resül lā-yuḫşā

160 Bā-tevekkül ederek fülk-i dilin rabṭ be-Ḥaḫ⁹⁸²
Dā’im o ḥayra olur cismi Dügümlü Baba

9 Gösterüp aḫdem olan bunu eḫaḫ bil Qur’ān
Mü’min şālīḫe ekber şerefi müjde-resā

10 Kāfire kıldım elīm ḫahrı müheyyā bunu da
Mü’mine kılmada tebşīr bu ‘adūsu zīrā

11 Var ḥadīş kim ediyor şerri du‘ā ḥayr-āsā
Oldu insān ‘acül kılmamada fikri illā

12 Gice vü gündüzü kıldım dü delīl-i ḫudret
Kim erüp rüz olur şebde ḫaranlık imḫa

165 Kıldım aydınlık ola luḫfım ile rüzda ma‘āş
Nāsa bu devr ḫesāb bildiriyor vaḫde Hüdā

Her ne muḫtāc iseñiz eyledi Qur’ān tafşīl
Dīn ü dünyāca zehī ders-i ecell ü a‘lā

13 Her bir insān ‘ameli ṭavḫ gibi boynunda idi
Ḥaşrda defteri açık bilür erer hep āña

14 Denilür defteriñi oḫu ki kendüñ şāhid
Kendüñe kāfi ḫesāb ile bu vāfi zībā

Cümle mesmū‘ u ma‘lūm Ḥudānıñ ‘adedi
Şalavāt ola Resüle kim eḫaḫ ḫad yoḫ āña

170 Vermeyüp seyyi’eye nefsi için ser-rişte
Ḥaseni ṭaḫdı be-Ḥaḫ nūr bu Dügümlü Baba

15 İhtidā sa‘yi edüp kim ki bulur ḫayrı bulur
Kim ki ‘aksi ede kendüyü eder kahra sezā

Kimseden bār vebāllar digere yüklenmez
Olma ḫammāl-i güneñiñ ḫaşre burāḫmaḫda ḫaṭā

⁹⁸² A: Bā-tevekkül ederek rabṭ fülk-i dilin rabṭ be-Ḥaḫ

HİÇ bir ümmete bir ba' s-ı Resül eylemeden
Kılmayız anlara da qahr u elem ile cezā

Amerika gibi kim ŧit-i nebī bulmazsa
Anda tefsirle resül ' aklı dediler ' ulemā

175

' Aklıñ idrāk edecek mertebesiyle el-ħağ
Bil olur bunlara teklif-i ' iğāb birr ü ' ařā

ŧer' ile bilmege mevķūf ise olmaz teklif
' Aql ile bilmesi mümkünse gerek hep ifā

Nūr-ı ŧāhı rusülün O yaradup nūrundan
Kıldı bundan ne ki var kāffemizi hep inřā

129/a *Sūre-i İsrā*

Ya' nī anlarda ' uķūl yine o nūrdan maħlūk
Verdi anlarca da imānı anıñla Mevlā

Yalñız ' aql ola ger ba' zı umūrun müdrük
Sā'iriñ fehmine lāzım olur idrāk-efzā

180

Bil ikisince nebīye yine muħtāc kişi
' İlm-i naql ' aklı ediyor dü cihānda a' lā

Ķalbdır fi' le esās ħavf-ı Ķağ ile iřlāğ
Bunda Ķağdan olamaz gizlüce bir fi' l ařlā

Bir ħadīř yazmada Tefsir-i İmām-ı Rāzī
Ķılayım derc me' alin buraya bil ra' nā

' Ömrü bī-' aql ü ŧıbyān ile fetretde olan
Diye dünyāda bize olmadı ifhām-edā

Ķağ caħimin yine fermān ü sa' id řā' at eder
Kim şağise dilemez eylemek emrin icrā

185

Buyurur Ķağ benim el-ħağ sözümü şutmaz iken
Rusülü bilseñiz etmezdiñiz imān buña

Cümle zerrāt-ı vücūdlar ' adedince de řalāt
Ola el-ħağ ki Ķabībe ki odur mihr-i hüdā

Açılır nāme-i mazrūf maħalın bularak
Bildirir dillere hep nūru Dügümlü Baba

16

Bir yeri qahr edecek olsağ anıñ mücbirine
Din erüp diñlemeyüp kesb-i ' azāb kıldı be-ca

17

Ķavm-i Nūğ soñra da çoğ kavm helākım çünki
Kāfi şavl cürmünü görmekte bilür böyle Ķudā

- 190 18 Kim diler kendüye ancak kim 'acül dünyāsın
Yine taqdir şuna hem sā'ire en'um zīrā
- Bunda bulmaz qadrinden qadr-i zā'idi hem
Kıldı mezmūmen ü tarden bu caḥīmi sūknā
- 19 Kim ki ḥāşş mü'min ü 'uqbāyı diler sa'yi buña
Oldu meşķūr ebedī luṭfuma nā'il zīrā
- 20 Bunlarıñ her birine eyleriz öyle imdād
O olup dünyevī münkirde duḥūl etdi aña
- 21 Baḫ bunuñ birbirine farkını etdik pek çok⁹⁸³
Ekber-i 'uqbā derece vü yücelikce ḥaḫḫā
- 195 22 Eyleme Rabbiñe bir şirki ey insān ki sa'ir
Yeriñ olup da hemān zemm ü ziyānlarda saña
- Enbiyāya olur ümmetleri içinde ḥitāb
Böyle bil dense murād bunda Resūl-i dü serā
- Ḥaḫ münezzeḥ zi-veledlik veleden bil eḫab
Der peder edeceğim oḡlum ederse de cezā
- Böyle sözle emeli sā'iri pek ḳorḳutmaḫ
Biliyor kim veledi etmez anı hīç aşlā
- Cāhiliyyetdeki küffārca bu zu' mu daḫı red
Ki bilüp böyle de naşşı hep ümīd kessün aña
- 200 23 Sā'ire ṭapmayup illā baña ṭapmak emrim
Eb u ümme ḳılıñ iḫsān ü ḫidmet icrā
- 129/b *Sūre-i İsrā*
- İḫtiyār olsa biri vü ikisi de 'indiñde
Öf bile deme gücendirme güzel söz de buña
- Vālideyni göçecek ḡonca-i nevresdī Resūl
Bunda da sā'ire emri ise de der buña
- 24 İndirüp raḫm ḳanadın de o müslimlerse
Ede Ḥaḫ raḫmet o ki terbiyyetimde zībā
- 25 Ḳalbiñizde ne ki var anı da Tañrı bilür
Ḳılsañız ḫal-i şalāḫ tā'ibe 'afvı eclā
- 205 26 Aḳrabañ ḫaḫḫını ḫaḫ ḳıl bu denür hem bil kim
Kim ki sādātdan o hep mü'min ola nef' -efzā
- 27 Hem de muḫtāc ile yol ehline ḳıl luṭf-ı vefā

⁹⁸³ B: Baḫ bunuñ birbirine farkını etdik pek fevḳ

- Olma isrāfda ki müsrifde şeyāṭīn-āsā
- Oldu pek kāfir-i Ḥaḳ kibri kim etdi şeyṭān
Beñziyor aña ki nef' olmayaraḳ ise riyā
- 28 Fuḳarā ḳaşdı ki luṭf-veş müterakḳıb cūdum
Ben verinceye degin ḥüsn-i kelām ḳıl icrā
- Anı Feyyāz verecek 'azmıñ aña luṭf edügin
Söyle döndürmeye vechiñ demeden öyle ḥayā
- 210 29 Ḳılma boynunda ki imsāk u pek açma kefi
Olma muḥtāc acınur ḥālde oturmaḳ ne revā
- Luṭf edüp gömlegini soñra oḳunduḳda ezān
Giceleyüp erdi bu naşş bize zehī ders edā
- 30 Dilediği gibi Ḥaḳ rızḳı eder başt u ḳalıl
Kim görür ḳulları ḥālini ḥaber-dār aḳvā
- 'Arz edüp yüce cibāl zer olsa Şāh-ı rusüle
Ermedi meyli vücūdū idi kevnce kimyā
- 31 Faḳrca vehm ile öldürmeyiñ evlādiñızı
Size de anlara da rızḳı veren biz maḥzā
- 215 32 Anıñ ifnası da zirā ne ḥaṭā-ı ekber
Hem zināya da yakın olmayasız o ne fenā
- 33 Ḳatl-i nefis oldu ḥarām ḳılmayıñ illā Ḥaḳca
Ki demek şer' -i İlähī ile olur ifā
- Ḥaḳsız öldürüleniñ vārişi diyyet ü ḳışāş
Dilese emrim ile öylece olsun icrā
- 34 Ḥadd-i şer' iyi faḳaṭ geçmeyin yarum aḳvā
Māl-ı eytāma yakın olma meger aḥsen aña
- Ki yetim rüşde erinceye degin nef' edesiz
'Ahdı ifā ḳılasız çün o da mes'ül eclā
- 220 35 Tām ölçüñ kileyi ola terāzū ekmel
Bu size nef' i ḳılup soñra bil aḥsen aḳvā
- 36 Bilmiyorken bilürüm deme ki sem' u göz ile
Ḳalbede şoruluyor ḥaşrda inṭāḳla Ḥudā
- 37 Kibr edüp de şalnup gezme yeri yaramayup
Uzayup kühlara boyuñ erişemez maḥzā
- 38 Böyle ki cümlesi de 'ind-i İlähīde kerīh
39 Hikmetinden bunu bir bir hep eder vahy-i Ḥudā

- 225   *Ḳılma Allāha ḥaḳīḳ başḳā İlāh ey insān*
Gitme bā-ṭard u levn böyle sa‘ire zīrā
- Enbiyāya olur ümmetleri içünde ḥiṭāb
Böyle bil dense murād bunda Resūl-i dü serā
- Ḥaḳ münezzeh zi-veledlik veleden de eḥab
Der peder edeceğim oğlum ederse de cezā
- Böyle sözle emeli sā’iri pek ḳorḳutmaḳ
Biliyor kim veledi etmez anı hīḥ aṣla
- Cāhiliyyetdeki küffārca bu zu‘ mu daḥı red
Ki bilüp böyle de naṣṣ hep ümīd kessün aña
- 40   *İntihāben size erkek veledi verüp de*
Edinür mü bu melekçe ḳızı evlād aṣlā
- 230   41   *Pek büyük ḳavl-i ḥaṭā dediñiz ey kāfirler*
Böyle tekrārla dedim līk muṣırr siz eclā
- 42   *De ne Ḥaḳ olsa ṣerīk dediğiniñ üzre siziñ*
Şāhib-i ‘arṣiñ ederler idi def‘ in şürekā
- Cümlesi lāzım olurlarsa olur hep noḳṣān*
Biri kāfise ‘abeṣ digerin imḥā-efzā
- 43   *Ḥaḳ münezzeh dediğinden bu da ifk-i küffār*
Pek büyüklük ile ‘ālī ki O maḥzā Mevlā
- Kim nebīye diliyorsa nice tevḫīr-i ṣalāt*
Bir bir öyle ḳıla benden aña Allāh ebedā
- 235   *Ḥaḳḳı taḳdīs ü Resūlün pek ederdı tebcīl*
Ḳalbe mülhemdi eder nuṣḥu Dügümlü Baba
- 44   *Hep yedi ḳat gök ile yer ile beynindekiler*
Ḥaḳḳa tesbīḥde ki bil kesbī vü ṭabī‘i ḥaḳḳā
- Ḳılmayan ḥamd ü tesbīḥ Anı br şey yokdur*
Sizce bu fehmi olamaz ki ḳılıyor ḥālā
- O Ḥalīmdir ‘acele eylemez icrāsında*
Hem ‘Afıvdur kime diler ise ‘afıv eyler aña
- Deme tesbīḥde murād-ı Ḥālīḳa dālldır sāde*
Ki o ma‘lūm dedi Ḥaḳ añlayamaz siz zīrā
- Melekūt ḥāl-i lisānında o tesbīḥ-efzā*
Oldu Ḳur’ānda anıñ ‘ilmi de bil bu gūnā

240 Öyle ‘ilmi de degil kendü şu‘ürundan anıñ
Kim tabı‘i olaraq kesb-i şevāb kılmaz aña
Kendü tesbīhi gibi bunu tıyarsa sālīk
Bil hayāl tıymalı her biri eder nice edā
Kıla Haq kıl ‘adediyle de Resūlüne selām
Bende ser-rişte bulam (‘indeke zülfa⁹⁸⁵) ebedā
Mülhemen her melekūt üzre de tesbīhlerde
Hāl u kāl vākıfı Haq nūru Dügümlü Baba

130/b *Sūre-i İsrā*

45 Ederim sen ile küffārıñ arasında hicāb
Hep Kıra’etde bu Qur’ānı setir pek bu saña
245 Görmedi Bū Lehebiñ zevcesi zāhirde iken
Kıldı kim böyle yine hāresini zīrā Mevlā
46 Kılarız dillerine perde ki fark etmeyeler
Gūşu üzre şamemi Haq ezel-i ‘ilmi ma‘nā
Cebri şırf şanma ezel ‘ilmi hilāfsız olarak
Şanki perdeyle şamem kıldı bil anda ilkā
47 Rabbiñiñ birliğı dendik de kaçır nefretten
Diñledikte de bilüriz ki vefir istihzā
48 Gizlü kavli ki bu meşhūr bil idi siz tābi‘
Bağ ne irād-ı meşel azdı o yolsuz zīrā
250 49 Dediler biz çürüyüp de kemük olup o çalup
Yine tekrār olarak ba‘ş nice erer āyā
50 De hacir veyā ki hadid olsañız idi yāhūd
51 Kibriñiz gibi büyük yine kılar o haqqa

⁹⁸⁴ “Görmez misin ki, göklerde ve yerde olanlar, havada kanatlarını açarak hareketsiz gibi duran kuşlar Allāh’ı tesbih ederler. Hepsi duasını ve tesbihini bilmekte, Allāh da onların bütün yaptıklarını bilmektedir.” Nūr Sūresi, 24/41.

⁹⁸⁵ [Abdulvahab b. Muhammed b. İsaahak rivāyette bulunur: “Hz. Peygamber şöyle dua ederdi. Ey Rabb’imiz! Yarattın, düzgün (ve dengeli) kıldın. Takdir ettin ve hidayete erdirdin. Arşına istiva ettin. Öldürdün ve dirilttin. Yedirdin ve içirdin. Doyurdun ve (suya) kandırdın. Yeryüzü, deniz, felekler, binekler ve hayvanların üzerine bindirdin. Takdir ettiğin şeyler için Sana hamd olsun. Allh’ım! Katında bana bir yakınlık ve vesile ihsan et. Katında bana bir makam, yakınlık ve güzel bir dönüş ver. Beni Senin makamından ve tehtidinden korkanlardan, Sana kavuşmayı ve nimetlerini arzu edenlerden eyle. Sana nasuh bir tevbe ile tevbe etmemi nasip eyle. Senden kabul edilen doğru bir amel, sa’y-i meşkur ve zarar etmeyen bir ticaret istiyorum” El-İmam el-Hafız Ebi’l-Kasım İsmail b. el-Fazl el-Cevzi el-Esbihani, *Kitap et-Terğib Ve’t-Terhib*, Daru’l-hadıs Yayınevi, Kahire, ty., c. 3, s. 141. (<https://books.google.com.tr/books?id0> = Erişim tarihi 08.06.2020)]

Der i'āde kılacak kim de yaradan evvel
Baş şalup şormada vaktin de ki bil qurb buña

Demeyüp vaktini hem dedi qarīb ki anı Hāq
Ola 'ālemde hemīşe odla bīm-efzā

52 Hāşre da' vetde erer hamdiñiz el-ħağ bī-sūd
Hem de 'uğbāda qalıl şanıla qabr u dünyā

255 53 De ki mü'minler ede kāfire leyyin nuṭqu
Ki celī düşmen ü ifsāda şeyāṭin ħağğā

54 De ki Hāq dilese tevfiğ verüp imān kıılınup
Rağm kıılar dilese vermez size hem qahr-efzā

Cebri şırf şanma ezelde O bilüp de zīrā
Keremi şuña göre 'ilm-i eşağla mağzā

Qılmadım qahra vekīl bunlara ya' nī seni ben
Nāsıñı dendi cihād naşş-ı celīli eclā

55 Yer ü eflākca mağlūqunu hep ħağ bilerek
Enbiyāyı da kıılar biri birinden a' lā

260 Qıldıq ezcümle ki Dāvūda Zebūru iħsān
Yalıñız salṭanata bağma kıitābla eclā

56 De ki ilzām yine ešnāma du' ā eyleyiñiz
Qıla bir def-i zarar eyleyemezler qat' ā

57 Kim ki cinn ü melege tapdı edüp vasıtamız
İçlerinde diliyor aqrebi eşfa' be-Ĥudā

Rağmeti bundan umup qorğmada hem qahrından
Qorğa Mevlādan o zu' munda eder bu gūnā

58 Her yeri qable kıyāmetde imāta ederiz
Ya erer qahrımız o levħa yazıldı ma' nā

265 59 Başqa başqa denilen mu' cizeye yoğ māni'
Līk verir buña zevāl nāqa-i Şāliħ-āsā

Bilür o bunda ki var yine olıcağ mü'min
Bā-ħuşuş şoñra da şulbünden ulaşur o buña

131/a *Sūre-i İsrā*

Cümle pür-rūğdaki nabziñ ħarekātı deñlü
Dem-be-dem ola selām pek be-Resül-i dü serā

Müşkil envā'-ı 'ālīl buldu du' āsı ile 'avn
Mu' cize oldu tevātür derece lā-yuħsā

- Sāye-i seyyid-i kevneynde kerāmātla reşād
Bī-ziyān şöyle olur luṭf-ı Dügümlü Baba
- 270 60 Yād kıl ki der idim nāsı muḥīṭim çünki
‘İlm u ḳudret ile raḥmetle muḥīṭdir ḥaḳḳā
- Şanmamalı bunu çün zarf u içidir hem de
Deme küll gibi ki içinde oluyor eclā
- Bir de külliyle ḳıyās ṭutma ki cüz’iyyāta
Şu olur lāzımı melzüm ihāta zīrā
- Ger levāzım çok olup vaḥdet melzūmdur Ḥaḳ
Ḳaplar ‘ilm ü ni‘am u raḥmeti bī-ḥad evfā
- İmtihān ‘āleme ru’yāñ ü zaḳūm-ı şeceri
Anı Ḳur’ān caḥīmde dedi nāmı ḥaḳḳā
- 275 Daha çok oldular ‘āşī o ihāfayla yine
Dendi görmüş idi Mekkeye vurūd der-ru’yā
- Ol sene olmayup erbāb-ı nifāḳ küfr etdi
Gelecek sāl olur elbet dedi bil o gūnā
- Oldu ol vechle ki sūre-i Fethinde anı
(لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ⁹⁸⁶) dedi ‘avnıyla Ḥudā
- Yazdılar ru’yet ü ru’yā bir olup ma‘nāda
Ḳıldı mi‘rācla da tefsīr-i gūzīn baḳ ‘ulemā
- Bunda da var ‘iberi Ḥayberīñ oldu fethi
Miḥen ü şabr ile bil verdi büyük ecr aña
- 280 Yaḳsa aḥcārı caḥīm yaş şecer olmaz peydā
Dedi līk böyle semender ü deve ḳuşu eclā
- Şalavāt kendüye dendikçe Resūlūñ ola
Cümleten āl u şaḥbınca da şāmil ebedā
- Feth eder Ka‘be-i ḳalbi yine Ḥaḳ ḥikmetidir
Dünyevī şulḥ-ı Ḥudeybiyyece Dügümlü Baba
- 61 Hep melekler bilerek Ādeme secde emrim
Bir bir etmişdi faḳaṭ eyledi şeyṭān ibā
- 62 Dedi çamurdan o maḥlūḳ ederim mi secde
Söyle nedir ki o tercīḥ olur böyle baña
- 285 Be-ḳıyāmet ḳalur isem anıñ evlādlarını
Ederim ḳahrıña şāyān bulunup az şuleḥā

⁹⁸⁶ “Allāh, resulüne gerçeğe uygun rüyasında doğruyu bildirmiştir.” Fetih Sûresi, 48/27.

- 63   Hâk dedi git kim ise tâbi' in evlâdından
Bulunur nâr-ı sa'ir size cezâ-yı evfâ
- 64   Bî-devâm eyle erüp vesvese vüs' ün rütbe
Zâ'iriñ atlu vü yayan demek o şeytân-âsâ
- Mâl u evlâdda şerik ol anı da et ifsâd
Eder ibrâz sıkam hep şuña şâ'ib-âsâ
- 65   Kullarım üzre saña olmadı sâti' -i burhân
İsti' âzede baña hâmi olurum ben aña
- 131/b *Sûre-i İsrâ*
- 290   66   Hâk sefîneñizi deryâda yürüdür bilesiz
Kâmi fazlıyla hemîn rahmı olamaz ihşâ
- 67   Havf-ı deryâda unutup ne şerik kıldı ise
Yalnız yalvarıyor baña ki o böyle rehâ
- Kurtarup Hâk çevirir rüy bu berri bulıcağ
'Avn-ı Hallâkı pek inkârda o insân zîrâ
- 68   Hasefden yere emîn mi ya iner taş bârân
Bulamaz şoñra esirger bu vekîli aşlâ
- 69   Yâ emîn mi o ki deryâya çevirüp batırır
Küfrünüz bâ' işi bil yok verecek böyle rehâ
- 295   70   Biz benî Âdeme ikrâmda ki berren ü bahren
Râkib etdik yiyine vü nüş edecek şey ra' nâ⁹⁸⁷
- Çok yaratdıklarım bunları kıldım tercih
Ki ruchânda da vardır dereceler zîrâ
- Ki havâş kendüye hem-rütbe melekden ekrem
'Âmme-i mü'min 'avâmından olup da zîbâ
- 71   Hâşr ile cümlesin a' mâli ma' an defteri kim
Ez-yemîn verile oğur aña yok cevr-i cefâ
- 72   Bunda kim kalbini körletdi orada a' mâ
Şaşırır râh-ı rehâyı ki o bulmaz aşlâ
- 300   73   Keferede emel oldu saña fitne burağa
Döndürüp vahyimizi dedire başka günâ
- Olsa bâ-farz-ı muhâl hubbu seniñle kıla hep
Öyle olsa idi imân kılarınız dedi saña
- Cähiliyyetdeki küffârca bu zu' mu dağı red

⁹⁸⁷ B: Râkib etdik yinecek ü nüş edecek şey ra' nâ

- Ki bilüp böyle de naşşı hep ümîd kessün aña
- 74 Ezeli ‘ işmetiñ evfâ ediyor ki aqvâ
Cüz’î lâ-be’s görünüp meyli qarîb etdi saña
- 75 Va‘ d-i îmâna o şevk ise de kılsañ hâşâ
Olur o hâlde dü ‘ âlemce de âlâm-ı dü tâ
- 305 Ki muqarribleredir seyyi’e ebrâr-ı haseni
Kılsa bâ-farz-ı muhâl bundaki câh pek ra‘ nâ
- Hağ münezzeh zi-veledlik veleden bil ehab
Der peder edeceğim oğlum ederse de cezâ
- Böyle sözle emeli sâ’iri pek qorqutmaq
Biliyor kim veledi etmez anı hîç aşlâ
- 76 Müşrikîn Mekke de soñra da Medîne de Yehüd
Seni taħrîk ü çıkarmaq edinür qaşd ammâ
- Soñra anlar turamaz çok bu da bil ğaybî demek
Erdiler ikisi de öyle helâke zîrâ
- 310 77 Senden evvel rusûlümde yine şöyle aħvâl
Ki bozulmaz qaderim qadre teraqqî-efzâ
- 78 Kıl namâz ba‘ de zevâl öylen ü ikindi yaqın
Südi-i leyle degin yazılı aqşam ü ‘ işâ
- 79 Fecr-i Qur’ânî zehî fecr namâzıdır kim
Cem‘ olur leyl ü nehârında ferîştesi aña
- Beş şalâtıñ da zamânı oluyorlar ma‘ lüm
Birbirine qarışur deme o icmâl zîrâ
- Şebde hem kalk u teheccüd kıl o zâ’id olarak
Ey Habîbim sañadır vâcib ü enfa‘ bu edâ
- 315 Gerçi ma‘ nâsı (‘asâ)’nıñ tam‘ ammâ Hağdan
Bil kim işfâk ü tam‘ ı Tañrıca vâcib îfâ
- Ya‘ nî bî-reyb maqâm saña maqâm-ı Maħmüd
Ki şefâ’at olıcaq cümle ümemce haqqâ
- Ede ervâh ile eşbâh şayısı Hağ salavat
O nebîdir ki buña menşe’-i evvel zîbâ
- Evliyâ hep qurenâ-yı Şeh-i kevneyn zehî
Dâmen-i ‘avnını tütmaq ile Dügümlü Baba
- 132/a *Sûre-i İsrâ*
- 80 Şâh-ı kevneynde bedîhî bulnan en‘ am için

- Buyurur Hakkā du‘ ā bizce bu ta‘ līm hakkā
- 320 Ey Resūlüm de ki yā Rab beni kabre be-selām
Dāhīl ü haşre de çıkar yine pür-kām ‘ ulā
- Dünyevī Mekke vü Medīne cihān hem de cinān
Da‘ vetin hem de nübüvvetce mükemmel hakkā⁹⁸⁸
- Ṭarafīndan baña kı l huccet ile nūsreti de
Mu‘ cize cümlesiniñ cāmī‘ idir pek evfā
- 81 Hem gelüp Hakk ki batmada küfr bāṭıl⁹⁸⁹
Çünkü bāṭıl telefe varmada hakkā ebedā
- 82 Hem bu Qur‘ānda inzāl ederiz anları kim
Ma‘ nevī vü şūrī şifā’-ı mü‘ min raḥmet-efzā
- 325 Kāfir inkārda oldukça ziyānı zā‘id
Koşu var lāşe vü ezhārda güneş büy-efzā
- 83 Münkire eyleseñ ikrām çevirir Hakkdan yüz
Yan döner dūrca düşer erse eder ye’s-i Hudā
- 84 Niyyet ü mezhebine göre eder herkes ‘ amel
Rabbiñ a‘ lemdir o kim zīb veriyor aña Hudā
- Seyyid-i ‘ ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle imān edene de ede ḥubbunca Hudā
- Nef‘ -i rūḥānī vü cismānīsini dāreynce
Göçdü soñra da ifāzada Dügümlü Baba
- 330 85 Ey Habībim saña rūḥdan da şorar müşrikler
Fehm ü iz‘ ānlarına göre cevāb böyle buña
- Başka şeysiz kılarak emr-i (⁹⁹⁰كُنْ) ile mevcūd
Hakk bilür bunu size ‘ ilm-i kalīl oldu ‘ aṭā
- Yazdı Necmiyye bu te’kīdi de ki böylece hep
Üç yüz altmış biñ ‘ avālim yaradup da Mevlā
- Cümlesidir iki nev‘ ‘ ālem-i emr ü ‘ ālem ḥalk
Ki birisi olup ‘ uḳbā biri işbu dünyā
- Zāhiri penc ḥavās müdrük olup dünyāca
Bāṭını penci bunuñ emri bilür bu günā
- 335 Kim budur ‘ aḳl u ḳalb sırrı vü rūḥ ile ḥafā
Kim hakkıki bunu bulur anı bilür eclā

⁹⁸⁸ B: Da‘ vetin hem de nübüvvetce mükemmel ifā

⁹⁸⁹ B: Hem gelüp Hakk ki dīn batmada küfür bāṭıl

⁹⁹⁰ Yāsīn Sūresi, 36/82.

Emr-i Hağ gerçi Kadīm ‘ālem-i emri be-ğudūs
Zā’il etmez buña Allāh veriyor şoñra beğā

‘Ālem-i ħalk u vesā’it ile o da ħādīs
‘Ālem-i emri bilür kim ise böyle zībā

Nefsdan ħalbe geçüp nefsi bilür dil ile
Ķalbden sırrı bulur sır daği envār-ı Ķudā

Ķalbi anıñla bilüp ‘ālem-i rūħa erişür
Rūħ ile sırrı bilür rūħdan içi bula ħafā

340 Orada Ķağca şevāhid ile rūħu bilerek
Geçerek bağr-i ħağığatde ħılar Ķağ eclā

Bellü envār-ı şıfātıyla Cemīliñ o ħafā
Eder o bağr-ı Celāl ile vücudu imğā

Sāhilinden ki erer lüccesine o bağrıñ
Ķağ hüviyyetce buyurmağda tecellī-i şafā

Evliyā öyle ħarīğan (عرفو الله بالله⁹⁹¹)
Her nebilerce bu der-kār olur pek ebedā

132/b *Sūre-i İsrā*

Sā’iliñ ħāline göre demek olup bu cevāb
Ki bilür Fağr-ı rusül oldu bedāhet-pīrā

345 Ķalk-ı Ķay ağdemi rūħ-ı cevher-i nūrānī kim⁹⁹²
Ne lağife-i İlāhīye eğağdır esmā

Çün eğağ re’si rusül evvel-i mağlūğ (رُوحِي⁹⁹³)
Dedi ‘ağl u ħalemiñ ħağğına da ol ħūnā

Dedi ki ba’zı e’imme yaradılan ağdem
Bir melek ‘ağl u ħalem ismi de bunda zīrā

Şāğib-i seyfe denür seyf o ħabīlden bu deyü
Nağl eder işbu melek rūħ bu şüretce aña

Bir de bil böyle muğağğağ ki ħādīs-i ħudsī
Olmasañ ‘ālemi yaratmaz idim ger ağlā

350 Cevher ü şāğib-i nūr u ħalem ü ‘ağl idi o
Oldu vağf-ı melekiyyet ile de tām ħağğā

Hem ħıyāmet olıcağ rūħ u melā’ik şaf şaf

⁹⁹¹ “Veliler Allāh’ı, Allāh ile bildiler.”

⁹⁹² B: Ķalk-ı Ķağ ağdemi rūħ-ı cevher-i nūrānī kim

⁹⁹³ Secde Sūresi, 32/9. āyet .

O laṭīf rūḥa yine rūḥ-ı şerīfi ma‘ nā

Ki melā’ik olaraq cümlesi de rūḥānī
Rūḥ-ı ervāḥ o taḥşîşde olur Ḥaḳ aña

Aşl u bezri şecer-i kevnîñ anîñ rūḥudur
Oldu cismiyle celîl meyvede ḥaḳkıyla buña

(قَابَ قَوْسَيْنِ⁹⁹⁵)den fā’iḳ ser sofrā-i (سِدْرٍ⁹⁹⁴)
Etdi Yezdān yine bā-ṭabaḳ-ı (أَوْ أَدْنَى⁹⁹⁶)

355 Aşl-ı ervāḥ edügünden denilürdü (*ümmî*)
Ebu ervāḥ daḫı bil rūḥ-ı şerīfin zībā

Vālid u māder Ḥavvā nice kim Ādem idi
Andan kılmāḳ ile ḥaḳḳ anı da Ḥaḳ a‘ lā

Evvel-i ḥaḳḳ o rūḥdur dedi Yezdān (رُوحِي)
Evvel-i ma‘ bed olan Ka‘ beye (*beytî*) āsā

Nefḥ olan Ādeme vü ‘İsāya o rūḥdan idi
Kıldı Ḥaḳ cümleyi de el-ḥaḳ anıñla ihyā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيْمِ (الَّذِيْ اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَا خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِيْنٍ. ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلٰلَةٍ مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ.
ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيْهِ مِنْ رُوْحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ⁹⁹⁷)

Hep eder Ḥaḳ ḥaḳḳı vü ‘aleni her şey’i
Bilür O Ḥākim-i ekvān ü mevāhib-efzā

360 Ḥikmeti üzre zehī cümleyi de ḥaḳḳ ederek
Ṭīn idi mebbe’-i Ādem O buyurdu peydā

Şoñra neslini za‘ if āb ki menīden kıilup⁹⁹⁸
Şoñra cismi yaradup rūḥ da bil verdi buña

Kendü rūḥundan aña ya‘ nī hemān ‘ilmine ḥāşş
Andan eltāf kıılınca hemān oldu ihyā

Kendü rūḥundan olan nefḥi eḥaḳ cümlemize
Cism-i Ādem ki degil idi menīden ḥaḳḳā

Ḥaḳ ‘İsāda nice denebilür ibnü’llāh
Ki bütün nev‘ -i beşer ḥaḳḳına dedi bu edā

365 Cümle zī-rūḥdaki enfās ile şa‘ r u fikri

⁹⁹⁴ Necm Sûresi, 53/14.

⁹⁹⁵ Necm Sûresi, 53/9.

⁹⁹⁶ Necm Sûresi, 53/9.

⁹⁹⁷ “O yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır. Sonra onun neslini önemsenmeyen bir suyun özünden yaratıp sürdürmüştür. Sonra ona düzgün bir şekil vermiş ve rûhundan ona üflemiş; sizi kulak, göz ve gönüllerle donatmıştır. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!” Secde Sûresi, 32/7- 9.

⁹⁹⁸ B: Şoñra neslini za‘ if āb menīden kıilup

‘Adebiyle de selām ede Resūle Mevlā

Erer aniñla dü ‘ālemde hemān fevz ü hayāt
Mişl-i inbiķdir o rūh küle Dügümlü Baba

86 Olsa taķdīr-i sūtūr ile şudūrdan Qur’ān
Ref’ olup bulunamazdı getür şoñra buña

87 ‘Avnım inzāl u bekası da hemīn ‘ālemde
Rabbiñiñ fażlı kebīrdir saña dā’im ĩaķķā

Enbiyā cümlesi ma‘şūmdur ‘azl olmaķdan
Bu olup farz-ı muĥāl nāsa hemān men zīrā

370 Söyle bir mu‘cizedir şöyle saña bu Qur’ān
Sūreniñ aķşarı mişlin bulamazlar füşahā

88 İns ü cīn cem‘ olarak birbirine olsa mu‘īn
Mişli irādda ‘āciz dedi Tañrı eclā

Gelmedi oldu biñ üç yüz senedir bir mişli⁹⁹⁹
Siyemā ‘Aşr-ı Sa‘ādetce ne çoķdur füşahā

Dīn-i nev ermeyecek mu‘cize-i dā’imedir
Kim kıyāmet gününe dek de mişālsiz eclā

Bir bir aķtār-ı bilādīñ füşahāsı daĥı hep
İmtihān oldu gelüp Mekkede her sāl eclā

375 İmtihān böyle idi her biriniñ kavmi bile
Sa‘yini bil çekerek ĥarb kılardı ĥattā

133/a *Sūre-i İsrā*

Sene-i kāmile sa‘y ile hīç āyet mişlin
Demedi eyledi ‘ācizliği iķrār füşahā

Dedi īmān edüp eylemeyi bile hep
Bulmadıķ mişlini çalışdıķ idi şubĥ u mesā

Hīç bu eşnāda taĥarruzda bulunmaz idi kim
Müslimīn az olup vāfir idi çün a‘dā

Çoķ Maķāmāt-ı Ĥarīri gibi cā nefsce de söz
Cān-fezā liķ varāķ-ı gül gibi Furķān eclā

380 Musīķīleri de tekellüfle maķām olsa ger
Bülbülün şavtı maķāmında degildir zībā

Cevher ise bile kendüsü heme parlayamaz
Aşl-ı envār ki Qur’ān buña da feyz-efzā

⁹⁹⁹ B nüshasında 371 ile 419. beyte kadar olan kısım yer almamaktadır.

Dendi ur'an demeli idi Sürürî sözünü
Mişli olmaz demek anıñ da şu gūnā zībā

Buña fā'ik ki bu tefsîr ile zeyli vāfir
Dedim o Şek gide ur'anda pek 'aczim evlā

İki mıŐrā' la da envā' -ı Őanāyi' o var
Kim Sürürîde de görölmez o tārîh eclā

385 Var Őanāyi' cede tārîhlerim andan elaf
Lîk Allāh kelāmı heme hālde a' lā

Eriyor hep dediği hāl ile müstabelce
Aña nisbetle biz ebced ouyan tıfl-āsā

AŐar āyetiñ iinde tebeyyün eyler
Nice hūkm-i hikem-ārā nice ra' nā ma' nā

'Arabî el-sine a' lāsı yine bu ur'an
'Arabî ise de i' cāzla zehî müsteŐnā

Geeni hāl ü atîleri irād ederek
Ne demiŐ ise degil Őekde ki ma' lūm haā

390 Evvel ü āhir 'allāmı da olup hep bil kim
Hi bir avm ü kitāb ılmadı öyle ihŐā

استعيز با الله العظيم (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا¹⁰⁰⁰)

Bunu ılmaz mı tefekkür ki bu Furanda hi
Mā-sivā'llāhıñ ise ki olamaz hep yektā

ünkü tedrîcle nüzül etdi yigirmi üç yıl
Olsa insān sözü nisyānca degil düz ma' nā

Hem feŐāhatde vü ma' ānîde muhāliflik olur
Gelecekde dediği olmaz idi hem icrā

Lakin āyāt olur birbirini tefsîrde
Bilmeden her birini Şanma mübāyin eclā

395 Her lisān Şivesi var lāyıı üzre ehlin
Bulara bamalı tefsîr-i Şahîhi bil aña

Var bedî' üzre beyān ile ma' ānî evfer
Ki kināyāt ü mecāz gibi leāfet evfā

Erdi bir def' ada tedrîcle de emr ü neshi
Bu da hep derke göre böyle be-luf-ı Mevlā

¹⁰⁰⁰ "Kur'an'ı inceleyip düşünmüyorlar mı? Eğer Allāh'tan başka birinden gelmiş olsaydı onda birok tutarsızlık ve eliŐki bulurlardı!" Nisā Sûresi, 4/82.

Rûtbe-i derkimize göre hep icâz u tafsîl
Bil kışâş emri ile kışşa-i Tûfân-âsâ

Hep mufaşşalsa da mûciz ise bu mu' cez
Efşah oldu evdah yine haqqâ zîbâ

400

Ƙışşa-ı icâb ile bil oldu mükerrer inzâl
Lafzı diger zehî i' câzdadır hep ra' nâ

Be-kemâl ya' nî görünürken edâsı diger
Gelmedi hiç nazîr ki heme ' aciz füşahâ

Uşanup dil-i füşahâ sözleri tekrâr birle
Heme Ƙur'an tekerrürde de var Ƙalbe şafâ

Sûre-i (*Tebbet*) ' aleyhinde du' â Bû Lehebiñ
(¹⁰⁰¹قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) vaşf-ı Hağ envâr-efzâ

Hağ kelâmı olarak cümlesi seyyân ise de
Farğ mezkûrlarında demek aññla ra' nâ

405

Birbirinden buyurursa da Resûl efđaldır
Ecr hağğında demek budur anda ma' nâ

Câhil olanda feşâhatde vü ma' nâsında
Fehm eder kılsa selâsetde de im' ân aña

Çoğ kırâ'at edemez öyle selâset vârid
Sâ'irinde oğunur nicesi zîrâ eclâ

Andan ezîd oğunur vird ü du' â nice hadîş
Olamaz tev'emi cümlesi egerçi a' lâ

Şanma Furğanı ki mağlûğ o kelâmu'llâhdır
Harf u ses ile degil nâsca da o nuğğ-âsâ

410

Dil-i insânda var gerçi kelâm-ı nefsi
Oldu insân ile meczûm Ƙılup da eclâ

Oldu insân gibi hadîş bu kelâm-ı nefsi
Her zamân nefsi Ƙılar ' ağl ile vâfi peydâ

Rab bî-mişliñ olup Ƙâ'im-i nefsi o kelâm
Yaradacağ bilüp eşyâyı ediyor inbâ

Olup Allâhda Ƙadîm böyle kelâm-ı nefsi
Olmaz elfâzı demek bu da kelâmı ammâ

¹⁰⁰¹ “De ki: "O, Allâh'tır, tektir." İhlâs Sûresi, 112/1.

Olur elfāzda be-ḥaḫ derc-i kelām-ı nefsi
Dizilü sübhā gibi olamaz ammā eczā

415

Ki muḫaddemligi bir ḥarfiñ eder hep ḥādīs
Kelimāt-ı eṭyabı her gūne de i' cāz-efzā

Ḥarf u şavtı yaradır vaḫt-i nüzülünce hemān
Böyle ismā' ile Cibrīle çün oldu eclā

Hem de tertībi nüzülünde be-emr-i Bārī
Her nuşuş emr-i Ḥaḫ olan yeredir ḫayd-i a' lā

Gördü ezber edeni az oluyor (*Zü'n-nūreyn*)
Yedi kıṭ' a heme yazdırdı muḫaḫḫaḫ a' lā

Bütün aşḫābıñ içinde okudup bā-tekmīl
Hep muşaddıḫ olup eṭrāfca zehī nūr-ārā

420

'Aşrımız içre 'aḫā'idde bozuḫ gevşek çoḫ
Bil bu tefsīrde emel düzleye aḫvā Mevlā

Buña göre olunur ba' zısı icāz ki bil
Ḫıldılar anı beyān bunca müfessir ' ulemā

Ba' zı esbābca mükerrer olaraqda yazdım
Yalñız anı oḫursa da ola vāḫıf aña

134/a *Sūre-i İsrā*

Her şıfātı ki nihāyetsiz o deñlü de selām
Ḫıla Ḥaḫ kendü beḫāsında Ḥabībe ihdā

Diller ilhām olup āyāt ü eḫādīs oḫuyup
Derdi hep ne olıcaḫ ḫālını Dügümlü Baba

425 89

Nāsa Ḫur'ān ile her va' d u va' idi ḫıldıḫ
Yüz döner ekşeri küfrü begenüp ḫıldı ibā

90

Mu' cizātıñ görüyor der be-' inād bil yine kim
Ḫılmaz imānı o tā kim aḫa pıñarda aña

91

Ya saña bōstān ola ḫurma üzümde şulu hem
Ya ki zu' munca denür yaralanup ine semā

92

Hem saña şāhid ola Rab melekler gelerek
Hem saña altun olarak ola beyt-i zībā

93

Hem de çık göklere imān edemeyiz tā kim
Ola nāzil ki kitāb okuyalum baḫup aña

430

De ki tenzihdeyim Allāhı ki pek nā-maḫkūm
Rusül-i sālīfe-veş ben beşer oldum isrā

- İstenen mu' cize hükmünde muvâfıksa verir
Hep bilür kibr ile ma'şad ki olur istihzâ
- 94 Nâsa yok mâni' -i îmân ki sen nür-ı hüdü
Dedi ancak ki resûl ede mi insânı Hudâ
- 95 De ki arz içre melek gezse kararını kılsa
Yine cinsiyle Resûlü melek olur haqqâ
- 96 Söyle Haq beynimizde şahid kâfi ki baña
Mu' cizât verdi kavlin hep görür a' lem-i aqvâ
- 435 97 Kim muvaffak ede Haq anda hüdü lîkin kim
Dâll deyü hükm ede sâ'irce görülür mü hüdü
- Cebri şırf şanma ezelde bilüp O hâlimizi
Keremi şuña göre ' ilm-i eşahla ma'şzâ
- Kâfiri yüzleri üzre sürünür haşr ederiz
Çeşmi yok dilsiz ü bî-güş ediyor vâveylâ
- Dîni derk etmedi anda edemez derk-i şafâ
Cismi yandıçca erer nârda şedîd ü aqvâ
- 98 Şu anî çünki kılp küfrü dediler çürüyüp
Biz olup parça kemük ba'ş olıcağ mı ebedâ
- 440 99 Görüyorlar mı yarattım yer ü eflâk sonra
Akdemi nice yarattım kılarım o günâ
- Ya' nî yaratmasınıñ mişli demek kim O Qadir
Cismi-âsâ digeri şanmaya eyler ihyâ
- Bunlara şübhesiz âcâlı da kıldı haq iken
Nefsine idi ziyânkâr bil inkârda şuña
- 100 De ki Haq rahmeti kenzin size mülk eylese de
Korkuyorsuz ki nefâd fark bula ey kâfir aña
- Ya' nî infâk kılamazsınız bunu ' uqbâ dileyüp
Cem' i kaçdı kişi inanmasa kılar mı edâ
- 445 101 Kıldı Haq mu' cize-i bâhire Mûsâda tokuz
Benî İsrâ' ile şor denmede Tivrâtda buña
- Dedi Fir'avn seni meshûr şanurum ey Mûsâ
O dedi cümlesi ma' lûm şu eder 'avn-ı Hudâ
- 102 Böyle azmış görerek ben seni ma'şhûr derim
103 Dedi o kâşid-i keyd batdı vü kavmi haqqâ
- 104 Şönce dedik Benî İsrâ' ile kılp mesken anı
Karışik haşr eyleyen fevzimi bulur sü' edâ

- 105   Hāḫ Resūl sende saña Hāḫ ile Ḳur'ān eriyor
Sen edüp müjde vü inzār edeyim bir bir edā
- 450   106   Fāşılâyla eriyor nāsa oḳu āheste
Lāzım olduḳca nüzūl etdi bu böyle bil āña
- 107   De ki tehdīd ediñ imānı veyā eylemeyiñ
Tañrıya vermeye çün naḳş ü kemāl ḳaṭ'ıyyā
- 108   Derk edüp Ehl-i Kitābdan 'ulemā secde eder
Der nezīh ki zi-ḫilāf va' di bu verdi Mevlā
- 109   Yüzleri üzre edüp secde bilüp Hāḫ Ḳur'ān
Bil bukāyı be-ḥuşū' ḥamdı eder böyle baña
- 110   Edeler Tañrıya Allāh u Raḥmānla du' ā
Zīkr ola çün Aña ma' lūmdur aḥsen esmā
- 455   Ḳılma pek cehrü pek iḥfā evfā Ḳur'ānı vasaṭ
Kim namāz iḳre iken edülür esbāb inbā
- 111   De kim edinmedi evlād ola Mevlāya şükr
Yoḳ şerīk mülküne muḥtāc degildir aşlā
- Olmayup zül hem anıñ çünder velīsi olmaz
Kibriyāsında ḳala vaşf u beyān nūr-efzā
- Yā Rab esmān ki nebīler hep eder başt-ı du' ā
Her biri ḥürmetine etmedeyim şöyle recā
- Ki Ḥabībiñle ere cümlesine de şalavāt
Bizler ile ümem-i sālīfeye ḥayr-efzā
- 460   Göz göz esmā-ı İlāhīyeye cedvel ḳalbi
Feyz-i Ḳur'ānla da mişar-ı dil-i Dügümlü Baba

Sūretü'l-Kehfī Mekkiyyetün ve Hiye Mi'etün ve İḥdā ve 'Aşera Āyeten

- 1   1   Ḥamd kim ez-ezel olmuş olıcaḳ tā be-ebed
Tañrı cümlemize Allāh aydıyorum Aña
- 2   Ki nebīmize kitāb verdi degildir egri
Ḳā'im ü kāfire ḳorḳu be-şedā'id-i evfā
- Mü'min-i şāliḥe tebşīr ḳıla Hāḫ ecri ḥasen
Hepisi bunda mü'ebbed ki na'im-i 'uḳbā
- 3   Ede inzār diyeni Hāḫḳa veled edindi

- Anlara¹⁰⁰² cedlerine de yoğ iken ‘ilm aña
- 5 4 Pek büyük küfr o söz çıkarır o efvâhdan
5 Sâdece kizb o sözler inanılmaz kaç‘ â
- 6 Tarılıp hüznen izâ‘ a mı edersin kendün
Böyle inanmadı Qur‘âna deyüp de aña
- 7 Biz zemînde nice ziynetleri yaratdık kim
Birbirini göre kim ahsen ‘amelde eclâ
- 8¹⁰⁰³ Kurudup maıv ederiz burada bu ziyneti hep
Pek eder Kehf ü Raķım bunda ta‘accüp peydâ
- 9¹⁰⁰⁴ Sen bilüp kudretimi sence demek olmaz ‘aceb
Edilür Kehf ü Raķım şâhibi başka imlâ
- 10 Kim Raķım şâhibi üç kimse olup da bunlar
Bir mağaraya varup indi hâcer bâbca aña
- Nâ-ümîd her biri hüsn-i ‘amelin zıkr eyle
Haķķa kıldıkca du‘ â açdı Cenâb-ı Mevlâ
- Şehr-i Efsûsda Raķım yazılı bir vâdîde
Kehfiñ aşhâbını başka kılarak hem imlâ
- Dendi çübân ile kelbile girüp de Kehfe
Put perestden orada şavnı kıladı Mevlâ
- 135/a *Sûretü’l-Kehf*
- Dediler yâ Rab ‘inâyâtını eyle hem-dem
Böyle etdigimize rüşdüñü eyle hem-pâ
- 15 10 Anlarıñ sem‘ine ma‘dûd seneler geldi hicâb
Ki demek hâb verüp etdik yine bîdâr be-hüdâ
- 11 Bellü olsun anı kim kıldı temâmıyla hesâb
12 Saña bil Haķ deriz îmânda idi artdı hüdâ
- 13 Muĥkem etdikde be-dil dedi şeh-i kâfire kim
Rabbimiz yer ü semâvâta da Bârî a‘lâ
- Tapmayız başkasına ger taparız der iseñ
Bil bu ânda ki bu söz ola yalandan be-ĥaĥâ
- 14 Kaıvimiz başka İlâh var dedi burhân diyemez
Müfterî-i haķ olur kendüye bî-dâd eclâ

¹⁰⁰² B: Anlara cedlerine de yoğ iken ‘ilm aña

¹⁰⁰³ 8 ve 9. âyetlerin tefsîridir.

¹⁰⁰⁴ 21. âyet dâhil olan numaralar kendisinden sonraki âyetin tefsîridir.

- 20 15 Birbirine dedi burakdık o kavm ü şanemin
Kehfi mesken edelim Hağ yine rahmet-efzā
- 16 Bilsen anlarca güneş kaldı tulū^ç u be-yemīn
Bağmasında be-şimāl yok buña ħarkı kat^ç ā
- Vasağ-ı Kehfde bunlar bu da āyātımdan
Kime Hağ dilese bil^ç avnı hidāyet-efzā
- Kimi idlāl dilese var mı veliyy-i mürşīd
Şanma hep cebr o da^ç ilmince demekdir eclā
- 17 Uyğuda ise de bīdār şanurduñ pür-fevz
Çeviririz be-yemīn ü yesār rāhat aña
- 25 Kelbi de dirsegini baş kılarak eşige
Göricek tab^ç -ı beşer qorquyu kılar peydā
- 18 Şoñra etdikde bīdār bile çok kudretimi¹⁰⁰⁵
Birisi dedi ne miğdār uyuduñuz^ç acabā
- Dediler bir gün veyā cüz^ç i kadar biz uyuduk
Bi^ç t-tefekkür dediler aña da Tañrı dānā
- Biriñiz gide şu akçeyle ħalāl ala ta^ç ām
Şehrde ede telağğuf bize bildirmeye hā
- 19 Bilse qādir ise o kavm sizi hep recm kılar
Ya ki mürted kılar iflāğ erişmez bil aña
- 30 20 Hağr-i ecsād buña beñzer o biline bī-şek
Muğğali^ç etdik olup kavmde imān-ı eclā
- Dediler aña şiyānetle yapılsun dīvār
Hağ bilür bunda nizā^ç etdiğini de ħağğā
- Hağr-i ecsād kavī qā^ç ili fā^ç iğ bil aña
Dedi mescid edinüp bunda^ç ibādet zībā
- 21 Kimi derler anı üç kelbleri dördüncüsüdür
Kimi der anlara dört kelb idi ħāmis eclā
- Recm-i ħayb eylemek o vaşfi olamaz cā^ç iz
Hem yedidir denür o kelble sekiz yine buña
- 35 22¹⁰⁰⁶ De ki Rabbim bilür el-ħağ^ç adedin bilen az
İktifa kılar saña Furğānda denenle ħağğā
- İlm-i dīnde degil o Ehl-i Kitābla bunda
Etme bīhūde nizā^ç şorma yağğini yok aña

¹⁰⁰⁵ B: Şoñra etdikdi bīdār bile çok kudretimi

¹⁰⁰⁶ 22. āyet tefsīrinin devamıdır.

- 23 Deme bir şey yapayım demeden inşā'illāh
Ola gönlün gibi kavliñle tekellüm zīrā
- 135/b *Sūretü'l-Kehf*
- Hîç unutmazsa da gönlüñ unudunca sözde
Ola ol vechile zikrim heme kārıñda edā
- 24¹⁰⁰⁷ Hem de şu kışşadan eşref de baña bildire Hâk
Kehfde kaldı bu üç yüz toköz sāl ammā
- 40 25¹⁰⁰⁸ Rabbim a' lem bunu her yer ile eflāk gaybın
Ki semī' hem de başır cümleye vālī ebedā
- 26 Olamaz kimse şerīk hîç aña hüküm eylemede
Kıl tilāvet saña vaḥyım ki oluyor eclā
- Kelimāt edemez kimse mübeddil hem de
Başka melce' olamaz ola tevessül ebedā
- Fuḳarā ile oḫurmam dediler zenginler
Bunlara pend ü ta' līm bil āyet-i a' lā
- 27 Şabrı etmekle Hābībim fuḳarā ile oḫur
Kaşd eder Hāḳḳı kılar rüz ile şām öyle du' ā
- 45 Zeyn-i dünyā emelin edene döndürme gözün
Uyma yād etmeyene işi ziyān-ı ' uḳbā
- 28 Hem de Rabbim sözü bu dileyen īmān ede
Dileyen eylemeye zālīme nār erdi binā
- Ki muḫīṭ o şu yerine erimiş ere nuḥās
Yüzü yanar ne ḳabīḥ şu ne ḳabīḥ beyt aña
- 29 Kim ki īmān ederek şāliḥ ' amel işler ise
Zāyi' olmaz buña hep ' avnım olur bil i' tā
- 30 Nūr-veş cāyı cinān kim aḳar enhār zeyli
Taḳar altın bilezik elbise giyer zībā
- 50 Çün giyer öyle yeşil ince vü ḳalın dibādan
Hem erīkede ṫurur ḫüsn-i şevāb aḫsen cā
- Hāḳ şalāt kıla Hābībī ḳamu āl u şaḫba
Rüzgār esdiği şey'iñ şayısından evfā
- Etdi īmān aña bīdār olup Aşḫāb-ı Kehf
Kıldı çār-ı yārin aña bād ile ba' ş ü isrā

¹⁰⁰⁷ 24 ve 25. āyetlerin tefsīridir.

¹⁰⁰⁸ 25 ile 33. āyet, kendisinden sonraki āyet numarasının tefsīridir.

Fuḡarā ile nişīn olmasını bi't-tercīḥ
Baḡmadı dūnyevī bil māla Dūgūmlü Baba

- 31 Eyle īrād-ı meşel bunlara iki kimse
Biri kāfirdi üzüm bōstānı ḡıldım i'ā¹⁰⁰⁹
- 55 İki bōstān idi ḡurma ile de bil ki muḡāḡ
Arası mezra' a her yılda menāfi' pūr aña
- 32 Nehr aḡıtdıḡ arasından nice de meyvesi var
Diğeri müslim idi dedi şu kāfir ki aña
- 33 Senden emvāl ü veledce ben 'azīz meyl-i cedel
Girüp oraya o bil kendüyedir ḡulm-efzā
- 34¹⁰¹⁰ Hīḡ fenā ermesini dedi ümīd etmem aña
Hem de ḡā'im deyü de yevm-i ḡıyāmet aşlā
Zu' muñ üzre ben eger gider isem Mevlāya
Bedelinde daḡı a' lā olıcaḡ elbet 'aḡā
- 60 35¹⁰¹¹ Cedel ile dedi mü'min de ḡıllarsañ küfrü
ḡıldı insān seni de ḡaḡ u zemīnden Mevlā
- 36¹⁰¹² El-ḡaḡ O Rabbim Aña hīḡ şerīk de ḡılmam
Sen bu cāya varıcaḡ ḡılmalı şükrün īfā
- 37¹⁰¹³ Sen de kim ḡaḡ dileyüp verdi baña ḡıfzı eder
Az görürsen de beni māl u veledde ḡālā
- 136/a *Sūretü'l-Kehf*
- 38¹⁰¹⁴ Andan ümīd daha ḡayrın baña iḡsānı eder
Hem yarın anı bulursuñ ḡuru topraḡ-efzā
(*Mā-şā'llāhu lā ḡuvvete illā bi'llāh*)
Hem bunu kim oḡusa sū'-i naḡar ermez aña
Bil buyurdu o da ḡaḡdır ki Resül-i dü serā
- 65 Bil buyurdu ḡadere eylese bir şey sebḡat
Böylece sū'-i nigāḡ ḡılar o nārdır ḡaḡḡā
- 39¹⁰¹⁵ Hem o mü'min dedi evvel şuyuñu yāḡūd Yezdān
Batırup yere yarın gelmeye şoñra bu saña

¹⁰⁰⁹ B: Biri kāfirdi üzüm bōstānı ḡıldım a' lā

¹⁰¹⁰ 35 ve 36. āyetlerin tefsīridir.

¹⁰¹¹ 37. āyetin tefsīridir.

¹⁰¹² 38. āyetin tefsīridir.

¹⁰¹³ 39. āyetin tefsīridir.

¹⁰¹⁴ 40. āyetin tefsīridir.

¹⁰¹⁵ 41. āyetin tefsīridir.

- 40¹⁰¹⁶ Bōstān nār-ı semāya yanarağ ev yıqılup
Şu batup oldu şabāhca aña aħzān icrā
- 41¹⁰¹⁷ Dedi hasretçe el vurdu ki o küfr olmasa āh
Mā-sive'l-ħağ ne olur nāsır u nuşret yoğ aña
- 42¹⁰¹⁸ Ni^c mete erse zevāl yine kerem Ğağdan olur
Bil eder luğf-ı şevāblarla elemler ebedā
- 70 Eyle yā Rab Ğabībine selām Ğürmetine
Ver baña Ğayrı sen a^c lem anı ben cāhil aña
- Ğıl anıñ Ğürmetine şerri de def^c u^c afvı
Sen bilüp ben bilemem yine bu her Ğâlde recā
- Cennetin fevz-i dü^c ālem heme mā-şā'llāh
Bulduruyor zehī rüşdü ile Dügümlü Baba
- 43¹⁰¹⁹ Hem Ğıl ĩrād-ı meşel kim bu Ğayāt-ı dünyā
Ere bārān ü mağşül zemīn bula nümā
- Ğuruyor rīğ-i şedīd atar anı eğrāfa¹⁰²⁰
Hemān ĩcādda vü ifnāda da Ğādir Mevlā
- 75 44¹⁰²¹ Māl u evlāğ oluyor zeyn-i Ğayāt-ı dünyā
Dimek anlarca bulunmazsa şevāb-ı uğbā
- ^c Amel-i şāliğ olur nezd-i Ğudāda bāğī
Ki şevāb ü emel-i ekmel olurlar peydā
- 45¹⁰²² Ğoparup kūhları ol rüz yürüdürüm gökde
Hem Ğurur Ğāk biri Ğalmaz ola mağşer icrā
- 46¹⁰²³ ^c Arz olur şaf olarak Rabbiñe der yaradılup
Geldiñiz bunu olunmaz şanıyorken eclā
- 47¹⁰²⁴ Ğonulup defter-i a^c māl ki bir bir mücrim
Hep günāhlarla ferāmüşda görüp Ğörğar aña
- 80 Bil diye şaydı bu küçük ü büyük cürmümüzü
Hep cezāsın bulıcağ Ğılmaya zülmü aşlā
- 48¹⁰²⁵ Ādeme secde Ğılın dedi melā'iklere Ğağ

¹⁰¹⁶ 42. āyetin tefsīridir.

¹⁰¹⁷ 43. āyetin tefsīridir.

¹⁰¹⁸ 44. āyetin tefsīridir.

¹⁰¹⁹ 45. āyetin tefsīridir.

¹⁰²⁰ B: Ğuruyor atar anı rīğ-i şedīd eğrāfa

¹⁰²¹ 46. āyetin tefsīridir.

¹⁰²² 47. āyetin tefsīridir.

¹⁰²³ 48. āyetin tefsīridir.

¹⁰²⁴ 49. āyetin tefsīridir.

Etdi lîk etmedi İblîs cîn idi cins buña

Kavm-i cännndan ki yaradıldı muḳaddem nârdan
O melek şanma faḳaḫ erdi ma‘an emr-i Hüdâ

Ḳıldı ‘işyân bunu vü evlâdını Hâḳdan özge
Döst edinme ne ḳabîḥ kim ḳılıyor bu gūnâ

49¹⁰²⁶ Yer ü eflâk ü sizi şanma bu da ḥalkḳa mu‘în
Nâsı azdıranı ḳılınmazım imdâd-nümâ

85 50¹⁰²⁷ Der ki Hâḳ ḥaşrda zu‘muñda şerikim ne ki var
Da‘vet ola ederek gelmez olur bu‘d-efzâ

51¹⁰²⁸ Ateşi beynine vâdî ḳıların pek göre hep
Nârı bilür girecek ref‘ine yoḳ çâre buña

136/b *Sûretü'l-Kehf*

52¹⁰²⁹ Nâsı bu Furḳânda hep lâzım olan emşâli
Görüp eşyâda cedel ḳılmada bîhüde aña

53¹⁰³⁰ Nâsa Ḳur‘ân ü Resûl geldi buña îmândan
Tevbeden men‘ bulunmaz ne emel şu gūnâ

Ümem-i sâlifeye ‘âdetimiz ḳahrı bu hep
Füc‘eten ḳıla deyüp gözlemek olur ma‘nâ

90 54¹⁰³¹ Rusülü ḳılmadım illâ ki mübeşşir ü münzîr
Kefere bâḫıl ile hep ki eder söz aña

Ḳaşdımı bâḫıl ile Hâḳḳı izâle etmek
Şanup efsâne bu Furḳân ü ḳorḳular aña

55¹⁰³² Bundan ebter kim olur ki görüp âyâtımızı
Dönderir yüz unudur ḳıldı o cürm evfâ

56¹⁰³³ Ḳalbine perde vü gūşuna şamem ḳoydum anıñ
Gelmez o da‘veti ḳılsañ da mufaşşal be-hüdâ

Bil ḥaḳîḳ ‘ilm-i ezel eylemez O şırf cebri
‘Abd tevâfuḳ ḳılarak aksi hîç ermez ḥaḳḳâ

95 57¹⁰³⁴ Rabbiñ ‘afv edici pür-raḥmet olup bî-ta‘cîl

¹⁰²⁵ 50. âyetin tefsîridir.

¹⁰²⁶ 51. âyetin tefsîridir.

¹⁰²⁷ 52. âyetin tefsîridir.

¹⁰²⁸ 53. âyetin tefsîridir.

¹⁰²⁹ 54. âyetin tefsîridir.

¹⁰³⁰ 55. âyetin tefsîridir.

¹⁰³¹ 56. âyetin tefsîridir.

¹⁰³² 57. âyetin tefsîridir.

¹⁰³³ 57. âyet tefsîrinin devamıdır.

¹⁰³⁴ 58. âyetin tefsîridir.

- Bil erüp mev' udu haqqı olıcağ hep ifā
- 58¹⁰³⁵ Sābıķı da ederek zūlmü helāk eyler idim
Mev' udu var idi bir bir ererek qahr-efzā
- Kim nebīye diliyorsa ola tevfir-i šalāt
Bir bir öyle kıla benden aña Allāh ebedā
- Bī-zevāl mezra' a-i maqşad dü kevnı zehī
Bir bir inbātda hayr ile Dügümlü Baba
- 59¹⁰³⁶ Dedi Mūsā ki şakirdine bu (Yūşa') la be-nām
Giderim mecma' -ı baħreyne bu ni' metde baña
- 100 Ya ki çoğ bil geçürürüm emelüm bulmağ için
' İlmı bulmağda evsa' ı etmegi ta' lım-i a' lā
- 60¹⁰³⁷ Varup o mecma' a pişkine semek dirildi
Kemer altında gibi tıtdı bu rāh bā-deryā
- Gördü Yūşa' demegi vü şormasını da Mūsā
Etdiler idi ferāmūş gidicek dedi aña
- 61¹⁰³⁸ Ki geçüp de dedi Mūsā bunu der ki yiyelim
Beşeriyetle bu yol oldu meşāk pek hālā
- 62¹⁰³⁹ Dedi Yūşa' ki biz eglenmede idik taşda
Māhī bil baħrı ' aceb yol açarak gitdi buña¹⁰⁴⁰
- 105 Size demekligi şeytān unutturdu deyüp
Dedi Mūsā bu delil bizce olur şu gūnā
- 63¹⁰⁴¹ Ya' nī maqşūdumuzu bunda verir Hağ diyerek
Döndüler geldigi izlerce tettebbu' -pīrā
- Zāhir ü bātını dānā iki deryā gibidir
Mecma' ın māhī qalbiñ bulup olsun ihyā
- 64¹⁰⁴² Hāşş ' ibādımdan orada birini buldular
Ki nübüvvet buña ya sā' ir ' avātıfca ' aṭā
- Kim nebī olmasına şek olabilse artıķ
Evliyā da olamaz şübhe kim oldu a' lā
- 110 Bize haşş bilmesi tevfiķime maşşūr heme

¹⁰³⁵ 59. āyetin tefsīridir.

¹⁰³⁶ 60. āyetin tefsīridir.

¹⁰³⁷ 61. āyetin tefsīridir.

¹⁰³⁸ 62. āyetin tefsīridir.

¹⁰³⁹ 63. āyetin tefsīridir.

¹⁰⁴⁰ B: Māhī bil baħrı ' acīb yol açarak gitdi buña

¹⁰⁴¹ 64. āyetin tefsīridir.

¹⁰⁴² 65. āyetin tefsīridir.

‘İlmden eyledim ikrām mevāhib-ārā

65¹⁰⁴³ Dedi Mūsā saña tābi‘ olayım diliyorum
Bildirilen saña bu rüşdden ol rüşd-efzā

(*Ermiyā*) ismi nebī denmede vü ma‘ lüm laqab
Der bil ol fażl için yine pek ekber Mūsā

137/a *Sūretü’l-Kehf*

66,
67¹⁰⁴⁴ (*Ermiyā*) dedi ki Mūsāya kılinmaz şabriñ
Böyle şabr ere mi kim ğayr-i muhīṭ ‘ilmiñ aña

68¹⁰⁴⁵ Dedi Mūsā bulasın şabrımı Hāḫ diler ise
Kılmam ‘iṣyānıñı farḫ ola hılāfsız ebedā

115 Ki Hūdā şabri naşṭb kılmadı demek orada
Enbiyāda olamaz çünki yalan söz hāşā

69¹⁰⁴⁶ (*Ermiyā*) dedi baña tābi‘ olursañ şorma
Hiç bir şey’ide tā ben saña edem inbā

70¹⁰⁴⁷ Gıtdiler bir gemi ḳalḳup anı deldi binecek
Dedi Mūsā bata mı ehli bu münker baña

71,
72¹⁰⁴⁸ O dedi şabr edemezsin demedim mi ben ile
Dedi unutmada ṭutma kılarāḫ yüsrü baña

73¹⁰⁴⁹ Gıtdiler genç birin ḳatıl edince yolda
O kışşāssızca be-cā mı dedi idi Mūsā

120 74 O dedi şabr kılinmaz demedim mi böyle
75¹⁰⁵⁰ Dedi mazūrsuñ ayrıl ilişik gelse buña

76¹⁰⁵¹ Gıtdi bir yerde ta‘ ām istedi līk vermediler
Buldu dīvār yıḳılır kıldı ḳaviyyen zībā

77¹⁰⁵² Dedi Mūsā sen alurduñ dileseñ ücretini
Bu dedi işbu firāḫ kılmalı ben hep inbā

78¹⁰⁵³ O gemi kim fuḳarānıñ geçinür yem ile
Var melik her gemiye zūlmen alur öñde aña

¹⁰⁴³ 66. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁴⁴ 67 ve 68. âyetlerin tefsîridir.

¹⁰⁴⁵ 69. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁴⁶ 70. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁴⁷ 71. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁴⁸ 72 ve 73. âyetlerin tefsîridir.

¹⁰⁴⁹ 74. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁵⁰ 75 ve 76. âyetlerin tefsîridir.

¹⁰⁵¹ 77. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁵² 78. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁵³ 79. âyetin tefsîridir.

- 79¹⁰⁵⁴ Emelim böylece ma' yüp olup ere rehā
Bu gulām kāfir eb u māderi mü'min haqqā
- 125 80¹⁰⁵⁵ Kılmasın bunları idlāl deyü kıldım ihlāk
Bildim ekrem bedelin hep ede Yezdān i' t̄ā
- 81¹⁰⁵⁶ Bu cidār iki yetimiñ bu maḥalde zeyli
Malları kenz-i hafī hedm olur i' lānda buña
- Ebeveyni idi şālīḥ diledi Ḥaḫ büyüyüp
Ala kenzin ediyor Ḥaḫ kerem aña maḥzā
- Eylemem re'yim ile gerçi bu bil Ḥaḫ te'vīl
Şüret-i şer' ile şabriñ ola mı bir bir aña
- Eyle ey Bārī Resülūñe selām hürmetine
Ḥayrı ki hep diler aḥbāblara kııl bence ' aṭā
- 130 Şerri maḥv eyle anıñ hürmetine öyle ki o
İlticā ile saña maḥvı eder idi du' ā
- Nazar-ı feyż-i eşer (*Hızır*) ile oldu irşād
Buldu ḥāzır dileyince de Dügümlü Baba
- 82¹⁰⁵⁷ Ey Ḥabībim şorulunca saña (*Zü'l-ḳarneynden*)
Söyle hep bunu da sen anlara eyle inbā
- 83¹⁰⁵⁸ Ki zemīnde buña ḥākimlik ü hem istilā
Ne diler ise sebep ḳudreti kıldıḳ i' t̄ā
- 84 Sebebe peyrev olup ğarbda gördü mihri¹⁰⁵⁹
85¹⁰⁶⁰ Ki şıcaḳ t̄in siyāha baṭıyordu gūyā
- 135 86 Buldu bir ḳavm dedik etse ' inād ḳatlı edüp
Mü'min olursalar ol kām u iḥsān-efzā
- 87 Dedi her kim ki olur küfr ile zālīm nefse
Ederim hālīk olur yevm-i cezā ḳahr-icrā
- 88 Kim ki imān ede ' uḳbāda bulup feyzi zehī
Ederim emrimi dünyāda da āsān ben aña
- 137/b *Sūretü'l-Kehf*
- 89 Şoñra kıılup sebebe tābi' an ' azmi güneşiñ
90 Buldu bir ḳavme ṭulū' un siperi yoḳdu aña

¹⁰⁵⁴ 80. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁵⁵ 81. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁵⁶ 82. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁵⁷ 83. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁵⁸ 84. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁵⁹ B: Sebebe peyrev idi ğarbda gördü mihri

¹⁰⁶⁰ 85. âyetin tefsîridir.

- 91 Yine evvelki gibi anı muhayyer kıldık
Bilürüz vaşfını kim hep o nice dād-efzā
- 140 92 Aña hem şoñra da peyrev iki tağ arasına
93 Erdi bir qavme kelāmı bilinemez-āsā
- 94 Dediler etdi bu Ye'cüc ü Me'cüc cevri
Harcını al da buyur beynimize seddi binā
- 95 Dedi Haq kılmada ihsān baña hayr kāfī
Bedenen yardımını kılasız ola pek aqvā
- 96 Kūh qaddine ber-ā-ber oñun u parça timur
Yaqdırup dökdi erimiş baqır o da ki quvā
- 97 Çıkamaz üstüne Ye'cüc ü Me'cüc delemes
98 Dedi bu Tañrınıñ ihsānı ki bulundu şafā¹⁰⁶¹
- 145 99 Gelecek yevm-i kıyāmet yine Haq düzleyecek
Haq anıñ va' d ü va' idi ki olur şek yok aña
- 100 Haq dedi terk ederiz ins ü cīn ile anı
Mevc vurup şūr çalınur qalkup olur haşr icrā
- O sıcaq fīn-i siyāh içre güneş batmaq açık
Deniz içinde bañar ru'yeti idi gūyā
- Evlüyālarda dañı tayy-i mekāndır meşhūd
Bu ise haqqına denmekde nebīdir zībā
- Kim nebī olmasına şek olabilse artık
Evlüyā da olamaz şübhe kim oldu a' lā
- 150 ' Ādī haq varmayup ol cāya da buralardan
Bu varup etdi demekde olur o seddi binā
- Sebebe quvveti qudsiyyet ile ma' nāyı
Vermek imkānda vü göz nūru serī' ol gūnā
- Şimdi baq bañr-ı muñtēden öteye gidilmez
Amerikaca bile qaldı görünmez evfā
- Berd ü hardan aña biz gidemeyiz çok yer var
Bunda da arza göre Haq eder insān īvā
- Ya' nī ol seddi görünmez deyü inkār edeniñ
' Aczi açık iken işte nice kim münkir aña
- 155 (*İbn-i Abbās*) buyurup nāmı degil (*İskender*)
Yemen içindeki Tūbba' dan imiş qavli aqvā

¹⁰⁶¹ B: Dedi bu Tañrınıñ ihsānı bulundu şafā

(*Himyeri*) (*şa‘b*) olup ismi pederi de (*Rāyis*)
Dedi bil kıldı demek nesilce anı inbā

Buyurur böylece (*Kerrār*) ile (*Ka‘bu’l-ahbār*)
Müstakīm bu demeye halk o ismi aña

İki İskender-i Yunānī vü Rūmī yek idi
Oldu okyanus içinde yine hattā inşā

Kıl Resūle şalavāt yā Haq emel fevkince
Ki şalātla erelim aña ol erdire saña

160 Baħr u berden daħı bā-tayy-ı mekān imdādlar
Kıldı kaç kerre şehīr oldu Dügümlü Baba

101 Kefere böyle sa‘īr haşrda bāriz ki gözü
102 Perdelü zikrime sem‘ince eşamdı kat‘ā

Cebri şırf şanma ezel ‘ilmi hilāfsız olarak
Şanki perdeyle şamem kıldı bil anda ilkā

103¹⁰⁶² Dōst şanur mu hāvaş kulumu min dūni’llāh
Ola mev’il ki sa‘īr olmada ālām icrā

104 De ki ben söyleyeyim mi ‘amelen pek ne ziyān
105¹⁰⁶³ Dāll olup şanmasıdır kendü şalāhın evfā

165 106¹⁰⁶⁴ Küfr edüp Rabbiniñ āyāt ü liķāsına da o
Haḫı-ı a‘ mālde olur veznde yoķdur hattā

138/a *Sūretü’l-Kehf*

107¹⁰⁶⁵ Olıcaķ nār-ı caħīm anda cezā kim küfrü
Kıldı āyātımı hem de rusülü istihzā

108¹⁰⁶⁶ Kim ki imān edüp işler ise çoķ şālīh ‘amel
Olıcaķ cennet-i firdevsce menzil be-şafā

109¹⁰⁶⁷ Dā’imi bunda dige istemiyor bu ki cinān
Var ḫadīş cümle cināndan deyü kim o a‘ lā

110¹⁰⁶⁸ De ki hep baħr-ı midād olsa vü mişli erse
Kılamaz Haq kelimātını yine bil imlā

170 111 De hemān ger görünüşde beşerim siz gibi

¹⁰⁶² 102. āyet tefsīrinin devāmıdır.

¹⁰⁶³ 103 ve 104. āyetlerin tefsīridir.

¹⁰⁶⁴ 105. āyetin tefsīridir.

¹⁰⁶⁵ 106. āyetin tefsīridir.

¹⁰⁶⁶ 107. āyetin tefsīridir.

¹⁰⁶⁷ 108. āyetin tefsīridir.

¹⁰⁶⁸ 109. āyetin tefsīridir.

Baňa vaħy olmadadır yek deyü Tañrı ھاھاھا

O ki cennetde emeldâr-ı liķâu'llâhdır
‘Amel-i şâlih ede etmeyerek şirk aşlâ

Qıla ھاھا kıl ‘adediyle de Resûlüne selâm
Bende ser-rişte bulam (‘indeke zülfa¹⁰⁶⁹) ebedâ

Şâf midâd-ı hoħka dil tutdu liķâu'llâh kâm
İçden iče eھاھا o şevkçe Dügümlü Baba

Sûretü Meryeme Raddiya'llâhu Te‘âlâ ‘Anhâ Şemânin ve Tis‘üne Âyeh

- 1 1 Anları demede (*Fârûķ*) hemân Tañrı bilür
(*İbn-i ‘Abbâs*) ü diger olmada te‘vîl-efzâ
- 2 Bu tilâvet olan ihsânımızîñ yâdı demek
(*Zekeriyâ*)’ya o da ‘abd-i şekûrum eclâ
- 3 Rabbine gizlü nidâ kıldı esen olmuşiken
Veledi isteyemez kavmden uğanur zîrâ
- 4 Dedi yâ Rab kemügüm cümle naħîf saç ise aħ
Etmediñ hiç beni ھیrmânde ne etdümse du‘â
- 5 5 Akrabam baňa ھاlef kılsa umûr-ı dînde
Qorqarum belki kusûru ede şoñra zîrâ
- Zevcemiñ sinni de böyle ki o da toğurmaz
Dînde ھاھا velî bir veledi ver baňa
- 6 Âl-i Ya‘kûba vü baňa o be-nübüvvet vâriş
Olarak cümle umûru ola maħbûl saña
- 7 ھاھا dedi yâ Zekeriyâ seni tebşîr kılarım
Bir veledle ki buña ismi de kıldıķ (*Yaħyâ*)
- Ağdem ol nâm ile hiç kes degil idi mevsûm
Dedik o eyledi keyfiyyetini istiķşâ
- 10 Şoñra anı nebîlerde olan isim ile ھاھا
Başqayı tesmiye memnû‘ buyurmaz ھاھا
- Var kitâb ehl-i şalîb reddi Erîb Tuħfesi nâm
Ki muşannıf yazıyor anda da ‘ilmi evfâ
- Enbiyâ ismi konulmaz dediler sâ’ire lîk
Anda maħşadsa teberrükden ‘ibâret a‘lâ
- Hem rusûl hem melek ismi ki Cebrâ’îl-veş
Tesmiye kıldı beşer cinsi degilken eclâ

¹⁰⁶⁹ Bkz. İsrâ Sûresi, 17/41.

- 8 Bize gençlik mi gelür zevcem o gūnā ‘ākır
Bende de pīrlük ü hem za‘f-ı vefīr var zīrā
- 15 9 Emrimiz dedi melek Rabb-i ŧekkūra göre bu
Pek suhūletlü ‘ademden seni etdi peydā
- 10 Diledi ħamlı bilüp ŧükrü yine kılmak için
Bir ‘alāmet bula Ĥaĥ dedi idi bu gūnā
- Hīĥ bī-‘ illet iken üç gice vü gündüz kudret
Ĥalmaya nāsla kelāma o olunca peydā
- Ĥılacak ħamlı cimā‘ ın edemez oldu kelām
Hep ‘ibādetde kırā‘at buyurup pek ra‘nā
- 11 Ĥavmine ertesi miħrābdan erüp rüz u leyāl
Ĥaĥĥa īfā-yı ‘ibādetle buyurdu īmā
- 20 12 Dedik al sa‘y ile tevrātı oĥu ey Yaħyā
Ĥıldık ikrām ŧabīlikde nebīlik biz aña
- 13 Ĥalbce pūr raħm ü memdūħ olarak ‘ālemce
İttikā-yı ediyor idi temāmen icrā
- 138/b *Sūre-i Meryem Raddīya’llāhu Te‘ālā ‘Anhā*
- 14 Vālideyne pek itā‘at pūr-‘ ināyet idi bil
Cebr ü ‘iŧyānda bulunmaĥda degildi ĥaĥ‘ā
- 15 Ererek fevz-i selām yevm-i ŧulū‘ unda buña
Rihlet ü ba‘ŧı gününde de yine bu gūnā
- Her nebī öyle olup bu demek ancaĥ te’kīd
Bilmeyen kimselere böyle de tefhīmin edā
- 25 Olamaz rihlet-i Yaħyāyı muĥaddem bilmek
Ki bu vāriŧligini ĥıldı idi böyle du‘ā
- Yer ü gökler ile ‘arŧıñ toluŧu ola ŧalāt
ŧāh-ı kevneyn ki nūruyla cemī‘i ra‘nā
- Veled-i ma‘nevīyi isteyerek Yezdāndan
Ĥıldı īrāŧ-ı Kemāl pīr idi Dügümlü Baba
- 16 Ĥıŧŧa-i Meryemi zıkr eyle ki o ehlinden
Gitti güneŧlü yere iŧınacaĥ dendi aña
- 17 Ėusl için taĥdı ĥicāb rūħ ki Cebrā’īli
Aña gönderdik idi heykel-i ādem-āsā
- 30 18 ŧıĥınırum dedi ger ŧālih iseñ Rabbime ben
ŧālih olmazsa demektir bi-ṭarīĥu’l-evlā

- 19 Dedi ki Cibrîl ki bil bende resûl Rabbiñden
Pâk u memdûh oğul vermege kıldı isrâ
- 20 Dedi Meryem nice oğul ere hîç bir âdem
Beni mes eylemedi fâcire olmam aşlâ
- 21 Dedi Cibrîl dedigiñ bellü idi lîk Rabbiñ
Buyurur öyle de halk etmesi âsân baña
- Nâsa bir böyle de burhân-ı laîf kudretime
Haqqâ mü'minlere rahmet-i ezeli oldu edâ
- 35 22 Bağa ya dâmenine nefh ile hamlın gördü
İnzivâ kıldı be'îd böyle uşandı pek aña
- 23 Kuru hurma şecer üzre tayanup mîlâdda
Bildi kim levmi dedi hüznü ile bu günâ
- Fevt ü akdemce ferâmûş ola idim küllî
Dedi yüksekçe idi zeyl ile kıldı nidâ
- 24 Kılma hîç hüznü ki Haq zeylce verdi nev-cû
25 Eyle taħrîk-i nihâl meyve-i ter erdi saña
- 26 Bunları ekl ü şurb eyle gözün ola qarîr
Şorsalar söyle şiyâm nezriñi de bi'l-îmâ
- 40 27 Geldi maħdûm-ı celîliyle görünce anlar
Dedi lâyıq olamaz şey ile geldiñ hayfâ
- 28 Vâlid ü vâlideñ aħvâlde ey uht-i Hârûn
29 Ahsen idi dedi o eyledi neclin îmâ
- Şoħbet olur mu beşikdeki şabîyle diyecek
Güş kılop böyle cevâb verdi Cenâb-ı 'Îsâ
- 30 Bende Haqqıñ kuluyum verdi kitâb kıldı nebî
31 Kande olsamda zehî nef' imi eyler evfâ
- 32 Zinde oldukça namâz ile zekât emr etdi
Haq mâderce zehî eyleyerek birr-efzâ
- 45 33 Kâlbi cebbar u şakî eylemedi bād-ı selâm
Mevlid ü riħlet ü haşr ile de buldurdu baña
- 34 O dedi nuṭq-ı şaħîh o ki Naşârâ vü Yehûd
Şekdedir küfr ü ifk etdi aña çok günâ
- 139/a *Sûre-i Meryem Raddîya'llâhu Te'âlâ 'Anhâ*
- 35 Veled edinmedi hîç Tañrı ki her ne ister
Ol deyü emr ile der-hâl olur her eşyâ

- 36 Hâkđır el-ħađ baña vü¹⁰⁷⁰ sizlere dağı ma^ç bŭd
Hep Aña ıulluğ ola ħađ bu tarığ-i ra^ç nā
- 37 Dŭrlŭ sŭz sŭylediler buña Naşārā vŭ Yehŭd
Veyl kŭffāra be-maĥşer ki ^ç azāb evfā
- 50 38 Pek ^ç acıb bunda şedāyid işidŭp gŭrŭrler
Kŭfr ũ ^ç işyānı ile belki yanılmış ħađđā
- 39 Yevm-i ħasret kim olur cŭmle va^ç dim burada
Eyle inzārı Ĥabı̄bim bunuñ ile pek edā
- Ĝāfil ũ kāfire der-kār burası hep bŭyle
Kim ki ecri az ola az deyŭ nādımdır aña
- 40 Bu zemın hep ũzerinde bulunan şey ne ise¹⁰⁷¹
Vārışiz cŭmlesi rāci^ç bize çŭnki ħađ^ç ā
- Bunda Ĥađ rŭĥu demek kendŭ degil işte ^ç ıyān
Sā'irince de nuşuş çok yine bŭyle eclā¹⁰⁷²
- 55 Meryemiñ mevt temennisi kıılınca ilāđ
Şoñraya ħalması idim demek olur ħađđā
- Necli bŭyle edŭgŭn bildi tŭlŭ^ç itmegi bu
Dileyŭp ifkden evvel bu temennā ħađ^ç ā
- Meyve ħađ eyled i Ĥađca olan o mađdŭr
Emri indirmege ħāđır deyŭdŭr Meryem aña
- Pederinden ağı Hārŭn yā bunuñla ħaşdı
Dendi Hārŭn nebı nesl-i nebıler nŭcebā
- Ĥazret-i Ādemi bı-vālid ũ māđer yaradup
Bı-peder sādece ũmmŭyle o oldu peydā
- 60 Şoñra irsāl-ı kitāb hem de nŭbŭvvet lakin
Bildirilmekle muĥađđāđ dedi envār-efzā
- Hıç nebı ħable nŭbŭvvetde şağıyy u cebbar
Olmayup cāhiledir bunu da ħaşdı inbā
- Nerede olsa mŭbārek o da ref^ç inde de hep
Nesĥe dek şer^ç iniñ aĥkāmı olur fevz-ārā
- Şoñra da nāzil olup yine veriyor bereket
Bula te'yıd demek şer^ç -i Resŭl-i dŭ serā
- Gice gŭndŭz neye verdiyse ħarañlıđ ile nŭr

¹⁰⁷⁰ B: Hâkđır el-ħađ baña da sizlere dağı ma^ç bŭd

¹⁰⁷¹ B: Bu zemın hem ũzerinde bulunan şey ne ise

¹⁰⁷² Rŭĥ tefsiriniñ tafşili işbu kitābıñ 262 ile murađđam şaĥıfesinde dağı vardır. vr. 132/a

‘ Adedince Şeh-i kevneyne şalât-ı Mevlâ

65

Şems batmışdı du‘ âsıyla rucū‘ kıldı o
Hemde tırdurdu çü bir gün geç ola vaqt-i mesâ

Vaşf-ı mîlâd ü Reğâ’ible mizâc-ı pür-nür
Hilye-i pâkine dîbâce hep icmâl-ı ra‘ nâ

Bir koyun ekli ile tıydu bir ordu halkı
Hağ du‘ âsı ile kıldı yine ihyâ zîbâ

Şayısız bil ki tevâtürle celî mu‘ cizesi
Oldu dîbâcece mi‘ rācı vü cüz’î inşâ

Gördü kim nās o zamān demedi Furqān bir bir
Çün bu meşhūd ü bedihîyi ne hācet inbâ

139/b *Sûre-i Meryem Raddiya’llāhu Te‘ālā ‘Anhâ*

70

Sebeb-i ‘ ilm-i tevâtür bize öyle eriyor
Hem de küffârca ilzām idi kim şöyle edâ

İnanur mu buña münkir ki o hep Qur’āna
Bi’t-tevâtür dîne kim aña odur ‘ ilm-efzâ

Ki o cümle Resûlün mu‘ cizesi emşâlin
Anlara fâ’iķan ityānda oldu a‘ lā

Nûru hem aşl-ı hālâ’iķ o demek hep fer‘ i
Aşlâ tâbi‘ ki heme aşl aña da o zîbâ

Rûhudur Rûh-ı Kuds hādimidir Cebrâ’îl
Hem burâķ çekdi idi şevk ile mi‘ rācda aña

75

Hağ Habîbiyle şalât cümle-i āl u şahba
Artı Nîl der-‘ aķab olup aña Fārûķ du‘ ā¹⁰⁷³

Hep kerāmāt idi envār-ı kelāmı ilhām
Cezbe mehdinde idi pîr Dügümlü Baba

41

Ey Habîb söyle yine medh et İbrāhîmi

42

Ki Resûl mu‘ terif-i kâffe idi şıdķ-efzâ

43¹⁰⁷⁴

Pederine dedi eşnāma mı sende kulluķ
Naşıl o görmez işitmez edemez nesne saña

44

Baña bā-vaħy bu ‘ ilm erdi saña gelmedi çün
Tâbi‘ ol ben kılayım Hağ yolu ta‘ rîf saña

80

45

Ṭā‘ atı eyleme şeytāna çün ‘ aşî Hağķa

¹⁰⁷³ Bu beyit A nüshasında yer almamaktadır.

¹⁰⁷⁴ 81. âyete kadar olan numaralar kendinden önceki âyetlerin tefsîrleridir.

- 46 Korkuyorum seni hem-ḥāl ede ḳahrında aña
- 47 Dedi sen mi beni bu tañrılarımđan ayıran
Çok zamān git ki bu ısrār ile bil recmi belā
- 48 Bu buyurdu ola sālimgiñ ermez zararım
Maksadım Ḥaḳ seni mü'min ḳıla kām erdi baña
- 49 Mā-sive'l-ḥaḳ neye 'ābid iseñiz anı sizi
İstemem Ḥaḳḳa ḳulum etmez o red olsa du' ā
- 50 Başḳaca beldeye 'azm eyledi terk eyliyecek
Verdik İshāḳ ile Ya' ḳūbu nebī hep ḥaḳḳā
- 85 51 Ḳıldık iḥsān ü mekārımlere çok anlara da
Lūtfumuz şıdḳ-ı lisān kim ola her dīnce şenā
- Enbiyā ḳılsa du' ā hīç anı red ḳılmadı Ḥaḳ
Ṭālib-i izne olur līk bu da hep bu gūnā
- Ṭāliben izni dū' āda ebedī bildi 'adüv
Oldu der-ḥāl teberride caḥīm bunda revā
- Ḥarbce tenkīli yine emr-i İlāhīyle eder
Sālīm ol bence dedi çün o degil emr-i Ḥudā
- Hem olup (*Āzer*¹⁰⁷⁵) aniñ 'ammi ki küfrü mansüş
'Arabiñ ḳā' idesiyle diyor eb şunda Ḥudā
- 90 Der (*Suyūtī*) ki olan küfr ile Ḳur'ānda beyān
Pederi şanma bu zīrā idi 'ammi maḥzā
- Bil hep evşāf-ı 'ulyā cümle nebīde var idi
Ḳanda pek şöhreti var ise ḳılındı inbā
- Nev' -i insān iken ekremi her maḥlūḳuñ
Eli i' māl ü ḳol olur nice ḥumḳ evfā
- Ḥaḳ şalāt ḳıla ḥabībine vü hep āline de
Nice İbrāhīm ü āline de etdi bil 'atā
- Cedd-i emcedleri olmaḳ ile çün o teşbīh
Rusülüñ eşrefi hem ba' de Resül-i dü serā
- 140/a *Sūre-i Meryem Raddiya'llāhu Te'ālā 'Anhā*
- 95 Gele neslimde deyüp öyle niyāz eyledi hem
Ümmetinde de taleb ḳıldı baña ola şenā
- Hem de riḥletde sorulduk da neye ḳaldı meyl
Ḳıldı inbā ki şalātda o da bādī zībā

¹⁰⁷⁵ Kur'ānda Hz. İbrāhīm'in babası olarak adı geçmektedir.

Nür-1 Bārīye demek gibi (كَمِشْكُوَّةٌ¹⁰⁷⁶) yine bil
Nāzikāne demek o emr-i Şeh-i dü serā

Olmada aşl-1 şalātda heme bu teşbīhler
Kadr-i Sulţān-1 rusūl üzre aña pek a' lā

Ger nübüvvet olamaz velī ediyor şiddīkīn
Fā'ik-i ez-her derecāt öyle Dügümlü Baba

100 52 Eyle Furqānda beyān vaşf ile Mūsāyı yine
Bu da muhliş u nebī hem de Resūl-i nūr-efzā

53 Tūrda kendüsünüñ şavb-1 yemīninden kim
Biz kelām halkı ile böyle nidā kıldıq aña

Olup Allāhda Qadīm bil ki kelām ayrılmaz
Eder ismā' da halk-1 şavtı eder dāll buña

Haq münezzezh olarak halk-1 kelāma o mekān
Kıldı ya' nī anı mi' rāc-1 celīl-i Mūsā

54 Eltaf-1 kurbu bulup böyle münacāt etdi
Hem nebī dāderi her velī mu' in verdik aña

105 55 Yine Qur'ānda buyur vaşfını İsmā' ilīñ
Va' dīn ifāda Resūl dīnime muhbir-i zībā

56 Fevz erer ya' nī aqāriblerine ümmetine
Emr eder idi namāz ile zekāt ola edā

Beden ü mālca ' ibādet ikisi eşref kim
Cümle şer' i eder ikmāl ile emrin eclā

Ebedī ekmel ehaq Rabbisine marzī idi
Ki eder vaşfını Haq sā' iri-āsā zībā

57 Vaşf-1 İdrīsi de kııl bunda ki şiddīk u nebī
58 Şimdi biz 'ālī mekāna anı etdik i' lā

110 59 İşbu tavşīf olunan mün' im-i dīn u dünyā
Enbiyā nesl olup ez-Ādem ü Nūh nūr-āsā

Nuhdan evvel olup 'aşr u zamān-1 İdrīs
Kıldı fülkünde Hudā neslini Nūhuñ be-beqā

İdrīsīñ gayrısına cedd-i celīl İbrāhīm
Hem de Ya' kúb ki ecel nāmdır İsrā' il aña

Luţfumuz rehber ü bunlarda bize muhtārdır
Sem' ile hükümümü sācid oluyor nūr-nümā

¹⁰⁷⁶ Nūr Sûresi, 24/35.

- Ki kı lup secdeyi bākī oluyorlar Hākca
Āyeti dinlemegi vü secdeyi ta' līm hākķā
- 115 Bu nebīyyīni ta' āķub eden aķvām ammā
Kılmıyor idi namāz nef sine uydu ħayfā
- 60 Hep cehennemde görüp (*Ġayy*¹⁰⁷⁷) deredir bu anda
Nārı pek keskin eder burayı sū'-i me'vā
- 61 Meger imānı kı lup tevbece şāliħ olalar
Ecri cennātda noķsān edilmez¹⁰⁷⁸ hīç aña
- 62 Dünyevī ğayb ise de va' d-i İllāhī olarak
Bil kerīm eyledi va' d eyleye i' tā zībā
- 140/b *Sūre-i Meryem Raddīya 'llāhu Te'ālā 'Anhā*
- 63 Gūşa bīhūde söz ermez heme nuķķ ola selām
Gice gündüz kı lınur ni' met-i erzāk i' tā
- 120 Gice yok ise de Ĥudā mı cinānıñ deĝişüp
Ya deniyor gice perdelere ermekde aña
- 64 Bu cināndır ki hemān vermedeyiz biz mīrās
Müttaķī ' abdimıza añañla orada ma' nā
- İttikādır sebep ammā o da luţfuyla olur
Kesbe tayanma ki nef s etmededir maħv-efzā
- Çünkü mīrās degil kesb-i sebep anda neseb
Eşfaķ ez-cümle neseb gerçi munezzeh Mevlā
- Birde İslāmda küffār bulacak idi cinān
Olıcaķdır ħişeşi mü'mine mīrās-veş ' aţā
- 125 Kehfiñ aşķābını hem rūħ ile Zü'l-ķarneynden
Sorulup oldu nebī vaħyi niyāzda ammā
- Çend gün gelmedi Cibrīl gelecek dedi sebep
Ba' zı mü'min kı lıyor böyle kuşūr¹⁰⁷⁹ bil peydā
- Kim bıyıklar ile tırnaķları kaç' eylemeyüp
Kıldı parmaķları tathīrde noķsān zīrā
- 65 Hem dedi Ĥālīķıñ emriyle olur nāzil
Ki bilür işledigimiz ne olursa hākķā
- Gelecek ile geçende vü arasında olan

¹⁰⁷⁷ Cehennemde bir vādī.

¹⁰⁷⁸ B: Ecri cennātda noķsān verilmez hīç aña

¹⁰⁷⁹ A: Ba' zı mü'min kı lıyor böyle sebep bil peydā

- İşimizde O a'lem hîç unutmaz hâşâ
- 130 66 Hâk u eflâk ile beynindekiniñ Rabbi O dur
Diyerek bizlere ki eyledi ta' lîmi edâ
- ‘Âbid ol eyle ‘ibâdetde devâmı vü şabrı
Olmaz eşyâ edile tesmîye Allâh kaţ' â
- Ede her ân u mekânlar ‘adedince şalavât
Hağ ki şunlar yok iken aña heme kâm-nümâ
- Çün aniñ nûrun edüp menşe'-i cümle (*mākān*)
Yok iken bunlar aña idi tecellâ-ārâ
- Şadiķu'l-va' d idi marżiyy-i İlâhî olarak
Kaľb u kaľıbcâ idi buña Dügümlü Baba
- 135 67 Münkir insân der ölecek ola mı gelmeklik
68 Hîç düşünmez mi yarattım ki degil şey aşlâ
- 69 Rabbiñe ola kaşem anları şeytânlarla
Haşr edüp biz ederiz şöyle cehîme ilkâ
- 70 Erüp eţrâf-ı sa'ire¹⁰⁸⁰ dizi üzre şunlar
Bil girer aķdem eşeddi kim eşedd-i nâr buña
- 71 Bilürüz esfel elîm nâra sezâsın yine hem
72 Olmaz illâ aña her kimsede uğrar ammâ
- Hük-m-i Bârî ise de kimi geçerken sevinüp
Var hadîş bil aña dūzağ ediyor böyle recâ
- 140 Hîç şaķın tırma ki nûruñla seniñ ey mü'min
Âteşim söndü el-ħağ diye ya'nî ki aña
- Ki sebep şükr u sürür çok ola mü'min görerek
Bizi gördü deyü küffâra ‘azâb hem de be-câ
- 73 Mü'mini çıkarırız bu mürûrdan şoñra
Kâfiri terk edüp dizleri bükük aña
- 141/a *Sûre-i Meryem Radđiya'llâhu Te'âlâ 'Anhâ*
- 74 Ki kırâ'at ile ma'nâda açık Ķur'ânım
Dedi zengin kefere mü'min olıcağ fukarâ
- Mü'min hağ mı ‘aceb müşrik olanlar mı ħayr
Mecma'-ı nâsda görünmekde aħsen ‘acabâ
- 145 75 Nice kaşn eyledik ihlâk idi mâlca fâ'ik
Kaçr u ziynetde de anlardan o aķdem evfâ

¹⁰⁸⁰ B: Erüp eţrâf-ı caħîme dizi üzre şunlar

- 76 Söyle kim azmış ise yol aña istidrâcen
Çok ‘ömr ile verir mühleti Allâh ammâ
- 77 Bil ki dünyâda ‘iķâb ile görüp ‘uķbâyı
Bed-mekân ile olur za‘ fi kimiñ var eclâ
- 78 Çok eder ehl-i hidâyetde hüdâyı Yezdân
Ĥayr-ı dâ’im olur o öyle rucû‘ dur ra‘ nâ
- 79 Ey Resûl kâfiri gördün ki der anlar elbet
Mâl u evlâd bize maĥşerce de bi’l-istihzâ
- 150 80 Levĥi taĥķîķ mi veyâ ‘ahd bulur mu Ĥaķdan
81 Olmaz o öyle melek ķılmadadır hep inşâ
- 82¹⁰⁸¹ Ederiz buña firâvân ‘azâb maĥşerce
Mâl u evlâdı ķalup yalnız olur isrâ
- 83¹⁰⁸² Tañrı edindiler eşnâmı da Tañrıyla koyup
‘İzze bādî mi şanurlar idi anlar ne belâ
- 84¹⁰⁸³ Ķande o kim eder inkâr ‘ibâdet-i esnâm
Bunlara la‘ mî edüp olur ‘adâvet-efzâ
- 85¹⁰⁸⁴ Bilmediñ mi ki şeyâñni musallaķ ķıldık
Kâfire olmada bil küfrü ile bed-efzâ
- 155 86¹⁰⁸⁵ ‘Acele eyleme icrâ-yı ‘azâbı için
Müddetin şayarız erdik de olur hep icrâ
- 87¹⁰⁸⁶ Ola yâdıñda bu gün kim kim ise ĥâ’ifimiz
Râkiben cennet-i ‘ulyâya giderler zîbâ
- 88 Mücrimi sūy-ı caĥîme şusuz îsâl ķıların
89¹⁰⁸⁷ Erer ancak ki şefâ‘ at ķılana ‘ahdi edâ
- Çünkü îmân ü şalâĥ ile alur Ĥaķ ‘ahdin
Ya şefî‘ likde murahĥaşlar olur kâm-resâ
- 90¹⁰⁸⁸ Ĥaķķa isnâd-ı veled eylediler anlara de
Bî-edeblikde ‘azîm söylediniz pek ĥaķķâ
- 160 91¹⁰⁸⁹ Her ne oldu ki ķarîb ĥâk u semâlar yarıla

¹⁰⁸¹ 80. âyet tefsîrinin devâmıdır.

¹⁰⁸² 81. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁸³ 82. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁸⁴ 83. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁸⁵ 84. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁸⁶ 85. âyetin tefsîridir.

¹⁰⁸⁷ 86 ve 87. âyetlerin tefsîridir.

¹⁰⁸⁸ 88 ve 89. âyetlerin tefsîridir.

¹⁰⁸⁹ 90. âyetin tefsîridir.

- Kūhlar pārenüp düşe yerinden zīrā
- 92¹⁰⁹⁰ Hāḳḳa isnād-ı veled eylediler ifk-i ‘azīm
Veledi olması imkānda degil çün ašlā
- 93 Yer¹⁰⁹¹ ü gökde ne ki var Hāḳḳa gelür ḳavl anıñ
94 Ḳudret ü ‘ilmi muḫīṭ cümleyi etdi ihşā
- 95 Bil gelür şöylece a‘vānsız aña kim yalnız
96 Mü‘min-i şāliḫe Hāḳ ḫalkda eder ḫub peydā
- Hubb-ı Bārī olıcaḳ öyle semāvāt ü zemīn
Kim eder ḫaḳlarına meyl ü muḫabbet-efzā
- 165 97 Ḳıldıḳ āsān lisāmıñca nüzül-i Furḳān
Müttaḳıñce edesin müjde-i en‘am icrā
- 98 Hem ‘inād üzre bulunanları inzār edesin
Ḳıldıḳ evvel nice böyleleri de biz imḫā
- 141/b *Sūre-i Meryem Raddiya’llāhu Te‘ālā ‘Anhā*
- Bunlarıñ ḫiç birisi bile görölmez şimdi
Erişür mü size gizlüce de şavtı ḳat‘ā
- Hāḳ selām eyleye maḫbūbuna hem ḫürmetine
Eyleye luṭfu bizi ḫaşran anıñla rüfeḳā
- Hiç ayırmaya dünyāda rızāsından hem
Sāyesinde ede ‘uḳbāca da hep luṭf eclā
- 170 Tañrı ‘ahdiyle muḳayyedlige bend-i pendi
‘Işḳ-ı Hāḳca pür ‘alāḳā idi Dügümlü Baba
- Sūretü Ṭāhā Mekkiyyetün ve Hiye Selešetü ve Selešüne ve Mi’etü Āyātin*¹⁰⁹²
- 1 1 Anları demede (*Fārūḳ*) hemān Tañrı bilür
(*İbn-i ‘Abbās*) ü diger olmada te’vīl-efzā
- 2 Saña zaḫmet için olmaz bu nüzül-i Ḳur’ān
Nefs-i pākiyle cihādı bil dedi lā-tuḫsā
- 3 Ḳullarımdan baña riḳḳatlı olan ḫaḳḳınca
Nuş u pend olmaḳ için eyledik ancaḳ i‘ṭā
- 4 Ḫāk u bālā heme eflāk yaradan Rabbiñden
Oldu inzāl saña ki rütbeñ a‘liyyü’l-a‘lā
- 5 5 Her mekāndan da münezzeḫ yine bil Rabb-i Ḳadīr

¹⁰⁹⁰ 91 ve 92. āyetlerin tefsīridir.

¹⁰⁹¹ B: yerde gökde ne ki var Hāḳḳa gelür ḳavl anıñ

¹⁰⁹² Sūre 135 āyet olup tamamı tefsīr edilmiştir.

- ‘Arş da bil ki anıñ hükmü kılan istilā
- 6 Cümle eflāk u zemīnler ile beyninde olan
Hem (*serā*) zeylide hep mülkü demek ser-tā-pā
- 7 Sen sözü cehr ile kılsan da bilür hep sırrı
Kalbde pek gizlenilen şöbeti bile hattā
- 8 Başka bir Tañrı bulunmaz Odur ancak ma‘būd
Bil cemīl vaşfi ki esmāsı da denür hüsnā
- ‘Āleme cümle şumūl kılmada bu istilā
‘Arş olup evsa‘ ı bil anı buyurdu inbā
- 10 Cān başa şıçradı denürse de olmaz aña hāşş
Kāmilen cān bilinür kılmada hükmün icrā
- Rūha da beñzemez ammā ola fehme takrīb
Kānedir rūh cesede hep kılan o istilā
- Tañrı bil öyle hulūlden de münezzeh el-ḥaḳ
Aña bir şey O da bir şey’e hulūlsuz aşlā
- Kūnh-i rūhu kılamaz fehm ḥayāt anda iken
Kūnh-i Bārīyi nice bilebilürler hāşā
- Var güneş bunda denür karnda da bulunsa
Kurş-ı şems aña nüzül kılmadı bāhir ma‘nā
- 15 (¹⁰⁹³استوى) demek olur nūr-ı şıfātı Ḥaḳḳıñ
Kendü her ‘ālemi mücid ki mekān yoḳ aşlā
- (*Ġunye*)de pīr-i himmem-gīr olan ‘Abdü’l-ḳādir
Yazdı böyle ki olur ḥāl ile āgāhlar aña
- Ki odur zātla da ammā bilür ehl-i ḥāller
Kālden derkde bir rāh olabilmez aşlā
- Bu buyurdu ki ḥadīş var gice āḥir olsa
Nāzil olur deyü İzid *be-semā-ı dūnyā*
- ‘Ulemā gerçi icābet dediler ma‘nāyı
Anlara yine cevāb olmuşıdı şu gūnā
- 20 Ki şu‘ūd oldu mu Bārīde ki evvel bi’z-zāt
Edelim böyle nüzülünde kelāmı ıtrā
- Cümle ‘ālemlere zeyl işbu (¹⁰⁹⁴تري) līk bunuñ
Zeylin ancak ki bilür ḥaḳ söz orada ne revā

¹⁰⁹³ Tāhā Sūresi, 20/5.

¹⁰⁹⁴ Tāhā Sūresi, 20/6.

Hamdın oldukça selām ola Resūle Rabbim
Ki şehādetde ber-ā-ber dü cenāh pek zībā

‘Arşda ferş eyleyerek maḳ‘ ad-ı şıdkı vara dil
Der-güşā rābīṭalu kenze Dügümlü Baba

142/a *Sūre-i Tāhā*

- 9 Ey Ḥabībim saña geldi mi қаşaş ez-Mūsā
Buña inkār u takrīrle denür istiḳşā
- 25 10 Gördü āteş dedi ehline ṭuruñ қor alayım
Añlayayım bu yolu dedi şeb idi zīrā
- 11 Gitdi o¹⁰⁹⁵ mevḳi‘ e dendi benim el-ḥaḳ Rabbiñ
12 Çıқа pābūş ki bu vādī-i (*muḳaddes*) u(*Tuvā*)
- ‘Ārī na‘ leyn ise iḥṭārı demekdir hem de
Vādīce idi şeref messi ḳadem ile aña
- Böyle naşşıñ hepisi sā’ire ta‘ līm demek
Hem anı vü o mukaddes deyü iḥṭār zībā
- Bil dü ‘ālemle de ma‘ nā denülür na‘ leyne
Ki bu da şoḥbet-i Bārīye muḥaşşaş bir cā
- 30 Vaşl-ı Ḥaḳ ḥācet ü burhān ü delīl olmaz hem
İstemez sākin-i Mekke bulunan ḳible-nümā
- 13 Kim Resūl eylemege sen baña muḥṭār olduñ
14 Vaḫyi sem‘ eyle İlāh ben olamaz Bārī sivā
- Ede gör ḳulluḳ ile baña namāz zıkrım için
Seni baña beni saña eriyor yād-efzā
- 15 Hem ḳıyāmet gelici kim o muḥaḳḳaḳ ise de
Gizlerim mevsimini müdhiş ere çün evfā
- 16 Öyle hep nās bulıcaḳ sa‘ yini kim münkir olup
Peyrev-i nefis ise sārī zarar eyler peydā
- 35 Ki bu iḡfālı helākdır ki keder-nāk olur
Enbiyāya bu gibi emr ümeme pend icrā
- 17 O nedir dest-i yemīniñde dedi Ḥaḳ a‘ lem
Dedi ‘ādetce kelām mu‘ cize ḳıldı evfā
- 18 Bu ‘aşāmdır ṭayanup silkerim aḡnāmca veraḳ
Maṭlab-ı sā’irimi bu dedi eyler peydā
- 19 Eyle ilkā deyü bā-emr aṭup ḫayye olup

¹⁰⁹⁵ B: Gitdi ol mevḳi‘ e dendi benim el-ḥaḳ Rabbiñ

- 20 Hemde (*su' bān*) ki büyük sa' yi keşir cānn-āsā
- 21 Korkma tut eski olan hāle i' āde kılarız
Emri geldi tutup erdi yine bu hāl buña
- 40 Vehleten havf-ı tabī' i ki degildir ma' yūb
Def' olup bu da hemān eyledi o emri be-cā
- 22 Koy yediñ cenbiñe çıksun bu sefid pek pür-nūr
23 Büyük āyetlerimizden ere meşhūr saña
- 24 Biz dedik da' vet-i dīn eyle gidüp Fir' avna
25 Dedi kıl şadrımı şerh ki kılayım şabr evfā
- 26, 27 Hem kıl āsān işimi gide zebānda ' uqde
28 Pek suhūlet ola anı eder iken inbā
- 29 ilā Ehlīm içinde qarındaşım olan Hārūnu
33¹⁰⁹⁶ Kıl mu' in anda şerik eyle ki ede aqvā
- 45 Ki ma' an hamdīñi tesbīhinde çok kılalım
Sen bütün hāllere de çünki görücü vü dānā¹⁰⁹⁷
- 34¹⁰⁹⁸ Rabb-i ekber dedi maqşūduña kıldım luḫfu
Müstecāb oldu nebīler ne ki hep etdi du' ā
- Muttaşif böyle kelīm-i Hāq ile buña sebep
Eriyor harkı lisānca bu mükāfātdır aña

142/b *Sūre-i Tāhā*

- Kim edüp tecrübe Fir' avn o be-ḫikmet eline
Nār alup yanmadı fem yandı budur aña devā
- Vurdu Fir' avna kucağında o pek tıfl ise de
Öldürecek iken o tecrübe vermişdi rehā
- 50 Ki cevāhirle ber-ā-ber aña nār göstermiş
Nārı almışdı çocuḫ dedi Hākīmdir Mevlā
- Yed-i beyzā yedine¹⁰⁹⁹ almasına o nārı
Bil ' aşā ḫumḫ ile Fir' avn idi merkeb zīrā
- Enbiyāda olamaz ' ayb degil o ' uqde de ' ayb
Kalmadı o daḫı şu gūne ki ol dedi du' ā
- Olup Allāhda Qadīm bil ki kelām ayrılmaz
Eder ismā' da ḫalk-ı şavtı eder dāll buña

¹⁰⁹⁶ 34 ve 35. āyetler, tefsīr edilen bu āyetlerin içinde verilmiştir.

¹⁰⁹⁷ B: 33 Muttaşif böyle kelīm Hāq ile buña sebep
Eriyor harkı lisānca bu mükāfātdır aña

¹⁰⁹⁸ 36. āyetin tefsīridir.

¹⁰⁹⁹ B: Yed-i beyzā eline almasına o nārı

Bu muhîṭ gūṣa gelüp cānibe isnād olmaz
Hep vücūd buña kulaḡ-veṣ işidir hep eczā

55

Etdi icābet eymenden olan demek kim
Ḳavl-i Bārīyle melek ṣavt kıilup erdi buña

Şalavāt ola Ḥabīb ile her āl u ṣaḡba
Yed-i pākiyle celīdir yed-i beyzā vü ‘ aṣā

Bir avuç toprak ile bozdu ‘ adū ordusun
Yed-i beyzā denür o dīdece andan aḡvā

Ġālib idi kefere anıñ ile bozuldu
Çün olup gözleri de öyle o ḡālde a‘ mā

Ḥarbde indi ‘ alāmetlü melekler meṣḡūd
Her biri düşmeni ejder gibi kııldı imḡā

60

Gūṣ şeklinde düğümler bu şırada remzen
Ser-te-ser kııldı o vaṣf ile Düğümlü Baba

35

36¹¹⁰⁰

Vaḡt-i āḡarda da luṡf eyledik ey Mūsā çün
Eyledik vālideñe vaḡy ki ilhām aña

37¹¹⁰¹

Keyd-i Fir‘ avndan esirgemek için şandıḡa koy
Sāhili de Nile kim sāḡile eyler ilḡā¹¹⁰²

Bu ‘ adüv gerçi baña da aña da alur hem
Veririm ḡubbu baḡa ‘ aynı ḡafīz benden aña

38¹¹⁰³

Anı yād eyle ki hemşireñ edince tavṣīf
Süd analıḡla saña geldi ki luṡfum ḡaḡḡā

65

Göze rüşenlik olup olmaya ḡalben de ḡazen
Ḳıbtı-i kāfire¹¹⁰⁴ ḡatliñde de ṣavnımca rehā

Dögmege bed’ edüp o ḡükm-i ḡazāca Bārī
Rūḡu aldı sebebi oldu görünüşde aña

Ben ‘ Alīm ‘ āleme bildirmek için tecrübede
Bilinüp pāklıḡıñ oldu kederler imḡā

39

40¹¹⁰⁵

Şavb-ı Medyende ṡurup nice yıl erdiñ be-ḡader
Hem Resüllük ile ḡubbum ile muḡtār baña

143/a *Sūre-i Ṥāḡā*

¹¹⁰⁰ 37 ve 38. āyetlerin tefsīridir.

¹¹⁰¹ 39. āyetin tefsīridir.

¹¹⁰² B: Şandıḡı daNīle kim sāḡile eyler ilḡā

¹¹⁰³ 40. āyetin tefsīridir.

¹¹⁰⁴ B: Ḳıbtı-i kāfiri ḡatliñde de ṣavnımca rehā

¹¹⁰⁵ 41. āyetin tefsīridir.

- 41¹¹⁰⁶ Mu^c cizemle edesiz dāderiñ ile ^c azmi
Hem de zikrimden uşanma bu da ta^c līm zīrā
- 70 Enbiyāca olamaz anda uşanmağ yine bil
Ümmetiyle bize ta^c līm-i İlāhī қағ^c ā¹¹⁰⁷
- 42 Hadd-i ^c işyānda tecāvüz edici Fir^c avnu
43 Dīne da^c vet edesiz қаvli de leyyin icrā
- Kim қаbūl қılması bā-ħafv-ı İlāhī umulur
Hağ bilür bu anı hem nāsı da ilzām hağқа¹¹⁰⁸
- Қavl-i¹¹⁰⁹ leyyin dedi Fir^c avna ki dünyāca büyük
Buña te’sīr eder böylece nuşhu icrā
- Bil nebīlerde cemāl ile celāl vaşfi da tām
Şanma Mūsā da cemāl vaşfını noğsān ħāşā
- 75 Mü’minīn hağқınadır (لَيْتَ لَهُمْ¹¹¹⁰) zīrā hep
Enbiyā muħliş ü a^c dālara ber-vaşf-i ^c ulā
- 44 Dediler ħavf ederiz söylemege vermez vağt
Hem edesizce sözü de eder o demde saña
- Bil bu ħavf yine degil nefis ü dünyā ħubbu
Ki şehīdlik olur ise olamaz aña edā
- 45 Hağ dedi қorқmayasız nuşretim olup siz ile
Görürüm işidirim söyleyesiz hem hağқа
- 46 Hağ Resūlüz saña Hağdan Benī İsrā’ili hem¹¹¹¹
Vağana¹¹¹² arza hemīn eyle ber-ā-ber isrā
- 80 Bunlara veren elem geldik ^c alāmetle saña
Hem selāmet aña kim fevz erüşüp bula hüdā
- 47 Bize vağy eyledi Hağ bil edecek қаhr anı kim
Edüp i^c rāz rusüle olmada inkār-efzā
- 48 Rabbiñiz kim dedi Fir^c avn cevāb Allāhdır
49 Ki aniñ ħalkı ile buldu vücūd hep eşyā
- İħtiyārī vü ṭabī^c ī hem aniñ her birine
Eyledi kendüye yarar yolu ibrāz ki hüdā

¹¹⁰⁶ 71. āyete kadar olan āyet numarası kendisinden sonraki āyetin tefsīridir.

¹¹⁰⁷ B: Ümmetiyle bize ta^c līm-i İlāhī hağқа

¹¹⁰⁸ B: Hağ bilür bu anı hem nāsı da ilzām қағ^c ā

¹¹⁰⁹ B: Aña leyyin dedi Fir^c avna ki dünyāca büyük

¹¹¹⁰ “Onlara yumuşak davrandın.”Al-i İmrān Sūresi, 3/159.

¹¹¹¹ B: Hağ Resūlüz saña Hağdan Benī İsrā’ili kim

¹¹¹² B: Vağanı arza hemīn eyle ber-ā-ber isrā

- 50 Dedi Fir'avn nice aqdem olan aqvām hāli
51 Dedi 'ilmi yine nezdince demek 'ilm-i Hudā
- 85 52 Eylemez gā'ib ü nisyān olamaz raḥmānca
Yeri baş eyleyerek eyledi yollar peydā
- Gökden inzāl-ı maṭar eyledi bil Haḫ buyurur
Yerden envā'-ı nebāt etdim aniñla ḫaḫḫā
- 53 O nebātdan yiyesiz siz ile ḫayvānlarıñız
Vardır anlarda delil müntefi' i ehl-i nuhā
- 54 Sizi ḫākdan yaradup aña i'āde ederiz
Ḥaşre bir kez yine bundan kılarız biz isrā
- 55 Aña biz küllī delā'illeri göstermişken
Degil imānda aña redle dedi hem de buña
- 90 56 Siḫrce sen bizi iḫrāca mı geldiñ buradan
Bizde ityān ederiz siḫri heme o¹¹¹³ gūnā
- 57 Dedi hem vaqt ola i'lān ki aña toplanalım
58 Dedi ziynet gününüz ögle zamānın Mūsā
- 143/b *Sūre-i Tāhā*
- 59 Döndü Fir'avn oradan siḫr eden ile geldi
60 Dedi Mūsā yine etmekle naṣiḫat icrā
- Vay size eylemeyiñ kiḫb ile Haḫḫa buñu
Ḫahri ihlāk eder ifk eyleyen olmaḫda hebā
- 61 Birbiriyle seḫerde etdi nizā' şurada
Şuña fā'ik olalım hep deyü sırran ārā
- 95 62 Ya'nī Mūsā ile Hārūnda da bu siḫr şanup
Arzıñızdan dedi ṭard kıлмаḫ emel siḫr buña
- Siziñ eñ 'ālī iken mezhebiñiz üzre de hem
Ḫaşdları kendüleriñ dīnini kıлмаḫ i'lā
- 63 Cem' edüp kārıñızı şaf şaf olarak gelesiz
Bu gün ekber olana kām u felāḫ var maḫzā
- 64 Dedi kim sen mi koyup aqdem 'aşāyı yoḫsa
Biz mi aqdem kılalım bed'i ile siḫr ilḫā
- 65 Dedi ilzām için evvelce siz ediñ ilḫā
Ālet-i siḫr ḫayāl şanki yürürce aña
- 100 İzn-i münkir degil o maḫşadı nāsı ilzām

¹¹¹³ B: Bizde ityān ederiz siḫri heme ol gūnā

- Bil ‘aşā bunları yuddu o kılp da ilķā
- 66 Siħr ile mu‘ cizeyi bilmeye nās kim tağılıp
Göremez mu‘ cizeyi fikri de oldu peydā
- 67 Aña mebnī gelerek ħavf-ı tabī‘ī nefse
Biz dedik ķorķma o ħālde yine sensin a‘ lā
- 68 Eyle ilķā ki ‘aşā cümlesini de yudar
Ķande olsa seħere naşr u fuyūz var mı aña
- 69 Öyle oldu seħere dedi ki secde kılarak
Etdik imānı ki tavşifde Hārūn u Mūsā
- 105 Mu‘ cizāt ‘aşırcadır ķadri bilinsün ki celī
Şan‘at-ı siħr idi çok aña ‘aşā bu gūnā
- Seyyid-i ‘ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle imān edene de ede ħubbunca Ĥudā
- Bendesin sāyesi zeylinde eder elĥaf-ı nūr
Ķahrını etdi ‘aşā düşmene Dügümlü Baba
- 70 Seħereye dedi Fir‘avn size iznim yok iken
Olduñuz mü’mini ekber size el-ĥaķ Mūsā
- Ķıldı ta‘ līm size siħri keseyim destiñizi
Hem de çapraz yine ayaklarıñızı ĥaķķā
- 110 Soñra ĥurma dalına şalb ederim hem de sizi
Ki biliñ kim edügün ķahrı eşedd ü ibķā ¹¹¹⁴
- 71 ¹¹¹⁵ Dediler mu‘ cize vü Rabbimiz üzre seni ĥiç
İhtiyār eylemeyiz kıl emeliñ üzre cezā
- İşbu dünyādadır ancaķ ki heme edecegiñ
Mü’miniz Rabbimize ola bize ‘afv-ı ĥaķā
- ‘Afv ola siħri de biz cebriñ ile etdik idi
Heme ‘ālemlere zīrā ki o ĥayr u ibķā
- 72 ¹¹¹⁶ Kim ki küfr üzre çün Allāha gelür dūzaĥ var
Ne ölecek ne ĥayāt var ki ede sūd icrā
- 115 73 ¹¹¹⁷ Kim ki mü’min ‘amel-i şāliħin etdi ise kār
Anlara Ĥaķ kılar elĥāf-ı derecāt-ı vālā
- 74 ¹¹¹⁸ Öyle cennāt-ı ķarār kim aķar enhār zeyli

¹¹¹⁴ B: Ki biliñ kim edügün ķahrı eşedd ü ilķā

¹¹¹⁵ 72 ve 73. āyetlerin tefsīridir.

¹¹¹⁶ 74. āyetin tefsīridir.

¹¹¹⁷ 75. āyetin tefsīridir.

¹¹¹⁸ 76. āyetin tefsīridir.

Dā'imā tura çün o tezkiye ehline cezā

144/a *Sūre-i Tāhā*

- 75¹¹¹⁹ Oldu Mūsāya ki vahyim sen 'ibādımla gice
Çıkarak bahre 'aşā vur da kuru açsün maḥzā
- Çorquñuz kalmaya Fir' avnu erişür diyerek
Batmadan da size hem gelmeye evhām zīrā
- 76¹¹²⁰ Geldi Fir' avn ile leşkerleri peyrev idiler
Baḥrda kapidı ol mevc ki bilür bunu Ḥudā
- 120 Kavmin idlalde hüdā rāhına ḥā'il Fir' avn
Demez (*İbn-i 'Arabī*) bil aña mü'min aşlā
- 77¹¹²¹ Böylece 'avnımız oldu Benī İsrā'ile
Kim size düşmeniñizden bu ḥalāş Ḥaḥca 'aṭā
- Şağ tarafdān size bā-vāsıta-i Mūsā hem
Va' de hem de size kırlarda zi-menn ü selvā
- 78¹¹²² Yıyesiz rızkı güzel olmayıñ anda ṭāğī
Ki ḥulül eyler anıñla elemim şoñra buña
- 79¹¹²³ Kahr olur bu olarak mü'min-i tā'ib ü şālīḥ¹¹²⁴
Hem hidāyetde kararında aña ben 'afv-efzā
- 125 80 Rufeḳāndan seni ta' cīl niçün yā Mūsā
81¹¹²⁵ Dedigimde dedi ardımca o tābi' baña
- 'Acele eyledigim rāzı olasın deyüdü
Ḥaḥ için kılmada el-ḥaḥ o da memdūḥ zīrā
- 82¹¹²⁶ İmtihān verdik o kavme dedi şoñra ki Ḥudā
(*Sāmīrī*) mekrce azdırdı o mekrin icrā
- 83, 84¹¹²⁷ Kavmine tarılarak ḥazen ile döndü Mūsā
Dedi Tevrāt size va' d olmadı mıydı zībā
- Firḳatım mevsim-i mev' ūdu size uzadı mı
Ḥahr-ı Ḥaḥ mı dileyüp etdiñiz 'ahdi imḥā
- 130 85¹¹²⁸ Dediler bozmadık o 'ahdi be-ḳudret emelen

¹¹¹⁹ 77. āyetin tefsīridir.

¹¹²⁰ 78. āyetin tefsīridir.

¹¹²¹ 79 ve 80. āyetlerin tefsīridir.

¹¹²² 81. āyetin tefsīridir.

¹¹²³ 82. āyetin tefsīridir.

¹¹²⁴ Beyitte olan ikinci mü'min kelimesi atılmıştır.

¹¹²⁵ 83 ve 84. āyetlerin tefsīridir.

¹¹²⁶ 85. āyetin tefsīridir.

¹¹²⁷ 86 ve 87. āyetlerin tefsīridir.

¹¹²⁸ 87. āyet tefsīrinin devāmıdır.

- ‘ Āriyet aldı uliy yo aa Őaib ammā
- 86¹¹²⁹ Nāra atdı biz anı (*Sāmīrī*) de atdı līk
(*Cesed-i ‘icl*) ıardı (*ana*)ca ses peydā¹¹³⁰
- Sāmīrīyle dedi ittībā‘ ı Őu size ma‘ būd¹¹³¹
Hemde Musāya İllāh bunda unutdu ammā
- 87¹¹³² Görmediler mi bu ircā‘ edemez¹¹³³ bunlara söz
ılamaz nef‘ u zarar ‘ aczi celīdir ebedā
- 88¹¹³⁴ Dedi Hārūn nebī ermeden adem Mūsā
Böyle meftūnsuuz Allāh Raīm bil yektā
- 135 89¹¹³⁵ Baa peyrevce anup emrimi utun deyüp
Dedi avm ‘ icle muīmiz ere tā bil Mūsā
- Enbiyā ‘ işmeti dāderligi var ez-ebeveyn
Dedi Mūsā bunu ki avmine tehdīd-fermā
- 90¹¹³⁶ avmi azmıŐ göricek zecr iūn ey Hārūn
Saa māni‘ ne idi etmemege a īfā
- 91¹¹³⁷ Dedi liyem ü saım utma ey ibn-i ümmüm
Erdi bīm bende bu avm ede teferru peydā
- 92¹¹³⁸ Kim beni beklemiŐ olsa der idi ılmaz idi
Sāmīrīye dedi Mūsā saa neden bu aā
- 140 93¹¹³⁹ Dedi Cebrā‘ile badım ki aa bamadı avm
Esbi baŐdıda um ākini aldım ra‘ nā

144/b *Sūre-i Tāhā*

- ErimiŐ bu uliyi atdım bu gūnā ıldım
Öyle hem de ıldı müzeyyn anı nefsim baa
- 94¹¹⁴⁰ Aa Mūsā dedi git var saa tounma demek
Nāsa tounsa ikisine de sıtma eclā
- Hem saa ahr-ı dü ‘ ālem bu da ılmaz ulfu
Ba muīm apmada edüğüne de sen aā

¹¹²⁹ 88. āyetin tefsīridir.

¹¹³⁰ B: (*Cesed-i ‘icl*) ıardı (*ana*)ca ses be-nidā

¹¹³¹ B: Sāmīrīyle dedi ittībā‘ ı Őu ma‘ būd size

¹¹³² 89. āyetin tefsīridir.

¹¹³³ B: Görmediler mi bu ircā‘ ılamaz bunlara söz

¹¹³⁴ 90. āyetin tefsīridir.

¹¹³⁵ 91. āyetin tefsīridir.

¹¹³⁶ 92 ve 93 āyetlerin tefsīridir.

¹¹³⁷ 94. āyetin tefsīridir.

¹¹³⁸ 95. āyetin tefsīridir.

¹¹³⁹ 96. āyetin tefsīridir.

¹¹⁴⁰ 97. āyetin tefsīridir.

- 95¹¹⁴¹ Kılup iħrāk külün şavururuz deryāya
Bī-şerīk Rab hemān aħvāle de ‘ Ālim ki Ĥudā
- 145 96¹¹⁴² Hem Ĥabībim bu gibi kışşa-i eslāfı zehī
Bildiririz bu ĥaķīķ mu‘ cize ezķār-efzā
- 97¹¹⁴³ Kim ki Ķur’ān ü senden çevirir ise yüzü
Yüklenür maħşer içinde aña miħnet ķaķ‘ ā¹¹⁴⁴
- 98¹¹⁴⁵ Bu ‘ iķāblar ki girān buña muħalleddirler
Ne ķabīħ yük ola maħşerce aña bu ġunā
- 99¹¹⁴⁶ Nefĥ-i şūrda ki heme¹¹⁴⁷ anları şusuzluķdan
Ederiz gözü gögermiş aña isrā ki belā
- 100¹¹⁴⁸ Gizlü birbirine derler ki cihānda on ġün
Ŧurduķ ‘ uķbāya ġöre maħżan o öyle zīrā
- 150 101¹¹⁴⁹ Ĥaķ bilüp¹¹⁵⁰ bunu da a‘ delleri der kim ancak
Hep o bir ġün gibi unutmuş ola bu ķaķ‘ ā
- Şalavāt bizleredir der-ħişn-i ĥaşīn-i dāreyn
Dā’imi ede Ĥabībine Ĥudā lā-yuħşā
- Enbiyā kışşaların nuşĥa-i nuşĥ-ı pür-‘ iber
Ŧaķdı dillerce ĥaķīķ söyledi Dügümlü Baba
- 102 N’olıcak yevm-i kıyāmetde cebeller denür
103¹¹⁵¹ De kırup Ĥaķ kılacak pārça pārça ĥaķķā
- 104 Yeri Ĥaķ düpdüz eder olmaya meşhūd u nebāt
105¹¹⁵² Bunda yükseklik ü alçaklık olamaz ķaķ‘ ā
- 155 106¹¹⁵³ Şūr-ı İsrāfīl ile ĥaşre gider ins ü cīn
Dönmek ü ses eremez ĥavf-i İlāhī eclā
- Ķimseden sem‘ ine ses ermeye anda ancak
Başıcaķ pāyini ses ola żarūrī eclā
- 107¹¹⁵⁴ Olmaz o ġünde şeff‘ kimse olur illā kim

¹¹⁴¹ 98. āyetin tefsīridir.

¹¹⁴² 99. āyetin tefsīridir.

¹¹⁴³ 100. āyetin tefsīridir.

¹¹⁴⁴ B: Yüklenür maħşer içinde aña miħnet ĥaķķā

¹¹⁴⁵ 101. āyetin tefsīridir.

¹¹⁴⁶ 102. āyetin tefsīridir.

¹¹⁴⁷ A: Nefĥ-i şūrda anları şusuzluķdan

¹¹⁴⁸ 103. āyetin tefsīridir.

¹¹⁴⁹ 104. āyetin tefsīridir.

¹¹⁵⁰ B: Ĥaķ bilür bunu da a‘ delleri der kim ancak

¹¹⁵¹ 105. āyetin tefsīridir.

¹¹⁵² 106. āyetin tefsīridir.

¹¹⁵³ 108. āyetin tefsīridir.

Aña Allāh verecek izn eder anlar icrā

Ki bunuñ kavline rāzı ola hep Hāḫ biliyor
Evvelin ü sorasın ʿilmi size olmaz eclā

- 108¹¹⁵⁵ Hāşre züll ile varır kāfir u ʿāşiler Aña
Vāy ki ḥaml olmadadır küfr ü cürm-efzā¹¹⁵⁶
- 160 109¹¹⁵⁷ Kim ki imān kılarak kıldı şalāhdan fiʿli
Ḳorḳmaz ecr eksile vü cürm arta deyü ḳaṭʿā
- 110¹¹⁵⁸ Bu vaʿidler gibi Furḳān ʿArabī etdi nüzül
Çoḳ vaʿidi de kıldık açar pend evfā
- 111¹¹⁵⁹ Hāḳdır el-ḥāḳ melik-i ʿālī bu Furḳānı yine
Ḳılma taʿcili bunu kılmadan ikmāl-i eclā
- Hem de yā Rab ki benim ʿilmimi müzdād edesin
İkisi yine celī bizlere taʿlīm-i Ḥudā
- 112¹¹⁶⁰ Emrim aḳdem yimemek hıntayı Ādem unudup
Yedi bī-ḳaşd idi ʿazmi ile bulmam maḥzā
- 165 113¹¹⁶¹ Olıcaḳ Ādeme secde melege hep fermān
Cümlesi etdi faḳaṭ etmedi İblīs ifā
- Secde Tañrıya demek kıble Cenāb-ı Ādem
Biliyor yine o bil ḳaldı tekebbür-efzā
- 145/a *Süre-i Tāhā*
- 114¹¹⁶² Dedik o kim saña hem zevciñle ol dedi ʿadüv
Ḳılmaya oradan iḥrāc ki meşāḳdır dünyā
- 115 Kim cināna eyleyemez aç ü ʿuryān kılamak
116¹¹⁶³ Ne şusuzluḳla güneşden şıcaḳ olmaḳ ḳaṭʿā
- 117¹¹⁶⁴ Erdi Allāh ḥükmü vesvese verdi şeyṭān
Ki muḳarrerdi ḫalife edecek der-dünyā
- 170 Ḳasem ile şecer-i ḫuld deyü nuşḫu kıldı
Mülküñüzce de zevāl ermeye hiç dedi aña

¹¹⁵⁴ 109. âyetin tefsîridir.

¹¹⁵⁵ 110 ve 111. âyetlerin tefsîridir.

¹¹⁵⁶ B: Vāy ki ḥaml olmadadır küfr u cürm evfā

¹¹⁵⁷ 112. âyetin tefsîridir.

¹¹⁵⁸ 113. âyetin tefsîridir.

¹¹⁵⁹ 114. âyetin tefsîridir.

¹¹⁶⁰ 115. âyetin tefsîridir.

¹¹⁶¹ 116. âyetin tefsîridir.

¹¹⁶² 117. âyetin tefsîridir.

¹¹⁶³ 118 ve 119. âyetlerin tefsîridir.

¹¹⁶⁴ 120. âyetin tefsîridir.

- Kaşdı şūrī o denür līk ledünnī çıkmak
Ki rusül ile tevellüd kıla Şāh-ı dü serā
- Bil cinānda oturup çıkması ʿibret bizce
Hem bunuñ tatı kıla rūhlarımızda raʿnā
- 118¹¹⁶⁵ Anı zevcesi ile yiyerek ʿuryān oldu
Kıldılar hem varağ-ı cennet ile setri edā
- 119¹¹⁶⁶ Şūrī zellesi ile kalmadı gerçi o hūlūd
Ber-güzīdem ü qabūl tevbede sonrada hūdā
- 175 120¹¹⁶⁷ Dedi Allāh çıkasız siz oradan hem İblīs
Birbirinīzle sülālece huşūmet günā
- Benden edyān ü rusül bunlara īşāl olup
Anlara kim kılar īmānı zarar ermez aña
- 121¹¹⁶⁸ Çeviren rüyunu zikrimden olur tarlıqda
Şāh olsa da olur rūh heme hāl tar aña
- 122 Anı aʿmā olarak haşr kılarız bu diye
123¹¹⁶⁹ Gözlü iken beni yā Rab niçün etdiñ aʿmā
- 124¹¹⁷⁰ Buyurur Hağ saña emrim gelerek terk kıldıñ
Küreb ü qahrda terkiñ bu gün olmağda sezā
- 180 125¹¹⁷¹ Böyle haddin geçüp āyātıma küfrü kılına
Var cezā bil o ʿuqbāda eşedd ü ibkā
- 126¹¹⁷² Gezdi hālā kefere eski qurūn hālik ʿiber
Müstaqīm ʿāqile bil olmada ʿibret-ārā
- 127¹¹⁷³ Etmesem qahrı bu küffāra muqadder haşren
Lāzım olurdu selef gibi kılam bunda edā
- 128¹¹⁷⁴ Bunlarıñ qavline sen şabr ile şükr eyle baña
Maṭlaʿ ı şemsden akdemde namāz kııl īfā
- Hem de o baṭmaya ʿaşrı da edā eylemeli
Öyle aḥşam u ʿiṣāyı bize iʿlām bu edā
- 185 Ki olup hem şüfeʿā ekberi de rāzı ol
Her edā edene de olsa sūrūrlar zībā¹¹⁷⁵

¹¹⁶⁵ 121. āyetin tefsīridir.

¹¹⁶⁶ 122. āyetin tefsīridir.

¹¹⁶⁷ 123. āyetin tefsīridir.

¹¹⁶⁸ 124. āyetin tefsīridir.

¹¹⁶⁹ 125. āyetin tefsīridir.

¹¹⁷⁰ 126. āyetin tefsīridir.

¹¹⁷¹ 127. āyetin tefsīridir.

¹¹⁷² 128. āyetin tefsīridir.

¹¹⁷³ 129. āyetin tefsīridir.

¹¹⁷⁴ 130. āyetin tefsīridir.

- 129¹¹⁷⁶ Kāfirīñ ziynetine bakma yine bil dünyāda
Kadriñ ‘ālī iki ‘ālemde de hayr u ibkâ
- 130¹¹⁷⁷ Şabr edüp ümmetiñe kıl namāz emrini de
Rızkı luḡ eyliyorum istemezem hırsı aña
- Kim zehī ‘ākıbet olmaḡda hemān şālih için
Ebedī ni‘ met ere zā’il olur hep dünyā
- 131¹¹⁷⁸ Dedi küffār bizim bir bir emel etdigimiz
Mu‘ cize kılsa ki böyle hep ‘abeş söz ḡaḡḡā
- 190 Beyyineñ gelmişidi hep kütüb-i sâbıkaca
Hem eḡaḡ andakini vaḡy ile kıldıñ inbā

145/b Süre-i Ṭāhā

- 132¹¹⁷⁹ Ben anı evvelī kılsaydım ‘azāb ile helāk
Ḥaşrda derdi Resūl gelse vü geldi bu sezā
- 133¹¹⁸⁰ De Ḥabībim ederiz birbirimize nigeḡi
Müstaḡīm tiz bilinür rāh-ı ‘ıyān bu ḡaḡḡā
- Ḥaḡ kemāli ‘adedi ile kemāline sezā
Mefḡar-ı rus’le şalāt sübḡa Dügümlü Baba
- Mu‘ cizesi mütevātir ki o üç biñden çok
Siyemā mu‘ cize-i bākīye Ḳur’ān eclā
- 195 Güş kı lup görüyorlardı hemīn çok küffār
İçlerinden nicesi oldu şeref-yāb-ı hüdā
- Siḡre maḡmül ederek ḡāsıd ü aḡmaḡlar ‘anūd
Ḳalmada küfrde mevḡū‘-ı cehennem evfā
- Boş demektir bu cihān ḡaḡbesi dündür göñlü
Diyerek uḡrevī ‘aḡd eyledi Dügümlü Baba

*Sūretü’l-Enbiyā’ ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhimü’s-Şalavāt ve’s-Selām ve Hiye Mi’etün
İsnā ‘Aşera Āyeh*

- 1 1 Nās için oldu ḡesāb ‘aşrı ki maḡşer nezdīk
Bunda fikr etmez o nisyānda bī-ḡayd aña
- 2 Pend-i ḡāvī yeñi bir āyet erecek benden

¹¹⁷⁵ Şefā‘ at-ı kübrāya dā’ir ḡadışi şerīf işbu kitābıñ 251 şaḡıfesinde muḡarrer ve şerḡi daḡı münderecdir.
vr. 127/b.

¹¹⁷⁶ 131. āyetin tefsīridir.

¹¹⁷⁷ 132. āyetin tefsīridir.

¹¹⁷⁸ 133. āyetin tefsīridir.

¹¹⁷⁹ 134. āyetin tefsīridir.

¹¹⁸⁰ 135. āyetin tefsīridir.

- 3   3   Nefsine hayf ile bī-derk ederek gizlū kelām
 Saña derler bu melek şanma hep insān maḥzā

 Kim Resūl olamaz insān kılarak sihr ityān
 Görerek sihrini tābi^ç mi olursuz siz aña

 5   4   Sırrı vü açık sözü Haḫ yerden ü gökde de bilür
 O işidüp görücü dedi bu maḥbūb-ı Ḥudā

 5   5   Yerde añlar dedi ru'yā-yı perīşān buña hem
 Müfterīlik ile şā^ç irlik eder ^ç uzv saña

 6   6   Derler evvelki rusūl-veş ola ger mu^ç cizeñi
 Şunlarıñ mişli hīç imānda degillerdi aña

 Etdik idi anı helāk bu mu imān eyler
 Ya^ç nī etmez be-^ç inād bunlar oluyor aḫvā

 7   7   Senden evvel beşer idi erişen hep rusūlüm
 Bilmeyen şorabilür Ehl-i Kitābca ^ç ulemā

 10   8   Kılmadık ekl-i ta^ç ām kılmaz olan cism anı da
 Hīç dünyāda muḥalled görünür mü ḫaṭ^ç ā

 9   9   Şıdḫ ki va^ç dimiz anlar ile hem dilediğim
 Hep necāt buldu erüp müşrike şerler ki sezā

 10   10   Size verdik ki bu Qur'ānı naşāyih cārī
 Hem şerefdir size kim hayr-ı ümemsiz zīrā

 11   11   Çok maḥal ehli ki zālīm anı ihlāk ederek
 Eyledim yerine diğler iḫāme ḫālā

 12   12   Ḳahrımı ḫis ile andan kaçaraḫ denildi
 13   13   Kaçmayıñ ni^ç met ü süknāñıza dön ḫahren aña

 15   14   Ki ola belki su'āl dendi ḫaṭādan size hem
 Dediler vay bize etdik idi pek küfr icrā

 15   15   Böyle vay bizlere derler iken ihlāk kıldım
 Anı tırpanla maḫṭū^ç olan otlar-āsā

 16   16   Yer ü eflāk ile beynindekiniñ hīç birini
 Kılmadık lu^ç b u ^ç abeş ḫalaraḫ aşla peydā

 17   17   Zen ü ferzend ile kılsaḫ idi biz istīnās
 Ḥūr-ı ^ç ayndan kılarım yine degil o ḫaṭ^ç ā¹¹⁸¹

 18   18   Tard eder sözünü Haḫ bātılı imḫā kılarak

¹¹⁸¹ B: Ḥūr-ı ^ç ayndan kılarım yine degil o ḫaḫḫā

- Bunlara veyl ebedī kim kıla vaşfımda haṭā
- 20 19 Kim mekīn yerde vü eflākda Ḥudā kullarıdır
Kibr u uşanmaķı kılmaz kim ise ḳurbda baña
- 146/a *Sūretü'l-Enbiyā' 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhimü's-Şalavāt ve's-Selām*
- 20 Gice gündüzde baña kılmada bunlar tesbīḥ
Hem de bunlarca futūr gelmeyüp olur ifā
- Seyyid-i 'ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle imān edene de ede ḥubunca Ḥudā
- Ḳurb-ı Ḥaḳ şınıf melā'iklere ḥāşş şanmamalı
Sābıķunlarca muḳarreb idi Dügümlü Baba
- 21 Zu' mu Allāhı edinür mü bu yerden müşrik
Ede mi neşri ki bī-emr-i Rab emvāt ihyā
- 25 22 Yer ü gök fāsıd olur başķa ilāh olsa idi
Şāḥib-i 'arş münezzeḥ yine şirkden ebedā
- İmtizāc etse de¹¹⁸² birbirine muḥtācsa ḥaḳıķ
'Acz olup bil diye mi 'acz ile ma' būd aña
- Öyle muḥtācı degil ise 'abeş demek olup
Yine bundan da münezzeḥligi lāzım ḳaṭ'ā
- 23 Ḥaḳķa ef' āli şorulmaz O ḳulundan şorar
Bellü dünyāda bile ba' zı ḥikem ki a' lā
- 24 Başķa ma' būd olamaz aña de Ḳur'ānda delīl
Kütüb-i sābıķada öyle diyor Ḥaḳ ḥaḳķā
- 30 Varsa burhān getirüñ ekşerisi ḥaḳ bilmez
Yüz çevirir yine ḥükmüm hemān olsa inbā
- 25 Kıldı talīm ümem-i ḥaḳ rusül-i sābıķaya
Bī-şerīkim ola ḳulluḳ yalñız baña edā
- 26 Dediler Ḥaḳ veled edindi münezzeḥ el-ḥaḳ
Böyle dedikleri maḳbül-i 'ibāddır maḥzā
- 27 Sözde sebķat kılamaz hīç birisi Ḥaḳķa anıñ
'Āmil-i emri şefi' olmaya bilsünler aña
- 28 Ḥaḳ bilür öñ ü soñun emri ile bunlar eḥaḳ
Mü'miniñ şāfi' i lertzān-ı mehābet ra' nā
- 35 29 Demez ammā deseler farz-ı muḥāl ben ma' būd

¹¹⁸² B: İmtizāc kılsa da birbirine muḥtācsa ḥaḳıķ

- Hayf eder nefesine zîrâ ki cahîm buña cezâ
- 30 Bilmediler mi yer ü gökler iken yek-pâre
Ayırup böylece kıldım ki menâfi‘ -beḥşâ
- Ab olup aṣl-ı ‘ anâşır olur anıñla hayât
Mü’min olmaz o görüp hem de işitdi ḥâlâ
- 31 Yerde râsiḥ cebeli kıldım olunmaz lertzân
Hem geñiş yolları kıldım ki bu hep sehl-ârâ
- 32 Saḳf-ı maḥfûz direksiz de ṭurur böyle semâ’
Baña hep o da delîl yüz çevirir münkir aña
- 40 33 Yaradup leyl ü nehârı güneş ü mâhı da Ḥaḳ
Her biri şuda yüzer gibi telâşda ḥâlâ
- 34 Kimsece yoḳ beḳâ saña erişdik de memât
Bunu¹¹⁸³ gözler kefere bellü ki ḳalmaz ḳaṭ‘ â
- 35 Mevti her kimse dadar tecrübe ekdâr u mesâr
Bildirim sizi size ola ‘ avdetde baña
- 36 Seni küffâr görerek putları ḳādıḥ bu mudur
Der ki küfr ile baña ḳılmadadır istihzâ
- 37 ‘ Aceleden yaradılmış gibi insân ‘ acül
Bedr ü ḥaşr ḳahre erişür kefere ‘ âcil aña
- 146/b *Sûretü’l-Enbiyâ’ ‘Alâ Nebiyyinâ ve ‘Aleyhimü’ş-Şalavât ve’s-Selâm*
- 45 38 Şorar o ḳahr ne zamân şâdıḳ ise va‘ diñiz
39 De muḥîṭdir o size rûy u zâhra ebedâ
- 40 Olamaz buña da hem rûz-ı ḳıyâmca ḥâ’il
Siz aña ğâfil erer nâdime ma‘ düm rehâ
- 41 Ḳahrım erdi rusül evvel de olup istihzâ
Şimdi de böyle demek bedr ü ḥaşri aḳvâ
- 42 De kim rûz u şeb eyler sizi maḥrûs ez-ḳahr
Yüz çevirmekde o zikrimden olunursa edâ
- 43 Putları mı ola mâni‘ edemez kendüye sūd
Öyle ‘ âbid ile ma‘ bûda ḥalâş yoḳ aṣlâ
- 50 44 Ṭül-i ‘ ömr ile ma‘ âş verdik aña ṭayanıcı
Yeri müslimlere gitmekde görür nuşret aña
- 45 De inzâr ederim vaḥy ile ammâ ṭuymaz

¹¹⁸³ A: Bunlar gözler kefere bellü ki ḳalmaz ḳaṭ‘ â

- Bu ki anadır eşamm böyle naşīhat ebedā
- 46 Şuña cüz'ice 'azābım olunursa diyeler
Vay bize kendümüze hayfımız erdi ebedā
- 47 'Adle mīzān kıurar haşrda ki hayf olmaz
Olsa hardalca 'amel kāfi hesābım zīrā
- 48 Yine Mūsā ile Hārūna ki nūr u Furkān
Fāruq-ı bātıl u haq müttakīye pend-zībā
- 55 49 Müttakīn kim o henūz görmediği kıahrımdan
Korkuyor rüz-ı kıyāmdan da olur bīm-efzā
- 50 Nice inqar ola bu zıkr-i mübārek Kıur'ān
Saña inzāl kıılındı ki o hep kām-efzā
- 51 Evvel İbrāhīme rüşd verdik ezelden şāyān
Müsteħaķ edüğü ma' lūm idi baña ebedā
- 52 Vālidine dedi hem kıavmine ne şüretlü
Siz muķīm olmadasız aña 'ibādet-efzā
- 53 Dediler böylece bulduķ babamız kıılarınz
54 Dedi ābāñız ü sizler de đalāl bu ne fenā
- 60 55 Dediler ciddi midir lu' b u laṭīfe mi bu söz
56 Dedi Rabbiñiz eħaķ yer ü göge hıfz-ārā
- 57 Yaradan anları hep şāhidim el-ħaķ ki O Rab
Kırayım putları baķup da siz olduķca cūdā
- 58 Putları parçalayup kıoydu büyüğün şoralar
Ĥaşmı ilzāmca medār ola emel bu gūnā
- 59 Dedi böyle edene kimse o azmış ĥāşā
60 Bildiler işidilen kıadħ eden İbrāhīm aña
- 61 Diyerek a' yun-ı nāsa getürüñ şāhid ola
62 Şordular öylece kim eylediğın şu gūnā
- 65 63 Ĥaşmı ilzām yine kıaşd belki büyük kıırdı dedi
Şoruñuz kendüye hem nuṭķu bu kıılsa icrā
- 64 Kendüler fikre rucū' ile đalālet fehmen
65 Bā-ħicāb ser egiyor dedi 'adīm nuṭķ-ı eclā
- 66 Dedi 'āciz o nice kıullarısız dūnu'l-ħaķ
67 Öf size putlara da 'aķlıñız ermez mi şuña
- 68 Dediler yaķmalıyız putlara kim yardım ere
69 Dedi İbrāhīme ol berd ü selām nāra Ĥudā

- 85 80 Zırh yapmak dağı Dāvūda benim ta‘ līmim
Yaradan sālīm olup eylemeli ḥamdı edā
- Çünkü ‘ illetlere göre ḥükemādan her ‘ ilāc
Ḥarbce vaḳde göre kıldı aña Ḥaḳ inbā
- 81 Bād şedīd oldu Süleymāna muṭī‘ kim getirür
Emri ile bereketli yere ‘ ilmim zībā
- 82 Hem şeyāṭından olup ṭā’ife de yine muṭī‘
Baḥre ṭalmaḳ ile incü eder iḥrāc eclā
- 83 Eyle Eyyübü beyān kıldı du‘ ā böyle ki bil
Rāḥimīn erḥamı sen erdi zarar çoḳ baña
- 90 84 Bi’l-ḳabūl vur yere pāyiñ ki zehī şü çıkar
Yıḳanup iç dedik etdikde yeni buldu şifā
- Hep aniñ ehliñ i‘ āde vü zehī bir mişlin
Raḥmeten verdik aniñla ‘ iber alsun ‘ uḳalā
- Şābir u küllī bize rāci‘ anı ⁽¹¹⁸⁵⁾ (نَعْمَ الْعَبْدُ)
Bulduḳ etdi demek icrāyladır evvel de Ḥudā
- Māl u evlādı ile şıḥḥatı görüp şeyṭān
Olmasa dedi ‘ ibādetde bulunmaz bu saña
- 147/b *Sūretü’l-Enbiyā’ ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhimü’ş-Şalavāt ve’s-Selām*
- ‘ İbret için Ḥaḳ alup ḥasta da oldu līkin
Kerh ü ‘ aybiñ biri de olmadı aşlā peydā
- 95 Ḳılma nuṭḳu müte‘ affin idi ḳurdlandı deyüp
Her nebī mekreh ü ‘ aybdan da münezzeḥ ḥaḳḳā
- İrtikādır bu aña yine olup cilve-i Ḥaḳ
Bā-edeb der ki bu şeyṭāndan o Ḥaḳdan ammā
- Emr-i Ḥaḳ ya‘ nī ḥaḳīḳ vācib ü lāyık şalavāt
Ola Şāh-ı rusüle cümle nebīye eclā
- Ġanem-i nefis ile dil mezra‘ ası da bula sūd
İkiside ere ahlā deyü Dügümlü Baba
- 85 Vaşf-ı İsmā‘ il ü idrīs ile Zü’l-kifli de ḳıl
Hep ḳılup ḥilye yine şabra zehī nūru ‘ ulā
- 100 86 Enbiyāca bulunan raḥmetim erdi vaşfen
Hep şeref üssü şalāḥ kıldı ki bunlar da binā

¹¹⁸⁵ “O ne iyi kuldu!” Sâd Sûresi, 38/30.

Parlayup başka nucūm şems ü kamer fā'ik-i nūr
Enbiyālarla velī şabr u salāhda aqvā

87 Hāḡ dedi ki rusūlümden benim el-ḡaḡ Yūnus
Her nebīyi de Resūl yazmada ba'zı 'ulemā

Erdi sür'atle bulup bir tolu fülk kıldı rukūb
Ḳur'a atdı gemiciler buña geldi ḡat'ā

Bahre ilḡā olunup aldı balıḡ kim şadı
Kendü kendüsüne olmuşdu nedāmet-efzā

105 Böylece olmamış olsaydı müsebbihlerden
Ḳaşre dek şive-i Bārī idi hep bu gūnā

Gölgesiz yere çıkartdıḡ ki o bīmār gibi
Gölgeyi verdi ḡabaḡdan şecer oldu peydā

Yüz yigirmi biñ ahāliye o ba's oldu kim
Var ḡadıṡ eyledi miḡdār ile hem de inbā

Ḳıldı īmān aña cümlesi hem 'ömrü ḡadar
Luḡfumuz ile geḡindi olur īzāḡ aña

Ḳavmine ḡurb-ı 'azābı dedi hep gerḡi şaḡīḡ
Pek yaḡın şandılar ammā ki degil bu gūnā

110 Anlarıñ bulmadı şandıḡları müddetde vuḡū'
Verdi nādān sözü pek ḡiddeti bil hem de aña

Çıḡdı böyle ḡarıluḡ ḡavme 'azāb verdi Hāḡ
Bulmadılar ise de kıldılar īmānı buña

Hāḡ kıluḡ¹¹⁸⁶ ref' -i 'azāb kendü de o fülke binüp
Bir cesīm māḡīyi sed kıldı gemiye Mevlā

Ehl-i fülk kur'a vü kendülerini bu semeḡe
'Arz edüp de birine olmadı o meyl-efzā

Cism-i pür-luḡfuna fülk etdi o māḡī kendin
O da tesbīḡi buyurdu idi pür nūr u hüdā

115 İsm-i a'zam dedi ḡaḡḡında Resūl-i Ekrem
Kendü kendüye ki o ḡayf o da şūrīce aña

Batn-ı ḡūt Yūnusa mi' rāc-ı İlāḡī dedi hem
Zā'ir-i ḡabri ḡaḡīḡ zā'ir-i ḡabrim-āsā

Buyurup eylemeyesiz buña tercīḡ beni
O da mi' rācda teşbīḡ olur aña ammā

¹¹⁸⁶ B: Hāḡ edüp ref' -i 'azāb kendü de o fülke binüp

Bul eḫaḫ fehmi müsāvāt nübüvvetle ma‘an
Enbiyā bir bir yine oldu müraccaḫ ḫaḫḫā

استعید با الله العظیم (لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ¹¹⁸⁷) و استعید با الله العظیم (تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى
بَعْضٍ¹¹⁸⁸) و استعید با الله العظیم (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ¹¹⁸⁹)

148/a *Sūretü'l-Enbiyā* ‘*Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhimü’ş-Şalavāt ve’s-Selām*

Bā-ḫuşuş bizlere bil kim dedi (¹¹⁹⁰خَيْرَ أُمَّةٍ)
Reybsiz cümle nebīdedende nebīmiz a‘lā

120 Cümle ḫavmin oradan ‘avdeti mesnūn ḫıldı
(*Nīnovā*) kim (*Mūşul*) o medfeni dendi aḫvā

Ebḫuru ḫa‘rına dek gezdigide mervī çün
Ḥıfzda rūḫ gibi māhī-i pākīze edā

Başḫa ḫavledir kim dehen açdı balıḫ
Re’si baḫr üzre tıttup pencereleü fülk-āsā

Enbiyā baḫre de şāmilse de vermekde şeref
Cism-i pākile de buldu şerefi baḫ deryā

O balıḫ buldu güzel rāyıḫa marzā-yı semek
Ede hep yevm-i ḫıyāma deḫin aniñla devā

125 Pek güzel bilür idi ḫudreti sedd-i reh için
Ḫudret a‘mālini şanmaz ki ola bu gūnā

88 Baḫn-ı ḫūt şūrī ḫaranlıḫsa da ya‘nī orada
Nūr-ı tesbīḫ ile maḫv oldu kederler zībā

Cāhiliyyet ki ḫarīb nāzil olunca Ḫur‘ān
Bilebilsün deyü bunlar buyurur şu gūnā

89 Zekeriyā dedi burakma beni bī-vāriş
Vārişñ ekremi yā Rab heme sen ki a‘lā

90 Müstecāb ed‘iye-i cümle nebī Yaḫyāyı
Zevcesi gerçi ‘aḫīmse de aña verdi Ḥudā

130 Ḥayra sa‘yen hep eder şevk ü bīm ile du‘ā
Der ki Ḥaḫ bizlere ders olması maḫşad ḫālā

Yazdılar riḫlet-i Yaḫyā ki muḫaddem ammā
Olamaz çü nebīlikde bu vāriş baḫ aña

Seyyid-i ‘ālem ile cümle nebīye şalavāt

¹¹⁸⁷ “O’nun elçileri arasında ayırım yapmayız.” Bakara Sûresi, 2/285

¹¹⁸⁸ “O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık.” Bakara Sûresi, 2/253.

¹¹⁸⁹ “Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” Âl-i İmrân Sûresi, 3/110.

¹¹⁹⁰ Âl-i İmrân Sûresi, 3/110.

Cümle îmān edene de ede ḥubbunca Ḥudā

Ḥub ile oldu ‘ ibādetçe ḥuzūra maḥşūr
Dā’imi böyle ṭurur idi Dügümlü Baba

91 Meryemiñ zıkrini de eyle heme o nefsin
Şakladı cümle ḥarāmdan u ḥelālden kaṭ‘ ā

135 Emrimizde eriyor rūḥdan anıñ gömlegine
Nefḥ edüp bī-peder olmuş idi ṭāli‘ -i ‘ İsa

Kim anuñ kendü vü maḥdūmu delīl-i ḳudret
Bī-peder olması bir cāy-ı ‘ iber dil-pīrā

92 Bu siziñ milletiñiz ḥaḳ olan İslām ile
İ‘ tiḳādca ümem-i sābıḳa birdir ḥaḳḳā

Ser-‘ aḳā’id ḳılınan emrim idi hep yine
Bī-şerīk Rabbiñizim ancak ‘ ibādetde be-cā

93 Tefriḳa ḳıldı Yehūdī vü Naşārālīḳ ile
Ḥaşre geldik de olur ḳahr-ı mü’ellim icrā

140 (*Rūḥuna*) bil ki müfesser olarak bā-Cibrīl
ḳıldı bu nefḥi veled olmadı Ḥaḳdan ebedā

Nāmı Ḥaḳdan (*kelime*) (*rūḥ*) ki degil vāsıta eb
(*Kelime*) (*كُنْ فَيَكُونُ*)¹¹⁹¹ böyle hep ekvān zīrā

(*منه*)¹¹⁹² lafzı aña maḥşūr degil her ikrām
Oldu (*منه*) ile Ḳur’ānda yād u eclā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيْمِ (وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا مِنْهُ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ¹¹⁹³)

148/b *Sūretü’l-Enbiyā’* ‘*Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhimü’s-Şalavāt ve’s-Selām*

Hîç tezevvüc mü eder Ḥālīḳıñ olmaz veledi
Cinsi vāḥidligi lâzım o muḥāl çünki Aña

Ki Ḳadīm ḥaḳḳına isnād-ı ḥudūş olmaz kim
Bāhī olmaz tecezzīde de olmaz Mevlā

145 Nefḥ-i rūḥ olmadı maḥşūr hemīn Īsāya
Dedi āyātde eder sā’ire Mevlā icrā

Bī-eb u māder olup erdi Cenāb-ı Ādem
Nefḥ-i rūḥ ile dedi Tañrı eder hep iḥyā

¹¹⁹¹ Yâsin Sûresi, 36/82.

¹¹⁹² Câsiye Sûresi, 45/13.

¹¹⁹³ “Ayrıca O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden bir lutuf olarak emrinize vermiştir. Bütün bunlarda düşünenler için işaretler vardır.” Câsiye Sûresi, 45/13.

Şāh-ı kevneyne de vaḥy oldu be-rūḥ āyet bil
Bu da Cibrīl hep olur ātiyen o da imlā¹¹⁹⁴

كما قال الله تعالى ﺣﻴﺘﺎﺑﻪﻥ ﻟﻨﺒﻴﻨﺎ ﺻﻠﻰ ﺍﻟﻠﻪ ﺗﻌﺎﻟﻰ ﻋﻠﻴﻬﻢ ﻭ ﻋﻠﻰ ﺁﻟﻪ ﻭﺳﻠﻢ (ﻭ ﻛﺬﻟﻚ ﺍﻭﺣﻴﻨﺎ ﺍﻟﻴﻚ ﺯﻭﺟﺎً ﻣﻦ ﺁﻣﺮﻧﺎ¹¹⁹⁵)

- Tañrı birdir ki Qadīm başqası¹¹⁹⁶ olmaz ma' būd
Olsa 'ālemde fesād naqlen ü ' aqlen zīrā
- Ki şerīk ḥaqqına zā'id deseler bil ki ' abeş
Dense lāzım olur Allāhca noqsān peydā
- 150 Mā-sivāya Ḥaḳ aña etmeyüp anlarda ḥulūl
Beş ülü'l-' azm şehīr anlar iledir ' İṣā
- Enbiyā cümlesine āl u aşḥābına hep
Velyen etdi şalavāt şükr ile Dügümlü Baba
- Fānī fi'llāh olıcaḳ maḥz-ı vüçüd Ḥaḳda olur
Öylece oldu heme aña Dügümlü Baba
- 94 Kim ki mü'min be-şalāḥ sa' yi kılar ise bunuñ
Unudulmaz olunur defterine bil inşā
- 95 Ber-zemīn ehli helāk etseñ o dönmez qābīl
96 Çıқа Ye'cüc u Me'cüc iner esra' ki fenā
- 155 97 Ḥaḳ va' id oldu qarīb geçmişe nisbetle demek
Kāfirīñ açılacaḳ dīdesi ḥayrān aña
- Der hemān vay bize fikr eylemeyüp kendümüze
Eyledik zulmü cevābı da verir Ḥaḳ ki aña
- 98 Kendüñüz putlarıñız cümle caḥīme varıcaḳ
Orada çire ḥaḫab ede cemī' inde Ḥudā
- 99 Anlar Ol olsa idi böyle duḫūl kılmaz idi
Ḥaḳқа maḳbūl olan ḳul da müberrā ḳaḫ' ā
- 100 Zārılıḳda olaraq ḥoş ḳelām tuymazlar
101 Nūr ba' id aḫsen ' Uzeyr ile melā'ik İṣā
- 160 102 Bed şadā tuymayacaḳ ehl-i cinān hem el-ḫaḳ
İştihāsında mü'ebbed olıcaḳlar ḫaḳқа
- 103 Ermeye şunlara ḥüzn ü feza' -ı ekber kim
Der melekler size ḥayr ile denen yevm-i ' atā

¹¹⁹⁴ Ve rūḥ tefsīriñiñ tafşīli işbu kıtābıñ 46 saḫfesinde vesā'ir maḫallerinde de vardır. vr. 24/a.

¹¹⁹⁵ “İşte böylece sana da kendi buyruğumuzla bir rūḥ (Kur'ān) vahyettik.” Şūrā Sūresi, 42/52.

¹¹⁹⁶ B: Tañrı birdir ki Qadīm başqaca olmaz ma' būd

- 104 Felegiñ tayyı da ʔomar gibi icadı-veş
Vaʕ dimiz rüz-ı kıyâmet ola hep bil şü edâ
- 105 Hağ (*Zebürda*) yazar böyle ki baʕ dʕ (*et-Tevrât*)
Şulehâ kullarıma ere cinân mâl aqvâ
- 106 İşbu Kurʕân olup ʕ âbidlere el-hağ kâfi
Hağ kılar haşre bile hikmeti bunuñ icrâ
- 165 107 Cümle ʕ âlemlere sen rahmetim olduñ muṭlağ
Yaradılışda maʕ âş ile maʕ âdda hağğâ
- 149/a *Sûretüʕl-Enbiyâʕ* ʕ *Alâ Nebiyyinâ* ve ʕ *Aleyhimüʕş-Şalavât veʕs-Selâm*
- Âferîniş aniñ için deyü kim derk etse
Âferînle o naʕ im ü kâfiri ʔamu meʕvâ
- Bulamaz şerʕî gibi hüsn-i taʕ ayyüş sebebi
Söyler añlar ise etrâfi ile hem hükemâ
- Hükemâ derdine kılmazsa ʕ ilâç ger kendü
Telef olur bile bile bunu şihhat-efzâ
- Pâdişâh lâ-hağ edüp hikmünü kim ki ʔanımaz
Hük-m-i mensüh ile ʕ âmilse bile ne der aña
- 170 108 De baña vağy olunan Tañrıñız ancak birdir
Muʕ tekid iseñiz İslâm olunur böyle edâ
- 109 Yüz çevirse de müsâvî deniyor vağyi zehî
Buʕ du vü ʔurbuyla kıyâmet denemez ketmi be-câ
- 110 Hağ bilüp bellü vü gizlüyü bu taʕ vîk-i vaʕîd
111 Tecrübe ya ecele ola muʕ allâğ evfâ
- 112 Der Hağbim kıla Hağ beynimüze hükümü be-hağ
Kaşdıımız yardımı el-hağ sizi görüp be-ğatâ
- Hağ selâm eyleye mağbübuna hem hürmetine
Eyleye luṭfu bizi haşren aniñla rüfekâ
- 175 Hiç ayırmaya dünyâda rızâsından hem
Sâyesinde ede ʕ uğbâca da hep luṭf eclâ
- Ermese Fağr-ı rusül bulmaz idi nesne vücüd
Buyurup şükrün eder cân ile Dügümlü Baba

*Sûretüʕl-Hacci Mekkiyetün*¹¹⁹⁷ ve *Hiye Semânin* ve *Sebʕüne Âyeh illâ ʕ An-Hâzâni*
Haşmâni İlâ Şıraṭiʕl-Hamîd

¹¹⁹⁷ Medine devrinde nâzil olmuştur.

- 1 1 Nâss aydın havfı büyük rûz-ı kıyâm zelzelesi
Unudacak o gün emzirdigi etfâlı nisâ
- 2 Düşürür hâmile çocukları vü sekrân bu nâss
Lîk sekrân degil olur 'azâbım icrâ
- 3 Nâsda var bahş ile cehlen kılan Allâhda cidâl
Peyrev olmağda ki şeytânlara ecvef hâlâ
- 4 Şunlar üzre yazılı idi ki tâbi' kim ise
Az verir süy-i sa'îri o hidâyetde aña
- 5 Kıl Resûlüne selâm yâ Rab anıñ hürmetine
Hasenât ver bize kim dünyevî vü der-'uqbâ
- Nârdan eyle viķāye ki demek her ekdâr
O eşedir ki caħīm naş daħı var ders-fermâ
- Teşne-i 'ışk-ı İlâhî bulana sekr ermez
Dedi kim her dem ayağda şuña Dügümlü Baba
- 5 Ba' sını imkânını bir şübhe kılsañ ey nâs
Eyledim Âdemi toprağdan icâd bil hâ
- Nesli gelmekte menîden ki uyuşmuş kan olur
Şoñra da cüz'ice lahm yaradılış kâmil aña
- 10 Hem de nâ-tâm ü muşavverde degil olursuz
Şöyle de hâllerinizdir size o ba' s-āsâ
- Rahmde diledigim deñlü karar etdiririm
Şoñra çıkartdım ediñ tıfl-ı naħîf mür-āsâ

149/b *Sûretü'l-Hacc*

- İçinizde bulunur yaşda otuz kırka varan
Bundan evvel var ölen hem de 'ömr pek evfâ
- Ki varup erzel-i 'ömre o olur tıfl gibi
Bildiğini de ferâmüşda olur hem zîrâ
- Böyle olmaz şulehâlarda çok olsa da yine
'Aklı varken buña ma' nâ vü şevâb nür-efzâ
- 15 El-ħağ 'aklı olup anı eder āsâ yine bu
Deyü şer'an da şarâhatle muħağkağ zîbâ
- Der ('Arâ'is-i Bağlî) kim ki müşâhid olarak
Ayrılp hağla mücâhid ki açâ hayr eclâ
- Görünür hem de zemîn böyle ki yâbis iken
Mağar anı müteharrik kılar inbât-nümâ

- Her bir envā^ç nebātı çıkarup artırarak
Böyle hem dillere de kıldı heme kām peydā
- 6 Bu edille ki O Hāq meyyiti de hay ediyor
7 Hem de Kādirdir olur rüz-ı kıyām ba^ç ş ebedā
- 20 8 Var hemān nāsda bahş eyleyen Allāh da aña
Yoksa da ^çilm ü hüdā bellü kitāb kām-efzā
- 9 Kim egilür bükülüyor eder ıdlāl-ı kebīr
Kahr-ı dünyā ile ^çuqbā añadır nār-efzā
- 10 Denülür kesb-i yediñ yine seniñ dünyāca
Kim ^çibādına degil zūlm edici hīç Mevlā
- Hāq kemāli şayısı üzre kemālince sezā
Şalavāt ile Hābībin kıla talīf ebedā
- Cümle-i āl u aşhābına hep ümmetine
Kıla Qur'an ü Hābīb hürmetine bu gūnā
- Genç iken şālih u müfliḥdi müşāhidlige genç
Seksan üç sinni firāk etmedi Dügümlü Baba
- 25 11 Bī-ķarār ediyor imānını ba^ç zı kimse
Nef^ç i görürse o muṭma'in anda zībā
- İmtihān kılsa da Hāq erse ḥazen mürted olur
İki ^çālemde ziyāndır o ziyān bāhir aña
- 12 Tapar o nesneye kim nef^ç u zarar eyleyemez
Kim o Hāqca ne ba^ç id erdi demekdir ebedā
- 13 Tapar o nesneye ki nef^ç i yok aķreb şer-rīz
Ne fenā şāhib o nefse ne fenā o mevlā
- 14 Kılsa imān ^çameli şālih ise Hāq koyacak
Zeyli enhār-ı cināna ki O dur¹¹⁹⁸ eḥaķ Hūdā
- 30 15 Şandı kim dünyevī uḥrāca degil nāsrı Hāq
Yol ile çıķsa semāya kılamaz ķaṭ^ç -ı hüdā
- Ya^ç nī bī-ḥaķ yine kim vaḥyimi Faḥr-ı rusüle
Kesemez nefsinı şalb eylese böyle ķaṭ^ç ā
- 16 Beyyināt ile bu Furķān nüzülü bī-şek
Hāq ezel ^çilmce kime dilese ^çavnı hüdā

150/a *Sūretü'l-Hacc*

Cebri şırf şanma ezelde bilüp O ḥālimizi

¹¹⁹⁸ B: Zeyli enhār-ı cināna ki olur eḥaķ Hūdā

- Ki eder şuña göre ‘ ilm-i eşağla mağzā
- Şalavāt ola Resūl ile hep āl u şağba
Cümlesinde de kemāl bul bu ile ħubb u rızā
- 35 Sāye-i Fağr-ı rusūlde veriyor itmīnān
Bil kerāmāt u sözü ile Dügümlü Baba
- 17 Mü’minince vü Yehūd bir de nucūma şapan
Hem Naşārā vü mecūs müşriki faşl kıla Ĥudā
- Hağca müslim heme sā’irler olurlar nā-ğak
Faşl eder yevm-i kıyāmetde Ķadīr eşyā
- 18 Gördüñ Allāha eder secde yer ü eflāk ehli
Şems ü māh u encüm ‘ umūmī cebel hep mağzā¹¹⁹⁹
- Hep şecer ile devābb nāsda da çok secde eden
Nāsda çok etmeyeni de ki O mağhūr zīrā
- 40 Ezel ‘ ilmiyle bilüp Hağ kimi kim kıldı şağī¹²⁰⁰
Aña mükrim yoğ eder kendü bilür keyfe yeşā
- Cebri şırf kılmıyor O cüz’ī irāde cārī
Līk vuğū‘ a geliyor cebrī-veş o ‘ ilm-i Ĥudā
- 19 Mü’min ü kāfir iki haşm bu emr-i dīnde
Kāfire nār-ı libās kaplar eğak nār-efzā
- 20 Delinüp de tepesinden dökülür kaynar āb
21 Başnı cildin eridir vura timur ħarbe aña
- 22 Eleminden dileyüp kaçmak i‘ āde kılnur
Denilür dād bu ‘ azābı ki o pek derd buña
- 45 23 Mü’min-i şālihi Hağ kıla cināna idğāl
Zīrde enhār bilezük incü vü zer bunda aña
- 24 Verir¹²⁰¹ elbise ipek kavlı-i ħasen ħamdı biliyor
Başka cennetde bulur kim eğak andan a‘ lā
- 25 Küfr ile şer‘ -i Hağ u Ka‘ beyi māni‘ ki ħağīğ
Hağ kılop kıble misāfirle muğīm zā’ir aña
- Zulm ile anda murād eyleyen ilğād el-ğak
Tağmada ħahrımı kim derd-i elīmdir eclā
- 26 Ka‘ beniñ yerini ta‘ yīn kılop İbrāhīme

¹¹⁹⁹ “Gördü Hağ bu nice āyāt-ı celīle ki resūl

Cümle mi‘ rāc be-vuğū‘ āt ki demek ol ma‘ nā” dipnotta mi‘rāc ile ilgili beyit yazılmıştır.

¹²⁰⁰ B: Cebri şırf şanma eezelde bilüp O ħālımız

Ki eder şuña göre ‘ ilm-i eşağla mağzā

¹²⁰¹ B: Erer elbise ipek kavlı-i ħasen ħamdı biliyor

- Şirki¹²⁰² men^ç erdi o kim nāsa idi ders-efzā
- 50 Hem dedim tā'if ü kâ'implere rāki^ç vü sācid
Olana eyleye taḥīr-i zi-her cevr ü ḥaṭā
- 27 Ḥacca da^ç vetle nidā kıll kim uzaqdan eriyor
Yayan ü uyuz ibiliñ rākibi bile ḥattā
- 28 Sūd-ı dāreyn bula zikrim ola ma^ç lūm rūzlar
Anda en^ç ām ola ḳurbān yinile bā-fuḳarā
- 29 Kese ṭırnāḳ u tıraş ola çıqınca iḥrām
Hem edüp dār-ı ḳadīm Ka^ç be ṭavāfın eclā
- 30 Neẓr-i şer^ç īyye vefā ede o aḥkām-ı ḥac
Kim edā ede o ^ç indimde olur sūd-nümā
- 150/b *Sūretü'l-Ḥacc*
- 55 Sūre-i Mā'idede ne ki ḥarām zikr etdim
Mā^ç adāsı olan en^ç ām ḥelāldır eclā
- ^ç Aynı necs olmaḳ ile şaḳınasız putlardan
Bil yalan deme kelām şu da günāh pek zīrā
- 31 Ḥālīş īmānı edüp eylemeye bir şirki
Kefere beñzer aña kim yere gökden melḳā
- Ki anı lāşe yiyeñ ḳuş yiye ya kim rüzgār
Bir beyābāna aṭar vahşi ^ç adem erer aña
- 32 Ḥaḳca tebcīl şe^ç ā'irle mübeccel ere dil
33 Evveli yüklenür en^ç ām-ı menāfi^ç var aña
- 60 Yeridir Ka^ç be eḥaḳ Ehl-i Kitāba etdik
Böyle ḳurbāna mekān yād ḳıla ismim ki be-cā
- 34 Tañrıñız bir ki eḥaḳ ben baña tā' at kılasız
Ey nebī mü'min-i bī-kibre sen ol müjde resā
- 35 Bunlarıñ dilleri titrer benim erse zikrim
Şabrı eyler erecek hem aña bil derd ü belā
- Hem namāzı ḳılup evḳātta bunlar ḳıla hem
Kendüye luṭfum olandan fuḳarāya hep ^ç aṭā
- 36 Deve vü öküzleri¹²⁰³ ḳurbān nişān-ı dīndir
Ḥayr olur bu ediñ ismim ile kim böyle edā
- 65 Kesmelidir deve kim ḳā'imen o cān verüp

¹²⁰² A: Şer^ç ī men^ç erdi o kim nāsa idi ders-efzā

¹²⁰³ B: Deve vü öküzler de ḳurbān nişān-ı dīndir

- Düşecek ekl olup ola fukaraca da seḥā
- Fuḡarā k̄āni' vü t̄ālibse de luṭf eyleyesiz
Ḥaḡ musaḥḡar buyurur ḡılmalıdır ḡamdı buña
- 37 Baña ermez dem ü laḡm beytime ḡan sürmeysesiz
Çünki maḡbül ere taḡvā o ola öyle edā
- Budnu şöyle size rām eyledi tekbīrim ediñ
Güzel işlerce Resül müjdeyi hem ḡıl ki be-cā
- 38 Kāfiriñ cevrini mü'minden olur Ḥaḡ dāfi'
Sevmiyor ḡā'in ü kāfirleri de Ḥaḡ aḡlā
- 70 39 Ḥarbe bil mücāz-ı mü'min o maḡlūmlardır
Kim Ḥadīrim eriyorum bil i'āne-efzā
- 40 Kim diyārından o iḡrāc olundu nā-ḡaḡ
Şu sebep Rabbimiz Allāh dediler zīrā
- Kāfiri müslim ile eylemesemdi def' i
Ḥıllar idi kefere nice ezālar ḡaḡḡā
- Vaḡt-i 'İsāda ḡavāmi' le biya' yıḡılarak
Vaḡt-i Mūsāda me' ābid bozulur ki imḡā
- Hem de sizlerde mesācid ki çok anda zikrim
Nāḡır-ı dīnine ḡaḡ nāḡır olur O aḡvā
- 75 İbtidā nāzil olan āyet-i ḡarb bu el-ḡaḡ
Dīn-i 'İsāda yine var idi demek ḡaḡḡā
- Etmedi kendü pek az müslim olup ref' inde
Eylemez ḡāric-i vūs' emr aña Rabb-i dānā
- Ya' nī Ḥaḡ vaḡte göre 'ömre göre emr ederek
Hep nebī idi muṡābıḡ ḡareketde zīrā
- Etdi Dāvūd u Mūsā daḡı ḡarb-ı küffār
Ḥılladı ṡurdu pek az burada 'ömr-i 'İsā
- Ümmeti ḡıldı cihād kendüsü ref' olmuḡıken
Dīn için eylediler çok ölüp de hep edā
- 80 Dīni neḡ olmadan anda da kibār ḡıldı cihād
Bize hep ḡılamaz inkār Naḡārā ḡaṡ' ā
- 151/a *Sūretü'l-Hacc*
- İşbu naḡḡa deḡin emr-i Nebevī olmadı ḡarb
Mü'minīn ḡoklaşarak erdi bu naḡḡı aḡvā
- 41 Emkene ḡāḡibi kılsam bu muḡācirleri biz

- Kılar anlar da şalāt ile zekātı haqqā
 Emr-i ma' ruf eder anlar dağı nehy-i münker
 Haqqā rāci' her umūruñ soñu şu oldu edā
- 42¹²⁰⁴ Seni münkir iseler ere tesellī saña kim
 Kavm-i Nūh ' Ād u Semūd münkir idiler eclā
- 85 43 Kavm-i İbrāhīm ü Lūt kavm-i Şu' ayb u Mūsā
 44 Böyle etmekle gelüp de ecel erişdi belā
- 45 Var vefir belde ki küfr etdiler ihlāk etdim
 Yıkılup zīr u turuyor bi'r u kuşūr ' ulyā
- 46 Arzı gezmedi mi ' aqla dil ile sem' i mi yok
 Göz degil sinedeki qalb olur a' mā zīrā
- 47 Qahrı diler ' acele va' dimi bilsün bī-hulf
 Bir günü biñ sene ' uqbāniñ erer qahr aña
 Aña (*Necmiyyede*) te'vīl-i cemīl-i mücmel
 Etdi baq (*Rūh-ı Beyān*) anı da naql u imlā
- 90 Nefs ise cezbe-i Haqda kıla bir günde resīd
 Mā- ' adāsında bu bir gün idi biñ yıl gūyā
 Elli biñ yıl degin olmağ diler āyetde ki bu
 Qasvet-i qalbde ziyādeyi demekdir imā
- 48 Mehl kıldım nice küffāra be-raḥmāniyyet
 Pek bu dünyāda da qahrım hem eşed bā- ' uqbā
- 49 De ki ey nās size ben beyinelü münzīr erüp
 50 Mü'min-i şāliḥe Haq ' avf u ' aṭā da haqqā
- 51 Beni ' āciz kılup āyātımı ibtāl dileyen
 Tura dūzaḥda heme aña olurlar isrā
- 95 Haq kemāli ' adedi ile kemāline sezā
 Mefḥar-ı rus'le şalāt sübḥa-i Dügümlü Baba
 Bī-şu' ūr şūrīce līk qalbde ' aqlı aqvā
 Müdrik-i levḥ-i Hudā böyle Dügümlü Baba
- 52 Senden evvel bulunan hep rusül ü cümle nebī
 Olmada ḥikmetim āşarı benim bu gūnā
 Bil ki söz demek oğumağ dilese nuṭq edüp o
 Bunda şeytān eder şerlü kelamın ilkā
 Yine ibtāl edüp Allāh sözünü şeytāniñ

¹²⁰⁴ Tarafımızdan numaralandırılmıştır.

- Şer'î te'yîd ediyor a'lem ü aḥkām-pîrā
- 100 53 Ki ola tecrübe pür şübhe 'alîl ü seng ḳalb
Eyleyen küfr ba'îd olmada Ḥaḳdan ḥaḳḳā
- 54 'İlm-i tevḥîd ü 'irfānda ḳamu ḳalb bileler
Ḥaḳ bu Ḳur'ān ola dil nerm ü îmān-efzā
- Kim ki îmān eder el-ḥaḳ aña Ḥaḳ Hādîdir
Müstaḳîm yolda hemān sîret ile kām-revā
- Sûre-i Necmi ḳırā'etle ḳolay fehmi olsun
Deyü ṭururdu her āyetde Resûl nûr-ārā
- Şanem esmāsını ḥāvî olan āyetde de o
Ṭuracaḳ söyledi şeyṭān yine o nuṭḳ-āsā
- 105 Bu şudûr ḳılmadı kendü dehen-i pākinden
Güşlara ḳoydu muḳallid bunu şeyṭān zîrā
- Ki sefid ḳuḡuya beñzer bu deyüp de hem de
Olur âmîn du'āsı dedi meddāḥ aña
- Böyle taḳlîd yine ḥüzn eyledi vaḥy oldu Resûl
Ḥaḳ tesellî ile bu naşşı buyurdu isrā
- 151/b *Sûretü'l-Hacc*
- Sebebin kendü beyān etdi Ḥudā bi'l-ibrāz
Bilelim birbirimizce ki heme O dānā
- Hepimiz kendüyü kendüsü de hep sâ'iri de
Bile kim ni'et ü niḳmetde nedir anda revā
- 110 Şanma ḳarışdı ki Ḳur'ān o mübāyyin küllî
Ḥarf-i vāḥidde de taḥrîf olabilmey ebedā
- Bî-sened dense ḥadîs yine denilmez muḥkem
Bunu öğrenmege de var kütüb ile 'ulemā
- 55 Kefere şübhedde Ḳur'ānda ya kim ilḳāda
Ḥaşre ya bedre deḡin nesli o bil ḳaṭ'-efzā
- 56 Maḥz-ı ḥükm anda olur ḥaḳḳıñ O eyler iḥsān
Mü'min-i şāliḥe ḥaḳḳıyla cinān-ı 'ulyā
- Eyle yā Rab Ḥabîbiñ ile ḥubbuñ derece
Şalavāt kendü ile āline daḡı eclā
- 115 İ' tîḳād üzre ḳavî ṭur dedi nuşş eylerdi
Anı telmiḡ bedeni eyledi Dügümlü Baba
- 57 Kim ki pür küfr u Ḳur'ānıma inkār-efzā

- Anlar envā[‘] -i ‘ azābımla muḥaḫḫar ebedā
- 58 Bil Ḥaḫ yola muḥācir olarak kim ki şehīd
Ya ede kendü vefāt rızķı ḥasen pek zibā
- Rızķa esbābda da ekrem O olup var ki ḥadīṣ
Kendü fevt olsa cihād meyl ise o rızķ var aña
- 59 Hem cināna diledigi gibi idḥāl olıcaḫ
Ḥaḫ bilür ḥilmi celī luṭfu eḫaḫ kılar aña
- 120 60 Kafiriñ kılup ‘ iḫābı gibi mü’minler ‘ iḫāb
Kefere kılsa be-tekrār yine Ḥaḫ naṣr-eclā
- Elbet ‘avn eyleye mü’minlere böyle Yezdān
ḶorḶdular şeh-r-i ḥarām bil yine ‘afv erdi aña
- 61 Ḥāli taḥvīlde ki rüz u ṣebi birbirine
Ṗokuyor görmesi sem‘ i de muḥaḫḫaḫ ra‘ nā
- 62 Kim vücūdu oluyor vācib ü ṣirki bātıl
Cümleden ‘ālī münezzeḫ ü celīdir¹²⁰⁵ maḥzā
- 63 Gökden inzāl-ı maṭarla yeṣil eyler ḥākı
Bilüp aḥvāli odur ḫuluna iḥsān-pīrā
- 125 64 Yer ü göklerde ne var anıñ O her ḥālde Ğanī
Hem de ef‘ ālde de maḥmūd oluyor ki eclā
- 65 Yerde nāfi‘ olanı etdi musaḥḫar size hem
Gemi baḥr üzre yüzer emri olup hep icrā
- Eder imsāk felegi düşmeye sizler üzre
Emri olursa düşer re’fet ü iḥsān-ı zībā
- 66 Luṭfen iḫyā kılarak sizi imāta buyurup
Yine iḫyā kılar insān da kefūr bil ne fenā
- 67 Sā’ir ümmetlere dīn verdim edeler ‘amelin
Oldu neṣḫ ola nizā‘ sız saña pey-rev zīrā
- 130 68 Rabbine da‘veti kııl yoluna aṣvab-ı aḫvā
Ger nizā‘ kılsa de işi bilür O kıla cezā
- 69 Faṣl eder rüz-ı kıyāmetde siziñ beyniñizi
Müslime raḥmet olur kāfire ḫahr-ı Mevlā
- 70 Saña meczūm yer ü eflākdaken Allāḫ bilür
Levḥ-i maḥfūzda hep Aña ḫolay bu zīrā

152/a *Sūretü’l-Ḥacc*

¹²⁰⁵ A: Cümleden ‘ālī münezzeḫ ü celīdir maḥzā

- 71 O ki mādūnuma tapar şuña yok haqca delil
‘İlmi de yok buña nūsretci de yok hīç aṣlā
- 72 Yüzü inkārda tuyup beyinelü āyātım
Okuyan üzre hucūm etmegi tālib o fenā
- 135 De size böyle hucūmdan da eṣerri diyeyim
Dūzaḡ o kāfire Ḥaḡ va‘ di bu bi’s-e’s-sūknā
- Seyyid-i ‘ālem ile cümle nebīye ṣalavāt
Cümle īmān edene de ede ḡubunca Ḥudā
- Var ḡadīṣ nefse cihād çünki cihād-ı ekber
‘Ömrü geçdi buña kuvvetce de Dügümlü Baba
- 73 Puta ‘ābid olan ey nās olur irād-ı meṣel
Diñle pek böyledir el-ḡaḡ ki vuḡū‘ u zīrā
- Hep o ki aña ‘ibādetdesiñiz dūnu’llāh
Bir sinek ḡaḡ edemez cem‘ i de olsa ḡaḡ‘ ā
- 140 Nesne ekl etse sinegiñ andan anı ḡurtaramaz
‘Acz olur tālib-i maḡlūbca bedāhet-efzā
- 74 Ḥaḡḡı ḡadrimle beni eylemediler taḡdīr
Ben iken Ḥādir-i bī-çün be-ḡaḡāyık ebedā
- 75 İntihāb ḡıldı melā’ikte resūller ki zehī
Enbiyā vü rusüle vaḡyi ola böyle edā
- Ḥıldı ol vechle nāsdanda nebī vü rusülü
Ḥudretiyle işidici görücü bil ḡaḡḡā
- 76 Ne ki etdi ise nās ne edeceklerse bilür
Hep ḡuṣuṣ dergehine rāci‘ vü ḡükmü eclā
- 145 77 Ḥaḡca ey mü’mīn olup rāki‘ vü sācid ü ‘ābid
İṣleyiñ ḡayrı felāḡ-ı vāfir ola öyle recā
- 78 Edesiz ḡaḡḡı cihādı ola fi’llāh ki sizi
İḡtiyār eyledi pek mükrem edüp bi’l-i‘ lā
- Vālidiñiz demek İbrāhīm aniñ milleti-veṣ
Verdi vüs‘ āt bu dīn ṣu‘ b degildir aṣlā
- Kütüb-i sābıḡa ile sizi bu Ḥur’ānda
Etdi müsliḡle müsemḡā yine el-ḡaḡ Mevlā
- Ki Resūl dīnimi tefhimde size ṣāhid olup
Sizde sā’ir ümeme ṣāhid olasız ḡaḡḡā
- 150 Öyle īfā-yı ṣalāt mālda zekātı da verüp

Bend ediñ albi de Haa size mün' im eclā

Nice Mevlā ki budur asen ü pür-ni' met-i cūd
Setr edüp' aybı günāha ılar 'afvı zībā

İ' tişām abl-i İllāhīye 'avāmdan da olup
Nehīden mühterizān emrini ılma bil edā

Enbiya cümlesine āl u aşbına hep
Velyen etdi şalavāt şükr ile Dügümlü Baba

Haa aşr-ı dil eden mu' taşım-ı bi'llāhdır
Bu demek vaşf-ı avāş böylece Dügümlü Baba

Sūretü'l-Mü'minūne Mekkiyetün ve Hiye Mi'etün ve Tis'a 'Aşera Āyeh

- 1 1, 2 Olup iflāh namāzında uşū' u edici
3 Bī-hūde sözü 'amel eylemeyen bu günā
- 4, 5 Hep zeātı da verüp fercini şaındı zehī
6 Zevcesi ile faat mülk şu kim buña imā
- 152/b *Sūretü'l-Mü'minūn*
- 7 Zevce vü cāriye de levimde degil līkin kim
ayrısıyla eder o erdi arāma ki fenā
- 8 Hem o vaşf-ı 'ahd ü emānetde viā edene de
9 Vaqt ü erkānla namazca da müdāvimse aña
- 5 10 Olalar vārişi a' lā-yı cinān-ı firdevsiñ
11 Luf-ı Ha ile muaa yeri her ān aā
- 12 Biz edüp ādemi tīn-i şāf ulāşasından
13 Veleidin nufe ki hep ramda ıldı ebedā
- 14 Anı ılup uyışık an bunu da cüz'ı lam
Kemüğü verdik aña lamı biz etdik iksā
- ıılarım cānlı şunu şüret-i dier demek
'Ālī Ha asen kaffe-i musavvir at' ā
- 15, 16 Ba' d ez-īn mevt erecek hep yine ba' ş olursuz
17 Melegiñ gök yedi yolu ki odur fev-i a' lā
- 10 Yaradup ırsa da gāfil degiliz böyle tırup
Ederiz emrimiz erince de mavın eclā
- 18 Gökden inzāl ııarız āb yere nāfi' alıyor
19 Dilesek gideririz udret-i fā'ı at' ā¹²⁰⁶

¹²⁰⁶ B: Dilesek gideririz udret-i fā'ı aā

- O şulardan size bōştān ü ħurma vü üzüm
Daha meyveleri verdik ki yiyorsuz ħaħħā
- 20 Tūr-ı Sīnāda da zeytūn şecerin verdik kim
Deheni yanmaħda yenür meyvesi anıñ eclā
- 21 Size en‘āmda da ‘ibret ki südü içersiz
Pek menāfi‘ de olup yinür etinden evfā
- 15 22 Anlara hem sūfūne binmedesiz yüküñüzü
Yükledirsiz ki demek ni‘met-i Ħaħ lā-tuħşā
- Rabbenā şallī ‘alā eşrefi ħalħin ve ‘alā
Ālihi kāne bi-him ħayyizü nūrī ebedā*
- Luţf-ı Ħaħ ermese olmaz idi bir nesne deyü
İdi Ħaħ şākiri riħkat ile Dügümlü Baba
- 23 Nūħu biz ħavmine irsāl edecek dedi ħılıñ
Ħaħħa ħulluħ olamaz başħa İlāħ ħorħuñ Aña
- 24 Dedi küffār bu kim ey ħavm siziñ gibi beşer
Edinür ħaşd-ı riyāset aña uymaħ ne revā
- 20 Ħaħ melā’ik kılar inzāl anı elbet dilese
Gelmedi sem‘imize mişli geħüp de āyā
- 25 Degil illā ki rical bu da faħaħ mecnūndur
Olmalı aña nazārcı kim erer belki rehā
- 26 İntiħām diledi Nūħ hep kefere ye’si verüp
Fevz ü vaħyimle dedik ede o bir fülk inşā
- 27 Emri irād şu tenevvürde edince feverān
Cümle ħayvāndan irkāb ede bir çifti aña
- 28 Ehl-i Beytiñ ile mü’minleri de ħoy līkin
‘İlmim ile idi müşrike ermez bu rehā
- 153/a *Sūretü’l-Mü’minūn*
- 25 Bunlara etme du‘ā batıracaħ Ħaħ hepsin
Veledin ħıldı ħaleb bilmedi o şu gūnā
- 29 Hem rukūbuñda vü ħurūcuñda de eyle mebrūk
Cümle yeri O i‘ħāca da ħayriñ vālā¹²⁰⁷
- 30 İmtiħānla kefere cem‘ini ihlāk ederek
31 Ħarn-ı diħerleri de şoñra yaratdım ħaħħā
- 32 İçlerinden aña da dedi resūl etdim idi

¹²⁰⁷ B: Cümle yeri kim O i‘ħāca da ħayriñ vālā

- Korkuñ Allāha k̄ul oluñ ki degil tañrı sivā
- 33 Kāfirān haşrini münkir küberā şunlarca
Dediler bu da beşer yiyüp iĉer biz-āsā
- 30 34 Biz gibi bil beşeriñ peyrevi olmağ ħüsrān
35 Hep kemük ü toprağ ūlāda bu ne va' d iĥyā
- 36 Hep ba' idden de ba' id bu sözü biz dünyāda
37 Verilüp mevt eriyor ba' şımız olmağ ne aña
- 38 Degil illā ediyor Ĥağğa bu kizbi isnād
Buña mü'min degiliz derler idi hem ħāşā
- 39 İntikām diledi anlarca da ye'sen o resül
40 Ĥağ dedi oldu nedāmet aña nezdik icrā
- 41 Şayha Ĥağ ile t̄utup erdi helāk dil yarılıp
Seylde süpründü-veş imĥāca erişdi zirā
- 35 42 Şoñraca¹²⁰⁸ böyle ħurūnı yine peydā kıldım
43 Olmaz aĥvāma ' azāb ileru gerü ħağ' ā
- 44 Şoñra da bir biri ħalefince rusül gönderdim
Cümlesi de gelecek kıldılar işrāk ammā
- Bizde ihlākı ile bir biri ardıyla hemān
Dür-ı raĥmetdir o aĥlāfa da ħişşe ħağğā
- 45 Şoñra Mūsā ile Hārūnı da etdim irsāl
46 Ĥavm-i Fir' avna eĥağ mu' cize ĥüccet ra' nā
- Ya' nī bu ġalebelik ' aşra göre mu' cizeler
Oldu ibrāz aña da kılmadı imān ammā
- 40 48 Dediler kibr ile kim nāsa idiler ġālib¹²⁰⁹
49 Olmaz imān aña ki ħavmi burada üserā
- 50¹²¹⁰ Anları kılmadı taşdığ bu helāk kıldım hem
Erdi Mūsāya kitāb bādī-i hidāye zībā
- 51¹²¹¹ Kıldım Īsā ile de māderini āyetimiz
Mā'-i cārīlü vü rif' atlü mekānca ivā
- İntikām dileyecek ya' nī rusül aĥvāma
Kılar ihlāk ü emel kılmadı Şāh-ı dü serā
- İntikām eylemeyüp böylece ' Īsā da taleb
Ki heme ħaşmı helāk bulmadılar bu ġünā

¹²⁰⁸ B: Şoñra da böyle ħurūnı yine peydā kıldım

¹²⁰⁹ B: Dediler kibrde kim nāsa idiler ġālib

¹²¹⁰ 49. āyet efsirinin devāmıdır.

¹²¹¹ 119. āyete kadar olan āyet numarası kendisinden önceki āyetin tefsiridir.

- 45 52 Tayyibāt ekl ü şālih kıln̄ iş ey rusülüm
Bilürüm kārınızı sâ'ire ta' līm bu edā
- 53 Hem ediñ hafvımı ki bir ümem ü ben Mennān
Her ' aqā'id ü şerāyi' de uşul bir zīrā
- 54 İhtilāf eylediler dürlü dürlüce ümem
Hem sürürda görerek kendüyü haqlu gūyā
- 153/b *Sūretü'l-Mü'minūn*
- 55 'İlmimizde idi dāllı burak hālinde
Kahrımı o bulıcaq eyleme hūznü de aña
- 56 Hayrına sa'yimiz için mi şanur māl u veled
57 Veririz bilmedi kim şerre bu bādī kaṭ' ā
- 50 58 Şālih iken de o ki hafvımı eyler hem de
59 Dil ile cümle-i āyātıma müslim haqqā
- 60 Hem de şirk eylemeyüp baña gizlü vü celī
61 Şadaqayı vere hā'if zi-' iḳāb-ı Mevlā
- 62 Kim ki böyle olur o sārī' -i hayrāt olur
O zehī sābıq olur vaşf u ni' am ekber aña
- 63 Vüs' ünün ermediği ile mükellef kılmam
Zulm olunmaz hep ' amel bir bir olunur imlā
- Haq Ḥabībine şalātlar kılup anıñ ile hep
Cümle ehvāl ü āfātdan ola bizce rehā
- 55 Cümle hācātımızı kılsun anıñla ihsān
Kıla tathīri heme seyyi' eden de Mevlā
- Deracāt-ı erfe' ine olalım anda vāşıl
Vere dāreynde heme hayrı a' liyü'l-a' lā
- Ḳurb-ı Haq lāne celīl göñlü aña sābıq olup
Şūrī şahin mişāl idi Dügümlü Baba
- 64 Haqq-ı Ḳur'ānda hayretde vü cāhil küffār
Diger a' māli de etmekde seyyi' haqqā
- 65 Biz şanādīdini qahra tutup umar bu meded
66 Deriz umma ni' amı olmaya nuşret icrā
- 60 67 Kaḫkarā döndüñüz āyātım oḫunduḫda size
Kibr-i aqvā gice ṭa' n kıldıñız idi zīrā
- 68 Eylemezler mi tedebbür ki bu Ḳur'ān mu' ciz
69 Gelmedi mi idi ābāsına da ḫükm-i Ḥudā

- 70 Görmediler mi seniñ mu' cizeni haqca hemin
71 'Azv-1 cinnet mi eder nefret eder din a' la
- 72 Anlariñ uysa hevâsiyla Haq erer ne fesad
Haq u eflak arasınca ne var ede fenâ
- 73 Nuşhu irad kılarız yüz çevirirler andan
Ücreti istemedigiñ yine ya' nî eclâ
- 65 74 Ecr-i Haq enfa' vü hayrı sebep-i rızkıñ o hep
Kim seni dine zehî eyledi Haq reh-nümâ
- 75 Kim ki mü'min degil ' ukbâya bu yoldan kalıyor
76 'Avn-1 Haq kahtı da ref' etse budur küfr-efzâ
- 77 Bedr ile qahrım erüp kılmadılar idi niyâz
78 Kaht ile verdik ' azâb geldi niyazca saña
- 79 Haq size sem' u göz ü kalb verir şâkir az
80 Yerde yaratdı vü haşriñiz olur cümle Aña
- 81 Kılar ihyâ vü imâta çevirir rüz u şebi
Kılmalısız bunu siz fikr hemin fehm-eclâ
- 70 82, 83 Derler eslafı gibi mevt ile toprak u kemük
84 Olmaz ihyâ bize eslaf meşelündür icrâ

154/a *Sûretü'l-Mü'minün*

İsm-i a' zam rüsülüñ ekremiñ haqqı için
Kendüye cümlemize ola selâm evfâ

(*Allâh*) ismiñ şifata dâll degil ma' nâ sen
Gerçi ma' nâsına kalur mütehayyir ' urefâ

Haq münezzeh ki ' abeş olmasa ' ukbâ bu cihân
Deyü nuşhun ediyor şöylece Dügümlü Baba

- 85 Ey Habîbim de ki arz ile hep eşyası bunuñ
Söyleyiñ kimiñ ise ' ilmiñiz erdiyse aña
- 75 86 Der- ' aqab derler o Haqqıñ de ki fikr etme misiz
Yaradan haşre kadirdir bu bedihî ma' nâ
- 87 De ki kim ' arş-ı kebîr u yedi kat gök Rabbi
88 Yine der öyle de korqmaz mısız andan ' acabâ
- 89 De ki her şeyde hükümet ile kimiñ mülkü
Kimi dilerse emîn etdigidir hem eclâ
- Kimse qahrından emîn eyleyemez vermese izn
Hep verin yine cevâb fehmiñiz erdiyse buña

- 90 Yine böyle dediginde de ki niçün siz hep
Aldanup nefse de i' rāz edersiz āyā
- 80 91 Belki¹²¹² ya' nī ki şaḥīḥ anlara ḥaḳ bellü yine
Anlar inkār ile kāzib oluyor küfr-efzā
- 92 Ḥaḳdan ermedi veled hīç şerīk olmaz Aña
Olsa ḥalḳıyla da çekilür de alur nūr-ı ' ulā
- Ki demek birbirine gālib olurlar her ilāh
O münezzeh ki ne derler ise küffār Aña
- Hep ' uluv bulmayarak mişli bulunmaḳ noḳşān
Dense ekber biri diger nice nāḳış mevlā
- Biri varken buña da dense lüzüm hep muḥtāc
Bī-lüzüm zā'id ' abeş demek olup olmaz aña
- 85 Diger āyet ki sivā'llāh yer ü gök Tañrıları
Erse Ḥaḳḳa ki fesād cümlesini kıla fenā
- استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا¹²¹³)
- İmtizāc ḳudreti olsa da naḳışa olur
Birbirine heme endād bu degil vaşfā sezā
- Hīç tezevvüc mü eder Ḥālḳıñ olmaz veledi
Cins ü eḥadlıḡı lāzım o muḥāl çünki Aña
- Ki Ḳadīm ḥaḳḳına isnād-ı ḥudūş olmaz kim
Bāhı olmaz ü tecezzīde de olmaz Mevlā
- Kā'ināt hīç bulabilir mi vücūd Ḥālḳsız
Bir kümes bulmalı ki eylemeye kimse binā
- 90 Var hep eflāka ' adem eyleyen isnādın hem
Ya' nī bī-ḥad hepisi dedi fezādır zīrā
- Raşad ile dediler cism-i felek nā-meşhūd
Şer' -i ekremde de şeffāf denilmekde aña
- Denilemez ki nucüm seyrine olmaz ḥā'il
Ḳılınur şer' ile iḥbār heme ebvāb-ı semā
- Ḥaḳḳı ma' dūmda bu ta' bīr ḳılınur aña şaḥīḥ
Bī-nihāyet demek ' ālemlere olmaz ḳaṭ' ā
- Ki ' aḳā'id kütübünde buña ehl-i sünnet

¹²¹² A: Tañrı ya' nī ki şaḥīḥ anlara ḥaḳ bellü yine

¹²¹³“Eğer yerde ve gökte Allāh'tan başka tanrılar bulunsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu.”
Enbiyā Sûresi, 21/22.

Reddedir naklen ü ' aqlen der edille z̄bā

154/b *Sūretü'l-Mü'minūn*

- 95 Ger tabī' at denilen şeyce hep evşāf-ı Rab
Olsa bil haq̄ denilür nām koyup öyle hükemā
- Cümle evşāfı demezler bu da maḥlūku demek
Düşme bir ismi mübāyyin deyü zinhār aña
- Eyle ey Bārī Resūlüñe selām bī-ḥad eḥaḥ
Bizde var haq̄qı ' aẓīm eyle anıñla sen edā
- ' İşmet uçkurunu çözme ol ' aq̄ā' idde kavī
Bend-i pendinde şebīh oldu Dügümlü Baba
- 93 Haq̄ bilür gizlü celī şey'i münezzeh ebedī
Anları bilemeyerek şirki kılandan q̄a¹²¹⁴
- 100 94 Etdi ta' līm bize kim söyle Resūlüm yā Rab
Sen bu kāfirlerde dünyāda da kıldıqda cezā
- 95 Göriceksam anıñ icrāsını birlikde koma
Hem cevābında da etmektedir i' lām Ḥudā
- 96 Kādiriz şūret icrāsını ibrāza velī
Eylemem bunda iken sen kıla ya tevbe edā
- 97 Bilürüz baña vü saña sū'-i ḥaṭāyālarını
Şimdi ' afv aḥsen olur seyyi' esin def' e buña
- 98 Bu da ta' līm bize hep vesvese-i şeyṭānca
99 İlticā' en de hemān olmaya yā Rab peydā
- 105 100 Kāfire mevt erecek der ki çevir dünyāya
101 Benim emvāl ile belkü ederim ḥayr icrā
- Denür olmaz bu sözüñ farṭ-ı taḥassürde hemīn
Ḥaşre dek nārı kılar mebde' -i nār evfā
- 102 Öfrülüp şūr-ı kıyāmet nesebiñ ḥubbu gidüp
Birbiriyle kılamaz ḥāli bile istinbā
- 103 Mü' miniñ vezne-i ecri ağır olursa güzel
104 Kim ki pür-küfr ise hep nārda tururlar ebedā
- 105 Yüzlerin nār yaq̄up fevḫde dudaklar ber-ser
Alt dudaklar göbegine ine kim nār evfā
- 110 106 Denür āyātım oq̄unmaz mı idi sizlerde
Diñleyüp olmadıñız dünyevī taşdıq̄de aña

¹²¹⁴ B: Anları bilemeyerek şirki kılandan aq̄vā

- 107 Derler aña heme ‘ işyān bize ğālib oldu
Yañılardan oluruz böylece ma‘ dūd ammā
- 108 ‘ Ā’iden kāfir olursak yine zālīm oluruz
Derler o soñ söz olur buñlara anda zīrā
- 109 Diyecek Hāķ ki şuşuñ baña da söz kılmayasız
‘ Afv kılmam idi hem ‘ ādetiñiz istihzā
- 110 Mü’minīn Rabbimiz īmāndayız kaçdımız ‘ afv
Rāhīmīn erhamı sensin deyü etmişdi du‘ ā
- 115 111 Gülerək siz aña zıkrımı ferāmūş edüp
Kibr ile öylece eyler idiñiz hep haķķā
- 112 O zamān şabr edüp anlar bu gün ihrāzda emel
113 Hem denür kāfire arz kaç senelerdir size cā
- 114 Hāyret-efzā diye bir gün ya bunuñ bir cüz’ī
Turup ‘ ilminde melek kim kılar ‘ ömrü inşā
- 115 Hāķ dedi siz biliñ ancak ki pek az turduñuz
Bilseñiz nisbeten ‘ uķbāya bu hīç-veş zīrā
- 116 Şandıñız mıydı yaratdım sizi anda ben ‘ abeş
Böylece rāci‘ edüp kılmayayım hep icrā
- 155/a Sūretü’l-Mü’minūn
- 120 117 Hāķ haķīķi ezeli pādīşeh-i a‘ lādır
Şāhib-i ‘ arş-ı kerīm hīç şerīksiz ebedā
- 118 Kim şerīk eylese da‘ vā olamaz haķca delīl
Müşrike rüy-ı felāh yok kılacak Hāķca cezā
- 119 Rāhīmīn erhamı sensin deyüp ‘ afvı iste
Yine bu emr-i resüle bize ta‘ līm kaç‘ ā¹²¹⁵
- Bā-‘ uķūl (*lā-yetecezzī*) bulunan cüz’īde bil
Felsefe kavıların maħva haķīķ kām-efzā
- Kim haķīķi (*küre*) bir saħı haķīķiye konup
İnkisām ermez iken cüz’ī mümās etdi buña
- 125 Kılmasa haşr ‘ abeş olurdu bil olmaz Hāķda
Çünki bī-hūde kaçup geçmededir bu dünyā
- Hep mükāfāt ü mücāzāt burada pek cüz’ī
Kaılıyor bī-hūde çok olmasa idi ‘ uķbā

¹²¹⁵ B: Yine bu emr-i resüle bize ta‘ līm haķķā

Birbirinden alur evfer kişi aqlu da hemān
Böyle nāıř omaz el-a anıñ  iddeti avā

Bī-netice sözüñü or mu ıyāsda kimse
Cümle kevni nice bī-hūde eder hıç inřā

Yine ma dümu i āde ılar el-a cā'iz
Kim vücūd verdi o ma düm iken adem mazā

130

Meyyitiñ cismini ılsa birisi ekli kim
Cismi bir oldu denürse ikisince meřelā

Verdiler buña cevāb laħm u řaħm olsa da bir
İki tende yine bil başkadır aşl-ı eczā

Çünkü çār  unşur[u]dur vaħdet idi aşl eczā
Bī-tefāvüt alur  ömrünce aniñla ebedā

ılınan aşr u ircā hemān aşl-ı eczā
Deyü tedıķde olur ehl-i me ālim evfā

řanma ez-rūħ bu  anāřırdan olan řeyleri kim
 Unřuru bil ki dönüp  avdeti ılmada aña

135

şoluduca nefesiñ şu olarak cām üzre
Oluyor řoñra daħı orada meřhūd ki hevā

şırf ma düm-i aıķı mi ki hey'et bozulup
(*Küllü şey*) (*hālik*) ile yine muābıķ ma nā

Rūħu bildirmedi ur'ānda bize ger allāķ
Demedi  ilm-i muāl oldu bu da ki inřā

İkidir rūħ ki birisi olarak ayvānı
alb-i cismāñıde cāy-ı cism-i laıfdir mazā

Sā'ir eczā-yı bedende oluyor sārı hemān
(*Daribe*) denen  uruķ ılmada isrā zıbā

140

(*Rūħ-i insāñı*) biri künhünü Mennān bilür
 Ālem-i emr-i metā ı bize a etdi  aā

(*Rūħ-i ayvāñıye*) irkāb edüp anı Yezdān
 İlm ü idrākda ıldı bunu elāf mazā

Cevher-i  ulvı dile hem de dimāğda ħulül
Eder Allāha vü ma üle vü kendin dānā

ıla Yezdān abıbine řalāt evfā
Āl u ařħābına da vü ümmetine de ra nā

Rūħ u cismi de eder rābıālu feyz ile a
Pend ile bend ediyor aa Dügümlü Baba

Sūretü'n-Nūri Medeniyyetün ve Hiye Erba' u ve Sittüne Āyeh

- 1 1 Kıldım inzāl bu sūrede de farzdır aḥkām
Beyinelü bu da ki ola naşāyih aḳvā
- 2 Zānī vü zāniye ḥurr u ' āḳil varken ise hem
Şu şabī olmasa yüz degnegi vur emr-i Ḥudā
- Dīn-i Ḥaḳda¹²¹⁶ buña raḥm olmaya müslim iseñiz
Mü'mininden baḳa ba' zısı dögüldük de aña
- Recm olur bu ise evlü şuña da naşş bir bir
Bāḳī ḥükmen olup oḳunmada mensūḥ ammā
- 5 3 Zānī kim ise alur zānīye ya müşrikeyi
Öyle hem zānīye mensūḥ bil orada ma' nā
- 4 Muḥşan u muḥşaneye ifk edecek olursa
Olmasa şāhidī dōrt ḥad ola seksan aña
- 5 Şoñra maḳbūl olamaz her neye şāhid ise bu
Merge ya tevbeye dek ḳalmada fāsīḳ ḥaḳḳā
- 6 Zevc dese zevcesini ḳıldı zināyı şāhid
Dōrt ḳaşem ile bu maḳbūl ediyor la' nı edā
- 7 Bil beşinci ḳasemi ki diye yalansa bu söz
Kendüsü üzerine ki ḳıla la' net Mevlā
- 10 8 Zevcesi def' i ḥad eyler yine dōrt etse ḳasem
Zevci yalan diyerek şoñra ḳasem hem icrā
- 9 Bu beşincide diye şādīḳ ise zevc sözü
Saḫt-ı Ḥaḳ ola kendü üzerimde ki belā
- 10 Ḳılmasa sizlere raḥmet¹²¹⁷ ' acele ḳahr ede Ḥaḳ
Tevbe maḳbūlsa da ḥaddi ile ḥükmü zībā
- 11 Ḥaḳk-ı şiddīḳa da ifk eden olup sizlerden
Şanma ki sizlere şer bu da şevāba mecrā
- Derecāt ile günāḥ gülmek ü men' eylememek
İfki taşnī' -i cesīm vizr aña ḳahrım evfā
- 15 Def' -i ḥācette ki bir rāhda Şiddīḳa ḳalup
Bir şaḫābe ile ' iffetle de geldi be-vefā

¹²¹⁶ B: Emr-i Ḥaḳda buña raḥm olmaya müslim iseñiz¹²¹⁷ B: Ḳılmasa sizlere raḥmı ' acele ḳahr ede Ḥaḳ

İfk-i taşnī^ç ile üç kimse biri kör oldu
Biriniñ desti saķaķ digeri de buldu belā

Dedi kümmel ki Resūl şevbine sinek ķonmaz
Gölgesi düşmez iken öyle de olmaz ķaķ^ç ā

12 Heme müslim n'ola sem^ç inde edüp hūsn-i zan
Diyeler hep ki o ifk^ç uzv-i mübīndir aña

13 Niķün o ifkde dōrt şāhidi ķılmaz īrād¹²¹⁸
Dīn-i haķda o yalan sizce de oldu eclā

20 14 Dünyevī tevbe ile kılmasam^ç uķbāca kerem
Kim deyüp etmedi zecri hep olur ķahr u belā

15 Elsineden ķılup ilķā deheniñiz diyor
^çİmsiz şandıñız āsān ne vefīr idi haķā

16 Hep n'iķün gūş olarak biz demeyiz demediñiz
Seni taķdīsdeyiz ey Rab bu büyük ifk buña

17 Ebedā öyle sözü etmez i^ç āde mü'min
18 Kıldı āyāt-ı^ç iyān haķdır^ç Alīm hūkm-efzā

156/a *Sūretü'n-Nūr*

Her nebī zevcesi^ç iffetde ki nāmus-ı pek tām
Böyle de bildirerek ecride Haķ kıldı buña

25 19 Kim muhib olsa ki bed-nāmlıķ ola müslimde
Ķahr-ı dāreyn şuña kim sırrı zehī bildi Hūdā

20 Sizce Haķ raķmet ü luķf eylemese ķahrı hemīn
Eyler ammā ki Ra'ūf raķmeti emr-i eclā

21 Olmaya müslim olan peyrev-i şeytān ez-dil
Hep aniñ ķābi^ç ine emri muķaķķaķ ki fenā

Luķf-ı Haķ olmazsa olmaz biriñiz tezkiye hīç
Diledigin ķılar O tezkiye a^ç lem ra^ç nā

Cebri şırf şanma ezelde O bilüp hālimizi
Ki eder şuña göre^ç ilm-i eşaķla maķzā

30 22 Vūs^ç at-i māl u kerem şāhibi hep sizlerde
Ber-ķasem etmeyeler lūķfunu ķaķ^ç a ķaķ^ç ā

Aķrabāsıyla mesākīn ü muķācirlerce
^çAfv u^ç avn ede muhib feyzimi^ç avnım eclā

23 Ehl-i īmāndan^ç afīfe ķadınıñ fikrine de

¹²¹⁸ B: Niķün o ifkde dōrt şāhidi īrād ķılmaz

- Gelmeden ifki atan haḡca da grmekde cezā
- 24 Ede dāreynde Ḥaḡ la' n u ' azāb aña büyük
Dil  pāyı eli ŧāhid aña der-rz-ı cezā
- 25 Msteḡaḡ edgn kıla o güne Ḥaḡ mlḡaḡ
Derk eder kim kerem  ḡahrı ḡılar Ḥaḡ eclā
- 35 26 Her ne söz olsa fenā ola fenādan ŧādır
Syleyendir dedigi bed-söze maḡzā ki sezā
- Ṭıb ŧoḡbet oluyor ṭıb olandan ŧādır
Kim ki söyler o da ŧāyeste o söze a' lā
- İfkden ifk olunan cümle müberrā idi
Bil ki hep ni' met-i dāreyn vere Rabb-i yektā
- Enbiyā zevceleri kāffesi ' iŧmetce ḡaḡıḡ
Ḥaḡḡ-ı ŧıddıḡaca naŧ bilmeyen içün ḡaṭ' ā
- Bir de tefsırde fenā zevce fenā nisve denp
Ṭayyibe nisve de ṭayyib kiŧiye oldu be-cā
- 40 Ḥaḡḡıñ ' ilmi keremi ' afvı beḡāsınca ŧalāt
Ola maḡbbuna hep ümmetine peyrev aña
- Aḡrabānıñ bed etse bulur eyle re' fet
Dedi ilhāmca vuḡfda aña Dügümlü Baba
- 27 Varıcaḡ bir eve sizler eviñizden baŧḡa
Ṭanıŧup ḡavmine ḡıl Ḥaḡḡı selāmı i' tā
- Bu size ḡayr olur bilür iseñiz çünki
ŧerri def' öyle olur pend ḡılar a' lā Mevlā
- 28 Anda kimse yoḡ ise izne deḡin varmayasız
' Ā' id olmaḡ denicek dn ki o sence evlā
- 45 29 Ḥaḡ bilür fi' liñizi anda ṭuran olmayaraḡ
Ḥān gibi yerse günāh yoḡ size girmeke buña
- Ki size emti' añızca da ŧıyānet ola bu
Bilürüm sırr u bārizce de iŧide ra' nā
- 156/b *Sret' n-Nr*
- 30 Söyle mü' minlere nā-maḡreme kim baḡmasın
Hem zinā etmeyeler Ḥaḡ biliyor ser-tā-pā
- Olur evvel baḡıŧ insāna helāk bādısi
Diyerek erdi ḡadıs-i Nebevı nuŧḡ-efzā
- 31 M' mināt dıde v fercinde ḡarāmdan ŧaḡına

Etmeye zīver irā'e ola nā-çār illā

50

Serdeki örtüleriyle yakasında kapasun
Gizlü ziynetleri bildirmeye hīç bu ammā

Zevc babası vü xayın pederi vü şadı oğul
Zevciñ evlādı birāderce degil men' buña

Öyle dāderleri hemşiresi evlādı ile
Nisve-i mü'mine vü cariyesi de maḥzā

Nisve küffārdan ise anda muḥālif ' ulemā
Cāriye müşrikedense de olur mahrem aña

Çünkü zabtında olup cāriyesi sā'iri līk
Kāfire ise racul ile ne fark olur aña

55

Bir de bil şehveti maḥṭū' olan erkekler
Ger tavāşī ise olmaz ki ḥarīş dendi buña

Bir de ' avrāt nisā bilmeye eṭfāl ki odur
İhtilām ḳanda mürāhiḳ bile denilmez aña

Gerçi ' ammisi ile dāyısı da maḥremidir
Oğluna dememek için demez anı Mevlā

Çünkü ziynetle görüp derse fesādın bādī
Ḥikmeti o burada ḳılmadı Yezdān ihşā

Yine pā üzre bilezik gibi tezyinātı
ḳılmaz i' lān için birbirine lems-i pā

60

Mü'min-i mü'mineler tā'ib olasız hepiñiz
Ḥaḳdan iflāḥ umulur böylece ḳuvvetle aña¹²¹⁹

32

Ḥürr-i bī-zevc ricālden ü nisādansa da bil
Siz tezevvüc ḳılıñız dendi yetim yine buña

Öyledir rıḳḳ ise de olsa şalāḫiyyeti ger
Faḳrı varsa veririm ḳudret-i yüsrü eclā

Vüs' atı verici kim ise sezā biliciyim
ḳıldı ta' līm nebī birde bunu bil ḥaḳḳā

¹²¹⁹ Nisvānıñ Tesettürçün İ' tirāz Cevābı

Var kitāb ehl-i şalīb reddi Erīp Tuhfesi nām
Ki muşannıf yazıyor anda da ' ilmi evfā

Baḳma visvāna kim İncilde beşinci bābda
Yazdı Matta bunu men' eylediğini ' İsā

Yazdı Pavlos ile Petrus ki ḥavāriyūndan
ḳılmasun keşf başı ḳılmaya nuṭḳ der-kilīsā

- Kim ğulām cāriye deyüp demeye ‘abd eme bil
Deme bā-kibr demek fehm ola naşda ma‘ nā
- 65 33 Kim nikāh ĩudreti olmazsa ıura yine ‘afif
Tā bula ĩāl-i yesār buña be-iĥsān-ı Mevlā
- Rıķķ olan hem de dilerse mūkātiblik ola
Ki pahāsın ıazana verede ‘itķ ola buña
- Ger emīnse ediñiz öyle mūkātib kim bu
Müstehabdır hem ediñ mālı da iĥsān şuña
- Çok olup nef‘ için emr etmeyesiz aña zinā
O ‘afifse ıılınur şabr için ‘afvı eclā
- 34 Āyet-i beyyīnelerle selef emsālını de
Ķıldım inzāl ki bu hep şāliĥadır sūd-ārā
- 157/a *Sūretü’n-Nūr*
- 70 ‘Ālem-i emr ü ĥalk içre ne var o deñlü
Şalavāt ede Resūlüne heme ān Mevlā
- Gelse nisvān buraķmaz idi ĥaķ nuşĥ ederek
Der de aña hemen yine Dügümlü Baba
- 35 Olup Mevlāya nūr ism O zemīn u āsumān nūru
Yaratdı kevnı andan şāĥib-i nūr merhamet-pīrā
- Ĥabībi nūrun andan cümleyi nūr-ı Ĥabībinden
O Ĥālıķ nehr-i kevnıñ ‘aynıdır menba‘ ı ğüyā
- Ķıdem kendüdedir kim cümle-i ‘ālemde ĥādīşdir
Eder i‘ lāmı için līk mişl-i irād zehī aña
- 75 Ki ıandillikde şem‘ a necm-i ekber gibi ıandilde
Verirken lem‘ a zībā zeyt-i a‘ lālar olur ilķā
- Ki eşcārı ğüneş baıup ııķan iklīmde şanma
Vasaı iklīmce ĥāsıl ya‘ nī olur meyvesi evfā
- Ķiyā vermek ıarıbdır nār buña mes eylemezse de
Ki bu kendüsü olmaķ ile öyle meyvede aşfā
- Olur (¹²²⁰نُورٌ عَلَى نُورٍ) ictimā‘ etmek ile anlar
ıarıķ-i ĥaķķa dilerse verir nūr-ı hüdā Mevlā
- Eder irād-ı Ĥaķ emşāli kim nāsa ola ma‘ lūm
Anıñ ‘ilminde her ğizlü vü bārız bulunan eşyā
- 80 Ķıla nūr şalātı öyle nūr veren Resūle Ĥaķ

¹²²⁰ “Nūr üstüne nūr.” Nūr Sūresi, 24/35.

Ḥaḳīḳ-i (نورٌ على نور) ere dā'im münceḷī ḥaḳḳā

Sülūk ḳandīl 'ulüm-ı sâ'ire ḳandillige beñzer
Dügümlü Baba dilce zeyt ü giydigi fitil-āsā

36 'İbâdet-gâhı ibcâl eylemekdir emr-i Mevlânîñ
Ki oldu rüz u leyl anlarda zıkr ü subḥa ger zîrā

37 Çevirmez göñlü bu dünyâda ecr ü kâr-ı bey'e o
Edâda der-namâz ü hem zekât pek zıkr olur Aña

38 Bu dil hem göz taḳallüb eylediği ḥaşrdan ḳorḳar
Diler ecrin verüp luḫfen ziyâde de ede i' tã

85 39 Ḥudâ verir ḥesâbsız rızḳ u ecrin kime dilerse
Ne kim işler ise küffâr ovada hep serâb güyâ

Ki 'aṫşân şu deyü aña gelür aşla bulamazlar
'Azâb bulur heme küffâr umar nef'-i 'amel ammâ

Ḥesâb-ı Ḥaḳ serî'dir hem cezâ el-ḥaḳ olur aña
O a' mâle bu temşîli de Yezdân eyliyor inbâ

40 Gice baḫr engininde pek ḳaranlık mevc üzre mevc
Zifîr-āsâ bulut birbiri üzre ḳorḳuca aḳvâ

Çıḳarırssa yaḳın olmaz bu görmek kendüde destîñ
Bulunmaz bunda nür Ḥaḳ nür-ı îmân ḳılmadı i' tã

90 Resüle Ḥaḳ selâmı ḳaṫreden de çok ḳıla ikrâm
Şefî'-i her ümem maḫşerde mâḫî hevlî o ḥaḳḳā

Ḳılup sermâye 'ömrün (لَنْ نَبُور¹²²¹)da buldu pek nef' in
Dügümlü Baba merbûṫ yaz ya da rû'yet-i Mevlâ

41 Görmediñ mi ki semâvât u zemîn ile tıyûr
Şaf şaf olup ḳılıyor Rabbiñe tesbîḫ ifâ

Her biri bildi şalâtı ile tesbîḫî ḥaḳīḳ
Bilürüm hem de aniñ cümle-i fi' lin ebedâ

Bunu ḥayvân u cemâdâtta be-ḥâl-i melekût
Bil degil kesbi şu' ūru bulamaz ecri aña

95 Sâ'atiñ bilmesi vaḳti bu gibidir ki cemâd
İşliyor bu da degildir emeliyle hep aña

157/b *Sûretü'n-Nür*

Şu da mi' rāca delil gördü semāvātı demek
Hem aña ya' nî şalāt ile selāmdır ma' nā

¹²²¹ "Asla zararlarla sonuçlanmayacak." Fâtır Sûresi, 35/29.

Çünkü hep ‘ âleme rahmet için oldu irsâl
Şükürü bu veche etdirmedi demek Mevlâ

استعيز بالله العظيم (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ¹²²²)

وقال في الحديث القدسي (لولاك لولاك لما خلقت الافلاك¹²²³)

Ya‘ nî eflāk ile hayvān da anıñçün maḥlūk
Yedigi cümle-i rızq oldu yine o gūnā

Ger diyen var ‘ ulemāda ki du‘ ādır bu şalāt
Lakin olmaz buña ihsān ü ‘ azāb ki ede du‘ ā

100 Hem namāzıñ olup erkānı bu da denilemez
Naql u ‘ aqlıde teḥıyyātı demek aña baña

Yā Rab esmāñ ki nebīler hep eder baş-ı du‘ ā
Her biri ḥürmetine etmedeyim şöyle recā

Ki Ḥabībiñle ere cümlesine de şalāt
Bizler ile ümem-i sālifeye ḥayr-efzā

İşi hep ḥāl u kāl ile de tesbīḥ u şalāt
Sübḥa-āsā idi cismen de Dügümlü Baba

42 Mülk-i eflāk u zemīn Ḥaḥḥa erer ḥaşriñiz
Hem bulutu O taḥım taḥım eder fevz-ārā

105 43 Ebri birbirine ilşāk u ‘ ilāve kılarak
Görünür maḥrec-i bārān ki beyni ḥaḥḥā

Her ‘ ulāya da semā denür oradan çü cibāl
Ebri olmaḥla ḥolu yaḡmada mahvı eclā

Diledigini ḥoludan ediyor ḥırs üzre
Az ḥalur gözdeki nūru gidere berḥde ziyā

44 Ḥalb eder leyl ü nehārı ulū’l-ebşāra ‘ iber
Ëtdi üç ‘ unşuruñ aslıda ki hep ābı Ḥudā

45 Her devābbı daḥı şudan yaradır O hem de
Ḥarnı vü iki vü dört pāda gezerler a‘ lā

110 46 Diledigin yaradır kāffe-i eşyāya ḥadīr
Verdi āyāt diledigine verir ḥaḥca vefā

Cebri şırf şanma ezelde bilüp O ḥālimizi
Ki eder şuña göre ‘ ilm-i eşaḥla maḥzā

¹²²² “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ Sûresi, 21/107.

¹²²³ El-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ ve Mûzîlü’l-İlbâs amme’ş-tehera mine’l-Ehâdisi alâ Elsineti’n-nâs*, c. 2, s. 164.

- 47 Kıldım Allāha vü Resūlüne itā' at ü imān
Der nifāḫ fırḫası dūn kılmadı imān icrā
- 48 Erse ger Ḥaḫḫ u Resūl hūkmüne da' vet dönüyor
49 Kendü ḫaḫlu deyü fehm etse gelürler eclā
- 50 Ḳalben ' illetlü vü şübhede vü korkarlar mı
Ki eder Ḥaḫḫ u Resūl ḫayf o ziyānkār ebedā
- 115 51 Şer' a da' vet olununca heme ḫavl-i mü'min
Kim (¹²²⁴سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا) ile iflāḫ a' lā
- 52 Kim itā' at ile Allāha Resūle ḫorḫsa
İttikāda ise hep fevzi bulur bu ra' nā
- 53 Ḳasem eyler ki çıḫa emriñ ile de ki ḫaleb
Ṭā' at olup da O olmaz ki Ḥabīrdir zīrā
- Ede hem-rütbe-i a' dād-ı şalavāt bī-ḫad
Şāḫ-ı kevneyn ile hep āli de üzre Mevlā
- Be-ḫilāf göñlünü derse¹²²⁵ ḫişi ilhāmca bilüp
Ḥaḫca olur mu yalan derdi Düğümlü Baba
- 158/a *Sūretü'n-Nūr*
- 120 54 Ey Ḥabībim de ki Ḥaḫ ile Resūlü ki baña
Ḳılıñız şafvet ile ḫav' ile ḫā' at ḫaḫḫā
- Yüz çevirseydi seni kılamaz ızrār ki borç
Sence bildirmek ü anlarca muṭī' lik icrā
- Ṭā' at eyleseñiz o sizde hidāyetde binā
Ki Resūl borcu celī şer' imi sizde inbā
- 55 Va' dim imān kıilup bil şuleḫāyı sizden
Ḳıların yerde selef gibi ḫalīfe ḫaḫḫā
- Pür-rızādır ebedī o ki bu İslām sizde
Ola o ḫālde mekānetde mü'ebbed i' lā
- 125 Ḥavfını bula mübeddil hem o emniyyetle
Baña ' ābid ola hīç bulmaya endād aşlā
- Ba' d ez-īn küfr eden küfr-i şedīd kılmış olur
Burada fişḫ demek böyle demektir ma' nā
- Pek olup kıillet-i mü'min bu umulmazken hīç
Mu' cize kıldı ki āyet ile müjde ḫaḫḫā

¹²²⁴ “İşittik, itaat ettik.” Bakara Sûresi, 2/285.

¹²²⁵ A: Be-ḫilāf göñlünü dese ḫişi ilhāmca bilüp

Bağ ki imānla şalāh yine mu‘ayyen şartı
Kıla tebdil be-şalāh hālimizi Hāğ ra‘nā

‘Ālem-i emr ü halk içre ne var o deñlü
Şalavāt ede Resūlüne heme ān Mevlā

130

Ger ‘ağā’idce vü şalāhca kuşūr olsa dağı
Nuşh eder keşf ile ilhāmca Dügümlü Baba

56

Verüp ‘avnımı recā ile zekāt hem de namāz
Kılasız Seyyid-i kevneyne itā‘at-efzā

57

Kāfiri şanmayasız yerde beni ‘āciz eder
Kılarım dürlü ‘azāb nār aña aqbağ-ı süknā

58

Köleñiz hem de imā ile şabiler üç kez
Gele izn ile size ten olur ‘ārī zīrā

Ki budur şubh namāzına degin hem şoyunup
Öylen uyhusu ‘işā soñrāsı da o gūnā

135

Diger ezmānda bī-izn olarak anlar ile
Birbiriñiz yanına varsun o yoğ cürm aña

59

Kılar āyāt beyān Hāğ ki pek a‘lem ü Hākīm
Hem büyüdükce şabilerde kıla istiñnā

60

Çocayup çocaya varmağca ümīd yoğ çadına
Namāz örtüleri var bağsañ düçār yoğ aña

Ziynet ibrāzda degillerse günāh yoğ ise de
Aña çār gibi libās giymek olur hayr ammā

61

Kim ki a‘mā vü çopal çasta ise aña size
Eremez vizr ma‘an kılsa ta‘āmı hağğā

140

Beytiñizden babañız vālideñiz dāderiñiz
Hemşire ‘ammete vü ‘amm evi hep bu gūnā

Dāyıñız teyzeñiziñ hep sizi kılanıñ emīn
Hem de dōstuñ da evinde yemeli cürm yoğ aña

Müteferriğ ü ber-ā-ber de yemek cā’iz olur
Varıcağ ver ki selām pür-berekāt tīb-i aqva

Bildiriyor size āyātı ta‘ağkul edesiz
Ki çarām şanmayasız kıldı helāl Hāğ a‘lā

158/b *Sūretü’n-Nūr*

62

Mü’min el-ğaç baña saña o ki imānı rezīn
Erse nezdiñden o izniñle kılar ‘adüv zīrā

- 145 Müslim odur ki diler izniñi cem' iyyetde
Diledigiñe göre eylemeli sen i' tã
- ‘ Afv u raħm etmedeyim kıl buña da ‘ afvı niyãz
Kim icãzet talebi dünyevî demek buña
- 63 Siz Resül da' vetini sã' iri-veş şanmayasız
Hağ bilür gizlide yanından o ki gide fenã
- ‘ Tutmayan emrini korqsun aña dünyãca elem
Şoñra maşşerde de qahrım ile kim ere cezã
- 64 Hãğ u eflãkca ne var Hağkıñ ‘ Alım her kãrı
Haşır olduqda O söyler de eder aña cezã

- 150 Var ki naşş kendü melã' ikde (يُصَلُّونَ عَلَيْهِ¹²²⁶)
Emr-i (صَلُّوا¹²²⁷) heme mü'mince şeref luğf-ı Hudã
- Bil Kemãl ‘ aciz anı Hağ yine ikmãl buyurup
Faħr-ı kevneyne kıla lãyıķı üzre ihdã
- Bĩ-icãzet gideni gizli eder Hağ ilhãm
Sünneti nuşhu kılar idi Dügümlü Baba

Süretü'l-Furķãni Mekkiyyetün ve Hiye Seb' u ve Seb' üne Ayyeh

- 1 1 Cümleden ekber ü şãhib-i berakãt Rab ağdem
Verdi¹²²⁸ Qur'ãn saña korqsun şu her ‘ âlem baña
- 2 Bu yer ü eflãk anıñ Hağ veled edinmez hıç
Bĩ-şerik bil yaradup cümleye tağdır fermã
- 3 Hağ şeriki denilen yaradamaz yaradılur
Nefsine nef' u ziyãn kılmaz ehağ bil qat'ã
- Edemez mevt ü hayãt ile nuşuru icrã
Her biri böyle bedihĩ demek' aciz zĩrã
- 5 4 İftirãdır dedi Qur'ãnı bu küffãr hem bil
Etdi digerlere yardım bu yalan söz aña
- 5 Hep der eski mişli yazdırup oğunup aña
Rüz u şeb ezber edüp vaħy-i hağıķ der gũyã
- 6 De diyor yer ü gögüñ gaybını a' lem erħam
‘ Aczde pek azını demede de hep füşehã
- 7 Dediler bu ne Resül ekl ü gezer soğãkda

¹²²⁶ “Siz de ona salãt ve selãm okuyun.” Ahzãb Sûresi, 33/56.

¹²²⁷ Ahzãb Sûresi, 33/56.

¹²²⁸ A: Erdi Qur'ãn saña korqsun şu her ‘ âlem baña

- N'ola yanında melek gezse ki inzār-efzā
- 8 Hem şũa kenz açā hem cennet olup me'kûl ola
Dedi azmışları meşhûr bu biz uymağ mı revā
- 10 9 Gör ediyor saña öyle meşeli azmışlar
Enbiyā böyle beşer idi cemī' an zīrā
- 10 Cümleden ekber ü řāhib-i berakāt Rab řavī
Dilese köşkler ü enhārla bu şunda da saña
- 11 aşr-ı dũnyāya edüp şaşr-ı emel ' uqbāyı
Mũnkir anlar eder efzũn ' azābı Mevlā
- 12 Anları nār göricek şiddet ü şiddetle sesi
Anlara vāřıl sem' ola řimārlar āsā
- 13 Bend-i zincīrde řeyāřınle ber-ā-ber çalaraq
Dileye mergini tenk yeri sa'ırde zīrā
- 159/a *Sũretũ'l-Furķān*
- 15 14 Denilür şunda du'ālar ile vāveylāyı
Etme yek kere çok şıl ki olur çahr evfā
- 15 De ki dũnyāda bu kenz ile bisātın mı güzel
Bāķī cennet mi ki řālihlere luşf-ı Mevlā
- 16 Ne diler ise var anda muşalled anlar
Va' d ü luşfu ile mes'ũllere şağca şu' ařā
- 17 Cem' edüp bunları Tañrı dedigin şağ iken
Diye řapdıķlarına şöyle bilürken Mevlā
- 18 Siz mi azdırdıñız o kendü mü azdı buyurup
Der bu tenzihle seni eylemedik böyle řařā
- 20 Dũnevī bunlara babalarına çok luřfuñ
Unudup zıķrı helāķ ehli bu gũnā evfā
- 19 Der ki müşriklere řapdıķlarıñız böylecedir
Şılmaz o nef' vü ziyān şirke büyük çahr-eclā
- 20 Bir Resũl gelmedi illā yiyüp anlarda gezer
Beşeriyetdeki ' işmetle melekden a' lā
- Nās birbirine fitne fuřarāca zengin
Dön bağup řoñra kerem çıldı görür çũn Mevlā
- 21 Kāfir-i şaşr u liķāmız dedi kim şunda melek
İnmeli Rabbimizi görmeliyiz řāhid aña
- 25 22 Kibr edüp nefislerince geçiyor şaddi büyük

- Bil ferişte göre bî-müjde kıyâm gün ma' nâ
- 23 Kim cinân size haram diye ki küffâr icrâ
Görünür zerre-i fânî çün o kâfir zîrâ
- 24 Mü'mine hayr-ı maqâm nısf-ı nehârı ahsen
Bil hesâba kim ere nısf-ı nehârda zîbâ
- 25 Gök bulutla bula şağ ayîne melâ'ik o gün
26 Hağ kılar hükümü hemân kâfire aş' ab zîrâ
- 27 Ellerin hem ışırup der keferê kâşkî ben
28 Müslim olup da fulân kılmasa döstluğ zîrâ
- 30 29 Ki o azdırdı baña dîn olurdu i' lām
İnsî şeytânı verir züllü pek inse ebedâ
- 30 Der ki Qur'âna Resûl der keferê ez-hezeyân
Her nebîye de ' adüv kıldım ola şabr u vefâ
- 31 Yardım etmekte hidâyet veriyor Hağ kâfi
Enbiyâ kadri de hep şabr ile çün pek bâlâ
- 32 Hem demekde niçün ermedi Qur'an yek kez
Refte refte geliyor dilce ola sehl nazâr-ârâ
- 33 Etse irâd-ı meşel bizden o da hağğ u ahsen
Üzre irâd u aña olmadadır men' -efzâ
- 35 34 Yüzleri üzre sa' ire sürünür şer bu mekân
Dünyevî etdiği azmağ yine yoldan hağğâ
- 159/b *Sûretü'l-Furkân*
- 35 Erdi Mûsâya kitâb dâderi Hârûn mu' in
36 Gönderüp kâfire qahr etdik bil zîrâ
- 37 Bir Resûl kâfiri kâffesini kâfir bağ' iber
Qavm-i Nûh ile demek kâfire dūzağ me'vâ
- Hağ Habîbi ile hep âl u hep şağbına da
Kelimâtı şayısı kıla şalât çün evfâ
- Der ki hep bağr midâd olsa vü mişli erse
Kılamaz Hağ kelimâtını yine bil imlâ
- 40 Pek güzel hâfız-ı Qur'an pek a' lâ okuyup
Dilde hep mübheme heğlâl bu Dügümlü Baba
- 38 Kıldık ('Ad) ile (Semûd) hem yine (Res) aşğâbın
Bunlarıñ beynide pek çok keferê bil imhâ¹²²⁹

¹²²⁹ B: Bunlarıñ beynide pek çok keferê bil ifnâ

- 39 Selefin her birine eylediñ irād-ı meşel
Küfrde kıilup ‘inād şöyle o da buldu sezā
- Dedi (*Ress*) nām kavmi etrāfına sākin küffār
Batdılar yere bu münkirdi (*Şu‘aybi*) zīrā
- Ya (*Yemāme*)de yazık kıldı nebīsini şehīd
Ya bil o (*bi’rr-i mu‘aṭṭal*) ki Şemūddan var aña
- 45 Yazılır aña nebī (*Hanzala bin Şafvān*)
Bir de (*Anṭākya*)dır o da olur hem imlā
- Ez-ezel tā be-ebed nice kılındı şalavāt
Kıla benden de Resūle heme öyle Mevlā
- Kendü kendüñe hemīn nīk u bedīñ te’şir res
Diyerek nuşḥ-fezā olmada Dügümlü Baba
- 40 İndi bārān gibi taş şunu görüyor küffār
Ummamağda yine bak rüz-ı kıyāmı aşlā
- 41 Māla bakmağla seni görse eder istihzā
Ya‘nī bu mu deyi meb‘ūs-ı Resūl Mevlā
- 50 42 Mu‘cizātla bizi az kıaldı şanemden çevire
Tururuz dedi yine azmışı kıhrım aqvā
- 43 Kim hevāsını ilāh edine sen mi māni‘
Ya‘nī bā-‘ ilm-i ezel bunda kıalur bu maḥzā
- Cebri şırf şanma ezelde bilüp O ḥālimizi
Ki deyü şuna göre ‘ilm-i eşağla maḥzā
- 44 Sence me’mūl mu bunuñ çokları sāmī‘ vü ‘āqil
Mişli ḥayvān idi yolca budur eşna‘ ḥālā
- 45 Gölge uzatdık o mer’ī dilesem bāqī kıalur
Şems ile fevḳde bu nūr u gölge hep aña
- 55 46 Ref‘ olur gölge az az mürtefi‘ olduḳca güneş
Bunları böyle kıılan Rabb-i Kerīmdir a‘lā
- 47 Hep eder leyli libās nevmide rāḥat sizce
Gündüzü kesb-i ma‘āş etmege mevsim ḥālā
- 48 Bād irsāl buyurup müjdecisi yağmuruñ
Gökden inzāl ede pür mā-ı ṭuhūru evfā
- 49 Meyyite yerleri kim şöylece ihyā ederek
Çok ḥayvānları vü insānı kılarız işkā
- 50 Az u çok bulmada bārān ki ola zıkr-i Ḥaḳ

Çokları küfrde vü baña hamde bu kıldı ibā

160/a *Sūretü'l-Furqān*

- 60 51 Eyley idim dilesem her yere irsāl-i Resūl
Līk kaffece Resūlsūñ şu da manşūş maḥzā
استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا)¹²³⁰
- 52 Bize ta' līm-i Ḥudā erme muṭī' küfr edene
Eyle buñlarla kebīr emr-i cihādı zīrā
Mu' cizāt gördü kalan kibr ü 'ināddan pek hep
Kıla īmān tura ya şulḥ ile rāḥat zīrā
Etdi Dāvūd u Mūsā daḥı ḥarb-ı küffār
Kılmadı tırdu pek az burada 'ömr-i 'Īsā
'Aded-i ümmeti de pek az olup ref' inde
Eylemez Rabb-i Ḳadīr ḥāric ü vüs' -ı emr aşlā
- 65 Ümmeti kıldı cihād kendüsü ref' olmuş iken
Dīn için eylediler çok ölüp de hep edā
Dīni nesh olmadan anda da kibār kıldı cihād
Bize hep kılamaz inkār Naşārā ḥaḳḳā
Ya' nī Ḥaḳ vaḳte göre 'ömre göre emr ederek
Her nebī idi muṭābıḳ ḥareketde zīrā
- 53 Acı vü tatlu deñizi kıldı mülāşıḳ kim Ḥaḳ
İkisiniñ arası ḥā'ili etdi icrā
- 54 Ābdan insān yaradup şıhr u neseb baḳ bunda
Cümle eşyāda Ḳadīr kılmada küffār şürekā
- 70 55 Kılamaz sūd u ziyān şunlara tapmak ḥaḳḳā
Öyle ki küfrde şeytāna o yardım-efzā
- 56 Seni biz mü'mine hep 'avnım ile müjde verüp
Müşrike eyledik inzār ile eclā isrā
Kendünüñ aña vü anıñ kendüye ḥubbu bī-ḥad
Şalavāt ede Ḥudā öyle Ḥabībi ki be-cā
Kaşr u temdīd kılıyor bā-ḥikem-i Ḥaḳ nuṭḳun
Şems-i pūr-ebr u celī idi Dügümlü Baba
- 57 Ey Ḥabībim de ki ben da' vet-i dīne ücret
Dilemem bende emel Ḥaḳ yolu bulan ḥaḳḳā

¹²³⁰ “Biz seni başka değil, ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak bütün insanlara gönderdik.” Sebe’ Sûresi, 34/28.

75

Ya' nī ecr o baña kim hep şulehā ile ma' an
Kaldı metbū' u nebīye de¹²³¹ şevāb-ı evfā

Ṭama' a ḥaml u aqvām nice teklīf ile çok
Pādişāh ol dediler içlerine kıldı ibā

Diger āyetde de kırbāda meveddet talebi
Āl-ı ' ālīsine nās kıla bu ḥaqqı zīrā

Dedi birde ' ulemā kavmi ile beyninde
Hep neseb ile qarābetce meveddet ma' nā

Bunları maqşadım inkār degilse daḥı
Şöyle ma' nāda verilse görünür pek zībā

80

Ma' nevī kırb-ı İlāhī bulur imānda olan
Ḥubb-ı fi'llāh emel-i feyze esās o zīrā

Olur evvelkileri de bu ile hep müntebīḥ
Çeşm-i im' ān ile vaḥdeti eyler eclā

Seyyid-i rusūle şalāt nice ki İbrāhīme
Nūr-ı Bārīye çü (¹²³²مشكوة) demekdir eclā

Öylece kendüyü ol ḥabl-ı metin vüdde
Rābıtan kılb u tenin kıldı Dügümlü Baba

160/b *Sūretü'l-Furkān*

58

Bize ders eyle tevekkül kim O Ḥaḥ Ḥayy u bī-merg
Ḥamd ü tesbīhini hem ' ilmi kıluna evfā

85

59

Hep zemīn u felek ü beynini altı yevmde
Yaradup ' arşa da fā' iḥ şor aña sen dānā

Var Futūḥatda Allāh münezzeh ise de
Eyledi ' arşı du' ā-gāh-ı ' ibād hep ebedā

Her mekāndanda münezzeh yine bil Rabb-i Ḷadīr
' Arşa da böyle anıñ ḥükmü kılan istīlā

' Āleme cümle şumül kılmada bu istīlā
' Arş olup o sa' yi bil anı buyurdu inbā

Cān başa şıçradı denürse de olmaz aña ḥāş
Kāmilen cān bilinür kılmada da ḥükmün icrā

90

Rūḥa da beñzemez ammā ola fehme taqrīb
Kādedir rūḥ cesede hep kılan o istīlā

¹²³¹ A: Kaldı metbū' u nebīye şevāb-ı evfā

¹²³² Nūr Sūresi, 24/35

Tañrı bil öyle hülûldende münezzeḥ el-ḥaḳ
Aña bir şey O da bir şey'e hülûlsuz aşlâ

Küh-i rûḥu kılamaz fehmi-i ḥayât andan iken
Küh-i Bârîyi nice bilebilürler ḥaşâ

Var güneş bunda denür fer nerede bulunsa
Ḳurş-ı şems aña nüzûl kılmadı bâhir ma' nâ

(استوى¹²³³) demek olup nür şifâtı Ḥaḳḳıñ
Kendü her 'âlemi mücid ki mekân yok aşlâ

95

(Ġunye)de pîr-i himem-gîr olan ('Abdü'l-Ġâdir)
Yazdı böyle kim olur ḥâl ile âgâḥlar aña

Ki odur zatla da ammâ bilür ehl-i ḥâller
Ḳâlden derkde bir râḥ olabilmez aşlâ

Bu buyurur ki ḥadîs var gice âḥir olsa
Nâzil olur deyü İzid be-semâ-ı dünyâ

'Ulemâ gerçi icâbet dediler ma' nâyı
Anlara yine cevâp olmuşıdı şu gûnâ

Ki şu'üd oldu mu Bârîde ki evvel bi'z-zât
Edelim böyle nüzûlde kelâmı ittirâ¹²³⁴

100

60

Söyleseñ kâfire secde edeler Raḥmâna
Çoḳ eder nefreti şorar anı kim istihâ

61

Cümleniñ ekberi şâḥib-i berekât Rabb-i şekûr
Eyledi gökde burûc şems ü kamer lem' a-fezâ

62

Giceyi gündüzü birbirlerine kıldı ḥalef
Derk ü şükr eylemege hep bu edillede be-câ

63

Ḥaḳḳa maḳbûl ḳul eden meşy-i veḳâr şer'î
Ez-günâḥ sâlim ü nâdânlara uymaz zîrâ

64, 65

66

Rabbine sâcid ü ḳâ'im o vefîr giceleyüp
'Afv-ı dūzaḥ ola der çünki eşed nâr-eclâ

105

67

Mâlin infâḳda isrâfı vü imsâk etmez
Bil iki ḥâl arasında bu 'adâlet-pîrâ

68

Ḥaḳḳa şirk eylemeyüp olmaya nâ-ḥaḳ ḳâtil
Hem zinâ kılmaya hep o ki ma' âşî kübrâ

69

Küfrde böyle günâhlarda olup ḳahr-ı mezîd

¹²³³ Tâhâ Sûresi, 20/5.

¹²³⁴ 87 ile 99. numaralı beyitler tekrar olduğu için B nüshasın alınmamış.

- Ebedā anda alur k fire yo   afv-ı H d 
- 70 Tevbeyi l k edüp  man u al h ılsa zeh 
Seyyi’ esin aseneye ıla tebd l Mevl 
- 161/a *S ret ’l-Fur n*
- 71 Kimy -yı ni’ am-ı H k ile her ey zer olur
Böyle t ’ib ki ılar H kka in be ak 
- 110 72 ahid-i r z degil  id-i kefereye v  lu’ ba
Gitmey p görse ber ’etle mur rda ra’ n 
- 73 Pend-i  y tuma k ff r gibi a’ m  v  eamm
D mey p f ri-i H k olmada  m n-efz 
- 74 Derler ezv cımız evl dımız er p uleh 
Gözümüz me’ al ola biz sebep-i evk tu 
- 75 Böyle abr ile varup cenneti  a’ l larına
76 H kca bil hem de sel m ile mualled z b 
- 77 De nedir T nric  adri iz   ab d olmasa ız
M riki  akına H k bedr     ub da cez 
- 115   Ar u efl k u zem nler heme ey veznince
  cev hir salav t ola Res le ihd 
- Kimy -yı m sadaıdır naar-ı ehlu’ ll h
Adı ba böyle nig h  hibi Dügümlü Baba

*S ret ’-u’ ar ’i Mekkiyyetün ve Hiye Mi’et ni ve Seb’ un ve  r ne  yeh*¹²³⁵

- 1 1 Anları demede F r k hem n Ta rı bilür
 bn-i   Abb s   dig r olmada te’v l-efz 
- 2 Bu da  yetleridir beyyinelü ur’ ni 
3 K fir ink rdadır etme azen bu g n 
- Ki görenler seni hüzn ile anur fevt olıcak
Geri u  leme ramen emeli  d ne uv 
- 4  yet-i yevm-i iy m erie gökden dilese 
Olsa m n d hepi bil f ’idesiz ısrı bu a
- 5 5  yet erdike ced den yine ink r ediyor
Ya’ n  enva’ ı demek anma ki mude z r 
- 6 Olur ink rda muırr    cil u  cel bilecek
Olur ecl  ne ki etdi iid p istihz 

¹²³⁵  sm-i s re vey h d avr ve süre ve Muammed   aleyhi ve al   lihi’s-sel m ve Mekkeye hem asem.

- 7 Yere bakmaz mı ki her nev' nebât ihsânım
Her biri yaqarışınca eriyor sūd-efzâ
- 8 Bu da bak Hâkka delîl çok kişi îmân etmez
Qahrım erer aña mü'minlere raḥmım zîbâ
- 9 Hâkdır el-ḥaḳ 'Azîz hem de Raḥîm bunu da kim
Dedi ma'nâ yek ü kışşada suḥen-nev' efzâ
- 10 10 Qavm-i Fir'avn idi zâlim aña Mûsâ giderek
11 Oldu me'mûr diye Rabdan edesiz bîm ebedâ
- 12 Dedi qorqum şü ki anlar beni inkâr ediyor
13 Tenkî-i şadr ṭabî' i ola bende zîrâ

'Uqdelendi ki zebânım diyemez aḥsence
Ere Hârûna da vahyîñ bu zâhîr ola baña

- 14 Kıldım idi birini şūrî anîñ ben i' dâm
Bîm ermekde ki qatlı isteye öyle zîrâ
- Dögmege bed' edüp o ḥükm qazâca Bârî
Rûḥu aldı sebebi oldu görünüşde aña
- 15 Bil bu ḥavf yine degil nefis ü dünyâ ḥubbu
Ki şehîdlik olur ise olamaz aña edâ

161/b *Sûretü's-Şu'arâ'*

Vurdu Fir'avna kucaqında o pek tıflı ise de
Öldürecek iken o tecrübe vermişdi rehâ

Ki cevâhîrle ber-â-ber aña nâr göstermiş
Nârı almışdı çocuq dedi Hâkîmdir Mevlâ

Yed-i beyzâ yedine almasına o nârı
Bil 'aşâ ḥumq ile Fir'avn idi merkeb zîrâ

Olup Allâhda Qadîm bil ki kelâm ayrılmaz
Eder ismâ' da ḥalq şavtı eder dâll buña

(استعِذْ بِاللّٰهِ الْكَرِیْمِ (وَاحْتَلِ عُنُقَةً مِنْ لِسَانِي) (قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَى) ¹²³⁷)

- 20 Hem kıll âsân işimi gide lisândan ûqde
Pek suhûlet ola anı eder iken îfâ
- Rabb-i Ekrem dedi maqşûduña kıldım luḫfu
Müstecâb oldu nebîler ne ki hep etdi du'â
- 15 Dedi âyâtım ile anîñ ile 'azm ediñ

¹²³⁶ "Dilimden düğümü çöz." Tâhâ Sûresi, 20/27.

¹²³⁷ "Allâh buyurdu: "Ey Musa! Dileğın kabul edildi." Tâhâ Sûresi, 20/36.

		Ben ber-ā-ber tıyarım ya' nī ki tām verdi Hūdā
	16	Yer ü gök Rabbi bizi etdi Resülü diyerek
	17	İsteyiñ ki Benī İsrā' ile şu vere rehā
	18	Dedi Fir'avn seni biz besledik idi tıflen
	19	Nice yıl kaldıñ o qatl ü bize küfrān-ı fenā
25	20	Dedi bir muşta ölecek deyü fikre gelmez
	21	Eyledim bīm-i tabī' iyle 'azīmet ammā
	22	Eyledi 'ilm verüp Haq beni mürsellerden
		Baña ne minnet o qahrıñ yeme atdı zīrā
	23	Dedi Fir'avn dedigiñ Rab ne dedi şu yer ü gök
	24	Hem de beynindekiler Tañrısı iķān zībā
	25	Tuyduñuz mu dedi Fir'avn yanında idi qavm
	26	Dedi Mūsā siz ü ābāñızı Hālıq haqķā
	27	Dedi inkāran o mecnūn dedi maṭla' ile ğarb
	28	Hem de mā-beyni ki var hep aña O Rab ebedā
30	29	Dedi ger digerime öyle deseñ sicne qadrim
	30	Dedi Haq mu' cizeyi edeyim izhār saña
	31	Dedi şādıķ ise qol ile 'aşāsın buraqup
	32	Oldu ejder yılan ekberdi maḥūf-aqva
	33	Yed-i beyzāsını da gördü baqanlar o yine
	34	Dedi nezdindekine sāḥir-i māhir bu hā
	35	Yeriñizden sizi iḥrāc-ı emel emriñizi
		Ne edersiz dedi bīm ile tenezzül icrā
	36	Dediler anıñ ile dāderini bi't-tevķīf
	37	Topla pek sāḥiri kim māhir u şan' at-efzā
35	38	Seḥere cem' ile ma' lūm gün ü mīķāt içre
	39	Nās cem' oldu mu baqıldı olup istiķşā
	40	Seḥere fā' iķ olur ise olup tābi' i biz
		Def' -i Mūsā kılalım ya' nī o qavmle ḥāşā
	41	Seḥere şordular ecr ola mı olsa ğalebe
	42	Va' d-i Fir'avn aña bir bir idi bil pek evfā
	43	Seḥere bed' i şorup da dedi Mūsā siz ediñ
		Haqķı ibrāz ki degil siḥrece ruḥşat qaṭ' ā
	44	Seḥere ipleri degnegleri oynar görölüp
		Der o qavm 'izzet-i Fir'avna ki fā' iķ şu buña

- 40 45, 46 Yutdu bil ifki ʿaşā kim yere koyup Mūsā
47, 48 Şehere secde kı lup etdi bil İmān baña
- 162/a *Sūretü'ş-Şu'arā'*
- 49 Şehereye dedi Fir'avn size iznim yok iken
Olduñuz mü'mini ekber size haqqā Mūsā
- 50 Kıldı ta'lim size sihri keseyim destiñizi
Hem de çapraz yine ayaklarıñızı kaṭ'ā
- Şoñra hurma dālına şalb ederim hem de size
Ki biliñ kim edügün qahrı eşedd ü ibkā
- 51 Dediler mu'cize vü Rabbimiz üzre seni hıç
İhtiyār eylemeyiz kı emeliñ üzre cezā
- 45 52 İşbu dünyādadır ancak ki heme edecegiñ
Mü'miniz Rabbimize ola bize ʿafv-ı haṭā
- 53¹²³⁸ Oldu Mūsāya ki vahyim sen ʿibādımla gice
Çıkarak baħre ʿaşā vur kıru aħsen maħzā
- 54, 55 ʿAskeri topladı Fir'avn dedi bunlar azlık
56 Bizi tarıldı biziz muḳtedir ü ħarb be-cā
- 58 Yola çıkartdıķ anı enhār u bōstāndan bil
59 Hem künüzüyle güzel köşk ü sarāydan vālā
- 60 Benī İsrā'ile biz bunları verdik mīrāş
61 Düşdü kim ardına anlar yaķın erdi aña
- 50 62 Dedi şunlar bize yaķlaşdı Benī İsrā'il
63 Dedi kırkmayıñ erer ʿavn ile Ĥaķ kām-pīrā
- 64 Vahy-i luṭf erdi ki Mūsāya ʿaşā vur baħre
Vurdu açıldı büyük tağ gibi bu baħr-efvā
- 65, 66 Topladık düşmeni Mūsā ile kavmine rehā
67 ʿAvn ile şoñra batırdık anı baħre zīrā
- 68 Şunda var Ĥaķka delīl ermedi līk mü'mini çok
69 Düşmeni qahra kavī mü'mine erħam Mevlā
- Ola maħbūb-ı İlāhīye şalātlarla selām
Bizden Allāh u Resūl ki ola aña ırzā
- 55 İ' tirāzcılara Mevlā vererek bil ki belā
Pek müselleme himemi ile Dügümlü Baba
- 70 Ey nebī kı yine yād zıkrini İbrāhīmiñ

¹²³⁸ 210. āyete kadar olan numaralar kendisinden önceki āyetin tefsīridir.

- 71 Vālidī vü kavmine dedi ne taparsız āyā
- 72 Dediler putlara tapup da devāmın ederiz
73 Dedi āyā işidiyor mu o etdikde du‘ ā
- 74 Sizce hīç nef‘ i vü ızrār kılabılür mü dedi
75 Dediler bulduķ eder böyle babamız eclā
- 76, 77 Dedi çok nā-ħaķ o sizle babañız tañrıları
78 Baña düşmen faķaķ ‘ ālemlere Rab var ra‘ nā
- 60 79 Ki yaradup beni toğru yola vāşıl ederek
80 Rızķım in‘ ām edüp eķ‘ ām eder hem ervā
- 81 Nā-mizāc olsam O dur cisme veren sıhķatı nev
82 Hem mümīti yine şöñra kılan nev-iħyā
- Nā-mizāc kılan O dur dememesi ħüsn-i edeb
Böyle de ya‘ nī te‘eddüb ile ta‘ līm-efzā
- 83 Pek recā kılarım O ‘ afv kıla maħşerde baña
Bu da hep kavmine hem bizce de ta‘ līm ħaķķā
- 84 Ĥükmce nef‘ i olan ‘ ilmi de ver yā Mevlā
Şuleħā mülħaķı kıl yine şu ta‘ līm-ārā
- 162/b *Sūretü’ş-Şu‘arā’*
- 65 85 İsmimi lāħıķ-ı ümem-i ħayr ile yād ede hemīn
Edilür kim şalavātda bile böyle zībā
- 86 Kııl cināna beni de varış o da ta‘ līmdir
87 Babam ‘ afv ola saña bulsa bu da rāh-ı Hüdā
- 88 Verilince de ħaķīr kıılma ki o da ta‘ līm
89 Menfa‘ at māl u veledde o gün olur mu saña
- 90 Küfr ü ‘ işyāñdan ise sālīm o ķalb işe yarar
Māl u evlādı da ħayr üzre bil olduysa buña
- 91 Şuleħā cenneti maħşerde görürler nezdīk
92 Azmış olan kim ise nār-ı caħīmdir eclā
- 70 93 Denülür ķande şu tapdıķlarıñız dūnu’llāh
94 Sizce kendüce de nuşret ede bilmez ne belā
- 95 Putlar ile aña tapanlar ile şeytāniñ
96 Peyrevi bil ki caħīme ola metrūk ebedā
- 97, 98 Putlara diye tapanlar kıılacaķ anda nizā‘
99 Kim yañıldıķ sizi Mevlā gibi kııldıķ ķaķ‘ ā
- 100, 101 Bizi yañıltmadı İblīs gibiler yanıldı

- 102 Hem de şāfi' vü eşaḥ acır olamaz aṣlā
- 103 Gerü kılsaḳdı rucū' müslim olurduḳ derler
104 Var delīl şunda degil ekşeri īmānda aña
- 75 105 El-ḥaḳ icrā-yı mu' cizātca da Īzid Kādir
Līkin imhālini etmek ile raḥmı evfā
- Ḥaḳ şalāt kıla Ḥabībine vü hep āline de
Nice İbrāhīme āline de etdi bil ' aṭā
- Cedd-i emcedleri olmaḳ ile çün o teşbīh
Rusūlüñ eşrefi hem ba' de Resūl-i dü serā
- Gele neslimde deyüp öyle niyāz eyledi hem
Ümmetinde de taleb kıldı baña ola şenā¹²³⁹
- Hem de riḫletde şorulduḳda neye ḳaldı meyl
Ḳıldı inbā ki şalātda o da bādī zibā
- 80 Nūr-ı Bārīye demek gibi (كَمِثْلِهِ¹²⁴⁰) yine bil
Nāzikāne de demek emr-i Şeh-i her dü serā
- Olmada aṣl-ı şalātda heme bu teşbīhler
Ḳadr-i Sulṭān-ı rusūl üzre aña pek a' lā
- Şuleḫā şirk-i ḫafīden de ḳocunup turalar
Deyü pür-pend olur dillere Dügümlü Baba
- 106 Ḳavm-i Nūḫ eyledi inkār rusūlün yek idi Nūḫ
Yek Resūl münkiridir cümleye münkir maḫzā
- 107, 108 Bi'n-neseb dāderi Nūḫ dedi ki ḳorḳ Yezdāndan
109 Ben Resūlü kim emīn mü'minim ol ḫavf a' lā
- 85 110 Sizden ücret dilemem ecrim O Rabb-i ḫalḳdan
111 Hem muṭī' im olasız böyle edüp bīm-icrā
- 112, 113 Dedi īmānımız ermez saña ümmet-i sefele
114 Nuḫ dedi bilseñiz eyler şuña Ḥaḳ ḫaḳ ḫaḳḳā
- 115, 116 Mücrim ü efḳar olan mü'mini de red etmem
Veririm Bārīce ben ḳorḳuyu ancaḳ aḳvā
- 117 Dediler recm ederiz geçmez iseñ vaz ey Nūḫ
118 Dedi yā Rab ki bu tekzib de muḫāl sem' aña
- 119, 120 Ayırup binmezi der ben ü mü'mince necāt
121 Gemide buldu rehā batdı o küffār ḫaḳḳā

¹²³⁹ B: Ümmetinde de taleb kıldı ola baña şenā

¹²⁴⁰ Nūr Sûresi, 24/35.

- 90 122 Şunda da Hakk'a delil ermedi çok mü'mini lik
123 Düşmeni qahre qavî mü'mine erham Mevlâ
- 124 Kavm-i 'Ād münkiri rusülün yek yine (*Hūd*)
Yek Resül münkiri cümlesini inkâr maḥzâ
- 125, 126 Nesebi dâderi Hūd dedi ki qorq Yezdândan
127 Ben Resülü bil emîn mü'minim ol ḥavf a' lā
- 128 Ecrim andan dilerim etmem o qaşdı sizden
129 Yapup erfe' yer edersiz nice kibr ü istihzâ
- 130 Ebedî gibi cihân 'ālî binâ vü ḥavz yapup
131 Baştı-ı Cebbâr ki raḥm olmadı sizde icrâ
- 95 132 Qorkasız Hakk'dan itâ' atla baña imânı
133 Edesiz ki size maczûm keremi etdi ' aṭâ
- 134, 135 Verdi ḥayvânlar ü evlâd ü aqar şu bōştân
136 Qorkarım böyle büyük qahrı ulaşur zîrâ
- 137, 138 Dediler nuşuñ erüp ermese ziyân zîrâ
139 Kim uşul şöyle ' azâb ne diyerek erdi belâ
- 140 Şunda da Hakk'a delil ermedi çok mü'mini lik
141 Düşmeni qahra qoya mü'mine erham Mevlâ
- 142 Rusülün (*qavm-i Semūd*) münkir o (*Şâlih*) bir bil
Münkiri qâffesiniñ şöyle bir inkâr zîrâ
- 100 143, 144 Nesebi dâderi (*Şâlih*) dedi qorq Yezdândan
145 Ben Resülü bil emîn mü'minim ol ḥavf a' lā
- 146 Sizden ücret dilemem hep dilerim Hakk'dan ' avn
147 Kim diye bile emîn şöyle şafâñız ibqâ
- 148, 149 Ki ḥadâyıq şu aqar ḥurma tomurcaqlanmış
150 Zer' u kühlarda surürlü tura evler eclâ
- 151, 152 Ḥavf-ı Hakkla baña uy müsrife uyma zîrâ
153 Qılup ifsâd yeri bunlar degil işlâḥda quvâ
- 154 Dedi kim deme bu nuṭqu saña çok sihr olarak
155 Biz gibi sende beşer şidqca burhân ne şuña
- 105 156 Āyet-i Hakk kayadan nâqa çıkardup da dedi
Şu anñ bir gün ü bir gün size Hakk'dan zîrâ
- 157 Sû'-i mes etmeyesiz bunu erer qahr-ı kebîr
158 Qat' edüp oldu nedâmetde hemâñ o günâ

- 159 Şunda da Hakkā delīl ermedi çok mü'mini līk
160 Düşmeni qahra qavī mü'mine erham Mevlā
- 161 (*Qavm-i Lūt*) münkiri idi rusülün yek yine (*Lūt*)
Yek Resül münkiri cümlesini münkir maḥzā
- 162, 163 Nesebi dāderi Lūt dedi ki qorq Yezdāndan
164 Ben Resülü bil emīn mü'minim ol ḥavf a' lā
- 110 165 Bunuñ için dilemem ben daḥı ecri sizden
‘ Ālemīn Rabbi kılar bunu be-elṭāf ḥaqqā
- 166 Siz için yaradılan zevceyi terk eyleyerek
167 Erkegiñ öylece fi' li ne tecāvüz ki fenā¹²⁴¹
- 168 Dediler pendı buraq olma vaṭandan muḥrec
169 Dedi menfūr baña pek men' i yine bil aqvā
- 170, 171 Baña mü'minlere yā Rab o ' amel-i şūmundan
172 Ver necāt hem de verüp zevce bil işbu cezā
- Her nebī zevcesi ' iffetde ki nāmus-ı pek tām
Küfrü kendüye idi kāfire bu da zīrā
- 115 173, 174 Eyledik anları tedmīr-i ḥacer oldu emṭār
175 Taşrudakilere de etdik anı hem isrā
- 163/b *Sūretü 'ş-Şu'arā'*
- 176 Şunda da Hakkā delīl ermedi çok mü'mini līk
Düşmeni qahre qavī mü'mine erham Mevlā
- Ede ervāḥ ile eşbāḥ şayısı Hāq şalavāt
Cümleñ melce'ine kim o da maḥbūb-ı Ḥudā
- Dil-pesend bende-i Hāq idi kıilup pendı be-rüşd
Pek zehī fā'ide-mend etdi Dügümlü Baba
- 177 Qurb-ı (*Medyende*) denür (*Eyke*) çok eşcārca bil
Rusüle olmadı taşdıqde ehli ammā
- 120 178 O nesebden degil ammā aña ba' ş oldu (*Şu'ayb*)
179 Dedi qorqmaz mısız Allāhdan ' işyāncā aña
- 180 Ben nebīyim ki emīn sizlere qorquñ Hāqdan
Kılarak baña itā' at ediñ imān ra' nā
- 181 Bunuñ için dilemem ben daḥı ecri sizden
‘ Ālemin Rabbi kılar bunu be-elṭāf ḥaqqā
- 182 Ölçerek kileyi tām nāsa ziyān eylemeyiñ

¹²⁴¹ A: Erkegiñ öylece ne tecāvüz ki fenā

- 183 Hem terāzūde be-ḥaḡ vezn edesiz nef̄ -ārā
- 184 Nās ḥaḡḡında ziyān bil ki fesād kılmayasız
185 Ḳorḡuñ andan sizi vü evvelī kıldı inşā
- 125 186 Dedi ḡavm deme bu nuḡḡu saña çok siḡr olarak
187 Biz gibi sende beşer ḡalb oluyor şekçe saña
- 188 Sende şıdḡ ise bize gökden ‘ azab parçası ver
189 Dedi Rabbim bilür ef̄ āli ḡıllar Ḥaḡ eclā
- 190 Münkir oldular erüp gölgelü buluḡla ‘ azāb
Böylece bunları da eyledi Mevlā imḡā
- 191 Şunda da Ḥaḡḡa delīl ermedi çok mü’mini līk
192 Düşmeni ḡahre ḡavī mü’mine erḡam Mevlā
- Münkir oldu idi o ḡavm rusülün yek yine o
Yek Resül münkiri mecmū‘ unu münkir maḡzā
- 130 Ede ervāḡ ile eşbāḡ şayısı Ḥaḡ şalavāt
Aña ki nūru buña menşe’-i evvel zībā
- Ey ki ḡālib olan eşcārı ḡurur bil dünyā
Yıkılır peykesi Ḥaḡ ‘ ışḡını Dügümlü Baba
- 193, 194 İndi Ḳur’ānı verüp rūḡ bil emīn Cebrā’ıl
195 Ḳalbiñe etdi ki tevşil bu vaḡye me’vā
- 196 ‘ Arabī üzre ki inzār ola o mebdē’-i ba‘ ş
Her maḡallede o şoñra vara ‘ ilmen a‘ lā
- 197 Kütüb-i sālīfe de vaşḡı Benī İsrā’ıl
198 Bilmede müşrike hep şu da delīl pek eclā
- 135 199 Mebdē’-i ba‘ ş ‘ Arab bilmez o ‘ aceme inse
Līk aḡālīmce de erer yine tefsīr-pīrā
- 200 Getürürüz ezel ‘ ilmimdeki küffāra ‘ inād
201 Mü’min olmaz bu ki tā inmeye ḡahrım evfā
- 202, 203 Füc’eten ine o ḡahrım ki şu‘ ūru kılmaz
204 Mehl olur mu bize der kılmada ĩmānı buña
- Cebri şırf şanma ezelde bilüp O ḡālimizi
Ki eder şuña göre ‘ ilm-i eşaḡla maḡzā
- 205, 206 ‘ Acele mi ediyor ḡahrıma bī-farḡ bilmez
207, 208 Seneler en‘ amı ḡurtarmaz ‘ azāb erse aña
- 164/a *Sūretü’ş-Şu‘arā’*
- 140 209 Bir yeri kılmadı ihlāk buña illā münzir

- 210 Var idi bunda ki hayf kılmamda Haḫ zīrā
Ger devāmıñca Ḥabībine buyurduk şalavāt
Yine kıl böylece bizden de Ḥudāya ihdā
Keşf ile dilde ne var aña be-vech-i şer'ī
Oldu tefsīrde pek a' lā bu Dügümlü Baba
- 211¹²⁴² Olmaz inzāl-ı şeyātınle ma' an hīç Furḫān
Hem de lāyık olamaz muḫtedir olmaz hem aña
- 212 Hem melek nuṭkunu tuymaḫda şeyātın maṭrūd
Şanma Mevlāda şerīk kâ' ile ḫahrım eclā
- 145 213 Nāsa ders ola bu baḫ aña hep böyle kelām
214 Kıl aḫāribce yakīne yine inzārı edā
215 Saña tābi' bulunan mü'mine ol sāye-fezā
216 De berīyim işiñizden ḫalacaḫ ' aşı saña
217 Ḳalb tevekkül kıla kim ḫādir u erḫam Rabbiñ
218 Görüyor gice tehecüdde ḫıyāmıñ eclā
219 Gündüz etdikde de secde yine görmekte hemān
220 İşidici görür el-ḫaḫ ne kıalarsan ḫaṭ' ā
221 Diyeyim mi gice şeytān nüzül etdiğini
Çün bu Ḳur'ān Resüle kılabilmez ebedā
- 150 222 Nāzil olmaḫdadır o fācir-i pür-ifk üzre
223 Güşu şeytāna verüp yalanı ḫaṭmaḫda buña
224 Şu' arā-yı kefere tābi' i azup hepisi
225 Gezmesi vādī-i sūd içre teḫayyür var aña
226 Fi' li kılmamışiken işledim öyle diyor
227 Līk ḫurtuldu içinden kime Haḫ verdi hüdā
Şāliḫ evşāfi ile Haḫḫa olup çok ' ābid
İntiḫāmen kıla hicv eylese hicv o şu' arā
Küfr edüp hicv edene zālīm olunca ihlāk
Derk eder merci' i nice dereki kerb-efzā
- 155 Dedi (*Hassāna*) Resül hicv kıla hicv edeni
Ola Cebrā'ıl zāhiriñ olup ilhām ḫaḫḫā
Buyurup (إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ لِحِكْمَةٍ¹²⁴³) hem de
Ebreki cā'ize bā-na' t-ı ecl-i Bürde ' aṭā

¹²⁴² 210 ile 211. āyetlerin tefsīridir.

¹²⁴³ “Şiirde hikmet vardır.” Buhārī, Edeb 90; Ebu Davud, Edeb 95, 5010; Tirmizi, Edeb 69, 2847; İbnu Mace, Edeb 41, 3755.

Dedi şâ'irliği hakkında değil Hağ lāyık
Çünkü Qur'ân u Resûl sözce de eşref vâlâ

Nik u bed yine kelâm-ı şî'r hemîn şemse şebîh
Verd ü necsiñ bû ile bûyî olur bil evfâ

Her denilüp yazılanlar 'adedi ola şalât
Seyyidü'l-halk ile âl u şağba ebedâ

160 Hağl-i zerrin tevârîh-i Kemâliyle alur
Verd-i Qur'ânı eder re's ile Dügümlü Baba

Sûretü'n-Nemli Mekkiyyetün ve Hiye Selâşün ve Tis'üne Âyeh

1 1 Anları demede Fârûk hemân Tañrı bilür
İbn-i 'Abbâs ü diger olmada te'vîl-efzâ

2 Bu da Qur'ândan âyât ü kitâb-ı beyyinelü
Mü'min için ki zehî müjde ile nûr-ı hüdâ

164/b *Sûretü'n-Neml*

3 Ki o müslim ki namâz kılmada ta'dîl üzre
Ede i'tâ-yı zekât müķin-i yevm-i 'uķbâ

4 Kâfir-i 'uķbâyı o kim hâlini kıldık tezyîn
Dünyevî zeynde çalır reyp edüp anda eclâ

5 Şerri sevmez yine Hağ anda mürîd naşşına bağ
Mu'tezile vü çaderiyyeye bu red pek eclâ

Lîk bildirdi müzeyyen ise de şunu fenâ
Etdi cüz'îyye irâdeyi hağık bir bir 'atâ

5 Bedrde bedr gibi bâhir olup buña 'azâb
Dem-i maşşerde zebânlar olur evfer ibķâ

6 Hikem-ârâ vü 'Alîm Hağ saña Qur'ân-ı Kerîm
Kıldı telķin olamaz şek o cemîl ü eclâ

7 Böyle yâd etmeli kim ehline dedi Mûsâ
Turda meşhûd idi nâr gibi şu nûr-ı zîbâ

10 Dedi anda turalar (*Turda*) rehe vâfi tavır
Sizce de ışınacak kılna âteş ifâ

8 Erdi bu nâr u etrâfını mebrûk diyerek
Bir nidâ kıldı çuluñ nuķu-veş olmaz haşâ

Olup Allâhda Çadîm bil ki kelâm ayrılmaz
Eder ismâ' da halk şavtı eder dâll buña

- 9 Hâk ki el-hâk ben ‘Azîz hem de Hâkîm ey Mûsâ
Dedi ma‘nâ yek ü kışşada sühen nev‘-efzâ
- 10 Hem ‘aşâñı yere burak buyurup burakdı
Mâr-veş oldu tabî‘i hem aña havf-eclâ
- 15 İhtiyârî degil ‘ayb ermez ‘aşâdan döndü
Dedi bîm-i red edile sen de Resûl ey Mûsâ
- 11 Kıl tabî‘i bulnana qorquyu red hep rusûlüm
Kılmaz¹²⁴⁴ illâ ki muqaddem kıla terk-i evlâ
Terk-i evlâsını pek hüsne mübeddel ediyor
‘Afv u raħm ediyorum hâşş u ‘avâma zîbâ
- 12 Eliñi yaqaña koy ‘aybsız olur nûr-ı beyâz
Kı toquz mu‘cize olur bunuñ ile icrâ
- 13 Çünkü Fir‘avn ile qavmi idi küffâr-ı qavî
Öyle âyâtım erişdi dediler sihr aña
- 20 14 Bilerek küfran ‘inâden idi inkârları baq
‘Âkıbet Hâk batırup verdi celî şöyle cezâ
Hâk ede qum şayısınca da Resûle şalavât
Hiç eser eylemedi pâları bunda icrâ
Emr-i ma‘rûfla heme kılmada nehy-i münker
Keşf etmekle zehî qalbini Dügümlü Baba
- 15 ‘İlmi Dâvûd ü Süleymâna da verdik dedi kim
Hamd ile Hâk ediyor mü‘mine çok fazl-ârâ
- 16 Vaşfla hep vâriş-i Dâvûd Süleymân dedi bil
(*Manıķu ‘t-tayr*) bize eyledi ta‘lîm Mevlâ
- 25 Hem nübüvvetde selâfînde ne lâzımsa verüp
Kılmada ni‘meti sizce de bedîhî haqqa
- 17 Cinn ü ins ile tıyûr ‘askeri de cem‘ oldu
Nere seyr etse ber-â-berce olur haber-nümâ
- 18 (*Vâdi-i Nemle*) varıcaq dedi re‘isi mûruñ
Hıfz oluñ çignemeye görmeyerek o zîrâ
- 165/a *Sûretü’n-Neml*
- 19 Eyledi çokca tebsüm bu ‘acîb çün o tıyar
Dedi yâ Rab ola hamdıñca da tevfiq ra‘nâ
Baña hem vâlidime pek şeref erdi ola hem

¹²⁴⁴ B: Qorqmaz illâ ki muqaddem kıla terk-i evlâ

- Şālîḥ a' māl nice hep bu saña bādî-i rızā
- 30 Raḥmetiñle beni de kıl şuleḥāya idḥāl
O da bildirmek olur nāsa şalāḥı zībā
- Salṭanatda ederek şabrı şalāḥ böyle şeref
Ṭam' -efzā deme bil öyle degildir ḥāşā
- Cümle şey kılmada tesbīḥ u ḥamdıñ yā Rab
Ede maḥbūbıña da öyle selāmı ebedā
- Etdi hep nās tıyarak nuṭḡu behāyimle cemād
Oldu aşḥābla tekellüm bile bunda ra' nā
- Çift sürer gibi gelüp vāfi şecer emrinde
Ḥaḡ Resūlü edügün o da kıllardı inbā
- 35 Sem' i eyler idi nezdine kim erse hepisi
Yed-i pākinde eder eṭ' ame tesbīḥ-i Ḥudā
- Ḥarb-i Ḥayberde pişirdiği koyun a' dāniñ
Dedi zehrim var aña yine sözü kim eclā
- Güş kıllup görüyorlardı hemīn çok küffār
İçlerinden nicesi oldu şeref-yāb-ı hüdā
- Siḥre maḥmūl ederek ḥāsīd ü aḥmaḡlar ' anūd
Ḳalmada küfr ile mevḡū' -ı cehennem evfā
- Ben Kemāl mūr-ı za' īf erdi Süleymānca laṭīf
Kām-yāb kıldı pek a' lā idi Dügümlü Baba
- 40 20 Ḳuşları kıldı Süleymān tefeḥḥuş (*Hüdhüd*)
Olmayup dedi görünmez kim o pinhān mı baña
- 21 Ḥissine göre eḥaḡ kim kıllarım te'dībin
' İbreten ya keserim ya ola burhān-efzā
- 22 Ki mükellefdi musaḥḡar olıcaḡ ' aḡl ile ṭayr
Aradan geçmedi çok geldi bu kıldı inbā
- Gördüm el-ḥaḡ ki henüz görmediñiz rāst diyeyim
Ki Sebe'den ne cesīm bir nebe etdim ilḡā
- 23 Pādişāḥ orada (*Belḡīs*) ü eşyāyı mülük
Hem büyük ' arş da var olmada revnaḡ-efzā
- 45 24 Ḳavmi de kendü de şemse ṭapıyor Ḥaḡ bir iken
Zeyn-i ef' āl ile şeyṭān ḡomuyor rāḥ be-hüdā
- 25 Māni' o secde-i Ḥaḡḡı ki yaradan O dur
26 Arz u eflākda ne var gizlü aḡıḡ ma' lüm Aña

- 27 Görünür dedi Süleymān bu mu şādık ya kızb
28 Vereyim nāme burağ bağ nice inkārda buña
- 29 Dedi Belkīs baña bir nāme getürüldü kerem
30 Ki Süleymāndan Allāh adı rif^c at-efzā
- 31 Tañrı Raḥmān u Raḥīm etmeyesiz kibri baña
Müslimīnden olaraq bil gelesiz nef^c eclā
- 50 32 Hem dedi ḥayır naşılba baña inbā edesiz
Etmezem kaṭ^c bir emri ki ^cumūmca-ārā
- 165/b *Sūretü'n-Neml*
- 33 Hep dedi bizde yine kuvvet ü ^casker vāfir
Gözlerimiz emriñi bağ nice tasavvur eclā
- 34 Dedi Belkīs ne yere varsa mülük ḥaşmen bil
Yıkarak bunda kibār fağra varır bu eclā
- 35 Gönderüp elçi hediye kılalım peğ diğkat
Geleler bağup aña şāh mı nebī mi ḥağkā
- 36 Dedi gördükde Süleymān baña imdād mı o māl
Baña ḥayr-ı luğf-ı İlāh o size ferḥat-pīrā
- 55 37 Git gelüp ^caskerimiz ṭāqatiñiz olmaz aña
Beldesinden çıkarırız ki ḥağr u üserā
- 38 ^cArş-ı Belkīsı gelüp kılmadan ağdem islām
Kim getürür dedi imānda bu olmaz zīrā
- 39 Dedi cinden idi (*İfrit*) siz oturur iken
Getüreyim anı maḥrūsca olurum ağvā
- 40 Dedi ^cindinde eden ^cilm-i kitāb münzel¹²⁴⁵
Dönmeden bir ṭarafa sen yine ben ^carş-resā
- Gördü nezdinde dedi kıldı bu luğfu Yezdān
İmtihān şükrünü kim ere mi olmaz mı edā
- 60 Kim ki ḥamd ede eder kendüye bu ^cavnı mezīd
Eylemez ise Ğanī İzid eder ehle ^cağā
- Enbiyādan bu da şükründe degil ger nāğış
İmtihān baña demek fehmi yine nāzil edā
- 41 Resm-i ^carşın dedi başka kılınsun görüne

¹²⁴⁵ *Ḥazret-i Cibrīl veyā Ḥazret-i Ḥızır veyāḥūd Āşaf ki vezir-i Ḥazret-i Süleymāndır ^calā nebīyyinā ve ^caleyhimü's-şalavātü ve's-selām.*

- Bile mi bilmeye mi ‘aqlını ĩmā zĩrā
- 42 Gelecek dendi bu ‘arşın gibi mi dedi şebih
Bunda evvel erüp ‘ilm etdik o ĩmānı edā
- 43 Mā-sive’l-Bārī ‘ibādetde iken men‘ etdi
Kavm-i küffārdan o da eyledi ĩmān zĩbā
- 65 44 Köşke gir dendi şanup şırçalı āb açdı kadem
Dedi billür bu zemīn kaşra kıla setri buña
- Pāların cin dedi hayvān gibi buldu bu kızb
Kıldı zevc ‘ağd aña menvī o zamān cā’iz aña
- 45 Dedi Belkīs celī küfr evveli pek zulm şarīh
Bu nebī ile benim islāmdaki Mevlā a‘ lā
- Hağ selām kıla Habībiyle hep āl u şağba
Sāyesince ki selātin bile zıll-ı Mevlā
- Sāye-i eşrefi ‘arşa da hemān pĩrāye
Gölgesi olmaz idi nūr idi hep ser-tā-pā
- 70 Her nebīlerle Süleymān nebī na‘ tını da
Çok beyān etmededir hamd ile Dügümlü Baba
- 46 Neseben dāderi Şālih ki (*Semūda*) mürsel
‘Ābid olsun baña dü fırça ‘adāvet-efzā
- 47¹²⁴⁶ Dedi küffāra neden eylemeyüp hep tevbe
Korğulan kaşra mevķūf buraķursuz ‘acabā
- 166/a *Sūretü’n-Neml*
- 48¹²⁴⁷ Dediler sen ile mü’minleriñ oldu bize şüm
Dedi sizi size tefhīm kader-i Hağ hağķā
- 49 Şehr kavminde büyük bellü tokuz müfsidler
Nāsı işlāhda degil etdi kaşem bu gūnā
- 75 50 Şālih u ehlini katl ile velīsi şorucağ
Diyelim meskenine gitmedik anıñ aşlā
- 51 Şādīķız biz dedi kim mekre çalışmağda o lĩk
Añsızın mekrini Hağ anlara red etdi sezā
- 52 Anları kavmini hep mekri ile bağ tedmĩr
53 Eyledik beyti ‘iber bilene erdi eclā
- 54 Şālihe vü mü’min-i şālihlere erdi necāt

¹²⁴⁶ 46. āyet tefsĩrinin devāmıdır.

¹²⁴⁷ 81. āyete kadar olan numaraları kendisinden önceki āyetin tefsĩridir.

- 55 Lūt dağı kavmine Resül ki aḥkām-ārā
- 56 Dedi işler misiñiz ḳubḥun o fi‘ lin ey kavm
Bilüp erkek ile etmekligini dün-i nisā
- 80 57 Ḳavminiñ sözleri ehliyle çıkarmaḳdı anı
58 Kendü vü ehline yine necāt-ı Ḥaḳ ḥaḳḳā
- Cümleten buldu necāt zevcesi illā ki ‘ adīm
Ki bu da kāfire olmaḳla demek erdi cezā
- Her nebī zevcesi ‘ iffetde ki nāmus-ı pek tām
Küfrü kendüye idi kāfire bu da zīrā
- 59 Ḥacer emtār gibi yaḡdı bu kavm üzerine
Böyle emtār olur münkir-i rus’le zīrā
- 60 De ki böyle bilerek hep ola ḥamd Allāha
Hem selām ḳullarına ya‘ nī o Muḥtār zīrā
- 85 Ḥayr olan Ḥaḳ mı şerīk dedigimi küffārīñ
Buyurur böyle ki hep anlara ilzām-ārā
- 61 Bu yeri gökleri hep ḥalḳ u veren bārānı
Biz ki bunuñla ḥadīḳañızı ḳıldık zībā
- Anda eṣcār ḳılamazlardıñız aṣlā siz hep
Şanması Ḥaḳḳa şerīk Ḥaḳdan ‘ udül küfr-efzā
- 62 Sizce hem yeri vü maḳarr u arasında şular
Hem de ma‘ denli vü sā’ir taḡ edüp biz peydā
- Ṭatlu acı şu yaratdım arası fāşılalu
Var mı yardımcı bunu bilmezi çok bil ḥaḳḳā
- 90 63 Buldurup şıḳılana çäre vü şekl giderüp
Yerde vāriş ḳılarım sizi ne az fikr aña
- 64 Şebde baḫr ile beyābānda nucüm rehber edüp
65 Pīş-i raḥmetde size bād ḳılarım müjde-resā
- Var mıdır başḳa ilāḥ Tañrı münezzeh ‘ ālī
Ki demekde kefere buña o hep ki şürekā
- Yaradır u ḥaşr eder yerce vü gökçe Rezzāḳ
De getürüñ ne ki var şirke edillede vefā
- 66 De ki kimse bilemez yerde vü gökde ḡaybı
Öylece yevm-i ḳıyāmda gizlülügü bīm-nümā
- 95 67 Şunda mı ‘ ilm zehī erdi vuḳū‘ -ı ḥaşre
Kim vuḳū‘ nda bile şek ile bu pek a‘ mā

- 68 Kefere der babamız biz de olup bil toprak
69 Çıkarız mı idi şu eski meşel va' d-efzā
- 70 De ki yerde gezüp eslāfa baķıñız ki ' iber
Ya' nī çün kāfir iken erdi yine qahr-ı Hūdā
- 71 Tenke-i qalb u hazen mekre tabī' i lakin
Böyle kıl def' ini kim ' ilm-i ezel şu eclā
- 72 Kefere derdim qahrı diyesiz şādık ise
73 De ki ba' zısı bedr ki o oldu aña
- 100 74 Rabbiñ eltāf buyurup nāsa aña şākir az
75 Qalblerinde ne ki gizlü celī ma' lüm-ı Hūdā
- 76 Yerde gökde ne ki var gayb olup ' ilmimde benim
Gizlü nesne olamaz hıç demekdir Aña
- Ola ehcār şayısınca da nebīye şalavāt
Etdi maḥkūk qademin başıcaq aña ra' nā
- Qavl u fi' lini kimiñ bulmaya düzgün der idi
Keşf ile Tañrı ' Alīm fi' linde Dügümlü Baba
- 77 Demede cümleyi Furqān Benī İsrā' ile
Yine çok şeyde kılar cehlden o şek pīrā
- 105 78 Mü' minin için o ' avnı ki hüdā vü rahmet
79 Şekki Haq faşl kılar ' izzi vü ' ilmi eclā
- 80 Kıl tevekkül ki mü' eyyed o bize ta' līm
Qorkma kim haq-ı kelām üzre idügüñ eclā
- 81¹²⁴⁸ ' İlmimizde o ki mevt şamem küfrü ebed
Da' vetiñden yine imān qabül yok aña
- Ebedī böylece a' māya hüdā vermez şu
' İlmimizde o ki müslimdir aña kām-beḥşā
- Cebri şırf şanma faqat ' ilmi gibi hep bu da bil
Şirki küffār kılıyor meyt ü eşamm ü kör-āsā
- 110 82 (¹²⁴⁹ دَابَّةُ الْأَرْضِ) emrimiz erdik de bizim
Nāscā hem de bu kelāmlarda ki ekdār var aña
- Ki çıkup qurb-ı kıyāmetde diyecek el-ḥaq
Haq ' alāyımlara nās kılmadı iḳān icrā

¹²⁴⁸ 80 ve 81. āyetlerin tefsīridir.¹²⁴⁹ Neml Sūresi, 27/82.

- 83   Āyet inkārda her ümmet rü'esāsın haşre
Cem' u mādūnu erer de ma'an olur isrā
- 84   Hep gelüp haq dīn āyātımı fikir eylemeyüp
Etmeden derkini inkārda idiñiz ne aña
- 85   Bil mükezziblik için qahrım erüp de ebedī
Qala nīrānda mecālsiz bile nuḡqa aṣlā
- 115   Cism ü qalbi mütevātır meyte bā-mu' cizesi
Haq verüp sem' u başar kıldı idi bil ihyā
- Ola eṣcār 'adedinde de nebīye şalavāt
Secde eyler idiler pīş-gehinde eclā
- Ümmeti de ne kerāmet kılıyor mu' cizesi
Anları kıldı bilürüz yine Dügümlü Baba
- 86   Görmüyor mu giceler mesken ü gündüzü ma' aş
Kıldım olur şu da dāll mü'mine haşrin eclā
- 87   Nefḡ-i şūrda yer ü göklerde olan qorqarlar
Qorqmaya dilediğim cümle-i nās varır Aña
- 120   88   Tağlar o gün görülür tura vü cārī çü seḡāb
Şun' -ı Haq muḡkem ü her kārı biliyor eclā
- 167/a   *Sūretü'n-Neml*
- 89   Haseneyle geleniñ hayrı vefīr kim qorqmaz
90   Seyyi'eyle gelene nār-ı caḡīm qahr eclā
- Yüzü üzre atılır nāra denür hem de ' azāb
Size sādece heme kārıñıza göre cezā
- 'Ömrünü küfrde ḡatmı idi demek olup
Ebedī öyle cezā şanma ziyādedir aña
- 91   Biz ta' līm kılıyor emr-i İlähī baña kim
Mekke-i muḡtereme Rabbi O kulluq ḡaḡḡā
- 125   92   Cümle şey mülkü celī millet-i İslām üzre
İñkıyād emri vü Qur'ānı oḡumaq a' lā
- Tābi' olup da hidāyet olıcaq nef' anıñ
Kim azar ise ziyān kendüye bīm verdim aña
- 93   De hemān ḡamd ola Haqqa size qahrın ibrāz
Qılacaq bildirecek fi' liñizi böyle ḡudā
- Emr-i Haq ya' nī ḡaḡīḡ vācib ü lāyık şalavāt
Ola Şāh-ı rusüle cümle nebīye eclā

Niyyet-i kalbi edüp keşf aña göre Qur'an
Okur el-hak Arab-ı vechle Dügümlü Baba

Sûretü'l-Kaşâşi Mekkiyyetün ve Hiye Semânin ve Semânüne Âyeh

- 1 1 Anları demede Fârûk hemân Tañrı bilür
İbn-i Abbâs ü diger olmada te'vîl-efzâ
- 2 Şu da âyât ki hep beyyinelü bu Qur'an
3 Hağca Mûsâ ile Fir'avnda be-mü'min inbâ
- 4 Yerde Fir'avn tekebbür ile firğa firğa
Nâsı kullandı idi zür ile bir bir hağğâ
- Benî İsrâ'ili etmekle zebün evlâdın
Erkegin öldürerek kıldı benâtın üserâ
- 5 Müfsid idi diledik mülkün ala o zu'afâ
Dîn-i Mûsâ da e'imme ola çok luğfum aña
- 6 Yerde temkîn ü kocunduğları şey Fir'avna
Bir de (Hâmân) u askerce hep olsun icrâ
- 7 Eyledik mâder-i Mûsâya hağğîk bil ilhâm
Emzirüp havf ise kıl sen anı bahre ilğâ
- Çorğma hüzn etme anı saña i'âde ederiz
Mürselinden ederiz öyle mübeşşir hağğâ
- 8 Besledi buldu kocunduğların Âl-i Fir'avn
Kendü Hâmân cünüdınca da olurdu hağğâ
- 10 9 Dedi bağ mer'e-i Fir'avn şağın öldürmeyesiz
Çurretü'l-ayn u veled edinürüz nef'-efzâ
- Var hadîs o da Meryem de nisâda eşref
Edecek zevce-i Şâh-ı dü serâ hem Mevlâ
- 10 Ümm-i Mûsâda ğumüm olmadı ilhamım ile
Rabı-ı kalb vermesem imânda tayanmazdı buña
- 11 Dedi hemşire-i Mûsâya bunu gör baña de
Gördü uzağdan o bildirmeyerek yine Hudâ
- 12 Emmedi südü harâm eyledik ağdem aña biz
Dedi hemşiresi murđi'a bulalım aña
- 167/b *Sûretü'l-Kaşâş*
- 15 13 Ki tekellüfle de nuşhun bile kılsun deyüp o
Eyledik mâderine red gözü rüşen bu şafâ
- Bula kalbinde te'eküd ki benim va' dim hağğ

- Eylemez ekşeri nās öyle de idrāk ammā
- 14 Sinni otuz ile kırk oldu bulup rüşd ekmel
Oldu ‘ālim ü nebī mühsine luḡfum evfā
- Ola her hālde tesnīm şalavāt ü teslīm
Cārī-i rūḡ-ı kerem-kārı Resūl-i dü serā
- Ḳudsiyān ḡalbi (*rabeḡnā*) bu ki ilhām meşḡūn
Remz edüp bunu şiyāben de Dügümlü Baba
- 20 15 Buldu tenhāda varup iki kişi kim Mūsā
Dögüşüp Kavmı biri eyledi imdād recā
- Kendü ḡavminden o zīrā Benī İsrā’ilden
Düşmeni Ḳıptī biri istedi dögmeḡ Mūsā
- Dögmeḡe bed’ edüp o ḡükm-i ḡazāca Bārī
Rūḡu aldı sebab-i oldu görünüşde aña
- 16 Olmayup ḡatl ile ḡāfirlere me’mūr bu zamān
Dögmesinden şanaraḡ söyledi işbu ḡünā
- Kim bu şeyḡān işi azdırır o nefsi pek açığı
Nā-sezā kendüye bunuñ ede ‘afvın Mevlā
- 25 Ḳaḡ niyāzını ḡabūl ḡıldı anıñ da el-ḡaḡ
Olmuyor ḡable nübüvvetde ma‘āşī ḡaḡ‘ā
- Yer ü gökler ü cinān kāffe-i mābeyn ḡolusu
Ola andan da şalāt ḡoḡ Şeh-i kevneyne be-cā
- Dögüşüp rūḡ ile nefsiñ diliyor yardımı rūḡ
Ḳayr ü fevzi eder anıñ ile Dügümlü Baba
- 17 Dedi yā Rab ki baña fevzine ḡamden bende
Kim ki kāfirse zāḡīr olmayım aña ḡaḡḡā
- 18 Müteraḡḡıbdı aranur deyü erdikde şabāḡ
Yardım etdiği yine ḡıldı nizā‘ı peydā
- 30 19 Dedi Mūsā ki müdarā olıcaḡken o ḡuşūr
İstedi ḡutmaḡ ‘adūyu aña gidin imḡā
- Dedi maḡlab beni dünki gibi öldürmek mi
Arzda işlāḡ degil saña ḡaleb cebr ḡāşā
- Yardım etdiği ḡuşūr eyledi līk o kāfir
Yine yardım anıñ için ki o mü’mīn ḡaḡḡā
- 20 Geldi bir kimse ki der ḡatliñi Fir‘avnīlere
Ḳaleb eyler buradan git olurum nuşḡ-efzā

- 21 Havfı da cilve-i Bārī idi hep çıkdı dedi
Ede Haḡ nācī o ḡavmden ki ziyānı eclā
- 35 22 Cānib-i Medyene ‘azm etdi ṡaleb nūr-ı Haḡdan
Etsün iṡāl buña Cibrīl olup rāh-nümā
- 23 Erdi Medyende ṡudan almada nās ammā kim
İki duḡter gerüye ṡuruyor ‘aczi eclā
- ṡorucaḡ dedi anı kim ṡu varır ṡoñraca biz
‘Āciziz ṡeyḡ-i kebīrdır pederimiz ḡaḡḡā
- 168/a *Sūretü’l-Ḳaṡaṡ*
- 24 Anların ḡoyununu ṡu vararak ḡölge bulup
Dedi yā Rab keremiñ ḡayr ise de faḡr-efzā
- 25 ṡöyle hem biri ḡayā ile gelüp söyledi kim
Da‘vet eyler pederimiz ki mükāfāt saña
- 40 O (*ṡu‘ayb*) idi nebī söyledi ḡörüp de aña
Dedi ḡavf eyleme Haḡ verdi rehāyı zīrā
- 26 Biri dedi pederim ḡıl ki bunu istīcār
ṡāhib-i ḡudret emīnlikde de bāhir ḡaḡḡā
- 27 Dedi Mūsāya sekiz sāl eyle ḡidmet üzre
Ḳızımıñ birini vermek dilerim zevce saña
- On sene ḡılsañ o luṡfuñ dilemem saña meṡāk
Luṡf-ı Mevlā saña da re’fetim olur eclā
- 28 Dedi Mūsā bu iki va‘dīñ edādan birini
Benden efver dilek olmaz yine ṡāhid de Ḳudā
- 45 29 Va‘dīñ itmām ü ehliyle dönüp de Mūsā
ṡūrda meṡhūd idi nār gibi ṡu nūr-ı zībā
- Dedi ehline ṡuruñ (*ṡurda*) reha vāfī ṡavr
Sizce de iṡınacaḡ ḡılına āteṡ īfā
- 30 Bunda vardıḡda nidā Vādī-i Eymenden aña
Oldu hep arz-ı mübārekde gelüp yemn-efzā
- Haḡ münezzeh bu tecelli-gehi ‘unnāb ṡeceri
‘Ālemin Rabbi benim dedi bu ḡavl evfā
- 31 Hem ‘aṡāñı yere buraḡ buyurup buraḡdı
Mār-veṡ oldu ṡabī‘i hem aña ḡavf eclā
- 50 İḡtiyārī degil ‘ayb ermez ‘aṡādan döndü
Dedi al ermeye bīm aldıñ emānı Mevlā

- 32 Eliñi yağaña koy¹²⁵⁰ aybsız olur nūr-ı beyāz
Bīm erdik de¹²⁵⁰ yaniña şoq o evvel-āsā
- Şu iki mu^c cize Fir^c avn u hep ehli bile Haq
Fışk eder qavm bil o küffār u müşrik zīrā
- O emān-ı dā’imi mi bilmeyüp evvel yine
İhtiyārsız olarak bīm vurūddadır aña
- 33 Dedi ben şūrī anıñ birini kıldım i^c dām
Bīm ermekde ki qatl isteye öyle zīrā
- 55 Dögmege bed’ edüp o hük-m-i qazāca Bārī
Rūhu aldı sebebi oldu görünüşde aña
- Kim demek havf ederiz söylemege vermez vaqt
Hem edebsizce sözüde eder o demde saña
- Böyle havf yine degil nefsi vü dünyā hubbu
Ki şehīdlik olur ise olamaz aña edā
- 34 Efşah olmakla qarındaşım olan Hārūnu
Qıl mu^c in qorqum eder qavli de inkār icrā
- 35 Dāderiñle dedi bāzūñu ederiz pek bil
Sizi gālib ederiz eremez anlar aqvā
- 168/b *Sūretü’l-Kaşaş*
- 60 Muttaşif böyle kelīm Haq ile buña sebep
Var idi qarfi lisānca bu mükāfātdır aña
- Kim edüp tecrübe Fir^c avn o be-ħikmet eline
Nār alup yanmadı fem yandı budur aña devā
- Vurdu Fir^c avna kucağında o pek tıfl ise de
Öldürecek iken o tecrübe vermişdi rehā
- Ki cevāhirle ber-ā-ber aña nār göstermiş
Nārı almışdı çocuk dedi Haqīmdir Mevlā
- Yed-i beyzā yedine almasına o nārı
Bil^c aşā ħumq ile Fir^c avn idi merkeb zīrā
- 55 Olup Allāhda Qadīm bil ki kelām ayrılmaz
Eder ismā^c da ħalk şavtı eder dāll buña

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (وَاحْتَلْ عُنْدَهُ مِنْ لِسَانِي. يَفْقَهُوا قَوْلِي) (1251) و (قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَى) (1252)

¹²⁵⁰ B: Bīm verdik de yaniña şoq o evvel-āsā

¹²⁵¹ “Dilimden düğümü çöz. Ki sözümü iyi anlasınlar.” Tâhâ Sûresi, 20/27-28.

¹²⁵² “Allâh buyurdu: “Ey Musa! Dileğın kabul edildi.” Tâhâ Sûresi, 20/36.

- Hem kıl āsān işimi gide zebānda ʿ uqde
Pek suhūlet ola anı eder iken ifā
- Rabb-i Ekrem dedi maqşūduña kıldım luţfu
Müstecāb oldu nebīler ne ki hep etdi duʿ ā
- 36 Siz ü mü'minler olur muʿ cizem ile gālib
Buyurup öyle vurūd kıldı aniñla Mūsā
- İftirā vü sihr dediler babamızda aqdem
İstimāʿ kılmadıq idi ki olur bu gūnā
- 70 37 Dedi Mūsā ki bilür Haq beni mürsel etdi
ʿ Ömrü imānla kimiñ bitmede kim hayf-efzā
- 38 Qavmine dedi ki Firʿavn¹²⁵³ size benden başqa
Tañrı bilmem ger kerpīçle ʿ uruc yeri baña
- Rabb-i Mūsāya emel-i müttaliʿ olmak böyle
Ki kıyās eyliyorum kızb bu sözü hāşā
- 39 Kendü hem ʿ askere haqsız mütekebbir yerde
Şandılar kılmaya Haq haşride bir bir kaţʿ ā
- 40 Bunu hem cündünü deryāya buraqdıq baq kim
ʿ Ākıbet kāfire ben vermedeyim haqla cezā
- 75 41 Müktedā nārda hep bunlar olup maşşerde
Yardım eden de bulunmaz eriyor qahr aqvā
- 42 Laʿ net ermekde bu dünyāda da bunlar üzre
Olalar şoñra kıyāmetde de maqbūh evfā
- 43 Qarn-ı aqdemleri ihlākla kitāb Mūsāya
Verdik erüp de başiret idi fevzi raʿ nā
- 44 Cānib-i ġarbī-i Tırda degil idiñ ki bilüp
Demek imkānda degil yaʿ nī ki vaḡyen inbā
- 45 Şoñra geldi qurūn uzadı nāasca mensi
Ehl-i Medyen degil idiñ şu celī vaḡy-i Hudā
- 80 46 Sen degil cānib-i Tırda o nidāyı edecek
ʿ Aşr-ı fetretde bu ʿavn-ı Haq ola nuşh icrā
- 47 Olsa kesb-i yedi Haq qahrı denür erse Resūl
Tābiʿ -i āyet olup mü'min olurduq zīrā
- Kesb-i yed dedi diger yerdeki haq dīn görünür
Güş etmezse beni ʿ aql ile haq bāhir aña

¹²⁵³ A: Qavmine dedi ki size benden başqa

- 48 Seni biz Ḥaḳ ile ḳıldıkda da mürsel dedi bil
Olsa idi yed-i beyzā vü 'aşā-yı Mūsā
Mu'cize 'aşra münāsib erer anlar dedi kim
Siḥr-i zāhir bu hepisine de hem küfr-efzā
- 49 Söyle ilzām ki muḥāl tābi' olalım getirüñ
O kitāb ki baña aña vurüddan ihdā
- 85 50 Olmuyor şıdkı cevābsız ḳalaraḳ bāriz olur
Kim eḳall böyle ki ehvāya uyandan aşlā
Bu delīl bilmeye benden der o gūnā zālim
Menhimiñ olmaḳ ile ermez aña kām-ı hüdā
- 51 Ḳaşaş u va' d u va' id muttaşıl etdik inzāl
Fikr olup da hep ola denilene pend-nümā
- 52 Ḳılar imān buña aḳdemden olan Ehl-i Kitāb
Oḳunursa der o ḥaḳ aḳdem olup nūr-efzā
- 53 Kütüb-i sābıḳada vaşfını bilür idik
Şāh-ı kevneyniñ ü anıñ vaşfıda anda zīrā
- 90 54 Bil dü kez ecrin aña sābıḳ u lāḥıḳ imān
Şabr-ı ḳalb u seyi'eyi bā-ḥesenāt maḥv-eclā
- 55 Luṭfumuzdan ḳıla cūd etmeye mālāya' nī
Cāhile ver ki işi ehline döner ḥaḳḳā
Size bu ḥālde selām ile¹²⁵⁴ demek şanma şenā
Böyle firḳatle vü dā'ī ediyor bil kim aña
- 56 Ğayb bilmek baña maḥşūr saña bildirmezden
Evveli sevdiḡiñ olsa da ḳader şanma hüdā
Diledigine hüdā verir O bilür ḥālin
Ya' nī Ḥaḳ 'ilmi ezel böyle ḳılar bil maḥzā
- 95 Her nebī aña mu'allāḳ buyurup maḳşūdun
Müstecāb edüḡi bī-şek yine anıñ ḳaṭ'ā¹²⁵⁵
- 57 Dediler mü'min olursāḳ kim o bīrūn küffār
Çıkarır söyle ki şirk içre de rızḳ etdim 'aṭā
Mü'mine de veririm anda emīn Beyt-i Ḥarām
Bitmez o aña hep meyve ḳılınur ifā

¹²⁵⁴ B: Size bu ḥālde selām ere demek şanma şenā

¹²⁵⁵ B: Müstecāb edüḡi bī-şek yine anıñ ḥaḳḳā

58 Bilmiyor idi böylelere kıldık ihlāk
Sākin az şimdi demek vāriş-i bāķī Mevlā

59 Olmaz ihlāk ķurā eşherine olmazsa Resūl
Olmaz ifnā ki ķurā inmeden o küfrü buña

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا¹²⁵⁶)

100 Hiç bir ümmete bir ba‘ ş-ı Resūl eylemeden
Kılmayız anlara da ķahr u elem ile cezā

(Ameriķa) gibi kim şīt-i nebī bulmazsa
Anda tefsīrle resūl ‘ aķlı dediler ‘ ulemā

‘ Aķlıñ idrāk edecek mertebesiyle el-ķaķ
Bil olur bunlara teklīf ‘ iķāb ü birr u ‘ aķā

169/b *Sūretü’l-ķaşaş*

Şer‘ ile bilmege mevķūf ise olmaz teklīf
‘ Aķl ile bilmesi mümkünse gerek hep īfā

Nūr-ı Şāh-ı rusūlün O yaradup nūrundan
Kıldı bundan ne ki var kāffemizi hep inşā

105 Ya‘ nī anlarda ‘ uķūl yine o nūrdan maķlūķ
Verdi anlarca da īmānı anıñla Mevlā

Yalñız ‘ aķl ola ger ba‘ zı umūrun müdrük
Sā’iriñ fehmine lāzım olur idrāk-efzā

Bil ikisince nebīye yine muķtāc ķişi
‘ İlm-i naķl ‘ aķlı ediyor dü cihānda a‘ lā

ķalbdır fi‘ le esās ķavf-ı Ħaķ ile işlāķ
Bunda Ħaķdan olamaz gizlüce bir fi‘ l aķlā

Bir ķadīş yazmada tefsīr-i İmām-ı Rāzī
Kılayım derc me’alin buraya bil ra‘ nā

110 ‘ Ömrü bī-‘ aķl u şıbyān ile fetretde olan
Diye dünyāda bize olmadı ifhām edā

Ħaķ caķīme yine fermān ü sa‘ id tā‘ at eder
Kim şaķīse dilemez eylemek emrin icrā

Buyurur Ħaķ benim el-ķaķ sözümü tıtmaz iken
Rusūlü bilseñiz etmezdiñiz īmān buña

60 Verilen sizde cihānce gicinecek ile zeyn

¹²⁵⁶ “Hiç kimse başkasının günah yükünü üstüne almaz. Biz bir resul göndermedikçe azap da etmeyiz.” İsrā Sūresi, 17/15.

- ‘İnd-i Hâkda hep eḫaḫ bâḫī vü ḫayr-ı eclā
- 61 ‘Aḫıl ermez mi o ki va‘ d olan ecri alacak
Öyle mi dünyevī ni‘ met ki niḫam maḫşer aña
- 115 62 Ḥaşre celbinde denür ḫande şerīk dedigiñiz
Böyledir ḫahre eḫaḫ bunlara kim ḫükm-efzā
- 63 Eyledik kücügümüz denilüp iḡvāmızı çok
Biz gibi hep öbürü degiliz ma‘ būd aña
- 64 Ne ki ḫapdıysa du‘ ā ḫıla buña dendik de
Ḫılar ammā ki ne sūd fā’idesiz hep maḫzā
- 65 Ger hidāyetde bulunsa idi olmaz böyle
Rusüle de yine hep ne dedigin şora Ḥudā
- 66 Birbirindende şorup da vere¹²⁵⁷ mezkūrca cevāb
67 Tā’ibi mü’min-i şālihleri iflāḫda Ḥudā
- 120 68 Yaradup diledigim olmada baña muḫtār
Ki degil zengine ḫaşr ile nebīlik ma‘ nā
- 69 Re’y-i küffārla degil ‘ālī münezzeḫ Ḥaḫ bil
Gizlü açığıda ḫaḫīḫ olsa bilür bunu Ḥudā
- 70 Ḥamd Aña evvel ü āḫir O şerīksiz ma‘ būd
Ḥükm anıñ merci‘ iñiz ḫaşrda bir birde aña
- 71 De ki Ḥaḫ gıceyi ḫurdursa ilā yevm-i ḫıyām
Kim olur sizce ki mümkün ḫıla i‘ ḫā-yı zıyā
- 72 De ki Ḥaḫ gündüzü ḫurdursa yine o gūnā
Kim verir leyl-i sūkūna bu başā’ir beḫşā
- 125 73 Luḫf anıñ ḫıldı gıce sākin olasız anda
Gündüzü ḫıldı alup rızḫ edesiz ḫamd-ı Ḥudā
- 74 Diye Ḥaḫ ḫande şerīk Ḥaḫḫa dediñiz zu‘ mu
Enbiyā şāhid olurlar idi o küfr-efzā
- 170/a *Sūretü’l-Ḫaşaş*
- 75 Kefereden ḫālib-i şāhid olur kim i‘ cāz
Ḥaḫ heme bāhir olur maḫv ola kizbi zīrā
- Şalavāt ola Ḥabīb ile her āl u şaḫba
Yed-i pākile celīdir yed-i beyzā vü ‘aşā
- Bir avuç ḫopraḫ ile bozdu ‘adū ordusun
Yed-i beyzā denür o dīdece andan aḫvā

¹²⁵⁷ A: Birbirindende şorup da mezkūrca cevāb

- 130   Ğālib idi kefere anıñ ile bozuldu
 Çün olup gözleri de öyle o hâlde a^ç mā
- Harbde indi ^ç alāmetlü melekler meşhūd
 He biri düşmeni ejder gibi kıldı imhā
- Hāli keşfen қаşaş-ı pür-һişeş nuşhu zehī
 Şarf-ı himmetle һақıқ vermede Dügümlü Baba
- 76   Қавм-і Мүсәдан u hem anlara cevvar (*Қарүн*)
 Қıldım evfā aña dünyāca һазā'in i^ç tā
- Ki mefātiһini çekmekde anıñ cem^ç-i қавī
 Заһмет olur idi ma^ç lūm ola nice¹²⁵⁸ evfā
- 135   77   Mü'min'in dedi feraһlanma aña ey Қарүн
 Çünki sevmez o ki dünyāca feraһlandı Һudā
- Dār-ı ^ç uқbāyı қazan bunuñ ile unutma
 Ki һақıқ dünyevīdir bir (*kefen*) emvālde vefā
- Saña bu luғf-ı İlāh luғf-ı ^ç ibād қıl böyle
 Eyleme arzda fesād müfsidi sevmez Allāh
- 78   Dedi ancaқ baña ^ç ilmimle şu ki bilmedi mi
 Etdik ihlāk daha çoқ mālca қurūn hem aқvā
- Yevm-і maһşerde sū'alsizce bile cürmü olan
 Bilinüp lāһıқ ^ç azāb buña delīldir sīmā
- 140   79   Ziyetinde çıkarақ қavmine dünyāyı seven
 Dedi olsa bize de bunda büyük қadr-ı şafā
- 80   ^ç Ulemā dedi idi vay size Rabbince şevāb
 Mü'min-і şāliһe һayr һā'iz olur şābir aña
- 81   Biz anı yere batırdıқ heme beyti ile de
 Olmadı nuşret eden nefsi vü sā'ir aşlā
- 82   Hem de dün yer yine һāhişle diyenler o şabāһ
 Dediler vah bize Һақ böyle ederdі zīrā
- Bilelim Һақ ediyor baş ü қalīl erzāқı
 Dünyevī bizce emel öyle ederdі maһzā
- 145   83   Bellüdür olmaya küffāra sürür öldük de
 Yerde kibr istemez ādemlere һāne ^ç uқba
- 84   ^ç Āқibet şāliһe ecr ola şalāһından çoқ
 Ger ma^ç āşıyla gelür ancaқ o rütbede cezā

¹²⁵⁸ B: Заһмет olur idi ma^ç lūm ola naşıl evfā

Ebedī seyyi'edir küfr ile ölmek kişiye
Bunuñ için bil 'azāb aña eriyor ebedā

85 Saña Furkân verüp 'ilm u 'amelin farzda olan
Mekkeye bil eder işāl Resülüm zībā

Hīn-i hicretde bu āyet bil olundu inzāl
Mu' cize on sene aqdem ki o inbā zīrā

150 De ki Rabbim bilir anı ki hüdā üzre gelür
Hem anı da ki dalāl üzre reviş bed eclā

170/b *Sūretü'l-Kaşaş*

86 Böyle Qur'an gelür ümīdiñi demezdiñ sen
Erdi bā-rahmet-i Haq kāfiri iskāt bil aña

Qable inzāl bunu inzāl olıcaq dememek
Olmadan emr dememekde delālet pīrā

87 Oldu ta' līm bize ki olma mu' in küffāra
Bu kitāb erdi şağın kılmayalar zecr aña

Müşrikīn zu' mu seni kendüden etmek bu muhāl
Bunlarıñ fehmine göre ki maqūl bu gūnā

155 88 Kim deme diğēr ilāh vardır İlāh ile ma' an
Bizcedir dersi o zu' m ile bu ta' bīr maḥzā

Başqa ma' būd olamaz cümle şey olup fānī
Kendü bākī anıñ ancaq ola nās derkde buña

Gerçi Haq cā' iz i' āde de eder ma' dūmu
Dendi hem hey'et ü şekli kılıyor Haq ifnā

Haq selām ede Ḥabībe bağıñ ābdestinden
Şu şalup eyledi eşcārı hemān nev ıtrā

Etme pāre diyerek nefsiñi pāre pāre
Qıl qanā' at kim o çāre dedi Dügümlü Baba

*Sūretü'l-Ankebūti ve Hiye Seb'u ve Sittüne Āyeh Mekkiyyetün*¹²⁵⁹

1 1 Anları demede Fārūq hemān Tañrı bilür
İbn-i ' Abbās ü diğēr olmada te'vīl-efzā

2 Nās şanur mu ola metrūk deyüp imān kıldım
İmtihān eyledim elṭāfi da bil hep zīrā

3 İmtihān eyledim evvel de de ma' lūm ola hep

¹²⁵⁹ Başlıkta 67 āyet belirtilmiş ise de 69 āyet olarak sūrenin tamamı tefsīr edilmiştir.

- Şādık u kâzibi ‘ilmim ezelen var buña
- Yok vücūdu da bilür öyle vücūdca da haķtık
‘İlmi ile anı bildirmegi diler maḥzā
- 5 4 Küfr ü ‘ işyān ederek şandı mı sebķatle beni
‘ Āciz edüp de kılınmaz hemān o gūne cezā
- 5 Kim liķāmı dileye vaķti hemīn Ḥaķ geliyor
Ben işidici vü bilici edügüm de eclā
- Bil Ḥadīs mü’mine müjde olunup göçer iken
Ḥaķ liķāsıçün açık göçmege kaşd-ı aķşā
- 6 Kim ki şabr ile cihād ede eder kendüye hep
Bil Ğanī sūdu ziyāmı edemez ‘ ālem Aña
- 7 Mü’min-i şāliḥiñ imānı ḥasen kārı ile
‘ Afv olur seyyi’esi ḥoş ‘ ameile luṫf eclā
- 10 8 Nāsadır gerçi mūrā‘ āt ebeveyne emrim
Kılma şirk emr edecek bilmediğñ şeyce saña
- Bilmediğñ buña emr eyleyecek uyma demek
Pek bedāhetde ḳalır nesne ki bilürse ḥaṫā
- Öf dememekce de naş varken aña kim ma‘ lūm
Buña böyle diyecek ğayrısı olur eclā
- Ḥaşriñiz merci’ iyim bil ki ne işler iseñiz
Bildirim size maḥşerde kılup ḥaķca cezā
- 9 Müslim-i şāliḥi şāliḥlere idḥāl ederiz
Kim varır cümlesi cennetde olurlar rüfeķā
- 171/a *Sūretü’l-‘Ankebūt*
- 15 10 Nāsda var mü’min iken renc olunursa fi’llāh
Nāsca renci şanup Allāh ‘ azābı gūnā
- Sizi mañşūr bulıcaķ siz ile birlik ḳılıyor
Ḳalb-i ‘ ālemlere vāķıf mı degil şandı Ḥudā
- 11 Ḥaķca meczūm heme imān u nifāķıñ ehli
Kerhde cā’izse de dil olmalı mü’min maḥzā
- Ḳıla ez-mehd-i ezel leḥd u ḳıyām ile şalāt
Seyyid-i ‘ ālem ile āl u şaḥb üzre Ḥudā
- Vaķf edüp ḥabs ü esīr etmeli nefsi fi’llāh
Dedi kāşif ebedīce de Dügümlü Baba

20

Kemāl-ı mīlādīña tārīḥ ekmeldir bu ecmel naş
Ki bil ikmāl-ı mī' āda ecel denmek celī ḥaḳḳā

Dügümlü Baba da göçmesiçün bu olur ancāḳ
Gelür i' lāmda (*göçdü*) lafzı demek böylece evlā

استعيز با الله العظيم (مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ¹²⁶¹)

1240

Mısrā' -ı tārīḥ

Kemāl rāci liḳā'u'llāha leff-i cān ü ten nā'il 1240

Cevher-i tārīḥ olarak zeyli maḳāmında şerḥi

Bu mısrā' nāme-i naşsa olur laffen Kemāl vāşıl
Zehī seb' in tārīḥ mevlidim de böyledir ḥāşıl

استعيز با الله القديم (أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ¹²⁶²)

Evliyālarda bu ki bāhir idi ekmel-i eḥaḳ
Oldu tārīḥ bu sāl göçdü Dügümlü Baba 1283

استعيز با الله العليم (أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ¹²⁶³)

Evliyā ḥavf ü ḥazen almaya
Ola nā'il emeli ' avnu'llāh

25

Göçdü Dügümlü Baba aña bu naşş bil tārīḥ
Bu dü mısrā' ile seksan iki gūnā ra' nā

'Ömrü 83 (أَلَا إِنَّ)
Vilādeti 1200 (أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ)
İrtihāli 1283

'Ömrü taḥḳīḳ u tenbīh-i (أَلَا إِنَّ) olup
Mevlidi biñ iki yüz re's-i mi'e nūr-ı ' ulā

Ḥāşılı mevlidi ' ömrüyle vefātı yine hep
Olmada böyle ḥaḳḳı ki zehī istīnā

استعيز با الله الحكيم (أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ¹²⁶⁴)

¹²⁶⁰ “Kim Allāh'a kavuşmayı arzu ederse bilsin ki Allāh'ın belirlediği sürenin sonu mutlaka gelecektir.”
Ankebût Sûresi, 29/5.

¹²⁶¹ Ankebût Sûresi, 29/5.

¹²⁶² “Bilesiniz ki Allāh dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler.” Yûnus Sûresi,
10/62.

¹²⁶³ Yûnus Sûresi, 10/62.

¹²⁶⁴ Yûnus Sûresi, 10/62.

Böyle ikmāl idi mānend-i le'āl
Şu nişān göçdü Dügümlü Baba

Cevher tārīh olarak şerhi

Oldu bu naşş ki mükemmel tārīh
Bu dü mışrā' la sekiz baq haqqā

171/b *Sūretü'l-ʿAnkebūt*

- 30 12 Dedi mü'minlere küffār ki mürted olsun
Ger haṭā varsa bize olmaz o gūnā da cezā
- 13 Yüklenür vizrini hem tābi' iniñ vizrini līk
Tābi' iñ nefsine de hep olur icrā-yı cezā
- 14 Biñden elli sene noqşānı Resūlluq ile Nūh
Ṭurdu bil kāfiri Ṭufānla biz etdik ifnā
- 15 Nūh u mü'minler ʿiber ʿāleme bil buldu necāt
16 Dedi İbrāhīm ʿibādet kılına Haqqā edā
Haqqā korquda ṭuruñ bilseñiz odur size hayr
Ṭapup eşnāma nice ifki kılırsız eclā
- 35 17 Hiç şerīk dedigiñiz sizlere rızqı veremez
Rızqı Haqdan dileyiñ ediñ ʿibādiñca vefā
Hamd ediñ bu buña da Hallāq u Rezzāq budur
Haşrda Hākim olan dergeh-i pāki haqqā
- 18 Heme inkār size şer nice hep inkār-ı selef
Rusüle borc olan ancak kıla da' vet eclā
- 19 Görmüyor mu kefere ben yaradup haşr edici
Böyle halk ile i'āde de hep āsān baña
- 20 De ki yerde gezdiñiz Haq ne yaratdı baqıñız
Şoñra da Haq yaradır kılmasıdır her eşyā
- 40 21 Qalb edüp haşre kılar qahr u kerem nice diler
22 ʿĀciz etmezsiñiz Anı yer ü eflāk hep Aña
- 23 Mā-sivā dōst u naşır ermez O vermez ise fevz
Ye's eder münkir āyāt u liqām qahr buña
- 24 Dedi Nemrūd ola qatl ya yaqıñ İbrāhimi
Nārı berd oldu o imānluya ʿibret zīrā
- 25 Dedi eşnāmı vesīle edinürsüz ḥubba
Böyle toplanmaq u dünyāda ta' ayyuş ne fenā
Farq u maşşerde kılup birbiriñizi inkār

- La‘ neten birbiriñize de bahāne efzā
- 45 26 Yeriñiz nār-ı caḥīm nāşırıñız yoḡ kayıran
 ıldı taşdıḡ nebī (*Lūṭ*) Ḥaḡḡa bu mü’min ebedā
- Enbiyāda olamaz able nübüvvet yine küfr
 ‘İşmeti var ma‘ āşide de dā’im ḡaḡḡā
- Dedi hicret ılarım Rabbime ki bil emri
 Hem ‘Azīz [ü] ḡikem-ārā dedi hep vaşf-ı Ḥudā
- Şāma ‘azm ile dedi yine (¹²⁶⁵الی رَبِّي) bil
 Ki Ḥalīl-i Ḥaḡ anı diler idi bu gūnā
- 27¹²⁶⁶ Necli (*İşḡāḡ*) u ḡafīdi idi (*Ya‘ḡūb*) verüp
 Āli de oldu nübüvvetle kitābla bālā
- 50 Cümlece dünyevīde ḡüsn-i şenā olmaḡda
 Yine maḡşerde o da zīver-i şımf-ı şüleḡā
- 28 avmine (*Lūṭ*) dedi ey avm livāṭa ne fenā
 Kim anı şimdiye dek etmedilerdi icrā
- 29 Fi‘ liñiz öyle uttā‘ -ı tarīk olduñuz
 Bezmiñiz içre kılınmaḡda menāhi vü ḡaṭā
- Söylediler ki getür bize ‘azābu’llāhı
 Sözce şıdḡıñ var ise eyleye Rabbiñ i‘ tā
- 172/a *Sūretü’l-‘Ankebūt*
- 30 almayup kāfire ümmīd dedi Lūṭ yā Rab
 Şunları ahr eyle ver fevz ile nuşret baña
- 55 31 Çend melek müjde be-evlād erüp İbrāḡīme
 Dedi o arye-i zālimlereyiz ahr-nümā
- 32 O dedi Lūṭ orada dedi kim öyle bilürüz
 urtulup ehli de zevceye ‘azāb şu guña
- Her nebī zevcesi ‘ iffetde ki nāmus-ı pek tām
 Küfrü kendüye idi kāfire bu da zīrā
- 33 Lūṭa geldik de ulaşur deyü küffār şıḡılıp
 Dediler ḡavf u ḡazen eyleme hep böyle aña
- 34 Fışḡ için gökden o avm üstüne taşlar dökeriz
 35 Var delīl şu ile eḡcār ṭuruyorlar ḡālā
- 60 36 Medyene nesli arındaş (*Şu‘ayb*) oldu nebī

¹²⁶⁵ “Ben rabbime gidiyorum.” Sāffāt Sūresi, 37/99.

¹²⁶⁶ Tarafımızdan numaralandırılmıştır.

- Dedi ol müslim-i Hâk fi' l ola ' uqbâca sezâ
- 37 Kîl u vezn ile fesâd etmeyeler yerde dedi
Kıldı inkâr dizi üzre bütün oldu imhâ
- 38 Kâfîdir Âd u Semûdu da helâk yeri celî
Uydu şeytâna ki küfr eyledi iken ' uqalâ
- 39 Hem de Kârûna vü Fir' avna vü Hâmâna şu hep
Ki yine beyyinelerle zehî meb' uş Mûsâ
- 40 Yerde kibr eylediler men' kılamaz Hâk qahrın
Her biri küfr ü ma' aşıyla tütulmuşdu buña
- 65 Kimine yağdı hâcer kimine de şayha erüp
Kimi yere geçiyor gibi şu içre o belâ
- 41 Müşrikiñ şirk ile döst eylediği dünü'l-hâk
Bir (örümcek) gibi mesken hep eder bu peydâ
- Pek za' îfi yine süknâniñ örümcek yuvası
Bilseler böyle ' aqâ'id hepisi bu gûnâ
- 42 O ne şirk kılsa bilüp Hâk hikem-ârâ vü ' Azîz
43 Eder îrâd-ı meşel bilmede ancak ' ulemâ
- 70 44 Hâkqı ibrâzda yarattı bu yer ü göklerde Hâk
Fehm ü îmân edene o da delâlet pîrâ
- Hâk şalât kıla Habîbine ki o işbî' dan
Âb icrâ ile hep orduyu etdi isqâ
- Yed-i pâkinden aqan şu ile ordu hepisi
Âbdest aldı içüp etdi devâbbın isqâ
- Nice biñ kimse idi anlar ü bilindi kim
Olsa yüz binde tükenmez yine artar haqqâ
- Şadr-ı vaqt ' azil olundu ataraq kehle hemîn
Bir gün evvel dedi anı deyü Dügümlü Baba
- 75 45 Oquyup bu saña inzâl olunan Qur'ânı
Kıl şalâtı ki budur nâhî-i fişq evfâ
- ' Aql u naql ile de maqdûh olanı men' ediyor
Zikrim ekber bilürüm şun' uñuzu da ebedâ
- 172/b *Sûretü'l-'Ankebût*
- 46 Kılmayıñ Ehl-i Kitâb ile cidâl söyle cemîl

Κılmadıķca size bu kavmler ‘ adāvet icrā

Diyesiz biz ü size nāzil olan hep kütübe
Mü’miniz biz olarak Tañrımız ancak Mevlā

Müslimiz Hāķķa muṭīr iz deyiñ etmez inkār
İşbu Furķān mı küffār eder inkār illā

80 47

Ya‘nī anlar gibi tenzīl kılındı Furķān
Kılar İmānı var anlarda ‘ Arabda da buña

Sāde cism ile namāz kılsa olur terk-i ‘ işyān
Nefs ile ise eder şīmece ḥüsnü aķvā

Olsa ez-ķalb bil o ġāfilligi maḥv eyleye hep
(*Sırr*) ile olsa eder meyl-i sivāyı imḥā

Kılsa bā-(*rūḥ*) gidüp fikr-i sivā kalmasını
Hem (*ḥafā*) ikiligi benliği koymaz a‘ lā

Şunları cem‘ vü cemā‘ at u sünetime kıl kim
Şūrī ‘ aķlı var iken cisimsiz olmaz ifā

85

Zıkr-i ekberle murād bil ki namazdır denilür
Buyurur (¹²⁶⁷فَاسْعُوا) ile cum‘ aya şöyle zīrā

Dendi hem bu olarak zāhiri a‘ mālden şāf
Dil gibi dil ile de oldu o zīver-pīrā

Dilde ġāfilligi olmamalıdır Mevlādan
Kim olur ehl-i cinān ile o hem-ḥāl-i Hüdā

Zıkr-i olmaz denülür ehl-i cinānıñ çünkü
Hiç nıyañda degiller zi-Hāķ öyle eclā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ¹²⁶⁸)

Görmediñ mi ki semāvāt u zemīn ile tıyūr
Şaf şaf olup kılıyor Rabbiñe tesbīḥ ifā

90

Her biri bildi şalātı ile tesbīḥi ḥāķīķ
Bilürüm hem de anıñ cümle-i fi‘ lin ebedā

Bunu ḥayvān u cemādātta be-ḥāl-i melekūt
Bil degil kesbi şu‘ ūru bulamaz ecri aña

Sā‘ atıñ bilmesi vaķtı bu gibidir ki cemād
İşliyor bu da degildir emeliyle hep aña

¹²⁶⁷ “Koşun” Cum’a Sûresi, 62/9.

¹²⁶⁸ “Görmez misin ki, göklerde ve yerde olanlar, havada kanatlarını açarak hareketsiz gibi duran kuşlar Allāh’ı tesbih ederler. Hepsi duasını ve tesbihini bilmekte, Allāh da onların bütün yaptıklarını bilmektedir.” Nūr Sûresi, 24/41.

Şu da mi‘ rāca delīl gördü semāvātı demek
Hem aña ya‘ nī şalāt ile selāmdır ma‘ nā

Çünkü hep ‘āleme rahmet için oldu irsāl
Şükrü bu vechile etdirmedi demek Mevlā

استعيز با الله العظيم (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ¹²⁶⁹)

و قال فى الحديث القدسى (لولاك لولاك لما خلقت الافلاك¹²⁷⁰)

95

Ya‘ nī eflāk ile hayvānda anıñçün maḥlūk
Yedigi cümle-i rızq oldu yine o gūnā

Қıı‘ a-i cisme naẓar ile deme olmaz kim
Dīdeniñ merdümegi nūrca muḥiṭ ra‘ nā

Ger diyen var ‘ulemāda ki du‘ ādır bu şalāt
Lakin olmaz buña iḥsān ü ‘azāb ki ede du‘ ā

Hem namāzıñ olup erkānı bu da denilemez
Naql u ‘aqlīde taḥiyyātı demek aña be-cā

173/a *Sūretü’l-‘Ankebūt*

Ede ervāḥ ile eşbāḥ sayısı Ḥaḳ şalavāt
Aña ki nūru buña menşe’-i evvel zībā¹²⁷¹

100

Böyle her vechile de zıkr-i İlahīyi kılar
Mürtebiṭ dergeh-i Mevlāya Dügümlü Baba

48

Bir kitāb oқumadıñ yazmadıñ evvel diyemez
Ehl-i şirk böyle ta‘ allüm ile söyler eclā

Böyle (*Tevrāt*da) bunu Ḥaḳ dedi (*ümmī*) biliyor
Degil öyle diyemez ḳavm-i Yehūd ḳavli saña

49

Böyle pür beyyine Furḳān ki şudūrda mażbūt
Yine eslāf ‘ulemāsı da bilürler eclā

Қalb-i ḥuffāzda тұrur şoñra mübeddel olamaz
Münkirān bulmadadır dilde ziyānı eclā

105

50

Dedi bir bir kefere başqa birer mu‘ cizeñi
De ki verir yine hep nice ki dilerse Ḥudā

51

Beyyinem vāfi nezirim bu Taleb-i Yehūda
Siyyemā kāfi degil mi ki bu Furḳān eclā

¹²⁶⁹ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ Sûresi, 21/107.

¹²⁷⁰ Bkz. 157/b.

¹²⁷¹ B: Aña ki nūru buña menşe’-i evvel ebedā

Oķunur bir kıřa sūresi olamaz temřil
Mūslime raķm u nuřę erdi bedīhī ebedā

Dīn-i nev ermeyecek mu' cize-i dā'imedir¹²⁷²
Kim kıyāmet gūnūne dek de miřālsiz eclā

- 52 De ki Hāķ řāhid-i kāfi ki Resūlūyūm eķaķ
Kıldı vāfi baņa pek mu' cize te'yīd zīrā
- 110 Arz u eflākı heme bilūr Aņa küfr ederek
Bātıla mü'min olan buldu ziyānı haķķā
- 53 Kahrı ta' cilde küffār ecelin eylemesem
Añsızın lāhıķ oluyordu řu' ūru yoķ aņa
- 54 Kahrı ta' cilde cehennem kılaceķ ķahre muķāķ
55 Kāplayup her řarafın řaķ denilūr fi' liñ aņa
- Ecelin eylemiş öyle ki var īmān edecek
Hem de mü'min olıcaķ nesli bilūr böyle Hūdā
- 56 Kāfir eylerse de cevr arz vasī' ey mü'min
' Ābid ol yine baņa naķl-ı mekānca icrā
- 115 57 Her nūfūs mevti řaķıcı baņadır ric' atıñız
58 Bulıcaķ mü'min-i řaliķse cināñ-ı ra' nā
- 59 Kōndırırız anı fevķī yere zeyli enhār
Ne güzel kām ' amel ū řabr u tevekkūlde řuña
- 60 Çoķ hayevān bile baķ kendū řařımaz rızķın
Aņa vū size veren iřidici bilen Mevlā
- 61 řorulunca kefereye yer ū gögū yaradan
Kullanan řems ū mehi Hāķ der iken řirk ne aņa
- 62 Gāh keřir ū gāh řalil kılıyor Allāh rızķı
Ne diler ise yapar bil hep ' Alīm-i eřyā
- 120 63 řorucaķ bu ulu yer āb-ı felek ile hayāt
Kim verir Hāķ der o elbet ki maķar hep buña
- 173/b *Sūretü'l-'Ankebūt*
- 64 řarf-ı idrakca az bī-hūde oyun dūnyā
Āķiret bilmeli dā'im aņa sa' yi zībā
- 65 Ger řıķılrsa gemide muķliř-i dīn gibi du' ā
Ediyor baņa rehā sende bu hem şirk-efzā

¹²⁷² Kūr'ān-ı ' aźimū' ř- řāññ nev-cihetle i' cāzda bulunduęunuñ mūmkūn mertebede tařřili iřbu tefsiriñ dībācesinde mūndericdir.

- 66 Eylesün luṭfuma küfrü vü geçinsün şöyle
Heme tehdîd demek ƣahrımı añlar evfâ
- 67 Mekkeyi ƣıldık emîn ƣarışık iken etrâf
En‘ umum münkiri îmânı şanemce aƣvâ
- 125 68 Baña Ƙur‘ân ü Resûlüme de kâfirlerden
Olmaz aţlem idi nâr-ı sa‘îri bil me‘vâ
- 69 Bizim içün o ki bâtınca vü zâhirce cihâd
Ede haƣ yol veririm muşsineyim ‘avn-ârâ
- Haƣ Resûle ƣıla hep âl u şaħba şalavât
Erdi çok cisme hayât eyliyecek Haƣƣa du‘ â
- Biri maqtûl biri tãmdan be-suƣût fevt oldu
Eyledi öyle du‘ âsı ile zinde Mevlâ
- Çıƣdı meyyit de du‘ âsıyla zehî erdi hayât
Haƣ Resûlü dedi ƣabrinden erüp de zîbâ
- 130 Bir ƣoyun eklin edüp tãydular ordu ģalkı
Haƣ du‘ âsı ile ƣıldı yine zîbâ ihyâ
- Mosƣuvuñ süngüsü zaħmıyla eşer batnında
Be-cihâd nefse becîl şîr idi Dügümlü Baba
- Sûretü’r-Rûmi Mekkiyyetün ve Hiye Sittüne Âyeh*
- 1 1 Anları demede Fârûģ hemân Tañrı bilür
İbn-i ‘Abbâs ü diģer olmada te‘vîl-efzâ
- 2, 3 Gerçi Rûm münhezim oldu ki yakın Şamda demek
4 Üç yıldan tãƣuza dek olıcaģ nuşret aña
- Feraħ-ı mü‘mine bādî bu olunca ģâlib
Evvel ü şoñra hep emrim benim eclâ zîrâ
- 5 Nuşreti kime diler ise eder ‘avnı ƣavî
Raħmeti de edicidir yine haƣƣâ Mevlâ
- 5 6 Eyledi va‘dı aña kim yine ģulfu olmaz
Çok kişi nâsda aña olmadı müdrîk eclâ
- Rûm kitâb ehli idi münhezim etdi İrân
Dendi bî-dîn ü feraħ eyledi bî-dînlü aña
- Oldu bu vechile va‘d bunlar ‘inâd eyledi pek
Tutdu baħşî bile (*Siddîģ-i*) mükerrem ƣat‘ â
- Ya‘nî olmamışidi nehy ƣumâr Haƣƣında
Aldı etdi sadaƣa emr-i Resûl çünki aña

(*Bid'*) ki beyn-i ' Arab cārī olup öyle demek
Ki bilür anı kaderde dem ile Haq haqqā

10 Sekizinci yıl o oldu ki o evvel dense
Haylice dem deyü¹²⁷³ küffāra teselli var aña

Vaḳti de şu edügün evvel o ḳavl olduḳda
Dedi Şiddīḳa Resūl ni' am-ārā zībā

174/a *Sūretü'r-Rūm*

Seyyid-i rusūl ile hep āl u şaḥba şalavāt
Himmeti etdi (*Ebū Bekiri*) zülāl a' lā¹²⁷⁴

(*Nevfel*) olmuşdu şehīd eyledilerdi defni
Ḳıldı (*Şiddīḳ*) du' āsıyla celī Haq ihyā

Medfeni dūr iken çıḳdı hem oldu olan
Şimdi (*elektrik*) idi demesün nev-ḥükemā

15 Mosḳov bed' olup altmış toḳuz içinde de ḥarb
Nicedir dedi ' iyān nuṭḳ-ı Dügümlü Baba

7 Çok bilen zindegi-i dünyevīniñ şūretini
Bakmaz ' uḳbāya o insān idi ḥayvān ma' nā

8 Kendü nefsince tefekkürde degil mi anlar
Yer ü gökler hem arası Haq ile kim inşā

Hem müsem mā eceli varsa da çok kes nāsdan
Ḥaşr ile Tañrı liḳāsında idi küfr-efzā

9 Gezmiyor mu yeri görmez mi ne ḳıldım seleftin
Anlarıñ ḳuvveti efzūn baḳ ' imārī aḳvā

20 Rusülü erdi yine beyyinede küfrünü hep
Nefsine etdi ziyān ḳılmadı Haq ḥayf buña

10 Bu fenā-kārlarıñ ' āḳıbeti nār ki fenā
Münkir-i emrim olup olmada der-istihzā

11 İbtidā Haq yaradup soñra i' āde-āver
Ḥaşre ircā' edecek ḳılmaḳ için Haqḳa vefā

12 Kefere rüz-ı ḳıyām ye'sde ki Haqḳa şerīk
13 Dedigin bulmaya şāfi' ḳıla hep küfrü buña

14 Ayrılır müslim ü kāfir olıcaḳ yevm-i ḳıyām
15 Mü'min-i şāliḥe var ravza müsāvī evfā

¹²⁷³ A: Haylice dem küffāra teselli var aña

¹²⁷⁴ 11 ve 12. beyitler B nüshasında bulunmamaktadır.

- 25 16 Küfr ü inkâr eden ahkâmımızı vü ‘uḡbāyı
Ḳahra iḡzâr oluyor bula cezâyı ebedâ
- 17 Beni tesbîḡ edesiz aḡşam ‘iṣâ hem de şabâḡ
18 Öyle ikindide hem ḡamd yer ü göklerde Aña
- 19 Diriden meyyit ü meyyitden O zinde çıkarır
Ḥay eder ḡuru yeri sizce edecek iḡyâ
- 20 Ḳudretinden ki yaradup sizi hep topraḡdan
Yerde neṣr eyledi insân ederek O Mevlâ
- 21 Cinsiñizden size zevce kılıyor ülfet için
Veren O raḡm u meveddetde delîli eclâ
- 30 22 Yer ü gökler yaradup sizde lisân ü elvân
Muḡtelif birbirine o da delîllerdir Aña
- 23 Gice gündüz uyumaḡ ‘avnım ile kesb etmek
Münṣifen ḡüş edene yine berâḡhîn-zîbâ
- 24 Şimşegi eyler irâ’e ki gelüp bîm u ümîd
Ez-felek yeri dirildir bula âyât ‘uḡalâ
- 25 Ḳudretinden yer ü gökler ṡuruyor emri ile
Da‘veti ile çıkar yerden olursuz eclâ
- 26 Yer ü göklerde O kim var ḡulu münḡâdı olur
İzḡırarı ise münḡâd degil sūd-eclâ
- 35 27 O ‘ademden kılarak ḡalk yine ‘â’id kılar
Zu‘muñuz kem bu ḡolay aña müsâvî zîrâ

174/b *Sûretü’r-Rûm*

- Ebedî vü ezeli andadır evṣâf-ı ‘ulâ
Ġâlib-i ‘âlem O dur hem ḡikem ü Ḥaḡ pîrâ
- 28 Kendiñizce size irâd-ı meṣel etdim kim
Kölen emlâkıña ortaḡ olıcaḡ nice saña
- Ki müsâvî saña sende de ola ḡavf andan
Baña ‘uzv u şürekâ böyle bilür kim ‘uḡalâ
- 29 Nefsiniñ zâlimi nefis ile hevâsında celi
Ezel ‘ilmimce kim azdı n’ide yardımla hüdâ
- 40 30 Bize ta‘lîm dedi rüyun ede ḡaşr-ı İslâm
Nâsı ḡalk oldu buña kim olalar ḡaşr ebedâ
- Dîn-i ḡayyim o yaradıldı kim olmaz tebdîl
Her nebî ṣer‘-i ‘aḡâ’idde ki bî-farḡ aṣlâ

- 31 Bilmeyen nāsda çok böyle inābe ediñ
 32 Kılıñ ihlāşla namāz kılmayasız küfr Aña
 Olmayñ dīnini tefrīk edenden ki şunūf
 33 Feraḥ eyler ki o hep biz şanıyor Ḥaḫ bīnā
 Gelse insāna zarar Ḥaḫқа rucū‘ la dā‘ī
 45 34 Şoñra raḥm olsa da var fırқа eder küfr Aña
 Luṭfumuñ münkiri dünyāda geçiniñ ki bu az
 Bilesiz şoñra cezā nārı ḥulūd ile şuña
 35 Bunlara var mı kitāb kim sebeb-i şirki diye
 Ya‘nī ancaḫ ki uyup nefesine der o günā
 36 Nāsa erer ise luṭfum ḫılıp anıñla feraḫ
 Kendü kesbiyle zarar erse ümīdsiz o baña
 37 Görmüyor mu kime Ḥaḫ diler ise rızkı geñiş
 Dilese böyle ḫalīl bu yine ‘ibret aḫvā
 38 Aḫrabā ḫaḫkını vü yolcuya faḫire de zekāt
 Ver budur ḫula felāḫ İzide ḫurben şafā
 50 Ḥaḫ Ḥabībiyle şalāt cümle-i āl u şaḫba
 Artdı Nīl der-‘ aḫab olup aña Fārūḫ du‘ ā
 A‘ḫal-ı nās idi ‘irfān-ı ḫaḫīḫide zehī
 Bī-şu‘ūr şüret-i mer’isi Dügümlü Baba
 39 Nāsa verdikleriñiz şey ki ribā kesbin eder
 ‘İnd-i Ḥaḫda aña ḫılınmaya bil neş ü nümā
 Bī-riyā Ḥaḫ için olduysa zekāt bil ki zehī
 Ḥaḫ ḫat ile ziyāde keremim erdi buña
 Yine manşüş bulur ecr ü bereket bil şadaḫāt
 (يَمْحَقُ اللهُ¹²⁷⁵) kim eder bilmeli Ḥaḫ maḫv-ı ribā
 استعيز بالله الكريم (يَمْحَقُ اللهُ الرَّبَّوَا وَيُرِي الصَّدَقَاتِ¹²⁷⁶)
 55 Ki ribā ise ḫarāmdır veren etse de ḫelāl
 O ḫarām etmiş iken ḫill olabilmez aşlā
 Alana da verene de şu ḫarām ammā kim
 Bī-ribā bulamaz ise demek ‘özü aḫvā
 Ger hedāyāyı verüp umsa muḫābil gele çok
 Şu ḫelālsa da şevāb yoḫ bu murād yoḫ bil aña

¹²⁷⁵ “Allāh faizi tüketir, sadakaları ise arttırır.” Bakara Sûresi, 2/276.

¹²⁷⁶ Bakara Sûresi, 2/276.

Ḥaḳ Ḥabībi ile hep āl u şaḥbına selām
Nef an (‘Osmān) ü hep aşḥābda kerāmāt eclā

Çoḳ redī verse az a‘ lāyı da bir cins alsa
Bu daḥı ‘ aynı ribā keşfde Dügümlü Baba

175/a *Sūretü’r-Rūm*

- 60 40 Ḥaḳ sizi yaradarak luḫf kıilup rızkıñızı
Şoñra meyyit kıılarak şoñra kılar iḥyā
- Hīç şerīkler denilince şunu eyler var mı
Şirk olandandır O her ḥālde münezzeḥ a‘ lā
- 41 Nāsı kesbiyle fesād berren ü baḥren bāhir
Kim ola ba‘ zı cezā şöyle de ıṣlāḥ icrā
- 42 De gezüp yerde bil eski kefere ḳahr oldu
43 Eyle İslāmda ermeden envā‘ -ı cezā
- 44 Küfr eden bula ziyān şāliḥ olan aldı behişt
45 Kāfiri sevmez edüp mü’mine çoḳ ‘avn u ‘aṫā
- 65 46 Dāll olur bād verir müjde-i fazl-ı bārān
Luḫfudur fülkce de nef an edesiz ḥamdı buña
- 47 Gelerek beyyinelerle yine eski rusülüm
Müntekim kāfire ben müslime nuşret zībā
- 48 Gönderüp rīḥi bulut emri ki mebsūt der-farḳ
Kime inerse maṫar müjde-i ni‘ met evfā
- 49 Nāzil olmaḳsızın ümmīdleri olmazdı aña
50 Baḳ yine raḥmet ile etdi yeri ḥay Mevlā
- 51 Meyyiti de eder iḥyā O her eşyāya ḳadīr
Ḳurudan rīḥ verecek küfrü ediyor aḳvā
- 70 52 Ezel ‘ilmimde bu ki dilleri meyyit ü aşamm
Da‘vetiñ gūşda degil yüzünü döner zīrā
- 53 Dil gözü de ezel ‘ilmimde göre n’ola ḥudā
İstimā‘ kılanı müslim ezelen bildi Ḥudā
- Cebri şırf şanma ezel ‘ilmi ḥilāfsız olarak
Şanki perdeyle şamem kıldı bil anda ilḳā
- Cismi meyyit ile a‘ mā vü aşammı meşḥūd
Ḥaḳ du‘āsiyla da iḥyā ederek verdi şifā
- 54 Yaradup merdi menīden küçük iken büyüdüp
Vehn ü şeyb verdi yaradır ne diler böyle Ḥudā

- 75 55 Hâk bilür kâdir eder haşrda küffâr kasem
Dünyevî tûruşu pek az bu diler ifk evfâ
- ‘Ömrünü küfrde hatmı ebedî demek olup
Ebedî öyle cezâ şanma ziyâdedir aña
- 56 ‘İlm u îmânı olan der dedi Tañrı ki zehî
Kaldıñız ba‘şe dek erdi kim o münkirsiz Aña
- 57 Kâfire ‘özü kabûl olmaz ü imhâl olmaz
58 Lâzım olan heme Furkânda oldu ifâ
- 59 Lîk bir âyeti erse eder inkâr müşrik
Kâlbine ‘ilm-i ezeli mührü de başmış-âsâ
- 80 Cebri şırf şanma ezel ‘ilmi hilâfsız olarak
Şanki bu mührü de O kıldı bil anda ilkâ
- 60 Bize ta‘lîm dedi şâbir ol erer lutfum hâk
Bu mekânetde hulûl kılmaya küffâr aşlâ
- Seyyid-i rusûl ile hep âl u şaħba da selâm
Yed-i maqtû‘u (‘A/î) kıldı zehî şağ be-du‘â
- Şabri ta‘lîm ile nuş eyledi muhlişlerine
Bunu îmanca da bil ebedî Dügümlü Baba
- 175/b

*Sûretü'l-Loqmâna ‘Alâ Nebiyyinâ ve ‘Aleyhi’s-Şalavâtü ve’s-Selâm ve Hiye
Mekkiyyetün Erba‘une ve Selâşüne Âyeh¹²⁷⁷*

- 1 1 Anları demede (*Fârûk*) hemân Tañrı bilür
İbn-i ‘Abbâs ü diğeri olmada te’vîl-efzâ
- 2 Bu da Qur’ân-ı Hâkîmiñ olarak âyâtı
3 Göñlü pür-ħüsn ise bil raħm u hidâyet-efzâ
- 4 Ki namâzı kıilup i‘tâ-yı zekât eylerler
Rûz-ı haşre ola îmanda muħaqqak aqvâ
- 5 Bunlar ‘avn-ı Şamadânile hidâyet-yâbdır
Ni‘met ü i‘kâbdanda erer fevz ü rehâ
- 5 6 Nâsda oyun gibi söz şatmada câhil ya‘nî
Azdırır ez-reh-i Qur’ân kılar istihzâ
- 7 Bunlara qahr-ı haqîrân ki işidüp âyât
Kibr-efzâ çevirir yüz şanemden güyâ
- 8 O ‘azâb görür elîm müslim-i şâlih ikrâm

¹²⁷⁷ 34 âyettir. “Şelâşe ve Erba‘üne” şeklinde yanlış yazılmıştır

- 9 Ebedī cennet aña Rabb-i Ḥakīm ʿiz-efzā
- 10 Gökleri kıldı direksiz yeri küh ile raşin
Koydu hayvānı perākende Ḥudā rızq-efzā
- 11 Gökden inzāl ile āb dürlü nebāt erdiriyor
Hep anıñ var mı yaradan n’ola şirk kıлмақ Aña
- 10 Ḥaқ şalāt kıla Ḥabīb ile her āl u şaḥba
Nūr u fer vāfi basiret ü ebşārca hüdā
- Ḥarbde dīdesi çıқup aқanıñ çeşmini de
Gördüler etdi duʿā verdi hemīn Ḥaқ eclā
- Bī-ʿ imād gök yaradan edüp imān göñlü
Cisme şıdқ ola tamar tağ gibi Dügümlü Baba
- 12 Ḥikmeti şerʿice (*Loқmāna*) da kıldımdı kerem
Şükr ede ḥamid eder kendüye sūdu iʿtā
- (¹²⁷⁸لَا رَيْبَ لَكُمْ) o sūda şeker
Bil ki hem¹²⁷⁹ kāfiri de kendüye bedlik ebedā
- 15 Ben Ğanī kimse baña sūd u ziyān edemeyüp
Olsa da olmasa da ḥamdı ḥamīdim maʿnā
- Muḥtelif gerçi nebī olmasa böyle ise kim
Evliyā da o kibārdan bu bedihī aʿlā
- Enbiyādansa degildir köle hem zīşt heykel
Her nebīlerde muḥāl şöyle de evşāf ebedā
- 13 Necline nuş u dedi Rabbiñe küfr eyleme hıç
Kim odur zulm-i kebīr iki cihān ḥükmü aña
- 14 Etdik insāna biz emri ebeveyne kıla dād
Māderi vehn ile vehn üstüne ḥāmildi buña
- 20 Kesdi südden iki yıl emzirerek şükrüm ola
Ebeveyne de eḥaқ şükr ü hep ʿavdetde baña
- 15 Ḥaқ celī bilmedigiñ küfrü saña cehd etse
Kılma taʿāt ola dünyāca vefālar ebedā
- Baña tābiʿ lere hep tābiʿ oluñ baña rucūʿ
Ederim müʿmin ü müşriklere ifā-yı cezā
- 16 Dedi Loқmān yer ü eflākda ya bir taşda tırup
Nik u bed eyledigiñ az ise ḥardal-āsā

¹²⁷⁸ “Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok vereceğim.” İbrâhîm Sûresi, 14/7.

¹²⁷⁹ A: Bil ki kâfiri de kendüye bedlik ebedā

- Hağ bunu ħīn u ħesābda kılaceğ yine ħesāb
Bil Ĥabīr hem de Laṭīfdir eder anıñla cezā
- 25 17 Kııl namāz emr eyle ma‘ rūfu edüp münkeri nehy
Kııl muşbetlere şabr ‘azm-ı umūr şunca saña
- 176/a *Sūretü’l-Loğmān ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhi’ş-Şalavātü ve’s-*
Selām
- 18 Nāsda rūyuñu döndürme şalınma bā-meşy
Kibr ü şallanmayı pür-fağrı da sevmez Mevlā
- 19 Mu‘ tedil gez ki ħafīflik ile kibr eylemeyüp
Pek şadā eyleme enker ki ħimār verse şadā
- 20 Görme misiz yer ü gökde ne musağğar etdim
Size ikmāl-ı ni‘ am gizlü vü bāhir aqvā
- 30 Nāsdan ‘ilm ü delīl hādī kitābı yoğ iken
Pür cidāl var bulunan vaşfımıza şirk-efzā
- Hağ selām ede Ĥabībine hep āl u şağba
Ĥimmet kııldı idi zāhir u bāñınca devā
- Müşkil envā‘-ı ‘alīl gördü du‘ası ile ‘avn
Mu‘cize oldu tevātür derece lā-yuğşā
- İçmeyüp qahve verüp biri hemīn fevt erdi
Keşf ü Loğmān devāsı dedi Dügümlü Baba
- 21 Olıcağ kāfire dīnimize īmān teklīf
Demede kim babamız gitdigi yol rāh baña
- Yine öyle mi qalurlar ki açıqdan şeytān
Dese ālām-ı sa‘īre anı da‘vet ħağğā
- 35 22 Muğsin ü ħāliş ü Mevlāya kim ise teslīm
Ĥabl-ı muğkem ki bu Ĥur’āna şarıldı zībā
- 23 Her umūruñ kılıyor ‘āğibeti bize rucū‘
Etme ħüznü kefereye ki yine gelür baña
- 24 Dünyevī fi‘lini hep küfr u ma‘āşisini de
Bilürüz bildiririz dilleri de çün mağzā
- 25 Yer ü eflākı da Ĥālīğ sorulunca andan
Diye Allāh yine kııl ħamdı ki iğrār ammā
- Şöyle iğrārla hemīn bilmeyüp ilzāmı hemīn
Ekşerisi yine çırmağda eder küfr ebedā
- 40 26 Yerde vü eflākde ne kim var ise Ĥağğıñn olarak
Şükre muğtāc degil ħamde O elyāğ ħağğā

- 27 Hep yer eřcārı alem baħr-ı muħiř olsa midād
Yedi ebħur řuňa aķvāda devān hep gūyā
- Tükedemez o da cümle kelimātu'llāhı
Bil 'Azīz hem Ĥakīm 'izz u Ĥikem lā-tuħřā
- Dürlü dürlü şayılr bu yedi ebħur ammā
şöhreti böyle ta' dād degil aşd zīrā
- Çünki anlar tükenür fānīdir 'ālemde hemān
Kelimātu ki adīm Ĥaşr edemezler icrā
- 45 a' r-ı ma' nāsına ur'ānıñ erilmez şalınup
Bī-Ĥad incü bulunur menfa'ati adar efzā
- 28 Yaradılmaķ ile ba' ř olmañız 'ind-i Ĥaķda
Nefs-i vāħid gibi yine degil şu' b Ĥāřā
- Ki deyüp (¹²⁸⁰كُنْ فَيَكُونُ) cümle suhütle olur
İşidici bilici yine Ĥaķıķı Mevlā
- Ger semāvāt u zemīn ekber ise de Ĥalķan
Aña sehl olmada hep bir ola ma' lüm Ĥaķķā
- 176/b *Sūretü'l-Loķmān 'Alā Nebiyyinā ve 'Aleyhi'ş-řalavātü ve's-*
Selām
- Ĥaķ řalāt kıla Resülüyle her āl u řaħba
Ĥimmeti fā' iķ iħsān-ı bahārdır zībā
- 50 Nev-nihālı dikicek dest-i şeref-pāřı ile
Büyüyüp o dem o hep meyvede oldu peydā
- Der o aķlām u midād ü levħ u kātib hepsin
Bil şut iç yüzce liķā Ĥaķķına Dügümlü Baba
- 29 Artırır leyl ü nehārı řoķuyor birbirine
Döndürür mihr ü mehi vaķtı ile o zībā
- 30 A' lem ef' āliñize Tañrı bu a' lā ki Ĥaķıķ
Kāfirin putları da' valara bāřıl ma' nā
- 31 Ni' metimle gemi hep cārī olur görme misiz
Bu da řabbār u řekūradır 'alāmet-efzā
- 55 Ni' meti hep ki o vapura da řāmil īmā
Nās bilmezdi o dem etmedi i' lām Mevlā
- Fülkü hem yād ediyor sūre-i (*Yāsīn*) içre
Yaradırım dedi mişli şu Ĥaķıķı ma' nā

¹²⁸⁰ Yāsīn Sūresi, 36/82.

- 32 Sāyebān gibi be-fevķ kaplayacaķ mevc ile
Dīnde ihlāşla zehī kılmadalar baña du‘ā
- Bulıcaķ bunda necāt mü’min olup dīnde muhık
Münkir ancaķ bozup ‘ahdini olur küfr-efzā
- 33 Ederek havfımı ey nās o günden korķuñ
Vermez evlād ü peder birbirine nef‘-i hüdā
- 60 Bu demek kāfire kim o kılamaz mü’min ise
Akrabādan degil iken de şefā‘ at zībā
- Va‘ dimiz haķ ki bu dünyāya güvenme o fenā
Haķ Kerīmdir deyü nefis olmaya püyān be-hta
- 34 Haķ bilür yevm-i kıyāmet ne zamānda kopacaķ
Kılar inzāl nereye dilese emtār haķķā
- Ana rahminde çocuķ nicedir ancaķ O bilür
Kimse bilmez neyi kısmetce kazanur ferdā
- Nerde merg erecegin kendüye bilmez kimse
Haķ ‘Alīm zāhir u bātınca bilür hep haķķā
- 65 Beş olup anları da bildiriceķ Haķ bilür
Sā’iri de bilinür etse haķıķ ‘ilmi ‘aā
- Līk bu penc olur¹²⁸¹ nāsda vāfir şaydı
Cümle ğaybı bilür O deme muhāldır zīrā
- Vaħy u ilhāmla ki manşüş u meşhūddur hem¹²⁸²
Cümlesinde yine kıлмақdadır i‘lām Hudā
- Mefħar-ı ‘ālem ile āline aşhābına hep
Ezelī üssü şalāt erdi o olsun ebedā
- Deyüp ilhāmla maţar indi görünmezken eşer
Medfenim şu dedi aña medfün Dügümlü Baba
- 70 Toğar erkek velediñ dedi vücudu buldu
Kılbime böylece ilhāmı celī verdi şafā
- Rızķ olur dedi helālden baña o da oldu
Himemi şeyd gibi mümkün mü teşekkür hep aña

177/a

Sūretü’s-Secdeti Mekkiyyetün ve Hiye Şelāşüne Āyeh

¹²⁸¹ B: Līk bu penc nāsda vāfir şaydı

¹²⁸² B: Vaħy u ilhāmla ki manşüş u meşhūddur o da

- 1 1 Anları demede (*Fārūḳ*) hemān Tañrı bilür
İbn-i (‘*Abbās*) ü diger olmada te’vîl-efzā
- 2 Cümleñiñ şāhibi Ḥaḳdan bu kitāb geldi zehī
Ya‘nī Ḳur‘ān-ı Kerīmde olamaz şek ḳat‘ā
- 3 İftirā kim der anı belki o Ḥaḳdan ḥakdır¹²⁸³
Bilki (*belki*) ile ta‘bîr degil reybe eclā
- Çoḳ ver ḳahrım ile ḥavf-ı mü’ekked ḳavme
Senden evvel de gelen derdi umulmaḳda ḥudā
- 5 4 Rabb-i Ekrem yer ü eflākı da altı günde
Yaradup ‘arşa da hep ḥükmü anıñ nūr-efzā
- Ḳudreti (¹²⁸⁴كُنْ فَيَكُونُ) üzredir o altı gün
Şabrı bildirmek içündür bize kim sūd-ārā
- Mā-sivā olmasa izni size yardımında nice
Bir şeft‘ de olamaz derkiñiz ermez mi aña
- 5 Ezelī emri semādan yere vaḳtiyle zehī
Bā-vesā’iṭ ü melek olmada inzālde Ḥudā
- Emrini Ḥaḳ yine bir günde şu‘ūd etdirir
Ki mesāfeñize nisbet ile biñ yıl-āsā
- 10 Aña (*Necmiyyede*) te’vîl- cemîl-i mücmel
Etdi baḳ (*Rūḥ-ı Beyān*) anı da naḳl u imlā
- Nefs ise cezbe-i Ḥaḳda ede bir günde resîd
Mā-‘adāsında bu bir gün idi biñ yıl gūyā
- Elli biñ yıl degin olmaḳ diler āyetde bu hem
Ḳasvet-i ḳalbde ziyādeyi demekdir imā
- 6 Hep eder Ḥaḳ ki ḥafī vü ‘aleni her şey’i
Bilür O Ḥākim-i ekvān ü mevāhib-efzā
- 7 Ḥikmeti üzre zehī cümleyi de ḥalḳ ederek
Ṭîñ idi mebdē’-i Ādem O buyurdu peydā
- 15 8 Şoñra neslini za‘îf āb ki menīden ḳılup
Şoñra cismi yaradup rūḥu da bil verdi buña
- 9 Kendü rūḥundan aña ya‘nī hemān ‘ilmine ḥāşş
Andan elṭāf ḳılınca hemān oldu ihyā
- Kendü rūḥundan olan nefḥi eḥaḳ cümlemize
Cism-i Ādem ki degil idi menīden ḥaḳḳā

¹²⁸³ B: İftirā kim der anı belki o ḥakdır Ḥaḳdan

¹²⁸⁴ Yāsîn Sûresi, 36/82.

Ḥaḳ ʿİsāda nice dendi bilür ibnü'llāh
Ki bütün nevʿ -i beşer ḥaḳḳına dedi bu edā

Ḳıldı hem semʿ u başar ile ḳulūbu iḥsān
Pek ḳalīl şükrünü etmekte siz ammā ifā

20 10 Dedi küffār ki biz ḡā'ib olunca burada
Yeñiden yaradılır da gelürüz mü āyā
Belki yaʿnī ki bu taḥḳīḳ demek bil inkār
Yevm-i ʿuḳbāyı ki Ḥaḳ ḳıldı bunu cāy-ı liḳā

11 Söyle almaḳda melek cāniñızı emr-i Ḥaḳ
Bir bir iḥzār ḳılınursuz be-ḥużūr-ı Mevlā

12 Ey Ḥabībim o günü görse idiñ ki anlar
ʿİnd-i Ḥaḳdan baş egüp diye ḥacīl bu gūnā

Görerek gūşla da ḥaşre bize geldi iḳān
Bizi dünyāya çevir tā olalım hep şuleḥā

25 13 Cümle-i nefse hidāyet veririm ger dilesem
Ḥükmüm ammā yine Ḥaḳ çün idi ḥikmet-efzā

177/b *Sūretü's-Secde*

Dūzaḥa kāfir u müşrikleri¹²⁸⁵ ins ü cinden
Ṭoldurayım ediyor cüz'ī irāde anı cā

(يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ¹²⁸⁶) استعيز بالله العظيم

Başḳa āyetde caḥīm çün diye hep var mı mezīd
Bunda ṭoplatmaḳ ile bil denülür ṭolmaḳ aña

14 Bu günü sizler unutduñuz idi orada
Dadasız böyle ʿazabdır emeliñce icrā

Ḥaḳ unutmaz ise de anda unutuldu gibi
Buraḳılır ebedī oluna te'līm aña

30 15 Olur āyātıma imānda hemān ki anlar
Olsa iḥtār eder secde vü ḥamdı ifā

Beni ḥāmid olarak öyle ederler tesbīḥ
Ḳılmaz imān ü iṭāʿ atde de kibri ḥaḳḳā

16 Ayırup cismi yataḳdan baña ḳulluḳda olup
Ḳorkup eltāf dileyüp luṭfum ile cūd-efzā

¹²⁸⁵ A: Dūzaḥa kāfir u müşriklere ins ü cinden

¹²⁸⁶ “O gün cehenneme “Doldun mu?” diyeceğiz; cevap verecek: “Daha yok mu?” Kāf Sūresi, 50/30.

17 Dedi rüşen kılacek anlara çok luşfım olur
şimdi hiç fehm edemez kimse o denlü ra' nā¹²⁸⁷

Dedi (bir cezbe-i Haş ins ile cın ecri çadar)
Heme veznince selām kıla Resüle Mevlā

قال النبي صلى الله تعالى و على اله و صحبه اجمعين و سليم كما يحب و ترضى(جذبة من جذبات الرحمن توازى
او توازن عمل الثقلين¹²⁸⁸)

Yevm-i vāhid bile cezbe bula biñ yıl ecri
Göçdü sittin yıl o hālde bu Düğümlü Baba

35 18 Mü'min olur mu o fāsık gibi kim hāric-i haş
19 Mü'min-i řālihe a' mālce cinān baş sükna

20 Kāfire mevid olup nār diledikce çıķa
Döndürüp denile şaş münker o sence mařzā

21 şimdi ālām verimiz dün-ı ' azāb-ı ekber
Ki anı fikr ederek ede rucū' u zībā

22 Andan aşlem kim olur ki bilerek şur'ānı
Yüz çevirir biliyor kim ederiz buña cezā

23 İndi Mūsāya kitāb senle mülākī bī-reyb
Dāll-ı hařķā bu da mi' rācda mülākāta buña

40 24 O kitābı Benī İsrā'ile kıldıķda hüdā
' Ārifin řābire etdikdi e'imme zīrā

25 İhtilāfı bileler buña da hep faşlı ederiz
Ki erer rüz-ı cezā cem' olunurlar Aña

26 Kıldıķ ihlāk selefın yerine küffār gezinür
Bile vāfi bu delil yoķ mu tefekkürde buña

27 Kıru yere vererek āb kılıyoruz inbāt
Kendü hayvānı da yerler o da āyāt baña

28 Der ne dem fetħ u kıyām sıdķ ise faslı fi' liñ
29 De bu rüz kāfire bī-nef' vü bī-mehl hařķā

45 30 Āyet-i seyfe degin eyle Resülüm imhāl
Fevķlık şunlar umuyor ola sende eclā

Kıla ez-mehd ezel ü leħd u kıyām ile řalāt
 Seyyid-i ' ālem ile ālı vü řaħb üzre Ĥudā

Rusa altmış řoķuz işe olıcaķ ĥarbce söz

¹²⁸⁷ B: Dedi rüşen kılacek anlara çok luşfım olur

şimdi hiç fehm edemez kimse o denlü ra' nā bu beyit A nüshasında yoktur.

¹²⁸⁸ Bkz. 69/b.

Süretü'l-Ahzaı ve Hiye Şelâşü ve Seb'üne Āyeh

- 1 1 Ey nebî sendeki i' lā-yı tuķā dā'im olup
Re'y-i küffār u münāfiķ olamaz bā-şürā
- 2 Hax ' Alīm hem de Haxīm vaħyine ķıl rabt-ı devām
Sizde ' ālemde ne kim işse Hıabırdır ebedā
- 3 Bize ta' līm ki tevekkül ile emr eyler aña
Kāfi kim bir bir umūru ķılıyor Hax haķķā
- 4 Vaħ olup bilmek ile sırlarını küffārıñ
Var Muħammedde iki ķalb diyor o ẓan zıırā
- 5 İki ķalb eylemedik kimseniñ içinde de biz
Hep zıhār ile degil zevce size ümm ķa' ā
Cism-i zevcede falān yer dese anam gibidir
Bunda kefarete olup ħurmet ebed yok buña
Hem ogulluķ size evlād-ı sarıħ olmazlar
Söz demek o bilür Allāh veriyor haķķa hüdā
- 5 Diyesiz ibn-i falān ism-i ebi yād ķılarak
Bilmeyen dīn ile hem dāder eħillā haķķā
Yañılup babalıķ ismiyle demek işm olmaz
' Amden ise o günāh re' fet ü ' afvda Mevlā
- 10 Nefsdan mü'mine evlā ki Resülüm eltaf
Nefsi şer gösterir o ħayra delil aķvā
- 6 Ümmühāt her biriniñ haķķına ezvāc-ı nebī
Ķadri i' zāz ile taħrımce o günā ebedā
Müslimīn yerlü vü muħācirse de birbiriyle
Nice takdimleri mırāşda denildi eclā
Meger aħbābca ħayātında vaşiyet ķılar
Bu da Ķur'ān-ı mübінде bilinür ħālā
Var ħadışde yine kim vārişe ķalup mālı
Almazam olmasa bil ' avn ederim hem de buña
- 15 Kim nebīye diliyorsa nice tevfir şalāt
Bir bir öyle ķıla benden aña Allāh ebedā
Nesl-i (Şiddiķi) bilüp keşfce (Fārūķi)yim
Dedi sādātdan hem bil idi Dügümlü Baba

- 7 Anı yād eyle Resūlüm nebīlerden biz
Aldıķ ‘ahd kılsun o edyān mı ھاķa inbā
Hem (ūlū’l-‘azm) ki sen bir daķı Nūh u İbrāhīm
Bir de Mūsāda vü ‘İsāda da etdik aķvā
- 8 ھاķ bilür līk şorup aňlaşılıyor şādıķ
Kāfire dūzāķı āmāde buyurdu Mevlā
- 20 Rusülün mefħarı ma‘ lūm ü bundadır tek
Birbiri üzre muķaddemligi ‘aşrı āsā
Enbiyā cümlesine de āl u aşħābına hep
Velyen etdi şalavāt şükr ile Dügümlü Baba
Her nebīniň qademinde de velī ھاķ fevzi
Qadem-i Şāh-ı risāletde Dügümlü Baba
- 178/b *Sūretü’l-Aħzāb*
- 9 Yād ediň ni‘ metimi sizlere ey mü’minler
Etdim a‘ dāñıza Aħzābda eşedd-i riħ isrā
Evvelā görmediňiz ki o ferişte ‘ asker
Etdim irsāl ne edersiz görürüm hep zīrā
- 25 10 Vādide zeyl ü bālāda erüp çok düşmen
Mü’miniň rüħları ħulķūmda gözü şaşdı aňa
Erdi ĩmāna göre zannıñız Allāha siziň
Ĥesen ü sū’ ise de kıłana hep O zīrā
- 11 ھاķ bilür kendüleri kendülerin bilmek için
İmtihān mü’mine bu ditredi pek vehm ile pā
- 12 Ki nifāķ kılan ile dilce fenā şükre ‘ alil
Dediler ھاķķ u Resül aldadıyorlar ħāşā
Mü’mine Rūm u ‘ Acem ü sā’ire fethin ya‘ nī
Va‘ d eder şunda hemāñ qalmadı ümmīd qat‘ ā
- 30 13 Hem münāfiķdan idi ehl-i Medīneye diyen
Tırulamaz kaçarak kılmalı ric‘ at aňa
Yine andandı diyen evleri pek nā-muħkem
Ĥālbukim muħkem ü bil kaçdı firār ħavf-efzā
- 14 Bu ‘ adū şehre inüp mü’min ola ayru dese
Qalmayup çok münāfiķlar olur tābi‘ aňa
- 15 ھاķķa ‘ ahd etmişidi ħarbde yüzün dönmemeye
Qıldı ‘ ahdin bu fāñiye hep sū’al hep ھاķ aňa

- 16 De ki mevtdense firār nef' edemez kaçmaqlık
Za' muñuz üzre qalan az qala bu da eclā
- 35 17 De ki Haq hayr u şer eyleyecek sizce murād
Kim kılar red eremez māni' vü yardımcı sivā
- 18 Gerü qal diyeni harbden bile Haq ki tevķif
Hem aña ehl-i nifāqdan gelen az var bu riyā
- 19 Nā-kes o sizlere ki harbde dönmeke gözü
Cān verir gibi gānāyımda be-ħırş söz eclā
- Bu degil mü'min-i tām harbi riyādan ecrin
Zabtda yine kolay Tañrica bir bir haqqa
- 20 Şanyor ehl-i nifāq gitmedi düşmen şorup
Erse a' dā bu qalur bādiyede vehm-efzā
- 40 İçiñizde de ise şu kılar az cenk zi-riyā
Müktedā ola Resül haqca o kim genc-i vefā
- 21 Müktedā eyler anı kim ki liqāmı dileyüp
Fevz-i ' uqbāyı umup yardımcı eyler şu edā
- 22 Mü'min'in göricek a' dāyı dedi şu mev' ūd
Şadıq Allāh u Resül şunu da der şu gūnā
- Oldu bunlardaki imān u teslim müzdād
Ki Resül eyledi iħbār yine hep o gūnā
- 23 Müsliminde var eden nezre vü ' ahde de vefā
O şehidlikde veyā kāmı o cāh-ı vālā
- 45 24 ' Ahdini bozmaz O Allāh ediyor luşfu cezā
Hem münāfiķsa ' azāb nādime ' afvı da be-cā
- 25 Nādime çünkü Ğafūr raħmı ediyor Mevlā
Ger muşırr ise veriyor aña O sü'-ı cezā
- 26 Ermeyüp fā'ide a' dāñıza o küffār qaçdı
Size bu bād u feriştehle de kāfi haqqa

179/a *Sūretü'l-Aħzāb*

- Haq kavī hem de ' aziz kıldı zelil anları kim
İdi a' dāñıza yardımda erüp qahrım aña
- Qalbine qorqu qoyup qatl u esir eylediñiz
Yerleri qal' a vü emvālı da hep ' avn evfā
- 50 27 Hem ayak başmamış olduqlarıñız yerleri de
Veririz aqđemi yazdıq aña te'yid ra' nā

Küll-i şey'e de Qadîr Hakk yine va' di şahîh
Ede Rûm u 'Acem ü sâ'iri ihsân Hüdâ

Ber-Resûl ola heme hâlde bilâ-had şalavât
Ede Allâh u Resûlü de o bizden ırzâ

Var hadîş bil ki cihâd nefse cihâd-ı ekber
Etdi bā-şıdık u vefâ remz Dügümlü Baba

28 Bildirir bizlere ta' lîm-i kanâ' at kılarak
Ey Resûlüm de ki zevceleriñe bu günâ

55 Ni' met-i zâ'ile vü zeyn ise maqşadsızca
Kılayım size talâk setrede elbise i' tã

Hakkıñız neyse ziyân u bed' olmaz anda
O olunsa kılinur ya' nî temâm şer' an edâ

29 Kaşd ise Hakk u Resûlünce rızâ ba-' uqbâ
Bil idi muhsineñizce büyük ikrâm ebedâ

30 Her nebî zevce vü nesli hep olup ' iffetde
Olamaz ' işmet ü nâmûsa toqunan aşlâ

Böyle sözle emeli sâ'iri pek qorqutmaq
Biliyor zevceleri etmez anı hîç aşlâ

60 Haq münezzezh zi-veledlik veledden bil ehab
Der peder edeceğim oğlum ederse de cezâ

Câhiliyetdeki küffârca bu zu' mu dağı red
Ki bilüp böylece naşşı hep ümîd kessün aña

Ey Resûl zevceleri kim ki qabûlunu anıñ
Kılmaya başqa nisâ fuşşu gibi vizr-nümâ

Qılar âlâmı dü bâlâ ki bu da Hakkâ kolay
Qadriñiz ya' nî büyük hem Resûlüne ezâ

31 Şâlihâ Hakkâ Resûlüne itâ' atde ise
İki kat ecri müheyyâ tûruyor luţf evfâ

65 32 Başqa nisvân ile hem-qadr eremez şâlihâñız
Sözü yumşaq demeyiñ kim tam' ı eyler füseqâ

33 Kim sözü şer' i deyüp evleriñizde oţuruñ
Câhiliyyetdekiler ziyneti olmaz aşlâ

Câhiliyyet o ulâ giderüp İbrâhîm
Oldu şânîsi nebî yoqdu Habîb neyyir aña

Hem namâzı kıilup i' tã-yı zekâtta ederek

- 70 34 Kılasız Haqq u Resülüne itâ' at a' lâ
Beşeriyet ile sizde var ise başka günâh
Giderüp hem ede 'avnıla da eṭhar Mevlâ
- 179/b *Sūretü'l-Aḥzāb*
- 35 Kim o haqqā ki ricāldan u nisādan münkād
Çalır imānda itâ' atde çalaraq aqvā¹²⁸⁹
Şabr edüp kılmadı kibri vü taşadduḡda kılar
Hem şiyām tutmadadır olmaya anlarda zinā
Beni çok zıkr ediyor aña müheyyā 'afvım
Hem büyük ecri de luṭf edeceğim fevḡ-ārā
'Acizim medḡ-i Resül gibi şalāt ta' rife
Haqca kendüce nice haqdır o olsun ebedā
- 75 Nisveye emr-i tesettürde de çok pend buyurup
Haqlı maqşadlara erdirdi Dügümlü Baba
- 36 Ne kim Allāh u nebīsi be-haqqıḡ emr etdi
Mü'min ü mü'mineye elzem ola tābi' aña
Kendü re'yi neyse eylesün anı ede
Kim ki 'işıñda olur nefsi çalālda eclā
Ḥāle zāde-i Resül idi Cenāb-ı Zeyneb
Zeyde tezvīc diledi çün köle idi bu aña
Kıldı āzād veledi rütbede tutardı Resül
Līkin aşlınca köle Zeyneb aña kıldı ibā
- 80 Talebin kendüye şanmaqla olup bil memnūn
Dāderi kendü de līk vermediler Zeyde rızā
Ya'nī kim öyle o āyet inerek Zeyde varup
Ḥikmet-i Haq yine bilindi idi bu gūnā
Ki geçindirmeyerek o 'adem-i küfüviyet
Çaşd eylerdi talāḡ etmesini Zeyd icrā
Şāh-ı kevneyn anı men' etdi olup nāşih līk
Men' i men' eyledi Haq böyle buyurdu zīrā
- 37 Sen dediñ zevceyi terk etmeyüp Allāhdan kork
Zeyde kim luṭfum ile pek keremiñ oldu buña

¹²⁸⁹ B: Çalır imānda itâ' atde çalır şıdḡ aqvā

85

Ol seniñ zevceñ olıcaq deyü kıldım ifhām
Anı soñra şanaraq eylediñ idi ihfā

Çünkü icrā-yı kader benden olur nuşh edecek
Nuţkuñ o idi ki halk hem demeye bu gūnā

Veled edinmişidi zevcesin aldı diyecek
Līk geldi kaderim mevsimi havfım ūlā

Zeyd edā eyleyerek hācet olan ki ıtlāq
Saña kıldıq anı tezvīc harac ola imhā

Ki veled edinen ezvācını taṭlīk kılacaq
Alasız ki kader olduqda kıılınur icrā

90 38

O Resūlünce de Haq kısmeti güçlük olmaz
‘Ādetu’llāh idi eslāfda yine o gūnā

39

Ya‘nī her ān olur emrim ki muqadder kıldım
Mürselīn-i selef içre de var emşāl aña

Kimseden qorqmayup yine ki hep hā’if-i Haq
Her hesābın da bilür kāfī Cenāb-ı Mevlā

Genç ü bī-zevc iken ṭālibe idi faḥran
Aqdemī almadı Haq kıldı kaderce icrā

İ‘tikād gizlü qavī olan ile olmayanı
Böyle etdi idi ibrāz Cenāb-ı Mevlā

180/a *Sūretü’l-Aḥzāb*

95

Oldu tefsīrce menqūl ki hem de Zeyneb
Bıkr idi Zeyd taqarrüb de degil idi aña

Yazıyor yine haq ehli kim ‘iyāzen bi’llāh
Bir kişi dedi Resūlde bile var hāl-i hevā

Ki muḥabetlü kılandı baña dūnyāñızdan
Üç şey ki biri ṭīb qoquca hem bir de nisā

Biri de qurre-i ‘aynım ki namāzda diyerek
Var ḥadīşde dedi bil oldu bu tefhīm edā

قال مفخر الكائنات عليه و على كل آله و صحبه افضل الصلوات و اكمل التحيات (حبب الی من دنياكم ثلث الطيب و انساء و قررة و عینی فی الصلوات¹²⁹⁰)

Ki Resūl demedim anlara temāyül etdim
Haqca kılandı demek qavıce irādesiz aña

¹²⁹⁰ “Sizin dūnyanızdan bana üç şey sevdirdi: Güzel koku, kadın ve gözbebeğim kılanan namaz.” Müslim, Talāk, 31.

100

Bu cevābı kılanı dedi Resūl ma' nāda
O diyen bula belā buldu o qahrın maḥzā

Bed koḡu nāsa ezā oldu ' ilel bādīsi
Men' kıldı anı kim erdi mü'ekked zībā

Nisve kim ḡaḡca alup bakmamalı nāasca söze
Bize ta' līm ḡelāl ü nesle de tezyīd-nümā

' Aḡl ile böyle ta' adüdde de ḡaḡsız inkār
Ki Naṣārāda ziyāde vü vefir fuḡş u zinā

Hem şalātı da bize böylece ta' līm demek
ḡāşılı her biri de şöyle demek sūd-efzā

105

Cümle zerrāt vücūdlar ' adedince de selām
Ola el-ḡaḡ ki ḡabībe ki odur mihr-i hüdā

(وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ¹²⁹²) hem de (أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ¹²⁹¹)
Vaşfın iḡrāzda pür ḡayr Dügümlü Baba

40

Olmadı bir raculüñ sizde ḡabībim pederi
Enbiyā ḡātemi ancaḡ o Resūl-i Mevlā

Necl-i ' ālīleri hep kıldı şabīkūn riḡlet
Ṭursa anlarda nebī olmalı bu bā' iş aña

Līk eşfaḡ eb u māderden odur ḡaḡḡa Resūl
Ebedī vü ezelī hep de muḡīṭ ' ilm-i ḡudā

110

41

Zīkr-i ḡaḡkı çok ediñ ṭurmayup ey mü'minler
Her bir enfāsıñız enfesi ola dilde zībā

42

Hemde tesbīḡ edüp īfā-yı şalāt eylesiz
Oḡumak böyle deyü var aña ḡavl-ı ' ulemā

سبحان الله و الحمد لله ولا اله الا الله و الله اكبر ولا حول ولا قوة الا بالله

43

Sizce ḡaḡ raḡm ü meleklerde du' āda çünki
Mü'minīn ḡaḡḡınadır raḡmet ü nūr lā-tuḡşā

Ki sizi çıḡara tārīk olan ' işyānlardan
Pertev-i fevz ü felāḡ buldura her şubḡ u mesā

44

ḡaḡ taḡiyyet buyurur yevm-i liḡāu'llāhda
Bunlara fevz-i selām ki kıla sālīm ebedā

115

Bunlara ecr-i kerīm nice nice cennātı
Kıldı luṭfuyla tehiyye ola muḡriz hep aña

¹²⁹¹ "Allāh'ın kendisine lütufta bulunduḡu." Ahzāb Sûresi, 33/37.

¹²⁹² "Senin de lutufkâr davrandıḡın kişiyeye." Ahzāb Sûresi, 33/37.

- 45 Ey Ḥabībim seni irsāl buyurdum el-ḥaḳ
Cümleye şāhid ü müjde vü iḥāfa-efzā
- 46 Ḥaḳḳa emri ile da‘ vetci vü nūrānī sirāc
Sen olup sen de bu Furḳān da sirāc şems-āsā
- 47 Eyle mü’minlere müjde kim olur faẓl-ı kebīr
Bil odur Ḥaḳḳa liḳā ekber-i her kām ḥaḳḳā
- 48 İḥtirāz meyvesini ehl-i nifāḳ u küfrūñ
Almayup olsa ta‘ addi yine şabr eyle buña
- 120 Mütevekilligiñi Ḥaḳḳa mü’ekked eyle
İntiḳāma O vekīl kāfī ki ḳılar icrā
- Ḥaḳ Ḥabībine şalātlar ḳılıp anıñ ile hep
Cümle ehvāl ü āfātdan ola bizce rehā
- Cümle ḥacātımızı ḳılsun anıñla iḥsān
Ḳıla taḥḥīri heme seyyi’eden de Mevlā
- Deracāt-ı erfe‘ ine olalım anda vāşıl
Vere dāreynde heme ḥayr-ı ‘ aliyü’l-a‘ lā
- Bize ta‘ līm-i Ḥudā oldu Resūle emri
Öyle hem Ḥaḳḳa liḳā diledi Dügümlü Baba
- 125 49 Müslimiñ müslime zevceyle şaḥīḥ ḥalveti ger
Olmadan eylese ıtlāḳ ede dīnen eclā
- Beklemez ‘ iddet o hem eylemeyüp de ızrār
Verilür mehri yarım olmalı ikrām buña
- 50 Ey Şaḫī saña ḥelāl zevce-i menkūḥeñ hem
Cāriyeñ kim ola mülküñ saña luḫf etdi Ḥudā
- ‘Amm u ḥāleñ ile dāyıñ tiyāzeñ ḳızları da
Erdi idi ki Medīnede ma‘ an bu zīrā
- Līk nesh eyledi ol vechile hicret demegi
Mekke alınmadan evvel de zīrā ma‘ nā
- 130 Yine bir mü’mine mihrsiz o nefsi ger
Hibe ḳılsa saña hem sende ḫalebse maḥzā
- Ya‘ nī mü’minlere kim bī-mehr degil bildirdik
Nice şunlarda zevcāt ü civārı şer‘ an
- Olmasın güç saña ya‘ nī o eḫaḳ ‘ afv u raḥm
Etdi ḳuvvet saña Dāvūd u Süleymān-āsā

- Māl gibi kuvvet-i ebdāna gerek şarfa maḥal
Ḥayr ola ḥā'il-i emr olmaya aş' ab zīrā
- Eylemezler heme Allāhca ḥuzūra ḥā'il
İşbu ḥāl ile ki Yezdān bil eder pek a' lā
- 135 51 Ederek dūr-ı firāş dilediğñ zevceñi sen
İçlerinden kimi alsañ da degil yā' nī ḥaṭā
- Ez-firāş dūrlarını soñra da alsañ lā-be's
Emrime emri ki hep öyle sürür-yāb rızā
- Ḥaḡ bilür ḡalbiñizi 'ilmi vü ḡilmi der-kār
Līkin ümmetde ola nevbeti ḡaḡḡı da edā
- 52 Bil rızāñ gözler iken zevceleriñ soñra yine
Zevce alsañ şıḡılır ḡılmalı hep luṭfu buña
- Buña mebnī ki ḡelāl ḡılmadıḡ erdi men' i
Başḡaca ya burāḡup ola tezevvücede saña
- 140 Olamaz ḡüsnü begenseñ de bilüp şer' üzre
Līk faḡaṭ cāriye öyleyse ḡelāl dedi Ḥudā
- 181/a *Sūretü'l-Aḡzāb*
- Kim cevārīye şıḡılmazlar o menkūḡe gibi
Hep dil üzre de nigeḡbān ü nāḡır Mevlā
- 53 Mü'min'in bile büyü-t-i nebevīye dāḡil
Olmayın bilmeyecek emri kim iṭ' āmı buña
- Hem ṭa' ām bekleyerek şoḡbete de ṭurmayasız
Ḥāricinde veriyor zīb naşāyiḡ evfā
- Da' vet eyleser ṭa' āmı yiyerek ṭurmayasız
Kim büyü-t-i ḡaremi şeyd-i münezzeḡ zīrā
- 145 Böyle ṭurmaḡda ḡayā ile ezā sizden aña
Ḥaḡḡı inbāda ḡayā kılmıyorum bu īfā
- Perde ardından ola anlara olursa kelām
Beşeriyyetle ḡulūba şudur eṭḡar zīrā
- Ki size ḡiç nebīmizce ezā olmaz hem
Zevcesin soñra da bir kimse tezevvüce ebedā
- 54 Ne ki ibrāz ü iḡfā edesiz ben bilürüm
55 Görünür nisvece mahrem ki olur şu ḡünā
- Peder ü ibn ü iḡvān ile aniñ veledi
Hemşire-zāde bu dīn ehli nisālar ma' nā

- 150 İhtilāt ediyor erkek ile sâ'ir nisvân
Müslimeler kaçā er hükümü şayıldı añā
- Hem civārısı da mahrem ki tavāşi köle de
Maḥrem olmaz deyü bil baḥr-ı 'ulüm zīb-i kaçā
- Çorquñ Allāhdan ey müslimeler kim Tañrı
Cümle ef' āli de aqvāli de şāhid ḥaqqā
- Eyle ey Bārī Resūlüñe selām bī-ḥad eḥaḥ
Bizde var ḥaqqı 'azīm eyle anıñla sen edā
- Ḥaqqı şāhid bilesiz şöyle deyü nuş ederek
Şerḥ-i ma' nā-yı laṭīfiyle Dügümlü Baba
- 155 56 Elyaq-ı raḥmet-i Ḥaḥ ḥaqq-ı Resūlünde eḥaḥ
'Avnını Ḥaḥ kılar el-ḥaḥ añā dā'im icrā
- Hem melā'ikleri de şān-ı Resūle şāyān
Vechile eylemede añā şenālar ihdā
- Siz de ey mü'min olanlar ediñiz añā şalāt
Hem selāmın ki yine böyle sezā ḥayr u du' ā
- 57 Kim ki Allāh u Resūlüne ezā eyler ise
İki 'ālemce de la' net eder añā Mevlā
- Yevm-i 'uqbāda 'azāb-ı pür-'iḳābında añā
Hep müheyyā edüp ifā olıcaḥdır ḥaqqā
- 160 58 Mü'min ü mü'mineler etmedigi cürmü diyen
Müfterī yüklene çok bār u bāl eclā
- Kim ezā böyle añā 'uzv ile bī-aşl-ı kelām
Elbet anıñ da cezāsın eder Allāh añā
- Qıl Ḥabībine selām ile kerem çok efdal
Ola kendü vü her 'abdiñ talebinden de buña
- Dil açar öyle şalāt ile selāma dā'im
Her ezāya beni bend eyledi Dügümlü Baba
- 181/b *Sūretü'l-Aḥzāb*
- 59 Cümle ezvāc-ı benātiña vü hep mü'mineye
De giye çārını ferāce o ma' nā ḥaqqā
- 165 Bu qarīb cāriyeden farḥ u ezā ermemege
'Afv u raḥmım olıcaḥdır kim ederse icrā
- Emr-i setr ermeden evvel taḥılan nisvāna
Der imiş cāriye şandıḥ idi men' olduk añā

- 60 Vaz geçmezse münāfıķ be-fücūr ķalbi ʿalīl
Hem erācīf ķıķaran ķahr edesin ķoķ Őu ańa
- ķatl u nefī ile Medīnede civārılıķla Şeref
Olamaz az zamānda ola hep dūr zīrā
- 61 Laʿ nım olmaķla nerede ise de ķatl olunur
62 Hāķca evvelde de ʿādet idi olur hālā
- 170 63 Kefere rūr-ı ķıyām vaķdi Őorarlardı ki Hāķ
Enbiyāya Őunu bildirmede aʿ lem O buńa
- Ne bilürsün ola Őāyed o ķarīb der kim Hāķ
Nās dā'im Őanaraķ ķurbunu ķorķsun zīrā
- 64 Münkire laʿ net ile nārı müheyyā ķıldık
65 Dōst u yardımcısız o dā'imi her ān ańa cā
- 66 Nārda yüzleri döndükķe der anlar ķāŐķī
Tāʿ atı ķılsaķ idi Hāķķ u Resūlce raʿ nā
- 67 Bizler uymuŐduķ efendilerimiz ekberimiz
68 Bizi bozdu iki ķat ķahr u laʿ n ola ańa
- 175 Eyle yā Rab Hābībine selām ol rütbe
Kim hāyāle bile küncü de degil ķün evfā
- Hem cihān yaradılardan be-ķıyāmet ola bu
Günde biń kere denür bu da ķalīl hep hāttā
- Yaʿ nī böyle denür o keşreti īmā ise de
Buńa maĥŐūr demek olmaz ola bundan evfā
- ʿİffeti nuŐı ile nisvāna da heme buyurup
Bī-havācibleri menʿ ķıldı Dügümlü Baba
- 69 Olmayıń cevri ķılanlar gice Mūsāya
Hāķ müberrā ķılararaķ cāhı daķı ķıldı ʿaķā
- 180 70 Müttaķīn ol diyerek ķavli Őaĥīķ ey mü'min
71 Sizi iŐlāķ u cürm ʿafv ede Tańrı eclā
- Kim eder Hāķķa Resūlüne iķāʿ at veriyor
ĥayr u āmālini Allāh keremle eclā
- 72 Ben heme gök ü yer ile kūha emānet ibrāz
Ķıldım o ķıldı ibā refʿ ediyor istidʿ ā
- Kendüce eyledi insān anı hāmlı līk o
Hem zālüm hem de cehūldur ķılamaz ise edā
- Anda var üç derece evveli Őerʿ i teklīf

‘Akl ile kalmadadır olmasa kalmaz haqqā

185

Haqqadır hubb u cezbe bunuñ ikincisi
Kalb ile kalmada kalb cisme emir pek bālā

Bil üçüncüyü bilā-vāsıta Mevlā feyzi
Cehl ü hayf ile pür ecsām mucibin kıl imhā

Evveli bāb ki vürüd ancak eriyor andan
Kasr-ı fevķānisi şānısi vü üçüncü a‘ lā

182/a *Sūretü'l-Ahżāb*

İdi bu bezm-i (*e/est*) içre veyā isti‘ dād
Ki ezelden beşere oldu o i‘ tā ma‘ nā

73

Kim kılup küfr ü nifāk edene qahrı Yezdān
Ehl-i imāndan ola tevbe qabül Mevlā

190

Ki Ğafūr müslim mücrimse demek böylece hayf
Hem Raḥīm cehl ile bī-‘ amd-i günāh olsa aña

Eyle yā Rab Ḥabībine selām hürmetine
Ver baña hayrı sen a‘ lem anı ben cāhil aña

Kıl anıñ hürmetine şerri de def‘ u ‘ afvı
Sen bilüp ben bilemem yine bu her hālde recā

Evveleydi (*ser-i bevvābīn*) ikinciye geçüp
(*Mīr-i mīrān*) u (*vezīr*) şālīşe Dügümlü Baba

Sūretü Sebe’in Mekkiyyetün ve Hiye Erba‘u ve Hamsüne Āyeh

1

1

Ḥamd kim ez-ezel olmuş olıcaq tā be-ebed
Tañrı cümlemize Allāh aydıyorum Aña

Kim anıñ gökde zeminde ne eriyorsa bütün
Uḥrevīde Aña ḥamd O bilür a‘ le’l-hükemā

2

Yere girüp çıkarı gökden erüp ne çıkıyor
‘İlm-i şāmil O Raḥīm etmede afvı eclā

3

Kefere rüz-ı kıyām ermeyecekdir diyor
De qasem ile o maḥzā erecek qaṭ‘ iyyā

5

Edici Ḥaḳ ki bilüp yer ü felek sırrın eḥaḳ
Zerre vezni büyük ü küçüğü gizlenmez Aña

4

Ede kim mü’min-i şālīḥce cezā-yı ḥeseni
‘Afv ile rızqını cennātıñ eder Tañrı ‘aṭā

5

Sa‘ y eden āyetim ibtāle beni i‘ cāza
Pek elemlü burada erer ‘azāba eclā

- 6 Hem bile derk-i şaḥīḥ şāḥibi kim ḥaḫ Furḫān
Rehber-i şer‘ -i Ḥudā kim o e‘ az ḥamd Aña
- 7 Der ki küffār delālet edelim mi ki şuña
Parça parça kemüğe der o olıcaḫ inşā
- 10 8 İftirā mı eder Allāha o mecnūn mu diyor
Kefere yolu yitirdi hem erer ḫahrım aña
- 9 Öñüne ardına baḫmaz felek vere muḥāt
Dilesem ḥāke baḫup nārla düşer aña semā
- Ḥaḫḫa rāci‘ ḫul içün bunda delīl var el-ḫaḫ
Aña nisbetle küçük şey ola ya‘ nī iḫyā
- Eyle yā Rab Resūlüne selām ḫürmetine
Ḥayrı ki hep diler aḫbāblara ḫıl nice ‘ aḫā
- Şerri maḫv eyle anıñ ḫürmetine öyle ki o
İlticā ile saña maḫvı eder idi du‘ ā
- 15 Arzı eflākı irā’ eyle de nuşhun ḫılıyor
‘ İber-efzā idi mülhem idi Dügümlü Baba
- 10 Luḫfu Ḥaḫ (Dāvūda) ḫılmaḫla zehī kūh u tıyūr
Oldu tesbīḫde peyrev ü ḫadīd yumşaq aña
- 11 Ki yapup zırhı geñiş ḫalkası evseḫ hem-vār
Ümmeti şāliḫ ola işe başırım ḫaḫḫā
- 182/b *Sūretü Sebe’*
- 12 Rüzgārı da Süleymāna musaḫḫar etdik
Ki bir aylıḫ yola erken ere hep bi’l-isrā
- Zuhrdan şoñra bir aylıḫ yola da vara zehī
Baḫırını şu gibi de anda zehī hem icrā
- 20 Emrimiz ile ederdı o ne diyor ise cin
ḫılmasa āteş ile ḫamçı idi ḫahr-nümā
- 13 Cin yapar idi Süleymāna mesācid ü ḫılā‘
Hem temāşil ki o dīn ehline bu ḫill eclā
- Ya‘ nī teşvīḫ içün resm-i melā’ikle rusül
İdi kim Ḥaḫḫa heme ḫulluḫ ederler āsā
- Hem büyük ḫavuz gibi lenger ü şaḫn u taşlar
Kūhlar gibi ḫazanlar da ḫıladı ra‘ nā
- Baña çok şükrü ḫılasız dedik Āl-i Dāvūd
ḫullarımdan ki pek az şükrü ḫılan bil ḫaḫḫā

- 25 14 Dileyüp mescid-i Akşâyı temâm yapmak için
Kâ'imâ riħlet o ki ede devâm cinler aña
- Böylece kıldık imâta bunu fehm edemeyüp
Heme itmâmda bildirdim idi bu gûnâ
- Ki ağac ıurdu ' aşâsın yiyerek erdi yere
Göriccek ıurmadılar orada öyle zîrâ
- Bilseler ğaybı ki cin yapmaz idi bu aña güç
Nâsa bildirdim anı da ħikemimce zîrâ
- 15 Sebe'in kavmine de meskenidir bize delil
Muttaşıl böstân idi eymen eyser aıvâ
- 30 Dedi meb'ûs nebî rızık verir Ĥaı yiyesiz
Şıkr ediñ belde güzel ' afv edici O eclâ
- 16 İnıiyâdsızdı şu seddinden aña seyl aııdup
Böyle böstân anıñ mürri u ıalil kıldık aña
- 17 Bu cezâ küfrünerdir küfrsüz olur mu cezâ
18 Bereketlü Şâm ile beyni eıaıı idi ıuvâ
- Öyleyin bir köye aıışama diğer köye güzel
Gice gündüz dedik emn ile gezesiz aıvâ
- 19 Fuıarâya ħaseden dedi ıöl olup uzaya
Erdi kendülere hep böyle sözü zılm-nümâ
- 35 ıalır irâd-ı meşel oldu perâkender bütün
Şabr u ħamd edenedir o da ' alâyim-efzâ
- 20 Zannını eyledi bunlarda muşaddaı İblis
Olmadı müslim ü münkir aña peyrev zîrâ
- 21 İmtihândı bulamaz şunda da şeytân delil
Ezelî ' ilmim ola birbirine o eclâ
- Cümle şeylerde nıgehbân cebâb-ı Yezdân
Bile bî-şekle o kim reynde nâs şu gûnâ
- ııl Resüle şalavât yâ Ĥaı emel fevıince
Ki şalâtle erelüm aña ol erdire saña
- ıün ıilede idi şabbâr u kebîr ' ışıa şekür
Erdi zîbâ dü şereflele ile Düğümlü Baba
- 183/a *Süretü Sebe'*
- 40 22 De dü ' âlemde baña hep ne şerik der küffâr
Yerde vü göklerde bu zerre ne ediyor zîrâ

- 23 Yer ü göklerde yoğ endād u i'āne kılamaz
Hem şeffi' i bulamaz kim ki icāzetsiz añā
- Ƙorkuda Ƙurmak ile şāfi' vü meşfū' ula
Zā'il olduđda bu bīmi şoruyor bu gūnā
- İzn-i Ğađ¹²⁹³ erdi mi derler dīne mü'minler ede
Ğađđ-ı mü'minde be-đađ fevzi Kebīr O a' lā
- 24 De kimiñ luťfu felekden ü zemīnden erzāđ
Ğavf-ı ilzāmıla demez o de ki Rabbim đađđā
- 45 Kıldı bir cāy-ı bedāhatçe olur istifhām
Bizde mi sizde mi yañılan eren fevz ü hūdā
- 25 Bu da ilzām be-nezāket ki kılan olsa da cürm
Size şormaz bize de sizdeki bir kārı Ğudā
- Bu su'āl ile murād anıñla cezā zīrā kim
Şoracağ bizleri şāhid kılaracağ hep ki Ğudā
- 26 De ki¹²⁹⁴ Ğağ bizleri cem'an kılılıcağ đađ icrā
Müşkilin dīncede fetđ ile bilür O a' lā
- 27 De irā'e kılıñ añā şerīk eylesiz
Pek 'Azīz O ediyor Ğükmü şerīk yoğ đāşā
- 50 Ede Allāđ Resūlüne be-tekrār şalavāt
Be-ezel hep ki eder olmadan 'ālem inşā
- Bizlere emri anıñla bize ki sūd bulalım
Şems eclā ise de pencere aç bizce zīyā
- Göçdüğünde heme meşhūd himemi pek baña da
Eder 'uđbāda şefā' atde Dügümlü Baba
- 28 Ey Ğabībim seni göndermedik illā đalkıñ
Hepisi üzre Resūl ederek etdim isrā
- Ʀā'ati eylese müjde verici her keremi
Etmese nār ile Ƙorđu verici đađđā
- 55 Ekşeri oldu Ƙuşūr eylemede bilmege kim
Añlamaz eylemeyüp diđđati maşrūf bil añā
- Diger āyet ki Resūl Ƙavmi lisānıyla gelür
Ağdem i' lānı demek öylece etdi ifā
- İbtidā fehm ede bu kendü lisānı üzre

¹²⁹³ B: İzn-i Rab erdi mi derler dīne mü'minler ede

¹²⁹⁴ A: De Ğağ bizleri cem'an kılılıcağ đađ icrā

Soñra hep elsinede neşri kıılınmağda edā

Hem ‘alā kıavl olur böyle de ma‘nā ki zamīr
(*Ķavmihi*) de kıılına bil bu Resūle zīrā

Hep kütübdür ‘Arabī nāzil olurken Cibrīl
Terceme kııldı fehīm edebile kıavmi añā

استعید با الله العظيم (وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا¹²⁹⁵)

60 Hiç bir ümmete bir ba‘ş-ı Resūl eylemeden
Kıılmaz anlara da kıahr u elem ile cezā

(*Ameriķa*) gibi kim şıyt-i nebī bulmazsa
Anda tefsīrle Resūl ‘ağlı dediler ‘ulemā

183/b *Sūretü Sebe’*

‘Ağlıñ idrāk edecek mertebesiyile el-ħaķ
Bil olur bunlara teklīf ü ‘iķāb birr u ‘aķā

Şer‘ ile bilmege mevķūf ise olmaz teklīf
‘Ağl ile bilmesi mümkünse gerek hep ifā

Nūr-ı Şāh-ı rusūlün O yaradup nūrundan
Kııldı bundan ne ki var kāffemizi hep inşā

65 Ya‘nī anlarda ‘uķūl yine o nūrdan maħlūķ
Verdi anlarca da imānı anıñla Mevlā

Yalñız ‘ağl ola ger ba‘zı umūrun müdrık
Sā’iriñ fehmine lāzım olur idrāk-efzā

Bil ikisince nebīye yine muħtāc kışı
‘İlm-i naķl ‘ağlı ediyor dü cihānda a‘lā

Ķalbdır fi‘le esās ħavf-ı Ħaķ eyler işlāħ
Bunda Ħaķdan olamaz gizlüce bir fi‘l aşlā

Bir ħadīs yazmada tefsīr-i İmām-ı Rāzī
Kıılayım derc-i me’alin buraya bil ra‘nā

70 ‘Ömrü bī-‘ağl u şıbyān¹²⁹⁶ ile fetretde olan
Diye dünyāda bize olmadı ifhām edā

Ħaķ caħīme yine fermān ü sa‘īd tā‘at eder
Kim şaķīse dilemez eylemek emrin icrā

Buyurur Ħaķ benim el-ħaķ sözüümü tıtmaz iken

¹²⁹⁵ “Hiç kimse başkasının günah yükünü üstüne almaz. Biz bir resul göndermedikçe azap da etmeyiz.”
İsrā Sūresi, 17/15.

¹²⁹⁶ Metinde “şabādan” olarak yazılmıştır.

Rusülü bilseñiz etmezdiñiz imān buña

Aḥseni aḥsen-i taḳvimiñ erüp cümle nebī
Bil ḥaḳıḳ aḥseni hep pādişeh-i her dü serā

Şalavāt anlara vü kendüye de şems ü kamer
Kaldı münḳād-ı celī Yūsufadır der-ru'yā

Şems batmışdı du'āsiyla rucū' kıldı o
Hem de tırdurdu çü bir gün ola vaḳt-i mesā

75

Yūsufuñ kendüyü görmekle kesüp nisve eli
Māh yarıldı buña parmağı bile eclā

Aña cümle rusülüñ mu'cizesi emşālin
Anlara fā'ıḳān ityānda Mevlā a' lā

Nūru hem aşl-ı ḥalā'ıḳ o demek hep fer' i
Aşlā tābi' ki heme aşl aña da o zībā

Ḥarbde dīdesi çıkup aḳanıñ çeşmini de
Gördüler etdi du'ā verdi hemīn Ḥaḳ eclā

Biri maḳtūl biri tımdan be-suḳūt fevt oldu
Eyledi öyle du'āsi ile zinde Mevlā

80

(Nefve) olmuşdu şehīd eyledilerdi defni
Kıldı (Şiddīḳ) du'āsiyla celī Ḥaḳ iḥyā

Medfeni dūr iken çıḳdı hem oldu olan
Şimdi alektirik idi demesün nev-ḥükemā

Ḥarbde etdi ' alāmetlü melekler meşhūd
Her biri düşmeni ejder gibi kıldı imḥā

Bir avuç toprak ile bozdu ' adū ordusun
Yed-i beyzā denür o dīdece andan aḳvā

Ġālib idi kefere anıñ ile bozuldu
Çün olup gözleri de öyle o ḥālde a' mā

85

Etdi imān aña bīdār olup (Aşḥāb-ı Kehf)
Kıldı çār yārin aña bād ile ba'ş ü isrā

Gördü kim nās o zamān demedi Furḳān bir bir
Çün bu meşhūd ü bedīḥiyi ne ḥācet inbā

Sebeb-i ' ilm-i tevātür bize öyle eriyor
Hemde küffārca ilzām ediyor şöyle edā

İnanur mu buña münkir ki o hep Ḳur'āna
Bi't-tevātür dīne kim aña odur ' ilm-efzā

- Mu' cize vaqde göre tıb olup o evfer 'İsā
Hikmet-i Haq o zamānda ki bu oldu haqqā
- 90 'Aşr-ı Mūsāda erüp çok şehere anıñ için
Yed-i beyzāsı müvāfıq idi hem hayye 'aşā
- Şöyle bir mu' cize-i dā'ime kim bu Qur'ān
Sūreniñ aqşarı mişlin bulamazlar fūşahā
- Dīn-i nev ermeyecek mu' cize-i dā'imedür
Kim kıyāmet gününe dek mişālsiz eclā
- İns ü cīn cem' olarak birbirine olsa mu' in
Mişli İrādda 'āciz dedi Tañrı eclā
- 184/a *Sūretü Sebe'*
- 95 Gelmedi oldu biñ üç yüz senedir bir mişli
Siyemā 'Aşr-ı Sa' ādetce ne çoqdur fūşahā
- Bir bir aqtār-ı bilādīñ fūşahāsı dağı hep
İmtihān oldu gelüp Mekkede her sāl eclā
- İmtihān böyle idi her biriniñ kavmi bile
Sa' yını bil çekerek harb kılarıdı hattā
- Sene-i kāmile sa' y ile hīç āyet mişlin
Demedi eyledi 'ācizliği ikrār fūşahā
- Dedi İmān edip eylemeyi bile hep
Bulmadıq mişlini çalışdıq idi şubḥ u mesā
- Hīç bu eşnāda taḥarrüzde bulunmaz idi kim
Müslimīn az olup vāfir idi çün a' dā
- 100 Şayısız bil ki tevātürle celī mu' cizesi
Oldu dībācece mi' rācı vü cüz'ī inşā
- Vaşf-ı mīlād ü Reḡā'ible mizāc pür-nūr
Hilye-i pākine dībāce hep icmāl ra' nā
- Evliyālarda ḥavāriqda Resūl mu' cizesi
Sāyesiyle ki heme vaqt eriyor o eclā
- Şer' -i Şāh-ı rusülün şāfi' vü vāfi vü kāfi
Pek devā verdi zehī anda Dügümlü Baba
- 29 Dedi küfārdı kıyāmet ne zamān böyle ise
30 De bu erse ne turursuñ ne de sur' atde buña
- 105 O zamān dense deyüp biñ seneden çoq bile var
Olmuş olur o ta' anüdde heme küfr-efzā

- 31 Kefere der buña eski kütübe inanmam
Hep nizâ‘ da olalar haşırda şöyle ammâ

Dönerek birbirine der rü‘esāya zu‘ afâ
Uymasağ āh size mü‘min olurduğ hep aña
- 32 Der cevāb biz mi çevirdik siz olup da mü‘min
Kendüñüz etdiñiz o cürmü ki o küfr ü haṭā
- 33 Döne şunlar rü‘esāya ki deyüp de sizler
Rüz u şeb küfr ile şirk cānibine mekr-nümā
- 110 Küfrü gizlü görerek qahrı söze nādım olur
Boynuna lāle taḫılur ki o āteş-efzā

Hağca a‘ māli ile bula cezā hep ebedī
‘Ömrü bu küfrce ḫatmi ebedīdir zīrā
- 34 Kānde kim erse rusül dedi şanādīdi şunuñ
Kāfiriz dīniñizi kibri ta‘ annüd-efzā
- 35 Bizde çok māl u veled aña kıyāsan çünki
Kılmayup yine ‘ azāb vere sürür hep ‘ uqbā
- 36 De ki Hağ rızkı eder baş u qalīl kime diler
Şanma ‘ uqbāya meşīl çoqlarda bilmez hağḫā
- 115 37 Māl u evlādīñiz etmez size qurbıyyetimi
Ancağ o mü‘mine kim eyleye işlāḫ-efzā

Ecr olur qat qat anı ger ola işlāḫ hālde
Sebeb olmağla veled ecri qadar ecr aña

184/b *Sūretü Sebe’*

- Māl ile ḫayr edecek ecr qalur cārīce¹²⁹⁷
Cennet içre olalar ḫāl-i emānda bula cā
- 38 Kim ki āyātımı ibtāl beni i‘ cāzı diler
Olur işāl-ı ‘ azāb idi müheyyā zīrā
- 39 De ki¹²⁹⁸ Hağ dilese rızkı çok eder dilese az
ḫayr olursa bu bilā-ḫad bedel i‘ tā da şuña
- 120 Ya‘ nī ‘ uqbā ile ya dünyevīde luṭfu yine
Rızqa esbābı verir mu‘ ṭisi ḫayrı evfā
- 40 Haşır edüp cümlesini ver melege bunlar mı
Ki size qaldı ibādetde o da şirk zīrā

¹²⁹⁷ A: Māl ile ecr edecek ḫayr qalur cārīce

¹²⁹⁸ A: De Hağ dilese rızkı çok eder dilese az

- 41 Der melekler seni taqdīs ederiz sen bize Rab
Belki şeytāna idi kim çok inanyor aña
- 42 Hāq diye birbiriñizce ola mı nef' u zarar
Kāfire der ki taṭiñ nār bu ki münkirsiz aña
- 43 Kefere der oḡunup beyyinece āyātım
Babamız dīnini diler bu ola terk eclā
- 125 44 İftirā demede Hāqқа hem aña sihr-i mübīn
Bilmez iken rusūlümle kütübüm ne haqқа
- 45 Selef inkārda olup anda olan devletden
Bunda yoḡ 'öşrī aña bile ki qahrım zīrā
- 46 De bir nuşh kılarım ki şunu birer birer
İkişer ikişer 'azm edesiz efkārca aña
- Öñüñüzde bulunan qahrdan inzār ederim
Baña mecnūn diyemez 'āḡil 'adīm bilür o da
- 47 Sizden ücret dilemem dilemedim Hāq şāhid
Ecriñiz sizlere ancaḡ ere Hāq qaşd eclā
- 130 48 De ki Hāq ehl olana etdi risālet ilqā
49 Geldi dīn Ka' beden eşnām gidüp olmaz peydā
- 50 Zu' muñuz üzre yañılsam o heme nefsimedir
Bende de her ne hidāyet-i kerem vaḡy-i Ḥudā
- Hāq niyāz sem' in edüp luṭfu qarīb kullarına
Olmadı kendü mekīn ma' nevī qurbıyyet aña

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ¹²⁹⁹)

- Olasız Hāqқа vü Resūlüne muṭī' ey mü'min
Baḡ ḡayātdır ki Resūl da' veti eyler ihyā
- Ya' nī küfr içre qalan meyyite beñzer zīrā
Aña Qur'āna muṭī' lerde ḡayāt bil ebedā
- 135 Bilesiz Hāq kişiniñ qalbi ile beyninde
Ḥā'il ü ḡaşriñiz ancaḡ olıcaḡ yine Aña
- Qalbe soñra gelecek şey'i de bilmekle Ḥudā
Bize qalbden de O nezdīk denilür ma' nā
- Sen baḡup gözdeki nūr dūrbīne geḡmekle görür

¹²⁹⁹ “Ey iman edenler! Sizi hayat verecek şeylere çağırıldıklarında Allāh ve Resūl'ünün çağrısına uyun ve şüphesiz bilin ki, Allāh kişi ile kalbinin arasına girer. Unutmayın ki, O'nun huzuruna götürüleceksiniz.” Enfāl Sūresi, 8/24.

Bir birinden yakın cāmlara etmiş imlā

185/a *Sūretü Sebe'*

Çeşminiñ kendü bedāhetde hūlūl etmediği
Dūrbīnlerde aña geçmedi emr-i eclā

Cām bī-münkiz iken nūr-ı başa geçer anı
Sāf görür görmedi hīç kimse o nūr ne gūnā

140 Nefes aldıçça kılar kalb u beden beyni hūlūl
Kālb u ebdānca enfāsla hayāt var zīrā

Rūh her cüz'ine cismiñ dağı şāmil eriyor
Birbirinden bilür aqreb anı her bir icrā

Nūru inse güneşiñ bunda güneş deniliyor
Kurşu bunuñ felek üzre olup inmez eclā

Nūru mihrin şīşeye erse şu haqqında muhīt
Kaṭreniñ her birine kendüden aqreb zībā

Rūh-ı ervāh u ni' am nūr-ı fuyūz-ı Yezdān
Yaradup rūhları pür eyledi luṭfu haqqā

145 Ni' met-i Haq ki bulur rūh nefes-i Raḥmāndır
Bī-hūlūl etmede Yezdān hep anıñla ihyā

Mü'min ü küfr arası kāfir ü imān arası
Bil bu hā'il diyerek yazmada bunu fūzalā

51 Pür feza' ḥaşrda küffār ki penāhı yok anıñ
Kurb-ı nār mevkıfı andan ola nāra ilkā

52 Orada biz diye imānı bedihī kıldık
Līk dünyāya ba' id yokdur o ni' met şuñā

53 Evvelā kāfir olur dūr u dırāz söylerler
Küfrüde ğayb idi ermez idi derki zīrā

150 54 Küfrüñ olur 'adem-i 'afvı selef-veş hā'il
Çünki meşkūk ü münkir idi ḥaşri aña

Qıl selām mübelliğ sırıñca Resūle Rabbim
Rih-i sermāye-i dāreyn bu bilā-ḥad evfā

Evlüyāsı oluyor vākıf-ı kurb-ı Yezdān
Öyle mezmūñ ki diyor hāl ile Dügümlü Baba

Sūretü Fāṭirin Melā'ike ve Mekkiyyetün ve Hiye Ḥamsun ve Erba'üne Āyeh

1 1 Ḥamd kim ez-ezel olmuş olıcağ tā be-ebed
Tañrı cümlemize Allāh aydiorum Aña

Ki zemīn gök yaradır Hāḡ melekden rusūle
İki üç ü dört daha çok etdi ḡanadı i' t̄a

Enbiyā beşere vahy u kitāba me'mūr
Ne diler ise eder ḡādir her şey zīrā

2 Hāḡa bir 'avn açacak bir kes anı ḡapayamaz
ḡılsa sed kimse açamaz O Hāḡīm 'iz-efzā

5 3 Zīkr ediñ luḡfu eḡaḡ var mıdır özge yaradan
Yer ü bārān semādan veren erzāḡ zīrā

Tañrı O özgesi olmaz nereye gitmede siz
Ya' nī kime ḡapıyorsunuz Hāḡ eḡaḡken eclā

4 Seni münkirseler o her rusūl oldu inkār
Hāşrda buña 'azāb şabr ile siz ecr-efzā

185/b *Sūre-i Fāḡır*

5 Bulma ey nās ḡurūr zindeḡi-i dūnyāca
Va' dimiz üzre olur nār u 'aḡalar zīrā

6 Size şeyḡān da anı vermeye der cürm için
Hāḡ ḡılar 'afvı diler ise kim etmez eclā

10 Size ḡaḡ' ā ki 'adū ḡaldı o düşmen bilesiz
Da' vet-i nār-ı sa'ır ḡılmaḡ o ḡaşdı zīrā

7 Kim ki küfr eyleser vardır aña ḡahr-ı şedīd
8 Mü'min-i şāliḡe var 'afv ile ḡayr ecr-i a' lā

9¹³⁰⁰ Kendü vizrin beḡenenlerle mi birdir şuleḡā
Hāḡ eder dilediḡin ḡāll dilediḡin be-hūdā

Cebri şırf şanma ezelde O bilüp ḡālimizi
Ki eder şuña göre 'ilm-i eşāḡla maḡzā

Kederi eyleme ḡāll olana ef' āli bilüp
Fi' li üzre ḡılarım böyle demek ya' nī cezā

15 10 Rüzḡārdan bulut īsālle zehī ḡuru yeri
Meyyit iken ḡılarım ḡay sizi de o ḡūnā

11 Kim ki 'izzi diliyor kāffe-i 'izzet benden
Hāḡ kelām Hāḡḡa gelen şāliḡ iş i' lā efzā

Hāḡ kelām söylese de işlemese bī-süddur
ḡizlü mekrinde 'azāb fā' ile mü'e'llim ebedā

¹³⁰⁰ 8. āyet tefsīrinin devāmıdır.

Gizlü de mekr-i eşer siz kaderin kılmasa Hâk
Mekke küffârı nice çok saña kıldı eclâ

12 Yaradup Âdemi hâkden sizi de nuṭfe ile
Dişi erkek de eden Rabbiñizim ben eclâ

20 Cümle nisvânı vü vaz' in bilürim her ' ömrü
Olmaz o nâķış ü vâfir bilürüm ben illâ

استعید با الله العظيم (فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْذِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَنْقِذُونَ¹³⁰¹) و (يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ
الْكِتَابِ¹³⁰²) وفي الحديث الشريف (انسان سعيد في باطن أمه الشقى في بطن أمه) وكذلك في الحديث الشريف
(السعيد قد يشقى والشقى قد يسعد¹³⁰³) وكذلك (الصدقة تردا لبلاء تزيد العمر¹³⁰⁴)

Şadaķayı verecek vermeyecek kimlerdir
O bilüp ' ömrünü etmiş demek öylece aña¹³⁰⁵

O¹³⁰⁶ bozulmaz buña göre buyurup Qur'ānda
Maḥv u işbât ile levḥin yazıyor Hâk ḥalâ

' İlmidir ümm-i kitâb levḥi mübâyin denemez
Öyle Qur'an ü ḥadîşlerde de birdir ma' nâ

Baķ bu levḥa göre olur ki ḥadîşde i' lān
Şadaķa ' ömrü mezîd etmede hem def' -i belâ

25 Levḥde oldu sa' idlerle şaķîler tebdîl
' İlm-i Bârîde olamaz bu da taḥvîl ašlâ

Cebri şırf şanma ezelde O bilüp ḥalimizi
Lîk vuķû' a geliyor cebrî-veş o ' ilm-i Ḥudâ

Bu da bil Hâķķa suhûletde ki hîç güç kılmaz
Ḳudreti bî-ḥadd u her şu' b da pek kolay Aña

186/a *Sûre-i Fâṭır*

13 Mü' min ü kāfire beñzer iki baḥr ola mı bir
Biri tatlu içilür biri acı ḥâr-nümâ

İkisinde de yinür tâze semek incü çıkar
Kâfir evlâdı da müslim ola sîretde hüdâ

30 Gemiler şu yarıyor luṭfum erüp şükr edesiz
Müşrikiñ menfa' ati burada müslim ebedâ

14 Gıceyi gündüze rûzu gıceye ķor uzatur

¹³⁰¹ “Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.” A'râf Sûresi, 7/34.

¹³⁰² “Allâh dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır; ana kitap onun katındadır.” Ra'd Sûresi, 13/39.

¹³⁰³ “Şüphesiz cennetlikler, üzerindeki köşk sahiplerini sizin doğu ve batı ufkunda kavuşmakta olan parlak yıldızı gördüğümüz gibi görürler. Çünkü aralarında fark vardır.” Buhârî, Bedu'l-halk, 6.

¹³⁰⁴ “Sadka belayı def eder ve ömrü uzatur.” Buhârî, zekât, 11.

¹³⁰⁵ B: O bilüp ' ömrünü etmiş demek öylece şuña

¹³⁰⁶ B: Bu bozulmaz buña göre buyurup Qur'ānda

- Şemsi vü mâhî kılar emrince muvakkat eclā
- Rabbiñiz bunu eden mülk anıñ eşnām ise hep
Edemez hırma çekirdeklerde¹³⁰⁷ şaqqı āsā
- 15 Ger du‘ ā etseñiz o gūş edemez eyler ise
Yine bī-nef‘ oluyor nesne kılamaz қа‘ ā
- Şirkiñiz küfr edüğünü o kıyāmetde muqır
Var mı Mevlā gibi bunu saña eden inbā¹³⁰⁸
- 35 16 Ey heme nās siz olup Hāqqa hemīşe muhtāc
Hāqda bu vaşf olamaz fevzi kılar hamde sezā
- 17¹³⁰⁹ Dilese gidererek sizi diğere kavm getürür
Bu dağı şanma yine kim gele pür ‘usr buña
- 18 Kimseniñ ma‘ şıyyeti digere yüklenmeye baq
Akrāba ise niyāzdası da bir şey ki fenā
- Sūd-ı pend ola beni görmeden imān edene
Hem namāzda eriyor kim be-ħuşū‘ eyler edā
- Kim günāhdan ola pāk kendüyü pāk etmiş olur
Hāşre erdikde bu bī-bāk u sürür-nāk eclā
- 40 19¹³¹⁰ Olmaz a‘ mā vü başır nūr u karañlık yeksān
Gölge hār yerine teşbīhi maħaqqāqdır aña
- 20¹³¹¹ Hāy u meyyitte degil bir dilesem kim işidir
Kabr-i qalbinde kefūr nuşkuñu almaz ki hüdā
- Meyyite mu‘ cizesi ile ederdi ismā‘
Hāqquñ ‘ilminde celī müşrik olur şu ma‘ nā
- Cebri şırf şanma ezelde ki O bilür zīrā
Hep eder şuña göre ‘ilm u hikemle maħzā
- 21 Sende münzīr yine hādī-i haqqı ben olup
22¹³¹² Geldi her bir ümeme nuş edenler zīrā
- 45 23¹³¹³ Şunuñ inkāri-veş evvelkiler olur hem-dem
Rusül imdi kütüb ü beyyine yine zībā
- 24¹³¹⁴ Şoñra küfr eyleyeni kahrıma tutdurdum ben

¹³⁰⁷ B: Edemez hırma çekirdekleri şaqqı āsā

¹³⁰⁸ B: Var mı Mevlā gibi saña bunu eden inbā

¹³⁰⁹ 16 ve 17. āyetlerin tefsīridir.

¹³¹⁰ 19, 20 ve 21. āyetlerin tefsīridir.

¹³¹¹ 22. āyetin tefsīridir.

¹³¹² 23 ve 24. āyetlerin tefsīridir.

¹³¹³ 25. āyetin tefsīridir.

¹³¹⁴ 26. āyetin tefsīridir.

- Kim numüne bilene şirk edene bu zîrâ
- 25¹³¹⁵ Hem semâdan şu bulup çıkmada dürlü semerât
Kühlar sūd sefîd ü kırmızı râh benzer aña
- 26¹³¹⁶ Nâs ile hâkda gezen kâffe-i hayvânlar ile
Koyun ü inek gibi bil rengi yine bu gūnâ
- 186/b *Sûre-i Fâtır*
- Hağdan ancak ki ziyâdesi ile kırkar o kim
Derkce ef'âl u şîfâtın digerinden a' lā
- 50 Ref' ile ism-i Celâl okunur anı bil hep
Hağ 'ibâdında 'azîz etdi demek şu gūnâ
- Ki denür çok kereme kırkuyor-âsâ eyler
Hağ münezzehse de havfdan kerem öylece aña
- Hağ 'Azîz hem de Ğafûrdur ezeli vü ebedî
Evliyâ demek o 'âlim ki degil sözce edâ
- Kalma kâlhâne-i kalde ola gör hâl ile hîll
Cevheri kılmalı şâf ermeli mağşad o aña
- 27¹³¹⁷ Kim ki Qur'ânı tilâvet eder erkânla namâz
Kârı rızkımla verir sırrı vü 'alende zîbâ
- 55 28¹³¹⁸ Ki kesâdsızca erer ecir ticâret emeli
Hem ziyâde verile 'afv u şekûr sa'yi aña
- 29¹³¹⁹ Hağ bu Qur'ân ile vahyimde muşaddık selefîn
Ben Habîr hep dile ef'âli başîrim eclâ
- 30¹³²⁰ Hem 'ibâdımnda seniñ ümmetiñi bi't-tercîh
Bâkiyen bunlara Furkân hep oldu i' tâ
- Var 'amel eylemeyen nefsine zâlimleri de
Gâh 'amel gâh kuşûr eden olur hem eclâ
- Dâ'imi 'avnım ile 'âmili de vardır kim
Hayra sâbîk o zehî ekber 'inâyet bu 'atâ
- 60 31¹³²¹ Bu hem 'avfim ile hep cennete iskân kılınur
Erer altun bilezik elbîse ipek eclâ

¹³¹⁵ 27. âyetin tefsîridir.

¹³¹⁶ 28. âyetin tefsîridir.

¹³¹⁷ 29. âyetin tefsîridir.

¹³¹⁸ 30. âyetin tefsîridir.

¹³¹⁹ 31. âyetin tefsîridir.

¹³²⁰ 32. âyetin tefsîridir.

¹³²¹ 33. âyetin tefsîridir.

- 32¹³²²   Kālbce der ḥamd ola Ḥaḫḫa ḥazeni giderdi
Tañrı bil ‘afv buyurur şākire eltāf-efzā
- 33¹³²³   Ebedī anda iḳāmet O buyurdu iskān
Ki bize renc kelāl u külfet olamaz ḫaṭ‘ā
- 34¹³²⁴   Kāfire nār-ı sa‘īr mevtle de yoḫ yine rehā
Ehveniyyet bile bulmaz bu da küffāra cezā
- 35¹³²⁵   Anda feryād ki çıkar edelim īmān u şevāb
Dene düşünecek ‘ömr olmadı mı hep eclā
- 65   Ki bülüg demek o ‘ömr ermedi mi pend eder
Bulma yardım heme azdıñ idi nār vāfī saña
- 36¹³²⁶   Yer ü göklerdeki ḡaybı da bilür hep Allāh
Dilde menvī olana ‘ilmi de evfer zīrā
- 37¹³²⁷   Sizi eslāfa ḫalef eyledi yerde bilesiz
Kim ki küfr ede ziyān kendüye ḫıldı ḫaṭ‘ā
- Kāfire küfrde¹³²⁸ faḫaṭ ḫahr-ı İllāhī çoḫ eder
Kāfire hem o ziyān artırır ancaḫ ki aña
- 38¹³²⁹   De şerīk dedigiñiz Tañrıya yerde yaradup
Āsumānı da şerīklik bularaḫ söyle baña
- 70   Öyle hem var mı kitābım ile şirkince delīl
Birbirin aldadıyor bu diyerek hep şüfe‘ā
- 39   Ḥaḫ yeri vü gökleri ḫudretle tutar kim ṭuruyor
40¹³³⁰   Olsa zā’il hīç olur mu eden imsāk eclā

187/a *Sūre-i Fāṭır*

- 41¹³³¹   O Ḥalīm hem de Ğafūr aña ki nādīm anda
Ehl-i Mekkede yemin oldu kim evvel icrā
- Der Resūl erse her ümmetden olurduḫ ihdā
Līk Resūl gönderilince ne o nefretde saña
- 42¹³³²   Yerde kibr u ḫılıyor fi‘l-i ḫabīḥ ḫāleti bil
Edene rāci‘ olur kimseye gitmez zīrā

¹³²² 34. āyetin tefsīridir.

¹³²³ 35. āyetin tefsīridir.

¹³²⁴ 36. āyetin tefsīridir.

¹³²⁵ 37. āyetin tefsīridir.

¹³²⁶ 38. āyetin tefsīridir.

¹³²⁷ 39. āyetin tefsīridir.

¹³²⁸ B: Kāfire küfrü faḫaṭ ḫahr-ı İllāhī çoḫ eder

¹³²⁹ 40. āyetin tefsīridir.

¹³³⁰ 41. āyetin tefsīridir.

¹³³¹ 42. āyetin tefsīridir.

¹³³² 43. āyetin tefsīridir.

75	43 ¹³³³	Selefinde de budur de'b-i kadīm kim Haḫdan Anda tebdīl ü taḫvīlde olmaz aṣlā
	44	Gezmiyorlar mı selef 'ākibeti bāhirdir Görmüyorlar mı o kuvvetde bināda evfā Beni bir şey edemez yerde vü gökde 'āciz Ḳudret ü 'ilm-i ledünnümle muḫāṭ hep eṣyā ¹³³⁴
	45	Der-'aḫab kılsa idi yerde gezen koymaz idi Ḳahrı vaḫtine ḳor anda bilüp eyler icrā Yer ü gökler ile 'arṣıñ ṭolusu ola ṣalāt Ṣāh-ı kevneye ki nūruyla cemī' i ra' nā
80		Melek-āsā hep 'ulūmlarla da zū'l-ecniḫadır Bāl u per açtı zehī fiṭrat-ı Dügümlü Baba <i>Sūretü Yāsīn Mekkiyyetün ve Hiye Ṣelāṣü ve Ṣemānüne Āyeh¹³³⁵</i>
1	1	Anları demede Fārūḫ hemān Tañrı bilür İbn-i 'Abbās ü diğeri olmada te'vīl-efzā
	2, 3 4	Hikmet-i cāmi' a Ḳur'ānımıza ola ḳasem Müstaḳīm rāhca heme sende rusūlden a' lā
	5 6	Kāfire ḳahr edici mü'mine erḫam Haḫdan Oldu inzāl ¹³³⁶ ki ola nāsda enzār icrā Fetret olmaḳ ile müdrük değil ammā ḳavmiñ Oldu babalarına böylece bunlar inbā
5	7	Olmayup mü'min Aña bunlara ḫaḳ ḳavl-i va' id Vardır 'ilmim ezeli böyle ḳalıyor maḫzā
	8	Çeñesine degin a' nāḳına lāle ṭaḳdıḳ Açmayup çeşmini serkeşçe olur kibr-efzā
	9	Öñüne ardına ḳıldıḳ emeli cehli de sed Ḳapadıḳ çeşmini de şöylece bāhir ma' nā Kim Ebu Cehil atacaḳdı eline yapışup Dileyüp hem birisi ḳalmış iki göz a' mā
	10	Etmez imān pek aña ḳorḳu verüp vermediğini Ḳıldı 'ilm-i ezelimiz de yine şu günā
10	11	Fā'ideñ mü'min-i Ḳur'āna vü 'uḳbāya olur

¹³³³ 43. âyet tefsîrinin devâmıdır.

¹³³⁴ A: Ḳudret-i 'ilm-i ledünnümle muḫāṭ hep eṣyā

¹³³⁵ Yā insān ki Muḫammed 'aleyhi ve 'alā ālihi's-selām veyāḫūd yā seyyidü's-şir ile yine aña ....

¹³³⁶ B: Oldu nāzil ki ola nāsda enzār icrā

‘Afv u ikrāmım ile ol buña tebşîr-efzâ

Ꞓulda bil cüz’î irâde ile Hâķ ‘ilm-i ezel
Ꞓılmayup hulfu görünür hep o gūnâ hâķķâ

Cebri şırf kılmıyor O cüz’î irâde cārī
Lîk vukū‘a geliyor cebrî-veş o ‘ilm-i Hūdâ

12 Meyyiti cāhili ihyâ kılarız bir bir işin
Yazarız levhce edīm bile olmuş muşşâ

13 Ehl-i (*Anṯākya*)ca kııl şöyle de îrād-ı meşel
Çün rusül emrimiz ile aña kıldık isrâ

187/b *Sūre-i Yāsīn*

15 14 İkisi evvel erüp kılmadı anı taşdıķ¹³³⁷
Bir de te’yīdle gelüp dedi Resülüz hâķķâ

15 Dediler siz de bizim gibi beşer olup da
Nesnede vermedi Hâķ kızb-i kelām bu ammâ

16 O rusül dedi bilür Tañrı Resülüz size biz
17 Kıılmaķ ancaķ işimiz sizlere biz dīn inbâ

18 Dediler ermedi emṯâr teşe’üm ederiz
Şöyle ısrārca size recm ü elem çok kıat‘ ā¹³³⁸

19 Dedi bunlar anı kıılan size îmānsızlık
Havfımı vermedesiz sizdedir isrāf eclâ

20 20 Şehre îrāķca idi kıoşdu (*Habībū’n-Neccār*)
Dedi ey kıavm rusül için kıılñ îmānı edâ

21 Bunlara mü’min olasız dilemezler ücret
Hâķ rehinde size olmaķda hidāyet-efzâ

22 Baña n’oldu ki beni hâķ eden Allāh ki bu hâķ
Kılmayam kıulluķ O bil merci‘ iñiz çün ebedâ

23 Ben edinmem bunu Rab kim dilese şerrimi Hâķ
Kırtarıyor mu bu bir nesne için mü şüfe‘ ā

24 Böyle dersem baña da demeli kim azdı açıķ
25 Mü’minim Rabb-i hâķīķiñize tıyuñ maḥzâ

25 26 Kııldılar bunu şehīd buldu cinān-ı da‘vet o
27 Dedi bilse idi hep kıavm eder îmān buña

28 Der ki Gufrān u baña Rabbimiñ ikrāmıdır

¹³³⁷ B: İkisi evvel erüp kılmadı taşdıķ anı

¹³³⁸ B: Şöyle ısrārca size recm ü elem çok hâķķâ

- Kavmi hep oldu helāk gelmedi ‘ asker zi-semā
 29 Kaldı bir şayhada bunlarda sönük nār gibi
 30 Kıla hasret rusül erdik de eden istihzā
 31 Mekkeniñ ehli de bilmez mi ki bundan aqdem
 Kıldıq ihlāk qurūna ric‘ atı qılmaz baq aña
 32 Cümle nās ‘ ind-i şerīfimde olıcaq maşşūr
 33 Kuru topraqda delīl çün baq olurlar ihyā
 30 34 Nice çok dane çıkup ekl ediyorlar anı
 Ki hadā’iğ yaradır ħurma vü ‘ inebde evfā
 35 Nehri de aqıdırız ekl ediyor meyvelerin
 Halkı bunlar edemez ħamdı neden kılmaz edā
 36 Her bir ‘ aybdan da munezzeh ne Kerīmdir Hāq kim
 Kıldı envā’ -ı nebāt zevc ü zevce inşā
 37 Beşeriñ bilmediği şeyden eder böylece hem
 Bir delīl kudrete de leyl ediyor O isrā
 38 Ki qarañlıq erişür anda olur nez‘ -i nehār
 Hem güneş seyri nice ise muqadder mecrā
 35 Bu da taqđiri ki ħükmü eder O bī-endād
 Ezelī ‘ ilmüne meşmül olup her eşyā
 39 Māh seyrende menāzil ederek hem ta‘ yīn
 İnce ħurma dalı-āsā olur ‘ avdı icrā
 40 Māha sebkatde degil gün ü nehārda geçe hep
 Oldu vaqtiyle felek cümlesine de mecrā

188/a *Sūre-i Yāsīn*

Kılarak baħre şebīh encum-ı seyyar seyyāħ
 Baq bu āyetde nucūm zeyn-i semā’ vü dūnyā

استعید با الله العظيم (رَبَّنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ¹³³⁹)

Felegiñ cümlesi şeffāf olarak çünki nucūm
 Baqacaq bunda görünür demek anda ma‘ nā

- 40 İtişālsız bile dense yine öyle görünür
 Görünüşü gibi Hāq kıldı demekdir inbā

Dedi lāħaq ħükemā şemsi dolaşmaz kevnī
 Etmede devri nucūm u kürece hem dūnyā

¹³³⁹ “Gerçek şu ki biz yakın göğü kandillerle süsledik.” Mülk Sûresi, 67/5.

(*Mustağarınca*) kılar devrini bak bu da delil
Der ki merkezde güneş dönmede zeyli bālā

Diger āyetde qarārgāh bu zemīni dedi Haq
Hem maqar hem de bu devr etmededir bu gūnā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا¹³⁴⁰)

Olma hiç münkiri var hep ki semāvāt ü zemīn
Bağ Talāk sūresine āyete zībā ma^c nā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ سَمٰوٰتٍ وَّ مِّنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ وَّ اَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا¹³⁴¹)

45 Haq binā kıldı yedi gökle zemīnden mişlin
Bilinene hep ola fermāni nüzülde eclā¹³⁴²

Bilesiz böyle bütün şey'e de Qādir Allāh
Hem Anıñ 'ilmi ile oldu muhāṭ her eşyā

Hükemā arzı deyüp bir kürevīdir derler
Eyler el-ḥāk buña da işbu cevābı 'ulemā

Kürevī olsa da ol iç içe kat kat yedidir
Hem aqālim olur nām zemīnle işşā

Bu zemīn ile felek beyni küreler yedi şaf
Her biri arz denür çün kim o da zeyl-i semā

50 'İlm-i zāhirce vü bāṭınca da çok ma^c nā var
Kürevī olsa da bu oldu yedi nāmı aña

Hükemā çok tarafın bilmediği kim dünyāniñ
Nice mümkün bile ḥāriclerini kaṭ^c iyyā

Şiddet-i berd ü ḥar ile görölmez nice yer
Bilemez baḥr-ı muḥīṭiñ ötesin hem ḥālā

(*Amerika*) tarafında bilinüp ba^c zı maḥal
Bunda mechül maḥalli bile mervī ḥālā

Taraf-ı zırde bu dünyā gibi olup küreler
(*Arzın*) denmesi mümkün denilür yine aña

55 Yeki digerele felek nisbet olup hep oluyor
Fevkine göre o yer zeyle de nisbetle semā

Ya bunuñ nişf-ı küresi olarak zeyli zemīn

¹³⁴⁰ "Rabb'iniz ki, sizin için yeri döşek, göğü bina kılmıştır." Bakara Sûresi, 2/22.

¹³⁴¹ "Yedi göğü ve yerden de onların benzerlerini yaratan Allāh'tır. Allāh'ın gücünün her şeye yettiğini ve yine Allāh'ın ilminin her şeyi kuşattığını bilesiniz diye O'nun buyruğu gelip, bunlar arasında (bütün evrende) sürekli gerçekleşir." Talāk Sûresi, 65/12.

¹³⁴² B nüshasında 45 ile 75 arasındaki beyitler yer almamaktadır.

Üstümüzde bulunan nıfına bağıdıkda semā

188/b *Sūre-i Yāsīn*

Yine manşūş (*tabāken*) bu demektir kat kat
Kürevī içrede hep böyle dediler buña

Ferş-i mebsūt gibi ta' bīr zemīne hem de
Görünüşde olan aḥvālde olur sehl-ārā

İttisālsiz kürevīyi cehele fark etmez
Tuysa Qur'ānda çok olur idi münkir eclā

60 Var hep eflāke 'adem eyleyen isnādın hep
Ya' nī bī-ḥad hepisi dedi fezādır zīrā

Bī-nihāyetlik ile müntehīlik vezn olsa
Der mi bī-ḥad buña inşāfı ederse 'uḫalā

Naḫle bağıdıkça bu küfr edüğü pek bāhirdir
Hükm-i Qur'an ü eḥādise mübāyyin kat' ā

Raşad ile dediler cism-i felek nā-meşhūd
Şer' -i ekremde de şeffāf denilmekde aña

Denilemez ki nucūm seyrine olmaz ḥā'il
Kılınur şer' ile iḥbār heme ebvāb-ı semā

65 Haḫḫı ma' dūmda bu ta' bīr kılınur aña şaḫīḥ
Bī-nihāyet demek 'ālemlere olmaz ḥaḫḫā

Ki 'aḫā'id kütübünde buña ehl-i sūnnet
Reddedir naḫlen ü 'aḫlen dir edille zībā

Rūḫumuzla yaşayup 'aḫl ile derk eyler iken
Bulmuyor künh-i ḥaḫīḫat buña 'aḫlen ḥükemā

Artık 'ālemleri idrāk degildir kābil
Herkes bilmesi lāzımları bildirdi Ḥudā

Bildirir ehline Ḥaḫ sırrı o da ḥıfz eyler
Her ne de bulsa lüzūm olmadadır o inbā

70 Ḥāriḫu'l- 'āde biriniñ görüneñ ḥāli de ger
Şer' a uymazsa bulup uymamalı yine aña

Cezbe-i Ḥaḫ ile ise bu mükellef olmaz
Yine uymaḫ olamaz ḫadri iken bil a' lā

Ḥükemā sözleri ger şer' a toḫunmazsa olur
Ger muḫālifse bunu dinlemek olmaz aḫlā

Dediler hem küre-i arzdan ekber küre var

- Küre-i arzda bulunduk olur azlık kaç' a
- Böyle az yerde yeri efdal-ı ' âlem olmak
Olamaz dedi cevâbı verelim Hâk hâkkâ
- 75 Sâ'ir a' zâyâ göre dîdemiz az kaç' a iken
Bağarak merdümün olur orada kâm-efzâ
- 41 Hem delîl bak beşer evlâdı ile yüklerini
42 Fülke maħmûl kılarız mişlini de hem peydâ
- İşbu mişlin yazıyorlar ki küçük kayık ola
Çün müfessir bilemez görmedi vapur zîrâ
- 43 Dilesek batırırız bunu hâlâşcı bulamaz
44 Raħmetim eyleyen ' ömrü degin öyle ihyâ
- 45 Denecek bunlara eslâfı vü haşri düşünüp
Korķasız raħm ede Bârî olur o küfr-efzâ
- 80 46 Gelmez inkâra gelen cümle edille ki kavî
Anlar i' râz ederek küfrü kılarlar icrâ
- 189/a *Sûre-i Yâsîn*
- 47 Ediñiz dense size luř-ı Hudâdan infâk
Kefere mü'mine verdi bu cevâb-ı bî-ma' nâ
- Bunu Hâk istese bir bir eder iç' am derler¹³⁴³
Hem de techîl eder esbâbı eder haķdır aña
- 48 Dem-i haşri deyiñiz şâdıķ iseñiz der kim
49 Gözlüyor aķdem şûr haşm iken ermekte buña
- 50 Ehline ' avd u veşâyâda bu kâdir olamaz
51 Şûr-ı şânîde ķubûrdan gele sür' atle baña
- 85 Bu demektir ki gören böylece küffâr erer
Pek muħavvif ola deyü bil hep eder kim aña
- 52 Diyeler vah bizi merķadca kim eyler ib' âş
Dene Tañrı dedi böyle rusûl-i haķ zîrâ
- 53 Sâde bir şayha olup cümlesi nezdîme gelüp
54 Olmayup zûlm eder ancak ki be-haķ emr-i cezâ
- 55 Cennet ehline erer fikrden efvâ en' um
56 Sâyede mütteki ezvâcla serîri a' lâ¹³⁴⁴
- 57 Cümle meyve ile var her ne kılarırsa maķşûd

¹³⁴³ A: Bunu Hâk istese bir bir kılar infâk derler

¹³⁴⁴ B: Sâyede mütteki ezvâcla serîri ra' nâ

- 58 Ru'yet-i Hâk ile de ola selâmı evfâ
- 90 59 Müslim ü kâfir u şâlih ile t̄alihlerce
Müteferriğ ola sizle gelecek emr-i Hudâ
- 60 Buyurur kâfire dedim idi kim şeytâna
Olma tâbi^ç o sizin düşmanınız bil eclâ
- 61 Râst yol kim baña kulluğ ediniz emrim idi
62 Böyle fikr eyle bu aldatdı selefce zîrâ
- 63 Bu cahîm sizlere mev^ç üd denüp olur izhâr
64 Hemde bil küfrünüz için giriyor siz haqqâ
- 65 Dehene mühr vururuz elleri söyler hep işi
Kademi şâhîd olur kesbi nedir ser-tâ-pâ
- 95 66 İstesem anları dünyâda da a^ç mâ kılarım
Yolda ^ç umyânca gezer nice nigâh etsün aña
- 67 Dilesek bunu cemâdîñ birine meshû ederiz
İleride gerüde hep hareketsiz kaç^ç â
- 68 ^ç Ömrü atvel bunağın halkı mübeddel zîrâ
Heme¹³⁴⁵ bilmez mi cemâda kılarım şu günâ
- 69 Şi^ç ri öğretmedik olmaz o nebîde lâ'ik
Vahy olandır aña Furqân-ı mübîn pend-ârâ
- 70 Ki ede hay olana bunuñ ile hep inzâr
Haqq-ı küffârda hep haqq ola kahrım zîrâ
- 100 71 Görmüyorlar mı şerîksiz yed-i kudret ile biz
Yaradınız nice hayvân kazanur kul güyâ
- 72 Eyledim gâlib o hayvânlara ki kullanup
73 Lehm-i me'külli ekl ediyorlar zîbâ
- Çok menâfi^ç lerde anıñ ile mevcûd olarak
Südünü nüş eder şükrümü kılmaz mı edâ
- 74 Yardım ümmîdle şerîk kılmada küffâr azup
75 Böyle olmaz kefere cünd ki hâdim buña
- 76 Olma kâfirlere maẖzûn görürüz gizlü vü açık
77 Nuḫfeden halk ederiz bizce de a^ç dâ evfâ
- 105 78 Der ki çürük kemigi kim ede ihyâ çü meşel
Yok iken yaradınız anı unutdu ammâ
- 79 De ki halk eyleyen anı edecek hep ihyâ

¹³⁴⁵ B: Hem de bilmez mi cemâda kılarım şu günâ

Cümle şey'i de anıñ bildigi emr eclā

189/b *Sūre-i Yāsīn*

80 (Merḥ u 'Afār) Yeşil u şulu nihāl iken de
Çıkarır nār olur mürdeleriñ o āsā

81 Gökleri yeri yarattı çün O mişlin yaradır
Ki hemīn yaratıcı a' lem ol el-ḥaḫ zīrā

Yaradılan yine ' aynı ki degildir mişli
Līk i' āde de olur çünki mişāl öyle aña

110 82 Şanı ancak ne diler ise olur ol diyecek
83 Her neḫāyışca tenzīh ederiz kim a' lā

Şeyleriñ cümlesi taḫdīr-i İlāhīde olur
Aña rāci' siñiz O kılmadadır ḥaḫla cezā

Lūtf-ı ḳahr ile tecellā ki hemān kāffeye de
' Adedi ile şalāt ḳıla Resūle Mevlā

Resm-i ḥaḫca bil ' uḫd-ı (¹³⁴⁶ كُنْ فَيَكُونُ) remzin edüp
Ḥaḫca dil rabḫını kılardı Dügümlü Baba

Sūretüŝ-Şāffāti Mekkiyyetün ve Hiye Mi'etün ve İŝnetāni ve Semānüne Āyeh

1 1, 2 Be-melek etdi ḳasem Ḥaḫ ki o şaf şaf zībā
3 Men' -i şeyṭān edüp vaḫy u ilhām-nümā

Yāḫūd erbāb-ı cihād ya ' ulemā ya ervāḫ
Her birinde bu şıfatlar ola bilür ḥaḫḳā

Mā-sivā'llāha ḳasem kıлмаḫ olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep maḫzā

4 Birdir ancak size Rab kim yer ü eflāk Rabbi
5 Cümle beyni ile maşrıḳlara Rab Ḥaḫ yektā

5 Her günüñ maşrıḳı olmaḳla bu cem' anıñ için
Böyle hep batması bu aña kifāyet-efzā

6 Verdik encum ile ziynet-i felek dünyāya
Çünki şeffāf felekler o görülmekte aña

7 Cümle şeyṭān ki degil ṭā' atimizde andan
Encumu erdi semā' şavtı kılındı ḥaḫḳā

8 Tıyamaz nuṭḳunu bu ki mele-i a' lāniñ
Her ṭarafdan kılinur ṭard ü ' azablar ebedā

¹³⁴⁶ Yāsīn Sūresi, 36/82.

- 9 Çün melā'ikden o sirkat ile apsa bir söz
10 ıla sūzān Őihābı eriyor nār-āsā
- 10 11 Kāfire Şor yaradılmada eşed anlar mı
Yosa kendü mü ki cüz'ice amurdu zīrā
- 12 Sen ta' accübde be-küffār o edüp istihzā
13 Nuş olunduk da hemān denilmemekde zīrā
- 14 İnŐikā-ı kamer-āsā göricek mu' cizeñi
15 Çü hemīn sihr dedi ılmadadır istihzā
- 16 Bā-memāt¹³⁴⁷ hāk kemügümüz yine hīç dirilmek
17 Bize adem ölen ābāmızda var mı ' acabā
- 18 Ey Resūlüm de haāretce olur cem' u haŐr
19 Őūr-ı vāhidle ki alup baaca nās āna
- 15 20 Diye kim vay bize bu yevm-i cezādır dīnce
21 Denilür fark günü bu etdiñ ebedī istihzā
- 22 Ey melek ıl anı zevcesini eŐnāmı ile
23 Dūzaa sev u īād diyecek Hā eclā
- 24 Hem alıoyuñ anı kim diye evvel her işi
Kim su'ālī de ' azabdır buña böyle zīrā
- 25 Bunlara dene anı birbiriñiziñ naşrı
26 aresi zūll ile münād turur o günü belā

190/a *SūretüŐ-Őāffāt*

- 27 Ta' n için birbirine ıla su'āl ile cevāb
28 Tābi' olan rü'esāya diye bā' iş-i Şer āna
- 20 29 Derler anlar sizi biz bulmadı idi mü'min
30 Cebre ādir degiliz sizde çün ' iŐyān mazā
- 31 Oldu ha cümlemize Hādan ' azāb bu aasız
32 Biz azup sizi de azdırdı idi hem de fenā
- 33 Rū'esāsı vü tebe' a nārda orta ala hep
34 MüŐrikīne ılarınız böyle cezāyı haā
- 35 urulurlar idi tevhidim olunca ifhām
36 Derdi olmaz Őanemin Őā' ir mecnūna fedā
- 37 Bellü ba Hā ile taŐdı-i rusülle bu Resūl
38 Hem de inkārda ahrım ola nūŐ zehr-nümā
- 25 FūŐahā mu' terif-i ' acz idi Őā' ir demedi

¹³⁴⁷ A: Bā-memāk hāk kemügümüz yine hīç dirilmek

Cehd ile küfr feşhlikleri iken aqvā

Haqqına derse de a' kal ' uqalā-yı küffār
Dedi nādānları şā' ir-i mecnūn haşā

- 39 Yine küffāra diye Haq size a' mālce cezā
40 Ancaq ihsān ola ihlāşlu kuluma kaṭ' ā
- 41 Verilür rızq u fevākih aña ma' lūm vaşfi
42 Bī-nihāyetdir ' ināyet aña bir bir ra' nā
- 43 Pür-ni' am-ı cennetiñ içinde serīrlər üzre
44 Birbirine müteķābildir olup kān-ı vefā
- 30 45 Pek sefid hem de elin bāde tolu cām verilür
44 Sekr u sersemliği vermez keder etmez bil aña
- 48 Luṭf olup Hūrī eder¹³⁴⁸ bunlara kaşr a' yununu
49 Levni deve kuşu yumurṭası-veş kim a' lā
- 50 Kavm-i cennet ediyor birbiri ile şoḫbet
51 Biri der kim baña var idi qarīn-i dünyā
- 52 O baña derdi ki sen haşre inanır mısın
53 Biz olup ḥāk u kemik var mıdır olmaḫ iḫyā
- 54 Biliyor musuz o kande diyerek bađdıḫda
55 Nār-ı dūzaḫda vasaṭda bulacaktır ḥaḫḫā
- 35 56 Der kaşemle beni az kaldı kılaydıñ ihlāk
57 Kılmasa ni' meti Haq bende konurdum buña
- 58 Bil ki ismā' ca der mevt-i cihāndan soñra
59 Olmayup mevt hiç kaḫr qalıyor mu kaṭ' ā
- 60 Bu büyük fevz ü ni' am ki ebedā var orada
61 İmdi ḫayr işleyen erdi bunuñ için ki be-cā
- 62 Bunda mı nef' ola bil ya şecer-i zaḫḫūmda
63 İbṭilā kıldım o kaḫfirlere münkir zīrā
- 64 Maḫreci ka' r-ı caḫīm kim ne ' acīb meyvelere
65 Var şeyāṭīn rū'esāsı gibi kim ḫayye nümā
- 40 66 Ekl edüp ṭoldura küffār anıñla baṭnın
67 Kaşnamış kaşışık āb-ı zehirden olur irvā

190/b *Sūretüş-Şāffāt*

- 68, 69 Merci' i yine cehennem ki bulup ḫāll babasın
70 İz yine uymaca kıldı bil o kendüyü sezā

¹³⁴⁸ B: Luṭf olup Hūrī kılar bunlara kaşr a' yununu

- 71 Bundan evvel de geçenlerde de bil çok küffār
72 Yine kılındı ihāfaca rusüller isrā
- 73 Bakıñ inzār olunup küfr eden oldu maḫhūr
74 Fevze ermekde o kim göñlü selīm ola baña
- 75 Nūh du‘ ā Ḥaḫda ḫabūl ḫıldı müc̄biz ne güzel
76 Aña ehline büyük miḫnete erüsdü rehā
- 45 77 Ancaḫ ‘ālemde anıñ neslini ḫıldık dā‘im
78 Unudulmaz ki olur şoñra da ḫaḫḫınca şenā
- 79 Şükr u hem medḫ u du‘ ā Nūḫa hep ‘ālem içre
80 Kim ki iḫsān ḫıla biz etmede şöyle zībā
- 81 O bizim mü‘min olan ḫullarımızdan ki zehī
Şeref-i mü‘min o da müriş-i imān u hüdā
- 82 Şoñra biz kāfiri Ṭūfānda ḫıldık ihlāk
83 Peyrevi şer‘ u ṭarīḫatle de¹³⁴⁹ İbrāhīm Aña
- 84 Ḳalb-i şāfīce o da Rabbine ‘azmen geldi
85 Peder u ḫavme dedi size şu Tañrı ne fenā
- 50 86 İfk ile Tañrıyı dilersiz ‘aceb dūnu‘llāh
87 Ne umarsız ede bu ḫālce siz erdi de Ḥudā
- 88 Ḥaşmı ilzām için necme bakup yine zehī
89 Dedi gūyā ki saḫīm ḫıllaraḫ ibrāz-ı hüdā
- 90, 91 Gidüp anlar dedi putlara ‘ibret için
92 Ḳonuyor et‘ame yemez demiyorsuz ḫaṭ‘ ā
- 93 Putlar üzre yed-i yemnisi yemīniyle vurup
94 Erdi ḫavm sür‘atle ḫıldı be-Nemrūd sezā
- 95 Dedi maşnū‘ uñuz o şey’e mi ṭapmaḫdasıñız
94 Yaradan kendü vü maşnū‘ uñuzu hem de Ḥudā
- 55 Bil delīl-i fi‘l ‘ibāda yine Ḥālīḫ-i Yezdān
Kāsib olmaḫla yine ḫul heme mes‘ul aña
- 97 Dediler nārly yer yapup ediñiz ilḫā
98 Keydini istediler bunlara etdik süflā
- 99 Dedi kim Ḥaḫ için emr etdigi yere giderim
100 Veled-i şāliḫi luṭf etmegi mi ḫıldı du‘ ā
- 101 Ḳıldı¹³⁵⁰ iḫsān ḫılup müjde ḫalīm olaraḫ

¹³⁴⁹ B: Peyrevi şer‘ u ṭarīḫatle hem İbrāhīm Aña

¹³⁵⁰ B: Ḳıldık iḫsān ḫılup müjde ḫalīm olaraḫ

- 102 Pederi işlerine başladı sa' ye evfā
Dedi gördüm veledim ben seni rü'yām içre
Zebh u qurbān ederim bunda ne nuṭkuñ baña
- 60 Dedi şābir bulacaksın beni inşa'llāh
Bunu işle pederim şöyle ki emr oldu saña
- 103 Hakkā teslīm ikisi cebhesin ilḳāda yere
104 Etdik İbrāhīme bu 'avnımı bil böyle nidā
- 105 Kılmış olduñ sen o rü'yāñda taşdıḳ kesme
Kim ki muḥsin ise biz kılmadayız fevz 'aṭā
- 106 İmtihān idi bu kim bildireyim nāsa sizi
107 Bir büyük çoç bedel etdim o kılındı icrā
- 191/a *Sūretüş-Şāffāt*
- 108 Unudulmaz bunuñ evşāfı da ahlāfinca
Her namāzlarda bile böyle kıılınmaḳda edā
- 65 109 Şükr u hem medḫ u du'ā cümleden İbrāhīme
110 Kim ki iḥsān kıla biz etmede şöyle zībā
- 111 O bizim mü'min olan ḳullarımızdan ki zehī
Şeref-i mü'min o da müriş-i imān u hüdā
- 112 Kıldıḳ İshāḳ ile tebşīr yine şālih bu zehī
Hem nebīlikde muḳadder aña da oldu 'aṭā
- Bil nebīlerce şalāḫ bizce sebep idi ḫaḳīḳ
Hem teraḳḳiye şalāḫiyyeti a'le'l-a'lā
- 113 Buña İshāḳa da verdik bereket nesli līk
Ḳılar imān kimi pür-şirk ü 'işyān-efzā
- 70 Añlaşıldı bu kim evvel yazılan (*İsmā'īl*)
İkisine de denür böyle zebīḫ-i Mevlā
- 114 Hāḳ (*Mūsā*) da vü (*Hārūna da*) feyizler verdik
115 Anlara ḳavmine de oldu cesīm hemme rehā
- 116 Naşrı verdik edüp a' dāsını tedmīr anlar
117 Hem kitāb verdik anıñla ola iḫḳāḳ-ı zībā
- 118 Müstaḳīm yolu yine anlara da hādī biz
'İşmeti dā'ime hep kılmada esbāb evfā
- 119 Bunlarıñ vaşfıda ahlāfa unudulmaz hīç
Oluyor zīb-i lisān sā'iri-veş hep ḫālā
- 75 120 Şükr ile medḫ zehī cümlece bu ikiye de

- 121 Kim ki ihsān kıla biz etmede şöyle zībā
- 122 Hem bizim mü'min olan kullarımızdan ki zehī
Şeref-i mü'min o da müriş-i imān u hüdā
- 123 Bil muhakkak yine (*İlyās*) nebī vü mürselden
124 Dedi kim kavmine havf sizde degil mi peydā
- 125 Hālının ahseni Rab terkle taparsız (Ba' le)
126 Sizce de vālidinizce idi Allāh Mevlā
- Hālīk ancak O muḳadderleriñ ahsenleri hem
Zu' m-i küffārca bil vaşfi buyurdu inbā
- 80 Birdir (*İdrīsle*) bu (*İlyās*) ḫaḳīḳaten 'aynı
Oldu bil şūrī ta' ayünde ta' addüd-efzā
- 127 Olmadı kavmi muşaddıḳ olur iḫzār-ı caḫīm
128 Girmez ifrāzla ḳulum pāk ise bil kim a' lā
- 129 Unudulmaz bunuñ evşāfi da hīç aḫlāfa
Oluyor zİb-i lisān sā' iri-veş hep ḫālā
- 130 Şükr u hem medḫ u du' ā cümleden oldu buña
131 Kim ki ihsān kıla biz etmede şöyle zībā
- 132 O bizim mü'min olan kullarımızdan ki zehī
Şeref-i mü'min o da müriş-i imān u hüdā
- 85 133 Hem de taḫḳīḳ yine Lūṭ öyle nebī vü mürsel
134 Biz necāt verdik aña ehline de hem zībā
- 135 Etdik ihlāka ḳalanlarda faḳat mer'esini
136 Şoñra müşrikler ile ḳahrı olundu icrā
- Enbiyā zevcesi ḫaḳḳā hepsi pür ' iffet
Kendü kendüyü eden küfrü ile şöyle sezā
- 191/b *Sūretüŝ-Şāffāt*
- 137, Şunlarıñ cāy-ı helākı görünür rüz u şeb
138 Varıyorsuz size olmaz mı ta' aḳḳul ašlā
- 139 Yine o gūne rusülden idi ḫaḳḳā (*Yūnus*)
140 Hikmeten etdi firār tolu gemiyi hem cā
- 90 141 Ḳur' a edüp gemiciler buña geldi bir bir
Baḫre atıldı ki ḡavvāş-ı lü'lü'-i liḳā
- 142 Bir balıḳ yutdu ḳayıḳ-veş fem açup gezdirdi
Kendü kendüye mülīm idi degilse de sezā
- Līk muḳarreblere ebrār ḫasenātı gibi kim

- Ediyor idi firār yine zehī isti‘ fā
- 143 Bunda her danesi yektā dūrer-i tesbīhi
144 Çekmese maḥşeri bekler idi hep ṭālib aña
- 145 Gölgesiz toprağa çıkardık o bīmār olarak
146 Çartak idi kabağ der-‘ aḡab etdik peydā
- 95 Buyurur böyle ḡadīs-i Nebevī bil inbā
Baṭn-ı ḡūt olmuşıdı Yūnusa mi‘ rāc-ı ḡudā
- Yūnusuñ sā’iri yaḡṭīn şeceri ya‘ nī kabağ
Anda budur sebab-i ḡubb-ı Resūl-i dü-serā
- 147 Yüz biñden daha çok kimseye kıldık irsāl
148 Biz kıilup anları ‘afv idi qarīr müstevfā
- 149 De niçün kız veled Allāha zükūr küffāra
150 Yaradıldıkca görürler mi melekler ki nisā
- 151 Heme ifken dediler siz bile siz ki bī-şek
152 Var deyü ḡaḡka veled kız edüğüdür eclā
- 100 153 Erkek evlād üzerine kızı taḡdīm mi eder
154 Ya‘ nī n’oldu size ḡükm edeler siz bī-cā
- 155, 156 Ya‘ nī hīç yok mu tefekkūr veled olmaz bilesiz
157 Varsa burhān ü kitāb söyle ise şıdḡıñ aña
- 158 Der ki şıhriyyet olur ḡaḡ ile cin beyninde
Cin bilür müşriki olmaḡda caḡīme ilḡā
- 159 ḡaḡ münezzeḡ dedigi vaşfdan ehl-i şirkiñ
160 Bula hep muḡlaş ‘ibād öyle elemden de rehā
- 161, 162 Sizler ey şirki kılanlar ile taḡdıḡlarıñız
163 ‘Aksi ‘ilm-i ezeli fitne kılamaz icrā
- 105 164, 165 Bize ma‘ lūm maḡāmda ṭururuz diye melek
166 Şaf-be-şaf etmede tesbīhini ḡaḡḡıñ icrā
- 167, 168 Derdi küffār bize de olsa kitāb ger vārid
169 Evvelīnler gibi iḡlāsda olurduḡ ammā
- 170 Oldular kāfir-i Furḡān be-yaḡīn bilürler
Kim biliniyor uzaḡ ḡaşr yaḡındır ḡaḡḡā
- (Kūlli ātī)ye qarīb dendi hem o bīm-efzā
Hem de ‘uḡbāya göre şöyle cihān az ḡaṭ‘ ā
- 171, 172 Ezelen va‘ dimiz üzre rusūlümden mañşūr
173 ‘Askerim mü’mīn olur ma‘ nevī ḡālib ḡaḡḡā

110

Ya' nī şūrī görülür ise de ba' zan ' aksi
Böyle olur yine bu qavli eḥaḳ kām-efzā

El gerü qalkup alup miknet vuruyor ilerü
Atlayan kimseye gerü adımı pür-efzā

Birde bizlede kuşürdan ediyor neş'et kim
Vurulur dizgine esbiñ olıcaḳ ḥāli fenā

Ḥasaneyniñ¹³⁵¹ biri ḥaḳqında şehīdlik bil fevz
Qalan a' vānına bulmuş demek o sa' yi ' ulyā

Dedi ba' zı ' ulemā ḥarb degil o oldu delīl
Ḥaḳqı bātıldan eden farḳ delīldir zīrā

192/a *Sūretüŝ-Şāffāt*

115

Var ḥadıŝ cünd ikidir ḥarb u du' ā ' askere var
Ḥarb ü ḳalbe göre sen etmeli bir bir aḳvā

174

Ey Ḥabīb naşr-ı ḳarīb erene dek ḥarb etme
Söyle küffāra muşībet nicedir dü dünyā

175

Gösterir öyle görülür size dāreyn luḥfu
Buyurup ḳıldı bütün mu' cizesidir ḥaḳḳā

176

Münkiran ḳahrımı ta' cīl mi eder bu küffār
177 Pīŝgāhında bulur bu ne fenā gün ki belā

178

Ey Ḥabīb naşr-ı ḳarīb erene dek ḥarb etme
Söyle küffāra muşībet nicedir dü dünyā

120

179

Gösterir öyle görülür size dāreyn luḥfu
Buyurup ḳıldı bütün mu' cizesidir ḥaḳḳā

180

Ḳudretiñ şāhibi ḥaḳḳā ki münezzeh Allāh
Vaşf-ı nā-ḥaḳ ile müşrik ne ki hep dedi baña

181

Rusülüm üzre selām olsun o envār be-ḥaḳīḳ
182 Her bir ' ālemlere Rab Tañrı ola ḥamd ü ŝenā

Ola Rabbim heme aḥvālce Ḥabībine selām
Vaşl u rıdvānıña bādī-i kerāmātda baña

Ḳılarak böyle kemāliyle selām ü ḥamdın
Zāhir u bātımı böylece Dügümlü Baba

*Sūretü Şād Mekkiyyetün ve Hiye Şemānin ve Şemānüne Āyeh*¹³⁵²

1

1

Anları demede Fārūḳ hemān Tañrı bilür

¹³⁵¹ “Ḥüsneyniñ” olarak yazılmıştır.

¹³⁵² İsm-i süre vü Ḳaşem u Şamed u Şadıḳu'l-ḳavl u sâ'ir ma' nā vermiş.

- İbn-i ‘Abbās ü diger olmada te’vîl-efzâ
- 2 Şāhib-i ‘izz u şerefdir ola Qur’āna kâsem
Kefere kibr u şikâkda bu kelām a‘lâ
- 3 Oldu aqdemkiler ihlāk u kılınca feryād
Dendi yok anda hâlâş ye’s zamān eclā
- 4 Kavm içinden deyü küffârca aqvâl saña
Bâ-ta‘accub ki yalan kavli o sâhir hâşâ
- 5 5 Kim ilâhemizi ibtâl ile der Tañrı vahîd
6 O ‘acîb etmeliyiz şabr ile de şirkin edâ
- 7 Ki felekce o murād dediler o eşnâda
Ezel imânını Fârûk açıyor şems-âsâ
- 8 Aña mı vahy ola eşrefse de var sinni büyük
Reybidir zikrime bu taţmadı nârî zîrâ
- 9 Hem Resûlde eden Allâh olup pek gâlib
Ya‘nî gencür u mekârim mi bu küffâr baña
- 10 Hâk u eflâk ile bu arası mülkü ise hep
İrtikâyı ede göge bula râhî zîrâ
- 10 11 Bunlar ‘asker ki seniñ ile edüp harb bozular
Bedrden söyle evvel olup ğaybı o da kim inbâ
- 12 Aqdem inkârda Nûh kavmi ile Kavm-i ‘Ād
Cevr ü kuvvetde kazık mâliki Fir‘avn eclâ

192/b *Sûre-i Şâd*

- 13 Şâlih u Lût u Şu‘aybıñ dağı aqvâmı yine
14 Edüp inkâr u hucûm buldu ‘ikâbımla belâ
- 15 Şâyha-i vâhîde aqvâ bağıyor mâni‘i yok
16 Böyle taqđır diliyor şimdi hesâb ermez aña
- Cümle ‘âlem sözü vü enfâs ü elhâzı degin
Ede Yezdân Hâbîbine selâmı ebedâ
- 15 Genç iken buldu vilâyet şerefi de pek ehaq
Āl-i Fârûkdan ü seyyid bu Dügümlü Baba
- 17 Ey Resûl şöhet-i kâfirlere kıl şabrı zehî
Vaşf-ı (*Dāvûdu da*) kıl yâd kulum şu gûnâ
- 18 Şāhib-i mülk ü şalâh zelleye tâ’ib olarak
Ediyor şâm u seher küh ile tesbîhi edâ
- 19 Öylece kuşları da aña musahhar kıldım

- Her taraftan gelerek öyle olurlardı aña
- 20 Mülkün aqvā edüp enfa^ç olan ^ç ilmi verdik
Hükümü bil fāriķ idi faşl-ı hiṭāb verdi aña
- 20 21 Nezdine gizlü duḡūl kıldı iki da^ç vācı
Ey Ḥabībim saña kıldıķ mı muḡaddem inbā
- 22 Añsızın vehm erişüp dedi ki ḡavf eylemeyiz
Geliyoruz kılıyoruz birbirimizle da^ç vā
- Cümleye ḡaḡ ile bī-cevr olan ḡükmüñ ile
Müstaķīm ḡaḡca yolu gösterüp ol rāh-nümā
- 23 Bunda toḡsan toḡuz dişi ḡoyun bendeki bir
Dāder-i dīn faḡaṭ anı diliyor almaḡ aña
- 24 Pek mu^ç azzez baña ḡālib geliyor nuṭḡuyla
Diyecek söyledi (*Dāvūd*) aña bu ḡünā
- 25 O tecāvüz ediyor çok şerīk cevri kılar
Kılmaz anlar ki ola mü'min ü ḡavm-i şuleḡā
- Çeşmden gizlenüp o bildi melek nev-iḡṭār
Zelle ^ç afvın diledi rāki^ç vü sācid zībā
- 25 ^ç Afv olup bu aña ^ç uḡbāda da ikrām ederim
Feyz-i ḡurbum ile merci^ç yine kim pek a^ç lā
- İşbu zelle oluyor bundan ^ç ibār ki inan
Yılan-āsā yalanıñ zehri çok olur ḡaṭ^ç ā¹³⁵³
- (*Uryāya*) idi tezvīc (*nesāyi^ç-i*) mev^ç üd
Līk şoñra bozuşup olmadı tezvīc buña
- 30 Kıldı tenkīḡ u ḡabūl kendüye Dāvūd nebī
Buña va^ç d olmuş iken almaḡ ile zelle aña
- 26 Eyledim yerde ḡalīfe seni ben ey Dāvūd
^ç Adl edüp uyma hevāya bize ta^ç līm-ārā
- Ger nebī olmayup uysañ seni azdırır idi
Kim ki yolundam azar ḡaşren ^ç azābı eclā
- 27 Yer ü eflāk ile mābeynin ^ç abeş eyledim
Böyle söz der kefere veyl-i şedīd aña fenā
- 28 Yerde müfsid gibi etmem o ki mü'min-i fā'ik
Hem fücürdan ḡocunan gibi mi fācir füseḡā
- 35 Şāhsa da zırh yapup ḡüt-ı ḡelāl eyler idi

¹³⁵³ B: Yılan-āsā yalanıñ zehri çok olur ḡaḡḡā

Fuḫarāya bile andan kılar idi i'ṭā

193/a *Sūre-i Şād*

- 29 Ey Ḥabībim saña Qur'ān-ı mübārek münzel
Kāmilen nuşh u tefekkürde o ten'īm-i a' lā
- Yer ü gökler ile 'arşın ṭolusu ola şalāt
Şāh-ı kevneyne ki nūruyla cemī' i ra' nā
- Evlüyāca be-melā'ik kılar ilhāmı da Ḥaḫ
Feyz-yāb böylece ḫaḫkı ile Dügümlü Baba
- 30 Bizce kıılmaḫda (*Süleymān*) rucū' u tevbe
Ne güzel ḫul idi (*Dāvūda*) biz etdik i'ṭā
- 40 31 Üç ayaḫda güzel at ki bir ayaḫ tırnaḫda
Getürüp ba' de zevāl olur irā'e evfā
- 32 Dedi kim ḫubbu idi gerçi cihād için ḫayr
Vaḫt-i evrād geçüp olmadı zīrāki edā
- 33 Döndürüp hem ḫadem ü boynuna vurdurdu nişān
Ya aña döndü güneş öylece çün kıldı recā
- Böyle tefsīri kim o bil olamaz ḫaṭ' etmek
Meger olup da ḫelāl verdi yediler fuḫarā
- 34 İbtilā verdik anıñ kürsüsüne bir bī-rūḫ
Cesed ilḫā kıılarak tevbece oldu zībā
- 45 Cin cülūs etdi demek kürsüsüne kızb-i şarīḫ
Olmaz ol vechle hīç buña kelamlar aşlā
- Bil anıñ böylece tefsīr-i şarīḫi hem de
Ḫılalım yerde şaḫīḫan bu ḫadīşi inbā
- Ki (*Süleymān*) demiş erḫāma bu şeb şulbümnden
Bī't-tevārud ola ṭoḫsan mücāhid bālā
- Ḥaḫ o luṭfu da kııladı dese inşā'llāḫ
Līk nisyān için etmedi Mevlā i'ṭā
- Kim ḫadīş yazılarak dendi o şeb bir veledi
Erdi bī-rūḫ idi kürsiye ḫonulduydu aña
- 50 Ma' nevī yine bu da cilve-i Rabbāniyye
Enbiyāya olamaz ḫayr sezālar aşlā
- 35 Dedi ḫufrān ile yā Rab baña verir mülkü
Bir kimesneye ki hīç olmaya şoñra bu 'aṭā
- Çün ' ināyet edicisin bize sen her ḫālde

- Bu büyük fitnede her kimse çayanmaz zîrâ
- Bu degil buña tama' kaçd-ı cihād nefis ile bil
İbtilâ olmaya hem sâ'ire bu hayr-ı du' â
- Ki nebî olmayacak aña taħammül kılamaz
Enbiyâ soñra taleb etmez o vahy-i Hâk aña
- 55 Hem de zenbil yaparak küt-ı helâl kılar idi
Giyinür idi ' abâ oldu refîk-i fuķarâ
- 36 Etdik öyle idi rüzgâr muşahħar olarak
Diledigi yere eltafca olur hem icrâ
- 37 Cin ü şeytân buña ebniyye inşâ' edüp
Baħre de tal deyü emr eylese etdi hep edâ
- 38 Emrini etmese yâ nâsa ziyân etmemege
Rabı edüp birbirine zencîr erdi ilķâ
- 193/b *Sûre-i Şâd*
- 39 Saña bu mevhibemiz kılmalı andan luţfu
Dilediğñ yere imsâk kııl O bî-iħşâ¹³⁵⁴
- 60 40 Var bil ' uķbâda muķarribliği ħüsn-i mercî'
Buña da dedi nebî etmeli ħürmet ħaķķâ
- Çalmanyup nev' -i şalât ile selâmdan bir şey
Hâk Hâbîbiyle hep âline de kılsun eclâ
- Çalmasıñ nesnesi raħm u berakât nev' iniñ
O Resülü ile hep âline etsün zîbâ
- Degil illâ bütün ' âlemlere raħmet o Resül
Nüru da mebde' ü menşe' -i ezelî vü ebedâ
- Nüru a' mâ göremezse de güneşle aña da
Erdi inbât zerü' u ki ma' aş ez-dünyâ
- 65 Faķr ile ekşer olup nefse cihād etmeklik
Böyle eylerdi heme ħâl bu Dügümlü Baba
- 41 Zikri kııl bendemiz (*Eyyūbu*) ki dedi yâ Rab
Kıldı şeytân elemin raħmet ile kııl imĥâ
- 42 Bi'l-kabül vur yere pâyıñ ki zehî şu çıkar
Yıķanup iç dedik etdikde buldu yeñi şifâ
- 43 Hep anıñ ehli i' âde vü zehî bir mişlin
Raħmeten verdik anıñla ' iber olsun ' aķâ

¹³⁵⁴ B: Dilediğñ yere imsâk kııl O maħzâ

- 44 Hāniş olma dedik alup da bu hınça demetin
Anı vur zevceñe böyle asemi kim zīrā
- 70 Şābir u külli bize rāci‘ anı (نِعْمَ الْعَبْدُ)
Buldu etdi demek icrā bilür evvel de Hūdā
- Māl u evlādı ile şihhāti görüp şeytān
Olmasa dedi ‘ ibādetde bulunmaz bu saña
- ‘ İber için Hā alup hasta da oldu līkin
Kerh ü ‘ aybıñ biri de olmadı aqlā peydā
- ılma nuku müte‘ affin idi urtlandı deyüp
Her nebī mekreh ü ‘ aybdan da münezze a‘ ā
- İrtikādır bu aña yine olup cilve-i Hā
Bā-edeb derki bu şeytāndan o Hādan ammā
- 75 Öylece yine ‘ ibādetde görürdü şeytān
Pīr gelüp zevce-i pākine demiş bu gūnā
- Dedi hidmetde bulunma tıyup öyle sözünü
Men‘ ile erdi melekler gibi de dedi aña
- Men‘ ini denilmediği için idi bu asem
Dedi te‘vīl için ol vechle Rabb-i yektā
- Cümle pür rūhdaki nabziñ harekāti deñlü
Dem-be-dem ola selām pek ber-Resūl-i dü-serā
- Müşkil envā‘ -ı ‘ alīl gördü du‘ āsı ile ‘ avn
Mu‘ cize oldu tevātür derece lā-tuḥşā
- 80 Bī-‘ ilāc buldu nüzūl inmiş iken çāre tām
Ouyup kendüsü (ihāfi) Dügümlü Baba
- 45 ulum İbrāhīm u İshā u Ya‘ ūb ola yād
Ūlū’l-ebşār u eyādı ki verir feyz zīrā
- 194/a *Sūre-i Şād*
- 46 Hālişü’-ab‘ idiler yādda ‘ ubāyı hemān
47 Oldu arānına fā’i idi enver zībā
- 48 Böyle İsmā‘ īl [u] Elyesa‘ vü Zū’l-kifli
Söyle olmuşdu guzīde yine hep bu gūnā
- 49 Sebeb-i zikr eriyor ümmetiñe bu evşāf
Ki mu‘ se baña var ḥüsn-i me’āblar eclā
- 85 50 Ne cemīl açıla cennāt iāmet apusu
Bunlara olmada ikrām orada evfā

- 51   Kā^ç idi dileyüp evfā verilür meyve şerāb
52   Hūrī kim hem-sin ü başkasına bakmaz kaç^ç ā
- 53   Denilür yevm-i hesābda size meb^ç üd şu haķtık
54   Rızķımız hīç tükenmek aña olmaz haķķā
- 55, 56   Şu aña līk cehennemlüye var şerlü mekān
57   Ne fenā yer içe kaynar şu iriñ ü kan zīrā
- 58   Şekl-i digerde^ç azāb var rü'esāsına denür
Size peyrevlik edenlerde orada be-vefā
- 90   59   Rü'esāsı der o kesb-i yedi bī-rāhat ola
60   Şu da der bulmayasız rāhat orada kaç^ç ā
- 61   Küfrde sizdiñiz aķdem heme beddir o maħal
Kaķ kaķ ola elem ezīd deyü der-anda du^ç ā
- 62   Müslimīniñ fuķarāsını şanādīd-i Kureyş
Şora eşrār der idik aña cihānda ki fenā
- 63   Şöyle şehireye ederdik gözümüz mü döndü
64   Görmüyor diye aķvāl-ı sa^ç ir bu haķķā
- Kıla Haķ kıl^ç adediyle de Resülüne selām
Bende ser-rişte bulam (^çindeke zūlfā) ebedā
- 95   Enbiyāya ediyor na^ç t ile pendı dil-bend
Münceli etmede haķķı ile Dügümlü Baba
- 65   De ki ben münzirim ancaķ hemān Allāh ma^ç būd
Kim sezāsıyla kılar ķahr O vaħīddir zībā
- 66   Hāk u eflāk ü beynindekiniñ Rabbi O dur
67   Pek mu^ç azzez dileyince kılar^ç afvın evfā
- 68   Hem kıyāmet büyük inbā çevirirsiz yüzü līk
Fikrini kılamak ile ķalbde menāfi^ç ra^ç nā
- 69   Bilmezim gökde melekler sözünü ancaķ kim
70   Baña Haķ vaħy edene münzir-i bāhir haķķā
- 100   71   Dedi Haķ Ādemi tinden yaradıyor melege
72   Kıldı ikmālin ü rūħundan aña nefħ eclā
- Rūħ ki Cibrīl ile baķ bunda da olur tefsīr
Nūru Şāh-ı rusülüñ dendi bunu bil aķvā
- Ādemiñ de ki idi vālidı rūħānīce
Bū'l-beşer gerçi ki cismānī idi o maħzā¹³⁵⁵

¹³⁵⁵ Rūħ tefsiriniñ tafşılı 46 şaħıfede ve süre-i İsrāda ve sā'ir mahallerde mündericdir. vr. 25/a.

- 73 Etdi emrimle melek cümlesi secde ancak
74 Kılıyor küfrü ki iblīs şu (*ebā*) küfr-efzā
- 194/b *Sūre-i Şād*
- Secde Allāha demek kıla Cenāb-ı Ādem
Biliyor yine o bil kaldı tekebbür-efzā
- 105 75 Dedi Hāḡ secdeñe māni‘ ne yed-i kudretle
Vāsıtasız zehī yaratdık ‘ uluvca eclā
- Yed dedi Hāḡ ki denilmekde el elden üstün
Böyle ta‘ bīr-i mecāzı da bedī‘ nūr-efzā
- 76 Kibrimi etdiñ ‘ uluv zu‘ mumu var sende deyüp
Dedi yaratdñ anı tñnden diyen nārdan ‘ alā
- Yine fāsıd ki bu söz neş ü nümā toprağdan
Nār hep imhāda çok bādī-i tercīh buña
- 77 Hāḡ dedi çık ki sen ol rahmetimizden maṡrūd
78 Hep tükenmez ebedī la‘ nım erer bil ki saña
- 110 79, 80 Dedi ki maḡşere dek mehl vereyim şeytān
81 Verdim eclı anı tā öfrüle şūr-ı ūlā
- 82 Dedi şeytān ki yemin cümle ki evlādca demek
83 Azdırırım faḡaṡ o kim ola ihlāşda saña
- 84 Hāḡ dedi söylerim ihḡāk-ı hāḡ o vaşfi da hāḡ
85 Sizden deyü teb‘ añdan tōla bil nār evfā
- Ger o tōlmaz ise de siz tōluñ aña demek
Şunu tōlmaz deyü bil naşşı muşarraḡ maḡzā
- 86 Ey Hābībim de ki ben ücreti sizden dilemem
Yoḡ şanı‘ am ola hem de size teklīfe nümā
- 115 87 Cümle ‘ ālemde hemāñ nuşḡ-ı Hūdā şu Ḳur’ān
88 Şoñra da her dedigi fehmiñiz olur eclā
- Hāḡ şalāt kıla Hābīb ü bütün āl u şaḡba
Böyle de mu‘ cizesi cümleye neyyir hāḡḡā
- Şems batmışdı du‘ āsıyla rucū‘ kıldı o
Hem de tūrdurdu çü bir gün geḡ ola vaḡt-i mesā
- Ḳapmayup hileyi nār ḡarşu tūraşñ şabran
Nefse ta‘ līm-i cihād kıldı Dügümlü Baba

Sūretü’z-Zümeri Mekkiyyetün ve Hiye Hamsün Seb‘üne Āyeh

- 1 1 Emrde fā'ik u tedbirde Hākim Rab ki ḥaḳīk
Kıldı inzāl Resūlüne o Furḳān-ı a' lā
- 2 Hāḳ ile eyledik ikrām saña inzalle bunu
Muḥlişan 'ābid ol emri bize ta' līm eclā
- 3 Dīn-i ḥālişdir olan Hāḳ için āgāh olasız
Sā'ire ḳulluḳ eden oldu yalancı ednā
- Der 'ibādet ḳıların Hāḳca ḳarīb ede deyü
Bil tebāyünlüğü bātil ediyorum icrā
- 5 Böylece kızb eden olmaḳla ziyāde küffār
Eylemem bunu muvaffaḳ ezel 'ilmen dānā
- 4 Edeneydi veledi cümleyi maḥlūḳundan
Diledigin ḳılar ammā veledi Hāḳ ḥaḳḳā
- O münezzeḥ veled ü cümle naḳāyışda ḥaḳīk
Vāhid ü ḳahr ḳılıcı kim ederlerse ḥaḳā
- Her büyük cüz'ide şeyler 'adedince şalavāt
O Ḥabīb ile bütün āl u şaḥba a' lā
- 195/a *Sūretü'z-Zümer*
- Cismine sündüsü şevbüne de ḳonmazdı sinek
Esnemeklik de erişmez idi hem bil ebedā
- 10 Hāḳḳa iḥlāşı heme ediyor idi tenbīh
Böyle imā ile hep cismi de Dügümlü Baba
- 5 Yer ü eflākı ḥaḳ üzre yaradan rüz u şebi
Gāh nāḳış eder o gāh da tezyīd ḥaḳḳā
- Şems ü māh Aña musaḥḥar kim ilā yevm-i ḳıyām
Döner emriyle Celīl ḳahra 'acül denmez aña
- 6 Cümle yek nefsdan erişdi kim Ādem meşhūr
Zevcesi şol eyigüsünden erişdi Ḥavvā
- İbil ile ḳoyun ile bakar ile keḳiden
Dişi vü erkek ki sekiz nev' i Hāḳ etdi zībā
- 15 Ḳan u 'alāḳ leḥm ü cesed be-baḥn-ı māderden¹³⁵⁶
Baḥn ü raḥm u eş içinde sizi ḳılup peydā
- Rabbiñiz bunu eden mālik-i bī-mişl el-ḥaḳ
Nice şarfen ḳılasız sā'ire ḳulluḳda vefā
- 7 Küfr eder iseñiz Aña olamaz bir naḳışı

¹³⁵⁶ Bu mısranın vezni bozuk.

Vermiyor küfre rızā sizlere rah̄men haḫḫā

Olsañız ḫāmid-i īmān ola sizden rāzı
Kimseniñ vizrini bir kimse ḫumūl yok aḫvā

Şoñra bil Haḫḫa rucū^ç vere ḫaber kāriñızı
Dildeki ^çazm ile niyetleri bildi Mevlā

20 8 Bulsa şer ric^ç at edüp Haḫḫa du^ç āda küffār
Bedeli erse kerem mensī buña işbu du^ç ā

Haḫḫa şirki kılıyor nāsı da azdırmak için
De biraz bul bu ma^ç āşı kılına nār-ı me^ç vā

9 Bu mu pür-ḫayr ola ya Haḫḫa muḫḫ^ç kim giceden
Ḳā'im ü sācid ü ḫorḫumla ḫılar ^çavn-ı recā

De bilen bilmeyenle müsāvī mi olur
Ülū'l-elbāb olur zıkr-i ecilde buña

10 Mü'min olan ḫuluma hep de buluñ taḫvāda
Ger bu dünyāda güzel fi^ç li güzel ücret aña

25 Lāzım olduğda ediñ hicreti ḫaḫ yeri geñiş
Kim ḫesābsız kılacak şābire ecrin Mevlā

Ḳıla her (كُنْ فَيَكُونُ¹³⁵⁷)nuñ ^çadedi üzre şalāt
Kā'ināt ekremine Rabb-i kebīr pek ra^ç nā

Bildi dünyāyı serī^ç vü zevḫ-i vişāl Haḫḫı
Zehī ḫulluḫ ile Mevlāya Dügümlü Baba

11 De ki ihlāsda Haḫ emri Aña ḫulluḫ edem
12 Dīn-i Haḫ evveli müsliḫ olayım ḫaḫca vefā

13 Cehele fehmine göre ger olursam ^çāşı
Ḫavf olur ḫaşrda kim hevlidir anuñ evfā

30 14 Di ḫulum Haḫḫa Aña dīnimi pek ḫāşş ederek
15 Mā-sivā her ne dilersiz ḫap aña hep şu cezā

Ki de ḫüsrāndır o kim nefse vü ehline ziyān
O mü'ebbed elem-i maḫşerde bādī ki belā

195/b *Sūretü'z-Zümer*

16 Ki ḫavan fevḫde nār zeyl ü firāş hem nārdan
Ḳorḫudur ḫullarını bilüp ola ḫalb a^ç lā

17 Kim ki her ḫapılan eşnāmiñ olur muḫterizi
Baña ric^ç at ede ver müjde ki aña büşrā

¹³⁵⁷ Yāsīn Sūresi, 36/82.

- 18 Diñleyüp şer‘îmi aḥvaṭ ile eyler ‘ameli
(*Ülû'l-elbâb*) o zehi feyz ü hüdâda a‘lâ
- 35 19 O ki vâcibse ‘azâb aña rehâ olur mu
‘Afv küfr eylemez olmaz aña şâfi‘ ebedâ
- 20 Mü‘min-i şâliḥe köşk üzre de köşk oldu binâ
Zeyli enhâr şu da Ḥaḫ va‘di ‘adîm denmez aña
- Ḥaḫ Ḥabîbiyle bütün rus’lû melâ’ik ile hep
Mü‘minîn cümlesine kıla şalâtı ebedâ
- Rûḫudur rûḫ-ı ḫuds ḫâdimidir Cebrâ’îl
Hem Burâḫ çekdi idi şevk ile mi‘râcda aña
- Bil ki (*bir cezbe-i Ḥaḫ ins ü cin ecri gibi*)
Buyurur Şâh-ı rusûl öyle Dügümlü Baba
- 40 21 Görmediñ mi Ḥaḫ edüp âbı felekden inzâl
Kıldı kim cisme kılar dürlü zirâ‘ at peydâ
- Yeşilür soñra şarardır kıla bir bir dane
Ülû'l-elbâbca ‘ibret idi şöyle ma‘nâ
- 22 Kim ki Ḥaḫ şadrını şerḫ eylemiş İslâm için
O mu Ḥaḫkı unudan ḫâsî fu‘adî-âsâ
- Ya‘nî ḫâsî olarak ḫalbi zi-zıkr-i Mevlâ
Azdı demek pek açık veyl eriyor soñra buña
- 23 Ḥaḫ kelâm aḫseni Ḫur‘ânı buyurdu inzâl
Ḥüsnde hep müteşâbih veriyor fevz-eclâ
- 45 Çift yazar va‘d ü va‘îd cennet ü nâr raḫm u elem
Uymamak hem olamaz anda me‘alce ḫaṭ‘â
- Nice ḫorḫan derisi ditremede hep be-va‘îd
Yine ḫalbi derisi nerm ola bâ-güş-ı ‘aṭâ
- Ezel ‘ilmince bilüp ḫâlini Ḥaḫ verse hüdâ
Bu hüdâ öyle ḫalâlsa aña yoḫ fevz-i hüdâ
- 24 Eli boynunda yüzüyle ḫorunan ehl-i caḫîm
Ehl-i cennet gibi mi râḫatı bil pek bâlâ
- 25 Çek bu ḫahrı denilür zâlîme kim kesb-i yediñ
Ummayup erdi bil eslâfa da envâ‘ bâlâ
- 50 26 Elem-i dünyevî ṭatdırdıḫ anıñ ekberi hep
Uḫrevîdir bile bilseler odur pek eclâ
- Cümle sâ‘atdeki daḫḫa ‘adedince de şalât

Ere her ān Resūle o deķāyık dānā

Çekdi dünyādan elin bend-i huzūru haķ edüp
Kaldı böyle ki selām aldı Dügümlü Baba

- 27 Nāsa lāzım heme emşāli bu Qur'ān irād
28 Ediyor bil mütenaşşıh ede o pend-ārā
- 29 Bu muvaħħidlere vü şirk edene bil vāriddir
Bir köle şāhibi çok olsa vü bed hūy ne fenā

196/a *Sūretü 'z-Zümer*

- 55 Bir köle sālīm olup hep şürekādan da faķaķ
Olsa bir şāhibi kim der mütesāvıce şuñā
- Cümle-i hāmd olup Allāha maħşuş lıkin
Ekşer nās degil idrākca bunda eclā
- 30 Evliyālarca da mevt olmayup o naķl eder
Deyü bildirdi ħadıř bil ki laķıf bu gūnā
- Ma'nevīsı olur o şūrīsı işbu āyet
Ey Ĥabībim saña da mevt ere hep nūr be-cilā
- Himemi şimdi de var ümmeti içinde hemān
Evliyālarda kerāmāt göre mevti eclā
- 60 Dīniniñ erdi beķāsında bu burhān kavī kim
Oldu sā'irlerde mensūh o görünmez ķaķ'ā
- Oldu (أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ¹³⁵⁸) āyet inzāl
Remzi mefhūm idi ķıldı o dem 'azm-i beķā
- Hem mükemmellige reşk eylediler Ehl-i Kitāb
Ĥaşrda bile Ĥaķ anıñ ile hep ħükm-efzā
- Riħleti ķılmasa 'İsā gibi Tañrı denilüp
Küfr eden olur idi öyle de şavnı zībā
- Riħleti eylemeyen gerçi ķılınmaz taķdīm
Çünki İdrīs u İlyās ile Ĥızır bu gūnā
- 65 31 Heme münkişlere de mevt erer ammā o 'azāb
'İnd-i Bārīde nizā' lar ola hem de ebedā
- 32 Bundan ezlam kim olur kim beni hem de sence
Olur inkārda caħīm anlara me'vā eclā
- 33 Sen ki şıdķ ile gelüp hem seni taşdıķde olan
Heme şirkden de berī ben aña ikrām-efzā

¹³⁵⁸ “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim.” Mâide Sûresi, 5/3.

- 34 Ne emel varsa olur bunlara ni' metce hemān
Güzel anlar kılarım böyle mükāfāt zībā
- Pek ḳabṭḥ kārı bile ' afv ḳılup el-ḥaḳ Yezdān
Ḥasenāt ecrini aḥsence ḳılar bil evfā
- 70 35 Kāfī Ḥaḳ ḳullara vü saña bi-ṭarīki'l-ülā
Mā-sivāsiyla ne zu' m idi bu ber-ḥavf ilḳā
- 36¹³⁵⁹ Kimi dāll eylese Ḥaḳ aña bulunmaz hādī
Şanma cebr ' ilminiñ ' aksi de bulunmaz ḳat' ā
- 37 Kime kim verse hüdā nez' i bulunmaz bunuñ
Düşmeniñ münteḳimi bil pek ' Azīz Ḥaḳ zīrā
- Ḥaḳ selām ede Ḥabībe heme bir parmağı seyf
Ki aña māh yarılıp gördüler ' ālem eclā
- Pend için pek güzel emşāl edüp irād yine
Keşf-i dilce anı da ḳıldı Dügümlü Baba
- 75 38 Kim yaratdı yer ü eflākı deseñ müşrikler
Derler elbetde ki Allāh bu bāhir zīrā
- De ki ilzām o şerīk didiğiñiz ḳādir mi
Ḥaḳ murād etse ziyān def' ine benden aşlā
- Raḥmeti ḳılsa murād bunlar eder mi seddi
Ḥaḳ buña kāfī tevekkül eden eder zībā
- 39 Di bulunduḳlarıñız ḥālde be-ḳudret-i a' māl
Eyleyiñ ben be-tevekkül ḳılarım ki o be-cā
- 40 Ki ḳarībce göresiz ḳahr ile kimdir rüsvā
Nāzil olmaḳ ile Mevlādan ' azāb ibḳā
- 80 41 Fevz-i Furḳān saña nāsdan o ki imān eyler
Nefsine nef' vü ger etmezse ziyānda aña
- Seni biz cebre vekīl eylemedik bunları kim
Sen mübelliḳ erüp emrim ede kendü icrā
- 196/b *Sūretü'z-Zümer*
- 42 Nefsiñ erse eceli Rabbi imāta buyurur
Ḳılmayınca ecelin nevmi nişān verdi aña
- Eceli ereniñ imsāk ediyor rūḥunu bil
Zāhir u bāṭını hīç var mı ' alāḳa eclā

¹³⁵⁹ Tarafımızdan numaralandırılmıştır.

- Nā'imiñ rūḥunu zāhirce 'alākayla verir
Var 'alā'im yine ölünce dirilür zīrā
- 85 43 Şüfe' ā mı diyeler Hāḫḫa şerīk eyledigin
Kādir nesne değil derki yoğ iken eclā
- 44 De şefā' atde cemī' an erer emr-i Hāḫ ile
Yer ü gökler Aña mülk ḫaşıñiz eyler eclā
- 45 Hāḫḫa tevḫīd olıcağ kāfiriñ örker gönü
Ger şerīk dedigi söylense ferāḫlu evfā
- 46 Di ki yer gök yaradan zāhiri esrarı 'Alīm
Sensin ey Rabbim 'ibād reybine de ḫall efzā
- 47 Yerde her ne var o hem mişli de erse küffār
ḫaşrdā derdiniñ 'afiçün eder ebedī fedā
- 90 Yine o bile kabül olmayarak 'aqlına da
Gelmeyen nice 'azāb bāhir erer bil ki aña
- 48 Görünür bunlara bil işledigi seyyi'esi
Kaplıyor kendüyü ḫahrım ki ḫılar istihzā
- 49 Erse insāna ziyān luḫfu du' ā edicidir
Faızımız erse o der kāsibi ben geldi baña
- İmtihān bu buña ki kendüsünüñ kendüsüne
Nāsa da bildire Hāḫ şükr ü küfrün zīrā
- 50 Çoğları bilmez anı der idi eslāfi yine
Māl-ı meksūblara def' -i 'azāb kılmaz aña
- 95 51 Selefī öyle cezā eyledi de yine bilüp
Hāḫḫı 'āciz kılamaz rızę verici keyfe yeşā
- 52 Kimine baş ediyor kimine az şunda da hep
ḫükmü międār bil o da mü'mine 'ibret ḫāḫḫā
- Levh-i maḫfūza ḫalem her ne ki hep yazmadadır
O 'adedle de selām ḫıla ḫabībe Mevlā
- Rızęı mebsūḫ eriyordu (*ḫüve min 'indi'llāh¹³⁶⁰*)
Fağrı kāşif idi dād etdi Dügümlü Baba
- 53 Ey ḫabībim di ki hep nefsine müsrif ḫuluma
Raḫmet-i Hāḫdan ümīd kılmayasız ḫaḫ' ḫaḫ' ā
- 100 Cümle-i cürme de 'afvı ediyor O ki Ğafūr
Hem de 'afv edici bil kim keremi bī-iḫsā

¹³⁶⁰ Rızık Allāh'tandır.

Lîk küfr olmuyor ‘ avf o da ki bil manşûşdur
Tevbe sizde dilese sâ’ire hep ede Hüdâ

54   Kılarak Hâkka rucû‘ hâliş-i kalb-i sâlim ol
Ermeden qahrı kim ‘ avnı bulamazsınız bil aña

Ahşen emrin size inzâlda anıñ tâbi‘ i ol
Âñsızın gelmeden o qahr işiñ iken dünyâ

Qahrdan korku ile râci‘ e tâ’ib derler
Ki münîb O ki rucû‘ u ede şevkçe vü habâ

197/a *Sûretü’z-Zümer*

105   56   Diye ‘ aşî ki yazık oldu kuşûrum be-‘ amel
Bir de Qur’ânca ben etdim ebedî istihzâ

57   Ya diye muttakî olurdu erişseydi hüdâ
58   Dönsem aqvâ kul olurdu diye kim qahr eclâ

59   Denile kim gelüp âyât mükezzib olduñ
Kibirle küfr orada olmada hâliñ zîrâ

60   O mükezzib görünür rûz-ı kıyâm rûyu siyâh
Böyle kibri kılanı elyağ idi nâr-ı me’vâ

61   Fevz-i îmân ile müttekîyi nâcî eder
Bil erişmez kederi mess-i ziyân ermez aña

110   Cümle eşcâr varakınca selâmlar be-Resûl
Ma‘nevî defter-i ‘ irfân Hâkka burhân aña

Hâk Te‘âlâ dileyüp ‘ âlemi kılmak inşâ
Nûr-ı Şâh-ı rusûlü mebde’i kıldı zîrâ

Kendü nûrundan o nûru yaradup bundan kim
Cümle ervâhı hep eşbâhı hâkîk bil inşâ

Cismi esbâbca şeyhâne görünmezdi yine
Dil-i münîb rûh-ı kemâl Hâkka Dügümlü Baba

62   Cümle şey’i yaradan Hâk olup o hep bi’l-hâk
Muteşarrıf olarak hârisi bir bir hâkka

115   63   Aña miftâhı yer ü gökleriñ eltâf eden O
Kim ki âyâtına kâfir o ziyânca eclâ

O mefâtiğ bu olup kim ki devâm ede erer
Nağd-ı ihsân hadîş ile bedîhî zîrâ

- 64   Ḥaḫdan özgesine ṭapmam deme meyl ey cūhhāl
Zu‘ mu küffār ediyor hem buyurur şöyle Ḥudā
- 65   Saña evvel rusüle emrim o kim farz-ı muḫāl
Olsañız şirkde ‘amel ḫabṭ u ziyān var zīrā
- 66   Yalñız baña ‘ibādet ederek ḫamd eyle
Rusüle kıldı ḫiṭāb maḫşadı ümem idi aña
- 120   67   Ḥaḫḫını ḫadri ile kılmadı küffār taḫdīr
Yerde fermānı vü felek cem‘i yediyle a‘ lā
- Oluyor yine mecāz (*ḫabza*) demek hem de (*yemin*)
                          (*Kellimū’n-nāse*) bu da ‘aqlına göre zībā
- 68   Ḥaḫdır ‘ālī vü münezzeh ne ki bil şirk edilür
(*Şūr*) eriyor be-memāt kıla meger Ḥaḫ ilḫā
- 69   Soñra hem (*şūrda*) ḫalkup bakalar ne olıcaḫ
Rabbiniñ nūru ile pertev-i maḫşer bālā
- Oḫunup defter-i a‘ māl u nebī vü mü‘min
                          Sā‘ire şāhid ü ḫayf olmaya ben ‘adl-efzā
- 125   70   Ḥaḫ bilür fi‘lini her nefse ḫılar fi‘le cezā
71   Zümre zümre olalar dūzaḫa küffār isrā
- 197/b   *Sūretü’z-Zümer*
- Varıyor bābları açıla zebānīler der
                          Cinsiñizden rusülü etmedi mi size Ḥudā
- Oḫuyup emrini bu gün ile ḫorḫutmadı mı
                          Derler iḫrār ile ḫahr kāfire hep ḫaḫ zīrā
- 72   Denecek dūzaḫa giriñ ede size mekān
Mütekebbirlere bed cā ki odur nār-efzā
- 73   Zümre zümre oluna sevḫ-i cinān hem ebrār
Ḥāzini der be-selām gir ebedī sizce şu cā
- 130   74   Ḥamd ile derler edüp va‘dini Ḥaḫ hep incāz
Vārişñ mülkü gibi eyledi temkīn zīrā
- Neresinde diliyorsaq ṭuruyoruz anda
                          Ne güzel ecri bize etdi ‘ināyet zīrā

¹³⁶¹ “Allāhu Teālā’dan başka ilāh yoktur. O her şeyden büyüktür. O’na ḫamd eder ve O’ndan maḫfīret dilerim. Evvel, Âhir, Zāhir ve Bātın olan, diriltten ve öldüren, kendisi her şeye kādir olan Allīhu Teālā’nın yardımını olmadan hiçbir gūnahtan kurtuluş ve hiçbir ibadete juvvet yoktur. ” Süyūti, ed-Dürrü’l-Mensūr, 12/688.

75 Görünür yine saña ‘arşa melā’ik tã’if
Hakka tesbîh kılınup ‘adl ile hep hamd-efzâ

Ebhuruñ mevcı degin ere şalâtlar rusüle
Dürr-i yektâ gibi Şâh-ı rusül için eclâ

Evliyâ sâbık u dil-bend ümîdi ben ehağ
Vuşlat-ı Hakkı çü va‘ d etdi Dügümlü Baba

Sûretü'l-Mü'mini Mekkiyyetün ve Hiye Hamsün ve Semânüne Âyeh

- 1 1 Anları demede (*Fârûk*) hemân Tañrı bilür
(*İbn-i ‘Abbās*) ü diger olmada te’vîl-efzâ¹³⁶²
- 2 Ğâlib ü bilici Mevlâdan olup bu Qur’ân
3 Cürm olursa da O mağv edici cüden icrâ
- 4 Tevbe ‘ indinde kabûl kimse muşırır qahrı elîm
Bî-şerîk ‘avnı vasî‘ aña kim îmân-efzâ
Cümleniñ merci‘ i Hağ âyeti münkir küffâr
Ne ta‘accub ki bilâdda ise mâlı evfâ
- 5 5 Erdi Nüh kavmi vü aqvâm kılup inkârı
Rusülün hep kefere katle bile qaşd-efzâ
Dînleri mağve cidâl etdi resüller ile
Etdi ihlâk kefereyi nice rüz qahr evfâ
- 6 Vâcibi şimdiki küffârda sa‘îr bil ki hağkîğ
Dünyevî (*bedr*) ile de qahr u ‘azâb (*bedr*)-nümâ
- 7 ‘Arşımıñ hâmil ü tã’ifleri hamd ü tesbîh
Kılup îmân fezâ böyle de kılmağda du‘â
Mü’minîn ‘afva vara hep demede bu yâ Rab
Rağmet ü ‘ilm geñiş sende zi-küllî eşyâ
- 10 Böyle ‘afv eyle o ki tã’ib ü hağ yolda gider
Elemi düzağı o eylemeyüp de me’vâ
- 8 Anları va‘diñ eren cennete koy neslini de
Zevc ü evlâdını da mü’min ise şu günâ
- 9 Anları seyyi’eden hâmiñ ola tevfiğiñ
Buña bu rağmet olup fevz ü na‘îmiñ a‘lâ
- 10 Tarılur küfrü için nefsine küffâr denilür
Hağ tarılmağda şedîd dînine küfrüñ evfâ

¹³⁶² Ve ba‘ zılar (hâ) hüküm ve (mim) mülk-i Hakka kaşemdir dediler.

- 11 Diye küffār iki kez mevt iki de erdi hayāt
Oldum ‘ işyāna muķır çıkmaca yol var mı aña
- 198/a *Sūretü’l-Mü’mīn*
- 15 Bir memāt küfr ü hayāt soñra da bu maḥşerde
‘ Ulemā yazmadadır böyle ma‘ ānī aña
- 12 Dendi bādī Ḥaḳḳı bir dense edüp inkārı
Şirke inandıñız o ḥükmüdür etdi ḳaṭ‘ ā
- 13 O dur ‘ Ālī vü Kebīr gösterir āyātı size
Rızḳı bārānla felekden veriyor baḳ eclā
- 14 Bunca fikr eyleyen ancaḳ ki münībān-ı Ḥaḳ
Dīnde muḥliş o olur kāfiri ikrāhda aña
- 15 Derecāt ref‘ edici şāḥib-i ‘ arş O Ḥaḳdır
Dilediḡi ḳula cebrile ḳılar vaḫy ilḳā¹³⁶³
- 20 O ḳavī ya‘ nī nebīler vere ḳorḳu ḫaşri
Nās ḳabrinden o gün bāriz ü ḳā’im ḳaṭ‘ ā
- 16 Ḥaḳdan o günde de hīç gizlenemezler bir şey
Mülk kimiñdir diye Ḥaḳ mevtde ḳalup hep ḫaḳḳā
- Yine kendüsü diye Vāḫid ü Ḳahḫārīñdır
Līk mevt kimine ḳahrı kimine şevk eclā
- 17 Bulur o günde cezā kesb-i yediyle her nefis
Zulm olmaz bu serī‘ göre ḫesābın Ḥaḳ aña
- 18 Gelici rüz-ı ḳıyāmetle de ḳorḳu ver o gün
Dil ki ḫulḳūma gelür çıḳmaḳ u dönmeḳ yoḳ aña
- 25 Ḳāfire acıyan aḫbāb u şeft‘ -i maḳbūl
Olmayup bulmaya çün ‘ afv-ı Ḥaḳ olmaz şüfe‘ ā
- 19 Bilürüm ḫā’inetü’l-a‘ yunu ki gözde ḫarām
Dilce gizlü olanı da bilürüm ben aña
- 20 Ḥaḳ eder Ḥaḳḳı şerīk denilen etmez nesne
Pek Semī‘ hem de Başīrdır hep olur o īfā
- 21 Görmüyorlar mı gezüp yerdeki eslāf n’oldu
Ḥālbukim miknet ü āşārı vefīr mer’i buña
- 22 Ḥaḳ tutup eyledi ‘ işyāna ‘ iḳāb ḫāmīsi yoḳ
Sebeb inkārı rusül Ḥaḳca şedīd o ebedā

¹³⁶³ Rūḫ tefsiriniñ tafşılı 46. şāḫifede ve sūre-i İsrāda ve sā’ir mahallerde mūndericdir. vr. 25/a.

- 30 23 Mu' cizātı yine etdim idi Mūsāda celī
24 Diye Fir' avna vü Hāmāna vü Qārūna hüdā
- 25 Dedi kim sāhir u kezzāb Benī İsrā'iliñ
Erkek evlādını ifnā kızın ediñ ibkā
- Kāfiriñ hīlesi azmakla dālāl bī-hūde
Der ki Qārūnu ma' an küfrü ber-ā-ber aña
- 26 Dedi Fir' avn burakıñ qatl edeyim Mūsāyı
Rabbine ede du' ā bu da demek istihzā
- Qorqarum dīniñizi o ede böyle tebdīl
Ya fesādın kıla o kişver-i Mışra peydā
- 35 27 Dedi mü'minlere Mūsā ki penāh Hālıkımız
Kibri kılandan idi kāfir-i yevm-i ' uqbā
- 28 Qavm-i Fir' avnda biri dedi ki gizlü mü'min
Qatl olur mu bu ki Rabbim diye Mevlā yektā
- 198/b *Sūretü'l-Mü'min*
- O yine beyyine ile size geldi Hāqdan
Kizb ise kendüye şıdk ise ' azāb ola edā
- Haddini geçen ü kezzāba hidāyet olmaz
Ki bu ' ilm-i ezeliñde olur öyle ebedā
- 29 Bu yeriñ mülkü siziñ gerçi bu gün Hāq ger ehaq
Kim ' azāb verir ise qurtaran olmaz qaç' ā
- 40 Dedi Fir' avn irā'e kılarım vāfi re'y
Size nuḡkum erer ancak ki reşādca hāşā
- 30 Dedi o qorquyorum qahr-ı selef ere bize
31 Qavm-i Nūh ' Ād u Şemūd şoñra da bil hep ne fenā
- 32 Hāq mūnezzeh kıla ger hayfca degül qorquyorum
Nāşca birbirine nefret verici yevm eclā
- 33 Ki o gün nār-ı sa' ire gidesiz mevkıfdan
Hāqdan erdikde ' azāb ki bula bulsun rehā
- Hāq hidāyet-i kerem etmezse aña hādī yok
Cebri şırf kılmaz ezel ' ilmi yanılmaz ammā
- 45 34 Erdi Yūsufda ehaq mu' cize ile aqdem
Oldu şek dīnine o gitdi cihāndan a' lā
- Dediñiz şoñra Resūl etmeyecek Hāq deyü līk
Erdi inkārda müsriflere niḡmet eclā

- 35   Hâk delilsiz eden âyât-ı İllâhîde cidâl
Nefretu'llâha vü mü'minlere merci' hâkķā
- Kim ki cebbār mütekebbirdir anıñ qalbine hep
Başar o hâletiniñ mührünü kim erdi kuvā
- Ya' nî cüz'ıyye irāde şunu müsvedde edüp
Yazsa taķdîrle qalur qalbe o maţbū' ebedā
- 50   36   Der ki Fir'avn baña yap qaşr-ı 'azîm ey Hāmān
Birbirince olalar rāh u derler be-semā
- 37   Muţtali' olmalıyım Rabbine Mūsāniñ kim
Bunu kāzib şanurum demiş aña o zîrā
- Oldu şeytānca tezyîn o fi'l Fir'avna
Azdı yoldan ebedā böyle fenā hāl buña
- 38   Der ki o mü'min oluñ tâbi'imiz rāst reha
39   Ki budur sāde ma'āş dā'im olur o 'uqbā
- 40   Kim günāh deñlü cezā olmada ammā hayrı
Eyleyen mü'mine cennet ki 'aţā lā-yuḥşā
- 55   41¹³⁶⁴   Ben necāta ederim sizleri da'vet ey qavm
42   Siz beni nāra ki bil cehl ile küfre zîrā
- 43¹³⁶⁵   Rabb-i Ğaffār-ı 'Azîze olurum sevķde sizi
Dedigiñiz iki 'ālemce de lā-aşl aşlā
- 44¹³⁶⁶   Rāci' iz Hâkķa o kim haddi gezer nārda muķîm
Zîkr edersiz dedigim ere yakınca ma'nā
- 45   Emrimi Hâkķa buraķdım gözedir qulu dedi
Hâk viķāyetle bunu qavmi muḥîṭ kıldı belā
- 199/a   *Sūretü'l-Mü'min*
- 46   Rūz ile şeb ile nār bāriz olur maḥşerce
Āl-i Fir'avnu eşedd-i nāra olur emr ilķā
- 60   47   Ehl-i nār diye nizā' la güçlü kibirlüye
Size tâbi' dik ediñ cüz'-i 'azāblar imḥā
- 48   Kibrlü der hepimiz orada çü ḥükmü'llāh
49   Ḥāzin-i nāra diye bir gün ere tehvîn aña
- 50   Ḥazene der ki rusül ermedi miydi size hâk
Qılar iķrār diye bil siz kılasız Hâkķa recā

¹³⁶⁴ 41. âyetin tefsîridir.

¹³⁶⁵ 42. âyetin tefsîridir.

¹³⁶⁶ 43 ve 44. âyetlerin tefsîridir.

- Lîk dālāl üzre du‘ ā-yı kefere nā-maḳbūl
Dünyevî ise bu bil kim dedi aḳvāl-i ‘ ulemā
- 51 Dünyevîde rusül ü mü’mine nuşret olur
İmtihān ‘ aksisi aḳvāmca ḳuşûrdan evfā
- 65 52 Edüp ‘ uḳbāda da hep şāhid ile yardım İlāh
Kāfire ‘ özt olamaz la‘ n ola vü sū’-i me’vā
- 53 Böyle hep mu‘ cize Mūsāya da ḳavmi için
54 Ḳaldı mīrāş kitābı (*ūlu’l-elbāba*) hüdā
- 55 Sende ḳal şabrda vü ta‘ līm olarak ṭālib-i ‘ afv
Terk-i evlā bile olmazsa da olursa aña
- Benden ‘ avn ile dile ümmete bil ‘ afv-ı günāh
Olarak leyl ü nehār ḥamd ile tesbīḥ-efzā
- 56 Yok küffārca burhān ḳılar āyātca cidāl
Degil illā ne tekebbür emelin vermem aña
- 70 İsti‘ āzede ol Allāha Semī‘ hem de Başīr
Böyle emriyle de ḳaşdı bize ders ile hüdā
- 57 Ḥāḳ-ı nāsdan yer ü eflāk yaradılmaḳda büyük
Bilmeyen böyle delīli yine vāfir zīrā
- Ḥaḳca güç olmayarak (¹³⁶⁷ كُنْ فَيَكُونُ) ile bütün
Lîk cesāmetde bu idrākla olur dāll aña
- 58 Bir mi a‘ mā vü başīr mü’mīn-i şāliḥ u ‘ āşī
Bir de küffār tefekkürde keşīr ḳılmaz aña
- 59 Olıcaḳ yevm-i ḳıyāmet buña yoḳ hīç şübhe
Nāsda çoḳ eylemez imān aña gerçi ḥālā
- 75 60 Ḥaḳ celī dedi du‘ ā ediñ icābet ederim
Hem ‘ ibādet ḳıla gör ecir ḳılarım īfā
- Kim ki kibr ede ‘ ibādetde muḥḳir ḳılarak
Şunları nāra zebānı ede iskān ü tvā
- 61 Ḥāl-i rāḥatda şeb ü gündüzü kesbe aydın
Ḳıldım o luṭf-ı vefīr ḥāmid aḳal nāsda buña
- 62 Rabbiñiz bil ni‘ amı ḳılan O her şey’i eden
63 Bī-şerīk diğesine şarf-ı fu‘ād neden ibā
- 64 Size Ḥaḳ yeri maḳar gögü refī‘ ḳıldı binā
Sizi hey’etce ḥasen rızḳca ḳılup ṭīb ma‘ nā

¹³⁶⁷ Yāsīn Sûresi, 36/82.

- 80 Rabbiñiz bu ki veriyor harekāt ü berakāt
Olur emri heme ʿālemlere Tañrı aʿlā
- 65 Ebedī Hayy u şerıksiz kavī ol müslim-i hās
ʿĀlemīn Rabbi budur hamd ola ahsen kııl edā
(كُلُّمُوا النَّاسَ¹³⁶⁸) yine ʿaqlınca denür küffāra
De Resūlüm ki şerık koşmam o menhi kaç ʿā
- 66 Akdemi beyyine kim ʿaql idi şirk etmez idim
Ediyor beyyine-i naqlī de Rabbim i ʿtā
Enbiyānīñ hepisi қable nübüvvet çünki
Oldu şirkden yine maʿşüm bedīhī kaç ʿā
- 85 ʿĀlemīn Rabbine teslīmle menāfi ʿdaha çok
Baña emr oldu bil etdimse de bir bir ifā
- 67 Öyle Mevlā ki siziñ nesliñizi topraқdan
Sizi hem nuḡfe vü toñıқ қandan etdi haққā
Tıfl iken O getirüp ʿāleme kuvvetlü eder
Pır olan var kim eder ʿömrü fuzūn buña ʿaḡā
Evveli merʿi ölen cümle müsem mā eclā
Şunlara fikr eyle hep Hālıkı bilmek eclā
- 68 Kılar ihyā vü imāta neyi etmek dilese
Ol dedikde oluyor kün (كُنْ فَيَكُونُ¹³⁶⁹)ce maʿnā
- 90 69 Kim cidāl kılmada āyātımıza қande gider
70 Hep rusülle kütübüm münkire bil қahrı sezā
- 71 Elleri boynuna timürlene zencirle yüzü
72 Қaynayan şuda yüzer nār yıқılır қahr-efzā
- 73 Dene şirk eylediğiz nerede anlar der
74 Yittiler hıç imiş oldu o hāl eclā
- 75 Böyle yitirdiği āsā bulamaz anda hüdā
Nikbet o küfre ferahlarla şalınmaқda aña
- 76 Denüp ebvāb-ı caḡimden girerek қalıñ ebed
Mütekebbirlere öyle қabīḡ yer meşvā
- 95 77 Ey Resūl şabrda da tır kāfire Haқ eder ʿazāb
Saña meşhūd olup olmaz ise de der-dünyā

¹³⁶⁸ “İnsanlarla konuş” Arabî ibare.

¹³⁶⁹ Yāsīn Sūresi, 36/82.

- Baña rāci' olıcağlar yine haşren bil kim
Ne 'azābı göre bir bir ola mer'î zîrā
- 78 Çok rusül erdi var andan ki olundu maḥkiy
Var hikāyetlerini etmedigimi de evfā
- Mu' cize ermedi anlarda da iznimle erer
Gelecek emrim olur orada müşrik efzā
- Mu' cizāt anlara da oldu lüzümü derece
Zā'idi olmaz şu maṭlab anı istihzā
- 100 79 Size en'ām yarattı baqar u koyun ibil
Ki binersiz deniyor kendü de çok Ḥaḫdan 'atā
- 80 Cild ü südüden olup nef' i vü eşḫālîñizi
80 Naḫde buña vü fülkde biniyorsuz aqvā
- 82 Gösterir kudreti Ḥaḫ kim nice inkār oluyor
Gezmiyorlar mı selef ḫāli degil mi eclā
- 200/a *Sūretü'l-Mü'min*
- Anlarıñ mālı çok āsarı da aqvā yerde
Olıcağ qahrımız o kılmadı nef' i aṣlā
- Gözde hem özde vü sözde hep eren nūrca şalāt
Mefḫar-ı 'āleme ki cümleye bu nūr ebedā
- 105 Mü'min-i müslim-i muḫliş idi qıṭbu'l-aḫṭāb
İdi irşādca da pîr nūr ile Dügümlü Baba
- 83 Mu' cizātla rusülüm vārid olunca küffār
Zu' men 'ilmince ferîḫ kıldı nice istihzā
- Eyledi qahrım ihāta dedi bunu göricek
Ḥaḫ bir imān kılarız şirke de tevbe efzā
- 84 Göricek qahrımı tevbelerde nef' eylemedi
Kim be-cā 'ādetim öyle olunur kāhr-eclā
- Kim firāşında muḫaḫkaḫ ölecek yine kişi
Nez' i ḫālinde görünür nice ise me'vā
- 110 85 Tevbe imān aña nef' eylemez olsa bu sa'ir
Lakin aḫsen der işiden ki degil vāḫıf aña
- Ḳatl u i' dām olıcağ tevbe vü imān nāfi'
Çünkü o be'si degil öylece görmek-āsā
- Meyveler şayısı üzre de Resüle şalavāt
İki ḫat pāyımı būs öpdü ḫaḫiḫi Ṭübā

Hâlet-i nez' de çend kimse görüldü hep eder
Nice ihbârda ise bunları Dügümlü Baba

Sûretü's-Secdeti ev Fuşşilet Mekkiyyetün ve Hiye Erba'u ve Hamsüne Âyeh

- 1 1 Anları demede (*Fârûk*) hemân Tañrı bilür
(*İbn-i 'Abbās*) ü diger olmada te'vîl-efzâ
- 2 İndi Raḥmân u Raḥîmden saña Furḳân-ı ecl
3 Fâşıl-ı emr ü nevâhîdir o fermân-ı Hüdâ
- 4 'Arabî ki bile mü'minlere mebde' çün 'Arab
Maḥla' -ı müjde vü ḥavf münkiri güş çoḳ aña
- 5 Dediler dilde olup ḥâ'il-i îmân perde
Sem' imizde var ağırlıḳ ki degil fehmi buña
- 5 Var seniñle eremezde de ḥicâblar hem eşed
'Âmil o dînde ol bizde bu gûnâ maḥzâ
- 6 De ki ancaḳ beşeriyette müşâbih size ben
Rabbiñiz bir heme vaḫy olmada bil böyle baña
- 7 Olasız Aña teveccühde kılup 'afv-ı taleb
Kâfire veyl ola yoḳ tezkîyesi bir gûnâ
- 8 Mü'min-i şâliḫe kaç' bulmayan ecri eriyor
Nice münkir iki günde ediyor arz peydâ
- 9 'Âlemîn Rabbi O dur siz şürekâ mı kılasız
Orada kûhda yaratdıḳ ki refi' fevḳ-efzâ
- 10 10 Berakât vererek erzâkı muḳadder kıldı
Oldu dört gün bu su'âl edene barizce edâ
- 11 Maḳşadı soñra gögüñde yaradılması olup¹³⁷⁰
O duḫân ya' nî temessük olabilmezdi buña¹³⁷¹

200/b *Sûretü's-Secdeti ev Fuşşilet*

Yaradup ḥalka me'vâ ola ṭav' an ü kerhen
Buyurup anlara oldular iṭâ' at-efzâ

- 12 Yedi gök kıldı iki günde ki altı hepsi
Mâ-'adâsı ḳonulur sebtîñ o gün hep zîrâ

Bildirüp her felege emrini dünyâ gögünü
Etdi yıldız ile tezyîñ görölür bil eclâ

¹³⁷⁰ B nüshasında bu beyitlere der-kenarda yer vermiştir.

¹³⁷¹ (İstevâ) tefsîri Sûre-i (Ṭahâ) da ve sâ'ir maḥallerde mufaşşalan mündericidir.

- 15 Çünki şeffâf olup eflâk görülür bil bunda
‘İlm-i hikmetde be-eflâk yine bula ma‘ nâ
- Oluyor recm-i şeyâtîn ki edüp Hâk maħrûs
Böyle taqđiri ‘azîz ‘ilmi haĸıķi ebedâ
- 13 Müşrike de size bir şâ‘ iķa gibi ĸahrıñ
ĸorĸulur gelmesi (‘Ād) ile (Semûd) bil edâ
- 14 Her tarağdan rusülü şirkini men‘ etdi lîk
Dediler ĸaşd-ı Hâk ise melek ersün eclâ
- 15 Siziñ ile geleniñ kâfiriyiz dedi kim
Kibr ile (‘Ād) şanur arzda olıcaĸsız aĸvâ
- 20 Görmüyor muydu yaradan anı andan aĸvâ
Küfrüdür ĸaşdı celî men‘ ola îmân-ı Hudâ
- 16 Bâd pey-der-pey esüp naħs olan eyyâmıda
Dünyevî buldu eşed ĸaşr u necât vermem aña
- Hadd-ı zâtında müsâvî oluyor ezmine hep
Bil müsâviye göre sa‘ di bu ismi de aña
- Hayr erdik de olur sa‘ d ü şerle menħûs
Ki sebep-i cürm ü şalâħ cum‘ a-veş ismi icrâ
- 17 Hem (Semûda) da hüdâ yolunu gösterdik idi
Dîde-i füzün eħab bunlara bil yine a‘ mâ
- 25 18 Dedi Hâk şâ‘ iķa ki şayħa-i ĸahrın kesben
Fevz-i Hâk bulmada îmânla bulan şafâ
- 19 Hâşr olup düşmen-i Raħmân ĸonulup hep nâra
20 Sem‘ i ebşârı cülûdu diye bir bir şühedâ
- 21 Cildine diye ‘aleyhimde n’içün şâhid siz
Derler inĸâĸ-ı Hâk anıñla nuĸûĸ her eşyâ
- 22 Diye hem Hâlıkıñız aĸdem O gidersiz Aña
Sem‘ u ebşâr u cülûd setri olamaz zîrâ
- 23 Böyle iken şanıyor ekşerini bilmez Hâk
Böyle şanmaĸ ile ‘uĸbâca zebânlü aĸvâ
- 30 24 Şabr u feryâd ĸılırsa da sa‘ irdir yeri
Ecr için isteye ‘avdet be-cihân yokđur aña
- 25 İmtihânen aña da nefis ü hevâ idi ĸarîn
Her tarağda ĸılıyor sevĸ-i cihânı îfâ
- Vâcib oldu selefi ins ü cin gibi ‘azâb
Biliyor anda ziyân ala ‘iber Hâk ĸaĸĸâ

- 26 Dedi birbirine küffâr okunurken Furkân
Diñleme laqlaqañızdan da sükût buldu aña
- 27 Kâfire qahr-ı şedîd datdırırız el-ğaq hem
Pek fenâ böyle ‘ amel ile eğaq böyle cezâ
- 201/a *Sûretü’s-Secdeti ev Fuşşilet*
- 35 28 Düşmen-i Ğaqqa cezâ nâr ki aña var Ğulûd
Münkiren sem‘ ine de men‘ i o eyler icrâ
- Bağr u berde yer ü göklerdeki mağlûğ ‘ adedi
Şalavât ede Ğabîbine Cenâb-ı Mevlâ
- (فَأَسْتَوِيْمُوا¹³⁷²) ki teveccühde be-Mevlâ ebedî
Diline rabğ ile fer qaldı Dügümlü Baba
- 29 Küfr edenler diye yâ Rab bizi ins ü cinden
Göster azdıranı pây altına alam Ğâlâ
- 30 Ki ikisi de muğaqkar ere nâr esfeline
Müstağim mü’ mine Ğaşrda var ecr evfâ
- 40 Böyle muğlişlere olup da melekler inzâl
Der ki qorqu vü Ğüzn olmaya beşeri eclâ
- 31 Ki cinân olmuşıdı va‘ d-i İlâh oldu o da
O vurûd-ı dünyevî hem fevt de hem Ğaşren aña
- Evliyâyâ olur anlarla da¹³⁷³ ilhâm be-ğayâğ
Şuleğâ fevtde hem Ğaşrda bulur zîbâ
- Olduğ ilhâm ü viğâyece Ğayâğ döstü size
Bunda var enfüsünüz ne ki umup tâlîb aña
- 32 Bu nüzûlgâhları Rabb-i Ğafûr-ı erğam
Heme luğuf eyledi âmâde hepisi a‘ lâ
- 45 33 Andan ağsen kim olur qavldede nûr-ı Ğaq için
Müslim ü şâliğ u irşâd kıla da‘ vetle aña
- 34 Ğasene vü seyyi’e yeksân mı seyyi’ şey’i
Nîk ef’âl ile def’ etmeli nâcî aqvâ
- Dünyevîde bunu etdiñ de seniñ ey insân
Yine ağbâb ede kim ise ‘ adâvet-efzâ
- 35 Mâlik olmaz buña ancağ ola şâbir-i mâlik
Qılmaz illâ anı kılan bula Ğayrın aqvâ

¹³⁷² “Doğruca O’na yönelin.” Fussilet Sûresi, 41/6.

¹³⁷³ A: Evliyâyâ olur anlarda ilhâm be-ğayâğ

- 36 Seni döndürmege andan çalışursa şeytān
Kıl penāh Hāḫḫı Semī^ç u bilici yine eclā
- 50 37 Hālīḫıyım yine dāll bil şeb ü rüz mihr ile māh
Tapma mihr u ḫamere yaradana eyle edā
- 38 Kibre varsa kefere^ç ind-i İlāhīde melek
Rüz u şeb etmede tesbīḫ kesel olmaz icrā
- 39 Ḳudret-i Hāḫḫa olur dāll görünür ḫuru zemīn
Verse bārān eder cünbüş olur ki zībā
- Anı iḫyā ḫılan emvātı yine ḫāy eyler
Küllü eşyāya Ḳadīr edügü Hāḫḫıñ eclā
- Ede rūḫ u cesed vefīr nebīye be-ebed
Rīḫ-i pūr ravḫ şalātı yine her ḫālde Hūdā
- 55 Hābgāḫı bulunan yer ki zi-^ç arş O a^ç lā
Hūfr u laḫd oldu aña medfen olup da^ç ulyā
- Ḳalbi bīdār ebedī ḫāb idi sāde gözüne
Hāl-i bīdārı bozulmazdı hemīşe ḫaḫ^ç ā
- 201/b *Sūretü's-Secdeti ev Fuşşilet*
- Evliyā evden eve naḫl eder ermez buña mevt
Deyü bil var ḫadīs-i nebevīde ḫāḫḫā
- Gördüm anlarda kerāmāt u himem göçmüşken
Ḥamd ola gördüm anı şemsden a^ç lā ma^ç nā
- Altmış üç sinn-i celīli bu idi ḫavl-i ḫavī
Bil cihādı da yigirmi iki ḫavl aḫvā
- 60 Mekke fetḫinde sā'irede bulduḫları var
Eşca^ç -ı nās ü cihādı da ḫılup sevḫ eclā
- Evliyāya be-melek ermede ilhām efḫal
Bī-riyā şöylece verdi baña Dügümlü Baba
- 40 Kim ki āyātıma mülḫid aña hīç gizlü degil
Nāra giren mi idi ḫayr u emīn mi eclā
- Böyle olduḫda nice diler iseñiz ediñiz
Hep kim işler iseñiz görmede çün bunu Hūdā
- Şanma öyledir icāzet ki tehdīd-i aḫvā
^çİlm-i Mevlā ki ḫāḫḫı dīle nāşīḫ eclā
- 65 41 Ḳıldılar küfr nüzülünde mu^ç azzez bu kitāb
Bir cihetle de bozulmaz odur envār-efzā

- 42 Kıldı inzāl bunu Hāḡ emri Hākīm fi‘ li ḡamīd
Şemse gelse de şehāb şems-i ḡaḡīḡi bālā
- 43 Kavl-i küffār rusūl-i sālīfe-veş sende heme
Mü‘minīn ‘afv ḡılınur müşriki ḡahrım eclā
- 44 ‘Arabī olmasa Furḡān der o küffār aña
N’ola inse ‘Arabī bizce muvażḡaḡ zīrā
- Bir de der kim bu Resūlken ‘Arabī o ‘acemi
De bu bil mü‘mine ḡılmaḡda hüdā ḡayr u şifā
- 70 Kim ki īmānda degil sem‘i aḡırlıḡda olup
Gözü a‘ mā buña pek dūr münādī ḡüyā
- O muḡāḡab ki Resūldür ‘Arabī böyle o da
Oldu tefsīrle o hep ins ü cinne inbā
- 45 Geldi Mūsāya kitāb bunda da reyb oldu ḡadr
Kılmasam ḡahrım olur şekde ḡalınsa zīrā
- 46 Kim cezāsı o ki ‘uḡbāda heme o da ḡadr
Nīk u bed kendüye kār Rab degil azlem zīrā
- 47 Ne zamān dense ḡıyāmetde bilen Mevlā kim
Bellü her ḡaml u vilādet ḡapalu meyve aña
- 75 Ben derim ḡaşr ile ḡande baña zu‘ mu şürekā
Der ki dedikse de bildik aña yoḡdur şühedā
- 48 Ğayb olup ḡapmada olduḡda aña bellü
Hīḡ ḡarār u meded ü çāre bulunmaz aşlā
- 49 Olmaz insān ḡalebi ni‘ met ü şıḡḡatda melūl
Bulsa ger faḡr u ‘ilel ye’s ediyor küfrde baña
- 50 Luḡfu dadtırşāḡ o kāfırlere andan şoñra
Der bu ehliyyetim ile yine baña zībā
- 202/a *Sūretü’s-Secdeti ev Fuşşilet*
- Dince dendigi gibi hem de ḡıyāmet bulmam
Olsa bunda yine ni‘ met baña ben ehlim aña
- 80 Söyleyüp anlara küfr ü ‘amelin biz elbet
Dadtırırız ere ḡahrı da cesīm ü aḡvā
- 51 Eylesem kāfire luḡfu döner eb‘ ad benden
Şer ḡılınursa uzun etmede līk baña du‘ ā
- 52 De ki ḡur‘ān olup Allāhdan aña bī-idrāk
Küfrde kimdir eḡal eb‘ ad-ı Hāḡ sizden āyā

- Fırka-i mü'mine nūr kāfiredir qahr-efzā
- 8 Dilesem cümleyi mü'min kılar idim lakin
Dilesem kimi anıñ rāhat u ni' met haqqā
- Cebri şırf şanma ezelde O bilüp hālimizi
Ki eder şuña göre 'ilm-i eşaħla maħzā
- 10 Küfr ile zālimiñ aħbāb u yardımcısı yok
Böyle şırf cebri degil kesbi bu da bil eclā
- 202/b *Sūretü 'ş-Şūrā*
- 9 Mā-sivā'llāhı kılar Haq yar iken yār u yaver
Meyyit ihyā kılıyor mālīk-i cümle eşyā
- 10 Ne muhāliflik olursa aña da hākim Haq
Dil tevekkülde ki her ān rucū' umda aña
- 11 Gökleri vü yeri yaradan size mer'e ile çift
Hem de in'āmı da çift ediyor eyler evfā
- 12 Mişli olmaz O Semī' hem de Başır bil her ān
Yer ü göklerde hazā'in Aña rāci' ebedā
- 15 Rızkı çok u gāh kalīl eyler o da hikmetce
Ki 'Alīm kāffe-i eşyāya yeriyle qaṭ'ā¹³⁷⁶
- 13 Nūh ulū'l-'azmda evvel aña emr etdigimi
Size tebyīnle bir bir saña şu da eclā
- Dendi İbrāhīm u Mūsāya vü 'İsāya da bu
Dīn te'eķüdle tefaruksüz 'aķā'id ebedā
- Müşrike ekber-i elem öyle siziñ da' vetiñiz
Kıldı mümtāz 'aṭā kim ki dilerse Mevlā
- Haq kılar haqqā rucū' u kılana luṭf-ı hüdā
Yine cüz'īye irādesi vü taqđır aķvā
- 20 14 Kılmadı Ehl-i Kitāb teferrūka illā bilerek
Birbirisince 'inād anda ḥaseddir bu saña
- Kaderim idi müsem mā eclā olmasa ger
Şimdi de qahr u tenkīli kıılınur ifā
- Vāriş oldular erüp böyle ümem Qur'āna
Reyb edüp bunda erer çāh-ı tehmdede melkā
- 15 Anlar öyle yine sen dā'ī' dīnim ol hem
İstīkāmetde müdīm nice kim emrim ma' nā

¹³⁷⁶ B: Ki 'Alīm kāffe-i eşyāya yeriyle haqqā

- İstikāmet dereceye göre o fā'ikidir
Şaykel-i cevher ü zer ü sīm u āhen-āsā
- 25 Şunlarıñ uyma hevāsına umar buña haķıķ
De ki ben dā'imi mü'min kütübe vü dād-efzā
- Rabbimiz Rabbiñiz Allāh bizim a' māl bize haķ
Sızce a' māl size hayr u şerri kılar Haķ edā
- Bu berāhīn-i diger huccete hācet vermez
Cem' eder maşşere hem de yine merci' Mevlā
- 16 Rūz-ı mīşāķda anlar ki olup mü'mine Rab
Mu' cizeñ görmüş iken bu kıla küfr ile saña
- Hucceti bātıladır ' ind-i İlāhīde bunuñ
Tarılır Rabbi ' azābı pek elīm eder aña
- 30 17 Dārda mīzān olur Haķdan ü haķdır Furķān
Gizlüdür rūz-ı kıyāmet ola kılluķ pek edā
- 18 Mü'mini olmayan etmekde anı isti' cāl
Mü'mini kılmada raħm anda niyāz ki aña cā
- Ki bilür mü'min o haķ līk buña şübhe eden
Azmış olur ne uzaķ Haķca o inkār kaķ' ā
- Her şifātı ki nihāyetsiz o deñlü de selām
Kıla Haķ kendü beķāsında Habībe ihdā
- İstikāmetde haķıķ zer gibi ammā gizlü
Bend-i kenziñ be-ħikem lā-bisi Dügümlü Baba
- 203/a *Sūretü'ş-Şūrā*
- 35 19 Allāh eltaf kıluna kime diler rızķ verir
Rızķ ' umūmen bu demek çoķsa da ez-fevz-i Ĥudā
- 20 Haķ kavī hem de ' Azīz uħrevī ecri dileyen
Zer' i ez-yed eriyor sünbüle fā'ik-nümā
- Kim diler dünyevī dünyāda bulup uħrevī yoķ
Ya' nī kāfirse o Haķ mü'mine vāfi zībā
- 21 Bir şerīk var mı baña olmadan emrim düzedin
Olmasa vaķti ezelce şuña ererdi belā
- 22 Kāfire kıahr-ı elīm var görünüp ĥavf üzre
Yine küfründe ne haķ bir bir olur kıahrım aña
- 40 Mü'min-i şāliħe var baħçe-i cinānlar içre
Ne dilerler veriyor ki büyük ikrāmı aña

- 23 Böyle Hâk müjdece İslâm kılan şâlihe çok
De risâlet için ücret dilemem sizce baña
- Fağat icâb-ı karâbetle meveddet diledi
Akrâba kim dediler eyledi bunu inbâ
- Kim buyurdu (‘Alî) vü (Fâtıma) ile (Haseneyn)
(İbn-i ‘Abbâs) rivâyetde hadîşin zîrâ
- ‘Amel-i şâlih ile Hâkka tağarrub eden
Bu karâbetde deyü yine yazıyor ‘ulemâ
- 45 Kimdir âliñ dediler (كُلُّ تَقِيٍّ وَ تَقِيٍّ)¹³⁷⁷
Buyurup verdi cevâb bil hep ehadîş-i ‘ulâ
- Ma‘nevî kurb-ı İlahî kim o kulluğ be-hulûş
Yine ecridir o memnûnu olıcağ eclâ
- Hesenât kim birini kesb edene o haseni
Artırırız ederiz ‘afv ola çok hamd baña
- 24 İftirâcı dedi küffâr yalandan Hâkka
Olsa ger zu‘ mu da hâşâ Hâk eder men‘ icrâ
- (Küllimû’n-nâs¹³⁷⁸) yine ‘aqlına göre cuhhâlîñ
Olsa o hatem-i zecrimde olurdu saña
- 50 Hatm-ı şabrı da başup nâme-i kalbiñ üzre
Cevr-i küffâr açamaz Rabbiñ açar O a‘lâ
- Mağv eder bātılı Hâk etmede hâkkı ihkâk
Nik u bed kalbde ne var ‘ilmi muhâkkağ zîrâ
- 25 Kullarından kılarak tevbe kabûl Hâk dilese
Hem eder ‘afv-ı günâh bilmede fi‘li zîrâ
- 26 Müstecâb mü’min-i şâlihde du‘â luğfundan
Çok bile verdi şedîd kâfire çahrı eclâ
- 27 Cümleye rızq-ı vesî‘ versem eder arzda fesâd
Kaderimle iniyor anı da ‘ilmim eclâ
- 55 28 Kulu me’yûs kalacak yine verüp de bārân
Neşr-i rahmet buyuran Rab velî hamd buña
- 29 Yer ü eflâk hem anlarda ne hep pür-ervâh
Kudrete dâll kıla haşrin dileyüp emr-efzâ

¹³⁷⁷ “Allâh’tan korkan, tertemiz, içinde ne günah, ne zulüm ile yaratıklara kötülük etmek, ne kin ne de haset olan kalptir.” İbn Mâce, 4216.

¹³⁷⁸ İnsanlarla konuş.

- 30 Ne muşibet ki gelür seyyi'e kesb-i yediñiz
Ekşerisin kavle hem 'afv ediyor bil Mevlā
- 31 Yer belāsin bile men' etmege yok kudretiñiz
Mā'sivā'llāh degil vālī vü nāşir be-'inā
- 32 Aña dālldır yine tağlar gibi baħr üzre gemi
33 Dilese bād kesilür anda turuyor kaç'ā
- 60 34 Bunda şabr ile çıkup şükr edene dāl bunlar
Batırırdı günehiyle dilese Hāķ hāķķā
- 35 Līk eder çok günehi 'afv ki mu'arız bileler
Bir bura ķahr u penāh kendü heme hālde buña
- Olsa vapur gibi dünyāca denür istidrāc
Yine batmaķda rehāsız bil olup yanmaķ aña
- Bī-ħesāb rızķı buluyor şühedā 'inde'llāh
O degin daħı selām kıla Resūle Mevlā
- Hāķ ziyādesi ile kıldı be-cā luķf be-hāķ
Müstecābü'd-de' avāt idi Dügümlü Baba
- 65 36 Dünyevī verdigimiz zindelige ķaşr kılup
Ĥayr-ı elķāf ola mü'minler için bā-'uķbā
- 37 Ĥalbi ile ki tevekkülde bulunur bu be-hāķ
Hem bunuñ çün ki kebā'irle fevāhiş yok aña
- 38 Tarlıyorsa bile 'afvı kılup da bunlar
Emr ü nehyimde icābetde şalāt kıldı baña
- Hem bu beyninde edüp meşvereti ķār eyler
Verdigim rızķdan infāķı ediyor hem edā
- 39 Hem bu kim kendüler de kılsa te'addī küffār
İntiķām almada dīn üzre olup bu da edā
- 70 40 Bil 'uķūbet buña mişliyle olup hem her kim
Ĥıla bir müslimi 'afv ediyor icrā Mevlā
- 41 Kim te'addī olunup soñra bu Ĥükmüm derece
İntiķām aldı 'iķābıñ birisi yok buña
- 42 Ki revā o kim 'iķāba o te'addi ederek
Hāķsız etse ķalebi hem ere ķahr-ı 'uķbā
- 43 Mü'miniñ Hāķķına kim şabr u 'afv etse be-cā
Bu büyük vaşf ü büyük kimseniñ işi hāķķā

- Hağ mücâhidleri efđal dedi kıldı müjde
Ecri ile de selâm kıla Resüle a' lâ
- 75 Şabr-ı pür-^ç afvı ehağ kıldı beni bende be-çalb
Bende hayr ile çeker pend ile Dügümlü Baba
- 44 Ezel ^ç ilmimde dalâlda kim ise bu dōstsuz
Cebr olmazsa da hep ^ç ilmi demekdir eclâ
- Görünür nârda zâlim ki görünce çahrı
Diyecek ^ç avd-ı cihân ere bilür mü baña
- 45 Görünür nârda o ehli de ehl ise erüp
Yan gözle baçalar nâra huşu^ç u bil aña
- 204/a *Sûretü'ş-Şûrâ*
- Diye maızlüm şulehâ dünyevî hayfıñdı bize
Kendüñe ehliñe bil hayf bu ki verdi Mevlâ
- 80 Ehl-i cennetlik ise ayrılır o nârda muğîm
Unudur ehli anıñ hasreti de çahr aña
- Mâ-siva'llâh olamaz anlara dōst yine ezel
^ç İlmimizde o ki hüsrânda bulur mu şafâ
- 46 Kılasız Hağça icâbet siz o günden ağdem
Bir penâh u mâni^ç çahrım yok inkâr çat^ç â
- 47 Yüz çevirir ise sen olmadıñ a' mâle hafîz
Emrimi lâzım ehağ sence demeklik eclâ
- 48 Datdırırsaç kerem insâna ferağ-yabdır şu
Kesb-i yed çahrım olursa bu olur küfr-efzâ
- 85 Mülk-i Hağ bu yer ile gök dilese kız evlâd
Kerem eyler ki bu tağdîm be-teselli hağçâ
- 49 Kime de dilese ancağ verir erkek veledi
Kime de ikisini de kerem etmekde Hudâ
- 50 Hem Hudâ kimine de vermedi şanma şunu ^ç ayb
Enbiya ^ç aybsız idi öyle kim ^ç İsâ vü Yahyâ
- Hağ liğâsıdır elez- cümle-i en^ç umdan da
Ol çadar yine selâm kıla Resüle ihdâ
- Ma^ç nevîyim veledi hâmidiyim kıldı çabül
Zâhiri lîk veledsiz idi Dügümlü Baba
- 90 51 Hağ beşer ile kelâm etmedi illâ vahyen
Ya ki bâ-perde vü Cibril-i vesâtat-pîrâ

- Bil muhāṭab anı dūnyāda göremez ‘ālī
Beşer ile de kelām kılması aḥkem ḥaḳḳā
- 52 Şimdi dūnyāda bulunmaḳla bu Ḳur’ānda saña
Emrimizden yine Cibrīl ile tenzīl u ‘aṭā
- Gelmeden evvel o Ḳur’ān anı bilmezdiñ hem
Bunda evvel nūr naşıl ola muvazẓaḥ inbā
- Nāsa i‘lāmıñı bildirmediñ ez-ḳable’l-ba‘ṣ
Līk etdim anı nūr kim dileyim erdi hüdā
- 95 Ḥaḳḳa da‘vet ile sen hādī ṭarīḳa el-ḥaḳ
Ḥaḳ ḥaḳīḳi çün o hādī-i mecāzī ḥaḳḳā
- 53 Ḥaḳca muḥtār bula kim yer ü göklerde ne var
Hep anıñ cümle umūr raci‘eriyor bil Aña
- Nāzil olduḳca kitāb ki bilüp o Furḳānı
Bildi īmānı nice kılmada Ḳur’ān inbā
- Aşlı vardı ise de mes’eleyi bir ādem
Göricek yine kitābda çıkar ancak fetvā
- Bilmediñ başkası miḳdār sen anı bildiñ pek
Deyü tefsīrce denilmekde yine pek a‘lā
- 100 Ḥaḳ u ḳulluḳda idi cümleden aḳdem nūru
Kim olur bilmeden īmānca hīç ‘ābid aşlā
- Her nebī ḳable nübüvvet yine ma‘şūm el-ḥaḳ
Anda hīç küfr ü kebā’irce bulunmaz ḥāşā
- 204/b *Sūretü’ş-Şūrā*
- Cümle eṭfāl-i pūr-īmān bile mīlādında
Bir ḥadīş var ebeveyniñ erişür dīni buña
- Diledigince hidāyātı degil cebri kim
‘İlmine ḳavıde tevāfuḳ ile cebri güyā
- Olamaz kuldaki cüz’īyye irāde inkār
Hep anınla ḳılınur luṭf u ‘itāb ser-tā-pā
- 105 Bī-ḥicāb gördü kelām etdi be-mi‘rāc vişāl
Ḥāric oldu bu cihāndan o gicede ḥaḳḳā
- Ḳıla maḥbūbuna ikrām (*vesīle*) Rabbim
Hep cinān eḳdali Maḥmūd-ı maḳāmı ebedā
- Bu (*vesīleye*) vesīle anıñ ümmetleriniñ pek
Etdi Ḥaḳ ed‘iyyesin yine bu luṭf-ı zībā

Şükr ola kim bizi O eyleyerek (*ḥayr-ı ümem*)
Hem de bî-ḥad ni‘amı bulduḡ anıñla ḥaḫḫā

O makamla da mübeşşerdi buyurdu fermān
Ḳılalım aña du‘ā bizleri talḫif ḫaḫ‘ā

110 Bu da el-ḥaḫ ki cemīl feyḫ-i İlāhīdir kim
Anı bizden bizi andan ede mesrūr Mevlā

قال نبينا عليه و على آله افضل الصلواتو التحيات دائما (سلوا الله لى الوسيلة فانها درجة فى الجنة لا ينالها الا عبد
واحد وارجومن الله ان يلون هو انا و فى الحديث(اللهم رب هذه الدعوة التامة والصلوة القائمة آت سيدنا محمدا
الوسيلة والفضيلة وابعثه المقام المحمودالذى و عدته) (حلت له شفاعة يوملقية:1379)

Kim ezānlarla iḫāmet verülüp şoñra hemān
Bunu diye aña ol va‘di şefa‘āt ki sezā

Olmayup yine maḥall-i Ḥaḫḫa naḫīrsiz görmek
Eyledi ‘azm-i cinān aña Dügümlü Baba

Sūretü’z-Zuḫruf Mekkiyyetün ve Hiye Tis‘un ve Semānüne Āyeh

- 1 1 Anları demede Fārūḫ hemān Tañrı bilür
İbn-i ‘Abbās ü diğeri olmada te’vīl-efzā
- 2 Ḳıldı Furḫān-ı mübīne ḫasem anı ‘Arabī
3 Etdik idrāk ḫılıñız mebdē’-i mü’mīn aḫvā
- 4 ‘İlmimiz ümm-i kitābda ezeli bozulmaz
Bil eḫaḫ muḫkem du‘ālī ebedī ḫayr-efzā
- 5, 6 Geçseñiz ḫaddi be-inkār buraḫılmaz iniyor
7 Çok rusül geldi hep etdi keferi istihzā
- 5 8 Bundan aḫvāları ihlākı demişdik zībā
9 Hep yer ü gök yaradan şorsañ O derler ki Ḥudā
- 10 Böyle Ḥaḫ kim yeri rāḫat için o baş etdi
Ḳıldı yer üzre ḫuruḫ kim gezerek bula ḫudā
- Ekber olduḫda küre üstü görünür mebsūt
Görünüşü üzerine ḫılar el-ḫaḫ inbā

205/a *Sūretü’z-Zuḫruf*

- 11 Hem luzūmu ḫadar eflākdan erüp ‘avnı maḫar
Zinde etmekde yeri sizde ḫayāt o gūnā
- 12 Ḥalkı hep nev‘ ile cins üzre ḫılıyor yaradup
Fülk ü ḫayvān verir binmegedir yūs-efzā
- 10 13 Ḳılasız öyle rukūbca diyesiz yardım ile

¹³⁷⁹ Bkz. 61/a.

- ‘Ăciziz etdi musahhar O munezzeh Mevlā
- 14 Şoñra hep Hāḡḡa yine ric‘ at ederiz diyesiz
15 Bil kim insān da kefür ḡıldan eder şirki baña
- 16 Erkek evlād emeliñiz anı verüp de size
ḡız veled mi edinür Hālīḡ O dur hem de şuña
- 17 Hāḡḡa isnādı ḡız evlādı olıcaḡ küffār
18 ḡararup yüzleri ḡüzn ile teneffür-efzā
- Nice isnād olur o ‘ăcizeler ki pür-zeyn
Aña nisbetle hep erkek daḡı ‘ăciz zīrā
- 15 19 ḡullarım cümle melek nisve mi diyor anlar
Hālḡa şāhid mi yazılır şorulur cümle aña
- 20 Hem diyor Hāḡ dilese ḡapmazıdık sā’irine
Bunda da ‘ilmi yoḡ o kızben ‘ināddandır aña
- Dilemeklikle rızā farkını bilmez anlar
Der ḡünāh öldürene Rab diledi der mi buña
- 21 Yoḡdur evvelce delīl aña kitāb der ancaḡ
22 Öyle bulduḡ babamızdan ki idi tābi‘ aña
- 23 ḡande ba‘ş olsa rusül dedi anıñ cebbārı
Ḃünkü bulduḡ babamızdan şu yol oldu evlā
- 20 24 Hem rusül dedi babañız da o dīnden ḡüzel
Bu gelen dīn yine ḡaldılar ‘inādca maḡzā
- 25 İntiḡām aldık aña baḡ dedi hem (*İbrāhīm*)
26 Peder ü ḡavme berīyim o ḡapışdan eclā
- 27 Beni ḡalk eden ü hādīye ḡaparım ki sözün
28 ḡıldı evlādına ibḡā umuyor olsun aña
- 29 Bunları ceddini en‘um ile geçindirdik
Geldi ḡur‘ān u berāhīnce Resülüm maḡzā
- 30 Şöyle bu Hāḡ gelecek siḡri deyüp de ḡāşā
ḡıldılar küfrü bu ḡur‘ān aña burhān ibḡā
- 25 31 Dediler şāhib-i māl iki raculden birine
İnse ḡur‘ān ki bahāne anı bulup maḡzā
- 32 Luḡfumuz kenzini bunlar mı ederler taḡsīm
Zindelikdeki ma‘āşı da müḡassim Mevlā
- Birbirine derece ile müreccaḡ ḡıldık
Birbirin ḡādım ede şu ḡikemim hep zībā

Cümle sa' y etdigiñizden keremim enfa' dır
Beñzemez aña risâlet ki haqıki zırâ

33 Kâfire ni' meti ârzüca ufül etmese nâs
Kâfiriñ evlerini eyler idim sım eclâ

205/b *Sûretü'z-Zuḥruf*

30 34 Nerdibân u suḳuf u bâb u tıracaḳ yerini
35 Sım-i şâf her yeri¹³⁸⁰ yaldızlu zer olurdu şuña

Bî-beḳâdır ki şu dünyâda ḫayâtında geḳer
Ḥaḳda kâmi şuleḫâya be-beḳâdır ' uḳbâ

Ḥaḳ Ḥabibiñ kıla her âl u şaḫbın efḫal
Ḳılup aşḫâb ü âl-i rusül içre vâlâ

Var ḫadıṣ akrebiñiz baña şalâtı çoḳ eden
Ede ḫubb u emeli üzre her anda Mevlâ

Aña ḳurbıyetimizce ereriz Ḥaḳḳa ḳarîb
Şalavâta buña göre ola her ânda vefâ

35 Olamaz cevhere zerrin deyü bu be-ḫaḳ tercih
Bil dizez incüyünü na' tı Düğümlü Baba

36 O ki körlükle çekilmekde olur zikrimden
Ola şeytân ḳarîn sū'-i ' ilâvedir aña

37 Râh-ı Ḥaḳdan olaraq men' -i şeyâḫın yine o
Eylemekde ki ḳıyâs râh-ı hidâyet idi câ

38 Ḥaşrda der aña olsaydı aramız uzayup
Bu' d ile şeyd çıkup indigi yer-veş aña

39 Kim odur sū'-i ḳarîn böyle demek sūd ḳılmaz
Anlar ortaḳ ' azâbda hepisi de ḳaḫ' â¹³⁸¹

40 40 Ḳalbce sem' i başarı olmayana nef' ermez
İznim olmazsa demek ḳıldı bu nūrta a' lâ

Bil ḳalır kim ki ḫalâlî ola ' ilmimle beyân
Cebri şırf ḳılmaz u hıç cehl bulunmaz ebedâ

41 Seni alsak da yine dünyevî bâ-' uḳbâda
İntikâmın ḳıların ḫaḳlarına bir bir edâ

42 Anlara ḳahrımı dünyâda saña göstermek
Dilesek muḳtedirim ḳılıveririm eclâ

¹³⁸⁰ B: Sım-i şâf her şey'i yaldızlu zer olurdu şuña

¹³⁸¹ B: Anlar ortaḳ ' azâbda hepisi de ḫaḳḳâ

- 43 Vaħyime eyle temessük ki ʃarīķiñ Haxdır
 ʤururuz biz o temessükle cinān bil ibķā
- 45 44 Saña her mü'mine de zıkr u i' zāz-ı ʤur'ān
 Şorulursuz kim idi müslimi şükr ile buña
- 45 Haxmı ilzām için sālif ümemden şor hep
 Benden özgesine ķulluķ mu bir emrim ķaʃ' ā
- 46 ʤıldım āyāt ile Fir'avn u ķavmine resül
 Dedi kim cümle İlahından erişdim Mūsā
- 47 Güldüler mu' cizeye fā'ik iken birbirine
 48 Hep¹³⁸² ' azāb eyledik inzāl ki ķufül ola aña
- 49 Sihr isnādın edüp Hax ile ' aħdiñ vardır
 Ki ħalāş etse dediler oluruz hep be-hüdā
- 50 50 Biz edüp ref' -i ' azāb ʃurmadılar o sözde
 51 ʤıldı Fir'avn heme ķavmine icrā-yı nidā
- Mülk-i Mışr ile bu enhār ki aķar taħtımdan
 Hep benim görme misiz dedi ' inādı aķvā
- 52 Dedi ben ekber o lüknetlü ħaķırdır lakin
 Lükneti eyledi ħal Hax ki du' āda zībā

استعيز بالله العظيم (واخلل عُدَّةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي¹³⁸³) و (قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَى¹³⁸⁴)

206/a Sūretü'z-Zuħruf

- 53 ʤılmaz altun bilezüklerle mu' in Hax melegi
 54 Uydular ķavmi ķalil ' aķl u fāsıķ zīrā
- 55 ʤıldı celb ķahrımı cümlesini de baħırdıķ
 56 Ĥalefe bunu selef verdim ' iber bil zīrā
- 55 57 Şirk olan ālihe nārda denilünce kefere
 Mişli irād ķılar (' İśā)yı ' ilāveyle aña
- 58 Dediler o mu bizim ilāhımız mı ekber
 Haxķı temyizce degil ħaşmca kim bī-ma' nā
- 59 Ancaķ (' İśā da) ķulum biz ķılup elṫāf aña da
 Benī İsrā' ile ķıldıķ meşel nūr-efzā
- 60 Dilesem yerde melek bil size olurdu ħalef
 61 Bellüdür ere ķıyāmet be-vurūd-ı ' İśā

Bī-peder hem edüp ihyāyı be-izn-i Mevlā

¹³⁸² B: Hem ' azāb eyledik inzāl ki ķufül ola aña

¹³⁸³ “Dilimden düğümü çözü. Ki sözümü iyi anlasınlar.” Tâhâ Sûresi, 20/27-28.

¹³⁸⁴ “Allâh buyurdu: “Ey Musa! Dileğın kabul edildi.” Tâhâ Sûresi, 20/36.

- Haşre bunlar eriyor ya' nī delīl-i eclā
- 60 Ba' de ez-īn bil ki ḥadīṣ nāzil olup dünyāya
Ümmetim o yine küffārı edecek imḥā
- 62 Vermeye şek olasız tābi' im o ḥaḳ yoludur
Sizi azdırmaya şeytān kim ' adüvvüñüz eclā
- 63 Beyyināt ile erüp söyledi ' İṣā da celī
Şer' u dīn erdi size şübheñiz olsun imḥā
- 64 Korkup Allāhdan ediñ baña itā' at ki O dur
Rabbimiz ḳulluḳ ediñ rāst o rāh olur aña
- 65 İhtilāf eylediler vay buña kim ' uḳbāda
Eyliyorlar idi ' özrü aña hem de baña
- 65 66 Ānsızın ḳopa ḳıyāmet deyü bakmazlar mı
Var ' alāyim buña füc'ī ki düşünmez hiç aña
- 67 Küfr ile dōst olan o gün ' adüv birbirine
Ḥubb-ı fi'llāhı kim etdiyse erer kām-efzā
- 68 Mütteḳīne diye Ḥaḳ sizce bu gün yok ḳorḳu
69 Perde-i ḥazen budur ermeye fi'l-i dünyā
- Çünkü āyātıma imāndadır anlar müslim
Olarak ḳılmada ḫā' at ile emrim ifā
- 70 Denecek bunlara siz mü'mine zevceleriñiz
Dāḫil-i cennet olup hep ediñiz kām-edā
- 70 71 Zer ḫabāḳ ile sebūlar ola ikrām be-ḫavāf
İştihā-yı dil erer gözde şu en' umla¹³⁸⁵ cilā
- 72 Ebedā anda ḳalursuz ne güzel cennet kim
Ḥüsn-i a' māl sebebi eyledi mīrāş Mevlā
- 73 Meyve vāfir ki hemīşe ere ekl eylersiz
74 Kefere nār-ı caḫīm içre muḥalled ḫaḫ' ā
- 75 Hiç ' azābı da azalmaz bu rehādan me'yūs
76 Ḳılmadıḳ ḫayf buña kim kendüye ḫayfiydı revā

206/b *Sūretü'z-Zuḫruf*

- 77 Ḥāzin-i nāra diye eyle du' ā mevt ersün
Der mü'ebbed bu size zindece böyle icrā
- 75 78 Denilür geldi nebīler çok idi mükrehiñiz
79 Küfrü erdiyse ḳavī buña ' azāb derd-efzā

¹³⁸⁵ B: İştihā-yı dil erer gözde şu en' umda cilā

Cümle yerlerce feleklerce melekler tesbîh
Hem şalât da bu Resûle daha olsun şu cilâ

(استعِذْ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ (أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ¹³⁸⁶)

Evliyâlarda bu ki bâhir idi ekmel ehağ
Oldu târîh bu sâl göçdü Dügümlü Baba

80 Müşrikîn sırr-ı dilin gizlü olan meşveretin
Baña mesmû‘ degil mi şanur o bellü baña

Hem hep ef‘ âli melekler hafaza ile be-nâm
Var ki me’mûr yazıyor kılmada i‘ lâm ebedâ

80 81 Söyle farazâ ki veled bulsa vukû‘ Yezdândan
Evvel ‘ âbidi de ben olur idim hağğâ

Lafz-ı (¹³⁸⁷إن) burada ger nâfiye olsa veledi
Olmadı evvel ‘ abidleriyim ben zîrâ

Evvelim anlara ki olsa veled bi’l-farz hem
Beni kılarıdı veled ben heme ağdem zîrâ

82 Arş u eflâk u zemîn şâhibi ma‘bûdu Hudâ
Dâ’im isnâd-ı veledde de müberrâ hağğâ

83 Burağ anlar gezişüp oynaya zîrâ kim
Va‘d olan rûz-ı kıyâmet olıcağ nâr be-câ

85 84 Gökde vü yerde de İlâh Hağ ki Hağkîm tedbîrde
Bir bir eşyâda ‘ Alîm-i ‘ âlî zi-şâhân ra‘ nâ

85 Arz u eflâğda vü beyninde ne varsa aña mülk
Andadır rûz-ı kıyâm ‘ ilmi gidüp nâs hep aña

86 Ger nebîden de melekden de şerîk der küffâr
Bunlar olmağda şefî‘ kim ola mü’min zîbâ

87 Şorsañ o ‘ âbid ma‘bûd u dünyânîñ hâlîkı kim¹³⁸⁸
Elbet o diye ki İzid hem olur râci Aña

88 Etmez îmân bu (Kureys) kavliñ olup ‘ indimde
89 Yüz çevir selmde tavır-ı kâhрім erer ağreb aña

90 Cümle ezvâc ü evlâd ki aña eşref-i âl
Hağ Resülle ma‘an eşref şalavât ede aña

Âli dendik de hemîn ümmetine cümle demek

¹³⁸⁶ “Bilesiniz ki Allâh dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler.” Yûnus Sûresi, 10/62.

¹³⁸⁷ Yûnus Sûresi, 10/62.

¹³⁸⁸ Vezin bozuk.

Var hadîş âl-i şarîhi yine el-ḥaḳ şuleḫā

Hep velîler ebedî Şāh-ı rusûl peyrevidir
Evliyā a' zâmı ervāḫda da Dügümlü Baba

Sûretü'd-Duḫāni Mekkiyyetün ve Hiye Tis'un ve Ḥamsüne Āyeh

- 1 1 Anları demede Fārūḳ hemān Tañrı bilür
İbn-i ' Abbās ü diger olmada te'vîl-efzā
- 2 Yemîn aḫkāmı mübîn beyyinelü Qur'āna
3 Geldi leyl-i bereket ḳadr u berātda o saña
- 4 Böyle de ḳılarınz inzār o gice bil aḫkām
5 Farḳ u iḫkām edilür emri ḳılan biz isrā

207/a Sûretü'd-Duḫān

- 6 Raḫmetimdir işidüp bilici tã' atı da Rab
7 Yere hem gökler ü mābeyne biliñ siz eclā
- 5 8 Bî-şerîk ḫayy u imāta bil eder sizleri Rab
9 Evvel ābāñızı hep kāfire la' b istihzā
- 10 Gözle o yevm-i duḫān ile felek kim gelecek
Şerli gün ismi o yā yevm-i ḳıyāmdır eclā
- 11 Ḳaplayup öyle diyeler bu ' azāb derd-i elīm
12 Yā Rab eyle heme keşf edelim emri icrā
- 13 Aña imān mı ḳılar geldi Resûl ḫaḳḳ u dîn ḫaḳ
14 Dediler sã'iri öğretmede mecnûn ḫāşā
- 15 O ' azāb kaldırılup cüz'î zamān küffārdan
Döne bunlar ere o küfrüne evvel āsā
- 10 16 İntiḳāmın ḳılarınz ḫaḳ yine bā-'unf-ı kebîr
Yevm-i bedr ile denür yevm-i ḳıyāmdır ma' nā
- 17 İmtihān ḳılmış idim evveli Fir'avn ḳavmin
Heme anlarca Resûl der ki ni' am-ver Mūsā
- 18 Ben emîn size Resûlüm Benî İsrā'ili
Ḳoyveriñ ki baña teslîm n'ola tutmak üserā
- 19 Ḥaḳḳa kibr etmeyesiz mu' cize ile geldim
20 İlticām Rabbimize hep dilesez reh şer icrā
- 21 Beni terk edesiz¹³⁸⁹ imānı ger etmez iseñiz
22 Diyerek ḳahrı içün eyledi Yezdāna du' ā

¹³⁸⁹ B: Beni terk ediñiz imānı ger etmez iseñiz

- 15 23 Vaḥy olundu gice kavmiyle çıka lâhık olur
24 Bahrı açık kıoya Fir'avn bata kavmiyle aña
- 25, 26 Bōstān u nehr ekin ü ebniye-i 'ālīyeyi
27 En'umu vü meyveleri kıoydura batdı zīrā
- 28 Verdik idi bunu mīrāş diğeri kavme erüp
29 Kıılmadı gök ü zemīn şunlara raḥm ile buña
- Vermedik ye'sle īmāna buña biz mūhlet
Mū'minīn fevtde denür kııla buña yer ü semā
- 30 Kıahr-ı Fir'avnu giderdik idi ki anlardan
31 Mūtefevvık yine geçenden o ḥaddīn kıat' ā
- 20 32 Ezel 'ilmi Benī İsrā'ili kııldı terciḥ
33 İmtihān kııldı hem ibrāz-ı berāhīnde aña
- Ezel 'ilmīnde o hem cümle-i eşyā eclā
Kendüler kendülere olur o i' lām maḥzā
- Dedi (*bir cezbe-i Ḥaḳ ins ile cin ecri kıadar*)
Heme veznce selām kıılar Resūle Mevlā
- Kıadr-i 'ālisi berātında nişān fevz-āver
Ḥaḳca dīvānı yazu idi Dügümlü Baba
- 34 Der bu küffār ki bize mevt olup ancak burada
35 Ba'şımız olmayacak şoñra da aşlā icrā
- 25 36 Ba'ş ede cümle eb u ceddimizi şıdık ise o
Dedi ancak cedelen cümleyi etmez ihyā
- Ki demek mu'cizeñ etdimse de meyyit ihyā
Gördüler ḥay ola der cümle temerüddür aña

207/b Sūretü'd-Duḥān

- 37 Fikri kıılmaz mı bu baḳ kendüleri mi aḳvā
Kıavm-i Tubba' yine eslāfi mı aḳvā āyā
- (*Tubba'm*) kendüye şeb kıılmayıñ o pek şāliḥ
Buyurur ('Ā'ışe Şıddıḳa) ḥaḳīḳ nūr-nümā
- Dendi (*Es'ad*) yedi yüz yıl kıalacak yazdı zehī
Nāme Şāh-ı rusüle etdiğin īmān zībā
- 30 Dedi bir 'ālīme neslinden eren versün aña
(*Ebū Eyyüb ki Ḥālīd*) zehī teslīm-ārā
- Vermeden vaḥy ile bilüp ne ki taḥrīr ediyor
(*Merḥaben bi'l-āḥ*) u (*Şāliḥ*) dedi evcden baña

- Bunda var bil ki nübüvvet bile me'mül buyurup
Evliyāda bil o şeksiz demek elbet a' lā
- 38   Kılmadıķ hālķ yer ü göklere biz la' b olarak
39   Bilmeyen çok o yaradıldı delilim zīrā
- 40   Faşl-ı aḥkām günüdür bu hepisine mīkāt
41   Akraba dōst olamaz kimseye nāşır aşlā
- 35   42   Kılarım ben ki faķaķ rahmeti mü'minler için
          Pek 'Azīz hem de Raḥīm ḥaşre hep aḥkām-fermā
- 43, 44   Çok günehkārlara bil meyvesi zaķķūm şeceri
45, 46   Erimiş baķır u kaynar şu gibi sūz-efzā
- 47   Derim anı ki sa'iriñ getürüñ ortasına
48   Şoñra re'sine dōküñ öyle ḥaķıķ derd ü cefā
- 49   Taķ ki zu' muñca denür sen idiñ ekrem ü 'azīz
50   O 'azābı ki aña olduñ idi şek-efzā
- 51, 52   Müttaķīn¹³⁹⁰ cā-yı emānda ki cinān hem de 'uyūn
53   Giydiği ziver ü karşı otururlar ra' nā
- 40   54   Şöyle ni' met ki verüp bunlara hep ḥūr-ı 'ayn
55   Ne fevā ki dilese ye'sden emīn nūr-efzā
- 56   Mevt ermez aña hīç mevt-i cihāndan özge
          Andan ḳahrı caḥīmi ediyor ref' Mevlā
- 57   Bunlara böyle ni' am olmada ni' me'l-iḥsān
          Ebedī fevz-i 'azīm olmada öyle na' mā
- 58   Saña Ḳur'ānı lisānıñca ḳolay kıldım kim
          O müfesserse de şimdi de suhūlet ra' nā
- 59   Nuşu kılmazsa ḳabūl sizlere luḫf aña 'azāb
          Erecek ol sen ü anlar da niḡebān aña
- 45   Mevtsiz ehl-i sa'ir hep o da ger ma' lūmdur
          Orada hep arar anı ki 'azābı evfā
- Biñ şalāt günde Ḥabībe ere her şey şayısı
          (Elfe merrā)dan ere ezīd o ḥaşr şanma şuña

208/a Sūretü'd-Duḡān

(Elfe merrā) denilür şayıda çok kılsa murād
Şalavāt hīç nihāyetsiz ere demek aña

Türbe-i (Ḥālidi) zā'ir idi sırr u ma' lūm

¹³⁹⁰ A: Mü'minīn cā-yı emānda ki cinān hem de 'uyūn

Sûretü'l-Câsiyeti Mekkiyyetün ve Hiye Seb‘un ve Şelâsüne Âyeh

- 1 1 Anları demede (*Fârûk*) hemân Tañrı bilür
(*İbn-i ‘Abbās*) ü diger olmada te’vîl-efzâ
- 2 Saña Furqânı veren Rab ben¹³⁹¹ ‘Azîz hem de Hâkîm
3 Mü’minîne felek ü hâkda delîl çok baña
- 4 Yaradılış siz ü hayvânda tebeddüldeki hâl
Hem perâkendelik îkân kıllana dâll baña
- 5 Şeb ü rûz dönmede bārânla diriltmekde yeri
Rûzgâr ‘avn kılan o bilmede haqca ‘uqalâ
- 5 6 Budur âyâtım okuruz saña bi’l-haq anlar
Rabb u âyâtın unudur ne de mü’min hâlâ
- 7 Pek ‘azâb ifk ü günâhı pek eden içündür
Güş u hüküm edüp olur şoñra da ısrârda buña
- 8 Tuymadı gibi turur qahrı elîm müjde ola
Müjde ta‘bîr ki tehekkümdür aña şöyle be-câ
- 9 O ki müstehzî bilüp âyetimizden birini
Olıcaq qahrı mühîn anlara her demde edâ
- 10 Öñde ardında cahîm kesbi hemîn nef‘ etmez
Bu sîve’l-haq ne tapar nef‘ kıllamaz kahr evfâ
- 10 11 İşbu Furqân-ı hüdâ küfr edene lakin bil
Pek şedîd ü elem-efzâ olan âlâm evfâ
- 12 O haqîki ki size bahrı musahhar kıldı
Geze fülk emri ile ola menâfi‘-efzâ
- Bil kerem hep ki semek şayd ile başka nef‘ i
Görerek eylesiz şükrünü şayed ki edâ
- Tâ ki şükrü edesiz fülk gönül ü bahr âmâl
Bul heme nef‘ -i haqîk sâhili süy-ı ‘uqbâ
- 13 Yer ü eflâkda ne var sizce musahhar kılar
Cümlesi nef‘ iniz için kereminden haqqâ
- 15 Ya‘nî hep şekl-i musahharda size buldu vücüd
Fikr eden kimselere bunlar ‘alâyim-efzâ
- Nef‘ -i eflâk verir nûr u bād u bārân
Gibi şeyler bu ‘ummân dağı böyle eclâ

¹³⁹¹ A: Saña Furqânı veren Rab ‘Azîz hem de Hâkîm

- Ehl-i bātınca buña edüp ‘urūc u rūhānī
Feyz-i rūhānī-ter dilinde de ebvāb evfā
- Bu ‘alāyim hikem-i Hāğda yine fikr edene
Hāğ (‘Īsā)daki āyet gibi bağ şu zīrā
- Ki¹³⁹² muşarrağ yine şunda da (جَمِيعاً مِنْهُ¹³⁹³)
Hāğğ-ı (‘Īsā)daki āyetde hāğğ o gūnā
- 20 Cümle ecsāmda olan (lā-yetecezzā¹³⁹⁴) cüzden
Kıla Hāğ çok şalavāt hep be-Resūl lā-yuḥşā
- Cümlesi Hāğ keremi şükrünü bilüp ediyor
Hem idi ḥabl-i teşekkür ile Dügümlü Baba
- 14 De ki mü’minlere ‘afvı kıllalar şimdilik
Hāşri düşünmede kim böyle kesbiyle cezā
- 208/b *Sūretü’l-Cāsiyeti*
- Dendi ammā aña mensūh kıtāl emri ile
Hikemi ile eder öyle ki Allāh icrā
- 15 Şālihiñ fā’idesi ṭālihse zarar yine bunuñ
Cümleñiz baña gelüp ola hāğğ neyse sezā
- 25 16 Benī Īsrā’ile vermedi kitāb ḥükmü
Kıldım anlarda nebīler şeref-efzā evfā
- Rızğ-ı eṭyab verüp o demde olan aqvāmdan
Eyledim bunları efdal gelerek ‘ilm aña
- 17 O zamān şoñra seniñle olıcağ emrimize
Beyināt kıldım o bilüp mütereddid evfā
- Bu tereddüd hep ‘adāvetle ḥased beyninde
Ben cezāyı yine beyninde kılarım evfā
- 18 Şoñra kıldığ seni bir şer‘de emrim bunu tut
Bunlarıñ uyma hevāsına kılar zu‘mu saña
- 30 19 Saña bir nesneye kādır degil anlar bence
Dōst o birbirlerine şāliḥe ben dōst ra‘nā
- 20 Nāsa Hāğ gösterici mü’mine raḥmet-i Kur’ān
Çün be-sā’ir olur ebşarca da nūr-ārā
- 21 Seyyi’e-kār ne kıyās etdi ki biriniñ kārı

¹³⁹² B: Kim muşarrağ yine şunda da (جَمِيعاً مِنْهُ)

¹³⁹³ “hepsini kendinden” Cāsiye Sūresi, 45/13.

¹³⁹⁴ Parçalanmayan.

- Hep hayâtında memâtında ber-â-berce buña
Bu fenâ hükm ediyor dünyevî fişka kötülük
Görmeyüp rāhatı meczûm bil eder bu ebedâ
- 22 Yer ü eflākı da Hâk hâk ile icād edici
Dünyevî vermese de uḥrevî kılmakda sezâ
- 35 23 Bakmadıñ mi ki hevâsını ilâh edineni
Hep biliyor kılıyor dâll ezel-i ‘ilm Mevlâ
Sem‘ u kalbince konur mühr gözünce perde
Benden özge şuña kim ola hidâyet-efzâ
Böyle ‘ilm-i ezelîsi demek ‘aksi ermez
Cebri şırf deme tezekkür ola her hâlde buña
- 24 Kefere der yine illâ ki o zindegi vü mevt
Dünyevî dehr kılan bizi imâta zirâ
Olmayup ‘ilmi muḥakkaḳ diyor zanla bu söz
Mâ-sivâ’llâh ne eder olmasa emri ebedâ
- 40 25 Anlar âyâtım oḳunduḳça delîl bulmazlar
Derler âbâmız ola ḫay bu kıyâmet güyâ
Meyyit iḫyâ edüp ‘avnımla da ger Şâh-ı rusûl
Böyle demek hepisin demek olur istihzâ
- 26 Bunu de zinde edüp şoñra imâta edecek
Cem‘ eder ḫaşrca çok kişi degil müdrîk aña
- 27 Mülk-i Bârî yer ü gökler ki kıyâmet böyle
Olıcaḳ ḫâsir olur mübṭlî bir bir ebedâ
- 28 Görülür diz çöke münḳâd olup aña her şınıf
Celb olup defterine kesble verir Tañrı buña
- 209/a *Sûretü’l-Câsiyeti*
- 45 29 Size Hâk üzre o defter diye her fi‘ liñizi
(*Kâtibîn*) o ki (*kirâmen*) yazar evfâ icrâ
- 30 Mü’min-i şâliḫ olan raḫmetime vâşıl olur
Ki budur fevz-i mübîn ḫayr-ı ebedî vü a‘ lâ
- 31 Kâfire der size demişdi nebîler cümle
Kibr edüp tutmayaraḳ kıldıñız ‘işyân evfâ
- 32 Va‘d-i Hâk ola kıyâmet denecek bî-reybdür¹³⁹⁵
Dediñiz ḳopmaz anı vehm ü yaḳîn yoḳ ḳaṭ‘ â

¹³⁹⁵ A: Va‘d ola kıyâmet denecek bî-reybdür

- 33 Sū'-i a' māli olup kendülere de ma' lūm
Heme қаплar o ' azāb ki eder o istihzā
- 50 34 Ol unudur gibi buraқur nārda
Nice ki bu günü unutduñuz olur icrā
- 35 Nārdır sizce maḥal қurtarır olmaz bil kim
Fikrsiz қıldıñız āyetleri çün istihzā
- Dünyevī zindelik ile idiñiz hep mağrūr
Olamaz sizce rehā Ḥaққа du' āda aşlā
- 36 Mü'minīn der ola ḥamd arz u semā Rabbine hep
' Ālemīn Rabb-i ḥaқıķisi de O dur zīrā
- 37 Ululuқ anıñ olup yer ü göklerde celī
Bir bir a' dāya da ḡālib ḥikemi nūr pīrā
- 55 Cümle mesmū' u ma' lūm Ḥudānıñ ' adedi
Şalavāt ola Resūle kim eḥaқ ḥad yoқ aña
- Kibriyā'-ı Şamadāniyle zehī müntec-i nuṭṭ
Kaşveti sālīb ü nūr mūcibi Dügümlü Baba

Sūretü'l-Aḥḳāfi Mekkiyyetün ve Hiye Ḥamsün ve Selāsüne Āyeh

- 1 1 Anları demede Fārūḳ hemān Tañrı bilür
İbn-i ' Abbās ü diger olmada te'vīl-efzā
- 2 Ḡālib ü her ḥikeme Rab ki o Allāhdandır
Oldu inzāl Resūlüme bu Qur'āñ-ı a' lā
- 3 Yerleri gökleri beyninde eren şeyleri biz
Eyledik ḥaқḳ u kıyāmet ile el-ḥaқ peydā
- Līk küfr eyleyen inzār olunan nesnelere
Münkir olmaқda olur aña da soñra eclā
- 5 4 Ey Resūlüm de ki tapdıqlarıñız dūni'l-ḥaқ
Arzda bir nesne yaradır mı deyiñ anı baña
- Gökleri yaradıyorken de şerīk mi anlar
Gösteriñ ' ilm u kitāb şā'ib iseñiz buña
- 5 Anlara tā be-kıyāmet tapar ise de hemāñ
Yine bilmez kim olur yañılan öyle evfā
- 6 Yevm-i maḥşerde erer anlara bunlar düşmen
Öyle ' ābidligi inkār ile bilmez ḥaṭṭā

- 7   Şöyle de mu' cize-i bāhire āyāt okunup
                          Hāḡ iken sihr deyüp anlar olur küfr-efzā
- 10   8   İftirādır diyecekdi o muḡālātdan iken
                          Öyle olsa idi kim ḡurtaracaḡ ez-Mevlā
- Hāḡ münezzeḡ zi-veled līk veledden bil eḡab
                          Der peder edeceğim oḡlum ederse de cezā
- Böyle sözle emeli sā'iri pek ḡorḡutmaḡ
                          Biliyor kim veledi hīḡ anı etmez aḡlā
- Cāhiliyetdeki küffārca bu zu' mu daḡı red
                          Ki bilüp böyle de naḡşı hep ümīd kessün aña
- Hāḡ ' Alīm küfrüñüzü baña size ḡāhid eḡaḡ
                          Ne laḡıf tā'ibe bil raḡmı vü ' afvı eclā¹³⁹⁶
- 15   9   Ben risāletle mukaddemde gelenden degilim
                          ḡıldılar her birisi da' vet-i dīni zībā
- Dünyevī rāḡat ü miḡnetleri baña size de
                          Bilmem illā bilürim Hāḡ ḡıllaraḡ vaḡy isrā
- Size efvā-yı berāhīn ile inzār ederim
                          Deyüp o bilmiyor o da dedi müḡrikler aña
- Bilmemek uḡrevī ḡandılar edüp reddi bil
                          Āyet inzāl ü ekīd eyledi anı Mevlā
- Dünyevī bilse miḡen ḡalmayup olmaz ḡabrı
                          Hālbuki böylece de ḡat ḡat olur ecr i' tā
- 20   10   Kibr ile münkir-i ḡur'ān ḡalıyorsunuz be-' inād
                          Oldu miḡliyle de ḡāhid Benī İsrā'il aña
- Buña inanmayan olmaḡ ile pek zālim bil
                          Vermezem sā'ir edille ile de nūr-ı Hüdā
- 11   Mü'minīne kefere dedi ki dīn ḡayr olsa
                          Ekber evfā girüp aḡdem buña girmez fuḡarā
- 12   Hem anīñ ile hüdā bulmaz ise der anı ḡizb
                          Müşıl-i raḡm u imām öyle kitāb-ı Mūsā
- İḡbu Furḡān-ı ' Arabī anı muḡaddıḡ oldu
                          Muḡsine müjde olup anlara tehdīd-nümā
- 25   13   O ki ma'būdunu ben bile güzel vaḡf-ı ' amel
                          Geçmiḡe ḡazen ü gelecekde de ḡavf olmaz aña

¹³⁹⁶ 11 ile 14. beyitler B nüshasında yer almamaktadır.

- 14 Cennet aşhâbıdır anlar ki muhalled ere hep
Böyle îmân u ʿamel ehline bil böyle cezâ
- 15 Vâlideyninedir ihsân ile emr insâna
Mâderi hamli vü vazʿında görür renc evfâ
- Hamî ü südden kesilür bil kim otuz mâh oluyor
Mikneti kâmil olup kırğa varup kıldı duʿâ
- Haqq-ı (*Sıddîk-i*) güzîn de denür o kıldı kabûl
Dedi yâ Rab baña tevfiik vere ola hamd îfâ
- 30 Bence hem de ebeveynimce eren luţfuñ için
Hamd ile eyleyeyim anı kim o sende rızâ

210/a *Sûretü'l-Ahķâf*

- Eyle zürriyyetim içre de şalâhı cârî
Müslimim dil ile ben râciʿ inâbeyle saña
- 16 Bize taʿmîm-i niʿâm öyle icâbetle zehî
Dedi Haqq ahseni aʿmâllere maķbûl haqqâ
- Zenbi varsa bulup ʿafv olalar aşhâb-ı cinân
Vaʿd-i şıdkım idi dünyâda ehaķ bu gûnâ
- 17 Hem de kâfir dedi müʿmin ebeveyne ki öf
Mevt erüp de hayât vaʿdi edersiz baña
- 35 Geçiyor bunca ķurûn kimse dirildi mi deyüp
Anlar îmâna duķûlun kılıyor Haqqâ recâ
- Aña da vay saña îmân ede gör haķ vaʿdi
Var deyince der o efsâne-i eslâf maķzâ
- 18 Bunlara yine ʿazâbıñ gelmesi haķdır
İns ü cinden de geçen ehl-i cehennem evfâ
- 19 ʿAmeline göre anlar görüyor luţf u ʿiķâb
Zulm olunmaz ki eder her biri de kesbi aña
- 20 Kefere ʿarz olur nâra denür ki sizler
Refʿ le ecri cihân nefʿi heme kâr saña
- 40 Var muhaķķarlık ile bu gün ʿazâbıñ çünkü
Kibr edüp yerde bilâ-haķ ʿameliñ sũʿ vü fenâ
- 21 Neseb-i ʿÂd idi (*Hūd*) eyle Resûlüm bunu da
Taķkiye idi nebî ķavmine tehdîd-efzâ
- Bil bu Ahķâf Yemende şecer u ʿUmmâniñ
Beynidir anda nebî etdi bunu da Mevlâ

- Hem de evvel de mü'ahharda nebīler dedi kim
Mā-sivā'llāha 'ibādet bil olur küfr-efzā
- 22   Çorqarım size gelür qahrı büyük yevm-i 'azāb
Yine anlar dediler aña hemīn bu gūnā
- 45   Maṭlabıñ ilāhımızdan bizi men' etmek mi
Getürüp va' diñi qıl şādıq ola qavl eclā
- 23   Dedi (*Hūd*) vaqtini ancaq bilür Allāh haqıq
Dedim emrin sizi ben bilmedeyim küfr-efzā
- 24   Bu 'azābı göricek vadiye eflākda erer
Dediler bu bulut eyler bize emṭār icrā
- Dedi (*Hūd*) bu 'aceleñiz olan o bir şey kim
          Anda var rıḥ-i 'azāb elem-i haq zīrā
- 25   Nefs ü emvāllerini qıldıq aniñla ifnā
Qaldı meskenleri müşriklere qıldıq eclā
- 50   Buradan firqāti olmuşdu Cenāb-ı (*Hūduñ*)
Böyle mü'minleri qıldı hep emīn bil Mevlā
- 26   Anlara verdigimiz mikneti ey qavm-i Çureys
Vermedik biz size çün uzun 'ömr u māl evfā
- Sem' u ebşār u qulüb anlara da verdim lık
          Etmedi qahrımı men' qaplar o ki müstehzā
- 210/b *Sūretü'l-Aḥkāf*
- 27   Sizden evvel nice aqvāmı civarıñızda
Etdik ifnā yine āyātım olurdu eclā
- 28   Haqca bādī-i taqarrub deyüp o tañrıları
N'içün anda aña buldurmadı bir gūne rehā
- 55   Böyle bādī-i taqarrub demesi ifk aniñ
Öyle hem Haqqa şerik eylemesi küfr-efzā
- 29   Zıkr ola biz saña cin gönderüp anlar dedi kim
Birbirine şus¹³⁹⁷ ere sem' a bu Furqānca şafā
- 30   Sende tekmiil oqunup o giderek qavmine de
Dediler sem' imize erdi kitāb bu gūnā
- Şoñra Mūsādan o lık oldu muşaddıq be-kitāb
          Bil ehaq Haqqa vü rāst bula zehī nūr-ı hüdā
- 31   İşbu cinler de Yehūd qavmi ki der Mūsāyı

¹³⁹⁷ Metinde “şuş” olarak yazılmıştır.

Dedi da‘ vetçi bu haq dīne kıl īmān icrā
60 32 Cürme ‘afvı ederek etmez elem üzre ‘azāb
Kim mucīb olmasa bu da veremez ‘acz Aña

Kaçsa dünyāda da kurtarabilemez kendin
Haqdan özge olamaz dōst de kim azmış aña

33 Görme misiz ki feleklerle yeri ta‘bsız ol
Yaradır meyyite muhyi olamaz mı hāřā

34 Bil her eřyāya da O Qādir bī-ta‘b erdi
Nāra küffār qonulup denilecek bu gūnā

Ki size va‘d olunan şıdķ degil mi denilüp
Qasem ile diyeler hep bu da řādık maħzā

65 Denilür imdi o inkārda bulduqlarıñız
Qahr-ı Bārīyi datıñ serzeniş aña bu cefā

35 Ey Habībim ola řabrıñ nice ki aqdemde
Kıldılar sā’ir (ūlū’l-‘azm rusūl) feyz-efzā

Kāfire eyleme o qahrım için isti‘cāl
Göricek şanma da bir sā’at ehaq hep dünyā

Kendülerinde de neslinde de īmān kılacek
Var ‘Alīm anı Hudā kılmadı demek kim aña

Böyle Qur’ān-ı celīl oldu beyān-ı ekmel
Ancaq ihlāk oluyor haddi geqenler maħzā

70 řalavāt kendüye dendikce Resūlūñ ola
Cümleten āl u řaħbınca da řāmil ebedā

Bī-‘ilāc şavdı nüzülü eşeri qalması hīq
İřbu sūreyi oqumaq ile Dügümlü Baba

*Sūre-i Muħammedin ‘Aleyhi ve ‘Alā Ālihi ve řaħbihi efđala’ş-řalavātü ve’s-Selām
Medīnetün řemānin ve řelāşüne āyeeten*

1 1 Kim kırup küfr ile nās men‘ini ez-dīn-i Hudā
‘Ameli kılsa güzelce Haq eder şabı u hebā

2 Mü’mīn-i řāliħ u haq dīn bu muşaddık olsa
Giderüp zenbini o hālini iřlāħ-efzā

211/a *Sūre-i Muħammed ‘Aleyhi ve ‘Alā Ālihi’ş-řalavātü ve’s-
Selāmü’l-mü’eyyed*

3 řuña bādī ki olur bāıla peyrev küffār
Müslimīn peyrev-i Haq haqca meşel bu qaı‘ā

- 4 Hārbde küffārı edüp qatlı anı mükşir görseñ
Ediñiz bend ü esir hilece hā'il zīrā
- 5 5 Men içün ya bedel alup üserāyı buraqıñ
Hārb ola sizler aña olmalı ğālib eclā
- Dilesem kāfiri cenksiz ederim istışāl
Vardır hārbde size kesb-i şevāb evfā
- 6 Hāq tarıķinde şehid nef' i güzīn maħv olmaz
7 Bulup işlāh u hüdā bildiği cennāt-ı 'ulā
- 8¹³⁹⁸ Nuşreti bize eden mü'mine nuşret ederim
Hārbde pālarını eylerim anıñ aqvā
- 9 Kim ki kāfirse yüzü üzre düşüp hüzne helāk
Helāk 'ameli maħv olunmaq daħı eclā zīrā
- 10 10 Bu Resüle kılup inzālimize i' rāzı
Böyle küfrü kılup a' mālını maħvı eclā
- Ya' nī bā-hikmeti Hāq erse de istidrācı
Yine dönmeķde vü ' uķbāca caħimden me'vā
- 11 Yeri küffār gezüp görmedi mi böyle vefir
Eyledik biz nice tedmīr kim emşāl-nümā
- 12¹³⁹⁹ Bilki bādī hāq olup mü'mine dōst u nāşırır
Kāfire dōst degil kılmaz aña naşır i' tā
- Mü'min-i şālihi O cennete idhāl ediyor
Edecek zeyllerinde güzel enhār icrā
- 15 Küfr ü dünyā emeliyle yemegi hayvān-veş
Gözedenler içün olmaqda caħimler meşvā
- 13 Mekkeden ben çıkararı līk sebebi kavminden
Çok kavī bile telef oldu mu' in ermez aña
- 14 Hücet-i bāhire-i Rabbine mü'min bulunan
Nefse tābi' gibi mi sū' denile aħsen aña
- 15 Bil hāķıķ vaşfı cinānıñ ki taķīye in' ām
Akıyor enher-i āb kim o bozulmaz kaķ' ā
- Südden enhār olup ta' mı tebeddülde degil
Bāde nehri de laķif sekr u ħumārsız a' lā
- 20 Şāf bal çaylar u her nev' i de bol meyveleriñ
Bāde nehri de laķif sekr u ħumārsız a' lā

¹³⁹⁸ 7. āyetin tefsīridir.

¹³⁹⁹ 11 ve 12. āyetlerin tefsīridir.

Şâf bal çâyaları her nev' i bol meyvelerin
Bunlarıñ menba' -ı esnâsını bol ' afv u rızâ

Beñzeyemezler aña nârda muhallled küffâr
Kaynamış şu içe ki pârelenür hep em' â

16¹⁴⁰⁰ Diñleyüp ba' zıları dürer-âsâ sözüñü
' Ulemâya dedi ammâ çıkarağ küfr-efzâ

Añlamadık dediler ya' nî murâd istihzâ
Başdı Hâk qalbine mührü aña metbû' hevâ

25 Cebri şırf şanma ezel ' ilmi hilâfsız olaraq
Böyle şan mihr-i şamem kıldı bil anda ilqâ

211/b *Sûre-i Muhammed 'Aleyhi ve 'Alâ Âlihi's-Şalavâtü ve's-Selâmü'l-Mümecced*

17 Kim hidâyet bularağ hep ede mengüş be-ğabûl
Çok olup nür-ı hüdâ ede şalâhı aqvâ

18 Kendü füc'ice gele rüz-ı kıyâm der küffâr
Geldi eşrâtı kamer şağkkı vü sâ'ir hağkâ

Ne görür kendü kıyâmet gelecek hîç sūdun
Geçmiyor tevbe vü imân qabüle aqlâ

19 Enbiyâya ümem için eriyor öyle hitâb
Ki demek Tâñrıyı bir bildire anlar ebedâ

30 Yine ta' lîm ki bize cümleye olduğda recâ
Rahmetin nefis için eylemeli böyle recâ

Kendüye ümmetine bil hep ' inâyâtı eder
Hâğğa ma' lûm dönülecek varılacak her câ

Terk-i evlâ gibi tefrîti egerçi kılsa
Kendü böyle deyüp ' afvını taleb pek eclâ

Câhiliyyet ki yağın qadrını pek bilmeyeniñ
Zu' mu ile ki bu ta' bîr bileler cühelâ

Yine o dedi degil müşrik ü Naşrânî vü Yehūd
Hâğğ-ı ' âlî-i (*Halilde*) o da lakin eclâ

35 Qadr-ı ' aqla göre tedric ile nuğ olmalı çün¹⁴⁰¹
Emr ü nehyin nicesin böyle kılar Hâğğ inbâ

Hâğğ şalât kıla Habîbine vü hep âline de

¹⁴⁰⁰ 19. beyitle başlayan 16. âyet numarası tarafımızdan asıl yeri olan 23. beyite alınmıştır

¹⁴⁰¹ B: Qadr-ı ' aqla göre nuğ olmalı tedric ile çün

Nice İbrāhīme āline de etdi bil 'aṭā

Cedd-i emcedleri olmaḡ ile çün o teşbīh
Rusülüñ eşrefi hem ba' de Resül-i dü serā

Gele neslimde deyüp öyle niyāz eyledi hem
Ümmetinde de taleb kıldı baña ola şenā

Hem de riḡletde sorulduk da neye ḡaldı meyl
Ḳıldı inbā ki şalātda o da bādī zībā

40 Nūr-ı Bārīye demek gibi (كَمِثْلُوهُ¹⁴⁰²) yine bil
Nāzikāne de demek o emr-i Şeh-i her dü serā

Olmada aşl-ı şalātda heme bu teşbīhler
Ḳadr-i Sulṭān-ı rusül üzre aña pek a' lā

Enbiyā cümle nebī olmadan evvel ma' şüm
Evliyālıḡdaki maḡfūz bu Dügümlü Baba

20 Mü'minīn istek ediyor bu cihād sūresini
Pek ḡavī indi¹⁴⁰³ nifāḡ ḡalbli baḡar bu gūnā

Ḳorḡudan mevt ile bī-hūş baḡıyor saña gözü
Eriyor veyl ü firār eylediḡi öyle buña

45 21 Tā' ati ḡavlen ü fi' len ḡılup 'azm olduḡda
Bu döner ḡılsa idi şıdḡını pür-nef' aña

22 Siz kim ey ehl-i nifāḡ ḡükme tevallā etseñ
Ḳaṭ' -ı erḡam u fesād sizde umulmaz mı buña

23 Tard-ı raḡmetle Ḳaḡ gūş edemez kıldı anı
Gözünü eyledi görmez bile ḡaḡḡında cezā

Cebri ḡılmazsa da hīç yoḡ ḡudretinden ḡāric
Ezelī fi' li bilüp ḡılmada esbāb i' ṭā

212/a *Sūre-i Muḡammed 'Aleyhi ve 'Alā Ālihi's-Şalavātü ve's-Selāmü'l-Muḡalled*

24 Hīç tefekkürde degiller mi ṭuyalar Furḡān
Göñlü üstünde kilidler mi var anıñ āyā

50 25 Ḳaḡ ta' yin edecek kim gerü döndü şeyṭān
Eder inkārı ḡolay 'ömrünü aṭvel gūyā

26 Böyle küffār dediler ehl-i nifāḡa ba' zan
Size peyrev olalım sırrı 'Alīm Ḳaḡ ammā

¹⁴⁰² Nūr Sūresi, 24/35.

¹⁴⁰³ A: Pek ḡolay kıldı nifāḡ ḡalbli baḡar bu gūnā

- 27 Hâller nasıl olur cânların alınca melek
Vuracak yüzüne vü arkasına şiddet-efzâ
- 28 Buña bādī ne ki Hâk tarılır anı çok edüp
Gördü mekrûh rızâsın ‘ ameli pendî hebâ
- 29 Kâlbi ‘ illetlü gezer şandı mı düşmenliğini
Saña mü’minlere de kılmadayım ben inbâ
- 55 30 Dilesem gösteririm şunlara hep bā-sīmā
Remz ile sen bilerek işlerin Allāh dānā
- Böyle sīmā ile bildirmemesi de hikmet
Yine bildirdi bu vech ile dağı hep hâkķā
- 31 Biliyor nās bile şabr u cihād ehli kim
Tecrübe kılmadayız ederiz iħbār eclā
- 32 Hâkķı fehm ile eden küfr u men‘ reh-i Hâk
Hem Resûlüne muħaliflik edenler icrā
- Kendü kendüye eder Hâkķa zarar eylemez
Bulsa ħüsn-i ‘ amelin bil kılar ibtāl Mevlā
- 60 33 Olasız Rabb u Ĥabībine muṭī‘ dīn ehli
Etme bil çıkup iṭā‘ atdan ücûru ifnā
- 34 Kāfir u Ṭaṭrīca men‘ -i reh edüp küfr üzre
Fevt olan ‘ afv-ı İlāhı bulabilemez aşlā
- 35 Ža‘ f irā‘e ile siz şulħu taleb kılmayasız
Biledir Hâk edüp a‘ lā verir ecri evfā
- 36 Beyt-i dünyāda ħayāt lehv ü la‘ ib ancak kim
Mü’min-i şāliħe Hâk verir ücûrun eclā
- 37 İstemem mālîñızı istesem ammā ki hep
Vermeyüp ṭayyiben ‘ adāvetlik edersiz eclā
- 65 38 Ey olan böyle ħiṭāb emr olunur sizlere kim
Hâk yolunda kıla mālî verüp infāķı edā
- O ki nā-keslik eder kendüye hep o ħālî
Ben Ğanî cümleñiz erbāb-ı ħavāyic baña
- Emrimizden siz egerçi gerü döner iseñiz
Başka kavme sizi tebdīl kılarım cevr-efzā
- Ede her ān u mekānlar ‘ adedince şalavāt
Hâk ki şunlar yok iken aña heme kām-nümā
- Çün aniñ nûrun edüp menşe’-i cümle (mākān)
Yok iken bunlar aña idi tecelli ārā

70 Cümle hâcetleri keşf ile verir mevcûdu
Degil ise veriyor himmet Dügümlü Baba

212/b *Sûretü'l-Fetḥ*

Sûretü'l-Fetḥi Medeniyyetün ve Hiye Tis'un ve 'İşrüne Âyeh

- 1 1 Mekke fethine sebep şulḥ-ı (*Hudeybiye*) yaḳîn
Ey Ḥabîbim saña ḥükm etdik o el-ḥaḳ eclā
- 2 Edeyim evvel ü âḥirde de ma' şüm seni
Zelle erse bile ben maḥv edeyim hep meşelā
- Nefsi nefse de gevher-i aḥvâlde aña
Zelle ger olsa ğubār bir bir eder O imḥā
- Hem ğubār olmaz o kim Ḥaḳca mücerred nürdur
Gölgesi olmaz idi o bile tozdan ebrā
- 5 Ḥaḳ zübābı bile ḳondurmaz idi üzerine
Cevher-i nefsede sislenmek olur mu aşlā
- Hem aña afv u kerem ümmetiniñ cürmüdür
Ki nebîler ümmetiçün de muḥātab eclā
- Olur ihtiyārda seyvi' ḥaseneye ebrār
Böyle ta' bîr-i nebîyyin celî bu ğunā
- Bizedir ' afv-ı Ḥudāyı da ṭaleb kendü için
Bize hem de demek idi o da ta' lîmi edā
- Mü'minîn ile demek kendüye ' afvı ṭaleb
Bunlara nefsimize ders-i du' ā bil ḥaḳḳā
- 10 Mülk ' ilāve edeyim Şāh-ı rusüllükde saña
Öylece ni' meti itmām edeyim ya' nî revā
- Müstaḳîm dîniñe da' vetde iseñ de her ān
O ' ilāve ile yine edeyim çün aḳvā
- 3 Dîn ' adüvvü üzerine saña pek naşr-ı ' azîz
Vere ferdâsı sene Mekkeyi fetḥ etdi aña
- 4 Mü'miniñ ḳalbine luṭf etdi Ḥaḳ iṭmînān pek
Nür-ı imānlarına hep ki ḳıla lem' a-fezā
- Yer ü göklerde olanlar çün aniñ leşkeridir
Diledigin ḳılar ' ilm u ḥikemi ile Ḥudā
- 15 5 Mü'min ü mü'mineler cennete varır ḥālid
Hem olur zeyl-i ḳademde şular a' lā eclā

- Seyyi'atı olanı setr u 'af eyleye hep
'İnd-i Hâkda bu büyük fevz olur hem de aña
- 6 Pek 'azābı kılar erbāb u nifāḡ u küfre
Bunlar içre de o ki erkek idi ya ki nisā
- Sū'-i zān eyledi o saña ki naşrı bulmaz
Buldu kendüsü fenayı ıarılup da Mevlā
- 7 Eyledi ya' nī sa'ır sū' müheyyā kıldı
Yer ü gök 'askeri ġālib hikemi hep zībā
- 20 8 Ey Hābībim seni ben şāhid-i vāfi kıldım
Mü'mine müjdeci kāfirlere tehdīd-efzā
- 9 Olasız baña Resūlüme de mü'min ey ḡalḡ
Dīni tahkim ediñ emrime i' zāz-ı edā
- 10 Ediñiz rüz u mesā dā'imi tesbīḡ hem de
Saña bey'at kılan ancak baña eyler īfā
- Ey Hābībim kim ede bey'atı senden el-ḡalḡ
Olur Allāhdan ancak ki bu bey'at vālā
- Yed-i tā'atları fevḡinde yed-i nuşret-i Hāḡ
'Ahd-i bozarsa bulur kendülere sū'-i belā
- 25 Dedi Hāḡ yediñe denilmekde el elden üstün
Böyle ta'bir-i mecāzī de bedī' nūr-efzā

213/a *Sūretü'l-Fetḡ*

- Kim ki ḡalḡca olan 'ahdinde vefā eylerse
Pek büyük ecri yaḡinen olıcaḡ luḡf-ı Hūdā
- 11 Bādīyeden saña şunlar ki muḡālif diyecek
Māl ile ehlimiz oldu bize māni' be-vefā
- 'Afv-ı Hāḡḡı diyeler eyle recā ḡalḡḡımızda
ḡavl-i muḡkem degil o sāde lisānca maḡzā
- De ki Hāḡ nef' u zarar her ne diler bir bir eder
Kim buña ḡā'il olur ḡavliñize O dānā
- 30 12 Ki kıyāsıñ ben ile mü'min olup istīşāl
Ḳılmayız ehlimize ric'atı andan ebedā
- Ḳıldı tezyīn bu fikriñizi şeytān-ı la'īn
Sū'-i efkārla helāk ehlisiz 'inde'l-Mevlā
- 13 Dil ü dil ile de İzid ü Resūle daḡı
Müslim olmazsa müheyyā ola dūzaḡ bil aña

- 14 Heme şahlık yer ü eflākda da Tañrınıñdır
Mücrime ‘afvı kılar hem dilese qahrı aña
- Raħm u gufrān eder dilediği mücrīme kim
Küfre olmaz o da ol vechle hūkm-i Mevlā
- 35 15 Şoñra hem ‘azm u ber-ā-berce ğanāyım alalım
Derler anlar diliyor hūkmümü bozmaq ammā
- 16 De ki olmaz buña Haq sizlere vermez izni
Derler¹⁴⁰⁴ anlar o ğased dīnde çün azı fūkahā
- De yine bil ki qavī qavme qarīban me’mūr
Olasız etmeli ğarb anlar ola müslim tā
- Ger itā‘ at edesiz fā’ide bā-ecr-i ğasen
Bil ‘azāb ola gerü ğursañız evvel-āsā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ
بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ¹⁴⁰⁵)

- Dīn kerh ile degil bellü olup rāst u saqīm
‘Aql u naql ile de erdi bedāhet zīrā
- 40 Ba‘ zısı anı Naşārā vü Yehūd ile Mecūs
Haqqına cizyece maqbül dediler kim eclā
- Sūre-i Fetħde Haq dedi ‘Arab-ı müşrikine
Ħarb kıılıñ ya kıla īmān yazıyor bu ‘ulemā
- Oldu mensūħ cihād naşşı ile denür līk
Cizye vü şulħda şer‘ i heme anda ğaqqā
- Cümle ‘indinde de teşvīķidir elzem bī-şek
Naql eder ‘aql-ı rizīn aña ola bir bir edā
- Mu‘ cizāt gördü qalan kibr u ‘ināddan pek hep
Kıla īmān ola ya emr ile rāħat zīrā
- 45 Etdi (*Dāvūd*) u (*Mūsā*) daħı ğarb-ı küffār
Kılımadı ğurdu pek az burada ‘ömr-i (*Īsā*)

213/b Sūretü’l-Fetħ

Ya‘ nī Haq vaqte göre ‘ömre göre emr ederek
Hep nebī idi muṭābık ğareketde zīrā

‘Aded-i ümmeti de pek az olup ref‘ inde
Eylemez Rabb-i Qadīr ğāric u vüş‘ -ı emr aşlā

¹⁴⁰⁴ B: Der kim anlar o ğased dīnde çün azı fūkahā

¹⁴⁰⁵ “Dinde zorlama yoktur. Doğru eğriden açıkça ayrılmıştır. Artık kim sahte tanrıları reddeder de Allāh’a inanırsa kopmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allāh her şeyi işitir ve bilir.” Bakara Sūresi, 2/256.

Ümmeti kıldı cihād kendüsü ref olmuşiken
Dīn için eylediler çok ölüp de hep edā

Dīni neşh olmadan anda da kibār kıldı cihād
Bize hep kılamaz inkār-ı Naşārā Hāḫḫā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (وَكَايِنَ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلَ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصّٰبِرِينَ. وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ اِلَّا اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِيْ اَمْرِنَا وَتُبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلٰى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ. فَاتِيَهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسَنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ. يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اِنْ تُطِيعُوا الَّذِيْنَ كَفَرُوا يَرُدُّوْكُمْ عَلٰى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ. ¹⁴⁰⁶)

50 Enbiyāda çok idi hārbı eden dīni için
Çok taḫīsi de me‘an kıldı eḫāḫ ḫüsn-i edā

Zā‘f u‘ acz eylemedilerdi ‘adūya ibrāz
Şābiriñ ḫāḫḫına ḫāḫ ḫubb-ı İlāhī var evfā

Bu taḫīlerde niyāz ancaḫ idi kıl yā Hāḫ
Güneh ü fi‘ lde isrāfımızı ‘afv ebedā

Hārbde bizleri şābit-ḫadem edüp yā Rab
Eylede kāfirlere manşūr bize ol kām-efzā

Dünyevī ecr ile ‘uḫbāca da Hāḫ ḫüsn-i şevāb
Verdi kim muḫsini sevdiği hemīşe eclā

55 Kāfiriñ tābi‘i olur iseñiz ey mü‘min
Kıla mürted ki ziyānı size erer aḫvā

Rabbiñiz sizlere nāşırlarıñ a‘lāsı celī
Kāfire ḫavfı ḫarīban veririm şirkde baña

Hāḫ şerīkin o ki münkir ola Hāḫḫa mü‘min
Mu‘temed ḫulba şarıldı ki o ḫopmaz ebedā

17 Topal a‘mā vü marīz kimseye yoḫ hem de ḫarac
Ya‘nī bunlarca esef ḫalmaya ki ‘acz eclā

Hep muḫī‘an ne cinān zeylde enhār aḫar
Dönene gerü ‘azāb-ı elem efzā ne belā

60 Bey‘atı kim ki saña kıldı şecer zeylinde
Kim (Hudeybiyye)de Yezdān yine ḫalbe dānā

18 Oldu Hāḫ rāzı verüp bunlara da iḫmīnān

¹⁴⁰⁶ “Nice peygamber vardır ki onunla birlikte birçok Allāh erleri savaştılar. Allāh yolunda başlarına gelenlerden ötürü gevşemediler, yılmadılar, boyun eğmediler. Allāh, sabredenleri sever. Onların sözünü demekten ibaretti: “Rabb’imiz! Günahlarımızdan ve işimizdeki aşırılıklardan ötürü bizi bağışla, sebatımızı arttır, kāfir topluluḫa karşı bize yardım et!” Bu yüzden Allāh onlara dünya nimetini ve āhiret nimetinin de güzelini verdi. Allāh işini güzel yapanları sever. Ey iman edenler! Eğer inkār edenlere uyarmanız, sizi gerisin geri döndürürler de sonra hüsrana uğramış olursunuz.” Āl-i imrān Sūresi, 3/146-149.

- Bir qarīb naşr u sürüru verecek hem de buña
- 19 Çok meğānimde kerem eyleye anda Mevlā
Ki ‘Azīzdir hikemiñ şāhibi bil O ebedā
- 20 Şoñra hem çok meğānımlere va‘d eyleyerek
Böyle hem pek ‘ācele eyledi ‘avnı icrā
- 214/a *Sūretü’l-Feth*
- Ya‘nī düşmen elini etdi sizden memnū‘
Bu da bir mu‘cize haq yola bir burhān haqqa
- 65 21 Daha çok fethi de va‘d eyledi sizden şoñra
Haqqıñ ‘ilm u qadrinde çün olur her eşyā
- Rūm u Īrān u Tūrān u sā’ir neresi
Feth olıcaq heme o dedi ki oldu haqqa
- El el üzre denilür ya‘nī bu gālib demek
Her bir ilde de lisānen denülür o hālā
- Bey‘at almaq tıruq-ı ‘ālīyece bil böyle
Buldu (*alektriki*) lāmis olan bu gūnā
- Qalbiñi desti gibi fevzce tıldur kıрма
Destgır ola qavī sürçme ki pek başmalı pā
- 70 Qulunuñ haq qulunu pençe-i kısmetle qavī
Eriyor avucu içre çıkıyor kām-zībā
- Kendü bazuña güvenme açaraq Tañrıya kef
Kef-i yed etmeli bābdan ki zevāde o saña
- Kim yedi zūr-ı yed ile ger O kılmaz kısmet
Yedi qat gökde vü zemīnde keremi bī-işşā
- Haq selām eyleye maħbūbuna hem ħürmetine
Eyleye luţfu yeri ħaşren anıñla rüfeqā
- Hıç ayırmaya dünyāda rızāsından hem
Sāyesinde ede ‘uqbāca da hep luţf eclā
- 75 Elimi tıtdu elemden baña pek cā-yı ħalāş
El verüp ma‘nevī maqşad ile Dügümlü Baba
- 22 Mekke küffārı (*Hudeybiyye*)de etseydi kıtāl
Qalmaz idi bozulup naşr u esirgici aña
- 23 Ey Ĥabībim budur ‘ādet yine eslāfça hemīn
Enbiyāya ederim naşrı o ‘ādet ibqā
- 24 Sizden etdirdim aña keff-i yed anlar çok iken

- Hem yedinizi de kef şöylece kim naşr eclā
- Mekke batnında ki o cānib-i (*Cidde*) orada
Gerçi mağlūb kefere eyliyecek hārb icrā
- 80 25 Hāq siziñ etdigiñiz sa‘ y u cihādı da görür
Hepinizce buña göre buyurur luṭf-ı Hūdā
- Ne fenā Ka‘be duḥūlunda da māni‘ bunlar
Size kıldırmadı ḳurbāñı maḥallinde edā
- Bilmedigiñiz olup mü‘mine vü mü‘minler
Muḥtalit kāfir ile sākin olurlar buña
- Bilmeyüp ḳatl ü te‘essüfcü ḳalursuz şöñra
Yediñiz kefle vere diledigi ‘ abde hüdā
- 26 85 Yād olsun kefere cehli ḥamiyyet edecek
Saña vü mü‘minlere Hāq oldu mükāfat-efzā
- Ḳavl-i taḳvā ki mekīn kıldım eḥāḳ ehl anlar
Cümle şey’i de ‘ Alīmim ḥikemim lā-yuḥşā
- 27 Etdi taşdıḳ Resūlündeki rü‘yāyı da ḥāḳ
Gelecek bil aña ḥāḳḳā eder iṣāl Mevlā
- 214/b *Sūretü’l-Fetḥ*
- Hāq kimi dilese çün o da hemāñ fevt olmaz
Mü’temin ḳā‘ ide-i ḥac ile varırlar aña
- ‘ İlmiñiz olmayan eşyāca da Hāq yine ‘ Alīm
Andan evvelce digeḳ fethi ḳılıyor Mevlā
- 28 Öyle Tañrı ki seni ḥāḳḳ u hüdā dīn ile
Gönderüp etdi hem ibrāz-ı laṭif pek ra‘ nā
- 90 29 Naş-ı edyān ü her bāṭılı ibrāz kıla nev
Şāhidim kāfi Muḥammed ki Resūlüm ebedā
- Saña Ḳur’ān ü vefīr mu‘ cizelerle şāhid
Kütüb-i sābıḳada da ben idim vaşf-efzā
- Anıñ ile bulunan idi şedīd küffāra
Beynlerinde olarak her biri raḥmet-efzā
- Anları rāki‘ u sācid görüyorsun ki diler
Her umūr yine de Hāḳdan ni‘ am-ı luṭf-ı rızā
- Eşer-i secdesi sīmā vü ‘ alāmet yüzüne
Oldu her vaşfi da aḳdem yine öyle eclā
- 95 Hep ki Tevrāt u İncilde evşāf el-ḥāḳ

Aña beñzer ki filiz olup erer şoñra kuvā

Ki alıñlaşup olur sākına kā'im-i şā'ib
Anı zurrā' begenür o meşel aña a' lā

Müslümān az o olup şoñra da 'ālem begenür
Bu meşel olmada küffāra arāret-efzā

Kim ki imān olursa hem a' māl-ı şālih
Va' dimiz bunlara gufrān ü büyük kām i' tā

Hem o sāl (*Hayber*) duydugu sene (*Mekke*)yi de
Feth ile mu' cize bildirdi demek kim zībā

100

Resm-i a bir görünüp şivesin ehli biliyor
Ehl-i imāna celī a ile bil bu sīmā

ıldı maşserce celī cümleye dñnyāda yine
Bilüp o şiveyi ' irfān ne adarsa evfā

amdıñ olduca şalāt ola Resüle Rabbim
Ki şehādetde ber-ā-ber dü cenāh pek zībā

Şorulup ālleri hep dedigi a bil ma' lüm
Yek nazarla dedi o kimseyi Dügümlü Baba

Sūretü'l-Hucurāti Medeniyetün ve Hiye Şemān 'Aşere Āyeh

1

1

Emr-i Mevlā vü Resülüne de ey dñn ehli
Eyleme hi taaddüm gerüye alma aā

Etmeyiñ ' aksini dendik de de söz söylemeyin
oruñ Allāhdan işidici görücü aā

2

ılmayıñ şavtıñızı şāvt-ı nebīye yüce hem
Beyniñizce gibi de ılmayasız aña nidā

ab eder ılmış iseñiz de şevābı bu uşūr
Bilmiyorsuz anı līkin bilesiz bu günā

215/a Sūretü'l-Hucurāt

5

3

Kim ılar zeyl-i ri' āyetde sözün albini a
Şāf edüp ' afvı vü ecri ıla bil kim evfā

4

Ey Resülüm saña hücreleriniñ zahrından
Kim nidā eyledi fehminde degil o günā

5

Ki Resül ıa deyüp eylese şabrı buña ayr
Tā'ibe ' afv ü edibe eder rahmı Mevlā

6

Sizce bir fāsı edince aber ey ehl-i dñn
Lāyığıyla bilüp öğrenmeli bunu aā

- Kim muşāb etmeyesiz bilmeyerek kimseyi hīç
Şoñradan fehmi erer albe nedāmet-efzā
- 10 7  İndiñizde bile siz işbu Resūlüm ki size
Olsa tābi o işince sizi ihlāk eclā
- Līkin īmānı size eyledi Hā zeyn ü eab
Kūfr ü  işyān u fusūı da teneffür-efzā
- 8 Bōylelerdir ni am u feyżim ile Hāı bilen
Hā  Alīm kim oluyor her ikemi de zībā
- 9 Mü'minīnden ger iki avm ise ā'im be-ıtāl
Beynin işlā edesiz nuşu ılup da īfā
- Birisi ılsa ta addi öbürü üzerine
Müte addi olana arb ılıñ hem īfā
- 15 Tā yine emr-i İlāhīye rucū ılsun o da
Ric atında ılasız  adli yine şul-ārā
- Her umūrda da  adālet ediñiz ki Hāıñ
 Adli edenlere bil ubbunu hep ayr-ārā
- 10 Müslimīn dāder iki dāderiñiz arasını
Ediñ işlā ile ramım size ramet zībā
- 11 Mü'min ü mü'mineler birbirini istihzā¹⁴⁰⁷
Etmesün belki ıларım diye andan a lā
- Nefsiñiz gibice işvān size mü'minler
 Ayb u noşān deme sū'-i laab ama aa
- 20 Mühtedīye laab-ı fısqı demeklikde günāh
Denür azdı aa kim eylemiyor tevbe bua
- 12 o zandan şaın ey müslim o ki sū' olsa
Cürm olur hem de budur cürme eb u ümm-āsā
- Hāl-i mü'minleri nefsiñce teccessüs ılma
Şer an īcābı görünse ola bi'l-a īfā
- Nice şobet ki desek kendüye mü'min ırılır
Arkasından deme bil naşş bu müşābih pek aa
- Dāderi meyyit iken lamı yemek gibidir
orasız Hā ki O dur tā'ibe pek ram-ārā
- 25 13 Ey beşer nev i sizi Ādem ile Hāvādān
Kim bir erkek ile bir mer'eden etdim inşā

¹⁴⁰⁷ A: Mü'min ü mineler birbirini istihzā

215/b *Sūretü'l-Hucurāt*

Farķ u derk etmek için birbiriñizden böyle
Şu' beler ile kabā'il ile kıldım eclā

Bencedir ekremiñiz rütbe-i taķvāya göre
Kim 'ıyān açık u gizlü baña fi' li zīrā

Şorulup āl-ı celīli oluna hep i' zāz
Var ḥadīs (كُلُّ نَفِيٍّ وَ نَفِيٍّ¹⁴⁰⁸) hem de buña

14 Dedi bir kavm ki A' rābdan imān etdik
De ki şihhatlu degil söz anı kılma inbā

30 Geldik İslāma deyiñ katl u esirlikden için
Sālim olmaķlık oluyor şuña dendi ma' nā

Ki sizin kalbiñize kılmađı imān vurūd
Zāyi' olmaz kim ediñ Ḥaķķ u Resūlüne edā

Ya' nī bir fi' li de bī-ecr burakmaz Tañrı
Mü'mine 'afv ile raḥmet edici bil ebedā

15 Mü'min ancaķ kim odur Ḥaķķ u Resūle inanup
Şoñra şek kılmayup o etdi cihādı icrā

Rāh-ı Deyyānda ede mālı vü nefsiyle cihād
İşte bunlardır olan mü'min-i şādık ḥaķķā

35 16 De ki dīnsizler de Deyyān inanur bilmez mi
Ḥak u eflākda celī pek Aña her bir eşyā

17 İmtinān etmede oldu deyü müslim hep līk
Kılmayıñ siz de ki o menni baña bu gūnā

18 İmtinānı ede Yezdān bu yolu gösterdi
Size imānı için şādık iseñiz siz Aña

Ġaybı yerde de göklerde de Allāh biliyor
Her ne ef' āliñiz olur ise de bil dānā

Şalavāt bizleredir ḥişn-i ḥaşn-i dāreyn
Dā'imi ede Ḥabībine Ḥudā lā-yuḥşā

40 Ermese Faḥr-ı rusül olmaz idi bizde vücūd
Derdı (لَوْلَاكَ¹⁴⁰⁹)yi tefhīm ile Dügümlü Baba

Sūretü Kāf Mekkiyyetün ve Hiye Ḥamsün ve Erba'üne Āyeh¹⁴¹⁰

¹⁴⁰⁸ Bkz. 203/a.

¹⁴⁰⁹ Bkz. 157/b.

¹⁴¹⁰ Kādir u Qayyūm u Qadir u Qāhir u Quddūs u Qaviyy u Qā'im esmā-ı celīlesiniñ miftāḥı ve kūh-ı kāfa imā.

- 1 1 Anları demede Fārūḡ hemān Tañrı bilür
İbn-i ‘Abbās ü diger olmada te’vîl-efzâ
- 2 Menba‘ -ı mecd şu Qur’āna ḡasem kim kefere
Der ‘acîb nev‘ -i beşerle bize Ḥaḡdan inbâ
- 3 Ölerək toprak iken ric‘ atımız emr-i ba‘îd
4 Ḥaḡ bilür yer neyi yer anda kitâb bil eclâ
- 5 Şunlara da gelerek Ḥaḡla Resûle münkir
Siḡri isnâd ile çok ḡalt-ı kelâm derler aña
- 5 6 Baḡmıyorlar mı be-eflâk nice kıldıḡ bünyâd
Ziyet-i necmi kı lup ferecesiz o pek vâlâ

216/a *Sûre-i Ḳâf*

- 7 Küre büyük görölür öyle zemîni döşedik
Görünüşü gibi Tañrı demek eyler inbâ
- 8 Kûh-ı rāsiḡleri koyup nice sebze nev‘ in
Veririm bunda baḡıldıkda feraḡ bil eclâ
- Niḡeh-i pür-‘iber ile baḡarak cümle-i nâs
Kim beni zıkrı ile ḡala münîb a‘lâ
- 9 Gökden inzâl ederek nef‘ i olan şu ile
Böstānlarla ḡubûbâtı da verdik evfâ
- 10 10 Hem büyük ḡurma ki var meyve tomurcuḡda da çok
11 Rızḡ u iḡyâ vü bilâd ḡaşriñiz öyle zîbâ
- 12 Azup inkârda Nûḡ ḡavmi (*vü Aşḡābü’r-Re’s*)
12 Hem (*Semûd*) u neseben (*Lûḡa*) ḡarındaş ma‘nâ
- Bir de Fir‘avn ki ḡavmiyle ber-â-ber ‘işyân
Etdiler bunlara tesfîr hep oldu icrâ
- 14 (*Eyke Aşḡābı*) Yemen pâdişahınıñ ḡavmi
Öyle oldular ‘azâbım ki heme oldu sezâ
- 15 Anı ma‘dūmdan îcâda degilken ‘âciz
Meyyiti ḡaşr edemem mi ne ola şek âyâ
- 15 Öfle mir’ât şulanup hem ḡuruyup yine havâ
Ya‘nî tebdil-i ‘anâşır eder Allâh zîrâ
- 16 Nev‘ -i insâñı yaratdıḡ bilürüz vesvesesin
‘İlmimiz şâḡ ḡamarından yine nezdîḡ kim aña

İşbu āyet-i kerīme ve ḥadīs-i şerīf muḳaddem işbu tefsīrde ‘ācizāne taḥrīr olunmuş ise de berāy-ı izāḥ buraya da yazılmışdır. استعِذْ بِاللَّهِ الْكَرِيمِ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ¹⁴¹¹)

Olasız Ḥaḳḳa vü Resūlüne muṭī‘ ey mü’min
Baḳ ḥayātdır ki Resūl da‘ veti ḳılar iḥyā

Ya‘ nī küfr içre ḳalan meyyite beñzer zīrā
Aña vü Ḳur’āna muṭī‘ lerde ḥayāt bil ebedā

Bilesiz Ḥaḳ güneşiniñ ḳalbi ile beyninde
Ḥā’il ü ḥaşriñiz el-ḥaḳ olıcaḳ yine Aña

20 Ḳalbe şoñra gelecek şey’i de bilmekle Ḥudā
Bize ḳalbdende O nezdik denilür ma‘ nā

Sen baḳup gözdeki nūr dūrbīne geçmekle görür
Birbirinden yaḳın cāmlara etmiş imlā

Çeşminiñ kendü bedāhetde ḥulūl etmedigi
Dūrbīnlerde aña geçmedi emr-i eclā

216/b Sūretü Ḳāf

Cām bī-münḳiz iken nūr-ı başar geçer anı
Sāf görür görmedi hīç kimse o nūr ne gūnā

Nefes aldıkça ḳılar ḳalb u beden beyni ḥulūl
Kālb ü ebdānca enfāsla ḥayāt var zīrā

25 Rūḥ her cüz’ine cismiñ daḥı şāmil eriyor
Birbirinden bilür aḳreb anı her bir icrā

Nūru inse güneşiniñ bunda güneş deniliyor
Ḳurşu bunuñ felek üzre olup inmez eclā

Nūru mihriniñ şīşeye erse şu ḥaḳḳında muḥīṭ
Ḳaṭreniñ her birine kendüden aḳreb zībā

Rūḥ-ı ervāḥ u ni‘ am nūr-ı füyūz-i Yezdān
Yaradup rūḥları pür eyledi luṭfu ḥaḳḳā

Ni‘ met-i Ḥaḳ ki bulur rūḥ nefes-i Raḥmāndır
Bī-ḥulūl etmede Yezdān hep anıñla iḥyā

30 Mü’min ü küfr arası kāfir u imān arası
Bil bu ḥā’il diyerek yazmada bunu fūzalā

¹⁴¹¹ “Ey iman edenler! Sizi hayat verecek şeylere çağırdıklarında Allāh ve resulünün çağrısına uyun ve şüphesiz bilin ki, Allāh kişi ile kalbinin arasına girer. Unutmayın ki, O’nun huzuruna götürüleceksiniz.” Enfāl Sūresi, 8/24.

قال النبي صلى الله تعالى عليه و على كافة تابعه كما يحب و يرضى فى اكثر دعائه (اللهم يا مقلب القلوب ثبت قلبى على دينك و طاعتك¹⁴¹²)

Bize ta' lîmi için böyle du' ā etdi Resûl
Şordular böyle buyurmuşdu cevāb ile aña

Cümle qalb enmile-i kudret-i Haq içinde
Ki dü işba' arasında çevirir keyfe yeşā

Bu da cüz' iye irādeye münāfi olmaz
Müştehir hep bu da ki elsinede bu gūnā

Kerem eyler fülān ādem fülāna çok kim ol
Ediyor en' umu havf eylediginden gūyā

استعيز با الله العظيم (إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ¹⁴¹³)

35

Olaş ref' ile de ism-i Celāli oşumaş
' Ulemā eyledi tefsīrde öyle inşā

Ez-ezel ' ilmi münāfi degil ef' ālimize
Cebri şırf etmez O ermez eşeri cehliñ aña

Hep muvāfiq edüğünden denilür gūyā kim
Qalb qalbini kılar diledigi üzre Hudā

Bū-yı gül nağme-i bülbül ile ermekde nesīm
Dile Haq-gūy olur öylece Dügümlü Baba

17

Qavli Haq ' ilmi muhīt koydu yemīn ile yesār
Dü melek var diye andan hazer ede eclā

40

18

Bir sözü de dese yazmaşda teraşqub üzre

19

Sekr-i mevt hem erecek der bu qařardiñ evfā

20

Şūr-ı haşr öfrilecek der ki odur yevm va' id

21

Var melek sevq kılar nefse de şahid aqvā

217/a Sūretü Qāf

22, 23

Ĝāfil olduq gözünüñ perdesin açdı pek gör
O qarīni diye yazılı hep a' māl saña

24

Sā' iğ u şahide emr ola caħīme qōyasız
Cümle küffarı ta' annüde qalurdu haqqa

25

Hayr-ı men' ile ziyānkār idi dīnde pür-reyb

26

Baña şirk eyler idi ola elemler evfā

¹⁴¹² Bkz. 21/a.

¹⁴¹³ "Kulları içinden ancak bilenler, Allāh'ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar." Fâtır Sûresi, 35/28.

- 45 27 Bula şeytāna bahāne der o cebr eylemedim
O edüp öyle ba‘īd ‘ömrü dālāle imhā
- 28 Hāḡ diye olmayıñ ‘indimde muhāşım size ben
Eyledim haşr-i va‘īd ben heme böyle inbā
- 29 Hiç bozulmaz yine sözüm degilim zūlm edici
30 Nāra tılduñ mu deriz der ki mezīd kona aña
- 31 Nezd-i şālihlere cennet gelecek kıoymam īrāk
32 Va‘dimiz rāci‘ -i Hāḡ hāmi-i şer‘ a ne şafā
- 33 O ki tenhāda olur ḡalb-i münīble ‘ābīd
34 Buña denür be-selām var ki muhalleddir o cā
- 50 35 Ne dilerlerse olur anda ziyāde bile var
Rü‘yetü’llāh bu denür līk o ḡaleb-i ḡayr-nevā
- 36 Bunda küffārdan eşed nice ḡurūn ḡahr etdim
Hep gezerken be-bilād olmadı melce’ buña
- 37 Añadır pend ki var ḡalbi vü sem‘ i be-ḡabūl
Zihni yanınca ede olmasa yoḡ derki buña
- 38 Yer ü gökler ile beyninde ne var hiç bī-renc
Altı gün içre yaratdık eriyor ders-i a‘lā
- Kim te’enniye demek bizlere böyle ta‘līm
Diyerek (¹⁴¹⁴كُنْ فَيَكُونُ) ile kılardı peydā
- 55 39 ḡavl-i küffāra kılup şabrı namāzı edesin
Gün ḡulū‘ kılmadan batmadan aḡdem īfā
- 40 Giceden de kılasın demek o penc vaḡt-i ma‘lūm
Şoñra da vitr ile sā’irlerini hep eclā
- 41 Güşu ḡut o güne kim öfrüle şūr yüksekde
42 Hāḡdan o şayḡa ki der-ḡāl ola maḡşer icrā
- 43 Kılan ihyā vü imāta ben bābımda penāh
44 Yarılır yer çıḡa nās sür‘ aten eshel o baña
- 45 ḡavl-ı küffārı bilürüm kılarım ḡaḡca cezā
Cebri sen eyleme kıl mütteḡice nuşḡ aḡvā
- 60 Ver ḡabībiñle nebīlerle şaffi cümlesin
Ey ḡudā velī ile bir bir şalavātı a‘lā
- Hep muşallice şalāt üzre tefevvūḡ ede bu
Nice hep ‘āleme fā’iḡ iseñ ey Rab ebedā

¹⁴¹⁴ Yāsīn Sûresi, 36/82.

Nisbeten kurb-ı İlahîye ba'îd (*şâh tamarı*)
Deyü şahlarca da rû dönmedi Dügümlü Baba

217/b

Sûretü'z-Zâriyâti Mekkiyyetün ve Hiye Sittüne Âyeh

- 1 Mâ-sivâ'llâha şasem kılamak olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep maşzâ
- 1 Der şasem bādlara kim zer' i haqıq şavuran
2 Hem feriştehlere kim ebr ile bārān yük aña
- 3 Hem buña kim o kolaylıkla geziyor deñizi
4 Hem feriştehlere kim rızqı kılar emrim edā
- 5, 6 Va' dimiz şadık u dīn üzre bu maşşer eclā
7, 8 Çarḡ-ı pür-necme şasem sözleriñiz dürlü buña
- 5 9 'İlmimizde ezelī kimdi hüdādan münfek
10 Kālbī Furқан ü Resūlden de teferruḡ-efzā
- 11 Öylece dürlü muḡālif diyene la' net ola
Cāhil dā'im ' inādla da muşırdır zīrā
- 12, 13 Ne zamān rüz-ı cezā der ki o müstehzī bil
14 Nāra konduḡda denür taḡ ' aceleñ şu ne sezā
- 15 İnḡıyād ermede cennāt ü ırmaḡda muḡīm
16 Alur i' tāmızı ecr-i ḡaseni var a' lā
- 17 Giceler az uyuyup kıldı ' ibādet bize ḡaḡ
18 Kıldı eşḡarda ' afv ile kerem istid' ā
- 10 19 Sā'ile gizlü faḡire bu kerem etdi be-ḡaḡ
20 Müdrīk-i şadaḡa ' alāmet bize yerde eclā
- 21 Öylece enfsüñüzde de delīl baḡmayasız
22 Ebr-i erzak u behište de felek kıldım cā
- 23 Yer ü gök Rabbine olsun şasem el-ḡaḡ ḡakdır
Sözünü bildiḡiñ āsā o bedīhī maşzā
- 24 (هلْ أَتِي¹⁴¹⁵) denmesi tebcīl için bunda eḡaḡ
Yādımıñ gelmedi mi geldiḡi ḡaḡkā eclā
- 25 Kıldı ikrāmı misāfirlerine İbrāhīm
Bil feriştehlere idi kıldı selāmın zībā
- 15 26 Aldı bunlarca selām bilmedi līk bunlar kim
Bir semiz buzaḡu büryān edüp verdi buña

¹⁴¹⁵ "Sana geldi mi?" Zâriyât Sûresi, 51/24.

- 27 Yeme misiz dedi yememesi düşmenlik olup
28 Erdi nev-ḥafv-ı ṭabī‘i dedi bunlar ki aña
- 29 Korkma bil necl-i ‘alīm müjde edüp lîk ḥaremi
Yüzün urdu¹⁴¹⁶ dedi şaşmağda ‘aḳīm ben ḥālā
- 30 Dediler zevcesine böyle olur müjde gibi
Ḳavl-i Ḥaḳ bu ne Ḥaḳīm a‘lem-i eşyāda Ḥudā
- 31 Ne büyük yine işiñizde deyüp İbrāhīm
32 Ḳavm-i Lūtu dedi ifnāyı ḥaḳ etdi ḥālā
- 20 33 Bunlara nārda pişkin çamur taş erecek
34 İsmi menḳūş kimi ihlāk edecek hem de aña
- 35 Çıkarırız oradan bula ḥalāş mü’minler
36 Lîk bir beyt olup İslām erecek bil ki rehā
- 218/a *Sūretü’z-Zāriyāt*
- 37 Pür-‘iber ḳahr-ı elīm ḥā’ifi için bu ḥaḳīḳ
38 Geldi Fir‘avna ki Mūsā hep ‘iber o gūnā
- 39 Yine bunda var iken beyyine bil bi’l-i‘ rāz
Kendü vü erkānı dedi sāḥir u mecnūn buña
- 40 Anı cündün de batırdıḳ deñize lā’im nefis
Ye’s-i imānı vü peşimānlugu bī-sūd zīrā
- 25 41 Ḳavm-i ‘Adda pür ‘iber bād ‘aḳīm etdi helāk
42 Her ne ṭoḳunsa ufanmış kül olup da zīrā
- 43 Var (*Semūdda*) da ‘iber mehl erişüp bunlara da
44 Be-‘inād şā‘iḳa indi baḳıyorken eclā
- 45 Olmadı ḳādir ola ḳā’im ü nuşret dileye
Vaḳt-i ye’s demek olur ya‘nī ki öyle icrā
- 46 Bunlarıñ evveli Nūḥ ḳavmi ki ihlāk etdim
47 Gök binā ḳıldım o erzāḳı geñiş yeme i‘ṭā
- 48 Döşedik yeri anı da ne güzel ediciyiz
Küre ekber görünür böyle demek ḳavl-i Ḥudā
- 30 49 Cümle ḥayvānları çift erkek ü dişi yaradup
Sizce ḳıldım ‘iber u fikrce ḥaḳḳā evfā
- Cümle sâ‘atdeki daḳḳa ‘adedinde şalāt
Ere her ān Resūle o daḳāyıḳ dānā

¹⁴¹⁶ A: “Yüzün vurdu dedi şaşmağda ‘aḳīm ben ḥālā” vezin gereği “urdu” diye okunmuştur.

Zer-i tefsire koyup cevher-i Kur'ānı zehī
Sem' a menkūş kılar idi Dügümlü Baba

- 50 Küfr u ' işyāndan Allāha kaçıñ Rab Celīl
Beyyine ile ihāfacıyım andan haqqā
- 51 Setre inzārı mü'ekked ederim ben andan
Bir şerīki bile var dememeli kimse Aña
- 35 52 Her resūle dediler sāhır u mecnūn küffār
Şimdi müşrikleriñ etdikde isnād o saña
- 53 Eskisi öyle veşāyā mı kılar birbirine
Cümlesi t̄āgī demek ögredemezler zīrā
- 54 Sen edüp da' vet-i dīn kim ki qabūl etmezse
Sen melūm olmayaraq ben ederim aña cezā
- 55 Kāfir i' rāzda ise nuşhu yine buraxma
Kim bilüp fā'idesi mü'mine erer zīrā
- 56 İns ü cinni yaratdım beni bilüp anlar
Baña kulluq edeler Tañrıya dālldır ebedā
- 40 57 Dilemem rızq u ta' ām hem de mūnezzeḥ taḥkīk
58 Rızqı hep ben veririm qudretim el-ḥaḥ aqvā
- 59 Şirk ü ' işyān edenler ' acele eylemeye
Bil ' azāb bunlara hep böyle edenler āsā
- 60 Anlara vay o günden ki o va' d-ı Ḥakdır
Ḥaşrda nār dünyāda da yāḥūd icrā
- İsm-i a' zam rusülüñ ekreminiñ ḥürmetine
Kendüye vü cümlemize ola selām evfā
- Kān-ı ' irfān u ' ibādet yine ins ü cinne
Pür-güher pendı ' ināyetde Dügümlü Baba

218/b

Sūretü't-Ṭūri Mekkiyyetün ve Hiye Tis'un ve Erba'üne Āyeh

- 1 1, 2 Ṭūr-ı Sīnāya qasem hem de bu Furqāna ki o
3 Bā-şahā' if yazılıp neşri de ḥaḥ şems-āsā
- 4, 5 Hem de Kā' beye qasem ki o da beyt-i ma' mūr
6 Göklere ' arşa vü taşkun deñize de bu āsā
- Mā-sivā'llāha qasem kılamak olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep maḥzā
- 7, 8, Rabbiñiñ erüp ' azābı şuña dāfi' vermez

- 9 Döner eflāk be-hevl ü uçuyor küh be-semā
- 5 10 O gün olur pek‘ azāb anlara kim lu‘ b-āsā
11 Rusüle münkiran olur idi der-istihzā
- 12 Elleri boynuna hem nāşiyesi pālarına
13 Bağlu ber-sū-yı caḥīm olmadadır hep isrā
- 14 Denülür işte dediñiz idi bī-aşl şuña
15 Sihr mi mu‘ cize vü nār size görünmez mi āyā
- 16 Şabr ediñ buña giriñ diler iseñ şabr etme
Kim müsāvī bil ‘ azāb fi‘ liñe göre eclā
- 17, 18 Şuleḥā cennet ü en‘ umda caḥīm korḳusu yok
19 Yiyiñ içiñ be-şifā bu size a‘ mālce ‘ atā
- 10 20 Oturup şunda serīrlər üzerine şaf şaf
Ḥūr-ı ‘ aylar kıla tezvīc buña Ḥaḳ pek vālā
- 21 Kim ki müslim olup īmān ile tābi‘ oldu
Olup el-ḥaḳḳ u şevāb bulmaya naḳşı eclā
- Kendü kesbiyle ki merhūn olup hep ādem
Cennete dāḥil olur hep bu eder ḥüsn-i edā
- Var ḥadıṣ laḥmı vüçüd kılsa ḥarāmdan nāmı
Cennete girmez olur nār deyü aña evlā
- 22 Ārzü eylediği laḥm u fevākih erer
23 Birbirine vere mey laḡv ü günāhsızca aña
- 15 24 Zā’iri olmada ḡilmān ki şadefde dürer o
25 Mess-i yed olmayup anda ere zā’ir buña
- 26 Birbirine şora dünyāda bu aḥvāllerce
27 Der ki bā-ehl orada ḳorḳduḳ ‘ azābdan evfā
- 28 Ḥaḳ esirgedi ‘ azābdan o meşām üzre semūm
Pek o pür-luṭf u Raḥīm aña heme oldu du‘ ā
- 29 Kāfire olma melūl emrimi dā’im kııl edā
En‘ umum kıılmadı cinnet ü kehānetde saña
- 30 Dedi küffār saña şā‘ ir gözedeñ hep fevtin
31 De ki biz gözleriz o bizce beḳā sizce fenā
- 20 32 ‘ Aḳlı aḥlām gibi āmir buña emr-i bi’l-‘ aks
Ki muḥālif sözü kāhin ile şā‘ ir ‘ uḳalā
- 33 Yayılup olmada ṭāḡī ya diyor Ḳur’ānı
Kim sözüdür bilür ammā ḥasedi öyle saña

- 34 Şöyle der ise hemîn efşahı da cem' olsun
Mişlini eylesün irād var ise şıdkı aña
- 35 Şanıyor mu yaradıldıķ yaradan olmayaraķ
Yoħsa kendü mü kılar yaradıcılık da' vā
- 36 Hem yeri gökleri anlar mı yaratdıķ derler
Şöylece fikr ile ıķānda degiller ıķat' ā
- 25 37 Rabbiñiñ luşfu ħazā'inleri mi bunlara mülk
Ya kim āmir mi o Mevlāya tedbırde aña
- 38 Nerdibān mı ıuruyor vaħyimizi dinlemege
Beyyināt ile o da etmeli vaħy inbā
- 39 Baña evlād kız olup anlara erkek mi olur
40 Ücret etdiñ mi şaleb dīnime sen deyn-efzā
- 41 Levħi bilür mü yazar ğaybı saña ħıle ıurur
42 Geldi hep kendülere eylediği ħıle saña
- 43 Ĥaķdan özge der O Tañrı bī-münezzeh sürgün
44 Ez-semā kıt' a-ı ıahr inse der ebr a' lā
- 30 45 Buraķ anlar ğöre hem nefħa-i ulā ıahrı
46 Ĥılesi fā'idesiz ıurşaran olmaz zīrā
- 47 Andan özge kim ' azāb anlara çok nā-müdrık
48 Eyle şabrı nıgehi luşfumuz olmaķda saña
- Meclisiñde kıyāmda baña ħamd ü tesbıħ
Eyle ta' līm bize dendi yine enfa' zīrā
- 49 Giceden de kılaraķ böyle de tesbıħ u namāz
Seheri hem yine kim kılmalı şöyle zībā

استعید با الله العظیم (ألم تر أن الله یُسبِحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ¹⁴¹⁷)

- Görmediñ mi ki semāvāt u zemīn ile řuyūr
Şaf şaf olup kılıyor Rabbiñe tesbıħ edā
- 35 Her biri bildi řalātı ile tesbıħı ħaķıķ
Bilürüm hem de anıñ cümle-i fi' lin ebedā
- Bunu ħayvān u cemādāt da be-ħāl-i melekūt
Bil degil kesbi şu' ũru bulamaz ecri aña

¹⁴¹⁷ “Görmez misin ki, göklerde ve yerde olanlar, havada kanatlarını açarak hareketsiz gibi duran kuşlar Allāh'ı tesbih ederler. Hepsi duasını ve tesbihini bilmekte, Allāh da onların bütün yaptıklarını bilmektedir.” Nūr Sūresi, 24/41.

Sā' atıñ bilmesi vaḳtı bu gibidir ki cemād
İşliyor bu da degildir emeliyle hep aña

Şu da mi' rāca delīl gördü semāvātı demek
Hem aña ya' nī şalāt ile selāmdır ma' nā

الله الحمد بالفاتحة والخاتمة مع الصلوات التمت الفانقات الدائمات الكاملة
cild-i s̄anī burada tekmīl olup cild-i s̄alīse naql u bed' olunmuşdur. بتمته والطافه تعالى

219/b

Bi-luṭfī 'llāhi'l-kerīmü'l-müte'āl cild-i s̄alīse buradan ibdā' kılundu. Cild-i s̄anīniñ
hātimesinde olan şalavāt-ı şerīfeden naql ile derc olunan āyet-i kerīme استعید بالله العظيم
(وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ¹⁴¹⁸) و قال فى الحديث القدسى (لولاك لولاك لما خلقت الافلاك¹⁴¹⁹)

Ya' nī eflāk ile ḥayvān da anıñçün maḥlūḳ
Yedigi cümle-i rızq oldu yine o gūnā

40

Çünkü hep ' āleme rahmet için oldu irsāl
Şükrü bu vechile etdirmedi demek Mevlā

Ger diyen var ' ulemāda ki du' ādır bu şalāt
Lakin olmaz buña iḥsān u ' azāb ki ede du' ā

Hem namāziñ olup erkānı bu da denilemez
Naql u ' aqlīde taḥıyyātı demek aña be-cā

Cümlesinden ḥarekātı ' adedinde de şalāt
Ede her ān Resüle o ḥaḳāyıḳ dānā

Ḥaḳḳıñ ez-ḳalb idi hem meclis ' ışkı pek eḥaḳ
Şalavāt ü ḥamdini çün sübhā Dügümlü Baba

Süretü'n-Necmi Mekkiyyetün ve Hiye İsnatāni ve Sittüne Āyeh

1	1	Çıḳup inmekde nucūm ḥaḳḳına kim Rabbisine Ya nüzül etdi bu Furḳān ḳasem böyle aña
	2	Siz Ḥabībim ile şoḥbetdesiñiz bildiñiz Bir dem ayrılmadı Ḥaḳdan dilemez hīç be-ḥaṭā
	3, 4	Söylemez nefis ü hevādan kelimātı hep ḥaḳ Ḳılmaz o şimdi de söz ḳılmasa vaḥyi Mevlā
	5	Tābi' in a' lemi vü meşhūru Ḥasan Başırdır Bil demiş (عَلَمَةٌ ¹⁴²⁰) fā' ili İzid a' lā
5	6	Ḥaḳ Ḳavī Ḳādir o ma' nā (قَوِي ¹⁴²¹) hem de (شَدِيد ¹⁴²²)

¹⁴¹⁸ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ Sûresi, 21/107.

¹⁴¹⁹ Bkz. 157/b.

¹⁴²⁰ Necm Sûresi, 53/5.

- (مَرَّه¹⁴²³) ma' nāsı demek hükümü de eyler icrā
- 7 (فَاسْتَوَى¹⁴²⁴) vāsıtasız buldu bu Hāğdan ta' līm
Oldu bālā-yı ufuğda ki ' alā külli semā
- 8 Rabbine oldu qarīb (ثُمَّ دَنَا¹⁴²⁵)ce ma' nā
Hāğ münezzeh zi-mekān qurbuna kıldı i' lā
- 9 (فَتَدَلَّى¹⁴²⁶) burada kıldı demek Hāğğa sücūd
(قَابَ قَوْسَيْنِ¹⁴²⁷) yine pek qurbun ediyor inbā
- Kim ' Arab müttefik olsa iki kavseyn araya
Kavramış der ola bu ikiniñ emri zīrā
- 10 Belki bundan bile aqreb demedür (أَوْ أَدْنَى¹⁴²⁸)
Belki demek bizedir bil ki bilür Hāğ maḥzā
- Burada demede zībā ki muḥakkikler hem
O (دَنَا¹⁴²⁹) nefsi-i muḥaddeslerine qurb-ı Hūdā
- (فَتَدَلَّى¹⁴³⁰) dil-i eşreflerine münzeledir
(قَابَ قَوْسَيْنِ¹⁴³¹)e bulup rūḥ-ı kerīmiyle ' ulā
- 220/a *Sūretü'n-Necm*
- Sırr-ı ekberlerine münzeledir (أَوْ أَدْنَى¹⁴³²)
Dediler hem biriniñ kavli pek aqvā maḥzā
- Ki aña varamadı idi Cenāb-ı Cibrīl
Ġayrısı nice diye derk ile aña ma' nā¹⁴³³
- 15 İşbu mi' rāc-ı celīli olmuşıdı cismi ile
Yine oldu otuz def' a da bunlar rü'yā
- 10 Burada emr-i ' aẓīmi aña vaḥy eyledi Hāğ
11 Gözleriñ gördüğün inkārda mı bir qalb aḣlā
- 12, 13 Bunuñ için de muḥālifi mi olursuz siz aña
14 Gördü Cibrīli olup Sidreye ' avdet zīrā

¹⁴²¹ Necm Sûresi, 53/5.

¹⁴²² Necm Sûresi, 53/5.

¹⁴²³ Necm Sûresi, 53/6.

¹⁴²⁴ Necm Sûresi, 53/6.

¹⁴²⁵ Necm Sûresi, 53/8.

¹⁴²⁶ Necm Sûresi, 53/8.

¹⁴²⁷ Necm Sûresi, 53/9.

¹⁴²⁸ Necm Sûresi, 53/9.

¹⁴²⁹ Necm Sûresi, 53/8.

¹⁴³⁰ Necm Sûresi, 53/8.

¹⁴³¹ Necm Sûresi, 53/8.

¹⁴³² Necm Sûresi, 53/9.

¹⁴³³ İşbu mi' rāc-ı celīl olmuşıdı cismi ile yine oldu. Otuz def' a da bunlar ru'yā.

- Ki niyāz ile namāzda ‘ adeden taqlīli
Çend def ‘ a be-‘ urūc etdi nüzül bil buña
- 15 (سِدْرَةٌ¹⁴³⁴) Cibrīl yeridir denilüp hem (tūbā)
Nezdi bil (جَنَّةُ الْمَأْوَى¹⁴³⁵) buyurur Hāḡ ḡaḡḡā
- 20 16 Pür der-elṡāf-ı ḡaḡāyıkla bu (سِدْرَةٌ¹⁴³⁶) ḡaplu
17 Gördüğünden yüzü döndürmedi Şāh-ı dü serā
- 18 Gördü Hāḡdan nice āyāt-ı celīle ki Resūl
Hep bu mi‘ rāc vuḡū‘ atını ḡāvī ma‘ nā
- كما قال الله تعالى (سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ
أَيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ¹⁴³⁷)
- Hāḡ kemāli şayısı üzre kemālince sezā
Şalavāt ile Hābībin ḡıla talṡif ebedā
- Cümle-i āl u aḡḡābına hep ümmetine
ḡıla ḡur‘ān ü Hābīb ḡürmetine bu ḡunā
- Şöyle mi‘ rāc-ı şerīf ḡılmıḡıdi cismānī
Evlıyā rūḡca eder nūr Düḡümlü Baba
- 25 19 Söyleyiñ (Lāt) u (‘Uzzā) vü üçüncüsü (Menāt)
20 Ne görürsüz ki cemād ‘ aczi ḡaḡṡḡı evlā
- 21 Size erkek olup Allāha mıdır ḡız evlād
22 Öyle sizler müteneffirken o taḡsīm ne revā
- 23 Ancak esmāyı siz ābāñız ile ṡaḡmıḡsız
Ki ‘ adīm ḡüccetiñiz Hāḡdan ola söz aḡvā
- Tābi‘ olmaḡdasıñız vehm ü hevā-yı nefse
Hāḡ Resūl bil eḡaḡ geldi kitāb ihdā
- 24 Vermese Hāḡ ḡişi bir diledigini bulamaz
25 Tañrıdan luṡf eriyor en‘ um-ı dūnyā vü ‘ uḡbā
- 30 Var semālarda meleklerde şefā‘ at olmaz
Kim içün verse icāzet aña olur icrā
- 27 Kefere der melegi mer’a o bilmez vehmen
28 Zān ki bī-fā’idedir bilmege ḡaḡḡı aḡlā
- 29 Yüz çevir sende ki anda çevirir yüz Hāḡdan
Meyli ḡiç etmiyor illā ki ḡayāt-ı¹⁴³⁸ dūnyā

¹⁴³⁴ Necm Sûresi, 53/14.

¹⁴³⁵ Necm Sûresi, 53/15.

¹⁴³⁶ Necm Sûresi, 53/14.

¹⁴³⁷ “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götürün Allâh eksikliklerden münezzehdir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” İsrâ Sûresi, 17/1.

30 Meblağ-ı ‘ilmi budur ilerü fikr eylemiyor
Öyle şarrâf-ı ziyân görmededirler ebedâ

220/b *Sûretü’n-Necm*

31 Yer ü göklerde ne var Hakkıñ olup hep bilür O
Nik u bed fi‘ le kılar luṭf u ‘ azâbın eclâ

35 32 Kocunup kim ki kebâ’irle fevâhişlerden
Eylese başka kuşūr buña pek ‘afvım evfâ

Küllî şeyden de büyük rahmı kebâ’irde de çok
Haḡ anı başka kuşūrda kılıyor pek bālâ

Küfre de şey’ denilür ise de ‘afv etmez anı
Buyurur böylece Qur’anda bunu da zîrâ

(استعِذْ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ)¹⁴³⁹)

Size sizdendir O a‘lem ki türâbla yaradup
Raḡm-ı mâderde çocukken de sizi bildi Hudâ

Tezkiye eylemeyiñ nefsiñizi kendü bilür
Kim olur ‘aksi vü her kim ise taḡvâ-efzâ

40 33 Görmediñ mi birin i‘râzda Haḡdan verir
34 Mâldan azın birine günehi gide buña

35 İlm-i ġaybı biliyor mu görüyor mu böyle
Mâl aldı kefere de öyle Velîdden zîrâ

36 O işitmez mi bile redde olup hep şuhuf
37 Ki vefâdâr olan İbrâhîm u Mûsâya ‘aṭâ

38 Kimse olmaz digeriniñ günehi ile ‘iḡâb
Ki ‘adâletde olup hem ede mi böyle Hudâ

39 Hem ne sa‘y eylese insân verilecek aña hep
Gerçi mensûḡ denür şöyle diger naşca buña

45 Sûre-i Tûrda cinân ehline evlâd mülḡaḡ
Hem erer meyyite kılsañ şadeḡât hem de du‘â

Lîk mensûḡ degil ise de ‘adlen olur o
Ki şevâb deñlü bulup zâ’idi luṭf-ı Mevlâ

Günehi deñlü ‘azâb ‘adli vü bil ‘afv iḡsân
‘Afvı da luṭfu da şayılabilinmez ḡaṭ‘â

¹⁴³⁸ B: Meyli hîç etmiyor illâ ki ḡayvân-ı dünyâ

¹⁴³⁹ “Allâh kendisine ortak koşulmasını asla baġışlamaz; bundan başkasını dilediġi kimse hakkında baġışlar.” Nisâ Sûresi, 4/48.

Şadeķāt ile du‘ālarda hüdāya olur
Aña īşāl ü ecri yine elṭāf-ı Hūdā

Ḳılar evlādı şefā‘atle cinānda el-ḥaḳ
Yine kendülere elvādına ‘avn-ı Mevlā

50 Küfrde ‘ömrü o kim ḥatm ede sa‘yinde devām
Dā’imā göre cezā çün sened ü mihr o aña

Cürm olur ehline tesvīd eder ‘afven taşḥīḥ
Küfre ‘afv eylememek ‘adl u manşūş ḳaṭ‘ā

40 Ne ki sa‘y eyler o bir bir görölür ‘uḳbāca
41 Vizre tezyīd u tenḳiṣ ucürsuz ifā

42 Müntehā cümleye de ḥaşr ile dergāhı anıñ
43 Güldüler luṭfu vü giryān ḳılar ḳahr evfā

221/a *Sūretü’n-Necm*

44, 45 Eder iḥyā vü imāta dişi erkek cümle
46 Ediyor rūḥluları nuṭfeleriyle inşā

55 47 Kendü üzre yine ‘uḳbāda ḳılar ba‘ş el-ḥaḳ
48 Zengin ü ḳāni‘ kesbī de eden O eclā

49 Yemeniñ yıldızı (*Şa‘rā*) aña da ṭapıldı
50 Rabbi ben eyledim ‘Ad ḳavmini daḥı imḥā

51 Hem (*Semūd*) oldular ihlāk ü hem ḳavm-i Nūḥ
52 Kim bu ebter idi Nūḥa olup inkār-efzā

53 Ḳavm-i Luṭuñ vaṭanı zir u zeber ḳaldı hemān
54 Ḳıldı Cibrīl nişānlu ṭaşa ḳaplu imḥā

55 Bu da ilhāb ki ta‘rīz olur pür reybe
Ki muḥāl sence bu ālālarıma da heme lā

60 56, 57 Ḳıldı sā’ir rusül-āsā bu Resülüm inzār
58 Kim ḳarīb rüz-ı ḳıyām mevsimi bilen Ḥaḳ be-cā

59 Siz şu Furḳāna ta‘cīle güler ḳahrımdan
60 Bī-bukā sem‘ine men‘i de edersiz ne revā

61 Mā-sivā’llahdan i‘rāz ile Ḥaḳḳā sācid
62 Olarak ḳulluḳ edin Aña heme ḥaşren edā

Mā-sivā’llah Resül ile hep āl u şaḥba
Cümlesinde de Kemāl bul bu ile ḥubb u rızā

‘İber-i sālifeyi naḳl ile nuşḥu kılıyor
Ḥaḳḳa ihlāşca ḳalb-i rabṭ ile Dügümlü Baba

Sūretü'l-Ḳameri Mekkiyyetün ve Hiye Ḥamsü ve Ḥamsüne Āyeh

- 1 1 Bil ḳarīb rüz-ı ḳıyāmı vü ḳamer oldu münşak
2 Mu' cizen görse diyor şirki eden sihr ibḳā
- Ya' nī (*Bū'l-Cehil*) anıñ şakḳı ile mu' cizeyi
Ḳılacaq sende ṭaleb ḳılmıṣıdın öyle recā
- Ehl-i küfrün gözü önünde bu oldu iki şak
Böyle sen eylediğin anda bunu istid' ā
- Cebeliñ üstüne bir pāre gitdi māhdan
Şoñra birleşdi görüp gözleri ile eclā
- 5 Beldeden ḥārice şoran bile var küffārdan
Böyle hep gördüğünü sihr şanup da ḥāşā
- Ḳıldı anlar yine ol vechile taşdıḳ u beyān
Ḥüsedā eyledi bu gūne tecessüs icrā
- Ḥaḳ kemāli ' adedi üzre kemāline sezā
Mefḥār-ı rus'le şalāt sübḥa-i Dügümlü Baba
- Dil ḳamer gitse cihān meylene bir şakḳı eger
Yine hep bir ede Ḥaḳ sa' yine Dügümlü Baba
- 3 Kefere ḳaldılar inkārda hevāya tābi'
Ezelī ' ilmimiz üzre mütekarrır ḥaḳḳā
- 10 Cebri şırf olmayarak ' ilmi gibi olur o da
' Abd eder ' ilm-i ezeliñden ḥılāfsız ḥāşā
- 4 Ḥikmet-i kāmile Ḳur'ān erişir zecr inbā
5 Kim inanmazsa rusül olmaz aña nef' -efzā

221/b Sūretü'l-Ḳamer

- 6 Da' vet-i dīni de ḳıl rüyu çevir küffārdan
7 Ki olur da' vet o yevme gele menfūr aña
- 8 Ḳorḳa bil ' aynı ki ḥavf ile erüp ḳabrinden
Bilmiyor yolu perākende çekirge āsā
- Bilüp İsrāfile küffār diye bu gün pek güç
Nūḥu da etdiler inkār bu küffār ḥattā
- 15 10 Buña mecnūn dedi dīn da' vetini zācirler
Dedi Nūḥ çokdur o nuşret baña ola icrā
- 11 Bu için der açarak gökden aña şu geldi
12 Yerde ırmaḳda çıkup zamlı o emr oldu edā

- 13 Nūhu irkābla sefīneye şecer ü mismārdan
14 Fevzimiz hep o rehā buldu cezā ehl-i ḥaṭā
- 15 Bu sefīneyi buraḫduḫ nice dem ‘ibret ola
16 Fehm ola ḳahrım u ḳorḳu yine hep bulur edā
- 17 Selefı zıkrde Ḳur’ānı sehīl ḳıldık biz
Diñleyüp de ‘iberi kim ola īmānda aña
- 20 18 ‘Ād münkir nice bil oldu ‘azāb u ḳorḳu
19 Mühliki bād idi bir yevmde naḥs buldu fenā
- 20 Sernigün eyledi ḥurma şeceri gibi bunu
21 Buña da bilmeli kim öyle hep erdi ḳaṭ‘ā
- 22 Selefı zıkrde Ḳur’ānı sehīl ḳıldık biz
Diñleyüp de ‘iberi kim ola īmānda aña
- 23 Münkiran ḳavm-i Şemūd der o da bizden racule
24 Peyrev olsaḫ yolu azmıḫ denebilür ne revā
- 25 Beynimizde aña mı vaḫy eder o kibri ile kızb
26 Ḳıla fehmi bārān o vasfa ḳalur kim aḫrā
- 25 27 Fıkr ile kendüyü bilsün için o müşrik bil
Nāḳa ḫaḫ mu‘cize Şālih baḫ edüp şabrı şuña
- 28 Şuyu taḫsımce söyle bulunup alsun hep
29 Birini gönderüp o nākayı ḳaṭ‘ ḳıldı fenā
- 30 Nicedir ḳahr u bīmler kim erüp bir şayḫa
31 Oldu aḫılta giyāḫ gibi o yābis gūyā
- 32 Selefı zıkrde Ḳur’ānı sehīl ḳıldık biz
Diñleyüp de ‘iberi kim ola īmānda aña
- 33 Ḳavm-i Lūṭ münkir olup buldu ufak taşla helāk
34 Āl-i Lūṭ buldu seḫer vaḫti zehī fevz eclā
- 30 35 Bizden elṭāf o şükr edene böyle ḳılarım
36 Ḳorḳudup Lūṭ kefere eyledi şek o gūnā
- 37 Sū’-i ḳaşd istediler Lūṭa misāfir gelecek
Dendi taḫ ḳahrı yine ḳalmadı çeşmi zīrā
- 38 Bir şabāḫ buldu ḳarār anlara da böyle ‘azāb
39 Dendi taḫiñ aña o ḳahrı ḫaḳīḳi eclā
- 40 Selefı zıkrde Ḳur’ānı sehīl ḳıldık biz
Diñleyüp de ‘iberi kim ola īmānda aña

- 41 Āl-i Fir^c avna gelüp böyle hep âyâtımızı
42 Münkiren qahrına tutuldu qavîyim a^c lâ
- 35 43 Siz mi ey şimdiki kâfir qavî bu aqvâmdan
Size kılmaz diyerek verdi mi âyet Mevlâ
- 44 Derse biz birbirine nuşrete hep cem^c iyyet
45 Eriyüp cem^c i döner şoñra kılındı ifâ
- 46 Eñ fenâ qahrı kıyâmetde acı hem de eşed
47 Kefere azdı cihânda vü sa^c irdir süknâ
- 48 Yüzü üzre sürünüp nâra denür dūzağı
49 Hem cem^c nesneyi miqdâr ile kıldıq ki sezâ
- (¹⁴⁴⁰مَمْعِدِ صِدْقِ) a haşîr eyledi meyl-i nefesi
Buldu bālîn-i rızâ böylece Dügümlü Baba
- 40 50 Emrimiz (¹⁴⁴¹كُنْ) ile bir tarfe-i ebşâr olup
51 İbret almaz mısıñız mişliñize qahr-efzâ
- 52 Kâtibîn nâm-ı kirâm yaza ne işlerse zehî
53 Levhde oldu küçükler büyük hep inşâ
- 54 Şulehâ enher-i vâlâ o cinân sâkini hep
55 Etyab-ı câda ki var Qâdir olan Hâqca rızâ
- Eyle yâ Rab Habîbiñ ile hubbuñ derece
Şalavât kendü ile âline dağı eclâ¹⁴⁴²

Sûretü'r-Raḥmāni Mekkiyyetün ve Hiye Şemānin ve Seb'üne Âyeh

- 1 1 Dünyevî cümleye luḥf edici Raḥmān-ı ecell
2 Etdi maḥbûbuna ta^c lîm ki Qur^c ān i^c tã
- 3, 4 Nev^c -i insân yaradup nuḥk u kitâbet verdi
5 Mihr u mâh döndü ḥesâb-rîz zamâñdır eclâ
- 6 Sâqsız yerde qabaq gibi olan nâbit-i necm
Hep şecer secde eder bizce görünmez ammâ
- 7 Gögü merfû^c ederek eyledi vaz^c -ı mîzân
8 Ḥadlerin geçmeyerek nâs ede ḥaddin icrâ
- 5 9 Vezn edüp ^c adl ile mîzânda ḥüsrân görme
Ḥaşr-ı mîzânı ziyânında o çekmekde saña
- 10 Kıldı tezyîl yeri nef^c -i enâm olmağ için
11 Meyveniñ kıldı hep envâ^c ını bunda zîbâ

¹⁴⁴⁰ “Doğruluğun hâkim olduğı bir ortamda.” Kamer Sûresi, 54/55.

¹⁴⁴¹ Yâsîn Sûresi, 36/82.

¹⁴⁴² 6 ile 55. âyetlerin tefsîri, B nüshası c. 3, s. 674-677'den alınmıştır.

- 12 Lİflü ki şarıla hurma vü hubübât hem de
Bunca yaprakda ki pür-râyıhadır misk-âsâ
- 13 Nice elţâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kıabil midir inkâr kıat' â
- 14 Desti-veş kıuru çamurdan yaradup insi cemil
15 Hem de cin keskin olan nâr 'alevinden peydâ
- 10 16 Nice elţâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kıabil midir inkâr kıat' â
- 17 Yaz u kıış çıkmada batmakıda iki câda güneş
Oldu Rab bunlara da hep o muhaqqâk ebedâ
- 18 Nice elţâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kıabil midir inkâr kıat' â
- 222/b *Sûretü'r-Rahmân Celle Şānuhu ve 'Amme Nevāluhu'l-Kāffetü'l-
Ekvān*
- 19 Kıudreti hâciz iki bağr akıdup fevrice bil
20 Bozmayup birbirini haddi hep etmez imhâ
- 21 Nice elţâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kıabil midir inkâr kıat' â
- 15 22 Hem çıkâr incü vü mercân bu iki bağr içre
Size âläyiş ü alış veriş olur evfâ
- 23 Nice elţâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kıabil midir inkâr kıat' â
- 24 Pek güzel küh-ı bülend-veş gemiler bağr içre
Olup inşâ ceryân etdi ki en' um pîrâ
- 25 Nice elţâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kıabil midir inkâr kıat' â
- 26 Cānlu cānsız ne ki vardır bu cihānda fānī
27 Zü'l-Celāl u kerem Allāh kıavī vü ibkâ
- 20 28 Nice elţâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kıabil midir inkâr kıat' â
- 29 Yer ü göklerdeki mağlûk dilerler emelin
Hikemiyle diliyor etmede her gün icrâ
- 30 Nice elţâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kıabil midir inkâr kıat' â
- 31 Ey ağır yükdeki bu ins ü cin emr-i kıarîb

- Hep hesābı dilerim buña göre ola cezā
- 32 Nice elṭāf-ı İlähīyeden ey ins ile cin
Hiç birini daḥı qābil midir inkār qat' ā
- 25 33 Yer ü eflāk kenārından eger çıkmada da
Sizde ey ins ü cin qüdrēt olursa ḥāşā
- Çıķıñ ammā olamaz olmalı illā galebe
Bilmeli kim bu mu'allaq be-muḥāldır zīrā
- 34 Nice elṭāf-ı İlähīyeden ey ins ile cin
Hiç birini daḥı qābil midir inkār qat' ā
- 35 İns ü cin müşriki üzre bil erer ḥaşr ile
Pür-^ç alev nār u erimiş bakır u ^ç avn ermez aña
- 36 Sizce iḥṭārı da ^ç avnım heme ey ins ile cin
Olmaq elṭāfıma inkārda ne lāyık qat' ā
- 30 37 Hem de gök şaq olarak kırmızı gül renginde
Zeyt-i deheni gibi rīzān oluyor aşl-ı semā
- 38 Sizce iḥṭārı da ^ç avnım heme ey ins ile cin
Olmaq elṭāfıma inkārda ne lāyık qat' ā
- 39 İns ü cin mücrimi bellü ola şorulmasa da
Bil şorulmaq idi tevbiḥ ü sebebdır zīrā
- 40 Sizce iḥṭārı da ^ç avnım heme ey ins ile cin
Olmaq elṭāfıma inkārda ne lāyık qat' ā

223/a Sūretü'r-Raḥmān Celle Şānuhu ve 'Amme Nevāluhu'l-Kāffetü'l-
Ekvān

- 41 Bellü sīmā ile böyle tutilup pā vü seri
Ola saçlarla da te'līm demek ser-tā-pā
- 35 42 Sizce iḥṭārı da ^ç avnım heme ey ins ile cin
Olmaq elṭāfıma inkārda ne lāyık qat' ā
- 43 Bu cehennem ki bunu kāfir olur baq münkir
44 Qaynamış şu vü aniñ beyni tolaşur ne belā
- 45 Sizce iḥṭārı da ^ç avnım heme ey ins ile cin
Olmaq elṭāfıma inkārda ne lāyık qat' ā
- 46 Qorqana yevm-i hesāb içre kıyām fikri qılup
Mü'minīn ins ü cinne iki cennet a' lā
- 47 Nice elṭāf-ı İlähīyeden ey ins ile cin
Hiç birini daḥı qābil midir inkār qat' ā

- 40 48 Bil var anlarda çok eşcâr ki nihâli de hemîn
Meyveler şâhibüdüür cümlesi daḥı ra' nâ
- 49 Nice elṭâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini daḥı kâbil midir inkâr kat' â
- 50 Anda cārî iki çeşme ki cemîldir nesîm
Selsebil ismi vü her birleri de teşne-nümâ
- 51 Nice elṭâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini daḥı kâbil midir inkâr kat' â
- 52 Her ne dünyâda olan olmayan olsa meyve
Çifte çifte ki zehî mü'mine verir Mevlâ
- 45 53 Nice elṭâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini daḥı kâbil midir inkâr kat' â
- 54 Fürüşü nûrdan u aşṭârı da a' lā dîbâ
Alınur fâkiha kâ' idse de aḳreb zîbâ
- 55 Nice elṭâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini daḥı kâbil midir inkâr kat' â
- 56 Anda var ḥürî eder zevcine ḥaşr-ı nûkhet
İns ü cin aña toḳunmamış o envâr ḥaḳḳâ
- 57 Nice elṭâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini daḥı kâbil midir inkâr kat' â
- 50 58 Şâf yâḳût u mercân ki küçük incü-veş
Pek sefid levni de luṭf ile böyle Mevlâ
- 59 Nice elṭâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini daḥı kâbil midir inkâr kat' â
- 60 Ḳul ' amelce ne şalâḥ kılıyor iḥsân demek
Ancak iḥsân şevâb buña ḥaḳıḳice cezâ
- 61 Nice elṭâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini daḥı kâbil midir inkâr kat' â¹⁴⁴³
- 223/b *Sûretü'r-Raḥmân Celle Şānuhu ve 'Amme Nevāluhu'l-Kāffetü'l-
Ekvân*
- 62 O dü cennetdi müḳarriblere dü tende anıñ
Verir Aşḫâb-ı Yemince iki cennet Mevlâ
- 55 63 Nice elṭâf-ı İlähîyeden ey ins ile cin
Hiç birini daḥı kâbil midir inkâr kat' â

¹⁴⁴³ 1 ile 61. âyetlerin tefsîri, B nüshası c. 2, s. 378-383'ten alınmıştır.

- 64 Yeşili çok koyudur ki siyāha mā'il
Semere var demek aqdemkileridir evfā
- 65 Nice elṭāf-ı İlähīyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kâbil midir inkār kat' ā
- 66 İki pınarlar var etmede lîkin feverān
Yine evvelkilerin de bu da ekşer zîbā
- 67 Nice elṭāf-ı İlähīyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kâbil midir inkār kat' ā
- 60 68 Var kuvā ki ile de ħurma vü rummān öyle
O iki meyveyi diğernelere tercîh ma' nā
- 69 Nice elṭāf-ı İlähīyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kâbil midir inkār kat' ā
- 70 Yine tab' u yüzü aḥsen olarak ħurîleri
Bu dü cennetde de luṭf etmede diyen zîbā
- 71 Nice elṭāf-ı İlähīyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kâbil midir inkār kat' ā
- 72 Öyle ħurî ki hemîn ħaymesi açuğ dürden
Yine ezvâcına kaşır oldu ki çıkmaz ħaḳḳā
- 65 73 Nice elṭāf-ı İlähīyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kâbil midir inkār kat' ā
- 74 Yine vaşfı da muḳaddemkiler-āsā rüşen
İns ü cin aña toḳunmamış idiler ħaḳḳā
- 75 Nice elṭāf-ı İlähīyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kâbil midir inkār kat' ā
- 76 İşbu Aşḫāb-ı Yemîn ola yeşil bālîni
Ṭayanur aña ola hem fireşi lem' a-fezā
- 77 Nice elṭāf-ı İlähīyeden ey ins ile cin
Hiç birini dağı kâbil midir inkār kat' ā
- 70 78 Cümle noḳşānla berî hem her ' uluv şāḫibi Ḥaḳ
Zü'l-Celāl ḳahr eder ikrāmı ḳılar lâ-yuḫşā
- Seyyid-i rusüle şalāt nice ki İbrāhîme
Nür-ı Bārîye çü (مشكوة¹⁴⁴⁴) demekdir eclā
- Her kemālce de piyāde reviş dil rüşen
Sābıḳündan ola bā-himmet-i Dügümlü Baba

¹⁴⁴⁴ Nür Sûresi, 24/35.

Sūretü'l-Vākı'ati Mekkiyyetün ve Hiye Sittün ve Tis'üne Āyeh

- 1 1 Ey Resülüm bunu yād eyle olur yevm-i kıyām
2 Ki vuķū' unda bunuñ da denemez kizb haķķā
3 Sāfilīn esfeline indiririm a' dāmı
Evliyāmca veririm mevđı' ı eltāf a' lā

224/a Sūretü'l-Vākı'a

- 4, 5 Hareketle bu zemīn ebniyeler hedm olur
6 Kūhlar pārelenüp olmada zerre-āsā
7 Bunda üç sınıf olıcaķsız biri Aşhāb Yemīn
8 Ya' nī bil bunda yemīnden kıılınur defter ' a' a' a'
5 9 Biri de Meş'eme Aşhābı bil aħķer kıalacaķ
Şol tarafından verilüp defter-i a' māli buña
10 Sābıķūn kim ki tereddüdsüz edüp īmānı
11 Eyledi ise muķaddem o muķarrib haķķā
12 Aña a' lā-yı cinān içre pek ikrām olur
Vere tevfiķ be-kemāl Tañrı Ra'ūfdur eclā
13 Ekserisi olup eslāfda bu ümmetde kıalıl
14 Çün nebīlerle de aşhābı şayıldı bil aña
15 İttikā kıla cevāhirlü serīre bunlar
16 Birbirine de muķābil ne muħabbet evfā
10 17 Hep gelüp hey'et ü sinde de müsāvī vildān
18 Bi't-ıavāf nāb-ı şerābı kıılacaķlar isķā
19 Bādesi neş'e verüp sekr u ħumārı olmaz
20 Meyve kııldıķda pesend o da eriyor aña
21, 22 Verilür laħm-ı tıyūr taħħ ile istek üzre
23 Şadefinde bula lü'lü' gibi ħūrīyle şafā¹⁴⁴⁵

¹⁴⁴⁵ Cinānda Ekl Şurb İ' tirāz Cevābı

Var kıtāb ehl-i sālīb redi Erīp Tuħfesi nām
Ki muşannıf yazıyor anda da ' ilmi evfā

Demiş ' İsā ki ħavārīsine cennet içre
Siz benimle yiyecek ü ekl edeceksiz eclā

Enbiyā vü kütübüñ cem' i cinān içre dedi
Var kıuvā ki ile kıuş laħmı na' īmi haķķā

Yedigi içdigi misk kıoķulu ter ile çıkar
Taħ'an ikrāh olan şey çün aña nā-peydā

Kezālik Cinānda Mücevherāt İ' tirāz Cevābı
Var kıtāb ehl-i sālīb redi Erīp Tuħfesi nām

		Küp ü ibrikler olup cevher u alun ile bil Kā's ile hāmı verirler bu da nehr-i a' lā
	24, 25 26	Hep mükāfāt ede Hāq bil ḥasenāti için Sem' a söz gelmez o illā ki selām kām-efzā
15	27, 28 29	Vardır Aşḥāb-ı Yemīnce de kerem cennetde Çok şecer bû-yı ḥasen yok dikenini nūr-efzā
	30, 31, 32 33, 34	Nehr-i āb kim yine pek nāb u kenārında nişīn Men' isiz hīç tükenmez olunur meyve 'atā
	35 36	Anda a' lā fereş üzre de mekīndürler hep Dā'imā bikr ola zevcātı gelür bi'l-inşā
	37	Zevcine ' aşıka hem zevc ü zevce hem-sāl Cümlesini otuz üç yaşda dediler ' ulemā
	38, 39 40	Ümem-i sālīfe vü lāḥika bu ümmetce Bil bu Aşḥāb-ı Yemīn ekşer olundu inbā
20		Yüz yigirmi şaf olup ehl-i cinān seksanı Ümmetinden diyerek oldu ḥadīside eclā
	41, 42 43	Biri Aşḥāb-ı şimāl meskenidir bād-ı semūm Kaynamış şu vü siyāh dūmān aşar gölge aña
	44, 45 46	Ya' nī bāridligi nef' i kılamaz hīç el-ḥāq Bil muşırrdı kefere vü şehvete peyrev zīrā
	47 48	Derler anlar ölecek ḥāk u kemük hep bu ten Babamız ile dirilmek olıcağ mı peydā
	49 50	Ey Resūlüm de ki her aqdem ü āḥir de gelen Yevm-i ma' lūm ki ḥaşre varıcağdır ḥāqḳā
25	51, 52 53,	Hem de ey azmış olan kavm ki kılmaz taşdıḳ Ekl-i zaḳḳūmda baḥnı edeceksiz imlā
	54, 55 56	Kaynamış ābı içersiz üzerine kim anıñ ' İllet-i hīimde ḳalan ibl gibi derd evfā
	57	Bu size oldu müheyyā bulunan da' vet-gāh Biz yaratdıḳ o muşaddıḳ niçün olmaz eclā
	58, 59 60	Söyleyin nuḫfeden insān yaradan siz misiz Ben mi hem ' ömrü kılan sizlere taḳdīr ḳaḫ' ā ¹⁴⁴⁶

Ki muşannıf yazıyor anda da ' ilmi evfā

Var cinānce da cevāhir heme ḳudsiyyince
Okuyup etdi Naşārā bunu inkār ḥāşā

¹⁴⁴⁶ B: Ben mi hem ' ömrü kılan sizlere taḳdīr ḥāqḳā

224/b Sūretü'l-Vākı'a

- 61   Kādirim size bedel etmege çok mişliñizi
Sizde de 'aqlıñız ermez şuver olur eclā
- 30   62   Nuṭfe vü hıç yoğiken 'āleme geldiğizi
Siz bilürsüz bu ma'ād böyle olur hem icrā
- 63   Söyleyiñ toḥmu eküp siz mi vücūd vermedesiz
64   Ben mi anı ederim yerde yaradup i' lā
- 65   Dilesem mahvını da kılar idim maḥzā siz
Ḥazen-i ḳalb ile hemīn der ediñiz vāveylā
- 66   Derdiñiz hep helāk olduḳ o bitmemek ile
67   Rızḳdan şöylece ḳaldıḳ deyü maḥrūm be-nümā
- 68   Söyleyin içdiğiziñiz ṭatlu şu ki bulutdan
69   Siz mi inzāl edici ben mi kılan hep isrā
- 35   70   Dilesem acı ederdim yine şükr etme misiz
Cümle ni' metlerim olur mu ḥudūdla ihşā
- 71   Diyesiz āteşi ki ediyorsuz bāriz
72   Siz misiz ben miyim eşcārı eden hep peydā
- 73   Etdik ednāyı numūne ki cehennemce nişān
Hem misāfir ile sā'irde fevā'id-efzā
- 74   Kendü ekber bulunan Rabbiñi ismiyle hemān
Eyle tesbīḥ u taḳḳīs O dur elyaḳ zīrā
- 75   Encumuñ mevḳi'ine ya ki celīl Furḳāniñ
Vaḳt-i inzāllerinedir ḳasemim ki ḥaḳḳā
- 40   76   Bilseñiz öyle ḳasem yine büyükdür bu denen
77   Şeyleri gösteren ekrem ki o Ḳur'ān ra' nā
- 78   Levḥ-i maḥfūzda yazılı idi bil me'mūn
79   Muşḥafa ḳoymaya el olmasa ṭāhir ebedā
- 80   Cümleniñ Tañrısı çün verdi o Ḳur'ānı şerīf
81   Anı inkārla müdāhin mi olursuz āyā
- 82   Rızḳıñız Ḥaḳdan edügün ediyor o i' lān
Siz nice kızb deyü küfrü edersiz aña
- 83   Cān verirken biriñiz digeriñiz kār kılamaz
84   Yalñız aña naḳar eylediğiziñiz eclā
- 45   85   'İlm u ḳudretle hemīn sizden olup biz aḳreb

- Yine siz kurbumuzu şöyle degilsiz dānā¹⁴⁴⁷
- 86 Şıdkıñız var ise inkārda hayātın çeviriñ
87 Demek i' cāz heme bu dağı öylece aña
- 88 Sābiķūndan ki muķarreb ise bu göçmüş olan
89 Rūḥ u reyḥān u na' im-i cennet erer bil zībā
- 90 Nev' -i aṣḥāb-ı Yemīndense denür emsālīñ
91 Gönderir saña selām müjde be-talṭif bu aña
- 92, 93 Ger azup da o mükezzib bulunandan ise
94 Menzili kaynayan o şulu caḥīmdir ḥaķķā
- 50 95, Şöyle üç fırkada ancak ki cezāyı alacaķ
96¹⁴⁴⁸ Ekber Allāhı hemīn eyle ki tesbīḥ icrā

225/a Sūretü'l-Vāķı'a

- Ravḥı rāḥat denülüp rūḥ oķunmaķ mervī
Ya' nī raḥmet idi ḥay ediyor bu zīrā
- Ḥaķ kelāmı da bu rūḥ cehli vü küfrü giderüp
Rızķa da rūḥ denülür tende ḥayātdır zīrā
- Raḥmet-i Rab yine baķ naş ki (بُرُوحٌ مِنْهُ¹⁴⁴⁹)
Mebde'i (أَيَّدَهُمْ¹⁴⁵⁰) böylece tefsīr evfā
- Bunda (reyḥān) çü muķarrebler edince riḥlet
Şemm-i Reyḥān-ı cinān ile ediyor ḥaķķā
- 55 Bu (Na'im) vaşfi olan cennet isrār be-şafā
Göremez başķası ehlini bu çün pek a' lā
- Peyrev-i gökler cinān kāffe-i mābeyn toľusu
Ola andan da şalāt çok Şeh-i kevneyne be-cā
- Sābiķūn çok eden zıkr-i İlahīyi hemīn
Böyle var nuṭķ-ı Resūl aña Dügümlü Baba¹⁴⁵¹
- Küçük idi gelerek ogluma ḥunnāķla elem
Dedi rü'yāmda Dügümlü Baba iḥsān eclā
- Sūre-i (Vāķı'a) yaz boynuna taķ demekle
Oldu bu rāḥat-ı ḥulķūm ki hemān buldu şifā

¹⁴⁴⁷ Tefsīrinde tafşıl olunmuştur. (وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ) استعِذْ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ

¹⁴⁴⁸ Tarafımızdan eklenmiştir.

¹⁴⁴⁹ "Katından bir rūḥ ile." Mücādele Sūresi, 58/22.

¹⁴⁵⁰ Mücādele Sūresi, 58/22.

¹⁴⁵¹ Sūre-i Vāķı'a'nın ḥavāşından olarak rü'yāda kendü irtiḥāl-i feyz-işti' mällerinden soñra 'āciziye beyān buyurup, der-āķab eşer-i 'ālisi zuhūr etmiş, olduğuna dā'ir kezālik 'ācizāne tanzīm olan kıt'adır. Ve her kim bu vechle ifāde-i 'ācizānemi istimā' ile ḥunnāķ için işbu sūre-i celīleyi taķınmış veyāḥūd üzerine kırā'at edilmiş ise şifā bulmuştur ve ḥavāşından olduğu meşūr deyü mü'aḥḥaran istimā' olunmuştur.

Sūretü'l-Ḥadīdi Medeniyetün ve Hiye Tis'un ve 'İşrüne Āyeh

- 1 1 Ḥāk u eflākdakiler hep beni eyler taqdīs
Bī-irāde vü irādeleri ile ḥaqqā¹⁴⁵²
- 2 Her bir ef' ālde Ḥākīm cümleye gālib Ḥaḳ bil
Mülkü hep yer ü semā öldürüp eyler ihyā
- 3 Kāffe-i şey'e Ḳadīr Evvel ü Āḥir ki aña
Yok 'adem öñde vü soñda yaradan O eclā
- Hep delā'il ile zāhirse de künhü bāṭın
Her ne olmaḳdadır el-ḥaḳ ezelen bāhir Aña¹⁴⁵³
- 5 4 Altı günde yer ü eflākı yaradup böyle
Ögredir size te'enniyi ḥikem var buña
- Ḥükmü müstevlī-i 'arş kendü münezzeh zi-mekān
Bilinür bāṭın 'ulūmunca faḳaṭ bu ma' nā¹⁴⁵⁴
- Ḥaşr eder bāṭına (*Ḡunye-i 'Abdü'l-Ḳādīr*)
Kim oṭurmazsa o ḥaşra yorulur derki buña
- Ḥaḳ bilür yere ne dāḥil oluyor ne çıkıyor
Hem semādan ne inüp nedir 'urūcca ḥaqqā
- Ḳande bulunsan erer ḳudret-i 'ilmi size bil
Kendü demek yine bāṭınca şu gūnā zīrā

225/b Sūretü'l-Ḥadīd

- 10 5 Ḳılsañız neyi görür mülkü yer ile gök bil
Her umūr 'aḳıbet anda be-mükāfāt u cezā
- 6 Gıceyi gündüze rūzu şebe idḥāl ediyor
Sırrını ḳalbiñiziñ bilmede eclā ra' nā
- 7 Mü'min-i Ḥaḳḳ u Resūlü olup ediñ infāḳ
Kesb-i mīrāşsa da māldan edesiz şu ki baña
- 8 Şöyle īmān u infāḳ edeniñ ecri cesīm
Size n'oldu eder īmāna Resūl da' vet edā
- Ki nebīmiz diyor īmān ediñiz Mevlāya
Ḥaḳ (¹⁴⁵⁵السنّت) 'ahdini almış idi kim şıdḳ-efzā
- 15 9 Bu Resūl üzre de Ḥaḳ mu' cize-i beyyine kim
Verdi hep nāsı ḳalāmdan ere nūra isrā

¹⁴⁵² Tafşili استعید با الله الکریم (وإن من شیء إلا یسبح بحمده) tefsirindedir.

¹⁴⁵³ İsteva şerhinin tekrarını A nüshası almamıştır.

¹⁴⁵⁴ Tafşili Sūre-i (Ṭāhā) da ve sā'ir mahallerde de muharrerdir.

¹⁴⁵⁵ A'rāf Sūresi, 7/172.

- Re'fet ü rahmı eder cümleye anıñ ile Hâk
Bu demek küfre ta' accub Hâk ' Alîm gerçi aña
- 10 Hem size ne oldu Hâk yoluna mâl vermezsiniz
Yer ü gökler Aña mîrâs u şevâb al hâlâ
- Mekkeyi fethiden aqdem sadakalarla cihâd
Mütesâvî degil o şoñra edenden a' lâ
- Hâk verir cümlesine ecri faqat bu derece
O Hâbîr fi' le ki şıdқан kılar o ya ki riyâ
- 20 11 Kim verir Hâkka ödünç O kerem eyler qat qat
İki ' âlemde olur ecri de ihsân zîrâ
- 12 Bil erer rûz-ı kıyâmetde be-mü'min envâr
El-hâk önünde yemîninde denür hem büşrâ
- Erdiñiz cennete zeylinde akıyor enhâr
Ebedî siz orada sizce o ni' met-efzâ
- 13 Nisve erkek diyeler ehl-i nifâk mü'mine kim
Nür u fer muqtebesi qıl bize be-anıñ ma' nâ
- Denilür arqañıza ric' at ile nür dileyiñ
Bu da bile qahr ki böyledir ehaq istihzâ
- 25 Araya sur qonaraq bâbiñ içi mü'mine kâm
Tışru da işbu münâfiqlara bil qahr ebedâ
- 14¹⁴⁵⁶ Der ki sizlerle degil mi idik o ehl-i nifâk
Bu diye kim belî lik fitne-i nefsiñ şu belâ
- Ehl-i dîn bula muşibet deyü qaşd eylediñiz
Dinde şübheyle emel sizce qurulmaq evfâ
- Böyle bî-nür iken geldi ecel sizlere de
Hâk ni' amda deyü şeytân idi ta' vîk-efzâ
- 15 Fidyе olmaz size nâr ' afvına ey ehl-i nifâk
Kefere de veremez fidye bu niqmet me'vâ
- 30 16 Müteşarıflarıñız nâr kim o çirkin me'vâ
Vaqt-i nerm ermedi mi mü'mine yādımca āyâ
- Emr-i münzelle de hâşıl ola dillerde huzūr
Olmaya Ehl-i Kitâblar gibi paşlu aña

226/a Sûretü'l-Ĥadîd

¹⁴⁵⁶ Tarafımızdan numaralandırılmıştır.

- Enbiyā vakden uzadukça ki alben anlar
Olmada ası vü pek fâsık u hem küfr-efzâ
- 17 Yeri yâbis iken ihyâ ederim ba' se delil
Ya' nî ki olmalısız yine ta' akulde buña
- 18 Nisve erkek o ki tadık ile verir adaa
Vardır emâl-i vefîre aña hem ecr-i a' lâ
- 35 19 Kim baña hem de nebîlerce hep îmân ılıyor
Baña eda bu iyâmetde de âhid aa
- Ya ehîd nezd-i celîlimde var ecri vü nûru
Mürik ü münkir âyâtıma nârdır me'vâ
- 20 Fehm ediñ ancak oyun u lehv ayât-ı dünyâ
Hem taaddur ile emvâl ile evlâd evfâ
- Beñzer o aña ki bârânla nebâtı küffâr
Begenür oñra da âfet ede sârî ifnâ
- Kim o ubda alur ' ubâda bulur ahr-ı elîm
Râci' e ' afv u rızâm ermede hep kâm-pîrâ
- 40 Fânî illâ bu ayât sizleri aldadır
Hep adîs re's-i abâyı deyü ubb-ı dünyâ
- 21 ' Acelede edesiz ' afvıma hem cennete de
O geñişlikde yer ü göklere olur hem-tâ
- aa cümle rusûle mü'mine hâzır uruyor
' Avnı îmân kime dilerse olur lu evfâ
- Bî-ilâf ' ilmi ezel añlama cebri ırfı
Kesb eder ulları a yine müvaffı zîrâ
- 22 Yerde hem enfüsünü de ne mubet kim iner
Gelmeden siz yazılı leva suhûlet avâ
- 45 Ki giden mâl ile evlâda esef etmeyesiz
un' uñuz yoksa biliñiz u adar at' iyyâ
- 23 Ki giden mâl ile evlâda esef etmeyesiz
un' uñuz yoksa biliñiz u adar at' iyâ
- alıan oksa da dünyâca muadder u yine
Sen urulma yok o kim kibr ede ubb-ı Mevlâ
- 24 Kim ki aca yola mâl vermeye verilmeye der
Yüz evirse de Ğanî hem de amîddir Mevlâ
- 25 Rusûle beyyinelerle melek etdim irsâl
Böyle mîzân u kitâb nâsda ea aa vefâ

- 50 Hem hadīdlerde yarattım ki şedīd olmada kār
Nef -i nās anda da çok kaṭ u viḳāye a lā

İlmim el-ḥaḳ ezeli līk bilinsün o kār
Kim baña hem rusüle ğayben eder yardım edā

Ġā'iben kim anı dünyāda göremez kimse
O Ḳavī hem de 'Azīz ḥükmü olur dā'im edā
- 26 Nūḥ u İbrāhīmi de ba ḡ ü evlādında
Enbiyā kıldım edüp dīnce kitābı i tā

Bulunup ḳavmleri içinde hidāyet eren
Çoḳlara fıskı o dīnlerce de kıldı ḥaḳḳā
- 55 27 Rusülü hem buña peyrev kılarak soñra daḫı
Kıldıḳ 'İsāyı da peyrev verüp İncīl buña

226/b Sūretü'l-Ḥadīd

Buña kim mü'min idi dilleri pür raḥm ü şefīḳ
Kendüler münḳaṭı an oldu 'ibādet-efzā

Nāsdan münḳaṭı olmak degil öyle vācib
Mūcid oldular aña ḥaḳca heme kesb-i rızā

Bu vedī amdı degil ḥaḳca re āya soñra
Saña mü'minse o me cūr ola var çok be-ḥaṭā
- 28 Dīn-i sābıḳlara mü'minler edeñ benden ḥavf
Bu Resüle kılıñ ĩmān ola dü fevz ü hüda
- 60 Neshden evvel o ĩmān birisi vermede bu
Size de nūr vere ki meşy-i şırāṭ-ı aḳvā
- 29 Kılaceḳ mü'mini Ḥaḳ kim aña pür 'afv u Raḥīm
Hem kitāb ehli bile 'acziñi şöyle zīrā

Saña mü'min degil ise bulamaz nesne zi-feyż
Erdi diler ki yed-i ma nevimiz bil ḥaḳḳā

Luṭfumuz bī-ḥad eḥaḳ kitāb olmasa da
Mü'mine yine 'ināyet kılarım dü bālā

Emr-i Ḥaḳ ya nī ḥaḳīḳ vācib ü lāyık şalavāt
Ola Şāh-ı rusüle cümle nebīye eclā
- 65 Rişte-i penbe gibi nerm ḳavī nuṭḳu ḥadīd
Diziyor nuşhuca incüyü Dügümlü Baba

Sūretü'l-Mücādeleti Medeniyyetün ve Hiye İsnā ve 'İşrüne Āyeh

- 1 1 Gelerek mer'e cidāl gibi deyüp zevcinden
İştikāda anı da gūş ederim çün eclā
- Bunu da bildire Hāq hikmet o gūyā ki cidāl
Ki haḫḫki işidici görücüdür Hāq aña
- 2 Zevceniñ arḫa vü gizlü yerini māderine
Kim ki benzetse de şihḫat demek ermez aḫvā
- Hep aniñ anaları kendüyü o kim toḫurur
Böyle söz münkir velī aşl demek olur aña
- 5 Kim ede tevbe vü kefāreti maḫv ediciyim
Fıḫda oldu mufaşşal bu da bir bir inbā
- 3 Kılssa kim öyle zihār anda rucū' u dilese
Ḳul āzād ere cimā' eylemeden evvel aña
- 4 Emr eder etmemeye Hāq bilüp a' māliñizi
Ḳudreti yoḫsa bilā-faşl iki ay şavm var aña
- Ki cimā' eylemeden öylece şā'im ḫala o
Ḳādir olmaz ise iḫ'ām ḫıla altmış fuḫarā
- Kim ki imānda edüp ḫükm ü ḫudūd-ı şer' ī
Kāfire bilki ' azāb ermede ālām-efzā
- 10 5 Kim baña hem bu Resūlüme mübāyyin düşmen
Sābıḫı gibi görür züllü vü helākı eclā
- Hep bunuñ hem de getürdükleriniñ şihḫatine
Çoḫ delil var ki açıḫ kāfire ālām eclā

227/a Sūretü'l-Mücādele

- 6 Cem' ḫılup yevm-i ḫıyām işlerin inbā ḫıla Hāq
Unudup anlar O şāhid ede bir bir ihşā
- 7 Saña eclā ki bilür Hāq yer ü göklerdekini
Üç ḫişi sır dese dördüncü bilür ya' nī Ḫudā
- Beş ile böylece sādīs az u çoḫ ise yine
Ḳande ise de ber-ā-ber ere hep ' ilm-i Ḫudā
- 15 Ḫaşren a' māli ḫaber vermede her şey'i bilür
' İlmi birlikde demekdir ki maḫal olmaz aña
- 8 Gizlü şoḫbetde bu küffār anı ben māni' iken
Faşl u ' udvānla saña ' aşilik eyler şurā
- Hāq selāmı gibi ḫılmaz saña vardık da selām
Der Resūl olsa bize ḫılar ' azāb Hāq eclā

Bunlara kāfī cehennem ki muḥalled varıcak
Ne ḳabīḥdir ki o da emr-i ḥaḳīḳ u eclā

Kendülerinde de neslünde de īmān ḳılacaḳ
Var ‘ Alīm Ḥudā ḳılmadı demek kim aña

20 9

Ḳılma hīç iṣm ü ‘udvān u Resüle ‘iṣyān
Ḳavlin ey müslim edince heme gizlü ṣūrā

Ola taḳvā vü ṣalāḥ ḳavliñiz o gizlüde de
Ḥaṣr olursuz baña ḳorḳmaḳ ebedī sizce ‘ulā

Men‘ edüp gizlü kelām mü’mine ḥüzn ez-ṣeyṭān
Bī-ziyān kim ḳadri etmeyecek o gūnā

11

Ḳılasız Ḥaḳḳa tevekkül hemān ey mü’mīn hep
Yer veriñ dense ‘ibādetde veriñ bunda aña

Size vüs‘ at vereyim hem denecek ḥaḳca ḳıyām
Edesiz ref‘ ede ḥüsn-i derecātı Mevlā

25

Bī’l-‘umūm mü’mīn ü bi’l-ḥaṣṣa da ‘āmil ‘ulemā
Olur i‘lā ki Ḥabīr ḳārlarıñızda Mevlā

12

Müslim etdikde Ḥabībim ile gizlü ṣoḥbet
Fukarāya ṣadeḳatı ḳıla kim sūd-ārā

Ḳādir olmazsa da pür-‘afv u Raḥīm pek Allāh
Hem de bu āyete nāsiḥ da ediyor i‘tā

13

Böyle i‘tā güç ise eyledi ma‘fuv ammā
Farz namāzı ḳılasız hep bu da ikrām evfā

Hem zekātı verüp er baña Resülüme muṭī‘
Cümle a‘māliziñ vāḳıfı bil imdi Ḥudā

30

Seyyid-i rus’l ile hep āl u ṣaḥba ṣalavāt
Himmeti etdi (*Ebū Bekrī*) zülāl a‘lā

(*Nefve*) olmuşdu ṣehīd eyledilerdi defni
Ḳıldı Ṣiddīḳ du‘āsıyla celī Ḥaḳ iḥyā

Medfeni dūr iken ḳıḳdı hem oldu olan
Ṣimdi alektrik idi demesün nev-ḥükemā

Ma‘nevī ḳurb ü ma‘iyyetde bilüp Ḥaḳḳı eḥaḳ
Rūḥunu vü cismi tevessülde Dügümlü Baba

227/b *Sūretü’l-Mücādele*

14

Görmediñ mi bu münāfiḳları kim dōstluḳ eder
Biz ṭarılmıṣ iken a‘dāyı iken hep dānā

- 35 Olmayup qalbleri sizden ne dağı anlardan
Yalan üzre qasemi kıldı biliyor eclā
- 15 Kıldı Haq anlara āmāde ‘ azāblar pek elem
Bu denī fi‘l u qavlinde muşaddıq zīrā
- 16 Yalan īmān ü eymānla siper kılarlar
Haqca yol qatı‘ı çün ola mu‘ azzeb eclā
- 17 Māl u evlād da ‘ azābdan anı qurtaramaz
Nāra aşhab u hemīşe oradadır ebedā
- 18 Bu qasem-veş baña maşşerde kılacak qasemi
Fa’ide der mi bunu bu daha ekber haqqā
- 40 19 Hükmedüp bunlara şeytān bizi unutturdu
Qalaraq hüznü bulur bu da ziyānlar evfā
- 20 O ki Allāha Resūlüne muhālif qalur
Esfel-i nārda rezilce qalacaqdır haqqā
- 21 Levha yazdım benim ile rusūlüm gālibdir
Biz Qavī hem de ‘ Azīz hükmi ezel bu gūnā
- 22 Haq bu dīn düşmenine mü’min-i Haq dōst olmaz
Anlar ābā vü veled dāder ü qavm ise buña
- Ber-qarār kılaraq īmānı derūnunda bunuñ
Kıldıq envā‘-ı ināyetle mü’eyyed zībā
- 45 Zeylen enhārlu cinānda tura dā’im dil-cū
Benden anlarca vü anlardan olur nice rızā
- Nāşır-ı dīn olan ‘ asker-i Haqdır bunlar
Fevzi buldu bu şıfat qadrini kıldı evfā
- Haq Habībiyle şalāt cümle-i āl u şāhba
Artdı nīl der-‘ aqab olur aña (*Fārūkdā*) du‘ ā
- Zāhiren bātınen ol gūne mücāhid olaraq
Hep bu evşāfla da eltfāda Dügümlü Baba

Sūretü’l-Haşri Medeniyetün ve Hiye Erba‘un ve ‘İşrüne Āyeh

- 1 1 Yer ü göklerde ne var Haqqı ediyor tenzih
Cümleye fā’iğ umūr içre O hikmet-ārā
- 2 Nefile ehl-i kişābdan birin evvel haşre
Kıldım iħrāc bunu çıkmaz dediñizdi ammā
- Haşr evvel aña o ismi Nađir oqumaq
Mucizedir ki heme tardan olalar eclā

Şandı o kavm şişârlar ede men' u'llâhı
Ummadıkları gibi kılan ' azâbı biz aña

5 Ru'b kılar kendü bu dîn ehli eyâdîsiyle
Ülû'l-ebşârca ' iber yıkdı evin hep mahzâ

3 Ger celâ olmasa taqdîr yine dünyâda olur
Çahr-ı diger aña haşrinde de var çahr evfâ

228/a Sûretü'l-Haşr

4 Bu ' azâb Haqq'a vü Resûlüne ' adûluk için
Kim ise böyle verir kim eşed aña belâ

5 Hürma eşcârını kesmeklik ile kesmemesi
Emrim ile o da küffâra olur çahr-ilkâ

6 Ne ki red kıldı Resûlüne Hudâ bunlardan
Siz piyâde vararak böyle de kıldı aqvâ

10 Çahra me'mûr eder kime dilerse rusûlün
Cümle eşyâda Kadîr kâffe-i aḥvâlde Hudâ

7 Verdi şu mâllara haq Haqq u Resûl ü ehli
Her yetim ü fuqarâ vü yolcuya maḥsûm a' lâ

Câhiliyyetdeki ' âdet gibi zengin içre
Devr edüp qalmaya maḥrûmu bu bâbda fuqarâ

Ne ki emr etse Resûl eyle buraq nehy edecek
Çorqalar benden eḥaq çahr ola bilüp ibkâ

8 Var muhâcir fuqarâya da haqîk bunda ki çün
Oldular mâl u diyârdan da bu iḥrâc haqqâ

15 Emeli luḥf u rızâ Haqq'a Resûlüne naşîr
Şıdḳını eyledi her ḥâlde mükemmel icrâ

9 Bil Medîneye bu kim ' azm ile çable'l-ḥicret
Var u îmânı kıluv mescidi de etdi binâ

Anlar Enşâr u muḥibbân ü Muhâcirler için
Hem Muhâcirler'e ' avn olsa ' adîm ğıbtâ aña

Kendü muḥtâc edüğü nesneyi verdi aña
Kim çama' dansa tevekkîde felâhı evlâ

10 Tâbi' iñ cümlece müslim kim erüp soñra eder
Kendüden evvel eren iḥve-i dînce de du' â

20 Kim bize anlara da ' avn ede pür-raḥm Hudâ
Gönlümüz etmeye bir mü'mine hiç kîn aşlâ

- Bir şahābeye de eşna^ç heme kīn var ḥadīṣ
Bil dedi böylece Furḳānda da bunu Mevlā
- 11 Der münāfiḳları bildik aña ki küfr ile
Dāderi Ehl-i Kitābdan ki bütün o zīrā
- 12 Ki çıkarılır iseler çıkacaklar o ma^ç an
Müslümāniñ birine etmeye ṭā^ç at ebedā
- Bunlara ḥarb olunursa ola nuṣret-efzā
Şāhidim ben ki yalan dedigi aḳvāl ḳaṭ^ç ā
- 25 Bunlar iḥrāc olıcaḳ çıkmayacaḳdır anlar
Eylese ḥarbi de ḳılmazlar i^ç ānesin edā
- Yardıma etse bile münhezimen gerü dönüp
Yine anlar bulamaz nuṣret edici aḳvā
- 13 Sizden o ehl-i nifāḳ ḳorḳmada Ḥaḳdan bile çok
Ḳudretim ekber ü idrāḳda degil bil zīrā
- 14 Size ḥarb ḳılamaz ancaḳ ki ḥuṣūn ardı ile
Ya cidārdan o yeri birbirine ṣiddet-efzā
- 228/b *Sūretü'l-Ḥaṣr*
- Müttefiḳ şanur idiñ şunlara bildirmez isem
Pārça pārça velī bir dīnce bulunmaz ḥaḳḳā
- 30 15 Bunlarıñ mişli ḳarīb datdı cezā-yı ^ç amelin
Anlara ki sen olup öyle edāda zīrā
- 16 Hem de şeyṭān gibi insāna edüp küfr emrin
Kāfir olsa öbürü ḳavlin eder istihzā
- 17 Öyle insān ile şeyṭān muḥalled nārda
Ḥaddini ki geçe öyle olunur aña cezā
- Ḳıla Ḥaḳ seyyid-i kevneyne ziyādetle selām
Bize (*ḥüsnā vü ziyāde*) ola anıñla ^ç aṭā
- Rafz edenleri ilhāmca bilüp sünnīlik
Gül gibi ḳoymasın elden dedi Dügümlü Baba
- 35 18 Ḳorḳuñ Allāhdan ey mü'min olan her biriñiz
Bile ḥāzır ne eder yevm-i cezāya ebedā
- İttikā eylesiz Ḥaḳdan O her işiñizi
Bilür andan olamaz şaḳlu olan kār aṣlā
- 19 Anlara beñzemeyiñ ki unudup Allāhı
Ol unutturdu aña kendüye ḥayrı ebedā

- Oldu haddini tecāvüzde bu nisyānı gibi
Ki varır küfre tebā' ud ile Hāğdan zīrā
- 20 Ehl-i nār ehl-i cinān ile müsāvātde degil
Ehl-i cennet alıyor fevz ile kāmın hāğkā
- 40 21 Biz bu Qur'ānı cebel üzre edeydik inzāl
Pāre pāre ki huşū' da olur el-hāğ zībā
- Böyle emşāl ederiz nāsa ki inzāl anlar
Bi't-tefekkürde Hāğkı göre pāk u ra' nā
- Hāğ şalāt kıla Resūlüyle her āl u şahba
Himmeti fā'ik ihsān-ı bahārdır zībā
- Nev-nihālı dikecek dest-i şeref-pāşı ile
Büyüyüp o dem o hep meyvede oldu peydā
- Yazıyor kalbe huşūr içre hemān bil Qur'ān
Olmada miştar kalıbca da Dügümlü Baba
- 45 22 Odur Allāh ki ma' būd olamaz ğayrısı hīç
Ne olup neler olur var ile yoğ bāriz Aña
- Dünyevī 'āmmeye bā-luḡfu kırup rızk ihsān
Uḡrevī mü'mine en' um kılıyor O ebedā
- 23 Bī-şerīk Tañrı Odur pādişeh-i bī-noğşān
Sālīm-i cümle 'uyüb¹⁴⁵⁷ olmadı hā'il bil aña
- Mü'mini O dur 'azabdan da emānın da kılan
Hem Rağīb oldu ki hāmī vü 'avnı zībā
- Ġālib ü müşliḡ-i aḡvāl-ı 'ibād u ekvān
Kibriyālīğ Aña maḡşūr olarak oldu sezā
- 50 24 Müşrikīn etmede şirk Aña münezzehdir O hep
Yaradup dilediğın eyler 'ademden peydā

229/a Sūretü'l-Haşr

Hep yaradılana bir şūret-i mümtāze kılar
Vardır esmāsı da pūr ḡüsn ü hāğkī a' lā

Yer ü göklerde de her şey Aña tesbīḡde olup
Emri pūr ḡikmet ü 'izziyle de hākīm kaḡ' ā

Bu da mervī ki şorulmağla ne ism-i a' zam
Bunları eyledi (*Cibrīl-i Emīn*) hep inbā

Yine şoruldu bu üç āyeti dedi yine o

¹⁴⁵⁷ B: Sālīm-i cümle-i 'uyb olmadı hā'il bil aña

Böylece derc ile tefhîm kılındı a‘lâ

55

Mefhâr-ı ‘âlem ile âline aşhâbına hep
Ezelî üssü şalât erdi o olsun ebedâ

Haqqâ esmâsı libâs gibi gönül şâmil ‘abâ
Şaklıca zâkiri olur idi Dügümlü Baba

Sûretü’l-Mümtehineti Medeniyetün ve Hiye Selâse ‘Aşrete Âyeh

1

1

Baňa da sizlere de düşmene ey müslimler
Döst edinmekle meveddetde bulunma aşlâ

Size emrimizi münkir ki Resüle size hep
Hicrete oldu sebep ger çıkararı böyle Hudâ

Râh-ı Bârîde cidâl ile rızâsiysa emel
Ne demek sizce şu günâ edile hub îmâ

Bilürüm sırr u celî böyle kalanlar bil dâll
Size îmân için bunlar ‘adü pek haqqâ

5

2

Raşd olsa yine düşmen uzadır dest ü lisân
Kasd aňa çün kıla mü’minleri kâfir eclâ

3

Akrabâñız ile evlâdñız etmez size sūd
Faşl ederim yevm-i kıyâmetde celî kulu aňa

4

Vardır (İbrâhîm) u birlikdeki mü’minler de
Pek güzel yine tarîkat kim erer hayr-ârâ

Yine der kavmine sizden bil o min dūni’llâh
Tapmış olduklarıñızdan da teberrî eclâ

Münkiriz dīniñizi sizle şu düşmenliğimiz
Ebedî Rabbimize tâ bula îmân bir edâ

10

Pederine dedi ‘afvı dilerim (İbrâhîm)
Bir şefâ‘at olamaz şirkde öldükde saňa

Diyesiz saňa tevekkül ile ey Rab ebedî
Hep teveccühdeyiz olmağda da hem haşr saňa

5

Yine yâ Rab bizi kâfirlere fitne kılma
Eyle ‘afvı sen ‘Azîz ü hükümüñ haq kat‘â

6

Erdi İbrâhîm ü kavminde güzel bu ‘âdet
Kime âmâl ise Haq u ni‘met ‘uqbâ a‘lâ

Kim ki yine çevirir rüy aňa Haq nâ-muhtâc
Kim ki hamd etmese maħmūd ezelî Haq haqqâ

15

7

Sizle a‘dâñız arasına qarîban döstlük

Verecek Hâk ki O pek ‘afuvda rahmet-pîrâ

Gaybî îmâ bu da kim eyledi îmân öyle
Pek ‘adüv idi şanâdîdde hubbu eclâ

229/b *Sûretü'l-Mümteħine*

- 8 Sizi iħrâc ü ħarb kılmayacağ bu küffâr
Ađrabâñ var ise bil nehyi luğuf be-vefâ
- 9 ‘Adl eden ‘abde ki Hâk hubbu kılar bu menhi
Ĥarb u iħrâc kıлана buña mu‘îne ħađđâ
- Bunlara kim ki muħib olur ise zâlim o dur
Nâ be-câ hubbu ki bil kıldı demekdir kaç‘â
- 20 10 Gelse nisvânda eħađ hıcreten ey mü’mınler
İmtiħân eyle kaçsem ile vü sâ’ir gûnâ
- Hâk ‘Alîm bilseñiz îmân şunu döndürmeyesiz
Yine müşriklere müşrik de ħelâl olmaz aña
- Zevci kâfirken aña verdiği mehr oluna red
Kim tenekuħda şunu sizce gûnâh yoğ eclâ
- Kılasız mehrin ‘ağâ verde siziñ bir zevce
Dâr-ı ħarbde kıala mürtedde teferruğ eclâ
- Size ‘avratda bu ħađ mehrîñizi versün alan
Bu demek mehr-i mu‘accel ki bu vermişdi şuña
- 25 Eskiden zevciniñ o mü’mine de mehrin hem
Kim ki etdiyse tenekkuħ kıla reddin icrâ
- Zevce aslîde kitâb ehli ise mü’mın alur
Hâk ‘Alîm ħikmetidir böyle muħađđađ zîbâ
- 11 Mehri ger vermese bu kâfireniñ zevci size
Ĥarbde emvâl-ı gânâ’ımden ola buña ‘ağâ
- 12 İttiķâ ediñ o Allâhca ki mü’minisiz
Ey Resül hicret eden nisveye nuş eyle kıuvâ
- Baña şirk eylesün hem de ki sirķat u zinâ
Veledin kıılmaya i‘dâm ki sebep-i faķr aña
- 30 Yed ile pâları beyninde zinâdansa veled
İftirâ etmeye zevcinden o kılup da‘vâ
- Emr-i ma‘rûfken dae etmemek üzre ‘işyân
Bey‘atı kıılmalı ki bunlara ben ‘afv-ârâ
- 13 Sevme ey mü’mın anı kim ħarılup sevmez Hâk

Şöyle küfr etdi ki var ye's-i k̄ubūr ' uq̄bā

Şalavāt Seyyid-i kevneyn ile āl u şaḥba
Gezdi şemsiye gibi oldu bulut k̄udek aña

Çok ' aṭā etse de bed-ḥālī eder ṭard almaz
Ḥüsn-i ṭıynetluden az k̄ānī' i Dügümlü Baba

Sūretü'ş-Şaffi Medeniyetün ve Hiye Erba'a 'Aşera Āyeh

- 1 1 Yer ü göklerde ne var Ḥaqqı kılarlar tenzīh
Hep O mülkünde ' Azīz ḥikmet-i ḥükmen ra' nā
- 2 Ne için dediñiz o şey'i ki etmezsiñiz
3 Bunda ey mü'min olur bence ṭarıлмақ aq̄vā
- 4 Ḥaḥ sever kim ki yolunda şaf olur olsa cihād
Şābiten birbirine rabṭı binālar-āsā

230/a Sūretü'ş-Şaff

- 5 Yād ola ki dedi (*Mūsā*) Benī İsrā' ile
Biliyorsunuz beni mürsel ne ola şöyle evfā
- 5 Ḥaḥdan etdiler ' udül öyle buraḥdım ḡalbin
Vermem ' ilmim ezelīdir ki hidāyet bil aña
- Cebri şırf bu degil ' ilminde ḥilāf olmaz hem
Vermiyor böyle hidāyet buña hep ḥāl eclā
- 6 Ey Ḥabībim bunu kııl zıkr ki (' *İsā*) gelecek
Böylece nuṭḡ kıılup oldu yine müjde-resā
- Ben Resülüm size ey ḡavm-i Benī İsrā'il
Benden evveldeki Tevrātı muşaddıḡ a' lā
- Hem Resülü size tebşırdeyim ismi (*Aḥmed*)
Ben gidüp şoñra etemm-i dīn ile olur isrā
- 10 Böyle müjde edüp o mu' cizelerle gelecek
Siḥr-i zāhir dedi ibrāz-ı ḥasedle ḥāşā¹⁴⁵⁸
- Yazıyor Rūḥ-ı Beyān (¹⁴⁵⁹جَاءَهُمْ) fā' il bil
Fā' iḡ u Şāh-ı rusül kāffeye meb' ūş zīrā
- Ya' nī bu kāffeden olmaḡla Benī İsrā'il

¹⁴⁵⁸ Meşhūr rāhib iken na't-ı Ḥazret-i Faḥr-ı ' Ālem'i beş yüz sene muḡaddem görüp şeref-i İslām ile teşerrüf eden ' Abdu'llāh ve ḥālā ber-ḥayāt bulunan raḡmetu'llāh ḥazretiniñ ve Ḥācı ' Abdī ḥazretleriniñ redd-i ehl-i salīb ḥaqqında kitāblarınıñ zübdesi olan risālet-i ' ācizi işbu tefsīr-i şerīfde daḡı mūnderic olmasıyla Faraḡlīt ma' nāsı böyle oduḡu Sūre-i Baḡarada 147. āyet-i kerīme tefsīr-i laṭīfede muharrerdir. ya' nī (الَّذِينَ اتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَغْرُقُونَ مَا يُغْرُقُونَ كَمَا يُغْرُقُونَ آبْنَاءَهُمْ وَإِنْ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ) tefsīr-i celīline yazılmıştır. (147 deḡil, 146. āyetin tefsīridir.)

¹⁴⁵⁹ Saf Sūresi, 61/6.

Ba‘zı ‘ālim bunu ‘İsā dedi eb‘ad cüdā

Rūhu’l-Beyānda muharrer olan

(فَلَمَّا جَاءَهُمْ¹⁴⁶⁰) ای الرسول المبشر به الذی اسمه أحمد كما تدل علیه الايات اللا حقه و اما ارجاعه الى عيسى كما فعله بعض المفسرين فبعيد جدا وكون ضمير الجمع راجعا الى بنى اسرائيل لا ينافي ما ذكرنا لان نبينا عليه السلام مبعوث الى الناس كافة

Ya‘nī aqvā bu ki ātī olan āyāt bile
Bildirir seyyid-i kevneyn edügün o zīrā

Ḥaqqı söyler o zehī kütüb-i münzelede
Yazmış esmā-i Resülü o da oldu inşā

15

(Aḥmed) ismiyle beyān ḥamd edem evvel o idi
Mebde’-i ḥılqat olup rūḥ ile ḥāmid zīrā

Ḥamdı cismi ile tekrārla (Muḥammed) ismi
Söyledi Aḥmed maḥlūḳ deyü öyle ḥaqqā

Ḥamd eden her aḥadi levḥ yazup ḥad ile
İntihāb-ı mimi bunun ismine oldu imlā

Rūhu’l-Beyānda muharrer olan

ومنها ای من اسمائه عليه السلام (روح الحق) سماه به عيسى عليه السلام في الانجيل و سماه بيه ايضا (المخنا) بمعنى ياخود انكه خدای بفرستد بعد از مسیح و في التكملة هر با سريانیه و منها (حمياطي) بالعيرانیه و (برفليطسى) بالرومية بمعنى (محمد) و (مادماد) بمعنى طيب طيب و (فارقليط) مقصورا بمعنى احمد وردى (بارفليط) بالباء قيل معناه الذى يفرق بين الحق والباطل وروى ان معناه النصرى ابن الحمد فكانه

230/b Sūretü’ş-Şaff

محمد و احمد وروى انه عليه السلام قال (اسمى فى التوراية اchied لانى اchied امتى عن النار واسمى فى الزبور الماحى محاللة بى عيده الاوثان والاسمى فى الانجيل احمد وفى القرآن محمدا لانى محمد فى اهل السماء والارض)

Seyyid-i ‘ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle imān edene de ede ḥubbunca Ḥudā

Aña cümle rusülün mu‘cizesi emşālin
Anlara fā’iḳān ityānda Mevlā a‘lā

Nūru hem aḥl-ı ḥalā’iḳ o demek hep fer‘i
Aḥlā tābi‘ ki heme aḥl āna da bu zībā

20

Gördü kim nās o zamān demedi Furḳān bir bir
Çün bu meşhūd u bedihī ne ḥācet inbā

Sebeb-i ‘ilm-i tevātür bize öyle eriyor
Hem de küffārca ilzām ediyor şöyle edā

İnanur mu buña münkir ki o hep Ḳur’āna

¹⁴⁶⁰ Saf Sūresi, 61/6.

Bi't-tevātür yine kim añā odur 'ilm-efzā

Mu'cize vaqde göre tıb olup evfer 'İsā
Hikmet-i Haq o zamānda ki bu oldu haqqā

'Aşr-ı Mūsāda erüp çok şehere anıñ için
Yed-i beyzāsı müvāfıq idi hem hayye-'aşā

25

Şöyle bir mu'cize-i dā'ime kim bu Qur'ān
Süreniñ aqşarı mişlin bulamazlar füşahā

Din-i nev ermeyecek mu'cize-i dā'imedir
Kim kıyāmet gününe dek mişālsiz eclā

İns ü cın cem' olarak birbirine olsa mu'ın
Meşel-i irādda 'aciz dedi Tañrı eclā

Gelmedi oldu biñ üç yüz senedir bir mişli
Siyemā 'Aşr-ı Sa'ādetce ne çokdur füşahā

Bir bir aqtār-ı bilādñ füşahāsı dañı hep
İmtihān oldu gelüp Mekke de her sāl eclā

30

İmtihān böyle idi her biriniñ kavmi bile
Sa'yımı bil çekerek harb kılarıdı hattā

Sene-i kāmile sa'y ile hıç āyet mişlin
Demedi eyledi 'acizliği ikrār füşahā

Dedi imān edüp eylemeyi bile hep
Bulmadıq mişlini çalışdıq idi şubh u mesā

Hıç bu eşnāda taħarrüzde bulunmaz idi kim
Müslimīn az olup vāfir idi çün a'dā

Şayırsız bil ki tevātürle celī mu'izesi
Oldu dībācece mi'rācı vü cüz'ī inşā

35

Vaşf-ı milād u regā'ible mizāc pür-nür
Hilye-i 'āliyesin pek bu icmāl ra'nā

Tabağ-ı kalbe muşaffā koyup ihlāş remzen
(Ti) gibi tebedülü Muştafā Dügümlü Baba

231/a *Sūretü 'ş-Şaff*

7

Ezlam odur ki diyor mu'cizeyi sihr ifken
Añā med'uvlugu İslāma kılnca haqqā

Haqdan etdiler 'udül böyle buraqdık anda
Vermem 'ilmim ezeldir hidāyet bil añā

8

Nürum İslām o diler sözle anı itfāyı

- Ben mütemmim bunu kalmakda kerāhatde buña
- 40 9 Seni haq dīn ile Furkān ile gönderdi ki Haq
Cümle edyāndan ede ‘ālī hidāyet aqvā
- Müşrikīn hıkd ile bunu da kerāhet eyler
Biliñ ey mü’min olanlar bu menāfi‘ -efzā
- 10 Ki ticāret diyeyim nār-ı elīmden o rehā
Kılasız Haqq u Resülünce de īmānı edā
- 11 Tañrı yolunda ediñ māl ile nefis ile cihād
Hayr erer sizce ger idrākıñız olsa eclā
- 12 Nef’i kim cürmüñüzü ‘afv ü cinān ehli kılar
Şeceri zeyillerinden aqar enhār ne şafā
- 45 O Hülūd cenneti içre ki mesākin tayyib
Her biri fevz-i cesīm öyle erer kām eclā
- 13 Dünyevī naşr-ı İlāhī ile de fetḥ-i qarīb
Kim eḥab o da ere müjde hep etdi Haq edā
- 14 Haqqa nuşret kılıcı olasız ey mü’minler
Nice ki şöyle Havārīsine kavlı-ı ‘Īsā
- Dedi ben ile eren dīne eder nuşreti kim
Dedi bunlar erelim nuşret o gūnā zībā
- Şuña var mü’min ü kāfir Benī İsrā’ilden
Mü’minīn kāfire fā’iḳ biz edüp naşş şu aña
- 50 Küfr eden aña faqat kavm-i Yehūdu zelīl
Müslimīn cümle rusülce heme mü’min zīrā
- Seyyid-i ‘ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle īmān edene de ede ḥubunca Hudā
- Enbiyā cümlesini medḥ eder idi ebedā
Bu rusül-i ḥāteminiñ mihrin Dügümlü Baba

Sūretü’l-Cum‘ati Medeniyetün ve Hiye İhdā ‘Aşrate Āyeh

- 1 1 Yer ü göklerce ne var Haqqı kılar hep tenzīh
Ki O bir şāh ki münezzeh her ‘uyūbdan haqqā
- 2 Cümle melekütde ‘Azīz hep bu Hakīmdir bir bir
Kıldı kavm ümmī iken ümmī Resül feyz-ārā
- Ümm-i ekvān idi ez-nūr buña ümmī denilür
Vākıf-ı ümm-i kitāb öyle okumuş be-şafā
- Bil kitāb ü ḥikemi öğredüp açık āzāna

Oğur āyātımı kılmada tahir ra' nā

5 3 Lāhık-ı envā' -ı beşer üzre kıyām yevmine dek
Böylece ba' se ' Azīz Hāq ki hikemce eclā

231/b Sūretü'l-Cum'ati

4 Fazl-ı Hāqdır bu kime diler ise aña verir
Pek büyük 'avnı 'uqūl fehmdede olmazlar aña

5 Hükmi Tevrātın iken 'āmili olmağ emrim
Hükmi kim eyliyor ancak oğur resmi edā

Merkeb-āsā kütüb-i 'ilm aña yük fā'idesiz
Mu'cizeñ münkiriniñ kim mişli böyle fenā

Böyle inkār ile kim nefsine zālīm ise
Ezel 'ilmimde o hāl olmaz aña fevz ü hüdā

10 Cebri şırf bu değil 'ilminde hılāf olmaz hem
Vermiyor böyle hidāyet buña hep hāl eclā

6 Ey Habīb kavm-i Yehūda de bu hāqca dōstluğ
Nāsı fevķince zu' mum kılıyorsuz kaç' ā

7 Şıdķıñız var ise mevti dileyiñ hāq görüle
Dilemezler ebedā etdiği nā-hāq zīrā

8 Nefsine kim ki ziyān kılmada bilür bunu Hāq
De ki mevt ermede pek kaçdıñız andan hāqķā

Gizlü vü açıkları bilen Hūdā aña varup
Her ne ki işlediñiz söyleye hep ola vefā

15 Var hādīs mü'mine göçmekde iken Hāqķa liķā
Demedi Hāq öylece ermez aña eclā eşyā

9 Olıcağ cum' a namāzına nidā ile git
Kōşma vü ağdem giderek sa' y-i dil olsun aña

Var hādīs kim vara evvel bulur ecri ezīd
Hıtbeyi dinlemeli evveli ermek zībā

Bey' i terk eylesiz bunuñ için kim hayr o
Ger bilür iseñiz o kārı demekdir ra' nā

10 Cum' a ol vağde edā minnetsiz olup yerde
Taleb-i rızķ kılasız Rabb-i Latīfden ra' nā

20 Hāqķı çok zıkr edesiz kim bulasız böyle felāh
Cāmi' içinde vü her ānca da cem' i aqva

11 Seni anda burakup lehv ü ticāret görse

Gezene söyle hep enfa‘ o ki Yezdānda ‘ aṭā

Rızka esbāb vereniñ enfa‘ ı da Rabb-i Ra’ūf
Ḳaḥṭ iken zād erecek olmuş eden şu gūnā

Ḥaḳ salāt kıla Ḥabībine vü hep āline de
Nice İbrāhīme vü āline de bil etdi ‘ aṭā

Cedd-i emcedleri olmaḳ ile çün o teşbīh
Rusülüñ eşrefi hem ba‘ de Resül-i dü serā

25 Gele neslimde deyüp öyle niyāz eyledi hem
Ümmetinde de ṭaleb kıldı baña ola şenā

Hem de riḥletde sorulduk da neye ḳaldı meyl
Ḳıldı inbā ki şalātda o da bādī zībā

Nūr-ı Bārīye demek gibi (¹⁴⁶¹كَمَشْكُو) yine bil
Nāzikāne de demek emr-i Şeh-i her dü serā

Olmada aşl-ı şalātda heme bu teşbīhler
Ḳadr-i Sulṭān-ı rusül üzre aña pek a‘ lā

Müjde vermişdi ki rü’yāda vuḳū‘ buldu hep
Ertesi cum‘ a deyüp keşfce Dügümlü Baba

232/a

Sūretü’l-Münāfiḳūn Medeniyetün ve Hiye İḥdā ‘ Aşrete Āyeh

1	1	Der münāfiḳ gelecek saña şehādet ederiz Ḥaḳ Resülü edügüñ Ḥaḳca o ma‘ lüm evfā
		Līk münāfiḳlar o lāf üzre degüldür ez-ḳalb Ḥaḳ buña mebnī yalancı deyü şāhid şuña
	2	Siper etmekde bu ĩmānı ḳılup men‘ -i cihād Bunlarıñ etmeleri böyle de kim oldu fenā
	3	Fıtraten mü’min iken soñra o kesbi kāfir Fehm edemez ki şedīd basma ḳalıb küfrü aña
5	4	Göricek cismi ta‘ accub bulunur ḳaddi cesīm Sözü sem‘ a eriyor zeyn-i feşāḥat ḳaṭ‘ ā
		Şan keraste ki ḳalın hem ṭayalu dīvāra Dilde ecvef heme ḳorḳar işidirlerse nidā
		İḥtirāz ḳıl şu hep a‘ dā ede ihlāk yine Rab Rāh-ı Ḥaḳdan ne delīl ile döner yoḳ bu aña

¹⁴⁶¹ Nūr Sūresi, 25/35.

- 5 Dense Hakkâ geliniz dileye ‘afv size Resûl
Döndürür kibr ile yüz kılar o i‘râz aña
- 6 Dileseñ dilemeseñ ‘afvı ber-â-ber idi kim
Eylemem ‘afvı bu hâric zi-hidâyet zîrâ
- 10 Cebri şırf eylemiyor cüz’î irâde cârî
Lîk vuqû‘a geliyor cebrî-veş o ‘ilm-i Hüdâ
- 7 Hem der Enşârâ Resûlle olana kıılma kerem
Terk edinceye dek fakırda ola hattâ
- Hâlbuki yer ü göklerde hazâ’in Hakkıñ
Bunu da ehl-i nifâk bilmedi efkâr yok aña
- 8 Hem Medîneye döner isek e‘izze çıkarın
Hep zelîli deyüp anlarda haķıķ kibr zîrâ
- ‘İzzet Allâh u Resûlüyle heme müslime hep
Şarf-ı zîhn eylemedilerdi bu bâbda aşlâ
- 15 9 Sizi alıķomaya mâl u veled zikrimden
Bil ki müslimleredir şuda ziyânlar zîrâ
- 10 Verdigim rızıkdan infak edesiz mevt gelüp
Der kalınsaydı yakında şadaķa zühde edâ
- 11 Eylemem kimseyi te’hîr eceli erdik de
Fi‘liñiz ne ise ‘ilmimde hemîn o eclâ
- Eyle yâ Rabbî Resûlüñe selâm bî-had ehaķ
Bizde var haķķı ‘azîm eyle anıñla sen edâ
- Münhaşır zıkr-i İlahîye Resûlüne zehî
‘Işķ-ı Bârîde idi ‘ömrü Dügümlü Baba

Sûretü’t-Teğâbüni Medeniyyetün ve Hiye Semâniye ‘Aşrete Âyeh

- 1 1 Yer ü eflâķca ne var Hakkâ ehaķ tenzîhde
Mülk Anıñ hamd Aña O Ķâdir-i cümle eşyâ
- 2 Sizi yarattı o var kâfir ü mü’min sizden
Her¹⁴⁶² ne işlerseñiz ef‘âli görür Haķ ķat‘â
- 3 Yer ü eflâķ yaradup sizi kıldı taşvîr
Aşsen-i şûreti verdi O penâh hep haķķâ
- 4 Haķ u eflâķda ne var bildi zehî gizlü açıķ
Ne ki fi‘l kılsañız O ķalbi de bilür eclâ

232/b Sûretü’t-Teğâbün

¹⁴⁶² B: Hep ne işlerseñiz ef‘âli görür Haķ ķat‘â

- 5 5 Selefen küfr eden a' mālî cezāsın datdı
Bildiñiz anlara ' uq̄bāda eşed ola belā
- 6 Ki dediler rusül etmekde bizi bir insān
Başka nev-dīne mi kıлмақта hidāyet hālā
- 7 Yüzü döndüler Allāh Ğanī hem de Hamīd
Şandı dirilmeyecek söyle dirilür eclā
- Sizi bi'llāhi diriltecek O her işiñizi
Eder inbā odur Allāha pek āsān maḥzā
- 8 Baña yine bu Resülüm ile anda ki eren
Nūrā imān edesiz yine Ḥabīrim şuña
- 10 9 Yevm-i cem' o ki hep aldatmada ḥalk birbirisin
Alur a' mālî heme birbiri yerin evlā
- Kim ḥadīş ehl-i cinān nārı görür ḥamdca mezīd
Seyyi'āt kılsa girecek idi öyle zīrā
- Göricek ehl-i cehennem de cinānda yerin
Ḥasenāt kılsa buña bu ki vefīr ḥasret aña
- Mü'min-i şāliḥe Ḥaḫ dilese ' avf ola günāh
Zeyli enhārli cennātda temekkün eclā
- 10 Ebedī anda muḥalled bu ola fevz-i kebīr
Küfr eden nāra varır anda ḫalurlar ne fenā
- 15 11 Bir muşībet bile olmaz ki yine o ḫaderi
Kim ki mü'min aña Hādī vü ' Alīm sırda Ḥudā
- Cebri şırf bu degil ' ilminde ḫilāf olmaz hem
Veriyor böyle hidāyet buña hep ḫāl eclā
- 12 Olasız Ḥaḫḫa vü Resülüne muḫ' olmasañız
Aña lāzım ki mübelliḡlik o eyler ifā
- 13 Ḥaḫ O ḫaḫ ki olamaz özge size hīç Tañrı
Mü'minün ola hep emrinde tevekkül-efzā
- 14 Size bil zevce vü evlādlarıñız düşmen-veş
' Afv ü setr eylesiñiz ' afvda erḫam Mevlā
- 20 15 İmtihāndır size emvāl u evlād ancak
' İnd-i Yezdāndan olur ücretiñ eclā evfā
- 16 Ḳudretiñiz derece sa' y-i şalāḫ eylesesiz
Hep bu emrim işidüp ediñ iḫā' at eclā
- Ediñ infāḫı o da nefsiñize fā'ide bil

- Buğldan o ki berī anda felāḥ var evlā
- 17 Rāh-ı Mevlāda verirsen bu aña karz-ı ḥasen
Bī-ḥesāb vere ziyāde kıla ‘afven de vefā
- O Şekūr azı qabülle kılıyor luḥfu kebīr
Hem Ḥalīmdir ‘acele etmez ‘iḳāba ḥaḳḳā
- 25 18 Gizlü vü bārizi bilmekde O gālib heme ḥāl
Ḥikem-ārādır umūrun kılar aḥsen eclā

233/a *Sūretü't-Teğābün*

Qıl Ḥabībine selām eyle kerem çok efdāl
Ola kendü her ‘abdiñ talebinde de aña

Saña ḡabn ermeye sermāye-i ‘ömrü gözedüp
Ribḫi bil dedi pür-pend idi Dügümlü Baba

Sūretü't-Talāḳi Medeniyyetün ve Hiye İsnā ‘Aşrete Āyeh

- 1 1 Nisve ṭatlīḳ edecek ‘iddet içinde kılına
Ki olup pāk ü cimā‘ eylemeden evvel aña
- Şayasız ‘iddetini verme esef ḳorḳ Ḥaḳdan
Çıkarılmaya evde çıkmaya kim ne süknā
- Bunu illā ki çıkarmāḳ be-luzūm-ı şer‘ī
Ḥaḳ ḥudūdu bu tecāvüz edene ḫayf zīrā
- Kim eden nefsine ḫayf eylemede bilinmez
Belki Ḥaḳ ḫayr olur nesneyi eyler peydā
- 5 2 Geçicek ‘iddeti diler iseñiz şer‘an alıñ
Ya firāk edin iki şāhid-i ‘adl ola aña
- Ḥaḳḳa ‘uḳbāya o ki mü’min añadır bu pend
Ḥā’ifin ḫaḳ ede kevneynde rehāda zīrā
- Buña me’mül degil yerde verüp rızḳ-ı keşīr
Mütevekkil olana kāfī hemān bil Mevlā
- Emrin icrā eder Allāh ki ḳoymaz anı hīç
Ḥayr u şerlerde ḳader mevsimi var olur edā
- 3 ‘Ādetinden kesilen ile anı görmeyeniñ
‘İddeti üç ay o kim fehmiñiz ersün eclā
- 10 Vaz‘-ı ḫaml ile olur hamilece o ‘iddet
Kim ki şāliḫ veriyor yüsrü umūrda Mevlā
- 4 Nāzil emrim bu olur müttekīye ‘afv-ı günāḥ
Büyüdülmekle şevābı olur iḫsān aña

- 5 Edüp iyvāyı münāsib yerde süknāñızda
Buña çıksun deyü olmamalıdır dīķ zīrā
- Hamli varsa ediñ infākı aña vaz' ma dek
Çocuk emzirse veriñ ecri sözü eyle edā
- Süd ana tutmalıdır güç ise kendüye vermek
Yüsr u 'usrā göre taṭlıķde de infāk var aña
- 15 6 Ne ki māl verdi eder Hāķ aña öyle teklīf
'Usrün soñra yine yüsrü 'ināyet eclā
- Eyle yā Rab Hābībiñe selām ol rütbe
Kim ḥayāle bile gencide degil çün evfā
- Hem cihān yaradılardan be-ķiyāmet ola bu
Günde biñ kere denür bu da ķalīl hep ḥattā
- Ya' nī böyle denür o keşreti īmā ise de
Buña maḥşūr demek olamaz ola bundan evfā
- Heme ıslāḥ-fezā himmeti beyne'z-zevceyn
Ki muḥaķķaķ demeden keşf-i Dügümlü Baba
- 20 7¹⁴⁶³ Çok nufūs emri İlahī vü rusülden i' rāz
Kıldı kim cehl u 'ināddan olur icrā bu belā
- 233/b *Sūretü't-Talāķ*
- Dünyevī ḳaḥṭ u şedīd dürlü ḥesāb ile elīm
Uḥrevī buldururuz bilmedigi ḳahrı aña
- 8¹⁴⁶⁴ Datdı bu vechle ālām demekdir burada
Bāb-ı ḥüsrāna da 'uḳbāda olurlar ilķā
- 9¹⁴⁶⁵ Çok elīm kıldı müheyyā bil 'azāb anlara Hāķ
Şaķın ey mü'min olan şāḥibü'l-bāb aña
- 10¹⁴⁶⁶ Kıldım inzāl bu Furķānı resül bi'l-irsāl
Ede ta' līm size āyātı biliñ ki eclā
- 25 Mü'min-i şāliḫi hep bāl zemīmden çıkarup
Bil ḳaranlıķ bu ede nūr-ı hüdāyı isrā
- 11¹⁴⁶⁷ Mü'min-i şāliḫe cennāt ile zeyl-i enhār
Dā'imi bunda nişīn hep ḳıla merzūķ ebedā

¹⁴⁶³ 7 ve 8. āyetlerin tefsīridir.

¹⁴⁶⁴ 9. āyetin tefsīridir.

¹⁴⁶⁵ 10. āyetin tefsīridir.

¹⁴⁶⁶ 11. āyetin tefsīridir.

¹⁴⁶⁷ 11. āyet tefsīrinin devāmıdır.

12 Hâk binâ kıldı yedi gökle zemînden mişlin
Beyine hep ola fermânı nüzûlde eclâ

Bilesiz böyle bütün şey'e de Qâdir Allâh
Hem anıñ 'ilmi ile oldu muhâf her eşyâ

Hükemâ arzı deyüp bir kürevîdir derler
Eyler el-hâk buña da işbu cevâbı 'ulemâ

30 Kürevî olsa da ol iç içe kat kat yedidir
Hem aqâlim olur nâm-ı zemînle işşâ

Zemîn ile felek beyni küreler yedi şâf
Her biri arz denür çün kim o da zeyl-i semâ

'İlm-i zâhirce vü bātınca da çok ma' nâ var
Kürevî olsa da bu oldu yedi nâmı aña

Hükemâ çok tarafın bilmediği kim dünyânıñ
Nice mümkün bile hâriclerini kaç' iyyâ

Şiddet-i berd ü har ile görülmez nice yer
Bilemez baħr-ı muhîtiñ ötesin hem hâlâ

35 Amerika tarafında bilinüp ba' zı maħal
Bunda mechûl maħali bile mervî hâlâ

Taraf-ı zîrde bu dünyâ gibi olup küreler
Arazîn denmesi mümkün denilür yine aña

Yek digerle felek nisbet olup hep oluyor
Fevkine göre o yer zeyle de nisbetle semâ

Ya bunuñ nişf küresi olarak zeyli zemîn
Üstümüzde bulunan nişfina baqdıqda semâ

Yine manşüş (*tibâken*) bu demekdir kat kat
Kürevî içre de hep böyle dediler buña

40 Ferş-i mebsût gibi ta' bîr zemîne hem de
Görünüşde olan aħvâlde olur sehl-ārâ

İttisâlsız kürevîyi cehele fark etmez
Tuysa Qur'ânda çok olur idi münkir eclâ

234/a Sûretü't-Talâk

Var hep eflâke 'adem eyleyen isnâdın hep
Ya' nî bî-had hepisi dedi fezâdır zîrâ

Bî-nihâyetlik ile müntehîlik vezn olsa
Der mi bî-had buña inşâfı ederse 'uqalâ

Naikle bağdıqça bu küfr edüğü pek bāhirdir
Hük-m-i Qur'an ü ehadise mübāyin çat' ā

45

Raşad ile dediler cism-i felek nā-meşhūd
Şer' -i ekremde de şeffāf denilmekte aña

Denilemez ki nucūm seyrine olmaz hā'il
Kılınur şer' ile ihbār heme ebvāb-ı semā

Hālī vü mālī denilmez be-^ç adem o mu şāhīh
Der inkārda bulunmağ yine boşdur hükemā

Haqq-ı ma' dūmda bu ta' bīr kılınur aña şāhīh
Bī-nihāyet demek 'ālemlere olmaz haqqā

Ki ' aqā'id kütübünde buña ehl-i sūnnet
Reddedir naqlen ü ' aqlen der edille zībā

50

Rūhumuzla yaşayup ' aql ile derk eyler iken
Bulmayup künhe haqqīkat buña ' aqlen hükemā

Artık ' ālemleri idrāk degildir kâbil
Herkes bilmesi lāzımları bildirdi Hudā

Bildirir ehline Haq sırrı o da hıfz eyler
Her ne de bulsa lüzūm olmadadır o inbā

Hāriku'l-^ç āde görüneñ biriniñ hāli de ger
Şer' a uymazsa bulup uymamalı yine aña

Cümle aşhāb-ı kerāmāt yine şer' a tābi'^ç
Kim hep öyle bulunup eyledi Mevlā a' lā

55

Cezbe-i Haq ile ise bu mükellef olmaz
Yine uymağ olamaz qadri iken pek a' lā

Hükemā sözleri ger şer' a toqunmazsa olur
Ger muhālifse bunu dinlemek olmaz aqlā

Eyle yā Rab Habībine selām u hürmetine
Ver baña hayrı sen a' lem anı ben cāhil aña

Kıl anıñ hürmetine şerri de def' u ' afvı
Sen bilüp ben bilemem yine bu her hālde recā

(İns ü cin ecri gibidir deyü cezbe-i Haq)
Buyurup Şāh-ı rusül öyle Dügümlü Baba

Sūretü't-Tahrīmi Medeniyetün ve Hiye İsnā 'Aşrete Āyeh

1

1

Niçün ezvāciña eşfākla helāl saña harām

Çaseme etmeli¹⁴⁶⁸ keffâret erer ‘afvım aña

Hâl-i nisve vü beşeriyette dü zevcesi aña
Keydlü söz deyüp olmuşdu çasem bu gûnâ

Bize ta‘îmen anı vahyile bildirmedi Hâç
Çün olup muhteriz ü ‘afvı da kılalım aña

2 Hâç küşâd kılmada keffâreten öyle çasemi
Sizce Mevlâ O ehaç ‘ilm ü hikemce ra‘nâ

5 3 Ba‘zı ezvâcına sır dedi nebî o ise
Zevce-i digerine kıldı beyânı ne sezâ

234/b Sûretü't-Tahrîm

Vahy olup hep dedigi ba‘zısın ibrâzda Resûl
Şordu bu kim dendi şöylece derim sırca aña

Hâç Habîr eyledi inbâ diyerek verdi cevâb
Ey bu dü zevcesi çalben şu degil idi revâ

4 Tevbeyi kılsañız a‘lâ ki biri biriñize
Siz i‘âne edecek Hâç yine taşrîhi aña

Ba‘de ermede Cibrîl ile şâlihler ile
Hep melekler de çahîr şöyle demek bir bir aña

10 5 Şâyed ıtlâç ederse veririm sizden hayr
Zevce bunlar yine müslime îmanda bunâ

Kim muhteriz e be-vefâ tâ’ibe vü ‘âbideler
Şâ’ime şeyyibe vü ebkâr kıla Hâç ‘avn icrâ

Bu iki zevce-i ‘ulyâsı da tevbe kıldı
Ebedî çaldı nikâhı şerefi nûr-efzâ

6 Kendün ü ehliñi pend ile şağın ey mü’mîn
Nârdan pek süz eden nâs ola taş kibrit aña

Var şedîd bunda melekler baña etmez ‘işyân
Hep ki emr etsem eder acımaz aña aşlâ

15 7 Ey eden küfrü¹⁴⁶⁹ o gün eyleme serd-i i‘zâr
Ancaç a‘mâliñize Hâç edecektir îfâ

8 Dönmemek nuşhu ile tevbe edüp ey mü’mîn
Olsun ‘afv cennet ere zeylidir enhâr zîbâ

Bugün Allâh Resûlü ile hep mü’mîni de

¹⁴⁶⁸ B: Çaseme olmalı keffâret erer ‘afvım aña

¹⁴⁶⁹ A: Ey eden küfrü o gün eyleme serd-i i‘zâr

Pür-ḥicāb kılmaya heme ṭarafı kıldı ziyā

Göriccek nürsuzu mü'min diye yā Rab bize nūr
Tām olup 'afvîñi kııl sen saña maḳdūr eşyā

- 9 Ey nebī kāfir ile ehl-i nifāka da cihād
Eyle şiddetle cehennem hepisine sūknā
- 20 10 Kāfire mer'e-i Nūḥ mer'e-i Lūṭ şerre meşel
Zevcleri oldu Resūl şems-i şalāḥı eclā
- Anlara oldu ḥiyānetde anıñçün Mevlā
Vermedi öyle de sūd oldu sa'ire isrā
- Enbiyā zevcesi ḥaḳkā hepisi pür 'iffet
Kendü kendüyü eden küfrü ile şu gūnā
- 11 Mü'mine mer'e-i Fir'avn olur ĩrād-ı meşel
Diledi cenneti anlardan ere aña rehā
- 12 Zevcsiz mü'mineye pend ile Meryem de meşel
Şaḳladı dāmen-i pür 'işmetini pek a'lā
- 25 Rūḥumuz ya'nī ki Cibrīlden edüp rahmine nefḥ
İnḳiyād üzre o bil mü'mine idi ḥaḳkā
- Bunda Ḥaḳ rūḥu demek kendü degil işte 'ıyān
Sā'irince de nuşuş çok yine böyle eclā¹⁴⁷⁰

استعید با الله العظيم (واذکر في الكتاب مریم إذ انتبذت من أهلها مكاناً شرقياً

235/a Sūretü't-Taḥrīm

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا. قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا. قَالَ
إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا. قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا قَالَ كَذَلِكَ قَالَ
رَبُّكَ هُوَ عَلِيُّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا. فَأَجَاءَهَا
الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نِسِيًّا مَنْسِيًّا. فَوَادَيْهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ
تَحْتِكَ سَرِيًّا. وَهَزِي النَّبِكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا غَنِيًّا. فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَمَا تَرَيْنَ مِنَ النَّسْرِ أَحَدًا
فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا. فَأَنْتَ بِهِ فُؤَمَةٌ حَامِلَةٌ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا. يَا أختَ
هُرُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ أَمْرًا سَوِيًّا وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَغِيًّا. فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا. قَالَ إِنِّي عَبْدُ
اللَّهِ آتَانِي الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا. وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا. وَبَرًّا بِوَالِدَتِي
وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا. وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا. لَكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ
يَمْتَرُونَ. مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ. وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا
صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ. فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ. أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَكِنِ
الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ. وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ. إِنَّا نَحْنُ نَرُتُ
الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِنَّا يُرْجَعُونَ.¹⁴⁷¹

¹⁴⁷⁰ İşbu āyât-ı beyyinat tefsiri muḳaddemen yazılmış ise de izāḥen buraya daḥı derc u imlā olunmuşdur.

¹⁴⁷¹ “Kitapta Meryem’i de okuyup an. Hani o, evinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti. Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, ona rûhumuzu gönderdik; rûḥ ona tam bir insan şeklinde göründü. Meryem, “Ben, senden, çok esirgeyici olan rahmâna sığınırım! Eğer Allâh’tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)” dedi. Melek, “Ben ancak sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak için Rabb’in tarafından gönderilmiş bir elçiyim” dedi. Meryem, “Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?” dedi. Melek cevap verdi: “Orası öyle; ancak rabbın buyurdu

Kıssa-i Meryemi zikr eyle ki o ehlinden
Gitdi güneşlü yere ışınacak dendi aña

Ğusl için taqdı hicāb rūḥ ki Cebrā'lı
Aña gönderdik idi heykel-i ādem-āsā

Şıgınırum dedi ger şāliḥ iseñ Rabbine ben
Şāliḥ olmazsa demekdir be-ṭarīku'l-ūlā

30 Dedi Cebrīl ki bil ben de Resūl Rabbiñden
Pāk u memdūḥ oğul vermege kıldı isrā

235/b Sūretü't-Taḥrīm

Dedi Meryem nice oğlum ere hīç bir ādem
Beni mes eylemedi fācire olmam ašlā

Dedi Cibrīl dedigiñ bellü idi līk Rabbiñ
Buyurur öyle de ḥalk etmesi āsān baña

Nāsa bir böyle de burhān-ı laṭīf kudretime
Ḥaḳḳa mü'minlere raḥmet ezelī oldu edā

Baḳa ya dāmenine nefḥ ile ḥamlın gördü
İnzivā kıldı be'īd böyle uṭandı pek aña

35 Kuru ḥurma şecer üzre ṭayanup mīlādda
Bildı kim levmi dedi ḥüznü ile bu gūnā

Fevt ü akdemce ferāmūş ola idim kullī
Dedi yüksekçe idi zeyl ile kılındı nidā

Kılma hīç ḥüznü ki Ḥaḳ zeylce verdi nev cū

---

ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir.” Derken Meryem ona hamile kaldı, işte bu sebeple karnında bebeği ile uzak bir yere çekildi. Sonra doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine yöneltti. Meryem, “Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!” dedi. Aşağısından biri ona şöyle seslendi: “Tasalanma! Rabb’in senin altında bir su kaynağı yaratmıştır. (Şu) hurma ağacını da kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün. Ye iç, gözün aydın olsun! İnsanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok esirgeyici olan Rahmân’a adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.” Sonra çocuğu kucığına alarak topluluğuna getirdi. Dediler ki: “Ey Meryem! Gerçekten sen çirkin bir şey yaptın! Ey Hârûn’un kız kardeşi! Baban kötü bir adam, annen de iffetsiz değildi.” Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etti. “Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?” dediler. Cevabı çocuk verdi: “Ben Allâh’ın kuluyum; O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır.” İşte, hakkında şüpheler ettikleri Allâh’ın kelâmı, Meryem oğlu İsa budur. Allâh’ın bir evlat edinmesi olacak şey değildir. O, bundan münezzehtir. Bir işe karar verdiği zaman ona sadece “ol!” der, hemen olur. İsa şunu da söyledi: “Muhakkak ki Allâh, benim de Rabb’im, sizin de Rabb’inizdir. O halde O’na kulluk edin, doğru yol budur.” Sonra gruplar kendi aralarında ayrılığa düştüler. Büyük güne ulaştığında, vay o inkârcuların haline! Onlar, bizim huzurumuza çıkacakları gün öyle bir işitirler ve öyle bir görürler ki! Ne var ki o zalimler bugün tam bir sapkınlık içindedirler. Sen onları pişmanlık günü hakkında uyar; o gün onlar bir gafletin içine dalmış oldukları halde ve henüz iman etmemişken iş olup bitecektir. Yeryüzü ve onun üzerindeki herkes sonunda yalnız bize kalır ve hepsi bize dönerler.” Meryem Sûresi, 19/16-40.

Eyle taḥrīk-i nihāl meyve-i ter erdi saña

Bunları ekl ü şurb eyle gözüñ ola qarīr
Şorsalar söyle şiyām-ı nezr gide bi'l-īmā

Geldi maḥdūm-ı celīliyle görünce anlar
Dedi lāyık olamaz şey ile geldiñ ḥayfā

40

Vālid ü vālideñ aḥvālde iyi uḡt-i Hārūn
Aḥsen idi dedi o eyledi neclin īmā

Şoḡbet olur mu beşikdeki şabīyle diyecek
Güş kılp böyle cevāb verdi Cenāb-ı 'Īsā

Ben de Ḥaḳḳıñ kulum verdi kitāb kıldı nebī
Ḳande olsam da zehī nef' imi eyler evfā

Zinde olduḡca namāz ile zekāt emr etdi
Ḥaḳ māderce zehī eyleyerek bir efzā

Ḳalbi cebbar u şaḳī eylemedi bād-ı selām
Mevlid ü riḡlet u ḥaşr ile de buldurdu baña

45

O dedi nuṡḳ-ı şaḡīḥ o ki Naşārā vü Yehūd
Şekdedir küfr ü ifk etdi aña çok gūnā

Veled edinmedi hīç Tañrı ki her ne ister
Ol deyü emr ile der-ḥāl ola her eşyā

Ḥāḳdır el-ḥaḳ baña da sizlere daḡı ma' būd
Hep Aña ḳulluḳ ola ḥaḳ bu ṡarīḳ ra' nā

Dürlü söz söylediler buña Naşārā vü Yehūd
Veyl küffāra be-maḥşer ki ' azāb evfā

Pek ' acīb bunda şedāyid işidüp görürler
Küfr ü ' işyānı ile bile yanılmış ḥaḳḳā

50

Yevm-i ḥasret kim olur cümle va' idim burada
Eyle inzārı Ḥabībim bunuñ ile pek edā

Ġāfil ü kāfire der-kār burası hep böyle
Kim ki ecri az ola az deyü nādimdir aña

236/a Sūretü't-Taḥrīm

Bu zemīn hep üzerinde bulunan şey ne ise
Vārişiz cümlesi rāci' bize çünki ḳaṡ' ā

Meryemiñ mevt temennisi kılinca mīlād
Şoñraya ḳalmasa idim demek olur ḥaḳḳā

Necli böyle edügün bildi ṡulū' etmegi bu

Dileyüp ifkden evvel bu temennâ kaç' ā

55

Meyve hâk eyledi Hâkca olan o maḥdūr
Emri etdirmege ḳādir deyü Meryem aña

Pederinden aḥi Hārūn ya bunuñla kaçdı
Dendi Hārūn nebī nesl-i nebīler nücebā

Şoñra irsāl-ı kitāb hem de nübüvvet lakin
Bildirilmekle muḥaḳḳaḳ dedi envār-efzā

Hîç nebī ḳable nübüvvetde şaḳıyy u cebbar
Olmayup cāhiledir bunu da kaçdı inbā

Nerede olsa mübārek o da ref' inde hep
Neshe dek şer' iniñ aḥkāmı olur fevz-ārā

60

Şoñra da nāzil olup yine veriyor bereket
Bula te'yīd demek şer' -i Resūl-i dü serā

Hāzret-i Ādemi bī-vālid ü māder yaradup
Bī-peder sādece ümmüyle o oldu peydā¹⁴⁷²

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِّلْعَالَمِينَ. إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً
وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُون. وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلُّ الْإِنسَانِ رَاجِعُونَ.¹⁴⁷³)

Meryemiñ zıkrini de eyle heme o nefsin
Şakladı cümle ḥarāmdan ḥelālden kaç' ā

Emrimizde eriyor rūḥdan anıñ gömlegine
Nefḥ edüp bī-peder olmuş idi ḫālī' -i ' İṣā

Kim anıñ kendü vü maḥdūmu delīl-i ḳudret
Bī-peder olması ber-cāy-ı ' iber dil-pīrā

65

Bu siziñ milletiñiz ḥaḳ olan İslām ile
İ' tiḳādça ümem-i sābıḳa birdir ḥaḳḳā

Ser-' aḳā'id ḳılınan emrim idi hep yine
Bī-şerīk Rabbiñizim ancaḳ ' ibādetde be-cā

Teferrüke ḳıldı bildi Yehūdī vü Naşārālīḳ ile
Ḥaşre geldik de olur ḳahr-ı mü'ellem icrā

(*Rūḥuna*) böyle müfesser olarak bā-Cibrīl
Ḳıldı bu nefḥi veled olmadı Hāḳdan ebedā

¹⁴⁷² Kezālik işbu āyet-i kerīme tefsiriyle ber-ā-ber muḳaddem yazılmış ise de tīzāḥ için buraya da yazılmışdır.

¹⁴⁷³ “İffetini korumuş olan kadını da an! Ona rūḥumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle ālem için bir işaret kıldık. “Gerçekten bu, tek bir din topluluğu olarak sizin ümmetinizdir; ben de sizin rabbinizim. Şu halde bana kulluk edin” (dedik). Ama insanlar kendi aralarında birliği paramparça ettiler. Oysa hepsi bize dönecektir.” Enbiyâ Sûresi, 21/91, 92 ve 93.

Nāmı Hāqdan (kelime) (*rūh*) ki degil vāsīta eb
(*Kelimetü*) (كُنْ فَيَكُونُ¹⁴⁷⁴) böyle hep ekvān zīrā

70 (مِنْهُ) lafzı aña maḥşūr degil her ikrām
Oldu (مِنْهُ) ile Qur’ānda yād u eclā

236/b *Sūretü’t-Taḥrīm*

استعِذْ بِاللّٰهِ الْكَرِيْمِ (وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ¹⁴⁷⁵)

Hıç tezevvüc mi eder Hālîkıñ olmaz veledi
Cinsi vāḥidligi lāzım o muḥāl çünki Aña

Ki Qadīm ḥaḳḳına isnād-ı ḥudūs olmaz kim
Bāhī olmaz tecezzīde de olmaz Mevlā

Nefḥ-i rūḥ olmadı maḥşūr hemīn ‘İsāya
Dedi āyātde eder sā’ire Mevlā icrā

75 Bī-eb u māder olup erdi Cenāb-ı Ādem
Nefḥ-i rūḥ ile dedi Tañrı eder hep iḥyā

Şāh-ı kevneyne de vaḥy oldu be-rūḥ āyet bil
Bu da Cibrīl hep olur ātiyen o da imlā

Tañrı birdir ki Qadīm başkaca olmaz ma’būd
Olsa ‘ālemde fesād naḳlen ü ‘aḳlen zīrā

Ki şerīk ḥaḳḳına zā’id deseler bil ki ‘abeş
Dense lāzım olur Allāhca noḳşān ebedā

Mā-sivāya Hāq aña etmeyüp anlarda ḥulūl
Beş ülū’l-‘azm şehīd anlar iledir ‘İsā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْقَدِيْمِ (اِنَّ مَثَلَ عِيْسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ¹⁴⁷⁶) و استعِذْ بِاللّٰهِ الرَّحِيْمِ (رَفِيْعُ الدَّرَجٰتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوْحَ مِنْ اَمْرِهِ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلٰقِ¹⁴⁷⁷) و استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيْمِ (وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ رُوْحًا مِنْ اَمْرِنَا¹⁴⁷⁸) و استعِذْ بِاللّٰهِ الْحَكِيْمِ (يَوْمَ يُّفُوْهُمُ الرُّوْحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًا لَا يَتَكَلَّمُوْنَ اِلَّا مَنْ اٰذَنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا¹⁴⁷⁹) و استعِذْ بِاللّٰهِ الْكَرِيْمِ. (تَنْزَلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ فِيْهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ¹⁴⁸⁰) استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيْمِ (لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَادُّوْنَ مَنْ حَادَّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهُ وَلَوْ كَانُوْا اٰبَآءَهُمْ اَوْ اَبْنَاؤُهُمْ اَوْ اِخْوَانَهُمْ اَوْ عَشِيْرَتُهُمْ اُولٰٓئِكَ كَتَبَ فِيْ قُلُوْبِهِمُ الْاِيْمَانَ وَاَيَّدَهُمْ بِرُوْحٍ مِنْهُ وَاِيْدُخَلَّهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا

¹⁴⁷⁴ Yâsîn Sûresi, 36/82.

¹⁴⁷⁵ “Ayrıca O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden bir lutuf olarak emrinize vermiştir. Bütün bunlarda düşünenler için işaretler vardır.” Câsiye Sûresi, 45/13.

¹⁴⁷⁶ “Allâh nezdinde İsa’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona “ol” dedi ve oluverdi.” Âl-i İmrân Sûresi, 3/59.

¹⁴⁷⁷ “O’nun dereceleri yüksektir, arşın sahibidir; buluşma günü hakkında uyarıda bulunması için kullarından dilediğine iradesiyle vahyi indirir.” Mü’min Sûresi, 40/15.

¹⁴⁷⁸ “İşte böylece sana da kendi buyruğumuzla bir rûh (Kur’ân) vahyettik.” Şûrâ Sûresi, 42/52.

¹⁴⁷⁹ “Rûh ve meleklerin saf saf olup durduğu o gün, Rahmân’ın izin verdiklerinden başkası konuşamayacak; konuşan da doğruyu söyleyecektir.” Nebe Sûresi, 78/38.

¹⁴⁸⁰ “O gece melekler ve rûh, Rab’lerinin izniyle her bir iş için iner dururlar.” Kadir Sûresi, 97/4.

الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ¹⁴⁸¹) و في سائر
الآيات وتفصيل تفسير الروح في صحيفه ٤٦ من هذا تفسير وفي محاله السائر

Bağ nuşuş münhaşır olmaz buña Hağ rûhunu nefş
Var qarâr Süre-i İsrâda müfesser bağ aña

80 Hağ Resüle kıla hep âl u aşhâba şalât
Erdi çok cisme hayât eyliyecek hağkâ

Biri maqtûl biri şamdan be-sukût fevt oldu
Eyledi öyle du‘âsı ile zinde Mevlâ

237/a Sûretü’-Tahrîm

Çıkdı emvât du‘âsıyla zehî erdi hayât
Hağ Resülü dedi qabrinde erüp de zîbâ

Bir koyun eklin edüp toydular ordu halkı
Hağ du‘âsı ile kıldı yine zîbâ ihyâ

Müşkil-i envâ‘-ı ‘alîl gördü du‘âsı ile ‘avn
Mu‘cize oldu tevâtür derece lâ-yuhşâ

85 Vaşf-ı mîlâd ü regâ’ible mizâc pür-nür
Hilye-i pâkine dîbâce pek icmâl-ı ra‘nâ

Rûhdan kılmışdı râbıtayı Hağka qavî
Etdi bil cismi numüne gibi Dügümlü Baba

Sûretü’l-Mülki Mekkiyyetün ve Hiye Selâşüne Âyeh

1	1	Qatıbe mülk yed-i hükmünde her eşyâya Qadîr Hağdır ‘alî vü berekât şâhibi elîf-efzâ
	2	Ki verir mevt ü hayât tecrübe olup bilesiz Kimdir a‘ mâli güzel a‘ lem ezelce o Aña Hiç o olmaz ise de yine mu‘azzez Mevlâ Kim ki az eylese bil aña O gufrân-ârâ
	3	Qat qat her yedi eflâkı yaratıcı zehî Göz gezdîr ki kuşürda bulamaz o aşlâ
5	4	Hem mükerrer çevirerek gözü gezdîr ki hağkâ Bir halel bulmayup ‘avdetde kelîl vere saña
	5	Kıldık encümleri biz zeyn-i semâ’-ı dünyâ

¹⁴⁸¹ “Allâh’a ve âhiret gününe iman eden bir topluluğun, Allâh’a ve peygamberine düşmanlık eden kimselere -babaları, oğulları, kardeşleri yahut diğer akrabaları da olsa- sevgiyle bağlandıklarını göremezsin. İşte Allâh bu müminlerin kalplerine imanı nakşetmiş ve onları katından bir rûh ile desteklemiştir. Onları -orada ebedî kalmak üzere- altından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. Allâh onlardan razı olmuştur, onlar da O’ndan razı olmuşlardır. İşte onlar Allâh’tan yanadırlar; iyi bilinmeli ki kurtuluşa erecek olanlar da Allâh’tan yana olanlardır!” Mücâdele Sûresi, 58/22.

- Hem şeyāṭine rucūm oldu şihāb berķ-efzā
- Düz demek deme ṭabāķ gōkler olup hep şeffāf
Ru'yet olmaķda nucūm zeyn-i semā'-ı dūnyā
- 6 Hem şeyāṭine sa'īr kıldı müheyyā Mevlā
Kāfire nār-ı cehennem ne kerih kim meşvā
- Mücrim ü kāfire idlālca hep eylediği
Ola şeyṭānlara birlikde orada icrā
- 10 7 Ğaleyān ile caḥīm anıra merkeb-āsā
Kim bu ses bir bir erer bunlara ererken aña
- 8 Az ḳalur pārçalana kāfire dūzaḡ ṭarılıp
Bekçisi şora nebīyi hep erüşdükçe aña
- 9 Diyeler geldi dedik gelmedi Ḥaḳdan bir şey
Pek yañılmış dedik idi aña bizler ḥattā
- 10 Hem de der sem' u ta' aḳḳulde bulunsa ḳaddi anı
Böyle hep olmaz eden şimdi sa'īre ilkā
- 11 Mu' terif küfrüne her öyle sa'īr ehlinden
Raḥmetu'llāh ba'īd bil buña ḳılmaz aşlā
- 15 12 Görmeden kim ḳocunur ise ' azābdan aña
Anlara ' afv ü büyük ecr olıcaḳdır i' ṭā
- 13 Gizlü bāriz ne deseñiz de Resūl ḥaḳḳına kim
Ḥaḳ ' Alīm sīnede maḥfīyede yine ḥaḳḳā
- 14 Ḳalbleri O yaradır bilmemek olmaz ḳalbi
Bā-ḥaber ' ilmi laṭīf cāri cümle eşyā
- 15 Size münḳād ü yumuşak buyurdu yeri kim
Geziñ eṭrāfını rızḳı ye eder neşri aña

237/b Sūretü'l-Mülk

- 16 Gökde me'mūr ḳazādan ki melek var mı emān
Baṭıra yere sizi zelzele ḳılarak aña
- 20 17 Gökde ḥükmü olan Allāhdan emān mı var kim
Ṭaşı isrā ede inzārı görölür eclā
- 18 Bundan aḳdem de giden ḳılmadı taşdıḳ rusülü
' Aḳla gelmez bulunan nekr u ḳahr erdi buña
- 19 Görmüyorlar mı ki ber-fevḳ ṭurur şaf ḳuşlar
Ḳudret-i Bārī o da kevni Başırdır zīrā
- 20 Bu ' azābdan size ' asker kim erüp dūni'llāh

- Kurtara kâfire qalmaz tayanacaq aqlā
 21 Rızqıñ esbābını Haq kesse kim olur Rezzāq
 Düşdü ısrārca münkir ki tefekkür de buña
 25 22 Baqmaz eţrafına küffār yüzü üzre meşy
 O mu müslim mi ki Qur'an ile meşy aqvā
 23 De sizi O yaradup güş u başarla qalbi
 Verdi emmā ki teşekkürce aqalsız Aña
 24 Hem de de kim yerde ' ibādet için O yaratdı
 Haşr ki Bārıce bilüp ola pek sa'y icrā
 25 Derler anlar ne zamān ola şu günki dediñiz
 Şıdğıñız var ise ediñ deyü şıdğın inbā
 26 De zamān hemān Allāh bilüp ancaq nebīde
 Sāde inzār-ı mübīnce buyurdu isrā
 30 27 Bunu gördük de yüzü çirkin olur küffārıñ
 Denilür işbu gün o kim size bil va' d-ı Hudā
 28 De ki Haq benle ber-ā-ber olan imānluya
 Verse de mevt ü hayāt qahrına kim size rehā
 Zu' m u fehm-ı kefereye göre ihlāk qavli
 Dedi bi'l-farz burada kâfire lık o ebedā
 Qarзда icāb-ı vücūd qalmaz o günā fı' len
 Bize olsa size demek be-tarıqu'l-ülā
 29 Heme eltāfi eder Haq aña imān qılarak
 Biz tevekküldeyiz azmış yine sizler eclā
 35 30 De şuyunuz yere baţsa qoğa ermez ise bil
 Cārī vü yüzce size kim ābı verecek .....
 Cümle sā' atdeki daqqa ' adedince de şalāt
 Ere her ān Resūle o daqāyık dānā
 Mülk-i dil Haqqa mu' accel ü mü' eccel mevqūf
 ' Uqqadın etdi temessükce Dügümlü Baba

Sūretü'l-Qalemi Mekkiyyetün ve Hiye İşnetāni ve Hamsüne Āyeh

- 1 1 Anları demede (*Fārūq*) hemān Tañrı bilür
 İbn-i (' *Abbās*) ü diger olmada te'vıl-efzā¹⁴⁸²

238/a Sūretü'l-Qalem

¹⁴⁸² ' Ulemā ism-i sūre veyāhūd Qalem haq olduqda dü ismin ism-i Kaf veyāhūd hāmil-i ' ālem... ve sā'ir ma' nā vermişdir.

- Mā-sivā'llāha asem ılma olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder bil mazā
- 2 O asem ki aleme levde yazuya zehī
3 Olamaz sende cunūn ba' ı la' n szū saa
- 4 Saa bī-minnet ü a' olmaz olan lufum var
5 ab' -1 pākide laif fā'ı-i klli eyā
- 5 6, 7 Sende anlarda arīb kim gresiz kim meftūn
8 Bilürüm ben kim azar kim de hidāyet eclā
- 9 Mnkire olma muı' aşdı mdāhin etmek
10 ala avmi de mdāhince o Őuretle saa
- 11 Hā u bāıl asemi mikire de olma muı'
Bize ta' līm ki nebīde degil o fi' l alā
- 12 Nāsi ta' yībde vü nemmāmdır o bī-midār hem
13 Hāyra hā' il oluyor vizr ü vebāldede evlā
- 14, 15 Őerre sūr' atde o māl u veledi o ise de
16 Ounan nasuma efsāne verirler ma' nā
- 10 17 Rū siyāh olur olup burnuna ālāmlu niān
at erer kāfire ki mili ani bu zīrā
- 18 Vardı bstān demeyüp Őāibi inā'llāh
19 Bu Őabā meyve vefīr ala demidi eclā¹⁴⁸³
- 20, 21 Bil uyurlardı belā verdik olup meyve ' adīm
aırır oplayalım grmeye ālib fuarā
- 22, 23, Birbirine dedi gizlū ki faīri oyma
24, 25 O sabā gitdi faīr men' ini ādir gūnā
- 26, 27 Bstān gricek Şandı arī yaıldık
Bilicek dedi ki marūmlu erūdū eclā
- 15 28 Dedi bil kāmili tesbīi edi dedim ben
29 Siz neden etmediiz dedi biz hayf-efzā
- 30, 31 Birbirine dnerek levmdede āgīyiz biz
32 Rabbimiz vere pek elaf dedi biz rāci' Aa
- Bu Yemende denilür vālidide ' avn eder imi
Anlara tevbeyi ıldıda nev erdi zībā
- 33 Dnyevī bula ' aāb bilseler ' ubāca mezīd
34 Őāliine benim ' indūmdede cinān var hāā

¹⁴⁸³ A: Bu Őabā ala vefīr meyve demidi eclā

- 35 Uḥrevī müslimi kāfir gibi mi kılıyoruz
36 Siz neden ey kefere hükmü kılırsız aḳvā
- 20 37 Size geldi mi kitāb ki oḳuyorsuz andan
38 Ki siziñ maḳşadıñız vechile kılsun inşā
- 39 Var mı¹⁴⁸⁴ yata be-ḳıyām ‘ahd kılarıım nef size
40 Şor Resülüm kim olur zu‘ ma riyāset-efzā
- 41 Haḳ şerīki dedigündense getürsün şıdḳan
42 Açılır rüz-ı ḳıyām perde buña zūr-ı belā
- 43 Emr olup secde kılamaz ḳapayup perde gözün
Zül ile ḳaplana şālimce de varmazdı aña

238/b Sūretü’l-Ḳalem

- 44 Va‘ dimi münkiri işmārla baña istidrāc
45 Gelerek bilmez o mehl olur ‘ azāb evfer aña
- 25 46 Olmadı ecr-i ḫaleb ola girān īmānda
47 Ğayb bilmekle bunu mu ediyorlar imlā
- 48 Şabr kııl şāhib-i hūt gibi ḫazīn kılmaya ḳalb
Ki o dur Yūnus o kılmışdı o ḫālde de du‘ ā
- 49 Her nebīce de muḫāl olmasa işḳāḫ luḫfun
Nefsine lev edici ḫālī kılinur buña cā
- 50 Münteḫiblikde idi yine nebī ‘ azl olmaz
Ber-devām üss-i şalāḫ üzrede anlar eclā¹⁴⁸⁵

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ (وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ. إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِّ الْمَشْحُونِ. فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ. فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ. فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسْتَجِيبِينَ. لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ. فَنَبِّئْنَاهُ بِالْعُرْءِ وَهُوَ سَقِيمٌ. وَأَنْبِئْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَقْطِينٍ. وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ. فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ. 1486 استعِذْ بِاللّٰهِ الْكَرِيمِ (وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاصِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ 1487)

Haḳ dedi ki rusülümnden benim el-ḫaḳ Yunūs
Her nebīyi de Resül yazmada ba‘ zı ‘ ulemā

¹⁴⁸⁴ A: Var yata be-ḳıyām ‘ahd kılarıım nef size

¹⁴⁸⁵ İşbu āyāt-ı celīle daḫı muḳaddemā tefsīriyle ma‘an yazıldıḳı mişüllü lā‘ecelü’l-izāḫ burayada derc olunmuşdur.

¹⁴⁸⁶ “*Kuşkusuz Yūnus da elçilerimizdendi. Vaktiyle o, yüklü bir tekneyle ülkesinden kaçmıştı. Kur’aya girdi ve kaybedenlerden oldu. Kendisini balık (balina) ağzına aldı. Doğrusu o (bundan önce) kınanacak bir iş yapmıştı. Eğer o, Allāh’ın şanını yüceltenlerden olmasaydı kıyamete kadar balığın karnında kalacaktı. Sağlığı bozulmuş olarak onun ıssız bir kıyıya bırakılmasını sağladık; Üstüne (gölge yapması için) kabak türünden bir bitki bitirdik. Bir defa daha onu yüz bin ya da daha fazla kişiye elçi olarak gönderdik. Bu defa onlar iman ettiler, biz de kendilerini belirli bir vakte kadar nimetlerimizle yaşattık.*” Sâffât Sūresi, 37/139-148.

¹⁴⁸⁷ “*Zünnün’u da (Yūnus) zikret! Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, bizim kudretimizin kendisine yetmeyeceğini zannetmişti. Sonunda karanlıklar içinde, “Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!” diyerek yalvardı.*” Enbiyâ Sūresi, 21/87.

30 Erdi sür‘ atle bulup bir ʔolu fülk kıldı ruküb
Kur‘ a atdı gemiciler buña geldi ʔat‘ ā

Bahre ilkā olunup aldı balık kim şadı
Kendü kendüsüne olmuşdu nedāmet-efzā

239/a *Sūretü'l-Kalem*

Böylece olmamış olsaydı müsebbihlerden
Haşre dek şive-i Bārī idi hep bu günā

Gölgesiz yere ʔıkartdık ki o bīmār gibi
Gölgeyi verdi ʔabağdan şecer oldu peydā

Yüz yigirmi biñ ahāliye o ba‘ ş oldu kim
Var hadiṣ eyledi miğdār ile hem de inbā

35 Kıldı īmān aña cümlesi hem ‘ ömrü ʔadar
Luṭfumuz ile geçindi olur īzāh aña

ʔavmine ʔurb-ı ‘ azābı idi hep gerçi şaḥiḥ
Pek yakın şandılar ammā ki degil bu günā

Anlarıñ bulmadı şandıkları müddetde vuḫū‘
Verdi nādān sözü pek ḥiddeti bil hem de aña

Çıkdı böyle ʔarılıp ʔavme ‘ azāb verdi Ḥaḫ
Bulmadılar ise de kıldılar īmānı buña

Ḥaḫ edüp ref‘ -i ‘ azāb kendü de o fülke binüp
Bir cesīm māhīyi sed kıldı gemiye Mevlā

40 Ehl-i fülk kur‘ a vü kendülerini bu semege
‘ Arz edüp de birine olmadı o meyl-efzā

Cism-i pür-luṭfuna fülk etdi bu māhī kendin
O da tesbīhi bitürdü idi pür nūr u hüdā

İsm-i a‘ zam dedi ḥaḫḫında Resül-i Ekrem
Kendü kendüye ki o ḥayf o da şūrīce aña

Baṭn-ı ḥūt Yūnusa mi‘ rāc-ı İlāhī dedi hem
Zā’ir-i ʔabri ḥaḫīḫ zā’ir-i türbem-āsā

Buyurup eylemeyesiz buña terciḥ beni
O da mi‘ rācda teşbīh olur aña ammā

(استعِذْ بِاللّٰهِ الرَّحِيْمِ (لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهِۦ) ¹⁴⁸⁸ استعِذْ بِاللّٰهِ الْقَدِيْمِ (تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمُ عَلَىٰ بَعْضٍ ¹⁴⁸⁹)

45 Bul eḫaḫ fehmi müsāvāt nübüvvetle ma‘ an

¹⁴⁸⁸ “O’nun elçileri arasında ayırım yapmayız.” Bakara Sûresi, 2/285.

¹⁴⁸⁹ “O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık.” Bakara Sûresi, 2/253.

Enbiyā birbirine oldu müraccah hâkqā

استعِذْ بِاللّٰهِ الْعَلِيمِ (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ)¹⁴⁹⁰

Bā-ḥuşuş bizlere bil kim dedi ḥayr-ı ümmet
Reybsiz cümle nebideden de nebimiz a' lā

Cümle ḳavmin oradan ' avdeti memnun ḳıldı
(Nīnovā) kim (Mūşul) o medfeni dendi aḳvā

Ebhuru ḳa' rına dek gezdiği de mervī cün
Hıfzda rūḥ gibi māhī-i pākīze edā

Başḳa ḳavle göredir kim dehenin açdı balıḳ
Re'si baḥr üzre tıtuḫ pencerelü fülk-āsā

50 Enbiyā baḥrede şamilse de vermekde şeref
Cism-i pākile de buldu şerefi baḳ deryā

239/b Sūretü'l-Ḳalem

O balıḳ buldu güzel rāyıḥa merzā-yı semek
Ḳıla tā yevm-i ḳıyāma degin anıñla devā

Pek güzel bilür idi ḳudreti sedd-i rāḥ için
Ḳudret a' mālını şanmaz ki ola bu gūnā

Batn-ı ḥūt şūrī ḳaranlıḳsa da ya' nī orada
Nūr-ı tesbīḥ ile maḥv oldu kederler zībā

Cāhiliyyet ki ḳarīb nāzil olunca Ḳur'ān
Bile bilsün deyü bunlar buyurur şu gūnā

55 51¹⁴⁹¹ Hem Resūlüm seni tıyup da okurken küffār
Bed-nazarla pek umar ede izāle gūyā

Bed-nazarla mücerrebleri de ḳılmadı kār
Kim ki bu naşşı oḳur sālīm olur hep bil āña

52 Yine küffār saña mecnūn dese de olmaz o da
' Ālemine degül illā ki nuşuş va' z eclā

Ver Ḥabībiñle nebīlerle şafı cümlesine
Ey Ḥudā vely ile bir bir şalavātı a' lā

Hep muşallıce şalāt üzre tefevvük ede bu
Nice hep ' āleme fā'ıḳ iseñ ey Rab ebedā

60 Ḳalbe mülhem idi şāf şūrīde ' aḳl üzre erdi
Ḥaḳḳa meczüb idi mecnūn deme Dügümlü Baba

¹⁴⁹⁰ “Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” Âl-i imrân Sûresi, 3/110.

¹⁴⁹¹ Diğer nüshadan alınmıştır.

Sūretü'l-Hākkati Mekkiyyetün ve Hiye İşnetāni ve Hamsüne Āyeh

- 1 1, 2 Böyle bir hāl vuḳū' u Haḳ olup ḳorḳmaḳ eḳaḳ
3 Bu nice şey idi kim bildi ḥaḳıḳ diye saña
- 4 Şekli ekvāmı bozan yevmi ḳıyāmı inkār
Eyledi ḳavm-i Şemūd peyrev-i nār ' Ādda buña
- 5 Ḥadden efzūn idi bir şayḥada ihlāk-ı Şemūd
6 Pek büyük fırtına ' Āda idi ihlāk-resā
- 7 Ki sekiz gün yedi gice eserek fāşilasız
Şecer-i ḥurma da kökçe yıkılırdu ḥaḳḳā
- 5 8 Hiç bākīsi görünmez hem erüp de Fir'avn
9 Bunuñ eslāfı vü Lūṭ ḳavmi ḥaṭāyā efzā
- 10 10 Ḳıldı ' işyān rusüle öyle şedīd erdi cezā
11 Eyledim mü'mine Ṭūfānda necātı ḳaṭ' ā
- 12 Kim olur sizlere nuşḥ u ' iberle mengüş
13 Şoñra da nefḥa ki şūr bilmeli kim pek evfā
- 14 Yer ü taḡlar üzerindeki ma' an ḳaldırılıp
Çarpılıp birbirine cümle olur imḥā
- 15, 16 Vāḳı' a yevm-i ḳıyām gök yarılıp za' f bula
17 Melek eṭrāfı semāda yine ṭurur zībā
- 10 18 ' Arşını heşt melek üzre bu gün yüklede Ḥaḳ
Olur ibrāz-ı ḥesāb sizce kim erer eclā
- 19 Defteri kim ki yemīnden verilür be-sürür
20 Oḳuyuñ ki bilürim yazılı defter baña
- 21, 22 Bu olup cennet-i a' lāda be-maḳşūd ' işde
23 Mevyesin ḳā' id ü ḳā'im bula ḳurbunda ' aṭā
- 24 Denilüp ' āfiyet olsun yemek içmek size şevk
Kim şalāḥ ile şıcaḳ günde oruç edā
- 25 Defteri kim ki şolundan eriyor der kāşki
26 Hiç o verilmese de ermese idrākı şuña
- 15 27, 28 Kāşki erdi memāt ḳalsam idi o ḥālde
29 Nef' -i māl ermedi sulṭānlıḡım oldu imḥā
- 30 Emr olup ṭutup elin boynuna dek bend ediñ
31 Şoñra da nār-ı sa' ire atasız ḳahr evfā
- 32 Yetmiş ' arşun olan zencīre de şoñra şarıñ
33 Ki degildi aña imān-ı İlāhī eclā

34 Fuḡarāya da ta' am vermege nā-mā'il idi
35 Şimdi ḡaḡında ḡimāyet edici yoḡ aşlā

240/a *Sūretü'l-Ḥaḡḡa*

36 Hem ta' am yoḡ aña vāfī ki cehennemdekiniñ
37 Eriyen aḡan irini yer anı ehl-i ḡaḡā

20 Ede Allāh u Resūlüne be-tekrār şalavāt
Be-ezel hep ki eder olmadan 'ālem inşā

Bizlere emri aniñla bize ki sūd bulalım
Şems-i eclā ise de pencere aç bizce ziyā

Gemici çün diledi poyrazı lodus kıla Ḥaḡ
Der-' aḡab kılmış edüp himmeti Dügümlü Baba

38, 39 Ne görüp görmeseñiz şuña ḡasem Furḡanı
40 Ki Resūl kerem-efzā size ta' līm fermā

41 Ḥavl-i şā' ir degil az daḡı degil mü'mini siz
42 Kāhiniñ sözü degil azca yoḡ bilür aña

25 43 Cümleniñ Rabbisi tenzīl edici bā-Cibrīl
Kim Ḥabībi de size kıлмаḡda tefhīm ra' nā

Ḥaḡ bilür ki bu da ta' līḡ-i muḡāldır be-muḡāl
Kāfirin zu' mu heme ḡiddet irā'e ḡaḡḡā

Ḥaḡ veledim kılsa şu cürmü olur aña cezā
Derler etmez o celī sā'ire tehdīd ammā

Ḥaḡ münezzeḡ zi-veled bil ki nebīyyin ü velī
Ḥaḡca vālidle veleden bile evlā maḡzā

44 Kim o sözler düzerek bize edeydi isnād
45 Ḥudretim dest-i yemīni eder idi ne cezā

30 46 Kim fu'adı ḡamarın ḡaḡ' u imāta etsem
45 Eremez sizde biriñiz anı ḡaciz ḡaḡ' ā

48 Nice korkanlara pek nuşḡ-ı ecl o Ḥur'ān
49 Sizde¹⁴⁹² münkir olanı hep bilürüm ben ki Ḥudā

50 Hem de küffāra o ḡasret ki peşīmān ola hep
51 Hem kelāmımız o nūr ḡaḡḡ-ı yaḡīn pek ḡaḡḡā

52 İmdi ismimle Ḥabībim beni tesbīḡ kılasın
Ekberim ola ecl-i şükr-i ḡaḡīḡi ifā

¹⁴⁹² A: Sizce münkir olanı hep bilürüm ben ki Ḥudā

ıl selām meblag-ı sırrıñca Resūle Rabbim
Ribh-i sermāye-i dāreyn bu bilā-ħad evfā

35 Öylece subħa gibi Őũkr-i ĥaı resmī be-ħa
Kim dũgũmler ile olmada Dũgũmlũ Baba

Sũretũ'l-Me'ārici Mekkiyyetũn ve Hiye Erba'un ve Erba'ũne Āyeh

1 1, 2 Birisi kıldı aleb ere 'azāb vāi'
Olamaz def' i anıñ kāfire olur ĥaā

3 Mũ'mine luf eder a' lā derece Őāħibi Ĥa
Kũfr iũn dā'imi nār kılar 'azāblar icrā

4 Mũntehe'l-emr ki 'arşa melek ũ rũħ ıkaca
Elli biñ yıl adar o gũn dene rāh nāsbca buña

Bil nũzũl ile 'urũc biñ sene dendi idi
Oldu beş yũz sene bula ĥāke semā-ı dũnyā

240/b Sũretũ'l-Me'āric

5 Aña Necmiyyede te'vīl-i cemīl ũ mũcmel
Etdi ba Rũħ-ı Beyān anı da nal u imlā

Nefs ise cezbe-i Ĥada kıla bir gũnde resīd
Mā' adāsında bu bir gũn idi biñ yıl gũyā

Elli biñ yıl degin olmada bu āyet ile
asve-i albde ziyādeli demekdir īmā

ال النبى صلى الله تعالى عليه و على كلى آله و صحبه عدد كماله و كما يليق بكماله دائما ابدًا سرمدًا (جذبة من
جذبات الرحمن توازى عمل التقلين¹⁴⁹³)

Olsa bir cezbe-i Ĥa adrı kıyemde eriyor
İns ũ cin ecri adar dedi Resũl-i dũ serā

Sīm u zer olsa da makbul ũ firāvān yine
arŐulu da bulunur gevher-i yektāya behā

10 Bunda Cibrīl yine kim rũħ ile aşdı el-ħa
Zikr ile bil melegiñ bu hepisinde avā

5, 6 Ey Resũl Şabrı buyur dedi kıyāmet gũnũñ
7 MũŐrik imkānce uza līk arīb deriz aña

8, 9 Felek o gũn erimiş sīm u zemīn o reng Őũf
10 Gibidir olmaz aāribde de ĥāl-i istinbā

11 Arabā birbirini gũrũp eder cũrmũ olan
O 'azāb men' ini kılsa idi evlādı fedā

¹⁴⁹³ Bkz. 69/b.

- 12, 13 Zevce vü dâder ü munisçe aķāribleri de
14 Cümle dünyāyı verir çāre-i taħlişde buña
- 15 15 Çāresi yoķ erer nār yalıñla cildin
16 Hark u nez' vü yine ircā' la ' azāb çoķ ebedā
- 17 Da' vet eyler anı ki rüyu çevirir Hāķdan
18 Hem o ki cem' ile māl hāķ yola etmez īfā
- 19, 20 Hūlķ-ı insāni hārīsdır ceze' i var şerre
21, 22 Nef' ce mümsik olur ola meger kim şulehā
- Bunlara çünki muħālif bulnan ecri bulur
Öyle nefsiyle kılup hārb ede Hāķ kāma sezā
- 23, 24 O musalli ki şalātında devām etmededir
25 Hem de mālınca mu' ayyen idi hāķķ-ı fuķarā
- 20 26 Hem ķalup yevm-i kıyāmetde muşaddıķ ķalben
27 Hāvf-ı Bārīyi bilüp eyler idi ' afvı recā
- 28 Bu muṭī' lerde ' azābdan pek emīn olmamalı
' Ucbu da eylemeyüp ede kerem istid' ā
- 29 Zevce vü cāriyeden başķasına vaṭy etmez
30 Bōyle olursa kişi levme degildir bu sezā
- 31 Ki zinā ile livāṭa ķılar ise nefsi
Hādd-i şer' īyi geķer etdi demek fişķ icrā
- 32 Hem emānet olan emvālı vü sırrı gözedüp
33 ' Ahd-i peymānını nās ile ṭutan bil aķvā
- 241/a *Sūretü'l-Me'āric*
- 25 34 Hep şehādetlere Hāķ üzre olan īfāda
Her namāzca edeb ü her sūneni ķılan edā
- 35 İşbu evşāfda olan bula cinānda ikrām
36 Lakin erbāb-ı nifāķa ne bu hālet āyā
- 37 Ki yemīniñde yesāriñda ķu' ūd eylerler
38 O ediyor ṭama' ı cennete idhāl ammā
- 39 ' Akıbet devleti mü'min degil ise bulamaz
Kāfir ālūde yine bildiği nuṭfe-āsā
- 40 Kāsem ile diyeyim anları aḫsen ķavme
41 Kādirim etmege tebdīl olamaz şu' b baña
- 30 42 Buraķ anlar ṭalaraķ oynayup o küfr üzre
43 Yevm-i mev' ūdu görürler ki pek inzār hāķķā

Ki k̄ubūrdan ıķup o gūn gidecek sūr[‘] atce
Dūnyevī dikilū ešnāma k̄uřlar gūyā

44 Gōzleri k̄orkup olur kendūlere bil ki zelīl
Bu gūn o gūn ki va[‘] īd eyledi Hāķ o gūnā

Luķ u k̄ahr ile tecellī ki hemān kāffeye de
‘Adedi ile řalāt k̄ıla Resūle Mevlā

Mūntehi’l-emri laķīf pek ki bulur miřl-i rūķ
Elli biñ yıllık iken hāķca Dūgūmlū Baba

*Sūretū’l-Nūħin ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhi’s-řalavātū ve’s-Selām Mekkiyyetūn ve Hiye
řemānin ve ‘İřrūne Āyeh*

- 1 1 Eyledik Nūħı ki irsāl ede k̄avmin inzār
Olmadan aķdem aña k̄ahr-ı elem-nāk icrā
- 2 Dedi ey k̄avm açık k̄ahr ile k̄orkudurum
3 Hāķķa k̄ulluķla řalāħ emre ediñ tā[‘] at edā
- 4 Ki edūp ‘afv-ı gūnāħ mūbrem ecel gelmesine
Ede te’ħir kim erer bil t̄urulamaz zīrā
- ayr-ı mūbrem ecel erer demek o k̄ılsa ‘inād
‘İlm-i Mevlāda yine cūmlesi mūbrem eclā
- 5 5 Dedi yā Rab gice gūndūzce edūp da[‘] vet-i dīn
6 Hāķķı t̄uyduķca k̄aırdı anı k̄ūfrū aķvā
- 7 Hāķķa da[‘] vet edecek gūřuna parmak t̄ıkayup
Elbiseye b̄ürinūr ide musır k̄ibr-efzā
- 8,9 Cehr ū i[‘] lān ile sırran da k̄ılup pek teřvīķ
10 Dedim ‘afv eyle t̄aleb hep ki pek ‘afvı hāķķā
- 11 Gele bārān u emvāl u benīn luķf insūn
12 Size bōstānlar ile eylesūn enhār i[‘] t̄ā
- 13 Size ne var inanup rācī degilsiz O ‘Azīm
14 T̄avrdan t̄avra k̄oyup eylemededir peydā
- 10 15 Gōrme misiz bu yaratdı yedi eflāk t̄abaķa
16 Māħı nūr ediyor řemsi de k̄andīl be-řafā

Dūz demek deme t̄abāķ gōkler olup hep řeffāf
Ru’yet olmaķda nucūm zeyn-i semā-ı dūnyā

241/b *Sūretū’l-Nūħ ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhi’s-řalavātū ve’s-Selām*

Mūstefād nūr-ı k̄amer řebden eħaķ remz aña bil
Ařl-ı nūrdur ki sirāc vařf-ı Hābībi zīrā

- 17 Sizi yerden yaradup soñra i'āde kılıyor
18 Soñra iħrācı edüp ħaşri de kılar zībā
- 19 Sizlere arzı basit eyledi ki rāh açasız
20 Kürre ekber görünür başda görünüşle edā
- 15 21 Dedi Nūħ uymada anıñ fuşarāsı şuña kim
Māl u evlādı heme oldu ħasārı eclā
- 22 Küberāsı aña der ħile vü kibr ile muķīm
23 Ki bu beş Tañrılara eyle 'ibādet icrā¹⁴⁹⁴
- 24 Bu re'isler ile eşnām çok ederler idlāl
Kıl sezā ħahr-ı mezīd bunlara yā Rab isrā
- 25 Batdı Tūfānda vü 'uķbāda varurlar nāra
Ķahr-ı Ķağdan bunu yok ħurşaran aşlā zīrā
- 26 Dedi Nūħ arzda burağma geze bu küffārı
27 Ķalsa mü'mince de bozar veled anlar āsā
- 20 28 O da ġufrān diler ki ol ola bizlere ders
Ebeveynime aña ki gele imānda baña
- Hep kim imān ede o tā be-ķiyām 'afv bulsun
Küfr ile ħayf edene ola mezīd ħahra liķā
- Çün anıñ nūrun edüp menşe'-i cümle mākān
Yok iken bunlar aña idi tecellī-ārā
- Ere her ān u mekānlar 'adedince şalavāt
Ķağ ki şunlar yok iken aña heme kām-nümā
- Berķ u bārān çok oldu bunu da şöyle ħağıķ
Söylemiş idi Ķağ ilhām ile Dügümlü Baba

Sūretü'l-Cinni Mekkiyyetün ve Hiye Şemānin ve 'İşrüne Āyeh

- 1 1 Ey Ķabībim de ki benden işidüp cin naşşı
Şöyle digerlerine demiş o vaħy oldu baña
- 2 Lāf-ı maħlūķca degil olmada pür-sūd Ķur'ān
Diñledik eylemeyiz Rabbimize şirk ebedā
- 3 Añladıķ şöylece hem de ki Ķudāda ululuğ
Zevce hem de veled edinmez ecelldir evfā
- 4 Süfehāmız da eder Rabbimizde bu ifki
5 İns ü cin kızbı şanurduğ kılamazlar icrā

¹⁴⁹⁴ Vedd Süvā' Yeğüş Ye'ūķ Nesr

- 5 6 Vardır insānda ricāl cin küçüğünden büyüğe
İlticā etdi o fehm ile olur kibr-efzā
- 7 Sizde küffār gibi insānı eren kāfirler
Şandı kim meyyiti hep etmede Bārī ihyā
- 8 Biz semāya varıcağ hāmī melekler ki şedīd
Tolmuş idi bil eder men‘ a şühub nār-efzā
- 9 Bu Resūl gelmeden anda otururduğ sem‘ a
Şimdi cin gitse bulur tār-d-ı şihāb olup aña

242/a *Sūretü’l-Cin*

- 10 Sem‘ imiz men‘ ile Hāğ ehl-i zemīne mağşūd
Hayr u şer‘ i eder idrākde bize ‘ acz aña
- 10 İstirāk ile bunu vaħye şebīh eylesün
Luṭf-ı Hāğdır bu Resūlüñ yine yümni zirā
- 11 Dedi hem şālih ile bizde mezāhip hep mādūn
12 Bilürüz kaçsağ u tursaq yine Qādir Mevlā
- 13 Biz o Qur‘ānı tıyup eyledik imān her kim
Mü‘min o qorkmaya hayr eksile ya bula fenā
- 14 Bizde var müslim ü münkir reh-i hağğı müslim
15 Bulur ammā kefere dūzaħı parlata çirā
- 16 İns ü cin olsalar İslāmda bulur māl ammā
17 İmtihān olmasa ħamdı var ‘ azāb güç eclā
- 15 18 Tañrınıñ oldu ma‘ ābid digere tapmayasız
19 Sen namāz kıldıñ erüp şevk ile cinler evfā
- 20 Küfr eden cāhille de Hāğğa kulum şirk etmem
21 Emr-i kılmazsa size sūd u ziyānsız bil edā
- 22 Yine ta‘ līm eyledi bulsa ede bende ħaṭā
23 Melce‘im hep yine bir Rabbim o ħāldde ra‘ nā
- 24 İşim ancağ ki risālāt demekdir Hāğdan
‘ Aşī Allāha vü Resūle qala nārda qaṭ‘ ā
- 25 Göricek va‘ di za‘ if nāşırı az kim biliyor
De bunuñ qurb ile bu‘ dun bilür Allāh eclā
- 20 26 Ğaybı kendüsü bilür kimseye bildirmedi hıç
27 Rusūle eylediği üzre aña ‘ ilm-efzā
- Gönderir ħıfzı için öñde vü ardında melek
Ki Resūl a‘ lem ola dedi melekler aqvā

28 ‘İlm-i Haq yine rusul hem de meleklerce muhıt
Kavm ü vefir zerreleri de kılar ihşâ haqqā

Hamdiñ olduqca şalāt ola Resüle Rabbim
Ki şehādetde ber-ā-ber dü cenāh pek zībā

Ümm-i Mūsā ile Meryemde de ilhām idi
Gaybñ ilhāmıla zehī vāqıfı Dügümlü Baba

Sūretü'l-Müzemmili Mekkiyyetün ve Hiye ‘İşrüne Āyeh

- 1 1 Ey nübüvvet kelimin hamıde ey sen ki Habīb
2 Kā'im ol leyl şalātında güzel kim kııl edā
- 3 Nışfını kııl kıyām ya ola noqşān ya çok
4 Oqu Furqānı da harf harf ola mümkün ihşā
- 5 Nefs-i nāsa o girān emr-i ‘aziz sende kitāb
6 Kim kıyām gice şedīd qalbce sedīd söz pīrā
- 7 Rūzda kim dīni beyān eylemege mevsim uzun
8 Nāsdan münqatı' an qalb ede zikrim ki be-cā
- 5 9 Bī-şerik her yeriñ O Rabbi vekil edinerek
10 Qavl-i küffāra şabūr ‘uzletini kııl ifā

242/b *Sūretü'l-Müzemmil*

- 11 Mün' amen münkiri burak ki havāle baña kııl
Cüz'ice vaqtde bil bedre hep etdi cezā
- 12 Uḡrevīdir buña var bende girān nār-ı sa'ır
13 Tura ḡulqūmda¹⁴⁹⁵ zakkūm eşed ola belā
- 14 Yeryüzü hem de cibāl zelzeleden ditrer o gün
Qum gibi aqa qarışmaqla cebeller aña
- 15 Eyledim size de meb' uş bu Resul şāhid ola
16 Böyle Fir' avna ki olmuşdu Resulüm Mūsā
- 10 17 Aña 'işyān ile Fir' avna 'azāb erdi eḡak
Qalsañız küfrde bil bulmaya o günde rehā
- Elem o günde vefir şaç aḡarır şıbyānda
Āsumān yarılıp emrim ola bir bir hep edā
- 18 Her biri yine bunuñ kim ki qabul etse bunu
Haq sebilinde olup olmuş olur qurb zīrā
- 19 Seniñ ile oluyor tã'ife var ma' lūmum
Gicelerde şülüşān içre namāz olur edā

¹⁴⁹⁵ Metinde “ḡulqūqda” yazılmıştır.

- 20 Ya ki nişf ü şülüşü öylece oluyor lîk
Gündüz ü gice muhavilleri emr-i Mevlâ
- 15 Bir siyâkda tutup ihşâyâ degilsiz kâdir
Bunlara ‘afv vücüb bil ki teheccüd haqqâ
- Anı âsân derece nâfileten kılsunlar
Ki teheccüdde nebîye heme vâcibdir edâ
- Nâ-mizâclık işi vü yolculuk eder luţfum
Hem cihâd kılar ola böyle suhûletde buña
- Borc namâzı kılasız hep de zekâtı veresiz
Özgece de şadekât baña ödünc ecr evfâ
- Kılsañız hayr ede ‘indimce büyük haq bilesiz
Dileyiñ ‘afvımı bil ‘afv ile raḥmım evfâ
- 20 Şalavât bizleredir hişn-i haşîn-i dâreyn
Dâ’imi ede Ḥabîbine Ḥudâ lâ-yuḥşâ
- ‘Ukadı nûr vurulur câmesi mânend-i kelîm
Nûr nişân bil ki be-kuṭbiyyet Dügümlü Baba
- Sûretü’l-Müddeşsiri Mekkiyyetün ve Hiye Sittün ve Ḥamsüne Âyeh*
- 1 1 Ey Ḥabîbim ki nübüvvetle libâs örtünücü
Çâr şeb-i ‘izz ile lem‘ası meh ü mihr-i semâ
- 2, 3 Korkudup qahrım ile Rabbiñi eyle tekbîr
4 Ola şevbüñde tuḥûr bizce heme ders eclâ
- 5 Her güneşden nice ma‘şûmsañ ola pek taqvâ
6 Kılma minnet baña pek berî ediyorsuñ edâ
- 243/a *Sûretü’l-Müddeşsir*
- 7 Ya verüp kimseye mâl isteme bundan ere çok
Şabrı kııl Ḥaqq yoluna hep şu da ders bu gûnâ
- 5 8, 9 Şûr nefhi gün ‘asîr kâfire olmaz bu kolay
10 Baña buraq ola kâfirlere ki qahrım edâ
- 11, 12 Ben yalnız yaradup mâlını vâfir etdim
13, 14 Bunda evlâdı tena‘umda vü mesned evfâ
- 15, 16 Tama‘eyler çok edeyim şunu vermem ḥaşâ
17 Ki ‘anîd âyetime kûh-ı sa‘îr vardır aña
- O Velîd bin Muğîreye helâk erdi hemîn
Yalnız üç veledi buldular îmân zîbâ

- 18, 19 20 Ta' n için fikr u kelām eyledi ihzār ola la' n
Yine la' n ola naşıl eyler o inkār hālā
- 10 21 Sūre-i Mü'min okunduğda bil o işidüp
Kul kelāmı bu degil demiş iken küfr-efzā
- 22 23 Bağdı tekrārca¹⁴⁹⁶ da hüsniñ tuyucağ oldu ' abūs
Alnı buruşdu ' inād ile dönüp kibr-efzā
- 24 25 Dedi ki o degil illā sehere ta' lîmi
Ki beşer sözü olup sihr ki bî-mişl a' lā
- 26, 27 28, 29 Sağara koruz anı kim bile evvel deriler
Şoñra tekmiñ yana tazelenüp nār buña cā
- 30 31 On toğuz hāzini diyor ki zebānı ' adedi
' İlm-i Mevlāda o gencūr qavī fā' iğ zīrā
- 15 Kāfi iken bu melekler diyor az kāfirler
Bu da Tevrāta muvāfiğ bile ehli a' lā
- Hem muvāfiğlik edüp mü'mine imān-efzā
Şübhe eylemeye Ehl-i Kitāb ü mü'min aña
- Reyb ile gönli ' alilleriyle küffār diye kim
Ne murād bula ğarīb şayı edilür zīrā
- Böyle ki diledigim rāh-ı hüdā üzre olup
İhtiyār qavıce Hağ ' ilmim ezelen böyle aña
- Eylesem kimi dālāl üzre qalur böyle demek
Cebri şırf añlama bilür ezeli Hağ aqvā
- 20 Hağ bilür öyle heme çend zebānı ' adedin
Beşere oldu sağar bādı naşihat-efzā
- Mā-sivā'llāha qasem qılmağ olamaz o bil
Bunları yaradana demek eder hep mağzā
- 32, 33 34 Olamaz lāyığı-ı inkār qasem etdi qağra
Leyle kim peyrev-i şeb şubha da kim nūr hağğā
- 35, 36 37 Ki kibār-ı derekātđan biri oldu o mağūf
Kim gerüler ü ilerüler bu fevā'id zīrā
- 38, 39 40 Habs olup nāra nüfūs olmaya aşhāb-ı yemīn
Biri cennet ki bu küffāra eder istinbā
- 25 41, 42 43, 44 Ki sa' ire sizi kim süre dedikde derler
Biz şalāt qılmadığ etmez idik iğ' am fuğarā

¹⁴⁹⁶ A: Bağdı tekrārda hüsniñ tuyucağ oldu ' abūs

45, 46 Bile olduğ o ki ta' n-ı Nebevı kıldı aña
47, 48 Munkir-i haşır edeñ ez-mevt yağın erdi buña

243/b *Sūretü'l-Müddeřsir*

49 Şüfe' ādan da meded olmaya kāfirse o ger
Sem' -i Qur'ān ü nuşında kaçır n'ola aña

50, 51 Ki yābān merkebi şirden kaçır āsā kaçıyor
52 Diler açık şuşufum herbiri destce bula cā

53 Olmaz o bence demek korşmamda gelmekde
54 Ger diler pendimi Qur'ān buña zıkr-efzā

30 55 Kimi dilersem o vāfi mütenaşış ehl-i tařvā
56 Ehl-i tařvā ola hem 'afvıma lāyık eclā

Hağ ki hep fi' lin ezelde bilüp öyle dileyen
Cebri mařz olmayarak cüz'ı irāde bil aña

Yer ü gökler ile 'arşın tolusu ola řalāt
Şāh-ı kevneyn ki nūruyla cem'ı ra' nā

Penbe-zār-ı çār şeb ez-rāz bürünmüşdü güzel
Dest-gāhı 'ömrü toğurdu bu Dügümlü Baba

Sūretü'l-Kıyāmeti Mekkiyyetün ve Hiye Erbe'üne Āyeh

1 Mā-sivā'llāha şasem kılamak olamaz o bil
Bunları yaradana demek eder hep mařzā¹⁴⁹⁷

1, 2 Nefs-i levvāmeye hem rüz-ı kıyāma da şasem
3 Kim der öldükce 'izāmında degil cem' ařlā

4 Parmak ucu kemügün cem' e bile ben Qādir
5 İster insān özü peşinde kim inkār ebedā

6, 7 Der ne dem rüz-ı kıyām maşlabı ki istihzā
8 Göze řayra gele māh-ı nūrda olmaz eclā

5 9 Ğarbdan mihr ile māh ede řulū' cem' olup
10 Nereye kaçmalı demekdedir 'aşı eclā

11, 12 Kaçacağ yer olamaz maşşer şak cāy-ı řarār
13 Denecek ne ederek alışomuşdur buña

14 Şađlasa 'özü dilerse de vücūdu řāhid
Cümle ebřār u bařā'ir diye eclā ařvā

15, 16 'Acele eyleme taşrış-i zebān ezber için

¹⁴⁹⁷ Metin birinci āyet olarak numaralandırılrsa da āyet tefsiri ikinci beyitte başlamaktadır. Āyet numarası tarafımızdan değiştirilmiştir.

- 17 Cem' u takrirce de Kur'an saña nūr eclā
- 18 Saña Cibrīl ile elfāzın okuyunca turup
19 Şoñra ezberle bedīhī edeyim böyle saña
- 10 20 Sezā-yı insān muħıbsız gidici dūnyāya
21 Kıldıñız terk yeriñiz idi cennet zīrā
- 22 Var vücūh parlak o gün Rabbine nāzır olalar
23 Bī-ħicāb hem de muħarrebse devāmla zīrā
- 24 Hem vücūh var ki egilür o gün olur muzlim
25 Kim kırıldı kemüğü şandı nigāh eden aña
- 26, 27 Olmaz inkār denür rūh gelecek ħulkūma
28 Var mı efsūncü vü ħekīm ki ola iħzār aña

244/a *Sūretü'l-Kiyāmeti*

- 29 O bilür ölecegin baldırı derdce tolaşur
30 Sevķ olıcaķ yer o gün ere cezā-gāh-ı Ĥudā
- 15 31 Kim muşaddıķ degil ermezdi zekāt ile şalāt
32 Anda hem yüz çevirüp qaldı o inkār-efzā
- 33, 34 Böyle inkār ile faħran gidüp ehline dedi
35 Ey ki o böyle saña mevt ü sa'ır derdi sezā
- 36 Şanıyor mu qala insān yine mühmelce ' abeş
37 Bu degil midi meni ferce kılandı ilķā
- 38 Şoñra budur uyuşaq qan yaradup tesviye de
39 Eyledi erkek ü nisvān iki şınıfı zībā
- 40 Böyle kılan mı degil meyyiti iħyāya Qadīr
Bil kim ilzām ü iskāt bu deliller aqvā
- 20 Qalmayup nev' -i şalāt ile selāmdan bir şey
Ĥaķ Ĥabībiyle hep āline de kılsun ebedā¹⁴⁹⁸
- Qalmasun¹⁴⁹⁹ nesnesi raħm u berekāt nev' iniñ
O Resūlü ile hep āline etsün zībā
- Degil illā bütün ' ālemlere raħmet o Resūl
Nūru da mebde' vü menşe' ezeli vü ebedā
- Nūru a' mā göremezse de güneşle aña da
Erdi inbāt zurū' u ki ma' aş ez-dūnyā
- Sesde Dāvūdī zehī sem' a gelür kām-ārā

¹⁴⁹⁸ A: Ĥaķ Ĥabībiyle hep āline de kılsun eclā

¹⁴⁹⁹ A: qalmaya nesnesi raħm u berekāt nev' iniñ

Sûretü'l-İnsâni Medeniyyetün ve Hiye İhdâ ve Selâsüne Âyeh

- 1 1 Dedi Ca' fer-i Şâdıķ o demek ey insân
Hiç zamân var mı seni olmaya zâkir Mevlâ
- 2 Yaradup nisve ricâl nuţfelerinden insân
İşidici vü görücü etdim anı ben hâlâ
- 3 Küfr ü İslâm ile yollar irâ'e kılarak¹⁵⁰⁰
4 Lâle vü zencîr u sa'îr kâfire hâzır eclâ
- 5 Bulur ebrâr-ı şerâb kâse ile cennetde
Büy u levni ola kâfûr-veş o bil ra' nâ
- 5 6 Öyle bir çeşme ki hâşş kıllarım içüp de anı
Emeli üzrece de anı kıllarlar icrâ
- 7 Râh-ı Bârîde olan nezre vefâ eylerler
Derdi bâhir uzun günden olur kôrķu buña
- 8 Fuķarâ ile yetîm ile esîri anlar
Râh-ı Haķda yidirirdi o da muhtacken aña
- 9 Der bu Haķ için olup şükr ü mükâfât dilemem
10 Kôrķup Allâhdan o gün ki o 'abûs yevm-i belâ
- Böyle bu cümlece menķül Hâseneyn bürd bulup
Ebeveyn nezr-i şiyâm kıldılar üç gün buña

244/b *Sûretü'l-İnsân*

- 10 'Amel ecri ya ki ödünc bularak nân-ı şa'îr
Kâni' an kılacek iftârı faķaķ bu gûnâ
- Geldi bir leyl faķîr yine ikincisi yetîm
Hem üçüncü de esîr geldiler hep etdiler 'aķâ
- Yalnız şu ile ikisi tutup üç gün oruc
Kıldı nâs içre demek Rabb-i Celîl öyle şenâ
- 11 Haķ edüp anlara şavnı bu gûnüñ şerrinden
Yüzlerin kıla tebessümde sürüru a' lâ
- 12 Şabrınıñ ecri cinân şâfî şeyâbı da harîr
13 İttikâ câyı serîr kerem ü serd şanma aña
- 15 14 El-Haķ eşcâr-ı cinân gölgeleri kıla karîb
Meyvesi râm olarak isteyecek ere buña

¹⁵⁰⁰ B: Küfr ü İslâm ile yollar irâ'e kıldık

- 15 Sīm u billūr gibi şāf iç görünür ke's ü sebū
16 Getürülüp kılinur rütbe-i meyli isķā
- 17 Zencebīl ṭab' ı ṭarablu verilür ke's-i şerāb
18 Selsebīl nāmı olan cūy daḥı şāf u ra' nā
- 19 Gençligi dā'imi vildān geliyor aña kim
Şadefinden saçılan incü gibi bil maḥzā
- 20 Kānde baksañ orada ru'yet olup mülk-i kebīr
21 Elbīse ince vü qalın levni yeşil bu dībā
- 20 22 Sīm bilezik ṭaḳınur saķı ede Ḥaḳ ḥamr ṭuhūr
Budur a' lālara şiddiķ bulur aniñla liķā
- Saķini kendüye isnād eder aniñçün Ḥaḳ
Sa' yiñiz olmada meşķūr ere ni' met eclā
- 23 Ey Ḥabībim saña tadrīc ile verdim Ḳur'ān
Şabri ḳıl naşr u şafā bul bize ta' līm icrā
- 24 Ya' nī küfrān ü günāhı ḳılana olma muṭī'
25 Gice gündüz ederek zikrimi her ānca edā
- 26 Giceniñ iki namāzıyla teheccüd ḳıl çün
27 Bunlar ' ācil dileyüp fikr-i şedāyid yoķ aña
- 25 28 Yaradup bunları mafşallarını berk etdik
Dilesem yaradırım digeri ṭaḳvā-efzā
- 29 İşbu sūre ile Ḳur'ān heme pend-i İzid
Dileyen dinleyerek bulmalıdır rāh-ı Ḥudā
- 30 Dilemezsiz yine ancak dilemiş Ḥaḳ ḳaderi
Kim ' Alīm ḥikmetini eyleyicidir eclā
- Cebri şırf añlama cebr-i mütevasıttır o da
Ezel ' ilminde hep eşyā buña te'yīd ebedā
- Ya' nī cüz'īye irāde var iken bizlerde
Eylemez ' ilmi taḥalluf ederiz olur edā

245/a *Sūretü'l-İnsān*

- 30 Pādişāh bendeleriñ ḥālını evvel bilse
Etmese cebri hep inkārsa da ger şu gūnā
- Cebri şırf ermeyüp ammā görünür cebri gibi
Ḥaḳ-ı Ḥaḳ ermese ḳul ḳaşdını bulmaz der-edā
- 31 Mücrimince aña ki Ḥaḳ dilese raḥmet eder
Kāfire etdi müheyyā elem-i ḳahr-efzā

Haḡ selām eyleye maḡbūbuna hem ḡürmetine
Eyleye luḡfu bizi ḡaşren aniñla rüfeḡā

Hiç ayırmaya dünyāda rızāsından hem
Sāyesinde ere ʿ uḡbāca da hep luḡf eclā

35 Öyle çün gördü faḡır ile yetīm ile esīr
Luḡfu muḡtācken açar anla Düğümlü Baba

Sūretü'l-Mürselāti Mekkiyyetün ve Hiye ḡamsūne Āyeh

1 Mā-sivā'llāha ḡasem ḡılmaḡ olamaz o bil
Bunları yaradana demek eder hep maḡzā

1, 2, 3, Kütübüm ile melek kim gidiyor rīḡ esiyor
4, 5, 6 Şunlara ola ḡasem şöyle demek bil zībā

Emrimiz ile ʿ azāb ile melekler ki şedīd
Gidiyor böyle ḡasem böyle buña erdi maʿ nā

ḡāşş u ʿ āma kütüb ü dīn muḡassem melege
Ya irāḡede eser rīḡe yemīn bil zībā

5 Haḡḡ u bāḡıl ile ḡayr u şer ayıran melege
Ya şehāb sürmede rüzḡāra ḡasem bil maʿ nā

Rusüle hep kütüb ü vaḡy melegine de olur
Ülū'l-ebşārı ya o rīḡ ki olur zīkr-efzā

Kütüb ü vaḡy melegi zīkre sebeb o rīḡ kim
ʿ Ābide raḡm ü muʿ annidce idi bīm-nümā

7, 8, 9 Vaʿ dimiz yevm-i ḡıyām baḡana encum bī-nūr
10, 11 Şaḡ idi gök bu cibāl ḡala perākende şuña

12 Ümemine rusül o yevm getürülür şāhid
Denür anlar ne gün için ḡalıyordu ḡatʿ ā

10 13 Mü'min ü kāfiri faşl için eren gün mīḡāt
14 Yoḡ idi gören anı kim diye ḡaḡḡıyla saña

15, 16 Vay o günde aña kim bunu inkār-efzā
17 ḡahrımı buldu selef peyrevi aḡlāf ḡaḡḡā

18 Ederiz mücrime böyle ki devāmdan taḡzīr
19 Vay bu günde aña ki dedi olmaz buña

20, 21 Bir zelīl şu ki menīden yaradup da sizi bil
22 Üstüvār-ı raḡmde ḡurdurdum ere mevsim aña

24 ʿ Āleme şoñra getürdük ki güzel ḡādir biz
25 Vay o günde aña ki o ḡilāf der zīrā

245/b *Sūretü'l-Mürselāt*

15	25, 26 27	Çılmadığ mı emvāta vü ahyāya mağar Yüce kühlar ederek şatlu şu verdik evfā
	28 29	Buña münkirlere şu yevmde vaydır ki denür Bunu münkir ediñiz gidiñ ‘azāba ħālā
	30 31	Bil cehennem şumanı gölgelü üç řübe gideñ Şu degil def‘-i ħarāret ü ‘alev eden cā
	32 33	Çaşr-ı ekberde ħarīķ gibi řerāresin atar Levn-i nār ile o bir şarı dere ħahr-efzā
	34, 35 36	Vay o gün buña ki o ħāl-i sa‘ire münkir Söyleyemez olamaz ‘özre icāzet zīrā
20	37 38	Vay o yevm aña ki münkir ki budur yevm-i faşl Ĥaķlu ħaķsız bilinür řoplanaraķ ħaķ aña
	39 40	Ĥileñiz varsa ‘azāb ermeye ediñ ki muĥāl Vay řunuñ ħāline kim bu günü münkir ebedā
	41 42	Etkiyā gölge vü ırmāklu cinān içre mekīn İstegi üzre erer meyve-i ra‘nalar aña
	43, 44 45	Hem denür yiyiñ içiñ ‘āfiyet o ecr ü řevāb Muĥsine böyle o gün münkiredir vay eclā
	46 47	Dünyevī mişl-i behāyim ye vü geçiñ ey mücrim Denilür vay şu günüñ münkiriniñ ħaķķı be-cā
25	48 49	Hem namāz kılmadı emrim iken o kılmaz idi Vay o gün ki o mükezzib ise inkār-efzā
	50	Buña inanmasa sā‘ir kütübe mi inanur Dendi lāzım bu Çūr‘ānda diye (<i>Āmennā</i>)
		Cümle zerrāt u vücūdlar ‘adedince de selām Ola el-ĥaķ Ĥabībe o heme mihr-i hüdā
		Görse mechūlu behāyim ile kılsa teřbīh Şoñra bellü idi kim keřf-i Dügümlü Baba

Sūretü'n-Nebe'i Mekkiyyetün ve Hiye Erbe'üne Āyeh

1	1, 2 3	Mekke ehli büyük olan ħabere řālib olur Ki tereddüde kimi kıldılar inkār zīrā
	4 5	Bu ħarībdir ki görür mevt ü şubürda hem de Şoñra bi‘şetde de bilür olur el-ĥaķ icrā
	6, 7	Size dünyāda mağar u kühları da miĥ gibi

- 8 Kıldık ezvâc olarak sizleri de nesl-efzâ
 9, 10 Uykuyu rāhat için gice bil elbîse gibi
 11 Gündüzü kıldık olur bunda ma' aşlar peydâ
 5 12 Bî-ḥalel üzeriñize yedi gök yaptık idi
 13 Hem de parlaḡ sırâc-ı şems o da luḡf-ı Mevlâ
 14, 15 Cârî bārânı şehâb-ı ' aşr edici hep bu kerem
 16 Ki ola ḡabbe nebât müttasıl eşcâr peydâ

246/a *Sūretü'n-Nebe'*

- 17 Faşl-ı aḡkâm olıcaḡ yevm-i kıyâm mevḡūtdur
 18 Şūr-ı ḡaşr öfrülerek fevcen olursuz isrâ
 19 Açılup gökler olur bāb ü cibāl zerre gibi
 20 Girecek şoñra serāb şekline kim ya' nî hebâ
 21, 22 Bir raşadḡāḡ cehennem ki cinān ehli geçüp
 23 Kāfiriñ oldu ḡarāḡāḡı ḡalurlar o maḡzâ
 10 24, 25 Müşrike uyḡu vü bārid şü da yoḡ ancak irin
 26 ḡaynayan şü ki bu çün fi' lce evfaḡdır aña
 27, 28 Ba' şı da ummadı āyāta inanmaz idiler
 29 Deriz o yazılı dadıñ ere ḡahrım enmâ
 30, 31 Şuleḡālarca felāḡ bōstān üzüm aşması hep
 32, 33 Tāze kızlar ḡadeḡ-i pür-mey olur çok i' tā
 34 Ḳonmayup ḡüşe yalan bāḡıl olan şoḡbetler
 35 Va' d-i Ḳaḡ hep ' amelinden çok olur buña ' atâ
 36 Yer ü eflāk ile beynindekiniñ māliki Ḳaḡ
 Cümle be-Rāzıḡ O dur izinsiz olmaz söz aña
 15 37 Bil melekler ile rūḡ şaf ola o gün be-ḡıyām
 Söz demez izn olıcaḡ kıldı şavāb ile edâ
 Cümle tefsİRde bu rūḡ vaşfi da Cebrâ' ilin
 Ya denür rūḡlara me'mūr-ı melek daḡı aña
 Ḳaḡ bugün Rabbine kim kesb-i şevābla varmaḡ
 Tālib olsa ola imānda itā' at icrâ
 39 Biz ḡarīb olan ' azāb ile sizi ḡorḡuduruz
 40 Herkes ef' āli o günde göricekdir eclâ
 N'ola ki ḡāk olaydım diyecek kāfir o gün
 Ḳaseden mü'mine şeytānda der o günâ
 20 (*Küllî āti*)ye ḡarīb dindigi ma' lüm u şehİR

Bakılınca selef bizce de aķreb ebedā

Eyle ey Bārī Resūlüñe selām hürmetine
Ėayrı ki hep diler aĖbāblara kıl bunca ‘aķā

Şerri mağv eyle anıñ hürmetine öyle ki o
İlticā ile saña mağvı eder idi du‘ā

Ecre aķup kīse-i aĖzıñı mālā-ya‘nī
Verme bī-hūde bu vaşfında Dügümlü Baba

Sūretü'n-Nāzi‘āti Mekkiyyetün ve Hiye Sittün ve Ebe‘üne Āyeh

- 1 1 Kāfirīñ rūĖunu şiddetle alıcıya ķasem
2 Mü‘miniñ rūĖunu mün‘im alana da Ėaķķā
- 3 Hem O ervāĖımı mü‘minleriñ incü gibice
Nez‘ ediyor tılcı bil ola tılcı-āsā
- 4 Ta‘ata sebķat ü dünyāca müdebbir bulunan
5 Her melek Ėaķķına ki Rabbinedir böyle edā
- Mā-sivā’llāha ķasem kılmaķ olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep maĖzā

246/b Sūretü'n-Nāzi‘āt

- 6 NefĖ olup şūr olur zelzele her sākine de
Cümle rūĖ şāĖibini eyler imāta Mevlā
- 5 7, 8 NefĖiñ ikincisi peyrev gelüp iĖyāyı bulur
9 Ėalb u dīdesi o Ėün ķorķup olur hevl-nümā
- 10 Kefere der bize Ėaķ red mi kılar yine Ėayāt
11 Ėürüyüp sāde kemük ķalmış iken biz āyā
- 12 Böyle Ėaşre gider isek der ola bizce ziyān
13 Sehl ola Ėaķķa ki bir nefĖ ile eyler iĖyā
- 14 Düz yere cem‘ olunur cümlesi de bu Ėalkıñ
(SāĖhire) dendi Ėūdüsde Ėeñişecek bir cā
- 15 Verdik evvelce Ėabībim saña Mūsā Ėaberin
16 Şöyle ki şabr ola pek Ėaķ aña da kıldı nidā
- 10 17 Eyle Fir‘avna ‘azīmet ki azup küfr etdi
18 De ki pāk olmaķ için meyliñ olur mu āyā
- 19 Ėaķķa yol buldurayım Ėavf ile nef‘i bulasın
20 Diyerek kıldı kebīr mu‘cizeyi lem‘a fezā
- 21, 22 Kızbdır diyerek ‘āsi olup o sa‘yi idi
23 Emri ibtāl dedi cem‘iyyet edüp bu Ėünā

- 24, 25 Hep siziñ rabbiñiz eşnâmlarıñ a' lāsıyım
Dedi etdik dü cihânda buña şiddetle cezâ
- Yazıyor bil ki Futūhâtda da pîr Muhyiddîn
Öyle Fir'avn ü Nemrûdu da nârda ebedâ¹⁵⁰¹
- 15 26 Olmalı havf-ı İlâh ki heme 'ibret vardır
27 Siz midir sa' b yaradılmağda veyâ gökde binâ
- 28 Eyledi ref' ile bî-'ayb şunu bil tesviye Hâk
29 Giceler kaplı olup rûz ile kıldı eclâ
- Hâkka güçlük olamaz hîç görünüşcesi bu hep
Ya'nî kim kudretiniñ câhilinedir hâkğâ
- 30 Yaradup bu yeri meskençe size etdi basî
Bil görünüşçe kebîr kim küredir şu gūnâ
- 31, 32 Āb u mer' a kılarak kıldı cibâlle merhūn
33 Siz¹⁵⁰² ü hayvânlarıñıza bu ta' ayyüş evfâ
- 20 34 Çün niğam-ı ekberi kim yevm-i kıyâmet erecek
35 Bilür insân neye sa' y eylemiş ise eclâ
- 247/a *Sûretü'n-Nâzi'ât*
- 36, 37 Her başîrâna cehennem görünür kim kim azup
38, 39 Etdi tercih-i cihân anda cehennem evfâ
- 40 Kim ki dergâhımı efkârda hevâyı mâni'
41 Bunca merci' olıcağ beyt-i cinân neş'e-fezâ
- 42, 43 Ey Hâbîbim şoralar saña kıyâmet gününü
44 Müntehü'l-'ilmi aniñ Hâkda şorulmaz bu saña
- 45 Sen hemân muhterizi olanı tehdîd edici
46 Kefere anı göricek ola nâsı gūnâ
- 25 Cümle kabrinde vü cihânda hemân egletdiği
Bir günün cüz'isi deñlü diyecekdir mağzâ
- Cümle 'âlem sözü vü enfâsı elhâzı degin
Ede Yezdân Hâbîbine selâmı ebedâ

¹⁵⁰¹ Muhyi'd-dîn-i 'Arabî küddise sırrihu'l-a'lâ hazretleriniñ Futūhât'da bu vechle yazdıkları Rūhu'l-Beyân Tefsîr-i şerîfinde dağı muşarrağ olup şâyed ki Futūhât'ın ba' zı nüshalarında bulunmaz ise 'inâden yazılmamış demektir. [Ya'nî güyâ ki pîr-i müşârün ileyh küddise sırrihu'l-a'lâ hazretleriniñ Fir'avnuñ imânına zâhib imiş. Denilmesi bî-aşl olduğu ve bunu isnâd edenleriñ zu' munca âyet-i kerimeye de nikâl-ı âhîreti vü ulâ buyrulmayıp nikâlu'l-âhîreti ve'd-dünyâ buyrulmuş olsa iki cihân demek olur idi. Bu hâlde nikâl o ki nikâl-ı uhrâ demektir. Deyü söyler ise de añların dimeğiñ münâşib olsa âyetde nikâlu'l-ülâ ve'l-uhrâ olmak iktizâ edeceği ve âhîret muqâbili olan ulâ dünyâ demek olduğu âhret muşarrağ olup ve bu şüretle iki cihân ya'nî dünyâda garğ ve 'uğbâda harğ ile cezâ bulduğı bâhirdir. "Size" zamirindeki yönelme hal eki vezin gereği düşrölmüştür.]

¹⁵⁰² "Size" zamirindeki yönelme hal eki vezin gereği düşrölmüştür.

Çend gūne mevti merāk kıldı idi bir mü'min
Keşf edüp dedi bil āsān saña Dügümlü Baba

Sūretü 'Abese Mekkiyyetün ve Hiye İşnetāni ve Erbe'üne Āyeh

- 1 1 Sebebi şanma 'abeş da' vet-i dīn eyler iken
2 Gelüp a' mā emeli kıla aña pend icrā
- Bu büyük da' vete o bilmedi söz karışacak
Harf-i ' ayn-ı ' abes-āsā çatarak ebri buña
- Yüzü döndürdü nebī kıldı bu āyet ki nüzül
Anda a' mā gelecek etdi deyü bu gūnā
- 3 Ya' nī me'mül o da ki nuşhuñu kılsun da kabül
4 Bula nüzhet heme hāl etmemeli böyle aña
- 5 Dünyevī bunlar aña bir ki ger imān etse
Kavme de şevk-fezādır buña sa' y efvā
- 5, 6 Bil o kim māla güvenmiş dilemez nuşhu kabül
7 Pek çalışdıñ buña tahtır degil borc saña
- 8, 9 O kimesne ki serī' an gele hā'if der-' aqab
10 Anı bil hem de ki Furkānla olup nuşh-efzā
- 11, 12 Kim diler bunda alur nuşhu şahāyıfda turur
13 ' Aybsız pāk u kerīm qadri ' aẓim ü a' lā
- 14, 15 Levhden bil bularak yazdı kirām kātibler
16, 17 La' net o kimseye kim eyledi küfrü aqvā
- 10 18 Derki olmaz mı neden böyle yaratdı Mevlā
19 Nuţfeden yaradup oldu buña taqdīr-ārā
- 20 Nice hey'etlere tahtıl ile ihyā kıldı
Verdi mīlād ü nümāsında da yüsrü haqqā
- 21 Şoñra da kıldı imāta yere defn etdirdi
22 Hem yine kim dileyince de ediyor ihyā
- 23 Līk nās emrini haqqıyla edā etmezler
24 Baqa me'küllere esbāb-ı hayāt kıldım aña
- 25, 26, 27 Maţar inzāl ederiz yer açup inbāt kılarız
28, 29 Daneyi hınţa üzüm yonca gibi çok eşyā

247/b Sūretü 'Abese

- 15 30 Zeyt ü hurma vü hadā' iqla de şıq u ekber
31 Buña her dürlü nihāller keremim hep hālā

- 32 Verdik envā' ını meyve vü yaban otlarınıñ
Size hayvānlarıñıza ere ni' met-efzā
- 33, 34 Bāng-ı maḥşer gelür ol rüz kişi kıлмақта firār
35 Dāder ü ana eb u zevce benīnden ḥaḳḳā
- 36, 37 Her kişi şunda birer işde baḳamaz aña
38 Var vücūh parlaḳ u müjde gelerek ede şafā
- 39, 40 Hem vücūh var ki ğubār-ı elem ile nürsuz
41, 42 Kāfir u fācir o bil kim bulamazlar yüz aña
- 20 Eyle ey Bārī Resūlüñe selām bī-ḥad eḥaḳ
Bizde var ḥaḳḳı' azīm eyle anıñla sen edā

Böylece yevm-i firār ermeden aḳdem şābit
Eyleyin labl-i derūnu dedi Düğümlü Baba¹⁵⁰³

Sūretü'l-Tekvīri Mekkiyyetün ve Hiye Tis'a 'İşrüne Āyeh

- 1 1 Güneşiñ lem' aca meslūb ü dürüldüğü dem
2 Hem de encüm ḳararup ḥāke olunca ilḳā
- 3 Hem cibāl ḳal' u mekānından olunca teb' id
4 Hem de ḥāmil deve ta' ṭil olıcaḳ ger ra' nā
- 5 Vaḥşi hayvān gelecek digere mūnisler-veş
6 Hem o dem ki ḳarışa ya ḳuruya her deryā
- Dendi bu altısı olur hem de dünyā içre
Gelecek altı da maḥşerde olup hep icrā
- 5 7 Nefisler birbirini cins ü mūḳārin bulıcaḳ
8 Hem şorulduḳda o ḳız kim telefı bu günā
- 9 Cāhiliyyetde diri yere gömülen ḳızlar
Şorulunca ne günāh mūriş-i i' dām aña
- 10 Hem açıldıḳda her ef' āl yazılı defterler
11 Hem semāvāt olıcaḳ ref' u ser-ā-ser imḥā
- 12 Hem cehennemde ḥarāret olıcaḳ pek efzūn
13 Hem cinānlar ḳılıcaḳ ehline ḳurbu evfā
- 14 O zamān nefis bilür her ne ki fi' l işlediler
15 Buyurur hem de ḳasem böyle de Tañrı ḥaḳḳā
- 10 16 Ki ḳasem encüme kim gizlenerek şems olıcaḳ
Leyle tābān oluyor nāḳil-i burc u mecrā
- 17 Hem giceye ki ḳaranlıḳ veriyor geldikde

¹⁵⁰³ 30 ile 42. āyetlerin tefsīri, B nüshası c. 2, s. 334-335'ten alınmıştır.

- 18 Dağı fecre ki asem her gün olur nr-efz
- 19 Her birini de demek Rabbine eyler asem
Dendi ur'n Cibrl bu kelmm maz
- Sebebiyyetle bu isndı yine ' ide bil
Çünki mans adm Tarı kelm ebed
- 20 Vstdır ki zeh böyle buyurur bhir
(¹⁵⁰⁴عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ) eyledi andan isr
- 15 Lk ' indini de yine meknca eremez
a münezzezh bu da bil kim refen urbu aa
- Cins-i insn-ı rus'le ıldı anı a irsl
Eda-ı nev' -i melek uvveti a evf

248/a Sret'l-Tekvr

- 21 Bil feleklerde mu' nf-ı melekler böyle
Bu vestnda emn etmede yezdn a
- 22 Sizce obetde Reslm yine mecnn degil
Hiç neblerce cnn ' illeti ermez a' 
- 23 Ufu-ı arkca da ıldı o Cibrle nigh
Ki görüp ret-i asliyyece de ne gn
- 20 24 Gizlü vay olsa zeh bil size bul eylemeyüp
Klmada yine beyn bu ki neb ems-s
- 25 anma eytn-ı racm avli ola u Furn
26 Anı inkrca nereye gidiyorsunuz y
- 27 Degil ill heme ' lemce o zikrim olur
28 Mstamlik dileyen kimse olur km-rev
- 29 Hiç dilemezsiz anı kim dilememi Yezdn
Hep adm ' ilm u irde olamaz ulf aa
- Bildi cz'ye irde nice marf olur
Bil ki diler ezeli biz yine mutr amm
- 25 Bil hep ' ilminde murdnda ilf bulunmaz
ul ılar cz' irdeyi muvfqdır aa
- Eyle y Rab abbine selm rmetine
Ver baa ayrı sen a' lem anı v ben chil aa
- ıl ann rmetine erri de def' u ' afv

¹⁵⁰⁴ "O Kur'n gerekten deerli, güçlü ve arın sahibi katında itibarlı, bir elinin sözüdür." Tekvr Sresi, 81/20.

Sen bilüp ü ben bilemem yine her hâlde recâ

Ħabl ile muĦtırâ bendi oluyor parmağda
Añdırır Ħaşri eĦağ cismini Dügümlü Baba¹⁵⁰⁵

Sûretü'l-İnfiţâri Mekkiyyetün ve Hiye Tis'â 'Aşrete Âyeh

- 1 1, 3 Var zamân yarıla eflāk nice yıldız döküle
4, 5 Ħarışup ebĦur u hem Ħabr ede ref' mevti
- 5 Herkese bellü ne edüp de o ne eylemedi
Ne verir ey benî Ādem bu Ħururu 'acabâ
- 6, 7 Kim seni yaradana Ħıldıñ o küfr u 'işyân
8 Verdi ta' dîli nice diliyor eyler inşâ
- 9 Küfr ü inkâr Ħıyâmetde şaĦîĦ olmaz Ħiç
İstinâd Ħağca ise olalar imânda aña
- 5 10, 11 Ħıldım a' mâliñizi Ħıfza melek ben me'mür
12 O kirâmdır yazıcı bellü hep ef' âl u edâ
- 13, 14 Şunda ebrârda na' im mesken füccâra caĦîm
15, 16 Küfre çıkmaya erüp de Ħıyâmetde aña¹⁵⁰⁶

249/b Sûretü'l-İnfiţâr

- 17 Hevlini rüz-ı cezânıñ saña ne bildirdi
18 Bilinür şey degil o bilmege Ħaşş pek evfâ
- 19 Kimse kimseye o Ħün nef' i Ħılamaz illâ
Ben şefâ' atle bir emri Ħılayım buña 'atâ
- Ħıl Resüle şalavât yâ Ħağ emel fevĦince
Ki salâtla erelim aña ol erdire saña
- 10 Evliyâsı da şefâ' at ede bā-emr-i Ħağ
Rü'esâdan heme şu zümrede Dügümlü Baba

Sûretü'l-Muţaffifîne Mekkiyyetün ve Hiye Sittün ve Selâşüne Âyeh

- 1 1, 2 Bunlara vay ki Ħılup kîle vü vezni noĦşân
3 Kendüye tām alup anı Ħıla noĦşân i' tâ
- 4, 5 Bu da bilmez mi teyekĦunla büyük Ħün ola Ħaşr
6 Nâs olur Ħayy [u] Kerîm emrine Ħâ'im Ħağ' â
- 7, 8 Ħâh-ı siccînde fenâ defter-i füccâr ĦaĦîĦ
Kimse bilmez saña siccîni ne Ħıldı inbâ

¹⁵⁰⁵ Tekvîr Sûresi'nin tefsiri, B nüshası c. 2, s. 336-338'den alınmıştır.

¹⁵⁰⁶ 1 ile 16. âyetlerin tefsiri, B nüshası c. 3, s. 690-691'den alınmıştır.

	9, 10 11, 12	Yazılı böyle kitāb vay mükezzıblere kim Münkir-i yevm-i cezā esved olur münkir aña
5	13 14	Şu der efsāne-i eslāf okunursa kitāb Söz degil cürm ile kendü diline perde-fezā
	15, 16 17	El-Ḥaḫ o gün kapalu aña der-i rü'yet ü kām Nāra konup da denür bu ki siz inkārda şuña
	18 19	Cāy-ı eḫaḫ defter-i ebrārla zehī ' illiyyin Kimse bilmez saña etdi anı da ne inbā
	20, 21 22, 23	Yazılup defter-i ebrār muḫarreb getürüp Seyr-i etrāfda cinān içre serir pek ra' nā
	24, 25 26	Ferḫ-i en'umu rü'yetde bile fehm olunur Miskle maḫmür-ı şerāb verile ḫāşş u zībā
10	27	Misk ü nür-ı mühr buña tālib ola tālibler Ḳarışur çeşme-i tesnīmden aña āb-ı bālā
	28	Ab-ı tesnīmi muḫarrebler için sāde faḫaḫ Heme ebrāra ḫarışık bu da olur i' tā
	29 30	Dünyevī mü'mine güler kefere vü fecere Faḫrını çeşm ile imā ediyor istihzā
	31 32	Ehline bu feraḫınca dönerek müstehzī Görse der bunlara azmış ḫılup imān ifā
	33 34	Müslime gözcülüge olmadı idi me'mür Ḥaşr ile anlara mü'min edecek diḫk a' lā
15	35 36	Oturur cevher-i erikede nigāh eylerler Ne ' acib olur ' azāb kāfire işince revā
		Ḳıla Ḥaḫ ḫıl ' adediyle de Resülüne selām Bende ser-rişte bulam (' indeke zülta ¹⁵⁰⁷) ebedā
		Vāsıta ile şirā etdirüp erse ḫile Keş ü nuşunda zehī verdi Dügümlü Baba

250/a

Sūretü'l-İnşikāḫi Mekkiyyetün ve Hiye Ḥamsün ve 'İşrüne Āyeh

1	1, 2 3, 4	Bil gögü yarılacak tām tıyup emrimizi bu Hep tıyup yer uzayacak çıḫa bundan eşyā
	5 6	Ya' nī kim boş ḫala bu ḫaşr olıcaḫ ey insān Sa' y u hep fi' le bilüp ede cezāsın Ḥaḫ edā

¹⁵⁰⁷ Bkz. İsrā Sûresi, 17/41.

- 7 Mü'mine defter-i a' mālî yemînden verilüp
8 Bil sehîl erdi hesâbı o ' inâyet-efzâ
- 9 O sürûr ile eder ehline ric' at oradan
10 Lîk ardından eren defter-i mehmûm kaç' â
- 5 11, 12 Mağvını râci olur konur ' alevlû nâra
13 Fânî māl u cāhla idi dünyevî o fahr-efzâ
- 14 Haşre râci' degilim şandı görür Hağ fi' li
15 O iki taşımaya da öyle olur hükmi- Hudâ
- Mâ-sivâ'llâha kasem kılmak olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep mağzâ
- 16, 17 Mihr batdıkdâ olan humrete edüp kasemi
18 Kaplayan giceye vü bedre de eder böyle edâ
- 19 Siz şedâ'idce mütabık nice hâlden hâli
Bulduñuzdu ki ey insân bu da ez-hükmi- Hudâ
- 10 20 Cümle küffâr n'ola imânı edâ etmezler
21 Sem' -i Furkân ile secde gelecek etmez edâ
- 22, 23 Sebeb o küfrüne Qur'anadır inkâr bilürüm
24 Kahrımı eyle tehekküm olarak müjde şuña
- 25 Fağat imân ü şâlih ' ameli işleye kim
Ecri cennet veririm kaç' u zevâl yokdur aña
- Ver Habîbinle nebîlerle şafî cümlesine
Ey Hudâ vely ile bir bir şalavâtı a' lâ
- Hep muşallîce şalât üzre teferrük ede bu
Nice hep ' âleme fâ'ik iseñ ey Rab ebedâ
- 15 Kûtb u hağkımda veliyy-i ni' met-i bî-minnetdir
Çünki kâmi be-devâm luţufda Dügümlü Baba

Sûretü'l-Bürüci Mekkiyyetün ve Hiye İşnetâni ve 'İşrüne Âyeh

- 1 Mâ-sivâ'llâha kasem kılmak olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep mağzâ
- 1, 2 Ki bürüc şâhibi gök bildirilen yevm-i kıyâm
3 Hem be-şâhid ü be-meshûd kasemi şu günâ
- 4 Handeğ aşhâbına la' n erdi ki nârî pür-süz
5 Mü'mini arayup o nâra kılardı ilkâ
- 6, 7 Oturup mü'mini seyr etdi o kavm öyle emel

8 İntikâmdır¹⁵⁰⁸ buña kim Rabbine mü'min zîrâ

250/b *Sûretü'l-Bürûc*

5 9 Öyle bir Hâk ki O dur gâlib ü luḫfu mercû
Mülk Aña hep bu yer ü gök ne ki var bellü Aña

10 O ki böyle ederek olmadı tâ'ib aña hep
Uḫrevî nâr-ı sa'îr süz-ı ḫarîḫ bâ-dünyâ

Yağdı kendülerin anıñ büyüyüp işbu nâr
Yazmamışlar melik ü ḫavminiñ ismin aḫvâ

11 Mü'min-i şâliḫe cennât-ı pür-enhâr bâḫî
Bu büyük fevz aña nisbetle küçükdür dünyâ

12 Rabbiñiñ ḫutması ḫahrıyla şedîd pek zürdur
13 O 'ademden yaradup ḫaşre i'âde fermâ

10 14, 15 Tâ'ibe 'afv ü muḫî' i seviyor şâhib-i 'arş
16 'Âlîdir her ne dilerse anı işler zîbâ

17, 18 Ḫavm-i Fir'avn u Şemûd ḫışşaları geldi saña
19, 20 Kâfir inkârca muḫîḫ ḫaḫr-ı ḫadîm vâfir aña

21 Bunlarıñ vehmi gibi olmadı bu Ḫur'anım
22 Levḫ-i maḫfûzda yazılı ḫuruyor kim a'lâ

Ḫıl Resûlüne selâm yâ Rab anıñ ḫürmetine
Ḫasenât ver bize kim dünyevî vü der-'uḫbâ

Nârdan eyle viḫâye ki demek her ekdâr
O eşedir ki caḫîm naş daḫı vârid-res fermâ

15 Sâye-i meḫḫar-ı kevneynde be-ḫaḫ vâḫıf-ı levḫ
Açıyor bendesine nûr gibi Dügümlü Baba

Sûretü'l-Ḥarîḫ Mekkiyyetün ve Hiye Seb'a 'Aşrete Āyeh

1 Mâ-sivâ'llâha ḫasem ḫılmaḫ olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep maḫzâ

1, 2 Felege Ḥarîḫa edüp ḫasemi Ḥarîḫi lîk
3 Kim müdrik ki budur yıldız-ı pür-ḫav' 'ulyâ

4 Hiç bir kimse yok illâ yaza neylerse melek
5 Baḫsun insân ki neden ḫalḫ olur bu zîrâ

6, 7 Şulb u şadr-ı ebeveynden dökülen şudandır
8 Ḫaşre ircâ'ına hep Ḫâdir olur bil bu Ḫudâ

¹⁵⁰⁸ A: İntikâmdan buña kim Rabbine mü'min zîrâ

5	9 10	Sır nümāyān ola yardımcı vü kuvvet yoꝑ o gün Yine öyle asemin kendüye kıldı ĩfā
	11 12	Dönerek cāyına rāci‘ felege etdi asem Hem zemīne ki olur a u me’kel aā
	13, 14 15, 16	Fal-ı akām olup hezl degil bu ur’ān Keydde olur kefere munteimim aru bua
	17	Mehli ver kāfiri ihlākına cüz’i ki bu da aybı inbā ki helāk oldular öyle zīrā
		Yer ü gökler cinān u kaffe-i mābeyn olusu Ola andan da selām o eh-i kevneyne be-cā
10		üfe‘ ā izn-i ĩlāhīyle olur ‘ubāca Orada bāl u per aar zehī Dügümlü Baba

251/a

Sūretü’l-A‘lā Mekkiyyetün ve Hiye Tis‘a ‘Arete Āyeh

1	1	Rabbi asen kılaraq ismini tenzih ez-‘ ayb Kimseyi böyle deme bil bize ta‘ līm bu edā
	2 3	Cümleyi de yaradup tesviye eden Yezdān Rıı tadīr u esbābını hādī Mevlā
	4, 5 6	Otu mer‘ āca ıkarup urudan u süd eden Saa Cibril ile ur’ān oudan a aā
	7	ılma nisyān meger emrim ola nesh u nisyān Gizlü bellü yine a bilmededir hep avā
5	8 9	ıfz-ı vahyi saa āsān ederiz mu‘ lini ol Fā’ide olsa da olmazsa da nāsa zībā
	10 11	orkan Allāhdan anıla mütenalı olur evirir yüzü gider sū-yi caīme efā
	12 13	Ne büyük nār ki irāa ebedā olmaz aa Mevt yo böyle ayāt mürdeliginden de fenā
	14 15	Müfliin bil alıyor küfr u ma‘ āiden pāk Rabbi ismin dil ü dil ile olur zıkr-efzā
		Hem namāzı kılaraq ede saa da alavāt Sizce ey tālīb-i dūnyā bu ayāt mı evfā
10	16 17	Anı tercih mi kılamakda sekiz ‘ubāya Līk aā size de enfa‘ vü ibā ‘ubā

18 Hem şu (فَدُ أَفْلَحَ¹⁵⁰⁹)den sonra hep evvel suhufa
19 Zübde-i İbrāhīm u Mūsā suhufunda taqvā

Seyyid-i ‘ālem ile cümle nebīye şalavāt
Cümle īmān edene de ede ħubbunca Ĥudā

Çār āyāt o dört cānibiñ i‘ mārı deyüp
Pend kıilup cān u fu’addan bile Dügümlü Baba

Sūretü’l-Gāşiyeti Mekkiyyetün ve Hiye Sittün ve ‘İşrüne Āyeh

1	1	Ey Resülüm saña da oldu kıyāmet inbā
	2	Bayılır kırka yüzünde bile müşrik ħaqqā
	3	Rāh-ı bātılda gidüp görmede idi zaĥmet
	4	Ķaplar ‘ālev ile āteşleri ile me’vā
	5, 6	Ĥaşar irin verilür yiyecegi yok ancak
	7	Çalı kim cū‘ı gidermez semiz etmez kaç‘ā
	8, 9	Var güler yüzlü kim īmān u şalāĥ sa‘yi için
	10	Rāzıdır ‘ālī cinānı kılar anlar me’vā
5	11, 12	Gūşa bī-hūde söz ermez aĥar enfa‘ çeşme
	13	Pek refi‘ ola serir ere şerāb ke’s-ārā
	15, 16	Bunda var dizilü ya şıdĥ ile ra‘nā döşeme
	17	Nice yarattık ibil bindire rāfi‘ zīrā

251/b Sūretü’l-Gāşiyeti

18, 19	Fevke bakmaz mı direksiz felegi nice refi‘	
20	Kūhu naşb ile yeri eyledi mebsūt Ĥudā	
	Kürre büyük olıcaĥ baĥana mebsūt görünür Görünüşü gibi Ĥaĥ etdi demek bil inbā	
21	Pendi kııl bunlara sen pend ile me’mūran erüp	
22	Ķılmadım cebre seni şunlara tasli‘ ammā	
10	23, 24	Yüz çevirüp kim eder küfrü ‘azāb ere mezid
	25, 26	Kim gelür ĥaşrede ‘ahde de ĥesābı ifā

استعِذْ بِاللهِ الْعَظِيمِ (وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلَ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ. وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ. فَآتَاهُمُ اللهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسُنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ بَلِ اللهُ مَوْلَايَكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ. سَأَلْتَنِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ. وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحْسُونَهُمْ بِأَذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَزَّ عَنكُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ. إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوَنَ عَلَى أَحَدٍ مِنَ الرُّسُولِ يَدْعُوكُمْ فِي أُحْرَايِكُمْ فَأَتَابَكُمْ عَمَّا بَعِمَ لِيَكِيلًا تَحَرُّنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللهُ خَبِيرٌ بِمَا

¹⁵⁰⁹ “Kurtuluşta ermiştir.” A’lâ Süresi, 87/14.

تَعْمَلُونَ. ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نَاعَسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قَاتَلْنَا هَهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ. نَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا

252/a Sūretü'l-Gāşiyeti

فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُرَى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ. وَلَنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْرَبَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ. وَلَنْ مُمْتٌ أَوْ قُتِلْتُمْ لِأَلَى اللَّهِ تُحْسِنُونَ. فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ. إِنْ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذَلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرْكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ. وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَغْلَ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ. أَقِمْنَ التَّبِعِ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ لَيْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ. أَوْلَمَّا أَصَابَكُمُ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ. وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكَفَرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ. الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُوا مَا قَاتَلُوا قُلْ قَادِرُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ الْمَوْتُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ. فَرِحِينَ بِمَا آتَيْهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ. الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ. الَّذِينَ قَالُوا لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ. إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا اللَّهَ إِنَّ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ. وَلَا يَحْزَنُكَ الَّذِينَ يَسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حِطًّا فِي الْأَجْرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ. (1510)

1510 “Nice peygamber vardır ki onunla birlikte birçok Allâh erleri savaştılar. Allâh yolunda başlarına gelenlerden ötürü gevşemediler, yılmadılar, boyun eğmediler. Allâh, sabredenleri sever. Onların sözü şunu demekten ibaretti: “Rabb’imiz! Günahlarımızdan ve işimizdeki aşırılıklardan ötürü bizi bağışla, sebatımızı arttır, kâfir topluluğa karşı bize yardım et!” Bu yüzden Allâh onlara dünya nimetini ve âhiret nimetinin de güzelini verdi. Allâh işini güzel yapanları sever. Ey iman edenler! Eğer inkâr edenlere uyarmanız, sizi gerisin geri döndürürler de sonra hüsrana uğramış olursunuz. Oysa sizin mevlânız Allâh’tır ve O, yardımcılarının en iyisidir. Kâfirlerin kalplerine korku salacağız. Çünkü onlar, hakkında Allâh’ın hiçbir delil indirmediği şeyi O’na ortak koşular. Onların varacağı yer cehennemdir. Zalimlerin durağı ne kötüdür! Andolsun ki Allâh size verdiği sözü yerine getirdi. Hatırlayın ki O’nun izniyle kâfirleri öldürüyordunuz, ama Allâh size istediğiniz zaferi gösterdikten sonra gevşediniz, emre itaat hususunda birbirinizle tartıştınız ve emre aykırı hareket ettiniz; içinizden kimi dünyayı istiyordu, kiminiz de âhireti istiyordunuz; derken Allâh denemek için onların karşısında sizi bozguna uğrattı. Sonunda yine de sizi bağışladı. Allâh müminlere karşı lütfkârdır. O zaman siz dönüp hiç kimseye bakmadan yukarı doğru çekiliyordunuz; peygamber ise arkanızdan sizi çağırıyordu, kaybettiklerinizin ve başınıza gelenlerin üzüntüsüne katlanabilmeniz için (söz tutmamanıza karşılık) Allâh size tasa üstüne tasa verdi. Allâh yaptıklarınızdan haberdardır. Sonra o kederin ardından Allâh size bir güven, bir grubunuzu kendinden geçiren uyuklama hali verdi; bir grup da kendi canlarının derdine düşmüşler, Allâh hakkında haksız yere Câhiliye düşüncelerine kapılarak, “Bu işten bize ne?” diyorlardı. De ki: “İşin tamamı Allâh’a aittir.” Sana açmadıklarını içlerinde gizliyorlar: “Bu işte bizim görüşümüz alınsaydı burada öldürülmezdik” diyorlar. De ki: “Evlerinizde dahi olsaydınız, yine de haklarında ölüm yazılmış olanlar ölüp düşecekleri yere gelecekerdi. Bu, Allâh’ın içinizde olanı ortaya çıkarması ve kalplerinizdeki şüpheyi gidermesi içindir. Allâh kalplerde olanı bilir.” İki ordunun karşılaştığı gün sizden bozguna uğrayanlar var ya sırf yaptıkları bazı şeyler yüzünden şeytan onların ayaklarını kaydırmıştı. Şüphe yok ki Allâh onları affetmiştir, Allâh çok bağışlayıcıdır, pek halîmdir. Ey iman edenler! Sizler, sefere çıkan veya savaşa giren kardeşleri hakkında -Allâh sonunda bunu kalplerinde bir hasret acısı kılsın diye- “Onlar yanımızda olsalardı ölmezlerdi ve öldürülmezlerdi” diyen inkârcılar gibi olmayın. Hayat veren de öldüren de Allâh’tır; Allâh yaptıklarınızı görmektedir. Andolsun ki Allâh yolunda öldürülür veya ölürseniz biliniz ki Allâh’tan gelecek bir bağışlama ve bir rahmet, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır. And olsun ki, ölmeniz de öldürülmeniz de Allâh’ın huzurunda mutlaka toplanacaksınız. Sen onlara sırf Allâh’ın lütfu

252/b Sūretü'l-Gāşiyeti

Enbiyāda çok idi hārbı eden dīni için
Çok taķısi de me' an kıldı eḫaķ ḫüsn-i edā

Ża' f u ' acz eylemedilerdi ' adūya ibrāz
Şābiriñ ḫaķķına ḫubb-ı İlāh var evfā

Bu taķiler de niyāz ancak idi kıl yā Ḥaķ
Güneh ü fi' lde isrāfımızı ' afv ebedā

Harbde bizlere şābit ḫadem edüp yā Rab
Eyle kāfirlere manşūr bize ol kām-efzā

15

Dünyevī ecr ile ' uķbāca da Ḥaķ ḫüsn-i şevāb
Verdi kim muḫsini sevdiği hemişe eclā

Kāfiriñ tābi' i olur iseñiz ey mü'min
Kıla mürted ki ziyānı size ere aķvā

Rabbiñiz sizlere nāşırların a' lāsı celī
Kāfire ḫavfi ḫarīban veririm şirkde baña

sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allāh'a güven, doğrusu Allāh kendisine güvenenleri sever. Allāh size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O'ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allāh'a güvensinler. Hiçbir peygamber savaşanların hakkını zimmetine geçirmez. Kim böyle bir haksızlık yaparsa kıyamet günü, zimmetine geçirdiğini yüklenmiş olarak gelir; sonra herkese kazanmış olduğunun karşılığı, tastamam ödenir. Onlar haksızlığa uğratılmazlar. Allāh'ın rızasını elde eden, Allāh'ın gazabına uğrayan gibi olur mu hiç! Bunun varacağı yer cehennemdir; o ne kötü bir varış yeridir! Onlar Allāh katında derece derecedir. Allāh onların yaptıklarını görmektedir. And olsun ki içlerinden, kendilerine Allāh'ın âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allāh, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar, apaçık bir sapkınlık içinde bulunuyorlardı. Düşmanınıza iki mislini verdirdiğiniz kayıp kendi başınıza gelince "Bu nereden başımıza geldi?" mi diyorsunuz? De ki: "O, kendinizdendir." Doğrusu Allāh her şeye kadirdir. İki ordunun karşılaştığı günde başınıza gelenler, Allāh'ın emriyle ve müminleri ayırt etmesi içindi. Bir de münafıkları ortaya çıkarması için... Onlara, "Gelin, Allāh yolunda savaşın veya hiç olmazsa savunmada bulunun" denildi. Onlar, "Savaş olacağını bilsek elbette size katılırız" dediler. O gün onlar imandan çok küfre yakındılar. Kalplerinde olmayı ağızlarıyla söylüyorlardı. Gizlediklerini Allāh onlardan daha iyi bilir. Onlar, oturup kardeşleri hakkında, "Bizi dinleselerdi öldürülmezlerdi" diyenlerdir. De ki: "Eğer sözünüzde doğru iseniz, ölümü başınızdan savın!" Allāh yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Bilâkis onlar diridirler; Allāh'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir halde Rab'leri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehid kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar. Onlar Allāh'tan gelen bir nimet, bir lütuf sebebiyle ve Allāh'ın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceği dolayısıyla sevinç içerisinde olduklarıdır. Bunca yara aldıktan sonra yine Allāh'ın ve peygamberin çağrısına koşanlar var ya işte onlardan bu güzel davranışta bulunan ve karşı gelmekten sakınanlar için de büyük mükâfat vardır. Birtakım insanlar onlara, "İnsanlar size karşı asker toplamışlar, onlardan korkun" dediler de bu, onların imanlarını arttırdı ve "Allāh bize yeter, O ne güzel vekildir!" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Allāh'ın lütuf ve keremiyle kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan geri döndüler Allāh'ın rızasına da uymuş oldular. Allāh büyük lütuf sahibidir. İşte o şeytan sizi ancak kendi dostlarından korkutur, mümin iseniz onlardan korkmayın, benden korkun. (Resûl'üm!) İnkârda yarışanlar seni üzmesin; Onlar Allāh'a hiçbir zarar veremeyeceklerdir. Allāh âhirette onlara bir pay murat ediyor; onlar için büyük bir azap vardır. İmanı küfürle değiştirenler, şüphesiz Allāh'a bir zarar veremeyeceklerdir. Onlar için elem verici bir azap vardır." Âl-i İmrân Sûresi, 3/146-177.

Bî-delîl şirk eder o nâra gider süflî var
Bî-sebeb kaçdı Uḥuddan vererek ru'bu Ḥudâ

Size Ḥaḳ va'di bu ki ḥarbde be-kâm kılmışken
Emre 'ișyân u tenâzu' da kılındı icrâ

20

Sizde dünyâ emeli ile giden var nehye
Uḥrevîde emel eden bu iṭâ'at-pîrâ

Tecrübe birbiriñizce sizi siz bozmuş iken
Sizi döndürdü gerü hep şu da kim pür-ma' nâ

Ƙıldıñız tevbeyi kıldırmadı Ḥaḳ istîşâl
Bozdu a'dâyı ki mü'minlere bu dâd icrâ

Ḥarbde küh üzre ṭurup yek digere baḳmadıñız
Çağırınca da Resûl gelmediñizdi ne revâ

Keder üzre kederi bunda cezâ etdim kim
Biri küffâr ilerüleşdi biri şu ma' nâ

25

Ki nidâ kıldı ki şeyṭân bu büyük ḥüzn el-ḥaḳ
Ƙıldı küffâr şehîd bunda Resûlü gūyâ

İşbu ḥarb sūdları gitdi meşâ'ib erdi
Deyü ḥüzn etmeyiñ a'mâli 'Alîm kim Mevlâ

Verdim emniyyet ü ḥâb hem de kederden soñra
Kim bu da ṭavra uyur o da ki hep emn-efzâ

Kimiñiz nefsi ḥalâşını faḳaṭ bilüp ehem
Câhılınca ediyor ḥaḳsız olan 'uzvu baña

Ki diyor va'd-i Ḥaḳ ammâ bize nuşret kılmaz
De ki emr-i ezeli nuşreti de kılar 'aṭâ

30

Gizliyor nefside saña demeyüp de o sözü
Nuşret olsa idi der olmaz eden ḳatlı ammâ

De ki siz beytiñiz içre de bulunsa idiñiz
Ecel erdik de gider maḳtele bi'n-nefs Ḥaḳḳa

253/a Sûretü'l-Gâşiyeti

Cebri şırf kılmıyor O cüz'î irâde cârî
Lîk vukû'a geliyor cebri-veş o 'ilm-i Ḥudâ

Nefsi bildirmek ü ḳalbiñizi taḥhîr demek o
Ki şudürda olanı bilmede Tañrı ḳaṭ'â

Sizde yüz döndüreni ḥarb-i Uḥudda şeyṭân
Eyledi zülde ki kârı idi seyyi' zîrâ

35

Tā'ib olmakla size eyledi 'afvın Yezdān
Çün Hālīm hem de 'Afuv tā'ibe Allāh ebedā

Kalma ey mü'min o kāfir gibi kim der nā-ḥaḳ
Biri yolcu vü cihādda ölecek kim maḥzā

Bizde ṭursa aña der mevt ü ḳatlı ermez idi
Vehmi kim öylede Ḥaḳ ḳılmada ekdār-efzā

Görür a' māli şudūrda eden Allāh der-kār
Ḥazar u rāh-ı cihādda da imāta vü ihyā

Rāh-ı Bārīde şehīd olsañız idi sizler
Ya ki imānla firāşda size mevt yine 'ulā

40

Dünyevī her ne ḳazandı ise küffār bilesiz
'Afv u raḥmım size bundan ola ḥayr evfā

Mevt-i 'ādiyle de ḳatlı ile de ḥaşr olmasız
Baña siz kim ederim o ki sezā sizce cezā

Raḥm-ı Mevlā buña da nerm-i dil eyler bi'l-farż
Ḳılsa ger serd ü girān ṭab' -ı zebāndır Ḥaḳḳa

Kim perākende olurlar idi eṭrāfiñdan
'Afv ḳılıp 'afv-ı Ḥudāyı da niyāz ḳıl buña

Eyle tatyīb için anlarla da hem ḥarb-ı şūrā
'Azmede eyle tevekkül aña ḥubbum zīrā

45

Naşr-ı Ḥaḳ erse size fā'ıḳ-i ḥarb olmaz 'adū
Ḥikmeten olmasa nuşret sizedir ḥüzn eclā

Birini almadılar gizlü ḡanāyımde de hīç
Kim ki alur gele rüz-ı ḳıyāmetde aña

Olmayup ḫulm ola hep nefse de kesbiyle cezā
Cāhiliñ zu' münü rü fehmine göre zīrā

Ḥaḳ münezzeḫ zi-veled līk veleden bil eḥāb
Der peder edeceğim oğlum ederse de cezā

Böyle sözle emeli sā'iri pek ḳorḳutmaḳ
Biliyor kim veledi etmez anı hīç aşlā

50

Ḥaḳ rızāsında giden 'aksi dönenle bir mi
'Aksiye nār ola zīrā ki bu bi'sü's-süknā

Bizde vardır ümenāya derecāt-ı 'ulyā
Tañrı hep görmede ne işleseñiz bil a'lā

Pek bu mü'minlere luṭfım ki anıñ enfesini
Enfüsünden ḳılıyor ba' şıñ 'Arabdan ki be-cā

Oğur āyātımı vü taḥīr eden her denesi
‘İlm-i dīnīyi vü ‘aqlı bī-mu‘allim eclā

Ağdem anlardan dālāl var iken oldu imḥā
Hem Uḥud cengine naşş eylemeli ders evfā

55

Sizce bundaki meşā’ibden iki kāt çok idi
Bedr ile kāfire kıldı sizi Ḥaḳ ḳahr-efzā

Müslimiz biz o muşībet ne için dediler
De kim o kesb-i yediñiz ki demek dīnce ḥaṭā

Bil her eşyāya Ḳadīr edüğü Ḥaḳḳıñ bāhir
Dünyevī böyle ḥaṭāyā da cezāsı da sezā

Ne meşā’ib ki Uḥudda size o da ḳaderim
Mü’minīn birbirini eyleye derk erdi ḳazā

Bu münāfıḳları da derk için ki şuñā da
Dendi Tañrı yoluna sizde ḳılıñ ḥarb zībā

60

Ya hemān dendi gelüp eyleye tekşīr-i sevād
Dedi ḥarb bilsek olurduḳ size der-rāh-ı vefā

Küfre īmāndan aḳreb o bugün ḳılar ‘ıyān
Dili uymaz diline sırrını bilmekte Ḥudā

Dedi ḳā‘idlerı gidenler için uysa bize
Ḳatl olunmazdı o ḳıl şöyle cevāb zībā

Nefsiñizden ki ediñ men‘-i memāt şādıḳ iseñ
Buldular mergi bugün bu ki ne miḳdār şühedā

Ḥaḳ cihādında şehīd olanı şanma meyyit
Ḥaydır O rızḳ-ı cinānı vere Mevlā ra‘nā

65

Bil ḥadīş rūḥları bunuñ ki yeşil ṭayr içine
Gire enhār-ı cināna yiye çok meyve añā

Yeri ḳandīl ki mu‘allaḳ u yerde ‘arş gölgesine
Ḥaşr-i cismānīsi şoñra şaḳın inkārdan añā

Cāma üfrülse şu olmaḳda şoluḳ hem ḳuruyup
Āb-ı hevā maḥşer-i ecsāmca mişāl ra‘nā

Ḥaşrini şimdi ḳılıp Ḥaḳḳa göre mümkün idi
Böyle cismāni de rızḳı O Ḳadīr pek zīrā

Bil ki Ḥaḳdan olunan luṭfa feraḥ ile diler
Müjde etmekligi aḥbābına yine kim şu gūnā

70

Ya' nī buldukları en' umda aña ḥavf u ḥazen
Olmayup böyle diler ebedī inbā

Kerem ü 'avn-i İlähiyle edüp istīşār
Müslimiñ sa' yini etmez bilüp imhā Mevlā

Öyle mü'min ki zaḥm-dār iken de yine bil
Etdiler Ḥaḳḳa vü Ḥabībine itā' at ḥaḳḳā

Müslimiñ muḥsin ü şāliḥlerine ecr-i 'aẓīm
Ola nāḳış olamaz ecr eder Allāh efvā

Kim dedi nās sizde cem' oldu 'adūñuz ḳorḳuñ
Ḳılmayup ḥavf o söz erdi aña imān-efzā

254/a Süretü'l-Gāşiyeti

75

Dedi kim Ḥaḳḳı bize kāfi ḥaḳḳı luṭfu
Ne güzel ḥaḳḳımız ifāya vekālet fermā

Bir zarar görmeden o ribḥ ederek döndüler
Emrine peyrev idi ḥaḳdır aña luṭf-efzā

Verdi o vehmi de şeyṭān hemān aḥbāblarına
Ḳorḳmaz andan kıla Ḥaḳ ḳorḳusu mü'min ebedā

Küfre sür' atde olan vermeye ḳalbiñe ḥazen
Olmaz Allāha ziyān kāfi heme Tañrı aña

Kim murād olmaya behre aña 'uḳbāca eḥaḳ
Pek 'aẓīm ḳahrım ola kesbi ile buña cezā

80

Eyle yā Rab Ḥabībine selām ol rütbe
Kim ḥayāle bile geçende degil çün evfā

Hem cihān yaradılardan be-ḳıyāmet ola bu
Günde biñ kerre denür bu da ḳalıl hep ḥattā

Ya' nī böyle denür o keşreti imā ise de
Buña maḥşūr demek olmaz ola bundan evfā

Sünnet üzre mütebessim yüz ile nūr-āsā
Rū nümün ḳıldı cinān rū-yı Dügümlü Baba

Süretü'l-Fecri Mekkiyyetün ve Hiye Selāsüne Āyeh

1

Mā-sivā'llāha ḳasem ḳılmaḳ olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep maḥzā

1

Pek ḳabül mevsimi eşḥār ile on şeble yemīn

2

Bed'-i Zü'l-ḥicce demek bed'-i Muḥarremdir yā

- 3 Evvel-i mäh-ı şiyâm ya ola şöradaki on
Çift ü tek şeylere de kim heme olur işşā
- 4 Her giceye de ola ki gelerek gitmededir
5 Derkde şunlara kim etdi dile men‘ -i hevā
- 5 6 Bellü kim Hāḡ nice etdi İrem bin ‘ Ādī
7 Yā İrem cennetin ifnā ki dü vech olur aña
- 8 Beldeler içre büyük gögdelü o ḡavm gibi yoḡ
Ya bu bāḡ-ı İrem-āsā ki ‘ imārı a‘ lā
- 9 Taş oyar dār eder ḡavm-i Şemūdu da helāk
10 Kıldı Fir‘ avnu da ki çadır u ‘ asker evfā
- 11, 12 Zülm edüp beldelere cümle fesādkār idiler
13 Ḳahr ḡamçısı ile vurdu celīdir Mevlā
- 14 Hıkeıi ile taraşsudda ‘ azāba Rabbiñ
Ne zamān diliyor eyler hıkeıi bil o edā
- 10 15 Hāḡ bilür kendüsünü kendüye bildirmek için
İbtılā māl ki der insān baña Tañrı pür-‘ aḡā
- 16 Böyle bil tecrübe eyler ḡılar ise o ḡalīl
Baña Rabbimden ihānetde der insān ne revā
- 254/b *Sūretü’l-Fecr*
- 17 Degil öyle de ki kılmazsınız ikrām-ı yetīm
18 Birde sevḡ etmediniz kim ola iç‘ ām-ı fuḡarā
- 19 Hem ḡelāl ile ḡarām beynini cem‘ an yersiz
20 Öyle bā-ḡubb-ı vefır ḡırşda fenā cebr-efzā
- 21, 22 Pārelendik de yer Allāh ‘ alāmātı erüp
23 Şaf şaf erdik de melekler ola düzaḡ peydā
- 15 24 Bilür o gün işini fā’ide bulmaz insān
Der ḡazansamdı n’ola ecri ḡayāta ebedā
- 25 Kimse Hāḡ gibi ‘ azāb eyleyemez o yevmde
26 Ḳahrı zencīri gibi ḡahrı da ḡılmaz icrā
- 27 Göcecek her dil-i kāmīl denür ey nefsi emīn
28 Rabbiñe göç Aña senden saña Andan da rızā
- 29 Kāmīlān zümresine dāḡil olup cennete var
30 Ḳalb-i kāmiller añaadır burada der zīrā
- Ver Hābībiñle nebīlerle şaffi cümlesine
Ey Hūdā vely ile bir bir şalavātı a‘ lā

20 Hep muşallıce şalāt üzre tefevvük ede bu
Nice hep ‘āleme fā’ıķ iseñ ey Rab ebedā

Evliyālarca daħıl ola cihān içre cinān
Ki cinān bula şunuñ ekberi Dügümlü Baba

Sūretü’l-Beledi Mekkiyyetün ve Hiye ‘İşrüne āyeh

1 Mā-sivā’llāha ķasem ķılmaķ olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep maħzā

1 Mekkeye ķıldı ħalef hem de muķımsiñ orada
2 Cümleye var ki ħarām şunda ħelāl ola saña

Mekkeyi va‘d idi ğaybı o da inbādır kim
Ķıldı zīrā orada ħarbi aña ħill Mevlā

3 Bu’l-beşer Ādem ü evlādına da ķıldı ķasem
4 Nev‘-i insān yaradup zaħmeti oldu aķvā

5 5 Şanıyor mu ki degil munteķimen Ķādir Ħaķ
Red ki olur emeli saña ihānet icrā

6 Der o şüretle gidüp māl hıç olmadı kār
7 Vehmi ki Rabb-i eħad görmez ‘azab ķılmaz aña

8,9 Vermedik mi aña dü çeşm ü lisān iki dudaķ
10 Ħaķķ u nā-ħaķ yolu da etdik irā’e aķvā

11 ‘Aķābe geçmege vermez bu eder böylece şarf
12 Saña ki ħalkā ne ķıldı ‘aķabeyi inbā

13, 14 Bunu geçmek ķulu āzād u muħtāçlıkda
15 Aķrabān o ki yetīm anca da iķ‘ām eclā

10 16 Pek faķīr ħāķda aña ķılmaķ ile bil ni‘amım
17 Mü’min ü şābir ola raħm ile de nuşħ-efzā

255/a Sūretü’l-Beled

18 Bunlar aşħāb-ı yemīn cennete āsān eriyor
Hem de yümn ü bereket şāħibi bunlar ħaķķā

19 Meş‘eme şāħibidir kāfiri āyātımızıñ
Şol tarafda tura vü pür-şüm olur vaşf buña

20 Bunları nār-ı caħīm ķaplaya ķıķmaz tütünü
Ki bu hep eyleyeler böyle sa‘iri me’vā

Şalavāt bizlere der-ħışn-i ħaşīn-i dāreyn
Dā’imi ede Ħabībine Ħudā lā-yuħşā

15 Ma‘nevīdir pederim göçdü yetīm işbu Kemāl

Şalbi rûhânîde şād kerde-i Dügümlü Baba

Sûretü'l-Şemsi Mekkiyyetün ve Hiye Sitte¹⁵¹¹ 'Aşrete Âyeh

- 1 Mā-sivā'llāha şasem kılamak olamaz o bil
Bunları yaradana demek eder hep maşzā
- 1 Mihre hem nûruna kim ola duḥāda bu fuzûn
2 Hem aña peyrev olan māha şasem bu gûnā
- 3 Hem karanlık gideren rûz ü kaplayıcı şeb
4 Hem semāvāt ü bānîsine bu pek eclā
- 5, 6 Hem zemîn ile bunu döşeyen ile nefse
7 Hem yaradup edene tesviye bā-nûr u şuvā
- 5 Kûrre büyük olıcağ baķana mebsût görünür
Görünüşü gibi Ḥağ etdi demek bil inbā
- 8, 9 Nefse taşvā vü fücûru ne demek bildirdi
10 Bil müzekkiye felāḥ azmışı bed-kār evlā
- 11 Azarağ kavm-i Şemûd eylediler bil inkār
12 Pek şaķîsin deveyi kesmege edüp isrā
- 13 Ḥağ Resûlü dedi toķunmayıñ içsün bu da āb
14 Yine münkir bunu zebḥ eylediler erdi belā
- O deve mu' cize olmak ile çıkdı taşdan
Nāķatu'llāh dedi aña anıñçün zīrā
- 10 15 Bil 'azāb göndererek kapıldı küçük büyüğün
16 Kıldı ihlāk ü bir demde de ķorķmaz eclā
- Ede Allāh Resûlüne be-tekrār şalavāt
Be-ezel hep ki eder olmadan 'ālem inşā
- Bizlere emri anıñla ki bize sūd bulalım
Şems eclā ise de pencere aç bizce ziyā
- Kesme inek gebe dedi kesene erdi belā
Keşf etmişdi be-cā öyle Dügümlü Baba

Sûretü'l-Leyli Mekkiyyetün ve Hiye İhdā ve 'İşrüne Âyeh

- 1 Mā-sivā'llāha şasem kılamak olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep maşzā

255/b Sûretü'l-Leyl

- 1, 2 Kaplayıcı giceye nûr verici rûzlara hem

¹⁵¹¹ Bu sûre-i celîle 15 âyettir.

- 3 Dişi erkek yaratıcıya yemin ki bu Hudā
- 4, 5 Sa' yiñiz kim müteferriķ o ki Hāķ yolda verüp
6, 7 Kālbi ihsānı muşaddıķ bu muvaffaķ hāķķā
- 8, 9 Kim ki nā-kes ola vü Hāķķa görüne nā-muhtāc
10 Münkir ihsāna kolay var meşāķ vāşıl aña
- 5 11, 12 Öyle vardıķda anı kırtarabilmez mālı
13 Rāh-ı rāst gösteririm baña der-^ç uķbā vü dünyā
- 14, 15 Korkudurum sizi nār ile ki odur pür-^ç alev
16 Kālan anda ebedī kim ki mükezzib ednā
- 17, 18 Odur etķā kim o temyīz ola lillāh keremi
19, 20 Ecr-i Hāķdır emeli kimsece maķşad yok aña
- 21 O qarīban ola rāzī ki bu penç naşşda zehī
Medh-i (*Sıddıķda*) nāzil denür o ki a' lā
- 10 Kalmayyup nev^ç -i şalāt ile selāndan bir şey
Hāķ Habībiyle hep āline de kılsun eclā
- Kalmaya nesnesi rahm u berekāt nev^ç iniñ
Ki Resülü ile hep āline etsün zībā
- Degil illā bütün ^ç ālemlere rahmet o Resül
Nüru da mebde' vü menşe' ezeli vü ebedā
- Nüru a' mā göremezse de güneşle aña da
Erdi inbāt zurü^ç u ki ma^ç āş ez-dünyā
- Bil ne gelse fuķarāya veriyordu der-^ç aķab
Derecātın biliyor keşf ile Dügümlü Baba

Sūretü'd-Duħā Mekkiyyetün ve Hiye İhdā 'Aşrete Āyeh

- 1 Mā-sivā'llāha ķasem kıлмаķ olamaz o bil
Bunları yaradana demek eder hep maħzā
- 1, 2 Mihr yükseldigi demler ki duħāya o ķasem
Hem gice kim eder iskān ü ķaranlık hālā
- 3 Seni terk eylemeyüp kılmadı Rabbiñ nefret
Bu cevāb ķāfire reddeden diyerek bu günā
- Ki erüp ba^ç zı su'āl demeyüp inşā'llāh
Dedi yarın da olur buña cevāblar a' lā
- 5 Unutup demedigiçün buña inşā'llāh
Çend gün gelmedi vaħy öylece demiş hālā
- Dilde unutmaz idi hīç dili inşā'llāh

Demedi idi şarīḥçe şu mensīdi aña

4 Ey Ḥabībim saña ‘uḳbā bu cihāndan daha ḥayr
Hem olur işiñ öñünden şoñu hep ‘ālā

5 Burada dīni pek i‘lāda vü orada şefi‘
Dil-i pākinde aña ez-heme ḥāl oldu rızā

256/a Sūretü’-d-Ḍuḥā

6 Sen idiñ dürr-i yetīm biz şadef-i ‘ammiñ ile
Ya nübüvvet şadefinde saña bulduḳ me’vā

10 7 Şoñradan verilecek ‘ilmiden iken ḥālī
Vaḥy ile ‘ilm-i dü‘ālem ile etdik dānā

Lāḥiḳ evşāfına nisbetle bu dü şaff-ı şābıḳ
Yine sābıḳları hep cümleye fā’iḳ ra’ nā

Cümle elmāslara fā’iḳ olan elmās-ı dā’im
Nā-tırāşīde denür vaşfına aḳdem ammā

Ya demek dāye vü dābbeñ seni gā’ib edecek
Buldurup verdim idi hem yine ben kām-ı hüdā

Kendü hep cevher-i bī-reyb nerede olsa güher
Gā’ib oldu denilür bilmeyen alursa aña

15 Hem unutduñ demegi böylece inşā’llāh
Deyü bizlerce bu ta‘līm ola hep böyle edā

8 Ḥāl-i faḳr üzere iken ḳıldı mı Ḥaḳ yüsrü
Bā-tezevvüc hem edüp müşrik ile ḥarbden ‘aḫā

9 Görme taḥḳīrde yetīm ḥālını çün derkiñ var
10 Olma reddinde faḳīriñ o da ma‘lüm saña

11 Eyle inbā-yı risālet ile şükr-i ni‘met
Eyliyorsa da demek dem-be-dem ola zībā

Ede her ān u mekānlar ‘adedince şalavāt
Ḥaḳ ki şunlar yoḳ iken aña heme kām-nümā

20 Çün anıñ nūrun edüp menşe’-i cümle mākān
Yoḳ iken bunlar aña idi tecellā-ārā

Görülür gözde kerāmetleridir mihr-i ḍuḥā
Körlere leyl gibi oldu Dügümlü Baba

Sūretü’-l-İnşirāḥi Mekkiyyetün ve Hiye Semānī Āyeh

1 1 Ḳılmadıḳ mı ki seniñ şadriñi ḳıldıḳ mebsūt
Cevher-i ḥub ki cesīm açdı nigīn ḥāne aña

Sinni penç soñra da esrār u şūrīce yine
Şerh edüp hāşīye-i metn-i dil oldu eclā

2, 3 Ümmetiñ hāli saña pek olaraq bār-ı girān
4 Luţfum inzāl u be-ħaḡ şāniñı kıldım a‘ lā

5 ‘Usruñ içinde ħaḡīḡ yūsri dedi tekrārca
6 Yūsri iki vü ‘usr eriyor bir ki bu tefsīr eclā

5 Lām-ı ta‘ rīfi bil ‘usr üzre bu bir demekdir
Dünyevī ‘usr iki ‘ālemde de yūsri ‘avn-ı Hudā

7 Kıılacaq baña ‘umūmī olan ‘ābidligiñi
8 Naşb-ı nefis eyle ħuşūşīyi kılıp sen ebedā

Cümle ālem sözü vü enfāş u elhāzı degin
Ede Yezdān Ĥabībine selāmı ebedā

Açdı ‘uḡbāca nezīh çeşm-i başīretlerini
Meyl-i dünyāyı ḡomaz Ĥaḡ bu ki Dügümlü Baba

256/b

Sūretü’-t-Tīni Mekkiyyetün ve Hiye Şemānī Āyeh

1 Mā-sivā’ llāha ḡasem kıılmaq olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep maḡzā

1, 2 İncire zeytüne Turā şu beldeye ḡasem
3 Bil yaradana muḡaḡḡaḡ hemān o da zībā

O iki fākiha pür-nef‘ bil aniñ dü cebel
Enbiyā ma‘beri der-arz-ı mukaddes a‘ lā

Turda bā-ḡavr-ı tecellā ḡuraraq bil Mūsā
Bil bu beldede ḡulū‘ etdi Resül şems ‘ulyā

5 4 Ma‘nevī vü şūrīde insānı yaratdıḡ aḡsen
Ki ma‘aş ile me‘ādca da menāfi‘ ḡaḡḡā

5 Var erer erzel-i ‘ömre ki bunak dünyāca
Sāfilin esfeli ‘uḡbāca edilür hem-cā

6 Olsa mü’min ‘ameli şālih ise red olmaz
Uḡrevī cāyı celīl dünyevī şihḡat evfā

Şu bunak ḡāle bu red olmayup erse bile hep
Ḥesenāt işlemese ecri edilür i‘ ḡā

Var ḡadış şihḡatı ḡālinde ne ecr eyler ise
‘Āciz iken ola ecri yine kılar āsā

- 10 7 Çok delîli ne sebep dīnîmi inkārcılara
8 Cümle hüküm edene hâkim mi değil Hâk maḥzâ
- Aḥseni aḥsen-i taḳvîmiñ erüp cümle nebî
Bil ḥaḳîḳ aḥseni hep pâdişeh-i her dü serâ
- Enbiyâ olsa esen kāffesi ma' şüm yine
Bunaḳ u ' ayb denen ' illet ulaşmaz aḣlâ
- Şalavât kendüye vü anlara ki şems ü kamer
Kaldı münḳād-ı celî Yūsufadır der-dünyâ
- Şems batmışdı du' âsıyla rucū' kıldı aña
Hem de tūrdurdu çü bir gün gıc ola vaḳt-i mesâ
- 15 Yūsufuñ kendüyü görmekle kesüp nisve eli
Mâh yarıldı buña parmağı bile eclâ
- 'Ömrü seksan üç olup cezbede ' ârif-i bi'llâh
Derkde şihḥatda zehî ' ömr-i Dügümlü Baba
- Sūretü'l-'Alaḳi ve Hiye Tis'a 'Aşrete Āyeh*
- 1 1, 2 Yaradan Rabbiñ oḳu ismi ile bu Ḳur'ân
3 Beşeri bir uyuşaḳ ḳandan îcād-pîrâ
- 4 Oḳu Rabbiñ nice ekrem ki ḳalemle ḥattı
5 Beşere bilmedigin bildirir o pek a' lâ
- 6, 7 Ḥaddini geçmede insân ise el-ḥaḳ zengin
8 Ḥavf-ı Ḥaḳ eylemez ammâ yine rāci' eclâ
- 9 Bakmıyor musuz Ebî Cehle şalâtdan ki seni
10 Men'e geldi anı men' etdi gözü gördü belâ
- 257/a Sūretü'l-'Alaḳ*
- 5 Secdede re'se ḳu' ūda gelür iken döndü
Şordu ḳavmi dedi nâr ḥandeḳi gördüm aḳvâ
- 11, 12 Bu hüdâ üzre vü taḳvâyı kılar emr-i güzîn
13 Görüyorsunuz ki ' inâdda o ḳalur şirk aḳvâ
- 14, 15 Bilmiyor mu göre Ḥaḳ ḳalsa ' inâd üzre yine
16 Çekerim kizb ile pür-nāşiyeden ḳahra sezâ
- 17 Ḳorḳudur ḳavmi ile anları da' vet ḳılsun
18 Ben zebânile ḳarîban ederim ḳahr aña
- 19 Ḳavline baḳma bunuñ hem de itâ' at etme
Bu bedîhî cehele fehmine göre bil edâ
- 10 Dâ'imâ secde ile eyle taḳarrüb baña kim

Bu da hep mü'mine ta' lîm faqat bil evfâ

Luţf u qahr ile tecellâ ki hemân kâffeye de
'Adedi ile şalât kıla Resûle Mevlâ

Ekşer-i kavî eriyor mebde'-i Qur'an (اقرأ¹⁵¹²)
Okuyup secde kılar qurbunu Dügümlü Baba

Sûretü'l-Ķadri Mekkiyyetün ve Hiye Ħamsu Āyeh

- 1 1 Leyle-i Ķadirde Qur'anı buyurduĶ inzâl
Erdi kim levĥden o şeb be-semâ'-ı dünyâ
- Şâh-ı kevneyne nüzül vaĳti yigirmi üç yıl
Ķıldı Cibrîl ile icâbca Ħaĳ sonra 'atâ
- Bil ki mebde' aña mâh-ı Ramażanda bu gice
Hem olur naşş var o şeb bir senelik ĥâl imlâ
- 2 Ey Ħabîbim bilürüm ĳadri de ben bildüreyim
İşbu şeb içre 'ibâdet buluyor böyle 'ulâ
- 5 3 Sâ'ir ezmânda biñ mâh 'ibâdetden o ĥayr
Bizleredir o hemân luţf-ı ecl-i Mevlâ
- Ümem-i sâlîfe 'ömrü ki uzun ise daĥı
Bize de böyle 'ibâdetle var ecr-i evfâ
- 4 Melek ü rûĥ bu gice ine menâfi'ce hemân
Ħaĳdan izn ola cihân yâ be-semâ'-ı dünyâ
- 5 Maţla' -ı fecre deĳin anda selâmet ere hep
Çünki her gicede kıлмаĳda selâmetle belâ
- Rûĥ burada yine Cibrîl ola hem başĳa melek
Pek büyükdür o femi vâfir eder ĥayr-ı du'â
- 10 Ki zemînlerle felek yutsa buña bir loĳma
Ya denür kim melek-i ekberi diger ra' nâ
- Ki o başıyla erüp zeyline 'arşu'llâhiñ
Bil yedinci yeriñ altında idi pâ ber-câ
- Lem' a-ı şeyd-i muĥîṭ-i şâmil ekvân eriyor
Başĳa yer olsa açığı vâşıl olur yine aña
- Olsa bir başĳa güneş şu' lesi bunda olup
Biri varken gelecek o da verir fer aña

257/b Sûretü'l-Ķadr

¹⁵¹² "Oku!" Alak Sûresi, 96/1.

Dendi hem rûh demek rûh-ı Cenâb-ı ʿİsâ
Tâ bu ümmetde cemîl vaşfi kılar Hâk eclâ

15 Bil yine rûh Cenâb-ı Şeh-i kevneyn o deyüp
Pârsa söyledi tefsîrde bu kavlı aqvâ

Pîr-i Nakşî ile hem-ʿ aşridi hem oldu be-nâm
Hep muʿ aşşıruları içre bu kebîr hulefâ¹⁵¹³

Nâ-muʿ ayyen sene içinde kalıyor bu gice
İhtiyâçta kim ʿ ibâdet ola dâʿim hâkâ

Hele mâh-ı Ramazân içre nüzül-i Qurʾân
O yigirmi yedisi gice diyenler evfâ

Cümle pür-rûhdaki nabzîñ harekâtı deñlü
Dem-be-dem ola selâm pek be-Resûl-i dü serâ

20 Müşkil envâʿ-ı ʿ alîl gördü duʿ âsı ile ʿ avn
Muʿ cize oldu tevâtür derece lâ-yuhşâ

Vaşf-ı mîlâd ü regâʿible mizâc pür-nür
Hilye-i pâkine dîbâce pek icmâl raʿ nâ

Şayısız bil ki tevâtürle celî muʿ cizesi
Oldu dîbâcece miʿ râcı vü cüzʿî inşâ

İns ü cin ecri kadar dedi Resûl bir cezbe
Bil muhâkkağ ki kebîr qurb-ı Dügümlü Baba

Sûretü'l-Beyyineti Medeniyyetün ve Hiye Şemânî Âyeh

1 1 Beyyine geldi bu Furqâna Resûlüme de lîk
Müşrik ü Ehl-i Kitâb küfrünü kılmaz imhâ

Şâh-ı kevneynde vü Qurʾânda da vardır pek çok
Muʿ cizât gördü bulur bâlları bâ-küfr beğâ

Bu Naşârâ vü Yehûd cümlesi de Ehl-i Kitâb
Bî-kitâb kâfir-i biʿllâha ʿ alem müşrik aña

2 Pâk Qurʾânımı bildirmede enver bu Resûl
3 Ki mevâʿ iz ile aḥkâm yazılıdur aqvâ

5 Kütüb-i sâbıka oldu idi çünkü taḥrîf
Oldu Qurʾân-ı celîl câmiʿ-ı envâr-ı hüdâ

4 Tefriqa eylemeyüp Ehl-i Kitâb bilür iken
Oldu münkir buñu pek muʿ cize iken eclâ

Mütteḥid idi ber-â-ber buña îmân edeler

¹⁵¹³ Rûh tefsîriniñ tafşîli işbu tefsîrde biʿd-defaʿ ât bâ-ḥuşûş 46 şâhîfede daḡı mündericidir.

Ba'şde mü'mini vü kâfirleri bil çıkdı aña

Kütüb-i sâlifede ba'şden evvel de yine
Vaşf-ı 'ālīsini 'ālim idiler hep zīrā

5 Hakkıñ emri de faķaķ anlara müslimlik idi
Muħlişān ķulluķ idi ħaşr ile Hakkā icrā

10 Hem namāz ile zekāt ķıla edā her kütübüñ
Dedigi aķvem-i dīn bu ki mübeccel ħaķķā

258/a Sūretü'l-Beyyineti

6 Küfr eden Ehl-i Kitāblarla bu müşrikler bil
Hep ķalup nār-ı cehennemde ħaķīķi ebedā

Anlarıñ cümlesi eşrārıdır ancaķ ħalkıñ
Buyurur sā'ire hem oldu hepisi eclā

Ya' nī ħayvān u cemādlerde tekālīf olmaz
Böyledir şerr-i eşed ismi ile yāda sezā

7 Kim ki imān edüp a' māli güzel etse bil
Hep yaradılanıñ o ħayrı demek kim ra' nā

15 8 Oluna Rabbiniñ ' indinde mükāfā-ı cinān
Cū-yı dil-cū hep aķar zeyl-i şecerden a' lā

Ebedā anda muķarrer olıcaķlar bunlar
Ola Hakk rāzī odur dilce ecell-i ma' nā

Anları da eder ırzā keremü cūdu'llāh
Rü'yetü'llāh olur ekrem her kām u ' aķā

' Ācizim medħ-i Resūl gibi şalāt ta' rīfe
Hakkā kendüce nice ħakdır o olsun ebedā

İ' tiķād üzre şalāħ ile felāħ ola deyü
Hep taķınmaķda silāħ himmeti Dügümlü Baba¹⁵¹⁴

Sūretü'z-Zilzāli Medeniyyetün ve Hiye Şemānī Āyeh

1 1, 2 Edecek yevm-i kıyām zelzelesin arz hem de
3 Yüklerin çıķara herkes diyecek n' oldu āyā

4 Üzerinde nedir ef' āl o gün iħbār ede yer
5 Aña vaħy ede ki hep bildire şunu Mevlā

6, 7 Nās perākende gider görmege a' mālin o gün
8 Zerre-veş ecr ü günāħ bir bir olur bil hep edā

¹⁵¹⁴ 1. āyetten sonraki āyetler B nüshasında bulunmamaktadır.

Haḡ Ḥabībīne şalâtlar kı lup anıñ ile hep
Cümle ehvâl u âfâtdan ola bizce rehâ

5 Cümle hacâtımız kıl sun anıñla ihsân
Kıla taḡhîri heme seyyi'eden de Mevlâ

Derecât-ı erfe'ine olalım anda vâşıl
Vere dâreynde heme ḡayr-ı a'liyyü'l-a'lâ

Haḡ Ḥabībī güneşin ekremi zerre bu Kemâl
Açdı o nûra vası' mürdu Dügümlü Baba

Sûretü'l-Âdiyâti Mekkiyyetün ve Hiye İḡdâ 'Aşere Âyeh

1 Mâ-sivâ'llâha ḡasem kı lmaḡ olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep maḡzâ

1 Ġâzîler esbi serî' dir ki hırıldar göḡsü
2 Hem ḡacerden ola nâr-rîz ḡasem böyle buña

3, 4 Bu varır şubḡda yağmada hep a'dâya zehî
5 Ṭoz saçarak varır âmâl ola a'dâ ifnâ

6 Kâfir en'um-ı Yezdânı bu insân vâfir
7 Şâhid o nefesine bil şâhid olur Haḡ da buña

258/b Sûretü'l-Âdiyât

5 8, 9 Pek ḡarîş mâla o bilmez ḡubürdan ḡalkar
10, 11 Sırları fâş olur Tañrı eder ya'nî cezâ

Cümle zerrât vücüdları 'adedince de selâm
Ola el-ḡaḡ ki Ḥabîbe o heme mihr-i Hüdâ

Zaḡm-ı Mosḡola nişân ḡaldı idi ḡarnında
Ḥarbı kılmışdı göḡs göḡse Dügümlü Baba

Sûretü'l-Ḳâri'ati Mekkiyyetün ve Hiye İḡdâ 'Aşere Âyeh

1 1, 2 Dillere yara vuran gün ki ḡıyâmet günüdür
3 Kimse bilmez bunu hep kim ede tefhîm saña

4 Nâs perîşân ḡalur ayakda çekirge-veş o gün
5 Kûhlar pârelenüp ḡalmaḡda penbe-âsâ

6, 7 Kim girânsa ḡasenât vezni erüp 'iyş-i ḡesen
8, 9 Bunuñ 'aksise maḡâm-ı hâviyye bil ḡahr nümâ

10 Göreni yoḡ diye ki hâviyyeyi mâderi-veş
11 'Alevi çünki ḡucaḡlar hem eşed ḡahr-efzâ

5 Haḡ selâm eyleye maḡbûbuna hem ḡürmetine
Eyleye luḡfu bizi ḡaşren anıñla rüfeḡâ

Hic ayırmaya dünyada rızasından hem
Sâyesinde ede ‘uqbâca da hep luṭf eclâ

Evlîyâ luṭf ile kucaḳlaya kıl ḳalbi daḳıl
Ḥâmîdir bendeye pür-‘avn Dügümlü Baba

Sûretü't-Tekâşür Mekkiyyetün ve Hiye Semâni Âyeh

1 1 Ḳavmimiz çok deyü kibre düşerek ḳabri bile
2 Şaydıñız menfe‘ atı sizce ‘adîmken ḥâlâ

Yâ deyüp ehl ü evlâd çok i‘ âşeye ṭalup
Uḥrevî olmadı kesb-i ḳabre degin bu günâ

3 Degil o Ḥaḳca ḳarîban kim olıcaḳ bilesiz
4 Şoñrası ḥaşre erüp bellüdür el-ḥaḳ bu ḥaṭâ

5, 6 Bilseñiz ‘ilm-i yaḳînle ki bu ḥâlât ḳalmaz
7 Nârı va’llâhi görüp şoñra celî o meşvâ

5 8 Şorulursuz orada şoñra na‘îmden bu gün
Bil ḥadîş şu ise bârid yine ni‘met ma‘nâ

Şalavât bizleredir ḥişn-i ḥaşîn-i dâreyn
Dâ’imi ede Ḥabîbine Ḥudâ lâ-yuḥşâ

Ḳabr-ı vâḥid ki ziyâretde fevâ’idli k-elf
Şöyledir ‘ilm-i yaḳîn merḳad-i Dügümlü Baba

Sûretü'l-‘Asri Mekkiyyetün ve Hiye Selâsü Âyeh

1 Mâ-sivâ’llâha ḳasem ḳılmaḳ olamaz bil o
Bunları yaradana demek eder hep maḥzâ

1 Ḳasem ikindiye bu dendi şalât-ı vüştâ
Hep zamâna ki denüp öyle de tefsîr var aña

2 ‘Ömrü dünyâya hemîn ḥaşr eden insân ḥâsir
3 Degil ancaḳ eden îmân u şalâḥı ḳaṭ‘â

259/a Sûretü'l-‘Asr

Hem de Ḥaḳ üzre bulunmaḳ ile şabr eylemegi
Etdi bil sâ’irede ḥüsn ü vaşîyyet ḥaḳḳâ

5 Ḥamdiñ olduḳca şalât ola Resûle Rabbim
Ki şehâdetde ber-â-ber dü cenâḥ pek zîbâ

Bunu da çok oḳuyup eyledi pend ü tefsîr
Şöyle ez-cân u derûn aña Dügümlü Baba

Sûretü'l-Hümezeti Mekkiyyetün ve Hiye Tis‘ u Âyeh

- 1 1 Arğadan ya yüze kim bed diye ya nemmâmlık
Ede veyl aña caħimde bu ‘azâb ƣahr-efzâ
- 2, 3 Ki o mâl cem‘ ederek şandı muħalled eder o
4 Degil öyle ģuğamede ƣala şu ƣahr evfâ
- 5, 6 Kimse bilmez ki diye anı o Allâh nârı
7, 8 Olmuş iğâdetini geçüp yağa ƣalbi zîrâ
- 9 Pek uzun nâr u timurdan ‘imâda bu nâr
Bend olup bunlara ebvâb ki nikbet ƣağ‘ â
- 5 Emr-i Ħağ ya‘ nî ģağığ vâcib ü lâyığ şalavât
Ola Şâh-ı rusüle cümle nebıye eclâ
- Bed görünen söz ise ģayra vü nuşğa ağsen
Keşğ ile öyle eder idi Dügümlü Baba

Sûretü’l-Fîli Mekkiyyetün ve Ħiye Ħamsü Āyeh

- 1 1 Fîliñ aşğâbı ‘acîb idi ãulü‘ uñ sâli
Görmediñ midi görülmüşce tevâtür eclâ
- 2, 3 Beytimiñ hedmine ‘âzmdi biz etdirmeyerek
4 Ħilesin bozduk Ebâbille hemân bi’l-ifnâ
- 5 Tînden nârda pişkin ģacer erüp hep aña
Güveniñ yidigi yaprağ gibi etdi ģağğâ
- Ez-ezel tâ-be-ebed nice ƣılındı şalavât
Ʀıla benden de Resüle heme öyle Mevlâ
- 5 Geldi çend kimse o ƣışşayı tekellüm ‘uğbâ
Keşğ edüp de oğudu bunu Dügümlü Baba

Sûretü’l-Ħureysin Mekkiyyetün ve Ħiye Erba‘u Āyeh

- 1 1 Ola i‘ zâz u ülfet ede eğrâfla Ħureys
Fîl aşğâbına Allâh eren ihlâğ-efzâ
- 2 Yaz u ƣış ƣande giderse denüp ehl-i Mekke
Olur i‘ zâz u ülfetleri öyle ağvâ
- 3 Ka‘be Rabbine heme etsün ‘ibâdet ki buña
4 Cu‘dan ü ƣorğudan o verdi idi böyle rehâ
- Ger devâmiñca Ħabîbine buyurduñ şalavât
Yine ƣıl böylece bizden de Ħudâyâ ihdâ
- 5 Bağ Kemâl-nâmesine çoğ ģarameyn ehlini bil
Himmeti ile be-kâm etmede Dügümlü Baba

Sūretü'l-Mā'ünî Mekkiyyetün ve Hiye Seb'ü Āyeh

- 1 1 Ey Resülüm anı gördün mi ki dīni münkir
2 Hem yetīmānı kılar def' u sitemler eclā
- 3 Kendü kılmaz fuḡarāya kerem ü iç'āmı
Olmaz o sā'iri de hem buña teşvīḡ-efzā
- 4 Olmada öyle musallīlere ki zūr-ı elem
5 Ġāfilen buña namāz nesne degüldür zīrā
- 6 Hem nifāḡāne riyā'en kılar soñra kılmaz
Māldan ehline zekātı ḡala bil men' -efzā
- 5 Dendi Mā'ün ṡaḡan-āsā ne emānet nesne
Olsa muḡtāc dileyen vermeyecek vizr āña
- 7 Ba'zılar ṡu ile nār bir de dedi ṡuz Mā'ün
Vermeyen nākes ü ṡālib kim ola ḡıl īfā
- Arṡ u eflāk ü zemīnler heme ṡey veznince
Çü cevāhir ṡalavāt ola Resüle ihdā
- Ehl-i sūnnetce müfesser ki be-ilhām keṡṡāf
İbn-i Abbās-veṡ olur kāmda Dügümlü Baba

Sūretü'l-Kevseri Mekkiyyetün ve Hiye Selāsü Āyeh

- 1 1 Ey Resülüm dü cihānda saña her en'umu da
Verdim ümmetde vefīr yer gök eder vaṡf u ṡenā
- Hem de Ḳur'ānı vü her ṡatları cāmī' kevṡer
Verdik enhār-ı cinān içre bu bil kim a' lā
- 2 Ḳıl namāzı nice kim ḡılmada iseñ be-ḡulūṡ
Eyle Ḳurbān u bayram namāzını edā
- 3 Ḳalmaz erkek velediñ ṡa'nı eden öylece bil
Odur ebter buña olmaz ki eder ḡayr u du'ā
- 5 Kendüden soñra nebī ḡılmayacaḡdır İzid
Ḳıldılar idi meḡādīmi ṡabī' azm-i beḡā
- Älem-i emr ü ḡalḡ içre ne var o deñlü
ṡalavāt ede Resülüne heme ān Mevlā
- Cismi ilāddan e'az rūḡca kılar feyz īrād
Veled-i ḡalb ebeveyni idi Dügümlü Baba

Sūretü'l-Kāfirüne Mekkiyyetün ve Hiye Sittü Āyeh

- 1 1, 2 Ey Resûlüm de ki tapmam ne ki bî-Ḥaḡ idiñiz
3 Kim alır Şirki ḡaḡıḡ Tañrıya tapmaz eclā
- 4 Öyle tapdıqlarıñız Şeylere ben hıç tapmam
5 Sizde de Şimdiye dek ermedi tevhīdi ‘ulā
- 6 Dīniñiz sizlere ki Őoñra ‘azābı sizedir
Dīnimiz kendimize çün ola meŐkūr eclā
- Oldu mensūḡ bu ıtāl naŐŐ-ı celīli ile
Pūr-ḡikem bir bir eder böyle o emr-i Mevlā
- 5 Bize ta‘līm-i Ḥudā erme muḡı‘ küfr edene
Eyle buñlarla kebīr emr-i cihādı zīrā
- Mu‘cizāt gördü alan kibr u ‘ināddan pek hep
ıla īmān ura ya Őulḡ ile rāḡat zīrā

260/a Sūretü'l-Kāfirūn

- Etdi Dāvūd u Mūsā daḡı ḡarb küffār
ılmadı urdu pek az burada ‘ömr-i ‘Īsā
- Ya‘nī Ḥaḡ vaḡte göre ‘ömrü göre emr ederek
Hep nebī idi muḡābıḡ ḡareketde zīrā
- ‘Aded-i ümmeti de pek az olup ref‘inde
Eylemez Rabb-i adīr ḡāric vüs‘-ı emr aŐlā
- 10 Ümmeti ıldı cihād kendüsü ref‘ olmuşiken
Dīn içün eylediler çün ölüp de hep edā
- Dīni nesh‘ olmadan anda da kibār ıldı cihād
Bize hep ılamaz inkār NaŐārā ḡaḡḡā
- Ḥamdiñ olduḡca Őalāt ola Resūle Rabbim
Ki Őehādetde ber-ā-ber dü cenāḡ pek zībā
- albi rabḡ eyledi hep Ḥaḡca Őalātla da hemīn
Mū-be-mū ser-te-ser o aydını Dügümlü Baba

Sūretü'n-NaŐri Medeiyyetün ve Ḥiye ŐelāŐü Āyeh

- 1 1 Benden erdikce saña ümmetine naŐr u fütūḡ
Fevc fevc nāsı bil Īslāma gelürler a‘lā
- 2 Ḥamd ü tesbīḡde ol ifrāḡıña ümmetleriñe
ıl ricā ‘afvı rucū‘ edici maḡbūl ra‘nā
- 3 Mekke eḡrāfda fütūḡ olmadan aḡdem inbā
Riḡleten vaşlını da Rabbine bu müjde aña
- Buyurup ḡazret-i Zehrāya buña eyledi o

Devri-i şūrī ki ekdār demekdir aña

5 Ehl-i Beytimde sen aqdem baña rişletle gelür
Deyü müjde buyurup kıldı sürürun aqvā

Qıla ez-mehd-i ezel lahd u kıyām ile şalāt
Seyyid-i ‘ālem ile āli vü şaħb üzre Hūdā

Rabb-i pür-cūd ü Resül görmesi rişlet ile
Deyü teşvīk u talebde idi Dügümlü Baba

Sūretü't-Tebbet Mekkiyyetün ve Hiye Hamsü Āyeh

1 1 Elleri kendüsü de Bū-Lehebiñ bula helāk
2 Mālī vü ehli anı taħliş edemezler qaṭ‘ ā

3, 4 Şu‘leli nāra girüp zevcesi ile bulıcaq
5 Zevcesi ipe haṭab ṭaşıya boynunda şuña

Ki sebeb aña ezā oldu heme öylece o
Bū-Leheb koqdu ‘acīb laşe-i mirdār zīrā

Zevcesi aldı haṭab boynuna ref‘ eylerdi
Bir melek başdı ipe etdi telef Haq eclā

5 Oglu da oldu helāk nice dedi aña Resül
Mühliki oldu esed hāmīsi varken efvā

Qıl selām meblağ sırriñca Resüle Rabbim
Ribḥ-i sermāye-i dāreyn bu bilā-ḥad evfā

Kendüye kim ki ezā kıldı heme buldu belā
Nice hep kıldı idi nuṭq-ı Dügümlü Baba

260/b

Sūretü'l-İhlāşi Mekkiyyetün ve Hiye Erbe‘u Āyeh

1 1 Ey Ḥabībim beni şoranlara sen ver ki cevāb
O dur Allāh Celīl bir ki nazīrsız qaṭ‘ ā

2 Ehl-i ḥacāta da O maqşad u seyyid ü qadīm
Ululuq Anda nihāyetde O iḥsān-ārā

3 Vālideyn ü veled olmaz Aña muḥtāc degil
Mişl u aqrānda mümkün degil olmaq Aña

Hıç tezevvüc mü eder Ḥalıqıñ olmaz veledi
Cins-i vāhidliğı lāzım o muḥāl çünki Aña

5 Ki Qadīm haqkına isnād-ı ḥuduş olmaz kim
Bāhī olmaz o tecezzīde de olmaz Mevlā

Tañrı birdir ki Qadım başkaca olmaz ma' bñd
Olsa ' alemde fesād naqlen ü ' aqlen zīrā

Ki şerīk Haqqına zā'id deseler bil ki ' abeş
Dense lāzım olur Allāhca noqşān ebedā

Qıl Resñle şalavāt yā Haq emel fevķince
Ki şalātla erelim aña ol erdire saña

Mñbtedādır Hñve kim cñmle-i vaşfi da ħayr
Rabı-ı ma' nā-yı fu'ād eyledi Dñgñmlñ Baba

Sñretñ'l-Felaq (fī maħalli nñzñlihā iħtilāf) ve Hiye Ħamsñ Āyeh

- 1 1 Ey Ħabībim diyesin ki şıgınurum böyle
Şubħı da yaradıcı Rabbe o hem fer-ārā
- 2 Cñmle ħalk eyleği nesneleriñ şerrinden
3 O siyāhdan da ki olur kedere üs-āsā
- 4 ' Uqdu āfsñn ile ' uqđ edici şerrinden
5 Hem de ħāsidden o da qāşıd-ı şer nār-āsā
- Nā-mizāc idi nebī ħikmet-i Rab şıħr olup
' Uqad-ı şıħri hep açdı bu dñ süreyle Ħudā
- 5 Var ħadış aqrebiñiz baña şalātı çok eden
Ede ħubb u emeli üzre her ānda Mevlā
- Mñnħaşır ' aqđ u nikāħ-veş erer ilhām ile ħayr
Veled-i qalbi zehī vermede Dñgñmlñ Baba

Sñretñ'n-Nāsi Medeniyyetñn ve Hiye Sittñ Āyeh

- 1 1, 2 Rabb-i nāsa şıgınurum di Resñlñm kim O dur
3 Nāsa hep mālīk ü ma' bñdu ' aţāyā-efzā
- 4 Zıkr-i Mevlāda firār edici deyñ vesvās
Şer kılar öyle demekle kıla Mevlā imħā
- 5 Dil-i insāna verir vesvese hem ins ü cin
6 Şerlerinden de taħarruz kılarım Haq ra' nā
- Rabbenā şalli ve sellim ve teħannen bārik
Mefħarımız eyle āliyle vñ şaħba a' lā
- 5 Şıgınup rabı ederek cism ü dilin öyle hemān
' Avn-ı Bārīye olur idi Dñgñmlñ Baba

بسم الله الرحمن الرحيم ورأيت في آخر تفسير روح البيان وعنه عليه السلام انه امر على بن ابي طالب رضي الله عنه ان يدعو عند ختم بهذا الدعاء و هو (اللهم اسئلك اختيار المختبين و اخلاص الموقنين ومرا ففة الابرار و استحقاق حقائق ايمان والغنيمة من كل بر و السلامة من كل اثم ووجوب رحمتك وعزائم مغفرتك والفوز بالجنة والخلاص من النار) وبماكان يقول النبي عليه السلام عند ختم القرآن (اللهم ارحمني بالقرآن العظيم واجعله لي

261/a

- 1   Ḥatm-i Ḳur'ānda ' Alīye bu du' ā ile Resūl
Buyurup emr ü beyān böylece oldu imlā
- Ḥatm-i Ḳur'ānda Resūlüñ yine olup bu du' ā
İkisi de yazılıdur burada ki a' lā
- Ḥatm-i Ḳur'ānda hep Allāh için ammā ecridir
Ola ber-rūḥ-ı Resūl cümle-i mü'min ihdā
- Her bir ihdāya da ecridir Allāh çü medīd
Ḳat Ḳat olmak için demelidir bu gūnā
- 5   Ki falāna ere luṭfen hem o ihdā ecridir
Yine şu gūne falān rūḥuna etdim ihdā
- İşbu tefsīr okunup Muṣtafā Dügümlü Baba
Hem Kemāl Şādıḳ İsmā' ile densün ki be-cā
- Ḳıldı tefsīr ile de luṭfu Kemāle ikmāl
Ḳalbi ekmel ü mükemmil teni Dügümlü Baba
- Müḥr-i mihr-i Ḥaḳ ola nāme-i ' ömrüñ ḥatmi
Hep müsevidde muṣaḥḥih yazıla pek eşfā
- Evliyā şadır Dügümlü Babadır ' aşırında
Ḳıla telḥiṣ o mihr ile sözüm bu ma' nā
- 10   Nāmedir şāḥib-i mihrin ne Kemāl bende anın
Tām tāriḥ (*be-ḳabūl-i ḥatm-i Dügümlü Baba*)   1296
- (*Açdı Dügümlü Baba ḥatm-i be-misk*) tām tāriḥ   1296
Nefes-i enfesi ṭib bende buḥūrdan-āsā
- Bu du' āda olur ebrāra raḥīk-i maḥtūm
Çü cinān içre olurlar heme öyle ervā
- Mezc olur sükker-i tesnīm verilür şöyle kām
Miskdir mihr-i o açar emeli etsün aña
- Hem muḳarriblere tesnīm verilür şāfi nūr
Ki odur eşribe zībāsı ḥaḳ eyler isḳā
- 15   ¹⁵¹⁶ dedi Ḥaḳ ¹⁵¹⁷ رُبُّهُمْ anda fā' il

¹⁵¹⁵ Rasūlullāh'ın (sav) Ali b. Ebu Talib'e Kur'ân-ı Kerîm hatmi esnasında şu duayı yapmasını emrettiği rivâyet edilmektedir: "Allāh'ım senden huşu ehlinin huşusunu, yakîn ehlinin ihlasını, ebrar kullarla refîk olmayı, iman hakikatlerini hak etmeyi, her türlü hayrı elde edip her türlü günahattan selâmetle kalmayı, rahmetinin bana vacip olmasını, mağfîretine nâil olmayı, cenneti kazanmayı ve cehennemden kurtulmayı dilerim." İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-Beyan Tefsîri*, c. 23, s. 717.

Himmeti etdi zehī anı da Dügümlü Baba

Yüz şuyu döğme bu fānī yıķa rüyuñ ez-eşķ
İki dīdeñ olaraq çifte gülābdan buña

Tām itmāmına tārīķ (*be-cevher-i ĥatmim*) 1296
Naķşı tefsīr ü naķķāşı Dügümlü Baba

Bed'-i tārīķi yazıldı kim o evvel ma' lüm
Okınur böyle de ikmāle göre hep ra' nā

Nāmı tārīķi temāmı daķı (*Tefsīr-i Kemāl
Ĥāl-i ilhām-ı ĥaķāyık be-Dügümlü Baba*) 1294

20

Fātiķa vü vāfī şalātlarla du' ā bula Kemāl
Ķıldı anlarla elin yüzüne Dügümlü Baba

---

¹⁵¹⁶ İnsān Sûresi, 76/21.

¹⁵¹⁷ İnsān Sûresi, 76/21.

DİZİN*

A

- A'râf, 56, 76, 77, 79, 83, 94, 105, 217, 231, 395, 592, 596, 887
- Abdülaziz, 5, 20, 236
- Abdülkerim Satuk Buğra Han, 2
- Abdülmecit, I, 5
- Abese, 56, 232
- Âdem, V, 1, 83, 88, 140, 141, 153, 158, 166, 179, 187, 206, 217, 221, 226, 238, 241, 243, 285, 600, 917
- Âdile Sultan, 9
- Âdiyât, 31, 56, 101, 124, 232
- Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 37, 38, 41, 42, 44, 45, 46, 230
- Ahkâf, V, 31, 56, 122, 231
- Ahmed, 96, 451, 899, 900
- Ahmet Hikmet, 12, 83, 246
- Ahzâb, 55, 137, 162, 176, 231, 401, 698, 761
- Âkil, 201
- A'lâ, 56, 183, 232, 252, 951
- Alak, 56, 232, 966
- alektirik, 140, 335, 412, 416, 417, 431, 482, 771
- Alemdarzâde, 29
- Ali, VII, 4, 5, 14, 18, 20, 21, 22, 28, 33, 51, 90, 95, 113, 126, 128, 130, 134, 143, 151, 161, 170, 172, 191, 201, 204, 208, 218, 240, 244, 245, 246, 253, 254, 255, 256, 258, 976
- Ali Efendi, 18
- Âl-i İmrân, 31, 55, 79, 82, 115, 125, 126, 181, 205, 231, 317, 505, 666, 917, 954
- Allâh, IV, 1, 15, 30, 32, 36, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 116, 117, 121, 123, 126, 127, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 146, 150, 152, 154, 155, 157, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 173, 175, 176, 178, 179, 181, 183, 184, 186, 187, 189, 191, 195, 196, 197, 199, 204, 206, 207, 211, 214, 216, 219, 220, 224, 226, 264, 265, 267, 275, 276, 285, 303, 325, 372, 386, 401, 404, 420, 451, 483, 484, 522, 523, 526, 530, 541, 594, 600, 609, 612, 616, 619, 620, 685, 707, 727, 734, 735, 739, 745, 761, 774, 777, 784, 809, 824, 827, 834, 836, 854, 855, 862, 863, 870, 873, 874, 913, 917, 922, 953, 976
- Allâh, 69, 107, 127, 162, 193, 205, 227, 264, 268, 274, 285, 287, 292, 311, 316, 317, 318, 321, 323, 324, 328, 329, 332, 335, 342, 343, 350, 351, 353, 354, 355, 360, 377, 384, 390, 399, 407, 410, 414, 419, 424, 434, 435, 436, 439, 445, 456, 468, 471, 474, 484, 485, 493, 495, 496, 501, 503, 507, 511, 513, 518, 521, 524, 535, 536, 541, 547, 549, 550, 552, 557, 579, 591, 592, 596, 598, 609, 615, 619, 623, 630, 643, 644, 654, 656, 657, 671, 675, 676, 678, 684, 703, 709, 718, 732, 734, 737, 741, 749, 755, 757, 758, 759, 764, 766, 769, 776, 780, 783, 784, 793, 796, 797, 802, 808, 824, 826, 841, 846, 851, 861, 862, 879, 892, 896, 905, 906, 907, 909, 912, 919, 931, 955, 956, 958, 959, 961, 971, 974, 976
- Allâhu Teâlâ, 1, 84, 88, 111, 114, 126, 135, 141, 144, 145, 146, 147, 152, 153, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 174, 176, 177, 179, 181, 189, 191, 192, 194, 195, 199, 200, 219, 220, 221, 226, 810

* Tezde geçen özel isim, terim ve kavramların dizini oluşturulmuştur.

Amasra, 29
Amerika, 59, 156, 387, 440, 605, 729,
770, 785, 909
Anâsır-ı Erba'a, VII, 217
Ankara, I, IX, 4, 8, 9, 10, 14, 18, 20, 25,
37, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 50, 55,
66, 67, 73, 75, 96, 99, 102, 105, 109,
111, 114, 117, 120, 125, 134, 137,
146, 148, 154, 157, 163, 165, 169,
184, 185, 188, 193, 194, 195, 199,
210, 216, 223, 228, 229, 230,
233,240, 241, 242, 243, 244, 245,
246, 247, 248, 249, 250, 251, 252,
253, 254, 256, 257, 258, 259, 260,
982, 983, 984
Ankebût, 17, 31, 55, 57, 76, 223, 231,
500, 523, 734
Ankebût Sûresi, 17, 57, 76, 223, 231,
500, 523, 734
Antakya, 28, 48
Arabacıbaşısı Arif Baba, 33
Arapça, 1, 10, 13, 15, 19, 26, 30, 34, 40,
43, 48, 51, 57, 58, 60, 71, 72, 73, 74,
79, 81, 83, 85, 88, 92, 105, 117, 186,
187, 202, 211, 235, 236
Arif Hikmet, 9
Âsaf, 22
Âsâr-ı Kemâl, II, 14, 15, 16, 17, 20, 22,
23, 24, 25, 26, 34, 35, 36, 48, 49, 52,
53, 54, 55, 245, 248, 250, 986
Asr, 56, 101, 120, 124, 203, 232, 253
Âşık Dertli, 9
Ayaş, 20, 21, 50, 51, 237, 241, 255
Âyet-i Kürsî, 121, 318
Âzer, 142, 569, 640
Aziz Bey, 22

B

Bağdat, 20, 48, 97
Bağdatlı İsmail Paşa, 14
Bakara, 55, 57, 76, 77, 79, 80, 81, 93,
99, 112, 114, 121, 125, 136, 165, 166,
183, 191, 194, 195, 196, 197, 212,

219, 226, 231, 269, 302, 326, 365,
666, 696, 745, 784, 854, 923
Bayburtlu Zihni, 9
Behîme, VII, 210
behîme, 211, 391
Beled, 55, 124, 232, 960
Berlin, 22
Besmele, 55, 268, 312, 492, 593
Beykoz, 31
Beyrut, 20, 48, 87, 90, 245, 599
Beyyine, 56, 101, 232, 463, 867, 909,
967
Bû'l-Manşûr, 99, 325
Bursalı Mehmed Tahir, 14, 31, 34, 47
Burûc, 56, 124, 232
Bünyâmin Ayaşî Camii, 51
Bürde, 228, 715
Büyükdere, 31

C

Cafer, 101, 109, 201, 255
Cahîm, 183
Câsiye, 56, 231, 389, 668, 841, 916
Cebrâil, IV, 97, 112, 113, 130, 146, 152,
158, 167, 173, 218, 222, 228, 594
cehennem, 77, 136, 183, 353, 375, 376,
388, 418, 428, 447, 475, 485, 504,
559, 598, 659, 717, 741, 791, 846,
880, 891, 906, 912, 918, 939, 940,
943
Cehennem, VI, 183, 257
Celâleddin Süyûtî, 64
Cemâziyyevvel, 21
Cenab Şehabettin, 12
Cennet, V, 85, 92, 111, 140, 290, 348,
458, 773, 787, 845
Cevşen, VII, 218, 257
Cezayir, 7
Cibrîl, 113, 146, 288, 334, 389, 449,
470, 481, 498, 537, 546, 564, 574,
575, 588, 593, 595, 637, 643, 667,
668, 719, 725, 770, 802, 830, 872,

875, 896, 911, 913, 916, 925, 927,
935, 945, 951, 966
Cihad, VI, 196, 244, 254, 255
cihād, 196, 197, 198, 206, 213, 305,
309, 310, 316, 319, 329, 363, 370,
372, 375, 402, 406, 480, 488, 492,
495, 499, 503, 505, 506, 507, 508,
509, 511, 513, 514, 561, 611, 675,
677, 679, 702, 733, 741, 742, 758,
789, 799, 800, 803, 850, 851, 855,
861, 888, 899, 902, 904, 912, 932, 973
Cin, 56, 232, 768, 795, 799, 930
Cizye, VII, 212, 213, 246, 319, 855
Cum'a, VI, 55, 92, 186, 187, 193, 232,
739
Cum'a, 193, 493, 903
Cüz'-i İrâde, VII, 218
cüz'î irâde, 219, 220, 270, 308, 322,
350, 366, 434, 465, 477, 494, 495,
502, 533, 562, 564, 567, 580, 587,
673, 753, 782, 905, 934, 955

D

Davud, 84, 115, 228, 715
Dāvūd, 305, 309, 358, 366, 410, 434,
506, 562, 664, 675, 702, 716, 717,
763, 768, 798, 855, 973
Dirâyet, IV, 73, 95
Divân-ı Hümâyun, 18
Duhâ, 55, 124, 232, 449, 512
Duhân, 56, 231
Dügümlü Baba, 32, 50, 54, 62, 63, 64,
121, 122, 160, 168, 190, 198, 230,
231, 237, 266, 269, 270, 271, 273,
276, 277, 278, 279, 280, 282, 283,
288, 289, 290, 292, 293, 294, 296,
297, 298, 299, 301, 302, 303, 305,
306, 307, 308, 310, 311, 312, 315,
317, 318, 319, 320, 321, 324, 325,
327, 328, 329, 330, 331, 332, 334,
338, 340, 341, 342, 344, 345, 346,
347, 348, 349, 353, 355, 357, 359,
360, 361, 362, 365, 367, 368, 370,
371, 373, 375, 376, 378, 379, 380,

383, 384, 385, 390, 391, 392, 393,
394, 395, 396, 400, 401, 402, 404,
406, 411, 412, 413, 422, 423, 427,
428, 430, 433, 435, 437, 440, 444,
445, 455, 458, 460, 462, 464, 466,
468, 469, 470, 472, 473, 475, 476,
479, 481, 482, 484, 487, 488, 492,
495, 498, 499, 501, 503, 504, 506,
509, 511, 514, 515, 520, 522, 523,
528, 529, 530, 532, 535, 537, 538,
539, 540, 542, 543, 544, 547, 554,
555, 556, 558, 559, 560, 563, 566,
569, 570, 571, 573, 575, 576, 577,
578, 579, 582, 584, 586, 587, 588,
590, 592, 597, 599, 600, 603, 604,
605, 606, 609, 610, 611, 612, 614,
615, 617, 621, 623, 627, 628, 630,
632, 634, 635, 637, 640, 641, 643,
645, 647, 649, 652, 656, 659, 660,
664, 665, 667, 668, 670, 672, 676,
677, 679, 680, 681, 683, 684, 686,
688, 691, 693, 694, 695, 696, 697,
698, 700, 701, 703, 705, 709, 710,
712, 713, 714, 715, 716, 717, 719,
721, 722, 723, 724, 725, 731, 733,
734, 735, 738, 740, 742, 743, 745,
747, 748, 749, 750, 751, 754, 755,
756, 758, 759, 761, 762, 764, 765,
766, 767, 769, 773, 776, 781, 788,
796, 797, 798, 800, 801, 802, 803,
804, 805, 806, 808, 809, 810, 811,
818, 821, 822, 824, 826, 828, 829,
830, 831, 833, 836, 837, 838, 840,
841, 843, 848, 850, 852, 857, 858,
861, 864, 865, 867, 868, 871, 873,
875, 876, 878, 882, 886, 890, 892,
893, 895, 896, 897, 899, 901, 902,
904, 905, 907, 908, 911, 917, 920,
924, 925, 926, 928, 930, 931, 932,
935, 936, 938, 940, 941, 943, 946,
947, 948, 949, 950, 951, 952, 958,
960, 961, 962, 963, 964, 965, 966,
967, 968, 969, 970, 971, 972, 973,
974, 975, 976, 977

Dügümlü Baba, II, III, 14, 18, 23, 24,
25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46,
47, 49, 51, 54, 75, 100, 121, 122, 160,
190, 230, 237, 239, 250, 255, 256,
261, 945, 979
Dügümlü Baba Tekkesi, II, 23, 32, 33,
237, 256
Düyün-ı Umumiye, 6

E

Ebi Vakkas, 170
Ebū Bekr, 175, 204, 500
Ebū Cehil, 127, 439, 480, 486
Ebū Mansûr el-Mâtürîdî, 64
Ebū Talip, 201
Ebubekir, VI, 173, 175, 190, 203, 205,
207
Ehl-i Beyt, VI, 200, 201, 254, 258
Ehl-i Kitâb, 60, 77, 182, 289, 290, 291,
292, 296, 297, 308, 311, 330, 338,
339, 343, 344, 355, 356, 366, 380,
385, 393, 399, 407, 408, 410, 426,
449, 728, 738, 807, 825, 934, 967,
968
Ehl-i Sünnet, 74, 98, 108, 111, 112,
131, 139
En'âm, 56, 62, 83, 127, 231, 464, 590
Enbiyâ, 34, 56, 76, 115, 132, 150, 231,
388, 685, 695, 739, 870, 915, 922
Encümen-i Şuarâ, 8
Enderunlu Vasıf, 8
Enfâl, 56, 76, 100, 128, 197, 215, 216,
231, 275, 303, 774, 862
Erzurumlu Emrah, 9
Es'ad Efendi, 9
Esmâ-i Hüsnâ, IV, 105, 106, 241, 248
Evliyâ, 110, 138, 168, 285, 320, 395,
422, 454, 491, 522, 554, 561, 571,
576, 614, 616, 631, 633, 735, 748,
779, 811, 822, 837, 873, 970, 977
Eylül, IX, 28, 105, 247, 256
Eyyüp, V, 146, 147, 238

F

Fahreddin Râzî, 64
Fahrettin er-Râzî, 145
Faiz, VII, 214, 242, 253, 258
Farsça, 2, 10, 13, 26, 34, 48, 49, 57, 58,
60, 130, 186, 218, 235, 236, 296
Fârûk, 93, 206, 269, 327, 406, 515, 528,
544, 555, 563, 570, 635, 639, 646,
705, 715, 723, 733, 742, 745, 747,
751, 781, 796, 812, 819, 824, 831,
837, 840, 843, 861, 920
Fatıma, 201, 208
Fâtır, 56, 76, 115, 231, 276, 484, 694,
863
Fatih, 29, 36, 40, 248, 253
Fâtıha, 55, 101, 231, 237, 267
Fâtıma, 201, 827
Fecr, 55, 60, 124, 232, 315, 614, 959
Felak, 56, 232
Fenârî, 50, 68, 403, 404
Fesâhat, 120, 244
Fetih, 56, 76, 213, 231, 319, 612
Fetret Dönemi, V, 155
Fidye, VII, 100, 215, 254, 491, 888
Fîl, 56, 57, 232, 451
Fîl Vak'ası, V, 159, 160, 246
Firavun, V, 70, 148, 526
Fir'avn, 148, 279, 465, 466, 467, 469,
489, 524, 525, 526, 540, 622, 648,
649, 651, 652, 653, 706, 707, 708,
716, 723, 724, 726, 727, 797, 814,
815, 834, 838, 862, 912, 924, 942,
950
Fransa, 7
Furkân, 56, 76, 197, 231
Furkân, 119, 130, 263, 302, 337, 390,
411, 417, 419, 421, 432, 531, 559,
562, 563, 570, 585, 588, 618, 629,
639, 645, 656, 662, 672, 699, 700,
702, 703, 705, 714, 721, 732, 738,
740, 762, 767, 772, 780, 788, 795,
803, 808, 819, 820, 823, 826, 831,
840, 845, 851, 871, 900, 902, 946, 949

Fussilet, 56, 76, 231, 821, 824
Fütûhâtü'l-Mekkiyye, IV, 70

G

Ganîmet, VII, 216
Gâşiye, 55, 76, 232
Ġunye, 101, 274, 459, 516, 646, 704,
887

H

Ĥabîb, 58, 84, 198, 263, 269, 273, 279,
292, 298, 308, 371, 372, 377, 443,
466, 479, 481, 508, 529, 583, 640,
649, 671, 731, 747, 759, 796, 803,
804, 873, 903, 931
Hac, VI, 21, 56, 192, 193, 231, 253
Hacc-ı Asgar, VI, 193
Ĥacc-ı aşğar, 193, 493
Hacc-ı Ekber, VI, 193
Ĥacc-ı ekber, 193, 493
Hacı Abdî Bey, IV, 65
Hacı Mesud Ağa, 18, 21
Ĥâcî ' Abdî Beg, 358
Hadîd, 56, 231
hadîs, 27, 30, 62, 73, 78, 79, 80, 81, 82,
83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
93, 97, 107, 112, 122, 154, 163, 166,
192, 198, 202, 214, 228, 234, 238,
610
Hadîs, 34, 36, 106, 158, 222, 248
ĥadîs, 79, 81, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 91,
92, 99, 106, 155, 157, 163, 167, 182,
187, 198, 212, 265, 267, 268, 273,
274, 286, 290, 310, 325, 336, 339,
352, 361, 364, 367, 368, 401, 406,
412, 420, 449, 454, 455, 459, 460,
476, 492, 498, 514, 516, 529, 542,
543, 544, 571, 582, 586, 592, 596,
597, 600, 603, 604, 606, 616, 620,
635, 643, 647, 665, 677, 679, 704,
724, 730, 758, 771, 794, 795, 799,
807, 810, 822, 830, 833, 835, 837,
860, 862, 869, 889, 894, 903, 906,
922, 957, 964, 970, 975

Hafız Mustafa Efendi, 29

Ĥağ, 17, 22, 27, 50, 52, 58, 59, 61, 80,
83, 85, 87, 89, 92, 93, 94, 98, 103,
104, 114, 125, 127, 129, 136, 139,
142, 144, 147, 154, 157, 159, 160,
164, 165, 167, 168, 169, 170, 171,
180, 189, 191, 196, 197, 200, 204,
207, 213, 214, 216, 220, 227, 228,
263, 265, 266, 267, 268, 269, 270,
271, 273, 274, 275, 276, 277, 278,
279, 281, 282, 283, 284, 285, 286,
287, 289, 290, 291, 292, 293, 294,
295, 296, 297, 298, 299, 300, 301,
302, 303, 304, 305, 306, 307, 308,
309, 310, 311, 312, 313, 314, 315,
316, 317, 318, 319, 320, 321, 322,
323, 325, 326, 327, 328, 329, 330,
332, 333, 334, 335, 337, 338, 339,
340, 341, 342, 343, 344, 345, 346,
347, 348, 349, 350, 351, 352, 353,
354, 355, 356, 358, 359, 360, 361,
362, 364, 365, 366, 367, 368, 369,
370, 371, 372, 373, 374, 375, 376,
378, 379, 380, 381, 382, 383, 384,
385, 386, 387, 388, 390, 392, 394,
395, 396, 398, 399, 400, 401, 402,
403, 405, 406, 408, 409, 410, 411,
412, 413, 414, 416, 417, 418, 420,
421, 422, 424, 425, 427, 428, 429,
430, 431, 432, 433, 434, 435, 436,
437, 438, 439, 440, 441, 442, 443,
444, 445, 446, 447, 448, 450, 452,
453, 455, 456, 457, 458, 460, 461,
462, 463, 464, 465, 467, 468, 469,
470, 472, 473, 474, 475, 476, 477,
478, 479, 480, 481, 482, 483, 484,
485, 486, 487, 488, 489, 490, 491,
492, 493, 494, 495, 496, 497, 499,
500, 501, 502, 503, 504, 505, 506,
507, 509, 510, 511, 512, 513, 514,
515, 516, 517, 518, 519, 520, 521,
522, 524, 525, 526, 527, 528, 529,
531, 532, 533, 534, 535, 536, 537,
538, 539, 540, 541, 542, 543, 544,
545, 546, 547, 548, 549, 550, 551,

552, 553, 554, 556, 557, 558, 559,
 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566,
 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573,
 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580,
 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587,
 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596,
 597, 598, 599, 602, 603, 604, 605,
 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612,
 613, 614, 615, 616, 617, 620, 621,
 622, 623, 624, 625, 626, 627, 629,
 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636,
 637, 638, 639, 640, 641, 643, 645,
 647, 648, 650, 651, 653, 654, 655,
 656, 657, 659, 660, 661, 664, 665,
 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672,
 673, 674, 675, 676, 677, 678, 680,
 681, 682, 683, 684, 686, 687, 688,
 689, 690, 691, 693, 694, 696, 697,
 698, 700, 702, 703, 705, 707, 708,
 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716,
 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723,
 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730,
 731, 732, 733, 736, 737, 738, 739,
 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746,
 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753,
 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760,
 761, 762, 763, 764, 765, 767, 768,
 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775,
 776, 777, 779, 780, 781, 782, 783,
 784, 786, 787, 789, 790, 792, 793,
 795, 798, 799, 800, 802, 803, 804,
 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811,
 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818,
 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825,
 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832,
 833, 834, 835, 836, 837, 838, 841,
 842, 843, 844, 845, 848, 849, 850,
 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857,
 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864,
 866, 868, 869, 871, 872, 873, 874,
 875, 876, 882, 883, 886, 887, 888,
 889, 890, 891, 892, 893, 895, 896,
 897, 898, 899, 901, 902, 903, 904,
 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911,
 912, 914, 916, 917, 918, 919, 921,
 922, 924, 925, 926, 927, 928, 930,
 931, 932, 933, 934, 936, 937, 938,
 941, 942, 943, 946, 947, 948, 949,
 951, 952, 954, 955, 956, 957, 958,
 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965,
 966, 967, 968, 969, 970, 971, 974,
 975, 976, 977
 Hâkka, 56, 232
 Halep, 20, 48
 Hâlet Bey, 8
 Hâlık, 481, 565, 576, 584, 693, 707,
 749, 792, 793, 832
 Hâlîm, 127, 194, 312, 350, 414, 781,
 955
 Halit Ziya Uşaklıgil, 12
 Hâmid, 96
 Hânefî, 100, 185, 301, 365
 Hanife, 25, 26, 29
 Hanife Hanım, 25, 29
 Hasan, 66, 74, 75, 94, 194, 201, 204,
 208, 210, 247, 255
 Hasna Hatun, 23
 Hassan b. Sâbit, 228
 Haşr, 55, 79, 105, 232
 Hâviye, 183
 Havva, 140, 221, 286
 Hayr-i Kısas, II, 36
 Hendek Savaşı, 174
 Hersek, 6
 Hersekli Ârif Hikmet Bey, 8
 Hızır, 166, 338, 386, 632, 719, 807
 Hicaz, 6, 26, 70
 Hicr, 56, 183, 184, 223, 231, 285
 Hicret, 174, 254
 Hucurât, 56, 79, 91, 231
 Hûd, 56, 76, 79, 84, 85, 118, 135, 231,
 539
 Hudâ, 24, 61, 72, 105, 110, 136, 140,
 142, 147, 153, 177, 197, 219, 220,
 270, 275, 276, 277, 279, 281, 282,
 283, 288, 289, 291, 293, 295, 298,
 303, 305, 307, 308, 311, 312, 313,
 315, 317, 320, 321, 322, 330, 331,
 332, 333, 334, 337, 339, 340, 342,

348, 349, 350, 352, 353, 356, 358,
359, 360, 366, 367, 368, 375, 377,
378, 382, 385, 386, 387, 388, 391,
393, 398, 407, 410, 412, 413, 418,
422, 425, 428, 432, 434, 435, 437,
439, 441, 442, 448, 451, 453, 455,
456, 457, 460, 461, 462, 463, 464,
465, 467, 470, 471, 473, 477, 480,
483, 484, 487, 488, 492, 494, 495,
497, 502, 504, 505, 509, 510, 517,
519, 520, 524, 525, 530, 531, 533,
534, 536, 545, 546, 548, 551, 555,
557, 562, 563, 564, 567, 569, 571,
572, 574, 580, 584, 586, 587, 588,
589, 590, 592, 595, 598, 599, 601,
606, 608, 611, 612, 615, 621, 622,
629, 631, 640, 642, 651, 652, 653,
654, 655, 656, 659, 660, 663, 664,
667, 669, 672, 673, 676, 677, 678,
683, 686, 689, 690, 694, 695, 698,
702, 705, 707, 712, 717, 721, 723,
724, 726, 728, 730, 731, 734, 736,
740, 741, 746, 747, 752, 754, 758,
761, 762, 763, 769, 774, 775, 778,
782, 786, 787, 792, 794, 800, 803,
809, 810, 811, 819, 820, 822, 826,
829, 831, 836, 847, 848, 853, 854,
857, 861, 862, 864, 865, 866, 867,
872, 874, 891, 892, 894, 897, 900,
902, 903, 905, 906, 910, 919, 924,
926, 932, 935, 938, 949, 950, 951,
952, 954, 955, 957, 959, 960, 964,
970, 973, 974, 975
Hulûl, IV, 107, 108, 244, 259
hulûl, 275, 303, 390, 483, 653, 668,
688, 747, 775, 862, 863, 916
Hümeze, 56, 101, 232
Hüseyin, 12, 17, 33, 94, 95, 100, 157,
185, 201, 208, 241, 254, 258
Hüseyin Cahit Yalçın, 12
Hüseyin Efendi, 17

I

II. Abdülhamid, 6, 236
II. Mahmud, 5, 33, 236

IV. Mustafa, 5

İ

İbn Abbas, 20, 74, 93, 106, 125, 126,
129, 151, 182, 191, 193, 200, 201,
216
İbn Haldun, IV, 66, 75, 258
İbn-i Haldün, 67, 324
İbn-i Mes'ūd, 93, 165, 326
İbn-i 'Abbās, 93, 191, 269, 322, 327,
445, 451, 515, 528, 544, 555, 563,
570, 635, 646, 705, 715, 723, 733,
742, 747, 781, 796, 812, 819, 824,
831, 837, 840, 843, 861, 972
İbn-i 'Abbās, 201, 827
İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal, 14,
15
İbrâhîm, V, 56, 76, 88, 136, 142, 143,
144, 166, 179, 231, 579, 600, 640,
748
İbrâhîm, 137, 144, 293, 294, 295, 320,
332, 336, 338, 341, 387, 433, 445,
498, 505, 548, 564, 565, 567, 568,
569, 591, 641, 642, 663, 675, 679,
736, 756, 758, 791, 801, 825, 832,
866, 874, 897, 951
İbrahim Hakkı Konyalı, 25, 26, 49, 51
İbrahim Paşa Sarayı, 27, 29, 31, 32, 33
İbrahim Şinasi, 9
İhlâs, 34, 40, 54, 56, 103, 232, 237, 253,
265, 372, 420, 620
İlyās, 166, 338, 386, 397, 398, 434, 793,
807
İmâm-ı A'zam, 161, 450, 512
İmâm-ı Râzî, 157, 606, 730, 771
İmâm-ı Şâfiî, 100, 238
İncil, IV, 65, 71, 114, 115, 116, 248,
397
İnfitâr, 56, 232
İngiltere, 7
İnsân, 56, 232, 977
İnşikâk, 56, 124, 232
İnşirâh, 55, 232

I

İrân, 174, 742, 824, 856

İ

İsa, V, 67, 88, 96, 115, 116, 119, 136, 152, 153, 154, 155, 166, 179, 226, 227, 255, 285, 601, 913, 917

İshak, 146, 169

İslâm, IX, 6, 8, 32, 45, 51, 66, 68, 70, 84, 99, 102, 103, 105, 108, 111, 114, 130, 132, 137, 139, 143, 154, 160, 163, 165, 174, 179, 181, 184, 186, 187, 188, 193, 194, 195, 196, 202, 203, 206, 207, 210, 212, 213, 214, 215, 223, 228, 240, 241, 243, 244, 247, 249, 251, 253, 254, 257, 259, 260, 261

İslâmiyet, 1, 2, 61, 70, 73, 165, 175, 188, 201, 203, 207, 208

İsmail Hakkı Bursevî, 64, 73, 74, 80, 95, 96, 100, 101, 161, 253, 976

İsmail Hakkı Konyalı, 23

İsmâil Sâdık Kemâl, I, II, IV, 3, 4, 5, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 39, 40, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 114, 116, 117, 119, 120, 121, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 138, 139, 141, 142, 143, 145, 146, 148, 149, 150, 152, 154, 155, 160, 161, 162, 164, 166, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 192, 194, 195, 196, 197, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 226, 228, 236, 237, 238, 239, 245, 253, 261

İsmâ'îl, 15, 144, 293, 294, 295, 332, 341, 387, 434, 449, 498, 568, 793, 801

İsrâ, 56, 76, 78, 79, 86, 89, 98, 105, 115, 164, 165, 187, 231, 284, 592, 603, 635, 729, 770, 873, 948

İstanbul, IX, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 50, 51, 55, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 80, 81, 83, 90, 94, 95, 97, 99, 100, 101, 103, 105, 108, 109, 111, 112, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 125, 128, 131, 134, 136, 137, 138, 140, 143, 148, 152, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 165, 166, 168, 170, 174, 177, 179, 181, 183, 184, 186, 187, 188, 191, 193, 195, 196, 199, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 226, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 451

K

Ka'b el-Ahbâr, IV, 70, 71

Ķadîm, 104, 265, 285, 389, 421, 615, 620, 641, 649, 668, 685, 706, 716, 727, 750, 916, 945, 946, 975

Kadir, VII, 56, 101, 112, 113, 222, 232, 254, 917

Kâf, 56, 76, 77, 79, 86, 91, 231, 447, 596, 753, 824

Kâfirûn, 56, 232

Kalem, 56, 76, 124, 232, 253

Kamer, 56, 115, 171, 231, 878

Kanlıca, 31

Ka'bu'l-Ahbâr, 71, 449, 498

Karadağ, 6

Kâria, 56, 232

Kasas, 34, 55, 76, 129, 155, 231

Keçeci-zâde İzzet Molla, 8

Keffâret, 194

Kehf, 56, 79, 90, 151, 225, 231, 241,
475, 624, 626, 627, 629, 631, 633,
634, 772
Kemâl, II, III, 3, 10, 11, 14, 15, 16, 18,
23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 33, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 40, 45, 46, 47, 48,
49, 50, 51, 54, 57, 64, 151, 199, 202,
229, 232, 236, 238, 249, 250, 251,
255, 256, 987, 988
Kemâl, 15, 17, 26, 27, 28, 50, 54, 58,
63, 230, 231, 237, 263, 266, 267, 455,
523, 542, 556, 560, 569, 599, 637,
698, 717, 734, 875, 960, 969, 972,
976, 977
Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba, II, III,
18, 24, 31, 33, 37, 49, 54, 250, 988
Kerrâr, 152, 634
Kevser, 56, 232
Kıbrıs, 7
kıt'a, 3, 13, 28, 47, 54, 55, 239
kıt'a-i kebîre, 54, 55, 239
Kıyâmet, 56, 111, 124, 154, 232, 600
Koniçeli Kâzım Paşa, 8
Kur'ân, IV, V, 1, 2, 7, 28, 54, 55, 57,
61, 63, 64, 69, 73, 75, 76, 78, 80, 93,
94, 98, 99, 102, 103, 105, 108, 111,
112, 113, 114, 115, 117, 118, 119,
120, 121, 123, 125, 127, 128, 129,
130, 134, 137, 139, 145, 146, 153,
168, 179, 181, 182, 183, 188, 191,
195, 202, 207, 209, 210, 213, 214,
222, 225, 229, 234, 237, 239, 241,
244, 245, 247, 249, 253, 255, 264,
285, 326, 619, 668, 917, 945, 976
Kur'ân, 47, 58, 61, 69, 118, 168, 182,
222, 229, 233, 263, 264, 265, 267,
269, 270, 271, 272, 273, 278, 279,
288, 292, 298, 300, 302, 308, 313,
318, 326, 327, 328, 336, 337, 339,
343, 348, 368, 373, 378, 379, 382,
387, 394, 396, 408, 411, 413, 416,
418, 419, 420, 424, 425, 426, 427,
429, 435, 436, 437, 444, 454, 455,
458, 472, 477, 479, 484, 486, 517,

520, 521, 522, 531, 544, 556, 558,
560, 562, 563, 564, 570, 575, 581,
583, 588, 604, 605, 611, 617, 618,
619, 620, 621, 622, 623, 629, 646,
655, 659, 662, 667, 669, 671, 676,
677, 683, 698, 700, 714, 715, 716,
723, 732, 740, 741, 747, 751, 755,
772, 777, 780, 785, 798, 803, 806,
812, 823, 824, 830, 832, 833, 834,
842, 845, 847, 858, 873, 876, 885,
896, 901, 910, 919, 923, 926, 930,
934, 935, 936, 937, 938, 945, 950,
951, 965, 966, 967

ğurb-ı İlahî, 110, 703, 827

Kurbıyyet-i İlahî, IV, 109

Kureyş, 56, 57, 129, 173, 206, 207, 232

L

Laz Ahmet Paşa, 30

Leskofçalı Gâlib Bey, 8

Leyl, 55, 124, 232, 451, 961

Leyla Hanım, 9

Livâta, VII, 223, 259

livâta, 223, 312, 380, 462, 737, 928

Lokmân, 55, 231

Luka, 115, 116

Luğa, 117, 399

Lût, 134, 223, 348, 434, 462, 505, 538,
573, 574, 675, 712, 720, 736, 737,
794, 797, 877, 912, 924

M

Mâ'ide, 393, 394, 396

Mâide, 55, 79, 82, 112, 114, 116, 126,
195, 206, 211, 231, 311, 807

Makâm-ı Mahmûd, V, 163, 258

mağâm-ı Mağmûd, 164, 614

Makbul İbrahim Paşa, 33

Manastırlı Hoca Nâ'ilî Efendi, 8

Mansûr b. Nûh, 2

Markos, 115, 116

Marğos, 116, 399

Mâ-sivâ'llâha, 123, 124, 268, 574, 789,
846, 865, 868, 920, 934, 935, 938,

- 942, 949, 950, 958, 960, 961, 962,
964, 969, 970
- Maturîdî, 99
- Maûn, 56, 232
- Mayıs, X, 22, 66
- Meâric, 56, 232
- Mecûs, 212, 319, 854
- Mehmed Süreyya, 13, 19, 33
- Mehmet Ali Paşa, 5, 21
- Mehmet Fuat Köprülü, 4
- Mehmet Nâil Tuman, 14
- Mehmet Rauf, 12
- Mehmet Salih, 22
- Mehmet Tevfik, 9
- Mekke, 22, 129, 143, 171, 174, 175,
177, 178, 203, 206, 207, 221, 370,
436, 455, 481, 486, 563, 571, 601,
614, 647, 723, 763, 777, 822, 824,
852, 857, 858, 940, 971, 974
- Mekke-i Mükkerreme, 22
- Meryem, 31, 56, 112, 116, 152, 153,
154, 231, 332, 333, 334, 337, 385,
386, 388, 601, 636, 637, 638, 639,
641, 642, 644, 645, 724, 912, 913,
915
- Mevlâ, 24, 57, 58, 75, 78, 83, 104, 149,
155, 161, 163, 167, 198, 202, 219,
225, 265, 266, 271, 272, 277, 284,
287, 290, 291, 293, 299, 300, 301,
308, 309, 312, 315, 316, 317, 318,
320, 323, 325, 327, 328, 329, 335,
336, 340, 341, 344, 346, 350, 351,
352, 353, 355, 360, 363, 364, 365,
370, 371, 373, 376, 378, 381, 382,
385, 388, 389, 391, 392, 393, 395,
396, 397, 398, 399, 400, 402, 403,
404, 405, 406, 410, 413, 414, 417,
418, 420, 423, 427, 429, 430, 431,
437, 438, 442, 443, 446, 449, 452,
460, 461, 462, 468, 470, 471, 472,
475, 477, 478, 479, 481, 482, 484,
487, 488, 490, 492, 495, 499, 507,
508, 509, 510, 511, 512, 514, 517,
519, 521, 524, 526, 527, 529, 530,
533, 535, 539, 543, 546, 548, 549,
551, 563, 564, 566, 570, 572, 573,
578, 582, 588, 589, 592, 594, 601,
605, 609, 610, 615, 617, 619, 621,
623, 624, 627, 628, 639, 642, 649,
664, 666, 668, 671, 678, 679, 683,
685, 689, 691, 692, 693, 694, 695,
696, 697, 699, 701, 705, 706, 709,
710, 711, 712, 713, 717, 719, 724,
726, 727, 729, 730, 738, 739, 741,
742, 743, 746, 749, 750, 753, 754,
755, 756, 757, 759, 760, 761, 762,
763, 764, 766, 770, 771, 778, 788,
793, 799, 804, 805, 806, 809, 814,
817, 821, 822, 823, 824, 825, 826,
828, 829, 831, 832, 833, 835, 838,
839, 842, 844, 846, 851, 853, 854,
856, 857, 858, 859, 871, 874, 877,
881, 889, 892, 894, 900, 906, 907,
908, 910, 911, 912, 916, 917, 918,
922, 928, 930, 932, 936, 940, 942,
944, 951, 955, 956, 957, 958, 959,
960, 966, 969, 971, 973, 975, 976
- Mısır, 5, 7, 67, 133, 192, 206, 280
- Mi'râc, VI, 78, 93, 98, 165, 166, 167,
203
- Molla Fenârî, IV, 67, 68
- Mu'cize, V, 117, 139
- Muhammed, I, 1, 19, 20, 40, 43, 56, 62,
66, 67, 73, 78, 79, 85, 87, 88, 90, 92,
96, 100, 101, 118, 127, 131, 134, 136,
138, 141, 143, 154, 155, 158, 159,
161, 162, 163, 165, 166, 168, 170,
174, 175, 176, 178, 179, 193, 200,
218, 226, 231, 240, 241, 245, 246,
247, 248, 255, 256, 257, 404, 599,
601, 609
- Muhammed, 96, 283, 340, 451, 705,
781, 848, 849, 851, 858, 900
- Muhammed Bahaüddîn Buharî, 43
- Muhammed Pârsâ, 101
- Muhyiddîn, 70, 525, 526, 942
- Musa, V, 88, 94, 114, 136, 148, 149,
166, 172, 179, 238, 526, 600, 707,
727, 834

Mustafa Bünyâmin Ayaşî, 21
Musul, 20, 48, 225
Mutaffîfin, 56, 232
Mücâdele, 55, 232, 886, 917
Müddessir, 56, 124, 128, 232
Mühimme, 18, 252
Mülk, 56, 232, 237, 423, 695, 784, 813,
829, 834, 842, 853, 905, 919, 920,
949
Mü'min, 56, 76, 231, 272, 275, 285,
303, 322, 340, 354, 366, 375, 381,
384, 390, 427, 444, 479, 482, 483,
486, 505, 516, 532, 539, 541, 542,
560, 571, 604, 623, 632, 644, 645,
661, 673, 676, 677, 692, 697, 714,
715, 732, 733, 743, 754, 759, 764,
775, 776, 778, 805, 812, 814, 815,
816, 818, 819, 827, 843, 848, 852,
853, 860, 863, 887, 906, 909, 917,
930, 933, 939, 950, 960
Mü'minun, 56
Mümtehine, 55, 232
Münâfikûn, 55, 232
Mürselât, 56, 124, 232
Müslime Hânım, 16
Müzzemmil, 56, 187, 232, 529

N

Nahl, 56, 76, 79, 85, 112, 115, 164, 200,
202, 218, 220, 231, 331
Nakşibendî, 31, 43
Namaz, VI, 186, 259
Namık Kemâl, 8, 10, 11
Nâs, 56, 232
Nasr, 56, 178, 232
Naziât, 56, 232, 526
Nazlı, 22
Nebe, 56, 182, 232, 237, 917, 940
Necibe Hanım, 22
Necm, 56, 76, 78, 94, 98, 128, 165, 166,
231, 286, 469, 470, 586, 593, 594,
595, 596, 602, 616, 617, 871, 872,
873, 875

Necmeddîn-i Râzî, 97
Nedim, 7, 8, 125, 255
Neml, 31, 56, 231, 715, 717, 718, 720,
721, 722
Nevfel, VI, 203, 204, 205, 347, 417,
501, 743
Nisâ, 31, 55, 76, 100, 115, 153, 154,
185, 209, 211, 213, 221, 231, 264,
368, 386, 541, 619, 874
Niş, 30
Nûh, 56, 88, 135, 136, 179, 232, 600
Nûh, 137, 332, 387, 460, 461, 504, 524,
533, 534, 535, 540, 565, 603, 606,
642, 663, 675, 681, 700, 710, 711,
735, 756, 791, 797, 812, 814, 825,
862, 867, 875, 876, 890, 912, 929
Nûr, 56, 57, 76, 79, 85, 90, 231, 539,
542, 609, 641, 693, 703, 710, 739,
850, 870, 882, 904
Nusret, 22

‘ Abdü’l-kâdir, 101, 274, 459, 516, 646
‘ Afuv, 194, 312, 350, 365, 376, 384,
549, 955
‘ Alî, 201, 209, 423, 747, 827
‘ Arâ’is-i Baklî, 97, 671
‘ Īsâ, 116, 117, 153, 155, 166, 291, 309,
317, 334, 336, 337, 338, 341, 358,
382, 385, 386, 387, 388, 390, 397,
398, 399, 405, 410, 422, 434, 497,
561, 562, 569, 598, 601, 604, 637,
667, 668, 675, 682, 692, 702, 772,
807, 829, 834, 835, 841, 883, 899,
900, 901, 902, 914, 915, 916, 967, 973
‘ Oşmân, 208, 349, 422, 745

O

Osman, VI, 8, 18, 39, 68, 69, 80, 143,
190, 193, 203, 204, 207, 208, 240,
242, 243, 246, 253
Osman Şems Efendi, 8
Osmanlı, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 14, 16, 19,
20, 21, 25, 26, 28, 31, 34, 35, 39, 47,

48, 49, 54, 65, 67, 68, 179, 213, 234,
236, 245, 247, 252, 253, 254, 255,
256, 257, 258, 259, 261

Ö

Ölüm, VI, 132, 181, 257

Ömer, VI, 29, 36, 67, 71, 85, 93, 95,
111, 115, 143, 152, 153, 161, 174,
175, 187, 190, 193, 204, 206, 216,
221, 224, 242, 243, 248

P

Pazar, 33

Pazartesi, 33

Petriç, 65

R

Rab, 82, 105, 111, 147, 224, 269, 273,
293, 295, 297, 298, 307, 311, 315,
326, 328, 332, 333, 334, 340, 347,
349, 353, 365, 370, 371, 373, 381,
397, 400, 411, 423, 428, 437, 442,
450, 457, 460, 463, 466, 468, 471,
486, 491, 500, 516, 519, 523, 525,
529, 536, 538, 541, 547, 558, 569,
572, 599, 614, 620, 621, 623, 624,
628, 635, 655, 656, 657, 660, 662,
664, 667, 670, 677, 685, 686, 690,
695, 698, 699, 707, 709, 711, 712,
717, 725, 737, 765, 766, 767, 769,
774, 783, 789, 793, 796, 799, 800,
803, 812, 821, 823, 824, 826, 828,
832, 837, 840, 843, 845, 855, 865,
867, 878, 879, 886, 897, 905, 908,
910, 912, 917, 924, 929, 946, 949,
950, 954, 958, 959, 975

Rad, 56

Ragıp, 22, 28, 99, 249

Rahmân, 56, 62, 80, 107, 231, 267, 913,
917

Raķīm, 225, 624

Rakim Ehli, VII, 224

Recaizâde Mahmud Ekrem, 11

Resûl, 32, 60, 87, 112, 126, 130, 162,
163, 176, 189, 201, 204, 211, 216,
275, 386, 599, 601, 774, 954

Resûl, 59, 61, 85, 87, 90, 91, 143, 144,
150, 156, 158, 162, 176, 193, 228,
229, 267, 270, 275, 276, 278, 287,
291, 293, 294, 296, 297, 299, 311,
315, 317, 326, 327, 328, 329, 335,
341, 348, 350, 365, 368, 369, 371,
372, 379, 385, 387, 388, 393, 394,
396, 399, 401, 402, 403, 410, 412,
413, 420, 425, 434, 440, 445, 451,
460, 461, 465, 474, 475, 481, 482,
483, 487, 492, 493, 496, 497, 499,
500, 503, 504, 509, 510, 514, 522,
535, 538, 541, 558, 560, 563, 564,
569, 593, 594, 596, 599, 603, 604,
605, 606, 607, 608, 611, 620, 622,
627, 629, 639, 640, 641, 644, 647,
658, 659, 665, 666, 672, 674, 676,
677, 679, 689, 696, 698, 699, 700,
701, 702, 709, 710, 711, 712, 713,
715, 716, 720, 724, 728, 729, 742,
756, 757, 758, 759, 761, 770, 773,
775, 781, 790, 794, 797, 800, 801,
810, 814, 817, 824, 837, 838, 841,
850, 859, 862, 863, 872, 873, 875,
886, 887, 891, 894, 898, 902, 904,
905, 911, 912, 913, 915, 918, 922,
923, 925, 927, 930, 931, 932, 936,
955, 962, 964, 967, 968, 974, 976

Resûlullâh, VI, 68, 78, 80, 81, 82, 84,
85, 86, 87, 90, 92, 93, 113, 126, 128,
129, 170, 171, 172, 174, 175, 176,
178, 187, 190, 209, 224

Rıza Bey, 22

ribâ, 214, 215, 323, 347, 387, 745

Rivâyet, IV, 73, 75

Rûh, III, VII, 34, 39, 112, 226, 229,
256, 572, 917, 987

rûh, 96, 101, 274, 275, 284, 285, 286,
303, 317, 341, 389, 390, 416, 417,
455, 459, 470, 483, 501, 515, 530,
536, 571, 576, 589, 595, 615, 616,
617, 637, 642, 646, 657, 666, 667,

668, 688, 704, 713, 724, 725, 738,
775, 799, 806, 810, 822, 863, 872,
886, 900, 913, 916, 923, 926, 927,
928, 935, 941, 942, 966, 967, 976
Rûh-ı Beyân, 98, 676, 752, 899, 926
Rûh-ı Kemâl, 39, 256
Ruhsatî, 9
Rûhu'l-Beyân, 73, 95, 96, 101, 238, 243
Rûhu'l-Beyân, 526, 942
Rûm, 55, 76, 203, 205, 207, 208, 214,
231
Rûm, 174, 742, 744, 745, 756, 758, 824,
856
Rumeli Beylerbeyi, 19
Rus, 32, 481, 495, 565
Rusya, 6, 30
Rûzbihân-ı Baklî, 97
Rü'yetu'llâh, 112, 864
Rü'yetullâh, IV, 111

S, Ş

Sa'dî Şeyh Masum Halil Feyzi Efendi,
30
Sâd, 56, 147, 231, 664
Sadaka, VI, 191, 244, 245
şadağa, 189, 191, 192, 309, 322, 342,
413, 503, 510, 552, 565, 866, 889,
905
Şadıq, 15, 301, 445, 570, 733, 757, 936,
976
Şadıq, 14, 50
Sadullah Paşa, 22, 240
Safer, 28, 217, 245
Saff, 55
Sâffât, 56, 135, 231, 336, 386, 736, 922
Sahâbe, 202, 245
şalât, 144, 162, 169, 181, 190, 235, 269,
271, 296, 300, 301, 306, 315, 318,
320, 323, 325, 327, 332, 341, 342,
344, 346, 348, 355, 359, 362, 370,
372, 376, 377, 383, 395, 407, 413,
432, 433, 437, 448, 462, 464, 468,
469, 472, 473, 475, 479, 487, 488,
505, 506, 529, 530, 539, 554, 555,

558, 559, 560, 566, 591, 603, 604,
606, 609, 626, 630, 636, 639, 641,
659, 675, 676, 679, 688, 691, 694,
695, 700, 703, 710, 715, 725, 734,
738, 739, 740, 745, 747, 750, 751,
754, 755, 759, 761, 764, 781, 788,
798, 800, 803, 805, 806, 818, 828,
836, 840, 850, 858, 865, 867, 870,
871, 876, 882, 886, 893, 896, 897,
917, 920, 924, 928, 931, 934, 936,
949, 959, 962, 966, 968, 970, 971,
973, 974
Salavât, V, 162
Şalavât, 58, 163, 263, 267, 269, 270,
273, 276, 278, 279, 292, 293, 297,
298, 299, 308, 312, 315, 317, 327,
328, 365, 373, 378, 391, 393, 437,
443, 455, 458, 460, 466, 476, 509,
522, 553, 578, 592, 599, 605, 612,
649, 655, 659, 660, 662, 663, 664,
666, 668, 669, 671, 672, 677, 693,
697, 702, 731, 771, 821, 840, 843,
847, 861, 871, 873, 878, 899, 932,
960, 965, 970, 973
Şa'lebe, 190, 506
Sebe', 55, 76, 231, 564, 702, 767, 769,
770, 772, 773, 775
Secde, V, 31, 55, 76, 141, 179, 231,
277, 296, 332, 446, 556, 572, 602,
616, 617, 657, 722, 753, 802
Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 35
Selman-ı Farisî, 201
Serasker Kapısı, 6
Serez, 65
Servet-i Fünûn, 9, 11, 12
Sevbân, VII, 209
Şevbân, 210, 369
Seyranî, 9
Seyyid Cürcânî, 95
Seyyid Şerif Cürcânî, 64, 95
Şiddîk, 204, 347, 412, 417, 431, 482,
500, 742, 743, 771, 892
Sırbistan, 7
Sinan Kuneralp, 16

Sultan Ahmed Camii, 28
Sultan I. Ahmed, 29
Surre-yi Hümâyûn Emîni, 20
Süleyman Nazif, 12
Süleymaniye Kütüphanesi, 33, 35, 38,
39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 230,
233, 250
Sürûrî, IV, 68, 69, 75, 242, 258
Sürûrî, 69, 264, 419, 618
Süyûtî, 142, 512, 569

Ş

şefâ'at, 164, 614
Şefaât, 179, 245, 259
Şems, 8, 55, 124, 171, 232, 281, 366,
372, 418, 433, 479, 488, 530, 535,
544, 553, 586, 639, 672, 701, 703,
769, 771, 803, 804, 925, 961, 965
Şeref Hanım, 9
Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn, III, 41,
42
Şerife Müslime Hanım, 18, 20, 21, 22,
241
Şeyh Mahmud, 23
Şeyh Şihab Efendi, 33
Şeyh Yahya Efendi, 29
Şeytan, 140, 147, 221
şeytân, 61, 141, 147, 268, 277, 299,
308, 322, 323, 326, 350, 353, 368,
380, 398, 413, 432, 439, 440, 447,
463, 468, 475, 478, 480, 488, 517,
545, 547, 548, 553, 561, 571, 572,
583, 607, 612, 630, 657, 664, 676,
677, 690, 714, 718, 724, 749, 768,
776, 789, 799, 800, 801, 803, 821,
833, 835, 851, 854, 888, 892, 893,
895, 946, 955, 958
Şiir, III, VII, 10, 11, 42, 43, 47, 50, 55,
227, 228, 245, 255, 989
Şiir Mecmuaları, III, 42, 43, 50
şî'r, 228, 575, 715
Şuarâ, 8, 14, 15, 56, 76, 228, 231, 249,
500
Şûra, 20, 31

Şûrâ, 56, 220, 231, 285, 668, 917

T

Tâhâ, 56, 86, 105, 231, 274, 459, 646,
647, 704, 706, 707, 727, 834
Tahirü'l-Mevlevî, 55
Tahrîm, 56, 76, 112, 232
Talâk, 56, 211, 232, 325, 761, 784
Tañrı, 93, 108, 116, 118, 263, 268, 269,
272, 274, 295, 299, 313, 318, 327,
330, 333, 335, 338, 340, 348, 350,
351, 352, 353, 362, 375, 381, 389,
390, 394, 397, 398, 399, 407, 409,
416, 419, 422, 424, 425, 430, 431,
433, 436, 445, 452, 457, 459, 462,
463, 492, 495, 497, 505, 509, 510,
514, 515, 516, 517, 520, 525, 528,
529, 531, 537, 539, 542, 544, 555,
563, 565, 566, 567, 570, 580, 582,
585, 586, 589, 603, 607, 618, 623,
625, 635, 638, 644, 645, 646, 668,
684, 699, 704, 705, 715, 718, 721,
723, 727, 733, 742, 743, 746, 747,
750, 751, 759, 764, 765, 766, 767,
772, 776, 780, 781, 782, 787, 792,
796, 807, 812, 816, 819, 824, 831,
837, 840, 843, 858, 860, 861, 870,
883, 896, 901, 902, 906, 914, 916,
920, 945, 955, 956, 957, 958, 959,
969, 975
Tanzimat, 5, 7, 9, 10, 11, 20, 246, 252
Tanzimat Fermanı, 5, 9
Târik, 56, 232
Tasavvuf, IV, 95, 100, 109, 217, 251,
255, 257
Tebbet, 56, 232, 265, 372, 420, 620,
974
Tefeyyüz, III, 34, 43, 990
tefsîr, 2, 3, 30, 64, 67, 72, 73, 74, 76,
78, 79, 81, 83, 92, 93, 94, 97, 98, 102,
105, 117, 122, 125, 154, 175, 185,
191, 196, 197, 202, 206, 208, 211,
212, 215, 216, 221, 227, 228, 237,

238, 239, 357, 479, 492, 645, 648,
733
tefsîr, 64, 68, 69, 86, 264, 267, 301,
344, 372, 403, 419, 420, 526, 531,
541, 597, 612, 618, 619, 713, 730,
771, 799, 802, 886, 899, 964, 970,
971, 976, 977
Tefsîr, 54, 63, 157, 237, 266, 267, 606,
942, 977
Tefsîr-i Kemâl, I, III, IV, VII, 3, 4, 14,
17, 30, 31, 32, 44, 47, 50, 54, 57, 58,
64, 75, 79, 86, 93, 94, 95, 97, 98, 99,
100, 102, 108, 143, 229, 232, 237,
238, 239, 250, 260, 261, 980, 981,
982, 983, 984
Tegâbün, 55, 79, 232
teheccüd, 164, 187, 188, 614, 932, 938
Teheccüd Namazı, VI, 187
Tekâsür, 56, 101, 232
Tekvîr, 56, 112, 232, 945, 946
Terceme-i Fıkhü'l-Ekber, III, 44, 45
Tevbe, VI, 31, 56, 76, 175, 188, 190,
193, 197, 199, 204, 205, 219, 231,
279, 280, 323, 360, 410, 493, 494,
496, 497, 499, 500, 501, 503, 504,
506, 507, 509, 510, 511, 513, 514,
540, 556, 604, 689, 809, 812, 818
Tevfik Fikret, 12
Tevrât, IV, 65, 71, 94, 114
Tevrât, 71, 114, 278, 279, 327, 335,
342, 404, 408, 409, 449, 472, 498,
654, 669, 858
Teyemmüm, VI, 184, 185, 243
Tin, 31
Tîn, 56, 124, 232
Tokatlı Nuri, 9
Tuhfetü'l-Erîb, IV, 71, 72
Tunus, 7, 66, 71
Tûr, 56, 76, 123, 231
Tûrân, 174, 824, 856
Türk, X, 2, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15,
26, 28, 32, 34, 54, 55, 62, 78, 105,
165, 240, 242, 245, 246, 247, 249,

250, 251, 252, 253, 254, 256, 258,
259

Türkçe, 2, 26, 34, 39, 48, 65, 105, 120,
130, 137, 181, 188, 191, 192, 199,
210, 218, 223, 226, 227, 234, 242,
244, 245, 250

U

Uğud, 126, 348, 352, 486, 957
Uhud Savaşı, VI, 125, 170, 177
ülû'l-^cazm, 137, 390, 756, 916

Ü

Ülü'l-Azm Peygamberler, V, 136
Üsküdar, 21, 31
Üsküdarlı Hakkı Bey, 8

V

V. Murat, 5, 236
Vâhid, 104, 804, 813
Vâkı'a, V, 56, 92, 122, 231
Vâkı' a, 122, 882, 884, 886, 924
Vecihî Mehmed Paşa, 17
Velîd, 127, 128, 439, 933
Velid b. Muğire, 127, 128
Viranşehir, 29
Viyana, 22, 36

Y

Ya' kûb, 133, 294, 295, 341, 342, 387,
538, 548, 552, 642, 736, 801
Yâsîn, 56, 76, 172, 231, 237, 284, 370,
389, 433, 458, 476, 515, 529, 615,
750, 752, 788, 805, 816, 817, 865,
878, 916
Yehûd, 212, 279, 280, 282, 288, 290,
295, 297, 300, 312, 317, 319, 335,
336, 344, 345, 358, 365, 366, 382,
388, 396, 399, 405, 406, 407, 408,
409, 411, 435, 442, 452, 497, 562,
590, 591, 614, 638, 672, 740, 847,
850, 854, 914, 967
Yeniçeri Ocağı, 5

Yenişehirli Avnî Bey, 8
Yezdân, 110, 127, 138, 194, 275, 277,
281, 286, 295, 296, 302, 303, 306,
312, 316, 317, 325, 328, 329, 330,
350, 359, 362, 365, 373, 379, 384,
396, 397, 399, 402, 423, 426, 432,
433, 439, 442, 453, 481, 483, 487,
490, 496, 497, 519, 527, 529, 532,
553, 554, 558, 565, 579, 582, 583,
586, 592, 594, 598, 602, 616, 617,
627, 632, 644, 678, 688, 692, 694,
719, 763, 766, 768, 775, 776, 792,
797, 807, 856, 861, 863, 943, 946,
951, 955, 964
Yozgat, 17, 25, 259
Yuhanna, 115, 116
Yuḥanna, 116, 398
Yunanistan, 7
Yûnus, V, 30, 31, 56, 57, 76, 150, 199,
231, 238, 522, 523, 735, 836, 922
Yûnus, 199, 200, 434, 516, 517, 519,
520, 522, 524, 525, 527, 665, 794,
921
Yûsuf, V, 56, 133, 145, 146, 166, 172,
192, 231, 530

Yûsuf, 133, 366, 434, 544, 545, 546,
547, 548, 549, 550, 551, 552, 553,
554
Yûsufa, 133, 546, 547, 549, 550, 551,
552, 555

Z

Zâriyât, 56, 231, 866
Zebûr, IV, 114, 115, 247
Zebûr, 114, 317, 387, 409
Zehra, 25
Zekât, VI, 188, 189, 251, 259
zekât, 188, 189, 214, 278, 290, 300,
407, 472, 493, 494, 503, 506, 637,
641, 663, 694, 697, 715, 745, 747,
914, 936, 968
Zeyd, 176, 177, 759, 760
Zeyneb, 176, 177, 759, 760
Zeynep, VI, 37, 169, 176
Zilhicce, 22, 192
Zilzâl, 56, 101, 232
Ziya Paşa, 8, 10, 11
Zuhuf, 56, 76, 231
Zülkarneyn, V, 151
Zümer, 56, 231, 804, 805, 806, 808,
810, 811

SONUÇ

1. Osmanlı'nın dağılma döneminde yaşamış olan İsmâil Sâdık Kemâl (1824-1892), Sultan II. Mahmud döneminde dünyaya gelmiş, Abdülmecid, I. Abdülaziz, V. Murat ve II. Abdülhamid devirlerini yaşamış bir şahsiyettir. Babası gibi devlet kademelerinde farklı görevler alan İsmâil Sâdık Kemâl, Rumeli Beylerbeyliği, Meclis-i Maliye azalığı, Ayan Meclisi üyeliği gibi vazifeleri yerine getirmiş, fakat bu görevlerde uzun müddet kalmamış, kendisini edebî ve ilmî çalışmalara vermiştir.

2. İsmâil Sâdık Kemâl, babasının valilik görevleri nedeniyle Osmanlı Devleti'nde geniş bir coğrafyayı gezmiş, eğitilmiş ve kültürlü bir zattır. Müellif; Arapça ve Farsça'ya hâkim, üç dilde de manzum ve mensur eserler yazabilecek istidada ve edebî birikime sahip, aynı zamanda hüsn-i hatla uğraşan, özellikle talik ve celî talik hatla birçok örnekler ortaya koyan sanatçı kişiliğe sahip bir şahsiyettir. Hatla ilgili verdiği örneklerin çoğu, o dönemde Ayaş ve civarındaki camilerde ve türbelerde sergilenmiştir. Bu bilgiler, müellifin bürokratik ve ilmî kişiliğinin yanında sanatçı kişiliğini ortaya koymuştur.

3. Büyük bir kütüphaneye sahip olan İsmâil Sâdık Kemâl, almış olduğu eğitim ve sahip olduğu kültür birikimiyle birçok eser kaleme almıştır. Kütüphanesinde yer alan kitaplarını, kendi teliflerini ve hüsn-i hatla ilgili çalışmalarını, Ayaş'ta Bünyamin Ayaşî Camii kütüphanesine ve Sultan Ahmet Camii civarında kendisinin kurduğu kütüphaneyi Düğümlü Baba Tekkesi'ne vakfetmiştir.

4. Divan edebiyatının temel kaynaklarından bir tanesi de Kur'ân-ı Kerim'dir. Divan şairleri, Kur'ân-ı Kerim'den âyetlerin orijinal lafızlarıyla iktibas etme, âyetleri me'alên iktibas etme, âyetlere telmihte bulunma ve sûre isimlerinin sevgilinin yüzü için teşbih unsuru olarak kullanmak gibi istifade etme yoluna gitmişlerdir. Divan edebiyatında bu istifade yollarından başka manzum Fâtiha, İhlâs, Yâsîn, Mülk ve Nebe

sûrelerinin tefsîrleri de verilmiştir. İsmâil Sâdık Kemâl, XIX. yüzyılda kaleme aldığı *Tefsîr-i Kemâl* adlı eserinde, günümüze kadar örneği olmayan bir şekilde, Kur'ân-ı Kerim'i baştan sona manzum bir surette tefsîr etmiştir.

5. Dönemin tezkirelerinde eserin adı “*Tefsîr-i Âyât-ı Kur'ân*”, “*Manzum Tefsîr*” ve “*Tefsîr-i Sûre-i İhlâs*” olarak verilmiştir. Müellif eserinin ismini “*Tefsîr-i Kemâl*” olarak belirtmiştir:

Nâmı târîhi temâmı dahı (*Tefsîr-i Kemâl*
Hâl-i ilhâm-ı haķâyık be-Dügümlü Baba)

6. İsmâil Sâdık Kemâl, *Tefsîr-i Kemâl* adlı eserini kaleme alırken tefsîr alanındaki önemli müfessirlerden (Fahreddîn Râzî, Celâleddîn Süyûtî ve İsmâil Hakkı Bursevî) ve eserlerinden (*Mefâtihü'l-Gayb*, *Rûhu'l-Beyân* ve *'Arâ'is-i Baklî*) ve zengin kütüphanesinden yararlandığı anlaşılmıştır.

7. İsmâil Sâdık Kemâl, tefsîrinde Hz. Âdem, Hz. Musa, Hz. Yûnus ve Hz. Eyyüp'ün adının geçtiği âyetlerde, bu peygamberlerin kıssalarını ayrıntılı bir şekilde izah etmiştir. Müellifin bu kıssalara ayrıntılı bir şekilde yer vermesi, onun peygamberler tarihine vukûfiyetini göstermesi açısından önemlidir.

8. *Tefsîr-i Kemâl* adlı eserini kaleme alan İsmâil Sâdık Kemâl, hadîs-i şeriflerden hem asıl lafızlarını iktibas ederek, hem de telmih yolu ile yararlanmıştır. Müellif hadîsleri zikrederken bazılarını ravisiyle birlikte vermektedir. Bir kısım âyetleri hadîslerle tefsîr eden İsmâil Sâdık Kemâl'in çok sayıda hadîs kaynaklarından istifade ettiği anlaşılmıştır.

9. Kelâm, hadîs, tefsîr, siyer vb. İslâmî ilimlere vâkıf olan İsmâil Sâdık Kemâl'in, fikhî konularda da derin bir bilgiye sahip olduğu, tefsîrinde fikhî meselelerin izahında İmâm-ı A'zâm ve İmâm-ı Şâfiî'nin görüşlerinden yararlandığı görülmüştür.

10. İsmâil Sâdık Kemâl, manzum tefsîrinde Hz. Peygamber'in hayatını kısaca ele alan küçük bir siyer ve mi'rac mu'cizesini ayrıntılarıyla anlattığı bir de mi'rac-nâme türüne örnek vermiştir.

11. İsmâil Sâdık Kemâl, eserini kendi dönemimindeki itikadî problemleri ortadan kaldırmak için kaleme almış; inanç ve ibadet esaslarını kapsayan konuların hepsini işlemiş ve problem yaşanan inanç ve ibadet esaslarını ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.

12. Tasavvufî yönü dikkat çeken İsmâil Sâdık Kemâl, kendisi için ilham ve feyiz kaynağı olan şeyhi Düğümlü Baba için bir menâkıb-nâme kaleme almış; *Tefsîr-i Kemâl* adlı tefsîrinde de, âyet tefsîrlere uygun bir şekilde Düğümlü Baba üzerinden tasavvufî düşüncelerini dile getirdiği görülmüştür.

13. İsmâil Sâdık Kemâl, tefsîrinde aruz vezninin remel bahrinin Fe'ilâtün [Fâ'ilâtün] Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün [Fa'lün] (ana kalıp), Fe'ilâtün [Fâ'ilâtün] Fe'ilâtün Fe'ilün [Fa'lün] kalıbı ile hezec bahrinin Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün kalıplarını kullanmıştır.

14. *Tefsîr-i Kemâl*, 11.154 beyitle İsmâil Sâdık Kemâl'in en hacimli eserlerinden birisidir. Müellif edebî bir eser ortaya koymaktan çok didaktik mesajlar vermeyi ve okuyucuya öğretici olmayı tercih etmiştir. Müellifin vermek istediği mesaj, sanat endişesinin önüne geçmiştir. Bu şekilde o, dinî bilgileri topluma aktarmak ve faydalı olmak için sanatı bir araç olarak kullanmıştır.

15. Müellif, Kur'ân'ın sûre ve âyetlerini tefsîr eden eserinde kıt'a-i kebîre nazım şeklini kullanmış, konuların iyi anlaşılması için sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya dikkat etmiştir.

KAYNAKÇA

- ABDULLAH B. MUHAMMED B. UBEYD, *Hadislerde Evliya*, Ter. Abdülkadir Kabakçılı, Ocak Yayınları, İstanbul, 2006.
- ADAM, Baki “Tevrat”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2012, c. 41, s. 41-45.
- AĞIRAKÇA, Ahmed, *Hz. Osman*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2004.
- AHMET CEVDET PAŞA, *Kıyas-ı Enbiya ve Tarih-i Hulefa*, Sad. Zekeriya Akman, Elips Yayınları, Ankara, 2013.
- AHMET RIFAT EFENDİ, *Lügât-ı Târîhiyye ve Coğrafîyye*, Mahmut Bey Matbaası, c. 4, İstanbul, 1300.
- AKAR, Metin, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râcnâmeler*, Doktora Tezi, Hacettepe Ü.S.B.E., Ankara, 1980.
- AKAR, Muhlis-ESER, Ercan, *Zekâtı Anlamak*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2012.
- AKPINAR, Cemil, “İcâzet”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2000, c. 21, s. 393-400.
- AKSEKİ, A. Hamdi, *İslâm Dîni*, D.İ.B. Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 1960.
- AKŞİT, Mustafa Cevat (Edt.), *Mebcut (1-17)*, Gümüşev Yayınları, İstanbul, 2008.
- AKYILDIZ, Ali, “Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye”, *D.İ.A.*, Ankara, 2003, c. 28, s. 250-251.
- ....., “Sâdullah Paşa”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2008, c. 35, s. 432-433.
- ....., *Sürgün Sefir Sadullah Paşa*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul, 2011.
- ALGAR, Hamid, “Muhammed Pârsâ”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2005, c. 30, s. 563-565.
- ALGÜL, Hüseyin vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, T.D.V. Yayınları, c. 1, Ankara, 2007.
- ALİ İBN MUHAMMED CEVZÎ, Abdurrahman, *Zadü'l-Mesir (1-2)*, Ter. Abdülvehhap Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2009.
- ALPARSLAN, Yaşar, *Ashâb-ı Kehf*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2010.

- ANSAY, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. 3. Baskı, Ankara, 1958.
- APAK, Âdem, *İslâm'ın Örnek Şahsiyetleri Ashâb-ı Kirâm*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013.
- APAYDIN, H. Yunus, "Mütevâtir", *D.İ.A.*, İstanbul, 2006, c. 32, s. 208-211.
- ARIK, M. Selim, *Lâleler ve Güller Esmâ-i Hüsnâ ile 99 Ehâdîs-i Büşrâ*, Emin Yayınları, Bursa, 2011.
- ARUÇI, Muhammed, "Ülü'l-Azm" *D.İ.A.*, İstanbul, 2012, c. 42, s. 294-295.
- ATASEVEN, Asaf, *Din ve Tıp Açısından Domuz Eti*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.
- ATEŞ, İbrahim, "Şerife Müslime Hanım'ın Bünyâmin Ayâşî İle İlgili Vakfîyesi Üzerine Düşünceler", *Ayaş ve Bünyamin Ayaşî (Tarihte-Günümüzde Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî Sempozyumu)*, Kariyer Matbaacılık, Ankara, 1993, s. 35-52.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2004.
- ATİK, M. Kemal, "Kur'an'da Lüt Kavmi ve Düşündürdükleri", *Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri, 1988, S. 2, ss. 287-308.
- ATTÂR, Ferideddin, *Tezkiretü'l-Evliyâ* (Haz. Süleyman Uludağ), Erdem Yayınları, İstanbul, 1991.
- AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (1-3)*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2005.
- BAĞDATLI, İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn, Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, M.E.B. Yayınları, Ankara, 1951.
- BANARLI, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi (1-2)*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2004.
- BAŞARAN, Selman, *Bütün Yönleri ile Faiz Hadisleri*, İlim ve Kültür Yayınları. Bursa, 1986.
- BATUR, Atilla, "Sürûrî, Seyyid Osman", *D.İ.A.*, İstanbul, 2010, c. 38, s. 172-173.

- ....., *Sürûrî Dîvânı, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni*, Doktora Tezi, İnönü Ü.S.B.E., Malatya, 2002.
- BAYINDIR, Abdulaziz, *Ticaret ve Faiz*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.
- BAYSAL, Sami, *İbrahimî Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Yediveren Kitap, 1. Baskı Konya, 2002.
- BEYDAVÎ, Kadı, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil (1-5)*, Ter. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2011.
- BEYDİLLİ, Kemal, "Mustafa IV", *D.İ.A.*, İstanbul, 2006, c. 31, s. 283-285.
- BİLGEGİL, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât)*, Enderun Kitabevi, İkinci Baskı, İstanbul, 1989.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Mülehhas İlmi Tevhid Akaidi İslâmiye*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1973.
- ....., *Hukuk-ı İslâmiyye Kamusu ve Istılahatı Fıkhiyye (1-8)*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1976.
- ....., *Kur'an-ı Kerim Meâli Âlisi ve Tefsîri (1-8)*, İpek Yayın Dağıtım, İstanbul, ty.
- ....., *Büyük İslâm İlmihali*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1955.
- BİRİŞİK, Abdülhamit, "Tefsir", *D.İ.A.*, İstanbul, 2011, c. 40, s. 281-290.
- BOLAY, Süleyman Hayri, "Âdem", *D.İ.A.*, İstanbul, 1988, c. 1, s. 358-363.
- BOLELLİ, Nusrettin, *Belâgat*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2001.
- BOYNUKALIN, Mehmet, "Teyemmüm", *D.İ.A.*, İstanbul, 2012, c. 41, s. 50-52.
- BUHÂRÎ, *Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi (1-17)*, Müt. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1987.
- BULUT, Halil İbrahim, "Mûcize", *D.İ.A.*, İstanbul, 2005, c. 30, s. 350-352.
- BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Ruhu'l-Beyan Tefsîri (1-23)*, Ter. Ömer Faruk Hilmi, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 2006.
- ....., *Tefsîru Rûhu'l-Beyân (1-10)*, Eser Yayınları, İstanbul 1389.

....., *Mecmua-i Hakkı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Osman Ergin Yazmaları, nu: OE_Yz_0574_01, vr. 1-2.

CANAN, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi (1-18)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988.

CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif, *Şerhu'l-Mevâkif*, Çev. Ömer Türker, c. 1, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2015.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016.

ÇAĞATAY, Neş'et, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, 3. Baskı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Sadaka", *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Editör. İbrahim Kâfi Dönmez, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, c. 4, s. 42-43.

ÇAKAN, İsmail L.-SOLMAZ, N. Mehmed, *Kur'ân-ı Kerîme Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Neşriyat, 1. Baskı, İstanbul, 2006.

ÇELEBÎ, Ahmet, *İslâm Düşüncesinde Cihad ve Savaş Siyaseti*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994.

ÇELİK, Yüksel, *es-Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî'nin "el-Misbâh fi Şerh el-Miftâh" Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili (Edisyon Kritik)*, Doktora Tezi, Marmara Ü.S.B.E., İstanbul, 2009.

ÇETİN, Mustafa "Ayetü'l-Kürsî", *D.İ.A.*, İstanbul 1991, c. 4, s. 244-245.

ÇOLAK, Ali, *Kur'ân ve Hadislere Göre Melek Kavramı*, Gümüşhane, 2012.

ÇUHADAR, Mustafa, "Fesâhat", *D.İ.A.*, İstanbul, 1995, c. 12, s. 423-424.

DAVUT Efendi, *Şerh-i Delâ'il el-Hayrât*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1254.

DEHKHODA, Ali Ekber, *Lügat-Name-i Dehkhoda (1-16)*, Çâp-i Sîrûs, Tahran, 1338.

DEMİRCİ, Kürşat, "Hulûl", *D.İ.A.*, İstanbul, 1998, c. 18, s. 340-341.

DEMİRCİ, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, M.Ü.İ.F.A.V. Yayınları, 57. Baskı, İstanbul, 2019.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2008.

- DİKMEN, Melek, *Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl'i (1-2)*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2016.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- ....., *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Yazar Yayınları, Ankara, 2011.
- DÖNDÜREN, Hamdi, *Aile İlmihali (1-2)*, Erkam Yayınları, İstanbul, ty.
- DUMAN, Ali, “Sadaka”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2008, c. 35, s. 383-384.
- DÜZENLİ, Yaşar, *Üslup ve Semantik Açından Kur'ân ve Şefaât*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2008.
- EBÛ MANSÛR EL-MÂTÜRÎDÎ, *Kitâbü't-Tevhîd Açıklamalı Tercüme*, Ter. Bekir Topaloğlu, İ.S.A.M. Yayınları, İstanbul, 2014.
- EFENDİOĞLU, Mehmet, “Sahâbe”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2008, c. 35, s. 491-500.
- EL-ACLÛNÎ, İsmail Bin Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Mûzilü'l-İlbâs amme's-tehera mine'l-Ehâdisi alâ Elsineti'n-nâs (1-2)*, Mektebetü'l-Kudsî, Beyrut, 1351.
- EL-CERRAHÎ, Safer el-Muhibbi, *Istılâhât-ı Sofiyye Fî Vatan-ı Asliyye*, Ter. Safer Dal, Kırk Kandil Yayınları, İstanbul, 1998.
- EL-İSFAHANÎ Râgıb, *Müfredât*, Çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010.
- EL-VAHÎDÎ, *Esbab-ı Nüzûl*, Ter. Necati Tetik-Necdet Çağıl, İhtar Yayıncılık Erzurum, ty.
- EMİROĞLU, H. Tahsin, *Esbâb-ı Nüzûl (1-8)*, Kuzucular Ofset, Konya, 1979.
- ENGİNÜN, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.
- EN-NEDVÎ, Ebü'l-Hasen Ali el-Hasenî, *Es-Siyretü'n Nebeviyye*, Çev. Osman Keskioglu, Otağ Yayınevi, İstanbul, 1981.
- ERKAL, Abdülkadir, *Divan Şiiri Poetikası*, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara, 2009.
- ERKAL, Mehmet, “Cizye”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1993, c. 8, s. 42-45.

- ER-RÂZÎ, Fahrüddîn, *Tefsîr-i Kebîr=Mefâtihu'l-Gayb (1-23)*, Edt. Ahmet Hikmet Ünalmiş, Huzur Dağıtım Kitabevi, İstanbul, 2002.
- ES-SÂBÛNÎ, Nûreddin, *Mâturîdiyye Akaidi*, Ter. Bekir Topaloğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1978.
- ET-TÂBERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Tarih-i Taberî Tercümesi (1-3)*, Ter. Mehmed Eminoglu, Can Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1982.
- ET-TAFTÂZÂNÎ, Sa'düddîn, *Şerhu'l-Akaid*, Ter. Talha Hakan Alp, Rihle Kitabevi, İstanbul, 2011.
- FAYDA, Mustafa, "Fil Vak'ası", *D.İ.A.*, İstanbul, 1996, c. 13, s. 70-71.
- ....., *Hulefâ-yı Râşidîn Devri*, Kubbealtı Neşriyatı, 1. Baskı, İstanbul, 2014.
- ....., "Velîd b. Mugîre", *D.İ.A.*, İstanbul, 1996, c. 43, s. 33-34.
- GÖÇGÜN, Önder vd., *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi (1-7)*, A.K.M. Yayınları, Ankara, 2006.
- GÖLCÜK, Şerafettin-TOPRAK, Süleyman, *Kelâm*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Konya, 1988.
- GÖLEN, Zafer, "Bosna Valisi Mehmed Vecihi Paşa'nın Muhakemesi", *Bellekten*, c. LXXVI, Ankara, 2012, S. 277, ss. 849-877.
- GÖVSA, İbrahim Alâettin, *Meşhur Adamlar Hayatları-Eserleri (1-4)*, İstanbul, 1933-1936.
- GÜLEÇ, Hasan, "İslâm'da Keffaretler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1989, S. 6, ss. 449-473.
- GÜLSOY, Ersin, "Sayda (Osmanlı Dönemi)", *D.İ.A.*, İstanbul, 2009, c. 36, s. 209-210.
- GÜMÜŞ, Sadreddin, "Cürcânî ve Hâşiye Ale'l-Keşşâf'ı", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 1987-1988, S. 5-6, ss. 177-190.
- ....., "Cürcânî, Seyyid Şerîf", *D.İ.A.*, İstanbul, 1993, c. 8, s. 134-136.
- GÜMÜŞHÂNEVÎ, Ahmet Ziyâeddin, *Mecmû'atü'l-Ahzab (1-2)*, Sezgin Neşriyat, İstanbul, 1311.

GÜNDÜZ, Şinasi (Editör), *Yaşayan Dünya Dinleri*, D.İ.B. Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2010.

GÜNGÖR, Zülfikar, “Türk-İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Hadisler”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, İslâmî İlimler Dergisi Yayınları*, Çorum 2007, s. 201-212.

....., “Türk-İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Kur’ân-ı Kerim”, *İslâmî İlimler Dergisi 1. Kur’an Sempozyumu, İslâmî İlimler Dergisi Yayınları*, Çorum 2007, ss. 178-188.

GÜRER, Dilâver, *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

GÜRKAN, Salime Leyla, “Teslîs, İslam Anlayışında”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2011, c. 40, s. 549-552.

....., “Zebûr”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2013, c. 44, s. 171-173.

HALAÇOĞLU, Ahmet, “Elazığ”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1994, c. 10, s. 551-552.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâma Giriş*, Nur Dağıtım, Ankara, 1961.

HARMAN, Ömer Faruk, “Tercüman, Abdullah”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2011, c. 40, s. 494-495.

....., “Havvâ”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1997, c. 16, s. 542-545.

....., “İsâ”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2000, c. 22, s. 465-472.

....., “İncil”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2000, c. 22, s. 270-276.

HIZLI, Mefail, “Bursa Mahkeme Sicillerine Göre Bursevî’nin Ailesi, Tekkesi ve Vakıflar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, c. 13, S. 2, 2004, ss. 1-14.

HOCA, Nazif, “Baklî”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1991, c. 4, s. 545-547.

HÜDÂYÎ, Azîz Mahmud, *Âlemin Yaratılışı ve Hz. Muhammed’in Zuhûru*, Çev. Kerim Kara-Mustafa Özdemir, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.

IŞIK, İhsan, *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi (1-5)*, Elvan Yayınları, Ankara, 2006.

- İŞİL, Fatih, *Edebiyatımızda Hadis-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl'deki Bin Ehâdis Şerhi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Ü.S.B.E., Adana, 2015.
- İBN ARABÎ, *Allah'ın İsimlerinin Sırları ve Mânâlarının Keşfi*, Ter. Ramazan Biçer, Gelenek Yayınları. İstanbul, 2010.
- İBN HALDUN, *Bilim ve Siyaset Arasında Hatıralar (et-Ta'rîf)*, (Çev. Vecdi Akyüz) Dergâh Yayınları. İstanbul, 2004.
- İBN İSÂ SARUHÂNÎ, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Haz. Numan Külekçi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- İBN KESÎR, *El-Bidaye ve'n-Nihaye Büyük İslâm Tarihi*, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010.
- ....., *İbn Kesir Tefsiri (1-12)*, Ter. Savaş Kocabaş, Polen Yayınları, İstanbul, 2012.
- İBN SA'D, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr (1-11)*, Çev. Mahmut Polat vd., Siyer Yayınları, İstanbul, 2015.
- İBNİ MÂCE, *Sünen-i İbni Mâce Tercümesi ve Şerhi (1-10)*, Ter. Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yayınları, İzmir, 1983.
- İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ, *Câmiu'l-Usûl (1-19)*, Ter. S. Kemal Sandıkçı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008.
- İMAM İBN TEYMİYYE, *Velayet Risalesi*, Tevhid Yayınları, İstanbul, 1996.
- İMAM KURTUBÎ, *El-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân (1-20)*, Ter. M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul, 1999.
- İMAM ŞİBLÎ, *Peygamber Efendimizin Ruhani Hayatı ve Mu'cizeleri*, Ter. Ahmet Karataş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004.
- İMAM TABERÎ, *Taberî Tefsiri (1-16)*, Ter. Mehmet Keskin, Pınar Yayınları, İstanbul, ty.
- İMAMOĞLU, İbrahim Hakkı, *Celâleddîn Es-Suyûtî ve Kur'ân İlimlerindeki Yeri (El-İtkân Örneği)*, Doktora Tezi, Ankara Ü.S.B.E., Ankara, 2011.

- İMAMOĞLU, M. Ragıp, *İmâm Ebû-Mansûr El-Mâtürîdî, ve Te'vilâtu'l-Kur'ân'daki Tefsir Metodu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- İNAL, İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-Şuarâ) (1-4)*, Haz. M. Kayhan Özgül, A.K.M. Yayınları, İstanbul, 1988.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008.
- İSMAİL BELİĞ, *Güldeste-i Riyaz-i İrfan ve Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiredan*, Bursa. 1302.
- İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA, *Âsâr-ı Kemâl*, Matbaatü'l-Kâinat, İstanbul, 1284.
- ....., *Şiirler*, İstanbul, 1284, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba Koleksiyonu, nu: 447.
- ....., *Tefsîr-i Kemâl*, İstanbul, 1296, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba Koleksiyonu, nu: 623.
- ....., *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba*, Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, 00564-M01, vr. 84.
- İŞLER, Emrullah, "Secde Kelimesi ve Türkçe'ye Çeviri Sorunu", *İslâmiyât Dergisi*, 1998 S. 3, ss. 106-115.
- KADI İYAZ, *Şifa-i Şerif*, Ter. Suat Cebeci, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010.
- KAMİL, Güneş, *Meleklerle İman*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017.
- KANDEMİR, M. Yaşar, "Kâ'b el-Ahbâr", *D.İ.A.*, İstanbul, 2001, c. 24, s. 1-3.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal, *Türk Edebiyatı Tarihi (1-2)*, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, 1982.
- KARADAŞ, Cağfer, *Akâit ve Kelama Giriş-Tarih ve Yorumu*, Plural, Köln, 2017.
- KARAGÖZ, İsmail, *Esmâi Hüsnâ*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016.
- ....., *Günahlar Tövbe ve İstiğfar*, D.İ.B. Yayınları. Ankara, 2017.
- ..... vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, D.İ.B. Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2015.

KARAMAN, Hayrettin vd., *Kur'an Yolu Türkçe Tefsir ve Meâl (1-5)*, D.İ.B., Ankara, 2012.

....., *Günlük Hayatımızda Haramlar Helaller*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1979.

KARDAVÎ, Yusuf, *İslâm'da Helâl ve Haram*, Çev. Mustafa Varlı, Hilal Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1974.

KARDÂVÎ, Yusuf, *İslâm Hukukunda Zekât*, Ter. İbrahim Sarmış, Kayıhan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1984.

KÂŞÂNÎ, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, Çev. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.

KAYA, Yunus, *İlm-i Kelam*, Uzakülke Yayınları, 1. Baskı, Erzurum, 2010.

KAZANCI, Ahmet Lütfi, *İslâm Akâidi*, Marifet Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1997.

KELEŞ, Reyhan, *Divan Şiirinde Mi'râciyye Kasideleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2018.

KILAVUZ, A. Saim, *Ebû Seleme Es-Semerkindî ve Akâid Risâlesi*, Emek Matbaası, İstanbul, 1989.

....., *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010.

KILIÇ, Mahmud Erol, "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *D.İ.A.*, İstanbul, 1999, c. 20, s. 493-516.

Komasyon, "Sâdık Kemâl", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982. c. 5, s. 271.

KONYALI, İbrahim Hakkı, *İstanbul Sarayları*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1942.

KÖKSAL, M. Asım, *İlmihal*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1954.

....., *Peygamberler Tarihi (1-2)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

KÖPRÜLÜ M. Fuat, "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl", *Edebiyat Araştırmaları I*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1989, s. 33-42.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.

KÖSE, Saffet, "Teheccüd", *D.İ.A.*, İstanbul, 2011, c. 40, s. 323-325.

- KUNERALP, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli (1839-1922) Prosopografik Rehberi*, İsis Yayınları, İstanbul, 1999.
- KUŞEYRÎ, Abdülkerim, *Kitabü'l-Mirac Hakk'a Yükseliş*, Ter. Cevher Caduk, İlk harf Yayınevi. 2011.
- KUTLU, Şemsettin, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1981.
- ....., *Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1981.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., "Mühimme Defteri", *D.İ.A.*, İstanbul, 2006, c. 31, s. 520-523.
- LEVEND, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara, 1988.
- MENGİ, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları. Ankara, 2005.
- MEVDÛDÎ, Seyyid Ebu'l-A'lâ, *Kur'an'ın Dört Temel Terimi*, Çev. Mahmut Osmanoğlu, Özgün Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- ....., *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı (1-3)*, c. 1, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985.
- MUHAMMED ESED, *Mekkeye Giden Yol*, Çev. Cahit Kotak, İnsan Yayınları, İstanbul, 1984,
- MÜSLİM, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi (1-11)*, Ter. Ahmed DAVUTOĞLU, Sönmez Neşriyat Yayınları, İstanbul, 1977.
- NAMLI, Ali, "İsmail Hakkı Bursevî", *D.İ.A.*, İstanbul, 2001, c. 23, s. 102-106.
- ....., *İsmâil Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001.
- NEDVÎ, Seyyid Süleyman, *Asr-ı Saadet Ashabı Kiram*, Haz. Eşref Edip, c. 1, Sebilürreşad Neşriyyatı, İstanbul, 1963.
- ....., *Hazreti Ali*, Haz. Sait Konar-Hilal Feriştatoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.

- ....., *Hazreti Osman*, Haz. Emine Yarımbaş-M. Sait Konar, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.
- NESEÎ, *Sünen'ün-Neseî (1-8)*, Müt. A. Muhtar Büyükçınar-Ahmet Tekin-Ö. Faruk Harman-Yaşar Erol, Kalem Yayıncılık, İstanbul, 1981.
- OKAY, Orhan, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Deygâh Yayınları, İstanbul, 2010.
- OKUTAN, Ahmet, *Kur'ân'dan Âyetler Işığında İnanç, İbadet, ve Ahlâk*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara, 2011.
- OKUMUŞ, Fatih Samet, *İsmâil Sâdık Kemâl Vecîhî Paşazâde (Ö.1310/1893)'nin İhlâs Sûresi Tefsiri ve Üzerine Yapılan Şerh: Tahkik-İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Ü.S.B.E., Kırklareli, 2019.
- OKUYAN, Mehmet, “Necmeddîn-i Dâye”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2006, c. 32, s. 496-497.
- ORMAN, Sabri vd., *Para, Faiz ve İslâm*, İslamî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları. İstanbul, 1987.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2006.
- ÖĞÜT, Salim, “Hac-Hacla İlgili Fıkhî Hükümler”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1998, c. 14, s. 389-397.
- ....., “Fidyeye”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1996, c. 13, s. 55-57.
- ÖNAL, Mehmet Ali, *Paradigma Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, Paradigma Yayınları. İstanbul, 2011.
- ÖZ, Mustafa, “Ehl-i Beyt”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1994, c. 10, 498-501.
- ÖZEL, Ahmet, “Cihad”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1993, c. 7, s. 527-531.
- ....., “Hicret-Fıkıh”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1998, c. 17, s. 462-466.
- ÖZEN, Şükrü, “Mâtürîdî”, *D.İ.A.*, Ankara, 2003, c. 28, s. 146-151.
- ÖZERVARLI, M. Sait, “Kadir Gecesi”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2001, c. 24, s. 124-125.
- ÖZKAN, Halit, “Süyûfî”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2010, c. 38, s. 188-198.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi (1-12)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1978.

- PAÇACI, Mehmet, *Kur'an'a Giriş*, İ.S.A.M. Yayınları, İstanbul, 2006.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri sözlüğü (1-3)*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1983.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları. 15. Baskı, İstanbul, 2007.
- ....., *Dört Güzeller Toprak, Su, Hava, Ateş*, Kapı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008.
- PEKOLCAY, Necla, *İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi*, İslâm Medeniyeti Yayınları, İstanbul, 1968.
- RAZİ, FAHREDDİN, *Kelam'a Giriş El-Muhassal*, Çev. Hüseyin Atay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *Ayetler Işığında Peygamberler Tarihi*, Çev. Hanifi Akın, Ahsen Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003.
- SAKAOĞLU, Necdet, "Düğümlü Baba (Hafız Mustafa)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, c. 1, s. 381-382.
- SALİBÎ, Kemal Süleyman, *İsa Kimdi? Kudüs Komplosu*, Mahya Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2015.
- SAMÎ, Şemseddin, *Kâmûsu'l-A'lâm (1-6)*, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1311.
- ....., *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1317.
- SANCAK, Yusuf, *Hz. Peygamber Devrinde Şiir*, Şafak Yayınevi, Erzurum, 1999.
- SARTAIN, Elisabeth, *Celâleddîn Suyûtî'nin Hayatı*, Çev. Hasan Nureddin, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2002.
- SECCÂDÎ, Seyyid Cafer, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.
- SELVÎ, Dilaver, *İslâmî Kaynaklarda Velâyet ve Kerâmet*, Hoşgörü Yayınları, İstanbul, 2012.
- SERİN, Muhiddin, *Hat San'atımız*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1982.

- SERİNSU, Ahmet Nedim, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul'ün Rolü*, Şûle Yayınları, İstanbul, 1994.
- SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1986.
- SIRMA, İhsan Süreyya, *İslâmî Tebliğin Medine Dönemi ve Cihad*, Beyan Yayınları, 36. Baskı, İstanbul, 2012.
- SUBAŞI, Hüsrev, “Ayaşlı Esad Muhlis, Sadullah ve Kemâl Paşaların Hattatlığı ve Sanat Değeri”, *Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî (Tarihte-Günümüzde Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî Sempozyumu)*, Kariyer Matbaacılık, Ankara, 1993, s. 177-200.
- SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmânî veya Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye (1-5)*, Haz. Nuri Akbayer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- ŞAHİNLER, Necmettin, *Tanrı İsa'dan Tavr-ı İsa'ya*, İnsan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008.
- ŞEN, Adil, “İmâm Mâtürîdî ve Çevresi”, *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyumu (Eskişehir, 28-30 Nisan 2014)*, Haz. Ahmet Kartal, İstanbul, 2014, s. 47-50.
- ŞENER, H. İbrahim, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Ü.S.B.E., İzmir, 1985.
- ŞULUL, Kasım, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014.
- TÂHİR, Bursalı Mehmed, *Osmanlı Müellifleri (1-3)*, Ali Şükrü Matbaası, İstanbul, 1338.
- TAHİRÜ'L-MEVLEVÎ, *Nazm ve Eşkâli Nazm*, Haz. Muhittin Turan, İstanbul, 2015.
- TANMAN, M. Baha, “Düğümlü Baba Tekkesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul, 1994, c. 3, s. 107-108.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Y.K.Y. Yayınları, İstanbul, 2006.

- TAŞAN, Nazım, *Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Ü.S.B.E., Sakarya, 2017.
- TERZİOĞLU, Furkan, “İsmail Sâdık Kemâl’in Delâilü’l-Hayrât Şerhi: Rûh-ı Kemâl”, *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Nisan 2020, S. 10, ss. 59-77.
- THOMSON, Ahmed-ATÂU’R-RAHİM, Muhammed, *Bir İslâm Peygamberi Hz. İsa*, Çev. Gülsüm Mehdiyev, İnsan Yayınları, İstanbul, 2015.
- TİRMİZÎ, Hakîm, *Velîliğin Sonu*, Haz. Salih Çift, İnsan Yayınları, İstanbul, 2006.
- TOPALOĞLU, Bekir, *Allah İnancı*, İ.S.A.M Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2006.
- ....., “Cehennem-Kelam”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1993, c. 7, s. 227-233.
- ....., “Ölüm-İslâm’da”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2007, c. 34, s. 34-35.
- .....vd., *İslâm’da İman Esasları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2015.
- ....., *Kelâm İlmi*, Damla Yayınevi, İzmir, 1981.
- TOPRAK, Mehmet, “Cevşen”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1993, c. 7, s. 462-464.
- TULUM, Mertol, *Osmanlı Türkçesi (Büyük El Sözlüğü)*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013.
- TUMAN, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî, Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri (1-2)*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Akaid ve Kelam*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1981.
- ....., “Abdülkâdir-i Geylânî”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1988, c. 1, s. 234-239.
- ....., *Fahrettin Râzî*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- ....., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991.
- ....., *İbn Haldun*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- ....., *İslam’da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998.
- ....., “İbn Haldun”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1999, c. 19, s. 538-543.
- USLU, Ahmet, *Sürûrî Müverrih’in Manzum Tarihleri (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin s. 151-250)*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Ü.S.B.E., Kütahya, 2007.

UYAR, Gülgün, *Ehl-i Beyt*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2008.

UZUN, Mustafa İsmet, “Mi’râciyye”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2005, c. 30, s. 135-140.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Kastamonu’da Tahmiscioğlu Vak’ası”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Seminer Dergisi*, İstanbul, 1937, S. 1/2, ss. 139-152.

....., İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1984.

ÜZÜM, İlyas, “Makâm-ı Mahmûd”, *D.İ.A.*, Ankara, 2003, c. 27, s. 413-414.

VASSÂF, Osmânzâde Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Seha Neşriyat, c. 1, İstanbul, 1990.

....., *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, Haz. Murat Yurtseven, Arasta Yayınları, Bursa, 2000.

YAPICI, Asım, *İslam’da Tövbe ve Dinî Yaşayıştaki Rolü*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997.

YARAN, Rahmi, “Kefâret-Fıkıh”, *D.İ.A.*, Ankara, 2002, c. 25, s. 179-182.

YAŞAROĞLU, M. Kâmil, “Livâta”, *D.İ.A.*, Ankara, 2003, c. 27, s. 198-200.

....., “Namaz”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2006, c. 32, s. 350-357.

YAVUZ, Salih Sabri, “Mi’rac”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2005, c. 30, s. 132-135.

YAVUZ, Yunus Vehbi, *İslamda Zekât Müessesesi*, Feyiz Yayınları, 6. Baskı, Bursa, 2008.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Fahredden er-Râzî”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1995, c. 12, s. 89-95.

....., “Hulûl-İslâm Düşüncesinde”, *D.İ.A.*, İstanbul, 1998, c. 18, s. 341-344.

....., “Peygamber”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2007, c. 34, s. 257-262.

....., “Ruh”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2008, c. 35, s. 187-192.

....., “Şefaat-İslâm’da”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2010, c. 38, s. 412-415.

YAZ, Ülkem, *Yozgat Merkez Osmanlı Cami Hazirelerinde Bulunan Mezar Taşları*, Kayseri Erciyes Ü.S.B.E., Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2011.

- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili (1-9)*, Eser Kitabevi, İstanbul, 1960.
- ....., *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılâhları Kâmusu (1-5)*, Haz. Ayhan Yalçın, Eser Neşriyat Ve Dağıtım, İstanbul, 1996.
- YELTEN, Muhammet, *Şirvanlı Mahmud Târih-i İbn-i Kesir Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- YEPREM, M. Saim, *İrâde Hürriyeti ve İmâm Mâtürîdî*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1980.
- YILDIRIM, Kâzım, *Muhyiddin İbnü'l-Arabi ve Sistemi (Gazzâli-Sühreverdi-Konevi-Mevlânâ ile Mukayeseler)*, Doktora Tezi, İstanbul Ü.S.B.E., İstanbul, 1989.
- YILDIZ, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze BÜYÜK İSLÂM TARİHİ (1-12)*, Kombassan Şirketler Topluluğu, Konya, 1994.
- YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992.
- YURDAGÜR, Metin, "Fetret", *D.İ.A.*, İstanbul, 1995, c. 12, s. 475-480.
- ZEBÎDÎ, ZEYNÜ'D-DÎN AHMED b. AHMED b. ABDÎ'L-LÂTÎF, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi (1-13)*, Ter. Ahmed Naim-Kamil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 1975.
- ZUHAYLÎ, Vehbe, *Tefsirü'l-Münir (1-8)*, Ter. Hamdi Aslan vd., Risale Yayınları, İstanbul, 2005.
- ....., *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi (1-8)*, Müt. Ahmet Efe vd., Risale Yayınları, İstanbul, 1992.
- (<http://www.turkedebiyat isimler sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1748> Erişim Tarihi 11.03.2019).
- (<https://books.google.com.tr/books?id0> Erişim tarihi 08.06.2020)

ÇETİN, Rıdvan, İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Tefsîr-i Kemâl'i (İnceleme-Metin-Dizin), Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zülfikar Güngör, Ankara 2021.

ÖZET

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, 1824-1892 yılları arasında yaşamıştır. Osmanlı'nın son dönem paşası olması hasebiyle meydana gelen birçok olaya şahitlik etmiştir. Siyasî hayatını mazulen geçiren şairin eserleri genel itibariyle dinî muhtevalıdır.

Her türlü meramını manzum şekilde ifade edebilecek kabiliyete sahip olan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın iyi bir eğitim aldığı eserlerinde müşahede etmekteyiz. Bunun yanında babasının Osmanlı Devleti'nin muhtelif bölgelerinde vazifelerde bulunması da şairin eğitim hayatı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

İsmâil Sâdık Kemâl son dönemlerde Osmanlı Devleti'nin her alanda çöküşe geçmesiyle birlikte insanların manevi noktadan doyurmak ve itikadî problemleri çözmek için *Tefsîr-i Kemâl* adlı eserini kaleme almıştır. Müellif tefsîrinde hem İslâm inanç esasları hem de İslâm ibadet esasları hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde tefsîrini normallerinden farklı bir şekilde manzum olarak kaleme alan şair; diğer müfessirlerin görüşlerinden, tefsîrlerinden ve kurduğu zengin kütüphanesinden istifade etmiştir.

Sûfi-meşrep bir kişiliğe sahip olan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa eserini monotonluktan kurtarmak için yer yer Hz. Peygamber'in (sav) mu'cizelerinden ve Dügümlü Baba'nın sahip olduğu kerâmetlerinden yararlanmışır.

Dinî muhtevalı eserler telif eden İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, şekilden çok muhtevaya önem vermiş ve şiirlerindeki üslûbunu bu çerçevede şekillendirmiştir. Şair bu üslûbu nedeniyle teknik bazı özelliklere takılmadan eserlerini telif etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslâm Edebiyatı, Manzum Tefsîr, Tefsîr-i Kemâl, İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, Sûre, Âyet.

ÇETİN, Rıdvan, İsmâil Sâdık Kemâl Pasha's Tefsîr-i Kemâl (Analysis-Text-Index), PhD Thesis, Supervisor: Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR, Ankara 2021.

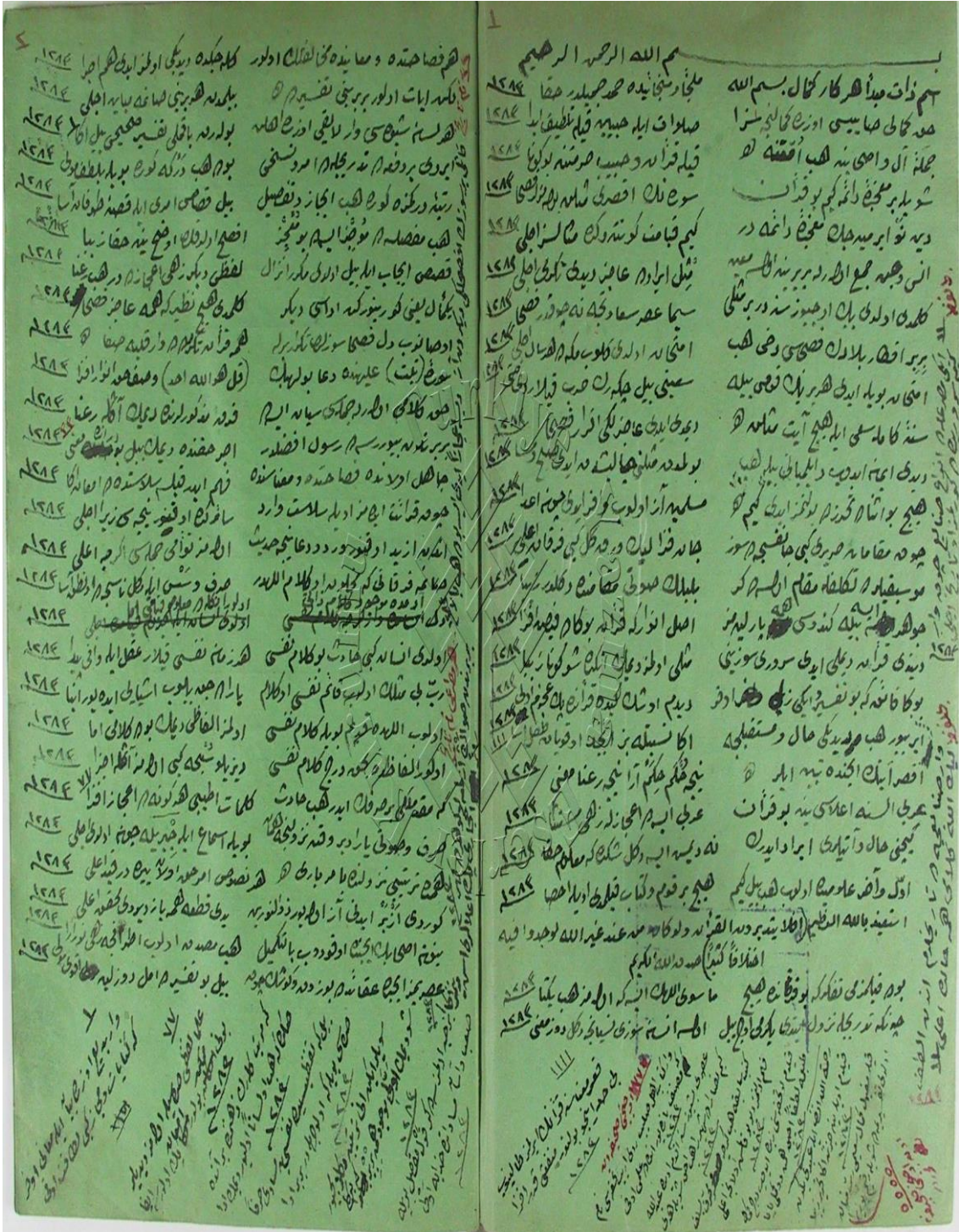
ABSTRACT

İsmâil Sâdık Kemâl Pasha lived between 1824-1892. He witnessed many events that took place due to the fact that he was a Pasha during the late stages of Ottoman Empire. The works of the poet, who lived as a political exile, are generally of religious content. We observe in his works that İsmâil Sâdık Kemâl Pasha, who is capable of expressing all kinds of meanings in verse, received a good education. In addition, his father's duty in various regions of the Ottoman Empire had an important effect on the education life of the poet.

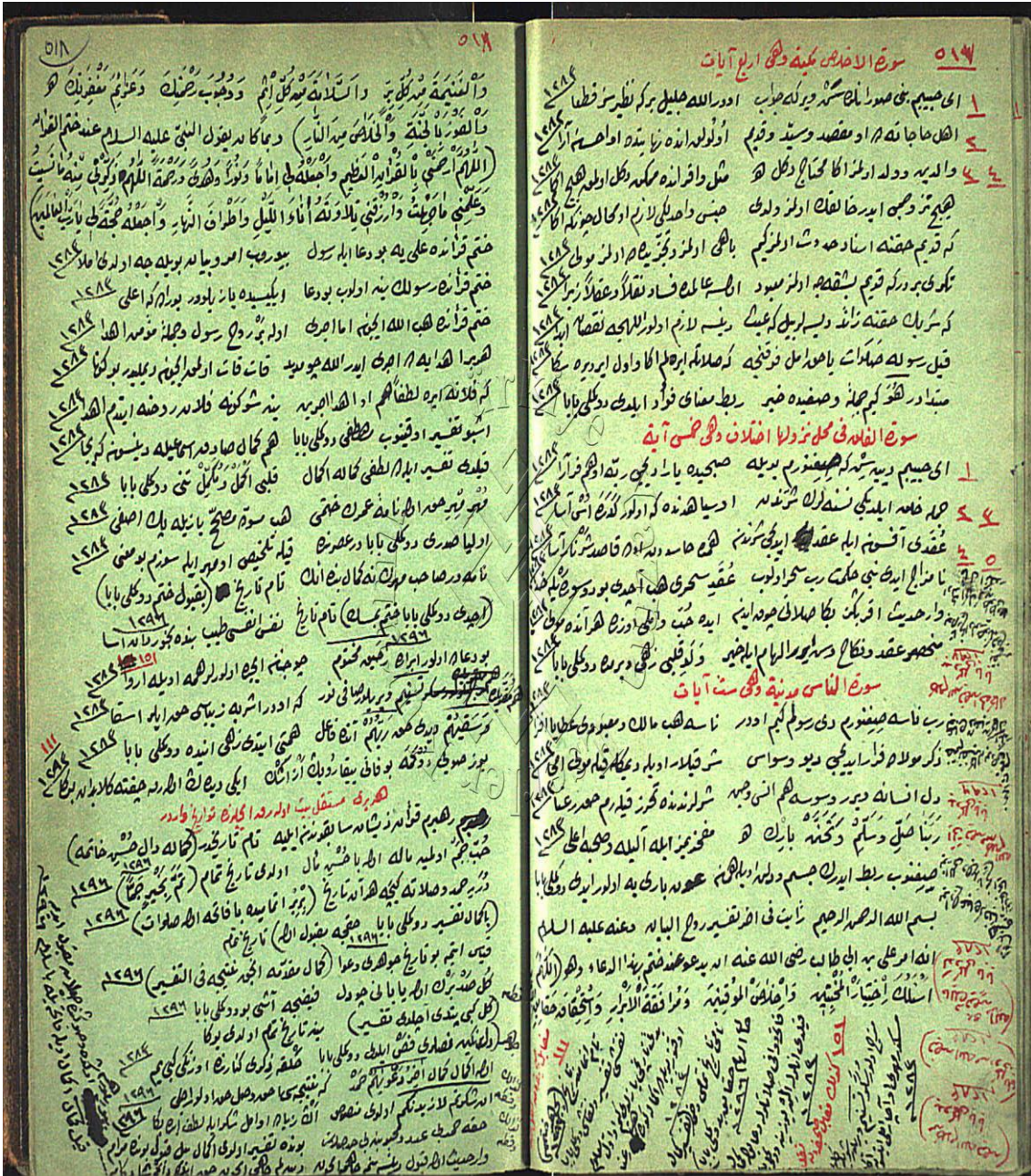
İsmâil Sâdık Kemâl wrote his work titled *Tefsîr-i Kemâl* to provide spirituality and offer a solution for crisis of faith during the collapse of the Ottoman Empire. The author gave detailed information about both the principles of Islamic belief and the principles of Islamic worship in his work.

The poet, who wrote his interpretation in verse -unlike the usual method of prose in the last period of the Ottoman Empire- benefited from the views and writings of other commentators via the rich library he established. İsmâil Sâdık Kemâl Pasha, who had a Sufi-like abstinent lifestyle, included miracles of the Prophet Muhammad (pbuh) and Düğümlü Baba to break monotony in his work. İsmâil Sâdık Kemâl Pasha, who authored works with religious content, gave importance to content rather than form. As he styled his poems with this approach, his works lack some technical features.

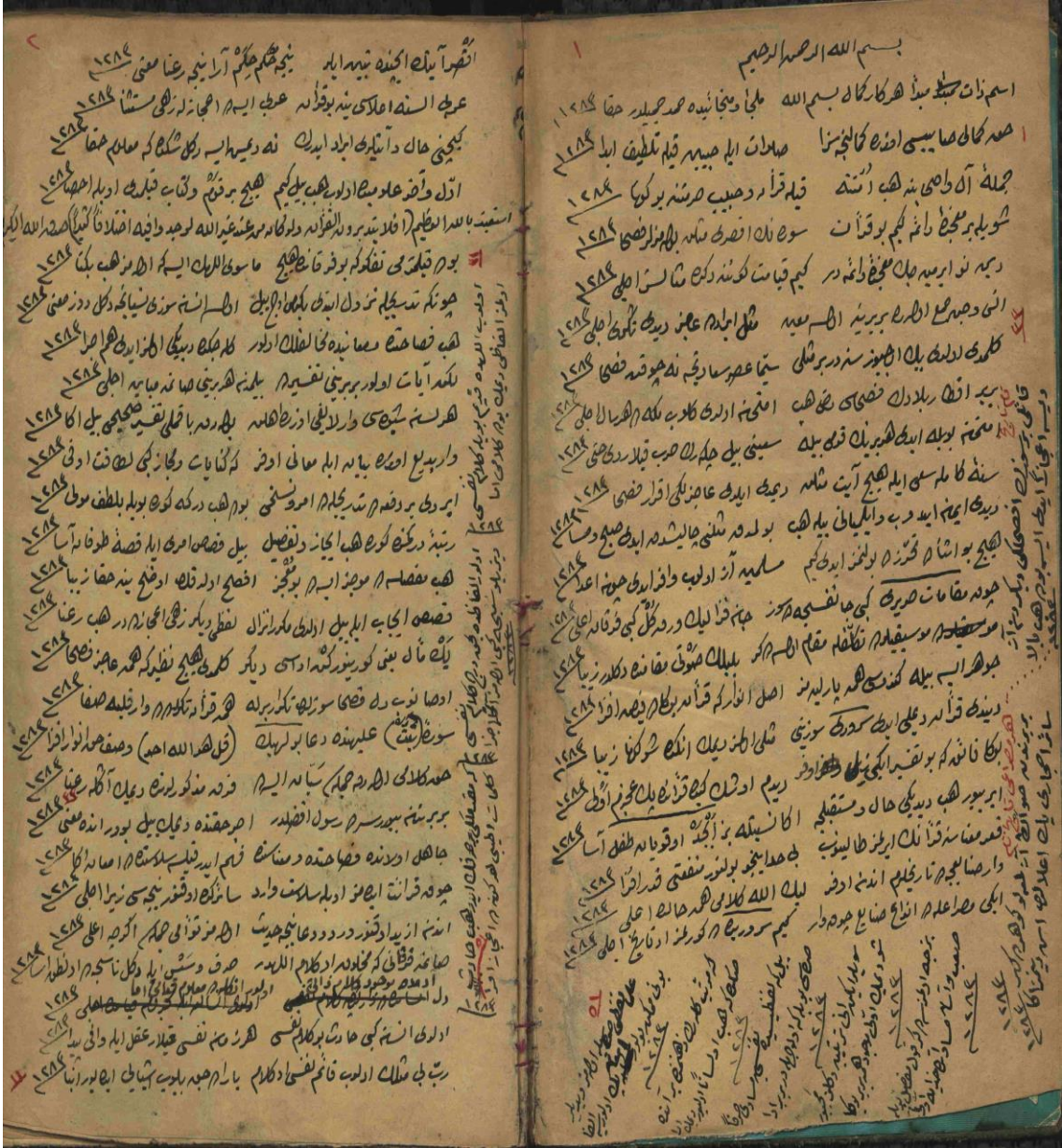
Keywords: Turkish-Islamic Literature, Verse Tafsîr, Tafsîr-i Kemâl, İsmail Sâdık Kemâl Pasha, Sura, Verse.

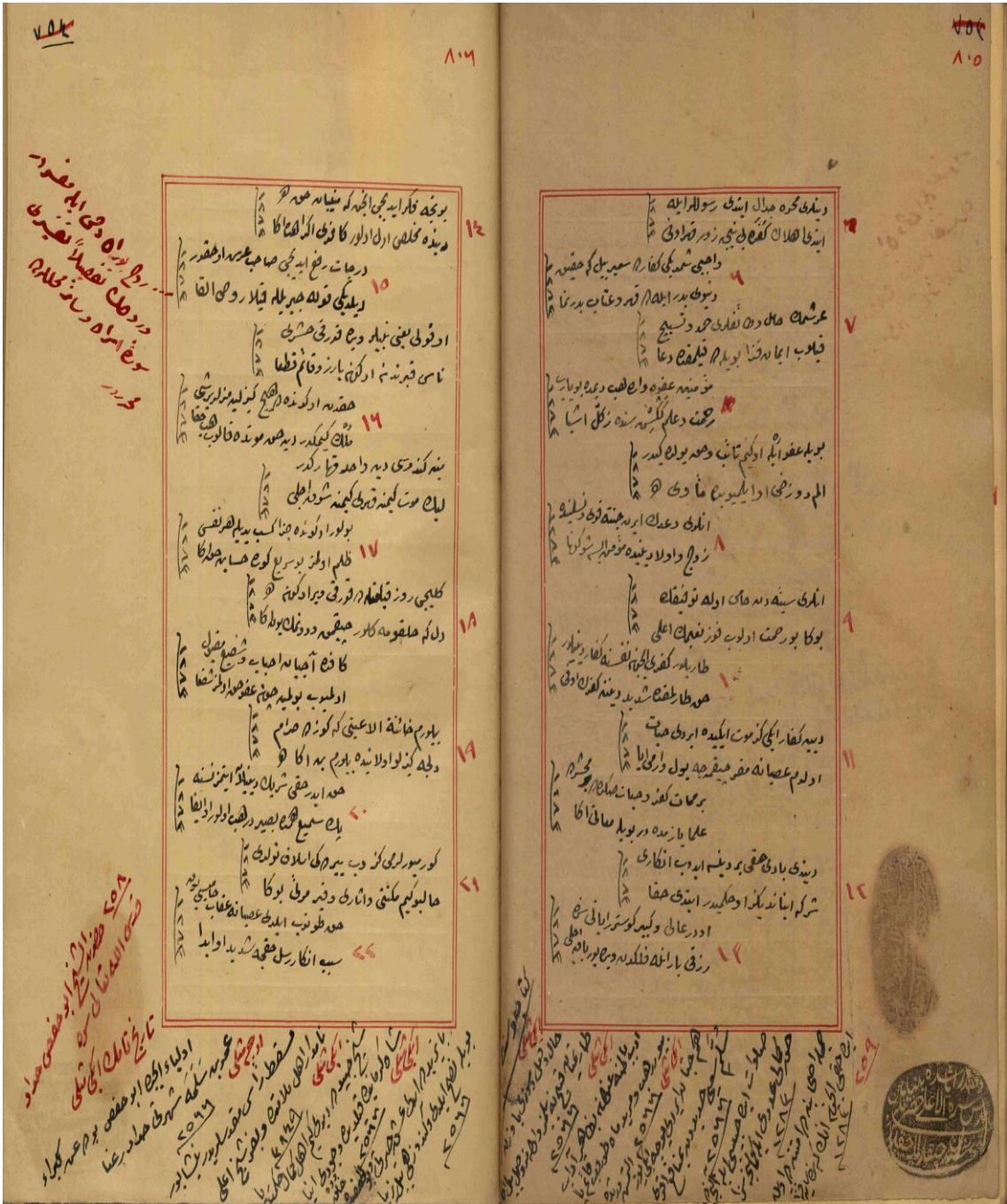
Resim 1: Tefsîr-i Kemâl'in Süleymaniye Nüshasının İlk Sayfası

Resim 2: Tefsîr-i Kemâl'in Süleymaniye Nüshasının Son Sayfası

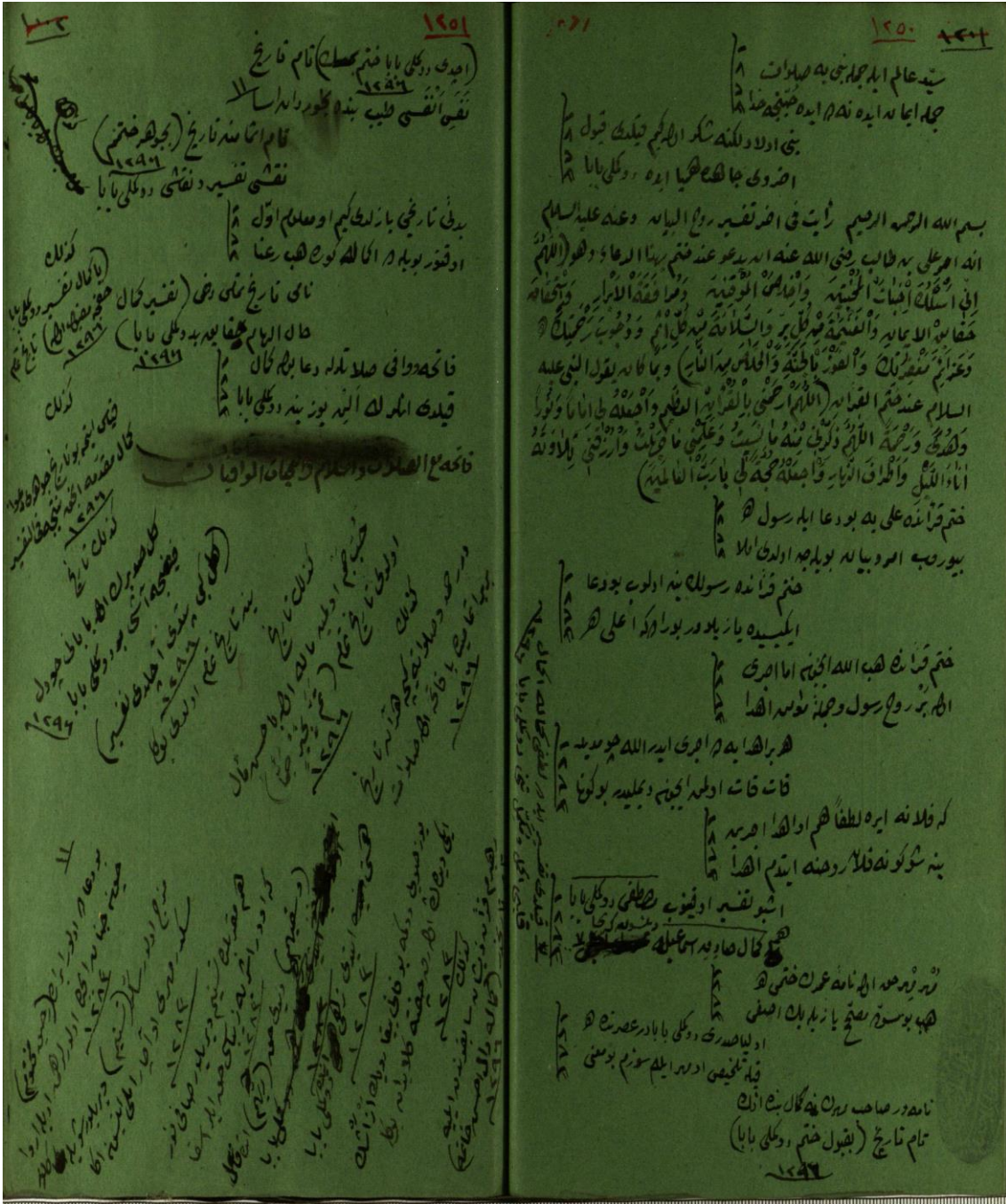

Resim 3: Tefsîr-i Kemâl'in Ankara Milli Kütüphanesi Nüshasının ilk Sayfası

Resim 4: Tefsir-i Kemâl'in Ankara Milli Kütüphane Nüshasından

Resim 5: Tefsir-i Kemal'in Ankara Milli Kutuphane Nushasini'nin Son Sayfası

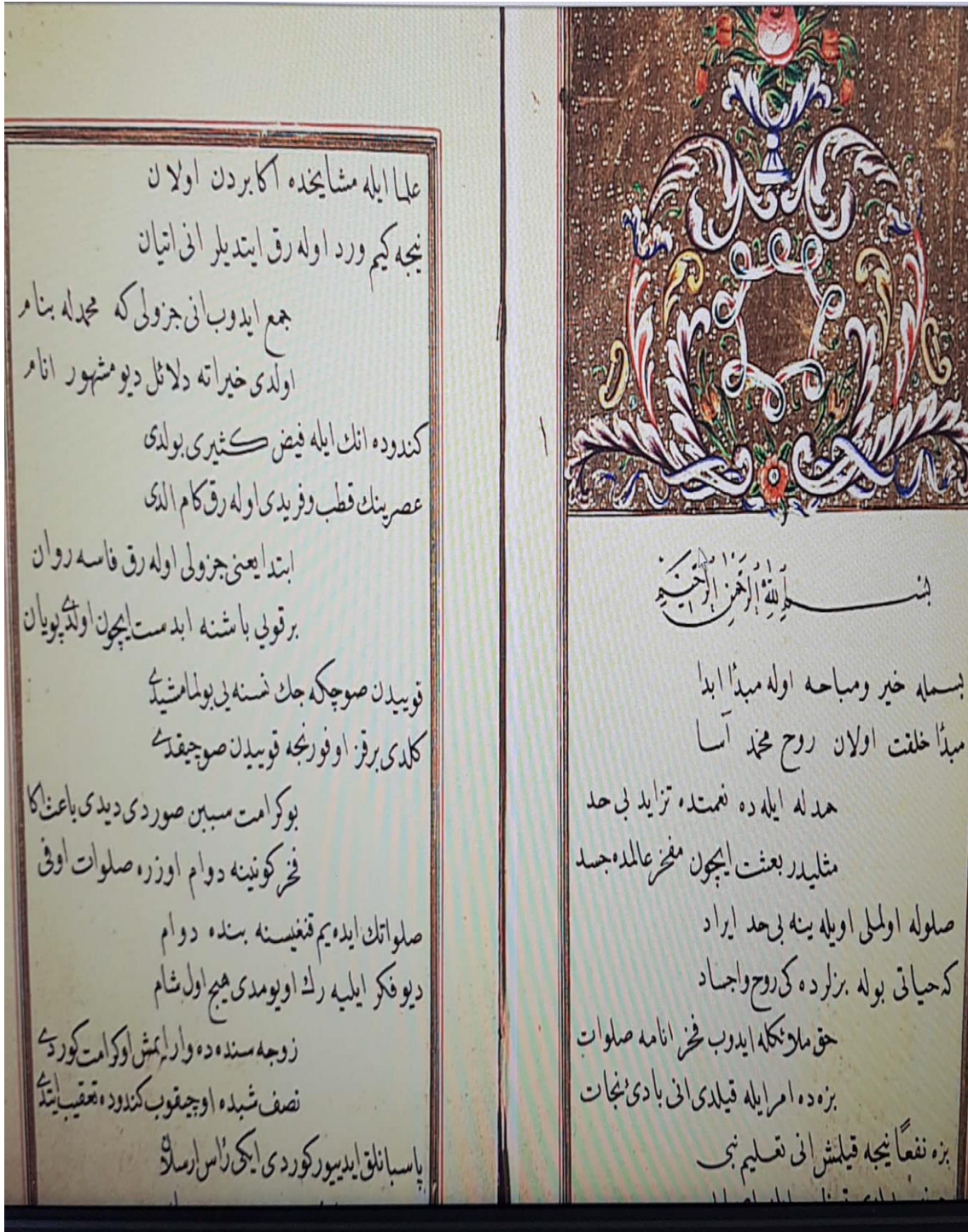
بر بردن ایدر آنکه تمیز زبدا
 آنفراضی که عیبی ستر ایدمی عقبا ده ده لطفی بی حد
 آنفها ای که غالب و قهرا ایدمی بیته او ذات اعلی
 آنفها ای که بی عوض عالمه احسان و عنایت ایلر
 آنفها ای که خلوه ایدوب رزق ایدر و قری ایلر خالصا
 آنفها ای که رحمت کزینی اتمکده عبادینه کشاد
 آنفها ای که جزو کل و اریله یوق جمله سی کا اجل
 آنفها ای که قبض و تقبیل ایدر لطفی تحت الحکمة
 آنفها ای که نیجه دیرسه و برر وسعت حال حفا
 آنفها ای که کافر ایدر عقوبت ایلر خضوع ایلر
 آنفها ای که اهل ایمان سمید ایدر ایلر اعلا
 آنفها ای که فیض پاکیه ایدر کیمی دیر ایلر عزیز
 آنفها ای که جصل و قسوتله ایدر کیمی دیرسه ادنا
 آنفها ای که تقدرا و لسه خفی ایشیدمی هر شیئی
 آنفها ای که کور مسندن دخی خارج اوله مزین اشیا
 آنفها ای که خلقه غایت ایلر حکم ایدمی رب بچون
 آنفها ای که معدلت غایب حقانیه آنده اجل
 آنفها ای که هر دقایق اوله رقی غیر خفی لطف ایلر
 آنفها ای که هر حقان دخی مستغنی تعریف اکا
 آنفها ای که جرور ایچون ایلر اجرای عقابنه قجیل
 آنفها ای که اولولوقده دخی اولمرا کما مثل وهمت
 آنفها ای که دفعه مغفرت ایلر کیمی دیر ایلر
 آنفها ای که از نوا به سببه احسان ایدر لایحیی

وقف اول

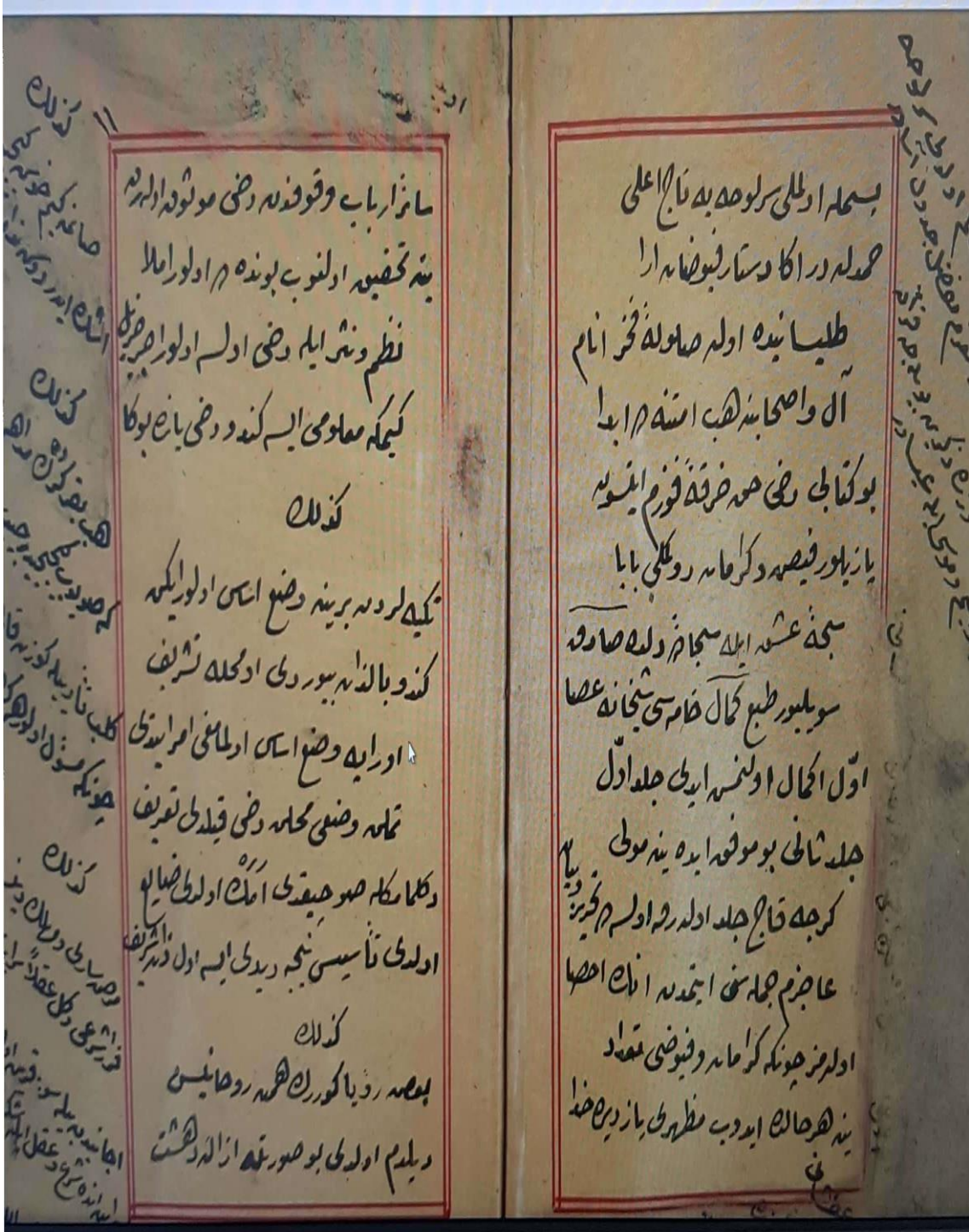
رتبه ده حکم جلیلنده ده اولر مثل
 ازلی وابدی آنده صفات غرضی
 عالمه دیلدیکی رتبه زوالی و سیر مز
 ایدر بیور جمله یر قوت و نقضاتی اعطا
 اوله کافی که کما یتده بتون اکرانه
 متصرف نعت جلال ایلر ده ربابقی
 هیچ اسباب و طلب اولمرا کین لطف ایدمی
 حافظ و ناظر اولوب برشی اولمرا خفا
 دعوانی بیور در که پاکده قبول
 وسعت مرحت و علمی دخی بی همتا
 جمله اکرانه اولدر صاحب حکم و حکمت
 اهل خبری کور و حقی ایدر کما امر و
 عون و الطاف الهیه سی بی غایتدر
 انبیا بعث ایدمی متقی ایلر احبا
 جزو کل ذات معلومنه دائم مشهود
 کند و حق حقیقه احقاق ایدمی در حقا
 نسویر ایلر اموری نه معین واکرور
 مالک قوت و مکت نه کبر و اعلی
 قوت کما مله نک مرجمی صاحب شدت
 حب و نصرتله اولور قولرینه فیض رسا
 اوله محمود که جمیع شنا به لائق
 اولهور عل جلیلی ایلر هر شیئی احصا
 خلق و ایجاد ایدمی نوات معالیشان

وقف اول

Resim 6: Matbu Âsâr-ı Kemâl'in ilk Sayfası

Resim 7: Rûh-ı Kemâl Adlı Eserin İlk Sayfası

Resim 8: Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Adlı Eserin İlk Sayfası

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

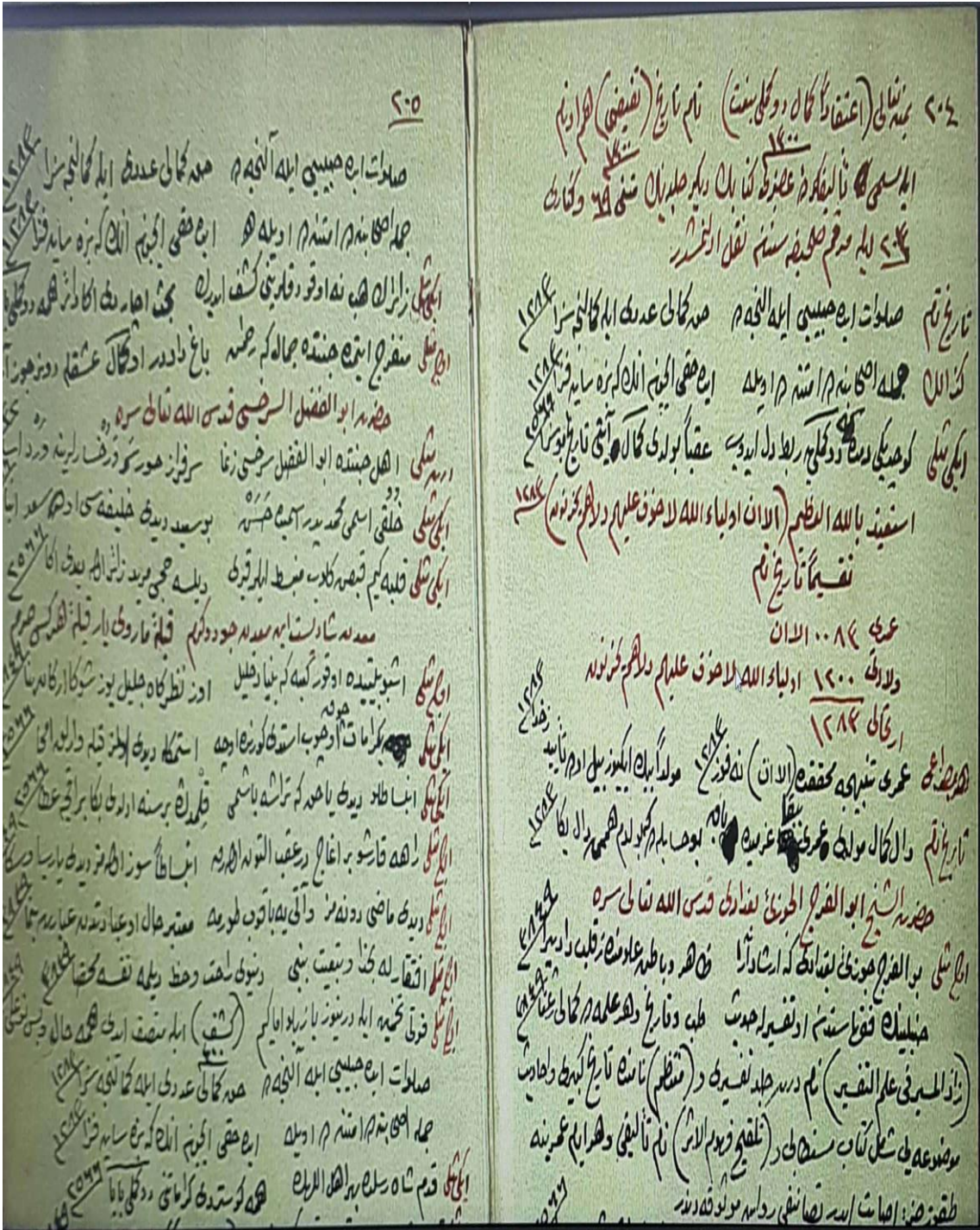
از جمله قرائه جلیلک اولدی انار اولی
واجبه اینجاق مؤمنه فرقانه دائم اقد

لطف خدائک از دیاری شاکره موعود در
اولکه نطفه اولدی جناب آرمه حمدی ارا
~~صالحه~~
اولسوره رسول کبریایه و نماز حد صلوة ایله یورری هو صلوة اکاملا نظر خدا

احسانه صفی قبل رجا هم صوره دارینی نیاز هر
هونکیم یورری هو نصیب ~~اول کیم ایدر بویله دعا~~
ممکنی کنه یا لکی بیلرک سنک برکه هیچ
زانکی عارف لر دینه ایسه بو عیدکی یار بنا

کربی عدد عصمتانی صادره قولنک دائم ولی
احسانکی بی حد بلور هر دم ایدرانی رجا
آمین

Resim 9: Şiir Mecmuasının İlk Sayfası

CSI CamScanner ile tarandı

Resim 10: Tefeyyüz Adlı Eserden bir Varak